

MARZEC 1968 W DOKUMENTACH MSW

Proletariusze
wszystkich krajów
łączcie się!

Trybuna Ludu

WARSZAWA — PIĄTEK 12 KWIEŃNIA 1968 R.

Polski
Part

KCA
dnocznej
otniczej

WYDANIE A

Cena 56 gr

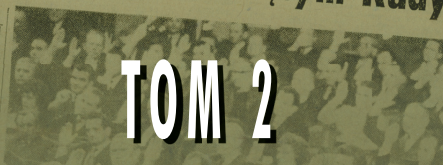
Zakończenie debaty politycznej w Sejmie

Pełne poparcie dla linii partii, całkowite potępienie wichrzycieli

Stanowisko posłów koła „Znak” w ogniu krytyki

Tow. M. Sychalski Przewodniczącym Rady Państwa

NASI SPRAWOZDAWCY PARLAMENTARNI INFORMUJĄ:

TOM 2 KRONIKA WYDARZEŃ

CZĘŚĆ II

MARZEC 1968
W DOKUMENTACH MSW

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

MARZEC 1968

W DOKUMENTACH MSW

TOM 2 KRONIKA WYDARZEŃ

CZĘŚĆ II

Wstęp

Paweł Tomasik

Redakcja naukowa

Franciszek Dąbrowski, Piotr Gontarczyk, Paweł Tomasik

Wybór

Franciszek Dąbrowski, Paweł Tomasik

Opracowanie

Piotr Byszewski, Franciszek Dąbrowski, Mirosław Filipiak, Jakub Gołębiowski,
Anna K. Piekarska, Paweł Tomasik, Cyprian Wilanowski

WARSZAWA 2018

Publikacja przygotowana w ramach prac naukowo-badawczych
Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
Instytutu Pamięci Narodowej

Recenzenci
prof. dr hab. Andrzej Chojnowski, prof. dr hab. Włodzimierz Suleja

Opracowanie graficzne
Krzysztof Findziński

Redakcja
Paweł Tomasiak

Redakcja techniczna
Marcin Koc

Korekta
Wojciech Kujawa

Indeks
Paweł Tomasiak

Okładka
Wojciech Czaplicki, Sylwia Szafrńska

Na okładce: fragment pierwszej strony „Trybuny Ludu”, 12 kwietnia 1968, nr 102,
ze zbiorów Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy

Skład i łamanie
Wojciech Czaplicki

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2018

Seria „Dokumenty”: tom 57

ISBN 978-83-8098-392-2

Zapraszamy na naszą stronę internetową
www.ipn.gov.pl
oraz do księgarni internetowej
www.ipn.poczytaj.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	XXIII
Dokumenty	1
Nr 503. 1968 kwiecień 1, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB mjr. Władysława Rutki	3
Nr 504. 1968 kwiecień 1, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	6
Nr 505. 1968 kwiecień 1, Warszawa – Informacja sytuacyjna naczelnika Wydziału IV Komendy MO m.st. Warszawy ppłk. Jerzego Kwila	9
Nr 506. 1968 kwiecień 1, Warszawa – Informacja z doniesienia TW ps. „Maks” dotycząca przebiegu zebrania zorganizowanego przez posła Janusza Zabłockiego w dniu 29 marca 1968 r.	11
Nr 507. 1968 kwiecień 1, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy sierż. Roberta Petersa z doniesienia TW ps. „Roman” dotycząca nastrojów wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego.	14
Nr 508. 1968 kwiecień 2, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	16
Nr 509. 1968 kwiecień 2, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	18
Nr 510. 1968 kwiecień 2, Warszawa – Meldunek sytuacyjny naczelnika Wydziału VIII Departamentu II MSW płk. Tadeusza Zwierzchowskiego.	21
Nr 511. 1968 kwiecień 2, Warszawa – Notatka starszego inspektora Grupy do Zleceń Specjalnych Departamentu III MSW ppłk. Henryka Szyszkowskiego dotycząca rezultatów obserwacji niektórych osób inwigilowanych przez Departament III MSW	24
Nr 512. 1968 kwiecień 2, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu IV MSW płk. Stanisława Morawskiego dotycząca zebrania członków zarządu KIK poświęconego interpelacji Koła Posłów „Znak”	27
Nr 513. 1968 kwiecień 2, Warszawa – Notatka z doniesienia TW ps. „Anna” dotycząca Koła Posłów „Znak” i KIK	30
Nr 514. 1968 kwiecień 2, Warszawa – Notatka służbowa inspektora Wydziału II Departamentu II MSW por. M. Tylmana z rozmowy ze źródłem „EN” dotycząca	

roli Jana Królikowskiego podczas wydarzeń marcowych na Politechnice Warszawskiej oraz sytuacji na Wydziale Elektroniki politechniki	34
Nr 515. 1968 kwiecień 2, Warszawa – Uchwała Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR i koła ZSL przy Oddziale Warszawskim Związku Literatów Polskich zawierająca żądanie usunięcia z ZLP Januarego Grzędzińskiego, Pawła Jasienicy i Stefana Kisielewskiego	36
Nr 516. 1968 kwiecień 3, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	38
Nr 517. 1968 kwiecień 3, Warszawa – Notatka opracowana w Komendzie MO m.st. Warszawy, dotycząca spotkania aktywu PZPR w Zakładach Radiowych im. M. Kasprzaka w Warszawie z członkiem Biura Politycznego PZPR Eugeniuszem Szyrem w dniu 2 kwietnia 1968 r.	41
Nr 518. 1968 [kwiecień], Warszawa – Zestawienie liczby zatrzymanych w dniach 7–31 marca 1968 r. opracowane w Komendzie MO m.st. Warszawy. . .	50
Nr 519. 1968 [kwiecień], Warszawa – Informacja dotycząca nauczycieli szkół warszawskich, komentujących „w sposób tendencyjny i wrogi” przebieg wydarzeń marcowych, opracowana w Komendzie MO m.st. Warszawy	52
Nr 520. 1968 kwiecień 3, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca ocen i komentarzy zachodnich dyplomatów i dziennikarzy na temat sytuacji w Polsce.	56
Nr 521. 1968 kwiecień 3, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca wydarzeń w kraju	58
Nr 522. 1968 kwiecień 3, Warszawa – Notatka kierownika Grupy IVa Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Andrzeja Kwiatkowskiego z doniesienia TW ps. „Leon” dotycząca nastrojów wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego	61
Nr 523. 1968 kwiecień 3, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu III MSW por. Wacława Króla z rozmowy z KP ps. „Olek” dotycząca sytuacji w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk	63
Nr 524. 1968 kwiecień 3, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV MSW mjr. Zenona Chmielewskiego z doniesienia TW ps. „Mathis” dotycząca ocen i komentarzy na temat sytuacji po wydarzeniach marcowych	65
Nr 525. 1968 kwiecień 4, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	69
Nr 526. 1968 kwiecień 4, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	72
Nr 527. 1968 kwiecień 4, Warszawa – Informacja Wydziału Organizacyjnego Komitetu Warszawskiego PZPR o przebiegu zebrań partyjnych	76
Nr 528. 1968 kwiecień 4, Warszawa – Informacja Wydziału Organizacyjnego Komitetu Warszawskiego PZPR dotycząca zebrania Podstawowej Organizacji Partyjnej Oddziału Warszawskiego Związku Literatów Polskich w dniu 2 kwietnia 1968 r.	82
Nr 529. 1968 kwiecień 5, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	87

Nr 530. 1968 kwiecień 5, Warszawa – Notatka naczelnika Wydziału „W” Komendy MO m.st. Warszawy ppłk. Aleksandra Baczewskiego dotycząca treści przejętej korespondencji	91
Nr 531. 1968 kwiecień 5, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego.	95
Nr 532. 1968 kwiecień 5, Warszawa – Meldunek sytuacyjny naczelnika Wydziału VIII Departamentu II MSW płk. Tadeusza Zwierzchowskiego.	98
Nr 533. 1968 kwiecień 5, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy por. Teodora Urawskiego z doniesienia TW ps. „7” dotycząca sytuacji w warszawskim środowisku akademickim	101
Nr 534. 1968 kwiecień 5, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Tadeusza Szlubowskiego z doniesienia KP ps. „K” dotycząca sytuacji wśród pracowników Uniwersytetu Warszawskiego i doktorantów w Instytucie Matematycznym PAN	103
Nr 535. 1968 kwiecień 5, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału II Departamentu III MSW ppłk. Józefa Kuśnierza z doniesienia KP ps. „Woliński” dotycząca nastrojów w środowisku inteligencji	106
Nr 536. 1968 kwiecień 5, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV mjr. Zenona Chmielewskiego z doniesienia TW ps. „Mathis” dotycząca oceny wydarzeń marcowych wśród członków Rady Prymasowskiej Budowy Kościołów	110
Nr 537. 1968 kwiecień 6, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	113
Nr 538. 1968 kwiecień 6, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	118
Nr 539. 1968 kwiecień 6, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II dotycząca ocen i komentarzy zachodnich dyplomatów i dziennikarzy na temat sytuacji w Polsce.	122
Nr 540. 1968 kwiecień 6, Warszawa – Pismo dyrektora Biura „W” MSW płk. Henryka Palki do dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka dotyczące przysłania do Polski przez wydawane w Zagrzebiu czasopismo filozoficzne „Praxis” protestu przeciwko zwolnieniu z Uniwersytetu Warszawskiego sześciu pracowników naukowych.	124
Nr 541. 1968 kwiecień 6, Warszawa – Notatka służbowa wywiadowcy Komendy Dzielnicowej MO Warszawa-Praga Południe Andrzeja Lichockiego dotycząca kolportowania na warszawskich uczelniach ulotek nawołujących do bojkotu prasy od 5 do 10 kwietnia 1968 r.	127
Nr 542. 1968 kwiecień 6, Warszawa – Oświadczenie Pawła Jasienicy dla Zarządu Głównego Związku Literatów Polskich.	128
Nr 543. 1968 kwiecień, Warszawa – Zestawienie dotyczące represji zastosowanych do dnia 6 kwietnia 1968 r. wobec członków komitetów studenckich i studentów uznanych za organizatorów wystąpień, opracowane w Departamencie III MSW	130
Nr 544. 1968 kwiecień, Warszawa – Fragment zestawienia dotyczącego osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR do dnia 6 kwietnia 1968 r.	

w związku z wydarzeniami marcowymi, opracowanego w Departamencie III MSW.....	131
Nr 545. 1968 kwiecień 8, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	143
Nr 546. 1968 kwiecień 8, Warszawa – Notatka naczelnika Wydziału „W” Komendy MO m.st. Warszawy ppłk. Aleksandra Baczewskiego dotycząca treści przejętej korespondencji	151
Nr 547. 1968 kwiecień 8, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu III MSW por. Waclawa Króla z rozmowy z KP ps. „WW” dotycząca sytuacji w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk	156
Nr 548. 1968 kwiecień 8, Warszawa – Notatka zastępcy naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW mjr. Wiesława Komorowskiego z doniesienia TW ps. „X” dotycząca rozmów TW ze Stefanem Kurowskim	157
Nr 549. 1968 kwiecień 9, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	159
Nr 550. 1968 kwiecień 9, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	162
Nr 551. 1968 kwiecień 9, Warszawa – Informacja sytuacyjna dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka	165
Nr 552. 1968 kwiecień 9, Warszawa – Pismo dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka do pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO w Warszawie dotyczące zadań SB po wystąpieniach studenckich w marcu 1968 r.	169
Nr 553. 1968 kwiecień 9, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV MSW mjr. Jerzego Moskwiaka dotycząca kolportażu „Listu Konferencji Episkopatu Polski do rządu PRL” z dnia 21 marca 1968 r.	172
Nr 554. 1968 kwiecień 9, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu III MSW por. Waclawa Króla z rozmowy z KP ps. „KD” dotycząca sytuacji w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk	174
Nr 555. 1968 kwiecień 10, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	176
Nr 556. 1968 kwiecień 10, Warszawa – Meldunek nr 1 starszego inspektora kierownictwa KW MO w Warszawie ds. SB ppłk. Michała Korgi dotyczący komentarzy na temat zmiany na stanowisku przewodniczącego Rady Państwa.	179
Nr 557. 1968 kwiecień 10, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy plut. Jana Pawłowskiego z doniesienia TW ps. „Ewa” dotycząca Pawła Jasienicy	181
Nr 558. 1968 kwiecień 10, Warszawa – Meldunek inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucypery z doniesienia TW ps. „Krzyżanowski” dotyczący przebiegu narady sekretarzy oddziałów terenowych Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce w Śródborowie w dniu 8 kwietnia 1968 r.	184
Nr 559. 1968 kwiecień 10, Warszawa – Notatka ze spotkania z TW ps. „Inocenty” w dniu 6 kwietnia 1968 r. dotycząca sytuacji w środowisku miesięcznika „Więź”	187

Nr 560. 1968 kwiecień 11, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB mjr. Władysława Rutki	189
Nr 561. 1968 kwiecień 11, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 opracowana w Komendzie MO m.st. Warszawy.	194
Nr 562. 1968 kwiecień 11, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 3 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	196
Nr 563. 1968 kwiecień 11, Warszawa – Meldunek sytuacyjny naczelnika Wydziału VIII Departamentu II MSW płk. Tadeusza Zwierzchowskiego.	200
Nr 564. 1968 kwiecień 11, Warszawa – Notatka dyrektora Biura Śledczego MSW płk. Józefa Chomętowskiego dotycząca liczby zatrzymanych w związku z wydarzeniami marcowymi w dniach 7 marca – 10 kwietnia 1968 r.	202
Nr 565. 1968 kwiecień 11, Warszawa – Pismo Komendy MO m.st. Warszawy do rektora SGPiS dotyczące zarzutów wobec studentów tej uczelni uczestniczących w wydarzeniach marcowych.	205
Nr 566. 1968 kwiecień 11, Warszawa – Notatka inspektora Grupy IVa Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy sierż. Roberta Petersa z doniesienia KP ps. „Aram” dotycząca planów zorganizowania wiecu w dniu 22 kwietnia 1968 r.	211
Nr 567. 1968 kwiecień 11, Warszawa – Tezy wystąpienia redaktora Tadeusza Kura podczas spotkania ze studentami Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 4 kwietnia 1968 r.	214
Nr 568. 1968 kwiecień 12, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego.	222
Nr 569. 1968 kwiecień 12, Warszawa – Meldunek sytuacyjny naczelnika Wydziału VIII Departamentu II MSW płk. Tadeusza Zwierzchowskiego.	224
Nr 570. 1968 kwiecień 12, Warszawa – Notatka starszego inspektora Grupy do Zleceń Specjalnych Departamentu III MSW ppłk. Henryka Szyszkowskiego dotycząca rezultatów obserwacji niektórych osób inwigilowanych przez Departament III MSW.	226
Nr 571. 1968 kwiecień 12, Warszawa – Pismo Urzędu Spraw Wewnętrznych Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy do Zarządu Głównego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce dotyczące rozwiązania klubu „Babel”	229
Nr 572. 1968 kwiecień 12, Warszawa – Notatka funkcjonariusza SB ze spotkania z KS ps. „Roman” dotycząca sytuacji w Ministerstwie Kultury i Sztuki.	230
Nr 573. 1968 kwiecień 12, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Departamentu III MSW kpt. Jana Ścigockiego spisana ze słów TW ps. „Monter” dotycząca ocen i komentarzy na temat sytuacji politycznej wśród osób pochodzenia żydowskiego.	231
Nr 574. 1968 kwiecień 12, Warszawa – Notatka z doniesienia TW ps. „Michalski” z dnia 9 kwietnia 1968 r. opracowana przez inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW mjr. Stanisława Krasowskiego, dotycząca Koła Posłów „Znak”, środowiska miesięcznika „Więź”, KIK i rozmowy TW z ks. Alojzym Orszulikiem.	234
Nr 575. 1968 kwiecień 12, [Warszawa] – List do redakcji Radia Wolna Europa dotyczący udziału studentów SGPiS w wydarzeniach marcowych	238

Nr 576. 1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego.	246
Nr 577. 1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja sytuacyjna naczelnika Wydziału IV Komendy MO m.st. Warszawy ppłk. Jerzego Kwila	250
Nr 578. 1968 kwiecień 13, Warszawa – Meldunek nr 10 pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego dotyczący komentarzy na temat zmiany na stanowisku przewodniczącego Rady Państwa	253
Nr 579. 1968 kwiecień 13, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego	255
Nr 580. 1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego dotycząca kolportażu ulotek	258
Nr 581. 1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca wydarzeń w kraju	261
Nr 582. 1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca komentarzy cudzoziemców na temat sytuacji w Polsce	263
Nr 583. 1968 kwiecień, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca komentarzy zachodnich dyplomatów i korespondentów na temat sytuacji w Polsce	265
Nr 584. 1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu IV MSW płk. Stanisława Morawskiego dotycząca reakcji duchowieństwa i środowisk katolików świeckich na przebieg sesji Sejmu PRL	266
Nr 585. 1968 kwiecień 13, Warszawa – Plan kontroli operacyjnej zagranicznych uczestników obchodów 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim opracowany w Departamencie II MSW	269
Nr 586. 1968 kwiecień 13, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału II Departamentu III MSW por. Jerzego Podolskiego z doniesienia źródła ps. „RD” dotycząca Henryka Daszkiewicza i grupy studentów spotykających się w mieszkaniu Agnieszki Daniłowicz	270
Nr 587. 1968 kwiecień 13, Warszawa – Notatka służbowa inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW por. Ryszarda Kubisza ze spotkania z TW ps. „Derby” w dniu 12 kwietnia 1968 r. dotycząca sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym	272
Nr 588. 1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja Wydziału Organizacyjnego Komitetu Warszawskiego PZPR dotycząca przebiegu zebrań partyjnych	276
Nr 589. 1968 kwiecień 15, Warszawa – Meldunek dyżurnego SB KW MO w Warszawie mjr. Stanisława Nozderki dotyczący treści kazań wygłoszonych przez duchownych w dniach 14–15 kwietnia 1968 r.	280
Nr 590. 1968 kwiecień 15, Warszawa – Meldunek inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucypery spisany ze słów TW ps. „Krzyżanowski” dotyczący nastrojów wśród działaczy Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce	282

Nr 591. 1968 kwiecień 16, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	284
Nr 592. 1968 kwiecień 16, Warszawa – Notatka zastępcy naczelnika Wydziału „W” Komendy MO m.st. Warszawy mjr. Eugeniusza Asfala dotycząca treści przejętej korespondencji	287
Nr 593. 1968 kwiecień 16, Warszawa – Meldunek nr 12 pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego dotyczący komentarzy na temat zmiany na stanowisku przewodniczącego Rady Państwa	289
Nr 594. 1968 kwiecień 16, Warszawa – Meldunek nr 13 pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego dotyczący komentarzy na temat zmiany na stanowisku przewodniczącego Rady Państwa	291
Nr 595. 1968 kwiecień 16, Warszawa – Notatka opracowana w Departamencie III MSW, zawierająca uwagi dla jednostek terenowych SB dotyczące procesu usuwania ze stanowisk w administracji państwowej i gospodarce osób uznanych za „element wrogi” oraz problemu rozpoznania zamiarów przeciwników politycznych . .	293
Nr 596. 1968 kwiecień 16, Warszawa – Notatka dotycząca kolportażu ulotek w dniach 7 marca – 12 kwietnia 1968 r. wraz z załącznikami, opracowana w Departamencie III MSW	297
Nr 597. 1968 kwiecień, Warszawa – Fragment zestawienia dotyczącego osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR w dniach 6–16 kwietnia 1968 r. w związku z wydarzeniami marcowymi, opracowanego w Departamencie III MSW	300
Nr 598. 1968 kwiecień 16, Warszawa – Notatka inspektora Grupy IVa Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy sierż. Roberta Petersa z doniesienia KP ps. „Aram” dotycząca Mariana Dąbrowskiego, Andrzeja Skulskiego i Wiesława Chuleńskiego	307
Nr 599. 1968 kwiecień 16, Warszawa – Notatka źródła ps. „M” dotycząca ocen i komentarzy na temat wystąpienia premiera Józefa Cyrankiewicza w Sejmie PRL w dniu 10 kwietnia 1968 r., układu sił w kierownictwie PZPR, ataków prasowych na profesorów Leszka Kołakowskiego i Włodzimierza Brusa oraz docenta Zygmunta Baumana, a także zespół tygodnika „Polityka”	310
Nr 600. 1968 kwiecień 17, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	313
Nr 601. 1968 kwiecień 17, Warszawa – Doniesienie źródła ps. „J” dotyczące redaktor Ireny Rybczyńskiej i sytuacji w redakcji tygodnika „Nowa Wieś”	316
Nr 602. 1968 kwiecień 18, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	321
Nr 603. 1968 kwiecień 18, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	323
Nr 604. 1968 kwiecień 18, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca wydarzeń w kraju	326
Nr 605. 1968 kwiecień 19, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	328

Nr 606. 1968 kwiecień 19, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	330
Nr 607. 1968 kwiecień 19, Warszawa – Notatka dotycząca oceny działalności SB Komendy MO m.st. Warszawy podczas wydarzeń marcowych 1968 r.	332
Nr 608. 1968 kwiecień 19, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu IV MSW płk. Stanisława Morawskiego dotycząca posiedzenia Komisji Głównej Episkopatu Polski	336
Nr 609. 1968 kwiecień 19, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału II Departamentu III MSW ppłk. Józefa Kuśnierza z doniesienia KP ps. „Woliński” dotycząca sytuacji na Uniwersytecie Warszawskim	339
Nr 610. 1968 kwiecień 19, Warszawa – Doniesienie źródła ps. „Wyrwicz” dotyczące opinii i komentarzy na temat sytuacji politycznej wygłaszanych w TSKŻ i agencji Interpress	341
Nr 611. 1968 kwiecień 19, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Departamentu III MSW kpt. Jana Ścigockiego spisana ze słów TW ps. „Monter” dotycząca rozmowy TW z uczestnikami obchodów 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim.	344
Nr 612. 1968 kwiecień 19, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV MSW mjr. Zenona Chmielewskiego z doniesienia TW ps. „Mathis” dotycząca oceny roli Koła Posłów „Znak” podczas wydarzeń marcowych.	346
Nr 613. 1968 kwiecień 20, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	348
Nr 614. 1968 kwiecień 20, Warszawa – Meldunek pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego dotyczący rozrzucenia ulotek na Uniwersytecie Warszawskim.	351
Nr 615. 1968 kwiecień 20, Warszawa – Postanowienie zastępcy naczelnika Wydziału III Komendy Wojewódzkiej MO w Warszawie mjr. Wacława Dąbrowskiego w sprawie założeniateczki zagadnieniowej dotyczącej działalności syjonistycznej	352
Nr 616. 1968 kwiecień 21, Warszawa – Notatka kierownika Grupy IVa Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Andrzeja Kwiatkowskiego z doniesienia TW ps. „Leon” dotycząca kolportażu na Uniwersytecie Warszawskim ulotek wzywających do wiecu w dniu 22 kwietnia 1968 r.	354
Nr 617. 1968 kwiecień 22, Warszawa – Meldunek pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego dotyczący zatrzymania studentów podejrzewanych o próbę zorganizowania wiecu w dniu 22 kwietnia 1968 r.	356
Nr 618. 1968 kwiecień 22, Warszawa – Informacja sytuacyjna zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB ppłk. Władysława Rutki	361
Nr 619. 1968 kwiecień 22, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	363
Nr 620. 1968 kwiecień 22, Warszawa – Notatka kierownika Grupy IVa Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Andrzeja Kwiatkowskiego z doniesienia TW ps. „Leon” dotycząca nastrojów w środowisku studentów Uniwersytetu Warszawskiego	366

Nr 621. 1968 kwiecień 22, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV MSW mjr. Zenona Chmielewskiego z doniesienia TW ps. „Mathis” dotycząca ocen i komentarzy na temat sytuacji po wydarzeniach marcowych	368
Nr 622. 1968 kwiecień 22, Warszawa – Notatka Rady Naczelnej ZSP dotycząca nagrań ze spotkania redaktora Tadeusza Kura ze studentami Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 4 kwietnia 1968 r.	371
Nr 623. 1968 kwiecień 23, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego.	373
Nr 624. 1968 kwiecień 23, Warszawa – Notatka zastępcy naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW ppłk. Zygmunta Bieleckiego z doniesienia źródła ps. „J” dotycząca opinii redaktora Mariana Bielickiego na temat sytuacji politycznej.	377
Nr 625. 1968 kwiecień 23, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu III MSW por. Wacława Króla z rozmowy z KP ps. „KO” dotycząca sytuacji w Polskiej Akademii Nauk	379
Nr 626. 1968 kwiecień, Warszawa – Zestawienie komentarzy duchowieństwa na temat wydarzeń marcowych ocenionych przez SB jako negatywne, opracowane w Departamencie IV MSW	382
Nr 627. 1968 kwiecień, Warszawa – Zestawienie komentarzy duchowieństwa na temat wydarzeń marcowych ocenionych przez SB jako pozytywne, opracowane w Departamencie IV MSW	403
Nr 628. 1968 kwiecień 24, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego.	418
Nr 629. 1968 kwiecień 24, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego	421
Nr 630. 1968 kwiecień 24, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca komentarzy dyplomatów zachodnich na temat sytuacji politycznej w Polsce	423
Nr 631. 1968 kwiecień 24, Warszawa – Notatka kierownika Grupy IV Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Krzysztofa Majchrowskiego z doniesienia KP ps. „Promień” dotycząca sytuacji w środowisku literackim.	425
Nr 632. 1968 kwiecień 24, Warszawa – Notatka służbowa inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy por. Andrzeja Siedlewskiego z rozmowy z I sekretarzem Komitetu Zakładowego PZPR w Zakładach Podzespołów Radiowych „Omig” Andrzejem Łapą i komendantem zakładowej straży przemysłowej Józefem Piskorzem	429
Nr 633. 1968 kwiecień 24, Warszawa – Notatka służbowa inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy por. Zdzisława Stycznia ze spotkania ze źródłem ps. „Stanisław” dotycząca nastrojów w Zakładach Materiałów Magnetycznych w Warszawie	431
Nr 634. 1968 kwiecień 24, Warszawa – Wyciąg z doniesienia TW ps. „Michalski” z dnia 23 kwietnia 1968 r. dotyczący rozmowy TW z abp. Bolesławem Kominkiem oraz sytuacji w środowisku miesięcznika „Więź”	433

Nr 635. 1968 kwiecień 25, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	435
Nr 636. 1968 kwiecień 25, Warszawa – Notatka dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka dotycząca spotkania redaktora Tadeusza Kura ze studentami Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 4 kwietnia 1968 r.	437
Nr 637. 1968 kwiecień 25, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca działalności dyplomatów zachodnich	438
Nr 638. 1968 kwiecień 26, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	440
Nr 639. 1968 kwiecień 26, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca zainteresowania dyplomatów i korespondentów zachodnich przygotowaniami do obchodów święta 1 Maja	444
Nr 640. 1968 kwiecień 26, Warszawa – Notatka dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka dotycząca przebiegu uroczystości 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim	446
Nr 641. 1968 kwiecień 26, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału VIII Departamentu II MSW por. Ireneusza Sikory ze spotkania z TW ps. „Kurier” dotycząca posiedzenia sądu koleżeńkiego przy Zarządzie Głównym Związku Literatów Polskich.	448
Nr 642. 1968 kwiecień 26, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV MSW mjr. Zenona Chmielewskiego z doniesienia TW ps. „Mathis” dotycząca ocen i komentarzy na temat wydarzeń marcowych	450
Nr 643. 1968 kwiecień 26, Warszawa – Notatka starszego inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW kpt. Romana Knapka z doniesienia źródła ps. „Maks” dotycząca działań i poglądów Janusza Zabłockiego.	452
Nr 644. 1968 kwiecień 27, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	454
Nr 645. 1968 kwiecień 27, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	457
Nr 646. 1968 kwiecień 27, Warszawa – Informacja sytuacyjna naczelnika Wydziału IV Komendy MO m.st. Warszawy ppłk. Jerzego Kwila	460
Nr 647. 1968 kwiecień 27, Warszawa – Notatka służbowa dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW Zygmunta Orłowskiego dotycząca sytuacji w zespole redakcyjnym „Folks Sztyme” wraz z aneksem (wnioskiem dyrektora Zygmunta Orłowskiego w sprawie odwołania Grzegorza Smolara z funkcji redaktora naczelnego „Folks Sztyme” z dnia 12 marca 1968 r.)	463
Nr 648. 1968 kwiecień 27, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Tadeusza Szlubowskiego z doniesienia KP ps. „K” dotycząca komentarzy na temat zmian kadrowych po wydarzeniach marcowych.	467
Nr 649. 1968 kwiecień 27, Warszawa – Doniesienie informatora ps. „Wyrwicz” dotyczące pogłosek na temat planów zakłócenia obchodów święta 1 Maja	469
Nr 650. 1968 kwiecień 29, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	471
Nr 651. 1968 kwiecień 29, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB ppłk. Władysława Rutki.	475

Nr 652. 1968 kwiecień 29, Warszawa – Meldunek specjalny inspektora Inspektoratu Kierownictwa SB Komendy MO m.st. Warszawy mjr. Andrzeja Maja dotyczący zatrzymania Wiesława Chułerańskiego i Lucyny Pietrzak	477
Nr 653. 1968 kwiecień 29, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego	479
Nr 654. 1968 kwiecień 29, Warszawa – Informacja opracowana w Wydziale VII Departamentu II MSW, dotycząca inwigilacji obywateli państw kapitalistycznych uczestniczących w obchodach 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim.	482
Nr 655. 1968 kwiecień 29, Warszawa – Notatka dotycząca sytuacji w Polsce przed 1 maja 1968 r., opracowana w Departamencie III MSW	491
Nr 656. 1968 kwiecień 29, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucypery ze spotkania z TW ps. „Edward” dotycząca nastrojów w środowisku byłych członków klubu „Babel”	495
Nr 657. 1968 kwiecień 29, Warszawa – Meldunek inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucypery z doniesienia TW ps. „Rajski” dotyczący opinii i komentarzy na temat sytuacji politycznej.	497
Nr 658. 1968 kwiecień 29, Warszawa – Doniesienie źródła ps. „Wyrwicz” dotyczące opinii na temat ewentualności zakłócenia obchodów święta 1 Maja oraz zmian kadrowych w administracji państwowej	499
Nr 659. 1968 kwiecień 29, Warszawa – Notatka zastępcy naczelnika Wydziału II Departamentu IV MSW ppłk. Edwarda Jankiewicza ze spotkania z informatorem ps. „Mariusz” dotycząca sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym.	502
Nr 660. 1968 kwiecień 30, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego.	504
Nr 661. 1968 kwiecień 30, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	509
Nr 662. 1968 kwiecień 30, Warszawa – Meldunek specjalny pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego dotyczący zatrzymania Lucjana Newelskiego	512
Nr 663. 1968 kwiecień 30, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Czesława Grobeckiego dotycząca postaw politycznych pracowników Żydowskiego Instytutu Historycznego	514
Nr 664. 1968 kwiecień 30, Warszawa – Doniesienie źródła ps. „Janusz” dotyczące wykluczenia z PZPR doc. dr Marii Hirszowicz-Bielińskiej podczas zebrania OOP PZPR Wydziału Filozoficznego UW w dniu 27 kwietnia 1968 r.	518
Nr 665. 1968 kwiecień 30, Warszawa – Notatka posła Janusza Makowskiego dla Urzędu do spraw Wyznań dotycząca sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym.	519
Nr 666. 1968 maj 1, Warszawa – Meldunek specjalny zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB ppłk. Władysława Rutki dotyczący incydentów związanych z obchodami święta 1 Maja.	524
Nr 667. 1968 maj 1, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca działalności dyplomatów	527

Nr 668. 1968 maj 1, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW por. Ryszarda Kubisza ze spotkania z TW ps. „Derby” w dniu 30 kwietnia 1968 r. dotycząca sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym.	528
Nr 669. 1968 maj 2, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	530
Nr 670. 1968 maj 2, Warszawa – Informacja naczelnika Wydziału IV Komendy MO m.st. Warszawy ppłk. Jerzego Kwila dotycząca kontroli kościołów w dniu 1 maja 1968 r. oraz planowanych uroczystości kościelnych	534
Nr 671. 1968 maj 2, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego dotyczący przebiegu uroczystości pierwszomajowych.	537
Nr 672. 1968 maj 2, Warszawa – Informacja dotycząca okrzyków wznoszonych przez studentów uczestniczących w pochodach w dniu 1 maja 1968 r., opracowana w Departamencie III MSW	539
Nr 673. 1968 maj 2, Warszawa – Fragment zestawienia dotyczącego osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR w dniach 16 kwietnia – 1 maja 1968 r. w związku z wydarzeniami marcowymi, opracowanego w Departamencie III MSW	541
Nr 674. 1968 maj 2, Warszawa – Notatka dotycząca postaw politycznych członków redakcji „Folks Sztyme”, opracowana w Departamencie III MSW.	547
Nr 675. 1968 maj 2, Warszawa – Notatka zastępcy naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW mjr. Wiesława Komorowskiego z doniesienia TW ps. „X” dotycząca rozmowy TW z Bernardem Tejkowskim i przebiegu spotkania u Stefana Kurowskiego	550
Nr 676. 1968 maj 2, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy por. Teodora Urawskiego z doniesienia TW ps. „Janusz” dotycząca nastrojów w środowisku studentów Politechniki Warszawskiej	552
Nr 677. 1968 maj 3, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	554
Nr 678. 1968 maj 3, Warszawa – Fragment zestawienia dotyczącego osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR w dniach 1–3 maja 1968 r. w związku z wydarzeniami marcowymi, opracowanego w Departamencie III MSW.	556
Nr 679. 1968 maj 3, Warszawa – Notatka kierownika Grupy IVa Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Andrzeja Kwiatkowskiego ze spotkania z TW ps. „Leon” dotycząca komentarzy na temat przebiegu pochodu pierwszomajowego w środowisku studentów Uniwersytetu Warszawskiego.	560
Nr 680. 1968 maj 3, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy szer. Zbigniewa Stefanka z doniesienia KP ps. „Maciej” dotycząca grupy studentów określanej mianem „sztabu trzeciego rzutu komandosów”, spotykającej się w mieszkaniu Agnieszki Daniłowicz	561
Nr 681. 1968 maj 3, Warszawa – Informacja inspektora Wydziału II Departamentu III MSW ppłk. Józefa Kuśnierza z doniesienia KP ps. „Woliński” dotycząca poglądów na temat przyczyn wystąpień studenckich w marcu 1968 r.	566

Nr 682. 1968 maj 3, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW por. Ryszarda Kubisza ze spotkania z TW ps. „Derby” dotycząca sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym	570
Nr 683. 1968 maj 6, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	572
Nr 684. 1968 maj 6, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV MSW mjr. Zenona Chmielewskiego z doniesienia TW ps. „Mathis” dotycząca ocen i komentarzy na temat sytuacji po wydarzeniach marcowych i sytuacji w Czechosłowacji.	575
Nr 685. 1968 maj 8, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	577
Nr 686. 1968 maj 8, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca działalności zachodnich dyplomatów w Polsce.	579
Nr 687. 1968 maj 8, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca komentarzy korespondentów zagranicznych na temat stosunków polsko-czechosłowackich.	581
Nr 688. 1968 maj 8, Warszawa – Fragment zestawienia dotyczącego osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR w dniach 3–8 maja 1968 r. w związku z wydarzeniami marcowymi, opracowanego w Departamencie III MSW	582
Nr 689. 1968 maj 8, Warszawa – Notatka starszego inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW ppłk. Ryszarda Jagodzińskiego z doniesienia TW ps. „Dionizos” z dnia 7 maja 1968 r. dotycząca m.in. planów politycznych Janusza Zabłockiego.	584
Nr 690. 1968 maj 9, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	586
Nr 691. 1968 maj 9, Warszawa – Meldunek specjalny pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	589
Nr 692. 1968 maj 9, Poznań – Informacja naczelnika Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej MO w Poznaniu ppłk. Jana Molskiego dotycząca wypowiedzi prymasa kardynała Stefana Wyszyńskiego podczas spotkania z przełożonymi zakonów żeńskich w dniu 11 kwietnia 1968 r. w Warszawie.	592
Nr 693. 1968 maj 9, Warszawa – Informacja opracowana w Departamencie IV MSW, dotycząca Jana Frankowskiego i sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym	594
Nr 694. 1968 maj 10, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	597
Nr 695. 1968 maj 10, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego	600
Nr 696. 1968 maj 11, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	602
Nr 697. 1968 maj 11, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego	604

Nr 698. 1968 maj 11, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy szer. Zbigniewa Stefanka z doniesienia KP ps. „Maciej” dotycząca Jolanty Jakson, Sławomira Kretkowskiego, Krystyny Flaty, grupy studentów spotykających się w mieszkaniu Agnieszki Daniłowicz oraz nastrojów wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego	606
Nr 699. 1968 maj 11, Warszawa – Komunikat Jana Frankowskiego dotyczący sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym	608
Nr 700. 1968 maj 12, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW wraz z załącznikiem dotycząca opracowania Mariana Rogowskiego pt. „Wygrałem z Hitlerem”	612
Nr 701. 1968 maj 13, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	615
Nr 702. 1968 maj 13, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego	617
Nr 703. 1968 maj 14, Warszawa – Analiza sytuacji w środowisku literackim dokonana przez źródło ps. „33”	620
Nr 704. 1968 maj 15, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego	629
Nr 705. 1968 maj 15, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca wypowiedzi i komentarzy zachodnich dyplomatów i korespondentów	632
Nr 706. 1968 maj, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca wypowiedzi na temat wydarzeń marcowych	635
Nr 707. 1968 maj 15, Warszawa – Notatka dotycząca kolportażu ulotek w dniach 7 marca – 30 kwietnia 1968 r., opracowana w Departamencie III MSW	637
Nr 708. 1968 maj, Warszawa – Notatka dotycząca liczby osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR wskutek wydarzeń marcowych do dnia 15 maja 1968 r., opracowana w Departamencie III MSW	639
Nr 709. 1968 maj 16, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	640
Nr 710. 1968 maj 16, Warszawa – Informacja sytuacyjna opracowana w Wydziale IV Komendy MO m.st. Warszawy	643
Nr 711. 1968 maj, Warszawa – Notatka dotycząca sytuacji w środowisku studenckim, opracowana w Departamencie III MSW	646
Nr 712. 1968 maj 17, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka dotycząca kolportażu ulotek w dniach 1 stycznia – 15 maja 1968 r. .	647
Nr 713. 1968 maj 17, Warszawa – Wyciąg z notatki z doniesienia TW ps. „Michalski” opracowanej przez inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW mjr. Stanisława Krasowskiego, dotyczącej Koła Poselskiego „Znak” i środowiska KIK	649
Nr 714. 1968 maj 18, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	650
Nr 715. 1968 maj 20, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW por. Roberta Szczepańskiego ze spotkania z TW ps. „Inocenty” w dniu 17 maja 1968 r. dotycząca Janusza Zabłockiego	653

Nr 716. 1968 maj 21, Warszawa – Notatka naczelnika Wydziału I Departamentu III ppłk. Jerzego Nawrockiego dotycząca kolportażu ulotek w dniach 1 stycznia – 15 maja 1968 r. oraz represji zastosowanych wobec uczestników wydarzeń marcowych	656
Nr 717. 1968 maj 22, Warszawa – Notatka z doniesienia TW ps. „Michalski” z dnia 7 maja 1968 r. opracowana przez inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW mjr. Stanisława Krasowskiego, dotycząca Koła Posłów „Znak” i środowiska miesięcznika „Więź”	659
Nr 718. 1968 maj 23, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego	661
Nr 719. 1968 maj 23, Warszawa – Doniesienie źródła ps. „J” dotyczące oceny sytuacji politycznej w Polsce dokonanej przez „środowisko Stefana Staszewskiego”, przekazanej informatorowi przez redaktora Mariana Bielickiego	663
Nr 720. 1968 maj 23, Warszawa – Informacja inspektora Wydziału II Departamentu III MSW mjr. Józefa Krysty z doniesienia KP ps. „Ż-64” dotycząca oceny postaw politycznych pracowników naukowych Uniwersytetu Warszawskiego	665
Nr 721. 1968 maj 24, Warszawa – Notatka służbowa kierownika stanowiska dowodzenia Komendy Stołecznej MO ppłk. Leona Kaźmierczaka dotycząca liczby osób zatrzymanych i rannych podczas zajęć na Stadionie Dziesięciolecia po zakończeniu XXI Wyścigu Pokoju.	667
Nr 722. 1968 maj 25, Warszawa – Notatka I zastępcy komendanta stołecznego MO ds. Służby Milicji płk. Mariana Janickiego dotycząca przebiegu zajęć na Stadionie Dziesięciolecia po zakończeniu XXI Wyścigu Pokoju w dniu 24 maja 1968 r.	669
Nr 723. 1968 maj, Warszawa – Notatka dotycząca sytuacji w środowisku literackim opracowana w Departamencie III MSW.	672
Nr 724. 1968 maj 28, Warszawa – Notatka dotycząca przebiegu spotkania kard. Stefana Wyszyńskiego z posłami Koła Posłów „Znak” sporządzona na podstawie zapisu magnetofonowego z podsłuchu w siedzibie prymasa	675
Nr 725. 1968 maj 28, Warszawa – Notatka dotycząca sytuacji w środowisku naukowym PAN, opracowana w Zarządzie I Szefostwa WSW	689
Nr 726. 1968 maj 29, Warszawa – Notatka inspektora Grupy VI Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy Jerzego Czubaka sporządzona na podstawie relacji informatora, dotycząca zebrania PZPR w Fabryce Wyrobów Precyzyjnych im. gen. K. Świerczewskiego z udziałem przewodniczącego Rady Państwa Mariana Spychalskiego w dniu 25 maja 1968 r.	691
Nr 727. 1968 maj 29, Warszawa – Informacja nr 13 opracowana w Departamencie III MSW dotycząca treści anonimów, w których autorzy wskazują osoby określone jako „działające z pozycji syjonistycznych bądź też prowadzące inną szkodliwą działalność”	693
Nr 728. 1968 czerwiec 4, Warszawa – Informacja nr 15 opracowana w Departamencie III MSW, dotycząca treści anonimów, w których autorzy wskazują osoby określone jako „działające z pozycji syjonistycznych bądź też prowadzące inną szkodliwą działalność”	696

Nr 729. 1968 czerwiec 4, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucypery ze spotkania z TW ps. „Edward” dotycząca nastrojów w środowisku byłych członków klubu „Babel”	699
Nr 730. 1968 czerwiec 7, Warszawa – Notatka służbowa inspektora Wydziału IV Departamentu III MSW kpt. Mariana Kieszkowskiego ze spotkania ze źródłem ps. „Władysław” dotycząca doc. Janiny Zakrzewskiej, Sławomira Kretkowskiego i rozmowy źródła z Sylwią Poleską	701
Nr 731. 1968 czerwiec 8, Warszawa – Notatka dotycząca gróźb pod adresem osób z kierownictwa PZPR, opracowana w Departamencie III MSW.	702
Nr 732. 1968 czerwiec 8, Warszawa – Notatka dotycząca pogroźek zawartych w listach anonimowych, opracowana w Departamencie III MSW.	703
Nr 733. 1968 czerwiec 8, Warszawa – Notatka dotycząca liczby zatrzymanych w dniach 7 marca – 1 czerwca 1968 r. w związku z wystąpieniami studenckimi, opracowana w Departamencie III MSW.	704
Nr 734. 1968 czerwiec 10, Warszawa – Informacja dotycząca pogroźek, opracowana w Departamencie II MSW.	706
Nr 735. 1968 czerwiec 11, Warszawa – Meldunek inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucypery z doniesienia TW ps. „Rajski” dotyczący pożegnania na Dworcu Gdańskim emigrującego z Polski Juliana Bobrowa.	709
Nr 736. 1968 czerwiec 12, Warszawa – Informacja nr 17 opracowana w Departamencie III MSW, dotycząca treści anonimów, w których autorzy wskazują osoby określone jako „działające z pozycji syjonistycznych bądź też prowadzące inną szkodliwą działalność”	712
Nr 737. 1968 czerwiec 16, Warszawa – Notatka zastępcy dyrektora Departamentu IV MSW płk. Zenona Gorońskiego z doniesienia TW ps. „Michalski” z dnia 10 czerwca 1968 r.	715
Nr 738. 1968 czerwiec 18, Warszawa – Informacja Wydziału Organizacyjnego KC PZPR dotycząca dodatkowych spektakli „Dziadów” w Teatrze Narodowym.	717
Nr 739. 1968 czerwiec 19, Warszawa – Notatka ppłk. Edwarda Jankiewicza z rozmowy ze źródłem ps. „Zachariasz” dotycząca działalności i poglądów posła Janusza Zabłockiego	721
Nr 740. 1968 czerwiec 19, Warszawa – Pismo prof. Artura Eisenbacha do zarządu Żydowskiego Instytutu Historycznego zawiadamiające o rezygnacji ze stanowisk dyrektora i przewodniczącego zarządu instytutu	723
Nr 741. 1968 czerwiec 21, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy sierż. Roberta Petersa z doniesienia TW ps. „Roman” dotycząca sytuacji na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego.	725
Nr 742. 1968 czerwiec 25, Warszawa – Notatka służbowa inspektora Wydziału Inspekcji Departamentu III MSW mjr. Bogumiła Owczarka dotycząca liczby spraw prowadzonych przez SB wobec osób uznanych za „działające z pozycji syjonistycznych bądź też solidaryzujące się z polityką Izraela”	728
Nr 743. 1968 czerwiec 26, Warszawa – Notatka naczelnika Wydziału II Departamentu IV MSW płk. Władysława Kossakowskiego z doniesienia źródła ps. „Artur” dotycząca przebiegu posiedzenia sekretariatu Stowarzyszenia Pax w dniu 22 czerwca 1968 r.	730

Nr 744. 1968 czerwiec 28, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka dotycząca kolportażu ulotek w dniach 1 marca – 31 maja 1968 r.	733
Nr 745. 1968 lipiec, Warszawa – Notatka dotycząca kolportażu ulotek w dniach 1 maja – 30 czerwca 1968 r., opracowana w Departamencie III MSW	741
Nr 746. 1968 lipiec, Warszawa – Notatka dotycząca liczby osób zatrzymanych w dniach 7 marca – 1 lipca 1968 r. w związku z wystąpieniami studenckimi, opracowana w Departamencie III MSW.	743
Nr 747. 1968 lipiec 5, Warszawa – Doniesienie źródła ps. „J” dotyczące opinii i ocen wygłaszanych w warszawskim środowisku dziennikarskim	744
Nr 748. 1968 lipiec, Warszawa – Notatka dotycząca osób uznanych za inspiratorów wystąpień studenckich w marcu 1968 r., opracowana w Departamencie III MSW	746
Nr 749. 1968 lipiec, Warszawa – Notatka dotycząca sytuacji w środowisku literackim, opracowana w Departamencie III MSW	748
Nr 750. 1968 lipiec, Warszawa – Notatka dotycząca nastrojów w środowisku dziennikarskim, opracowana w Departamencie III MSW	750
Nr 751. 1968 [lipiec], Warszawa – Informacja Biura Paszportów i Dowodów Osobistych MSW dotycząca emigracji z Polski w pierwszym półroczu 1968 r. w porównaniu z pierwszym półroczem 1967 r.	751
Nr 752. 1968 lipiec, Warszawa – Informacja zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB ppłk. Władysława Rutki dotycząca ocen i komentarzy na temat XII Plenum KC PZPR.	752
Nr 753. 1968 lipiec 12, Warszawa – Doniesienie TW ps. „Wyrwicz” dotyczące opinii i ocen na temat XII Plenum KC PZPR.	754
Nr 754. 1968 lipiec 20, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca wypowiedzi zachodnich dyplomatów na temat XII Plenum KC PZPR.	756
Wykaz jednostek archiwalnych wykorzystanych do edycji	758
Wykaz skrótów	761
Indeks	775

WSTĘP

Tom drugi edycji „Marzec 1968 w dokumentach MSW” jest kroniką wydarzeń, mających miejsce w Warszawie od końca stycznia do początku lipca 1968 r., zestawioną z informacji, meldunków i notatek opracowanych w Komendzie MO m.st. Warszawy i MSW. Celem publikacji jest ukazanie wiedzy SB i MO o przebiegu tych wydarzeń, ich skutkach, nastrojach społecznych, stosunku do nich Kościoła rzymskokatolickiego oraz działań organów bezpieczeństwa i milicji.

W części drugiej tomu drugiego zamieszczono 251 dokumentów w układzie chronologicznym. Zastosowano ciągłość numeracji w stosunku do poprzednich tomów. Książkę rozpoczyna informacja o ówczesnej sytuacji na Uniwersytecie Warszawskim i wystąpieniach kardynała Stefana Wyszyńskiego opracowana w Komendzie MO m.st. Warszawy 1 kwietnia 1968 r. Kończą ją natomiast trzy dokumenty dotyczące komentarzy na temat XII Plenum KC PZPR (8–9 lipca 1968 r.), które było próbą dokonania przez kierownictwo PZPR bilansu wydarzeń i zakończenia kampanii politycznej zainicjowanej w marcu 1968 r.¹ Podstawę prezentowanego tomu stanowią informacje pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego i zastępcy komendanta stołecznego ds. SB mjr. Władysława Rutki. Uzupełniono je informacjami opracowanymi w Wydziale IV Komendy MO m.st. Warszawy oraz notatkami dotyczącymi treści przejętej korespondencji, opracowanymi w Wydziale „W” Komendy MO m.st. Warszawy. Nowością w stosunku do poprzedniego tomu jest zamieszczenie meldunków pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego. W książce znajdują się też informacje i notatki opracowane w departamentach II, III i IV MSW oraz doniesienia informatorów SB.

Większość zamieszczonych dokumentów stanowią notatki funkcjonariuszy SB zawierające zebrane przez nich opinie i komentarze, informacje o sytuacji w różnych środowiskach oraz o nastrojach społecznych. Dotyczą one zarówno wydarzeń z marca 1968 r. i ich następstw, jak i bieżących wydarzeń politycznych. Według tych dokumentów w kwietniu 1968 r. falę komentarzy – w dużej mierze krytycznych – wywołało objęcie stanowiska przewodniczącego Rady Państwa przez Mariana Spychalskiego. Komentowano też m.in. debatę sejmową poświęconą odpowiedzi premiera Józefa Cyrankiewicza na interpelację Koła Posłów „Znak” i proces zmian kadrowych. Wiele przytoczonych opinii stanowiło odbicie ówczesnej propagandy. Z czasem coraz więcej miejsca poświęcano uwagom na temat sytuacji w Czechosłowacji. Oprócz doraźnych ocen bieżących wydarzeń SB uzyskiwała też pogłębione analizy, czego przykładem

¹ AAN, KC PZPR, III/52, Stenogram XII plenarnego posiedzenia Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w dniach 8–9 VII 1968 r. O przebiegu XII Plenum KC PZPR zob. J. Eisler, *Polski rok 1968*, Warszawa 2006, s. 604–612; M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1967–1968*, Warszawa 1999, s. 308–318.

jest notatka autorstwa źródła ps. „33” dotycząca środowiska literackiego (dokument nr 703).

W książce opublikowano źródła świadczące o starannym odnotowywaniu przez Służbę Bezpieczeństwa wszelkich sygnałów o apelach stwarzających jej zdaniem niebezpieczeństwo destabilizacji, np. wezwania do bojkotu prasy na początku kwietnia 1968 r. i do zorganizowania wiecu w dniu 22 kwietnia 1968 r. SB nie ograniczała się do rejestracji takich zdarzeń, podejmowała też działania. Z kolejnych dokumentów można się m.in. dowiedzieć, jak przy pomocy agentury próbowano kontrolować środowisko studenckie (np. dokumenty nr. 566 i 598 dotyczące KP ps. „Aram”, nr 586 na temat źródła ps. „RD”, nr. 680 i 698 mające związek z działalnością KP ps. „Maciej”) oraz jak dokonano „profilaktycznych zatrzymań” osób podejrzanych o próbę zorganizowania wiecu 22 kwietnia 1968 r. (dokument nr 617).

Część materiałów dotyczy kolportażu ulotek. Są to informacje o poszczególnych zdarzeniach tego rodzaju, czasem o ustalonych sprawcach i zastosowanych wobec nich represjach. Zamieszczono również zestawienia zbiorcze umożliwiające poznanie liczby wykrytych przez SB faktów kolportażu, rozprawdzanych ulotek w poszczególnych województwach i dokonanie porównań między nimi. Publikowane dokumenty zawierają ponadto dokonaną przez funkcjonariuszy SB próbę analizy treści ulotek i odezów.

Jednym z celów obecnej edycji jest przedstawienie informacji SB o tym, jakie stanowisko wobec wydarzeń Marca '68 zajęła hierarchia Kościoła rzymskokatolickiego oraz duchowieństwo parafialne i zakonne w skali całego kraju. Warto pokreślić, że dokumenty zamieszczone w obu częściach tomu drugiego stanowią najobszerniejszy jak dotąd opublikowany zbiór informacji na ten temat. W prezentowanej edycji przyjęto zasadę niepublikowania dokumentów pochodzących z podsłuchów. Na odstępstwo zdecydowano się w przypadku zapisu z rezydencji prymasa przy ul. Miodowej w Warszawie dotyczącego przebiegu spotkania kardynała Stefana Wyszyńskiego z posłami Koła Posłów „Znak” 28 maja 1968 r.² (dokument nr 724).

Posłów „Znaku” i osoby związane z miesięcznikiem „Więź” rutynowo poddawano inwigilacji. Zainteresowanie SB tymi środowiskami wzmożło się w okresie wydarzeń marcowych, a zwłaszcza po wniesieniu interpelacji Koła Posłów „Znak” do prezesa Rady Ministrów (11 marca 1968 r.). Z publikowanych w książce notatek sporządzonych przez funkcjonariuszy SB na podstawie doniesień informatorów o pseudonimach: „Anna”, „Dionizos”, „Inocenty” (tak w oryginale), „Maks”, „Michalski” i „Zachariasz” można się dowiedzieć, jakie wiadomości docierały do nich na temat sytuacji w tych środowiskach.

Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne było organizacją o nikłych wpływach i niewielkim znaczeniu. Wskutek wydarzeń marcowych doszło w niej do zmiany kierownictwa. Publikowane dokumenty (m.in. notatki funkcjonariuszy Departamentu IV MSW ze spotkań z informatorami o pseudonimach „Derby” i „Mariusz”) pokazują kulisy tych wydarzeń i umożliwiają poznanie fragmentu historii stowarzyszenia.

Ciekawym świadectwem nastrojów i zachowań społecznych po Marcu '68 są notatki opracowane w Departamencie III MSW, zawierające fragmenty anonimów nadesłanych

² P. Raina, *Kardynał Wyszyński*, t. 8: *Czasy prymasowskie 1967–1968*, Warszawa 1998, s. 200–202. Autor opublikował tekst notatki sporządzonej z tego spotkania przez prymasa. J. Zabłocki, *Dzienniki*, t. 2: *1966–1975*, Warszawa 2011, s. 309.

do MSW, KC PZPR i Rady Państwa, w których wskazywano osoby określone jako „działające z pozycji syjonistycznych bądź też prowadzące inną szkodliwą działalność”. Do części drugiej tomu drugiego wybrano trzy takie notatki (dokumenty nr. 727, 728, 736).

Opublikowano również dane liczbowe i wykazy osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR wskutek wydarzeń marcowych w Warszawie i województwie warszawskim, opracowane w Departamencie III MSW. Problem ówczesnych czystek personalnych nie doczekał się całościowego opracowania, a dane na ten temat uzyskiwane z różnych źródeł różnią się między sobą. Według informacji podanych 28 maja 1968 r. przez I sekretarza Komitetu Warszawskiego PZPR Józefa Kęzę w ciągu trzech miesięcy 1968 r. z kierowniczych stanowisk na terenie Warszawy (bez wojska i MSW) odwołano 483 osoby, a z PZPR w tym samym okresie wykluczono 360 osób³. Z kolei według informacji Departamentu III MSW, który zbierał dane od początku kwietnia 1968 r., w całym kraju – jak to ujęto – „za organizowanie lub popieranie ekscesów oraz demonstrowanie prosyjonistycznej postawy wyciągnięto wnioski personalne wobec 455 osób” (w tej grupie znaleźli się też wykluczeni z PZPR) (dokument nr 708). Różnice w zestawieniach mogły być spowodowane zarówno mankamentami w przepływie informacji, jak i stosowaniem dodatkowych zawężających kryteriów selekcji przez MSW. Warto dodać, że według niepełnych danych z notatki opracowanej w Departamencie III MSW w czerwcu 1969 r. w okresie od czerwca 1967 r. do maja 1969 r. „zwolniono z różnych odpowiedzialnych stanowisk za reprezentowanie poglądów syjonistycznych i rewizjonistycznych, podejmowanie działań antysocjalistycznych, udział w wydarzeniach marcowych i solidaryzowanie się z ekscesami studenckimi w 1968 r., a także brak kwalifikacji – ogółem [w całej Polsce] 790 osób”⁴.

W atmosferze „antysyjonistycznej” propagandy szczególnego charakteru nabrały zorganizowane przez władze obchody 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim⁵. W książce zaprezentowano dokumenty świadczące o rozmiarach zaangażowania SB w inwigilację zagranicznych uczestników tych uroczystości (dokumenty nr. 585 i 654).

Skutkiem Marca '68 była emigracja z Polski osób pochodzenia żydowskiego⁶. W czasie zakreślonym ramami chronologicznymi książki proces ten dopiero się rozpoczynał, dlatego jest słabiej odzwierciedlony w zamieszczonych dokumentach. Bezpośrednio tej sprawie dotyczy relacja TW ps. „Rajski” z pożegnania na Dworcu Gdańskim Juliana Bobrowa (dokument nr 735) oraz informacja Biura Paszportów i Dowodów Osobistych

³ AAN, KC PZPR, XI/156, Stenogram z posiedzenia w Komitecie Centralnym PZPR z udziałem członków Sekretariatu KC i egzekutywy Komitetu Warszawskiego oraz I sekretarzy komitetów dzielnicowych PZPR w Warszawie (28 V 1968 r.), k. 18–20.

⁴ Znalazło się wśród nich 25 ministrów, wiceministrów, przewodniczących komitetów, ich zastępców itp.; 245 dyrektorów, wicedyrektorów i redaktorów naczelnych. Najwięcej osób zwolniono z Komitetu ds. Radia i Telewizji – 103, Ministerstwa Przemysłu Ciężkiego i Maszynowego – 51, Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych – 38, Zarządu Głównego RSW „Prasa” – 36, PAN – 27, PAP – 24, Ministerstwa Finansów – 23, Komisji Planowania – 22. AIPN, 01288/24, Notatka dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka z 23 VI 1969 r. dotycząca osób zwolnionych z zajmowanych stanowisk w okresie od czerwca 1967 r. do maja 1969 r., k. 32–33.

⁵ R. Kobylarz, *Walka o pamięć. Polityczne aspekty obchodów rocznicy powstania w getcie warszawskim 1944–1989*, Warszawa 2009, s. 165–213.

⁶ Na temat emigracji pomarcowej zob. m.in.: J. Eisler, *op. cit.*, s. 130–140; D. Stola, *Kampania antysyjonistyczna w Polsce 1967–1968*, Warszawa 2000, s. 207–233; *idem*, *Kraj bez wyjścia? Migracje z Polski 1949–1989*, Warszawa 2010, s. 219–232.

MSW zawierająca dane na temat emigracji z Polski w pierwszym półroczu 1968 r. (dokument nr 751). Wzmianki o tym pojawiają się też w doniesieniach informatorów oraz biogramach wielu osób.

Dwudziestego czwartego maja 1968 r. na Stadionie Dziesięciolecia w Warszawie po zakończeniu XXI Wyścigu Pokoju doszło do zamieszek⁷. W tomie znalazły się dwie notatki na ten temat sporządzone w Komendzie MO m.st. Warszawy (dokumenty nr. 721 i 722).

Wśród opublikowanych dokumentów są również materiały dotyczące funkcjonowania SB. Jeden z nich to pismo dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka z 9 kwietnia 1968 r. skierowane do pierwszych zastępców komendantów wojewódzkich MO ds. SB w sprawie zadań tej służby po wystąpieniach studenckich (dokument nr 552), a drugi – ocena działalności SB Komendy MO m.st. Warszawy w czasie wydarzeń Marca '68 (dokument nr 607).

Trzydzieści spośród opublikowanych dokumentów, w odróżnieniu od pozostałych zamieszczonych w książce, nie powstało w strukturach MSW i podległych mu jednostek organizacyjnych, znalazły się one jednak w ich posiadaniu. Mają one charakter uzupełniający w stosunku do pozostałych, które pochodzą z aparatu bezpieczeństwa. W tomie zamieszczono dwie informacje Wydziału Organizacyjnego Komitetu Warszawskiego PZPR o przebiegu zebrań partyjnych (dokumenty nr. 527 i 588). Sygnalizują one, że wydarzenia Marca '68 i ich konsekwencje wiążą się nie tylko z działaniami aparatu represji, lecz także z kampanią polityczną prowadzoną przez PZPR. Informacje zostały przekazane z Komitetu Warszawskiego PZPR do Komendy MO m.st. Warszawy, a stamtąd do MSW. Ukazuje to ich obieg między tymi podmiotami. Informacja Wydziału Organizacyjnego Komitetu Warszawskiego dotycząca zebrania Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR Oddziału Warszawskiego ZLP z udziałem członków koła ZSL w dniu 2 kwietnia 1968 r. (dokument nr 528) jest wartościowsza niż informacje na ten temat zebrane przez SB. Dodatkowe spektakle „Dziadów” w Teatrze Narodowym (25, 30 maja i 6 czerwca 1968 r.) również były wydarzeniami na tyle istotnymi, by przypomnieć o nich w tym tomie. Nie odnaleziono informacji na ich temat zebranych przez SB, dlatego opublikowano notatkę opracowaną przez Wydział Organizacyjny KC PZPR (do-

⁷ G. Sołtysiak, *Wyścig Nie-Pokoju*, „Przegląd Tygodniowy”, 19 V 1995, nr 19; A. Dudek, T. Marszałkowski, *Walki uliczne w PRL 1956–1989*, Kraków 1999, s. 165–166; W. Namiotkiewicz, *Byłem sekretarzem Gomulki. Z Walerym Namiotkiewiczem rozmawia Grzegorz Sołtysiak*, Warszawa 2002, s. 55–56. Walery Namiotkiewicz wspominał: „Co jakiś czas spiker [na stadionie] opowiadał o sytuacji na trasie. Wyglądało na to, że wygrywają Rosjanie. Pod wpływem tych meldunków stadion zaczynał coraz bardziej szumieć, a gdy kolarze przyjechali na stadion, panował już kompletny bałagan. Na nieszczęście wygrał kolarz radziecki. Oczywiście posypały się butelki, byli pierwsi ranni”. W sprawie sukcesu kolarza radzieckiego autor relacji się mylił. (Na temat wyników ostatniego etapu i końcowej klasyfikacji XXI Wyścigu Pokoju zob. dokument nr 722, przypis nr 1). Przytoczony fragment stanowi przestrożę przed bezkrytycznym wykorzystywaniem relacji naocznych świadków. Namiotkiewicz wspominał też, że milicja nie mogła poradzić sobie z tłumem, gdyż było jej za mało, co z kolei było spowodowane „rozpuszczeniem” na urlop oddziałów warszawskiego ZOMO. Informacja o urlopowaniu warszawskich zomowców jest przytaczana przez innych autorów piszących o tym wydarzeniu. W związku z tym warto dodać, że w akcji utrzymania porządku podczas zakończenia XXI Wyścigu Pokoju wzięła udział podobna liczba funkcjonariuszy ZOMO z Warszawy do tej, jaką skierowano do akcji na ulicach miasta podczas wydarzeń marcowych. Paweł Sasanka opublikował i poprzedził komentarzem notatkę dotyczącą zająć, która była załącznikiem do Biuletynu Wewnętrznego MSW nr 124/68 z 25 V 1968 r. Jest to dokument skrócony i wtórny w stosunku do notatki opublikowanej w tym tomie. P. Sasanka, *Dramatyczny finał Wyścigu Pokoju*, https://www.ipn.gov.pl/potal/pl/351/4485/dramatyczny_finał_8222Wyscigu_Pokoju8221.html (dostęp 4 VII 2012).

kument nr 738). Dodano także dwa dokumenty dotyczące wydarzeń w środowisku literackim, które są kilkakrotnie wymieniane w innych opublikowanych w książce tekstach (dokument nr 515 – uchwała POP PZPR i koła ZSL przy Oddziale Warszawskim ZLP z 2 kwietnia 1968 r. zawierająca żądanie usunięcia z ZLP Januarego Grzędzińskiego, Pawła Jasienicy i Stefana Kisielewskiego; dokument 542 – oświadczenie Pawła Jasienicy dla ZG ZLP). Kilka źródeł zamieszczonych w tej edycji dotyczyło klubu „Babel”, dlatego w książce opublikowano pismo odnoszące się do jego rozwiązania (dokument nr 571). Ciekawe informacje o przebiegu wydarzeń Marca '68 na SGPiS zawiera list do redakcji Radia Wolna Europa przejęty przez SB (dokument nr 575). Charakter przyczynku do sprawy „Taśm Kura” ma notatka Rady Naczelnej ZSP z 22 kwietnia 1968 r. (dokument nr 622). Podobny charakter w odniesieniu do dziejów ŻIH po Marcu '68⁸ ma pismo prof. Artura Eisenbacha z 18 czerwca 1968 r. zawiadamiające o rezygnacji ze stanowiska dyrektora i przewodniczącego zarządu instytutu (dokument nr 740). W tomie opublikowano informacje uzyskane przez SB od tajnych współpracowników działających w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym. Staną się one bardziej czytelne po zapoznaniu się z notatkami na temat sytuacji w stowarzyszeniu przygotowanymi przez jego działaczy – Janusza Makowskiego (dokument nr 665) i Jana Frankowskiego (dokument nr 699). Za celowe uznano też włączenie do publikacji notatki z 28 maja 1968 r. opracowanej w Zarządzie I Szefostwa WSW, dotyczącej sytuacji w środowisku naukowym PAN (dokument nr 725).

Przedstawione dokumenty publikowane są po raz pierwszy – z wyjątkiem uchwały Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR i koła ZSL przy Oddziale Warszawskim ZLP z 2 kwietnia 1968 r. zawierającej żądanie usunięcia z ZLP Januarego Grzędzińskiego, Pawła Jasienicy i Stefana Kisielewskiego⁹ (dokument nr 515), tez wystąpienia redaktora Tadeusza Kura podczas spotkania ze studentami Uniwersytetu Warszawskiego 4 kwietnia 1968 r.¹⁰ (dokument nr 567) oraz informacji opracowanej w Departamencie III MSW dotyczącej okrzyków wznoszonych przez studentów uczestniczących w pochodach 1 maja 1968 r.¹¹ (dokument nr 672). Wcześniej opublikowana została notatka Wydziału Propagandy Komitetu Warszawskiego PZPR¹², która była podstawą do przygotowania zamieszczonej w tym tomie informacji Wydziału Organizacyjnego KC PZPR z 18 czerwca 1968 r. na temat dodatkowych spektakli „Dziadów” w Teatrze Narodowym (dokument 738).

W 2005 r. w biuletynie wydawanym w Instytucie Historycznym UW Andrzej Chojnowski ogłosił tezy wystąpienia redaktora Tadeusza Kura podczas spotkania ze studentami UW 4 kwietnia 1968 r. Obecnie biuletyn jest trudno dostępny, dlatego zdecydowano o ponownej publikacji tego dokumentu. Należy dodać, że w 2011 r. na forum regionalnego portalu informacyjnego Dziennikowy.pl zamieszczono obszerny tekst

⁸ Na temat ŻIH po wydarzeniach marcowych 1968 r. zob. T.P. Rutkowski, *Nauki historyczne w Polsce 1944–1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*, Warszawa 2007, s. 491–499.

⁹ *Żądanie wydalenia z ZLP J. Grzędzińskiego, P. Jasienicy i S. Kisielewskiego. Uchwała pisarzy warszawskich członków PZPR i ZSL*, „Trybuna Ludu”, 4 IV 1968, nr 94.

¹⁰ A. Chojnowski, *Kartki z historii Uniwersytetu Warszawskiego. „Taśmy Kura” (Tadeusz Kur na spotkaniu ze studentami UW)*, „Newsletter. Instytut Historyczny UW” 2005, nr 34, s. 10–16.

¹¹ *Rok 1968. Środek Peerelu*, wybór i oprac. A. Dębska, współpraca K. Madoń-Mitzner, Warszawa 2008, s. 128.

¹² *Notatka o dodatkowych przedstawieniach „Dziadów” w inscenizacji K. Dejmka dla aktywu robotniczego Warszawy*, oprac. M. Raszevska, „Pamiętnik Teatralny” 2005, z. 3–4 (215–216), s. 364–368.

pt. „Wystąpienie redaktora Tadeusza Kura na spotkaniu ze studentami Uniwersytetu Warszawskiego, kwiecień 1968”¹³. Z jego lektury oraz konfrontacji z publikowanymi w tym tomie „Tezami” wynika, że jest to autentyczny tekst wystąpienia T. Kura spisany z taśmy magnetofonowej, pozbawiony fragmentów początkowego i końcowego. Osoba, która zamieściła tekst, pozostaje anonimowa. Warto przypomnieć, że w kwietniu 1968 r. po wysłaniu taśm z nagraniem wystąpienia T. Kura przez Radę Naczelną ZSP do rad okręgowych ZSP¹⁴ były one przez kilka dni odtwarzane w akademikach. Kopie nagrań miały trafić do wszystkich komitetów wojewódzkich PZPR. Jeden egzemplarz zdobyła też redakcja tygodnika „Polityka”¹⁵. Mieczysław Rakowski ocenił, że upowszechniane w nich treści dotarły do kilkuset tysięcy osób¹⁶. W tej sytuacji jest zrozumiałe, że kopia nagrania lub tekstu spisanego z taśmy mogła zostać przechowana przez osobę prywatną i współcześnie udostępniono ją w Internecie.

Prezentowane dokumenty są publikowane w całości. Od tej zasady odstąpiono w kilku przypadkach. W dokumencie nr 544 ze względu na słabą czytelność spowodowaną licznymi odręcznymi dopiskami i skreśleniami pominięto tabelę. W dokumentach nr. 544, 597, 673, 678 i 688 zrezygnowano z publikacji wykazów osób spoza Warszawy i województwa warszawskiego usuniętych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR. Pozostałe opuszczenia dotyczą adresów, numerów telefonów oraz informacji o charakterze osobistym. W niektórych dokumentach uznano za celowe usunięcie nazwisk występujących w nich osób. Chodzi głównie o notatki naczelnika Wydziału „W” Komendy MO m.st. Warszawy ppłk. Aleksandra Baczewskiego i jego zastępcy mjr. Eugeniusza Asfala dotyczące treści przejętej korespondencji, a także informacje opracowane w Departamencie III MSW na temat treści anonimów, których autorzy wskazywali osoby określone jako „działające z pozycji syjonistycznych bądź też prowadzące inną szkodliwą działalność”.

Przyjęto zasadę niezamieszczania biogramów osób, które opisano w przypisach do poprzednich tomów tej edycji. Określono tam też zasady sporządzania biogramów, identyfikacji osobowych źródeł informacji SB oraz scharakteryzowano wykorzystaną przy tym bazę źródłową.

W części pierwszej tomu drugiego znalazło się kilka błędów. We wstępie niepoprawnie podano nazwisko kierującej Działem Ewidencji Studentów Politechniki Warszawskiej Pani Lidii Ołubek¹⁷. Dziękując za okazaną pomoc, przepraszamy Panią za pomyłkę. Na stronie 39 osobę o nazwisku Król błędnie zidentyfikowano jako Marcina Feliksa Króla (ur. 1944 r.)¹⁸. Błąd ten powtórzono na stronie 147, zmieniając występujące w oryginale imię Mariusz na Marcin¹⁹. W rzeczywistości osoba wymieniona w doniesieniach TW ps. „X” na stronach 39 i 147 to Mariusz Król. Marcin F. Król (ur. 1944, filozof, socjolog) został wymieniony dwukrotnie w dokumencie nr 380 (s. 449–450)²⁰ i dlatego

¹³ Zob. <http://dzienniknowy.pl/fora/temat/429.dhtml> (dostęp 4 VII 2012).

¹⁴ Zob. dokument nr 622.

¹⁵ O sprawie „Taśm Kura” wspominał kilkakrotnie w swoich dziennikach Mieczysław F. Rakowski. M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1967–1968...*, s. 214–217, 224, 228, 231, 235, 249, 254, 269–270, 278, 300, 305.

¹⁶ *Ibidem*, s. 278.

¹⁷ *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 2: *Kronika wydarzeń*, cz. I, red. nauk. i wstęp F. Dąbrowski, P. Gontarczyk, P. Tomasiak, Warszawa 2009, s. XXIII.

¹⁸ *Ibidem*, s. 39.

¹⁹ *Ibidem*, s. 147.

²⁰ *Ibidem*, s. 449–450.

dotyczący go przypis powinien się znajdować na stronie 449. W tekście dokumentu na stronie 291 zgodnie z oryginałem podano nazwisko Borowiki²¹. Nie poprawiono błędu w dokumencie i nie zamieszczono wyjaśnienia, że w rzeczywistości chodziło o ówczesnego studenta SGPiS Marka Borowskiego. W innym dokumencie wymieniono osobę o nazwisku Higrin²². Wzmianka dotyczyła Michała Chigryna, którego biogram zamieszczono w niniejszym tomie.

W obu częściach tomu drugiego opublikowano m.in. dokumenty przechowywane w jednostkach archiwalnych o sygnaturach IPN BU 0746/6 i IPN BU 1585/968. W części drugiej zaktualizowano numerację kart.

W publikowanych dokumentach zachowano układ tekstu i styl zgodny z oryginałem. Poprawiono błędy ortograficzne (odstępstwo od tej zasady uczyniono w przypadku pseudonimu TW „Inocenty” – dokumenty nr. 559, 715), gramatyczne oraz interpunkcyjne. W nawiasach kwadratowych umieszczono rozwiązania skrótów, a tam, gdzie było to możliwe, opuszczone lub brakujące fragmenty tekstu. Oznaczeniem [...] wskazano niepoddające się odtworzeniu ubytki w tekście oraz fragmenty usunięte przez wydawcę. Wszelkie wyróżnienia w oryginalnym tekście dokumentu: rozstrzelenia, wersaliki i podkreślenia zostały zaznaczone przez wydawcę pismem półgrubym. Na końcu tomu umieszczono wykaz jednostek archiwalnych wykorzystanych do edycji.

Pomysłodawcą edycji „Marzec 1968 w dokumentach MSW” jest Piotr Gontarczyk, a twórcą koncepcji projektu – Paweł Tomasik. Wyboru dokumentów do prezentowanego tomu dokonali Franciszek Dąbrowski i Paweł Tomasik (który wytypował ponad 90 proc. dokumentów w przypadku każdego z trzech tomów). Oprócz tego dwa dokumenty wybrali Jakub Gołębiowski (dokument nr 608) i Cyprian Wilanowski (dokument nr 575).

Za cenne uwagi autorzy publikacji są wdzięczni recenzentom – prof. Andrzejowi Chojnowskiemu i prof. Włodzimierzowi Sulei. Dziękujemy pracownikom archiwów oraz innych instytucji za życzliwość i wszechstronną pomoc. Słowa wdzięczności kierujemy również do pracowników Wydziału Informacji i Sprawdeń BUiAD IPN oraz Witolda Bagińskiego z Samodzielnej Sekcji Badań Archiwalnych i Edycji Źródeł BUiAD IPN.

Paweł Tomasik

²¹ *Ibidem*, s. 291.

²² *Ibidem*, s. 507.

DOKUMENTY

1968 kwiecień 1, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB mjr. Władysława Rutki

^aWarszawa, dnia 1 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz^b

Informacja nr 1

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 1 kwietnia 1968 roku^c

W środowisku studentów Uniwersytetu Warszawskiego decyzje władz uczelni w sprawie rozwiązania niektórych kierunków studiów wywołały nastroje przygnębienia, obaw i dezorientacji. Z domu akademickiego przy ul. Kickiego duża grupa studentów z rozwiązanych kierunków wyjechała do swych stałych miejsc zamieszkania. Zanotowano szereg charakterystycznych wypowiedzi obrazujących sytuację w tym środowisku. „W ciągu dwóch tygodni – twierdzi jedna ze studentek UW – trzy razy zmieniałam poglądy. To nie jest takie proste wiedzieć, za kim się jest”. „W tych sprawach politycznych – mówi inny student – o tym, co się dzieje na uczelni, nie bardzo się orientuję, choć brałem udział w tych wszystkich wiecach i strajkach. Ale kto ma słuszność i o co się walczy – tego nie wiem”. **Znaczna część studentów UW w sposób zdecydowany zaczyna odcinać się od grupki „warcholów i rozrabiaczy”. Wskazuje na to następująca wypowiedź: „Na uniwersytecie jest tylko dwadzieścia parę procent nas, dzieci robotników i chłopów. I niby dlaczego ja miałbym popierać z entuzjazmem tych, którym znudziły się wakacje we Francji czy Włoszech. Chcieli mocniejszych wrażeń, więc je mają. Ja w każdym razie nie rozbijałem się służbowym humberem tatusia, bo mój ojciec pracuje ciężko swoimi rękami i uczciwie, a nie tak jak ci, którzy dostali się na wysokie stanowiska po to, aby nabijać sobie kiesę”.**

Uzyskano informacje, że na Wydziale Filozofii UW w najbliższych dniach ma się odbyć zebranie wszystkich pracowników naukowych. Na zebraniu tym według wypowiedzi prof. dr. **Stefana Nowakowskiego**¹ rozważana ma być kwestia umożliwienia

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 1 IV [19]68 r. i numerem: 0699.

^c Z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: powiązać z meldunkiem nr 2, (ładnie) napisać.

¹ **Nowakowski Stefan Jan** (1912–1989). Socjolog, prof. Absolwent Wydziału Prawa UW (1936), pracownik naukowy PIS w Warszawie (1937–1939), urzędnik zarządu gminnego i prezes delegatury RGO w Kobyłce (1942–1944), asystent w tajnym PIS (1942–1944), pracownik naukowy PIS w Lublinie (1944), Łodzi (1945), wykładowca UW (1945–1982), starszy asystent przy Katedrze Socjologii 1945–1947, adiunkt 1947–1950, zastępca profesora

podjęcia pracy przez zwolnionych z UW profesorów i docentów. **Nowakowski** uważa, że w szczególnie trudnych warunkach materialnych znalazł się były kierownik Katedry Socjologii Ogólnej doc. dr **Zygmunt Bauman**, który posiada liczną rodzinę. **Bauman** nosił się z zamiarem wyjazdu do Francji, gdzie miał wygłosić referat na temat prowadzonych badań. Obecnie jest przekonany, że wyjazd ten nie dojdzie do skutku. W najlepszej sytuacji pod względem materialnym zdaniem prof. **Nowakowskiego** znalazła się zwolniona z prowadzonej przez niego Katedry Socjologii Szczegółowej doc. dr **Hirszowicz Maria**, jej mąż bowiem – doc. dr **Łukasz Hirszowicz** – pracuje w kilku instytucjach, a na terenie Uniwersytetu Warszawskiego prowadzi zlecone zajęcia międzysekcyjne dla Instytutu Orientalistycznego w Katedrze Arabistyki Wydziału Filologicznego.

^dW domu akademickim UW przy ul. Zamenhofska ujawniono pojedynczy egzemplarz ulotki nawiązujący do wiecu studentów UW w dniu 28 marca br. W ulotce tej, wykonanej odręcznie, apeluje się o zwrócenie uwagi na „Deklarację ruchu studenckiego” odczytaną na tym nielegalnym wiecu. Jest to bowiem „pierwszy program działania ruchu studenckiego z prawdziwego zdarzenia”. W zakończeniu ulotki jego autorzy zapowiadają rozpowszechnienie wśród studentów egzemplarzy „Deklaracji ruchu studenckiego”.

W dniach 30 i 31 marca br. kardynał Stefan Wyszyński wygłosił w Warszawie trzy oficjalne przemówienia w różnych kościołach. W wystąpieniach tych nawiązywał m.in. do ostatnich wydarzeń na terenie Warszawy. Przemawiając w kościele św. Józefa (30 marca), Wyszyński podkreślał realizm i dojrzałość młodzieży, która „upominając się o swoje prawa, nie podniosła dłoni ani przeciwko władzom państwowym, ani przeciwko władzom swoim, ani też przeciwko kierunkom politycznym. Śledziliśmy to ze staranną uwagą, czytaliśmy niemal wszystkie deklaracje, uchwały, postulaty i doprawdy możemy być dumni z tej dojrzałości, z tego realizmu, że młodzież świadoma trudnych warunków, w jakich żyje nasza ojczyzna, umie czekać, ale czeka z ufnością na sprawiedliwość, na prawdę i ma nadzieję na przyszłość, że zostanie zrozumiana”. „W naszym «Słowie episkopatu Polski» – mówił dalej kardynał – odczytanym z ambon, jak również w skierowanym przez Konferencję Episkopatu do rządu PRL liście zwróciliśmy uwagę na to, czego młodzież oczekuje – odrobiny prawdy, odrobiny miłości i sprawiedliwości”. „Cóż pomogą – pyta Wyszyński – iście drakańskie zarządzenia, o których czytaliśmy w dzisiejszej prasie. Drzwi uniwersytetu zamknięto na freblówkę i odstrasza się młodzież”.

W kościele Wizytek (31 marca) w związku z rekolekcjami dla lekarzy kardynał nawiązał do sprawy regulacji urodzin, stwierdzając, że pesymiści chcą rozwiązać trudności ekonomiczne poprzez „zabójstwo narodu”. Stąd też trzeba zawrócić z tej drogi, jeżeli „nie chcemy doprowadzić narodu nie tylko do biologicznego wyniszczenia, ale i do psychicznego rozkładu”.

przy Katedrze Techniki Społecznych Badań Terenowych 1950–1951, docent 1951–1960, prodziekan Wydziału Filozoficzno-Społecznego UW 1951–1952, członek komitetu organizacyjnego Instytutu Filozoficznego UW 1954, prodziekan Wydziału Filozoficznego 1954, kierownik Katedry Socjologii Wydziału Filozoficznego 1957, prof. nadzw. 1960, kierownik Katedry Socjologii Szczegółowej 1964, prof. zw. 1968, kierownik Zespołu Dydaktycznego Socjologii Wsi i Miasta), słuchacz kursu ideologicznego Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego w Świeradowie (1951), kierownik Zakładu Socjologii Miasta w IFiS PAN (1961–1968), współpracownik IFiS PAN (od 1971), wykładowca Uniwersytetu Sir George Williams w Montrealu (1971). Członek PAN (członek korespondent 1971), PTS (członek ZG, sekretarz, wiceprzewodniczący), ZNP (od 1944), TPPR (od 1949). AUW, K 13051; AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, 3470.

^d Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: ulotka.

Przemawiając w kościele św. Franciszka z Asyżu, zrobił aluzję do ostatnich zajęć w Warszawie, mówiąc, że opowiadali mu młodzi ludzie, jak to spotkali się z ludźmi nienawistnymi, z których jeden wyglądał na szatana. Rysując obraz człowieka pałającego nienawiścią, kardynał opowiadał o rzekomym zdarzeniu, jakie miało miejsce w więzieniu, kiedy to funkcjonariusz więzienny „mocno się zapienił, gdy aresztowany nie chciał zdjąć z szyi medalika”. Wzywając dalej do miłości, uprzedzał jednocześnie, aby ręki na nikogo nie wyciągać, zwłaszcza z pałką, bo mamy tego dość. Trzeba przewyciężyć nienawiść społeczną, bo to może spowodować klęskę narodu^ε.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 240–242, mps.

^ε Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: Z[astęp]ca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie ppłk W[ładysław] Rutka.

1968 kwiecień 1, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 1 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja nr 2

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 1 kwietnia 1968 roku

^bNa Wydziale Filozofii i Socjologii UW zdecydowana większość studentów podporządkowała się decyzji rektora o rozwiązaniu tego wydziału i przystąpiła do wypełniania nowych podań o powtórne przyjęcie na studia. Wśród studentów tego wydziału padają wypowiedzi, że odczuwa się „brak Toruńczyków, Dajczgewanda i innych «starych komandosów», a reszta jest przestraszona”. Na tym samym wydziale nastroje oburzenia po zwolnieniu z UW kilku profesorów i docentów pracujących właśnie na tym wydziale szybko opadły i obecnie pozostała tylko garstka zagorzałych zwolenników usuniętych pracowników naukowych. Wśród nich znajduje się między innymi student IV roku socjologii **Zbigniew Glapiński** i mgr **Elżbieta Neyman**, st[arszy] asystent Katedry Socjologii Ogólnej (kierownikiem tej katedry był doc. dr **Bauman**) – wymienieni przynieśli **Baumanowi** kwiaty, jako wyraz solidaryzowania się z zajmowaną przez niego postawą, za którą „poniósł niezасłużone konsekwencje”. Wśród studentów Wydziału Ekonomii Politycznej UW komentowana jest wypowiedź dziekana tego wydziału prof. **Bobrowskiego**, który oświadczyć miał, że załatwi przyjęcie na studia wszystkim skreślonym z listy w ostatnich dniach studentom, jak również ponownie zostanie zaangażowany prof. **Brus**. Szereg studentów jest przekonanych, że prof. **Bobrowski** „za mocno się wychyla” i może podzielić los zwolnionych już pracowników naukowych, a tym samym nie zdoła zrealizować swych obietnic. Wśród studentów tego wydziału krąży pogłoska, że prof. **Bobrowski** otrzymuje z Algierii, jako doradca ekonomiczny tamtejszego rządu, kilka tysięcy dolarów miesięcznie i z tych względów „może sobie pozwolić na niezależne wypowiedzi”.

Z jednoźródłowej informacji wynika, że część studentów z Wydziału Filozofii UW zamierza w wypadku nieprzyjęcia ponownie na studia ubiegać się o przyjęcie w drodze wyjątku na Katolicki Uniwersytet Lubelski. Uważają oni, że uczelnia ta nie podlega

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: powiązać z meld[unkiem] nr 1 (ładnie).

Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego i Oświaty i z tych względów nie powinni mieć trudności w przyjęciu na studia.

“Osoby narodowości żydowskiej w dalszym ciągu rozpowszechniają informacje o rzekomych prześladowaniach i antysemityzmie w Polsce. Zatrudniona w Agencji Interpress red[aktor] Kania wypowiada się, że w Polsce istnieje ciemnogród, odbywają się systematyczne likwidacje Żydów. Dojdzie zapewne do tego – zdaniem Kani – że na ulicach będą płonęły stopy, na których będzie się palić Żydów. Studentka IV roku Wydziału Prawa UW Beata Rachmańska¹, której rodzina zarejestrowana jest w TSKŻ, ocenia aktualną sytuację jako „brudny antysemityzm”. Natomiast studentka Wydziału Pedagogiki UW Maria Lis² uważa, że w Polsce został „rozpętany skrajny antysemityzm w celu wyniszczenia Żydów”. “Dyrektor Zespołu Współpracy z Zagranicą w Instytucie Badań Jądrowych Henryk Klingofer twierdzi, że jego dzieci będą studiować w Szwajcarii, gdyż poziom nauki w polskich szkołach wyższych jest za niski^d.

Z jednoźródłowej informacji uzyskanej ze środowiska dziennikarskiego wynika, że wielu dziennikarzy rezygnuje z publikowania materiałów na temat działalności syjonistów. Wśród dziennikarzy rozeszła się bowiem pogłoska, że redaktor **Gontarz** spotkał się z ostrym potępieniem za opublikowane w „Kurierze Polskim” artykuły ze strony czołowych działaczy CK SD.

W Warszawskich Zakładach Budowy Urządzeń Przemysłowych im. Ludwika Warzyńskiego kierownik Działu Montażowego **Kieszek samowolnie** zapowiedział wręczenie podległym pracownikom wymówień z pracy w wypadku niewyrażenia przez nich zgody na podjęcie pracy zmianowej. Zapowiedź ta wywołała wśród pracowników Wydziału Montażowego duże niezadowolenie, odzywały się głosy grożące strajkiem. Zaistniałą sytuacją na wydziale zainteresowano dyrekcję zakładu, która zorganizowała naradę z pracownikami tego wydziału, i po wyjaśnieniach atmosfera wśród załogi uległa poprawie.

Z wypowiedzi księży zbliżonych do kurii metropolitalnej – np. ks. **Kitlińskiego** – wynika, że episkopat ocenia aktualną sytuację w kraju za zbliżoną do sytuacji w roku 1956. Wystąpienia studentów porównywane są do wystąpień poznańskich, a dalszy rozwój obecnej sytuacji doprowadzi do poważnych zmian personalnych na odpowiedzialnych stanowiskach. Sytuacja – zdaniem kleru – rozwija się pomyślnie dla Kościoła. Zakłada się bowiem, że dojdzie do zmian personalnych, a nowi ludzie, którzy obejmą władzę, zwrócą się do Kościoła o poparcie, podobnie jak to miało miejsce w październiku 1956 roku.

Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy w dniu 1 kwietnia br. zastosowała środek zapobiegawczy – areszt tymczasowy – w stosunku do zatrzymanego Skrzyńskiego-

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: wstawka.

^{d-d} Przekreślono.

¹ Prawdopodobnie **Rachmańska Halina** (ur. 1941). Absolwentka prawa UW (1969). Studentka Wydziału Prawa UW, przeniósł się na V rok prawa UW (1968), na emigracji. Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/24576; AUW, WP 63484.

² **Lis-Turlejska Maria** (ur. 1940). Psycholog, prof. dr hab. Absolwentka X LO we Wrocławiu (1958), biologii na UW (1962) i psychologii na UW (1967), wykładowca Instytutu Psychologii UW, członek PZPR (do 1975), ZMS (od 1958, założycielka ZMS na Wydziale Nauk Przyrodniczych UW, I sekretarz Komitetu Wydziałowego WNP UW, członek KU UW, kierownik Komisji Kultury ZMS UW, ZSP (członek RU UW 1962). AIPN, 1005/225148; AUW, WPd 50010.

-Paszkowicza Kazimierza³ (student II roku Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej), pod zarzutem dokonania przestępstwa z art. 164 § 2 kk^{ef}.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 243–245, mps.

^e *Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: organizowanie nielegalnych zebrań.*

^f *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

³ **Skrzyński-Paszkowicz Kazimierz** (ur. 1943). Student PWSM w Warszawie, zatrzymany (30 III 1968), aresztowany (1 IV 1968) pod zarzutami z art. 170 kk za przepisanie na maszynie rezolucji studentów SGPiS, PWSM, PW i ich kolportaż, oraz wystąpienie na zebraniu w PWSM „z fałszywymi wiadomościami mogącymi wywołać niepokój publiczny” (12 III 1968), zwolniony z aresztu (17 V 1968), śledztwo umorzono „wobec znikomej społecznej szkodliwości czynów zarzucanych podejrzanym” (9 VIII 1968). AIPN, 0746/13; AIPN, 0276/250, t. 1.

1968 kwiecień 1, Warszawa – Informacja sytuacyjna naczelnika Wydziału IV Komendy MO m.st. Warszawy pplk. Jerzego Kwila

^aWarszawa, dnia ^b1^b kwietnia 1968 r.
Tajne

^c**Dyrektor Departamentu IV
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych**

Informacja

^ddot. nastrojów i wypowiedzi kleru warszawskiego oraz kontroli kościołów

Na temat „Słowa episkopatu Polski” wydanego przez Konferencję Episkopatu w dniu 22 III 1968 r. zdania są podzielone. Niektórzy księża uważają, że powyższa odezwa episkopatu była potrzebna, gdyż Kościół musiał zająć w sprawie ostatnich wydarzeń warszawskich swoje stanowisko. **Natomiast księża z parafii św. Zygmunta twierdzą, że nie jest to odezwa episkopatu, a tylko odezwa kard. Wyszyńskiego. Zdaniem ich jest ona zbędna, a jej treść jest wysoce niepedagogiczna i szkodliwa. Księża ci są wprost oburzeni tym, że kardynał zdobył się na publiczną pochwałę wystąpień studenckich^e.**

Z wypowiedzi księży zbliżonych do kurii warszawskiej – np. ks. **Kitlińskiego** – wynika, że episkopat ocenia sytuację w Polsce za podobną jak w 1956 r. Księża ci wystąpienia studentów porównują do wystąpień poznańskich i obecna sytuacja wg nich rozwija się i doprowadzi do poważnych zmian personalnych na stanowiskach w partii i rządzie^f.

Twierdzi się, że sytuacja w Polsce rozwinie się podobnie jak w Czechosłowacji. Co do Czechosłowacji – to księża uważają, iż zaistniałe tam zmiany są na rękę Kościołowi. Podobnie i u nas w Polsce – jak miał stwierdzić **Wyszyński** – „sytuacja rozwija się pomysłnie dla Kościoła. Zakłada się bowiem, iż dojdzie do zmian personalnych na najwyższych stanowiskach, nowi, którzy obejmą władzę, zwrócą się o poparcie do Kościoła, podobnie jak to miało miejsce w październiku 1956 r.”.

Jeden z księży zajmujących się duszpasterstwem akademickim wypowiadał się w gronie księży, że młodzież akademicka nie bada głębiej przyczyn, jakie doprowadziły do fermentu, a pochłonięta jest ostatnio solidaryzmem, gdyż uważa, że jest cała atakowana. Padać miały takie słowa, że gdyby wcześniej powiedziano wyraźnie, że to robota

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną odręcznie liczbą dziennika: JD-01662/68.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Wójcicki.

^d Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kacprzak. Proszę umożliwić zrobienie wyciągów t[owarzyszce] Jakuto, aa,teczka W[arszaw]y.

^e Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: wypis.

^f Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Ug-0894/68.

syjonistyczna, to młodzież zdecydowanie by się przeciwstawiła, ale że użyto przeciwko nim pałek, to wszystkie kwestie polityczne są dla nich obojętne, a rodzi się spontaniczna solidarność, bowiem są wielce oburzeni na fakt użycia przeciwko nim przemocy.

Bojkotują całkowicie prasę i solidaryzują się z profesorami zwolnionymi. Sprawy tej głębiej nie analizują. Mówią tylko, że na miejsca wolnych czekali już inni. Pozytywnie studenci oceniają zachowanie się MO przy politechnice. Mówią, że tak mogło przecież być i na terenie UW i nie doszłoby do rozróbek na mieście.

Przeprowadzona w dniu 31 III 1968 r. kontrola nabożeństw porannych w 23 najważniejszych kościołach warszawskich wykazała, że kler nie wypowiada się z ambon na temat ostatnich wydarzeń i na tematy polityczne. Frekwencja osób biorących udział w nabożeństwach była przeciętna, jak w każdą niedzielę.

Ponadto w dniu tym oprócz przemówień kardynała **Wyszyńskiego** (stenogramy dostarczono uprzednio) zabezpieczono dwa publiczne wystąpienia biskupów:

– bp. **Choromańskiego**, który o godz. 10.00 odprawił mszę w kościele św. Aleksandra na pl. Trzech Krzyży, lecz nie wygłosił kazania;

– [§]bp. **Dąbrowskiego**, który o godz. 17.00 w kościele Wszystkich Świętych wygłosił 25-minutowe kazanie. W kazaniu swym biskup mówił o roli kobiety w świetle Męki Chrystusa. Mówiąc o współczesnych kobietach, biskup stwierdził, że powinny one uczestniczyć w życiu mężów. Przytoczył przykład – jak żona Piłata prosi swego męża, aby nie robił nic złego Chrystusowi. Wzorem żony Piłata kobiety powinny ocierać twarz Chrystusowi wtedy, kiedy jest ona opluwana, obmawiana i ośmieszana. Takie sytuacje są i teraz – stwierdził bp **Dąbrowski**.

Odbito w 3 egz.

(–) ppłk J[erzy] **Kwil**^h

Egz. nr 1 – dyr[ektor] Dep[artamentu] IV MSW

Egz. nr 2 – Inspekt[orat] przy Kier[ownictwie] SB

Egz. nr 3 – zbiór

Druk. I.Ch. Opr. K.L.

Nr masz. 974

Źródło: AIPN, 01041/63, mf.

[§] Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem i datą: 1 IV [19]68 [r.] odręczna adnotacja o treści: t[owarzyszka] Jakuto. Wyciąg doteczki b[isku]pa.

^h Powyżej pieczętka o treści: Naczelnik Wydziału IV K MO m.st. Warszawy.

1968 kwiecień I, Warszawa – Informacja z doniesienia TW ps. „Maks” dotycząca przebiegu zebrania zorganizowanego przez posła Janusza Zabłockiego w dniu 29 marca 1968 r.

Warszawa, dnia 1 kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^a3^a

Informacja
ze słów TW „Maks”¹ dnia 30 III 1968 r.

1. W dniu 29 III br. odbyło się w biurze na ul. Okólnik zebranie zorganizowane przez posła Janusza Zabłockiego. Udział w nim wzięli następujący działacze „Więzi”: Andrzej Micewski², Z[ygmunt] Drozdek³, A[ndrzej] Krasiński⁴, T[adeusz]

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ Zbieżność środowiska, którego dotyczy publikowana informacja „ze słów TW «Maks»”, ze środowiskiem, w którym działał TW ps. „Maks” wymieniony w przypisie nr 4, pozwala uznać za prawdopodobne, że była to ta sama osoba.

² **Micewa-Micewski Andrzej** (1926–2004). Historyk, prawnik, publicysta. Absolwent Wydziału Prawa UW (1949). Żołnierz AK, członek Rady Naczelnej ZSP (1946), działacz środowiska „Dziś i Jutro”, Stowarzyszenia Pax (1946–1956), członek ChSS, redakcji „Za i Przeciw” (1956–1957), członek zespołu redakcyjnego „Więzi” (od 1960), członek KIK, doradca Koła Posłów „Znak” (1973), współpracownik „Tygodnika Powszechnego” (1974–1986), współpracownik PPN, członek Rady Społecznej przy Prymasie Polski, poseł na Sejm RP (1993–1997). Według dokumentów SB miał być TW ps. „Michalski” Departamentu IV MSW (od 1965), następnie ps. „Historyk”. Miał się zdekonspirować (1978), formalnie wyeliminowany z sieci agenturalnej (1982). W latach 80. kierownictwo MSW prowadziło z nim „dialog operacyjny”, jednocześnie inwigilowany w ramach SOR (od 1978), następnie KE krypt. „Aza” (od 1982) przez Departament IV MSW, następnie (od 1986) Wydział III Departamentu I MSW. W celu zachowania konspiracji był prowadzony przez SB jako TW ps. „Historyk” wykorzystywany do inwigilacji A. Micewskiego w ramach KE krypt. „Aza”. AIPN, 00191/14; AIPN, 0716/218, t. 1–3; AIPN, 02071/28; A. Friszke, *Tajemnice Andrzeja Micewskiego*, „Tygodnik Powszechny”, 27 VIII 2006, nr 35; *idem*, *Od ściany do ściany. Tajemnice Andrzeja Micewskiego (II)*, „Tygodnik Powszechny”, 3 IX 2006, nr 36; *idem*, *Kontrakt. Tajemnice Andrzeja Micewskiego (III)*, „Tygodnik Powszechny”, 10 IX 2006, nr 37; *idem*, *W osmozie z władzą. Tajemnice Andrzeja Micewskiego (IV)*, „Tygodnik Powszechny”, 17 IX 2006, nr 38; *idem*, *W przeciagu. Tajemnice Andrzeja Micewskiego (V)*, „Tygodnik Powszechny”, 24 IX 2006, nr 39.

³ **Drozdek Zygmunt** (ur. 1928). Ekonomista, specjalista w dziedzinie polityki społecznej, dr. Pracownik SGPiS w Warszawie, Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych, wieloletni wykładowca KUL. Członek zespołu centralnego Stowarzyszenia Pax (od 1950), uczestnik tzw. frondy, wystąpił z Paksu (1955), członek zespołu miesięcznika „Więź” (1958–1974) i jego kolegium redakcyjnego (1958–1969), członek ścisłego kierownictwa ODiSS (od 1969), członek kolegium redakcyjnego miesięcznika „Chrześcijanin w Świecie”, tygodnika „Ład” (od 1981), wiceprezes zarządu PZKS (1981–1984), członek Tymczasowego Komitetu Wykonawczego reaktywowanego Stronnictwa Pracy (1989–1990). Według dokumentów ewidencyjnych SB został zarejestrowany w kategorii TW ps. „Inocenty” (tak w oryginale) przez Wydział II Departamentu IV MSW (6 I 1969, nr rej. 25455), zmieniono kategorię rejestracji na KE krypt. „Zygmunt” (5 XI 1982), zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział V Departamentu IV MSW (18 I 1985), sprawę zdjęto z ewidencji (13 III 1990).

⁴ **Krasiński Andrzej** (1916–1997). Inżynier, publicysta. W czasie wojny dowódca kompanii Uderzeniowych Batalionów Kadrowych Konfederacji Narodu, uczestnik walk na Wileńszczyźnie (1944), działacz grupy „Dziś i Jutro”, Stowarzyszenia Pax (1945–1956), członek zespołu redakcyjnego „Więzi” (1958–1974), kierownik Biblioteki „Więzi”, członek kolegium redakcyjnego miesięcznika „Chrześcijanin w Świecie” (od 1970), członek ODiSS. Według dokumentów ewidencyjnych SB został zarejestrowany przez Wydział II Departamentu IV MSW w kategorii TW

Przeciszewski⁵, Zb[igniew] Zieliński⁶ oraz J[anusz] Kazimierz⁷ i Raźniewski⁸ – współpracownicy Zabłockiego z Ośrodka Dokumentacji i Studiów Społecznych^b.

Zebranie to nie było uprzednio ani planowane, ani przygotowywane, a zostało ono zaimprovizowane przez Zabłockiego. Uczestnicy dokonali, w luźnej formie, wymiany poglądów na aktualną sytuację polityczną w naszym kraju. Trudno jest odtworzyć wypowiedzi poszczególnych uczestników z osobna, gdyż zarówno towarzyska forma dyskusji, jak i spontaniczność wypowiedzi stają temu na przeszkodzie. Uczestnicy spotkania w toku dyskusji doszli do następujących wniosków i konkluzji:

– wszyscy jednomyślnie wyrazili przekonanie, że wynik toczony obecnie walki politycznej wewnątrz naszego kraju i w partii jest już przesądzony na korzyść „młodych sił patriotycznych”;

– zebrani skonstatawali, że po okresie dezorientacji politycznej, jaka nastąpiła po 8 III br. i która spowodowała, zwłaszcza wśród lewego skrzydła „Więzi”, pewne obawy na przyszłość, obecnie nastąpiła pewna polaryzacja dwóch wyraźnie odmiennych tendencji politycznych wewnątrz środowiska „Więzi”. Elementy nastawione patriotycznie, a skupione głównie wokół Zabłockiego, odzyskały „oddech” i obecnie dochodzą do wniosku, iż należy z ich strony zaktywizować swoją działalność w kierunku rozszerzenia i pogłębienia wpływów wewnątrz „Więzi”;

– zdaniem zebranych prawica „Więzi” na czele z Mazowieckim zaczyna tracić polityczny grunt. Ich zdaniem rzutuje na to przede wszystkim fakt, iż ludzie, z którymi Mazowiecki jest powiązany kontaktami politycznymi (również w partii), stoją obecnie na pozycjach zagrożonych z powodu syjonistycznych i rewizjonistycznych powiązań;

ps. „Maks” (16 IX 1967, nr rej. 21475), zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział IV Departamentu III MSW (18 II 1982), zdjęto z ewidencji (30 III 1984), dokumenty dotyczące TW złożono do archiwum (24 V 1984), a następnie zniszczono.

^b *Woryginalne*: Soborowych.

⁵ **Przeciszewski Tadeusz** (1922–2000). Ekonomista, prof. dr hab. Członek NOW (od 1941), żołnierz AK, student tajnego Wydziału Prawa UW i tajnej SGH, aresztowany przez NKWD (III 1945) i wywieziony do łagru Kaszaj na Uralu (do VII 1945), absolwent Wydziału Prawa KUL (XII 1945), SGH w Warszawie (VII 1946), działacz Sodalitacji Mariańskiej, redaktor „Tygodnika Warszawskiego” (1946–1948), aresztowany (XI 1948), sądzony w procesie Kolumny Młodych „Tygodnika Warszawskiego”, wyrokiem WSR w Warszawie (I 1950) skazany na 6 lat więzienia, zwolniony (XII 1953), współzałożyciel miesięcznika „Więź” i członek jego zespołu (1958–1974), pracownik Wydziału Ekonomii Politycznej UW (do 1963), UMCS (1964–1992, organizator i kierownik Zakładu Planowania i Polityki Gospodarczej), wykładowca KUL, członek Komitetu Pracy i Polityki Społecznej PAN (1973–1979), Komitetu Nauk Ekonomicznych PAN (1981–1996). AIPN, 0259/37, t. 2.

⁶ **Zieliński Zbigniew** (ur. 1928). Ekonomista. Członek założyciel, przewodniczący, dyrektor zarządów CWU „Libella” (1957–1959, 1967–1977) i Społecznego Zjednoczenia Przemysłowego (1976–1987), członek zespołu redakcyjnego, kolegium oraz publicysta (1964–1971) miesięcznika „Więź”, członek Polskiego KIK (1976–1981), prezes PZKS (1984–1986), poseł na Sejm PRL (1980–1989, Koło Posłów PZKS).

⁷ **Janusz Kazimierz** (1925–2014). Student Wydziału Inżynierii Łądowej PW (1947–1950, 1957–1964), uczestnik konspiracji antykomunistycznej, aresztowany (1950), skazany na 15 lat więzienia (X 1951), zwolniony (XII 1956), tłumacz tekstów technicznych (1964–1967), pracownik Centralnego Ośrodka Informacji Budownictwa (1967–1970), ODiSS (1970–1971), PW (1972–1974), Centralnego Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Przemysłu Kruszywu Budowlanych (1975–1976), redaktor miesięcznika „Inżynieria i Budownictwo” (1976–1977, 1980–1981, 1982–1995), uczestnik ROPCiO (1977–1981), redaktor niezależnego pisma „Opinia”, internowany (XII 1981–V 1982), doradca Tajnej Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Stoczni Gdańskiej im. Lenina (1982–1989).

⁸ **Raźniewski Andrzej** (1925–1990). Żołnierz AK, powstaniec warszawski (ranny), w okresie okupacji student tajnego Wydziału Prawa UW, student prawa i socjologii na UJ w Krakowie, absolwent Wydziału Prawa UJ (1948), pracownik m.in. Instytutu Urbanistyki i Architektury w Warszawie, PAN, współzałożyciel Sekcji Diagnostyki Społecznej przy Klubie Krzywego Koła (1955–1956). AIPN, 002086/1171; AIPN, 1532/10990.

– zebrani wyrażali obawy, że na skutek obecnej walki politycznej w partii może być utrudnione nawiązanie dialogu ze społeczeństwem, w tym również z inteligencją. Wyrażali obawy o los inteligencji;

– dyskutanci podkreślali, że program „młodych sił patriotycznych”, dotychczas bliżej niesprecyzowany i nieznan, zostanie ostatecznie skryształizowany po zakończeniu rozgrywek. Uznali za konieczne przyjść z pomocą siłom patriotycznym, aby w ten sposób przyspieszyć proces politycznych przemian w Polsce. Między innymi w tym celu Janusz Zabłocki ma napisać artykuł dotyczący patriotyzmu, który planuje umieścić na łamach „Więzi”. Wyraża obawy, czy Mazowiecki zgodzi się na jego opublikowanie.

Źródło: AIPN, 01283/1390, mf.

1968 kwiecień 1, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy sierż. Roberta Petersa z doniesienia TW ps. „Roman” dotycząca nastrojów wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego

Źródło: TW „Roman”¹
Przyjął: R[obert] Peters
LK „Ambasada”

Warszawa, dnia 1 IV 1968 r.
Tajne
Egz. nr ...

Doniesienie

1. Na Wydziale Filozoficznym przez kilka dni panowały nastroje „kamikaze”, tzn. większość była przekonana, że wydział i tak zostanie rozwiązany, więc należy coś zrobić, by przynajmniej wiedzieć za co. Większość studentów spodziewała się rozwiązania wydziału czy jakiejś reorganizacji, mimo to w sobotę, 30 III, nerwowość była duża. Po kilku godzinach nadeszło lekkie uspokojenie, gdyż zaczął panować pogląd, że tylko niewielka liczba studentów zostanie usunięta. W atmosferze wesołości wypełniano podania o przyjęcie z powrotem na studia, w których odżegnywano się od udziału w wiecach itp. Odczuwa się jednak wyraźnie brak Toruńczyków, Dajczgiewanda i innych starych komandosów, a także drugi garnitur jest sparaliżowany bez Diatłowickiego i Boguckiej, reszta jest przestraszona. Nastroje po usunięciu Baumana i innych profesorów: pierwszego dnia przygnębienie i zaskoczenie, odezwały się głosy o solidarności i o podawaniu się do dymisji innych pracowników na znak protestu przeciw tej decyzji. Z dnia na dzień nastroje te opadały, dziś, pominąwszy zagorzałych i oddanych wielbicieli tych profesorów, reszta nie ma zamiaru protestować. Należy tu jednak wspomnieć, że Bauman i Morawski byli obsypywani kwiatami przez swoich wielbicieli; Baumanowi przyniosła kwiaty mgr Elżbieta Neyman i Zbigniew Glapiński, stud[enci] IV r. socjologii.

2. Na uniwersytecie panuje przekonanie, że po tych trzech rozwiązanych wydziałach pójdą następne, tzn. rozwiązane zostanie prawo, historia i reszta mat[ematyczno]-fiz[ycznego]. W niedzielę widziałem na stołówce przyklepioną kartkę z przepisaniem na maszynie cytatem z Lenina o strajku.

3. W akademikach panuje złość i rozżalenie z powodu decyzji rektora o usunięciu z akademika studentów rozwiązanych wydziałów. Część studentów pozostanie jednak nielegalnie w akademiku lub u znajomych w Warszawie. Większość wyjechała już z Warszawy.

„Roman”

Uwagi:

TW „Roman” noc z 31 [marca] na 1 kwietnia spędził w akademiku – zaobserwował, że polecenie rektora o opuszczenie akademika przez studentów zawieszonych wydziałów jest respektowane.

¹ TW ps. „Roman” – zob. *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 1: *Niepokorni*, red. nauk. i wstęp F. Dąbrowski, P. Gontarczyk, P. Tomasiak, Warszawa 2008, dokument nr 169, przypis nr 1.

Nie widać, by poszczególni studenci nawoływali do kontynuowania akcji wieców i strajków. Panuje nastrój niepewności co do perspektyw dalszego studiowania.

TW zadań nie otrzymał, ponieważ stosując się do poleceń rektora, wyjechał do domu.

Odb. w 3 egz.

Druk. E.B. Opr. R.P./IVa

Inspektor Wydziału III

(-) R[obert] Peters

Źródło: AIPN, 00249/115, t. 2, k. 103–104, mps.

1968 kwiecień 2, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 2 kwietnia 1968 roku
Tajne^b

^c**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz**

Informacja nr 1

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 2 kwietnia 1968 roku

^dWśród pracowników Polskiego Radia szerokie komentarze wywołuje postawa, jaką zajmuje obecnie na terenie Izraela **Stanisław Wygodzki**. W wypowiedziach pracownicy podkreślają, że przed wyjazdem **Wygodzkiego** z Polski kierownictwo programu literackiego Polskiego Radia w osobach **Szenwaldowej** i **Wągrowskiej** stworzyło Wygodzkiemu możliwości uzyskiwania z PR wysokich honorariów autorskich, sięgających 20–30 tysięcy złotych miesięcznie. Podobne komentarze zanotowano wśród pracowników Agencji Robotniczej, którzy stwierdzają, że redaktor naczelny tej agencji **Groszkiewicz** w tendencyjny sposób faworyzował Stanisława **Wygodzkiego**, publikując wszelkie jego materiały, aby „zagwarantować mu zgromadzenie odpowiedniej sumy pieniędzy przed wyjazdem z Polski”.

^eNa terenie „Orbisu” szeroko dyskutowana jest postawa wicedyrektora Departamentu Turystyki w Głównym Komitecie Kultury Fizycznej i Turystyki **Stryera**^{f1}. W wypowiedziach wskazuje się, że prowadzona przez **Stryera**^f polityka zawierania umów z zagranicznymi biurami doprowadziła do powstania poważnych strat materialnych, pozbawiając równocześnie skarb państwa poważnego źródła dochodów dewizowych.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 2 IV [19]68 r. i numerem: 0710.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kobryń.

^d Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: P[olskie] Radio + Ag[encja] Rob[otnicza].

^e Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Jerzanowski – Lipiński.

^f W oryginale: Stryjera.

¹ **Stryer Seweryn** (ur. 1908), kpt. Absolwent Wyższej Szkoły Handlu Zagranicznego we Lwowie (1932), pracownik firmy handlowej „Indra” we Lwowie (1932–1939), żołnierz Armii Czerwonej (1941–1942), oficer WP (1944–1948), pracownik KC PZPR (do 1956), mianowany I sekretarzem Poselstwa PRL w Oslo (XI 1956), na placówkę nie wyjechał, zwolniony z MSZ (XII 1956), zastępca przewodniczącego Komisji Cen Warszawskiej WRN (1957–1960), wicedyrektor departamentu w GKKFiT (1960–1968), rencista, na emigracji (od III 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1988). Członek PZPR. Według dokumentów SB miał być KS Departamentu II MSW (do 1968). Inwigilowany przez Wydział VII Departamentu II MSW (1961–1968, materiały sprawy zarchiwizowano IV 1969). AIPN, 01262/14; AIPN, 01178/967; AIPN, 1368/784.

Jako przykład podaje się umowę z angielskim biurem „**Fregata**” o kapitale żydowsko-angielskim. Umowa ta była tak niekorzystna dla strony polskiej, że z dniem 1 stycznia 1968 roku „Orbis” musiał ją wymówić.

Z uzyskanych informacji z Polskiego Radia wynika, że pracownicy tej instytucji zgłaszają wiele zastrzeżeń do polityki prowadzonej przez dyrektora **Landaua**. Posądzany jest on o ułatwianie ucieczek za granicę osobom pochodzenia żydowskiego. Między innymi na polecenie **Landaua** do Paryża wyjechał pracownik Polskiego Radia – **Herman**, który w Radio Tel Awiw rozpoczął oszczerczą kampanię pod adresem Polski. W innym przypadku **Landau** ułatwić miał wyjazd za granicę dyrektorowi finansowemu Radiokomiteu, który po zdefraudowaniu dewiz przeznaczonych na zakup sprzętu odmówił powrotu do kraju. Pracownicy przypominają, że przed kilkoma laty **Landau** był organizatorem masowego udziału pracowników Polskiego Radia w pogrzebie Hollanda.

W dniu 1 kwietnia w godzinach popołudniowych na Wydziale Matematyczno-Fizycznym Uniwersytetu Warszawskiego zebrała się grupa ok. 40 osób z rozwiązanego III roku studiów tego wydziału, żądając wyjaśnień w sprawie zasad ponownej rekrutacji. Po wyjaśnieniach ze strony sekretarza OOP PZPR na tym wydziale zebrani spokojnie rozeszli się.

W kościele pw. św. Marcina w dniu 1 kwietnia br. kardynał Stefan Wyszyński wygłosił kazanie z okazji zakończenia rekolekcji dla niewidomych. W kazaniu kardynał zwrócił uwagę na „tak zachwalaną i upowszechnianą dzisiaj nienawiść społeczną”. Jej „bolesne owoce” – zdaniem Wyszyńskiego – często widać i to gnębi naszą ojczyznę, i złą sławą okrywa ją w świecie. Przemówienie zostało wysłuchane przez około 150 słuchaczy.

W nocy z dnia 1 na 2 kwietnia br. w różnych punktach na terenie miasta ujawniono pojedyncze egzemplarze odręcznie wykonanych ulotek, w których NN sprawcy nawoływają do „bojkotu prasy w dniach 5–10 kwietnia”[§].

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 246–248, mps.

[§] Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętką o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.

1968 kwiecień 2, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 2 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja nr 2

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 2 kwietnia 1968 roku

W dniu 2 kwietnia br. w ulicznych skrzynkach pocztowych znaleziono 2 ulotki wykonane techniką fotograficzną, następującej treści:

„Założenia deklaracji z dnia 28 marca [19]68 [r.] ruchu studentów UW:

1. Brak szerokiej, jawnej dyskusji nad krytycznym położeniem kraju – to dalsza jawna i ukryta zwyczajka cen.

2. Brak reformy odpowiednich ustaw – to dalszy gwałt praw obywateli – to tryb doraźny i przyśpieszony.

3. Brak wolności słowa, druku, zgromadzeń – to brak możliwości odnowy – to dalszy zastój i terror.

Studenci nie chcą więc wolności «abstrakcyjnej» – wolność to korzyść z pracy^{2b}.

Wśród pracowników naukowych Uniwersytetu Warszawskiego polskiego pochodzenia zanotowano wypowiedzi, że droga do przywrócenia prawdziwego spokoju na terenie uczelni będzie długa, trudna i skomplikowana. Stan ten wynika z niejednolitej postawy politycznej kadry naukowej. Zdaniem osób wypowiadających się zwolnienie w ostatnim czasie kilku profesorów UW znanych ze swoich antysocjalistycznych i antypolskich postaw nie rozwiązuje całej sprawy do końca. Zwolniono bowiem jedynie tak zwane sztandarowe postacie. Bardzo wielu naukowców, głównie pochodzenia żydowskiego, gorących wyznawców poglądów politycznych zwolnionych profesorów (Brusa, Baumańska i innych), pracuje nadal na odpowiedzialnych stanowiskach w różnych wydziałach UW, z tą jednak różnicą, że w sposób bezpośredni nie angażują się do żadnych wystąpień. Stanowią oni materialną i duchową siłę, która wspiera awanturniczo nastawione grupy studentów. Do osób tych można zaliczyć między innymi prof. dr **Ninę Assorodobraj** – kierownika Katedry Historii Myśli Społecznej na Wydziale Filozoficznym, doc. dr. **Jerzego Szackiego** – z tej samej katedry, prof. dr. **Henryka Greniewskiego** – kierownika Katedry Ekonometrii na Wydziale Ekonomii

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/2.

^b Poniżej odręczna adnotacja o treści: Sł[uzba] Bezp[iecieczeństwa] czyni przedsięwzięcia do ustalenia sprawców.

Politycznej, oraz doc. dr **Hannę Szmuszkowicz** z Katedry Analizy Matematycznej Wydziału Matematyczno-Fizycznego. Ta ostatnia, według uzyskanych informacji, prowadzi jednoznaczną politykę narodowościową. Według niej najbardziej zdolni są studenci pochodzenia żydowskiego. Zgodnie z tą koncepcją wyszukiwała ona wyłącznie studentów Żydów, którymi po skończeniu przez nich studiów obsadzała wakujące stanowiska pracowników naukowych na tym wydziale.

W dniu 2 bm. na Wydziale Filozoficznym UW odbyło się spotkanie pomocniczych pracowników naukowych tego wydziału z dziekanem prof. dr. **Klemensem Szaniawskim**, na którym wymieniony poinformował o przebiegu posiedzenia Rady Wydziału, które odbyło się w dniu 1 kwietnia br. Prof. **Szaniawski** stwierdził, że Rada Wydziału zajmowała się m.in. sprawą usuniętych profesorów, konsekwencjami, jakie z tego tytułu powstały – brak[iem] wykładowców – oraz ogólną sytuacją na terenie uczelni. Następnie zakomunikował o usunięciu z wydziału dr. Andrzeja **Zabludowskiego** oraz o zawieszeniu przez rektora UW asystenta Jakuba **Karpińskiego**¹ z Katedry Metod Badawczych w Socjologii i mgr. Edmunda **Mokrzyckiego** z tej samej katedry. W trakcie spotkania zebrani pracownicy zadawali pytania, i tak asystent **Nina Kraśko** pytała, czy fakt składania przez studentów oświadczeń o pobiciu w dniu 8 [marca] przez MO nie obróci się przeciwko nim samym w czasie powtórnej rekrutacji (**Kraśko** była inicjatorką składania takich właśnie oświadczeń i usilnie do nich namawiała studentów). Dr **Krzysztof Pomian** z Katedry Historii Filozofii Nowożytnej zapytał, jakie Rada Wydziału zamierza zająć stanowisko w związku z wytycznymi, jakie otrzymały Państwowe Wydawnictwa Naukowe, aby zaprzestały publikowania prac osób usuniętych z UW, a także aby usunęły wszelkie odnośniki w innych publikacjach pochodzące od tych autorów. **Irena Nowak**² z Katedry Metod Badawczych w Socjologii zwróciła się do prof. **Szaniawskiego**, aby ten przekazał w jej imieniu wyrazy współczucia profesorom

^c *Woryginał*: Elżbieta.

¹ **Karpiński Jakub Świętopelk** (ps. **Marek Tarniewski**, **Jan Nowicki**) (1940–2003). Socjolog, dr. Absolwent VI LO im. T. Reytana w Warszawie (1957), Wydziału Filozoficznego UW (1964). Student Wydziału Architektury PW (1957–1958), Wydziału Filozoficznego UW (1958–1964), wykładowca UW (1964–1969), zawieszony w obowiązkach służbowych (30 III 1968 i 21 V 1968), zatrzymany (9 V 1968), aresztowany (11 V 1968) pod zarzutami z art. 164 § 2 kk, zwolniony z więzienia (IX 1968), aresztowany pod zarzutami z art. 5 mkk (31 V 1969) w związku ze sprawą „Taterników”, zwolniony z pracy na UW (30 IX 1969), skazany na 4 lata więzienia (24 II 1970), na mocy amnestii wyrok zmniejszono do 2 lat i 8 miesięcy więzienia, zwolniony warunkowo (19 VI 1971), sekretarz redakcji „The Polish Sociological Bulletin” (1971–1974), współpracownik Instytutu Literackiego w Paryżu, współautor „Listu 59” (1975), sygnatariusz „Listu 14” (1976), na emigracji (od 1978), wykładowca London School of Economics (1979–1980), uniwersytetu stanu Nowy Jork w Albany (1981–1982), Columbia University w Nowym Jorku (1982–1983), współzałożyciel Committee in Support of Solidarity (1982) i Institute for Democracy in Eastern Europe, pracownik Polonia Book Fund (1984–1985), wykładowca uniwersytetów Paris X (Nanterre) i Paris VIII (St. Denis) (1985–1986), dyrektor Instytutu Politycznego w Paryżu i Warszawie (1992–1997), pracownik Open Media Research Institute w Pradze (1995–1997), wykładowca UW (1997–2003); współredaktor pism „Głos” i „Zapis” (1977–1978), wykładowca TKN (1978), członek PTS (od 1964, członek ZG 1978), PTF (od 1964), Pen Clubu, SPP (1990); objęty zakazem wyjazdów zagranicznych przez Wydział III KS MO i Wydział III Departamentu III MSW (1969–1971, 1972–1978). AIPN, 0204/23, t. 1; AIPN, 728/76285, t. 1–2; AUW, Zw 28359.

² **Nowak Irena** (1928–2007). Socjolog, dr. Absolwentka socjologii na Wydziale Filozoficznym UW (1951). Studentka Wydziału Lekarskiego UW (1946–1947), socjologii UW (1947–1951), pracownik redakcji tygodnika Służby Polsce „Razem” (1949–1950), Zakładu Kryminologii PAN (1955), Zakładu Materializmu Historycznego PAN (1955–1956), Zakładu Socjologii PAN (1956–1957), wykładowca socjologii na Wydziale Filozoficznym i Wydziale Nauk Społecznych UW (1957–1975, starszy asystent, adiunkt w Katedrze Socjologii I i Katedrze Metod Badawczych w Socjologii), pracownik naukowy Instytutu Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego (od 1975). AUW, K 6955.

usunięty z uczelni. W trakcie trwania zebrania atmosfera na sali była dość naprężona, a propozycja **Ireny Nowak** spotkała się z pojedynczymi oklaskami.

Według jednoźródłowej informacji w dniu 1 kwietnia 1968 roku Rada Wydziału Filozoficznego UW w trakcie zebrania postanowiła większością głosów (6 przeciwko 5) zwolnionym z UW profesorom i docentom, a w szczególności zwolnionym z tego właśnie wydziału prof. prof. Bronisławowi **Baczce**, Leszkowi **Kołakowskiemu** i Stefanowi **Morawskiemu** oraz docentom **Zygmuntowi Baumanowi** i **Marii Hirszowicz**, wyrazić uznanie za ich dotychczasową pracę dydaktyczną i wkład naukowy w dorobek Uniwersytetu Warszawskiego^d.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 249–251, mps.

^d *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

1968 kwiecień 2, Warszawa – Meldunek sytuacyjny naczelnika Wydziału VIII Departamentu II MSW płk. Tadeusza Zwierzchowskiego

Warszawa, dnia 2 kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ...

Meldunek nr 10/IV

1. TW „111”¹ relacjonuje przebieg rozmowy odbytej między pełnomocnikiem ds. wyk[orzystania] energii atomowej W[ilhelmem] Billigiem a z[astępcą] dyr[ektora] IBJ J[ózefem] Plaskurą² (nar[odowości] żydowskiej) na temat panującej sytuacji w resorcie atomistyki w związku z ostatnimi wydarzeniami w kraju.

Według Plaskury W[ilhelm] Billig jest wstrząśnięty ostatnimi wydarzeniami i obawia się nacisków w kierunku uporządkowania kadr, gdyż prowadzona przez niego dotychczasowa polityka kadrowa sprowadzała się do obsady prawie wszystkich ważniejszych stanowisk przez osoby pochodzenia żydowskiego, które bez wyjątku pracują źle bądź w ogóle nie pracują, pobierając tylko wynagrodzenie. Plaskura wymienił nazwisko prof. Michała Łunca³, który nie prowadzi żadnych prac w IBJ, a bierze tylko wynagrodzenie, oraz dr Paulinę Jaszczyn, która wraz z mężem wyjechała do USA i odmówiła powrotu do kraju. Sprawa jest wyjątkowo nieprzyjemna dla Billiga, który będąc w końcu 1967 r. w Nowym Jorku, otrzymał od Jaszczyn zapewnienie, że powróci do kraju, czego nie uczyniła. W oparciu o to zapewnienie Billig zablokował dla Jaszczyn i jej męża etaty w IBJ oraz uzyskał zgodę na przygotowanie im laboratorium.

¹ TW ps. „111” – brak danych umożliwiających identyfikację.

² **Plaskura Józef** (ur. 1911). Ekonomista. Dyrektor Administracyjno-Techniczny IBJ w Świerku, członek PZPR. AIPN, 728/40420.

³ **Lunc Michał (Luntz Michel)** (1908–1974). Fizyk, matematyk, prof. Absolwent Uniwersytetu Paryskiego (1929). Ur. w Smoleńsku, student Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego USB w Wilnie (1925–1926), uniwersytetu w Strasburgu (1927), Uniwersytetu Paryskiego (1927–1929), doktorant Institut Mécanique des Fluides Uniwersytetu Paryskiego (1930–1934), stypendysta Arconauti-Visconti (1933–1934), pracownik naukowy Institut Mécanique des Fluides Uniwersytetu Paryskiego (1934–1937), pracownik L'Office National Météorologique w Paryżu (1938), ochotnik w wojnie domowej w Hiszpanii po stronie rządowej, przydzielony do Ministerstwa Uzbrojenia w Barcelonie (1938), ewakuowany do Francji (VIII 1938), internowany w obozie w Le Vernet (1938–1944), łącznik pomiędzy obozową organizacją komunistyczną i podziemną organizacją FTP-MOI w Tuluzie, po ucieczce z obozu (VI 1944) w partyzantce FTP-MOI, w oddziale polskich górników okręgu Carmaux i w oddziale radzieckim w departamencie Tam, uczestnik walk o Carmaux, Albi, Gaillac (1944), zdemobilizowany (1945), inżynier w zakładach lotniczych Société Nationale de Constructions Aéronautiques du Centre (1945–1946), inżynier w Office National d'Etudes et de Recherches Aéronautiques (1946–1949), w Polsce, pracownik naukowy Głównego Instytutu Lotnictwa (1949–1952), wykładowca PG (1950–1953), kierownik Katedry Mechaniki Ogólnej, Wydziału Łączności PW (1953–1955), kierownik Katedry Fizyki Ogólnej, zastępca sekretarza naukowego Wydziału IV PAN (od 1954), wykładowca WMiF UW (1955–1968), pracownik naukowy IPPT PAN (1954–1961), kierownik Zespołu Mechaniki Molekularnej, IBJ. Członek Związku Wolnomysłieli (1926, w Wilnie), Związku Komunistycznej Młodzieży Francji (1928–1930), PZPR (od 1950), PAN (członek korespondent 1958, rzeczywisty 1966), współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Mechaniki Teoretycznej i Stosowanej, prezes PTA, zastępca przewodniczącego Komitetu ds. Badań i Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej (1968), wiceprezes Międzynarodowej Federacji Astronautycznej, na emigracji we Francji (od 1968). AIPN, 1010/21005; AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, 6770.

Mówiąc o tych sprawach, Plaskura wyraził pogląd, że w obecnej sytuacji trzeba stanąć po stronie Billiga i należy go bronić, bo jak odejdzie, to „przysła jakiegoś łobuza i automatycznie polecą inni ludzie”. W rozmowach Plaskura stara się przedstawić Billiga jako nadzwyczaj porządnego człowieka, troszczącego się bardzo o interesy całego resortu i mającego ogromny wkład w jego rozwój.

2. TW „Norbert”⁴ informuje, że dyr[ektor] Zespołu Współpracy Międzynarodowej w Biurze Pełnomocnika Rządu ds. Wyk[orzystania] Energii Atomowej O[skar] Karliner w porozumieniu z W[ilhelmem] Billigiem obsadził wszystkie stanowiska resortu za granicą osobami narodowości żydowskiej. Natomiast Polakom zatrudnionym w swoim zespole stworzył takie warunki, że zmuszeni byli zrezygnować z pracy. Karliner utrzymuje bardzo szerokie kontakty z zagranicą. W Izraelu mieszka jego brat, a w USA przebywa jego siostra. Obecnie w gabinecie Karlinera odbywają się częste spotkania i narady w ścisłym gronie, do którego należą: Fiszbajn⁵, Leszczyński, Horecki, Ringer i Rotnicki⁶ (wszyscy narodowości żydowskiej). Treści prowadzonych rozmów w czasie tych spotkań „Norbert” nie ustalił.

3. TW „111” podał, że pracownik IBJ adiunkt Henryk Klingofer wypowiadał się przeciwko prowadzeniu akcji antysyjonistycznej, która w istocie rzeczy jest antysemityzmem. Jego zdaniem w obecnym czasie nie należy się angażować po żadnej stronie, bo w Polsce co pewien okres czasu dochodzą do głosu różne linie polityczne, a obecny kurs skierowany jest przeciwko inteligencji. Według Klingofera W[ilhelm] Billig popełnił wielki błąd, że w resorcie atomistyki zatrudnił samych Żydów i to wyjątkowo głupich. W tej sytuacji Billig będzie musiał odejść, a na jego miejsce ma być mianowany prof. Ignacy Małecki⁷, którego określa jako „bezwzględnego karierowicza”.

4. TW „Janek”⁸ poinformował, że prac[ownik] MHZ – Ćwiek – usiłował wytworzyć atmosferę podważającą zarzuty stawiane J[ózefowi] Kutinowi podczas zebrania partyjnego, na którym Kutin został wykluczony z partii. Ćwiek wyrażał pogląd, że nie należy podejmować w stosunku do Kutina jakichkolwiek decyzji do czasu potwierdzenia stawianych mu zarzutów przez organa wymiaru sprawiedliwości.

5. TW „111” informuje, że dyrektor Zakładu Aparatury Unikalnej IBJ Aleksander Ciszek⁹ – ściśle powiązany ze środowiskiem żydowskim w resorcie atomistyki

⁴ TW ps. „Norbert” – brak danych umożliwiających identyfikację.

⁵ **Fiszbajn Jakub** (ur. 1902). Więzień Berezki Kartuskiej, w ZSRR (1939–1946), pracownik Komitetu Żydowskiego w Wałbrzychu, dyrektor Biura Kadry i Szkolenia NIK, radca ds. inwestycji Biura Pełnomocnika Rządu ds. Wykorzystania Energii Jądrowej, zwolniony (23 IV 1968), pracownik ŻIH. Członek KPZU, PZPR (wykluczony 23 IV 1968). AIPN, 01208/389; AIPN, 1010/66419; AAN, KC PZPR, XI A/301.

⁶ **Rotnicki Julian** (ur. 1919), plk. Inżynier. Oficer 1. Korpusu PSZ w ZSRR, 1. AWP (1943–1944), WP (1945–1967), dyrektor Zespołu Ochrony przed Promieniowaniem w Biurze Pełnomocnika Rządu ds. Wykorzystania Energii Jądrowej (do V 1968). Członek PPR (1944–1948), PZPR (1948–1968, wykluczony 23 IV 1968 przez POP PZPR w BPRdsWEJ). AAN, KC PZPR, XI A/301.

⁷ **Małecki Ignacy** (1912–2004). Specjalista elektroakustyki i naukoznawstwa, prof. Absolwent PW (1935), podczas wojny wykładowca tajnej PW, wykładowca PG (od 1946), PW (1950–1983), dyrektor IPPT PAN (1953–1962 i 1973–1982), dyrektor Departamentu Polityki Naukowej i Nauk Podstawowych UNESCO w Paryżu (1969–1972), członek korespondent PAN (od 1953), członek rzeczywisty (od 1957), członek Prezydium PAN (1956–1980), zastępca sekretarza naukowego PAN.

⁸ TW ps. „Janek” – brak danych umożliwiających identyfikację.

⁹ **Ciszek Aleksander Ludomir** (ur. 1928). Inżynier mechanik. Absolwent Wydziału Społeczno-Politycznego ANP (1950, dyplom pierwszego stopnia), Wydziału Mechaniczno-Technologicznego PW (1964). Kelner w niemieckiej restauracji w Przemysłu (1943–1944), pracownik kasy emerytalnej Deutsche Ostbahn w Przemysłu (1944), student ANP

(żona¹⁰ jego jest narodowości żydowskiej) – rozwija akcję mającą zahamować krytykę odpowiedzialnych pracowników resortu. W tym celu Ciszek, jako b[yl]y pracownik MSW, rozgłasza pogłoski, że jego bliscy znajomi z tzw. grupy partyzantów radzą mu, aby nie angażował się po żadnej stronie, ponieważ nie wiadomo, czym to wszystko się skończy.

6. W związku z krytyką efektów pracy radców ministra handlu zagranicznego min. Trąmpczyński postawił do dyspozycji Dep[artamentu] Kadr MHZ następujące osoby:

– radcę ministra Aleksandra Wołyńskiego¹¹ (pochodzenie żydowskie), który został skierowany do CHZ „Varimex” na stanowisko rzeczoznawcy^a;

– radcę ministra Dodziuka (pochodzenie żydowskie), którego skierowano do pracy w CHZ „Kolmex” na stanowisko rzeczoznawcy.

Odbito w 2 egz.

Egz. nr 1 – Wydz[iał] IX Dep[artamentu] II

Egz. nr 2 – aa

Naczelnik Wydziału VIII

Dep[artamentu] II MSW

(–) płk T[adeusz] Zwierzchowski

Źródło: AIPN, 0236/160, k. 263–265, mps.

(1947–1950), pracownik Prezydium Rady Ministrów/URM (1947–1954, sekretarz administracyjny w Wydziale Gospodarczym, pracownik Biura Informacji i Propagandy, Gabinetu Szefa URM, Biura Społeczno-Administracyjnego), przeniesiony wraz z Biurem Społeczno-Administracyjnym do MSW (1954), od grudnia 1954 r. starszy radca, od sierpnia 1956 r. starszy radca i kierownik działu organizacyjnego Biura Nadzoru nad Orzecznictwem Karno-Administracyjnym MSW, od września 1958 r. starszy inspektor ds. szkolenia kadr terenowych w Wydziale Prawno-Administracyjnym DSA MSW, od kwietnia 1961 r. naczelnik Wydziału Ogólnoorganizacyjnego DSA MSW, w grudniu 1963 r. odszedł z pracy w MSW. Student PW (1955–1964), pracownik IBJ (1963–1968, pracownik Zakładu Budowy Aparatury, dyrektor Zakładu Doświadczalnego Aparatury Unikalnej w Świerku od 1967), pełnomocnik prezesa Państwowej Agencji Atomistyki w Instytucie Problemów Jądrowych w Świerku, dyrektor biura w Instytucie Hodowli i Aklimatyzacji Roślin w Błoniu k. Warszawy. Członek ZNMS (1948), ZAMP (1948), ZMP (1949), PZPR (od 1950, II sekretarz OOP w Biurze Nadzoru nad Orzecznictwem Karno-Administracyjnym MSW 1955). Objęty zakazem wyjazdów zagranicznych przez Departament Kadr i Szkolenia MSW po odejściu z pracy w MSW (1963–1965). Według notatki ppłk. Zenona Hilgera, starszego inspektora Wydziału VI Departamentu III-A MSW (opatrującej doniesienie TW ps. „Akcelerator” z dn. 11 IV 1979), miał on utrzymywać z A. Ciszkiem „sporadyczny kontakt operacyjny na bazie zagadnienia o tematyce ogólnoresortowej lub wykraczającej poza jej faktyczny zakres”. Zachowane zmikrofilmowane informacje sygnowane przez A. Ciszka nazwiskiem ppłk Z. Hilger opatrywał pseudonimem „Alec”. Według dokumentów SB A. Ciszek miał zostać zarejestrowany przez Wydział VI Departamentu III-A MSW jako kandydat na właściciela LK krypt. „Unikat” (1979), odstąpiono od pozyskania ze względu na zwerbowanie w jego miejscu zamieszkania innego właściciela LK (krypt. „Cyrkuł”). AIPN, 0194/1706; AIPN, 001043/2079; AIPN, 728/76165.

^a *Na dole strony odręczna adnotacja o treści: Ad 5. Naczelnik wydz[iału] w Dep[artamentu] Społeczno-/Adm[inistracyjnym], zwolniony 15 XII 1963 [r.] na mocy porozumienia stron (tow. Jakubowski).*

¹⁰ **Ciszek Maria** (z d. **Lisikiewicz**) (ur. 1922). Pracownik Ministerstwa Informacji i Propagandy (1946–1947), Ministerstwa Kultury i Sztuki (1947–1948 i od 1958), Urzędu Rady Ministrów (1948–1958). Członek ZMP (1948–1954). AIPN, 0194/1706.

¹¹ **Wołyński Aleksander** (ur. 1909), płk. Ekonomista, lekarz. Pracownik MHZ (m.in. radca ministra do 1 IV 1968), rzeczoznawca w Dziale Analiz Ekonomicznych i Rzeczoznawców Technicznych PHZ „Kolmex” (do 30 VI 1968), na emigracji (od IX 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1980). AIPN, 2209/720.

1968 kwiecień 2, Warszawa – Notatka starszego inspektora Grupy do Zleceń Specjalnych Departamentu III MSW pplk. Henryka Szyszkowskiego dotycząca rezultatów obserwacji niektórych osób inwigilowanych przez Departament III MSW

Warszawa, dnia 2 kwietnia 1968 roku

Tajne

Egz. nr ²^a

Notatka

1. Stefan **Staszewski** – Przebywał w domu. Wieczorem z żoną i Wandą Gall¹ był w kinie.

2. Roman **Zambrowski** – Przebywał w domu. O godzinie 17.15 wyszedł z domu i spotkał się z Józefem Rafałowiczem². Obaj udali się do domu Zambrowskiego.

3. Leszek **Kołąkowski** – Od godziny 9.35 do godziny 9.55 przebywał [u niego] Wiktor Woroszyński. Przy wyjściu z mieszkania Kołąkowski powiedział do Woroszyńskiego: „Bądź ostrożny i chodź cicho”.

Przebywał z Andrzejem Ściegiennym na UW i w PAN. Spotkał się z Romanem Zimandem. Później przebywał w domu.

4. Bronisław **Baczko** – O godzinie 10.25 wyszedł z domu. Na poczcie nadał list poleceny do prof. Henryka Jabłońskiego. Spotkał się z Niną Kulą-Assorodobraj. Był na UW i w PAN. Później przebywał w domu.

5. Juliusz^b **Burgin** – Przebywał w pracy. Później w domu i nie wychodził.

6. Włodzimierz **Brus** – Przebywał w Instytucie Matematycznym PAN. Spotkał się z Janiną Waluk. Odwiedził byłą żonę i Eugeniusza Sarzałę. Później przebywał w domu.

7. Wiktor **Woroszyński** – Odwiedził Leszka Kołąkowskiego. Był w Związku Literatów Polskich. Spotkał się ze Stanisławem Dygatem. Odwiedził Jarosława Rymkiewicza. Później przebywał w domu.

8. Waław **Komar** – Przebywał w domu. O godzinie 11.00 spotkał się z Aleksandrem Oberhardem³, z którym przebywał w kawiarni i prowadzili ożywioną rozmowę.

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

^b *W oryginale: Julian.*

¹ **Gall Lidia Wanda** (ur. 1918). Tłumaczka literatury włoskiej i francuskiej. Ur. w Berlinie, w Polsce (od 1922), absolwentka SGH (1938), członek francuskiego i włoskiego ruchu oporu, aresztowana przez gestapo, więzień KL Auschwitz, KL Mauthausen (1944–1945), w Polsce (od 1945), pracownik Międzynarodowej Federacji Więźniów Politycznych, Międzynarodowej Federacji Ruchu Oporu, korespondent PAP w Japonii, tłumacz i redaktor w Agencji Autorskiej przy ZAiKS. Objęta zakazem wyjazdów zagranicznych przez Wydział II Departamentu III MSW jako „aktywistka w wypadkach marcowych” (1968–1970). Członek ZBoWiD. AIPN, 728/24710.

² **Rafałowicz Józef** (ur. 1918). Inżynier. Dyrektor fabryki maszyn „Elewator” w Katowicach (1946–1948), dyrektor fabryki maszyn górniczych w Mikołowie (1948–1950), dyrektor huty „Zgoda” w Świętochłowicach (do 1953), doradca wicepremiera P. Jaroszewicza (1953–1960), pracownik BRH w Berlinie (1960–1964), ekspert w Centralnym Urzędzie Jakości i Miar (1965–1969), na emigracji w Szwecji (1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/28843.

³ **Oberhard Aleksander** (1919–1995), plk. Ur. w Irkucku, w Leningradzie (od 1923), kursant Wyższych Kursów Korespondencyjnych (mechaniczno-samochodowych) (1938–1941), pracownik drukarni w Leningradzie (1938–1940),

O godzinie 19.17 z NN osobnikiem pojechał samochodem poza Warszawę. Powrócił do domu i nie wychodził.

9. Stefan **Morawski** – Przebywał w Klubie Ekonomistów. Spotkał się z NN kobietą. Był na Wydziale Filozofii i Ekonomii UW. Spotkał się z Hanną Dziechcińską. Był pod adresem pl. [...] oraz przy ul. [...] Później przebywał w domu.

10. Henryk **Holder**⁴ – Od godziny 9.00 rano do godziny 22.00 przebywał w pracy. Później był w domu.

11. Jakub **Berman** – Przebywał w pracy. O godzinie 14.00 spotkał się z Aleksandrem Lenowicz[em] (często przebywa w ambasadzie ChRL). Prowadzili ożywioną rozmowę.

O godzinie 18.00 odwiedził Hilarego Minca. Później udał się na adres ul. [...], prawdopodobnie zamieszkuje tam Kazimierz Krajewski. Nie zastał nikogo i w drzwiach zostawił kartkę z treścią: „Maryla, przyjedź jutro, mam ci coś do załatwienia”.

Przebywał w domu.

12. Władysław **Matwin** – Do godziny 14.30 przebywał w pracy. Powrócił do domu i ponownie udał się do pracy. Wrócił o godzinie 20.30 i nie wychodził.

kierowca w Radzie Rejonowej w Leningradzie (1940–1942, w służbie OPL od 1941, uczestnik transportów po jeziorze Ładoga, ranny 1942), kierowca w bazie w Minusinsku (1942–1943), żołnierz, kierowca w 1. DP im. T. Kościuszki (V 1943–IV 1944), podchorąży Szkoły Oficerskiej Broni Pancernej (V–IX 1944), dowódca plutonu (od IX 1944), adiutant dowódcy brygady w 1. Brygadzie Piechoty Zmotoryzowanej, adiutant komendanta, wykładowca Szkoły Oficerskiej Broni Pancernej (I–IX 1945), adiutant szefa Departamentu WOP MON (IX 1945–IV 1946), starszy pomocnik szefa Wydziału I Departamentu WOP MON (IV–X 1946), komendant 14. odcinka III Oddziału WOP (X 1946–III 1947), szef Służby Samochodowej Departamentu WOP MON (III 1947–IV 1948), starszy inspektor samochodowy w Głównym Inspektoracie Ochrony Pogranicza (IV 1948–VII 1950), kierownik Sekcji Samochodowej Dowództwa WOP (VII 1950–IV 1952), od kwietnia 1952 r. zastępca naczelnika, od lipca 1954 r. naczelnik Wydziału Transportu Departamentu Zaopatrzenia MBP; od grudnia 1954 r. w dyspozycji Departamentu Zaopatrzenia MSW, od kwietnia 1955 r. dyrektor Zarządu Transportu MSW, w kwietniu 1968 r. zwolniony ze służby, kierowca w PBP „Orbis”, obywatel ZSRR do 1949 r. Członek Komsomołu (1939–1949), PZPR (1952–1968, wykluczony), ORMO, ZBoWiD. AIPN, 0194/2624, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 1005/117507.

⁴ **Holder Henryk** (1914–1980), plk. Absolwent Wydziału Prawa UJK we Lwowie (1936), aplikant adwokacki w kancelarii adwokata Schulbauma w Kołomyi (1936–1939), sędzia śledczy prokuratury w Jabłonowie k. Kołomyi (XII 1939–VI 1941), robotnik w Jangi Jul w Uzbekistanie (IX 1941–II 1942), adwokat, przewodniczący kolegium adwokatów w Bajram Ali w Turkmenii (II–V 1942), wcielony do Armii Czerwonej, słuchacz Orłowskiej Oficerskiej Szkoły Piechoty w Czardżou (V–X 1942), dowódca plutonu, dowódca kompanii 7. Samodzielnego Pułku Strzelców w Aszchabadzie (X 1942–VIII 1943), oficer w 1. Korpusie PSZ w ZSRR, AP w ZSRR, WP: oficer śledczy Wojskowej Prokuratury 2. DP (VIII–XII 1943), prokurator Wojskowej Prokuratury 1. DP (XII 1943–VII 1944), 1. Korpusu Pancernego (VII–IX 1944), 1. AWP (IX 1944–IX 1945), Dowództwa Okręgu Wojskowego nr IV (IX 1945–I 1946), naczelny prokurator wojskowy (I 1946–X 1948), szef Departamentu Służby Sprawiedliwości MON (V 1946–IX 1950), przeniesiony do rezerwy (IX 1950), zastępca szefa (od 1950), szef kancelarii Rady Państwa (do 1968). Członek PPR (od 1945), PZPR. Inwigilowany przez Departament III MSW z powodu „wrogię działalności przeciwko PRL z pozycji syjonistycznych” w ramach nierejestrowanej sprawy operacyjnej krypt. „Mikser” (1968–1971) oraz jako kontakt figuranta SOO krypt. „Rodos” Zygryda Szneka (1969–1971). AIPN, 01224/878; AIPN, 2174/4639.

**Starszy inspektor Departamentu III
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
(–) ppłk H[enryk] Szyszkowski⁵**

Źródło: AIPN, 0296/99, t. 3, k. 77–79, mps.

⁵ **Szyszkowski Henryk** (1928–1982), ppłk/płk. Od lipca do września 1945 r. słuchacz Centralnej Szkoły MBP; od września 1945 r. młodszy referent, od kwietnia 1947 r. referent Sekcji I Wydziału V Departamentu I MBP (w sierpniu i wrześniu 1946 r. słuchacz kursu śledczego MBP); od lutego 1948 r. referent Sekcji I Wydziału „O” Departamentu I MBP; od marca 1949 r. referent Sekcji I Wydziału VII Departamentu I MBP; od czerwca 1953 r. referent, od marca 1954 r. starszy referent Sekcji I Wydziału VI Departamentu I MBP; od kwietnia 1955 r. starszy referent Sekcji I Wydziału VII Departamentu II KdsBP; od listopada 1956 r. oficer operacyjny, od września 1957 r. starszy oficer operacyjny Wydziału VII Departamentu II MSW (od września 1957 r. do lipca 1959 r. słuchacz Szkoły Oficerskiej SB MSW w Legionowie, w 1959 r. absolwent LO dla Pracujących nr II w Legionowie); od kwietnia 1961 r. zastępca naczelnika Wydziału V Departamentu II MSW; od października 1964 r. inspektor Departamentu I na etacie niejawnym w rezydenturze berlińskiej; od sierpnia 1967 r. starszy inspektor Wydziału Inspekcji Departamentu II MSW; od listopada 1967 r. starszy inspektor Grupy do Zleceń Specjalnych Departamentu III MSW; w lipcu 1970 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0604/10, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 2, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu IV MSW plk. Stanisława Morawskiego dotycząca zebrania członków zarządu KIK poświęconego interpelacji Koła Posłów „Znak”

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament IV
Ug-0881/a²/68

Warszawa, dnia 2 IV 1968 r.
Tajne

^{bc}Informacja
o sytuacji w dniu 2 IV [19]68 r.

Otrzymują tow.: Szlachcic, Kończewicz

1. W dniu 28 III 1968 r. odbyło się zebranie ^aczłonków^a Zarządu Głównego KIK warszawskiego z udziałem m.in. Zawieyskiego, Łubieńskiego, Zablockiego, Wielowieyskiego, Auleytnera¹, Wilkanowicza², Kozłowskiej. Zebranie zarządu KIK

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Powyżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 2 IV [19]68 [r.] i numerem: 0708.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: inf[ormację] przekazano do I s[ekretarza] KC.

¹ **Auleytner Waclaw Michal** (ur. 1919). Pedagog. Uczestnik obrony Warszawy (1939), żołnierz AK (od 1942), przywódca organizacji konspiracyjnej Katolicka Młodzież Narodowa (1943–1944), student tajnego UW, powstaniec warszawski w batalionie Szarych Szeregów „Gustaw” (ciężko ranny 1 VIII 1944), jeńiec Stalagu XIA Altengrabow (1944–1945), pracownik Ministerstwa Apropozycji i Handlu, Centralnego Zarządu Przemysłu Spożywczego (1945–1948), współpracownik Kolumny Młodych „Tygodnika Warszawskiego” (1946–1948), aresztowany (XI 1948–III 1949), pracownik Centralnego Zarządu Robót Kolejowych (1949–1953), członek Stowarzyszenia Pax (od 1950), pracownik wydawnictwa Pax (1953–1956), współzałożyciel KIK „Dialog” i Ogólnopolskiego Klubu Postępowej Inteligencji Katolickiej (1956), członek zarządu i sekretarz KIK w Warszawie (1957–1972), sekretarz Porozumienia o Współpracy KIK (1970–1973), członek zespołu „Więzi” (1958–1974), członek władz Polskiego KIK (od 1976), PZKS (1981–1984), członek kolegium tygodnika „Ład” (1981–1984, 1987–1995) i miesięcznika „Chrześcijanin w Świecie” (1986–1995), członek Tymczasowego ZG Stronnictwa Pracy (1989–1990), poseł na Sejm PRL (1972–1985, Koło Posłów „Znak”, PZKS), członek Komitetu Wykonawczego Rady Krajowej PRON, Rady Naczelnej Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej, prezydium Społecznego Komitetu Przeciwalkoholowego. Według dokumentów ewidencyjnych SB Waclaw Auleytner został zarejestrowany przez Wydział II Departamentu IV MSW (1 VII 1963, nr rej. 7157) w kategorii TW ps. „Anna”, zmieniono pseudonim na „Jarosławski” i jednostkę rejestrującą na zastępcę dyrektora Departamentu IV MSW (5 VI 1973), zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział II Departamentu IV MSW (28 VI 1976), zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział V Departamentu IV (4 VI 1985), sprawę zdjęto z ewidencji (10 I 1990). Według zapisów w dzienniku archiwalnym MSW akta informatora ps. „Anna”, „Jarosławski”, nr rej. 7157/53408/I, zarchiwizowano pod nr. 8669/I (akta, 11 XII 1968) i F-7589/I (mikrofilm, 5 XI 1973–6 IV 1978), przekazane przez Wydział II Departamentu IV MSW i Wydział IV Departamentu III KdsBP, pod nazwiskiem Auleytner Waclaw, s. Kazimierza, ur. 14 II 1919 r.; akta zniszczono (VIII 1986), mikrofilm zalecono przechowywać (do 1995), całość materiałów polecono zniszczyć (1990). Według zapisów dziennika archiwalnego „starej sieci” agenturalnej MSW pod nr. 53408/I zarchiwizowano (25 V 1955) 3 tomy teczki pracy informatora ps. „M”, przekazane przez Wydział IV Departamentu III KdsBP, pod nazwiskiem Auleytner Waclaw, dopisano sygnaturę dziennika archiwalnego MSW 8669/I. Z powyższych zapisów wynika, że materiały archiwalne dotyczące informatora ps. „M”, zarchiwizowane pod sygnaturą 53408/I, połączono z materiałami dotyczącymi TW ps. „Anna”, zarejestrowanego w dzienniku rejestracyjnym MSW pod nr. 7157, w chwili archiwizowania tych ostatnich. Akta informatora ps. „M” i TW ps. „Anna”, „Jarosławski” nie zostały

„poświęcone było przypomnieniu głównych zasad działalności KIK w takich sprawach jak: afirmacja socjalizmu, polityki PRL wobec NRF, sojuszu z ZSRR itp.”. Organizatorom zebrania chodziło o „dopowiedzenie tych wszystkich treści, których w sposób rażący nie zawierała interpelacja koła «Znak»”.

Przypomnienie powyższych tez uznano ^dobecnie^d za konieczne wobec obaw, że na Koło Poselskie „Znak” oraz KIK mogą spaść^e represje w związku z postawą zajętą w interpelacji.

W zagajeniu zebrania Jerzy Zawieyski^f ustosunkował się do ostatnich wydarzeń, mówiąc m.in.: „Władza ludowa jest służebna wobec społeczeństwa; winna wyrażać jego wolę, a nie stwarzać sytuacji podporządkowania społeczeństwu swojej woli”. Nawiązując do wystąpienia posłów „Znak”, powiedział: „Zgłaszając interpelację..., zgłosiliśmy ją zgodnie z naszym sumieniem i naszym rozumieniem sytuacji. Interpelację złożoną u premiera uważamy za słuszną i nie zamierzamy się z niej wycofywać. Słuchaliśmy niedawno w radio i oglądaliśmy [w] TV przemówienie najwyższego przedstawiciela partii; wolałbym tego, co widziałem w telewizji, drugi raz nie oglądać na oczy”.

Referat o postawie KIK na tle aktualnej sytuacji wewnętrznej wygłosił poseł Łubieński. Powiedział on m.in., że dla klubu konieczne jest „ponowne dokonanie samookreślenia”. Przypomniał on w referacie, że wszystkie podstawowe zasady polityczne zawarte w statucie KIK, wyrażające akceptację ustroju socjalistycznego, polityki zagranicznej PRL, sojuszu ze Związkiem Radzieckim są aktualne. Mimo wcześniejszych nacisków Łubieński nie poruszył w ogóle sprawy akceptacji polityki PRL potępiającej agresję Izraela, gdyż – jak oświadczył – „znów spotka się z oporami i krzykiem pozostałych posłów koła «Znak»”.

Wyrażając z jednej strony werbalną akceptację podstawowych zasad polityczno-ustrojowych PRL, Łubieński ponownie podkreślił słuszość interpelacji, konieczność jej zgłoszenia do premiera, oraz stwierdził, że interpelacja zawierała zarówno krytykę polityki kulturalnej, jak i polityki społecznej PRL.

2. W związku ze zbliżającą się sesją sejmową z inicjatywy posła Stommy zwołane zostało na dzień 4 IV [19]68 r. posiedzenie posłów koła „Znak” w celu przedyskutowania sytuacji wywołanej złożeniem interpelacji do premiera. Posłowie „Znaku” spodziewają się ostrej krytyki interpelacji na forum sejmowym.

zachowane. 17 sierpnia 2013 r. W. Auleytner złożył oświadczenie, w którym przyznał się do utrzymywania kontaktów ze służbami specjalnymi PRL w latach 1949–1984, z różną częstotliwością, pod pseudonimami „Anna” i „Jarosławski”. „Jak się dowiedziałem w ostatnich dniach z akt IPN – dodał autor oświadczenia – notatki z moich kontaktów były też najprawdopodobniej sygnowane pseudonimem «Maciek». Ten pseudonim nie był mi znany”. Oświadczenie Waclawa Auleytnera, <http://www.wiecz.pl/czasopismo/s,newsy,typ,1,id,738> (dostęp 25 XI 2013).

^{d-d} Przekreślono i nadpisano odręcznie: to.

^e Poniżej odręczna adnotacja o treści: w obawie przed [represj]ami.

^f Powyżej odręczna adnotacja o treści: m.in. przekazał.

² Wilkanowicz Stefan (ur. 1924). Dziennikarz. Współzałożyciel KIK w Krakowie i Warszawie, pracownik „Tygodnika Powszechnego” i miesięcznika „Znak” (od 1957), przewodniczący Komisji Apostolstwa Świeckich Synodu Archidiecezji Krakowskiej (1972–1979), członek Papieskiej Rady ds. Świeckich (1977–1988), redaktor naczelny miesięcznika „Znak” (1978–1994), wiceprzewodniczący Krajowej Rady Katolików Świeckich (od 1993), wiceprzewodniczący Międzynarodowej Rady Oświęcimskiej, przewodniczący zarządu Fundacji Kultury Chrześcijańskiej „Znak” (od 1999).

3. Poseł **Lubieński** oświadczył⁸ w KIK, że na **Jerzego Zawieyskiego** są ostatnio wywierane naciski ze strony niektórych członków Związku Literatów (nie podał których), aby manifestacyjnie zrzekł się mandatu członka Rady Państwa.

Sam Zawieyski – jak oświadczył – jest rozdarty wewnętrznie i załamany ze względu na przewidywane następstwa interpelacji.

4. W dniu 30 III [19]68 r. redakcja „Deutsche Volkszeitung” z Düsseldorfu zwróciła się do posła Stommy z prośbą o komentarz i zajęcie stanowiska w stosunku do „memorandum Bensberger Kreis”³.

5. W dniu 28 III [19]68 r. przyjechał do Polski Kurt Skalnik⁴, były redaktor naczelny „Die Furche”. Skalnik został zaproszony przez Towarzystwo Polska-Austria celem wygłoszenia odczytu pt. „50 lat Republiki Austrii”.

Bezpośrednio po przyjeździe Skalnik nawiązał kontakty z przedstawicielami środowiska „Znak”: Stommą, Mazowieckim oraz Micewskim i Władysławem Bartoszewskim. Tematami rozmów były m.in. ostatnie wydarzenia w Polsce. W sprawach tych Skalnik wykazał dobrą orientację faktologiczną, poszukując pogłębień i komentarzy w tym zakresie.

6. W rozmowie z osobami zaufanymi w dniu 28 III [19]68 r. poseł Mazowiecki dawał wyraz swojemu zaniepokojeniu z powodu toczącej się walki politycznej z syjonizmem i reakcją. Twierdził, że obecnie wszystko w Polsce idzie do drastycznych rzeczy. Mazowiecki poza tym był bardzo powściągliwy w rozmowie, stwarzał wrażenie bardzo przestraszonego.

Natomiast poseł Frankowski w dniu 30 III [19]68 r. wypowiadał się, że posiada informacje ze środowisk kierowniczych w Polsce, iż tow. Gomułka pozwolił sekretarzowi KW tow. Kępie oraz ministrowi Moczarowi działać po to, by ich skompromitować. Twierdził, iż posiada informacje o tym, że za kilka dni partyzanci zostaną rozgromieni i żadnych zmian nie będzie.

Dyrektor

(–) **plk St[anisław] Morawski**

Źródło: AIPN, 1585/4662, k. 32–33, mps.

⁸ Powyżej nadpisano odręcznie: wypowiadał się.

³ Wzmianka dotyczy memorandum ogłoszonego przez grupę niemieckich intelektualistów katolickich „Bensberger Kreis”, dotyczącego problemów polsko-niemieckich (3 III 1968). Sygnatariusze dokumentu, wśród nich m.in. ks. prof. Joseph Ratzinger, opowiadali się za normalizacją wzajemnych stosunków i pojednaniem między obydwoma narodami. Apelowali o uznanie granicy na Odrze i Nysie, przyznanie odszkodowań polskim ofiarom nazizmu i współpracę historyków, zwłaszcza w dziedzinie podręczników. Opowiadali się też za ostatecznym uregulowaniem przez Stolicę Apostolską problemów administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich. Zob. np. T. Mazowiecki, *Polska-Niemcy i memorandum „Bensberger Kreis”*, „Więź” 1968, nr 5, s. 3–23.

⁴ **Skalnik Kurt** (1925–1997). Historyk, dziennikarz, publicysta, dr. Redaktor naczelny tygodnika „Die Furche”. Inwigilowany w ramach SMW przez Wydział V Departamentu I MSW (1961–1964). AIPN, 01739/331; AIPN, 1218/27272.

1968 kwiecień 2, Warszawa – Notatka z doniesienia TW ps. „Anna” dotycząca Koła Posłów „Znak” i KIK

Źródło: „Anna”¹

Przyjął: Wł[adysław] Kossakowski²

Warszawa, dnia 2 kwietnia 1968 [r.]

Tajne

Egz. nr ^a2^a

Informacja

1. Stefan Kisielewski rozpuszcza pogłoski, że poseł Stomma na najbliższym spotkaniu posłów koła „Znak” wystąpi z wnioskiem wysłania ponownej interpelacji do premiera, tym razem w obron[ie] jego osoby, w związku z faktem pobicia go przez nieznaną sprawców.

2. Zawieyski przewiduje, że 9 kwietnia br. na posiedzeniu plenarnym sejmu wystąpi z exposé premier Cyrankiewicz. W wystąpieniu, które będzie poświęcone ostatnim wypadkom studenckim, nastąpi krytyka Koła Poselskiego „Znak”, być może nawet publiczna. Zawieyski w takim wypadku zamierza milczeć, nie odpowiadać, natomiast poseł Łubieński zapowiada, że w ta[kim] wypadku wystąpi z ostrą repliką. Zawieyski stwierdził, że w wypadku podjęcia przez sejm uchwały potępiającej ekscesy studenckie trzeba będzie głośno[wać] za tą uchwałą. Przeciwno temu zaoponowali posłowie Stomma i Mazowiecki, którzy stwierdzili, że w żadnym wypadku głosow[ać] za taką uchwałą nie będą. W związku z tym pos[eł] Zawieyski, aby zachować twarz i ukryć fakt podziału stanowisk wśród posłów koła „Znak”, zamierza w najbliższych dniach podjąć kurację w klinice rządowej i tym samym opuścić posiedzenie sejm.

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

¹ Zbieżność środowiska, którego dotyczy publikowana informacja z doniesienia źródła ps. „Anna”, ze środowiskiem, w którym działał TW ps. „Anna” wymieniony w dokumencie nr 512, przypis nr 1, pozwala uznać za prawdopodobne, że jest to ta sama osoba.

² **Kossakowski Władysław** (ur. 1925), plk. Od kwietnia 1945 r. starszy wywiadowca Sekcji 7 WUBP w Bydgoszczy; od czerwca 1946 r. starszy wywiadowca p.o. zastępcy naczelnika, od września 1946 r. zastępca naczelnika p.o. naczelnika Wydziału „A” WUBP w Bydgoszczy; od sierpnia 1947 r. naczelnik Wydziału „A” UBP m.st. Warszawy; od kwietnia 1948 r. referent, od czerwca 1948 r. starszy referent Sekcji 1 Wydziału V WUBP w Warszawie; od maja 1949 r. kierownik Sekcji 5 Wydziału V WUBP w Warszawie; od listopada 1950 r. starszy referent Sekcji Metodyczno-Programowej Wydziału I Departamentu Szkolenia MBP, od sierpnia 1953 r. starszy instruktor, od sierpnia 1954 r. inspektor Wydziału III Departamentu Szkolenia MBP; od kwietnia 1955 r. redaktor Wydziału IV Departamentu Kadr i Szkolenia KdsBP; od listopada 1956 r. redaktor Wydziału Szkół i Operacyjnego Szkolenia Pozaszkolnego Departamentu Kadr i Szkolenia MSW; od lipca 1958 r. redaktor pomocy naukowych Wydziału IV Departamentu Kadr i Szkolenia MSW; od lutego 1960 r. inspektor Wydziału Szkolenia Departamentu Kadr i Szkolenia MSW; od września 1962 r. kierownik Katedry Przedmiotów Operacyjnych CW MSW w Legionowie; od czerwca 1964 r. starszy inspektor w kierownictwie Departamentu IV MSW; od kwietnia 1967 r. starszy inspektor Inspektoratu Departamentu IV MSW; od sierpnia 1967 r. zastępca naczelnika, od września 1967 r. naczelnik Wydziału II Departamentu IV MSW; w czerwcu 1973 r. zwolniony ze służby; w lipcu 1981 r. przyjęty ponownie (1/2 etatu, pracownik cywilny), w lutym 1982 r. przyjęty ponownie do służby; od lipca 1981 r. inspektor Wydziału VIII Departamentu IV MSW; od grudnia 1984 r. inspektor Wydziału V Departamentu VI MSW; w lipcu 1986 r. zwolniony ze służby. AIPN, Karta ewidencyjna funkcjonariusza; AIPN, 0193/4804, Akta osobowe.

3. Pos. Mazowiecki spotkał się w niedzielę dnia 31 marca br. z Kurtem Skalnikiem. Pod pozorem wycieczki turystycznej wyjechali wspólnie samochodem do Żelazowej Woli, aby w drodze przeprowadzić zasadnicze rozmowy.

4. Na zaproszenie Centralnej Rady Zw[iązków] Zaw[odowych] (tow. Loga-Sowiński³, Tułodziecki⁴ i kier[ownik] Wydz[iału] Zagr[anicznego] CRZZ tow. Jurek) w dniu 28 kwietnia b[r.] przyjeżdża do Polski p. **Coll** – wiceprezes Świat[owej] Fed[eracji] Chrześc[ijańskich] Zw[iązków] Zaw[odowych], prezes Europejskiej Fed[eracji] Chrześc[ijańskich] Zw[iązków] Zaw[odowych] oraz tzw. szara eminencja Wspólnego Rynku. Towarzyszyć mu będzie Jan Kułakowski⁵, sekretarz ^bgen[eralny]^b Europ[ejskiej] Feder[acji] Chrześc[ijańskich] Zw[iązków] Zaw[odowych].

Coll i Kułakowski poza [of]icjalnymi kontaktami z CRZZ zamierzają również odwiedzić niektórych działaczy ze środowiska katolików świeckich (koła „Znak”, KIK, „Tyg[odnika] Powsz[ecznego]”, „Więzi” itp.) oraz z b[y]łych środowisk chadecji polskiej. Program pobytu układają wspólnie tow. Jurek i przedstawiciele KIK Warszawa.

5. Wśród niektórych czołowych działaczy KIK i „Więzi” pojawia się stopniowo coraz szersza krytyka postawy koła „Znak” w związku z rozruchami studenckimi:

a) Krzysztof Morawski⁶ stwierdził, że interpelacja koła „Znak” to przeciąganie struny, szaleńcza polityka i kładzenie całego ruchu na łopatkę. Zdaniem Morawskiego interpelacja może spowodować zniszczenie całego dotychczasowego dorobku ruchu KIK-owskiego;

^{b-b} *Wpisano odręcznie nad tekstem.*

³ **Loga-Sowiński Ignacy** (1914–1992). Pełnomocnik Rządu Tymczasowego na województwo łódzkie (I–II 1945), I sekretarz KW PPR w Łodzi (1945–1946), I sekretarz Komitetu Łódzkiego PPR (1946–1948), przewodniczący OKZZ/WRZZ we Wrocławiu, pracownik CRZZ (1949–1956), sekretarz (VIII–XI 1956), przewodniczący CRZZ (XI 1956–I 1971), członek (1957–1965), zastępca przewodniczącego Rady Państwa (1965–1971), ambasador PRL w Turcji (1971–1978), poseł do KRN (1944–1947), na Sejm Ustawodawczy (1947–1952), Sejm PRL (1957–1972). Członek KPP (1935–1938), PPR (1942–1948, członek KC 1943–1948, zastępca członka KC IX–XII 1948), PZPR (1948–1990, zastępca członka KC 1948–1954, członek KC X 1956–XII 1971, członek BP KC X 1956–II 1971).

⁴ **Tułodziecki Wacław** (1904–1985). Pedagog, polityk, działacz związkowy. Sekretarz generalny RTPD (1932–1938), w czasie wojny w tajnym nauczaniu, w kierownictwie TON, dyrektor Instytutu Głuchoniemych w Warszawie (1948–1955), Studium Zaocznego Nauczycieli Pedagogiki Specjalnej (1955–1956), departamentu w Ministerstwie Oświaty (1956), sekretarz CRZZ (1957–1959), wiceprzewodniczący ZG ZNP (1957–1959), minister oświaty (1959–1966), wiceprzewodniczący CRZZ (1966–1971), przewodniczący ZG TPD, poseł na Sejm PRL (1957–1965 i 1969–1972). Członek PPS (od 1922, wykluczony 1948), PZPR (od 1956, zrehabilitowany).

⁵ **Kułakowski Jan** (1930–2011). Dyplomata, prawnik, dr. Powstaniec warszawski, absolwent Katolickiego Uniwersytetu w Leuven, sekretarz generalny Światowej Konfederacji Pracy (1976–1985), współpracownik emigracyjnego biura NSZZ „Solidarność” w Brukseli, ambasador RP przy Unii Europejskiej oraz szef Misji Rzeczpospolitej Polskiej przy Wspólnotach Europejskich w Brukseli (1990–1996), sekretarz stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów i pełnomocnik rządu RP do spraw negocjacji członkostwa Polski w Unii Europejskiej (1998–2001), poseł Parlamentu Europejskiego (2004), członek Królewskiego Instytutu Stosunków Międzynarodowych w Belgii.

⁶ **Morawski Krzysztof** (1903–1983). Prawnik. Zarządca majątku Chłapowskich w Turwi, dyrektor Banku Cukrowniczego w Poznaniu (do 1939), w czasie wojny w AK, po wojnie pracownik Ministerstwa Rolnictwa, wiceprezes (1957–1962, 1973–1975), skarbnik (1962–1973), członek zarządu KIK w Warszawie, kierownik sekcji ekonomiczno-rolnej KIK, współorganizator przedsiębiorstwa „Libella”, długoletni przewodniczący jego kierownictwa. Inwigilowany w ramach SEO (nr rej. 2059) przez Wydział V Departamentu III MSW (od 1957). Według zapisów systemu SYSKIN był „figurantem” spraw operacyjnych zarchiwizowanych pod nr. arch. 36394/II i 28400/II. W dzienniku archiwalnym MSW o sygnaturze II (tj. w inwentarzu spraw operacyjnych) pod nr. 28400/II odnotowano zarchiwizowanie przez Wydział VI Departamentu IV KdsBP jednego tomu SEO (3 XII 1956, nr rej. 143) dotyczącej Krzysztofa Morawskiego, ur. w 1903 r.; akta zniszczono (1984). W dzienniku archiwalnym MSW pod nr. 36394/II odnotowano zarchiwizowanie przez Wydział V Departamentu III MSW jednego tomu SOR (23 IX 1961) dotyczącej Krzysztofa Morawskiego, ur. w 1903 r., materiały zniszczono (1985). AIPN, 0785/7.

b) Rudolf Buchała⁷ stwierdził, że włączenie się koła „Znak” w rozruchy studenckie rozkłada cały ruch i grozi nieobliczalnymi konsekwencjami;

c) Hanna Przciszewska⁸ twierdzi z oburzeniem, że postawę posłów koła „Znak” można wytłumaczyć tylko tym, iż w „niektórych posłach odezwał się zew krwi syjonistycznej”;

d) Andrzej Micewski zaprezentował w KIK poglądy wybitnie antysyjonistyczne. Uważa on, że w kole „Znak” jedynie poseł Zabłocki jest tym człowiekiem, który może jeszcze jakoś wybrnąć z sytuacji;

e) Gabriel Osuchowski⁹, aktywista KIK, pracownik CRS i radny WRN w Warszawie – również bardzo krytycznie nastawiony jest do interpelacji koła „Znak”, którą określił jako ogromny błąd. Jeszcze większym błędem nazwa[ł] fakt opublikowania tej interpelacji. Zdaniem Osuchowskie[go] Stomma jest niewątpliwie powiązany z kołami syjonistycznymi.

⁷ **Buchała Rudolf Bernard** (1927–2010). Prawnik, politolog, dr hab. Członek zespołu centralnego Stowarzyszenia Pax, kierownik Oddziału Wojewódzkiego Pax w Katowicach (1951–1955), uczestnik tzw. frondy (1955), członek zespołu (1958–1974) oraz kolegium redakcyjnego miesięcznika „Więź” (1958–1969), członek kolegium redakcyjnego (od 1969), redaktor naczelny „Chrześcijanina w Świecie” (1969–1975), członek Rady Naukowej i Rady Społecznej ODiSS (od 1972), członek kolegium redakcyjnego tygodnika „Ład” (od 1981), członek zarządu PZKS (1981–1983), poseł na Sejm PRL (1980–1985), członek Katolicko-Społecznego Koła Poselskiego „Znak”, przemianowanego na Koło Poselskie PZKS 1981), pracownik naukowy Śląskiego Instytutu Naukowego (1962–1992), prof. Akademii Ekonomicznej w Katowicach, wykładowca Wyższej Szkoły Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach, współzałożyciel Partii Konserwatywnej (1992). Według zapisów w kartotece odtworzeniowej Biura „C” MSW Buchała Rudolf, s. Edmunda, ur. 29 X 1927 r. w Katowicach był inwigilowany z powodu „dyskryminowania księży postępowych” oraz jako zaufany bp. H. Bednorza. Materiały archiwalne o sygnaturze 16630/II złożono w Wydziale „C” KW MO w Katowicach, Wydział II Departamentu IV MSW „zabezpieczał” jego wyjazdy zagraniczne, tj. żądał powiadamiania o nich (1970). Według zapisu na karcie Mkr-2 z dn. 12 X 1985 r. został zarejestrowany w kategorii KO pod nr. rej. 30324 w Wydziale I Biura „C” MSW, sprawę przekazano do Wydziału IV KW MO w Katowicach (17 IX 1982), miał być wyeliminowany z sieci agenturalnej „z powodu nieprzydatności” (10 VII 1985), materiały zarchiwizowano w Wydziale „C” WUSW w Katowicach pod sygnaturą I-33713. Według zapisu na karcie Mkr-2 z dn. 6 IX 1986 r. został zarejestrowany przez Wydział II WUSW pod nr. rej. 60377 jako KTW, zrezygnowano z opracowania jako kandydata na TW „z powodu nieprzydatności” (18 VII 1986), materiały zarchiwizowano w Wydziale „C” WUSW w Katowicach pod sygnaturą 33713/I (AIPN Ka, 00161/896), według zapisu na karcie EO-4/77 został zarejestrowany przez Inspektorat I SB WUSW w Katowicach pod nr. rej. 63209 w kategorii „konsultant” (11 XII 1986).

⁸ **Howiecka-Przciszewska Hanna** (1923–2013). Pedagog. Studentka konspiracyjnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich, UW (od 1945), działaczka Sodalicii Mariańskiej Akademiczek (członek zarządu, prezes 1947), aresztowana (III 1948), sądzona w procesie Kolumny Młodych „Tygodnika Warszawskiego”, wyrokiem WSR w Warszawie skazana na 2,5 roku więzienia (I 1950), zwolniona (IX 1950), absolwentka UW (1951), nauczycielka w liceum dla pracujących, aresztowana na 6 miesięcy (1952), pracownik IW Pax, biblioteki Wydziału Pedagogicznego UW, redakcji miesięcznika „Więź”, Spółdzielczego Instytutu Badawczego, KIK w Warszawie (1964–1976, sekretarz Rady Programowej, kierowniczka Sekcji Rodzin), jednocześnie kierowniczka działu dokumentacji ODiSS (od 1967), członek redakcji miesięcznika „Chrześcijanin w Świecie” (od połowy lat 70.). AIPN, 514/57, t. 1–2; AIPN, 1005/145372.

⁹ **Osuchowski Gabriel** (1911–1979). Inżynier rolnik. Członek i skarbnik zarządu KIK w Warszawie, publicysta „Więzi”. Według zapisów systemu SYSKIN Gabriela Osuchowskiego (s. Gustawa, ur. 3 XI 1911 r.) dotyczyły akta MSW o nr. arch. 13419/I (i mikrofilm 11111/1), nr rej. 1428, oraz akta SUSW o nr. arch. 823/III, nr rej. 988. W dzienniku archiwalnym MSW pod nr. 1428 Wydział II Departamentu IV MSW zarejestrował (20 X 1962) SOO krypt. „Taktik”, sprawę zdjęto z ewidencji (4 XI 1975), ponadto znajduje się tam adnotacja: „zarej[estrowano] dnia 9 V [19]63 [r.], TW «Ramzes»”. Według zapisów dziennika archiwalnego MSW o sygnaturze I (tj. inwentarza akt agenturalnych) pod nr. 13419/I odnotowano (12 XI 1975) złożenie w Biurze „C” MSW przez Wydział II Departamentu II MSW dwóch tomów teczki pracy o nr. rej. 1428, dotyczących Gabriela Osuchowskiego, s. Gustawa, ur. 3 XI 1911 r., pod pseudonimem „Ramzes”, materiały zniszczono (XII 1980), do akt włączono materiały o nr. arch. 47523. W inwentarzu mikrofilmów MSW o sygnaturze I (tj. inwentarza mikrofilmów z akt agenturalnych) pod nr. 11111 odnotowano (28 II 1976) wykonanie 293 klitek mikrofilmu (łącznie 5 jacketów) z akt o nr. arch. 13419/I,

f) Andrzej Świąćicki¹⁰ – docent ATK, którego w KIK określa się jako człowieka b[ar]dzo] rozsądnie myślącego, o dużym autorytecie społecznym – również wyraził krytykę pod ad[rese]m postawy koła „Znak” i to na przestrzeni kilku ostatnich lat. Jego ostrożne wypowiedzi na ten temat były przyjęte z pewnym zdziwieniem, gdyż jest to wilnianin, a więc powiązany ze Stomną, poza tym wiadomo, że pozostaje w bardzo bliskich kontaktach z tow. Jędrzychowskim^c, również wilnianinem.

Uwaga:

TW „Anna” zlecono dostarczenie na następne spotkanie pełnego protokołu posiedzenia Zarządu Głównego KIK w dniu 28 marca br.

(–) płk W[ładysław] **Kossakowski**

Wyk. w 3 egz.

Źródło: AIPN, 01283/563, mf.

dotyczących Gabriela Osuchowskiego, mikrofilm zniszczono. W dzienniku archiwalnym MSW o sygnaturze I (tzw. starej sieci) pod nr. 47523 odnotowano w dn. 18 I 1955 r. zarchiwizowanie akt pod nazwiskiem Gabriel Osuchowski, ps. „Tadek”. W dzienniku archiwalnym SUSW o sygnaturze III (tj. inwentarza spraw operacyjnych i kontrolno-śledczych) pod nr. 823/III odnotowano zarchiwizowanie (31 XI 1956) przez Sekcję 6 Wydziału IV UdsBP m.st. Warszawy jednego tomu SEO (nr rej. 988) dotyczącej Gabriela Osuchowskiego, ur. w 1911 r., akta zostały przekazane do Wydziału II Departamentu IV MSW.

^c *Woryginalne*: Wędrzychowskim.

¹⁰ **Świąćicki Andrzej** (1915–2011). Prof. dr hab. Absolwent Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB w Wilnie (1938), pracownik Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej (1939), członek Sodalicii Mariańskiej, ochotnik w wojnie obronnej 1939, internowany przez władze litewskie, żołnierz AK, aresztowany przez NKWD (1944) i skazany na 8 lat więzienia za „uchylanie” się od służby wojskowej, więziony w Wilnie i Uchcie, zwolniony na mocy amnestii (1945), pracownik Ministerstwa Apropowizacji i Handlu (1946–1947), Centralnego Zarządu Planowania Przemysłu Spożywczego (1947–1949), konsultant Kancelarii Cywilnej Prezydenta RP, wicedyrektor Departamentu Planowania w Ministerstwie Przemysłu Rolno-Spożywczego (1949–1953), rozpracowywany w ramach operacji krypt. „Cezary” (od 1950), podejrzany o przekazywanie informacji kurierowi Delegatury Zagranicznej WiN Adamowi Boryczce. Według dokumentów SB wezwany na komendę MO miał podpisać zobowiązanie do współpracy z MBP jako informator ps. „Modrzewski” (5 II 1953), które na pierwszym spotkaniu po werbunku wycofał i odmówił współpracy z uwagi na przekonania religijne i postawę moralną oraz katolicką (12 II 1953): „Z uzasadnień jego wynikało, iż wołał być aresztowany za popełnione przestępstwo, niż być związany z organami bezpieczeństwa”. Konsekwencją odmowy było zatrzymanie (5 III 1953), skazanie na mocy art. 15 § 2 mkk na dożywocie oraz przepadek całego mienia i pozbawienie praw publicznych na 5 lat na mocy art. 49 § 1 i 2 mkk (14 V 1953, przewodniczący WSR w Warszawie mjr Juliusz Surażski, prokurator Teofil Kot), wyrok zmniejszono do 10 lat (1955), następnie do 5 lat więzienia (1956), zwolniony (1956), pracownik Instytutu Przemysłu Cukrowniczego (od 1957), wykładowca SGPiS i ATK (kierownik Katedry Socjologii i Religii), członek ZG Społecznego Komitetu Przeciwalkoholowego, komisji *Iustitia et Pax*, członek i prezes KIK (1972–1986), z uwagi na zajmowane stanowisko prowadzono z nim rozmowy operacyjne, osobisty wysłannik kardynała Wyszyńskiego do Stoczni Gdańskiej podczas strajków sierpniowych (1980), wiceprzewodniczący Prymasowskiej Rady Społecznej (1981–1984), członek Rady Konsultacyjnej przy Przewodniczącym Rady Państwa (od 1986). Inwigilowany w ramach SOR krypt. „Świąćy”. AIPN, 00945/311; AIPN, 0330/193, t. 1–2; AIPN, 0222/724, t. 1–2; AIPN, 944/79; AIPN, 1005/25566.

1968 kwiecień 2, Warszawa – Notatka służbowa inspektora Wydziału II Departamentu II MSW por. M. Tylmana z rozmowy ze źródłem „EN” dotycząca roli Jana Królikowskiego podczas wydarzeń marcowych na Politechnice Warszawskiej oraz sytuacji na Wydziale Elektroniki politechniki

Warszawa, dnia ^a2 IV^a 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a2^a

Notatka służbowa¹

z przeprowadzonej rozmowy z ob. EN²

Dość ciekawą rolę, jeśli chodzi o ostatnie wydarzenia na PW, odegrał p. **Kowalewski**³ – prawdopodobnie absolwent Wydz[iału] Elektroniki. Był on duszą wszystkich wieców, a także członkiem komitetu strajkowego. Potrafił w sposób dość ciekawy niektóre problemy poddać pod głosowanie, co z kolei stwarzało dla wiecu pewne cechy operatywności. Formułując pewne zagadnienia, robił to bardzo mądrze, w sposób trudny do zrozumienia, nie można było tego podważać, a tylko różnie interpretować. Ciekawe także było jego zachowanie przed zakończeniem strajku, kiedy w samym Komitecie nastąpiły pewne rozbieżności, jeśli chodzi o sposób zakończenia strajku. Będąc przy głosie, stwierdził, że właściwie należałoby się przychylić do żądań rektora, ale jeżeli większość uchwali dalszy strajk, to on pozostanie także jako zwykły uczestnik.

Na temat jego osoby krążą różne pogłoski, m[iędzy] innymi, że raz go widziano, jak podjechał pod gmach samochodem rektora, podobno widziano go również, jak podjeżdżał kilkakrotnie samochodami z literami CD.

Jest on osobą bardzo tajemniczą. Kilku studentów chciało z nim porozmawiać na różne tematy, on jednak stale odmawiał, tłumacząc się brakiem czasu.

Wygląd zewnętrzny: wzrost średni, twarz owalna i charakterystyczna czarna broda typu Fidel Castro.

Wydz[iał] Elektroniki na PW jest najbardziej uprzywilejowany. Większość funduszy na prace naukowe przypada na ten właśnie wydział. Ma on najlepsze warunki lokalowe. Ta oddzielność gmachów powoduje, że dziekan na tym wydz[iale] w pewnym sensie zastępuje rektora. Jest powszechną tajemnicą, że dziekan tego wydziału poprzez niezupełnie wierne wykonywanie poleceń i zaleceń rektora dąży do jakiejś autonomii tego wydziału.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ Notatkę poprzedzono pismem przewodnim zastępcy dyrektora Departamentu II MSW płk. Henryka Żmijewskiego do zastępcy komendanta MO ds. bezpieczeństwa Komendy MO m.st. Warszawy ppłk. Władysława Rutki z dnia 5 IV 1968 r. AIPN, 0298/749, k. 16.

² Obywatel „EN” – brak danych umożliwiających identyfikację.

³ Odręczna adnotacja na końcu notatki (zob. przypis b) oraz podane w niej informacje świadczą o tym, że dotyczy ona studenta Wydziału Elektroniki PW Jana Królikowskiego. O J. Królikowskim zob. *Marzec 1968...*, t. 1: *Niepokorni*, s. 801, 804; *Marzec 1968...*, t. 2: *Kronika wydarzeń*, cz. I, s. 114, 119, 122, 142, 148, 167, 390, 391.

Ta pewna odrębność odczuwalna jest także w innych pionach, to znaczy organizacji partyjnej i ZMS. Nie wszystkie uchwały komitetu uczelnianego czy zarządu ZMS są dokładnie wykonywane przez instancje tego wydziału. Przytoczyć można kilka historii z Zarządem Wydz[iałowym] ZMS.

Ich praca organizacyjna, a szczególnie polityczna, oceniana była pozytywnie. Jednak ta praca była, jak się później okazało, jedynie przykrywką do innej działalności. Głównym ich celem było organizowanie wycieczek do krajów kapitalistycznych. Nawiązali oni cały szereg prywatnych kontaktów w krajach zachodnich. Ich roczny budżet kilkakrotnie przekraczał budżet całej organ[izacji] ZMS na PW (podobno składał się on z własnych składek). Bez zgody nadrzędnych władz organ[izacji] zamówili sobie firmowe blankiety w celu prowadzenia korespondencji z nawiązanymi kontaktami na Zachodzie.

Usiłowali także zakupić powielacz, rzekomo w celu prowadzenia kontrpropagandy rozgłośni Wolna Europa. W dwóch tych wypadkach w porę zareagował Zarząd Uczelniany ZMS.

Wśród działaczy organ[izacji] ZMS na tym wydziale znam **Siekierskiego, Litwina, Bogdańskiego i Rubinsteina**. **Litwin i Rubinstein** są prawdopodobnie członkami klubu „Babel”. Na dzień 7 marca **Rubinstein** miał już opracowanych kilka punktów rezolucji, które prawie bez poprawek przeszły na wiecu w tym wydziale.

Ten zresztą wydział pierwszy z terenu PW uchwalił rezolucję. W lutym br. ZMS-owcy działacze byli z wizytą w Amb[asady] Kubańskiej w Warszawie. Mieli tam rzekomo omawiać różne problemy polityczne.

Swój udział we wszystkich wiecach i rozróżach motywowali w sposób następujący: „Jeżeli jako organizacja mamy walczyć z pewnymi złymi rzeczami, to musimy przede wszystkim to zło poznać”.

Wg moich obserwacji ich udział w tych historiach nie był bierny – na jednym z wieców wchodzący na salę **Siekierski** otrzymał gromkie brawa, zaś **Bogdański** w starciach z MO przed „Riwierą” otrzymał kilka pałek. Należy zaznaczyć, że wszelkie poczynania odnośnie organizowanych przez ten wydział wycieczek zagranicznych i podobnych imprez akceptował członek Zarządu Uczelnianego ZMS do spraw turystyki **Brodzki** – syn znanego redaktora.

Inspektor Wydz[iału] II Dep[artamentu] II
(–) **por. M. Tylman**^b

Źródło: AIPN, 0208/749, k. 17–19, mps.

^b *Poniżej odręczna adnotacja o treści:* Uwaga: Podany rysopis Kowalewskiego pokrywa się z rysopisem Królikowskiego Jana, który znany jest Wydz[iałowi] III KM MO W[arsz]a jako jeden z prowodyrów na PW.

1968 kwiecień 2, Warszawa – Uchwała Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR i koła ZSL przy Oddziale Warszawskim Związku Literatów Polskich zawierająca żądanie usunięcia z ZLP Januarego Grzędzińskiego, Pawła Jasienicy i Stefana Kisielewskiego

Uchwała

Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR i koła ZSL
przy Oddziale Warszawskim Związku Literatów Polskich

My – pisarze, członkowie PZPR i ZSL zgromadzeni na wspólnym zebraniu partyjnym w dniu 2 kwietnia 1968 r. – zwracamy się do Zarządu Głównego ZLP z żądaniem wydalenia z szeregów Związku Literatów Januarego Grzędzińskiego, Pawła Jasienicy i Stefana Kisielewskiego.

Wszyscy trzej wymienieni od szeregu lat uprawiają działalność polityczną z pozycji antysocjalistycznych, wrogich ustrojowi Polski Ludowej i podstawowym zasadom polityki naszego ludowego państwa, niejednokrotnie wykorzystując dla tej działalności forum zebrań literackich. Treść ich wystąpień na nadzwyczajnym zebraniu Oddziału Warszawskiego ZLP w dniu 29 II br. oraz ich udział – co odnosi się zwłaszcza do Jasienicy i Kisielewskiego – w przygotowaniu akcji mającej na celu wciągnięcie całego warszawskiego środowiska literackiego do walki przeciw polityce naszego ludowego państwa – stanowią szczególnie jaskrawy przykład ich działalności.

January Grzędziński, współpracując z ośrodkiem dywersji ideologicznej i politycznej, jakim jest emigracyjna „Kultura” paryska – w swoich artykułach systematycznie szkaluje Polskę Ludową, Zw[iązek] Literatów i pisarzy, którzy są działaczami związku. Na wymienionym zebraniu Grzędziński w sposób urągający elementarnym zasadom kultury podjął atak na politykę kulturalną państwa i posunął się do obrazy Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Ujawnienie politycznej biografii Pawła Jasienicy – dotąd nieznannej większości z nas – wywołało w nas wstrząs. Państwo ludowe umożliwiło temu człowiekowi – mimo ciężkich jego win – spokojne życie i swobodną działalność literacką. Mieliśmy prawo liczyć na lojalność Pawła Jasienicy wobec władzy ludowej. Człowiek ten jednakże od szeregu lat uczestniczy we wszystkich akcjach, jakie w naszym środowisku literackim podejmowane są z pozycji antysocjalistycznych, opozycyjnych wobec polityki ludowego państwa.

Stefan Kisielewski od szeregu lat wykorzystuje forum literackie dla ataków na politykę kulturalną naszego państwa i podstawy ustrojowe PRL.

Byliśmy głęboko oburzeni jego postawą na koszańskim zjeździe pisarzy, gdy uznał za stosowne głosować przeciw protestowi, jaki polska literatura podniosła wobec amerykańskich zbrodni wojennych w Wietnamie. Na nadzwyczajnym walnym zebraniu Oddziału Warszawskiego S[tefan] Kisielewski podjął z niezwykłą agresywnością kolejny atak na politykę kulturalną ludowego państwa i partii, określając ją jako „dyktaturę ciemniaków”.

Związek Literatów jako organizacja bezpartyjna stwarza i powinien stwarzać szerokie ramy tolerancji dla różnorodnych postaw artystycznych, światopoglądowych i politycznych. Lecz Związek Literatów – niezależnie od różnic, jakie dzielą jego członków – stoi na gruncie Polski Ludowej. Poza granicami tolerancji ZLP muszą się więc znaleźć ci pisarze, którzy z pozycji jawnie reakcyjnych i wrogich ustrojowi Polski Ludowej prowadzą aktywną i uporczywą walkę polityczną przeciw naszemu ludowemu państwu. Obecność w szeregach Związku Literatów i działalność tego pokroju ludzi co Grzędziński, Jasienica, Kisielewski – od szeregu już lat przynoszą całej społeczności literackiej niepowetowane szkody moralne i polityczne.

Uważamy, iż obowiązkiem władz Związku Literatów – w chwili, gdy te szkody moralne i polityczne ujawniają się w całej oczywistości – jest usunięcie z ZLP tych, którzy je wyrządzają. Obowiązek ten wynika z troski o najżywotniejsze interesy całej społeczności pisarskiej i literatury polskiej PRL.

Podstawowa Organizacja Partyjna PZPR
przy Warszawskim Oddziale
Związku Literatów Polskich

Koło Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego
przy Warszawskim Oddziale
Związku Literatów Polskich

Warszawa, dnia 2 kwietnia 1968 r.

Źródło: AIPN, 0365/103, t. 2, k. 39–41, mps.

1968 kwiecień 3, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 3 kwietnia 1968 roku

Tajne

**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz**

Informacja nr 1

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 3 kwietnia 1968 roku

Wśród studentów Politechniki Warszawskiej zanotowano wypowiedzi, że „prasa nie ujawniła dotychczas wszystkich nazwisk osób zamieszanych w ostatnie wystąpienia”. Chodzi w tym wypadku o osoby na eksponowanych stanowiskach w aparacie państwowym i partyjnym, które były – zdaniem wypowiadających się – właściwymi organizatorami zajęć, strajków i innych ekscesów. W tym samym środowisku spotkano się ze zdaniem, że „daje się odczuć brak informacji o działalności grup syjonistycznych w Polsce i ich dążeniach”. Ponadto wyraźny jest pogląd, że studenci PW „dali się podprowadzić”, organizując wiece i strajk, które w gruncie rzeczy szły na rękę grupom syjonistycznym.

W domu akademickim Uniwersytetu Warszawskiego przy ul. Zamenhofa ujawniono kilka odręcznie wykonanych „Deklaracji ruchu studenckiego”. Ponadto w tym samym akademiku na tablicy ogłoszeń przez krótki okres czasu wisiała klepsydra informująca o zgonie studenta o nazwisku **Błoński**, który „zmarł w wyniku obrażeń odniesionych w czasie manifestacji studenckich”. Klepsydra wisiała przez krótki okres czasu, a następnie została przez NN osobę zdjęta. Według posiadanych informacji operacyjnych w domu tym spośród mieszkańców – studentów UW – zawiązał się nowy nielegalny „komitet studencki”.

W związku ze zwolnieniem przez rektora UW z Wydziału Matematyczno-Fizycznego adiunkta **Włodzimierza Holsztyńskiego** i st[arszych] asystentów **Michała Jaegermana** i **Włodzimierza Kuperberga** ^bza udział w nielegalnym wiece w dniu 28 marca^b br. w Katedrze Metod Numerycznych zorganizowane zostało „spotkanie towarzyskie” z udziałem asystentów z tej katedry oraz z Katedry Analiz i Algebry, w „spotkaniu” uczestniczyło także kilku wykładowców, m.in. mgr **Maria Moszyńska**¹ z Katedry Geometrii

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^{b-b} Fragment przekreślony.

¹ **Moszyńska Maria Olga** (z d. **Wizel**) (ur. 1933). Matematyk, prof. dr hab. Absolwentka matematyki na UW (1955), dr (1968), dr hab. (1973), zastępca asystenta na PW (1955), pracownik Wydziału Matematyki i Fizyki/Wydziału Matematyki i Mechaniki/Wydziału Matematyki, Informatyki i Mechaniki UW (1955–2003, asystent, starszy asystent, wykładowca do 1968, adiunkt 1968–1974, docent do 1991, prof. nadzw. UW, prof. nadzw. od 1999, prodziekan

i **Sawoń Zbigniew**² z Katedry Analizy Matematycznej. W czasie dyskusji postanowiono nie podejmować żadnych zajęć, które dotychczas prowadzili zwolnieni pracownicy. Mgr **Sawoń Zbigniew** proponował, aby „dalsze zwolnienia odbywały się z krzykiem”. Padały propozycje przeznaczania pewnej ilości czasu na zorganizowanie specjalnej narady z udziałem studentów z rozwiązanego III roku dla przedyskutowania problemu antysemityzmu. Propozycja zbiorowego podania się do „dymisji na znak protestu przeciwko zwolnieniom nie została przyjęta, „nie wszyscy by się za nią opowiedzieli”. Na podjęcie ewentualnych dalszych kroków postanowiono poczekać do czasu zwołania Rady Wydziału przez ^d**dyrektora Inst[ytutu] Matematycznego**^d prof. dr. Stanisława Mazura. W czasie „spotkania” większość zabierających głos twierdziła, że prof. **Mazur** zapewnia im całkowitą dyskrecję i poparcie. St[arszy] asystent mgr Tadeusz Iwiński³ z Katedry Analizy Matematycznej informował, że prof. Mazur obiecał zwołanie zebrania w najbliższym czasie wszystkich pracowników naukowych dla przedyskutowania sytuacji.

W dyskusji wskazywano także, że należy dążyć do usunięcia rektora prof. **Turskiego**, który „jest jedyną w tej chwili przeszkodą przed podjęciem swobodnego działania”. ^b**Po zakończeniu „spotkania” Sawoń, Iwiński i kilku innych pozostało „dla przeprowadzenia tajnych rozmów”^b.**

W domu akademickim przy ul. Kickiego stwierdzono rozpowszechnianie przez studentów pochodzenia żydowskiego różnych plotek, m.in. student III roku etnografii **Zy-dor** opowiada, że Adam Michnik został zwolniony z więzienia i przebywa w domu ze względu na stan zdrowia, „władze boją się, że Michnik mógłby umrzeć w więzieniu”. Ten sam student rozpowszechnia informacje, że zwolnieni profesorowie nie otrzymali poborów za miesiąc marzec.

Wśród studentów mieszkających w akademiku przy ul. Kickiego panuje przekonanie, że na rozwiązanych kierunkach studiów zajęcia zostaną wznowione dopiero po 1 maja br. „Władze będą bały się wznowić zajęcia przed 1 maja, gdyż w czasie manifestacji mogłoby dojść do nowych wystąpień”.

1978–1984, dziekan 1984–1987, kierownik Zakładu Matematyki Elementarnej i Podstaw Geometrii/Zakładu Geometrii IM 1977–2003), adiunkt w Instytucie Matematycznym PAN (XII 1971–I 1973). Członek ZNP (1955–1976), PTM. AUW, K 26249.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Instytut Matem[atyki].

^{d-d} Wpisano odręcznie.

² **Sawoń Zbigniew** (ur. 1927). Matematyk, dr inż. Absolwent Gimnazjum im. Władysława IV w Warszawie (1946), PW (1952), UW (1960). Żołnierz AK (1941–1944), powstaniec warszawski, po upadku powstania robotnik kolejowy w Częstochowie, student Wydziału Mechanicznego PW (1946–1952), projektant w Biurze Projektów i Studiów Budownictwa Specjalnego w Warszawie (1953), projektant w Centralnym Biurze Konstrukcyjnym Urządzeń Budowlanych (1953–1955), student Wydziału Matematycznego UW (1955–1960), projektant w Wojewódzkim Biurze Projektów w Warszawie (1955–1957), pracownik naukowy Instytutu Lotnictwa w Warszawie (1957–1960), wykładowca WMiF, WMiM, Wydziału Matematyki, Informatyki i Mechaniki UW (1960–1999), asystent 1960–1967, adiunkt 1967–1976, starszy wykładowca w Zakładzie Analizy Matematycznej 1976–1999), pracownik naukowy Instytutu Matematyki PAN (1977–1979). Członek ZNP (1960–1982), PTM (od 1960, członek zarządu oddziału warszawskiego), PZPR. W związku z postawą w czasie wydarzeń marcowych inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE krypt. „Sawek” (1968–1973). AIPN, 01286/2489; AIPN, 0224/472; AUW, K 24637.

³ **Iwiński Tadeusz Bronisław** (ur. 1939). Matematyk, dr. Absolwent WMiF UW (1961), wykładowca WMiF, WMiM, Wydziału Matematyki, Informatyki i Mechaniki UW (1961–1995), doktorant UMCS (1967–1970), pracownik Instytutu Badań nad Młodzieżą Ministerstwa Oświaty i Wychowania (1975–1978), wykładowca uniwersytetów Zacatecas i Guadal w Meksyku (1979–1984), redaktor działu matematyki w miesięczniku „Delta” (1976), członek ZNP, PTM (sekretarz 1960–1981, członek zarządu 1981–1983); objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (1968–1976). AIPN, 1005/85691; AUW, K 8434.

W dniu 3 bm. w gmachu Pałacu Kazimierzowskiego UW znaleziono kilkanaście sztuk ulotek wykonanych na wąskich paskach papieru pismem maszynowym o następującej treści:

„Polska prasa fałszuje wydarzenia, oczernia ludzi, ogłupia społeczeństwo. Prasa nie służy interesom społecznym. Nie jest więc narodowi potrzebna. Bojkot gazet 5–10 kwietnia. Nie kupujcie”.

Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy zastosowała środek zapobiegawczy – areszt tymczasowy – przeciwko zatrzymanym: Bronisławowi **Czarnosze** (student IV roku Wydz[iału] Mat[ematyczno-]Fiz[ycznego] UW), Rafałowi **Ziemackiemu**⁴ (uczeń III klasy średniej szkoły muzycznej), **Jarosławowi Wajntraubowi** (student III roku Wydz[iału] Filologii UW), Zbigniewowi **Wojtasowi** (student IV roku Wydz[iału] Mat[ematyczno-]Fiz[ycznego] UW), pod zarzutem popełnienia przestępstwa z art. 164 § 2 kk^e.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 256–258, mps.

^e *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.*

⁴ **Ziemacki Rafał Benedykt** (ur. 1945). Śpiewak. Uczeń Średniej Szkoły Muzycznej nr 1 im. F. Chopina w Warszawie (1965–1969), absolwent PWSM im. F. Chopina w Warszawie (1976), śpiewak w Operetce Warszawskiej (1975). Uczestnik wiecu na UW (8 III 1968), tymczasowo aresztowany (1 IV–15 V 1968) pod zarzutami z art. 170 kk („rozpowszechnianie fałszywych wiadomości mogących wywołać niepokój publiczny”) w związku z przekazaniem Jřnosnř Skublics ulotek: „Odezwa studentów Krakowa do społeczeństwa”, „Odezwa” studentów wrocławskich, „Odezwa do obywateli PRL” studentów PW, które tej ostatniej skonfiskowano przy wyjeździe z Polski (27 III 1968), oraz za odczytywanie tych ulotek kolegom ze szkoły. Skazany przez Sąd Powiatowy dla m.st. Warszawy na rok więzienia w zawieszeniu na 3 lata z art. 22 mkk (27 VIII 1968), Sąd Wojewódzki w Warszawie podważył wyrok Sądu Powiatowego i nakazał uzupełnienie śledztwa (15 IV 1969), Sąd Powiatowy m.st. Warszawy umorzył postępowanie karne na mocy amnestii (24 IX 1969). Według dokumentów SB miał być pozyskany do współpracy z Wydziałem III KS MO jako TW ps. „Jan Orzech” w celu inwigilacji studentów i pracowników PWSM w Warszawie (1975), zarejestrowany pod nr. 12461, zachowało się zobowiązanie do współpracy z SB, kontaktów zaprzestano ze względu na nieprzydatność operacyjną TW i jego niechęć do współpracy (1978). AIPN, 473/79; AIPN, 0276/254; AIPN, 00249/865.

1968 kwiecień 3, Warszawa – Notatka opracowana w Komendzie MO m.st. Warszawy, dotycząca spotkania aktywu PZPR w Zakładach Radiowych im. M. Kasprzaka w Warszawie z członkiem Biura Politycznego PZPR Eugeniuszem Szyrem w dniu 2 kwietnia 1968 r.

Warszawa, dnia 3 kwietnia 1968 roku

Tajne

Notatka¹

W dniu 2 kwietnia 1968 roku w Zakładach Radiowych im. Marcina Kasprzaka odbyło się spotkanie aktywu zakładowego z członkiem Biura Politycznego PZPR tow. Eugeniuszem **Szyrem**. Na wstępie spotkania głos zabrał tow. **Szyr**, stwierdzając, że ostatnie wydarzenia stanowiły wstrząs i wskazały na niedostateczną naszą pracę wśród młodzieży i inteligencji. Mimo szkód i strat – mówił dalej – jakie te wydarzenia przyniosły, materiał ich winien pomóc w przygotowaniu V Zjazdu partii. Zostały stworzone warunki do żywszych rozmów między aktywnym centralnym a organizacjami partyjnymi. Umożliwi to prowadzenie dyskusji na tematy dotyczące działalności całego państwa. Czas, jaki posiadałem, był zbyt krótki, aby móc gruntownie odpowiedzieć na otrzymane pytania. Jeden dzień nie pozwolił na pełną odpowiedź na zadane pytania, ale towarzysze mają prawo żądać od członka Biura Politycznego odpowiedzi.

Z kolei tow. **Szyr** przystępuje do udzielania odpowiedzi na przekazane uprzednio przez pracowników zakładu pytania. Na pytanie, jaki jest wasz stosunek do działalności TSKŻ i klubu „Babel” w okresie agresji Izraela na kraje arabskie i dlaczego TSKŻ nie zajęło obecnie żadnego stanowiska? – tow. **Szyr** nie udziela odpowiedzi.

Odpowiadając na pytanie, dlaczego w niektórych ogniwach aparatu państwowego przy doborze kadr przede wszystkim dominuje więź narodowościowa – chodzi o osoby narodowości żydowskiej – tow. Szyr stwierdza: „Ludzi trzeba oceniać według kryteriów klasowych i fachowych, a nie według kryteriów rasowych, twierdzenie, że kryteria te są nieprzestrzegane, jest nieściśle, bo świadczyłoby to o nieprawidłowej pracy KC, KW i innych instytucji. Niemniej jednak spotyka się przypadki angażowania ludzi po znajomości i o nieodpowiednich postawach. Szczególną kontrolą otacza się ludzi zatrudnionych w MSZ, MSW i MHZ. Bywa nieraz, że pracownik nie spełnia zawsze swych zadań, stąd też potrzebna jest szybsza rotacja kadr i szybsze przechodzenie na emeryturę. Zgodnie z wystąpieniami towarzyszy **Kliszki** i **Gierka** trzeba stworzyć kadrę rezerwową. W praktyce życia działa tak zwany rygor urzędniczy, który hamuje krytykę. W czasie zebrania POP PZPR przy MSZ została powołana komisja do zbadania szeregu spraw. Prawdą jest, iż 27 osób z MSZ dopuściło się zdrady. Działała wobec nich pokusa

¹ Notatkę poprzedzono pismem przewodnim zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego do dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych płk. Stanisława Kończewicza z dnia 3 IV 1968 r. AIPN, 1585/968, k. 259.

łatwego życia i inne czynniki. W Instytucie Badań Jądrowych trzech pracowników również pozostało za granicą.

Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów reprezentuje nieliczną grupę Żydów, którzy kultywują kulturę **jidysz**, takie same towarzystwa istnieją w Czechosłowacji i innych krajach. Klub «Babel» prowadził w zasadzie działalność pozytywną, ale ostatnio było szereg wystąpień nieodpowiedzialnych i zamknięcie tego klubu byłoby słuszne. Komuniści w TSKŻ są w mniejszości i dlatego trudno żądać, aby TSKŻ opowiadało się, ale trudno też żądać zastosowania środków administracyjnych. Towarzystwu temu trzeba pomóc, a nie rozwiązywać go”.

Na pytanie, dlaczego obywatele polscy pochodzenia żydowskiego nie zajęli zdecydowanej postawy wobec kampanii syjonistycznej przeciwko Polsce – tow. Szyr odpowiada: „Prasa opublikowała już szereg odpowiedzi, lecz jest to nadal niedostateczne. Trzeba rozwinąć propagandę szczególnie za granicą. Ze strony syjonistów obserwuje się propagandę i prowokacje o charakterze antysemitycznym. Komuniści winni zwalczać syjonizm, jak również antysemityzm. Karanie syjonistów nie może być przedmiotem ataku na PRL i jej politykę. Dziś w Izraelu mimo szowinizmu działają komuniści żydowscy i arabscy. Polska klasa robotnicza ma piękną tradycję w dziedzinie tolerancji rasowej”.

Udzielając odpowiedzi na pytanie, dlaczego w prasie nie ukazał się pełny tekst wystąpienia tow. Gomułki na Kongresie Związków Zawodowych w odniesieniu do stwierdzenia o działalności V kolumny, tow. Szyr nadmienia: „Na VI Kongresie Związków Zawodowych tow. Wiesław mówił o V kolumnie. W prasie fragment ten po dyskusji na Biurze Politycznym nie został zamieszczony. Trudno mówić bowiem o działalności tylko V kolumny w odniesieniu do działalności syjonistów, nie są oni przecież jedynym wrogiem naszego państwa. Niemniej jednak można o istnieniu V kolumny mówić”.

Pytanie, jakie jest wasze stanowisko w sprawie odpowiedzialności za postawę polityczną dzieci przez ich rodziców (chodzi o sprawę Lesza i innych osób) – zostaje potraktowane przez tow. Szyra w sposób następujący: „Osoby, których dzieci zajmują pozycje politycznie wrogie, muszą się liczyć z odwołaniem z zajmowanych stanowisk. Syn Lesza rozbił samochód rok temu i podjął pracę zawodową, i spona skutki tego rozbitcia. Sprawa aresztowania syna Lesza nie jest jeszcze sprawdzona i w stosunku do ojca nie wyciąga się konsekwencji”.

Odpowiadając na pytania w sprawie działalności wiceministra handlu zagranicznego **Kutina**, tow. Szyr stwierdza: „Kutin zaprzecza stratom, jakie miały rzekomo powstać na skutek jego działalności. Z zajmowanego stanowiska zostanie odwołany w najbliższym czasie”.

Na temat wiceministra spraw zagranicznych Naszkowskiego tow. Szyr odpowiada, że sprawa ta jest przedmiotem badań powołanej komisji.

Pytanie, dlaczego tak długo tolerowano na UW profesorów, którzy od lat podważali linię partii i stanowisko kierownictwa partii, zostaje przez tow. Szyra potraktowane następująco: „Ostatnie wydarzenia wykazały, że metody naszej pracy nie odpowiadały potrzebom”.

Zapytany o stanowisko zajęte przez Schaffa i Żółkiewskiego oraz o petycję skierowaną przez nich do premiera PRL w sprawie wydarzeń w dniu 8 marca br., tow. Szyr odpowiada, że petycja taka była, ale jej tekstu nie zna i stąd nie może udzielić wyjaśnień.

Kolejne pytanie, czy obecne wydarzenia nie zostały spowodowane szeregiem kompromisów ideologicznych, politycznych i kadrowych stosowanych przez Komitet Centralny, spotyka się ze strony tow. Szyra z następującą odpowiedzią: „Sformułowanie «kompromis» jest niedostateczne, nie wypracowano bowiem metod pracy wśród młodzieży i pracowników nauki. Niedostateczna była polityka kadrowa. Mylnie oceniano zainteresowania młodzieży jako oderwanej od polityki. Wykorzystali to właśnie wrogowie socjalizmu. Istnieją dziwne związki – od syjonizmu poprzez inne związki i środowiska reakcyjne do trockistów”.

Mówiąc o tym, czy Biuro Polityczne jest jednolite w swych poglądach i ocenie wydarzeń z ostatniej chwili, tow. Szyr nadmienia, że nie jest mu znane wystąpienie tow. Ochaba w WSK-Okęcie. Biuro Polityczne było jednolite w ocenie, a dyskusja dotyczyła tylko spraw redakcyjnych referatu tow. Wiesława.

Na temat przyczyn braku informacji „po zdjęciu «Dziadów» i walnym zebraniu OW ZLP” tow. Szyr podaje, że była informacja w telewizji, w „Pegazie”, niemniej jej brak należy uznać za błąd.

Odpowiadając na pytanie, dlaczego brak jest materiałów propagandowych dot. syjonizmu w wydaniu KC PZPR, udziela odpowiedzi: „Wydaje się, że informacja jest dostateczna”. Sugestie odnośnie opracowania takich materiałów przez KC przekaze do odpowiedniego wydziału.

W sprawie pytania na temat rozmów ze studentami i poruszanych w tych rozmowach problemów tow. Szyr stwierdza: „Rozmowy są prowadzone przez władze uczelni, organizacje partyjne i młodzieżowe. Władze uczelni ofiarnie pracowały, ale nie można tego powiedzieć o kadrze naukowej Uniwersytetu Warszawskiego, gdy tymczasem w Poznaniu była inna sytuacja. Do młodzieży powinni przemawiać wszyscy – od członków władz partyjnych do wychowawców”.

Tow. Szyr na pytanie, co robi rząd Polski, aby przeciwstawić się propagandzie kół syjonistycznych, odpowiada: „Prowadzi się szeroką kontrapropagandę przez polskie placówki zagraniczne”.

Z lapidarnym stwierdzeniem spotyka się odpowiedź na pytanie, dlaczego prasa partyjna nie informuje nas o bieżących sprawach obszerniej i na czas – zdaniem tow. Szyra nie można udzielić kompetentnej wypowiedzi, informacje w sprawach niewygodnych i kłopotliwych są trudne.

Pytania o niedostateczne demaskowanie i kompromitowanie w prasie osób odpowiedzialnych za ostatnie wydarzenia w Warszawie tow. Szyr komentuje: „Wydaje się, że tak nie jest. Drukowanie informacji nieprawdziwych jest w skutkach swych szkodliwe. Dochodzenia się toczą, a ich wyniki będą przekazywane do wiadomości publicznej”.

Na temat Pawła Jasienicy wyjaśnia, że o tej osobie mówił już tow. Wiesław. W stosunku do osób lojalnych nie wracamy do przeszłości. Jasienica wrócił do swej dawnej postawy. W 1956 [r.] otrzymał Order Polonia Restituta – sprawdzono wtedy rejestr, w którym nie figurował.

Na temat b[yłego] pracownika zakładu, **Welta**, który wyjechał za granicę, tow. Szyr stwierdza, [że] nie zdążył sprawdzić sprawy inż. **Welta** do końca. Prawdą jest, że wymieniony posiadał zagraniczne obywatelstwo i że był sprawdzony przez wszystkie organa. Przyjechał do Polski na pobyt czasowy i wyjechał za zgodą odpowiednich władz.

Na pytanie, czy dziennikarz może zarobić miesięcznie sumę 18 tys. złotych, tow. Szyr wyjaśnia, że na jednym stanowisku takiej sumy zarobić nie można.

Sprawa Ewy Zarzyckiej wyjaśniona zostaje następująco: Wyjechała na legalnie wydany paszport. Nie utrzymuje się za granicą z pieniędzy państwowych.

Pytanie, dlaczego nie podaje się prawdziwych przyczyn odejścia z zajmowanego stanowiska, a tylko najczęściej podaje się, że ze względu na stan zdrowia, tow. Szyr traktuje następująco: „Rotacja na stanowiskach powinna być prowadzona. Odwołanie jest normalnym zjawiskiem. Nie praktykuje się podawania, że został odwołany jako niezdolny, bo to dyskryminuje człowieka”.

Tow. Szyr, odpowiadając na pytanie w sprawie pogłosek o paleniu w Ambasadzie Izraela w Warszawie dolarów zebranych przez obywateli polskich pochodzenia żydowskiego w okresie ubiegłorocznej agresji, stwierdza, iż informacja taka do niego nie dotarła i jest mało prawdopodobna.

Nie udziela odpowiedzi na pytania, dlaczego nie zostały rozwiązane TSKŻ i klub „Babel”.

Na pytania o ustosunkowanie się do postawy Wygodzkiego i innych „opluwających obecnie Polskę za rzekome prześladowania” tow. Szyr uważa, że szkody sprawiane Polsce dotyczą jednakowo wszystkich Polaków, bez względu na ich pochodzenie.

Tow. Szyr na kolejne pytanie w sprawie rent osób, które wyemigrowały do Izraela, stwierdza, że nie jest prawdą, aby osoby te otrzymywały renty partyjne.

Na pytanie, za co konkretnie zostali zdjęci ze stanowisk Zarzycki i Zambrowski, tow. Szyr wyjaśnia, że Zarzycki został odwołany na wniosek egzekutywy Komitetu Warszawskiego PZPR i Wydziału Kadr KC. Nie nadawał się na to stanowisko, Zambrowski zaś ignorował organizację partyjną. Syn jego jest aresztowany.

Pytanie, kto był protektorem Klubu Poszukiwaczy Sprzecznosci, zostaje przez tow. Szyra skwitowane, że nie posiada w tej sprawie informacji.

Nie udziela odpowiedzi na pytanie, dlaczego w spotkaniu z I sekretarzami KW PZPR nie brali udziału wszyscy członkowie Biura Politycznego, stwierdzając, że był na nim sekretariat KC i tow. Cyrankiewicz.

Odpowiada, że nie jest przygotowywane plenum KC dla oceny obecnej sytuacji, niemniej jednak na najbliższym plenum sprawy te będą omawiane.

Młodzież jest zapałna i wicherzyciele potrafili to wykorzystać – to odpowiedź na pytanie, jakie są przyczyny, że wicherzycielom politycznym udało się do wystąpień antypartyjnych wciągnąć część studentów.

Szeroko przez tow. Szyra zostaje potraktowane pytanie, czy prawdą jest, że córka wasza należała do Klubu Poszukiwaczy Sprzecznosci, podpisała petycję studentów w sprawie „Listu 34” oraz brała udział w rozruchach studenckich. „Nieprawdą jest – powiedział tow. Szyr – że należała moja córka do Klubu Poszukiwaczy Sprzecznosci. Nie podpisała petycji i nic z tym wspólnego nie ma. W roku ubiegłym podpisała natomiast prośbę do rektora Turskiego o anulowanie kary dla Adama Michnika. Rodzice zajęli surowe stanowisko, co stanowiło bolesne dla niej przeżycie. Nigdzie nie wyjeżdżała i w niczym nie brała udziału”.

W sprawie pytania o błędną informację do Biura Politycznego o słabym urodzaju ziemniaków, co z kolei było jednym z argumentów na rzecz podwyżki cen mięsa oraz zastosowanych w związku z tym konsekwencji, tow. Szyr zajął następujące stanowisko:

„Biuro Polityczne podejmuje decyzje nie na podstawie decyzji członków rządu, lecz na podstawie trzech ocen Głównego Urzędu Statystycznego”.

Wyjaśniając sprawę cła na paczki przesyłane do Polski przez „Joint”, tow. Szyr mówi, że „sprawa ta dotyczy 1967 roku. W końcu ubiegłego roku zostały ustalone zasady pomocy, «Joint» nie chciał dostarczyć maszyn, które miały zapewnić stanowiska pracy dla Żydów. W końcu 1967 roku zostały zniesione ulgi na przesyłane do Polski paczki przez «Joint»”.

Tow. Szyr nie zajmuje stanowiska w sprawie pytania o przyczyny skierowania do pracy w Narodowym Banku Polskim b[yłego] redaktora „Trybuny Ludu” **Kasmana** – stwierdza natomiast, że przy Komitecie Warszawskim jest powołana komisja dla zatrudniania osób zdejmowanych z dotychczas piastowanych stanowisk.

Na pytanie o aktualną sytuację w Czechosłowacji tow. Szyr wyjaśnił, że w Czechosłowacji, podobnie jak i u nas w latach 1956–[19]57, do głosu dochodzą siły rewizjonistyczne, które chcą wprowadzić zasady wolnej gry. Sprawa rehabilitacji Slánskiego² i innych jest tego dowodem. Tow. Dubczek chce przywrócić leninowskie normy współżycia w partii. Stoi sprawa równouprawnienia Czechów i Słowaków. Jest partia i rząd w Słowacji, nie ma natomiast odpowiednich władz czeskich – znamy tylko rząd i władze czechosłowackie. Nie może być sytuacji, aby Dubczek i Lenárt³ – obaj Słowacy – piastowali te stanowiska i dlatego premierem CSRS zostanie Czechosłowak – **Černík**⁴.

² **Slánský (Salzman) Rudolf** (1901–1952). Członek KPCz (od 1921), redaktor gazety „Rude Pravo”, sekretarz partii w Ostrawie (1926–1928), Pradze (1929–1930), członek KC i BP (od 1929), sekretarz KC (od 1930), uczestnik VI i VII Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej, w ZSRR (od XII 1938), pracownik aparatu centralnego Kominternu, redaktor audycji radia moskiewskiego w języku czeskim, sekretarz generalny KC KPCz (1945–1951), po przewrocie komunistycznym (II 1948) wraz z K. Gottwaldem kierował przyspieszoną sowietyzacją Czechosłowacji, nadzorując represje wobec polityków niekomunistycznych i Kościoła katolickiego, jeden z inicjatorów czystki w partii pod hasłem walki z „titoizmemem” (1949), wicepremier (IX–XI 1951), zwolniony ze wszystkich stanowisk, aresztowany (XI 1951), złamany torturami w śledztwie przyznał się do nieprawdziwych zarzutów zdrady i udziału w spisku, w wyniku procesu pokazowego „antypaństwowego ośrodka spiskowego” przed sądem w Pradze (20–27 XI 1952), w którym sądzono oprócz Slánskiego 13 innych działaczy partyjnych i państwowych, skazany wraz z 10 innymi oskarżonymi na karę śmierci, wyrok wykonano, zrehabilitowany z zarzutów o szpiegostwo, ale nieuwolniony od zarzutów „błędów politycznych” (1963).

³ **Lenárt Jozef** (1923–2004). Uczestnik słowackiego powstania narodowego (1944), członek (od 1943), działacz (od 1946) KPS (członek KC 1950–1953, 1957–1966, 1970–1988), dyrektor fabryki obuwia (1950–1951), wiceminister przemysłu lekkiego (1951–1953), słuchacz Wyższej Szkoły Partyjnej przy KC KPZR w Moskwie (1953–1956), I sekretarz komitetu KPS w Bratysławie (X 1956–I 1958), członek KC KPCz (od 1958), członek prezydium KC KPCz (1962–1968, 1970–1989), sekretarz KC KPS (1958–1962), członek prezydium KC KPS (1960–1963), przewodniczący Słowackiej Rady Narodowej (1962–1963), premier Czechosłowacji (20 IX 1963–8 IV 1968), poseł do Zgromadzenia Narodowego (1960–1969), następnie do Izby Ludu Zgromadzenia Federalnego (do 1990), poparł interwencję państw Układu Warszawskiego w Czechosłowacji, sekretarz KC KPCz (1968–1970), I sekretarz (1970–1988), sekretarz KC KPS (1988–1989), członek prezydium KC KPS (1970–1989), przewodniczący Frontu Narodowego Słowacji (1971–1990), wykluczony z KPCz (II 1990), po rozpadzie Czechosłowacji zamieszkał w Pradze, w związku z działaniami podjętymi po interwencji państw Układu Warszawskiego oskarżony o zdradę stanu, niewinny (2003).

⁴ **Černík Oldřich** (1921–1994). Absolwent Wyższej Szkoły Górniczo-Hutniczej w Ostrawie (1964), członek KPCz (od 1945), pracownik, sekretarz KW KPCz w Ostrawie (1949–1952), sekretarz generalny komitetu okręgowego KPCz w Opawie, przewodniczący WRN w Ostrawie (1954–1956), sekretarz KC KPCz (1956–1960), minister paliw i energetyki (do 1963), wicepremier, przewodniczący Państwowej Komisji Planowania, członek KC KPCz (od 1958), prezydium KC (od 1966), poseł do Zgromadzenia Narodowego (1960–1969), deputowany do Izby Ludu Zgromadzenia Federalnego (1969–1970), jeden z głównych przedstawicieli nurtu reformatorskiego w KPCz w II połowie lat 60., premier Czechosłowacji (8 IV 1968–28 I 1970), po interwencji państw Układu Warszawskiego (VIII 1968) wywieziony do Moskwy na rokowania z kierownictwem KPZR, sygnatariusz protokołu moskiewskiego, wiceprzewodniczący Rady Obrony Kraju (1969–1970), minister przewodniczący Federalnego Komitetu ds. Rozwoju

Na pytanie, dlaczego podczas spotkania w Dreźnie nie była reprezentowana Rumunia, tow. Szyr wyjaśnia: „Rumunia ma negatywny stosunek do problemów, które były poruszane w Dreźnie. Rumunia nie uznaje współpracy w ramach RWPG. W świecie współczesnym nie jest możliwy duży rozwój gospodarczy bez wspólnoty ekonomicznej. Minimum w tym zakresie stanowi 150 milionów ludności. Rumuni stoją na stanowisku, że żadna inna partia nie może omawiać polityki wewnętrznej i zewnętrznej innej partii”.

Udzielając odpowiedzi na ostatnie ze zgłoszonych uprzednio pytań w sprawie sytuacji na Bliskim Wschodzie, tow. Szyr stwierdził: „W okresie agresji Izraela wystąpiła natychmiastowa reakcja obozu socjalistycznego przeciw tej agresji (oprócz Rumunii). Dzięki udzielonej pomocy zostały opanowane występujące tendencje do ekonomicznego i politycznego oraz militarnego załamania się państw arabskich. Analizując prasę światową, można stwierdzić, że obecnie coraz bardziej opinia polityczna potępia agresję Izraela. W ZRA do władzy dochodzą siły ludowo-socjalistyczne. Wojskowi pochodzący w większości ze sfer posiadających zostali w większości usunięci z armii. Przygotowuje się kongres sił socjalistycznych. W Syrii również partia BAAS wprowadziła pełną nacjonalizację”. Bardzo szeroko poinformował następnie o sytuacji w świecie arabskim i pomocy niesionej narodom arabskim przez kraje socjalistyczne oraz omówił stosunki handlowe z tą częścią świata.

Po udzieleniu odpowiedzi na zgłoszone pytania rozpoczęła się dyskusja. Zabierając jako pierwszy w niej głos, tow. **Błaszczyk** – członek KZ PZPR – stwierdził m.in.: „Zdjęcie ze sceny przedstawień «Dziadów» stanowiło jedynie pretekst do wystąpienia”. Żąda wyciągnięcia konsekwencji w stosunku do tych, którzy odznaczyli Jasienicę. Nie zgadza się z określeniem tow. Szyra, że klub „Babel” w zasadzie był pozytywny i że należy im pomóc w przezwyciężeniu trudności. „Ci – mówił tow. Błaszczyk – z klubu «Babel» opluskwili nasz Uniwersytet Warszawski”. Uważa, że Żółkiewski i Schaff winni być wykluczeni z partii. Prasa partyjna daje zbyt mało informacji o postawie wielu ludzi. Stwierdza, że Ewa Zarzycka wyjechała do Paryża na studia za pieniądze robotników. Jeśli nadal Żółkiewski i Schaff będą nas reprezentować w KC, to nasza przyszłość rysuje się niezbyt różowo. Robotnicy żądają niezasilania TSKŻ komunistami, lecz zakazania jego działalności, aby „wypalić wrzód na zdrowym organizmie”. Młodzież zgrupowana wokół tego klubu nie ma nic wspólnego z Polską i jest wychowywana w duchu szowinizmu i syjonizmu. „Tow. Ochab – mówił dalej Błaszczyk – w WSK stwierdził, że Michnik jest komunistą – nie chce mi się wprost wierzyć, aby tow. Ochab mógł tak powiedzieć”. Uważa, że takich ludzi nie można dalej tolerować, a tow. Ochab, jeśli rzeczywiście zajął takie stanowisko, to skompromitował się wobec szerokich mas partyjnych, i nie życzy sobie, aby tacy towarzysze piastowali nadal odpowiedzialne stanowiska w partii i rządzie PRL. Istniejący stan rzeczy musi być zmieniony i jeśli towarzysze w KC zajmują takie stanowisko, to nie wie, kogo oni reprezentują i dlaczego nie zajmują postawy, której od nich oczekują masy partyjne. Robotnicy mają gorące serce, ale zimny umysł, który pozwala im na właściwą ocenę sytuacji. Stwierdza, że nie jest i nie był antysemitą, ale jest przeciw działalności syjonistów, którzy mają dwie ojczyzny, i ludzi tych należy

Technicznego i Inwestycyjnego, pozbawiony wszystkich funkcji (VI 1970), wykluczony z KPCz (1971), pracownik Instytutu Typizacyjnego w Pradze, przewodniczący rady Związku Miast i Gmin (1990–1991).

wysłać do Izraela. Partia może liczyć na robotników, którzy nie pozwolą, aby syjoniści siali nam ferment w kraju, jeżeli Biuro Polityczne nie potrafi rozbić tej grupy, to my sami to zrobimy.

Tow. **Kudła** – kierownik Działu Modelowego: „W ubiegłym roku odbyło się u nas zebranie, na którym omawiano sytuację po agresji Izraela”. Gdy wtedy wystąpił przeciwko syjonistom, to posądzono go o zajmowanie pozycji antynarodowych i antysocjalistycznych, a także o antysemityzm. W zakładzie w ubiegłych latach pracowało wielu Żydów, którzy zajmowali kierownicze stanowiska w administracji i stanowili trzon aktywu zakładowego. Następnie jednak jako jedni z pierwszych wyjechali do Izraela. Korzystali oni z zasłony antysemityzmu i bezkarnie uprawiali swą działalność. Gdy swego czasu występował z żądaniem, aby tow. **Szyr** na zebraniu partyjnym określił swoje stanowisko w sprawie agresji Izraela, to „przypięto mi łatkę antysemity”. „Mamy zaufanie – mówił dalej tow. Kudła – do Komitetu Centralnego, ale dlaczego KC przemilcza wiele spraw i prasa partyjna o nich nie pisze. Kto odpowiada za propagandę w KC i co robi Wydział Propagandy i Agitacji w KC z tow. Starewiczem? Zbyt mało przeciwstawiamy się antypolskiej propagandzie kół syjonistycznych. Jak zaczniemy «wzmacniać kluby komunistami», to daleko z taką polityką nie zajdziemy. Podaje w wątpliwość, czy tylko nieliczni bankruci polityczni mogli wprowadzić taki ferment w naszym życiu. Tow. **Szyr** powinien powiedzieć nam więcej o sytuacji w kraju. Uważałem, że tow. **Szyr** wcześniej zajmie stanowisko w sprawie działalności syjonistycznej, ale do dziś nie mogliśmy się doczekać takiego stanowiska. Dzisiejsza informacja złożona przez tow. **Szyra** jest niedostateczna, np. sprawa Naszkowskiego i szereg innych. Istnieje szereg plotek na temat działalności Naszkowskiego, które nie zostały nam wyjaśnione. Postawa tow. Ochaba nie może być nieznaną tow. **Szyrowi**, skoro rzeczy te znane są w całej Warszawie”.

Tow. **Przysucha** – kierownik Wydziału Podzespołów: „W czerwcu ubiegłego roku została obudzona nasza świadomość. Natomiast niektóre pisma, jak chociażby «Polityka», rozmiękcżają nasze stanowisko, a tylko niektóre gazety piszą o tych sprawach mocniej i śmielej”. Dotychczas znalazł tylko cztery wystąpienia towarzyszy pochodzenia żydowskiego, którzy publicznie odcięli się od działalności syjonistów. Uważa, że zbyt jednostronnie oceniana jest postawa członków partii. Tow. **Szyr** w swych odpowiedziach powinien potraktować nas bardziej poważnie, gdyż jesteśmy dojrzałymi ludźmi.

Tow. **Gugała** – członek Rady Robotniczej – oburza się na postawę **Lesza**, który tolerował wybryki swego syna, jego zdaniem „dla **Lesza** nie ma miejsca w naszych szeregach. Aktyw powinien być szeroko informowany o posunięciach kierownictwa, które z kolei powinno wyciągać ostre konsekwencje w stosunku do winnych – należy skończyć z karuzelą stanowisk”.

Tow. **Różański** – z[astęp]ca dyrektora ds. handlowych – stwierdził, że potrzebna jest konsolidacja szeregów partyjnych. Uważa, że „Babel” i TSKŻ nie można oceniać na równej płaszczyźnie z innymi mniejszościami narodowymi w Polsce, gdyż są one finansowane przez Izrael. Należy zająć się problemem jako całością, a nie sprawami pojedynczych ludzi. „O wszystkim decydują kadry, źle się stało, że tow. **Szyr** nie posiada pełnych informacji w kwestiach poruszanych w pytaniach”.

Tow. **Borowski** – dyrektor Zakładu Budowy Przyrządów Pomiarowych: „Towarzysze mają słuszną pretensję do tow. **Szyra**, że dał informację trochę na «okrągło» i nie omówił szczegółowo wszystkich problemów. W stosunku do ludzi zajmujących wysokie

stanowiska winne być wyciągane konsekwencje służbowe i partyjne, szczególnie do tych, którzy dotychczas nie odpowiadali za wychowanie swych dzieci. Nie można także tolerować pracowników nauki głoszących niesocjalistyczne poglądy naukowe”.

Na zakończenie dyskusji ponownie zabrał głos tow. **Szyr**. W swym wystąpieniu między innymi powiedział: „Towarzysze mają rację, że moje informacje są niedostateczne, ale trudno było się do nich przygotować w tak krótkim czasie. Dla przykładu sprawa inż. Welta wymaga wyjaśnienia, ale tego nie można zrobić w tak krótkim czasie. To samo dotyczy działalności tow. **Naszkowskiego**. Trudno, aby człowiek mógł we wszystkich sprawach wiedzieć wszystko, mimo iż jest członkiem Biura Politycznego. Sprawa **Naszkowskiego** jest przedmiotem pracy komisji powołanej w MSZ. Sprawy międzynarodowe znam doskonale, gdyż jestem przewodniczącym Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej. Sprawami **Naszkowskiego** niech się zajmują ci, którzy są za to odpowiedzialni. Kadry powinny konfrontować się z dołami, nie na zasadzie święta, ale na co dzień.

Sprawa Jasienicy jest skomplikowana i rozumiem gniew tow. Błaszcyka, ale Jasienica nie jest człowiekiem z ludu”. Sprawa TSKŻ nie jest mu znana i nawet dzisiaj w tej sprawie konsultował się z tow. Witaszewskim i prosił go o konsultację. Towarzysze żądają likwidacji TSKŻ – przekaze te głosy ludziom odpowiedzialnym. Polityka partii jest złożona, a głosy towarzyszy w dyskusji mogą pomóc w rozwiązywaniu tych spraw.

Środowiska imperialistyczne analizują naszą działalność. Weźmy propagandę i jej działalność na Zachodzie, a jak ona działa u nas. Na wojnę psychologiczną musimy odpowiadać również wojną psychologiczną. Co my możemy dla przykładu powiedzieć o postawie emigracji polskiej, która zajmuje stanowisko proizraelskie. Cicha wojna odbywa się o każdego człowieka wyjeżdżającego na Zachód. Polityka kadrowa nie może opierać się o zasadę „brunetów-blondynów”, ale trzeba na wyższym poziomie postawić problem oceny kadr. Do oceny kadrowej potrzebne są materiały, których często brakuje. Wymiana kadr nie jest problemem prostym i nie da się rozwiązać w ciągu krótkiego okresu czasu. Osiedle kadry trzeba przetasować, ale ludzie przychodzący powinni być lepsi od odchodzących – zasiedziały od wielu lat.

Kadry są sprawą decydującą. Ten problem można jednak rozwiązać dopiero na przestrzeni lat. Natomiast do rozwiązania jest problem dzieci robotników na uczelniach i musimy zapewnić dopływ nowych kadr robotniczych. Sprawa wychowania – okazuje się, że u nas dydaktyka nie jest najlepsza i każdy uczony nie powinien się zajmować tylko swoją dziedziną, ale profesorowie winni wychowywać nam nowe kadry. Problem jest trudny, co katedra to dwóch, trzech pracowników. W ciągu ostatnich trzech lat udało nam się osiągnąć pewne rezultaty w tym względzie – najlepsze we Wrocławiu.

Można dużo zmienić w strukturze naszych uczelni, ale trzeba szukać kadr, które będą nową politykę realizowały.

Co do sprawy tow. Ochaba i jego wystąpienia, to sprawa ta musi być wyjaśniona przez samego tow. Ochaba.

Część spraw kadrowych nie trafia do Biura Politycznego. Załatwiają je sekretarze i wydziały. Dobrze się stało, że jest krytyka pracy KC. Jeżeli w ferworze dyskusji niektóre problemy są stawiane niewłaściwie, to nie można mieć do nikogo pretensji.

W sprawie towarzyszy pochodzenia żydowskiego tak narosły problemy, że trzeba o tym mówić, dzieląc tych ludzi zgodnie z tym, co powiedział tow. Wiesław. Dosyć duża

liczba Polaków jest pochodzenia niaryjskiego i są Polakami, ale pochodzą z różnych rodziców i dziadków. Nie można stawiać sprawy, że jeżeli się kogoś usuwa, to znaczy, że jest to antysemityzm. Do oceny człowieka trzeba podchodzić obiektywnie i oddzielać ziarno od plew. Ludzi należy oceniać według tego, co sobą reprezentują. Nie wie, czy w Instytucie Badań Jądrowych jest faktycznie 80 proc. pracowników pochodzenia żydowskiego na kierowniczych stanowiskach – odpowie na to po zasięgnięciu odpowiednich informacji.

Sprawa **Naszkowskiego** będzie wyjaśniona, ale nie można rzucać słów na wiatr, które tu padły, nie sprawdzając ich wcześniej. Sprawa rzekomego ociągania się z zerwaniem stosunków z Izraelem, sprawa gratulowania Izraelowi w ONZ byłaby przestępstwem i „musiałby przejść przez Tworki, aby zdobyć się na coś podobnego”.

Uzasadnione jest zniecierpliwienie dotyczące propagandy syjonistycznej i przeciwstawianie się jej naszej propagandy. Jednak wystąpienia ludzi nie zawsze mogą pomóc. Stoimy w obliczu twardego trzymania kursu i przechwytywania wszelkich plotek i prowokacji.

„Towarzysze polemizowali ze mną odnośnie zdejmowania kadr na całym świecie. Podaje się komunikaty prasowe w tradycyjnej treści. Trzeba liczyć się z wrażliwością ludzi i dawać równocześnie informacje dla aktywu partyjnego. Sprawa Zambrowskiego nie została dotychczas wyjaśniona i musi więc być wyjaśniona do końca. Musimy mieć zaufanie do organów władz bezpieczeństwa, które są do tych spraw powołane.

Wychowanie dzieci dygnitarzy – problem ten stanął z całą ostrością. Jest wydane zarządzenie w sprawie korzystania z samochodów. Nawet wiceministrowie nie mają prawa do korzystania z samochodu służbowego w celach prywatnych.

Były zarzuty pod moim adresem dot. zebrania w czerwcu ubiegłego roku, obejmowały one sprawę wymiany legitymacji i ustosunkowania się do zaistniałych problemów”.

Na zakończenie tow. **Szyr** porusza problem hegemonii klasy robotniczej oraz mówi o konieczności wyciągnięcia odpowiednich wniosków z przebiegu zebrania. „Inteligencję humanistyczną musimy sprowadzić do roli służebnej wobec klasy robotniczej. Moja osoba jest mniej ważna – ważne jest, czy robi się, a nie to, «czy jest się raz na wozie, raz pod wozem»”.

Na spotkaniu obecne były 74 osoby. Wystąpienie tow. **Szyra** spotkało się z bardzo chłodnym przyjęciem (nie było żadnych oklasków).

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 265–278, mps.

Nr 518

1968 [kwiecień], Warszawa – Zestawienie liczby zatrzymanych w dniach 7–31 marca 1968 r. opracowane w Komendzie MO m.st. Warszawy

Zestawienie¹
zatrzymanych studentów w dniach od 7 do 31 marca 1968 r.

Uniwersytet Warszawski	81
Politechnika Warszawska	52
SGPiS	8
SGGW	13
Akademia Medyczna	3
Akademia Wychowania Fizycznego	3
Akademia Sztuk Pięknych	2
Akademia Teologii Katolickiej	2
inne uczelnie	4
[razem]	173
z tego:	
wobec	54 zastosowano areszt tymczasowy
skazano na areszt	16
skazano na grzywnę	13
odpowiadają z wolnej stopy	8
nie rozpoznano w k[olegiach] k[arno-]a[ministracyjnych]	5
zwolniono	77
[razem]	173

¹ Zestawienie poprzedzono pismem przewodnim I zastępcy komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa płk. Stanisława Sławińskiego do dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych płk. Stanisława Kończewicza z dnia 3 IV 1968 r. AIPN, 1585/968, k. 248.

Rozliczenie

z ogólnie zatrzymanych w dniach od 7 do 31 marca 1968 r.

		w tym studenci
Skazani na areszt przez sąd i kolegium	51	16
Tymczasowo aresztowani	105	54
Skazani na grzywnę przez sąd i kolegium	35	13
Brak orzeczeń (rozprawy przerwano bądź odroczone)	39	5
Uniewinnieni przez sąd	3	–
Odpowiadają z wolnej stopy	16	8
Razem represjonowani	249	96
Zwolnieni w ciągu 48 godz. bez skierowania do sądu lub kolegium	458	77
Razem zatrzymanych	707	173

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 253–254, mps.

1968 [kwiecień], Warszawa – Informacja dotycząca nauczycieli szkół warszawskich, komentujących „w sposób tendencyjny i wrogi” przebieg wydarzeń marcowych, opracowana w Komendzie MO m.st. Warszawy

^aWarszawa, dnia ... 1968 r.

Tajne

Egz. nr ...

Informacja¹

Służba Bezpieczeństwa KS MO w Warszawie posiada informacje, że niektórzy nauczyciele szkół warszawskich w sposób tendencyjny i wrogi komentują przebieg wydarzeń, jakie miały miejsce w Warszawie od dnia 8 marca br.

Ustalono, że niżej wymienieni nauczyciele w czasie prowadzonych zajęć lekcyjnych samowolnie informują uczniów o wydarzeniach na warszawskich uczelniach. Stanowisko, jakie zajmują w tych sprawach, w poważnym stopniu wpływa na aktywizację młodzieży szkolnej.

^{b1)} **Łęcki Jan**, s. Pawła, zatrudniony w Technikum Ekonomicznym nr 1, prowadził dyskusje z pozycji syjonistycznych.

2) Lipko-Lipczyńska Ewelina², c. Jana, Liceum Ogólnokształcące nr 34, prowadziła agitację za studentami i jednocześnie krytykowała posunięcia władz.

3) Hrynkiewicz Józefina³, Ośrodek Szkolno-Wychowawczy na Bielanach. Odczytywała wychowankom rezolucje z uczelni warszawskich. Krytykowała władze państwowe i partyjne. Twierdziła, że została pobita przez MO.

^a Z lewej strony dokumentu wpisana odrębnie liczba dziennika: H-044/III/68.

^{b-b} Ten i następne numery wpisano odrębnie.

¹ Informację poprzedzono pismem przewodnim I zastępcy komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk. Stanisława Sławińskiego do dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych płk. Stanisława Kończewicza z dnia 3 IV 1968 r. powiadamiającym o przesłaniu załączonej listy do Kuratorium Okręgu Szkolnego m.st. Warszawy. AIPN, 1585/968, k. 255.

² **Lipko-Lipczyńska Ewelina Barbara** (z d. **Szymańska**) (1913–2001). Nauczycielka XXXIV LO im. gen. K. Świerczewskiego w Warszawie (do IX 1968), emerytka, na emigracji w Szwecji (od VI 1969). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/29148.

³ **Hrynkiewicz Józefina** (ur. 1945). Socjolog, specjalista w dziedzinie polityki społecznej, prof. dr hab. Studentka (od 1965), absolwentka Wydziału Psychologii i Pedagogiki UW (1970), w czasie studiów wychowawczyni w internacie Ośrodka Szkolno-Wychowawczego na warszawskich Bielanach, pracownik Międzyuczelnianego Zakładu Badań nad Szkolnictwem Wyższym (1970–1976), Instytutu Organizacji Przemysłu Maszynowego (1977–1978), Instytutu Polityki Społecznej UW (1978–1988), Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych UW, rektor Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Humanistycznej w Skierniewicach (1996–2006), dyrektor Krajowej Szkoły Administracji Publicznej (2006–2008), doradca premiera Jana Olszewskiego ds. polityki społecznej (1991–1992), główny specjalista w Biurze Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu RP (1990–1995), współpracownik Biura Studiów i Analiz Kancelarii Senatu (1990–2009), członek i wiceprzewodnicząca Rady Społeczno-Ekonomicznej przy Rządowym Centrum Studiów Strategicznych (1992–2002), wiceprzewodnicząca Rządowej Rady Ludnościowej (od 1999), posłanka na Sejm RP (od 2011).

4) **Kelm Albin**⁴, s. Gustawa – wychowawca Ośrodka Szkolno-Wychow[awczego] na Bielanach, w wypowiedziach do wychowanków solidaryzował się ze studentami, krytykował władze państwowe.

5) **Naszkiewicz Jerzy**, s. Juliana – nauczyciel Liceum Ogólnokształcącego im. A[dama] Mickiewicza. W czasie zajęć lekcyjnych oprócz wielu tendencyjnych wypowiedzi twierdził do uczniów, że był naocznym świadkiem pobicia studentki UW przez funkcjonariusza MO, wskutek czego studentka zmarła.

6) **Kafarska Jadwiga**, c. Jana – nauczycielka Lic[eum] Wieczorowego przy ul. Platynowej, wrogo nastawiała uczniów do MO. Twierdziła, że jest całą duszą za studentami, którzy walczą o słuszne sprawy.

7) **Kowalski Wojmir Kazimierz**, s. Jana – nauczyciel Szkoły Podstaw[owej] nr 148. Wyróżniał się dużą aktywnością i zdecydowaną wrogą postawą w nielegalnym zgromadzeniu pod Politechniką Warszawską w dniu 23 III 1968 r. o godz. 1.30. Udzielał aktywne poparcia strajkującym studentom politechniki. Ww. został zatrzymany przez MO.

8) **Martyniuk Stanisław** – nauczyciel Szkoły Podstawowej nr 174.

9) **Multan Leszek** – nauczyciel Zas[adniczej] Szk[oły] Mech[aniczno]-Elektr[ycznej], ul. Konopczyńskiego.

Ww. brali aktywny udział w zajściach ulicznych. W załączeniu legitymacje służbowe.

10) **Ija Swiecka** – nauczycielka Technikum Chemicznego nr 1, podczas lekcji w kl. Ic powiedziała uczennicom, aby nie wierzyły temu, co pisze prasa, bo wszystkie artykuły narzuca redakcjom KC PZPR, często nawet z błędami ortograficznymi, zalecając drukowanie bez żadnych poprawek. Prasa chce odwrócić uwagę społeczeństwa od słusznych żądań studentów.

11) **Gusman Edward** – nauczyciel języka angielskiego przy Szk[ole] Podst[awowej] nr 210, w dniu 13 III [19]68 r. podyktował uczniom zdanie w języku angielskim: „Wierzyłem w ustrój demokracji ludowej – ale byłem głupi”. Fakty tego rodzaju miały miejsce również w okresie poprzednim.

12) **Kozierzemski Zygmunt** – wyraża następujące poglądy: w Polsce powinien być rząd proniemiecki, idea Paneuropy, nienawiść do Związku Radzieckiego. Stwierdza, że w tym duchu wychowuje młodzież.

13) **Stańczuk Maria**⁵ – kierownik szkoły nr 254. Według niej studenci walczą o słuszne prawa i ich żądania są częścią tego, czego żąda cały naród. Jako przykład ciężkich warunków w Polsce podała: „Mąż mój⁶ pracował na półtora etatu i nie mogliśmy utrzymać się na poziomie przeciętnego obywatela. Wybrał «wolność» i przez rok zarobił więcej za granicą aniżeli w Polsce przez 10 lat ciężkiej pracy”.

⁴ **Kelm Albin** (ur. 1928). Nauczyciel, dr. Wychowawca w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Warszawie, starszy wykładowca na Wydziale Pedagogicznym UW. Członek PZPR, TPD. AIPN, 797/14375.

⁵ **Stańczuk Maria** (ur. 1932). Nauczycielka. Absolwentka Wydziału Psychologii i Pedagogiki UW (1978), dyrektor Szkoły Podstawowej nr 254 w Warszawie, pracownik Centrum Zdrowia Dziecka w Warszawie. AIPN, 763/5652.

⁶ **Stańczuk Tadeusz** (ur. 1933). Prawnik. Absolwent liceum pedagogicznego, Wydziału Prawa i Administracji UW (1977). Pracownik Zakładu Doskonalenia Zawodowego Przedsiębiorstwa Wagonów Sypialnych i Restauracyjnych „Wars”, nauczyciel Szkoły Podstawowej nr 72 w Warszawie, Szkoły Podstawowej nr 168 w Warszawie i ZSZ (do XII 1966), elektryk i robotnik w warsztacie mechanicznym w Austrii (XII 1966–XII 1968, przedłużył deklarowany okres pobytu), pracownik Spółdzielni Pracy „Oświata”, nauczyciel Zasadniczej Szkoły Kinooperatorów w Markach, dyrektor administracyjny Ogrodu Botanicznego PAN w Warszawie, rolnik (po 1983). AIPN, 763/93841; AIPN, 763/5652.

14) Leszczyński Wojciech – nauczyciel Szkoły Podst[awowej] nr 254. Przedstawia w niewłaściwym świetle obecną politykę partii i rządu PRL, w sposób wrogi komentuje przebieg ostatnich wydarzeń studenckich. Złośliwie neguje wszystkie osiągnięcia Polski Ludowej.

15) Tadeusz Wróblewski – wychowawca w internacie Pax. W dniach rozruchów ulicznych w Warszawie zagrzewał do walki elementy przestępcze przeciwko MO.

16) Piotr Statkiewicz⁷ – zatrudniony jako nauczyciel w Lic[eu]m Ogólnoksz[tałcącym] Pax. Rozповіда wśród uczniów, że podczas zajęć ulicznych był zatrzymany i odwieziony do Pałacu Mostowskich, gdzie został b[ardzo] dotkliwie pobity.

17) Spasow Maria⁸ – nauczycielka Lic[eu]m Ogólnoksz[tałcącego] im. H[ugona] Kołłątaja. W sposób tendencyjny i wrogi przekazywała uczniom sytuację odnośnie wystąpień studenckich.

18) Urszula Makowska – nauczycielka Szk[oły] Podst[awowej] nr 215 – wyróżnia się wrogą postawą. Podważa prawdziwość wszystkiego, co podaje nasza prasa. Wypowiada takie stwierdzenia: „Jaki ustrój, tacy nim rządzą”, „Kupa chamstwa w naszym rządzie”.

19) Helena Śnieżyńska⁹, c. Arona – nauczycielka Lic[eu]m Ogólnoksz[tałcącego] im. Reja. Nie wykonała poleceń dyrekcji odnośnie wyjaśnienia młodzieży właściwego przebiegu ostatnich wydarzeń mających miejsce w Warszawie.

20) Najmanowicz Aleksander¹⁰, s. Izaaka. W okresie agresji Izraela na kraje arabskie zajął proizraelskie stanowisko. Obecnie występuje z pozycji syjonistycznych.

⁷ **Statkiewicz Piotr** (1938–2013). Mgr wychowania fizycznego (1961), nauczyciel w LIII LO Stowarzyszenia Pax pw. św. Augustyna w Warszawie, zatrzymany (23 III 1968), wniosek w jego sprawie skierowano do KKA, według zapisu na karcie E-15 z 12 VI 1974 r. figurował w kartotece Wydziału III Biura „C” MSW jako uczestnik „wypadków marcowych w 1968 r.”, przewodniczący Międzyzakładowej Komisji NSZZ „Solidarność” pracowników Oświaty i Wychowania dzielnicy Mokotów w Warszawie (1980–1981). AIPN, 1005/134891; AIPN, 0330/327, t. 55, k. 114, 344.

⁸ **Spasow Maria** (z d. **Pieciukiewicz**) (ur. 1943). Nauczycielka. Ur. w Wilnie, w Polsce (od 1957), absolwentka rusycystyki na UW (1966), nauczycielka V LO w Toruniu (1966), w Bułgarii (XI 1966–I 1968), nauczycielka XXI LO im. H. Kołłątaja w Warszawie (I–VI 1968), we Włoszech (od VII 1968), spikerka i tłumaczka w Radiu Watykańskim (od 1969), tłumaczka w radiu RAI. Pozostawała w „zainteresowaniu operacyjnym” Wydziału III Departamentu I MSW (1968–1973), inwigilowana w ramach KE krypt. „Radio” przez Wydział II KW MO w Bydgoszczy, następnie wydziały II i III KW MO w Toruniu (1973–1976). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1978–1984). AIPN, 1268/7151; AIPN, 0204/796.

⁹ **Śnieżyńska Helena** (z d. **Teitelbaum**) (ur. 1933). Nauczycielka języka rosyjskiego w Szkole Podstawowej i LO nr X im. Królowej Jadwigi w Warszawie, XI LO im. M. Reja w Warszawie (do IX 1968), na emigracji (od V 1969). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1368/986.

¹⁰ **Najmanowicz Aleksander** (ur. 1909). Inżynier, nauczyciel. Ur. w Lublinie, w ZSRR (1939–1946), w Legnicy (od 1946), kierownik Ośrodka Szkolenia Zawodowego w Legnicy (do 1949), absolwent PW (1951), nauczyciel w Technikum Chemicznym nr 2 w Warszawie, Technikum Ekonomicznym dla Pracujących, emeryt (od 1969), nauczyciel w zaocznym technikum ekonomicznym, ZSZ PZO, Technikum Ekonomicznym dla Dorosłych, technikum budowlanym w Warszawie (do 1973). Uzyskał zgodę na wyjazd na pobyt stały do Izraela (1957), zrezygnował z wyjazdu. Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE (1967–1973) „w związku z zajęciem proizraelskiego stanowiska w czasie agresji Izraela na kraje arabskie [1967]”. Według dokumentów ewidencyjnych SB został zarejestrowany przez Wydział III Departamentu III MSW w kategorii „zab[ezpieczenie]” (27 XII 1973, nr rej. 37472), zmieniono kategorię rejestracji na „kand[ydat na TW] (5 II 1974), a następnie na TW ps. „Skrzyński” (21 II 1974), zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział II Departamentu III MSW (9 IX 1974), sprawę zdjęto z ewidencji (11 VIII 1980). Zachowała sięteczka pracy TW ps. „Skrzyński” oznaczona nr rej. 37472, zawierająca dwustronicowy maszynopis dotyczący Związku Religijnego Wyznania Mojżeszowego, opisany odręcznie jako doniesienie TW ps. „Skrzyński”, notatkę z ww. doniesienia opracowaną przez funkcjonariusza Wydziału III Departamentu III MSW por. Bogdana Piekarskiego (z 4 III 1974) oraz cztery notatki wymienionego funkcjonariusza (III–VII 1974, trzy dotyczące spotkań z TW, jedną dotyczącą TW). AIPN, 0224/489; AIPN, 00191/200; AIPN, 728/54004.

21) Na szczególne podkreślenie zasługuje postawa nauczyciela Szkoły Podstawowej nr 218 – Parzyszka Edmunda. Od pierwszego dnia wydarzeń mających miejsce w Warszawie zajął on zdecydowane stanowisko wobec nauczycieli występujących z pozycji wrogich.

Druk. E.B. Opr. W.F.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 260–263, mps.

1968 kwiecień 3, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca ocen i komentarzy zachodnich dyplomatów i dziennikarzy na temat sytuacji w Polsce

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 121/ ... /68

Warszawa, dn. ^a3^a kwietnia 1968 r.
Tajne

Informacja

dot. ocen i komentarzy zachodnich dyplomatów i korespondentów
na temat ostatnich wydarzeń

^b**Dyplomaci amerykańscy** nadal systematycznie penetrują tereny wokół uczelni warszawskich w celu sprawdzenia, czy istotnie panuje tam spokój.

^cI sekretarz **ambasady francuskiej** Bouillane de Lacoste starał się potwierdzić w rozmowie ze swym znajomym Polakiem szereg kwestii związanych z aktualną sytuacją w kraju. Wypytywał:

– czy prawdą jest, że Biuro Polityczne znacznie stonowało referat tow. Gomułki i dlaczego,

– jak należy interpretować wystąpienie tow. Gierka (czy było to wystąpienie popierające tow. Gomułkę, czy też miało na celu wysunięcie własnej osoby),

– czy demonstracje studenckie zostały sprowokowane wyłącznie przez grupy syjonistyczne i rewizjonistyczne, czy też i na ile były one wyrazem nastrojów w społeczeństwie, szczególnie wśród inteligencji,

– jaki faktycznie wpływ na przebieg wydarzeń mieli zwolnieni z UW profesorowie, kto jeszcze, prócz podanych w prasie osób, inspirował młodzież.

Dyplomata stwierdził, że nie uważa, aby ruch syjonistyczny miał w Polsce formy zorganizowane i by polscy Żydzi posiadali powiązania z międzynarodowym ruchem syjonistycznym. Przesadnie – jego zdaniem – interpretuje się sojusz syjonizmu z NRF oraz wyolbrzymia się antypolską kampanię prowadzoną przez syjonizm.

Korespondenci zachodni wnikliwie analizują naszą prasę, wyciągając stąd wnioski co do kierunku dalszych wydarzeń i sytuacji w partii.

^d**J[onathan] Randal z NYT** stwierdza na tej podstawie, że „Gomułka stoi w obliczu najpoważniejszego od czasu objęcia swego stanowiska kwestionowania jego władzy... Nie jest on w stanie dłużej narzucać swej woli”. Świadczy o tym według niego zróżnicowany ton prasy polskiej, na którą nie ma on dostatecznego wpływu.

^{a-a} Wpisaną odręcznie cyfrę 2 poprawiono na 3.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: W[ydział] I.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: por. [nazwisko nieczytelne].

^d Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: telexy.

A[lbert] Dupuy z AFP pisze, iż analiza prasy polskiej dowodzi, że partia przeżywa trudny okres, a jej I sekretarz musi czynić duże wysiłki, aby odzyskać swój autorytet. Niektóre czasopisma wyrażają zniecierpliwienie i sugerują „zabranie się szybko do dzieła i porzucenie półśrodków”. Akcenty te dowodzą – zdaniem korespondenta – o umocnieniu się wpływów „twardego skrzydła” w partii, które stara się przed zjazdem narzucić swoje rozwiązanie.

Dyrektor Departamentu[°]

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 240–241, mps.

[°] *Poniżej nieczytelny podpis.*

1968 kwiecień 3, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca wydarzeń w kraju

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 122/ ... /68

Warszawa, dnia ^a3^a kwietnia 1968 r.
Tajne

Informacja
dot. aktualnych wydarzeń w kraju

W różnych środowiskach (zakłady pracy, instytucje państwowe, przedsiębiorstwa handlu zagranicznego) istnieje zniecierpliwienie z powodu bezskuteczności żądań pracowników i organizacji partyjnych oczyszczenia partii i administracji ze skompromitowanych syjonistów oraz przesuwania ich na inne odpowiedzialne stanowiska. Dotychczasowa atmosfera wyczekiwania na bardziej konsekwentne i radykalne posunięcia (łącznie z uporządkowaniem tych spraw w KC i rządzie) przeradza się w nastroje niezadowolenia i niepewności.

Z kilku źródeł uzyskano informacje, z których wynika, że środowiska rewizjonistyczne i syjonistyczne, stosując zastraszanie i szantaż, dążą obecnie do paraliżowania wystąpień obywateli polskich przeciwko nim.

Taką metodę zastosowali między innymi literaci związani z filmem: Tadeusz Konwicki, Aleksander Ścibor-Rylski¹ i Jerzy Andrzejewski, którzy po zebraniu partyjnym przy ZZRF ostro potępiali autorów podjętej rezolucji. Ścibor-Rylski i Konwicki – niby to półzartem – grozili uczestnikom zebrania, którzy krytykowali literatów – inspiratorów nadzwyczajnego zebrania OW ZLP, że zostali wynotowani i „nadejdzie czas, kiedy poniosą konsekwencje”.

Wśród literatów żydowskich zbierających się w klubie ZLP przy Krakowskim Przedmieściu obserwuje się pewne zaniepokojenie, ale jednocześnie ofensywność w podejmowanych przez nich dyskusjach. Starają się oni sugerować, że ogromna większość młodzieży, a także znaczna część klasy robotniczej, jest przeciwna kierownictwu partii, a zwłaszcza kierownictwu Komitetu Warszawskiego [PZPR]. Dają do zrozumienia, że oczekują tylko dogodnej sytuacji, w której robotnicy mogliby czynnie wystąpić przeciwko partii.

Z ostrą krytyką tow. Gomułki oraz niewybrednymi epitetami na zaangażowanych w walce z syjonizmem dziennikarzy występują między innymi Jan Wyka, krytyk te-

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ **Ścibor-Rylski Aleksander** (1928–1983). Prozaik, dramaturg, scenarzysta, reżyser. Ur. w Grudziądzu, w Warszawie (od 1939), członek Szarych Szeregów (1942–1943), żołnierz AK (od 1943), powstaniec warszawski (9. Kompania „Żniwiarz”, ciężko ranny), absolwent polonistyki na UW (1951), reporter „Polski Zbrojnej” (1947–1950), korespondent „Żołnierza Wolności” (1947–1949), kierownik działu krajowego „Żołnierza Polskiego”, współpracownik (1951–1958), członek redakcji „Nowej Kultury” (1955–1957), kierownik literacki Zespołu Autorów Filmowych „Rytm” (1955–1965), kierownik artystyczny Zespołu Filmowego „Pryzmat” (1972–1978), m.in. autor scenariuszy ponad dwudziestu filmów, reżyser sześciu filmów fabularnych. Członek ZNMS, ZMP (członek ZG), ZZD RP, SDP, ZLP (od 1951), SFP.

atralny Markowski oraz Arnold Słucki, który twierdzi, że „obecna władza wcześniej czy później przegra, będzie tak jak w Czechosłowacji, elementy postępowe doprowadzą do zmian na górze”.

Wacław Sadkowski² (bratanek Romana Korneckiego i Wenera, pracownik etatowy „Trybuny Ludu”) twierdzi, że nielegalny komitet międzyuczelniany studentów podjął decyzję, że jeśli w ciągu miesiąca studenci nie otrzymają odpowiedzi na ich rezolucję i jeśli nie zostaną przywróceny na UW relegowani profesorowie, zostanie ogłoszony strajk na wszystkich uczelniach w kraju. Sadkowski utrzymuje ścisłe kontakty z Ewą Garzdecką (również Żydówka, krewna Katza-Suchego) – główną założycielką Klubu Krzywego Koła.

Profesor Stefan Matuszewski obawia się połączenia „sił prawicy” z Wyszyńskim. Twierdzi, że tow. Gomułka musi zostać odsunięty od władzy, a I sekretarzem zostanie „przejściowo” tow. Gierek. Zaleca on „czechizację” jako kierunek walki.

Żona Osóbki-Morawskiego ubolewa nad losem swego syna (wydalonego z uczelni), który – jak twierdzi – był tylko „transmisją”, podczas gdy córka Ochaba była „zaangazowana”.

Małgorzata Dłuska nadal przejawia aktywną działalność, odwiedzając studentów w mieszkaniach prywatnych, gdzie przekazuje im różne informacje, między innymi dotyczące represji stosowanych wobec ich kolegów. Zaleca dalsze kolportowanie tych wiadomości.

Z dwóch różnych źródeł uzyskano informację, że studenci PW wykonywali swoje ulotki i rezolucje na powielaczu udostępnionym im przez pracowników Polskiego Radia.

^bW wyniku wcześniej uzyskanych danych operacyjnych zatrzymano w dniu 30 bm. Kazimierza Skrzyńskiego-Paszkowicza, studenta IV roku PWSM. Znalaziono przy nim kilkanaście sztuk odezwo i rezolucji studentów PW przepisanych przez jego matkę na maszynie i papierze ambasady francuskiej, gdzie jest ona zatrudniona. Sprawę przejął Wydział Śledczy Komendy m[iasta] MO.

^cPracownicy resortu atomistyki narodowości żydowskiej (znani z poprzednich informacji) wykazują zaniepokojenie z powodu spodziewanych zmian kadrowych w tym re-

^b Z lewej strony dokumentu zaznaczono cały akapit i opatrzone odręczną adnotacją o treści: por. [nazwisko nieczytelne] W[ydział] IV.

^c Z lewej strony dokumentu zaznaczono cały akapit i opatrzone odręczną adnotacją o treści: W[ydział] VIII TW „111” i „Norbert”.

² **Sadkowski Wacław** (ur. 1933). Krytyk literacki, eseista, tłumacz. Absolwent polonistyki na UW (1955), współpracownik „Życia Warszawy” (1955–1967), „Trybuny Ludu” (1955–1968), „Nowych Książek” (od 1957), Polskiego Radia (od 1956), TVP (od 1974), recenzent wewnętrzny wydawnictwa „Iskry” (1967–1989), redaktor działu literatury angielskiego obszaru językowego (od 1971), redaktor naczelny „Literatury na Świecie” (1972–1993), publikował m.in. w „Dziś i Jutro” (1949–1950), „Przeglądzie Powszechnym” (1950–1952), „Tygodniku Powszechnym” (1950–1952), „Nowej Kulturze” (1952–1957, 1961–1963), „Współczesności” (1967–1972, kierownik działu krytyki literackiej 1969–1970), „Argumentach” (1980, 1984–1989), „Polityce” (1983–1997), prezes i redaktor naczelny SW „Czytelnik” (1988–1990). Członek m.in. ZMP (od 1948), PZPR (od 1956), ZLP (od 1967, członek ZG 1972–1975, wiceprezes Oddziału Warszawskiego 1975–1978), nowego ZLP (członek ZG i prezydium od 1985), Pen Clubu (od 1974). Według dokumentów ewidencyjnych SB został zarejestrowany w kategorii „zab[ezpieczenie]” przez Wydział IV Departamentu III MSW (7 VII 1973, nr rej. 36184), zmieniono kategorię rejestracji na „konsult[ant]” (12 I 1978), zmieniono jednostkę rejestrującą na „dyr[ektor] Dep[artamentu] III [MSW]” (25 VII 1988), sprawę zdjęto z ewidencji (18 I 1990). Zachowało się pięć tomów teczeki pracy konsultanta ps. „Olcha” oznaczonych numerem rejestracyjnym 36184 Biura „C” MSW, zawierających dokumenty wytworzone od 1 VII 1973 r. do 25 VII 1988 r. AIPN, 00200/9, t. 1–5.

sorcie. Z jednej strony – przyjmują taktykę obrony za wszelką cenę pozycji W[ilhelma] Billiga (z[astęp]ca dyrektora IBJ Plaskury), a z drugiej – mają do niego żal, że popełnił wielki błąd, zatrudniając w resorcie samych Żydów, „i to wyjątkowo głupich” (adiunkt IBJ Klingofer). Dużą aktywność wykazuje obecnie dyrektor O[skar] Karliner, który urządza w swoim gabinecie częste narady „w ścisłym gronie” (Fiszbajn, Leszczyński, Horecki, Ringer, Rotnicki).

^dStwierdzono jednocześnie, że dyrektor Zakładu Aparatury Unikalnej IBJ Aleksander Ciszek^e (ściśle powiązany z tamtejszym środowiskiem żydowskim) stara się zahamować krytykę i nie dopuścić do jakichkolwiek zmian kadrowych. Rozgłasza on pogłoski, że jako b[yły] pracownik MSW konsultuje się z bliskimi znajomymi z tzw. grupy partyzantów, którzy radzą mu, by nie angażować się po żadnej stronie, ponieważ nie wiadomo, „czym to wszystko się zakończy”.

Dyrektor Departamentu^f

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 237–239, mps.

^d Z lewej strony dokumentu zaznaczono cały akapit i opatrzone odręczną adnotacją o treści: TW „111”.

^e Dodano odręczny przypis o treści: Nacz[elnik] wydz[iału] w Dep[artamencie] Społ[ecznie]-Adm[inistracyjnym] MSW do 15 XII 1963 [r.].

^f Poniżej nieczytelny podpis.

1968 kwiecień 3, Warszawa – Notatka kierownika Grupy IVa Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Andrzeja Kwiatkowskiego z doniesienia TW ps. „Leon” dotycząca nastrojów wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego

Źródło: TW „Leon”¹

Przyjął: Kwiatkowski Andrzej
MK „Wisła”

Warszawa, dnia 3 kwietnia [19]68 r.

Tajne
Egz. nr ...

Doniesienie

Kozyra, podporządkowując się zarządzeniu rektora, wyjechał z akademika w dniu 2 kwietnia br. wieczorem. Rozmawiałem z nim w dniu ogłoszenia przez rektora wiadomości, że w stosunku do winnych zorganizowania wiecu zostaną wyciągnięte surowe konsekwencje. Oczywiście Kozyra aprobował to posunięcie rektora, uważając, że tylko zdecydowanie w działaniu może przywrócić porządek. Następnie dyskusja zesłała na dojrzałość polityczną środowiska akademickiego. Kozyra stoi na stanowisku, że stopień tej dojrzałości jest żaden. Uważa, że na ludziach, którzy tę dojrzałość osiągnęli, spoczywa odpowiedzialność informowania kolegów o sytuacji. Miał tu na myśli mnie i siebie. Uważa, że dyskusji z Żydami i tymi, którzy zajmują to samo stanowisko, nie należy prowadzić, ponieważ z góry wiadome są rezultaty. Należy w związku z tym skoncentrować się na dyskusji z ludźmi, którzy nie reprezentują takich orientacji.

Decyzja o zawieszeniu czterech wydziałów interpretowana jest dwojako. Raz widzi się w tym siłę administracji, która zdając sobie sprawę z ubocznych skutków, postanowiła jednak rozwiązać te wydziały. Po wtóre, sądzi się, że władza za wszelką cenę chce utrzymać porządek w stolicy, tym bardziej że blisko jest 1 maja. Panuje przekonanie, że do 1 maja zajęcia na uczelni nie zostaną wznowione. Ludzie, zastanawiając się nad weryfikacją, dochodzą do dwu różnych wniosków. Pierwszy przyjmuje, że znakomita większość zostanie powtórnie przyjęta, a jedynie ci, co do których istnieją poważne podejrzenia poparte dowodami, zostaną usunięci. Drugi zakłada, że bardzo dużo osób nie zostanie przyjętych. [...]

Sytuację w akademiku można uważać jako opanowaną. Wyjazdy studentów nie pociągnęły za sobą demonstracji. Ludzie, zastanawiając się nad przebiegiem dotychczasowych wypadków, dochodzą do ciekawych wniosków. Generalnie tok rozumowania można by przedstawić w sposób następujący: wyrzucenie dwóch studentów było bezpośrednim powodem do wystąpień. Wyrzucenie 30 osób i zawieszenie 4 wydziałów nie spowodowało takich wystąpień. Ciekawe, że nazwiska z listy 30 nie są znane szerszemu ogółowi. W akademiku panują nastroje wyczekiwania. Nikt nie stara się wyciągać wniosków ostatecznych, czekając z tym na dalszy rozwój sytuacji.

„Leon”

¹ TW ps. „Leon” – zob. *Marzec 1968...*, t. 1: *Niepokorni*, dokument nr 116, przypis nr 1.

Uwagi:

Doniesienie dot. sytuacji w środowisku studentów Uniwersytetu Warszawskiego oraz mieszkańców DS Kickiego 9.

Zadanie:

TW realizuje zlecone zadanie – kontaktu z interesującymi nas ludźmi.

Odb. w 4 egz.

Druk. H.Z./Opr. A.K./IVa

Kierownik Grupy IVa Wydz[iału] III

(-) kpt. A[ndrzej] Kwiatkowski

Źródło: AIPN, 00249/59, t. 4, k. 316–317, mps.

1968 kwiecień 3, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu III MSW por. Wacława Króla z rozmowy z KP ps. „Olek” dotycząca sytuacji w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk

Warszawa, dnia 3 kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ...

Notatka

z rozmowy z KP „Olkem”¹ odbytej w dniu 3 bm.

Dzisiaj w godzinach przedpołudniowych odbyło się rozszerzone zebranie dyrekcji Instytutu Filozofii i Socjologii PAN – z udziałem kierowników zakładów i pracowni – na którym dotychczasowy dyrektor prof. Adam **Schaff** złożył rezygnację z zajmowanego stanowiska.

Przed zebraniem prof. J[an] **Szczepański** (z[astęp]ca dyrektora ds. socjologii) w rozmowie z „Olkem” radził się, w jaki sposób zabrać głos po wystąpieniu A[dama] **Schaffa**. Obydwaj ustalili, że prof. J[an] **Szczepański** jako prowadzący zebranie w krótkich słowach podziękuje A[damowi] **Schaffowi** za dotychczasową pracę.

A[dam] **Schaff** w kilku słowach stwierdził, że rezygnuje ze stanowiska dyrektora instytutu, nie podając jednak żadnych przyczyn podjęcia takiej decyzji. Zaapelował do zebranych, a pośrednio do wszystkich pracowników IFiS [PAN], o wzmoczenie pracy naukowej i swe wystąpienie zakończył słowami: „Trzeba się zabrać do wytężonej pracy. Nie ma się czego bać, należy w spokoju kontynuować rozpoczęte prace naukowe”. Oznajmił jednocześnie, że pozostaje pracownikiem naukowym instytutu. Po zabranii głosu przez J[ana] **Szczepańskiego** zebranie zostało zakończone.

Prof. J[an] **Szczepański** pełni obecnie obowiązki dyrektora IFiS.

W dniu 14 bm. mija kadencja Rady Naukowej Instytutu. W skład tej rady, działającej dotychczas pod przewodnictwem prof. T[adeusza] Kotarbińskiego, wchodziło 40 osób, między innymi prof. N[ina] Assorodobraj, S[tefan] Morawski, B[ronisław] Baczeko, L[eszek] Kołakowski, doc. doc. Z[ygmunt] Bauman i M[aria] Hirszowicz. W związku z tym wyłania się problem wytypowania nowego składu Rady Naukowej. Propozycję nowego składu rady ma opracować prof. Jerzy **Wiatr**.

Przed dziesięcioma dniami ze składu kolegium redakcyjnego „Studiów Socjologicznych” wyprowadzony został dotychczasowy redaktor naczelny – Z[ygmunt] Bauman, a w dniu wczorajszym ze składu kolegium „Studiów Filozoficznych” – również dotychczasowy redaktor naczelny – H[elena] Eilstein.

W związku z rezygnacją A[dama] Schaffa ze stanowiska dyrektora mówi się na terenie instytutu o konieczności utworzenia dla niego zakładu. Uprzednio zgłoszone zo-

¹ KP ps. „Olek” – brak danych umożliwiających identyfikację.

stało przez dyrekcję instytutu przekształcenie pracowni prof. J[erzego] Wiatra w zakład, utworzenie Zakładu Estetyki oraz utworzenie w ramach Zakładu Historii Filozofii Nowożytnej i Myśli Społecznej Pracowni Filozofii Słowiańskiej, której kierownikiem miałby zostać doc. dr Andrzej Walicki.

O ile celowe jest na pewno utworzenie w ramach IFiS Zakładu Estetyki, o tyle kandydatura jej kierownika, a mianowicie prof. S[tefana] Morawskiego, budzi poważne wątpliwości.

Odbito 2 egz.

(–) por. Wacław Król

Źródło: AIPN, 0204/1422, t. 2, k. 134–135, mps.

1968 kwiecień 3, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV MSW mjr. Zenona Chmielewskiego z doniesienia TW ps. „Mathis” dotycząca ocen i komentarzy na temat sytuacji po wydarzeniach marcowych

Źródło: „Mathis”^{2a1}

Warszawa, dnia 3 IV 1968 r.

^a *Woryginalne*: Mathias.

¹ Według zapisu w dzienniku rejestracyjnym MSW TW ps. „Mathis” został zarejestrowany pod nr. 9388 przez Wydział I Departamentu IV MSW (19 II 1964), nosił również pseudonimy „Ludny” i „Ptak”. Według zapisu w dzienniku archiwalnym MSW (19 IX 1967) pod nr. rej. 9388 brak jest nazwiska osoby rejestrowanej, zapisano pseudonimy „Ludny”, „Renault” i „Mathis”. Według zapisu na karcie z kartoteki odtworzeniowej Biura „C” MSW pod nr. rej. 9388 został zarejestrowany jako TW przez Wydział I Departamentu IV MSW Lech Dunin, ur. 20 X 1914 r., architekt, członek Rady Prymasowskiej Budowy Kościołów; w rubryce pseudonimem wpisano i przekreślono „Ludny”, nadpisano „Ptak”. Według tego samego zapisu Lech Dunin został pozyskany przez MBP 19 VIII 1948 r. na podstawie „dobrowolności i zainteresowania materialnego”, był wykorzystywany do zagadnień: „komisje episkopatu”, „kler” oraz do sprawy obiektywnej krypt. „Prorok”; w rubryce cel zabezpieczenia wpisano: „cz[łonek] Rady Prymasowskiej [Budowy Kościołów] – sekretarz”. Według tego zapisu dwadzieścia tomówteczki pracy TW, zarejestrowanych pod nr. arch. 7734/I, przekazano do Wydziału II Biura „C” (10 VII 1975, 6 IX 1977, 6 XI 1984). Według zapisu w dzienniku archiwalnym MSW materiały zarejestrowane pod nr. arch. 7734/I zniszczone (1990). Według zapisów w dzienniku rejestracyjnym MSW TW zarejestrowany pod nr. 9388 (19 II 1964) został „zdjęty z ewidencji Wydziału I Departamentu IV MSW i przekazany do Wydziału II Departamentu IV MSW” (18 VI 1985), zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział V Departamentu Studiów i Analiz MSW (9 XI 1989), sprawę zdjęto z ewidencji (30 I 1990). Zachowały się liczne doniesienia sygnowane pseudonimami „Renault”, „Mathis”, „Ludny” i „Ptak”, dotyczące m.in. środowisk kościelnych i księży z archidiecezji warszawskiej. Doniesienia te odnaleziono również w sprawie krypt. „Prorok” dotyczącej kardynała Stefana Wyszyńskiego. Brakteczki personalnej TW zarejestrowanego pod nr. 9388 uniemożliwia dokładne odtworzenie przebiegu współpracy. Zachowane w materiałach spraw osób inwigilowanych przez SB doniesienia OZI posługujące się pseudonimami „Renault”, „Mathis” i „Ludny” wskazują, że współpraca informatora ps. „Renault” miała miejsce przynajmniej od 1951 r. do połowy lat 60., współpraca TW ps. „Mathis” do początku lat 70., a współpracę TW ps. „Ludny” prawdopodobnie do chwili przejścia go na kontakt Wydziału II Departamentu IV MSW (18 VI 1985) i zmiany pseudonimu na „Ptak”. Oficerami prowadzącymi informatora byli: Stanisław Morawski, Stefan Nowaczek, Zenon Chmielewski, Stanisław Luliński. Według dokumentów funduszu operacyjnego Departamentu IV MSW z 1979 r. TW ps. „Ludny” za współpracę otrzymywał wynagrodzenie. **Dunin Lech Antoni Marian** (1914–2001), architekt. Absolwent Gimnazjum im. św. S. Kostki w Warszawie (1934), student Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UW (1934), elew Wołyńskiej Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu (1935), podchorąży w 1. pac w Modlinie (30 VI 1936), przeniesiony do rezerwy (1 IX 1936), ppor. rezerwy artylerii (1938), pracownik biura projektowego architekta Zenona Kononowicza w Warszawie, żołnierz w wojnie obronnej 1939, ranny w obronie Warszawy (25 IX 1939), wywieziony przez Niemców ze Szpitala Ujazdowskiego w Warszawie, jeniec Oflagu XIB Braunschweig (1939), Oflagu XIIA Hadamar, Oflagu IID Gross Born (30 V 1942–20 II 1945), pracownik Sekcji Technicznej w Państwowym Banku Rolnym w Warszawie (1945), student Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej (1945). Członek kierowanej przez Barbarę Sadowską komórki wywiadowczej armii gen. Andersa krypt. „Liceum” (miał prowadzić działalność wywiadowczą w Komitecie Wojewódzkim PPS w Warszawie 1945–1946); aresztowany przez MBP (14 V 1946), w czasie śledztwa złożył szczegółowe wyjaśnienia; skazany przez WSR w Warszawie na 6 lat więzienia oraz utratę praw publicznych i obywatelskich na 5 lat (18 VII 1947, przerwa w odbywaniu kary 5 II 1949–5 VIII 1949), na podstawie zawiadomienia NPW skreślony z listy studentów PW (18 III 1948). Współpracownik architekta Stanisława Marzyńskiego przy odbudowie siedziby prymasa Polski w Warszawie i Archikatedry Warszawskiej, kierownik odbudowy kościoła oo. Jezuitów pw. Matki Bożej Łaskawej na Starym Mieście, członek Komisji Artystycznej i Architektonicznej Kurii Warszawskiej, członek zarządu i sekretarz Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy, następnie Rady Prymasowskiej Budowy Kościołów Archidiecezji Warszawskiej, autor przewodników po kościołach warszawskich. DES PW, 21638, Teczka studenta Lecha Dunina; CAW, AP 2950; AIPN, 0259/73, t. 1, 2, 7; AIPN, 944/197; AIPN, 944/200; AIPN, 944/201; AIPN, 0726/1; AIPN, 0713/210, t. 1–21; AIPN, 01419/398; AIPN, 01236/580; AIPN, 01222/51; J. Gołębiowski, „Historia TW ps. «Renault», «Mathis», «Ludny», «Ptak»”, mps.

Doniesienie

Prof. Stanisław Marzyński³ – docent, wiceprezes Rady Prymasowskiej

Sytuacja na politechnice. Młodzież czuje się zawiedziona i zdezorientowana. Wśród profesorów jest uczucie niesmaku spowodowane widoczną społeczną niemożliwością wytłumaczenia młodzieży decyzji uspokojenia zajęć. Oczywiście było to obowiązkiem profesorów, m.in. w innym wypadku pociągnęłoby za sobą poważne trudności i niepotrzebne ofiary. Jednak **Marzyński** sądzi, że czas przyniesie uspokojenie i zrozumienie pewnych zagadnień, oczywiście, że na Politechnice Warszawskiej decyzje **Smoleńskiego** okazałyby się dla młodzieży znacznie lepsze niż to, co nastąpiło na UW i co graniczyło z samobójstwem – zresztą **Turski** nie zdał egzaminu – odwrotnie jak **Smoleński**. Z kolei przeszliśmy na rozmowę o **Spychalskim**. **Marzyński** powiedział: „Sądzę, że Spychalski odejdzie i że będzie to kwestia najbliższych tygodni. W tym stanie rzeczy nie utrzyma się na swoim stanowisku”.

Jeżeli chodzi o Kościół, to prymas, z którym podczas zajęć studenckich rozmawiałem – mówił **Marzyński** – nie chce się wyraźnie angażować w te sprawy, tym bardziej że noszą one charakter rozgrywek politycznych. Natomiast list episkopatu ma przede wszystkim charakter przypomnienia studentom, że Kościół o nich pamięta.

Pomiędzy **Marzyńskim** i bp. **Modzelewskim** istnieją tarcia, według **Marzyńskiego** – **Modzelewski** zajmuje głos w sprawach, w których nie jest kompetentny (budowa i architektura).

Również istnieją poważne rywalizacje pomiędzy redaktorem **Szmidlem**⁴ (członek Rady Prymasowskiej) i **Marzyńskim**, którego ten ostatni wyraźnie nie lubi. Na zakoń-

² **Chmielewski Zenon** (1927–1989), mjr/plk. Robotnik przymusowy w Niemczech (1942–1945), żołnierz zasadniczej służby wojskowej w KBW (1948–1950), od września 1951 r. referent, od maja 1952 r. starszy referent Referatu V PUBP w Żąbkowicach; od września 1952 r. słuchacz Międzywojewódzkiej Szkoły BP we Wrocławiu; od lipca 1953 r. referent Sekcji I Wydziału XI WUBP we Wrocławiu; od kwietnia 1955 r. starszy referent, od kwietnia 1956 r. oficer operacyjny Referatu I Wydziału VI WUdsBP we Wrocławiu; od stycznia 1957 r. starszy oficer operacyjny Wydziału III, od lipca 1962 r. starszy oficer operacyjny Wydziału IV KW MO we Wrocławiu; od października 1962 r. starszy oficer operacyjny, od kwietnia 1967 r. inspektor, od maja 1975 r. starszy inspektor Wydziału I Departamentu IV MSW; w styczniu 1985 r. zwolniony ze służby. AIPN, Karta ewidencyjna funkcjonariusza; AIPN, 0604/883, Akta osobowe.

³ **Marzyński Stanisław** (1904–1992). Architekt, prof. Absolwent PW (1930), pracownik PW (od 1929, m.in. docent 1956–1973, prof. od 1973, prodziekan Wydziału Inżynierii Łądowej 1958–1961, 1964–1967), członek (od 1947), wiceprezes Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy (1961–1975, od 1985), członek SARP (od 1930).

⁴ **Szmidel Jan** (ur. 1909). Redaktor, reżyser. Ewakuowany z rodziną do Rosji (1915), w Polsce (od 1918), student Wydziału Humanistycznego UW (1930–1932), pracownik Ubezpieczalni Społecznej w Warszawie (1930–1939), oficer WP w wojnie obronnej 1939, jeniec oflagów IIB Arnswalde, IID Gross Born, XC Lübeck (1939–1945), w Polsce (od XII 1945), pracownik Centralnego Banku „Społem” w Łodzi (1946, kierownik Referatu Kontroli Pośredniej), Spółdzielni Wydawnictw Oświatowych „Czytelnik” (1946–1950, dyrektor administracyjno-finansowy IW 1946–1947, dyrektor Wydziału Sprzedaży 1947–1950), kierownik działu zaopatrzenia Centrali Obrotu Księgarskiego „Dom Książki” (1950–1951), Wiejskiej Spółdzielni Kinematograficznej w Warszawie (1951–1952, reżyser i redaktor przezroczy), pracownik Państwowego Zakładu Fotoprzezroczy w Warszawie (1952–1957, redaktor i kierownik redakcji), redaktor przezroczy w Spółdzielni Wydawniczej Fotoprzezroczy „Wspólna Sprawa” (1957–1979), nauczyciel w Gimnazjum ss. Zmartwychwstańców w Warszawie. Członek

czenie **Marzyński** powiedział: „Obawiam się, że sprawy studenckie powrócą znowu na jesieni. Oceniam, że spokój na uczelniach jest tylko pozorny”. (Rozmowa miała miejsce dnia 2 IV [19]68 r. o godz. 20.00 w samochodzie).

Literat Stanisław Szenie⁵

Usuwanie syjonistów przebiega zbyt wolno. Wytwarza to pewne niebezpieczeństwo. Społeczeństwo jest oburzone wystąpieniami syjonistów za granicą. Uważam, że „przy dwustronnie dobrej woli przy wyeliminowaniu Paksu z rozmów” – mówił **Marzyński** – rząd mógłby przedstawić rolę Żydów w minionym okresie w stosunku do Kościoła i na tym tle dojść do porozumienia nawet z kardynałem. Uważa, że mógłby to załatwić np. minister Moczar. (Rozmowa miała miejsce w dniu 2 IV [19]68 r. o godz. 18.00 u niego w domu).

Hanna Grossowa – żona Zygmunta Grossa⁶, docenta – syn Jan aresztowany. Jest dobrej myśli. Syn dostał sankcję prokuratorską na 3 miesiące. Uważa, że wyjdzie bez procesu i że za 3 miesiące wszystko się skończy i wróci do normy. „Żydów w Polsce nie ma – nawet nie było komu wybijać szyb – jak przed wojną robili to faszyci. Zaistnieją sankcje gospodarcze”. Liczy, że syn ich wyjdzie niebawem, tak jak wierzą i inni, których synowie i córki siedzą.

Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy/Rady Prymasowskiej Budowy Kościołów (od 1960, sekretarz od 1964), przedstawiciel laikatu w Prymasowskiej Radzie Duszpasterskiej (od 1972). Członek Klasowego Związku Zawodowego (1930–1939), Związku Rezerwistów (1932–1939). Według dokumentów SB miał być od 1960 r. TW ps. „Sylwester” Wydziału III, następnie Wydziału IV K MO m.st. Warszawy (nr rej. 826), pozyskanym w celu inwigilacji Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy, środowisk Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, m.in. ks. Jana Penkały, oraz księży z parafii św. Zygmunta w Warszawie. Zachowała sięteczka personalna TW, według zapisu na jej okładce dwa tomyteczki pracy TW zniszczono. Według pokwitowań sygnowanych pseudonimem oraz wykazu wypłat z funduszu operacyjnego dla TW miał być wynagradzany pieniędzmi i prezentami (1961–1979). Zachowało się odręcznie napisane zobowiązanie do współpracy. Oficerami prowadzącymi TW byli: kpt. Ryszard Parol, starszy oficer operacyjny Wydziału III (1960–1961), por. Stefan Mikos, oficer operacyjny/ starszy inspektor Wydziału III/IV (1961–1973), kpt. W. Gawin, starszy inspektor Wydziału IV K MO m.st. Warszawy (1973), kpt. Wojciech Kwiatkowski, inspektor/kierownik Sekcji 2 Wydziału IV KS MO (1974–1979). AIPN, 00249/1597; AIPN, 507/423.

⁵ **Szenie Stanisław** (1904–1987). Pisarz, prawnik, bibliofil, varsavianista. Absolwent prawa na UP (1924), asesor (1928), sędzia grodzki w Poznaniu, pracownik Ministerstwa Sprawiedliwości, powołany do służby wojskowej (1929, 5 miesięcy), pracownik MSZ (od 1930), attaché, następnie zastępca przedstawiciela Polski przy Komisji Mieszanej i Trybunale Rozjemczym dla Górnego Śląska w Bytomiu, następnie w Katowicach (do 1932), delegat Polski w Górnośląskiej Komisji Polubownej dla spraw Obywatelstwa i sędzia okręgowy w Katowicach (1932–1937), następnie w Sądzie Apelacyjnym w Katowicach, pracownik Departamentu Ustawodawczego Ministerstwa Sprawiedliwości i sędzia Sądu Apelacyjnego (od jesieni 1938), w czasie wojny w Warszawie – zajmował się handlem, administrował kamienicami żydowskimi, tłumacz przysięgły w Hipotece Warszawskiej, urzędnik w Zjednoczeniu Central Rolniczych, współpracownik AK, po wojnie zajmował się zabezpieczeniem i uruchamianiem zakładów przemysłowych, współorganizator i prezes (1945–1946) Rady Naczelnej Polskiego Związku Zachodniego, delegat Biura Rewindykacji i Odszkodowań Wojennych na Niemcy z siedzibą w Berlinie (od VIII 1945), członek Polskiej Misji Wojskowej w Berlinie (1946–1948), a także przewodniczący delegacji polskiej w polsko-radzieckiej Komisji do spraw Reparacji Wojennych, radca w MSZ (1948–1949), pracownik przedsiębiorstwa Film Polski (m.in. dyrektor Biura Prasy i Informacji), ponownie w MSZ (1950–1955, w PISM, kierownik działu niemcoznawczego, następnie historycznego), kierownik redakcji literatury niemieckiej w PIW (1955–1962), współpracownik Polskiego Radia, agencji Interpress, miesięcznika „Nowe Książki”. Członek PPR (od 1946), PZPR (do 1956), ZLP (od 1959), nowego ZLP (od 1984). Według dokumentów SB miał być KI (od 1964)/KO (1973–1976) (faktycznie do 1972) ps. „Pitaval”/„Antoni Stanisławski” (od 1967) Wydziału VIII Departamentu I MSW przekazującym informacje dotyczące kurii rzymskiej, RWE, problematyki niemieckiej, paryskiej „Kultury”. Zdekonspirowany skutek pośredniczenia w próbie werbunku pracownika RWE Tadeusza Nowakowskiego. AIPN, 01227/707.

⁶ **Gross Zygmunt** (1903–1995). Kierownik Katedry Filozofii WSP w Katowicach, docent w Pracowni Zagadnień Społecznych i Kulturalnych Afryki Współczesnej PAN, docent UŚI w Katowicach, kompozytor, członek Związku Kompozytorów Polskich, na emigracji (od 1969). AIPN, 01179/346.

Wanda Mincerowa – redaktor z Radia Polskiego [...]. Bardzo myli się Haneczka (mówi o **Grossowej**) w ocenie sytuacji. Żydzi nie uzyskają swojej pozycji, nie mają poparcia w społeczeństwie i będą musieli ponieść konsekwencje wystąpień wewnętrznych i zagranicznych. Ja jestem partyjną i wierzę w partię. Żydzi będą usunięci ze stanowisk, chyba żeby zaistniał jakiś nadzwyczajny zbieg okoliczności. Cała ta sprawa narastała od dwóch przeszło lat i musi doprowadzić do rezultatu. Młodzi ludzie powinni objąć stanowiska okupowane przez rodziny i związki syjonistów. W radio nie było jeszcze usuwania elementów syjonistycznych. Sądzi jednak, że to nastąpi.

Dr Kryńska Joanna – lekarz w klinice rządowej

Powiedziała: „Niestety, Żydzi zasłużyli na to, co się dzieje. Szkoda tylko, że ofiarą padła młodzież akademicka. Optymizm Hanny Gross wydaje mi się bardzo przesadzony i nierealny”.

Sytuacja w kurii warszawskiej

Dnia 2 IV 1968 r. o godz. 12.00 w dalszym ciągu ks. Olszewski, bp Modzelewski (rozmowa przy kawie) twierdzą, że sytuacja wewnętrzna jest pozornie tylko spokojna i Żydzi mogą przejść do ofensywy. Termin 1 maja był również poruszany w rozmowie jako możliwość demonstracji akademickiej. Kler ogólnie patrzy na walkę z syjonizmem w sposób spokojny i niezaangażowany, oceniając akcję jako długofalową. Na ten temat wypowiadali się ks. **Penkała**⁷, ks. **Szyborski** i ks. **Uszyński**.

„**Mathis**”

dnia 3 kwietnia 1968 r.

Uzupełnienie

Grossowie, Zagórscy i Górecy zbierają się razem i podejmują akcję w sprawie uwolnienia swoich dzieci. Szukają również protekcji, m.in. w MSW. **Grossowa** jest pewna, że jej męża nie usuną ze stanowiska. Mówiła również, że gdyby syn jej po zwolnieniu z więzienia nie został przyjęty na UW – to ma zamiar go wysłać na KUL lub ATK. W tej sprawie prosiła TW „**Mathisa**” o protekcję. **Grossowa** uważa, że zagranica zastosuje sankcje gospodarcze wobec Polski, które będą bardzo fatalne. Kontaktuje się ona z dr **Kryńską** Joanną, którą odwiedza w domu. Między innymi szuka u niej protekcji w sprawie syna. Jest ona przyjaciółką **Grossowej** z lat okupacji.

Źródło: AIPN, 01283/563, mf.

⁷ **Penkała Jan** (1902–1973). Duchowny rzymskokatolicki. Święcenia (1938), dyrektor biura Prymasowskiej Rady Odbudowy Kościołów (1947), proboszcz parafii św. Zygmunta w Warszawie, wicedziekan dekanatu Bielany, szambelan papieski.

1968 kwiecień 4, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 4 kwietnia 1968 roku

Tajne^b

^cDyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz^d

Informacja nr 1

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu ...

Dyrektor Teatru Żydowskiego w Warszawie – **Ida Kamińska**¹ – wypowiada się w gronie zaufanych osób, że obecne traktowanie Żydów jest analogiczne do czasów, kiedy w Polsce panowała się endecja. „Jeszcze chwila – mówiła **Kamińska** – a w Polsce utworzą getta, już dzisiaj w naszym teatrze wybijają szyby”. Niemal w całej rozciągłości popiera syjonistów, określając ich postawę jako zgodną z „duchem narodu żydowskiego, gdyż trudno wyobrazić sobie dobrego Żyda, który nie cieszyłby się ze zwycięstwa Izraela nad Arabami lub z innych sukcesów naszego narodu”. Twierdzi, że „nie mam zamiaru robić ze swej osoby tarczy, o którą rozbijałyby się poczynania ludzi źle ustosunkowanych do Żydów, gdyż byłoby to niezgodne z moim sumieniem, tym bardziej że cały teatr jest oburzony nagonką na naszych rodaków”. **Kamińska** uważa, że w tej chwili należy zachować pozorną neutralność, aż do czasu wystawienia nowej sztuki z okazji

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Poniżej pieczętka o treści: Wydział Informacji i Sprawozdawczości Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 19 ... r. Nr ... ref. ... zał. ... z wpisanymi odręcznie datą: 20 III [19]68 [r.] i numerem: AS-0537/68.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kobryń.

^d Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 4 IV [19]68 r. i numerem: 0724.

¹ **Kamińska Ida** (1899–1980). Aktorka, reżyser. Po ukończeniu gimnazjum (1916) występowała na scenie założonego i prowadzonego przez jej rodziców Teatru Żydowskiego w Warszawie, prowadziła wraz z pierwszym mężem Zygmuntem Turkowerem Warszawski Żydowski Teatr Artystyczny (1924–1928), występowała m.in. w Belgii i Francji (1931–1932), prowadziła własny zespół teatralny w Warszawie (od 1933), aktorka w filmach w języku jidysz, we Lwowie (1939–1941, kierowała Państwowym Teatrem Żydowskim), w ZSRR (do 1946, realizowała przedstawienia teatralne i występowała na terenie ZSRR, głównie we Frunze w Kirgistanie, pracownik radia moskiewskiego 1944–1946), w Polsce (od 1946), dyrektor teatrów żydowskich w Łodzi (1949–1953), Wrocławiu (1953–1955), Państwowego Teatru Żydowskiego im. E.R. Kamińskiej w Warszawie (1955–1968), wystąpiła w nagrodzonym Oscarem (1966) filmie czechosłowackim „Sklep przy głównej ulicy” (1965), uzyskując nominację do tej nagrody w kategorii najlepszej aktorki pierwszoplanowej, na emigracji (od 1968), w Stanach Zjednoczonych, Izraelu i ponownie w Stanach Zjednoczonych. Inwigilowana wraz z mężem Marianem Melmanem, córką Ruth Kamińską i zięciem Karolem Latowiczem (pracującymi wraz z nią w PTŻ w Warszawie) przez Wydział III Departamentu III MSW w ramach SOO na grupę krypt. „Turyści” w związku z utrzymywaniem kontaktów z personelem ambasady Izraela oraz międzynarodowymi organizacjami syjonistycznymi (1964–1969). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (do 1979). AIPN, 01224/1691; AIPN, 1268/26577.

25. rocznicy powstania w getcie warszawskim. Po premierze „z całym swoim autorytetem włączyć się do obrony swych rodaków”.

Pracownik TSKŻ – **Rajber** – w swych wypowiedziach wskazuje, że sytuacja, w jakiej znalazło się towarzystwo, jest analogiczna do sytuacji Żydów w getcie w okresie okupacji. Inny natomiast pracownik TSKŻ – **Felhendler**^{e2} – rozpowszechnia wśród odwiedzających siedzibę towarzystwa osób pogłoskę, że w każdej chwili należy spodziewać się napaści na siedzibę TSKŻ.

Wśród pracowników Biura Urządzeń Techniki Jądrowej krąży pogłoska o popełnieniu przez szereg osób narodowości żydowskiej pracujących w Biurze Pełnomocnika Rządu ds. Wykorzystania Energii Jądrowej nadużyć gospodarczych. Jako jeden z przykładów wymienia się wybudowanie za wiedzą i zgodą pełnomocnika rządu – ministra **Billiga**, na koszt przedsiębiorstwa, willi dla przedstawiciela PRL w Międzynarodowej Komisji Energii Atomowej w Wiedniu – **Millera**. W tym samym przedsiębiorstwie twierdzi się, że w biurze pełnomocnika powstała zakonspirowana grupa osób pochodzenia żydowskiego, która stawia sobie za cel niedopuszczenie do jakichkolwiek wystąpień antysemickich i przeciwstawienie się wszelkiej krytyce. Do grupy tej mają między innymi należeć: **Auerbach, Nowacki, Horecki^f, Ringer, Karlejszew, Peciakowski, Fiszbajn i Leszczyński**.

Z jednoźródłowej informacji wynika, że prof. dr Michał **Kalecki**³ podczas ostatnich wystąpień studenckich całkowicie solidaryzował się z postawą młodzieży. Wymieniony podejmował interwencję u rektora SGPiS w sprawie osób zwalnianych z uczelni, które popierały wystąpienia studenckie i brały w nich udział. Podobne stanowisko reprezentuje kierownik Katedry Filozofii w SGPiS doc. dr Jakub **Litwin**.

Wśród pracowników naukowych zatrudnionych w Katedrze Stosunków Międzynarodowych w Szkole Głównej Planowania i Statystyki rozeszła się pogłoska, iż w najbliższym czasie zwolniony zostanie z pracy w Uniwersytecie Warszawskim prof. **Czesław Bobrowski**. Pogłoska ta nie budzi żadnych komentarzy.

W godzinach wieczornych dnia 3 bm. w akademiku przy ul. Kickiego (dom akademicki UW) ujawniono kilkanaście ulotek wykonanych pismem maszynowym, nawołujących

^e *Woryginalne*: Felkander.

^f *Woryginalne*: Chorecki.

² **Felhendler Ignacy** (ur. 1907). Kierownik Wydziału Oświaty ZG TSKŻ, członek prezydium ZG TSKŻ (od III 1966), na emigracji (od 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/19036, t. 1–2.

³ **Kalecki Michał** (1899–1970). Ekonomista, prof. Student PW (1917–1919), matematyki na UW (1920–1921), PG (1921–1925), London School of Economics and Political Sciences (1936–1937), pracownik Instytutu Badań Konunktur Gospodarczych i Cen (1929–1936), asystent na uniwersytecie w Cambridge (1938–1940), uniwersytecie w Oxfordzie (1940–1945), pracownik Międzynarodowego Biura Pracy w Montrealu (1945–1946), w Polsce, pracownik Ministerstwa Finansów, doradca CUP (1946), zastępca dyrektora działu w Departamencie Ekonomicznym Sekretariatu ONZ (1946–1954), w Polsce, pracownik naukowy Zakładu Nauk Ekonomicznych PAN (1955–1961, kierownik Działu Ekonomii Współczesnego Kapitalizmu), doradca Komisji Planowania przy URM (1955–1957), przewodniczący Głównej Komisji Planu Perspektywicznego (1957–1960), rzeczoznawca ekonomiczny rządów Izraela (1951), Meksyku i Indii (1959–1960) oraz Kuby (1961), zastępca przewodniczącego Rady Ekonomicznej przy Radzie Ministrów (1957–1963), pracownik naukowy Katedry Ekonomii Politycznej na Wydziale Handlu Zagranicznego SGPiS (1961–1968), Katedry Ekonomii Politycznej na Wydziale Ekonomiczno-Społecznym SGPiS (1968), po Marcu '68 złożył rezygnację z pracy w SGPiS (8 X 1968 z prośbą o zwolnienie z dniem 30 IX 1968) i demonstracyjnie odmawiał publikowania w Polsce swych prac. Członek korespondent (od 1958), członek rzeczywisty PAN (od 1966).

do bojkotu prasy w dniach 5–10 kwietnia br. (treść ulotek identyczna do ulotek ujawnionych w dniu 3 bm. w domu akademickim przy ul. Zamenhofa).

^gW tym samym dniu w pobliżu Instytutu Chemii przy ul. Rydygiera na ulicy (chodniku) znaleziono 20 sztuk ulotek wykonanych techniką fotograficzną dot. „Deklaracji ruchu studenckiego” (w poprzednim okresie czasu w dniu 2 bm. identyczne ulotki znaleziono w skrzynkach pocztowych).

^hW dniu 4 bm. w godzinach nocnych w budynku przy ul. Przechodniej 2 znaleziono w windach ulotki wykonane pismem maszynowym, następującej treści:

„Obywatelu. Od dn. 5 kwietnia do 10 kwietnia br. nie kupujemy gazet. Wykażemy w ten sposób naszą solidarność ze studentami. Poinformuj o tej akcji swoich znajomych”ⁱ.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 279–281, mps.

^g Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: ulotki.

^h Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: dać.

ⁱ Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.

1968 kwiecień 4, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 4 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja nr 2

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dn. 4 kwietnia 1968 roku

W środowisku adwokatów pochodzenia żydowskiego zanotowano szereg pozytywnych wypowiedzi na temat aktualnej sytuacji. Adwokat **Wolteger**¹ z oburzeniem mówił o planowanej akcji rabinów amerykańskich, zamierzających rzucić klątwę na Polskę. „Ja – mówił – siedziałem dwa lata w getcie warszawskim, byłem o krok od śmierci i przetrwałem tylko dzięki Polakom. Uczciwi Polacy, gdzie tylko mogli i jak mogli, pomagali Żydom, ponosząc przy tym ogromne straty, gdyż Niemcy za ukrywanie Żydów rozstrzelali całe rodziny polskie”. „Dlaczego rabini amerykańscy nie wyklinają morderców hitlerowskich?” – pyta **Wolteger**. Adwokat **Brojdes**² jest zdania, że obecna „akcja skierowana przeciwko Żydom jest słuszna”. Żydzi – jak twierdzi – w wielu wy-

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/2.

¹ **Wolteger Henryk** (ur. 1899). Prawnik. Absolwent Wydziału Prawa UW (1926), w warszawskim getcie, pracownik Centrali Sprzedaży Kamienie, członek Zespołu Adwokackiego nr 7 w Warszawie. Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE w związku z proizraelskim stanowiskiem podczas konfliktu na Bliskim Wschodzie (1967–1970). AIPN, 0224/150.

² **Brojdes Michał** (ur. 1907). Prawnik. Absolwent Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB w Wilnie (1929), pracownik Związku dla Handlu i Eksportu w Wilnie (1931–1933), aplikant adwokacki w Widzach k. Wilna (1933–1937), adwokat w Wilnie (1937–1939), naczelnik zarządu mieszkaniowego, radca prawny w Miejskim Komitecie Wykonawczym („ispolkomie”) w Wilnie (1940–1941), adwokat w Kolegium Adwokatów Mordwińskiej Autonomicznej SRR w Atiarjewie (1941–1942), żołnierz Armii Czerwonej (1942–1945), radca prawny Miejskiego Komitetu Wykonawczego w Wilnie (1945–1946), „repatriowany” (1946), doradca ministra w Ministerstwie Aproprowizacji (1946–1948), zastępca redaktora naczelnego „Rzeczypospolitej” (1947), wykładowca ANP w Warszawie (1948–1949), radca w Ministerstwie Handlu Wewnętrznego (1949–1950), radca prawny w Przedsiębiorstwie Wystaw i Targów w Warszawie (1951), redaktor w wydawnictwie „Książka i Wiedza” (1951–1952, redaktor odpowiedzialny w Dziale Prawno-Historycznym), członek Zespołu Adwokackiego nr 33 w Warszawie, obrońca w procesie „skórzanym” w Kielcach (1961), procesie Ludwika Hassa (1964); zawieszony w prawach wykonywania zawodu (I–IV 1961) za krytykę prokuratora podczas procesu „skórzanego” w Kielcach, skazany przez sąd w Kielcach na 3 miesiące aresztu za krytykę sądu podczas procesu „skórzanego” (15 VII 1961), objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (1960–1966, 1968 przez Departament III MSW), na emigracji w USA (od 1968), wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Inwigilowany w ramach SOO krypt. „Kolos” (1966–1969) i w ramach SMW przez wydziały VIII i XI Departamentu I MSW z uwagi na kontakty z „Kulturą” paryską i RWE (1972–1977). AIPN, 01263/177; AIPN, 1368/6074i; AKiW, 1146, Akta pracownicze M. Brojdesa; zob. R. Kazimierska, *Ludzie w togach*, „Życie Warszawy”, 4 VI 1968, nr 134.

padkach nadużywali swoich stanowisk i swoich wpływów. On sam nigdy nie wiązał się z ruchem syjonistycznym i uważa go za ruch reakcyjny. „Żydzi mieszkający w Polsce powinni, tak jak ja, czuć się i być Polakami”. Równocześnie w tym samym środowisku rozpowszechniane są różnego rodzaju plotki i pogłoski. Adwokat **Wurzel** opowiada, że w marcu br. „przygotowywano zamach stanu przez grupę partyzantów”. Wykorzystali oni – wg **Wurzla** – czynnik antysemityzmu i wywołali zajścia ze studentami, chcąc postawić przed dokonaniem faktem całe społeczeństwo. Z zadowoleniem informuje, że „premier Rumunii wystąpił przeciwko wystąpieniom antysemitycznym w Polsce”. Adwokat **H[enryk] Zajączkowski** solidaryzuje się z poglądami **Wurzla**, dodając, że „rola Polaków w czasie okupacji była kompromitująca. Notowano szereg wypadków oddawania Żydów w ręce Niemców”. Adwokata **Białobłockiego** oburza ^b „natomiast”, że „bez żadnego postępowania dyscyplinarnego – za jednym pociągnięciem pióra – zwalnia się ludzi o światowej sławie i sprowadza się ich pozycję do zera”. Informuje również, że w Polskiej Akademii Nauk opracowano rezolucję protestującą przeciwko zwolnieniu prof. **Żółkiewskiego** i innych naukowców.

W środowisku literackim zanotowano wypowiedź **Marceliny Grabowskiej**³, która tłumaczy, że termin „syjonizm” nie oznacza już niczego, bo „syjonizm” to idea zdobycia przez Żydów ojczyzny. Z chwilą powstania państwa Izrael nie może być już mowy o jakimkolwiek „syjonizmie”. Jej zdaniem „Żydzi też kochają swoją ojczyznę i ten, kto prześladuje Żydów, prześladuje i Polaków, bo gwałci swobody obywatelskie. Zwracanie się przeciw Żydom i zwalanie na nich winy za bałagan w kraju oznacza słabość rządu”. **Jan Józef Lipski** w kawiarni PIW opowiada, że usunięty za nadużycia z redakcji „Sztandaru Młodych” redaktor **Gontarz** chciał wydrukować w redakcji „Polityka” artykuł na temat **Pawła Jasienicy**, żądając za ten artykuł sumę 5 tysięcy złotych. „Na szczęście «Polityka» odmówiła przyjęcia tego artykułu”. **Lipski** przewiduje, że w czasie manifestacji w dniu 1 maja dojdzie do nowych wystąpień młodzieży. W kawiarni PIW ostentacyjnie przesiaduje **Stefan Staszewski**, informując zarazem znajomych, że oczekuje na żonę, która w tej instytucji jest zatrudniona.

Zdziwienie wśród pracowników Warszawskich Zakładów Budowy Urządzeń Przemysłowych im. L[udwika] Waryńskiego, którzy brali udział jako aktywni robotnicy w likwidowaniu w dniu 8 marca br. wiecu na terenie Uniwersytetu Warszawskiego, wywołał fakt zwrócenia się przez KZ PZPR o składanie przez nich oświadczeń na temat udziału w tej akcji. Pracownicy ci postanowili nie składać żądanych oświadczeń. Równocześnie zanotowano wypowiedzi w rodzaju „teraz będziemy pisać, a później będą wyciągać [wobec] nas konsekwencje karne”, „czy przez składanie oświadczeń mamy się usprawiedliwiać przed Żydami” itp.

Wśród pracowników **Fabryki Półprzewodników „Tewa”** zanotowano wypowiedzi, że z zakładu powinni zostać usunięci **Nowak Artur**⁴ – dyrektor **Zakładu Doświad-**

^{b-b} *Wpisano odręcznie.*

³ **Grabowska Marcelina** (1912–1986). Pisarka, filozof, dr. Członek ZLP. AIPN, 1005/142959.

⁴ **Nowak Artur (Lerner Abraham)** (ur. 1916), ppłk. Inżynier. Absolwent gimnazjum w Drohobyczu (1935), korepetytor, akwizytor (do 1939), milicjant (tłumacz, sekretarz Wydziału Śledczego, referent Wydziału Śledczego) na terenach włączonych do ZSRR (1939–1940), student Instytutu Handlu Radzieckiego we Lwowie (1940–1941), w ZSRR (1941–1946, zmobilizowany, robotnik w batalionie budowlanym do 1942, pracownik na budowach i w zakładzie naprawy samochodów zarządzanych przez NKWD), we Wrocławiu (od 1946). Od lipca 1946 r. referent

czalnego, który w złożonym życiorysie podaje, że jeszcze przed wojną należał do organizacji syjonistycznej, oraz z[astęp]ca dyrektora ds. ekonomicznych – Śmiśniewicz. Wymienionym zarzuca się ściąganie do pracy w zakładzie osób pochodzenia żydowskiego, obsadzanie nimi kierowniczych stanowisk oraz dopuszczanie się nadużyć przy przydzielaniu mieszkań w blokach zakładowych. **Negatywnie oceniana jest także postawa Haliny Runowicz – I sekretarza KZ PZPR, która torpeduje** zwołanie zebrania partyjnego. Zanotowano **wypowiedzi, że jeżeli** w ciągu najbliższych dwóch dni **nie odbędzie się zebranie**, to członkowie partii sami je zwołają i wybiorą nowy komitet zakładowy.

W dniu 3 kwietnia br. w kościele pw. św. Anny na zakończenie rekolekcji dla młodzieży akademickiej przemówienie wygłosił kardynał Stefan Wyszyński. W przemówieniu, nawiązując do słów odczytanej Ewangelii, podkreślił znaczenie wiary dla narodu, a w szczególności dla młodzieży. Zaangażowanie się młodzieży i jej solidarność ze starszym pokoleniem w walce o postęp społeczny powinny – zdaniem Wyszyńskiego – odbywać się nie tylko przez deklaracje, ale i przez Ewangelię. Młodzież nie powinna pozwalać sobie na przetrącanie kręgosłupa wiary religijnej przez niewiarę, zobojętnienie i pustkę ideologiczną i moralną. W czasie przemówienia w kościele znajdowało się ok. tysiąca osób, z czego prawie 90 proc. stanowiła młodzież.

W dniu 4 kwietnia br. przeprowadzono 15 rewizji mieszkaniowych u uprzednio aresztowanych b[yłych] studentów Uniwersytetu Warszawskiego. W trakcie rewizji zakwestionowano między innymi 8 maszyn do pisania, różną korespondencję, książki w języku hebrajskim, czasopismo „Kronika” wydawane w Londynie (z roku 1966), notatki, adresy itp. W mieszkaniu aresztowanego **Andrzeja Aranowskiego** znaleziono dwa egzemplarze opracowywanej odezwy do studentów, u aresztowanego **Adama Michnika** zakwestionowano m.in. „Ostatni list Bucharina do przyszłej generacji przywódców partyjnych” oraz wiele korespondencji zagranicznej. **W czasie rewizji w mieszkaniu aresztowanego Jana Grossa znaleziono list** pisany przez **Zygmunta Mycielskiego do Zygmunta Grossa**. W liście tym, pisanym w czerwcu ubiegłego roku, **Mycielski** stwierdza, że drżał o los 3 milionów Żydów w Izraelu, ale „Jehowa pokierował tą walką Dawida z Goliatem”. W dalszej części listu **Mycielski** pisze, że gdyby był o 20 lat młodszy, to „pojechałby połączyć swój los z ich w Izraelu”.

Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy przedstawiła zarzut o popełnienie przestępstwa z art. 6a dekretu o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk studentce I roku Wydziału Finansów i Statystyki Szkoły Głównej Planowania

Sekcji 4, od grudnia 1946 r. starszy referent p.o. kierownika Sekcji 3 Wydziału V WUBP we Wrocławiu; od czerwca 1948 r. zastępca naczelnika Wydziału Miejskiego, od września 1948 r. zastępca naczelnika Wydziału I WUBP we Wrocławiu; od września 1949 r. kierownik Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Gdańsku, od sierpnia 1950 r. zastępca naczelnika Wydziału I WUBP w Gdańsku; od czerwca 1951 r. kierownik Sekcji 3 Wydziału II, od kwietnia 1952 r. zastępca naczelnika Wydziału II, od października 1953 r. naczelnik Wydziału II Departamentu I MBP (w 1951 absolwent UW, mgr praw); od kwietnia 1955 r. naczelnik Wydziału II Departamentu II KdsBP; od kwietnia 1956 r. wicedyrektor Departamentu II KdsBP; od lutego 1957 r. naczelnik wydziału w Biurze Paszportów Zagranicznych MSW; w sierpniu 1958 r. zwolniony ze służby. Pracownik Fabryki Półprzewodników „Tewa” w Warszawie (od II 1963), m.in. kierownik Biura Naukowo-Badawczego, dyrektor Zakładu Doświadczalnego (XI 1967–VII 1968), rencista MSW (od VIII 1968), na emigracji (od X 1968), w Danii. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1987). Członek Hanoar Hacijoni (1931–1933), ZMS (1933–1935), Komsomołu (1940–1946), PPR (od 1946), PZPR. AIPN, 1268/28783; AIPN, 0604/2, Akta osobowe funkcjonariusza.

i Statystyki – **Elżbiecie Wrzeńskiej**⁵. Wymieniona (odpowiada z wolnej stopy) rozpoznała wśród studentów zawiadomienia o wiecu studentów Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 8 marca 1968 roku⁶.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 282–285, mps.

⁶ *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.*

⁵ **Wrzeńska Elżbieta** (ur. 1947). Absolwentka LO w Milanówku (1965), księgowa w Fabryce Tarcz Ściernych w Grodzisku Mazowieckim (1966), studentka WFiS SGPiS (1966–1969). Objęta śledztwem w związku z rozrzuconiem (7 III 1968) wspólnie z Alicją Sandgarten w Auli Spadochronowej SGPiS ulotek zawiadamiających o wiecu na terenie UW w dniu 8 III 1968 r. (ulotki przekazał jej brat cioteczny, student polonistyki UW Janusz Pawłowski), śledztwo umorzono (VIII 1968), zawieszona w prawach studenta SGPiS (21 V 1968), ukarana przez Komisję Dyscyplinarną ds. Studentów SGPiS zawieszeniem w prawach studenta na 1 rok (5 VI 1968), uznana za winną „kolportażu ulotek w dn. 7 III br. [...] na podstawie zeznań świadków oskarżenia: A. Sandgarten, studentki I roku [Wydziału] Finansów i Statystyki, i Andrzeja Frączkiewicza, studenta I roku [Wydziału] Finansów i Statystyki, oraz przyznania się [...] do udziału w kolportowaniu ulotek”, przywrócona w prawach studenta SGPiS (15 II 1969). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy/KS MO w ramach KE krypt. „Elka” (VIII 1969–XII 1972). W materiałach KE poza notatką dotyczącą skreślenia jej z listy studentów (X 1969) znajdują się jedynie dokumenty z 1968 r. na temat rozrzuconia przez nią ulotek (7 III 1968) i konsekwencji tego czynu. Brak dokumentów świadczących o faktycznej inwigilacji E. Wrzeńskiej w okresie prowadzenia dotyczącego jej KE. AIPN, 0746/13; AIPN, 0224/395; ASGH, WFiS 29651.

1968 kwiecień 4, Warszawa – Informacja Wydziału Organizacyjnego Komitetu Warszawskiego PZPR o przebiegu zebrań partyjnych

Komitet Warszawski PZPR
Wydział Organizacyjny
Sektor Informacji
Nr 8/IV/1354

^aDo użytku wewnątrzpartyjnego
Egz. nr ^b21^b

Informacja o zebraniach partyjnych i spotkaniach¹

1. W dniu 30 marca br. odbyło się w Komitecie Dzielnicowym Mokotów spotkanie z sekretarzami POP, kierownikami i dyrektorami szkół. W spotkaniu wzięło udział ok. 180 osób. Po informacji I sekretarza KD na temat aktualnych problemów pracy partyjnej wywiązała się żywa dyskusja, w której zabierało głos 12 osób.

Stwierdzono m[ie]dzy innymi: „Syjonizm w Polsce nie jest kwestią ostatnich dni; gdzie były władze, dlaczego pozwoliły na rozwijanie ruchu syjonistycznego. Dlaczego nie informowano społeczeństwa wcześniej o tych sprawach, przecież narastały one od kilku lat”. „O niektórych faktach dowiedzieliśmy się dzisiaj po raz pierwszy, to jest bolesne. Jaki procent syjonistów był w placówkach służby zagranicznej i ilu jest jeszcze. Byli syjoniści w dawnym Urzędzie Bezpieczeństwa. Reszta włosów staje na głowie, jak człowiek zastanawia się nad sprawą zdrady tajemnicy państwowej, wojskowej przez ludzi nam wrogich”.

„Socjalizm nierozzerwalny jest z Polską. Nie chodzi tu jednak o ten socjalizm za 54 tys. zł. Staszewski zarabiał podobno 54 tys zł, a niektórzy nauczyciele zarabiają 1200, jest tu olbrzymia dysproporcja. Tow. Wiesław już dawno mówił o zlikwidowaniu tych kominów. Dlaczego pozwolono na tak olbrzymie dysproporcje”.

„Występują duże dysproporcje w podziale dochodu narodowego. Niektórzy, dochodząc do renty, dostają odprawy w wysokości 3-miesięcznych zarobków, nauczycielce, która odchodzi ze szkoły na emeryturę, nie przysługuje to. Zwrócono się z tą sprawą do inspektoratu i otrzymaliśmy odpowiedź, że możemy jej dać 500 zł za ciężko przepracowane lata z młodzieżą”.

„Mówi się nam, że powinniśmy we własnym środowisku oddziaływać. My partię popieramy i będziemy popierać, ale to jest niewystarczające. Trzeba zrobić porządek «na górze». Klasa robotnicza zajęła piękne i jasne stanowisko w marcowych dniach, z klasą robotniczą to nie to, co z inteligencją, z klasą robotniczą trzeba się wyliczyć co do joty”.

Mówiono także wiele o potrzebie pracy wychowawczej z młodzieżą, o zadaniach i odpowiedzialności członków partii.

^a Powyżej odręczna adnotacja o treści: tow. H[enryk] Ślabczyk.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

¹ Do informacji dołączono kartkę z nadrukiem: Z[astęp]ca komendanta MO ds. bezp[ie]czeństwa] m.st. Warszawy i odręczną adnotacją, opatrzoną nieczytelnym podpisem i datą 8 IV [19]68 [r.], o treści: Płk Kończewicz do wiadomości. AIPN, 1585/968, k. 305.

2. W dniu 3 kwietnia odbyło się zebranie organizacji partyjnej w Instytucie Badań Jądrowych w Świerku, na którym prelekcję nt. syjonizmu wygłosił dr Siatkowski z UW.

W trakcie dyskusji dr Rajmund Gwóźdź², dyrektor Zakładu Doświadczalnego Ośrodka Produkcji i Dystrybucji Izotopów, stwierdził m[ieędzy] innymi, że: „Jeżeli dzisiaj Polacy dzielią się na Polaków i syjonistów – to ja jestem syjonistą. Naród polski będzie się brzydził tym, co robi dzisiaj, a towarzysze będą się wstydzili, że robią to rękami takich ludzi jak dr Siatkowski”.

Po tym wystąpieniu wywiązała się burzliwa dyskusja, w której padł wniosek o wykluczenie R[ajmunda] Gwoźdźa z partii. Za wnioskiem głosowało 101 towarzyszy, wstrzymało się od głosu 19 osób, 10 głosowało przeciw.

Komitet Zakładowy IBJ w dniu 4 kwietnia podjął uchwałę, w której postuluje odwołanie R[ajmunda] Gwoźdźa ze stanowiska i zwolnienie z pracy w instytucie.

3. W dniu 3 kwietnia odbyło się zebranie podstawowej organizacji partyjnej w centrali Narodowego Banku Polskiego. W referacie komitetu zakładowego omówiono ostatnie wydarzenia oraz na tym tle zadania i obowiązki członków partii. Wiele miejsca w referacie zajęła sprawa postawy wiceprezesa NBP – Bronisława Blassa. Stwierdzono, iż synowie ww. znani są ze swej działalności w Klubie Poszukiwaczy Sprzeczności i działalności politycznej sprzecznej z linią partii. Podkreślano odpowiedzialność B[ronisława] Blassa za wychowanie swoich synów, który „czynił wszystko, aby zapewnić synom jak najlepsze warunki (wyjazdy zagraniczne, matura w szkole angielskiej), lecz nie uczynił nic, aby związać ich z naszą rzeczywistością, z Polską Ludową”. Wskazywano, iż B[ronisław] Blass jest nieszczerzy wobec organizacji partyjnej. Mówiono, iż nadużywał stanowiska służbowego dla załatwienia spraw swojej rodziny (decyzje dewizowe), że utrzymywał kontakty z Bergerem, obywatelem USA – działaczem syjonistycznym.

W trakcie dyskusji zabrało głos 14 osób, przedstawiciele wszystkich szczebli hierarchii zawodowej (od prezesa banku do sprzątaczk). Wszyscy dyskutanci wyrażali poparcie dla wniosków KZ, które zostały przyjęte przy jednym głosie wstrzymującym się (tow. Leona Kasmana). Wnioski dotyczą:

- wykluczenia B[ronisława] Blassa z PZPR,
- wystąpienia do KC PZPR o spowodowanie odwołania B[ronisława] Blassa z zajmowanego stanowiska – wiceprezesa NBP.

B[ronisław] Blass mimo uprzedniego zawiadomienia o temacie zebrania nie wziął w nim udziału, tłumacząc się zakazem lekarza. Zarówno w dniu zebrania, jak i w dniach poprzednich B[ronisław] Blass był obecny w pracy.

4. Komitet Zakładowy PZPR w Ministerstwie Handlu Zagranicznego na posiedzeniu w dniu 3 kwietnia 1968 r. jednomyślnie zatwierdził uchwałę zebrania OOP nr 4 z dnia 25 marca 1968 r. o wykluczenie ob. J[ózefa] Kutina z szeregów członków Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, biorąc pod uwagę następujące przekroczenia norm statutowych i etycznych członka partii:

² **Gwóźdź Rajmund** (ur. 1929). Chemik, dr. Pracownik naukowy IBJ na Żeraniu (1959–1961), w Świerku (1962–1968), dyrektor Ośrodka Produkcji i Dystrybucji Izotopów, członek PZPR (wykluczony IV 1968), na emigracji (od I 1969). Inwigilowany przez Wydział III KW MO w Warszawie w ramach KE krypt. „Marlin” (1968) jako „podejrzany o prowadzenie działalności syjonistycznej” („utrąca w pracy Polaków, a foruje Żydów”). W aktach KE znajdują się dokumenty świadczące o jego inwigilacji od 1965 r. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0227/579; AIPN, 1268/29397.

– bierność i formalny stosunek do organizacji partyjnej, w konsekwencji całkowite wyobcowanie się z partii;

– wykorzystywanie stanowiska służbowego dla protegowania i ochraniać ludzi, którzy zdradzili Polskę, a którzy piastowali w resorcie handlu zagranicznego odpowiedzialne stanowiska w przedsiębiorstwach handlu zagranicznego;

– popieranie ludzi, których kwalifikacje zawodowe i polityczne nie odpowiadały podstawowym normom pracownika handlu zagranicznego, zwłaszcza szczebla kierowniczego. Tym samym świadome lub wynikające z braku elementarnych zasad czujności szkodliwe działanie;

– stwarzanie mitów wokół swojej osoby i wykorzystywanie ich dla umocnienia własnej pozycji;

– okazywanie pomocy i popieranie, wykorzystując swoje stanowisko służbowe, osób, które w czasie ostatnich wydarzeń ujawniły aktywną, wrogą Polsce Ludowej postawę;

– powodowanie swoją niepartyjną postawą atmosfery, która utrudniała zarówno działalność polityczną, jak i zawodową w podległych wiceministrowi J[ózefowi] Kutinowi jednostkach organizacyjnych; w przypadku krytycznej oceny ludzi przez J[ózefa] Kutina otaczających opieką – sugerowanie przez niego możliwości oceny takiej postawy jako antysemickiej.

Jednocześnie komitet zakładowy w oparciu o uchwałę zebrania OOP nr 4 o konieczności zbadania działalności zawodowej obywatela Józefa Kutina zwraca się do Komitetu Warszawskiego PZPR o spowodowanie zbadania tych spraw przez kompetentne organa państwowe.

5. W dniu 3 kwietnia DKKP Praga-Południe wydalila z partii Moroz³ – z[astę]pcę dyr[ektora] ds. naukowych w Instytucie Elektrotechniki. Moroz na ostatnim zebraniu POP wysuwał m[ie]dzy innymi stwierdzenia, „że obywatel Polski narodowości żydowskiej ma takie samo prawo cieszyć się z sukcesów Izraela, jak np. obywatel Polski narodowości czeskiej z sukcesów Czechosłowacji”. Na posiedzeniu DKKP Moroz nie potrafił zająć żadnego stanowiska.

6. W dniu 3 kwietnia odbyło się zebranie POP w Akademii Wychowania Fizycznego poświęcone ocenie ostatnich wydarzeń na uczelni i wytyczeniu programu działania. Po referacie I sekretarza KU głos w dyskusji zabierało 18 osób. Wszystkie wystąpienia cechowała duża rozważa polityczna, troska o sprawy wychowawcze młodzieży i pełne poparcie dla wystąpienia tow. Wiesława na naradzie warszawskiego aktywu.

Podjęto wnioski w sprawie:

– ustalenia kierunków pracy politycznej wśród studentów,

– przeanalizowania kadr naukowych w katedrach i zakładach, zwłaszcza w Katedrze Higieny, Chemii, Biochemii oraz bibliotece,

– opracowania nomenklatury KU PZPR,

– wystąpienia do rektora w sprawie odwołania z Katedry Higieny doc. Brodniewicza, oraz zwolnienie z etatu Lemparta⁴.

³ **Moroz Włodzimierz** (ur. 1916). Elektrotechnik, prof. mgr inż. Absolwent Wydziału Elektrycznego PW (1946), pracownik Instytutu Elektrotechniki w Warszawie (m.in. jeden z zastępców dyrektora ds. naukowych do 1968, kierownik Zakładu Maszyn Elektrycznych). Członek PZPR (wykluczony 1968, przywrócono członkostwo). AIPN, 1005/124153.

⁴ **Lempart Tomasz (Fischer Dawid)** (ur. 1915), kpt. Absolwent gimnazjum we Lwowie (1933), absolwent kursów wychowania fizycznego, instruktor w klubach sportowych we Lwowie (od 1934, m.in. Hasmona Lwów, Po-goń Lwów) i Łodzi (1936–1939, Makabi Łódź, Jutrznia Łódź), kierownik Wydziału Sportowego Spartaka Lwów

Na zakończenie zebrani wystosowali list do tow. Wiesława.

7. W dniu 30 marca odbyło się spotkanie sekretariatu KD Praga-Północ i przedstawicieli kluczowych zakładów pracy z funkcjonariuszami Zmotoryzowanego Odvodu MO, komendy dzielnicowej MO i ORMO, w którym uczestniczyło ok. 900 osób. I sekretarz KD tow. B[ogusław] Czechowski przedstawił ocenę wydarzeń, zadania, jakie wynikają z nich dla POP, oraz podziękował funkcjonariuszom za aktywny udział w likwidacji zajść ulicznych i utrzymanie porządku. Zebrani wystosowali list do tow. Wiesława.

Odbyły się spotkania przedstawicieli zakładów pracy z poszczególnymi kompaniami ZOMO.

8. W dniu 3 IV br. odbyło się zebranie ogólne nauczycieli – członków partii w dzielnicy Praga-Południe. Zebranie zostało zorganizowane z inicjatywy aktywu partyjnego oświaty. Wzięło w nim udział ponad 350 osób. Szeroko omówiono aktualne zadania szkoły w dziedzinie umocnienia pracy ideowej wśród młodzieży oraz roli POP w pracy politycznej wśród nauczycieli. Zebrani wystosowali list do tow. Wiesława.

9. W dniu 3 kwietnia odbyło się spotkanie aktywu ZMS dzielnicy Praga-Południe. Wzięło w nim udział ok. 1200 osób. Obok omówienia zadań pracy ideowo-wychowawczej wśród młodzieży złożono meldunki o podjętych dla uczczenia V Zjazdu partii zobowiązaniach produkcyjnych w 16 zakładach pracy. Zebrany aktyw przyjął również zobowiązanie dalszego porządkowania bulwaru St[anisława] Augusta.

10. W dniu 2 IV odbyło się zebranie POP w PAP z udziałem tow. Niedźwieckiego – kier[ownika] Wydz[iału] Przemysłu KC. Po informacji sekretarza KD o aktualnych problemach politycznych zebrani zgłosili szereg pytań. Z informacji KZ wynika, iż wystąpienie tow. Niedźwieckiego przyjęto krytycznie, pominął on szereg pytań, określał się jako „branżowy fachowiec”, podjął jedynie te zagadnienia, które szeroko zostały omówione w wystąpieniu tow. Wiesława.

(1940–1941), od czasu zajęcia Lwowa przez Niemców posługiwał się dokumentami otrzymanymi od swojego znajomego Tomasza Lemparta (ur. 1910), robotnik w firmach budowlanych w Siedlcach (1941–1944), od stycznia 1945 r. starszy cenzor w POCW w Siedlcach PUBP w Siedlcach; od lutego 1945 r. starszy cenzor, od marca 1945 r. inspektor, od czerwca 1945 r. zastępca kierownika WOCW w Lublinie WUBP w Lublinie; od sierpnia 1945 r. kierownik WWCW w Łodzi, następnie naczelnik Wydziału Cenzury WUBP w Łodzi; od marca 1946 r. naczelnik Wydziału VIII WUBP w Łodzi; od stycznia 1947 r. naczelnik Wydziału „B” WUBP w Łodzi; w styczniu 1948 r. starszy instruktor wychowania fizycznego w Samodzielnej Sekcji Szkolenia Aparatu Centralnego Departamentu Szkolenia MBP, od stycznia 1948 r. kierownik Sekcji Kultury Fizycznej, od maja 1949 r. naczelnik Wydziału Kultury Fizycznej i Sportu Departamentu Szkolenia MBP (jednocześnie od stycznia 1948 r. sekretarz ZG Zrzeszenia Sportowego „Gwardia”); we wrześniu 1952 r. zwolniony ze służby, dyrektor Departamentu Sportu w GKKF (1953–1954), sekretarz generalny Polskiego Komitetu Olimpijskiego (1954–1965), radca przewodniczącego GKKFiT (do IV 1968), adiunkt w Muzeum Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie (VIII 1968), na emigracji (od XI 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek PPR (od XI 1944), PZPR. Inwigilowany w ramach SOS krypt. „Sportowiec” przez Wydział VII Departamentu II MSW (1963–1968, materiały sprawy zarchiwizowano II 1969) w związku z podejrzeniem wykorzystywania stanowiska służbowego do osiągnięcia korzyści osobistych. AIPN, 0193/2962, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 2174/2010; AIPN, 01224/1564; AIPN, 1268/28960; AIPN, 0990/7, Rozkazy personalne MBP nr 428 z 28 IX 1947 r., nr 562 z 31 XII 1947 r. Po ogłoszeniu w prasie informacji o zwolnieniu z zajmowanych stanowisk Aleksandra Gutowskiego i Tomasza Lemparta (*A. Gutowski i T. Lempart zwolnieni ze stanowisk*, „Trybuna Ludu”, 6 IV 1968, nr 96) ukazał się artykuł krytykujący ich działalność w dziedzinie sportu. W przypadku T. Lemparta chodziło głównie o okres pełnienia przez niego funkcji sekretarza generalnego PKOl, zwrócono też uwagę, że dopiero w maju 1966 r. uzyskał sądowe uznanie świadectwa maturalnego i w rekordowym czasie (od IV 1965 do VI 1966) ukończył czteroletnie studia magisterskie na warszawskiej AWF. M. Bilski, A. Jucewicz, *Kariery*, „Przegląd Sportowy”, 11 IV 1968, nr 48/49.

11. W dniu 3 kwietnia odbyło się spotkanie aktywu ZMS Uniwersytetu Warszawskiego (200 osób) z kierownikiem Wydziału Nauki i Oświaty KC – tow. Werblanem. Aktyw zgłosił ponad 30 pytań, m[ie]dzy innymi:

- na ile obecna sytuacja w kraju sięga w przeszłość – w lata [19]45–[19]48 i [19]56–[19]57,
- jak wygląda jedność w kierownictwie partii,
- czemu partia bierze na siebie odpowiedzialność za działalność i błędy indywidualnych ludzi,
- kto odpowiada za prasę w Komitecie Centralnym,
- czy prawdą jest, że tow. Ochab na zebraniu w WSK Okęcie wygłaszał pochlebne opinie o Michniku,
- czemu prasa milczała o działalności grup Kuronia i Modzelewskiego, czemu dopiero teraz mówi się o grupach i elementach antyustrojowych,
- co się dzieje w wojsku, jaka jest obecnie sytuacja polityczna w okręgu warszawskim,
- tow. Spychalski w Łodzi wymienił kilka osób, które prowadziły niewłaściwą politykę kadrową, np. Minc, Berman – jak można odnieść ich działalność do wypadków warszawskich,
- czy nastąpią zmiany w programie nauczania na uczelniach (podręczniki Schaffa i Baumana),
- jakie kompetencje i relacje istnieją między senatem uczelni, Ministerstwem Szkolnictwa Wyższego i Wydziałem Nauki KC w prowadzeniu polityki kadrowej na wyższych uczelniach,
- czemu prasa nie informowała, a teraz informuje,
- kto odpowiada za wydanie encyklopedii,
- kto odpowiada, że tak mały procent młodzieży robotniczej uczęszcza na studia,
- jak wygląda sytuacja w Czechosłowacji.

Tow. Werblan w odpowiedzi na postawione pytania omówił obszernie problemy układu sił i kierunków w partii w latach powstawania władzy ludowej oraz po roku 1956, jak również zagadnienia pracy ideologicznej wśród młodzieży, problem ustawy o szkolnictwie wyższym i szereg aktualnych problemów nurtujących środowisko uniwersyteckie. Stenogram wystąpienia jest w opracowaniu. Atmosferę spotkania należy ocenić jako bardzo dobrą.

12. W dniu 3 kwietnia odbyła się konferencja sprawozdawczo-wyborcza w przedsiębiorstwach „Ruch”. W dyskusji zabierało głos 16 towarzyszy reprezentując[ych] organizacje wszystkich przedsiębiorstw.

W pierwszej części zebrania dominowały wystąpienia towarzyszy pochodzenia żydowskiego wyrażające pełną aprobatę dla stanowiska partii w sprawach aktualnych wydarzeń w kraju, potępiające agresję Izraela i odcinające się od nagonki syjonistycznej na Polskę.

Wystąpieniem wnoszącym do dyskusji krytyczne uwagi dotyczące działalności przedsiębiorstw ruchowskich, włącznie z centralnym zarządem, było wystąpienie tow. Pazery – sekretarza POP z Centralnego Kolportażu Prasy i Wydawnictw. Mówił on o konieczności sprawowania przez organizacje partyjne nadzoru politycznego nad działalnością administracji, stwierdzając, że np. dyr[ektor] Herbst⁵ na jednym z posiedzeń egzekutywy

⁵ **Herbst Emil** (ur. 1907). Robotnik budowlany (do 1928), członek KPZU (od 1927), funkcjonariusz partyjny, kilkakrotnie aresztowany i trzykrotnie skazany (1928–1932) na karę więzienia za działalność komunistyczną, we Francji

POP w CKPiW podważył uprawnienia i możliwości POP w tym zakresie. Krytycznie ustosunkował się do decyzji dyr[ektora] Herbsta w sprawie budowy tunelu łączącego DSP z CKPiW, który kosztował ok. 12 mln zł, a obecnie jest bezużyteczny. Mówił o tłumieniu krytyki, przytoczył fakt zorganizowania przez dyr[ektora] Herbsta dużej uroczystości pożegnalnej w związku z odwołaniem dyr[ektora] przedsiębiorstwa „Ruch” w Katowicach – Rożka, krytykował urządzane przyjęcia po zjazdach dyrektorów itd. Wystąpienie to wywołało ostry protest ze strony dyr[ektora] stołecznego przedsiębiorstwa „Ruch” – Pieńkowskiego, który m[ie]dzy innymi stwierdził, iż „nie jesteśmy powołani do oceny tow. Herbsta, na stanowisko to został powołany przez kierownictwo partyjne i ono go oceni”.

Stanowisko dyr[ektora] Pieńkowskiego spotkało się z ostrą polemiką ze strony szeregu towarzyszy.

Na uwagę zasługuje fakt, iż usiłowano nie dopuścić do głosów krytyki na zebraniach, próbując sprowadzić dyskusję na inne tory.

Na zebraniu nie podniesiono spraw, o których przed zebraniem mówiono w indywidualnych rozmowach.

Warszawa, dn. 4 IV 1968 r.

Sektor Informacji Partyjnej

Otrzymują:

- Czł[onkowie] egzekutywy KW PZPR
- Kier[ownicy] wydziałów KW PZPR
- I sekretarze KD PZPR
- Wydz[iał] Organizacyjny KC PZPR

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 306–313, mps powiel.

(1939–1940), żołnierz AP we Francji, kanonier w 3. pac, w ZSRR (1941–1945), m.in. strażnik w fabryce w Kokandzie, przewodniczący rady zakładowej w fabryce bawełny w Kokandzie, działacz ZPP w Taszkencie (1944), kierownik Wydziału Organizacyjnego ZG ZPP, nacelnik wydziału w WUKPPiW w Łodzi (1945–1948), członek ZG RSW „Prasa” (1948–1949), dyrektor generalny Państwowego Przedsiębiorstwa Kolportażu „Ruch” (od 1950), dyrektor Centralnego Zarządu Upowszechniania Prasy i Książki „Ruch”, rencista z tytułu szczególnych zasług dla PRL (od VI 1972). Członek PPR (od 1944, sekretarz KD w Łodzi), PZPR. Inwigilowany przez Wydział V Departamentu II MSW w ramach SOS (1962–1964) w związku z anonimem przesłanym do KBW, oskarżającym go o przekazywanie informacji wywiadowi amerykańskiemu i izraelskiemu. Informacje te nie znalazły potwierdzenia. W wyniku inwigilacji ustalono, że w kierowanym przez siebie przedsiębiorstwie „prowadził niewłaściwą gospodarkę [...], szczególnie w stosunkach handlowych z Izraelem”. AIPN, 01224/991; AIPN, 1005/90567.

1968 kwiecień 4, Warszawa – Informacja Wydziału Organizacyjnego Komitetu Warszawskiego PZPR dotycząca zebrania Podstawowej Organizacji Partyjnej Oddziału Warszawskiego Związku Literatów Polskich w dniu 2 kwietnia 1968 r.

Komitet Warszawski PZPR
Wydział Organizacyjny
Sektor Informacji
Nr 7/IV/1353

^aDo użytku wewnątrzpartyjnego
Egz. nr ^b21^b

Informacja o zebraniu Podstawowej Organizacji Partyjnej Warszawskiego Oddziału ZLP

W dniu 2 kwietnia odbyło się zebranie POP w Warszawskim Oddziale ZLP. W zebraniu poza członkami partii uczestniczyli członkowie koła ZSL przy Oddziale Warszawskim.

Ogółem wzięło udział ok. 90 osób. (Na zebraniu obecny był tow. St[anisław] Rostkowski z Wydziału Propagandy KW).

Przedmiotem zebrania było krótkie zagajenie I sekretarza POP tow. J[erzego] Putramenta na temat aktualnej sytuacji w życiu warszawskiej organizacji partyjnej i POP literatów, dyskusja oraz podjęcie dwóch uchwał:

1. Wspólnej uchwały POP PZPR i koła ZSL do Zarządu Głównego ZL[P] z wnioskiem o usunięcie ze związku literatów jego trzech członków: **Pawła Jasienicy**, **S[tefana] Kisielewskiego** i **J[anuarego] Grzędzińskiego**.

2. Uchwały POP o zwołanie ogólnokrajowej narady pisarzy partyjnych.

Zebranie zagał **tow. Putrament**, dokonując krótkiego przeglądu aktualnych wydarzeń politycznych w kraju, w warszawskiej organizacji partyjnej oraz w organizacji partyjnej literatów między ostatnim partyjnym zebraniem a obecnym. **Tow. Putrament** powiedział, iż bardzo czynna postawa wszystkich organizacji partyjnych na terenie Warszawy obliuguje członków partii literatów do zajęcia się wrogą postawą i szkodami, jakie dla społeczeństwa i Związku Literatów przynoszą ci trzej członkowie związku.

Następnie w imieniu koła ZSL zabrał głos **J[an] Maria Gisges**, który poparł w imieniu literatów – członków ZSL projekt uchwały o wydaleniu ze związku literatów wyżej wymienionych. Gisges podkreślił szczególną szkodliwość społeczną działalności Jasienicy i Kisielewskiego.

W dyskusji zabierało głos 21 osób, w tym 3 członków koła ZSL przy Zarządzie Oddziału Warszawskiego ZLP (członkowie PZPR – Koźniewski, Życki, Jerzyna¹,

^a Powyżej odręczna adnotacja o treści: Tow. H[enryk] Ślabczyk.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

¹ **Jerzyna Zbigniew** (1938–2010). Poeta, dramaturg, eseista, edytor. Student filologii polskiej na UW (do 1960), stały współpracownik „Współczesności” (1959–1970), współtwórca grupy literackiej Orientacja Poetycka „Hybrydy”, pracownik redakcji tygodnika „Kultura” (1963–1970), publikował m.in. w czasopiśmie: „Tygodnik Kulturalny” (1962–1967), „Stolica” (1962–1967), „Materiały Repertuarowe” (1964–1972), „Orientacja” (1966–1969),

Kuśniewicz, Lisiecka, Lenart, Czeszko, Jurandot, Kozicki, Gaworski, Jesionowski², Nawrocka, Kuncewicz³, Segal⁴, Bobruk, Dobrowolski, Siekierska, Putrament, Mioduszewski⁵, członkowie ZSL – Kubicki⁶, Gruda⁷).

„Poezja” (od 1966), „Życie Literackie” (1966–1972), „Scena” (1970–1977), współpracownik Polskiego Radia i TVP (od 1968), pisma „Integracje” (od 1978), „Przeglądu Tygodniowego” (od 1982), założyciel (1991), doradca programowy, długoletni przewodniczący Rady Nadzorczej Spółdzielni Wydawniczej „Anagram”. Członek PZPR (od 1965), ZLP (od 1965), nowego ZLP.

² **Jesionowski Jerzy** (1919–1992). Absolwent Liceum im. Władysława IV w Warszawie, żołnierz 2. AWP (1945), pracownik łączności, jednocześnie student Wydziału Humanistycznego UW, następnie Wydziału Mechanicznego PW (1950–1955, inżynier), Wydziału Filozoficznego UW, pracownik Polskiego Radia (redaktor naczelny Programu III od 1965, dyrektor programowy od 1966), kierownik artystyczny Zespołu Filmowego „Wektor” (1969–1971), przewodniczący Rady Funduszu Literatury przy Ministerstwie Kultury i Sztuki (od 1983), publikował m.in. w „Szpilkach” (1949–1965), „Życiu Literackim” (od 1953), „Zielonym Sztandarze” (1954–1963), „Trybunie Ludu” (1956–1959), „Świerszczyku” (1956–1964), „Płomyczku” (1957–1969, 1972–1975, 1979–1981), „Tygodniku Kulturalnym” (1973, od 1983), „Barwach” (1976, 1979, 1983–1984), „Argumentach” (1976–1985), „Nike” (1982–1985). Członek PZPR (od 1958), ZLP (od 1961), nowego ZLP (wiceprezes ZG 1985–1990).

³ **Kuncewicz Piotr** (1936–2007). Pisarz, krytyk literacki, historyk literatury, publicysta, dr. Absolwent filologii polskiej na KUL (1956), aspirant w Instytucie Filologii Polskiej UW (1956–1959), doktorat (1961), pracownik IBL PAN (1961–1968), kierownik literacki Teatru im. W. Bogusławskiego w Kaliszu (1969–1970), Teatru Polskiego w Bydgoszczy (1970–1972), prowadził dział krytyki w miesięczniku „Poezja” (1971–1972), wykładowca PWST w Warszawie (1972–1974), publikował m.in. w „Tygodniku Powszechnym” (1953–1956), „Współczesności” (1959–1970), „Nowej Kulturze” (1960–1962), „Wiatrakach” (1962–1965), „Miesięczniku Literackim” (1966–1971), „Tygodniku Kulturalnym” (1967–1972), „Faktach i Myślach”/„Faktach” (1968–1984), „Tygodniku Demokratycznym” (1973–1984), „Przeglądzie Tygodniowym” (1983–1988). Członek PZPR, ZLP (od 1965), nowego ZLP (prezes ZG 1990–2003), wielki mistrz Wielkiego Wschodu Polski (od 2004).

⁴ **Segal Kalman** (1917–1980). Poeta, prozaik, publicysta. Uczeń w Państwowym Gimnazjum im. Królowej Jadwigi w Sanoku (1932–1935), więziony za działalność w KPZU, pracował w gospodarstwie rodziców, robotnik, pomocnik murarski, komiwojazer, korepetytor, po wybuchu wojny w ZSRR, więzień łagru na Kofymie, w Polsce (od 1946), nauczyciel w domu dziecka, księgowy w Katowicach (do 1950), publikował wiersze w języku jidysz (m.in. w pismach warszawskich: „Dos naje leben” 1948–1950, „Folks Sztyme” 1948–1966, „Idisze Szriftn” 1948–1966, oraz nowojorskim „Idisze Kultur” 1950–1965), współpracownik „Dziennika Zachodniego” (1950–1957), „Trybuny Robotniczej” (1951–1966), pracownik redakcji literackiej rozgłośni Polskiego Radia w Katowicach (od 1952), autor opowiadań, przekładów literatury żydowskiej, recenzji (m.in. w „Panoramie” 1955–1959, 1961, 1966–1968, „Odrze” 1958–1964, „Życiu Literackim” 1958–1969 z przerwami, „Tygodniku Kulturalnym” 1962–1966, „Poglądach” 1962–1969, „Przyjaciółce” 1965–1968), na emigracji w Izraelu (od 1969), w Hajfie, Jerozolimie, dziennikarz radiowy sekcji jidysz programu „Kol Israel” (od 1970). Członek ZLP (od 1952). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/26563.

⁵ **Mioduszewski Stanisław** (1908–1991). Pisarz, publicysta. Chłopiec okrętowy (od 1927), marynarz Marynarki Wojennej (1929–1932), matura (1932), student Wyższej Szkoły Dziennikarskiej (1933–1935), dziennikarz Centralnej Agencji Prasowej w Warszawie (1932–1933), „Expressu Ilustrowanego” w Gdyni (1934), „Kurierą Porannego” w Warszawie (1935), Polskiego Radia w Toruniu (1935), „Kurierą Wieczornego” w Krakowie (1938), referent prasowy Instytutu Rybackiego w Gdyni (1939), w Szwecji (IX 1939–II 1940), w ZSRR (od II 1940), w AP w ZSRR (1941), w Wielkiej Brytanii w polskiej Marynarce Wojennej (do VIII 1944), stypendysta, stażysta w British Goumont w Londynie, dziennikarz agencji „Polpress” w Londynie (1945–1946), w Polsce (od III 1946), dziennikarz Socjalistycznej Agencji Prasowej w Gdańsku, „Kurierą Morskiego”, „Życia Warszawy” (1948), „Głosu Szczecińskiego” (1949), „Expressu Wieczornego” (1951–1955), „Sztandaru Młodych” (1955–1959), współpracownik Polskiego Radia. Członek m.in. Syndykatu Dziennikarzy RP (od 1935), PPS (od 1945), PZPR (od 1948), SDP, ZLP (1955–1957, od 1963), nowego ZLP (do 1990), SMP, TWP.

⁶ **Kubicki Marian** (1908–1972). Poeta, prozaik. Robotnik w Zagłębiu Dąbrowskim i na Śląsku (od 1919), absolwent jednorocznej szkoły rolniczej (1926), słuchacz Uniwersytetu Ludowego w Szczechach, działacz CZMW „Siew”, ZMW RP „Wici”, teatrów ludowych, w Warszawie (od 1929), wolny słuchacz na WWP, publikował w pismach „Wieś” (1934–1935), „Młoda Wieś” (1935–1936), redaktor pisma „Ugory” (1934–1935), kierownik działu chłopskiego „Dziennika Popularnego” (1937), prowadził dodatek młodzieżowy tygodnika „Oblicze Dnia”, pracownik redakcji „Dziennika Powszechnego” (1939), trzykrotnie aresztowany za działalność polityczną, walczył w Robotniczej Brygadzie Obrony Warszawy (IX 1939), członek organizacji konspiracyjnych „Chłop i Robotnik”, „Sierp i Młot”, aresztowany (1941), więziony (m.in. w KL Auschwitz i KL Buchenwald) (do 1945),

Głównymi problemami w dyskusji były sprawy informacji prasowej i publicystyki na temat postaw i wrogiej działalności niektórych pisarzy, jak: Jasienica, Kisielewski, Grzędziński, Słonimski itd., krytycznie wypowiedziano się na temat działalności zarządu głównego, a szczególnie na temat działalności sądu koleżeńskiego przy ZG.

Szczególnie dużo kontrowersji było w stosunku do zestawu nazwisk w prasie w odniesieniu do literatów. Dyskutanci dzielili się swoimi uwagami w odniesieniu do działalności Jasienicy po okupacji, zwłaszcza w okresie jego działalności w bandzie w Białostockiem. Niektórzy podkreślali jego zasługi jako dobrego literata i autora popularnych książek historycznych. (Tow. Lisiecka, broniąc Jasienicy, podkreśliła fakt jego wielkiej popularności wśród młodzieży, a nawet i dorosłych. Twierdziła, że jego książki zostały przed paroma laty pozytywnie i wysoko ocenione przez KC i że na nich przy ogólnym poparciu wychowywały się młode pokolenia. Dlatego jej zdaniem nie można mu odmówić pewnych praw zawodowych).

Z wątpliwościami do negatywnej oceny Jasienicy w projekcie uchwały odnieśli się m.in. Kuśniewicz, Jerzyna, Gruda (ZSL), Koźniewski.

– **Tow. Kuśniewicz** bronił Jasienicy i Kisielewskiego w aspekcie prawno-statutowym, gdyż ich działalność była jawna i występowali na zebraniu oddziału literatów zgodnie ze statutem związku.

– **Tow. Jerzyna**, potępiając w zasadzie wrogą działalność Jasienicy, podnosił jednocześnie wysokie walory jego twórczości. Jego książki, np. „Polska Piastów” czy „Polska Jagiellonów”, nie są tendencyjne, a są patriotyczne. Atakował następnie Z[ygmunta] Baumana, stwierdzając, że jest to dyletantyzm i dosłowne przeszczepienie na nasz grunt socjologii zachodniej. W tym kontekście bronił L[eszka] Kołakowskiego jako wielkiego filozofa i wielkiego artysty.

– **Tow. Koźniewski**. Ostro atakował Grzędzińskiego, którego dawno należało wykluczyć ze związku, bronił natomiast i proponował odłożenie sprawy Jasienicy i Kisielewskiego.

– **Tow. Gruda** (ZSL). Krytykując wrogą działalność opozycji, zwłaszcza na ostatnim zebraniu w dniu 29 lutego, bronił jednocześnie **Jasienicy, gdyż jego postawa, np. fakt powrotu przed dwoma laty ze stypendium z Paryża – świadczy o jego dobrej postawie.**

działacz SL, kierownik Wydziału Kultury i Oświaty ZG Związku Samopomocy Chłopskiej, sekretarz redakcji, redaktor „Dziennika Ludowego” (1945–1946, po wznowieniu od 1957), redaktor naczelny czasopisma „Mysł Chłopska” (1947–1949), działacz ZSL (członek RN, NKW od 1949), zastępca pełnomocnika rządu do walki z analfabetyzmem (1949–1951), redaktor naczelny LSW (1952–1953), publikował w „Orce” (1957–1961, z przerwami), „Tygodniku Kulturalnym” (1964–1972, z przerwami), poseł do KRN (1945–1947), na Sejm Ustawodawczy (1947–1952), na Sejm PRL (1957–1961). Członek ZZLP, ZLP, SDP.

⁷ **Gruda Eugeniusz** (1907–1971). Prozaik, tłumacz. W Brazylii (od 1927), nauczyciel w szkołach polskich, animator kultury wśród Polaków, instruktor oświatowy w szkołach polskich (od 1933), pracownik Wydziału Emigracyjnego MSZ (1938–1939), nominowany sekretarzem wicekonsulatu w São Paulo (V 1939), żołnierz PSZ na Zachodzie (od 1940 we Francji, Wielkiej Brytanii, korespondent „Dziennika Polskiego” w Brazylii 1943–1944), w Brazylii (do 1947), w Polsce, pracownik Departamentu Politycznego MSZ (1947–1949), Departamentu Prasowego MSZ (do 1950), instruktor do spraw prasowych i łączności z zagranicą w ZG Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia (od 1950), członek redakcji czasopisma „Służba Zdrowia” (1950–1961), publikował w „Pielęgniarcie” (1950–1954), „Wsi” (1950–1951), „Głosie Pracy” (1952–1954), „Położnej” (1953–1956), „Orce” (1957–1958, 1961), popularyzator wiedzy o Brazylii i Polonii brazylijskiej. Członek ZSL, Sekcji Tłumaczy przy Pen Clubie (od 1951), ZLP (od 1953), Pen Clubu (od 1965), Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Brazylijskiej (skarbnik), członek prezydium ZG Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”.

Zdecydowana większość wypowiedzi członków partii i ZSL poparła projekty rezolucji, a nawet zaostrzyła ich ton. B[ardzo] pryncypialnie i partyjnie wypowiedzieli się tow. tow. Lenart, Jesionowski, Jurandot, Gaworski, Nawrocka, Dobrowolski i Putrament.

– Tow. Lenart w swojej wypowiedzi ukazywał, iż ZLP nie jest tylko związkiem zawodowym, ale również organizacją ideową i polityczne kryteria obowiązują. Następnie określił, jak wielką szkodę związkowi z punktu widzenia ideowo-politycznego przyniosła działalność Jasienicy, Grzędzińskiego i Kisielewskiego.

– Tow. Jesionowski podkreślił, iż działanie POP i ZSL na zebraniu jest zgodne ze statutem związku i zadaniem zebrania jest krytyka właśnie złej działalności i pracy na co dzień związku. Należy oceniać aktualną postawę członków związku i wskazywać na szkody, jakie związkowi przyniosła działalność tych trzech osób.

– Tow. Gaworski podnosił konieczność politycznego określenia się wszystkich członków partii wobec aktualnych wydarzeń politycznych jako obowiązku partyjnego w walce z politycznie wrogimi wobec partii i społeczeństwa elementami. Tow. Gaworski stwierdził, że w jego odczuciu ostatnie wydarzenia nosiły w sobie elementy kontrewolucji i dlatego nie może być pobłażania dla wrogów. (W podobnym duchu pryncypialno-partyjnym zabierała głos tow. Nawrocka). Najbardziej ostrymi politycznie były wystąpienia tow. tow. S[tanisława] R[yszarda] Dobrowolskiego i Kubickiego (ZSL).

– Tow. Dobrowolski wskazywał, iż istnieje obecnie okres silnej walki politycznej i trzeba politycznie na to patrzeć, i politycznie reagować. Trzeba się określić, bo przeciwnicy się określili i nie może być zgody narodowej między socjalistami i wrogami socjalizmu. Nie wolno zamazywać oceny politycznej wrogich wystąpień, taki jest bowiem partyjno-polityczny obowiązek.

– Tow. Kubicki w swym wystąpieniu polemizował z tymi głosami, które broniły Grzędzińskiego za jego lewicową działalność przed wojną. Mówił, iż jest to mit, gdyż jego postawa wcale nie była wówczas lewicowa. Ostro potępił organizatorów atmosferyki na ostatnim zebraniu literatów i domagał się konsekwencji w stosunku do Jasienicy, Grzędzińskiego i Kisielewskiego.

Podjęto na zebraniu dwie uchwały:

1. Wspólna uchwała POP i koła ZSL o usunięciu ze Związku Literatów P[awła] Jasienicy, J[anuarego] Grzędzińskiego i S[tefana] Kisielewskiego. Uchwałę podjęto przy 2 głosach przeciw (Siekierska, Lisiecka) i trzech wstrzymujących się.

2. Uchwałę POP w sprawie zwołania ogólnokrajowej narady pisarzy partyjnych przyjęto jednogłośnie.

(Postawa towarzyszek Siekierskiej i Lisieckiej wymaga omówienia na posiedzeniu egzekutywy POP).

(z inf[ormacji] Wydziału Propagandy KW PZPR)
Sektor Informacji Partyjnej

Warszawa, dn. 4 IV 1968 r.

Otrzymują:

– Czł[onkowie] egzekutywy KW PZPR

– Kier[ownicy] wydziałów KW PZPR

- I sekretarze KD PZPR
- Wydz[iał] Organizacyjny KC PZPR

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 314–317, mps powiel.

1968 kwiecień 5, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 5 kwietnia 1968 roku
Tajne^b

**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz**

Informacja nr 1

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 5 kwietnia 1968 roku

Z posiadanych informacji wynika, że **Jan Grudziński** pomimo odwołania ze stanowiska podsekretarza stanu w Ministerstwie Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego w dalszym ciągu przyjeżdża do ministerstwa, kontaktując się z osobami, z którymi współpracował zawodowo, a w tym także z osobami narodowości żydowskiej nadal zatrudnionymi w ministerstwie, jak: dyrektor Departamentu Planowania – **Rafał Malec**, dyrektor Zjednoczenia Przemysłu Maszynowego Leśnictwa – **Leon Czajkowski**¹, dyrektor Departamentu Techniki – **Świdorski**. Postępowanie **Grudzińskiego** budzi wśród pracowników powszechne oburzenie. Uważają oni, że jako zwolniony z zajmowanego stanowiska nie powinien mieć w dalszym ciągu prawa wstępu na teren ministerstwa i korzystania z samochodu służbowego. Pracownicy wyrażają również obawy, że **Grudziński**, współdziałając z wymienionymi osobami, może usuwać dokumenty obciążające go jako byłego podsekretarza stanu. Chodzi tu głównie o dokumenty związane z budową fabryki papieru w Świeciu n. Wisłą, gdzie w wyniku decyzji podejmowanych przez **Grudzińskiego** skarb państwa poniósł **rzekomo** poważne straty materialne.

Pracownik Spółdzielni Pracy „Bumet” **Edelsztejn**² (narodowość żydowska – repatriant z ZSRR) w rozmowach prowadzonych z innymi osobami pochodzenia żydowskiego (**Pik-**

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 5 IV [19]68 r. i numerem: 0733.

¹ **Czajkowski-Kagan Leon** (ur. 1914). Inżynier mechanik. We Francji (1930–1935), członek FPK i KZMP, grupy „Pod prąd”, członek partyzantki radzieckiej na Ukrainie, absolwent PW (1946), dyrektor Zjednoczenia Przemysłu Maszynowego Leśnictwa (1964–1968), na emigracji (od 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek PPR, PZPR. Inwigilowany przez Wydział IV Departamentu II MSW w ramach SOS krypt. „Asceta” w związku z kontaktami z obywatelami Izraela (od 1966, brak daty zakończenia sprawy) oraz przez Wydział VI Departamentu III MSW w ramach SOS krypt. „Szkodnik” z uwagi, że „jako dyrektor Zjednoczenia Przemysłu Maszynowego Leśnictwa w niedostateczny sposób kontroluje i zabezpiecza właściwą produkcję maszyn dla przemysłu drzewnego” (1967–1970). AIPN, 01178/986; AIPN, 1268/20746, t. 1–2; AIPN, 0298/595, t. 1, k. 2.

² **Edelsztejn Józef** (ur. 1908). Robotnik w fabrykach obuwniczych w Warszawie, członek ZMK/KZMP (od 1926), KPP (od 1930), w ZSRR (od 1932), spawacz na Uralu, słuchacz Odeskiego Instytutu Inżynierskiego Transportu Wodnego (od 1936), skazany na 10 lat łagru (1937, zwolniony 1943), żołnierz Armii Czerwonej (1944–1945), w Polsce (od 1959), pracownik Spółdzielni Pracy „Bumet”, rencista z tytułu szczególnych zasług dla PRL (od 1971).

ford³ – rencista, **Szapiro**⁴ – pracownik Kongregacji Wyznania Mojżeszowego) wskazuje, że sytuacja Żydów w Polsce „staje się coraz gorsza”. Wynika to z prowadzonej na nich „nagonki”, z tych też względów najlepszym wyjściem z obecnej sytuacji byłby wyjazd z Polski. Równocześnie sam **Edelsztejn** zamierza wszcząć starania o uzyskanie renty partyjnej.

Z jednoźródłowej informacji wynika, że w Prywatnym Męskim Liceum Ogólnokształcącym Stowarzyszenia Pax pw. św. Augustyna w Warszawie przy ul. Naruszewicza 32 odbyło się spotkanie pracowników tego liceum z posłem **Hagmajerem**. W swym wystąpieniu **Hagmajer** wskazywał, że w ostatnim okresie czasu „I sekretarz KC PZPR stracił kapitał zaufania i w napiętej sytuacji wewnętrznej nie potrafi zająć właściwego stanowiska”. Omawiając sprawę Pawła Jasienicy, **Hagmajer** podkreślał jego zasługi z okresu okupacji hitlerowskiej oraz informował, że Jasienica ocalał dzięki interwencji Bolesława Piaseckiego i red[aktora] Turowicza. Zdaniem **Hagmajera** „Słowo Powszechne” zupełnie niepotrzebnie zabierało głos w sprawie Stefana Kisielewskiego. Krytycznie ocenił dotychczasową działalność klubu posłów „Znak”, uważa, że posłowie ci powinni zajmować opozycyjne stanowisko wobec polityki PZPR. „Żle się dzieje – stwierdził **Hagmajer** – że Pax nie podziela tego stanowiska”.

Kierownik Katedry Konstrukcji Żelbetowych Wydziału Inżynierii Budowlanej doc. **Władysław Lenkiewicz**⁵ z Politechniki Warszawskiej w prowadzonych rozmowach nawiązuje do strajku okupacyjnego studentów tej uczelni w miesiącu marcu br. Uważa, że „skandalem jest, aby do studentów przychodził prokurator i straszył ich więzieniem, tak jakby byli złodziejami. Należało przyprowadzić kogoś z KC, a nie straszyć młodzież konsekwencjami karnymi”. Lenkiewicz opowiada, że „wszyscy profesorowie są całym sercem ze studentami i podziwiają ich zdecydowaną postawę”.

Członek PZPR. Inwigilowany (wraz z Rafałem Chwolesem i Zofią Minkiną) w ramach SOS krypt. „Fryc” przez Wydział V Departamentu II MSW (VII 1964–III 1965) z powodu kontaktów z dyplomatami izraelskimi, w ramach SOS krypt. „Pielgrzym” przez Wydział II K MO m.st. Warszawy/KS MO (1965–1971) z tego samego powodu, a także w związku z utrzymywaniem kontaktów z „działaczami syjonistycznymi w kraju i za granicą” oraz emigracją żydowską (w ramach tej sprawy inwigilowano też R. Chwolesa, Z. Minkinę i od grudnia 1967 r. do października 1969 r., kiedy wyemigrowała z Polski, Sarę Edelsztejn). W 1971 r. SOS krypt. „Pielgrzym” przekwalifikowano na KE krypt. „Latarnik”, w ramach którego inwigilowano jedynie J. Edelsztejną (do 1974, w 1973 sprawę przejął Wydział III KS MO). W aktach wymienionych spraw znajdują się dokumenty świadczące o inwigilacji J. Edelsztejną przez Biuro „B” MSW (1961, od 1963) jako osoby odwiedzającej Ambasadę Izraela w Warszawie oraz przez Wydział III Departamentu III MSW (1963–1964) jako kontaktu figuranta będącego w zainteresowaniu wymienionej jednostki. AIPN, 0224/592, t. 1–4.

^c *Woryginalne*: Pikard.

³ **Pikford Gary** (ur. 1913). Fryzjer. Ur. w Kijowie, w Polsce (od 1961). Według dokumentów SB zarejestrowany przez K MO m.st. Warszawy jako KTW ze względu na kontakty z TSKŻ (1969, nr 4456), do pozyskania nie doszło. AIPN, 00225/166, t. 1–2.

⁴ **Szapiro Mojżesz** (ur. 1910). Księgowy, rzeźnik. Pracownik kołchozu w ZSRR, żołnierz Armii Czerwonej, w Polsce (od 1948), pracownik Związku Religijnego Wyznania Mojżeszowego, inicjator zorganizowania modłów za zwycięstwo Izraela w wojnie sześciodniowej. Inwigilowany przez wydziały II i III Departamentu III MSW w ramach KE krypt. „Gabe” za udział w modlitwach za zwycięstwo Izraela w wojnie sześciodniowej oraz wrogi stosunek do ZSRR (od 1967, brak daty zakończenia inwigilacji). AIPN, 01222/1023; AIPN, 1002/34292.

⁵ **Lenkiewicz Władysław** (1915–2005), ppłk, prof. Specjalista budownictwa lądowego, działacz społeczny. Absolwent Wydziału Inżynierii Lądowej PW (1939), żołnierz w wojnie obronnej 1939, w czasie okupacji zatrudniony w przedsiębiorstwach budowlanych, po wojnie w WP, pracownik Katedry Budownictwa Ogólnego na Wydziale Budownictwa Przemysłowego PW (od 1953), pracownik Katedry Budownictwa Żelbetowego (od 1963, kierownik filii PW w Płocku 1964–1974), pracownik Instytutu Technologii i Organizacji Produkcji Budowlanej w Warszawie (od 1974), przewodniczący rady naukowej Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Budowy Elektrowni, przewodniczący komisji programowej Ministerstwa Oświaty (od 1965), wiceprzewodniczący Rady Technicznej Warszawskiego Zespołu Rzeczoznawców PZITB.

Były komendant Okręgu Kieleckiego Armii Krajowej, a następnie członek WiN – **Jan Zientarski**⁶ – uważa, że wystąpienia studenckie na terenie Warszawy były przejawem „walki o wolność”. Młodzież – zdaniem Zientarskiego – pokazała, jak Polacy potrafili walczyć o swą wolność i nie pozwolą narzucić sobie niewoli. Wszystkiego nie da się zrzucić na Żydów, przed rokiem 1939 też niepowodzenia „niektórzy próbowali zwać na Żydów, aby w ten właśnie sposób tłumaczyć się z nieudolności lub szkodliwej działalności”. Teraz zaś próbuje się uwagę społeczeństwa skoncentrować na Żydach. Rozkręca się w tym celu cały aparat propagandowy, wskazuje na rzekome niebezpieczeństwo ze strony syjonistów, gra się na uczuciach patriotycznych, a wszystko po to, aby „odwrócić uwagę społeczeństwa od bardziej zasadniczych spraw, aby zrobić z syjonistów kozła ofiarnego”. Zientarski wskazuje, że nacjonalizm jest cechą każdego społeczeństwa i „[czy] kto chce, czy nie chce, musi się z tym faktem liczyć”.

Byli działacze WRN z terenu Warszawy – **Jan Wasilewski**⁷ i **Zygmunt Ryszkowski**⁸ – wypowiadają się, że od dawna przewidywali niebezpieczeństwo, jakie „zagroza Polsce ze strony międzynarodowego żydostwa”. Nawet w Talmudzie – mówi Wasilewski – są zalecenia, aby na każdym kroku zwalczać i gnębić niewiernych gojów. Ryszkowski dodaje, że „prawdziwy proletariats żydowski został wymordowany w czasie okupacji, przeżyli bogaci Żydzi powiązani z międzynarodowym syjonizmem, którzy dorwali się do władzy w Polsce”. Obaj są przekonani, że w najbliższym czasie nastąpią poważne zmiany personalne w kierownictwie partyjnym i państwowym, jednocześnie reprezentują pogląd, że „prawdziwi socjaliści nie powinni się w te sprawy mieszać”.

Z jednoźródłowej informacji wynika, że w Towarzystwie Społeczno-Kulturalnym Żydów w Polsce w ostatnich dniach w obawie przed wkroczeniem władz dokonano zniszczenia korespondencji i materiałów wskazujących na kontakty towarzystwa z zachodnimi organizacjami syjonistycznymi. Równocześnie miano zniszczyć wykazy osób, które korzystały z pomocy TSKŻ.

^dW nocy z dnia 4 na 5 kwietnia br. w różnych rejonach miasta (dworzec PKS Marymont, dworzec PKS Mokotów, pl. Defilad, Saska Kępa) ujawniono większe ilości ulotek (ponad 100 sztuk) nawołujących do bojkotu prasy. Część ulotek wykonanych pismem maszynowym na wąskich paskach papieru zawierała następującą treść:

^d Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: ulotki.

⁶ **Zientarski Jan** (1894–1982), płk. Członek PDS, Związku Strzeleckiego i ZWC, żołnierz 2. Brygady Legionów Polskich, Polskiego Korpusu Posiłkowego, internowany na Węgrzech, dowódca batalionu 9. pp w czasie wojny z Rosją Radziecką, absolwent kursu dowódców batalionów (1921), dowódca 13. pp (1929), dowódca piechoty dywizyjnej 10. DP (1935), dowódca 1. Oddziału Wydzielonego 10. DP Armii „Łódź” (1939), współorganizator OPW, sieci kurierskiej z Węgier do Polski, przerzutu marszałka E. Rydza-Śmigłego do Warszawy, w kraju (X 1941), oficer ZWZ-AK, inspektor KG ZWZ-AK na Okręg Radomsko-Kielecki („Jodła”) (od 1942), komendant okręgu (od III 1944), w DSZ-WiN (od V 1945), aresztowany przez UB (VI 1946) i skazany na trzy i pół roku więzienia, zwolniony (I 1950), zrehabilitowany (1962), pracownik redakcji „Słowa Powszechnego”, inspektor w ZZG „Inco-Veritas”, dyrektor Bazy Opakowań na ul. Wspólnej. W latach 70. uczestnik życia kombatanckiego.

⁷ **Wasilewski Jan** (ur. 1907). Szewc. Pracownik Spółdzielni Nauczycielskiej Emerytów „Wspólna Praca”, członek PPS-WRN, ps. „Sztaba” (OW PPS VI Okręgu), powstaniec warszawski, członek konspiracyjnego Komitetu Dzielnicowego WRN-Powisłe. AIPN, 0208/1737, t. 1.

⁸ **Ryszkowski Zygmunt** (1895–1975). Krawiec. Żołnierz 1. Brygady Legionów Polskich (internowany w Szczyplornie) i WP, zastępca kierownika politycznego VI Okręgu WRN, ps. „Lis” (1940–1944), powstaniec warszawski, kierownik konspiracyjnego Komitetu Dzielnicowego WRN-Powisłe (1945–1947), aresztowany i więziony (1947–1949). Członek PPS (od 1909). Inwigilowany w ramach sprawy krypt. „Emir”. AIPN, 0208/1737, t. 1–3.

„Obywatele, ogłaszamy bojkot prasy od 5 kwietnia do 10 kwietnia – studenci”; pozostałe wykonano przy pomocy ręcznej drukarenki na papierze przebitkowym – o treści: „Prasa kłamie – bojkot gazet 5–10 kwietnia”^e.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 289–292, mps.

^e Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.

1968 kwiecień 5, Warszawa – Notatka naczelnika Wydziału „W” Komendy MO m.st. Warszawy ppłk. Aleksandra Baczewskiego dotycząca treści przejętej korespondencji

Warszawa, dnia 5 IV 1968 r.
Tajne spec[jalnego] znaczenia
Egz. nr ^a1^a

Notatka służbowa

Wydział „W” Komendy Stołecznej MO w W[arsza]wie opracował od godz. 19.00 dn. 3 bm. do godz. 19.00 dn. 4 bm. 6110 dokumentów.

Z materiału tego wyłowiono 89 dokumentów zawierających wypowiedzi na temat wewnętrznej sytuacji politycznej.

Analiza wyłowionych dokumentów

Podział nadawców według środowisk:

- środowisko studenckie,
- 56 dok[umentów],
- środowisko inteligencji, robotnicze, młodzieży szkół średnich,
- 23 jw.,
- żołnierze służby zasadniczej,
- 10 jw.

Z analizy wynikało, że przesyłano 9 dokum[entów] pozytywnych, 34 dokum[enty] negatywne, 38 dokum[entów] obojętnych oraz 8 o cechach negatywnych i pozytywnych.

Od dwóch dni notuje się ogólny spadek dokumentów zawierających wypowiedzi na powyższy temat.

Tematyka

– Wstrzymanie zajęć na niektórych wydziałach Politechniki Warszawskiej oraz zamknięcie kilku kierunków studiów na uniwersytecie. Ponadto informowano, że studenci są usuwani z domów akademickich (10 dok[umentów]).

- Aresztowania w środowisku młodzieży akademickiej (5 dok[umentów]).
- Pobór studentów do wojska (5 dok[umentów]).
- Usunięcie ze stanowisk profesorów UW (4 dok[umenty]).
- Relacje z przebiegu strajku okupacyjnego na Politechnice Warszawskiej (7 dok[umentów]).
- Planowanie wiecu studenckiego w dniu 22 kwietnia br. oraz wystąpienie w dniu 1 maja br. (4 dok[umenty]).
- Propagandowe materiały studenckie przesyłane w dokumentach, jak wiersze, ulotki, rezolucja UW (4 dok[umenty]).

^{a-a} Wpisano odręcznie.

– Komentarze na temat takich spraw jak: zwalnianie ze stanowisk osób narodowości żydowskiej, szkalowanie Polski przez ośrodki syjonistyczne poza krajem, napięta atmosfera w środowisku młodzieży akademickiej oraz w W[arsza]wie, rozmowy studentów z przedstawicielem KC PZPR, rozważania, jaki będą miały przebieg dalsze wydarzenia polityczne (18 dok[umentów]).

– Inwigilacja korespondencji (21 dok[umentów]).

Przykłady

B/n ze Zgorzelca

Adr. Polskie Radio i Telewizja, Warszawa

„Każdy Polak swoje bezpieczeństwo i swój byt zawdzięcza tylko sile partii i sojuszowi ze Związkiem Radzieckim. Polska bez współpracy z krajami socjalistycznymi i bez sojuszu ze Związkiem Radzieckim nie byłaby Polską. Naród polski znalazłby się w jeszcze gorszym położeniu, aniżeli był przed 1939 rokiem. Tego pragnęli dokonać syjoniści żydowscy udający Polaków. Tego chcieli dokonać maskujący się syjoniści pod płaszczem patriotycznego internacjonalizmu, wciągając do tego nieświadomą politycznie młodzież akademicką. Przez rozruchy uliczne i walki bratobójcze chcieli dokonać przewrotu. Naród polski domaga się surowego ukarania winnych – i słusznie”.

B/n z Warszawy

Adr. Danuta K[...], Lublin I SN, ul. [...]

„Chcę ci wyperswadować, że nie masz absolutnie racji, jeśli chodzi o sprawy związane z sytuacją w Warszawie. Chcę ci przypomnieć i prosić, abyś kierowała się jedynie rozsądkiem. Twoje miejsce to szkoła. Ucząc się pilnie, pomagasz w budowie nowej Polski, umacniasz w ten sposób socjalizm. W ten sposób zamanifestujesz swoją postawę. ...Chcę ci powiedzieć, iż motorem tych wszystkich wystąpień były koła syjonistyczne, a ściślej mówiąc, ludzie zbankrutowani politycznie. Sama wiesz, iż nam, ludziom młodym, nie potrzeba dużo mówić, aby zrobić jakąś zabawę. Ta zabawa przekroczyła ramy”.

B/n z Warszawy

Adr. Krystyna K[...], Katowice 16, ul. [...]

„Warszawa była otoczona wojskiem rosyjskim. Zresztą chyba nadal jeszcze są wojska sowieckie. Zamknęli politechnikę, a teraz rozwiązali kilka wydziałów na uniwersytecie. Zapytujesz, jaki to ma związek z Żydami, więc muszę ci napisać, że studenci wcale nie popierają ich, ale w zamieszkach tych było kilku Żydów. Partia nasza to wszystko zwała na nich, a ponieważ wiedzą, że Polacy nie lubią Żydów, więc przemyślnie zyskali sobie poparcie u ludzi. To jest taktyczny manewr naszych władz dla uspokojenia ludności”.

B/n z Warszawy

Adr. Marta Ś[...], [...], pow. Nowy Targ

„Na uczelniach warszawskich już względny spokój, ale na uniwersytecie rozwiązali kilka wydziałów i młodzież powysyłała na zieloną trawkę. ...Rektor podobno wszystkich, którzy dostali się do więzienia (winnych i niewinnych), skreśla z listy studentów. ...Studenci uchwalili szereg rezolucji. Jeśli rząd nie odpowie na nie do 22 kwietnia,

wówczas ogłoszą strajk na wszystkich uczelniach w całej Polsce. Wszyscy z niepokojem śledzą wydarzenia w Warszawie. Zaszły bardzo duże zmiany w ministerstwach, wiele osób usunięto ze stanowisk i jeszcze dużo osób poleci. Ale wiesz, jak to jest w takich wypadkach – przy okazji traci pracę i ponosi konsekwencje dużo osób, które absolutnie na to nie zasługiwały”.

B/n z Warszawy

Adr. Zdzisław R[...], Piotrków Trybunalski, ul. [...]

„W Warszawie trochę się uspokoiło, ale tylko do 22 kwietnia. Takie ultimatum postawili studenci, jeżeli nie wyjaśnią postulatów wysuniętych przez nich. Na razie młodzież do sądu, a rząd do nauki. Takie są tu hasła. Ciekawy jestem, jak to się skończy. Gorąco tu było”.

B/n z Warszawy

Adr. Maria S[...], [...], woj. Łódź

„Wesoła sytuacja jest teraz. Obie strony czekają na jakieś radykalne posunięcia. My na razie jesteśmy trochę sparaliżowani, bo zamknięto Gmach Główny PW. Ale to nic nie znaczy. Dziś się skończyło spotkanie z członkiem KC PZPR. Sytuacja powtarza się. To, co oni wyprawiają, to jest normalnie walka nie fair. Na konkretne pytania odpowiadają albo wymijająco, tzn. nie na temat, albo w ogóle nie odpowiadają. To powinno się właściwie nazywać jałową dyskusją, która prowadzi tylko do wzajemnego niezrozumienia. To jest śmieszne, żeby tow. z KC nie wiedział o pewnych decydujących sprawach, o których my wiemy doskonale”.

B/n z Warszawy

Adr. Grażyna R[...], Radom, ul. [...]

„W chwili obecnej sytuacja jest napięta, chociaż nie tak jak poprzednio. Politechnika jest zamknięta (tylko Gmach Główny), na uniwersytecie rozwiązano niektóre kierunki studiów i są nowe zapisy – po ostatnim wiecu. Obecnie wg tajnych wiadomości studenci planują manifestację 1 maja. Nie wiadomo, czy odbędzie się pochód”.

Odb. w 4 egz.

Egz. nr 1–2 – kier[ownictwo] komendy

(–) ppłk A[leksander] **Baczewski**^{b1}

^b Powyżej pieczętka o treści: Naczelnik Wydziału „W” Komendy MO m.st. Warszawy.

¹ **Baczewski Aleksander** (ur. 1922), ppłk. Masarz, uczeń w masarni (1936–1939), pracownik spółdzielni kolejowej we Włodzimierzu Wołyńskim (majster w masarni, kierownik spółdzielni 1940–1941), robotnik przymusowy w Niemczech (1943–1945), w WP (IV 1945–VII 1947). Od lipca 1947 r. dowódca warty Placówki Mokotów UBP m.st. Warszawy (w kwietniu 1948 r. absolwent kursu komendantów ochrony); od lipca 1948 r. dyżurny pomocniczy Wydziału Ogólnego Komendantury UBP m.st. Warszawy; od lutego 1950 r. młodszy referent, od lipca 1950 r. referent, od listopada 1950 r. starszy referent, od lutego 1951 r. kierownik Sekcji 6, od sierpnia 1953 r. kierownik Sekcji 4 Wydziału I UBP m.st. Warszawy; od września 1954 r. słuchacz Dwuletniej Szkoły Podwyższania Kwalifikacji Aktywu Kierowniczego BP; od lipca 1956 r. w dyspozycji kierownika UdsBP m.st. Warszawy; od września 1956 r. kierownik Delegatury Żerań UdsBP m.st. Warszawy; od stycznia 1957 r. starszy oficer operacyjny, od kwietnia 1957 r. zastępca naczelnika Wydziału II K MO m.st. Warszawy (w 1960 r. absolwent LO dla Pracujących nr XI);

Egz. nr 3 – dyr[ektor] Biura „W”
Egz. nr 4 – aa
Opr. W.K.
Druk. G.K. nr 150

Źródło: AIPN, 0746/7, k. 75–78, mps.

od sierpnia 1961 r. naczelnik Wydziału „W” K MO m.st. Warszawy (od stycznia do marca 1968 r. słuchacz KDKK SB MSW); w czerwcu 1968 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0967/148, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 5, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie plk. Stanisława Jastrzębskiego

Tajne^a

Nr 197/68

z dnia 5 IV 1968 r.

godz. 13.15

Dyrektor Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych

Dyrektor Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
I z[astęp]ca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa

Meldunek nr 65

dot. aktualnej sytuacji na terenie woj. warszawskiego

Adiunkt Katedry Pedagogiki Uniwersytetu Warszawskiego dr Marian Jakubowski oraz wykładowca w Instytucie Pedagogiki Specjalnej w Warszawie przy ulicy Szczyliwickiej nr 40 dr Stefan Dziedzic, czł[onek] PZPR, w dyskusji prowadzonej w ścisłym gronie solidaryzowali się z wystąpieniami studentów warszawskich, wywodząc, iż słusznie żądają oni wolności słowa i demokracji. Wypowiadali się przy tym, iż wśród studentów za dużo jest konfidentów Służby Bezpieczeństwa i biada takiemu, gdy go zdemaskują. Zdaniem dr. Dziedzica niektóre ugrupowania studenckie demonstrowały w Warszawie za zgodą Biura Politycznego KC PZPR, ażeby odwrócić uwagę społeczeństwa od bardziej poważnych problemów i ważniejszych wydarzeń, które jeszcze nastąpią. Opowiadał też, iż córka jego, studentka Uniwersytetu Warszawskiego, została pobita pałkami przez milicjantów w czasie trwania manifestacji. Jest oburzony na postępowanie MO za wtargnięcie na teren uniwersytetu i bicie pałkami kadry profesorskiej. Odpowiedzialnością za to obarcza towarzysza Gomułkę, twierdząc, iż „sprzeniewierzył się on ideom głoszonym w czasie dojścia do władzy w 1956 roku”, oraz ministra Moczała, który rzekomo osobiście wydał rozkaz użycia siły wobec studentów.

W toku dalszej dyskusji dr Jakubowski i dr Dziedzic wypowiadali się, iż trzeba zrobić porządek z Żydami, którzy zasiadają w Komitecie Centralnym PZPR. Nadmieniali przy tym, że Polacy nie są stawiani na stanowiska tytułarnych profesorów, gdyż stanowiska te obsadzone są Żydami. Zdaniem ich młodzi naukowcy Polacy pozostają na drugim planie, natomiast Żydzi po otrzymaniu stopnia docenta w szybkim tempie uzyskują tytuły profesorów. Wskazywali również, iż rząd wywleka i kompromituje Żydów odsuniętych od władzy, jak Zambrowskiego i Staszewskiego, natomiast nic nie mówi o tych Żydach, którzy obecnie zajmują odpowiedzialne stanowiska.

^a Powyżej z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 2782, datą: 5 IV [19]68 [r.], godziną: 14.20 oraz miejscem nadania: W[arsza]wa woj.

Byli członkowie PSL, bogaci sadownicy z terenu powiatu grójeckiego, znani w przeszłości z opozycyjnej działalności wobec PRL, jak: Waław Stasiak, zam. w Boglewicach, Edward Zawielński, zam. w Kępinie, Franciszek Binkiewicz, zam. w Błędowie, oraz Sokołowski, zam. w Machnacie, w prowadzonych dyskusjach na temat sytuacji w kraju wypowiadają się, iż wszystkie ważniejsze stanowiska obsadzone są przez Żydów lub Polaków, którzy za żony mają Żydówki. Zdaniem ich sytuacja ukształtowała się tak dlatego, ponieważ Związek Radziecki w chwili kształtowania się PRL nie miał zaufania do inteligencji polskiej. W tej sytuacji od pierwszej chwili powstania PRL Żydzi zaczęli przenikać do władzy. Oni zorganizowali Związek Patriotów Polskich w ZSRR i Wojsko Polskie. Opanowali też aparat bezpieczeństwa. Według ich słów „Żyd nigdy nie jest dla nas, Polaków, pewnym. On w pierwszej kolejności widzi swój narodowy interes. Ciągłe będzie działał na rzecz Izraela, a nie Polski”.

W dalszych wypowiedziach podkreślali, iż Żydzi w poważnym stopniu zdemoralizowali nasze społeczeństwo. Wskazywali również, że z ich inicjatywy u nas w kraju szerzy się kumoterstwo, łapówkarstwo i przekupstwo. We wszystkich aferach w pierwszej kolejności wychodzą Żydzi. Uważają oni, że jeżeli władze partyjne i państwowe zostaną oczyszczone z Żydów, to partia zyska sobie ogromne zaufanie u chłopstwa, robotników, inteligencji i młodzieży. Są oni ponadto przekonani o potrzebie umocnienia sojuszu i przyjaźni Polski ze Związkiem Radzieckim – ze względu na niebezpieczeństwo grożące nam ze strony Niemieckiej Republiki Federalnej, niemniej uważają, iż należy zrewidować niektóre transakcje handlowe z ZSRR, by były one jednakowo korzystne dla Związku Radzieckiego i Polski.

W dniu 4 IV 1968 r. na terenie Piastowa, pow. Pruszków, ujawniono ulotkę o treści: „5–10 IV [19]68 r. bojkot prasy, nie kupować dzienników”, wykonaną odręcznie przy pomocy tuszu. Ulotka powyższa przyklejona była na drzewie w pobliżu pawilonu handlowego przy ulicy 1 Maja.

I zastępca komendanta wojewódzkiego MO
do spraw Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
płk St[anisław] Jastrzębski¹

¹ **Jastrzębski Stanisław** (1921–1987), płk. Robotnik przymusowy w Niemczech (III–VI 1940), magazynier, pomocnik murarski, murarz w „Ferrum” AG w Sosnowcu (1940–1945), aresztowany przez gestapo (III 1942), pomocnik kierownika wydziału budowlanego w firmie Babcock-Zieleniewski w Sosnowcu (III 1945). Od marca 1945 r. zastępca kierownika Sekcji 3 MUBP w Sosnowcu; od stycznia 1946 r. słuchacz Centralnej Szkoły MBP; od kwietnia 1946 r. młodszy referent Wydziału I Departamentu III MBP; od sierpnia 1946 r. referent, od czerwca 1948 r. starszy referent, od marca 1950 r. kierownik Sekcji 1 Wydziału I Departamentu III MBP; od czerwca 1950 r. kierownik Sekcji 2 Wydziału II Departamentu III MBP; od grudnia 1950 r. zastępca naczelnika Wydziału II, od lutego 1953 r. naczelnik Wydziału I Departamentu III MBP; od lutego 1954 r. naczelnik Samodzielnego Wydziału do Walki z Bandytyzmem MBP; od kwietnia 1955 r. naczelnik Wydziału II, od lutego 1956 r. naczelnik Wydziału I Departamentu III KdsBP; od listopada 1956 r. naczelnik Wydziału VIII, od lipca 1958 r. naczelnik Wydziału II Departamentu I MSW (w lipcu 1957 r. powołany do zawodowej służby wojskowej, od czerwca 1960 r. w korpusie osobowym oficerów WSW, w 1960 r. absolwent Wydziału Dyplomatyczno-Konsularnego SGSZ w Warszawie); od kwietnia 1961 r. I zastępca komendanta wojewódzkiego ds. SB w Warszawie; od września 1971 r. starszy inspektor Grupy do Zleceń Specjalnych MSW, od listopada 1972 r. Grupy do Zleceń Specjalnych Departamentu IV MSW, od lipca 1974 r. Grupy Rezerwowej przy Departamencie Kadr MSW (od czerwca 1973 r. do maja 1975 r. delegowany do dyspozycji dyrektora Departamentu I MSW, w grudniu 1972 r. zwolniony z zawodowej służby wojskowej, w styczniu 1973 r. przyjęty do służby w MO); od lipca 1975 r. zastępca dyrektora, od lipca 1978 r. dyrektor Biura Historycznego MSW; od kwietnia 1981 r. kierownik Katedry Historii i Archiwistyki ASW; od maja 1986 r. w dyspozycji dyrektora

Zaszyfrował: Matula, dnia 5 IV 1968 r., godz. 14.20
Rozszyfrował: Białas

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 138–139, mps.

Departamentu Kadr MSW; od lipca 1986 r. starszy inspektor grupy przy Wydziale III Biura Paszportów MSW (etat niejawni); od stycznia 1987 r. dyrektor Grupy Rezerwowej przy Departamencie Kadr MSW, w dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr MSW. AIPN, 0604/1119, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 2174/5507.

1968 kwiecień 5, Warszawa – Meldunek sytuacyjny naczelnika Wydziału VIII Departamentu II MSW plk. Tadeusza Zwierzchowskiego

Warszawa, dnia 5 kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Meldunek nr ^a11^a/IV

1. KP „Włada”¹ poinformowała, że w związku z zebraniem partyjnym POP przy CHZ „Metalexport” oraz zebraniem partyjnym aktywu handlu zagranicznego, na których poruszano szereg spraw dotyczących złej gospodarki w resorcie h[andlu] z[agranicznego], a także krytykowano niektóre osoby – zaczynają **pojawić się pogrożki i szantaże**:

– inż. K. Piekut – z „Metalexportu”, który mówił o stratach wynikłych przy eksporcie statków dla firmy „Gefag” oraz krytycznie wypowiadał się o ob. wicemin[istrze] J[ózefie] Kutynie – otrzymuje systematycznie do domu telefony pogroźkowe. Telefonuje zawsze jakaś kobieta podająca się za przedstawicielkę organizacji, której celem jest rozliczanie się z takimi ludźmi jak Piekut. Uprzedza go ona, że jeżeli nie zaprzestanie krytyki określonych ludzi, to od uprzedzeń słownych przejdą do czynów.

– „Włada” zaś została powiadomiona przez swoją matkę, że do domu telefonują nieznanymi ludźmi, odgrażający się „Władzie” za to, że podjęła ostrą krytykę niektórych spraw na wspomnianych zebraniach. (Informację przekazano do Dep[artamentu] III).

2. O podobnym fakcie poinformował również TW „Kazbek”², do którego przed otwartym zebraniem partyjnym w CHZ „Elektrim” w dn. 3 kwietnia br. zwrócił się pracownik tej centrali inż. Klon (narodowości żydowskiej) i ostrzegł go, aby nie zabierał głosu, gdyż nie wiadomo, jak to wszystko się skończy. Należy zaznaczyć, że TW „Kazbek” jako jedyny w imieniu bezpartyjnych pracowników centrali na poprzednim zebraniu w ostrych słowach potępił syjonistów i prowodyrów zajęć w Warszawie.

Ponadto „Kazbek” podał, że kilka dni temu, wychodząc z gabinetu dyr[ektora] Szwarca (poch[odzenie] żydowskie), kier[ownik] działu „Elektrim” Kielanowski powiedział m.in. do prac[ownika] tej centrali Grosmana (obaj poch. żydowskiego), „niech się tylko uspokoi, to my im pokazemy”. Na marginesie tego „Kazbek” stwierdził, że pracownicy „Elektrimu” obawiają się występować publicznie, aby nie narazić się na konsekwencje służbowe. Wynika to z faktu, że mimo apelu pod adresem dyrekcji, aby poinformowała o przebiegu zebrania aktywu partyjnego resortu, nikt z dyrekcji, łącznie z dyrektorem naczelnym, nie podjął tego tematu.

3. Z oficjalnego źródła „ZS”³ uzyskano informację, że w dniu 22 kwietnia br. pod pomnikiem Bohaterów Getta ma być zorganizowana demonstracja studentów. Celem tej

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ KP ps. „Włada” – brak danych umożliwiających identyfikację.

² TW ps. „Kazbek” – brak danych umożliwiających identyfikację.

³ Źródło ps. „ZS” – brak danych umożliwiających identyfikację.

demonstracji ma być poparcie antypolskiej hecy, jaką na ten okres przygotowują koła syjonistyczne [w] USA.

Wśród organizatorów rozważana jest kwestia sprowokowania ingerencji władz porządkowych, co dałoby pretekst do odpowiednich komentarzy.

Akcji tej mają patronować niektórzy członkowie władz Zrzeszenia Studentów Polskich. (Informację przekazano do dep[artamentu]).

4. TW „Roland”⁴ podał, że wiele osób ze środowisk dziennikarskich i handlu zagranicznego wyraża zdziwienie, dlaczego prasa, radio i telewizja tak namiętnie i gorąco usprawiedliwiają się za niepopelnione winy dotyczące oszczerstw rzucanych na nasz naród przez zagraniczne koła syjonistyczne. Wyrażane są obawy, że nadmierna wrażliwość na syjonistyczne oszczerstwa może być próbą zahamowania procesu oczyszczania partii i aparatu państwowego z syjonistów i ich protektorów.

5. TW „Sas”⁵ poinformował, że wśród pracowników h[andlu] z[agranicznego] jest szeroko komentowana panująca sytuacja kadrowa w Polskich Liniach Oceanicznych, gdzie około 200 przedstawicieli PLO za granicą stanowią osoby narodowości żydowskiej. Wyrażany jest pogląd, że osoby te są w stanie poważnie zakłócić normalny tok pracy tej instytucji.

6. W kierowniczych kołach MHZ krąży pogłoska, jakoby wicepremier P[iotr] Jaroszewicz⁶ zaproponował na stanowisko dyrektora Instytutu Kształcenia Kadr Kierowniczych Fryderyka Topolskiego.

Fakt ten komentowany jest jako uzupełnienie kadrowe pracujących już tam Matwina i Werfla.

7. KS „Płaszewski”⁷ poinformował o sytuacji w resorcie atomistyki powstałej na skutek odwołania ze stanowiska pełnomocnika rządu ds. wykorzystania energii jądrowej W[ilhelma] Billiga;

– W dniu **4 kwietnia** br. W[ilhelm] Billig zebrał w swoim gabinecie wszystkich dyrektorów, wicedyrektorów i doradców, którym zakomunikował, że został odwołany z zajmowanego stanowiska oraz że obowiązki jego **pełnić będzie J[erzy] Auerbach**, z którym dotychczas **byli jednomyślni we wszystkich sprawach dot. resortu**.

⁴ TW ps. „Roland” – brak danych umożliwiających identyfikację.

⁵ TW ps. „Sas” – brak danych umożliwiających identyfikację.

⁶ **Jaroszewicz Piotr** (1909–1992), gen. dyw. Nauczyciel (od 1929), absolwent Państwowego Wyższego Kursu Nauczycielskiego w Warszawie (1934), kierownik szkół powszechnych w Michałowce i Pilawie w powiecie garwolińskim (do 1939), student Wydziału Społeczno-Pedagogicznego WWP (1938–1939), dyrektor szkoły w Bereznie na terenach włączonych do ZSRR (X 1939–VI 1940), więzień łagru Wasilewo w obwodzie archangielskim (VII 1940–X 1941), oficer 1. Korpusu PSZ w ZSRR (od 1943), AP w ZSRR, WP, zastępca dowódcy 1. AWP ds. polityczno-wychowawczych (XI 1944–V 1945), zastępca szefa GZPW WP, wiceminister obrony narodowej, główny kwatermistrz WP (II 1946–XI 1950), zastępca przewodniczącego PKPG (XI 1950–XI 1952), wiceprezes Rady Ministrów (XI 1952–XII 1970), minister górnictwa (V 1954–IV 1955), minister górnictwa węglowego (IV 1955–III 1956), stały przedstawiciel PRL w RWPG (1955–1970), przewodniczący Komitetu Współpracy Gospodarczej z Zagranicą przy Radzie Ministrów (IV 1958–VI 1970), prezes Rady Ministrów (XII 1970–II 1980), pociągnięty do odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu (II 1984), postępowanie umorzono na mocy ustawy o amnestii (VII 1984), członek PPR (od 1944, zastępca członka KC IV 1947–XII 1948), PZPR (XII 1948–II 1981, wykluczony, członek KC XII 1948–II 1980, zastępca członka BP KC VI 1964–XII 1970, członek Biura Politycznego XII 1970–II 1980), poseł na Sejm Ustawodawczy (1947–1952), Sejm PRL (1952–1980, zrezygnował z mandatu poselskiego na wezwanie VII Plenum KC PZPR), prezes Rady Naczelnej ZBoWiD (V 1972–XI 1980), zamordowany wraz z żoną Alicją Solską przez niewykrytych sprawców we własnym domu w Aninie.

⁷ KS ps. „Płaszewski” – brak danych umożliwiających identyfikację.

W związku z tym wyraził przekonanie, że dotychczasowy dorobek resortu nie zostanie zaprzepaszczony. Po oświadczeniu Billiga część obecnych (Ringer, Leszczyński, Jurskowska) rozpląkała się.

– Osoby narodowości żydowskiej zatrudnione w resorcie atomistyki (Karlner, Rotnicki, Horecki, Fiszbajn, Ringer i inni), komentując odwołanie Billiga, usiłują przedstawić go w roli męczennika, który wolał sam odejść z resortu, niż zgodzić się na zwolnienie innych Żydów, czego domagał się Komitet Centralny.

Te same osoby w rozmowach z Polakami starają się wytworzyć atmosferę niepewności, lansując pogląd, że odejście Billiga spowoduje rozwiązanie resortu. Wygłaszanie tego rodzaju opinii ma na celu zahamowanie krytyki osób narodowości żydowskiej odpowiedzialnych za powstałe z ich winy nieprawidłowości. Usiłują oni stworzyć wrażenie, że obecnie wszyscy są zagrożeni, w związku z czym muszą być solidarni i każda krytyka jest szkodliwa dla wszystkich.

8. W dniu dzisiejszym nieznani sprawcy rozrzucili przed gmachem CHZ „Metal-export” przy ul. Mokotowskiej 49 ulotki o treści: „Obywatele – ogłaszamy bojkot prasy od 5 kwietnia do 10 kwietnia – studenci”. Ulotki te w ilości 103 sztuki zostały zebrane z ulicy przez dozorcę centrali i przekazane do działu kadr. (Ulotki przekazano do Departamentu III MSW).

9. Za udział w zajęciach ulicznych na terenie Warszawy w dniu 11 marca br. zostali ukarani następujący pracownicy CHZ „Metalexport”:

– Rościsław^b Karpiński, s. Beniamina, ur. 3 VIII 1943 r., zam. Warszawa, ul. [...] – wyrokiem sądu powiatowego skazany został na 4 miesiące aresztu,

– Krystyna Porębska, c. Feliksa, ur. 12 IX 1935 r., zam. W[arsza]wa, ul. [...] – orzeczeniem Kolegium Karno-Administracyjnego DRN Warszawa-Śródmieście ukarana została grzywną w wysokości 2000 złotych.

Wymienieni zostaną zwolnieni z pracy.

Naczelnik Wydz[iału] VIII Dep[artamentu] II MSW
(–) **plk T[adeusz] Zwierzchowski**

Odbito w 2 egz.

Egz. nr 1 – Wydz[iał] IX Dep[artamentu] II

Egz. nr 2 – aa

Źródło: AIPN, 0236/160, k. 268–271, mps.

^b *W oryginale: Rozdzisław.*

1968 kwiecień 5, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy por. Teodora Urawskiego z doniesienia TW ps. „7” dotycząca sytuacji w warszawskim środowisku akademickim

Warszawa, dnia 5 kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^{a5}

Notatka służbowa
ze spotkania z TW ps. „7”¹

TW poinformował, że podczas spotkania z lektorem z KC PZPR w klubie „U Januszków” wystąpił student I r[oku] Wydziału Elektroniki w obronie syjonistów. W wystąpieniu swym starał się uzasadnić, że nie chodzi tu o antysyjonizm, lecz o antysemityzm. Udowodniał swą tezę, przytaczając okresy tzw. pogromów Żydów. W wypowiedzi swej był b[ardzo] agresywny. Rysopis tego studenta pokrywa się dokładnie z rysopisem studenta, który w dniu 28 marca 1968 r. występował na wiecu na UW jako przedstawiciel „Komitetu Studenckiego” Politechniki Warszawskiej. Ponieważ jest on mieszkańcem DS przy ul. Ks[ięcia] Janusza 39, poleciłem TW ustalić jego bliższe dane bądź nr jego pokoju.

Kilka osób z Wydziału Elektroniki otrzymało zawiadomienia o stawieniu się przed komisją dyscyplinarną. M.in. otrzymał takie zawiadomienie Polak Jerzy, jeden z aktywniejszych organizatorów wystąpień studentów PW, utrzymujący bezpośrednie kontakty z UW. W tej sprawie przeprowadził on bezpośrednią rozmowę z dziekanem Wydz[iału] Elektroniki prof. Sławińskim. Sławiński oświadczył, że będzie go bronił wszelkimi sposobami, a wszystkich studentów Wydz[iału] Elektroniki będzie bronił aż do demonstracyjnego ustąpienia ze stanowiska włącznie. Powołanie kilku osób do komisji dyscyplinarnej spowodowało pewne poruszenie wśród studentów. Studenci pokroju Polaka Jerzego twierdzą, że nie może komisja dyscyplinarna wszczynać dochodzeń na podstawie materiałów dostarczonych komisji przez Służbę Bezpieczeństwa, jeżeli studenci ci nie zostali przez organa MO ujęci na gorącym uczynku i skazani przez sąd lub kolegium karno-administracyjne.

Wśród studentów SGPiS krąży następująca wersja dot. postępowania przed komisją dyscyplinarną: dwukrotnie zmieniano terminy przesłuchań przed komisją dyscyplinarną studentów powołanych przed tę komisję. Następnie Komitet Uczelniany miał rzekomo ogłosić listę relegowanych z uczelni, lecz lista ta jeszcze nie była podpisana przez rektora. To wywołało zamieszanie i padły zarzuty co do praworządności postępowania przed komisją dyscyplinarną.

Studenci UW, którzy zostali relegowani, wyjechali poza Warszawę, ukrywając się przed doręczeniem im wezwań do wojska. Stosując tę taktykę, prowokacyjnie powołują

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ TW ps. „7” – zob. *Marzec 1968...*, t. 1: *Niepokorni*, dokument nr 226, przypis nr 1.

się na ^b jedno z przemówień Lenina o pobraniu do wojska w 1905 r. – 165 studentów^{b2}. Przemówienie to jest na końcu IV tomu „Dzieł” Lenina. Jest możliwość, że ktoś spośród relegowanych studentów zrobi prowokacyjne ulotki na ten temat. Wersje o takiej możliwości krążą wśród osób narodowości żydowskiej.

Odb. w 6 egz.

Druk. H.Z./Opr. T.U./IVa

Inspektor Wydziału III
(–) por. T[eodor] **Urawski**

Źródło: AIPN, 00249/146, t. 3, k. 204–205, mps.

^{b-b} *Tak w oryginale.*

² W.I. Lenin, *Oddanie do wojska 183 studentów* [w:] *idem, Dzieła*, t. 4, Warszawa 1953, s. 438–443. Był to tekst artykułu W.I. Lenina opublikowanego w piśmie „Iskra” (1901, nr 2) w związku z komunikatem Ministerstwa Oświaty Publicznej o oddaniu do wojska 183 studentów Uniwersytetu Kijowskiego.

1968 kwiecień 5, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Tadeusza Szlubowskiego z doniesienia KP ps. „K” dotycząca sytuacji wśród pracowników Uniwersytetu Warszawskiego i doktorantów w Instytucie Matematycznym PAN

Źródło: „K”¹

Warszawa, dnia 5 IV 1968 r.

Przyjął: Szlubowski

Tajne

Godz. 14.30 w kawiarni

Doniesienie informacyjne

Ostatnie wydarzenia, jakie miały miejsce na UW, zmuszają do baczniejszego obserwowania życia i zjawisk w nim zachodzących oraz do kojarzenia pewnych faktów i zjawisk, które czasem budzą naszą wątpliwość. Chodzi o to, że niekiedy powiązania niektórych osób zamieszanych w ostatnie ekscesy mogą mieć bardzo szeroki zakres oddziaływania, tym bardziej że pośród wichrzycieli byli pracownicy naukowo-dydaktyczni, którzy na co dzień poprzez swoje zajęcia dydaktyczne stykali się z młodzieżą. Wiadomym jest, że w czasie wykładów i innych zajęć dydaktycznych nadarza się wiele okazji do dyskusji i wypowiedzania swoich sądów i poglądów, że w trakcie wykładów i zajęć obok wiadomości z danej dyscypliny wiedzy profesor wykładowca przekazuje swój punkt widzenia tak odnośnie zjawisk ogólnych, jak i szczegółowych. Szczególnie ma to miejsce w naukach humanistycznych, a przede wszystkim w dyscyplinach społeczno-politycznych.

Dlatego chyba nie od rzeczy byłoby zwrócić uwagę na kontakty **prof. Brusa**.

Oprócz swojej zasadniczej pracy prowadził on dodatkowo wykłady z ekonomii dla grupy doktorantów w Instytucie Matematycznym PAN (ul. Śniadeckich 8). Grupa ta została utworzona na początku bieżącego roku akademickiego i prowadzona jest przez prof. dr. Łosia. Grupa składa się z 12–13 osób, do której dobierani byli kandydaci chyba nie tylko na podstawie kryteriów naukowych, ale i pochodzeniowych. Doktoranci wchodzący do tej grupy nie pracują. Utrzymują się ze stypendium doktoranckiego, a większa ich część mieszka w akademikach. Przez okres studenckich zamieszek i ekscesów zajęcia w tej grupie odbywały się normalnie (4 godz. dziennie prócz sobót). Jest to grupa dziwnie zwarta, gdzie nawet poszczególni jej członkowie na tematy polityczne i ostatnich zajść w obecności osób postronnych nie wypowiadają się. W grupie tej jest parę osób dość sceptycznie zapatrujących się na naszą rzeczywistość. Są to Komor Jan, Krysińska Maria, Rauszer Cecylia (asystentka Wydz[iału] Matem[atycznego] UW), Znojkwicz Bogna.

Krysińska Maria prawdopodobnie brała udział w ekscesach studenckich, gdyż 13 i 14 III była nieobecna na zajęciach, a z bardzo szczupłych komentarzy jej kolegów można było wysunąć wniosek, że była poturbowana.

¹ KP ps. „K” – brak danych umożliwiających identyfikację.

W grupie tej bierze udział w charakterze asystenta prof. Łosia pan Brauner, który w ciągu 4 lat, będąc doktorantem, pracy nie obronił, ale nadal jest doktorantem i nawet asystentem. Chyba dużą rolę odgrywa tu pochodzenie i narodowość (jest repatriantem ze Zw[iązku] Radzieckiego).

W związku z powyższym nasuwają się pytania:

1. Według jakich kryteriów dobierani byli kandydaci do tej grupy doktorantów?
2. Kto i dlaczego zajęcia z ekonomii w tej grupie powierzył właśnie prof. Brusowi?
3. Dlaczego doktorant, który w określonym regulaminem czasie nie napisał pracy, pozostaje nadal doktorantem i asystentem?

Sprawa druga.

W Wyższym Studium Języków Obcych przy UW (ul. Żwirki i Wigury, gmach [Wydziału] Geologii UW) I sekretarz POP tow. Rossi stosunkowo długo (około 10 dni) zajmował postawę wyczekującą. Nie zajmował określonego stanowiska jako sekretarz ani w stosunku do wykładowców, ani też, co jest bardzo ważne, w stosunku do studentów. Brak określonego stanowiska był wodą na młyn studentów. Brak działania w tych przypadkach nie był przeciwdziałaniem.

Sprawa trzecia.

Prof. Mirowicz – kierownik Katedry Jęz[yka] Ros[yjskiego] na rusycystyce UW – podobno niedługo po wojnie mógł wrócić do Polski dopiero wtedy, kiedy napisał w dokumentach, że jest pochodzenia żydowskiego, co podobno potwierdzili pracownicy późniejsi tegoż kierunku pp. Skrundowa i Abramowicz-Wolska. Przypadek jest prawdziwy, bardzo ciekawy, tym bardziej że prof. Mirowicz najprawdopodobniej nie jest pochodzenia żydowskiego.

Sprawa czwarta.

Bardzo dziwna i problematyczna jest sprawa Samuela Fiszmana², profesora i kierownika Katedry Lit[eratury] Ros[yjskiej] na UW. Szczególnie jeśli chodzi o jego dojście do kariery profesorskiej. Początek tej kariery jest zagadkowy, gdyż prawdopodobnie nie ma on doktoratu.

„K”

² **Fizman Samuel** (1914–1999). Student SGGW (1934–1939), członek międzyuczelnianego komitetu antygettowego w Warszawie, absolwent Wydziału Rolniczego Lwowskiego Instytutu Politechnicznego w Dublinach (1940), student Wydziału Biologii uniwersytetu w Saratowie (1942–1944), chemik w laboratorium „Gazniefrazwedki” w Saratowie (1942–1943), pracownik naukowy uniwersytetu w Saratowie (1943–1944, asystent w Katedrze Fizjologii Wydziału Biologii), członek Zarządu Obwodowego ZPP w Saratowie (1944–1946), przewodniczący Zarządu Miejskiego ZPP w Saratowie (1944–1946), pracownik ambasady w Moskwie (1946–1950, kierownik działu naukowego), stypendysta ZPP w Moskwie (1946–1947), w Polsce (od 1950), redaktor w wydawnictwie „Książka i Wiedza” (1950–1952, zastępca kierownika działu literatury pięknej), kierownik Sekcji Literatury Instytutu Polsko-Radzieckiego (1953–1956), redaktor naczelny „Kwartalnika” Instytutu Polsko-Radzieckiego, redaktor „Sovietica w Polsce”, „Slavia Orientalia” (od 1957), członek Komitetu Rusycystyki i Słowianoznawstwa PAN (1955, sekretarz naukowy), redaktor PIW, wykładowca UW (1956–1968, docent 1957, kierownik Katedry Historii Literatury Rosyjskiej od 1956, prof. nadzw. 1962), kierownik Pracowni Literatur Wschodniosłowiańskich Zakładu Słowianoznawstwa PAN (1957–1969), członek Komitetu Nauki o Literaturze PAN (1960), na emigracji w USA (1969), wykładowca Indiana University w Bloomington. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). W latach 60. XX w. inwigilowany przez Departament III MSW „za prowadzenie działalności antysocjalistycznej i upowszechnianie w środowisku filologów rusycystów obcych socjalizmowi prądów historyczno-literackich” (akta nie zachowały się). Członek OMS „Życie” (1934–1938, członek egzekutywy na SGGW), MOPR (1934–1938, łącznik organizacji akademickiej i śródmiejskiej), KZMP (łącznik organizacji warszawskiej i radomskiej), ZPP w ZSRR, PPR (1944–1948), PZPR (od 1948). AIPN, 1268/19287; AUW, K 5338; AKiW, 2197.

Uwagi: Uzgodniłem z „K”, że w czasie swego styku z kadrą dydaktyczno-naukową będzie ustalał ich zachowanie, poglądy dot. istotnych spraw, a szczególnie zachowanie się, powiązania i zamiary osób, których postawa wskazuje, że są powiązani z syjonizmem i przejawiają szkodliwą działalność.

Odbito 2 egz. + wyciąg
Egz. nr 1 – tut[ejsza] Gr[upa] IV
Egz. nr 2 – teczka „K”
Wyciąg – Wydz[iał] IV Dep[artamentu] III
Druk. Z.L.

Inspektor Wydziału III
(–) kpt. T[adeusz] Szlubowski³

Źródło: AIPN, 0204/520, t. 1, k. 263–265, mps.

³ **Szlubowski Tadeusz** (ur. 1928), kpt. Ur. w Warszawie, absolwent szkoły podstawowej (1943), więzień KL Stutthof (1944–1945), pomocnik elektromontera w Spółdzielni Pracy „Elektryk” (1946–1947), referent w Wydziale Ewidencji Ludności m.st. Warszawy (1947–1948), Starostwie Grodzkim Praga-Północ w Warszawie (1948–1949), żołnierz, podoficer zasadniczej służby wojskowej (1949–1952). Od marca 1953 r. młodszy referent Sekcji 6, od sierpnia 1953 r. Sekcji 4 Wydziału I UBP na m.st. Warszawy; od kwietnia 1954 r. młodszy referent Sekcji 3 Wydziału „A” UBP na m.st. Warszawy; od września 1954 r. do czerwca 1955 r. słuchacz Międzywojewódzkiego Kursu Przeszkolenia Oficerów BP w CW MBP/KdsBP w Legionowie; od września 1955 r. wywiadowca, od kwietnia 1956 r. oficer wywiadowczy Sekcji 2 Wydziału „B” UdsBP m.st. Warszawy; od stycznia 1957 r. oficer operacyjny, od sierpnia 1964 r. starszy oficer operacyjny, od kwietnia 1967 r. inspektor Wydziału III K MO m.st. Warszawy (w 1961 r. absolwent XI LO dla Pracujących w Warszawie), od czerwca 1968 r. kierownik Grupy II Wydziału III K MO m.st. Warszawy/KS MO, w lipcu 1977 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0967/173, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 5, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału II Departamentu III MSW ppłk. Józefa Kuśnierza z doniesienia KP ps. „Woliński” dotycząca nastrojów w środowisku inteligencji

Źródło: „Woliński”¹
Przyjął: Kuśnierz

Warszawa, dnia 5 kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^a2

Informacja z dnia 5 IV 1968 r.

Marzec stał w kołach inteligencji warszawskiej pod znakiem wydarzeń zapoczątkowanych wiecem na Uniwersytecie Warszawskim w dniu 8 III 1968 r. Zdaniem osób, które bezpośrednio przyglądały się rozwojowi wypadków, energia młodzieży na uniwersytecie szybko wygasła. Już strajk okupacyjny został tu przeprowadzony z dużym wysiłkiem, właściwie skłoniono do niego nie motywami politycznymi, tylko apelowaniem do poczucia solidarności ze studentami politechniki.

Ostatni zaś wiec na uniwersytecie (we wtorek, 26 III) był, według dosłownego wyrażenia jednego z jego uczestników, „ciągnięty za włosy”, skupił już stosunkowo niezbyt dużo studentów (ok. 1000 os[ób]) i miał już przebieg mało bojowy. Przeprowadzenie go tłumaczy się w pewnych kołach jedynie rachubami grup inspirujących na przedłużenie wypadków na tyle, by dać opinii zagranicznej czas do ingerowania.

Tamże na uniwersytecie czyni się wokół sprawy zwolnionych profesorów i docentów sporo hałasu, nawołując do współczucia im, m.in. mówiąc o ich katastrofalnej sytuacji materialnej. Nie spotkało się to jednak z całkowitym zrozumieniem wśród np. asystentów i adiunktów, gdzie rozległy się głosy, że niech sprzedają swe samochody, a będą mieli się z czego utrzymać przez dłuższy czas. Ta grupa młodszych pracowników również uważa, że są to ostatecznie ludzie „odcinający kupony ze swojej stalinowskiej przeszłości” i dlatego nie ma czego żałować. Zaznaczyły się też próby przeciwdziałania takim nastrojom. M.in. znany jest fakt, iż kilku osobom na Wydziale Historii (asystentom i adiunktom) zagrożono sankcjami towarzyskimi za takie postawy i bojkotuje się je. M.in. aktywność w kierunku takiego nacisku wywierają: dr Barbara **Grochulska**²,

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ KP ps. „Woliński” – zob. *Marzec 1968...*, t. 1: *Niepokorni*, dokument nr 238, przypis nr 1.

² **Grochulska Barbara** (ur. 1924). Historyk, prof. dr hab. Żołnierz AK, sanitariuszka w powstaniu warszawskim, więźniarka Stalagu IVB w Zeithain k. Drezna (X 1944–V 1945), absolwentka Wydziału Historycznego UW (1952), pracownik naukowy IH UW (1954–1992, dr 1963, dr hab. 1976, sekretarz naukowy 1966–1970), członek Rady Naukowej Archiwum UW, członek redakcji m.in. „Rocznika Warszawskiego” (1960–1992), miesięcznika „Mówią Wieki” (1960–1985), członek NSZZ „Solidarność” UW (od IX 1980), współpracowniczka senackiej komisji UW ds. osób pozbawionych wolności (1982–1990), sygnatariuszka deklaracji założycielskiej (XI 1984) i działaczka Komitetu Obywatelskiego Przeciw Przemocy.

dr Jerzy **Holzer**, dr Szymon **Rudnicki**³ i dr Jerzy **Borejsza**⁴. Zdaje się, że w tej akcji odgrywa pewną rolę grupa osób spotykająca się od dłuższego czasu u doc. **Geremka**, m.in. bywają tam w[yez] wym[ienione] osoby.

W kołach inteligenckich czyni się też usilne zabiegi w kierunku wybielenia Pawła **Jasienicy**. Kolportuje się tu poglądy, że wszystkie przeciw niemu zarzuty to insynuacje, że został zwolniony jak tysiące innych, że wspomnianie tego jest rzeczą oburzającą. Godne podkreślenia jest natomiast to, że tego rodzaju chwytły nie trafiają jednak do przekonania wielu spośród inteligencji, nawet opozycyjnie nastrojonych.

Wśród osób pochodzenia żydowskiego, nawet zajmujących tylko średnie stanowiska, wybuchła i trwa formalna panika, oczekują masowych zwolnień z pracy. Równocześnie są te nastroje podsycane przez niektóre grupy dziennikarzy itp., którzy spodziewają się objąć po nich stanowiska i szeroko rozprawiają o dużych zmianach personalnych.

Wiadomy [jest] przebieg rozmowy ze Stanisławem **Szwalbe** w II poł[owie] marca. Jest on bardzo przejęty rozwojem wydarzeń, uważa, że Polskę czeka kilka ciężkich lat. Co jest wynikiem zawarcia przez kierownictwo faktycznego paktu z elementami ONR-owskimi. Uważa przy tym, że albo te siły zmuszą W[ładysława] **Gomułkę** do ustąpienia, albo będzie musiał być im całkowicie powolny. O sobie mówi, że ma już 70 lat i nie może czekać, aż nastąpią pożądane zmiany. Równocześnie uważał, że należało co szybciej wycofać młodzież wyższych uczelni z akcji, kiedy okazało się, że akcja jest przegrana. Informował on o zamiarze grupy profesorów zebrania do 300 podpisów profesorów i docentów pod listem protestującym przeciwko usuwaniu profesorów z ich stanowisk. Sam on aprobejuje zmiany dokonujące się w Czechosłowacji i uważa, że dla Polski jest to właściwa droga. Z rozmowy miało wynikać, że nie pozostawał on w łączności z inicjatorami zajęć, wskazał przy tym, że o wielu sprawach związanych z tamtymi grupami nie był poinformowany.

Przeprowadzone rozmowy w środowiskach inteligenckich wykazały, że nie wiedzą tam o przyjęciu przez Antoniego Zambrowskiego w 1967 r. chrztu. Mały artykuł o tym uszedł uwadze.

Z drugiej strony, czyniono wysiłki zbagatelizowania tej sprawy powołaniem się na to, że miało to charakter czysto osobisty (warunek małżeństwa). Wydaje się, że byłoby wskazaniem, żeby rzecz ta została szerzej omówiona w artykule w prasie warszawskiej: wskazać by trzeba, że Kościół umożliwia dziś małżeństwa z osobami innych wyznań. Zarazem podkreślić dziwny zbieg spraw, że „odnowiciele socjalizmu” jakoś równocześnie kombinują z klerem i dać jako przykład spotkanie w 1963 r. **Kołakowskiego** i Jana **Strzeleckiego** z kardynałem **Wyszyńskim** w lesie w Laskach. Tu też wskazać, że mimo wykretów nie było to spotkanie przypadkowe, lecz z góry zainscenizowane.

„Woliński”

³ **Rudnicki Szymon** (ur. 1938). Historyk, prof. dr hab. Absolwent historii na UW, pracownik naukowy IH UW (zastępca dyrektora 1973–1987), członek ŻIH, kolegium „Biuletynu ŻIH” (od 1988), następnie „Kwartalnika Historii Żydów”, członek Komitetu Redakcyjnego i Rady Naukowej PSB.

⁴ **Borejsza Jerzy Wojciech** (ur. 1935). Historyk, publicysta, prof. dr hab. Absolwent Uniwersytetu Moskiewskiego (1957), stażysta, starszy asystent, adiunkt IH UW, Pracowni Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego PAN i IH PAN (do 1964, dr 1962), adiunkt, starszy wykładowca IH UW (1964–1975, dr hab. 1968), docent (od 1975), prof. IH PAN (od 1983, m.in. sekretarz Rady Naukowej 1981–1983, kierownik Zakładu Systemów Totalitarnych i Dziejów Drugiej Wojny Światowej 2001–2011), dyrektor Centre Scientifique Polonaise w Paryżu (1991–1996), prof. EHESS i uniwersytetu w Dijon (1996–1998), prof. UMK w Toruniu (od 2004).

Spisano ze słów KP „Woliński”

„Woliński” wyjaśnił, że do grupy młodszych naukowców, którzy m.in. oświadczyli, że nie należy żałować zwolnionych z UW profesorów, należą:

1. Achmatowicz, asystent Wydziału Historii UW.
2. Jarema Maciszewski, adiunkt Wydziału Historii UW.

„Woliński”, mówiąc o panice, jaka „wybuchła w środowisku żydowskim”, powołał się na szereg rozmów, jakie przeprowadził z osobami z tego środowiska.

I tak:

1. W Zakładzie Historii Partii wszyscy pracownicy (Żydzi) żyją pod strachem w oczekiwaniu na zwolnienie z pracy. Taką relację uzyskał m.in. od pracownika tego zakładu **Radziejewskiego**^{b5}.

2. **Borkowicz**⁶ lub **Borkowski** (b[yły] wojewoda), kierownik działu historycznego KiW, oświadczył: „Kamień na kamieniu nie pozostanie po nas”. Oczekuje szybkiego zwolnienia z pracy.

3. **Gamski**⁷, fotograf redakcji „Żołnierza”. Obawia się konsekwencji, ponieważ jego syn Bogdan^d **Gamski**⁸, którego ochrzcił w Kościele, uczęszczał do klubu „Babel”.

4. Popłoch w środowisku żydowskim wywołała wiadomość, jakoby MSW pobrało do wglądu (od instytucji żydowskich) spis osób korzystających z pomocy materialnej.

^b *Woryginalne*: Radziejewskiego.

^c *Zaznaczono punkty 3 i 4 i opatrzone adnotacją o treści: W[ydział] III.*

^d *Woryginalne*: Władysław.

⁵ **Radziejowski Janusz** (1925–2002). Historyk, ekonomista, dr. Ur. w Kijowie, w mieście Gurjew w Kazachstanie (od 1934) (był tam więziony jego ojciec Henryk Radziejowski-Politur, aresztowany w 1933, zamordowany prawdopodobnie w 1937), uczeń szkoły średniej (do 1943), robotnik przy wydobyciu ropy naftowej (II–IX 1943), żołnierz 1. Korpusu PSZ w ZSRR (od IX 1943), słuchacz Oficerskiej Szkoły Piechoty w Riazaniu (X 1943–II 1944), dowódca plutonu moździerzy (od II 1944), kompanii moździerzy (III–IX 1945) 4. pp 2. DP, oficer (por.) w 10. Oddziale WOP (X 1945–III 1948, m.in. zastępca kierownika GPK w Cieszynie ds. wywiadu I–III 1948), skierowany do dyspozycji Głównego Urzędu Kadr Armii Radzieckiej (IV 1948), zdemobilizowany, student (od 1948), absolwent Wydziału Demografii Moskiewskiego Instytutu Ekonomii i Statystyki (1953), pracownik naukowy Biura Naukowo-Badawczego Statystyki Sanitarnej w Moskwie (1954–1955), ekonomista w Biurze Planowania i Projektowania Budownictwa Ciężkiego Przemysłu (1955–1957), ekonomista w Centralnym Urzędzie Statystycznym w Moskwie (1957–1959), w Polsce (od III 1959), starszy radca w Biurze Spisów Ludności GUS (od VII 1959), pracownik Zakładu Historii Partii przy KC PZPR (od II 1961), dr nauk humanistycznych (1971, Wydział Nauk Społecznych UW), adiunkt w Instytucie Polityki Naukowej Postępu Technicznego i Szkolnictwa Wyższego (od V 1973). Członek PZPR. AIPN, 2264/2081; AIPN, 1715/6803; AIPN, 797/622.

⁶ **Borkowicz Leonard** (1912–1989). Członek ZMK/KZMP (od 1927), działacz KPZU (od 1928), członek KPD (1929–1930), funkcjonariusz KPP (od 1931), kilkakrotnie aresztowany, skazany na 5 lat więzienia za działalność komunistyczną (1932), więzień obozu w Berezie Kartuskiej (1936–1937), pracownik administracji gospodarczej we Lwowie (1939–1941), oficer Armii Czerwonej (1941–1943), 1. DP im. T. Kościuszki (od VI 1943, zastępca dowódcy 2. pp, dowódca 1. pp VIII–X 1943, uczestnik bitwy pod Lenino), pełnomocnik PKWN na województwo białostockie (1944), zastępca komendanta głównego MO ds. polityczno-wychowawczych (IX 1944–III 1945), pełnomocnik Rządu Tymczasowego przy Froncie Białoruskim (od III 1945), pełnomocnik RP na Okręg Pomorze Zachodnie (od IV 1945), wojewoda szczeciński (do 1949), ambasador RP w Pradze (III 1949–III 1950), kierownik Centralnego Urzędu Kineematografii (1954–1958), pracownik wydawnictwa „Książka i Wiedza”. AIPN, 1082/379; AIPN, 698/396.

⁷ **Gamski Zygmunt** (ur. 1919). Artysta fotografik. Pracownik redakcji tygodnika „Żołnierz Polski” (od 1951). Członek PZPR. AIPN, 1010/157885.

⁸ Zygmunt Gamski miał dwie córki i syna Bogdana Stanisława. **Gamski Bogdan Stanisław** (ur. 1948). Absolwent Technikum Chemicznego w Warszawie (1966), absolwent Wydziału Chemii UW (1973), kierownik działu w zakładach „Foton”. Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE krypt. „Gama” (1970–1973) jako „podejrzany o zorganizowanie grupy studentów reprezentujących wrogię poglądy polityczne”. Wobec niepotwierdzenia tych podejrzeń akta sprawy przekazano do archiwum. AIPN, 0224/505; AIPN, 1010/157885.

Ogólnie uważa się, że wiele osób zostanie skompromitowanych faktem pobierania pieniędzy i paczek od instytucji żydowskich.

Inspektor Wydz[iału] II Dep[artamentu] III MSW
(-) ppłk J[ózef] Kuśnierz

Odb. w 2 egz.

Druk. C.K./IV

1 egz. – ^aWydz[iał] IV Dep[artamentu] III (Komorowski, 9 IV [19]68 [r.])^a

2 egz. –teczka rob[ocza] KP „Woliński”^e

Źródło: AIPN, 00170/553, t. 1, k. 55–58, mps.

^e Poniżej odręczna adnotacja o treści: Informację wykorzystał Wydz[iał] I Dep[artamentu] III.

1968 kwiecień 5, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV mjr. Zenona Chmielewskiego z doniesienia TW ps. „Mathis” dotycząca oceny wydarzeń marcowych wśród członków Rady Prymasowskiej Budowy Kościołów

Źródło: „Mathis”
Przyjął: Z[enon] Ch[mielewski]
LK „Hetman”

Warszawa, dnia 5 kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr 2^a

Doniesienie

– ks. prałat Piotrowski – wikariusz generalny

Wyraża swoje zadowolenie z powodu tego, że istnieje walka z syjonizmem. Jak wiadomo, Piotrowski ma powiązania z Paksem, dlatego też opinię swoją wyraża w sposób oględny. Niemniej jednak kilkakrotnie podkreślał w rozmowie, że Żydów spotkał zasłużony los, że przede wszystkim oni, a nie kto inny są odpowiedzialni za tzw. miniony okres oraz że stanowią oni klasę uprzywilejowaną, mającą wszystko, co tylko chcą. Zmiany na stanowiskach obserwuje z dużym zadowoleniem.

– kanclerz kurii ks. Olszewski

Olszewski również w wypowiedziach swoich uważa, że uprzywilejowanie Żydów było niesłuszne i denerwujące. Wyraził jednak obawy, że rzutować mogą te zmiany na sytuację eksportu z Polski i pociągnąć trudności gospodarcze.

– ks. Markowski¹

Również ocenia posunięcia ostatnie jako pomyślne dla ogółu Polaków, choćby ze względu na możliwość awansowania elementów polskich. Ubolewa jednak nad trudnościami, w jakich może znaleźć się system gospodarczy, oraz na represje, jakie dotknęły młodzież. Natomiast wyraża obawy, że może nastąpić deliberalizacja stosunków.

Członkowie Rady Prymasowskiej

– Pieńkowski² – architekt, wykładowca w szkole im. Nowakowskiego

Pieńkowski przedstawia sobą środowisko przedwojenne, katolickie i raczej antysemityczne. W okresie rozruchów uważał, że młodzież akademicka słusznie walczy o libe-

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ **Markowski Stanisław** (1910–1997). Duchowny rzymskokatolicki. Święcenia kapłańskie (1938), absolwent WSH, początkowo wikariusz w parafii św. Barbary w Warszawie, następnie skarbnik kurii, referent Wydziału Administracyjnego, później Wydziału Finansowego, administrator „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich”, przewodniczący Komisji Rewizyjnej Zarządu Cmentarzy Warszawskich, szambelan papieża Jana Pawła II.

² **Pieńkowski Władysław**. Architekt, prof. Autor licznych modernistycznych projektów, m.in. kościoła NMP Królowej Polski w Tarnowie (1941, realizacja 1948–1956), kościoła św. Michała Archaniola w Warszawie przy ul. Puławskiej (1950), kościoła Wniebowzięcia NMP w Orońsku (1957–1959, realizacja 1975–1980), kościoła św. Józefa Robotnika w Kielcach (1973), kościoła Dominikanów na warszawskim Służewie, kościoła parafii Dzieciątka Jezus na warszawskim Żoliborzu (1975), członek zespołu projektującego kompleks budynków urzędów centralnych w kwartale ul. Nowogrodzka – pl. Trzech Krzyży – ul. Hoża – ul. Krucza w Warszawie (1945–1953), projektant (wraz z M. Leykmem) budynku Centralnego Biura Studiów i Projektów Budownictwa Przemysłowego na ul. Barbary 1 w Warszawie (1950–1952). Zob. M. Janocha, „Budowle sakralne projektu Władysława Pieńkowskiego z lat 1935–1982” (niepublikowana praca magisterska obroniona na ATK w 1983 r. pod kierunkiem prof. Andrzeja K. Olszewskiego).

ralizację. Natomiast obecnie twierdzi, że szkoda tych studentów polskich, którzy padli ofiarą rozgrywek partyjnej grupy syjonistycznej. Twierdzi, że sam miał dużo przykrości od Żydów i wcale nie widzi interesu polskiego, aby ich obecnie bronić. Mówi: „Byli i są oczywiście Żydzi przyzwoici, ale niektórym zdawało się, że są właścicielami Polski”.

– **Szmidel Jan** – redaktor

Był i jest nastawiony antysyjonistycznie. Jeszcze przed zajściami twierdził, że musi dojść do oczyszczenia aparatu państwowego z elementów żydowskich, bo inaczej będzie bardzo źle. Obecnie wyraża swoje zadowolenie, twierdząc, że nareszcie polska inteligencja będzie mogła wypowiedzieć się.

– **prof. Wasiutyński**³

Wasiutyński stoi na stanowisku i również na tym stanowisku stał, że w Polsce Żydzi syjoniści mieli za dużo do powiedzenia. Jako profesorowi politechniki nie wypada mu wyrażać swojego zadowolenia, niemniej jednak trzeba stwierdzić, że ostatnie wydarzenia przyjął z wyraźną radością (dotyczące usuwania Żydów ze stanowisk).

– **prof. Bogusławski**⁴

Bogusławski lubi uchodzić za liberała. W zajściach na politechnice odegrał rolę, o ile wiem, pozytywną jako mediator. Bogusławski miał powiązania z niektórymi Żydami, np. płk. Koniecznym – dyrektorem Muzeum Wojska Polskiego, miał do nich stosunek liberalny, ale również denerwowały go niektóre stosunki, jak np. to, że część muzeum obsadzona była wyłącznie przez Żydów.

– **dr Grabowski**⁵ (pracuje w Wydawnictwach Komunikacyjnych)

³ **Wasiutyński Zbigniew** (1902–1974). Specjalista budownictwa mostowego, wytrzymałości materiałów i konstrukcji budowlanych, prof. Żołnierz WP w wojnie z Rosją Radziecką (1920), student matematyki na UW, absolwent Wydziału Inżynierii Lądowej PW (1926), Faculté des Sciences w Paryżu (1927–1929), pracownik naukowy w Laboratorium Wytrzymałości Tworzyw PW, następnie wykładowca budowy mostów betonowych (1931–1939) i zastosowania matematyki na Wydziale Architektury PW, żołnierz w wojnie obronnej 1939 (saper SGO „Polesie”), żołnierz ZWZ-AK, wykładowca tajnej PW, pracownik Biura Odbudowy Stolicy, kierownik odbudowy mostów na Wiśle, m.in. w Sandomierzu, Dęblinie i Warszawie, oraz Odrze w Głogowie i Szczecinie, wykładowca Wydziału Architektury PW, generalny projektant w Centralnym Biurze Studiów i Projektów Transportu Drogowego i Lotniczego (1955–1957), pracownik naukowy IPPT PAN (od 1953). Członek rzeczywisty PAN (1966).

⁴ **Bogusławski Jan Andrzej** (1910–1982). Architekt, projektant wnętrz, prof. Absolwent Wydziału Architektury PW (1933), student Szkoły Podchorążych Rezerwy Łączności (1933–1934), Academie des Beaux Arts w Paryżu (1934–1935), żołnierz w wojnie obronnej 1939, jeniec Oflagu IIC Woldenberg (1939–1945), pracownik Biura Odbudowy Stolicy (1945), wykładowca Wydziału Architektury PW (1946–1949 i od 1954), ASP w Warszawie (1951–1953, zastępca profesora), Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Poznaniu (1950–1955, zastępca profesora w Katedrze Wnętrz i Sprzętu), organizator PKZ „Zamek” (1951). Projektant m.in. mauzoleum gen. Gustawa Orlicz-Dreszera w Gdyni-Oksywiu, salonu Fiata w Warszawie (przed 1939), wnętrz Kancelarii Rady Państwa PRL, grobowca Bolesława Bieruta, Prezydium Rady Ministrów (po 1945), laureat Grand Prix w Paryżu (1934, 1947). Członek SARP (od 1934). AIPN, 763/97909; AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, 6346.

⁵ **Grabowski Adam Teodor** (1902–1986). Absolwent prawa UJ (1928), ekonomii uniwersytetu w Wiedniu. Współredaktor krakowskiego pisma „Czas” (przed 1939), sekretarz generalny i dyrektor biura Rady Naczelnej Organizacji Ziemiańskich w Warszawie (1927–1935), dyrektor Zakładów Graficznych Drukarnia Polska SA w Warszawie (1935–1939), dyrektor Spółki Wydawniczej Czasopism w Warszawie (przed 1939), zastępca dyrektora Departamentu Informacji i Prasy Delegatury Rządu na Kraj, redaktor konspiracyjnych czasopism „Biuletyn Gospodarczy” i „Przyszłość Gospodarcza”, członek zarządu Katolickiego Towarzystwa Wydawniczego „Rodzina Polska” (1945), organizator Warszawskiej Spółdzielni Spożywców (1945), radny DRN Warszawa-Śródmieście, współtwórca „Tygodnika Warszawskiego”, kierownik działu ekonomicznego czasopisma, radca prawny firm SA Svea i SA Hosyab (przed 1949), współorganizator, członek i skarbnik Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy (od 1947), starszy redaktor w Wydawnictwach Komunikacji i Łączności w Warszawie. Aresztowany (22 II 1949), torturowany w śledztwie, wyrokiem WSR w Warszawie skazany na 14 lat więzienia z art. 86 § 2 kk WP, art. 28 kk WP w związku z art. 8 dekretu z dn. 16 XI 1945 r. (16 IV 1951), więziony na Mokotowie w Warszawie i we Wronkach,

Uważa, że był ofiarą Żydów w minionym okresie. Jako wydawca zawsze narzekał na Żydów, szczególnie w Ministerstwie Kultury i Sztuki. W okresie okupacji pomagał Żydom, którzy – jak mówi – odwdzięczyli mu się, pakując go do więzienia. Ze zmian jest zadowolony, szczególnie chciałby doczekać się ustąpienia Zatorskiej (pracuje w wydawnictwach Ministerstwa Kultury i Sztuki), którą uważa za wyjątkowo popierającą Żydów.

– **bp Modzelewski**

^bMówi, że prasa amerykańska usiłuje wywołać nacisk na Wyszyńskiego, aby zajął stanowisko wobec zmian usuwających syjonistów. Modzelewski uważa, że jest to bardzo niewłaściwe, gdyż Kościół nie wtrąca się do tych spraw, tym bardziej że dotyczą one przesunięć na stanowiskach partyjnych i członków partii, którzy nigdy nie stawali w obronie Kościoła, a wprost przeciwnie – atakowali go.

– **Rudzki** – dziekan szkoły teatralnej

Ocenia sytuację w sposób następujący. Państwowa Szkoła Teatralna jest solą w oku warszawskiego komitetu partyjnego. Wynika to z tego, że Senat podpisał protest łącznie z organizacją partyjną i dyrektorem departamentu Ministerstwa Kultury i Sztuki Wandą Załuską. Obecnie POP chce się zrehabilitować i wyznaczyło zebranie Senatu na dzień 5 kwietnia br., godz. 19.00, i chce listem do Gomułki złagodzić złe wrażenie. Sam Rudzki podchodzi do tego pozytywnie, ale mówił, że na pewno szereg profesorów nie przyjdzie na Senat. Rudzki sam – jak mówił – podpisze prawdopodobnie pismo, o ile oczywiście będzie zgodne z jego sumieniem. Rudzki jest bardzo popularny wśród aktorów i młodzieży i mimo że jest Żydem z pochodzenia, nie solidaryzuje się z syjonistami. Wmieszanie młodzieży do rozgrywek politycznych uważa za błąd, który spowodował wiele nieszczęść.

„Mathis”, dn. 5 IV [19]68 r.

Źródło: AIPN, 01283/563, mf.

zwolniony na przerwę zdrowotną (17 XI 1956), postanowieniem Zgromadzenia Sędziów NSW (29 V 1957) wyrok uchylono i w części dotyczącej zarzutu z art. 86 § 2 kk WP przekazano do ponownego rozpoznania przez Sąd Wojewódzki dla m.st. Warszawy, zwolniony formalnie z więzienia (30 V 1957); uniewinniony wyrokiem Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawy (25 XI 1957). AIPN, 0259/536; AIPN, 660/286; AIPN, 1010/76424.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: wypis do teczki [dalej fragment nieczytelny].

1968 kwiecień 6, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 6 kwietnia 1968 r.

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja nr 1

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 6 kwietnia 1968 roku

Krytyczne uwagi i wyrazy oburzenia zanotowano wśród pracowników szeregu wydawnictw (Wydawnictwo Harcerskie, część pracowników Wiedzy Powszechnej i inne) w związku z opublikowaniem w 6. numerze czasopisma „Nowe Książki” artykułu Leona **Marszałka**¹ pt. „Nowe encyklopedie i słowniki PWN”. Na wstępie autor artykułu pisze: „W Państwowym Wydawnictwie Naukowym znajdują się dziś dwa największe polskie warsztaty leksykograficzne: redakcja «Słownika języka polskiego» i zespół redakcji «Wielkiej encyklopedii powszechnej» PWN. (...) Bylibyśmy karygodnymi kauzoperdami, jeślibyśmy dorobek tych dwóch wielkich pracowni leksykograficznych zaprzepaścili”. Artykuł ten odczytywany jest przez wielu pracowników wydawnictw jako próba rehabilitacji redakcji „W[ielkiej] e[ncyklopedii] p[owszechnej]” i odpowiedź na krytyczne uwagi pod jej adresem, jakie ostatnio zostały zamieszczone w tygodniku „Pracowo i Życie”. Pracownicy Wiedzy Powszechnej podkreślają w swych wypowiedziach, że artykuł ten został redakcyjnie opracowany przez red[aktor] **Annę Sarniewicz-Szaniawską**², która znana jest z reprezentowania poglądów proizraelskich i syjonistycznych. Wymieniona utrzymuje kontakty ze zwolnionym z UW prof. **Baczką**, a na terenie

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisana maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

¹ **Marszałek Leon** (1912–1996). Absolwent Wydziału Prawno-Ekonomicznego UP (1934), urzędnik na Śląsku, działacz ZHP (hufcowy katowickiego hufca harcerzy 1935–1936, przyboczny komendanta ZHP Michała Grażyńskiego 1936–1939), członek Kwatery Głównej Szarych Szeregów (od 1943), powstaniec warszawski, naczelnik Szarych Szeregów (X 1944–I 1945), pracownik PWN (1951–1969, kierownik Redakcji Encyklopedii, zastępca redaktora naczelnego ds. wydawnictw encyklopedycznych, redaktor naczelny Zespołu Encyklopedii i Słowników PWN 1965–1969), zastępca dyrektora Naczelnego Zarządu Wydawnictw, zastępca dyrektora Biblioteki Narodowej, prezes Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek. AIPN, 1005/168628.

² **Sarniewicz-Szaniawska Anna Maria** (ur. 1927). Redaktor. Instruktor w ZG Związku Zawodowego Pracowników Poligrafii, redaktor w „Trybunie Wolności”, redaktor w wydawnictwie „Wiedza Powszechna” (od 1962, m.in. sekretarz redakcji, zastępca redaktora naczelnego „Nowych Książek”). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE krypt. „Jasna” (1968–1973, faktycznie do 1970) z powodu „wyrażania zachwytu dla sukcesów militarnych agresora” w okresie agresji Izraela na kraje arabskie (1967), dopuszczenia do ukazania się w dwutygodniku „Nowe Książki” „szeregu artykułów pisanych z pozycji rewizjonistycznych” (1967–1968), utrzymywania bliskich kontaktów z literatami „znanymi z wrogich poglądów”. Od końca 1969 r. nie stwierdzono jej aktywności „w lansowaniu wrogich poglądów”. Członek PZPR. AIPN, 01286/2439.

wydawnictwa jest gorącym rzecznikiem zatrudnienia ponownie **Ireny Lasoty**, która „posiada wybitne zdolności naukowe”. Sarniewicz-Szaniawska w prowadzonych rozmowach podważa także prawdziwość informacji, jakie na temat działalności Ireny Lasoty i osób z nią związanych ukazały się w prasie codziennej i periodykach.

Należy zaznaczyć, że redaktorem naczelnym „Nowych Książek” jest **Zenona Macużanka**, a czasopismo wydawane jest przez Państwowe Wydawnictwo Wiedza Powszechna.

W środowisku studentów Uniwersytetu Warszawskiego tematem prowadzonych rozmów i dyskusji jest w dalszym ciągu sprawa zwolnionych z UW profesorów i docentów, a szczególnie prof. Brusa oraz docentów Zygmunta Baumana i Janiny Zakrzewskiej. Zanotowano wypowiedzi, że „jeśli działalność Brusa i Baumana z pozycji antysocjalistycznych znana była od dawna, to dlaczego do tej pory tolerowano ich obecność na uczelni?”. Na Wydziale Prawa wśród studentów podkreśla się praworządne stanowisko władz uczelni wobec doc. dr Janiny Zakrzewskiej, którą zwolniono z UW i wykluczono z partii dopiero po uprawomocnieniu się wyroku skazującego wymienioną za fałszywe zeznania.

Wśród studentów UW panuje obecnie przekonanie (Wydział Prawa), że dalsze wystąpienia są mało prawdopodobne z uwagi na ostre stanowisko władz uczelni oraz „brak przywódców”. Z tych właśnie powodów zapowiedziany na 22 kwietnia br. nowy wiec „może nie dojść do skutku”.

Na terenie Politechniki Warszawskiej student IV roku Wydziału M[echanicznego] E[nergetyki] i L[otnictwa] **Grzegorz Szymanowski**³, który uprzednio wchodził w skład tzw. komitetu studenckiego na wydziale, rozpowszechnia pogłoski o „szykowaniu przez grupy syjonistyczne wielkiej imprezy na dzień 22 kwietnia”. Data ta jest zbieżna z rocznicą wybuchu powstania w getcie warszawskim (19 bm.) oraz ma być związana z terminem „rzucenia przez rabinów klątwy na Polskę”. Podobne pogłoski zanotowano na II roku Wydziału Elektroniki PW. Z krążących na terenie Politechniki Warszawskiej plotek i pogłosek wynika, że elementy syjonistyczne opracowały nowy program działania, prowadzający się do:

- odsunięcia i odcięcia się od ludzi, którzy skompromitowali się w ostatnich wydarzeniach i ujawnili swe syjonistyczne poglądy, są to ludzie „straceni dla ruchu syjonistycznego” na obecnym etapie;

- wszyscy Żydzi, którzy dotychczas nie ujawnili swych rzeczywistych poglądów, powinni zająć stanowisko zgodne z oficjalnie głoszonymi poglądami i hasłami;

- do dalszej działalności należy przede wszystkim wykorzystywać Aryjczyków, Żydzi natomiast nie powinni angażować się w żadną bezpośrednią działalność i akcję;

- należy dążyć do rozniecania wśród Aryjczyków antysemityzmu, a szczególnie popierać jego najbardziej skrajne przejawy;

- przy pomocy wszelkich dostępnych środków należy dążyć do wytwarzania wśród społeczeństwa polskiego nastrojów niezadowolenia, niepokoju itp.

³ **Szymanowski Grzegorz Jan** (ur. 1945). Inżynier. Absolwent XI LO im. M. Reja w Warszawie (1962), Wydziału Mechanicznego Energetyki i Lotnictwa PW (1969), pracownik Warszawskich Zakładów Mechanicznych „Delta-WZM”, Przedsiębiorstwa Montażu Elektroniki i Urządzeń Przemysłowych „Energomontaż-Północ” w Warszawie, Wspólnoty Producentów Maszyn i Urządzeń Energetycznych „Megat”, Krupp-Polen w Warszawie, Instytutu Lotnictwa w Warszawie (dyrektor Centrum Projektowego General Electric Polska – Engineering Design Center). AIPN, 728/10403; DES PW, Wydział Mechaniczny Energetyki i Lotnictwa 63321.

Uzyskane informacje o powyższym programie oraz o osobach rozpowszechniających powyższe „wytyczne” znajdują się w toku sprawdzenia.

W Fabryce Półprzewodników „Tewa” osoby narodowości żydowskiej rozpowszechniają różnorodne wersje mające na celu wywołanie niezadowolenia wśród załogi. Pracownik Działu Zaopatrzenia – **Icek Filleborn** – rozpowszechnia informację, że w roku bieżącym manifestacje pierwszomajowe zostały odwołane. Wiadomość tę miał uzyskać – jak twierdzi – od b. wysokiego oficera Komendy Głównej MO. Wiadomość ta rozeszła się szeroko wśród pracowników zakładu. W sprawie tej zostanie wszczęte postępowanie wyjaśniające.

Wiktor Łepkowski – kierownik Działu Przygotowania Produkcji i zarazem przewodniczący Rady Robotniczej, blisko związany z **Henrykiem Hoffmanem**⁴ – głównym technologiem zakładu, podjął „badania” akt personalnych w „celu wykrywania osób pochodzenia żydowskiego”. Z posiadanych informacji wynika, że jego działalność ma wyraźnie prowokacyjny charakter przez rzucanie podejrzeń na osoby narodowości polskiej i jest ona obliczona na wywołanie wśród załogi nastrojów antysemityzmu. Równocześnie **Łepkowski** bierze w obronę osoby narodowości żydowskiej pracujące w zakładzie, jak: **Artur Nowak** – dyrektor Zakładu Doświadczalnego, **Olga Ikanowicz**, **Ryszard Ganc**, **Karol Kern** i inni, co do których ze strony załogi wysuwane są pretensje i zastrzeżenia w sprawie organizacji produkcji, marnotrawstwa itp. Wspomniany powyżej główny technolog – **Henryk Hoffman**, bardzo często wyjeżdża do krajów kapitalistycznych oraz utrzymuje kontakty z angielską [ir]mą **Vaevell**. Jest to firma żydowska, która w roku ubiegłym po zerwaniu stosunków dyplomatycznych przez rząd PRL z Izraelem wstrzymała dostawy urządzeń, hamując wprowadzenie do produkcji tranzystora TK-10. Poza tym **Hoffman** od szeregu lat lansuje pogląd, że grafit potrzebny do produkcji należy sprowadzać wyłącznie z NRF, pomimo że istnieją możliwości zaopatrywania się w grafit z innych źródeł.

Robotnicy i pracownicy „Tewy” w dalszym ciągu wyrażają oburzenie, iż dotychczas nie odbyło się zebranie załogi i nie podjęto żadnej rezolucji, natomiast krytyka organizatorów i prowodyrów wydarzeń marcowych jest wyraźnie hamowana. Robotnicy i pracownicy fabryki wskazują równocześnie, że sekretarz KZ PZPR **Halina Runowicz** nie wykazuje żadnej inicjatywy, gdyż jak wynika z zanotowanych wypowiedzi, jest ona silnie związana z kliką syjonistyczną uplasowaną w zakładzie.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała w ostatnim okresie czasu do Komitetu Warszawskiego PZPR informacje odnośnie następujących osób narodowości żydowskiej:

– **Mieczysława Baumaca**⁵ – członka PZPR – wicedyrektora przedsiębiorstwa „El-dom”, który utrzymywał kontakty z byłą Ambasadą Izraela w Warszawie, korzystał

⁴ **Hoffman Henryk** (ur. 1927). Inżynier chemii. Absolwent PŚI, asystent w Zakładzie Chemii Przeróbki Węgla (1950–1951), pracownik MON (1951–1957), Przemysłowego Instytutu Elektroniki (1957–1958), główny technolog Fabryki Półprzewodników „Tewa” (1958–1967), objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (1968), na emigracji (od 1968). Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE krypt. „German” z powodu „prozraelskiej postawy” oraz kontaktów z obywatelami państw zachodnich (1968–1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0208/736; AIPN, 1268/28584.

⁵ **Baumac Mieczysław (Mojżesz)** (ur. 1919), mjr/szer. Uczeń Wydziału Tkackiego Państwowej Szkoły Techniczno-Przemysłowej w Łodzi (do 1936), zatrzymany, aresztowany podczas przygotowań do manifestacji pierwszomajowej w Łodzi (IV–VI 1936), wyrokiem Sądu Okręgowego w Łodzi skazany na 3 lata więzienia w zawieszaniu na 5 lat za działalność komunistyczną (XI 1937), pracownik biurowy w firmie Szapiro w Łodzi (1938–1939), urzędnik w komisji ds. uchodźców przy Tymczasowym Zarządzie Miejskim we Lwowie (XI 1939–I 1940), pracownik

z pomocy paczkowej otrzymywanej z kół syjonistycznych w Izraelu. Wymieniony reprezentuje postawę proizraelską, dając temu wyraz w swych wypowiedziach.

– **Bronisława Szpaka**⁶ – członka PZPR – dyrektora ZURT, który zataił swą działalność okupacyjną (policjant w getcie)⁷. Wymieniony jest powiązany rodzinnie z Izraelem, zamierzał wyjechać na stałe z Polski. Rodzina jego, podobnie jak on sam, aktywnie współpracowała z okupantem hitlerowskim. W latach ubiegłych Bronisław Szpak był funkcjonariuszem b[yłego] MBP, pełniąc funkcję naczelnika wydziału.

– **Henryka Steinbacha**⁸ – wicedyrektora Grand Hotelu, który wykorzystywał swe stanowisko do uprawiania działalności handlowej w powiązaniu z częstymi wyjazdami za granicę. W okresie agresji Izraela na kraje arabskie wymieniony ostentacyjnie manifestował swą proizraelską postawę.

– prof. **Stefana Minca**⁹ – kierownika Zakładu XVII Instytutu Badań Jądrowych, który dopuścił się nadużyć na zajmowanym stanowisku.

kombinatu metalurgicznego w Kerczu (II 1940–IX 1941), wezwany do Moskwy i na polecenie Kominternu zgłosił się do AP w ZSRR (IX 1941), żołnierz AP w ZSRR (IX 1941–III 1942, w szkole podchorążych w Buzułuku, usunięty ze szkoły, w batalionie drogowym w Uzbekistanie, zdemobilizowany), robotnik, strażnik, komendant oddziału w sowchozie Narpaj (IV 1942–III 1943), wychowawca, nauczyciel, zastępca dyrektora ds. gospodarczych w domu dziecka dla dzieci polskich w Kermine (obecnie Nawoi) w Uzbekistanie (IV 1943–V 1945), w Polsce (od VI 1945), od lipca 1945 r. referent, od września 1945 r. starszy referent Sekcji 4 Wydziału I WUBP w Łodzi; od stycznia 1946 r. zastępca kierownika Sekcji 2 Wydziału IV WUBP w Łodzi; od czerwca 1946 r. p.o. kierownika, od września 1947 r. kierownik Sekcji 1 Wydziału IV WUBP w Łodzi; od stycznia 1948 r. zastępca naczelnika Wydziału IX Departamentu IV MBP (Samodzielnej Grupy Ochrony Obiektu Wydzielonego w Kowarach); od czerwca 1949 r. naczelnik Wydziału X Departamentu IV MBP; od stycznia 1953 r. naczelnik Wydziału V Departamentu IX MBP (od lutego do maja 1954 r. w dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr MBP); od kwietnia 1955 r. naczelnik Wydziału I Departamentu IV KdsBP; od sierpnia 1955 r. do sierpnia 1956 r. słuchacz kursu specjalnego w Moskwie; od sierpnia do października 1956 r. w dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr i Szkolenia KdsBP; od października 1956 r. zastępca kierownika WUdsBP w Łodzi; w grudniu 1956 r. zwolniony ze służby, dziewiarz w Spółdzielni Dziewiarskiej w Warszawie (1957), mechanik, dziewiarz w Stołecznych Zakładach Dziewiarskich (1957–1958), dyrektor Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Hurtu Artykułów Gospodarstwa Domowego „Arged” w Warszawie (1958–1964), zastępca dyrektora ds. handlowych w Przedsiębiorstwie Techniczno-Handlowym Zmechanizowanego Sprzętu Domowego „Eldom” (1965–1968), rencista (od VIII 1968), na emigracji (od XI 1968), bibliotekarz w Szwecji. Członek ZMS (od 1935, sekretarz komórki, członek egzekutywy organizacji szkolnej), KZMP, ZPP, PPR (od 1945), PZPR. Inwigilowany przez Wydział II K MO m.st. Warszawy/KS MO (1967–1968, sprawę zarchiwizowano w 1970) w ramach teczki zagadnieniowej krypt. „Jordan” w związku z odwiedzaniem ambasady Izraela (1966), wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979), rozkazem personalnym MON pozbawiony stopnia oficerskiego (1974). AIPN, 0193/9014, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 2174/3081; AIPN, 0224/154, t. 1–2; AIPN, 1268/19428, t. 1–2; AAN, Zbiór akt działaczy ruchu robotniczego, 15924.

⁶ **Szpak Bronisław** (ur. 1914), mjr. Buchalter, korepetytor w Warszawie (do 1939), w Opocznie (od jesieni 1939), po utworzeniu getta (1940) urzędnik w gminie żydowskiej, następnie sekretarz w Żydowskiej Samopomocy Społecznej, po deportowaniu części ludności żydowskiej i likwidacji ŻSS robotnik w cementowni w Opocznie (X 1942–I 1943), zbiegł z żoną z transportu do Treblinki (I 1943); od listopada 1944 r. cenzor Cenzury Wojennej w Lublinie, w lutym 1945 r. starszy cenzor WCW, następnie inspektor WOCW w Lublinie; od marca 1945 r. starszy referent Sekcji 2 WCW, od grudnia 1945 r. kierownik Wydziału II CWCW; od marca 1946 r. naczelnik Wydziału I w Głównym Urzędzie Cenzury, od grudnia 1946 r. naczelnik Wydziału I Biura „B” MBP; od grudnia 1947 r. zastępca naczelnika, od stycznia 1949 r. naczelnik Wydziału VII Departamentu II MBP; od czerwca 1950 r. naczelnik Wydziału III Departamentu II MBP; od kwietnia 1956 r. naczelnik Wydziału VII Departamentu IV KdsBP; w styczniu 1957 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0194/16, Akta osobowe funkcjonariusza.

⁷ Według ustaleń Biura ds. Funkcjonariuszy MBP (XII 1950) w czasie wojny Bronisław Szpak nie był policjantem w getcie. Stanowisko komendanta policji żydowskiej w getcie w Opocznie zajmował jego szwagier (I/II 1941–I 1943). AIPN, 0194/16.

⁸ **Steinbach Henryk** (ur. 1914). Zastępca dyrektora Grand Hotelu w Warszawie (1961–1968), na emigracji (od 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1368/645.

⁹ **Minc Stefan** (1914–2003), ppłk. Chemik, prof. Asystent w Katedrze Chemii Fizycznej UW (1935–1939), wykładowca WWP w Warszawie (1935–1939), absolwent Wydziału Matematyki i Nauk Przyrodniczych UW (1938),

– **Józefa Niedźwieckiego** – który wykorzystał swe stanowisko w KC PZPR w sprawie przygotowania i obrony pracy doktorskiej w Zakładzie XVII Instytutu Badań Jądrowych.

Informacje dot. wymienionych osób zostały przekazane do wiadomości i wykorzystania przez instancje partyjne^b.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 296–300, mps.

chemik w fabryce wiskozy w Mohylewie (1939–1941), starszy pracownik naukowy w Białoruskiej Akademii Nauk w Mińsku Litewskim (1941), ewakuowany, chemik w laboratorium fabrycznym Fabryki nr 34 w Czelabińsku (1941–1943), żołnierz 1. Korpusu PSZ w ZSRR, AP w ZSRR, WP (1943–1945), ranny w bitwie pod Lenino, słuchacz Wojskowej Akademii Chemicznej w Moskwie (1943–1944), szef służby chemicznej 1. Korpusu Pancernego 1. AWP w ZSRR (1944), odkomenderowany do Ministerstwa Oświaty (1945), skierowany do Gdańska w celu wznowienia działalności politechniki, wykładowca PG (1945–1953, zastępca profesora, kierownik Zakładu Chemii Fizycznej 1945–1947, prof. nadzw. 1947, dziekan Wydziału Chemii PG 1948–1952), instruktor przy okręgowej komisji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego (1947), wykładowca UW (od 1952, kierownik Katedry Chemii Fizycznej Wydziału Chemii od 1962, Instytutu Podstawowych Problemów Chemii), zastępca sekretarza Wydziału III PAN (1953), pracownik naukowy Instytutu Chemii Fizycznej PAN (1955–1962, kierownik Zakładu Elektrochemii), IBJ (do 1968, dyrektor pionu chemii do 1962, kierownik Zakładu Chemii Radiacyjnej 1962–1968), wiceminister szkolnictwa wyższego (1962–1966). Członek OMS „Życie” (1936–1939), Komsomolu (1940–1945), Związku Zawodowego Specjalistów Chemii ZSRR, PPR (1945–1948), PZPR (od 1948), PTChem (od 1946). Według dokumentów UB/SB miał zostać pozyskany jako informator ps. „Edmundowicz” (1945) przez Sekcję 3 Wydziału V MUBP w Gdańsku w celu inwigilacji środowiska pracowników PG (zachowało się zmikrofilmowane zobowiązanie do współpracy), kontakt został zerwany z powodu braku współpracy, wytypowany przez Sekcję 1 Wydziału II Departamentu IV MBP jako kandydat na właściciela MK (1953); w aktach znajduje się również dokumentacja operacyjna dotycząca S. Minca, wytworzona w latach 1967–1968 przez Wydział VII Departamentu II MSW i Wydział II K MO m.st. Warszawy. AIPN, 00945/41; AIPN, 728/54940; AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, 5887.

^b *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.*

1968 kwiecień 6, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 6 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja nr 2

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 6 kwietnia 1968 roku

Zwolniony w ostatnim okresie czasu z Najwyższej Izby Kontroli za wystąpienia i szerzenie poglądów syjonistycznych – **Ezenfeld**, jak wynika z uzyskanej informacji, w dalszym ciągu przychodzi do pracowników NIK w godzinach pracy i nawiązuje z nimi rozmowy na temat aktualnej sytuacji. W rozmowach tych m.in. stwierdza: „Jak tylko Zambrowski dojdzie do władzy, to wszystkie świny, które głosowały o zdjęcie go ze stanowiska i wykluczenie z PZPR – wyrznie”. O zachowaniu się ww. powiadomiono KZ PZPR przy Najwyższej Izbie Kontroli.

W związku z wezwaniem przez komisję dyscyplinarną Politechniki Warszawskiej kilku studentów Wydziału Elektroniki do złożenia wyjaśnień w sprawie swego udziału w zajściach studenckich dziekan tego wydziału prof. **Stanisław Sławiński**¹ wypowiedział się, że studentów tych będzie „bronił ze wszystkich sił”. W wypadku, gdyby komisja dyscyplinarna podjęła decyzję usunięcia wezwanych studentów z uczelni, prof. **Sławiński** zamierza w demonstracyjny sposób podać się do dymisji.

[Na] tym samym wydziale student **Jerzy Polak**, który był jednym z aktywniejszych organizatorów wystąpień studentów PW, po otrzymaniu wezwania na komisję dyscypli-

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/2.

¹ **Sławiński Stanisław** (ur. 1922). Elektronik, prof. dr inż. Robotnik przymusowy w Polnische Baudienst (oddział 6/600 w Łęcznej) (1942–1943), kolporter i współredaktor pisma konspiracyjnego „Szczerbiec” w Lublinie (1943–1944), student PW z s. w Lublinie (1944–1945), mierniczy w Powiatowym Urzędzie Ziemskim w Hrubieszowie (1944–1945), absolwent PG (1948), nauczyciel w II Gimnazjum Państwowym (obecnie II LO im. dr. W. Pniewskiego) w Gdańsku-Wrzeszczu (1945–1947), wykładowca PG (1947–1951, zastępca młodszego asystenta 1947, młodszy asystent 1947–1948, starszy asystent 1948–1949, adiunkt 1949–1951 w Katedrze Radiotechniki), pracownik Zakładów Radiowych im. Kasprzaka (1951–1954, starszy inżynier), wykładowca PW (1953–1992, kierownik Katedry Radiolokacji/Fal Ultrakrótkich Wydziału Łączności/Elektroniki 1955–1970, prodziekan Wydziału Łączności 1960–1964, dziekan Wydziału Łączności/Elektroniki 1964–1969, prorektor ds. nauczania 1972–1978, kierownik Zakładu Radiolokacji Wydziału Elektroniki 1970–1973, zastępca dyrektora Instytutu Radioelektroniki 1970–1973, dyrektor Instytutu Telekomunikacji – Centrum Uczelniano-Przemysłowego 1983–1987), wykładowca WAT (1957), uniwersytetu w Mosulu w Iraku (1971–1972), ekspert-doradca Międzynarodowej Unii Telekomunikacyjnej w Oranie w Algierii (1979–1982), pracownik naukowy Instytutu Łączności – Państwowego Instytutu Badawczego, wykładowca Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji w Warszawie, Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Łączności, pracownik naukowy Przemysłowego Instytutu Telekomunikacji. Członek ZNP (od 1947), SEP (od 1947), TNW. AS PW, 9006, sygn. 468.

narną zgłosił się na rozmowę do prof. **Sławińskiego**. Po przeprowadzeniu tej rozmowy zaczął rozpowszechniać pogląd, że komisja dyscyplinarna nie ma prawa wszczynać dochodzeń na podstawie materiałów otrzymanych od Służby Bezpieczeństwa. Postępowanie dyscyplinarne przeciwko studentowi – twierdzi **Polak** – można prowadzić tylko wtedy, gdy złapie się go na gorącym uczynku.

Wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego zanotowano pojedyncze wypowiedzi popierające decyzję o zwolnieniu niektórych profesorów i docentów. Mieszkający w domu akademickim przy ul. Kickiego student UW **Bolesław Porowski**² wypowiada się z zadowoleniem, że wreszcie zdołano odsunąć „monopolistów w socjologii i filozofii”. Znaną są fakty, że zdolni naukowcy przez wiele lat nie mogli opublikować swych prac tylko dlatego, że nie zgadzali się z poglądami Baczki czy Brusa. Ci, co tak teraz „walczyli o wolność słowa i druku” – mówił **Porowski** – trzymali na uwieczni szereg młodych i zdolnych naukowców, nie dopuszczając ich prac do druku i nie dając im możliwości wypowiedzenia się.

W Domu Pracy Twórczej Związku Literatów Polskich w Oborach podczas wspólnego oglądania „Dziennika Telewizyjnego” w dniu 3 kwietnia br., gdy spiker zaczął omawiać działalność elementów syjonistycznych, demonstracyjnie opuścili salę **Karski, Andrzejewski, Gruszczyński, Kalicki i Jastrunowa**, stwierdzając, że nie „mogą dalej słuchać takich bredni”. Z niepotwierdzonej informacji wynika, że **Andrzejewski, Międzyrzecki i Kijowski** przeprowadzili rozmowę z płk. **Przymanowskim i Wydrzyńskim**, ostrzegając ich, aby „nie wychylali się”, gdyż w „niedługim czasie wszystko się zmieni, a wtedy nikt was nie będzie drukował, jeśli teraz zaczniecie się wypowiadać”.

Wśród pracowników Ministerstwa Górnictwa i Energetyki rozeszły się pogłoski, że dyrektor Departamentu Planowania [i Koordynacji] **Leon Najer**³ poprzez naczelnika wydziału w Departamencie Zatrudnienia MGİE w Katowicach **Krzysztofa Papiernika** załatwił przyjęcie do pracy studentowi, który został usunięty z uczelni za aktywny udział w ostatnich zajściach i miał być powołany do wojska (nazwisko studenta nie jest w tej chwili znane). Zanotowano również wypowiedzi, że dyrektor Departamentu Zatrudnienia w tym samym ministerstwie **Bolesław Kania** zajmuje się handlem samochodami otrzymywanymi z przydziału. W ten sposób miał już sprzedać 17 samochodów. Wszyscy w[yżej] wymienieni oraz naczelnik Wydziału Inspekcji MGİE **Włodzimierz Barac**⁴ są pochodzenia żydowskiego. **Barac** nie ukrywa swoich proizraelskich poglądów, a w ostatnich latach deklarował parokrotnie chęć wyjazdu na stałe do Izraela.

² **Porowski Bolesław** (1943–2012). Ur. w Biju (ZSRR), w Polsce (od 1946), absolwent Studium Nauczycielskiego w Katowicach (1963, kierunek WF), INP UW (1971), nauczyciel w Szkole Podstawowej nr 3 w Elblągu (1963), Międzyzakładowej Zasadniczej Szkole Zawodowej w Malborku, student politologii UW (1967–1971), pracownik Uniwersytetu Robotniczego „Mokotów, Ochota, Śródmieście” przy Zarządzie Stołecznym ZMS. Członek ZMS (od 1959, przewodniczący Zarządu Dzielnicowego ZMS Warszawa-Mokotów 1972), ZHP (instruktor), PZPR (od 1964, zastępca kierownika Wydziału Organizacyjnego Komitetu Warszawskiego PZPR od 1975), Koła Młodych przy Oddziale Gdańskim ZLP, Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze” (członek prezydium Oddziału Elbląskiego). AIPN, 1005/171249; A UW, WDNP-12 71276.

³ **Najer Leon** (ur. 1907). Aresztowany i skazany za działalność komunistyczną (1928–1931, 1935–1936, 1937–1938), dyrektor Departamentu Planowania i Koordynacji w MGİE, ze względu na solidaryzowanie się z Izraelem przeniesiony na stanowisko głównego specjalisty w Delegaturze Centrali Zbytu Węgla w Warszawie (1968). Członek ZMP, KPP, ZPP, PPR, PZPR. AIPN, 01208/629.

⁴ **Barac Włodzimierz** (ur. 1915). Starszy inspektor Departamentu Spraw Socjalnych MGİE w Warszawie (do 30 IV 1969), na emigracji (od 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/19378, t. 1–2.

Ze środowiska pracowników kinematografii uzyskano informację o opracowaniu przez **Tadeusza Konwickiego** i **Jana Rybkowskiego** na podstawie książki „Wniebowstąpienie” scenariusza filmowego, w którym w formie retrospekcji dorobiono kilka scen z okresu okupacji hitlerowskiej. Między innymi wyeksponowana została scena, w której polska rodzina ukrywająca za pieniądze dziecko żydowskie postanawia je zgładzić. Film miał być kręcony przy współpracy producenta z Berlina Zachodniego **Artura Braunera**⁵, z którym z ramienia Naczelnego Zarządu Kinematografii podpisał odpowiednią umowę **Szyndler**. Scenariusz filmu został zatwierdzony w Ministerstwie Kultury przez zespół, w skład którego wchodził: **Baumanowa, Pastuszko** i **Zaorski**⁶. W wyniku protestu ze strony wielu pracowników podjęto wstępną decyzję o zawieszeniu produkcji tego filmu, wypłacając równocześnie **Braunerowi** wysokie odszkodowanie.

Józef Hen wypowiada się, że on i jego rodzina jest obecnie prześladowana przez antysemitów. Uważa, że aktualna sytuacja w Polsce jest „jawnym atakiem na Żydów i rozbudza wśród Polaków nastroje antysemityczne, których nigdy w tym kraju nie brakowało”.

Podobne poglądy reprezentuje pracownik „Proatomu” inż. **Winawer**, stwierdzając, że ostatnie zajścia oraz zwalnianie z zajmowanych stanowisk osób tylko dlatego, że są one narodowości żydowskiej, wynikają „wyłącznie ze skrajnego antysemityzmu panującego w Polsce”.

^bW Fabryce Obrabiarek Specjalnych robotnik Działu Montażowego **Kazimierz Radkiewicz** – wypowiada się, że jeżeli nie zostaną spełnione żądania robotników, którzy domagają się usunięcia z istotnych stanowisk osób narodowości żydowskiej, to wtedy „robotnicy sami w tym zakresie zrobią porządek”. Podobne poglądy reprezentują inni pracownicy tej fabryki.

Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy zastosowała środek zapobiegawczy – areszt tymczasowy – przeciwko zatrzymanym: **Wiktorowi Marciniakowi**⁷ i **Wacławowi**

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: nie.

⁵ **Brauner Artur** (ur. 1918). Producent filmowy. Technik budowlany w Łodzi, w ZSRR (1939–1945), na emigracji w Berlinie Zachodnim (od 1946), współwłaściciel wytwórni filmowej. AIPN, 01136/413.

⁶ **Zaorski Tadeusz** (1917–1993). Podsekretarz stanu w Ministerstwie Kultury i Sztuki (1955–1972), szef kinematografii, członek PZPR.

⁷ **Marciniak Wiktor Kajetan** (ur. 1941). Historyk. Student Studium Zaocznego Wydziału Historycznego UW, pracownik Centrali Zarządu Spółdzielni Mleczarskiej w Warszawie, tymczasowo aresztowany (6 IV 1968), podejrzany o rozpowszechnianie w BUW ulotek pt. „Założenia deklaracji z dnia 28 marca 68”, oskarżony z art. 170 kk, zwolniony (15 VI 1968), uniewinniony przez Sąd Powiatowy dla m.st. Warszawy (23 VII 1968), pracownik BUW, nauczyciel w Technikum Mechaniczno-Elektrycznym w Warszawie, wyjechał do Austrii (1978), odmówił powrotu do kraju. Inwigilowany w ramach SOS krypt. „Zagranica”. AIPN, 0746/13; AIPN, 473/44; AIPN, 0276/213, t. 1–2; AIPN, 0247/556.

Ledwoniowi⁸, podejrzanym o kolportowanie wrogich ulotek, pod zarzutem popełnienia przestępstwa z art. 22 mkk^c.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 301–304, mps.

^c *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.*

⁸ **Ledwoń Waclaw Wiesław** (ur. 1941). Ślusarz. Aresztowany pod zarzutem rozpowszechniania drogą korespondencyjną „fałszywych” wiadomości (6 IV 1968), na emigracji w Szwecji (od 1975), sekretarz i przewodniczący Stowarzyszenia Kombatantów Polskich w Szwecji, organizator pikiet i protestów pod Konsulatem PRL w Malmö. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL. Inwigilowany przez Wydział XI Departamentu I MSW w ramach SMW (1982–1985). Według notatki końcowej ppor. K. Czernycha z Wydziału XI Departamentu I MSW W. Ledwoń wykazywał „dużą niechęć do rozmowy na tematy antypolskiej działalności na terenie Malmö. Nie przekazał żadnych istotnych wiadomości o charakterze wywiadowczym. Unikał spotkań [...]. Z innych źródeł wynika, że [...] jest w stosunku do nas nieszczerzy i że nie zaniechał antypolskiej działalności”. AIPN, 0746/13; AIPN, 01593/623.

1968 kwiecień 6, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II dotycząca ocen i komentarzy zachodnich dyplomatów i dziennikarzy na temat sytuacji w Polsce

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 124/ ... /68

Warszawa, dn. ^a6^a kwietnia 1968 r.
Tajne

Informacja

dot. ocen i komentarzy zachodnich dyplomatów i korespondentów
na temat ostatnich wydarzeń w kraju

Attaché kulturalny ambasady francuskiej Daoudal zastanawia się, jak mogło do tego dojść, że polska cenzura dopuściła do wydania szeregu książek, sztuk teatralnych oraz filmów zagranicznych zupełnie – według niego – bezwartościowych, szkodliwych lub wręcz wrogich.

Powołując się na ocenę także swoich współpracowników, stwierdził, że Polska jest zalewana „podłymi” westernami, których wyświetlania zabroniono we Francji ze względu na ich szkodliwe wpływy na kształtowanie morale młodzieży. Doszedł do wniosku, że była to celowa robota określonej grupy osób, której udało się w rezultacie wypaczyć charakter pewnej części polskiej młodzieży.

Opowiadając swemu znajomemu Polakowi o dyskusji prowadzonej niedawno w ambasadzie USA na temat Jasienicy, Daoudal stwierdził, że jeden z dyplomatów zarzucał Polsce, iż na arenie międzynarodowej wielokrotnie występowała przeciwko przedawnieniu zbrodni hitlerowskich, podczas gdy bandyci, którzy w tym samym czasie mordowali ludność polską, pozostali na wolności, a nawet otrzymywali wysokie odznaczenia państwowe. Mówiąc o tym, Daoudal wyraził obawę, że NRF może w najbliższym czasie wykorzystać ten fakt do ponownego wystąpienia na forum międzynarodowym o uznanie przedawnienia zbrodni hitlerowskich^b.

Ambasador Austrii Proksch w wyniku analizy naszych publikacji prasowych (na temat wydalenia Metzgera¹, procesu szczecińskiego i innych) doszedł w końcu lutego br. do wniosku, że rząd i partia postanowiły „ująć w ręce dotychczas raczej rozluźnione cugle i pokazać narodowi, że stale zagrażające ze strony obozu imperialistycznego niebezpieczeństwo w żadnym wypadku nie jest propagandą, lecz realnym faktem”.

Jak wynika z danych operacyjnych, w ostatnim okresie nieznacznie wzrasta ilość interesantów sekcji izraelskiej w ambasadzie Holandii. W lutym br. po emigracyjne pro-

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Dopisano odręcznie: Notatka służbowa z 2 IV 1968 [r.], KP „Leon”, Wyd[ial] IV, tow. Bednarczuk.

¹ Informacja dotyczy wydalenia z Polski (I 1968) zastępcy attaché wojskowego Ambasady USA w Polsce ppłk. Edwarda Harolda Metzgera jr. (ur. 1925), w wyniku zatrzymania go (4 I 1968) wraz z towarzyszącym mu zastępcą attaché wojskowego Ambasady Kanady w Polsce ppłk. Kennethem Jeffersonem podczas fotografowania lotniska wojskowego w Bydgoszczy. AIPN, 01220/138.

mesy wizowe do Izraela zgłosiły się 52 osoby, podczas gdy do 23 marca interesantów takich było już 62.

Poza sporadycznymi przypadkami interesanci w zasadzie nie nawiązują do obecnych wydarzeń w kraju, niemniej niektóre osoby twierdzą, że decyzję wyjazdu z Polski podjęły w obawie przed możliwością pogorszenia się ich sytuacji. Józef Schlaff vel Kozłowski^c (literat z Warszawy) decyzję o emigracji z Polski tłumaczył ostrymi atakami prasy na jego osobę.

Na 114 osób ubiegających się o emigrację do Izraela w ciągu ostatnich dwóch miesięcy najwięcej pochodzi z Wrocławia i województwa (42), Warszawy i województwa (21), Łodzi i województwa (19), Szczecina i województwa (17).

Sekcja izraelska ambasady holenderskiej posiada jeszcze około 100 tys. złotych na pokrycie kosztów związanych z wykupieniem polskich dokumentów podróży do Izraela (jeden dokument kosztuje 5 tys. złotych). Od lipca ub. roku wydatkowano na ten cel 407 tys. złotych.

Kierownik sekcji attaché Kisst dwukrotnie już występował do izraelskiego MSZ o nowe fundusze^d.

Spośród ostatnich komentarzy korespondentów zachodnich na uwagę zasługuje fragment depechy przedstawiciela ANSA M[irko] **Tebaldiego**. Stwierdza on m.in.:

„Obserwatorzy zachodni zastanawiają się, czy i kiedy odbędzie się plenum KC PZPR. Jeszcze kilka dni temu krążyła pogłoska, według której ma się ono zebrać w pierwszych dniach kwietnia, ale wydaje się, że zostało ono odłożone. Plenum poświęcone aktualnym wydarzeniom miałoby ogromne znaczenie i mogłoby przynieść jakieś niespodzianki. Nie jest dla nikogo tajemnicą, że również i w partii nastąpiło poruszenie. Plenum winno zdecydować o rozmiarze i zasięgu «czystki», a będzie to wielka batalia, ponieważ czystka dotyczy również syjonistów i rewizjonistów w partii, a wśród nich również, jak się wydaje, członków samego Komitetu Centralnego. Aby usunąć tych ostatnich, konieczna jest decyzja plenum»^e.

Oprac. J.F.
Dyrektor Departamentu^f

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 231–233, mps.

^c *Dodano przypis:* Wyrokiem Sądu Powiatowego w W[arsza]wie skazany w 1967 r. na 1,5 roku więzienia z zawieszeniem na 2 lata oraz 30 tys. [zł] grzywny za obrazę funkcjonariusza WOP i usiłowanie wywiezienia z kraju zabytkowego sztandaru przemyskiej grupy żydowskiej.

^d *Dopisano odręcznie:* Notatka służbowa z 1 kwietnia, Wydz[iał] IV, tow. [nazwisko nieczytelne].

^e *Dopisano odręcznie:* telex.

^f *Poniżej nieczytelny podpis.*

1968 kwiecień 6, Warszawa – Pismo dyrektora Biura „W” MSW płk. Henryka Palki do dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka dotyczące przysłania do Polski przez wydawane w Zagrzebiu czasopismo filozoficzne „Praxis” protestu przeciwko zwolnieniu z Uniwersytetu Warszawskiego sześciu pracowników naukowych

^aWarszawa, dnia 6 kwietnia 1968 r.
Egz. nr ^c1^c

**Do Dyrektora Departamentu III MSW
Tow. Piętka**

W ślad za pismem naszym nr XC-C/771/68 z dnia 5 kwietnia 1968 r. w załączeniu przesyłam 7 oryginałów (wraz z tłumaczeniem) przych[odzących] z Jugosławii pod niżej wymienionymi adresami:

1) Rektor Uniwersytetu Warszawskiego, W[arsza]wa, [ul.] Krakowskie Przedmieście 28/26.

2) Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

3) „Życie Warszawy”, Warszawa, [ul.] Marszałkowska 3/5.

4) „Trybuna Ludu”, Warszawa, pl. Starynkiewicza 7.

5) Polska Akademia Nauk, W[arsza]wa, Pałac Staszica.

6) Prof. dr Leszek Kołakowski, Warszawa, ul. [...].

7) Prof. dr Zygmunt Bauman, Warszawa 1, [ul.] [...].

Nadawca: „Praxis”, Filozofski Časopis Zagreb-Dure Salaja BB.

Dokumenty zawierają deklaracje komitetu redakcyjnego „Praxis” dotyczące zwolnionej grupy profesorów z Uniwersytetu Warszawskiego.

Załączników 9, ark[uszy] 10¹

**^dDyrektor Biura „W” MSW
(–) płk H[enryk] Palka²**

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: XC-U/00783/68.

^b Poniżej pieczętka o treści: Tajne specjalnego znaczenia.

^{c-c} Wpisano odręcznie.

^d Z lewej strony nieczytelna odręczna adnotacja opatrzona datą: 10 IV [19]68 [r:].

¹ Pominięto list i deklarację czasopisma „Praxis” w języku francuskim.

² **Palka Henryk** (1908–1981), płk. Absolwent Wydziału Artystycznego Średniej Szkoły Technicznej we Lwowie (1929), rzeźbiarz w Spółdzielni Absolwentów Szkoły Technicznej we Lwowie (1929–1930), kierownik montażu w Fabryce WYROBÓW ALABASTROWYCH „Żurawno” (1931–1933), modelarz w Instytucie Aerodynamicznym Politechniki Lwowskiej (1933–1939), organizator i sekretarz Klubu Młodej Inteligencji we Lwowie (1934–1935), członek KZMZU (1934), KPZU (1935–1938, członek OK we Lwowie 1937), naczelnik oddziału personalnego „Wodokanalitrestu” we Lwowie (1939–1941), członek Rady Rejonowej miasta Lwowa (1940–1941), członek WKP(b) (1940–1943), wcielony do Armii Czerwonej (1941), politruk w batalionie pracy (1941–1943), pracownik „Głównowojenstrojtrestu” w Moskwie (III–VIII 1943), żołnierz, chorąży 1. DP im. T. Kościuszki (VIII 1943–VII 1944, m.in. instruktor polityczny 1. pułku czołgów IX–XII 1943, uczestnik bitwy pod Lenino, zastępca dowódcy 1. batalionu

Odbito 2 egz.

Egz. nr 1 – adr[esat]

Egz. nr 2 – aa

Oprac. K.T./W.J.

Załącznik nr 1

Tłumaczenie z języka francuskiego

Do wszystkich członków komitetu popierającego „Praxis”

W załączeniu przesyłamy deklarację czasopisma „Praxis” w związku ze zwolnieniem 6 profesorów Uniwersytetu Warszawskiego. Deklaracja została przesłana do Ambasady PRL w Belgradzie, czynników odpowiedzialnych w Polsce (rektor UW, przewodniczący PAN i minister szkolnictwa) oraz do przedstawicieli prasy jugosłowiańskiej, polskiej, czeskiej, francuskiej i włoskiej.

Prosimy o powiadomienie nas, czy pan podpisuje się pod tą deklaracją i jakie ma Pan do niej uwagi – jeśli są, czy możemy je publikować?

Mamy wrażenie, że analogiczne deklaracje powstaną spontanicznie i w innych środowiskach. Dla uzupełnienia naszych informacji chętnie usłyszymy o każdej akcji, w jakiej brałby Pan udział albo o której by Pan słyszał.

Zagrzeb, 28 III 1968 [r.]

Za komitet redakcyjny „Praxis”
Redaktorzy naczelni – Gajo Petrović
– Rudi Supek

Załącznik nr 2

Tłumaczenie z języka francuskiego

Deklaracja komitetu redakcyjnego „Praxis”

Dnia 28 III komitet redakcyjny „Praxis” przeanalizował informacje pochodzące z prasy codziennej na temat zwolnienia 6 profesorów z UW – Baczki, Baumana, Brusa, Hirszowicz, Kołakowskiego, Morawskiego. Ponieważ chodzi o wybitnych filozofów i socjologów marksistowskich, których dzieła i poglądy są znane światowej opinii, oraz

3. pp XII 1943–V 1944), członek PPR (od VIII 1944). W sierpniu 1944 r. kierownik WUBP w Lublinie; od sierpnia 1944 r. naczelnik Kontrwywiadu/Wydziału I WUBP w Lublinie; od marca 1945 r. kierownik MUBP w Lublinie; od czerwca 1945 r. zastępca, jednocześnie p.o. szefa WUBP w Olsztynie; od sierpnia 1949 r. zastępca szefa, od lutego 1950 r. jednocześnie p.o. szefa WUBP w Poznaniu; od kwietnia 1952 r. naczelnik Wydziału III A Departamentu III MBP; od grudnia 1952 r. komendant Ośrodka Szkolenia MBP; od sierpnia 1955 r. słuchacz kursu specjalnego w Moskwie; od września 1956 r. dyrektor Biura „W” KdsBP; od listopada 1956 r. dyrektor Biura „W” MSW; od sierpnia 1970 r. dyrektor departamentu Grupy Rezerwowej Departamentu Kadr MSW; od czerwca 1971 r. starszy inspektor Grupy do Zleceń Specjalnych MSW; w maju 1972 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0218/83, Akta osobowe funkcjonariusza.

że dwaj z nich są członkami komitetu popierającego „Praxis”, uważamy, że naszym obowiązkiem jest otwarcie zadeklarować naszą opinię na ten temat.

Komitet redakcyjny „Praxis” uważa, że humanistyczny socjalizm demokratyczny stanowi dla współczesnej ludzkości jedyną perspektywę postępu oraz że nie może rozwijać się skutecznie bez wymiany myśli, która prowadzona byłaby w sposób wolny i na równej stopie. Uważamy również, że każda próba kierowania lub ograniczenia administracyjnego myśli filozoficznej i socjologicznej – niezależnie od jej źródła – może tylko szkodzić socjalizmowi, gdyż hamuje rozwój sił socjalistycznych i kompromituje socjalizm w opinii światowej. Uważamy szczególnie za szkodliwe stosowanie kar administracyjnych w stosunku do filozofów i socjologów marksistowskich, których dzieła stanowią poważny wkład w światową myśl filozoficzną i naukową i są dowodem żywotnej siły twórczego marksizmu.

Kiedy dyskwalifikuje się jako „rewizjonistów” filozofów i socjologów, którzy są znani na całym świecie jako przedstawiciele twórczego marksizmu – zastanawiamy się, czy doczekamy się zakończenia praktyki, która polega na wydawaniu sądów o teorii marksistowskiej sposobem tak szybkim i pozbawionym racjonalnych argumentów. Kiedy się mówi o marksistowskich uczonych jako „o obrońcach i opiekunach” organizatorów studenckich rozruchów, zapytujemy się, co to znaczy opieka nad studentami, którzy są dorosli i [są] pełnoprawnymi obywatelami. Czy jest możliwe, aby w kraju socjalistycznym wymierzano społeczne sankcje przeciwko ojcom – ojcom z krwi czy z myśli – za to, co zrobili ich synowie pełnoletni, którym przysługują pełne prawa obywatelskie?

A kiedy zwraca nam się uwagę, że organizatorzy niektórych akcji są „w swej większości pochodzenia żydowskiego”, pytamy się, czy pochodzenie żydowskie może stanowić – i to w kraju socjal[istycznym] – okoliczność obciążającą? Czy nie należałoby, po tak okrutnych doświadczeniach z niedalekiej przeszłości, mówić z większą ostrożnością o pochodzeniach rasowych, narodowościowych czy wyznaniowych i czy konsekwentna walka przeciwko każdej formie dyskryminacji nie pozostaje zawsze jednym z decydujących kryteriów pryncypialności marksist[owskiej] i socjal[istycznej].

Jesteśmy przeświadczeni, że rozwój socjalizmu jest niemożliwy bez rozwoju myśli marksistowskiej i dlatego też apelujemy do odpowiedzialnych czynników PRL, aby w interesie polskiego i światowego socjalizmu przeanalizowali swe decyzje co do zwolnienia 6 filoz[ofów] i socjol[ogów] marks[istowskich].

Jako wybitni przedstawiciele światowej myśli marksistowskiej nie mogą, naszym zdaniem, wywierać w swych naukach niezdrowego wpływu na Uniw[ersytecie] W[arsza]wskim.

Zagrzeb, 28 III 1968 [r.]

Redaktorzy naczelni:
G[ajo] Petrović – Rudi Supek

Za zgodność:

Źródło: AIPN, 0204/503, t. 2, k. 154–157, mps.

Nr 541

1968 kwiecień 6, Warszawa – Notatka służbowa wywiadowcy Komendy Dzielnicowej MO Warszawa-Praga Południe Andrzeja Lichockiego dotycząca kolportowania na warszawskich uczelniach ulotek nawołujących do bojkotu prasy od 5 do 10 kwietnia 1968 r.

Wyw[iadowca] Lichocki Andrzej
KD MO Praga Płd.

^aWarszawa, 6 IV 1968 r.

^bNotatka służbowa

W dniu dzisiejszym w czasie pełnienia obowiązków służbowych z wyw[iadowcą] Kobus Zygmuntem odbyłem spotkanie z osobą zaufaną w celu uzyskania informacji o bieżącej sytuacji na warszawskich uczelniach. W trakcie rozmowy dowiedziałem się o rozwieszeniu na uczelniach ulotek nawołujących studentów do bojkotu całkowitego prasy polskiej w dniach 5–10 IV 1968 r.

Bojkot ten ma polegać na niekupowaniu pism. Studenci w przeważającej części ustosunkowują się pozytywnie do treści ulotek. Ponadto w środowisku studenckim krążą pogłoski o ogólnopolskich wystąpieniach studentów w dniach 22–28 IV 1968 r.

Pogłoski te rozsiewane są jednak w bardzo wąskich grupach studenckich rekrutujących się z Uniwersytetu Warszawskiego.

Lichocki A[ndrzej]

Źródło: AIPN, 0746/5, k. 41, rkps.

^a Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: plk Rutka.

^b Z lewej strony dokumentu adnotacja o treści: aa.

1968 kwiecień 6, Warszawa – Oświadczenie Pawła Jasienicy dla Zarządu Głównego Związku Literatów Polskich

Odpis

Leon Lech Beynar
(Paweł Jasienica)

Warszawa, dnia 6 kwietnia 1968 r.

Oświadczenie

dla Zarządu Głównego Związku Literatów Polskich

Służbę w oddziale zbrojnym „Łupaszki” zakończyłem w sierpniu 1945 r., kiedy zostałem ranny i oddałem kolegom broń. Na przełomie sierpnia i września 1945 r. „Łupaszka” rozwiązał swój oddział (potwierdza ten fakt rozprawa Henryka Majeckiego wydrukowana w tomie „W walce o utrwalenie władzy ludowej w Polsce 1944–1947”, Książka i Wiedza, rok 1967, strona 287). W tej samej książce czytamy na str. 47: „Ugrupowanie «Łupaszki» (Zygmunta Szendzielarza) w dalszym ciągu występowało pod nazwą V Brygady Wileńskiej AK”. Z działalnością „Łupaszki” wznowioną w roku 1946 nie wspólnego nie miałem. W roku 1946 właśnie zaszedł w moim życiu zwrot zasadniczy: zacząłem pisać. W tym samym roku wdałem się w namiętną obronę kampanii wrześniowej (w krakowskim „Tygodniku Powszechnym”). Głosiłem tezy dziś powszechnie przyjęte i nawet przekroczone w sensie dodatnim.

Tak więc „leśny” i pisarski rozdziały mego życiorysu nie zachodzą na siebie, właściwie nawet nie graniczą.

W końcu czerwca 1948 r. „Łupaszka” został aresztowany gdzieś w Górcach. Miejsce jego pobytu było funk[cjonariuszom] UB znane, o czym dowiedziałem się oczywiście później. 30 VI czy też 1 VII 1948 r. został uwięziony w Krakowie podkomendny „Łupaszki” o pseudonimie „Wiktor”.

Dnia 2 lipca 1948 r. ja zostałem uwięziony przypadkowo, również w Krakowie. Wpadłem w tzw. kocioł, niczego nie wiedząc o dopiero co wspomnianych aresztowaniach.

Sama chronologia wypadków świadczy niezbicie, że moje uwięzienie nie mogło mieć najmniejszego wpływu na losy „Łupaszki” i „Wiktora”, których UB rozszyfrowało i ujęło wcześniej.

27 VIII 1948 r. zostałem uwolniony przez dyrektora Dep[artamentu] Politycznego MBP. Nie podpisywałem żadnych zobowiązań. Nie podpisywałem nawet zobowiązania co do milczenia. Powiedziano mi: „Jest pan człowiekiem inteligentnym i sam wie, że nie wolno zdradzać tajemnic śledztwa”.

O moje uwolnienie starał się ze wszystkich sił Bolesław Piasecki. Dowiedziałem się o tym po wyjściu z więzienia od mojej śp. żony, z którą Piasecki rozmawiał i [którą] poinformował ogólnikowo o swych zabiegach.

Po uwolnieniu natychmiast powróciłem do pracy w „Tygodniku Powszechnym”. Stało się to za wiedzą i zgodą kardynała A[dam] S[tefana] Sapiehy¹, który nie należał do ludzi skłonnych do tolerowania sytuacji wątpliwych we względzie moralnym.

Z redakcji „Tygodnika Powszechnego” wystąpiłem w styczniu 1950 r., sam podjąwszy tę decyzję.

Kwestia mego nazwiska i pseudonimu to nieporozumienie dość dziwne. Zarząd Główny sam doskonale wie, że Paweł Jasienica prawie nie istnieje i nie figuruje w spisach Związku Literatów (ani Pen Clubu).

Moja pierwsza książka „Wisła pożegna zaścianek” wyszła i pod pseudonimem, i pod nazwiskiem, które widnieje w obu polskich encyklopediach powojennych i w „Słowniku pisarzy polskich”. Widnieje również... w akcie unii horodelskiej z 1413 r.

Odb. w 4 egz.

Druk. H.Z.

Za zgodność

^aInspektor Wydz[iału] III

Jan Pawłowski^a

Źródło: AIPN, 0208/1516, t. 1, k. 207–208, mps.

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

¹ **Sapieha Adam Stefan** (1867–1951). Arcybiskup metropolita krakowski, kardynał. Studiował w Lille, Krakowie i Lwowie, gdzie przyjął święcenia (1893), oraz w Innsbrucku i Rzymie, dr obojga praw (1896), szambelan papieski w Rzymie (1906–1911), biskup ordynariusz krakowski (1911), arcybiskup metropolita krakowski (1925), kardynał (1946), po śmierci prymasa Józefa Hłonda (22 X 1948) przez trzy miesiące (do czasu objęcia funkcji prymasa przez Stefana Wyszyńskiego I 1949) kierował pracami episkopatu i polityką Kościoła w Polsce, mając nadzwyczajne uprawnienia kanoniczne.

1968 kwiecień, Warszawa – Zestawienie dotyczące represji zastosowanych do dnia 6 kwietnia 1968 r. wobec członków komitetów studenckich i studentów uznanych za organizatorów wystąpień, opracowane w Departamencie III MSW

Zastosowane środki represji

wobec członków nielegalnych komitetów i organizatorów wieców i ekscesów studenckich

(Stan na dzień 6 IV [19]68 r. według meldunków nadesłanych przez wydz[iały] III KW MO)

Lp.	Województwo	Ilość aktywnych uczestników ekscesów, których nazwiska podano władzom uczelnianym	Ilość aresztowanych	Ilość relegowanych	Ilość zawieszonych	Ilość powołanych do W/P
1.	Bydgoszcz	20	–	–	–	–
2.	Białystok	–	–	–	–	–
3.	Gdańsk	59	2	3	17	1
4.	Katowice	–	–	1	2	–
5.	Lublin	15	2	–	4	5
6.	Łódź	–	1	1	14	8
7.	Opole	15	–	–	15	6
8.	Poznań	74	7	–	13	–
9.	Wrocław	24	17	–	9	4
10.	Warszawa	158	59	39	43	–
11.	Szczecin	22	–	–	–	–
12.	Kraków	25	5	10	14	1
13.	Olsztyn	3	–	1	–	–
	Razem:	415	93	55	131	25

Źródło: AIPN, 01288/23, k. 197, mps.

1968 kwiecień, Warszawa – Fragment zestawienia dotyczącego osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR do dnia 6 kwietnia 1968 r. w związku z wydarzeniami marcowymi, opracowanego w Departamencie III MSW

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament III

Tajne

Wykaz osób,

wobec których wyciągnięto wnioski personalne w związku z ostatnimi wydarzeniami
(stan na dzień 6 IV 1968 r.)¹

[...]a

Warszawa

Ogółem wyciągnięto wnioski personalne wobec 78 osób, z tego:

– zwolniono z pracy i wykluczono z szeregów PZPR	10 osób
– zwolniono z pracy	59 osób
– wykluczono z PZPR	5 osób
– złożyło dymisję	3 osoby
– wystąpiono z wnioskiem do władz nadrzędnych o zwolnienie z pracy	1 osoba

Są to:

1. **Alster** Szymon – wicedyrektor Dep[artamentu] Planowania w Min[isterstwie] Oświaty i Szkol[nictwa] Wyższego, zwolniony z pracy za prosyjonistyczne poglądy i udział syna w demonstracjach studenckich.

2. **Baczko** Bronisław – prof. Katedry Filozofii UW, odwołany z zajmowanego stanowiska za rewizjonistyczną postawę, inspirowanie studentów do wystąpień.

3. **Baumritter** Jerzy² – z[astęp]ca redaktora naczelnego WEP i sekr[etarz] POP, zwolniony z pracy i wydany z szeregów PZPR za działalność syjonistyczną w PWN.

^a Ze względu na słabą czytelność spowodowaną licznymi odręcznymi dopiskami i skreśleniami pominięto tabelę. Nie publikuje się wykazów osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR spoza Warszawy i województwa warszawskiego.

¹ Ten i następne opublikowane w tomie zestawienia osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR (opracowane w Departamencie III MSW) powstały na podstawie informacji nadesłanych z komend wojewódzkich MO, KM MO w Łodzi i K MO m.st. Warszawy wskutek szyfrogramu dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka z 4 IV 1968 r. do wspomnianych jednostek z prośbą o „nadesłanie dalekopisem w terminie do dnia 6 bm. imiennych wykazów osób odwołanych ze stanowisk członków partii i bezpartyjnych oraz usuniętych z partii w związku z ostatnimi wydarzeniami”. W wykazie należało podać stanowisko, miejsce pracy, pełnione funkcje i narodowość wymienionych osób. AIPN, 01288/23, k. 179.

² **Baumritter Jerzy** (1916–1991). Psycholog, dziennikarz, redaktor. Absolwent pedagogiki na UW (mgr filozofii), kilkakrotnie aresztowany za działalność komunistyczną (lata 30.), skazany za działalność komunistyczną na 9 miesięcy więzienia w zawieszaniu (1934), pracownik poradni Żydowskiego Towarzystwa Opieki nad Dziećmi „Centos” w Warszawie (od 1938), następnie w Baranowiczach i Piotrkowie Trybunalskim (do IX 1939), nauczyciel

4. **Bauman** Zygmunt – doc. Katedry Filozofii UW, odwołany z zajmowanego stanowiska za rewizjonistyczną postawę, inspirowanie studentów do wystąpień.

5. **Billig** Wilhelm – pełnomocnik rządu ds. [wykorzystania] energii jądrowej, odwołany ze stanowiska za prosyjonistyczną postawę.

6. **Blass** Bronisław – wiceprezes Narodowego Banku Polskiego, wykluczony z szeregów PZPR za prosyjonistyczną postawę.

7. **Bulierz** Artur – pracownik „Unitry”, zwolniony z pracy za demonstrowanie postawy syjonistycznej.

8. **Brus** Włodzimierz – prof. Katedry Ekonomii Polit[ycznej] UW, zwolniony za postawę rewizjonistyczną i inspirację młodzieży do wystąpień.

9. **Berlis** Ilia – naczel[nik] wydziel[ia] w Min[isterstwie] Budownictwa, zwolniona za poglądy syjonistyczne.

10. **Bekier** Elżbieta³ – z[astęp]ca dyrektora Zarządu Szkolnictwa Artystycznego MKiS, zwolniona z pracy i wykluczona z PZPR.

11. **Chanachowicz**^b Stefan⁴ – red[aktor] działu publicystyki międzynarodowej, zwolniony z pracy w dniu 1 IV [19]68 r. Zgłosił wniosek o paszport emigracyjny do Izraela.

12. **Czerniakowska** Maria⁵ – kierownik redakcji OBOP, zwolniona z pracy w dn. 1 IV [19]68 r. za popieranie wystąpień studenckich i udział syna w ekscesach⁶.

na terenach włączonych do ZSRR, instruktor Gabinetu Pedagogicznego przy Białostockim Obwodowym Wydziale MOPR (od 1940), pracownik polskiej redakcji radia moskiewskiego (1941–1943), oficer 1. Korpusu PSZ w ZSRR (od 1943, oficer polityczno-wychowawczy 6. pp 2. DP, redaktor pisma „Na zachód” od I 1944), oddelegowany do pracy w ZG ZPP w Moskwie (od IV 1944), dyrektor Departamentu Prasy w Ministerstwie Informacji i Propagandy (1945–1947), pracownik PISM (1947–1949), wiceprezes Centralnego Urzędu Radiofonii (od 1949)/zastępca przewodniczącego w Komitecie do spraw Radiofonii „Polskie Radio” (od 1951), zastępca redaktora naczelnego „Trybuny Ludu” (1953–1957), zastępca redaktora naczelnego PWN (1957–1968), logopeda w Państwowym Szpitalu Klinicznym nr 1 w Warszawie (1968–1972), redaktor w redakcji czasopisma „Nowe Czasy”, starszy redaktor w Wydawnictwie Współczesnym RSW „Prasa-Książka-Ruch” (do 1976). Członek OMS „Życie” (1933–1938, członek egzekutywy na UW 1935–1936, członek ZG 1937–1938), KZMP (m.in. działacz centralnej techniki), PPR (od 1944), PZPR (do 1968, wykluczony, m.in. I sekretarz POP w PWN do III 1968, zrezygnował z funkcji). Inwigilowany przez Wydział IV Departamentu III MSW (1968–1969). AIPN, 01224/367; AIPN, 728/3712.

^b *W oryginalne*: Chanochowicz.

³ **Bekier Elżbieta** (z d. **Borensztejn**) (1909–2002). Pianistka. Absolwentka konserwatorium w Warszawie (1930), Instytutu J. Dalcroze’a w Genewie (1933), zastępca dyrektora Zarządu Szkół Artystycznych Ministerstwa Kultury i Sztuki (do 1968). Matka Sylwii Anny Bekier-Mackiewicz (ur. 1942) i Stefana Bekiera (ur. 1946) – uczestników wydarzeń marcowych. AIPN, 1005/77751.

⁴ **Chanachowicz Stefan** (ur. 1912). Pracownik MSZ (1947–1954, m.in. w Polskiej Misji Wojskowej w Berlinie, chargé d’affaires ad interim w Sofii IV–IX 1948, w Czechosłowacji 1949–1951, NRD 1951–1952, Szwecji 1953–1954), w MKNiK w Laosie (1957), pracownik Polskiego Radia (1955–1968, publicysta, kierownik redakcji publicystyki międzynarodowej), na emigracji (od VI 1968). Objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (1960–1968), wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Według notatki opracowanej w Departamencie III MSW (1967) „w okresie konfliktu na Bliskim Wschodzie (VI 1967) solidaryzował się z agresją Izraela na kraje arabskie. Rozpowszechniał na terenie Polskiego Radia wieści, że po każdym programie TV i radia, w którym przedstawia się Izrael jako agresora, redakcje otrzymują telefony i listy z pogrózkami. Przez pierwsze cztery dni konfliktu nie zjawiał się w pracy, co wśród współpracowników wywołało głosy, że w ten sposób chciał uniknąć pisania komentarzy potępiających agresję Izraela”. AIPN, 1268/19210, t. 1–2; AIPN, 0296/254, t. 2, k. 24.

⁵ **Czerniakowska Maria Celina** (z d. **Wilenko**) (ur. 1920). Redaktor, kierownik redakcji w Komitecie do spraw Radiofonii „Polskie Radio”/Komitecie do spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” (I 1951–VI 1968), na emigracji (od IX 1968). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/20795.

⁶ Syn Marii Czerniakowskiej Maciej nie mógł brać udziału w „ekscesach” w marcu 1968 r., ponieważ w tym czasie przebywał poza Polską. **Czerniakowski Maciej** (ur. 1946). Absolwent XIV LO im. K. Gottwalda w Warszawie, pracownik fizyczny w Instytucie Hematologii w Warszawie, uczeń Państwowej Szkoły Medycznej Techników Analityki w Warszawie, po wyjeździe do Szwecji (VII 1966) odmówił powrotu do Polski, laborant w Instytucie Karo-

13. **Czerniakowski Zygmunt**⁷ – wicedyrektor Dep[artamentu] Budownictwa Przemysłowego i Specjalnego, zwolniony za głoszenie prosyjonistycznych poglądów.

14. **Diatłowska Hanna** – naczelnik w Ministerstwie Komunikacji, zwolniona z pracy za aktywny udział syna w organizowaniu akcji studenckich.

15. **Dmoch Andrzej** – pracownik TV, za wrogą postawę przeniesiony w dn. 1 IV [19]68 r. do redakcji sportowej.

16. **Ekert Jakub**⁸ – wicedyrektor Dep[artamentu] Studiów Technicznych w Min[isterstwie] Ośw[iaty] i Szkol[nictwa] Wyższego, zwolniony z pracy za proizraelską postawę, kwestę na pomoc dla Niny Karsov.

17. **Fiszer Artur**⁹ – prac[ownik] Komitetu [ds.] RiTV, zwolniony z pracy za prosyjonistyczną działalność.

liska. Członek Klubu Poszukiwaczy Sprzeczności. Pod pseudonimem „Maciej Gruby” opublikował w paryskiej „Kulturze” (nr 9 i 10 z 1967 r.) „List do przyjaciela” będący szkicem obyczajowym dotyczącym życia warszawskiej młodzieży w I połowie lat 60. W związku z tym Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy wszczęła śledztwo dotyczące rozpowszechniania przez M. Czerniakowskiego „fałszywych wiadomości mogących wyrządzić istotną szkodę interesom Państwa Polskiego, tj. przestępstwo z art. 23 § 1 mkk”. W związku z jego odmową powrotu do kraju śledztwo zawieszono (29 VI 1968). AIPN, 0582/13; AIPN, 1010/5328.

⁷ **Czerniakowski Zygmunt (Liebhaber Izaak)** (ur. 1917). Inżynier. Pracownik (naczelnik wydziału, wicedyrektor departamentu) Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych (VII 1959–V 1968, wicedyrektor Departamentu Budownictwa Przemysłowego i Specjalnego do II 1968), na emigracji (od IX 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/20796; AIPN, 0582/13.

⁸ **Ekert Jakub** (ur. 1919). Inżynier budownictwa wodnego. Ur. w Wiedniu, w Polsce (od 1924), absolwent Państwowego Gimnazjum im. J. Piłsudskiego w Stryju (1937), student Politechniki Lwowskiej (1938–1941), korepetytor (1934–1939), technik we Lwowie (1939–1941), pracownik NKWD, naczelnik archiwum miejskiego w Stryju (1944–1945), w Polsce (od 1945), absolwent Politechniki Krakowskiej (1949), wicedyrektor Departamentu Studiów Technicznych w Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego/Ministerstwie Oświaty i Szkolnictwa Wyższego (do 1968), kierownik działu wydawniczego, główny projektant, specjalista, kierownik Działu Normalizacji i Wyalizacji Państwowego Instytutu Hydrologiczno-Meteorologicznego/Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej (do 1984). Członek AZWM (od 1946), PPR (od 1947), PZPR (m.in. I sekretarz Międzyuczelnianego Komitetu Akademickiego PPR/PZPR w Krakowie 1948–1949, członek KM PZPR w Krakowie 1949). Objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (1968–1970). AIPN, 0586/626; AIPN, 728/46123.

⁹ **Fiszer Artur** (1912–1972), por. Dziennikarz. Absolwent szkoły powszechnej w Jarosławiu (1925), według innej wersji życiorysu 5 klasy gimnazjum w Jarosławiu (1927), goniec w domu towarowym w Jarosławiu (do 1928), robotnik budowlany, ekspedient w Krakowie, według innej wersji życiorysu korepetytor w Krakowie (1928–1929), członek ZMK (od 1929), KZMP (m.in. członek egzekutywy Komitetu Krakowskiego), KPP (od 1932, m.in. pracownik centralnej techniki), kilkakrotnie aresztowany i skazany za działalność komunistyczną, więziony w Krakowie (1929), ponownie w Krakowie (od III 1930), Cieszyńcu (do IX 1931), kilkakrotnie aresztowany w Krakowie (1932), aresztowany, skazany, więziony w więzieniu centralnym (od XI 1932), na Mokotowie w Warszawie, Łomży (do XI 1935), ponownie aresztowany w Dąbrowie Górniczej (I 1936), skazany, więziony w Mysłowicach, Koronowie, Gnieźnie (do IV 1939), aresztowany przez Niemców w Wieliczce, zbiegł do Lwowa (XI 1939), górnik w Donbasie (XI 1939–V 1940), księgowy w truscie „Donnarpit” w Stalino (V 1940–IX 1941), wezwany do Moskwy, po krótkim pobycie w sanatorium MOPR skierowany do AP w ZSRR, żołnierz AP w ZSRR (IX–XI 1941, zwolniony), robotnik w kołchozie bawełnianym w Turtkul (XI 1941–I 1942), strażnik w fabryce bawełny w Kokandzie (II–VIII 1942), robotnik w batalionie budowlanym na Uralu (VIII 1942–II 1944), żołnierz, podoficer 1. Korpusu PSZ w ZSRR, AP w ZSRR, WP (żołnierz, podoficer 9. batalionu 1. Brygady Saperów II 1944–XII 1945), od grudnia 1945 r. młodszy referent Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Warszawie; od kwietnia 1946 r. referent, od listopada 1946 r. starszy referent Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Warszawie; od grudnia 1947 r. starszy instruktor, od kwietnia 1948 r. kierownik Sekcji 2, od czerwca 1948 r. kierownik Sekcji 1 Wydziału Szkolenia WUBP w Warszawie, od lutego 1949 r. na urlopie bezpłatnym w związku z nauką (od XII 1948) na półrocznym studium dziennikarskim przy KC PZPR, w sierpniu 1949 r. zwolniony ze służby, pracownik Wydziału Prasy CRZZ (od 1949), dziennikarz „Głosu Pracy”, dziennikarz redakcji „Muzyki i Aktualności” Polskiego Radia (do III 1968), zwolniony z półrocznym okresem wypowiedzenia, rencista (od X 1968), na emigracji (od IX 1969), w Izraelu. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek PPR, PZPR (do 1968, wykluczony). Zachowało się zmikrofilmowane zobowiązanie A. Fiszera do udostępniania funkcjonariuszom MBP do celów służbowych własnego mieszkania (11 XI 1951).

18. **Grońska Paulina**¹⁰ – wicedyrektor Biura Listów PR, zwolniona z pracy za szkodliwą działalność syjonistyczną.

19. **Gutowski Aleksander**¹¹ – odwołany w dniu 5 IV [19]68 r. ze stanowiska dyrektora Instytutu Naukowego Kultury Fizycznej za prosyjonistyczną postawę.

20. **Golaszewski Zygmunt**¹² – zatrudniony w „Unipro” W[arszaja], zwolniony z pracy za postawę prosyjonistyczną.

21. **Górkier Halina**¹³ – zatrudniona w przedsiębiorstwie geologicznym, zwolniona z pracy za postawę prosyjonistyczną.

Na wieść o kazaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego, w którym wezwał do modlitwy „o pomyślność tego państwa, nad którym zawisła groźba zagłady”, i podkreślił „prawo narodu wielokrotnie już w historii skazywanego na śmierć do samodzielnego bytu państwowego” (6 VI 1967), A. Fiszer udał się do kurii, gdzie wręczył sekretarzowi kardynała kwiaty oraz list z wyrazami wdzięczności za wygłoszoną homilię, w którym podał swoje miejsce pracy. Na adres redakcji „Muzyki i Aktualności” otrzymał list od kardynała z podziękowaniem i wyrazami solidarności z Izraelem (14 VI 1968). Następstwem tego wydarzenia było zwolnienie A. Fiszera z Polskiego Radia i wykluczenie z PZPR. Według notatki opracowanej w Departamencie III MSW (VIII 1967) w okresie konfliktu na Bliskim Wschodzie w prowadzonych rozmowach na ten temat A. Fiszer posługiwał się argumentami Radia Wolna Europa, podkreślając, że wiadomości z polskiej prasy, radia i telewizji są fałszywe. „Dowodził, że szelustwo jest po stronie Izraela, a prezydenta ZRA Nasera określił mianem faszysty. Usunięcie kilku osób narodowości żydowskiej z zajmowanych stanowisk (m.in. Jerzego Łańcuta z PA Interpress) komentował jako przejaw antysemityzmu”. AIPN, 0296/254, t. 2, k. 63; AIPN, 0298/310; AIPN, 001043/2; AIPN, 1268/19256, t. 1–2; AIPN, 0864/139, Akta osobowe funkcjonariusza; A. Klugman, *List do redakcji*, „Kultura” (Paryż) 1974, nr 4, s. 156–158.

^c *Woryginał*: Górkier.

¹⁰ **Grońska Paulina (Pola, Perla z d. Złotogórska)** (ur. 1918), ppor. Ur. w Zduńskiej Woli, absolwentka gimnazjum w Łodzi (1934), wychowawczyni w sierocińcu (1935), krawcowa w zakładzie krawieckim (1936), biuralistka w organizacji zajmującej się opieką nad ociemniałymi (1936), robotnica w fabryce pończoch „Szaniewa” w Łodzi (1937–1938), wykańczalni pończoch bawelnianych w Łodzi (1938–1939), kierowniczka stołówki przy Komitecie Pomocy Uchodźcom w Białymstoku (XI 1939–I 1940), robotnica w kombinacie tekstylnym w Taszkencie (II–X 1940), bibliotekarka w Instytucie Górniczym Politechniki Środkowoazjatyckiej w Taszkencie (X 1940–VI 1945), studentka Wydziału Języków Obcych Instytutu Pedagogicznego w Taszkencie (1943–1945, specjalizacja niemiecka), w Polsce (od VI 1945), funkcjonariusz MBP (VII 1945–II 1950, od VII 1945 referent, od IV 1946 kierowniczka kartoteki Wydziału II Samodzielnego MBP, od VIII 1946 starszy referent Oddziału IV, od I 1947 Referatu II Oddziału II Wydziału II MBP, od III 1947 na etacie niejawnym Wydziału II MBP, od VII 1947 starszy referent Referatu I Oddziału II Wydziału II MBP/ Sekcji I Wydziału II Departamentu VII MBP, od II 1948 Sekcji 12 Wydziału IV Departamentu VII MBP, od IV 1948 Sekcji Personalnej Departamentu VII MBP, od I 1949 kierownik Sekcji 2 Wydziału V Departamentu VII MBP, na etacie niejawnym Departamentu VII MBP VI 1949–I 1950, zwolniona ze służby II 1950), pracownik Komitetu do spraw Radiofonii „Polskie Radio”/Komitetu do spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” (III 1950–VII 1968, redaktor odpowiedzialny Programu Zagranicznego, redaktor odpowiedzialny Redakcji Młodzieżowej Programu Krajowego, dyrektor Biura Koordynacji Programu Zespołu Programu Krajowego od X 1953, dyrektor biura, wicedyrektor Biura Listów do IV 1968), na emigracji (od VIII 1968). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1980). Członek MOPR (1935–1936), KPP (1936–1938, m.in. łączniczka, maszynistka w Centralnej Redakcji VI–X 1936, członek Wydziału Wojskowego w Łodzi XI 1936–II 1937, maszynistka w okręgowej technice w Łodzi VI 1937–V 1938), ZPP (1943–1945), PPR, PZPR. AIPN, 01137/126, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 1268/29993.

¹¹ **Gutowski (Korngut) Aleksander** (ur. 1916). Dr. Absolwent AWF, dyrektor (do IV 1968), pracownik naukowo-badawczy w Instytucie Naukowym Kultury Fizycznej (do VIII 1969), na emigracji w Danii (od IX 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/29387.

¹² **Golaszewski Zygmunt** (ur. 1919). W getcie warszawskim (1940–1942), robotnik przymusowy w Niemczech, więzień KL Stutthof, KL Mauthausen, KL Ebensee (do V 1945), w Polsce (od 1946), wartownik w WKŻ w Warszawie, po uzgodnieniu z KC PPR wyjechał do Palestyny, uczestnik walk w szeregach „Hagany” (1948–1950), zarządca komisaryczny Spółdzielni Pracy im. N. Barlickiego w Warszawie, pracownik KD PZPR Warszawa-Wola (do V 1951), kierownik kadr Centralnego Zarządu Elektryfikacji Rolnictwa w Warszawie, starszy projektant w Biurze Projektowo-Technologicznym Przemysłu Elektronicznego i Teletechnicznego „Unipro” w Warszawie (1966–1968), na emigracji (od IX 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 01178/1522; AIPN, 1268/28714.

¹³ **Górkier Halina** (ur. 1947). Absolwentka LO, praktykantka w Departamencie Planowania i Dokumentacji Centralnego Urzędu Geologii (VIII 1966–XII 1967), referent w Dziale Socjalnym Warszawskiego Przedsiębiorstwa Geologicznego, ekonomistka w Sekcji Majątkowej SGPiS. Według informacji uzyskanych przez SB prawdopodob-

22. **Górecki Jan** – dyr[ektor] generalny Ministerstwa Finansów, odwołany ze stanowiska za popieranie akcji studenckich i udział syna w organizowaniu ekscesów.

23. **Grothe Józef** – dyr[ektor] Ośrodka Informacji Technicznej i Ekonomicznej Budownictwa, zwolniony z pracy za prosyjonistyczną postawę.

24. **Grotkowska Helena**¹⁴ – dyr[ektor] w Ministerstwie Komunikacji, zwolniona z pracy za nieprawidłową politykę w zakresie szkolenia kadr w komunikacji.

25. **Grudziński Jan** – wiceminister leśnictwa i przem[yślu] drzewnego, odwołany ze stanowiska za popieranie akcji studenckich i udział córki w organizowaniu ekscesów.

26. **Jakubowicz Szymon**¹⁵ – z[astęp]ca nacz[elnego] red[aktora] „Życia Warszawy”, zwolniony z pracy za popieranie wystąpień studentów.

27. **Juniter Arnold**¹⁶ – sekr[etarz] general[ny] Aeroklubu [PRL], zwolniony z pracy za prosyjonistyczną postawę.

28. **Kac^d Daniel**¹⁷ – prezes Urzędu Rezerw Państwowych, odwołany z zajmowanego stanowiska za prosyjonistyczną postawę.

nie uczestniczyła w manifestacji studentów w Warszawie (11 III 1968), w swoich wypowiedziach w miejscu pracy krytykowała działania MO podczas wspomnianej manifestacji oraz publikacje prasowe fałszywie, jej zdaniem, przedstawiające przyczyny i przebieg wydarzeń marcowych. AIPN, 01224/1715.

^d *Woryginalne*: Katz.

¹⁴ **Jakubowska Helena** (z d. **Goldmark**) (ur. 1910). Ur. w Chodorowie, studentka farmacji w Pradze (do 1932), korepetytorka w Stryju (do 1939), w Uzbekistanie (1939–1944), w Moskwie (1945), w Polsce (od 1945), inspektor w Wydziale Oświaty, dyrektor departamentu w Ministerstwie Komunikacji (od 1950)/Ministerstwie Kolei/Ministerstwie Komunikacji, dyrektor Zarządu Szkolenia Zawodowego Ministerstwa Komunikacji (do 1968), emerytka. Członek PZPR. AIPN, 230/1009; AIPN, 1010/79592.

¹⁵ **Jakubowicz Szymon** (1914–2000). Inżynier, dr ekonomii. Absolwent gimnazjum w Bochni (1934), żołnierz, podchorąży WP (1935–1936, absolwent Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty w Brześciu), student Wyższej Szkoły Radiotechnicznej w Wiedniu (1936–1937), aresztowany, ekspulsowany z Austrii za działalność komunistyczną (1938), we Francji (1938–1942), absolwent Instytutu Elektrotechniki uniwersytetu w Grenoble (1940), w Szwajcarii (1942–1944), pracownik PKWN-Rady Narodowej Polaków we Francji (1944–1946), starszy instruktor KC PPR/PZPR (1946–1949), więziony (1949–1952), kierownik działu planowania Warszawskiej Fabryki Motocykli (1952), wicedyrektor Departamentu Inwestycji Ministerstwa Energetyki (1952–1954), kierownik działu ekonomicznego „Trybuny Ludu” (1954–1957), zastępca redaktora naczelnego „Życia Warszawy” (1957–1968), doktorat (1968), pracownik Instytutu Planowania (1968–1982), jednocześnie pracownik redakcji „Przeglądu Technicznego” (od 1977), doradca ekonomiczny NSZZ „Solidarność” (1981). Członek MOPR (1932–1935), Komunistycznego Związku Młodzieży Austriackiej (1936–1938), Zjednoczenia Demokratycznego Polaków w Szwajcarii, FPK (1944–1945), PPR (od 1944), PZPR (do 1981, złożył legitymację). Inwigilowany w ramach SMW przez Wydział VIII Departamentu I w związku z wyjazdem na Węgry w składzie delegacji Klubu Publicystów Ekonomicznych (1981). AIPN, 0298/709; AIPN, 01593/530; AIPN, 1005/16685.

¹⁶ **Juniter Arnold** (1921–2012), plk. Absolwent Prywatnego Liceum Męskiego Towarzystwa Społecznego Polskiego w Łodzi (1939), równocześnie uczeń szkoły malarskiej i kreślarz (1937–1939), po wybuchu wojny w Białymstoku, Stonimiu (1940, instruktor kółka malarskiego w domu pionierów), Odessie (1940, student szkoły malarskiej, pomocnik dekoratora w teatrze), żołnierz Armii Czerwonej (1941–1944, trzykrotnie ranny), oficer WP: instruktor Wydziału Politycznego 4. Mieszanej Dywizji Lotniczej/1. Pomorskiej Mieszanej Dywizji Lotniczej (1944–1946), zastępca dowódcy 4. pułku lotnictwa szturmowego (II 1946–III 1947), zastępca komendanta Oficerskiej Szkoły Lotniczej WP w Dęblinie (III 1947–II 1951), zastępca dowódcy 8. Dywizji Lotnictwa Szturmowego (II 1951–I 1953), zastępca dowódcy 16. Dywizji Lotnictwa Szturmowo-Myśliwskiego (I 1953–I 1957), szef Wydziału Politycznego 3. Korpusu Lotnictwa Mieszanego (I–VIII 1957), zastępca dowódcy lotnictwa operacyjnego ds. polityczno-wychowawczych (VIII 1957–I 1966), absolwent Wydziału Filozoficzno-Historycznego UAM w Poznaniu (1964), sekretarz generalny Aeroklubu PRL (I 1966–IV 1968), główny specjalista ds. organizacyjnych w Muzeum Narodowym w Warszawie, dyrektor administracyjny ASP w Warszawie, dyrektor administracyjny, I zastępca dyrektora naczelnego Teatru Wielkiego w Warszawie. Obywatel ZSRR (1939–1951). Członek Komsomołu (1941–1944), PPR (od III 1946), PZPR (do IV 1968, wykluczony). AIPN, 728/11245; AIPN, 0204/362.

¹⁷ **Kac Daniel** (1908–2005). Prezes Urzędu Rezerw Państwowych (XII 1953–IV 1968). Członek PZPR. Pisarz (ps. „Daniel Wołyński”) tworzący w języku jidysz (również po polsku), publikował m.in. w „Literaturze”, „Tu i Teraz”, „Folks Sztyme”, „Więzi”, „Almanachu Żydowskim”, laureat nagrody im. Łukasza Hirszowicza za rok 2003.

29. **Kalkhof** Barbara – pracownik naukowy Instytutu Wzornictwa Przemysłowego, zwolniona z pracy za prosyjonistyczną postawę.

30. **Kalinowski** Tadeusz – w dniu 1 IV [19]68 r. przeniesiony z etatu dziennikarza na stanowisko w dziale realizacji.

31. **Kofman** Józef – z[astęp]ca przewodniczącego Komitetu Pracy i Płac, odwołany ze stanowiska za solidaryzowanie się i udział jego syna w organizowaniu ekscesów studenckich. Wykluczony z PZPR.

32. **Krotowski** Leon¹⁸ – wicedyrektor Dep[artamentu] Szkolnictwa Zawodowego Min[isterstwa] Ośw[iaty] i Szkol[nictwa] Wyższego, zwolniony z pracy za proizraelską postawę i powiązania z zagranicą.

33. **Kutin** Józef – wiceminister handlu zagranicznego, odwołany ze stanowiska i wykluczony z PZPR za szkodliwą działalność w handlu zagranicznym.

34. **Kozłowska-Balicka**^e Helena¹⁹ – wykładowca SGPiS, zwolniona z pracy za pobicie prac[ownika] naukowego Stanisławy Szyszki, zajmującej na wiecu w tej uczelni partyjną postawę.

35. **Lempart** Tomasz – odwołany w dniu 5 IV [19]68 r. ze stanowiska radcy przewodniczącego GKKFiT za prosyjonistyczną postawę.

36. **Lesz** Aleksander – pracownik „Promasz”, zwolniony za kolportaż ulotek.

37. **Lantner**^f Artur²⁰ – pracownik „Unitry”, zwolniony z pracy za głoszenie poglądów prosyjonistycznych.

^e *Woryginale*: Kozłowska-Balińska.

^f *Woryginale*: Lentner.

¹⁸ **Krotowski Leon** (1906–1982). Inżynier. Absolwent matematyki na UW (1930), Wydziału Budownictwa Lądowego PW (1937), dyrektor departamentu w Centralnym Urzędzie Szkolenia Zawodowego (do 1956), dyrektor departamentu w Ministerstwie Oświaty, wicedyrektor Departamentu Szkolnictwa Zawodowego Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego (do 1968), starszy inspektor w Zjednoczeniu Przemysłu Pomocy Naukowych i Zaopatrzenia Szkół. Członek PPR (od 1945), PZPR. AIPN, 1005/169304.

¹⁹ **Balicka-Kozłowska Helena Jadwiga** (1920–2004). Architekt, specjalista w dziedzinie polityki społecznej, dr. Studentka Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UW (1938–1939), ochotnik w punktach pomocy uchodźcom w Warszawie i pomocy dla Robotniczych Batalionów Obrony Warszawy (IX 1939), absolwentka Szkoły Architektury w Warszawie (1942, technik architekt), pracownik Społecznego Przedsiębiorstwa Budowlanego w Warszawie, studentka tajnego Wydziału Architektury PW, członek ZWM i redakcji konspiracyjnego pisma ZWM „Walka Młodych” (z ramienia ZWM nosiła pomoc członkom ŻOB), powstaniec warszawski w Batalionie „Czwartaków” AL na Starym Mieście i w Śródmieściu (1944), wysiedlona z ludnością cywilną z Warszawy do Małopolski (1944), studentka (1945–1948), absolwentka SGH (1950, mgr), praktykantka w CRZZ (1949–1950), wykładowca SGH/SGPiS (1948–1968, zastępca asystenta, młodszy asystent w Katedrze Polityki Społecznej 1948–1950, starszy asystent w Katedrze Polityki Społecznej/Katedrze Ekonomiki Pracy 1950–1952, starszy asystent 1952–1954, adiunkt w Katedrze Historii Gospodarczej 1954–1957, pracownik Instytutu Gospodarstwa Społecznego 1957–1958, Katedry Polityki Społecznej 1958–1968, doktorat 1965), pracownik naukowy Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie (do 1981, adiunkt). Członek Bratniej Pomocy Studentów SGH, ZWM, AZWM „Życie” (członek Zarządu Warszawskiego), uczestniczka prac Akademickiej Centralnej Komisji Porozumiewawczej Organizacji Młodzieżowych, członek PZPR (od 1956), ZBoWiD, ZNP, PTE. Uhonorowana wraz z rodzicami (Jadwigą i Zygmuntem Balickimi) medalem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” przez Instytut Yad Vashem (1985). O niesieniu pomocy Żydom przez jej rodzinę pisała we wspomnieniach *Mur miał dwie strony*, Warszawa 1958 (wyd. 2 w 2002). AIPN, 1005/73430; ASGH, B-8/EP, Akta przewodu doktorskiego.

²⁰ **Lantner Artur** (ur. 1928). Absolwent Polskiej Szkoły Średniej w Leninabadzie (1946), pracownik KW PPR we Wrocławiu (I–II 1947), Gdańsku (VII–VIII 1947), student Wyższej Szkoły Filmowej w Łodzi (1948), od listopada 1948 r. referent Sekcji 3 Wydziału IV WUBP w Gdańsku, od grudnia 1948 r. referent ds. wywiadu PUBP w Elblągu, od maja 1949 r. referent Sekcji 3 Wydziału „A” WUBP w Gdańsku, od stycznia 1951 r. oficer śledczy Wydziału Śledczego UBP na m.st. Warszawę, od września 1951 r. słuchacz Rocznej Szkoły Oficerskiej CW MBP, w marcu 1952 r. zwolniony ze szkoły, od marca 1952 r. referent Referatu IV Placówki Praga UBP na m.st. Warszawę, we wrześniu 1952 r. zwolniony ze służby, inżynier elektryk (1958), naczelnik Wydziału Ogólnowojskowego Zjednoczenia Prze-

38. **Lewandowski** Zdzisław – kierownik zakładu w Instytucie Wzornictwa Przemysłowego, zwolniony z pracy za popieranie wicherzycielskich działań grup studenckich.

39. **Maliniak** Julian – wicedyrektor Dep[artamentu] MPCh, zwolniony z pracy za szkodliwą działalność gospodarczą i poglądy syjonistyczne.

40. **Meller** Henryk – asystent reżysera telewizji, otrzymał wymówienie z pracy za prosyjonistyczną postawę.

41. **Meller** Hubert²¹ – dyr[ektor] programowy zespołu zagranicznego PR. Wystąpił z wnioskiem do KC o zwolnienie z pracy za prosyjonistyczną działalność.

42. **Meller**²² – dyr[ektor] Dep[artamentu] w MSZ, zwolniony z pracy za prosyjonistyczną postawę.

43. **Mosenkis**²³ – nacz[elnik] wydz[iału] w Dep[artamencie] Współpracy z Zagranicą w Min[isterstwie] Budownictwa, zwolniony z pracy za prosyjonistyczną postawę.

44. **Majzner** Lucyna²⁴ – z[astęp]ca red[aktora] naczelnego WEP, odwołana ze stanowiska i wykluczona z PZPR za fałszowanie wkładu narodu polskiego do walki

mysłu Elektronicznego i Teletechnicznego „Unitra” (VIII 1962–V 1968), kierownik kontroli dostaw w Zakładzie Budowy Maszyn Lampowych „Unima” w Warszawie (do 1970), starszy konstruktor w Zakładach Maszyn i Urządzeń Technologicznych w Warszawie, zastępca prezesa ds. rehabilitacji w Spółdzielni Niewidomych „Metal” w Warszawie. Nie otrzymał zgody na wyjazd emigracyjny do Izraela (1970), zrezygnował z wyjazdu po otrzymaniu zgody, którą uzyskał w wyniku odwołania (VI 1971). Członek Komsomołu, ZWM, AZWM, PPR, PZPR. Według notatki opracowanej w Departamencie III MSW (VII 1967) „w okresie konfliktu na Bliskim Wschodzie solidaryzował się z polityką Izraela”, w rozmowach (7–10 VI 1967) m.in. stwierdził: „Izrael został zmuszony do tego kroku. Państwa arabskie doprowadziły do sytuacji, w której Izrael nie miał innego wyjścia”. Wyrażał poparcie dla dyskutantów, którzy zarzucali ZSRR odstąpienie od zasad internacjonalizmu i czynili odpowiedzialnym za konflikt na Bliskim Wschodzie. AIPN, 0296/254, t. 3, k. 4; AIPN, 0866/537, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 1004/38270.

⁸ *Woryginał*: Mosenkins.

²¹ **Meller Hubert Antoni** (ur. 1913). Dziennikarz, inżynier. Ur. w Rzeszowie, w Niemczech (1925–1933, m.in. student Politechniki Berlińskiej), Czechosłowacji, Wielkiej Brytanii (od 1939), pracownik Polskiej Misji Wojskowej w Berlinie (1946–1951, w dyspozycji PMW od VIII 1946, attaché prasowy od XII 1946, I sekretarz ambasady delegowany do misji od III 1948, kierownik misji VII 1950–V 1951), starszy radca ds. niemieckich w MSZ (V–VII 1951), pracownik Polskiego Radia (1951–1968, m.in. dyrektor programowy w zespole zagranicznym Polskiego Radia), emeryt. Członek PZPR. Według notatki opracowanej w Departamencie III MSW (VII 1967) „w okresie agresji Izraela na kraje arabskie [...] zajął stanowisko solidaryzujące się z agresją. Był inicjatorem zwołania zebrania w zespole zagranicznym Polskiego Radia, na którym miano się ustosunkować do «błędnej polityki partii i rządu wobec Izraela». Komentując przemówienie tow. Władysława Gomułki, stwierdził: «Wiesław posunął się za daleko. Widocznie musiał ugiąć się pod naciskiem nacjonalistycznych sił». 25 VI 1967 r. w rozmowie prywatnej stwierdził, że „wyjeżdżam na Węgry. Teraz najlepiej pewien okres przespać, przechorować, względnie wyciąć sobie ślepa kizkę”. AIPN, 0296/254, t. 3, k. 32–33; AIPN, 728/5415; AIPN, 01208/996.

²² **Meller Adam** (1910–2000). Ur. w Żmigrodzie, w Palestynie (1925–1927), we Francji (od 1936), w czasie wojny członek francuskiego ruchu oporu (ps. „Conrad”), przedstawiciel cudzoziemskich sił partyzanckich we Francuskim Komitecie Wyzwolenia Narodowego, pracownik Polskiej Misji Wojskowej we Francji (VI–IX 1945), attaché konsularny w Brukseli (XI 1945–III 1948), kierownik Referatu Romańskiego, naczelnik Wydziału Romańskiego MSZ, wicedyrektor Departamentu II MSZ (1950–1955), pracownik KW PZPR w Poznaniu (1955–1956), stały przedstawiciel PRL przy Europejskim Biurze ONZ w Genewie (I 1957–VII 1965), dyrektor Departamentu II MSZ (1966–1968), emeryt. Członek KZMP, KPP, PPR, PZPR (do VII 1968, wykluczony). Inwigilowany w ramach SOS krypt. „Mały” przez Wydział IV Departamentu II MSW (XI 1969–X 1973). AIPN, 01208/996.

²³ **Mosenkis Wiktor** (ur. 1904). Inżynier ceramik. Pracownik Ministerstwa Przemysłu Drobego i Rzemiosła (do 1957), Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych (do 1968), emeryt. AIPN, 1010/55720.

²⁴ **Majzner Lucyna** (1922–1998). Ekonomista, dr. Egzamin maturalny (1947), studia I stopnia (1965), studia II stopnia, mgr (1967), doktorat (1975). Ur. w Białymstoku, w ZSRR (1939–1946, pracownik fizyczny, księgową 1943–1946), sekretarka w redakcji „Sztandaru Ludu” w Lublinie (IV–VI 1946), księgową w Garnizonowym Klubie Oficerskim w Lublinie (1946–1949), kierownik działu w GUKPPiW w Warszawie (1949–1955), kierownik Redakcji Nauk Społecznych WEP PWN (od 1955), zastępca redaktora naczelnego Zespołu Encyklopedii i Słowników PWN (do 1968), starszy ekonomista, adiunkt, kierownik zakładu w Instytucie Organizacji i Mechanizacji

z okupantem, dorobku kulturalnego narodu oraz przemycanie w WEP hasel prosyjonistycznych.

45. **Matwin** Władysław – dyrektor Centralnego Ośrodka Doskonalenia Kadr Kierowniczych, podał się do dymisji.

46. **Matysiak** Mieczysław – naczelnik wydz[iału] w „Chemaku”, zwolniony z pracy za głoszenie poglądów niezgodnych z linią partii.

47. **Moroz** – z[astęp]ca dyrektora do spraw naukowych w Instytucie Elektroniki, usunięty z PZPR za demonstracyjne popieranie polityki Izraela.

48. **Morawski** Stefan – prof. Wydz[iału] Filozofii UW, odwołany ze stanowiska za inspirowanie studentów do działań antypaństwowych.

49. **Neumark** Stanisław – dyr[ektor] Gabinetu Ministra Kultury i Sztuki, odwołany z zajmowanego stanowiska oraz wykluczony z PZPR za prowadzenie niewłaściwej polityki kadrowej oraz prosyjonistyczną postawę.

50. **Nurkiewicz** Jadwiga²⁵ – pracownik PAP, wykluczona z PZPR za popieranie studentów i postawę prosyjonistyczną.

51. **Okręt** Helena²⁶ – st[arszy] insp[ektor] Dep[artamentu] Zatrud[nienia] w resorcie budownictwa, zwolniona z pracy za prosyjonistyczne poglądy.

52. **Osiatyński** Leonid – pracownik „Orgmaszu”, wydalony z szeregów PZPR za popieranie ekscesów studenckich.

53. **Pszenicki** Tadeusz – kierownik działu w Instytucie Wzornictwa Przemysłowego, wykluczony z PZPR za głoszenie poglądów sprzecznych z linią partii.

54. **Ratuszniak** Zygmunt²⁷ – dyr[ektor] Dep[artamentu] Koordynacji Badań Naukowych w Min[isterstwie] Ośw[iaty] i Szkol[nictwa] Wyższego, zwolniony z pracy za prosyjonistyczną postawę.

Budownictwa/Instytucie Organizacji, Zarządzania i Ekonomiki Przemysłu Budowlanego w Warszawie (1968–1988). Członek ZPP, ZWM, PPR (od II 1947), PZPR (do 1968, wykluczona), Związku Zawodowego Pracowników Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych, PTE. Inwigilowana przez Wydział IV Departamentu III MSW (1967–1968) w związku z uznaniem jej za odpowiedzialną za opracowanie hasła „obozy koncentracyjne hitlerowskie” w „Wielkiej encyklopedii powszechnej” PWN. AIPN, 01224/1817; AIPN, 728/29295.

²⁵ **Carr** Jadwiga (z d. **Nurkiewicz**) (ur. 1910). Dziennikarka. Kierownik działu kulturalnego, publicystka tygodnika „Przyjaźń” (do XII 1961), redaktor PAP (do III 1968), na emigracji (od V 1968), w Izraelu. Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/28397.

²⁶ **Okręt** Helena (z d. **Matecka**) (ur. 1903). Starszy inspektor w Ministerstwie Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych, rencistka (od 1968). Członek PZPR. AIPN, 728/56573; AIPN, 1532/26531.

²⁷ **Ratuszniak** Zygmunt (ur. 1909). Prawnik. Absolwent Wydziału Prawa UW (1934), aplikant adwokacki w Warszawie (do 1939), prezes Stowarzyszenia Aplikantów Sądowych i Adwokackich z ramienia Demokratycznego Bloku Prawników, w ZSRR (1939–1945, pracownik Zarządu Transportu Samochodowego, nauczyciel w szkole polskiej w Tobolsku 1944, zastępca przewodniczącego Zarządu Obwodowego ZPP w Omsku II–VI 1945), naczelnik wydziału w Ministerstwie Sprawiedliwości (od VI 1945), dyrektor Departamentu Organizacyjno-Administracyjnego Ministerstwa Sprawiedliwości (od II 1946), dyrektor Departamentu Planowania i Organizacji w Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego (od II 1952), dyrektor Departamentu Koordynacji Badań i Kształcenia Kadr Naukowych Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego (do IV 1968, pracownik ministerstwa do VI 1968), emeryt, na emigracji (od VI 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Według dokumentów SB miał być KS/KP ps. „42” wydziałów VII (1962), V (1964), IV Departamentu II MSW (1965–1967), miał przekazywać informacje na temat cudzoziemców z krajów kapitalistycznych, z którymi spotykał się z racji obowiązków służbowych. Według notatki opracowanej w Departamencie III MSW (VIII 1967) w pierwszych dniach konfliktu na Bliskim Wschodzie (VI 1967) w gronie osób należących do kadry kierowniczej ministerstwa zebranych w jego gabinecie „z zachwytem podkreślał sukcesy militarne armii izraelskiej oraz dowodził, że prasa polska fałszywie przedstawia rozwój wydarzeń”. AIPN, 00170/265, t. 1–2; AIPN, 1268/28998.

55. **Ratz Emilia**²⁸ – wicedyr[ektor] Dep[artamentu] Wojsk[owego] w Komisji Planowania [przy Radzie Ministrów], odwołana ze stanowiska za prosyjonistyczną postawę.

56. **Rosińska** – kierownik kadr PWN, odwołana ze stanowiska kier[ownika] kadr i przeniesiona do rachuby za niewłaściwą politykę kadrową w wydawnictwie.

57. **Rose**^h Henryk²⁹ – dyrektor dep[artamentu] w Komisji Planowania Gospodarczego, odwołany ze stanowiska za prosyjonistyczną postawę.

58. **Rosner**ⁱ – kier[ownik] redakcji filozoficznej PWN, zwolniona z pracy za fałszywe redagowanie haseł w WEP i postawę prosyjonistyczną.

59. **Rzędowski Marian** – dyr[ektor] Zjednoczenia Biura Projekt[ów] Bud[ownictwa], odwołany ze stanowiska za szkodliwą działalność gospodarczą.

60. **Sarnecki Hilary**³⁰ – radca przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości, odwołany ze stanowiska za popieranie wichrzyielskich działań na uczelniach.

61. **Schaff Adam** – prof. UW, podał się do dymisji z zajmowanego stanowiska dyrektora Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.

62. **Siwkowski Jan** – dyr[ektor] gabinetu przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości, odwołany ze stanowiska za popieranie akcji studenckich.

63. **Stankiewicz Henryk**³¹ – kier[ownik] działu „Orgmaszu”, zwolniony z pracy i wydalony z PZPR za popieranie ekscesów studenckich w Warszawie.

^h *Woryginalne*: Roze.

ⁱ *Woryginalne*: Rozner.

²⁸ **Ratz Emilia** (ur. 1921). Inżynier. Absolwentka gimnazjum w Warszawie (1939), studentka Politechniki Lwowskiej (1939–1941), Stalingradzkiego Instytutu Mechanicznego, politechniki w Swierdłowsku (jednocześnie pracownik fabryki motocykli w Swierdłowsku), w Polsce (od IV 1946), dyrektor techniczny fabryki „Artigraph” w Krakowie, produkującej opakowania blaszane (od IV 1947), pracownik (VII 1949–VI 1968), szef oddziału (od VI 1951), wicedyrektor Zespołu Wojskowego w Komisji Planowania przy Radzie Ministrów (do III 1968), specjalista ds. budownictwa w Oddziale Stołecznym Banku Inwestycyjnego (VII 1968–XII 1969), specjalista ds. inwestycji w IV Oddziale Miejskim NBP (I 1971–II 1972), na emigracji (od II 1972). Inwigilowana przez Wydział VI Departamentu III MSW (1968) ze względu na zaliczenie jej do „grupy osób reprezentujących kierunek syjonistyczny”. Objęta zakazem wyjazdów zagranicznych (1968–1972), wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1976–1988). AIPN, 01224/1687; AIPN, 1368/1900.

²⁹ **Rose Henryk (Rosenberg Salomon Chaim)** (ur. 1909). Inżynier. Dyrektor Zespołu Handlu Zagranicznego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów (do IV 1968), rencista, na emigracji (od IV 1971). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/28512, t. 1–3.

³⁰ **Sarnecki Hilary (Zylbersztajn Chil)** (ur. 1915). Dyrektor Chińsko-Polskiego Towarzystwa Maklerów Okręgowych, kierownik działu handlowego Centralnej Wzorcowni Artykułów Powszechnego Użytku, kierownik biura ZG Polskiego Związku Inżynierów i Techników Budownictwa (1963–1966), radca w zespole pełnomocnika rządu ds. surowców wtórnych w Komitecie Drobnej Wytwórczości (1967–1968), na emigracji (od XI 1968), w Szwecji, m.in. pracownik działu finansowego firmy „Kooperativa Foerbundet”. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1984). AIPN, 1368/491.

³¹ **Stankiewicz Henryk Albert** (ur. 1917), por. Inżynier mechanik, ekonomista. Ur. w Odessie, ślusarz, brygadzysta, kierownik wydziału w zakładach przemysłu maszynowego w Odessie (1934–1941), absolwent Odeskiego Instytutu Przemysłowego (1941), żołnierz Armii Czerwonej (1941–1942), w niewoli niemieckiej (1942–1944, zbiegł), w grupie partyzanckiej pod Częstochową (1944–1945), pełnomocnik, kierownik grup operacyjnych KERM na Śląsk Opolski (III–IX 1945), delegat Biura Rewindykacji i Odszkodowań Wojennych w Austrii i Czechosłowacji (IX–XI 1945), delegat Nadzwyczajnej Komisji Rządowej dla Usprawnienia Transportu Kolejowego w DOKP we Wrocławiu (XI 1945–IV 1946), inspektor w Ministerstwie Przemysłu (IV–VI 1946), funkcjonariusz MBP: zastępca naczelnika (od VI 1946), jednocześnie p.o. naczelnika (od VII 1946), naczelnik Wydziału VIII Departamentu IV MBP (IV 1947–IV 1948), radca ministra w Ministerstwie Przemysłu i Handlu, Ministerstwie Przemysłu Ciężkiego (1949–1951), szef produkcji w Centralnym Zjednoczeniu Przemysłu Motoryzacyjnego (1951–1952), kierownik Działu Organizacji Produkcji w Biurze Konstrucyjnym Przemysłu Motoryzacyjnego (1952–1953), kierownik działu, kierownik zakładu w Instytucie Organizacji Przemysłu Maszynowego „Orgmasz” (1953–1969), główny

64. **Staszewski Stefan** – konsultant i współpracownik kilku redakcji PWN, anulowano mu umowę na dalszą współpracę z PWN. Inspirator i organizator opozycyjnej działalności w kraju. Ignorant naukowy, nieposiadający prawa do redagowania haseł w wydawnictwie naukowym.

65. **Sztatler**³² – pracownik Inst[ytutu] Wzornictwa Przemysłowego, wydalony z PZPR za prosyjonistyczną postawę.

66. **Szymańczyk Pelagia** – nacz[elnik] kadr w Komitecie Drobnej Wytwórczości, zwolniona z pracy za popieranie akcji studenckich.

67. **Wajda**³³ – dyr[ektor] dep[artamentu] w MSZ, odwołany z zajmowanego stanowiska za prosyjonistyczne poglądy i sprzeczną z zasadami partii politykę kadrową.

68. **Werner H[enryk]**³⁴ – wiceprzewodniczący Kom[itetu] ds. RiTV, złożył w dniu 31 III [19]68 r. dymisję z zajmowanego stanowiska.

69. **Winawer** – kier[ownik] redakcji chemii PWN, zwolniona z pracy za syjonistyczne poglądy i solidaryzowanie się z wystąpieniami studentów.

70. **Winnicki Jerzy**³⁵ – zatrudniony w „Unipro”, zwolniony z pracy za prosyjonistyczne poglądy.

specjalista ds. organizacji produkcji w Zakładzie Badań i Doświadczeń Zjednoczenia „ZREMB” (VI–VIII 1969), na emigracji (od XI 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek Komsomołu (1935–1942), PPR (od 1945), PZPR. AIPN, 1368/754, t. 1–2; AIPN, 0193/1017, Akta osobowe funkcjonariusza.

³² **Sztatler Bernard** (ur. 1923). Dziennikarz. W ZSRR (1940–1946), w Polsce (od 1946), absolwent Wydziału Dziennikarskiego ANP, pracownik ZG AZWM „Życie” (1946–1948), członek prezydium, kierownik działu kadr ZG ZAMP (1948–1949), stały delegat w Międzynarodowym Związku Studentów w Pradze (1949–1950), pracownik działu zagranicznego „Trybuny Ludu” (od 1950), Polskiego Radia, rzecznik prasowy Instytutu Wzornictwa Przemysłowego (do 1968), w związku z pokrewieństwem żony, Krystyny Obozowicz (Sary Fleischfarb), z ppłk. J. Świątką (była jego siostrą) po jego ucieczce z Polski wraz z rodziną wysiedlony z Warszawy (1954–1957), na emigracji (od XII 1968). Członek PPR (od 1946), PZPR (do 1968, wykluczony). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 660/1048; AIPN, 1268/29366.

³³ **Wajda (Celler) Karol Marian** (ur. 1910). Prawnik. Absolwent Wydziału Prawa UJK we Lwowie (1933), kierownik Wydziału Prawnego Ubezpieczalni Społecznej we Lwowie (1934–1939), aplikant adwokacki, dr praw (1938), księgowy w Stanisławowie (1940–1941), robotnik rolny (od 1942), pomocnik księgowy w majątku Babski (do 1945), inspektor administracyjny garbarń w Radomiu (od 1945), dyrektor garbarni „Elgold” w Radomiu (do I 1946), dyrektor administracyjno-handlowy Zjednoczenia Przemysłu Skórzanego w Poznaniu (I–II 1946), dyrektor administracyjno-handlowy (od II 1946), dyrektor naczelny Zjednoczenia Przemysłu Skórzanego Okręgu Dolnośląskiego w Wałbrzychu (V 1946–VII 1948), prezydent Wałbrzycha (VIII 1948–VIII 1950), dyrektor administracyjny Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie (IX–X 1950), dyrektor administracyjny GUS (X 1950–VI 1952), wicedyrektor biura Państwowej Komisji Lokalowej przy URM (od VII 1952), dyrektor Biura Spraw Lokalowych URM, dyrektor Departamentu Administracyjnego MSZ (1959–1968), emeryt (od XI 1968), na emigracji (od XI 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1989). Członek PPR (od 1947), PZPR (do 1968, wykluczony). Wydział III Departamentu I MSW gromadził informacje na jego temat w ramach teczeki wyjazdowej (1962–1968). Inwigilowany w ramach SOO krypt. „Hebron” (1969, sprawę zarchiwizowano 1972) przez Wydział III Departamentu III MSW. AIPN, 01224/1502; AIPN, 1532/4007; AIPN, 1268/29714.

³⁴ **Werner Henryk** (1908–1983), płk. Członek ZMK (od 1926), KPP (od 1930, m.in. członek Centralnej Redakcji KPP), kilkakrotnie aresztowany za działalność komunistyczną, oficer 1. Korpusu PSZ w ZSRR (od 1943), AP w ZSRR, WP (do 1953), redaktor naczelny „Żołnierza Wolności” (1943–1944), „Zwycięzcy” (1944), „Polski Zbrojny” (1945–1950), szef Zarządu Propagandy GZP WP (1950–1953), zastępca przewodniczącego Komitetu do spraw Radiofonii „Polskie Radio” (1954–1960), Komitetu do spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” (1960–1968). Członek PPR (od 1944), PZPR.

³⁵ **Winnicki Jerzy (Brenner Jonasz)** (ur. 1912). Inżynier mechanik. Projektant w Biurze Projektowo-Technologicznym Przemysłu Elektronicznego i Teletechnicznego „Unipro” (do 1968), rencista, na emigracji (od VIII 1971). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1368/952.

71. **Wolski** Aleksander – dyrektor Inst[ytutu] Techn[iki] Budow[lanej], odwołany ze stanowiska za szkodliwą działalność gospodarczą. Wydalony z PZPR za postawę niegodną członka partii.

72. **Wysocki** R. – st[arszy] insp[ektor] Gabinetu Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego, zwolniony z pracy za popieranie ekscesów studentów.

73. **Zakrzewska** Janina – prac[ownik] naukowy, wykładowca na Wydziale Prawa UW, inspirator grupy młodzieży organizującej wystąpienia na UW. Zwolniona z pracy na UW za składanie fałszywych zeznań w sądzie.

74. **Załużka** Wanda – dyr[ektor] Dep[artamentu] Szkół Artystycznych, odwołana ze stanowiska i wykluczona z PZPR za przeprowadzenie nieodpowiedniej pracy szkoleniowej ze studentami oraz popieranie wystąpień studenckich.

75. **Zambrowski** Antoni – adiunkt w „Orgmaszu”, zwolniony z pracy za organizowanie opozycji i wystąpień młodzieży akademickiej.

76. **Zambrowski** Roman – wiceprezes NIK, odwołany ze stanowiska i wykluczony z PZPR za inspirowanie działań opozycyjnych w kraju i faworyzowanie elementów syjonistycznych.

77. **Zdybel** Alicja³⁶ – sekr[etarz] naukowy Instytutu Wzornictwa Przemysłowego, zwolniona z pracy za prosyjonistyczne poglądy.

78. **Żółkiewski** Stefan – sekretarz Wydz[iału] I PAN, odwołany z zajmowanego stanowiska za aktywne popieranie wystąpień studenckich, niewłaściwą politykę kadrową oraz sprzeczną z normami socjalizmu pracę wychowawczą wśród młodzieży akademickiej.

Warszawa woj.

Ogółem wyciągnięto wnioski personalne wobec 7 osób, z tego:

– odwołano ze stanowisk – 4,

– wykluczono z szeregów PZPR – 3.

Są to:

1. **Gwóźdź** Rajmund – dyr[ektor] Ośrodka Produkcji i Dystrybucji Izotopów Instytutu Badań Jądrowych w Świerku, narodowości żydowskiej.

2. **Hofman** Zdzisław – z[astęp]ca dyr[ektora] Siedleckich Zakładów Zabawkarskich. Odwołany ze stanowiska za popieranie ekscesów studenckich.

3. **Kimbeal** Konstancy – główny księgowy Fabryki Urządzeń Mechanicznych w Warce, narodowości żydowskiej. Odwołany ze stanowiska za popieranie ekscesów studenckich.

4. **Obst** Leszek – radca prawny w Fabryce Urządzeń Mechanicznych w Warce, narodowości żydowskiej. Odwołany ze stanowiska za popieranie ekscesów studenckich.

5. **Zieliński** Jacek – z[astęp]ca komendanta Ochotniczego Hufca Pracy w „Petrobudowie” w Płocku. Odwołany ze stanowiska za popieranie ekscesów studenckich.

³⁶ **Zdybel-Stańczyk Alicja** (ur. 1932). Absolwentka historii sztuki na UW (1956), pracownik Instytutu Wzornictwa Przemysłowego (do 1968, m.in. adiunkt), pracownik Komitetu do spraw Gospodarstwa Domowego Zarządu Głównego Ligi Kobiet Polskich (do końca lat 80., m.in. kierownik działu oświaty terenowej, wicedyrektor, dyrektor). AIPN, 797/78647; AIPN, 1386/493218.

6. **Żarnowiecki Krzysztof**³⁷ – kierownik zakładu Instytutu Badań Jądrowych w Świerku. Za popieranie wystąpień studenckich usunięty z szeregów PZPR.

7. **Woźnica Jan** – rolnik, właściciel 5 ha ziemi. Za popieranie ekscesów studenckich wykluczony z PZPR.

Źródło: AIPN, 01288/23, k. 198–232, mps.

³⁷ **Żarnowiecki Krzysztof** (ur. 1925). Doc. dr inż. Żołnierz 3. Wileńskiej Brygady AK (III–VII 1944), wcielony do 361. pułku 31. dywizji Armii Czerwonej (1944–1945), nauczyciel w gimnazjum w miejscowości Krasne (1946), nauczyciel w Centralnej Poradni Samokształceniowej w Warszawie (1947–1949), laborant (od 1948), konserwator aparatury w Pomocy Lekarskiej Młodzieży Akademickiej w Warszawie (1949–1951), p.o. szefa pionu technicznego WFD (IV 1951–IV 1952), student (od 1946), absolwent PW (1952), pracownik przedsiębiorstwa „Centrosprzęt” (1952–1953), pracownik Huty im. Lenina (1953–1955), kierownik laboratorium radiologii przemysłowej, p.o. kierownika wydziału Centralnego Laboratorium, pracownik IBJ (od 1955, m.in. kierownik Zakładu Ochrony przed Promieniowaniem do IV 1968), pracownik Centralnego Laboratorium Ochrony Radiologicznej. Członek Bratniej Pomocy Studentów PW, ZSP (1949–1950), ZZ Pracowników Służby Zdrowia (1949–1953), ZZ Hutników (1953–1955), PPS (1948), PZPR (do IV 1968, wykluczony), ZBoWiD, Health Physics Society. Według dokumentów SB miał być KO Wydziału II KW MO w Warszawie (1966–1968). 11 III 1968 r. podczas odprawy grupy aktywistów PZPR z IBJ, wytypowanych do ewentualnego tłumienia demonstracji, poprosił prowadzącego odprawę o wyjaśnienia. Jego zachowanie uznane zostało za próbę zdemobilizowania aktywistów i spowodowało zwolnienie go z akcji, a w konsekwencji wykluczenie z PZPR i zwolnienie ze stanowiska kierownika zakładu. AIPN, 00750/17.

1968 kwiecień 8, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 8 kwietnia 1968 roku

Tajne^b

**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz**

Informacja nr 1

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 8 kwietnia 1968 roku

W związku z opublikowaniem w „Prawie i Życiu” uchwały prezydium Zarządu Głównego Zrzeszenia Prawników Polskich w środowisku adwokatów warszawskich negatywne komentarze wywołał ten fragment uchwały, w którym stwierdzono, że „na tle postawy ogółu środowiska prawniczego niepokojące są opinie niektórych adwokatów związane z ostatnimi wydarzeniami”. Adwokaci **Antonina Grabowska** i **Aleksander Lasocki**¹ wyrażali swe oburzenie na władze zrzeszenia, twierdząc, że jest to wyraźna nagonka na „polską adwokatwę”. Podobne stanowisko zajął adwokat **Józef Boroda**^c, twierdząc, że stanowisko ZPP ma wyraźnie „antyadwokacki charakter”. Uważa on także, że sprawy wewnętrzne w adwokatwie nie powinny nikogo obchodzić. Uchwała ZG ZPP została potępiona również przez adwokata **Nowogródzkiego** i prokurator **Czarnecką**.

W dniu 7 bm. odbyło się posiedzenie delegatów Warszawskiej Rady Adwokackiej w sprawie rocznego sprawozdania finansowo-budżetowego. Na posiedzeniu tym opracowano rezolucję popierającą politykę partii i rządu. Przed poddaniem rezolucji pod głosowanie zarządzona została pięciominutowa przerwa, w czasie której wszyscy delegaci pochodzenia żydowskiego w demonstracyjny sposób opuścili zebranie, nie biorąc tym samym udziału w głosowaniu nad rezolucją. Między innymi z sali wyszedł adwokat **Ejchart**^d – b[ył] sekretarz podstawowej organizacji partyjnej w adwokatwie.

Wśród adwokatów w toku prowadzonych rozmów notuje się stwierdzenia, że grupa adwokatów pochodzenia żydowskiego, jak: **Steinsbergowa, Lasota, Poznańska, Holc-**

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/2.

^b Poniżej pieczętka o treści: Wydział Informacji i Sprawozdawczości Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 19 ... r. Nr ... ref. ... zał. ... z wpisanymi odręcznie datą: 9 IV [19]68 [r.] i numerem: AS-0565/68.

^c Woryginalne: Broda.

^d Woryginalne: Erhardt.

¹ **Lasocki Aleksander** (1908–1978). Prawnik. Absolwent Wydziału Prawa UW (1930), żołnierz w wojnie obronnej 1939, oficer szkoleniowy w organizacji wojskowej Polskich Socjalistów, żołnierz AK, powstaniec warszawski, członek Zespołu Adwokackiego nr 2 w Warszawie. Wydział III K MO m.st. Warszawy inwigilował w ramach KE (1968–1969) córkę A. Lasockiego, Joannę Marię Lasocką (ur. 1948), studentkę II roku filologii polskiej UW, w związku z jej udziałem w wiecach na UW oraz posiadaniem ulotek i rezolucji studenckich, zatrzymana podczas rewizji domowej (20 III), zwolniona (21 III). AIPN, 0224/13; AIPN, 1010/48095.

man^e, Groszlikowa, Lasocki, Nowogródzki, Ejchart^d, Wasilewski², Cohn, Winawer, Wurzel, Ziegler, Halski, Palatyński, Halecki³, zajmuje wyraźne antypaństwowe stanowisko i nie kryje się ze swymi prosyjonistycznymi poglądami.

Były szef sztabu Kieleckiego Okręgu Armii Krajowej płk **Wojciech Borzobohaty**⁴ wypowiada się, że ostatnie wydarzenia w Polsce i Czechosłowacji wskazują na wyraźne załamanie się planów ekonomicznych, co z kolei doprowadziło do uaktywnienia się – jego zdaniem – różnych grup opozycyjnych. **Borzobohaty** wyraża zadowolenie z tego, że czynniki partyjno-państwowe „starają się przetrzepać skórę syjonistom, których ujemny udział w różnych dziedzinach życia gospodarczego i politycznego Polski był ogromny. Rozzuchwalenie się syjonistów powinno spowodować całkowite ich odsunięcie od wpływów na życie ekonomiczne i polityczne kraju”.

Wśród pracowników Zakładów Elektrotechniki Motoryzacyjnej „Zelmot” zatrudnionych na Wydziale Narzędziowni prowadzone są dyskusje na temat osoby głównego inżyniera tych zakładów – **Aleksanderka**. Wymienionemu zarzuca się prowadzenie niewłaściwej polityki personalnej, faworyzowanie osób pochodzenia żydowskiego, jak np. głównego technologa – **Borsztajna**, oraz stwarzanie wśród załogi nastrojów niezadowolenia. Nastroje te, zdaniem wypowiadających się robotników, **Aleksanderek** powoduje przez nieuzasadnione potrącanie premii, podejmowanie się wykonania nierealnych zadań produkcyjnych itp. Wszelkie zarzuty pod swoim adresem **Aleksanderek** usiłował

^e *W oryginalne*: Holzman.

² Prawdopodobnie **Wasilewski Jacek** (1929–2006). Prawnik. Absolwent prawa na UW (1952), członek Zespołu Adwokackiego nr 2 w Warszawie. AIPN, 763/5072.

³ **Halecki Tadeusz** (ur. 1922). Prawnik. Członek Zespołu Adwokackiego nr 4 w Warszawie. AIPN, 0999/34, t. 2, k. 202; AIPN, 0236/92, t. 1.

⁴ **Borzobohaty Wojciech** (1908–1991), ppłk. W WP (od 1927), absolwent Szkoły Podchorążych Artylerii w Toruniu (1930, instruktor 1936–1937), dowódca plutonu w 3. pac (1930–1936), absolwent Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie (1939). We wrześniu 1939 r. I oficer sztabu 36. DP, w Oddziale III Sztabu Armii „Lublin” (od 10 IX), w konspiracji: szef III Wydziału Dowództwa Okręgu Warszawa-miasto SZP-ZWZ (XI 1939–V 1940), szef III Wydziału Sztabu Komendy Obszaru Warszawskiego ZWZ-AK, szef sztabu i zastępca komendanta Okręgu Radomsko-Kieleckiego „Jodła” AK (od jesieni 1943), szef sztabu i zastępca dowódcy Korpusu Kieleckiego AK (od VIII 1944), oficer do zleceń specjalnych (od V 1945), szef sztabu DSZ na Kraj (od VI 1945), aresztowany (VI 1945), skazany na karę śmierci (XII 1945), na mocy decyzji prezydenta KRN zamienioną na 10 lat więzienia, na mocy amnestii złagodzoną do 5 lat więzienia, więziony (do 1953), zrehabilitowany (1965). Pracownik spółdzielni pracy: „Elektromatyka” (1954–1957), „Eureka” (m.in. wiceprezes zarządu), „Spójnia”, kierownik w klubie sportowym Stowarzyszenia Pax „Maraton”, współtwórca Stowarzyszenia Żołnierzy AK, prezes Światowego Związku Żołnierzy AK (od 1990). Inwigilowany w ramach SEO przez Sekcję I Wydziału III UdsBP m.st. Warszawy (VIII 1955–II 1956), Sekcję 4 Wydziału IV UdsBP m.st. Warszawy (II–XII 1956), w ramach SEO (IX 1957–X 1962), SOO (X 1962–VI 1970)/KE (VI 1970–II 1974) krypt. „Las” przez Wydział III K MO m.st. Warszawy/KS MO. Według dokumentów ewidencyjnych SB zmieniono kategorię rejestracji z KE krypt. „Las” na TW ps. „Maraton” (4 II 1974), jednostka rejestrująca (Wydział III K MO m.st. Warszawy/KS MO) pozostała niezmienną, zmieniono jednostkę rejestrującą na kierownictwo SB KS MO, odnotowując jednocześnie w dzienniku rejestracyjnym KS MO nazwisko i stopień oficera rejestrującego (płk. Aleksandra Muszyńskiego – zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB) (24 VII 1978), zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział III-1 KS MO (12 IX 1978), zmieniono jednostkę rejestrującą na WOKPP SUSW (12 I 1990), sprawę zdjęto z ewidencji, a dokumenty dotyczące TW zniszczono (31 I 1990). W uzasadnieniu zakończenia prowadzenia KE krypt. „Las” (29 I 1974) znajduje się stwierdzenie, że „figurant zaprzestał jakiegokolwiek szkodliwej działalności i od szeregu lat przejawia lojalną postawę w stosunku do PRL”, a ponadto „z dniem 21 I 1974 r. pozyskano [go] do współpracy w charakterze TW pod ps. «Maraton», zaś sprawę «Las» nr 717 przekwalifikowano na TW «Maraton»”. Dokumenty dotyczące inwigilacji W. Borzobohatego zostały dołączone doteczki personalnej TW ps. „Maraton” (VI 1974), po przejściu TW przez płk. A. Muszyńskiego część (dwa tomy) teczki personalnej TW (czyli dokumenty dotyczące jego inwigilacji do 1967) zostały przekazane do archiwum (29 VII 1978), pozostała część teczki personalnej TW i jego teczka pracy były przechowywane u wspomnianego oficera SB (do IX 1978). AIPN, 0259/28; AIPN, 1325/10; AIPN, 00744/6, t. 1–2.

do niedawna odpierać stwierdzeniem, że jest to „wyraźny antysemityzm”. Z posiadanych informacji wynika, że załoga zamierza wystąpić z żądaniem zwolnienia wymienionego z zajmowanego stanowiska i z zakładu.

Z posiadanego rozeznania sytuacji na niektórych zakładach przemysłu kluczowego i specjalnego wynika, że w roku bieżącym prawdopodobnie nie będzie wypłat tak zwanej 13 pensji, względnie zwierzchnie organa gospodarcze tych zakładów (zjednoczenia) nie udzieliły do tej pory odpowiedzi na wnioski odwoławcze. Powyższa sytuacja istnieje na terenie: Zakładów Podzespołów Radiowych „Omig”, Polskich Zakładów Optycznych, Zakładów Elektronicznych „Warel”, Warszawskich Zakładów Radiowych T-1, Warszawskich Zakładów Mechanicznych nr 2, Zakładów Wytwórczych Lamp Elektrycznych im. Róży Luksemburg, Zakładów Wytwórczych Urządzeń Telefonicznych im. Komuny Paryskiej, Zakładów Ceramiki Radiowej, Zakładów Elektrotechniki Motoryzacyjnej „Zelmoł”, Zakładów im. G[eorgi] Dymitrowa oraz w Zakładach A-10 w Międzylesiu. Brak ostatecznej decyzji w sprawie tzw. 13 pensji powoduje w wymienionych zakładach wśród pracowników nastroje niezadowolenia.

Szereg pracowników pochodzenia żydowskiego zatrudnionych w Biurze Pełnomocnika Rządu ds. Wykorzystania Energii Jądrowej złożyło bądź zapowiedziało złożenie rezygnacji z pracy, chcąc w ten sposób – jak twierdzą – „wyjść z honorem z zaistniałej sytuacji”. Wśród nich między innymi znajdują się: **Czesław Ringer** – dyrektor naczelny Biura Urządzeń Techniki Jądrowej, który telefonicznie składał podziękowania za współpracę podległym pracownikom biura; **Józef Kopaniak** – dyrektor Zakładu Doświadczalnego Biura Urządzeń Techniki Jądrowej na Służewcu; **Czajkowska** – pracownik Działu Analitycznego BUTJ na Służewcu – ściągnięta do pracy przez **Fejgina**; **Juliusz Dobrowolski**⁵ – dyrektor Ośrodka Instytutu Badań Jądrowych na Żeraniu, oraz **Szeremeta** – pracownik Biura Pełnomocnika Rządu ds. Wykorzystania Energii Jądrowej. Równocześnie z pracy w Biurze Urządzeń Techniki Jądrowej został zwolniony kierownik Działu Analityczno-Organizacyjnego **Fejgin**. W związku z zapowiedzią powyższych zmian wśród pracowników instytucji i przedsiębiorstw związanych z Biurem Pełnomocnika Rządu ds. Wykorzystania Energii Jądrowej zanotowano wypowiedzi, że „są to pierwsze jaskółki zmian na lepsze i oczyszczenia z Żydów polskiej atomistyki”.

^f *Woryginał*: Julian.

⁵ **Dobrowolski Juliusz Zygmunt** (ur. 1911), Chemik. Absolwent UJ (1935), wykładowca UJ (1935–1937, asystent I Zakładu Chemicznego), pracownik Zakładów Scheiblera i Grohmana w Łodzi (1937), Państwowego Zakładu Badań Surowców Włókienniczych w Łodzi (1937–1939), wykładowca chemii w Szkole Włókienniczej w Łodzi, pracownik Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego w Warszawie (1939), spółdzielni byłych pracowników monopoli spirytusowego w Warszawie (1940–1941), współwłaściciel kawiarni w Warszawie (1941–1943), chemik w Fabryce Farmaceutycznej Z. Spiess na Tarchominie k. Warszawy (1944), wysiedlony podczas powstania warszawskiego, zbiegł z obozu przejściowego, w Krakowie (1944–1945), wykładowca tajnego UJ (1944–1945), PG (1945–1951, adiunkt Katedry Chemii Fizycznej, prof. chemii na Wydziale Agrotechnicznym 1949, następnie na Wydziale Technicznym), Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Gdańsku, Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku, Akademii Medycznej w Krakowie (1951–1953, kierownik Katedry i Zakładu Chemii Nieorganicznej na Wydziale Farmacji), dyrektor Instytutu Chemii Stosowanej Centralnego Zarządu Przemysłu „ERG” (1953–1958), wykładowca UW (od 1953, samodzielny pracownik nauki w Katedrze Chemii Nieorganicznej Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii), pracownik naukowy IBJ (1958–1968, od 1962 zastępca dyrektora naczelnego IBJ ds. chemii, dyrektor ośrodka IBJ na Żeraniu), zmuszony do złożenia dymisji na wniosek KZ PZPR w IBJ (1968). Członek Polskiego Towarzystwa Chemicznego (od 1935), PPS (1945–1948), PZPR (1948–1968, wykluczony z partii decyzją Komisji Kontroli Partyjnej KD Praga-Północ), Towarzystwa im. Kopernika (od 1948), NOT (od 1950). AAN, KC PZPR, XI A/301; AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, 5550.

W dniach 6 i 7 bm. kardynał Wyszyński wygłosił dwa przemówienia w kościołach warszawskich. W kościele oo. Bazylianów (6 bm.), przemawiając do prawników na zakończenie rekolekcji, kardynał stwierdził, że prawnicy powinni być ludźmi sprawiedliwymi i dobrymi chrześcijanami, powinni nieść pomoc biednym i uciskany, ratować słabych i to nie tylko wtedy, gdy pokrzywdzony sam się o to do nich zwróci. „Niekiedy – mówił Wyszyński – zdarza się, gdy ma miejsce jakieś drastyczne naruszenie praw człowieka, że prawnicy – adwokaci niejako odruchowo zgłaszają swą gotowość obrony i jest to odruch zdrowy”. „W obecnych czasach – dodał na zakończenie – miłość ustąpiła miejsca strachowi, a z tym się wiąże szalejący terror”. Wystąpienia wysłuchało ok. 200 osób.

W kościele św. Anny (7 bm.) na zakończenie rekolekcji dla bankowców i pracowników naukowych kardynał przemawiał do ok. 800 słuchaczy. W kazaniu, nawiązując do postaci Judasza, podkreślił, że obecnie też są sklepiki do handlowania sprawami bożymi oraz są ludzie, którzy zajmują posady zwalczania Boga.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do instancji partyjnych informacje dot. następujących osób narodowości żydowskiej:

– Samuela **Schiffa**⁶ – członek PZPR – kierownik Działu Studiów w Biurze Studiów i Projektów Techniki Jądrowej „Proatom”. Były funkcjonariusz MBP. Utrzymuje szerokie kontakty z rodziną zamieszkałą w Izraelu, wrogo ustosunkowany do PRL i Związku Radzieckiego. Podejrzany o sfalszowanie dyplomu studiów wyższych i danych biograficznych.

– prof. dr. Kazimierza **Zakrzewskiego**⁷ (poprzednie nazwisko **Zweibaum**) – kierownik pracowni w Zakładzie Ochrony Zdrowia Instytutu Badań Jądrowych. Utrzymuje

⁶ **Schiff Samuel** (ur. 1913), mjr. Inżynier mechanik. Student Wydziału Budowy Maszyn politechniki w Brnie (1931–1933), Wydziału Mechanicznego Politechniki Lwowskiej (1933–1935), więziony (1935) za pomoc dla działaczy KPZU, student matematyki i mechaniki na uniwersytecie w Nancy (1937–1939), Wydziału Mechanicznego Politechniki Lwowskiej (1939–1941), uzyskał dyplom Politechniki Śląskiej w Gliwicach na podstawie toku studiów ukończonych we Lwowie (1946), ewakuowany na Ural (1941), inżynier w fabryce amunicji, obrabiarek i tokarek w Czelabińsku (1941–1946), w Polsce (od 1946), pracownik Ministerstwa Przemysłu i Handlu Zagranicznego, delegowany do Biura Odbioru i Transportu Demobilu Amerykańskiego dla Polski w Paryżu (1946–1948), kierownik Działu Planowania w Zjednoczeniu Biur Projektowo-Montażowych dla Górnictwa w Katowicach (1948–1949), od marca 1949 r. kierownik Sekcji I Wydziału III, od lutego 1950 r. zastępca naczelnika Wydziału X Departamentu IV MBP, od stycznia 1952 r. inspektor przy kierownictwie Departamentu IV MBP; od stycznia 1953 r. inspektor, od lipca 1953 r. starszy inspektor Inspektoratu Departamentu IX MBP; od sierpnia 1954 r. inspektor Inspektoratu Ministra w Gabinetie Ministra BP, od września 1954 r. sekretarz Sekretariatu Wiceministra BP w Gabinetie Ministra BP; od kwietnia 1955 r. sekretarz Sekretariatu Zastępcy Przewodniczącego KdsBP w Gabinetie Przewodniczącego KdsBP; w grudniu 1956 r. zwolniony ze służby, kierownik Działu Studiów Biura Studiów i Projektów Techniki Jądrowej (1957–1968), na emigracji w Izraelu i Niemczech (od 1968). Według dokumentów MBP/SB miał być TW Wydziału II Samodzielnego/Departamentu VII MBP podczas pobytu w Paryżu, prowadzony przez rezydenta MBP o ps. „Mascotte”, wykorzystywany do inwigilacji pozostałych członków misji oraz infiltrowania środowisk żydowskich we Francji, zdekonspirowany, wyeliminowany z sieci agenturalnej po powrocie do kraju, inwigilowany przez Wydział V Departamentu II MSW jako „kontakt” figuranta SOS krypt. „Instytut”, tj. Ignacego Bursztyna (1961–1962), przez Wydział III Departamentu III MSW (1967), przez Wydział II K MO m.st. Warszawy ze względu na podejrzenie o „działalność syjonistyczną”, kontakty z wywiadem Izraela i z uwagi na liczne kontakty zagraniczne (1967–1968). Członek Haszomer Hacair (1924–1931), KZMP, MOPR, KPZU (od 1934), KPP, ZPP (od 1943, przewodniczący Zarządu Obwodowego w Czelabińsku), PPR (1945–1948) i PZPR (1948–1968). AIPN, 0193/6484, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 01286/693; AAN, ZPP w ZSRR, 199.

⁷ **Zakrzewski (Zweibaum) Kazimierz** (1918–2000). Lekarz, biolog, prof., por. Student Wydziału Lekarskiego UW (1936–1939), absolwent Państwowego Instytutu Medycznego we Lwowie (1941), w getcie warszawskim (1941–1942), ukrywał się w Libertowie k. Krakowa (1942–1943), w Warszawie (1943–1944), Walendowie k. Warszawy (1944–1945), zastępca naczelnika Wydziału Sanitarnego Zarządu m.st. Warszawy (1945), komendant pociągu sanitarnego Urzędu Pełnomocnika Rządu ds. Repatriacji w Austrii (1945), zatrzymany i zwolniony przez WUBP we Wrocławiu (1945), inspektor w Naczelnym Nadzwyczajnym Komisariacie do Walki z Epidemiami (1946–1947), stypendysta UNRRA i Fundacji Rockefellera w Londynie (1946–1947), pracownik Państwowego Zakładu Higieny (1948),

szerokie kontakty z naukowcami żydowskimi w krajach zachodniej Europy. Negatywnie ustosunkowany do Związku Radzieckiego, w pracy na terenie IBJ odradza podległemu personelowi angażowanie się do jakiegokolwiek działalności społecznej.

– Józefa **Kopaniaka** (poprzednie nazwisko **Kaufman**) – członek PZPR – dyrektor Zakładu Doświadczalnego Biura Urządzeń Techniki Jądrowej. Podejrzany o wykorzystywanie zajmowanego stanowiska do osiągnięcia korzyści materialnych. Znany z proizraelskich poglądów i wystąpień. Utrzymuje kontakty ze swą rodziną, która po wyjeździe do Francji odmówiła powrotu do Polski.

– prof. dr. Karola **Akermana**⁸ – członek PZPR – kierownik Zakładu XVI Zastosowań Izotopów w Chemii i Technologii Chemicznej IBJ. Podejrzany o prowadzenie działal-

powołany do służby wojskowej (1948, Centrum Wyszkożenia Sanitarnego, lekarz 21. Samodzielnego Batalionu Saperów 18. DP), delegowany do MBP (1948), od listopada 1948 r. lekarz w szpitalu MBP w Otwocku, w sierpniu 1949 r. zwolniony ze służby, pracownik naukowy Zakładu Chemii Fizjologicznej Wydziału Lekarskiego UW (1949–1952), kierownik Zakładu Biochemii w Instytucie Hematologii w Warszawie (1951–1961), pracownik Zjednoczenia Wytwórní Surowic i Szczepionek (do 1972, konsultant, kierownik centralnego laboratorium), sekretarz naukowy Komitetu ds. Skutków Promieniowania Jonizującego ONZ (1959–1960), pracownik Ośrodka Produkcji i Dystrybucji Izotopów IBJ w Warszawie (od 1961, kierownik pracowni w Zakładzie X IBJ 1976); sygnatariusz petycji do Sejmu PRL przeciwko zmianom w Konstytucji PRL (1976) i listu do Sejmu PRL 28 profesorów domagających się powołania komisji sejmowej do zbadania przypadków łamania prawa przez MO i SB podczas wydarzeń w Radomiu i Ursusie (1976). Członek RZNMS (1934–1936), OMS „Życie” (1936–1938), Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia, Polskiego Towarzystwa Fizjologicznego, TPPR. Według dokumentów UB miał zostać pozyskany do współpracy przez Wydział V UB P.m.st. Warszawy (1953) jako informator ps. „Roman” w celu inwigilacji pracowników Instytutu Hematologii, wyeliminowany z sieci agenturalnej (1954) ze względu na brak współpracy (nie przychodził na spotkania, miał złożyć dwa bezwartościowe doniesienia), inwigilowany przez Sekcję 6 Wydziału III UdsBP m.st. Warszawy z powodu kontaktów z osobami podejrzawanymi o sabotaż i szpiegostwo (IV–IX 1955), według dokumentów SB Wydział VII Departamentu II MSW usiłował wykorzystać K. Zakrzewskiego do inwigilacji polskiej delegacji na Międzynarodowy Kongres Biochemików w Moskwie (1961), ten jednak miał nie wykonać zleconych zadań; opiniowany negatywnie przez Departament I MSW przy staraniach o objęcie funkcji dyrektora działu izotopów w MAEA (1965). Inwigilowany przez Wydział II K MO m.st. Warszawy w ramach KE krypt. „Biochemik” z uwagi na podejrzenie o „prowadzenie działalności syjonistycznej i powiązania z międzynarodowym ruchem syjonistycznym” (1968–1974, w aktach KE znajdują się materiały operacyjne datujące się od 1962), następnie przez Wydział III-A KS MO w ramach SOR krypt. „Medyk” z uwagi na podpisanie petycji do Sejmu PRL przeciwko zmianom w Konstytucji PRL (1976–1979). AIPN, 0586/1034; AIPN, 0193/5676, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 0224/961; AIPN, 0247/60; AIPN, 1010/292135.

⁸ **Akerman Karol** (1913–1987). Chemik, prof. dr. Absolwent Wydziału Chemicznego UJ (1936), chemik w cementowni „Górka” w Trzebini (1936–1939), cementowni „Nad Kamienną” w Bodzechowie (1939), starszy inżynier w radzieckim Okręgowym Urzędzie Przemysłu Materiałów Budowlanych we Lwowie (1939), główny inżynier w gipsowni w Szczerczu k. Lwowa (1940–1941), robotnik przymusowy w gipsowni w Szczerczu (1941–1943), więzień obozu pracy przymusowej dla Żydów w Drohobyczu (1943), po ucieczce z obozu ukrywany przez Rudolfa Zawadę, przedwojennego właściciela gipsowni w Szczerczu (1943–1944), starszy inżynier w radzieckim Okręgowym Urzędzie Przemysłu Materiałów Budowlanych w Drohobyczu (1944), główny inżynier w fabryce wapna i kaffi w Rozwadowie k. Stryja (1944–1945), repatriowany (1945), główny inżynier w hucie w Trzebini (1945), naczelnik wydziału w Ministerstwie Przemysłu (1945), kierownik Kursu Ekonomii Politycznej w Trzebini (1946), Kursu Planowania w Zakresie Metali Nieżelaznych (1948), dyrektor Zjednoczenia Przemysłu Metali Nieżelaznych w Katowicach (1947–1949), dyrektor Centralnego Zarządu Przemysłu Chemicznego w Gliwicach (1949–1951), budowniczy fabryki kwasu siarkowego i anhydrytu w Wizowie (1949–1951), wiceminister w Ministerstwie Przemysłu Chemicznego (1951–1952), zdymisjonowany po eksplozji w fabryce materiałów wybuchowych w Łęgnowie (1952), zrehabilitowany przez BP KC PZPR (1954), dyrektor Instytutu Kwasu Siarkowego i Nawozów Fosforowych w Warszawie (od 1953), wykładowca UMCS (prof., kierownik technologii chemicznej 1963, kierownik Pracowni Radioizotopowej 1969), pracownik naukowy IBJ (do 1968, organizator i kierownik Zakładu Stosowania Izotopów w Technologii Chemicznej 1960), na emigracji we Francji i Niemczech (od 1970), pracownik naukowy w Instytucie Naukowo-Badawczym Izotopów w Düsseldorfie (od 1971, kierownik naukowy, doradca naukowy od 1982). Członek „Życia” (przed 1939), PTChem (od 1933), PPR (1945–1948), PZPR (1948–1968), NOT (od 1948). AIPN, 1368/23612; AAN, KC PZPR, XI A/301; AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, 5428.

ności narażającej skarb państwa na wielomilionowe straty, blisko związany z b[yłym] wiceministrem handlu zagranicznego **Kutinem**. W miejscu pracy uważany za „jednego z najbrutalniejszych syjonistów”.

– dr. Mieczysława **Pereca** – kierownik pracowni XVI IBJ na Żeraniu. Znany z proizraelskich poglądów, za co wraz z żoną wykluczony został z PZPR. Posiada liczne kontakty rodzinne w Izraelu i innych krajach zachodniej Europy.

– Marka **Brafmana**⁹ – kierownik sekcji w Zakładzie XVI IBJ na Żeraniu. Pomimo braku wykształcenia, za zgodą b[yłego] pełnomocnika rządu **Billiga**, zatrudniony na stanowisku inżyniera. Posiada liczne kontakty w Izraelu. Żona wymienionego po wyjeździe do Francji odmówiła powrotu do kraju.

– Mieczysława **Taube**¹⁰ – członek PZPR – kierownik Samodzielnej Sekcji Transuranowców w IBJ Żerań. W okresie zajęć na terenie UW przebywał na terenie uczelni, znany z proizraelskich poglądów. Córka wymienionego po wyjeździe do Francji odmówiła powrotu do kraju. Posiada kontakty na terenie Izraela.

– Ryszarda **Winawera** – konstruktor w Biurze Studiów i Projektów Urządzeń Jądrowych „Proatom”. Blisko powiązany z **Billigiem**. Utrzymywał zażyłe kontakty z Wygodzkim, na którego temat wypowiada się, że dobrze zrobił, iż wyjechał, gdyż w „Polsce zaczyna się faszyzm”. Wrogo komentuje artykuły prasowe na temat działalności syjonizmu.

⁹ **Brafman Marek Henryk** (ur. 1920). Chemik. We Francji (1937–1949), członek 35. Brygady „Marcel Langer” organizacji „Franc-tireurs et partisans – Main-d’œuvre immigrée” (do 1943 podlegającej bezpośrednio Kominternowi) w rejonie Tuluzy, więzień KL Dachau (1944–1945), pracownik Instytutu Badań Lotniczych w Paryżu (1946–1949), Centralnego Laboratorium Przemysłu Metali Niezależnych (1949–1951), Huty Aluminium w Skawinie (1951–1954), dyrektor w Zakładzie Surowców Hutniczych w Górcie Narodowej k. Chrzanowa (1955–1957), Instytutu Metali Lekkich i Rzadkich (1958), pracownik Zakładu Badawczo-Doświadczalnego Zakładów Cynkowych w Trzebinii (1959–1960), pracownik naukowy Zakładu XVI IBJ (1960–1968), na emigracji we Francji (od 1968). Objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (1966–1968), wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek FPK, PZPR (1949–1957). Inwigilowany przez Wydział II KW MO w Krakowie w ramach sprawy agenturalnej na osobę/sprawę ewidencyjno-obszerną krypt. „Leon” (1957–1959), przez Wydział II K MO m.st. Warszawy w ramach sprawy ewidencyjno-obszerną krypt. „Perlit” z uwagi na podejrzenie o kontakty z wywiadem francuskim (1960–1969). AIPN, 0208/890, t. 1–2; AIPN, 1268/21243, t. 1–2.

¹⁰ **Taube (Taub) Mieczysław** (1918–2009), plk. Chemik, prof. dr hab. Absolwent Liceum im. Kryńskiego w Warszawie (1936), student Wydziału Chemicznego PW (1936–1938, 1947–1948), Wydziału Chemicznego WWP (1938–1939), Wydziału Chemicznego Politechniki Lwowskiej (1939–1941), robotnik w brygadzie pracy w Kujbyszewie (1941–1942), żołnierz Armii Czerwonej (1942), technik w Fabryce Czołgów nr 183 w Niżnym Tagile (1942–1943), główny inżynier w browarze w Niżnym Tagile (1943–1944), żołnierz 1. AWP (1944–1945, zastępca dowódcy 16. pp, szef wydziału w sztabie 6. DP), zastępca komendanta CWP w Rembertowie (1945–1946), absolwent Wydziału Chemicznego PW (1948), pracownik Wydziału Chemicznego Wojskowego Instytutu Technologicznego (Zarząd Naukowo-Techniczny SG WP) (1948–1950), pracownik Głównego Instytutu Chemii (1949), naczelnik Wydziału Chemii w PKPG (1950–1954), wykładowca Wydziału Mechaniki Precyzyjnej PW (1954–1957, adiunkt), pracownik naukowy IBJ (1956–1968, kierownik Zakładu Radiochemii – Laboratorium Chemii Transuranowców), wykładowca Wydziału Chemii UW (1959–1968, kierownik Katedry Radiochemii UW), członek redakcji „Nukleoniki”, na emigracji w Szwajcarii (od 1968), pracownik uniwersytetu i politechniki w Zurichu, Szwajcarskiego Instytutu Technologicznego, Federalnego Instytutu Energii w Würenlingen. Notowany przez Departament I MSW z powodu kontaktów z rodziną przebywającą za granicą i postawy politycznej (1961), inwigilowany przez Wydział VI Departamentu II MSW i Grupę VI Wydziału II K MO m.st. Warszawy (1961–1964), inwigilowany w ramach KE przez Wydział II K MO m.st. Warszawy ze względu na kontakty z ambasadą francuską oraz z rodziną w Izraelu i USA (1967–1968), wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1988). Członek OMS „Życie” (1936–1938), Komsomołu (1940–1944), PPR (1945–1948), PZPR (1948–1968). AIPN, 0208/911; AIPN, 1368/340; AUW, K 5386.

– inż. Henryka **Klingofera** – pracownik XV Zakładu IBJ. Wykluczony z partii za utrzymywanie podejrzanych kontaktów z firmami szwedzkimi. Posiada kontakty w Izraelu. Rozpowszechnia na terenie miejsca pracy wrogie plotki i komentarze.

– Aleksandra **Halperna**¹¹ – członek PZPR – pracownik IBJ Żerań. Posiada całą rodzinę na terenie Izraela, z którą utrzymuje kontakt. Kontaktuje się z Instytutem Weizmanna. Ostatnie wydarzenia ocenia jako „nawrót fali antysemityzmu”.

– Juliusza **Dobrowolskiego** – dyrektor Instytutu Badań Jądrowych na Żeraniu – członek PZPR. Wykazuje prosyjonistyczną postawę. W okresie agresji Izraela na kraje arabskie w czerwcu ubiegłego roku zwalniał z pracy pracowników, którzy potępiali politykę Izraela. Do pracy w instytucie ściągnął wiele osób narodowości żydowskiej.

– Jerzego **Romana**¹² – członek PZPR – z[astęp]ca dyrektora ds. technicznych w Centralnym Laboratorium Ochrony Radiologicznej. Podczas pobytu w Wiedniu w Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej czynił starania o pozostanie za granicą, kontaktował się z organizacjami syjonistycznymi.

¹¹ **Halpern Aleksander** (1927–2000). Chemik, dr. W ZSRR (1939–1946), pracownik szpitala wojskowego w Samarkandzie, w Polsce (od 1946), absolwent Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UJ, wykładowca UJ (1950–1954, asystent przy Katedrze Chemii Jądrowej), UW (1954–1955), pracownik naukowo-badawczy IBJ w Warszawie (1955–1968, kierownik Laboratorium Chemii Jądrowej w Zakładzie V Radiochemii i Chemii Izotopów), objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (1960, 1964, 1966–1968), na emigracji (od 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek AZWM „Życie” (od 1947, kierownik Wydziału Ideowo-Wychowawczego Zarządu Terenowego w Krakowie 1948), ZAMP (od 1948, pracownik Zarządu Okręgowego w Krakowie, kierownik Wydziału Szkoleniowego ZU ZAMP UJ 1948), PPR (1948), PZPR (od 1948, członek KU PZPR UJ 1950–1952, 1954, II sekretarz KU 1952–1953). Inwigilowany przez Wydział VI Departamentu II MSW (1958–1966) oraz przez Wydział II K MO m.st. Warszawy w ramach sprawy obiektowej krypt. „Atom” (od 1964) i w ramach KE z uwagi na postawę wobec wojny sześciodniowej i „negatywny stosunek do naszej rzeczywistości” (1967–1968). AIPN, 0208/884; AIPN, 1268/20883, t. 1–2; AIPN, 00231/264, t. 1.

¹² **Roman Jerzy Marian** (1924–1989), kpt. Inżynier. Goniec w fabryce papy dachowej w Częstochowie (1940–1941), pomoc biurowa na składzie żelaza w Częstochowie (1941–1942), strażak w Miejskiej Straży Pożarnej w Częstochowie (1942–1945), student tajnych kursów akademickich w Częstochowie (1944–1945), kierownca w Szpitalu Miejskim w Gdańsku (1945), student (od 1945), absolwent Wydziału Elektrycznego Politechniki Łódzkiej (1951), pracownik dyrekcji budowy linii energetycznej Śląsk – Łódź (1947), inspektor techniczny w Centrali Zaopatrzenia Rolnictwa w Łodzi (1949–1951), inżynier, kierownik działu w Centralnym Zarządzie Przedsiębiorstw Remontowo-Montażowych Urządzeń Energetycznych w Łodzi (1951–1953), dyrektor Łódzkich Zakładów Remontowo-Montażowych w Łodzi (III–XII 1953), nauczyciel i kierownik Technikum Energetycznego dla Pracujących w Łodzi (1951–1953), od grudnia 1953 r. słuchacz Kursu Przeszkolenia Operacyjnego Departamentu VII MBP; od kwietnia 1954 r. w dyspozycji Departamentu VII MBP, od maja 1954 r. kierownik Sekcji I Wydziału VI (wywiad naukowo-techniczny) Departamentu VII MBP (faktycznie kierujący Wydziałem VI); od lutego 1955 r. zastępca naczelnika Wydziału VI Departamentu I KdsBP; od listopada 1956 r. zastępca naczelnika, jednocześnie p.o. naczelnika Wydziału VI Departamentu I MSW, od marca 1957 r. zastępca naczelnika wydziału (etat niejawni), od lipca 1958 r. inspektor (etat niejawni) Departamentu I MSW (w lipcu 1957 r. powołany do zawodowej służby wojskowej, w czerwcu 1959 r. powołany do korpusu osobowego oficerów WSW); w czerwcu 1961 r. zwolniony ze służby; pracownik Działu Ochrony Radiologicznej Centralnego Instytutu Ochrony Pracy (od 1956), Biura Pełnomocnika Rządu ds. Wykorzystania Energii Jądrowej (od 1958), MAEA w Wiedniu (1958–1961), zastępca dyrektora ds. technicznych (od VII 1961), specjalista ochrony radiologicznej (1968) w Centralnym Laboratorium Ochrony Radiologicznej w Warszawie, kierownik działu w Przedsiębiorstwie Hydrogeologicznym w Warszawie (od 1969), kierownik zakładu w Ośrodku Badawczo-Rozwojowym Techniki Geologicznej w Warszawie. Członek AZWM „Życie” (1946–1948), ZAMP (1948–1950), PPR (od 1946), PZPR. Inwigilowany w ramach KE przez Wydział II K MO m.st. Warszawy/KS MO (X 1968–IV 1971). W materiałach KE znajdują się jedynie dokumenty z lat 1962, 1966–1968. Brak dokumentów świadczących o faktycznej inwigilacji J. Romana w okresie prowadzenia dotyczącego go KE. AIPN, 01753/61, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 2264/1281; AIPN, 0224/195; AIPN, 1005/146877.

– Dawida **Rozenberga**^{§13} – członek PZPR – dyrektor Stołecznych Zakładów Wyróbów Konfekcyjnych Przemysłu Terenowego nr 2. Podejrzany o fałszowanie wyników wykonania planów produkcyjnych. Posiada rodzinę w Izraelu, do której wyjeżdżał na urlop. Materiały dot. przestępstw gospodarczych popełnionych przez ww. przekazano do Wydziału do Walki z Przestępczością Gospodarczą tut[ejszej] komendy w celu wszczęcia dochodzenia.

Informacje dot. wyżej wymienionych osób zostały przekazane do wiadomości i wykorzystania przez instancje partyjne^h.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 320–325, mps.

[§] *W oryginale: Rozenberga.*

^h *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anislaw] Sławiński.*

¹³ **Rozenberg Dawid** (ur. 1916). Ekonomista. Dyrektor Stołecznych Zakładów Wyróbów Konfekcyjnych „Apis” w Warszawie (przed 1973), pracownik Stołecznych Zakładów Krawiecko-Kuśnierskich „Ambasador” w Warszawie (do 1982, główny specjalista ds. obrotu towarowego, kierownik działu obrotu towarowego). Członek PZPR. AIPN, 1005/30701.

1968 kwiecień 8, Warszawa – Notatka naczelnika Wydziału „W” Komendy MO m.st. Warszawy pplk. Aleksandra Baczewskiego dotycząca treści przejętej korespondencji

Warszawa, dnia 8 IV 1968 r.
Tajne spec[jalnego] znaczenia
Egz. nr ^a1^a

Notatka służbowa

Wydział „W” Komendy Stołecznej MO w W[arsza]wie opracował od godz. 19.00 dnia 5 bm. do godz. 19.00 dnia 7 bm. 9097 dokumentów. Z opracowanego materiału wyłowiono 75 dokumentów związanych tematycznie z wewnętrzną sytuacją polityczną. Ponadto wyłowiono 9 ulotek kolportowanych luzem.

Analiza dokumentów

Podział autorów według środowisk:

- Środowisko studenckie – 46 dok[umentów].
- Środowisko inteligencji i robotnicze – 26 dok[umentów].
- Żołnierze służby zasadniczej – 3 dok[umenty].

Wynikało z analizy, że przesyłano 8 dokumentów pozytywnych, 47 negatywnych, 20 obojętnych.

W porównaniu do ostatnich dni nastąpiło dalsze zmniejszenie ilości wyłowionych dokumentów.

Tematyka

– Wypowiedzi komentujące sytuację polityczną. Poruszano szereg aktualnych zagadnień, jak np. antysyjonistyczna i antyżydowska kampania w prasie, szkalowanie rządu, partii i narodu przez zagraniczne ośrodki syjonistyczne; ukrywanie Żydów w czasie okupacji; zwalnianie ze stanowisk; relacje z zebrań partyjnych w zakładach pracy; przewidywanie zmian personalnych w rządzie; konieczność uregulowania problemu studenckiego przed 1 maja br. (wyrażano przekonanie, że obecne wydarzenia polityczne nastąpiły dzięki studentom); relacje ze spotkań studentów z dziennikarzami i przedstawicielami KM i KC PZPR – twierdzono w pewnych wypadkach, że studenci nie otrzymują odpowiedzi na stawiane pytania i spotkania te nie znajdują odbicia w prasie; różne spekulacje polityczne odnośnie ewentualnych dalszych zmian w życiu politycznym kraju (39 dok[umentów]).

– Propagandowe materiały studenckie przesyłane w dokumentach. Przesyłano 22 rezolucje i odezwy oraz 5 wierszy o tematyce politycznej.

– Uwagi o planowanych wystąpieniach środowiska studenckiego w dniu 22 kwietnia i 1 maja br. W jednym z dokumentów pisano ogólnie o ewentualnym strajku głodowym studentów (8 dok[umentów]).

^{a-a} Wpisano odręcznie.

- Opisy strajku okupacyjnego na Politechnice Warszawskiej (13 dok[umentów]).
- Rozwiązanie kilku kierunków studiów na UW w związku z wydarzeniami (11 dok[umentów]).
- Zwalnianie profesorów UW oraz wydalenie studentów ze studiów (9 dok[umentów]).
- Aresztowania w środowisku młodzieży akademickiej (8 dok[umentów]).
- Wcielanie studentów do wojska (5 dok[umentów]).
- Inwigilacja korespondencji (16 dok[umentów]).
- Wyłowiono następujące ulotki kolportowane luzem:
- 6 sztuk na temat poparcia środowiska studenckiego przez pracownika naukowego Politechniki Wrocławskiej dr. R[yszarda] Krasnodębskiego. Informowano, że dr Krasnodębski na znak solidarności rozpoczął głodówkę od dn. 17 marca br.
- 3 sztuki – o treści: „Obywatele. Bojkot prasy od 5 do 10 kwietnia br.”.

Przykłady

B/n z Warszawy

Adr. Maria B[...], Kraków, ul. [...]

„Wśród nazwisk zatrzymanych studentów w Warszawie stanowią przytłaczającą większość nazwiska żydowskie, a wśród nazwisk brzmiących rdzennie po polsku (jak np. Żyd Zarzycki) jest jeszcze sporo Żydów i dlatego nietrudno się domyślić, dokąd te nici prowadzą... Dotarł nowy żydowski skandal. W encyklopedii są ustępy takie, że np. Niemcy wespół z Polakami budowali obozy zagłady dla Żydów itd. Podobnych wiadomości szkalujących Polaków jest mnóstwo. Ale nic dziwnego. Redaktorami byli Żydzi, cenzurę przeprowadzali Żydzi, społeczeństwo polskie się na to trzęsie”.

B/n z Warszawy

Adr. H. i I. B[...], Kraków, ul. [...]

„Żyjemy jak w ukropie. Codziennie ważkie wydarzenia. Z najważniejszych to, że 30 marca został karnie zdjęty ze stanowiska dyr[ektor] gabinetu S[tanisław] Neumark, a 1 kwietnia został na zebraniu partyjnym u nas w ministerstwie wylany z partii. Zebranie trwało od 16.00 do 1.00 w nocy. Sądzone go bezlitośnie, wywlekano wszystkie jego draństwa i znęcanie się nad ludźmi. Jego samego nie było na zebraniu, bo (dyplomatycznie) zachorował, wraz z nim wylano trzech Żydów, dyr[ektorów] departamentu w naszym ministerstwie... Neumark na tydzień przed wylaniem ustawicznie do mnie dzwonił (był wówczas na przymusowym urlopie od czasu aresztowania jego syna syjonisty), prosząc o pomoc. Mówił, że sobie życie odbierze, jeśli ktoś go nie obroni na zebraniu partyjnym. Oczywiście, gdy przyszło do głosowania na zebraniu, to głosowałem z satysfakcją za wylaniem. Skończyły się dla niego zaszczyty, władza, samochody, apartamenty w Radziejowicach dla żony, dzieci i dwóch psów – żywionych na koszt państwa... Dadzą mu za jakiś czas pracę, ale referenta za 2000 zł. Koniec z żydostwem. Wzięto się za nich skutecznie, wylewają na pysk wszędzie. Kto Żyd, nie ma co szukać obecnie w Polsce”.

B/n z Warszawy

Adr. Wanda K[...], Gdańsk, „Miastoprojekt” koło ratusza nad Radunią

„Teraz w gazetach jest dużo ciekawych wiadomości o różnych zwolnieniach, ale co dziwne – pisze się o «przewrocie» itd., ale nikogo do ciupy nie wsadzono z syjonistów, oprócz kilku studentów, a zwalniani idą na inne dobre stanowiska albo na 100-proc[en-tową] rentę. Komu więc pobłażanie i gdzie rewolucyjne metody? Jasne – kruk krukowi oka nie wykole i dlatego jeszcze żaden nie zgłosił się do wyjazdu do Izraela, bo tam musiałby rzetelnie pracować, a tu się objaja naszym kosztem. Zobaczymy, jak ten teatr dalej będzie się rozwijał. Decydująca zmiana może przyjść tylko ze wschodu, gdzie ten problem częściowo rozwiązano, usuwając ich z kierowniczych stanowisk, a mają ich około 3 milionów. U nas obliczenia wahają się od 300 [tys.] do ponad miliona – dokładną cyfrę może tylko wie p. Piasecki, który w „Słowie Powszechnym” dość ciekawie pisze o tendencjach do zmiany. Obecnie nasze sympatie z powodu głupiej polityki NRF muszą kierować się do Rosji, bo mamy wspólne interesy, a to jest najlepsza gwarancja niż najbardziej uroczyste traktaty. U nich też następują korzystne zmiany i szybka europeizacja – co leży w naszym interesie, bo wtedy łatwiej się dogadamy i zmniejszą się wzajemne niechęci”.

B/n z Warszawy

Adr. Janina O[...], Jasło, ul. [...]

„U nas jest taki nastrój, że trudno pracować. Dzieją się rzeczy, o których nam się śniło w snach makabrycznych. Po co rozpętano ten straszny antysemityzm, komu i do czego to było potrzebne. Zresztą trudno mi o tym pisać. Mnie się dotąd wydawało, że pewien typ ludzi mógłby nawet w takiej sytuacji znaleźć wspólny język – nic podobnego. Skłócono wszystkich przeciw wszystkim, szczęściem w moim otoczeniu ludzie nie dali się zwariować – zajmują właściwe stanowisko”.

B/n z Warszawy

Adr. J. i S. B[...], [...] pow. Kielce

„Codziennie prasa donosi o zwolnieniach ludzi żydowskiego pochodzenia w rządzie, partii i w wojsku. U nas też robi się czystkę, tzn. zwalnia się Żydów. Jak daleko ten proces zajdzie i jakie będą rezultaty, tego nie wiadomo. W każdym razie jest to coś na miarę Października – albo nawet coś więcej. Mówi się już o tym, żeby podziękować studentom za to, że zaczęli ten ruch. Na razie jeszcze kluczowe stanowiska są obsadzone przez Żydów, ale dni ich są policzone. Przyznanie studentom racji musi nastąpić przed 1 maja. W innym przypadku byłaby groźba, że pochód w Warszawie mógłby przybrać niewłaściwą barwę”.

B/n z Warszawy

Adr. Elżbieta W[...], Łowicz, ul. Podrzeczna 28, internat LO

„Obecnie w klubach studenckich odbywa się wiele spotkań studentów z kompetentnymi ludźmi z PZPR i dziennikarzami na tematy związane z gospodarką Polski. Dowiadujemy się wielu ciekawych rzeczy, o których w ogóle się milczało, rzeczy, które znała niewielka grupka ludzi. Natomiast ogół społeczeństwa, dla którego głównym źródłem informacji jest prasa, radio, TV, tych spraw nie zna... Jest wiele pokąźnych afer w handlu zagranicznym. O tych aferach można by zapisać całe tomy. Dopiero teraz w związku z ostatnimi wydarzeniami sprawy te wydostają się na światło dzienne. Jest nadzieja, że

to będzie umieszczone w prasie. Jak powiedział redaktor «Prawa i Życia» na jednym ze spotkań, będzie się on starał, aby sprawy te były podane ogółowi społeczeństwa. W czasie jednego ze spotkań z jakimś osobnikiem z PZPR z politechniki – człowiek ten powiedział, że spodziewa się dużych zmian w rządzie i kierownictwie PZPR oraz znacznego zwiększenia swobód demokratycznych. Czas pokaże, czy miał on rację”.

B/n z Warszawy

Adr. Janusz K[...], Lublin [...]

„My również nic nie uzyskaliśmy przez wiece i strajk. Teraz prowadzi się mnóstwo dyskusji w klubach i na wydziałach. Redaktorzy przyznają nam dużo racji, ale tylko na tych spotkaniach. Następnego dnia ukazują się artykuły, ale całkiem inne problemy się porusza, a prawdy nie pisze się nadal. Co z tego, jak pan Kąkol czy inny mówi, że mamy rację, jeśli nie mówi jej głośno, tzn. do ogółu ludności, a tylko do nas – studentów. Przecież nam nie trzeba udowadniać, że mamy rację. My chcemy, żeby o tym wiedział chłop i robotnik, żeby wiedział, o co walczymy. Dochodzę do wniosku, że to jest utopia”.

B/n z Warszawy

Adr. Grzegorz G[...], Gdynia 9, ul. [...]

„Ja nie jestem za rozruchami. Nie spotkałem się też z takim żądaniem, o jakim ty piszesz, tj. sprawą dot[yczącą] polityki i przyjaźni polsko-radzieckiej. Miałem w ręku rezolucje studentów warszawskich i takiego punktu nie widziałem. Wiadomo jest, że nie możemy występować samodzielnie, to znaczy uniezależnić się od ZSRR. Jesteśmy za słabi na to, żeby otaczać się wrogami, po co, przecież to byłoby całkiem pobawione logiki, gdybyśmy starali się pozbyć silnego sojusznika. Ale nie o to chodzi. Nikt nie chce kapitalizmu – to śmieszne byłoby. Ale są sprawy, które zasługują na uwagę i dyskusję. Nie wszystko mi się podoba i nie potrafię udawać, że wpadam w dziki zachwyty z powodu pewnych spraw, gdy nie jest to zgodne z prawdą”.

B/n z Warszawy

Adr. Jerzy Piotr S[...], Gdańsk 9, ul. [...]

„Chyba z prasy wiesz o tym, że Jego Magnificencja (Wolna Europa twierdzi, że raczej należy mówić Minificencja) rektor UW rozwiązał kilka wydziałów na tymże UW i zarządził nowe wpisy. To zarządzenie nie dotyczy Wydziału Filologicznego, bo u nas są sami porządni ludzie, którzy chcą się uczyć i wierzyć w tow. Wiesława oraz w nieomyślność naszej partii, w słuszność jej polityki kulturalnej itd. No, ale żarty na bok – jestem bardzo ciekawa, co z tego będzie, coś się zmienić musi, tylko aby nie na gorsze. Obecnie żadnego Dubczeka na widoku nie ma – a szkoda”.

Odbito w 4 egz.

(–) ppłk A[leksander] **Baczewski**^b

Egz. nr 1–2 – kier[ownictwo] komendy

Egz. nr 3 – dyr[ektor] Biura „W”

^b Powyżej pieczętka o treści: Naczelnik Wydziału „W” Komendy MO m.st. Warszawy.

Egz. nr 4 – aa
Opr. W.K.
Druk. G.K. nr 152

Źródło: AIPN, 0746/7, k. 79–84, mps.

1968 kwiecień 8, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu III MSW por. Wacława Króla z rozmowy z KP ps. „WW” dotycząca sytuacji w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk

Warszawa, dnia ^a8^a kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Notatka

z rozmowy przeprowadzonej z KP „WW”¹ w dn. 6 bm.

A[dam] Schaff mimo złożenia rezygnacji ze stanowiska dyrektora IFiS PAN w dalszym ciągu zajmuje swój dotychczasowy gabinet dyrektorski i ogólne wrażenie jest takie same, jakby w dalszym ciągu sprawował funkcję dyrektora. Przebywa prawie cały dzień na terenie instytutu i wzywa do siebie na narady prof. J[ana] Szczepańskiego i prof. J[erzego] Wiatra. Znając miękkość prof. J[ana] Szczepańskiego, można przypuszczać, że A[dam] Schaff w dalszym ciągu będzie faktycznym kierownikiem instytutu. Jedy- nym wyjściem dla odnowy instytutu byłoby stworzenie dla Schaffa zakładu w ramach Wydziału I, ale działającego poza IFiS, gdyż jego dalsze pozostawanie w instytucie ab- solutnie nie wpłynie na poprawę sytuacji. Dodatkowym argumentem przeważającym za tego rodzaju interpretacją jest to, iż prof. J[an] Szczepański z pewnością w czasie swoich wyjazdów zagranicznych będzie dawał rozmówcom do zrozumienia, że fakt jego mia- nowania dyrektorem IFiS nie jest wynikiem jego własnych w tym kierunku zabiegów, a tylko zarządzeniem odgórnym.

Poza tym część pracowników naukowych, którzy sympatyzują z akcją oczyszczenia nauki polskiej, a którzy zajmują postawę wyczekującą, w rozmowach prywatnych wyraża obawę, że obecny proces ulegnie zahamowaniu, co w następstwie może doprowadzić do ponownego ataku grup aktualnie odsuwanych i dlatego nie chcą otwarcie i zdecydowanie występować. M.in. mówi się, że ustąpienie A[dama] Schaffa jest jedynie wybiegiem tak- tycznym, a znając jego umiejętności wybronienia się w każdej sytuacji, przypuszcza się, iż w niedługim czasie, np. po upływie roku, może ponownie zostać dyrektorem instytutu.

W dniu 8 bm. prof. J[an] Szczepański i prof. J[erzy] Wiatr mają przeprowadzić roz- mowę z kierownikiem Wydziału Nauki KC w sprawach instytutu.

Odbito 2 egz.

(–) por. Wacław M. Król

Źródło: AIPN, 0204/1422, t. 2, k. 136–137, mps.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ KP ps. „WW” – brak danych umożliwiających identyfikację.

1968 kwiecień 8, Warszawa – Notatka zastępcy naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW mjr. Wiesława Komorowskiego z doniesienia TW ps. „X” dotycząca rozmów TW ze Stefanem Kurowskim

Źródło: TW „X”¹

Przyjął: W[iesław] Komorowski

Dnia 5 IV 1968 r.

MK „Drukarz”

Warszawa, dnia 8ª kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr 3^a

Doniesienie

W ostatnich dniach widziałem się dwa razy z Kurowskim – we wtorek byliśmy u niego z Benkiem Tejkowskim. Kurowski był bardzo wesoły i zadowolony z tego, że patriotyczna część partii bierze górę, poradziłem, żeby poszedł do Chałasińskiego. Drugi raz byłem u docenta Kurowskiego w czwartek – 4 bm. Docent opowiedział, że rozmawiał z prof. Chałasińskim, który powiedział, że nie chce obejmować stanowiska I sekretarza I Wydziału w akademii ani też stanowiska rektora na UW, bo jest znany jako walczący z syjonizmem i dlatego byłby przedmiotem ostrych ataków ze strony agentur syjonistycznych, uważa on, że powinien te stanowiska zająć ktoś inny myślący patriotycznie, żeby móc uspokoić nastroje na UW, bo to jest najważniejsze. Trzeba usunąć, wg niego, z UW rektora i dziekanów, bo oni po cichu popierają wyrotowców. Tylko jest problem ze znalezieniem odpowiednich naukowców mających autorytet i myślących patriotycznie. Radził się Kurowskiego w tej sprawie, pytał też o rozeznanie, kto z pracowników naukowych może być podejrzany o kontakty z syjonizmem.

Kurowski był w stanie powiedzieć mu tylko o sytuacji na Wydz[iałe] Ekonomii. W związku z trudną sytuacją kadrową powstałą po usunięciu syjonistów prof. Chałasiński przewiduje nawet konieczność likwidacji pewnych kierunków, np. Wydz[iału] Filozofii czy też Instytutu Filozofii w PAN. Widzi konieczność brania kilku stanowisk przez samodzielnych pracowników naukowych. Sytuacja jest krytyczna, dlatego że syjoniści naukowcy nie dopuszczali do awansu patriotycznie myślących Polaków i popierali tylko ludzi związanych ze sobą. Kurowski zaproponował, żebyśmy ewentualnie z Benkiem Tejkowskim, Ochalskim i Krzyżewskim wybrali się do Chałasińskiego, którego teraz syjoniści starają się izolować.

Potem przyszedł Bogusławski, który w zasadzie oceniał sytuację podobnie do nas, ale miał wątpliwości, czy usuwanie syjonistów jest szczerze, czy będzie przeprowadzone do końca. Wtedy Kurowski objechał go i powiedział, że patriotyczna część partii musi zwyciężyć i my nie powinniśmy stać biernie, tylko czynnie poprzeć patriotyczny nurt w partii, nawet jeżeli wynik walki jeszcze nie jest wiadomy, to mamy patriotyczny

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ TW ps. „X” – zob. *Marzec 1968...*, t. 2: *Kronika wydarzeń*, cz. I, dokument nr 265, przypis nr 9.

obowiązek włączyć się po tej stronie. Bogusławski próbował wysuwać zastrzeżenie, czy aby można iść razem z takim „niepewnym, prymitywnym sojusznikiem”, wtedy znowu Kurowski go objechał, że nie rozumie polityki i poza tym, że woli polskiego prostego robotnika czy działacza PZPR od inteligentów syjonistyczno-żydowskich. Wspólnie z Kurowskim w zasadzie przekonaliśmy Bogusławskiego.

„X”

Odbito 3 egz.

Źródło: AIPN, 00170/646, t. 8, k. 209–210, mps.

1968 kwiecień 9, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 9 kwietnia 1968 roku

Tajne

^bDyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz^c

Informacja nr 1

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 9 kwietnia 1968 roku

W związku z uchwałą organizacji partyjnej Oddziału Warszawskiego Związku Literatów Polskich, domagającą się usunięcia ze związku Grzędzińskiego, Kisielewskiego i Jasienicy, w sprawie tej wypowiedział się **M[ieczysław] Lepecki**. Uważa on, że komisja dyscyplinarna ZG ZLP „na pewno nie będzie realizowała zaleceń partyjnych” i stąd uchwała ta nie ma żadnych szans na zrealizowanie. Jako przykład **Lepecki** podał sprawę **Iredyńskiego**¹, który pomimo popełnienia kryminalnego przestępstwa i skazania prawomocnym wyrokiem sądu nie został usunięty ze związku, „bo domagał się tego Putrament”. W skład komisji dyscyplinarnej ZG ZLP obok **Lepeckiego** wchodzi **Paweł Hertz** i **Seweryn Pollak**.

Paweł Jasienica jest zaniepokojony i rozgoryczony decyzją organizacji partyjnej OW ZLP o wystąpienie do Zarządu Głównego Związku Literatów Polskich w sprawie pozbawienia go członkostwa. Szczególnie denerwuje go fakt, że „został potraktowany na równi z Januarem Grzędzińskim”.

W związku z wyznaczeniem terminu procesu rewizyjnego w sprawie przeciwko **Szpotkańskiemu** adwokat **Olszewski** postanowił zrezygnować z osoby **Stefana Kisielewskiego** jako „męża zaufania” oskarżonego. Równocześnie **Olszewski** zamierza zwrócić się o przyjęcie roli „męża zaufania” do prof. Tadeusza Kotarbińskiego, a gdyby ten odmówił, wtedy zwróci się do prof. **Tatarkiewicza**.

Uzyskano informację, że sekretarz wydawnictwa w Sp[ółdzielni] Wydawniczej „Czytelnik” **Kopińska** przeprowadza rozmowy indywidualne z pracownikami narodowości

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] **Kobryń**, do omówienia.

^c Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 9 IV [19]68 r. i numerem: 0764.

¹ **Iredyński Ireneusz** (1939–1985). Prozaik, dramaturg, poeta, scenarzysta, autor piosenek. Autor scenariuszy filmowych, autor słuchowisk w Polskim Radiu, publikował m.in. w „Dzienniku Polskim” (1956–1957), „Echu Tygodnia” (1956–1957), „Współczesności” (1956–1964), „Życiu Literackim” (1956–1959), „Nowej Kulturze” (1957–1963), paryskiej „Kulturze” (1958, 1964–1965), członek Koła Młodych przy Oddziale Krakowskim ZLP, ZLP (od 1959). AIPN, 01178/797; AIPN, 01208/1987.

żydowskiej. W toku tych rozmów zaleca, aby na terenie poszczególnych redakcji wydawnictwa unikać rozmów na tematy związane z obecną sytuacją polityczną w kraju. „W stosunku do Polaków należy być miłym, uczynnym, tak aby nikt nie mógł zarzucić nam syjonizmu”. **Kopińska** zaleca, aby w wypadku, gdyby ktoś prowokował do rozmów na te tematy, należy zając postawę, jaka jest oficjalnie reprezentowana w prasie. Na tematy polityczne można, jej zdaniem, dyskutować jedynie w mieszkaniach prywatnych.

Rzepecki (b[ył]y p[łk] AK) rozpowszechnia w kręgu swoich znajomych informację, że władze Uniwersytetu Warszawskiego wymagają od studentów złożenia „poświadczenia narodowości”. Sam, jak twierdzi, wystawił takie poświadczenie dla jednego ze studentów. Jego zdaniem taka forma selekcjonowania studentów może być komentowana jako „wyraz panującego w Polsce antysemityzmu”. Informacja jednoźródłowa.

Z kręgów rodziny doc. dr **Janiny Zakrzewskiej** – zwolnionej ostatnio z Uniwersytetu Warszawskiego – uzyskano informację (niepotwierdzoną), że **Adam Michnik** zamierzał wkrótce zawrzeć związek małżeński z córką przewodniczącego Rady Państwa. **Janina Zakrzewska** uprzednio była kuratorem A[dama] **Michnika**. Z tego samego źródła uzyskano informację, że prof. dr **Leszek Kołakowski** otrzymał propozycję objęcia katedry na uniwersytecie w Pradze.

W Przedsiębiorstwie Eksportowo-Importowym „Ruch” pracownicy w prowadzonych rozmowach wskazują na niezrozumiałą dla nich i szkodliwą dla interesów państwa politykę uprawianą przez dyrektorów **Herbsta**, **Romańskiego** i **Płaskiego** z Centralnego Zarządu Upowszechniania Książki i Prasy „Ruch” oraz **Milskiego**, z[astęp]cy dyrektora Centrali Artykułów Pozaprasowych „Ruch”. Wymienieni w powiązaniu z innymi pracownikami „Ruchu” pochodzenia żydowskiego kładą szczególny nacisk na zawieranie transakcji handlowych z f[irma]mi w Izraelu i Niemieckiej Republice Federalnej, niejednokrotnie z dużą stratą dla skarbu państwa. „Ruch” sprzedaje do Izraela prasę i książki naukowe po obniżonych, w stosunku do cen światowych, cenach. Dyrektor **Herbst** utrzymuje m.in. kontakt z obywatelem Izraela **Birnbaumem** – przedstawicielem f[ir]my „**Spedrom**”, który wyrażał się, że „gdyby do Polski miał przyjeżdżać tylko w sprawach handlowych, to byłoby to w ogóle nieopłacalne, chociażby ze względu na wysokie koszty podróży”.

Kierownik Działu Zatrudnienia i Płac w Biurze Urządzeń Techniki Jądrowej – **Szczupakiewicz** – w prowadzonych rozmowach na terenie miejsca pracy nie ukrywa swych syjonistycznych, proizraelskich poglądów. W jednej z rozmów wyraził się dosłownie: „Do czasu, gdy trzymaliśmy za mordę Polaków, wszystko było w należyтым porządku, a gdy tylko pozwoliliśmy im działać, to już są zgubne tego efekty”.

Stefan^d Chanachowicz – kierownik **Redakcji Publicystyki Międzynarodowej Polskiego Radia**, który w uprzednim okresie czasu w sposób zupełnie oficjalny zachwycał się i popierał politykę Izraela, opowiada do współpracowników, że na skutek obecnej sytuacji w Polsce poczynił już odpowiednie kroki w sprawie emigracji za granicę.

Ze środowiska studentów Uniwersytetu Warszawskiego uzyskano informację wskazującą na próby ponownego odtwarzania uprzednio działających „komitetów studenckich” w celu przygotowania zapowiedzianego na dzień 22 kwietnia br. wiecu studentów UW. Plany tych „komitetów” zmiernają w kierunku rozkolportowania odpowiednich

^d *W oryginale: Jan.*

ulotek i większych ilości „Deklaracji ruchu studenckiego”. Według niesprawdzonych informacji do prowadzenia tej działalności włączyli się nieznani nam studenci z Wydziału Filologicznego i Wydziału Prawa UW. Informacje znajdują się w toku sprawdzania^ε.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 327–329, mps.

^ε Poniżej z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anislaw] Sławiński.

1968 kwiecień 9, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 9 kwietnia 1968 r.

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja nr 2

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 9 kwietnia 1968 roku

Kierownik Katedry Historii Myśli Społecznej Wydziału Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego prof. dr Nina **Assorodobraj** oraz doc. dr Władysław **Krajewski** – kierownik Zakładu Filozofii Przyrodoznawstwa Katedry Filozofii na tym samym wydziale, w swych wypowiedziach nie ukrywają, iż nie zgadzają się z oficjalną oceną ostatnich wydarzeń na terenie uczelni. Dla nich ostatnie wydarzenia to nic innego jak „przejście do bardziej ostrego kursu politycznego, który jest zahamowaniem procesu demokracji”. Ich zdaniem ruch studentów w marcu br. „był spontaniczną manifestacją w imię obrony kultury narodowej i swobód obywatelskich”.

Ze środowiska studentów Uniwersytetu Warszawskiego uzyskano dalsze informacje wskazujące na próby podejmowania działalności w kierunku zorganizowania w dniu 22 bm. nowego wiecu. Rozpowszechniane są pogłoski o przygotowywaniu nowych ulotek, podejmuje [się] próby kolportowania „Deklaracji ruchu studenckiego”. W działalność tę m.in. zaangażowany jest student IV roku Wydziału Ekonomii Politycznej UW Aleksander **Mackiewicz**¹, którego żona² jest narodowości żydowskiej. Sam Mackiewicz w uprzednim okresie czasu zaprezentował się jako gorący zwolennik poglądów prof. Brusa, a za zajmowanie postawy niezgodnej z linią partii został wykluczony z PZPR. Aktywność w kierunku „organizowania” ruchu studenckiego przejawiać zaczęła tak-

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/2.

¹ **Mackiewicz Aleksander** (ur. 1944). Ekonomista. Student Wydziału Ekonomii Politycznej UW, współzałożyciel wraz z J. Dajczgawandem grupy „Nowe Formy”, po zawieszeniu kierunku studiów nieprzyjęty ponownie przez Uczelnianą Komisję ds. Ponownych Wpisów na Studia, aresztowany (4 VII 1969) pod zarzutami z art. 5 mkk („współpraca z osobami działającymi w interesie obcych organizacji, którym przekazywał materiały o treści antypaństwowej”) za współpracę z grupą Jerzego Ćwirko-Godyckiego i Krzysztofa Szymborskiego (śledztwo włączono do sprawy „Taterników”), zwolniony (26 XI 1969). Członek ZMS, ZSP, PZPR (wykluczony 1967), SD (od 1975, przewodniczący CK SD 1990–1991), wiceminister rynku wewnętrznego w rządzie Tadeusza Mazowieckiego (1989–1990). AIPN, 434/13; AIPN, 0204/23, t. 27; AUW, Ac 359.

² **Bekier-Mackiewicz Sylwia** (1946–2006). Studentka archeologii na UW (od 1963), pracownik Muzeum Archeologicznego w Warszawie, zatrzymana (26 VI 1969) za współpracę z grupą Jerzego Ćwirko-Godyckiego i Krzysztofa Szymborskiego (śledztwo włączono do sprawy „Taterników”). Siostra Stefana Bekiera. AIPN, 0204/23, t. 27.

że studentka III roku filologii słowiańskiej UW **Maria Kmita**³, podejrzana uprzednio o kolportaż ulotek i rezolucji. Na Wydziale Prawa UW zanotowano opinie studentów, że w obecnej chwili cały ciężar działalności przesunął się z Wydziału Filozofii i Socjologii na studentów studiujących na wydziałach filologii i ekonomii politycznej. Studenci z Wydziału Prawa wyrażają również przekonanie, że przed świętami na terenie UW nie będzie żadnych wystąpień, zacząną się one natomiast po powrocie studentów z ferii i w dniu 22 bm.

Środowisko literatów warszawskich obiega plotka, że w Agencji Autorskiej bliżej nieznanym przedstawiciel agencji wydawniczej z NRF zostawił list dla prof. dr. Leszka **Kolakowskiego** z propozycją udzielenia mu zaliczki w wysokości 2 tysięcy dolarów za napisanie dla tego wydawnictwa artykułu. Inną pogłoską, którą entuzjazmuje się to środowisko, jest jakoby zapowiedź usunięcia z PZPR na najbliższym zebraniu organizacji partyjnej literatów, którzy znani są [z] zajmowania opozycyjnej postawy wobec polityki kulturalnej prowadzonej przez rząd PRL. Jako „kandydatów” do wykluczenia z partii wymienia się nazwiska następujących literatów: Andrzeja **Mandaliana**, Alicję **Lisiecką**, Jadwigę **Siekierską**, R[yszarda] **Matuszewskiego**, M[ariana] **Grześczaka**, Jerzego **Pomianowskiego** i A[ndrzeja] **Tchórzewskiego**. Środowisko dyskutuje także nad sprawą przyczyn podania się do dymisji członków Zarządu Głównego Związku Literatów Polskich Artura **Międzyrzeckiego** i Jerzego **Zagórskiego** oraz powodami, dla których Andrzej **Braun** miał złożyć legitymację partyjną.

W związku z uchwałą organizacji partyjnej Państwowych Wydawnictw Naukowych wśród pracowników redakcji „Wielkiej encyklopedii powszechnej” panuje przekonanie, że wszyscy z nich znajdują zatrudnienie w innych redakcjach wydawnictwa. Równocześnie pracownicy wskazują, że informacja o zwolnieniu z pracy w PWN **Jerzego Baumrittera** z dniem 30 listopada 1967 roku jest nieprawdziwa. **Baumritter** miał być zawieszony w czynnościach z[astęp]cy dyr[ektora] Leona **Marszałka** z dniem 1 kwietnia br., a rozwiązanie z nim umowy o pracę zapowiedziano dopiero od dnia 30 września br. W wydawnictwie wskazuje się na istnienie powiązań między osobami zatrudnionymi na kierowniczych stanowiskach, pochodzenia żydowskiego, jak: Alfred **Windholz**⁴

³ **Czerkas-Kmita Maria Jolanta** (ur. 1948). Studentka filologii słowiańskiej UW (1965–1972). Uczestnik strajku okupacyjnego na UW. Pracownik CKS PW „Stodoła” (1972–1978), „Polfilm” (od 1978). Członek ZMS. Według dokumentów SB po dwóch rozmowach operacyjnych miała zostać zarejestrowana przez Grupę IVa Wydziału III K MO m.st. Warszawy jako KP ps. „MK” (IX 1968), miała zostać zwerbowana jako TW ps. „Hera” (XI 1968, zachowało się zobowiązanie do współpracy z SB) w celu inwigilacji Janusza Zamorskiego i jego znajomych z kręgu „komandosów”, miała być następnie wykorzystywana do inwigilacji Eugeniusza Kloca i „operacyjnego zabezpieczenia” klubu „Stodoła”, kontaktów zaprzestano (1978) ze względu na brak dalszych możliwości wykorzystania operacyjnego. Według pokwitowań (sygnowanych pseudonimem) miała być wynagradzana pieniędzmi. AIPN, 00249/725.

⁴ **Windholz Alfred** (ur. 1921). Redaktor. Absolwent liceum matematyczno-fizycznego (1939), student Wydziału Chemii Lwowskiego Instytutu Politechnicznego (XI 1939–VI 1940), deportowany do rejonu kondińskiego na Syberii, robotnik leśny (do IX 1941), pracownik biurowy w fabryce, starszy majster (do IX 1943), żołnierz, oficer 1. Korpusu PSZ w ZSRR, AP w ZSRR, WP (1943–1952, kanonier XI–XII 1943, zastępca dowódcy plutonu ds. polityczno-wychowawczych 4. batalionu 5. pac XII 1943, zastępca dowódcy plutonu kierowniczego 5. pac XII 1943–II 1944, zastępca dowódcy 5. baterii 5. pac ds. polityczno-wychowawczych II–IX 1944, zastępca dowódcy 2. Dywizjonu 5. Brygady Artylerii Ciężkiej IX 1944–V 1945, zastępca dowódcy 1. Samodzielnego Batalionu 2. Brygady Zaporowej, następnie 7. Samodzielnego Batalionu Ochrony KBW, sekretarz odpowiedzialny Redakcji Czasopism Lotniczych, redaktor tygodnika „Skrzydła i Motor” od VI 1946, zwolniony do rezerwy w stopniu majora (1952), pracownik PWN (1952–1968, kierownik działu, zastępca redaktora naczelnego 1962–1965, redaktor naczelny pu-

– kierownik pionu wydawnictw mat[ematyczno]-fiz[ycznych], Henryk **Mierzejewski**
– kierownik redakcji, red[aktor] Zdzisław **Mroczek** (o którym krąży plotka, że jest zięciem Romana Zambrowskiego). Wymienieni nie ukrywają swych sympatii proizraelskich, a w okresie agresji na kraje arabskie opowiadali się po stronie Izraela.

W Zakładach im. G[eorgi] Dymitrowa stwierdzono rozpowszechnianie się plotki o odwołaniu w roku bieżącym obchodów święta 1 Maja. Między innymi informację tego rodzaju rozpowszechniał wśród pracowników robotnik fizyczny zatrudniony na Wydziale Montażu – Mieczysław **Szlak**. Wśród pracowników Fabryki Samochodów Osobowych zanotowano szereg wypowiedzi krytycznie oceniających „tempo desyjonizacji”. Zdaniem osób wypowiadających się nie ma w tej mierze określonego programu działania, a osoby zwalniane z jednych stanowisk równocześnie obejmują inne, równorzędne. W wielu zakładach przemysłu kluczowego i specjalnego (FSO, Huta Warszawa, Zakłady Mechaniczne im. [Marcelego] Nowotki i inne) wśród załóg panuje duże zainteresowanie przebiegiem obrad plenarnych Sejmu PRL, wysuwane są różne przypuszczenia na temat kandydata na opróżnione miejsce przewodniczącego Rady Państwa.

W Zakładach Wytwórczych Urządzeń Telefonicznych im. Komuny Paryskiej, na Wydziałach Montażu TP-8 i TP-9, na skutek braku materiałów do produkcji (taśma dostarczana przez hutę w Łabędach) **od początku miesiąca występują ciągle przestoje** produkcyjne. Stan ten wywołuje wśród pracowników nastroje **niezadowolenia (ok. 250 kobiet), gdyż przestoje** zmniejszają im zarobki. Nastroje niezadowolenia potęgowane są dodatkowo brakiem ostatecznej decyzji w sprawie wypłacenia załodze tak zwanej 13 pensji. Decyzję w tej mierze ma podjąć Zjednoczenie Przemysłu Elektronicznego i Teletechnicznego.

W Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik” sekretarz wydawnictwa Felicja **Kopińska** (pochodzenia żydowskiego) w swych wypowiedziach wskazuje, że wiele aktualnie publikowanych w prasie artykułów nie polega na prawdzie. „Wszystko, co jest złe, przypisuje się Żydom, to właśnie jest wyrazem panującego w Polsce antysemityzmu”. Jej zdaniem Stanisław Wygodzki był „dobrym Polakiem”, który do podjęcia decyzji w sprawie emigracji z Polski został zmuszony sytuacją, jaka została wytworzona wobec jego osoby^b.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 330–333, mps.

blikacji matematyczno-przyrodniczych do XI 1968), na emigracji (od X 1969). Inwigilowany przez Wydział IV Departamentu III MSW w związku z „przyczynieniem się do poważnych nieprawidłowości w działalności PWN” (1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 01224/1790; AIPN, 1368/950.

^b *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

1968 kwiecień 9, Warszawa – Informacja sytuacyjna dyrektora Departamentu III MSW
plk. Henryka Piętka

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament III
L.dz. OE-I-0140/a⁶/68

Warszawa, dnia 9 IV [19]68 r.
Tajne

Notatka

Dotyczy: nastrojów, wypowiedzi i wydarzeń w związku z sytuacją
w środowiskach studenckich

Otrzymują: tow. Moczar, tow. Szlachcic, tow. Światała, tow. Matejewski

Komunikat o złożeniu rezygnacji ze stanowiska przewodniczącego Rady Państwa przez E[dwarda] Ochaba przyjęty został z aprobatą i wywołał wiele komentarzy w kraju. Z niewiarą przyjęto natomiast uzasadnienie rezygnacji, które oceniono jako dawno stosowaną i niesłuszną metodę. Zdaniem wielu osób należało podać prawdę lub ograniczyć się tylko do ogłoszenia komunikatu, że E[dward] Ochab podał się do dymisji.

W wielu instytucjach centralnych, ministerstwach (Łączności, Górnictwa i Energetyki, GUS, PKN, CZSP, w Zakładach Cegielskiego w Poznaniu i innych, zakładach Zielonej Góry i Łodzi) pracownicy i robotnicy wyrażają nadzieję, że w ślad za tym odejdą i inne osoby skompromitowane nieudolnością polityczną lub gospodarczą. W niektórych województwach nadal notujemy krytyczne wypowiedzi domagające się zdecydowanego rozliczenia ludzi, którzy są nosicielami kosmopolitycznych poglądów. W dyskusjach dominuje pytanie, dlaczego tak długo tolerowano ludzi, którym organa kontroli od lat udowodniły działalność powodującą poważne straty materialne.

Załoga Zakładów Przemysłu Jedwabniczego im. Wróblewskiego uchwaliła rezolucję domagającą się zdjęcia ze stanowiska dyrektora Zjednoczenia Przemysłu Jedwabniczego B[ronisława] Rałowskiego¹ jako odpowiedzialnego za niedopełnienie obowiązków służbowych. B[ronisław] Rałowski solidaryzował się z prowodyrami demonstracji.

Pracownicy naukowci UW, dr dr J[erzy] Holzer, Sz[ymon] Rudnicki i inni, usiłują nadal kwestionować zasadność zwolnienia z pracy profesorów Z[ygmunta] Baumana, B[ronisława] Baczki itd. W rozmowach całą sprawę sprowadzają do faktu „pozbawienia możliwości zarobkowania i doprowadzenia tych ludzi do katastrofalnej sytuacji materialnej”. Wobec osób, które przeciwstawiają się takim opiniom, zwłaszcza na Wydziale

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ **Rałowski (Epszajn) Bronisław** (ur. 1923). Ekonomista. W czasie okupacji członek AL, dyrektor personalny Centralnego Zarządu Przemysłu Włókienniczego (1945–1949), dyrektor naczelny Zjednoczonych Zakładów Przemysłu Kapeluszniczego w Łodzi (1949–1951), Zjednoczenia Przemysłu Filcowego w Łodzi (od 1951), Zjednoczenia Przemysłu Tkanin Jedwabnych i Dekoracyjnych w Łodzi (do 1968), na emigracji (od 1969). Członek PPR, PZPR.

Historii UW, wywierany jest nacisk i bojkot towarzyski. Naciski w tym kierunku wywierają m.in. dr B[arbara] Grochulska i J[erzy] Borejsza.

W rozmowie ze znajomymi prof. Czesław Bobrowski informował, że „przybliży się data 20 kwietnia, w którym to dniu oczekiwany jest nowy wybuch studencki – jak określał – szwależerski, gwałtowny”.

W środowisku studenckim z UW na temat zorganizowania akcji w dniu 20 kwietnia wypowiedane są poglądy sceptyczne, ponieważ „znikają organizatorzy”. W związku z feriami niektórzy studenci z UW są zdania, że „stworzą one większe możliwości kontaktów nawet na skalę krajową”.

W dniu 8 bm. na zebraniu partyjnym Wydziału Prawa UŁ wydano z partii rektora Uniwersytetu Łódzkiego J[ózefa] Piątkowskiego². W rezolucji, jaką poddano pod dyskusję, zarzucono J[ózefowi] Piątkowskiemu:

- niewłaściwe reagowanie jako rektora na przypadki naruszania porządku studiów;
- przeciwstawianie się rezolucjom potępiającym organizowanie strajków;
- udostępnianie poufnych informacji osobom niepowołanym.

W obronie rektora wystąpili adiunkt Smoktunowicz oraz M. Tufman – obaj narodowości żydowskiej.

J[ózef] Piątkowski, odpierając zarzuty, określił zebranie „sądem kapturowym”, a siebie „niewinnie oskarżonym”.

W dniu 8 bm. w godzinach wieczornych zatrzymano członków nielegalnego komitetu międzyuczelnianego w Poznaniu. Zatrzymani zostali:

1. Jaszczuk Lech, lat 24, student V roku WSE, ojciec odbywa karę więzienia.
2. Kopania Jerzy, lat 23, student V roku WSE, ojciec rencista.
3. Koszowy Walenty, lat 25, student V roku WSE, matka pracownica fizyczna.
4. Ślucki Janusz, lat 20, student II roku WSE, ojciec adwokat.
5. Jastrzębski Józef, lat 20, student I roku WSE, ojciec rymarz.

Wstępne przesłuchanie potwierdziło istnienie nielegalnego komitetu.

W skład komitetu wchodził również zatrzymany w dniu 8 bm. Piotr Mordej, student IV roku AM, który wraz z Krystyną Burlikowską (zatrzymana) kolportowali ulotki-odezwy pt. „Do obywateli miasta Poznania” z podpisem „Studenci miasta Poznania”.

W czasie zatrzymania P[iotra] Mordeja i K[rystyny] Burlikowskiej odzyskano 239 ulotek, w tym rozkolportowane na terenie miasta 74 egz. Autorami ulotek są ww. członkowie komitetu.

Przewodniczący zarządu Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Polskich Artystów Muzyków prof. Ryszard Bakst³ (narodowości żydowskiej) usiłował doprowadzić do uchwalenia rezolucji solidaryzującej się z prowodyrami ekscesów na uczelniach warszawskich.

² **Piátkowski Józef** (1914–1986). Prawnik, prof. dr. Pracownik naukowy UŁ (1945–1969, dziekan Wydziału Prawa 1957–1962, prorektor 1962–1965, rektor 1965–1968), Instytutu Państwa i Prawa PAN (od 1970), członek Komitetu Nauk Prawnych PAN (od 1956). Członek PPS (od 1945), PZPR.

³ **Bakst Ryszard** (1926–1999). Pianista, pedagog, prof. Uczeń J. Turczyńskiego w konserwatorium w Warszawie (1932–1939), absolwent Konserwatorium im. P. Czajkowskiego w Moskwie (1947), w Polsce (od 1947), laureat VI nagrody IV Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. F. Chopina (1949), występował w Europie, USA, Kanadzie, Chinach i Japonii, profesor fortepianu w wyższych szkołach muzycznych we Wrocławiu (1950–1953) i Warszawie (1953–1968), w Royal Northern College of Music w Manchesterze (1969–1999), współpracownik Royal Academy of Music w Londynie. AIPN, 1010/48451.

Natomiast w dniu 5 bm. na posiedzeniu zarządu OW SPAM większość członków tego zarządu nie dopuściła do uchwalenia rezolucji zaproponowanej przez St[aniśława] Rososińskiego, popierającej stanowisko partii w sprawie ostatnich wydarzeń. Uchylenie wniosku uzasadniono tym, że rezolucja taka uchwalona zostanie na zebraniu Zarządu Głównego SPAM.

Uzyskano informacje, że St[aniśław] Szwalbe rozpowszechnia wśród znajomych pogłoski, że rozwój sytuacji, jaki następuje w Polsce, jest wynikiem związania się kierownictwa z elementami oenerowskimi. Reprezentuje także poglądy, że kierunek zmian, jakie zachodzą w Czechosłowacji, jest i dla Polski właściwą drogą.

Z wypowiedzi Szwalbego wynika, że podobno grupa profesorów (bl[iższych] danych brak) nosi się z zamiarem zebrania podpisów (wymienia liczbę – 300) pod listem protestującym przeciwko zwolnieniu niektórych profesorów z UW.

Wśród niektórych osób narodowości żydowskiej notujemy wypowiedzi, że MSW jest w posiadaniu wykazu osób, które korzystały z pomocy materialnej organizacji syjonistycznych.

Rozpowszechniane są pogłoski, że wykaz ten posłuży do skompromitowania wielu osób narodowości żydowskiej.

Dyrektor Instytutu Pracy przy Komitecie Pracy i Płac – Frank (narodowości żydowskiej), przeprowadza rozmowy z pracownikami, którzy na zebraniach krytycznie wypowiedzieli się o działalności syjonistów w Polsce. W czasie rozmów Frank wysuwa zarzut braku wyników w pracy i daje do zrozumienia, że ich dalsza przydatność zawodowa stoi pod znakiem zapytania.

W[iktor] Nagórski, pracownik Banku Inwestycyjnego (ojciec Wiktora Jerzego Nagórskiego, b[yłego] studenta UW, skazanego na 6 miesięcy więzienia), zarzucał osobie krytykującej syjonistów, że w ten sposób popiera faszyzm. Wg niego rozdmuchiwanie spraw syjonizmu jest najohydniejszym antysemityzmem. Użycie sił porządkowych przeciwko ekscesom Nagórski określił jako prowokację. Uważa, że młodzież studencka jest ideowa i walczy o prawdziwy komunizm oraz że za pół roku tak on, jak i jego syn będą bohaterami.

Według relacji KW MO w Krakowie w tamtejszej Fabryce Aparatów Pomiarowych zanotowano niezadowolenie załogi z powodu niewłaściwego podziału tzw. 13 pensji.

W dniu 2 IV br. Konferencja Samorządu Robotniczego w składzie 22 osób, na ogólną ilość 70 członków, podjęła decyzję o wypłaceniu większości personelu kierowniczego premii w wysokości pełnego uposażenia. Za wnioskiem głosowało 11 osób, 3 osoby przeciwko, a 6 wstrzymało się od głosowania. Mimo braku pełnego składu KSR i zastrzeżeń obecnych premie wypłacono, w tym również niektórym osobom karanim personalnie.

Z tytułu różnych kar pozostało niewypłaconych 21 tysięcy zł, które rozdzielono wśród „zaufanych”, w tym wypłacono m.in.: przewodniczącemu ZMS – 1000 zł, sekretarzowi POP – 1000 zł, przewodniczącemu rady zakładowej – 1000 zł, oraz sekretarce dyrektora – 2500 zł.

Na ogólną ilość 700 pracowników fabryki do podziału przeznaczono kwotę 1 miliona złotych.

Prokurator powiatowy w Miastku, woj. koszalińskie, zastosował areszt tymczasowy wobec Edmunda Asztemborskiego, lat 20, robotnik[a] tartaku, oraz dozór milicyjny wo-

bec Jana Szczyżewskiego – podejrzanych o uszkodzenie linii elektrycznej doprowadzającej prąd do tartaku w Korzybiu. W sprawie tej prowadzone jest dalsze dochodzenie.

Dyrektor Departamentu III
płk H[enryk] Piątek

Źródło: AIPN, 0296/240, t. 3, k. 58–63, mps.

1968 kwiecień 9, Warszawa – Pismo dyrektora Departamentu III MSW plk. Henryka Piętka do pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO w Warszawie dotyczące zadań SB po wystąpieniach studenckich w marcu 1968 r.

^aWarszawa, dnia 9 kwietnia 1968 roku

Tajne

**^bI Z[astęp]ca Komendanta Woj[ewódzkiego] MO
ds. Bezpieczeństwa
w ^cWarszawie^{cd}**

Ostatnie wydarzenia, jakie wystąpiły w większości ośrodków akademickich kraju, wskazują, że były one inspirowane i organizowane przez elementy rewizjonistyczno-syjonistyczne uplasowane w ważnych ogniwach nauki, kultury i wśród młodzieży akademickiej.

Wiele faktów świadczy również, że wicherzycielskie działania znalazły poparcie wśród części kadry naukowej uczelni i instytutów, pracowników radia, telewizji i prasy oraz w administracji gospodarczej.

Napływające informacje wskazują, że działające wśród młodzieży akademickiej grupy rewizjonistyczno-syjonistyczne przygotowują dalsze wystąpienia.

Rozpowszechniane są pogłoski nawołujące do zbiorowych demonstracji i wieców w różnych ośrodkach akademickich dnia 22 bm. oraz wykorzystanie w tym samym celu święta 1 Maja.

Ostatnio elementy syjonistyczne w celu uniknięcia dalszej kompromitacji rozważają możliwości rozwinięcia działań sprowadzających się do:

- odsunięcia i odcięcia się od ludzi, którzy skompromitowali się w ostatnich wydarzeniach i ujawnili swe syjonistyczne poglądy;
- wszyscy Żydzi, którzy dotychczas nie ujawniali swych rzeczywistych poglądów, powinni zająć stanowisko zgodne z oficjalnie głoszonymi poglądami i hasłami;
- do dalszej działalności należy przede wszystkim wykorzystywać Aryjczyków, Żydzi natomiast nie powinni angażować się w żadną bezpośrednią działalność i akcję;
- należy dążyć do rozniecania wśród Aryjczyków antysemityzmu, a szczególnie popierać jego najbardziej skrajne przejawy;
- przy pomocy wszystkich dostępnych środków należy dążyć do wytwarzania wśród społeczeństwa polskiego nastrojów niezadowolenia, niepokoju itp.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. L.dz. ... z wpisaną odrębnie liczbą dziennika: OE I-0247/68.

^b Powyżej odrębna adnotacja o treści: Tow. Radziszewski, do omówienia 11 IV [19]68 [r.].

^{c-c} Wpisano odrębnie.

^d Poniżej nieczytelna odrębna adnotacja opatrzona nieczytelnymi podpisami i datą: 12 IV [19]68 r.

Stan ten nakłada szczególny obowiązek mobilizacji sił i środków pracy operacyjnej naszej służby w kierunku:

- rozpoznawania, zapobiegania oraz przeciwdziałania próbom inspirowania i organizowania wrogich wystąpień ze strony już znanych nam osób i grup, a zwłaszcza tych, które ujawniły wrogą postawę w okresie po agresji Izraela i w czasie ostatnich wydarzeń;

- ustalania i demaskowania inspiratorów wichrzycielskich działań w środowiskach akademickich;

- ujawniania nielegalnych komitetów międzyuczelnianych, uczelnianych, międzywydziałowych i wydziałowych w ośrodkach akademickich oraz stosowania wobec ich członków środków represji profilaktycznych;

- paraliżowania inspiracji grup młodzieży akademickiej i pozaakademickiej do wrogich wystąpień przez elementy syjonistyczne, zwłaszcza ze środowisk kadry nauczającej i adwokatury;

- przeciwdziałania wszelkim próbom docierania elementów wichrzycielskich do załóg robotniczych w zakładach pracy;

- kontroli i zabezpieczania dopływu informacji o zachowaniu się osób znanych z prowokacyjnych i wrogich wystąpień w zakładach pracy;

- bardziej sprawnego ujawniania autorów i kolporterów wrogich ulotek, rezolucji, haseł i napisów;

- ustalania i przecinania kontaktów z ośrodkami antykomunistycznymi i syjonistycznymi oraz z przedstawicielami kapitalistycznych placówek dyplomatycznych i korespondentów zachodnich agencji prasowych;

- pogłębiania rozpoznania osób zatrudnionych na odpowiedzialnych stanowiskach i reprezentujących wrogą postawę;

- pozyskiwania źródeł informacji wśród kadry naukowej instytutów badawczych, uczelni i w środowiskach znanych z wrogich postaw oraz w obiektach ważnych dla gospodarki narodowej. W szerszym stopniu wykorzystywać również osoby wśród kadry naukowej odcinające się od wichrzycieli;

- inspirowania akcji propagandowych w prasie, radio i telewizji demaskujących organizatorów antypaństwowych działań politycznych oraz przeciwstawiania się funkcjonowaniu, zwłaszcza w środowiskach młodzieży, argumentacji z pozycji negacji.

W celu zapewnienia odpowiedniego wykorzystywania informacji do aktualnych i przyszłych działań operacyjnych i politycznych należy niezwłocznie przystąpić do ewidencjonowania (rejestrowania) materiałów na poszczególne osoby, które angażowały się w organizowanie wystąpień, wieców i strajków lub zajęły wrogie stanowisko wobec polityki partii i rządu w sprawie ostatnich wydarzeń.

W stosunku do osób, które za wrogą i rewizjonistyczno-syjonistyczną postawę zostały usunięte ze stanowisk i z szeregów partii, należy prowadzić intensywną pracę operacyjną w kierunku rozpoznawania ich zamierzeń i planów.

Dla zapewnienia właściwej realizacji zadań należy wzmocnić kadrowo te odcinki pracy operacyjnej pionu Departamentu III, które w aktualnej sytuacji muszą być szczególnie rozpoznawane i chronione.

W tym celu w tych komendach, gdzie dotychczas tego nie uczyniono, należy powołać odpowiednie zespoły z doświadczonych operacyjnie pracowników i przydzielić im do realizacji najważniejsze zadania.

Przypominam jednocześnie o obowiązku natychmiastowego informowania Departamentu III o wszelkich próbach organizowania wrogich demonstracji, wieców, tworzenia nielegalnych komitetów studenckich i innych, wyjazdów tzw. delegatów do innych ośrodków akademickich itp.

Proszę również o wzmocnienie kontroli pracy operacyjnej, szczególnie ze względu na możliwość prowokacji wobec naszej służby.

Rozesłano wg rozdzielnika

Dyrektor Departamentu III
(-) płk H[enryk] Piątek

Źródło: AIPN, 0201/173, t. 1, k. 63–66, mps.

1968 kwiecień 9, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV MSW mjr. Jerzego Moskwiaka dotycząca kolportażu „Listu Konferencji Episkopatu Polski do rządu PRL” z dnia 21 marca 1968 r.

Warszawa, dnia 9ª kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr [b]

Notatka służbowa

dot.: form i zasięgu kolportażu „Listu episkopatu do premiera PRL”
z dnia 21 III 1968 r.¹

1. **Rzeszów** – bp Tokarczuk – zapoznał z treścią dokumentu kurialistów, profesorów i alumnów s[eminarium] d[uchownego]. Na zakończenie rekolekcji dekanatu Jarosław odczytał list w obecności 12 księży świeckich i zakonnych. Ponadto przekazał dokument osobie świeckiej – nauczycielce z Łańcuta (nazwisko nieustalone), oraz ks. Moskwie z dekanatu Jarosław, który z kolei zapoznał z treścią listu 4 księży z parafii Wi[e]rzbna. Kolportaż listu odbywa się wśród księży zaufanych.

2. **Wrocław** – w kurii sporządzono rozdzielnik przekazania dokumentu dziekanom z zastrzeżeniem nieodczytywania go na ambonie. Osoby zaufane otrzymują list do przeczytania w kurii. Dokument jest rozsyłany na dziekanaty przez okazyjne osoby. Zdecydowana większość księży treści dokumentu nie zna.

3. **Katowice** – bp Bareła w Częstochowie polecił sporządzić przekazanie dokumentu dziekanom. W kurii katowickiej z treścią dokumentu zapoznają osoby zaufane, brak koncepcji z wyjściem na zewnątrz z listem.

4. **Olsztyn** – bp Obląk² zapoznał z treścią dokumentu kurialistów, profesorów i alumnów SD. Na razie dokument nie jest rozprowadzony na dekanaty.

5. **Gdańsk** – bp Kowalski w Pelplinie na konferencji dziekanów w dn. 28 marca br. zapoznał zebranych z treścią listu. Brak sygnałów dalszego kolportażu dokumentu.

6. **Łódź, miasto** – dokument był czytany na odprawie dziekanów i niektórych administratorów parafii – proboszcz[ów]. Brak sygnałów szerszego kolportażu listu.

7. **Poznań** – dokument został rozkolportowany na poszczególne dekanaty. Osoby zaufane w kurii otrzymują dokument lub zapoznawani są tylko z jego treścią. Brak sygnałów szerszego kolportażu.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Numer egzemplarza wpisany odręcznie, nieczytelny.

¹ List Konferencji Episkopatu Polski do rządu PRL z 21 III 1968 r. zob. *Marzec 1968...*, t. 2: *Kronika wydarzeń*, cz. I, dokument nr 432.

² **Obląk Jan** (1913–1988). Biskup. Świecenią (1936), absolwent UJ, wykładowca i wicerektor seminarium duchownego oraz kanonik kapituły katedralnej w diecezji chełmińskiej (1958), biskup tytularny Abbris Maius i sufragan gnieźnieński (1962), sufragan warmiński (1967), wikariusz generalny i kapitulny diecezji (1978–1979, 1981–1982), prepozyt kapituły generalnej, biskup warmiński (1982).

8. **Zielona Góra** – poszczególni proboszczowie przy odczytywaniu z ambon listu pasterskiego pt. „Słowo episkopatu Polski” wspominali, że o podobnej treści list został skierowany przez episkopat do premiera.

9. **Lublin:**

a) **kuria lubaczowska** – dokument został rozprawdzony do wszystkich administratorów parafii.

b) **kuria lubelska** – brak koncepcji z wyjściem na zewnątrz z listem. Osoby zaufane otrzymują list do przeczytania. Na KUL wąskie grono studentów jest zapoznawane z treścią listu. Zapoznawani są przeważnie przez księży z diecezji lubaczowskiej.

10. Brak operacyjnych sygnałów o przekazywaniu lub kolportażu dokumentu w następujących województwach: Białystok, Bydgoszcz, Kielce, Kraków, Koszalin, Łódź, Opole, Szczecin, Warszawa, Warszawa miasto.

Uwagi: Informacja aktualna na dzień 8 IV 1968 r.

Wykonano 2 egz.

Inspektor Wydz[iału] I
Dep[artamentu] IV MSW
(–) mjr J[erzy] Moskwiak³

Źródło: AIPN, 01283/563, mf.

³ **Moskwiak Jerzy** (1928–1997), mjr/ppłk. Od sierpnia 1944 r. żołnierz (ochotnik) 8. DP, od listopada 1944 r. 3. pp, od stycznia 1945 r. 12. pp 4. DP, od marca 1945 r. Samodzielnego Pułku Ciężkich Czołgów (fizylier), uczestnik walk o Warszawę, Wał Pomorski, Kołobrzeg, uczestnik forsowania Odry, walk o Berlin, w marcu 1946 r. zdemobilizowany, od maja 1946 r. młodszy referent Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Gdańsku; od marca 1947 r. wywiadowca Sekcji Realizacji Wydziału „A” WUBP w Gdańsku; od marca 1949 r. referent ds. wywiadu PUBP w Sopocie; od sierpnia 1949 r. referent Placówki UB w Oliwie PUBP w Sopocie; od kwietnia 1950 r. referent Sekcji ds. Wywiadu PUBP w Sopocie; od sierpnia 1950 r. referent Referatu ds. Wywiadu Placówki UB w Sopocie MUBP w Gdyni; od maja 1951 r. wywiadowca, od października 1951 r. starszy wywiadowca Sekcji 2 Wydziału „A” WUBP w Gdańsku; od lipca 1952 r. referent Sekcji 3 Wydziału II WUBP w Gdańsku; od listopada 1952 r. słuchacz kursu dla wykładowców w Międzywojewódzkiej Szkole BP w Poznaniu; od sierpnia 1953 r. wykładowca Katedry Politycznej, od listopada 1953 r. wykładowca Katedry Historii KPZR, od października 1954 r. wykładowca Katedry Przedmiotów Operacyjnych CW MBP w Legionowie; od października 1955 r. referent Sekcji 3 Wydziału III Biura „W” KdsBP; od stycznia 1956 r. starszy referent, od kwietnia 1956 r. oficer techniki operacyjnej Sekcji 1 Wydziału III Biura „W” KdsBP; od listopada 1956 r. oficer techniki operacyjnej Sekcji 1 Wydziału III Biura „W” MSW; od marca 1957 r. oficer ewidencji Sekcji 2 Wydziału II Biura Ewidencji Operacyjnej MSW/Biura „C” MSW; od sierpnia 1962 r. oficer ewidencji operacyjnej Sekcji 3 Wydziału IV Biura „C” MSW; od listopada 1963 r. starszy oficer operacyjny, od kwietnia 1967 r. inspektor Wydziału I Departamentu IV MSW; w lutym 1972 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0604/52, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 9, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu III MSW por. Wacława Króla z rozmowy z KP ps. „KD” dotycząca sytuacji w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk

Warszawa, dnia ^a9^a kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Notatka

z rozmowy przeprowadzonej z KP „KD”¹

W Instytucie Filozofii i Socjologii PAN działa komisja partyjna do rozmów z wszystkimi członkami partii (organizacji partyjnej), obejmującej poza IFiS szereg drobnych zakładów Wydziału I PAN. Zakończenie tych rozmów nastąpi 10 kwietnia br. i około 12 bm. podjęte zostaną ostateczne decyzje tej komisji. Wg wstępnego rozeznania „KD”, który jest członkiem tej komisji, rozliczone zostaną 4–6 osoby. W dniu 8 kwietnia br. ze składu Komitetu Zakładowego PAN wyprowadzony został doc. dr Tadeusz Kowalik, z którym komisja działająca przy IFiS również przeprowadzi rozmowę. Członkowie partii pochodzenia żydowskiego stosują swoistą taktykę w czasie przeprowadzanych z nimi rozmów. Na rozmowy te zjawiają się z zestawem artykułów, które ukazały się w ostatnim okresie na temat syjonizmu i osób zwolnionych, oraz z przemówieniem tow. Wiesława wygłoszonym na spotkaniu z aktywnym warszawskim. W oparciu o te materiały usiłują przekonywać komisję o rzekomej eskalacji antysemityzmu, która pozostaje – jak określają – w jawnej sprzeczności z przemówieniem tow. Wiesława.

Również „KD” podnosi niebezpieczeństwo dla IFiS pozostawiania w nim osoby Adama Schaffa. Jego zdaniem dla uzdrowienia sytuacji konieczne jest wyprowadzenie A[da]ma Schaffa ze składu pracowników naukowych instytutu.

Niewyjaśniona i zastanawiająca jest postawa prof. J[erzego] Wiatra, który jak dotychczas nie zadeklarował się wyraźnie. J[erzy] Wiatr w poprzednim okresie był ściśle powiązany z A[damem] Schaffem i jemu w pewnej mierze zawdzięcza swój szybki awans naukowy.

„KD” otrzymał pismo od Fundacji Forda, w którym komunikują, że w miesiącach lipiec i sierpień organizowany jest kurs językowy, po zdaniu pewnych egzaminów, oraz że wyjazd na stypendium może nastąpić wspólnie z żoną, pod warunkiem jeżeli okres pobytu żony będzie nie mniejszy niż 5 miesięcy. Jest to pewna nowość w dotychczasowych kontaktach z Fordem, która ma – zdaniem „KD” – jeszcze bardziej oddziaływać na stypendystów. „KD” zwrócił się z prośbą o dostarczenie mu informatorów (najświeższych) Uniwersytetu Columbia, Berkeley, Michigan i Stanford, aby w oparciu o nie mógł opracować plan pobytu w USA, który byłby również wykorzystany i z naszego punktu

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ KP ps. „KD” – brak danych umożliwiających identyfikację.

widzenia, ponieważ na ww. uniwersytetach są najsilniejsze ośrodki antykomunistyczne. Uzgodniłem, że w końcu maja br. omówimy kierunki i osoby, które nas interesują na terenie Stanów Zjednoczonych.

Odbito 2 egz.

(-) por. Wacław M. Król

Źródło: AIPN, 0204/1422, t. 2, k. 138–139, mps.

1968 kwiecień 10, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 10 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja nr 1

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 10 kwietnia 1968 r.

^bWśród pracowników naukowych Politechniki Warszawskiej rozpowszechniana jest pogłoska, że w najbliższym okresie czasu nastąpi zmiana na stanowisku rektora. Dotychczasowy rektor prof. dr Dionizy **Smoleński** ma zostać odwołany, a na jego miejsce zostanie wyznaczony przez ministra oświaty i szkolnictwa wyższego prof. dr Jerzy **Bukowski**, który funkcję tę pełnił uprzednio.

^cPracownicy naukowcy Uniwersytetu Warszawskiego w dalszym ciągu prowadzą szerokie dyskusje na temat ostatnich wydarzeń na terenie uczelni. Niektórzy z nich nie ukrywają swych sympatii i poparcia dla elementów wichrzycielskich. Kierownik Katedry Prawa Karnego prof. dr **Leszek Lernell**¹ wypowiada się, że nie można potępiać zwolnionych z uczelni naukowców tylko za to, że „reprezentowali oni odmienne poglą-

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: PW.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: UW.

¹ **Lernell (Lerner) Leszek** (1906–1981). Prawnik, prof. dr hab. Kancelista i księgowy w spółce kredytowej w Warszawie (1930–1939), absolwent Wydziału Prawa UW (1934), inspektor Ludowego Komisariatu Sprawiedliwości Ukraińskiej SRR we Lwowie (1939–1941), inspektor Ludowego Komisariatu Sprawiedliwości/Ministerstwa Sprawiedliwości Uzbeckiej SRR w Andżianie (1941–1943), kierownik konsultacji adwokackiej w Andżianie (1943–1944), pracownik redakcji pism ZPP „Wolna Polska”, „Nowe Widnokregi” (1945–1946, jako „Ludwik Lewicki”), urzędnik Ministerstwa Sprawiedliwości (1946–1952, referent w Departamencie Ustawodawczym 1946–1947, naczelnik Wydziału Prawa Karnego 1947–1948, wicedyrektor Departamentu Kadr i Szkolenia 1948–1949, radca ministra sprawiedliwości ds. ustawodawstwa 1949–1950, dyrektor Departamentu Ustawodawstwa 1950–1952), redaktor naczelny „Nowego Prawa” (1947), wykładowca Wyższej Szkoły Prawniczej im. T. Duracza w Warszawie (1950–1953, prof. nadzw., kierownik Katedry Prawa Karnego), Wydziału Prawa UW (1953–1976, samodzielny pracownik nauki 1953–1954, prof. nadzw. 1954–1962, prof. zw. 1962, kierownik Katedry Prawa Karnego 1967–1969, kierownik Zakładu Prawa Karnego 1969–1973), pracownik naukowy INP PAN (1960). Członek KZMP (1934–1936), KPP (1936–1938), Stowarzyszenia Aplikantów Sądowych i Adwokackich (1936–1939, członek zarządu), Klasowego Związku Zawodowego Pracowników Handlu i Biurowych w Warszawie (1933–1939), ZPP (1944–1946, prezes zarządu miejscowego w Andżianie 1944, zastępca kierownika Wydziału Oświaty ZG ZPP w Moskwie 1945–1946), PPR (1945–1948, zastępca członka KW w Warszawie 1947–1948, I sekretarz komitetu partyjnego w Ministerstwie Sprawiedliwości), PZPR (od 1948, instruktor nieetatowy i lektor Wydziału Propagandy KC, I sekretarz POP w Ministerstwie Sprawiedliwości 1948–1951, członek KU UW), Zrzeszenia Prawników Polskich (od 1948, wiceprezes). AUW, K 7837; AAN, Zbiór akt działaczy ruchu robotniczego, 3512.

dy polityczne”. Uważa on także, że „partia celowo wprowadza ferment i zamieszanie, aby w wytworzonej atmosferze usunąć z partii i zajmowanych stanowisk wszystkich Żydów”. Dwaj adiunkci z Wydziału Filologicznego, dr **Andrzej Bogusławski**² i dr **Tadeusz Kolakowski**³, w swych wypowiedziach podkreślają, że interwencja organów porządkowych na terenie uczelni w dniu 8 marca br. była jak najbardziej niesłuszna.

Na terenie Naczelnego Zarządu Kinematografii wśród pracowników szeroko komentowany jest przebieg otwartego zebrania partyjnego, które miało miejsce w dniu 9 bm. w kinie Kultura. Pracownicy w swych wypowiedziach wskazują, że zabierający na zebraniu głos **wiceminister kultury i sztuki Zaorski** stwierdził, że w ostatnim czasie dziennikarze publikujący artykuły na temat sytuacji w kinematografii wykazują zupełną nieznamość tematu i w związku z tym **piszą nieprawdę**. Do takich nieprawdziwych, jego zdaniem, artykułów **należy opublikowany w „Prawie i Życiu” przez R[yszarda] Gontarza artykuł pt. „Szargam świętości”**. Film „Kiedy miłość była zbrodnią” **Zaorski uważa za bardzo dobry, czego dowodem może być fakt entuzjastycznego przyjęcia go na terenie Niemieckiej Republiki Federalnej i stąd nie rozumie, „dlaczego film ten został zdjęty z ekranów”**. Udzielając odpowiedzi na pytania padające z sali, **Zaorski nadmienił, że film „Długa noc” oraz film o działalności Teatru Żydowskiego i Idy Kamińskiej nie są obecnie wyświetlane na ekranach kin dlatego, że „obecnie nie ma klimatu do wyświetlania filmów o tematyce żydowskiej i temat ten nie jest dobrze widziany”**. Komentując przebieg zebrania, a przede wszystkim wypowiedzi **Zaorskiego**, pracownicy NZK wskazują, że istniejący dotychczas stan rzeczy i sytuacja w kinematografii w dalszym ciągu będą tolerowane.

Wśród załóg produkcyjnych na terenie zakładów przemysłu kluczowego i specjalnego zanotowano szereg wypowiedzi na temat zapowiedzianego w Sejmie PRL wyboru nowej osoby na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa. W Warszawskich Zakładach Budowy Urządzeń Przemysłowych im. L[udwika] Waryńskiego pracownicy wypowiadają się, że na tak eksponowanym stanowisku w żadnym wypadku nie powinna znajdować się osoba pochodzenia żydowskiego. Wskazują przy tym, że osoby pochodzenia żydowskiego wykazują wobec siebie wielkie poczucie solidarności i wzajemnie się popierają.

W Wydziale TP-8 Zakładów Wytwórczych Urządzeń Telefonicznych im. Komuny Paryskiej (na wydziale tym od początku miesiąca występują przestoje produkcyjne na skutek braku materiału) zanotowano wypowiedzi, że jeśli do 1 maja nie zostanie rozwiązany „problem żydowski, to będziemy krzyczeć «precz z Żydami»”. Bić nas za to nie będą, bo to nasze święto”. Robotnik z tego wydziału – **Marek** – wypowiada się, że „warto przygotować trochę zgniłych jajek, aby rzucać nimi na trybunę w stojących tam Żydów”. Na wymienionym wydziale istnieją nastroje niezadowolenia na skutek wspomnianych przestojów produkcyjnych, które w konsekwencji prowadzą do zmniejszenia zarobków.

W parowozowni PKP Warszawa Wschodnia grupa 65 pracowników zatrudniona w warsztacie wagonów motorowych w związku z wprowadzaniem nowych zasad premiowania wyłoniła delegację w składzie 4 robotników, którzy podjęli rozmowy

² **Bogusławski Andrzej** (ur. 1931). Językoznawca, prof. dr hab. Wykładowca Wydziału Neofilologii UW (Katedra Lingwistyki Formalnej). Członek PAN, PAU, TNW.

³ **Kolakowski Tadeusz** (1929–1990). Językoznawca, rusycysta, dr hab.

z kierownictwem. Pracownicy w swych wypowiedziach podkreślają, że nowy regulamin premiowania i nowe zasady wynagradzania są dla nich niekorzystne i prowadzą do zmniejszenia zarobków.

Wśród kleru warszawskiego zanotowano wypowiedzi, że do prowadzonej obecnie kampanii propagandowej przeciwko elementom syjonistycznym powinna zostać wprowadzona tematyka obliczona na uzyskanie poparcia ze strony kleru. W zakonie oo. jezuitów (ul. Rakowiecka) zanotowano wypowiedzi, że propaganda powinna przede wszystkim pokazywać przykłady dwulicowości osób pochodzenia żydowskiego, które na zewnątrz udawały ateistów i marksistów, a faktycznie były wyznawcami wiary mojżeszowej. W tym samym zakonie panuje pogląd, że gdyby pokazano w propagandzie, że to właśnie osoby pochodzenia żydowskiego były inspiratorami zaostrzonego kursu wobec Kościoła, to wtedy „rząd mógłby liczyć na całkowite poparcie ze strony kleru”.

„W skrzynkach pocztowych na terenie Warszawy znaleziono pojedyncze ulotki adresowane do „pracowników poczty”, w których „studenci Warszawy” nawołują tych pracowników do bojkotu prasy. Ulotki te zostały wykonane pismem maszynowym.

Do prezesa Związku Izb Rzemieślniczych ob. **Sadłowskiego** NN sprawca nadesłał przesyłkę pocztową zawierającą „żydowski plan opanowania świata”. Kilkunastostronnicowy elaborat wykonany częściowo na maszynie, a częściowo odbity na powielaczu, zawiera m.in. następujące „dokumenty”:

- wyjątki z mowy rabina Reichhorna nad grobem rabina Symeona Ben Jehudy w 1859 r. w Pradze,
- wypowiedzi Mojżesza,
- manifest Wszechświatowego Związku Żydowskiego z 1860 r.,
- wyjątki z „Protokołów mędrców Syjonu”.

Na zakończenie NN autor podpisujący się jako „Ryszard **Narrod**” zwraca się z apelem o podjęcie walki z „żydowskim faszyzmem”.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy wystąpiła do odpowiednich zjednoczeń o pozbawienie dalszego dostępu do prac tajnych:

– Henryka **Hoffmana** – głównego technologa w Fabryce Półprzewodników „Tewa”. Wymieniony nie ukrywa swoich negatywnych poglądów politycznych. Posiada szerokie kontakty w krajach kapitalistycznych.

– Artura **Nowaka** (poprzednie nazwisko Abraham **Lerner**) – kierownika Zakładu Doświadczalnego w Fabryce Półprzewodników „Tewa”. Utrzymuje szerokie kontakty z osobami narodowości żydowskiej na terenie Europy Zachodniej. W miejscu pracy nie ukrywa swych proizraelskich poglądów^e.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 340–343, mps.

^d Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: ulotki.

^e Poniżej z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.

Nr 556

1968 kwiecień 10, Warszawa – Meldunek nr 1 starszego inspektora kierownictwa KW MO w Warszawie ds. SB pplk. Michała Korgi dotyczący komentarzy na temat zmiany na stanowisku przewodniczącego Rady Państwa

Tajne^a
Nr 213/68
z dnia 10 IV 1968 r.
godzina 16.00

Centralne Stanowisko Kierowania
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Meldunek nr 1

dotyczy wypowiedzi i komentarzy na terenie woj. warszawskiego
w związku z zapowiedzianą zmianą na stanowisku przewodniczącego Rady Państwa

Pracownicy ZURT z terenu Piaseczna wyrażają opinię, iż rezygnacja tow. Ochaba z zajmowanego stanowiska przewodniczącego Rady Państwa nie była spowodowana jego chorobą, a[le] nastąpiła w wyniku udziału jego córki w ekscesach studenckich w Warszawie. Według tych głosów córka tow. Ochaba miała rzekomo w czasie trwania zajść uderzyć w twarz interweniującego milicjanta. Mówi się również, iż tow. Ochab był poplecznikiem syjonizmu. W tym samym powiecie w środowisku chłopskim sprawa ustąpienia tow. Ochaba komentowana jest z zadowoleniem. Między innymi rolnik Jan Kupiński wypowiadał się, iż za Ochabem pójdą inni Żydzi.

W pow. Wyszaków w różnych środowiskach notuje się duże zainteresowanie sprawą ewentualnego następcy na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa. Lansowane są opinie, iż na stanowisko to zostanie najprawdopodobniej powołany tow. Gierek.

Robotnicy i przedstawiciele inteligencji na terenie pow. Ostrów Mazowiecka w wypowiedziach na temat zapowiedzianych zmian na stanowisku przew[odniczącego] Rady Państwa wyrażają opinię, iż E[dward] Ochab jest Żydem i spiskował przeciwko tow. Gomułce. Zdaniem osób wypowiadających się powinien on być dawno usunięty z zajmowanego stanowiska, gdyż córki jego brały udział w zajściach na UW. Wysuwane są również spekulacje, iż w najbliższym czasie należy się również spodziewać dymisji E[ugeniusza] Szyra i M[ariana] Spychalskiego.

Pracownik budowlany Jan Giska^b, zam. w Krześniakowie^c, pow. Grójec, komentując fakt ustąpienia E[dwarda] Ochaba, wyrażał opinię, iż w wyniku tego nastąpią daleko idące zmiany na stanowiskach partyjnych i rządowych. Zdaniem jego dotychczasowe

^a Powyżej z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 3015, datą: 10 IV [19]68 [r.], godziną: 17.35 oraz miejscem nadania: W[arszawa] woj.

^b W oryginale: Gieska.

^c W oryginale: Skrzeszniakowie.

stanowiska zajmowane przez Żydów zostaną obsadzone przez Polaków. Uważa on, iż w wyniku przeprowadzenia tych zmian partia uzyska poparcie całego narodu, który takich zmian od dawna oczekuje. Podobne opinie – opierając się na wypowiedziach chłopów – wyrażał lekarz weterynarii Postek Józef, zam. w Warce.

St[arszy] inspektor kierownictwa KW MO
ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
ppłk M[ichał] Korga¹

Zaszyfrował: Grymuła, dnia 10 IV 1968 r.

Rozszyfrował: Wieleba, 10 IV [19]68 [r.], godz. 17.35

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 153, mps.

¹ **Korga Michał** (ur. 1921), ppłk. Buchalter, członek ZMW RP „Wici” (1936–1939), słuchacz Wiejskiego Uniwersytetu Orkanowego w Gaci Przeworskiej (1938), łącznik w organizacji konspiracyjnej „Sierp i Młot” (1940–1941), członek PPR, GL (od 1942), w grupie wywiadu kpt. „Wołodki” radzieckiego oddziału partyzanckiego „Wasilenki” (1943–1944), uczestnik walk z Niemcami w lasach lipskich, ranny (VI 1944). Od sierpnia 1944 r. funkcjonariusz, od września 1944 r. komendant PUBP w Tarnobrzegu; od stycznia 1945 r. wywiadowca, od kwietnia 1945 r. kierownik, od czerwca 1945 r. p.o. kierownika PUBP w Brzesku (w styczniu 1946 r. słuchacz kursu w WUBP w Krakowie); od lutego 1946 r. p.o. szefa PUBP w Tarnowie; od lipca 1946 r. referent Sekcji 2 Wydziału I Departamentu V MBP; od grudnia 1946 r. referent, od maja 1947 r. starszy referent, od listopada 1947 r. kierownik Sekcji 3 Wydziału II Departamentu V MBP; od stycznia 1950 r. kierownik Sekcji 1 Wydziału II Departamentu V MBP; od listopada 1950 r. zastępca, jednocześnie p.o. naczelnika, od lutego 1951 r. naczelnik Wydziału V WUBP w Poznaniu (od grudnia 1951 r. do czerwca 1952 r. słuchacz Kursu Aktywu Kierowniczego MBP); od sierpnia 1952 r. kierownik Sekcji 3 Wydziału II Departamentu V MBP; od lutego 1953 r. naczelnik Wydziału V WUBP w Poznaniu; od września 1954 r. p.o. naczelnika Wydziału III WUBP/WUdsBP w Warszawie; od kwietnia 1955 r. naczelnik Wydziału III WUdsBP w Warszawie; od listopada 1956 r. naczelnik Wydziału III KW MO w Warszawie (od września do grudnia 1965 r. słuchacz Kursu Doskonalenia Kadr Kierowniczych SB); od stycznia 1966 r. starszy inspektor Inspektoratu Kierownictwa SB KW MO w Warszawie; w sierpniu 1971 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0327/32, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 01918/1020.

1968 kwiecień 10, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy plut. Jana Pawłowskiego z doniesienia TW ps. „Ewa” dotycząca Pawła Jasienicy

Źródło: „Ewa”¹
Przyjął: J[an] Pawłowski
LK „Samotna”

Warszawa, dnia 10 kwietnia 1968 r.
Tajne
Egz. nr ^a4^a

Doniesienie

W dalszym ciągu mieszka u mnie Paweł Jasienica, dzięki czemu mogę dość dokładnie napisać o jego ostatnich refleksjach i zajmowanym stanowisku w stosunku do zachodzących wydarzeń.

Po ogłoszeniu w prasie, że 9 IV Zarząd Gł[ówny] Zw[iązku] Literatów będzie rozpatrywał wniosek POP w sprawie usunięcia go ze Związku Literatów Polskich, P[aweł] Jasienica wahał się, czy coś w tej sprawie napisać do Zarządu Gł[ównego], czy też nie. W końcu ostatecznie zdecydował się w sobotę, 6 kwietnia br., wieczorem napisać krótkie (na jedną stronę maszynopisu) rozszerzenie swego życiorysu z okresu lat 1946–1948, kiedy był aresztowany, z podkreśleniem, że wyszedł dzięki staraniom B[olesława] Piaseckiego, a aresztowany został po „Łupaszce”, w okresie kiedy od dwóch lat pisywał w „Tygodniku Powszechnym” i już z konspiracją wileńską nie miał nic wspólnego.

Również w tym piśmie wyjaśniał sprawę swego nazwiska, podkreślając, że nie ma ono nic wspólnego z pochodzeniem żydowskim².

Listy wraz z wymienionym wyjaśnieniem napisał odręcznie do następujących osób, prosząc o odczytanie tych wyjaśnień z życiorysu na zebraniu Zarz[ądu] Gł[ównego], do: Iwazkiewicza, Putramenta, Maliszewskiego, Centkiewicza, Łopalewskiego, oraz do Zarz[ądu] Gł[ównego] (ad acta). Listy były odręczne, a do nich załączona kartka maszynopisu z wyjaśnieniem życiorysu. Następnie wczoraj, tj. 9 kwietnia br., opracował obszerniejsze, tj. trzystronicowe opracowanie tegoż okresu życiorysu, które to opracowanie po przepisaniu na maszynie będzie chciał rozesłać kilku znajomym (jeszcze nie wiem komu).

W związku z ogłoszonym w dniu 10 bm. komunikatem Zarz[ądu] Gł[ównego] o oddaniu sprawy usunięcia przed sąd koleżeński Zarz[ądu] Gł[ównego] Jasienica zastanawiał się, jak postąpić, a mianowicie czy odesłać już obecnie legitymację Zw[iązku] Literatów z motywacją na piśmie, czy też poczekać do zwołania sądu i tam przedstawić jeszcze raz swą postawę, którą, jego zdaniem, zupełnie źle i fałszywie interpretują koledzy literaci, podawszy taki tekst uchwały do prasy.

Chodzi mu konkretnie o to, że przez 16 lat należenia do ZLP drukował swe książki, które zawsze były utworami historyczno-polskimi, podkreślającymi jego patriotyzm

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ TW ps. „Ewa” – zob. *Marzec 1968...*, t. 1: *Niepokorni*, dokument nr 42, przypis nr 1.

² Zob. dokument nr 542.

i uczucia dla ojczyzny. Nie pozwoli teraz z siebie zrobić „wroga Polski”, ponieważ po to pisał „Polskę Piastów”, żeby udowodnić polskość Ziemi Zachodnich, czego nie mógłby zrobić wróg tego ustroju. Jeżeli krytykował publicznie, to tylko zaprzepaszczenie tradycji i szans demokratycznych Października, chciał poprawy stosunków istniejących w kraju, ale w ramach tego ustroju, nie zmieniając go na inny. Stwierdził, że gdyby przecież chciał szkodzić konkretnie Polsce Ludowej, to mógł to robić, wyjeżdżając rok temu za granicę, gdzie miał pieniądze i możliwości. Ani słowa nie napisał w prasie emigracyjnej, chociaż widział się z czołowym historykiem emigracyjnym i współpracownikiem Wolnej Europy P[awłem] Zarembą. Również nic nie dał, widząc się w Paryżu z Giedroyciem, który chętny jest do wydania Jasienicy czegokolwiek.

Wrócił z Francji, by dalej tu pisać historię Polski, a nie jej szkodzić. Bardzo boleje nad tym, że interpretowano go inaczej, że Żydzi, których dotąd uważał za przyjaciół, chcieli wykorzystać jego nazwisko jako sztandar swych posunięć.

W razie sądu koleżeńskiego Zarządu Głównego P.J. postanowił ostatecznie zażądać konfrontacji całego swego przemówienia, które jest wg niego daleko mniej „polityczne” niż np. Kołakowskiego, który chciał robić duże poprawki w ustroju, a P.J. tylko w kulturze żądał większej swobody, ale zawsze w ramach tego realnego ustroju, nie proponując nigdy nic innego.

Postanowił zażądać także od sądu wskazania choć jednej jego książki, która by w Polsce poza sławą przyniosła jakąś niekorzyść. (Nawet na wydawaniu go państwo zarobiło w 1967 r. około 6 milionów złotych). P[awel] Jasienica twierdzi, że można mu zarzucić wystąpienia krytyczne, ale tylko na forum Związku Literatów Polskich, ale nie poza plecami i nie w swych dziełach zawsze sławiących historię i dobre imię Polaków.

Przed zebraniem Zarz[ądu] Gł[ównego] dzwonił do córki P[awła] Jasienicy S[tefan] Kisielewski i Łopalewski, proponując spotkanie z P.J., ale ten odmówił za moim pośrednictwem, ponieważ nie chce się narazić na zarzut widywania się z członkami Zarz[ądu] Gł[ównego] i sugerowania im czegokolwiek w związku ze sprawą jego usunięcia.

Z Kisielewskim ewent[ualnie] ma widzieć się u mnie w piątek 12 bm.

„Ewa”

Uwagi:

Wymienione w doniesieniu teksty listów z wyjaśnieniami życiorysu P[awła] Jasienicy TW „Ewa” dostarczy mi w dniu 11 bm. Ponadto TW „Ewa” poinformowała mnie w toku spotkania, że P[awel] Jasienica stwierdził, jakoby świadkiem jego spotkań z „Łupaszka”, jeszcze przed aresztowaniem P.J., był poseł Sejmu PRL w obecnej kadencji – Stanisław Stomma. Z ww. P[awel] Jasienica utrzymuje kontakty towarzyskie do chwili obecnej.

TW „Ewa” dodała, że P[awel] Jasienica zwrócił się do niej z prośbą, by pozwoliła mu na dalsze zamieszkiwanie u niej. Kontakt ze „światem zewnętrznym” P[awel] Jasienica zamierza w dalszym ciągu utrzymywać przez swoją córkę i TW „Ewa”.

Zadanie:

Ustaliłem, że TW „Ewa” w dalszym ciągu będzie ustalała osoby kontaktujące się z Jasienicą w jej mieszkaniu oraz przebieg ich rozmów. TW będzie także ustalała przebieg rozmów P[awła] Jasienicy z osobami, które odwiedza w ich prywatnych mieszkaniach.

P[awel] Jasienica odwiedził np. w dniu 9 bm. redaktorę PIW zajmującą się redakcyjnym opracowaniem jego książek – Janinę Sokołowską-Poźniak.

Odb. w 5 egz.
Druk. H.Z./Opr. P.J./IV.

Inspektor Wydz[iału] III
(–) Jan Pawłowski

Źródło: AIPN, 0208/1516, t. 1, k. 204–206, mps.

1968 kwiecień 10, Warszawa – Meldunek inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucypery z doniesienia TW ps. „Krzyżanowski” dotyczący przebiegu narady sekretarzy oddziałów terenowych Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce w Śródborowie w dniu 8 kwietnia 1968 r.

Źródło: „Krzyżanowski”¹
Przyjął: Wł[adysław] Kucypera
LK „Wisła”

Warszawa, dnia 10 IV [19]68 r.

Tajne
Egz. nr ^a1^a

Meldunek

W dniu 8 IV [19]68 roku w Śródborowie odbyła się narada sekretarzy terenowych oddziałów TSKŻ. Obecni byli: Domb, Rajber, Smolar, Felhendler i Wasersztrum^{b2}. Naradzie przewodniczył Rajber z następującym porządkiem:

1. Składanie sprawozdania przez sekretarzy.
2. Sprawa XXV rocznicy powstania w getcie warszawskim.
3. Sprawy różne.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b W oryginale: Wasersztrum.

¹ Publikowany meldunek znajduje się w teczce pracy TW ps. „Krzyżanowski”. Według znajdujących się w niej dokumentów miał nim być Aleksander Wulfowicz. **Wulfowicz Aleksander (Ajzyk)** (ur. 1912). Krawiec, metalowiec, robotnik budowlany, tragarz. Kilkrotnie aresztowany za działalność komunistyczną, więziony w Łomży i w Warszawie (1934–1935), w ZSRR (1939–1946), m.in. palacz w elektrowni w Nowosybirsku, w kraju (1946), pracownik WKŻP/TSKŻ we Wrocławiu (m.in. kierownik Wydziału Młodzieżowego), instruktor ZG TSKŻ, sekretarz Oddziału Warszawskiego TSKŻ (od 1958), członek ZG TSKŻ, na emigracji (od XII 1968). Członek Pioniera (1927–1930), KZMP (1930–1934), KPP (1934–1938), ZPP (przewodniczący rejonu w Nowosybirsku), PPR, PZPR. Według dokumentów SB miał zostać pozyskany do współpracy z SB jako KP ps. „W” przez starszego oficera operacyjnego Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucyperę (I 1965), zmieniono kategorię współpracy na TW ps. „Krzyżanowski” (II 1965). Za przekazywane informacje miał być wynagradzany pieniędzmi. Współpracę przerwano wskutek emigracji TW. Zachowała sięteczka pracy i zmikrofilmowana teczka personalna TW. AIPN, 00168/81; AIPN, 00945/1541; AAN, Zbiór akt działaczy ruchu robotniczego, 6555.

² **Wasersztrum Izaak** (1905–1993). Absolwent szkoły powszechnej w Warszawie, pracownik zakładu krawieckiego (1919–1926), zakładu blacharskiego w Warszawie (1927–1931, 1938–1939), w ZSRR (1931–1934, słuchacz rocznego kursu w szkole partyjnej w Moskwie 1931), funkcjonariusz KPP (1934–1936), trzykrotnie aresztowany za działalność komunistyczną (1926, 1930, II 1935), skazany przez Sąd Okręgowy w Warszawie na karę 4 lat więzienia złagodzoną na mocy amnestii do 2 lat (III 1936, po rozprawie zwolniony za kaucją do czasu rozprawy apelacyjnej), więziony (VI 1937–VI 1938), w ZSRR (1939–1946, blacharz w Magnitogorsku 1940–1941, w Białymstoku do VI 1941, w obwodzie saratowskim VII–XI 1941, pracownik kołchozu w rejonie Samarkandy 1941–1942, blacharz w kołchozie w obwodzie saratowskim do 1946), w Polsce (od II 1946), kierownik Wydziału Propagandy w Wojewódzkim Komitecie Żydowskim we Wrocławiu (1946–1950), przewodniczący WKŻ/Zarządu Wojewódzkiego TSKŻ we Wrocławiu (1950–1953), instruktor KW PPR/PZPR we Wrocławiu (1946–1953), wiceprzewodniczący prezydium ZG TSKŻ (od 1953), członek prezydium ZG TSKŻ (do 1968), przewodniczący Komitetu ORT w Polsce (od 1953), rencista z tytułu szczególnych zasług dla PRL (od 1961), na emigracji (od IX 1969), w Szwecji. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1987). Członek Związku Zawodowego Krawców w Warszawie (1920–1926, członek zarządu Sekcji Młodzieży 1924–1926), ZMK (od 1922, sekretarz organizacji w Związku Zawodowym Krawców w Warszawie, członek Wydziału Zawodowego przy Komitecie Warszawskim 1927, sekretarz Komitetu Dzielnicowego Muranów 1928, członek Komitetu Warszawskiego, sekretarz Biura Żydowskiego przy KW 1929, sekretarz Centralnego Biura Żydowskiego przy KC, członek Centralnego Wydziału Zawodowego przy

Na uwagę zasługują następujące wystąpienia:

Białostocki ze Szczecina mówił m.in., iż jest bardzo źle, bo klub młodzieżowy nie pracuje. Nikt nie chce wygłaszać prelekcji w TSKŻ. Jeżeli chodzi o pracę w związku z XXV rocznicą powstania w getcie warszawskim, to ZBoWiD sam robi bez naszego udziału. Nie ma na tym odcinku żadnej współpracy z TSKŻ. ZBoWiD zażądał imiennej listy Żydów, których należy zaprosić na uroczystości. Białostocki twierdził, że nie wie, co ma robić. Jak da wykaz Żydów, a oni na akademię nie przyjadą, będzie on odpowiadał. Gdy listy nie da, to znowu zarzucą mu sabotaż itd.

Kligier z Lublina mówił, że Żydzi są wystraszeni i pozostają w stałej depresji. Sznajdman, przewodniczący TSKŻ, dostał już drugi raz zawał serca. Ludzie przejmują się tym, że całe życie walczyli z burżuazją żydowską, a dzisiaj zarzuca się nam syjonizm. W końcu oświadczył, że Zarząd Główny TSKŻ jak nie wie, co ma robić w obecnej sytuacji, „niech zamknie interes”.

Web Samuel³ z Łodzi twierdził, że jest obecnie bardzo trudna sytuacja w terenie. Nie można za wszystko obarczać ZG TSKŻ. Aktywiści w terenie sami winni wykazać inicjatywę w politycznym działaniu. Trzeba chodzić do instancji partyjnych i wyjaśniać im niektóre problemy.

Kailer z Żar oświadczył, że TSKŻ pracuje normalnie i nie mają żadnych specjalnych trudności. Następnie zapytał, jak to jest możliwe, że po 24 latach pracy zaniżyli mi pensję i nie wie, z czego będzie żył. Gdyby przez 24 lata był stróżem, na pewno awansowałby.

Wulfowicz z Warszawy powiedział, że wśród członków Oddziału Warszawskiego TSKŻ panuje depresja. Bardzo mało Żydów odwiedza TSKŻ, a są ludzie, którzy w ogóle nie chcą wygłaszać żadnych odczytów w TSKŻ. Odwołano dwa zebrania, bo nie przyszli Ruta Pups⁴ i Szymon Datner⁵.

Buchbinder ze Świdnicy powiedział m.in., że zwołał zebranie w sprawie przyjęcia rezolucji potępiającej koła syjonistyczne za granicą za antypolską oszczerczą kampanię. Na pięćdziesięciu zaproszonych czterech Żydów nie przyszło. Obecnie Wydział Spraw Wewnętrznych żąda nazwisk tych Żydów i nie wie, co ma robić.

KC 1931), KPP (od 1927, członek Komitetu Okręgowego w Łodzi 1934, członek egzekutywy Komitetu Warszawskiego 1934–1935, sekretarz Komitetu Okręgowego w Kielcach 1936), WKP(b) (1931–1934), ZPP (1943–1946, przewodniczący zarządu organizacji rejonowej w Nowoużeńsku w obwodzie saratowskim), PPR (od 1945), PZPR. AIPN, 1268/29706; AAN, Zbiór akt działalności ruchu robotniczego, 6205.

³ **Web Samuel** (ur. 1909). Piekarz. Więziony za działalność komunistyczną (1928, 1931–1934), w ZSRR (1939–1942), żołnierz AP na Wschodzie (1942–1943), piekarz w Palestynie (1943–1946), w Polsce (od 1946), pracownik przedstawicielstwa firmy Bata w Łodzi (1946–1948), pończosznik w Spółdzielni Pracy im. G. Dua w Łodzi (1948–1949), przewodniczący (1951–1962), sekretarz Oddziału Łódzkiego TSKŻ (1962–1968), na emigracji (od 1969). Członek ZMK/KZMP (1928–1930), KPP (1931–1936), Lewicy Związkowej (1936–1939), KP Palestyny (1943–1946), PPR (od 1946), PZPR.

⁴ **Sakowska (Pups) Ruta** (1922–2011). Historyk, dr. Absolwentka gimnazjum w Wilnie, w czasie II wojny światowej w ZSRR (pracownik fabryki włókienniczej w Ferganie), studentka historii w Moskwie (od 1944) i na Uniwersytecie Wileńskim (1947–1949, absolwentka), nauczycielka w szkole średniej, wykładowca w Instytucie Nauczycielskim w Wilnie (od 1952), w Polsce (od 1958), pracownik ŻIH (od 1958).

⁵ **Datner Szymon** (1902–1989). Historyk, pedagog, dr hab. Absolwent filozofii na UJ, dr (1927), nauczyciel w szkołach żydowskich (do 1939), w czasie II wojny światowej w getcie białostockim, następnie w żydowskim oddziale partyzanckim, po wojnie członek WRN w Białymstoku i przewodniczący WKŻ w Białymstoku (1944–1946), w Palestynie (1946–1948), pracownik naukowy ŻIH (1948–1953), w GKBZHWP (1953–1969), dyrektor ŻIH (1969–1970), przewodniczący Zarządu Żydowskich Gmin Religijnych w Polsce, przewodniczący Zarządu Stowarzyszenia ŻIH (1986–1989). Członek PPR, PZPR.

Domb, przewodniczący ZG TSKŻ, powiedział, że w lipcu 1967 roku potępiono agresję i opublikowano oświadczenie w prasie bez żadnego nacisku z góry. Aktyw wyjeżdżał w teren, wygłaszał prelekcje na temat szkodliwej działalności syjonizmu. Całe środowisko Żydów skupione wokół TSKŻ z głębokim przekonaniem popiera referat tow. Gomułki. Jest nieporozumieniem nas oskarżać o jakikolwiek nacjonalizm żydowski. Większość z nas całe życie walczyła z nacjonalizmem i syjonizmem. Rozdmuchana została sprawa klubu „Babel”. Wzięto listę z dawnych lat, kiedy klubu nie było, tylko sekcje młodzieżowe. Wierzymy, że sprawa ta się wyjaśni. Jeżeli wśród nas są słabsi ludzie, którzy nie mogą zrozumieć obecnej sytuacji politycznej, niech uczynią, jak uważają. To nie jest czysto żydowska sprawa. Jeżeli ktoś chce, niech wyjedzie, nikogo siłą trzymać nie będziemy. Oświadczył on, że wierzy w komunistów, że będzie w Polsce realizowana leninowska polityka narodowościowa. Następnie wspomniał o budżecie, że jest obcięty, ale „niestety, taka jest obecnie sytuacja”.

Rozmawiałem z Szafrankiem, przewodniczący[m] TSKŻ we Wrocławiu. Mówił, że jego, jak i Brafmana sekretarze często wzywają do komisji kontroli partii i „czepiają się wszystkiego”. Na przykład pytają, dlaczego tak późno dali oświadczenie w prasie o agresji Izraela na kraje arabskie w czerwcu 1967 roku. Pytają, kto i po co przyjechał z Żydów z Zachodu do Wrocławia itd.

Odbito w 4 egz.
Druk. J.T./IV.

„Krzyżanowski”

Źródło: AIPN, 00168/81, k. 406–408, mps.

1968 kwiecień 10, Warszawa – Notatka ze spotkania z TW ps. „Inocenty” w dniu 6 kwietnia 1968 r. dotycząca sytuacji w środowisku miesięcznika „Więź”

Warszawa, dnia 10 kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a2^a

Notatka służbowa

ze spotkania z TW „Inocenty”^b w dniu 6 IV 1968 r.

W dniu 29 III 1968 r. odbyło się spotkanie działaczy „lewego” skrzydła „Więzi”. Spotkanie to, zwołane z inicjatywy J[anusza] Zabłockiego, odbyło się w biurach wydawnictwa „Więzi” na Okólniku. Wzięli w nim udział m.in.: Krasiński, Micewski, Drozdek, Preciszewski, Zieliński i pracownicy ODiSS. W luźnej dyskusji w czasie spotkania uczestnicy ustosunkowali się do „marcowych” wydarzeń. Wszyscy na ogół podkreślali, że po okresie początkowej dezorientacji aktualnie widzą sytuację coraz klarowniej. Odnosiło się to zarówno do ogólnej sytuacji w Polsce, jak i do wewnętrznych spraw „Więzi”.

Dawny spór między linią polityczną T[adeusza] Mazowieckiego i J[anusza] Zabłockiego odżył w całej pełni, przy czym dla szeregu osób dotychczasowa orientacja polityczno-personalna Mazowieckiego jest w tej chwili już nie do przyjęcia. Niektórzy dyskutanci twierdzili, że postawa Mazowieckiego w okresie: czerwiec [19]67 [r.] – marzec [19]68 [r.] może być przekreśleniem możliwości istnienia „Więzi”.

Zdaniem „Inocentego” patriotycznie nastawiona grupa Zabłockiego miała następujące możliwości:

a) separatystyczne wystąpienie na zewnątrz z oświadczeniem wyrażającym pozytywny stosunek i akceptację zmian zachodzących w Polsce; następstwami byłaby chyba konieczność wyjścia z zespołu „Więzi”;

b) taktyczne odczekanie z przeciąganiem na swoją stronę ludzi z grupy Mazowieckiego i przy osiągnięciu zdecydowanej większości w zespole usunięcie Mazowieckiego ze stanowiska redaktora naczelnego, co było trudne i praktycznie niewykonalne, gdyż ważniejsze stanowiska w zespole są opanowane przez stronników Mazowieckiego: J[uliusz] Eska – zastępca red[aktora] nacz[elnego], W[ojcich] Wieczorek¹ – przewodniczący zespołu i sekretarz redakcji, S[tefan] Bakinowski – dyrektor wydawnictwa „Więzi”.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Tak w oryginale w całym dokumencie.

¹ **Wieczorek Wojciech** (1928–2012). Absolwent Wydziału Dziennikarskiego Wyższej Szkoły Nauk Społecznych w Krakowie (1951), Wydziału Filozoficzno-Społecznego UJ (1952), redaktor krakowskiego oddziału „Słowa Powszechnego” (1949–1953), tygodnika „Dziś i Jutro” (1954–1955), członek zespołu centralnego Stowarzyszenia Pax (od 1950), uczestnik tzw. frondy, wystąpił z Paksu (1955), redaktor miesięcznika „Więź” (od 1958, sekretarz redakcji 1958–1970, zastępca redaktora naczelnego 1970–1981, redaktor naczelny 1981–1989, członek kolegium redakcyjnego od 1960), członek KIK w Warszawie (od 1970), uczestnik Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość” (1979–1980), ambasador RP w NRD (VII–X 1990), kierownik berlińskiego przedstawicielstwa Ambasady RP w Niemczech (1990–1991).

W tej sytuacji Zabłocki powstrzymywał się od działania zewnętrznego, zdając sobie sprawę, że bez posiadania konkretnego oparcia mógłby zostać w ogóle na zewnątrz zespołu i w ogóle środowiska „Znak”. „Inocenty” wyjaśnił, że mówiąc o „konkretnym oparciu”, miał na myśli realia w pewnym momencie, projekty utworzenia tygodnika katolickiego, wokół którego mogliby zgrupować się ludzie orientujący się na patriotyczną linię działalności. Linię zaprezentowaną przez Zabłockiego popiera także szereg osób z klubu, które obecnie ulegają presji atmosfery solidarności i poparcia dla interpelacji posłów „Znaku”. Ludzie ci ujawniliby się szerzej z poparciem dla Zabłockiego, gdyby mieli jakiś punkt oparcia w dalszej działalności.

Obecnie J[anusz] Zabłocki w oparciu o memoriał opracowany w ODiSS, mający być programem dalszej politycznej działalności „patriotycznej grupy «Więzi»”, przygotowuje artykuł do najbliższego numeru „Więzi”. W artykule tym zamierza wyłożyć swoje stanowisko m.in. w sprawie interpelacji koła „Znak”. „Inocenty” powątpiewa, czy artykuł ten zostanie puszczony przez Mazowieckiego.

Podobnie Zabłocki na zebraniu posłów „Znak” w dniu 4 IV 1968 r. sprzeciwił się dalszemu podtrzymywaniu potrzeby solidarności wszystkich posłów „Znaku” teraz, kiedy jest oczywiste, że interpelacja była błędem politycznym. Na zebraniu tym Zabłocki najbardziej był atakowany przez Stommę i Mazowieckiego. Postawa Zawieyskiego wynikała bardzo wyraźnie z emocjonalnego, inteligenckiego stosunku do np. problemu „Dziadów”, a jego wypowiedzi nie były określane momentami politycznymi, lecz osobistymi sympatiami, np. do takiego Kisielewskiego jako pisarza, a nie działacza politycznego nawet w jego okresie poselskim.

Pewne zaniepokojenie w środowisku „Więzi” wywołuje natężenie pogłosek o wchłonięciu przez Pax ChSS. Rosnąca wewnętrzna opozycja przeciwko Frankowskiemu jest właśnie próbą obrony zagrożonego przez Pax istnienia ChSS jako odrębnego ośrodka polityczno-społecznego. Pogłoski o dążeniach Paksu mają swoje potwierdzenie w programie działalności tego stowarzyszenia jako dążącego do monopolu na odcinku wyznaniowo-politycznym.

„Inocenty” przedstawił swój komentarz i ocenę marcowych wydarzeń: potrzebny politycznie proces oczyszczania aparatu państwowego i partyjnego z elementów szkodliwych. Proces ten zgodny jest z szerokim zapotrzebowaniem, może jednak okazać się, że zahamowanie go w pewnym momencie przekreśli cały dotychczasowy dorobek. Nieuniknione jest także zjawisko – zawsze towarzyszące tego rodzaju przemianom – a mianowicie to, że na fali przetasowań personalnych wypłyną elementy koniunkturalne. Dlatego konieczne jest zachowanie dużej rozwagi i niedokonywanie zmian personalnych pod wpływem emocji; elementy koniunkturalne także wykruszą się po pewnym czasie, gdyż „kult niekompetencji” jest już przeżytkiem, a życiem politycznym i gospodarczym muszą kierować ludzie rzeczywiście spełniający wymogi konieczne przy wysokiej pozycji społecznej. Zaburzeń na wyższych uczelniach nie można rozpatrywać tylko na płaszczyźnie rozróbek chuligańskich czy inspiracji syjonistycznej – młodzież wykazała także zainteresowanie życiem politycznym i poczucie współodpowiedzialności za sytuację wewnętrzną. Formy wyrażania zainteresowania były jak najbardziej niewłaściwe i właśnie te formy były wodą na młyn syjonistów, a nie samo poczucie zaangażowania młodzieży.

Źródło: AIPN, 01283/1390, mf.

1968 kwiecień 11, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB mjr. Władysława Rutki

^aWarszawa, dnia 11 kwietnia 1968 roku

Tajne

^bDyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz^c

Informacja nr 1

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 11 kwietnia 1968 roku

Pracownicy Instytutu Badań Jądrowych w prowadzonych rozmowach i dyskusjach wskazują, że osoby narodowości żydowskiej pracujące w instytucie od dawna stosowały politykę wzajemnego popierania się i protekcji. Jako przykład podaje się działalność prof. Stefana **Minca**, który wykorzystując zajmowane stanowisko, uplasował na odpowiedzialnych i ważnych z punktu widzenia interesów państwa pracach w IBJ Mieczysława **Taubego** i Anatola **Seleckiego**¹. Równocześnie sam **Minc** jest kierownikiem Katedry Chemii Fizycznej na Wydziale Chemii Uniwersytetu Warszawskiego, na tym samym wydziale Mieczysław **Taube** kieruje Katedrą Radiochemii, natomiast Anatol **Selecki** jest kierownikiem Katedry Chemicznej Inżynierii Ładowej na Wydziale Chemii

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1. Obok odręczna adnotacja o treści: 2 egz.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kobryń.

^c Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 11 IV [19]68 r. i numerem: 0797.

¹ **Selecki Anatol** (1914–2002). Chemik, prof. dr hab. Absolwent Gimnazjum im. S. Batorego w Wołkowysku (1932), Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego USB w Wilnie (1938), student PW (1938–1939), doktorant Instytutu Chemii Fizycznej UW (1938–1939); deportowany do Pietropawłowska w Kazachstanie (1940–1943), robotnik w kolchozie, kierownik laboratorium, instruktor przemysłowy w „Obłprom Kooperacji”), żołnierz, oficer 1. Korpusu PSZ w ZSRR, AP w ZSRR, WP (1943–1945, m.in. oficer polityczny, absolwent Wyższej Oficerskiej Szkoły Wojsk Technicznych w Moskwie, przed XI 1945 oficer do zleceń specjalnych przy wiceministrze obrony narodowej), dyrektor techniczny Zjednoczenia Komunalnych Przedsiębiorstw Przemysłu Spożywczego w okręgu dolnośląskim (1945–1946), dyrektor naczelny Państwowego Zjednoczenia Przemysłu Winiarsko-Octowego w rejonie dolnośląskim (1946), zastępca dyrektora (1946), dyrektor techniczny (1948–1949) Centralnego Zarządu Przemysłu Fermentacyjnego, dyrektor naczelny branżowej ceramiki budowlanej w Centralnym Zarządzie Przemysłu Mineralnego (1949–1950), dyrektor naczelny Centralnego Zarządu Przemysłu Ceramiki Budowlanej (1950–1951), pracownik naukowy Instytutu Technologii Krzemianów (1951–1953, kierownik Zakładu Ceramiki), wykładowca PW (1952–1956, 1962–1985, aspirant w Katedrze Inżynierii Chemicznej 1952–1954, adiunkt 1954–1956, kierownik Katedry Chemicznej Inżynierii Jądrowej w Instytucie Inżynierii Chemicznej 1962–1970, kierownik studium doktoranckiego Wydziału Chemicznego 1970–1975, kierownik Zakładu Procesów Podstawowych Instytutu Chemii 1975–1985), UW (1956–1961, adiunkt w Katedrze Chemii Jądrowej 1956–1961, stażysta w Katedrze Rozdzielania Izotopów w Instytucie Politechnicznym im. Mendelejewa w Moskwie 1957–1959, docent 1961–1962), pracownik naukowy IBJ (1962–1968, kierownik Pracowni Rozdzielania Izotopów). Członek KZMZB (1932–1938), PPR (1945–1948), PZPR (od 1948, I sekretarz KU PZPR PW 1953–1954). AIPN, 1005/167433; AS PW, 7741, sygn. 20/1.

Politechniki Warszawskiej. W ostatnim czasie wszyscy wyżej wymienieni na terenie Instytutu Badań Jądrowych zaczęli dążyć do utrzymywania jak najbardziej poprawnych stosunków z wpływowymi – jak to sami określają – Polakami. Z tych właśnie względów **Minc** i **Taube** zaczęli ubiegać się o dobre stosunki z sekretarzem OOP **Rykowskim**, deklarując równocześnie pomoc w wypadku pisania przez **Rykowskiego** pracy doktorskiej pod kierunkiem **Minca**. Innym przykładem jest postępowanie dyrektora IBJ na Żeraniu Juliusza **Dobrowolskiego**, który do organizowanego Zakładu XXII ściągnął niejakiego **Bednarczyka** – również narodowości żydowskiej. **Bednarczyk** w krótkim czasie po rozpoczęciu pracy w IBJ zaczął wyjeżdżać na obrady RWPG do Moskwy, a obecnie pracuje w Międzynarodowej Agencji Atomowej w Wiedniu jako reprezentant Polski.

Podobna sytuacja istnieje w Centrali Handlu Zagranicznego „Cekop”. Pracownicy tej instytucji w swych wypowiedziach wskazują, że na terenie „Cekopu” grupa osób narodowości żydowskiej, w skład której wchodził **Kazimierz Abramczyk** – delegat „Cekopu” w Ghanie, **Aleksander Jung**² – b[ły] dyrektor naczelny CHZ „Cekop”, a obecnie radca Ambasady PRL w Zjednoczonej Republice Arabskiej, oraz **Zbigniew Mazuś**³ – były radca handlowy Ambasady PRL w Ghanie, a obecnie wicedyrektor departamentu w Ministerstwie Handlu Zagranicznego, „tworzyła zgraną paczkę, która na terenie Ghany działała na szkodę interesów państwa polskiego”. Działalność wyżej wymienionych osób polegała na tym, że gdy w roku 1956 „Cekop” zabiegał o wygranie przetargu na budowę cukrowni w Ghanie, **Abramczyk** i **Mazuś**, przebywając w tym państwie, „robili wszystko, aby skompromitować pracowników «Cekopu» i podważyć zaufanie do polskiej firmy wobec pracowników ghańskiego MHZ”. Wymienieni utrzymywali także na terenie Ghany ożywione kontakty z osobami narodowości żydowskiej pochodzącymi z Polski, które na tamtejszym terenie były reprezentantami firm zachodnioniemieckich. W ich działalności miał być dokładnie zorientowany dyrektor **Jung**, który działalność tę tolerował.

Równocześnie pracownicy CHZ „Cekop” wyrażają zdziwienie, że **Aleksander Jung**, który nie ukrywał swych syjonistycznych poglądów, został mianowany radcą handlowym PRL w Kairze. Wyrażane są opinie, że jego wyjazd na tę placówkę może być

² **Jung Aleksander** (ur. 1925). Prawnik, ekonomista, dr. Pracownik przedsiębiorstwa „Martens i Daab”, Wydziału Budownictwa Urzędu Wojewódzkiego w Ostrołce, absolwent ANP i UW, pracownik Centralnego Zarządu Gospodarki Maszynami (1950–1956), Polskiego Komitetu Normalizacyjnego (1956–1957), zastępca dyrektora CHZ „Cekop”, radca handlowy w Egipcie (1966–1971), dyrektor naczelny „Metalexportu” (1972–1980), radca handlowy w Paryżu (1980–1983), doradca ministra hutnictwa i przemysłu maszynowego, członek prezydium PIHZ, kolegium redakcyjnego miesięcznika „Handel Zagraniczny”. Według dokumentów SB miał on w latach 1961–1963 utrzymywać kontakty z Departamentem III jako KS ps. „Wiesławski”, w sierpniu 1980 r. miał on zostać zarejestrowany przez Wydział VIII Departamentu I jako KO ps. „Oskar”, „Oskary”, nr rej. 13558, w związku z wyjazdem kandydata na stanowisko radcy handlowego w Paryżu. Miał on przekazywać informacje i oceny gospodarce pionowi ekonomicznemu Departamentu I MSW, po powrocie do Polski miał być sporadycznie wykorzystywany w charakterze konsultanta. Według zmikrofilmowanych pokwitowań sygnowanych pseudonimem „Oskar” miał on być wynagradzany pieniędzmi. AIPN, 00945/1635; AIPN, 01593/1049; AIPN, 01899/585; AIPN, 728/51266.

³ **Mazuś Zbigniew** (ur. 1924). Ekonomista. Absolutorysta WSHM w Gdyni (1949), pracownik NBP, Ministerstwa Żegluga (1953–1956), pracownik Chińsko-Polskiego Przedsiębiorstwa Maklerów Okrętowych „Chipolbroku” w Tientsinie, CHZ „Minex” (1957–1960), radca handlowy Ambasady PRL w Ghanie (1960–1964), wicedyrektor Departamentu Traktorów MHZ (od 1964), dyrektor polsko-francuskiej spółki „Metalexfrance”, członek PPS, PZPR. Według dokumentów MBP/SB miał on zostać pozyskany w 1952 r. przez Departament VIII MBP jako informator ps. „Nadzieja”, po powrocie do Polski w 1954 r. kontakty zawieszono, reaktywowano je w 1970 r., 19 I 1971 r. miał zostać zarejestrowany przez Wydział III Departamentu I MSW jako KI ps. „Nadzieja”, nr rej. 8869, z uwagi na małą operatywność KI współpracę zakończono w 1972 r. AIPN, 001043/376; AIPN, 01681/81; AIPN, 001134/5411.

podyktowany chęcią torpedowania współpracy gospodarczej między Polską a Zjednoczoną Republiką Arabską.

W Warszawskich Zakładach Mechanicznych nr 2, na Wydziale Obróbki Korpusów, pracownicy, wypowiadając się na temat ostatnich wydarzeń, wyrażają zdanie, że „właściwie do studentów nie powinno się mieć pretensji, a wręcz przeciwnie, powinno im się podziękować, bo w wyniku ich wystąpień poruszona została wreszcie sprawa żydowska”. Ponadto w rozmowach robotnicy z tego wydziału wyrażają pogląd, że „oczyszczanie aparatu państwowego i partyjnego z osób pochodzenia żydowskiego powinno mieć znacznie szybsze tempo”, do tej pory bowiem tylko nieliczni zostali zdjęci z zajmowanych stanowisk, a poza tym „nie wiadomo, gdzie ponownie zostali zatrudnieni”.

Podobne opinie zanotowano wśród pracowników Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego Warszawa II. Pracownik montażu ostatecznego wyrobu „Krab” Maciej **Witkowski** w rozmowach stwierdza, że „nieznaczne zmiany personalne wcale nie wpłyną uspokajająco na studentów, gdyż zmiany te nie mają decydującego wpływu na politykę wewnętrzną w kraju”. Jego zdaniem studenci zrobili dopiero początek, a „walka w dalszym ciągu będzie prowadzona”. Inny pracownik tego wydziału Zygmunt **Kwiatkowski** lansuje w rozmowach pogląd, że dotychczasowe zmiany są „manewrem taktycznym”, który w ostatecznym rozrachunku „zmierza do oszukania klasy robotniczej”.

W Warszawskich Zakładach Radiowych T-1 zanotowano szereg krytycznych wypowiedzi pod adresem polityki personalnej prowadzonej przez dyrektora naczelnego zakładu **Calkę**⁴. Wymieniony, jak wskazują na to robotnicy, zatrudnił w zakładzie szereg osób narodowości żydowskiej na dobrze płatnych posadach, które w gruncie rzeczy nic nie robią. Jako przykład wymienia się osobę Leona **Horoszowskiego**⁵, zatrudnione-

⁴ *Woryginał*: Horoszewskiego.

⁴ **Calko Franciszek** (ur. 1922). Absolwent szkoły włókienniczej w Łodzi (1938), tkacz w fabryce włókienniczej w Łodzi (1939), żołnierz Robotniczego Batalionu Obrony Warszawy (IX 1939), w ZSRR (od 1940, robotnik, traktorzysta w kolchozie), żołnierz, podoficer Armii Czerwonej (IV 1942–X 1943), zastępca dowódcy plutonu 5. pp 2. DP im. H. Dąbrowskiego (X 1943–II 1944), podchorąży szkoły inżynierskiej (II–IV 1944), podchorąży w Centralnej Szkole Podchorążych PSZ w ZSRR w Riazaniu (IV–VIII 1944), ppor. (VIII 1944), por. (IV 1945), dowódca plutonu pontonowego 33. Samodzielnego Batalionu Pontonowo-Mostowego (VIII 1944–I 1945), dowódca plutonu ochronnego Oddziału Informacji 3. Brygady Pontonowo-Mostowej (I 1945–IV 1945), zastępca oficera informacji 3. Brygady Pontonowo-Mostowej (IV 1945–X 1945), oficer informacji 53. odcinka 11. Oddziału Ochrony Pogranicza (X 1945–XII 1946), wyrokiem Oficerskiego Sądu Honorowego Oficerów Młodszych przy GZI WP uznany za winnego „naruszenia godności oficera”, zdegradowany do stopnia szeregowego i wykluczony z korpusu oficerskiego (I 1947), kierownik personalny w Państwowych Zakładach Przemysłu Wełnianego w Stabłowicach (1947), w Zjednoczeniu Lamp Elektronowych w Warszawie (1947–1949), naczelnik Wydziału Kadr w Ministerstwie Przemysłu Ciężkiego (1949–1951), zastępca dyrektora naczelnego Centralnego Zarządu Przemysłu Wyrobów Precyzyjnych w Warszawie (1951–1952), dyrektor Warszawskiej Fabryki Wyrobów Metalowych (1952–1953), zastępca dyrektora naczelnego Centralnego Zarządu Przemysłu Metalowego (1953–1954), uczeń Technikum Bytomskiego w Bytomiu (1954–1956), kierownik Zakładu Doświadczalnego Przemysłowego Instytutu Elektroniki (od VIII 1956), dyrektor Warszawskich Zakładów Radiowych „Rawar” (XI 1962–III 1967), dyrektor Ośrodka Koordynacji Techniki Produkcji Przemysłowej Artykułów Konsumpcyjnych „Predom” (do VIII 1968), kierownik administracyjny Państwowego Teatru Żydowskiego (I 1969–VIII 1969), na emigracji (od IX 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek Wydziału Młodzieży PPS dzielnicy „Prawa” w Łodzi i przewodnik gromady Czerwonego Harcerstwa (od 1935), według innej wersji życiorysu (I 1947) był w tym czasie członkiem Pioniera i KZMP, członek PPR, PZPR (do 1968, wykluczony). AIPN, 1842/116; AIPN, 1268/1968, t. 1–2; AAN, KC PZPR, XI A/301.

⁵ **Horoszowski (Zuckerberg) Leon** (1910–2003), kpt. MO/por. rez. WP/szer. Absolwent gimnazjum w Drohobyczu (1930, matura 1931), korepetytor, student Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UJK we Lwowie (1931–1932), aresztowany za działalność komunistyczną (IV 1932 na 3 miesiące, IX 1932), sądzony, więziony

go na stanowisku kierownika Działu Informacji Naukowo-Technicznej, oraz **Florensz-tajna** – pełnomocnika dyrekcji ds. filii. Pracownikom zakładu wiadomym jest, że ten ostatni podczas pracy w Fabryce Samochodów Osobowych popełnił poważne nadużycia gospodarcze i został skazany. Pomimo to dyrektor **Calko** przyjął go do pracy w T-1 i zatrudnił na eksponowanym stanowisku, przydzielając mu samochód służbowy. Wielu pracowników uważa, że **Horoszowski**⁵, **Florensztajn** oraz inni protegowani dyr[ektora] **Calki**, jak **Romkowski**⁶ i **Behnerowa**, nie posiadają żadnych kwalifikacji zawodowych do pracy na odpowiedzialnych stanowiskach.

Wśród pracowników Dzielnicowej Rady Narodowej Warszawa-Ochota prowadzone są rozmowy na temat osoby kierownika Wydziału Kultury Karola **Temperka**, który nie kryje się ze swymi proizraelskimi poglądami. **Temperek** w rozmowach usprawiedliwia postępowanie Izraela na podbitych terenach arabskich, dowodząc, że „Arabowie pragną zagłady Żydów i stąd nic dziwnego, że Żydzi zmuszeni są do obrony”. Pracownicy wskazują, że identyczne poglądy wyraża żona wymienionego Renata **Sonnenfeld**, za-

(do II 1934), urzędnik, robotnik w przemyśle naftowym w Borysławiu i Drohobyczu (1934–1936), więzień obozu w Berezie Kartuskiej (IV 1936–VI 1937), bezrobotny, zatrudniony przy pracach dorywczych w Borysławiu i Drohobyczu (do IX 1939), po wkroczeniu Armii Czerwonej zastępca naczelnika milicji robotniczo-chłopskiej w Drohobyczu (do początku 1940), starszy ekonomista Wydziału Planowania Przeróbki trustu naftowego w Drohobyczu, jednocześnie student zaoczny Lwowskiego Instytutu Politechnicznego (do VI 1941), pomocnik tokarza w fabryce maszyn w Kramatorsku (VII–X 1941), po zgłoszeniu się do AP w ZSRR nie został wcielony, w Uzbekistanie (1941–1943), robotnik w kolchozie do wiosny 1942, inspektor, następnie główny buchalter w rejonowym Wydziale Finansowym), żołnierz Armii Czerwonej (I 1944–XII 1945, na froncie leningradzkim, ranny VII 1944, na leczeniu do XII 1944, naczelnik Wydziału Finansowego w szpitalu), pracownik (inspektor, buchalter) Urzędu Głównego Pełnomocnika Rządu RP ds. Ewakuacji Ludności Polskiej z USRR (Łuck, Lwów, Drohobycz III–XII 1946), w Polsce (od XII 1946), funkcjonariusz UB/P/MO (II 1947–VII 1955, m.in. od VI 1947 naczelnik Sekretariatu Ogólnego, od VI 1948 zastępca i jednocześnie p.o. naczelnika Wydziału Ogólnego WUBP we Wrocławiu; od XI 1950 kierownik WBDO KW MO we Wrocławiu; od X 1951 naczelnik Wydziału Dowodów Osobistych WBELiDO KW MO w Kielcach, od VII 1952 kierownik WBELiDO KW MO w Kielcach; od XI 1953 kierownik WBELiDO KW MO w Warszawie; od VII 1954 kierownik sekcji w OELiDO KG MO), pracownik Huty Warszawa (X 1955–XII 1963, ekonomista, starszy planista, kierownik Sekcji Sprawozdawczości), Warszawskich Zakładów Radiowych „Rawar” (XII 1963–VII 1969, kierownik Działu/Ośrodka Informacji Technicznej i Ekonomicznej), na emigracji (od XI 1969). Rozkazem personalnym MON pozbawiony stopnia oficerskiego (1971). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek KPZU (od 1931, członek Komitetu Miejskiego w Drohobyczu), ZPP (1943–1945), PPR (od 1945), PZPR. AIPN, 698/1161, t. 1–2, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 2174/2610; AIPN, 1268/29429; AIPN, 1082/1460.

⁵ *Woryginał*: Horoszewski.

⁶ **Romkowski Roman (Grünspan-Kikiel Natan)** (1907–1968), gen. bryg./szer. Robotnik w fabryce skrzyń (1916–1921), terminator w zakładzie krawieckim w Krakowie (1921–1923), aresztowany, więziony za działalność komunistyczną (1923–1926, 1928–1929, 1936–1939), w ZSRR (1930–1935, m.in. student Uniwersytetu Komunistycznego Mniejszości Narodowych Zachodu, słuchacz szkoły oficerskiej), funkcjonariusz KPP (1935–1936, sekretarz Komitetu Okręgowego w Zagłębiu Dąbrowskim, Poznaniu, na Górnym Śląsku), urzędnik administracji radzieckiej w Brześciu (1939–1941), w radzieckim oddziale partyzanckim na Nowogródzczyźnie (od VII 1941), następnie w rejonie Baranowicze, Brześć, Pińsk (dowódca oddziału partyzanckiego, komisarz polityczny brygady im. Stalina, szef wywiadu i kontrwywiadu brygady oraz dowódca oddziału specjalnego od III 1943), odkomenderowany do AP w ZSRR (V 1944), w dyspozycji CBKP, od końca lipca 1944 r. funkcjonariusz RBP PKWN, od sierpnia 1944 r. kierownik Kontrwywiadu RBP PKWN, od stycznia 1945 r. dyrektor Departamentu I MBP, od stycznia 1946 r. pomocnik ministra bezpieczeństwa publicznego, od stycznia 1949 r. do listopada 1954 r. podsekretarz stanu w MBP, zarządzeniem personalnym ministra spraw wewnętrznych nr 1853 z 26 IX 1959 r. zwolniony dyscyplinarnie z dniem 31 VII 1955 r., aresztowany (IV 1956), skazany na 15 lat więzienia (XI 1957), zwolniony (1964), pracownik Warszawskich Zakładów Radiowych „Rawar” (od XII 1964, zastępca kierownika działu planowania). Członek ZMK (od 1923, sekretarz Komitetu Okręgowego w Krakowie 1927), KPP (1927–1938), MOPR, WKP(b), PPR (od 1944, członek KC 1945–1948), PZPR (1948–1955 wykluczony, członek KC XII 1948–I 1955, członek Komisji Biura Politycznego KC PZPR ds. Bezpieczeństwa Publicznego 1949–1954). AIPN, 0194/717; AIPN, 230/1148; AIPN, 2548/1–2548/45.

trudniona w Instytucie Spraw Międzynarodowych. W związku z uchwałami organizacji partyjnej przy MSW wymieniona miała się wypowiedzieć: „Jak oni mogą stawiać nam ultimatum, abyśmy się deklarowali w tę lub inną stronę”. **Sonnenfeld** w ostatnim okresie czasu pod kierunkiem prof. **Katza-Suchego** pisała pracę doktorską^f.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 344–347, mps.

^f *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: Z[astęp]ca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie ppłk mgr W[ladysław] Rutka.*

1968 kwiecień 11, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 opracowana w Komendzie MO m.st. Warszawy

H-093/68/2

Warszawa, dnia 11 kwietnia 1968 r.

Tajne

Informacja nr 2

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 11 kwietnia 1968 roku

Opublikowane w telewizji informacje o wysunięciu na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa tow. Mariana Spychalskiego wywołało w dniu 11 kwietnia br. w szeregu zakładach przemysłowych przejawy niezadowolenia wśród załóg produkcyjnych.

W Fabryce Samochodów Osobowych od godzin rannych dnia 11 bm. do komitetu zakładowego zaczęli przychodzić robotnicy z pytaniami, czy prawdą jest, że wymieniona wyżej kandydatura została przyjęta. Wysuwano propozycje, aby załoga FSO wyszła na ulicę i udała się przed gmach Sejmu PRL z wyrazami protestu. KZ PZPR przeprowadza w tej sprawie rozmowy wyjaśniające z załogą, jak również o sytuacji na zakładzie powiadomił KW PZPR.

W Zakładach Mechanicznych im. Marcelego Nowotki zanotowano wypowiedzi, że „jest to zamiana jednego Żyda na innego”. Wysuwano propozycje zwołania zebrania całej załogi.

Przejawy niezadowolenia w związku z tą kandydaturą stwierdzono także na terenie Zakładów Ceramiki Radiowej, Tarchomińskich Zakładów Farmaceutycznych, „Eltrze”, [w] Zakładach Wytwórczych Lamp Elektrycznych im. Róży Luksemburg, Warszawskiej Fabryce Pomp, Zakładach Budowy Urządzeń Przemysłowych im. L[udwika] Waryńskiego. Z uzyskanych informacji wynika, że na terenie Fabryki Wyrobów Precyzyjnych im. Karola Świerczewskiego przygotowana jest rezolucja ^aprotestacyjna p[rzeciw]ko wymienionej kandydaturze^a.

W Hucie Warszawa delegacje z poszczególnych wydziałów w KZ PZPR zagroziły strajkiem w wypadku wybrania tow. Spychalskiego na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa.

W Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego Warszawa-Grochów do KZ PZPR zaczęli zgłaszać się pracownicy, którzy uprzednio składali podania o przyjęcie w poczet kandydatów PZPR, i wycofywać swój akces wstąpienia do partii.

Podobna sytuacja istnieje w Zakładach Wytwórczych Urządzeń Telefonicznych im. Komuny Paryskiej i w Domu Słowa Polskiego.

Najgroźniejsza sytuacja zaistniała w Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego Warszawa-Okęcie. Około godziny 10.00 przed KZ PZPR zaczęły gromadzić się grupy robotników, początkowo z wydziałów W-55 i W-22, które posiadały ze sobą dwa transparen-

^{a-a} Fragment przekreślony, nad nim odręczna adnotacja opatrzona nieczytelnym podpisem o treści: gratulująca wyboru (błąd piszącego)?

ty o następującej treści: „Nie chcemy widzieć ludzi skompromitowanych w rządzie”, „Chcemy Polaków w rządzie”. Do pracowników z tych wydziałów zaczęły przyłączać się następne grupy pracowników zakładu. KZ PZPR skierował wszystkich zebranych na salę konferencyjną, powiadamiając o zaistniałej sytuacji KD PZPR Warszawa-Ochota. Na sali zebrało się ok. 400–500 osób, spośród zebranych zaczęły padać okrzyki w rodzaju: „Nie chcemy Spsychalskiego”, „Nie dopuście do jego wybrania przez sejm” itp. W szeregu wypowiedziach postulowano konsekwentną akcję w kierunku oczyszczenia aparatu państwowego i partyjnego z ludzi skompromitowanych, a przede wszystkim z Żydów. Padło wezwanie udania się pod sejm z pałkami. Po wystąpieniu dyrektora zakładu inż. Staszka, który zapewnił zebranych, że ich postulaty zostaną uwzględnione i rozpatrzone przez KZ PZPR, ok. godz. 11.30 zebrani na sali stopniowo zaczęli się rozchodzić na hale produkcyjne.

Źródło: AIPN, 0746/6, k. 180–181, mps.

1968 kwiecień 11, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 3 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 11 kwietnia 1968 r.

Tajne

**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz**

Informacja nr 3

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 11 kwietnia 1968 roku

Paweł **Jasienica** po ogłoszeniu w prasie, że Zarząd Główny Związku Literatów Polskich będzie rozpatrywał uchwałę organizacji PZPR i ZSL przy Oddziale Warszawskim ZLP o wykluczeniu go ze związku, postanowił wystosować do Jerzego **Putramenta**, Jarosława **Iwaskiewicza**, Czesława **Centkiewicza**, Aleksandra Maliszewskiego i Tadeusza **Lopalewskiego** oraz do Zarządu Głównego ZLP oświadczenie, w którym m.in. wyjaśnia sprawę działania bandy „Łupaszk”, powołując się na opracowanie Henryka **Ma-jeckiego** zamieszczone w książce pt. „W walce o utrwalenie władzy ludowej w Polsce 1944–1947”, wydanej przez Książkę i Wiedzę w roku 1967. Następnie stwierdza: „Dnia 2 lipca 1948 roku zostałem uwięziony przypadkowo w Krakowie. Wpadłem w tzw. kocioł, niczego nie wiedząc o dopiero co wspomnianych aresztowaniach. (...) 27 sierpnia 1948 roku zostałem uwolniony przez dyrektora Departamentu Politycznego MBP. Nie podpisywałem żadnych dokumentów. Nie podpisywałem nawet zobowiązania co do milczenia (...). O moje uwolnienie starał się ze wszystkich sił Bolesław Piasecki. Dowiedziałem się o tym po wyjściu z więzienia od mojej śp. żony, z którą Piasecki rozmawiał i poinformował ogólnikowo o swych zabiegach. Po uwolnieniu natychmiast powróciłem do pracy w „Tygodniku Powszechnym”. Stało się to za wiedzą i zgodą kardynała A[dama] S[tefana] Sapiehy, który nie należał do ludzi skłonnych do tolerowania sytuacji wątpliwych we względzie moralnym”. W zakończeniu oświadczenia **Jasienica** pisze: „Moja pierwsza książka «Wisła pożegna zaścianek» wyszła i pod pseudonimem, i pod nazwiskiem, które widnieje w obu polskich encyklopediach powojennych i w «Słowniku pisarzy polskich». Widnieje również (...) w akcie unii horodelskiej z 1413 r.”.

Tekst powyższego oświadczenia **Jasienica** zamierza rozbudować i zacząć rozsyłać dalszym znajomym ze środowiska literackiego. Równocześnie posiada zamiar bądź odesłania legitymacji członkowskiej ZLP, bądź zaczekania na rozprawę w sądzie koleżeńskim, gdzie chciałby przedstawić swą postawę, „źle interpretowaną przez kolegów literatów”. Chodzi mu o to, że przez 16 lat należenia do ZLP wydawał książki, które zawsze były utworami

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/3.

historyczno-polskimi, podkreślającymi jego patriotyzm i uczucia dla ojczyzny. Jeśli wypowiedział krytyczne uwagi, to „krytykował tylko zaprzepaszczenie tradycji i szans demokratycznych Października, dążąc do poprawy stosunków istniejących w kraju”. Wypowiada, że gdyby chciał szkodzić Polsce, to mógł pozostać za granicą, gdzie kontakt z nim usiłował nawiązać Zaremba i Giedroyc z paryskiej „Kultury”. W wypadku rozprawy przed sądem koleżeńskim **Jasienica** będzie żądał konfrontacji całego swego przemówienia, które według niego „jest daleko mniej polityczne niż Leszka Kołakowskiego, który chciał robić duże poprawki w ustroju państwa”, gdy tymczasem **Jasienica** żądał tylko większej swobody, ale zawsze – jak twierdzi – w ramach istniejącego ustroju.

Jerzy Jurandot i Stefania Grodzieńska w prowadzonych rozmowach prywatnych wypowiadają się, że słusznym byłoby wypowiedzieć się o pomocy udzielanej przez Polaków Żydom w okresie okupacji. Równocześnie są przekonani, że „nie należy podsycać elementów antysemitycznych”.

Z terenu Politechniki Warszawskiej, Uniwersytetu Warszawskiego, Szkoły Głównej Planowania i Statystyki uzyskano informacje o prowadzeniu przygotowań do zorganizowania w dniu 22 kwietnia br. nowego, nielegalnego wiecu studenckiego na terenie UW. Informacje tego rodzaju uzyskano między innymi z Wydziału Elektroniki Politechniki Warszawskiej. Na tej samej uczelni student III roku Wydziału Inżynierii Sanitarnej i Wodnej Krzysztof **Boss**, który w czasie strajku okupacyjnego wchodził w skład tzw. straży porządkowej, rozpoczął zbieranie danych o tych studentach PW, którzy w miesiącu marca br. zostali zatrzymani przez organa MO. Inny student z tego wydziału Andrzej **Wiecko** wypowiada się, że studenci powinni wyłonić ze swego grona „jakieś ciało”, które z pominięciem władz uczelni i organizacji społeczno-politycznych podjęłoby rozmowy z najwyższymi czynnikami partyjnymi i państwowymi w sprawie realizacji postulatów studentów. Natomiast Andrzej **Piętak**¹, również z tego wydziału, który przyjaźnił się z aresztowanym Krzysztofem **Topolskim**², zaczął czynić starania w kierunku znalezienia świadków obrony wśród studentów w wypadku dojścia do rozprawy sądowej przeciwko **Topolskiemu**.

Przygotowania do zorganizowania nowego „komitetu studenckiego” podjęli dwaj studenci II roku Wydziału Handlu Zagranicznego Szkoły Głównej Planowania i Statystyki – Krzysztof **Trzeźniewski**³ i Jacek **Kowalski**⁴. Wymienieni w rozmowach z za-

¹ **Piętak Andrzej** (1946–1999). Hydrolog. Absolwent XIV LO im. K. Gottwalda w Warszawie (1964), Wydziału Inżynierii Sanitarnej i Wodnej PW (1970), pracownik IMGW w Warszawie (kierownik Zakładu Geotechniki). Członek ZMS (kierownik komisji programowej ZU ZMS PW 1967). DES PW, Wydział Inżynierii Sanitarnej i Wodnej 67197.

² A. Piętak i K. Topolski byli uczniami tej samej klasy w XIV LO w Warszawie.

³ **Trzeźniewski Krzysztof Jakub** (ur. 1948). Ekonomista. Absolwent XVIII LO im. J. Zamoyskiego w Warszawie (1966), student Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS (1966–1971), Wydziału Geografii UW (1970–1971), absolwent Wydziału Ekonomiczno-Społecznego SGPiS (1974), pracownik Instytutu Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, Instytutu Handlu i Usług, Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN. Członek ZSP, SZSP. Według informacji przekazanych SB przez KP ps. „Leszek” planował wraz z Jackiem Kowalskim zorganizowanie „komitetu strajkowego” na SGPiS (22 IV 1968), w związku z tym zatrzymany (18 IV 1968) pod zarzutem z art. 164 § 2, odpowiadał z wolnej stopy, dochodzenie umorzono, w związku z rocznicą wydarzeń marcowych przeprowadzono z nim rozmowę profilaktyczno-ostrzegawczą (5 III 1969). AIPN, 763/85398; AIPN, 0224/597; ASGH, HZ 29379.

⁴ **Zdrojewski (Kowalski) Jacek** (ur. 1949). Absolwent II LO im. S. Batorego w Warszawie (1967), student Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS, absolwent Wydziału Ekonomiczno-Społecznego SGPiS (1973), uczestnik wiecu w Auli Spadochronowej SGPiS (12 III 1968). Według informacji przekazanych SB przez KP ps. „Leszek” zredago-

ufanymi osobami informują, że w dniu 22 kwietnia br. będą starali się zorganizować „komitet strajkowy”. W uprzednim okresie czasu wymienieni utrzymywali kontakt z aresztowanym Witoldem **Zielińskim** – jednym z głównych organizatorów strajku okupacyjnego na terenie Politechniki Warszawskiej.

Z Uniwersytetu Warszawskiego uzyskano informacje o opracowaniu nowej ulotki adresowanej do „Obywateli. Robotników. Studentów”. W ulotce tej autorzy występują przeciwko Komitetowi Centralnemu PZPR, wskazują na usuwanie profesorów z uczelni, widząc w tym „postępującą faszyzację kraju”, oraz nawołują do organizowania nowych wieców i wystąpień. Ulotka zawiera wybitnie wrogą treść. Na tej samej uczelni opracowano ponadto „tezy ekonomiczne”, w których wykazuje się na podstawie odpowiednio dobranych danych statystycznych stały spadek płac realnych, wzrost cen artykułów pierwszej potrzeby itp. Uzyskane informacje o autorach wymienionych „dokumentów” znajdują się w aktywnym rozpracowaniu.

Z jednoźródłowej informacji wynika, że Artur **Sandauer** (literat), będący równocześnie docentem w Katedrze Historii Literatury Polskiej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego, miał zbierać w środowisku literatów warszawskich składki w wysokości 200 zł „na pomoc dla zatrzymanych studentów”.

W dniu 11 bm. u uprzednio zatrzymanych studentów Uniwersytetu Warszawskiego oraz innych aresztowanych osób przeprowadzono 11 rewizji mieszkaniowych. W trakcie rewizji w mieszkaniu Wiktora **Góreckiego** (ojciec aresztowanego był do niedawna dyrektorem generalnym Ministerstwa Finansów) znaleziono między innymi:

- 2 pistolety,
- amunicję pistoletową (28 sztuk),
- Talmud w języku niemieckim,
- wydawnictwa Instytutu Literackiego,
- 2 wielostronicowe maszynopisy dot. Wojska Polskiego, jego uzbrojenia, strategii, obrony Wybrzeża i Marynarki Wojennej. Maszynopisy te miał otrzymać ojciec aresztowanego od niejakiego generała **Dubickiego**⁵ z WP.

wał i kolportował ulotkę „Do robotników Warszawy” (25 III 1968) oraz planował wraz z Krzysztofem Trzeźniewskim zorganizowanie „komitetu strajkowego” na SGPiS (22 IV 1968), w związku z tym zatrzymany (19 IV 1968), aresztowany (20 IV 1968) pod zarzutem z art. 164 § 2 kk (udział w organizowaniu zgromadzenia mającego na celu przestępstwo), zwolniony (15 VI 1968), dochodzenie umorzono z braku dowodów winy, członek PZPR, SdRP, SLD (1999–2005), wiceprezydent Warszawy (1999–2002), podsekretarz stanu w Ministerstwie Infrastruktury (XI 2003–I 2004), poseł na Sejm RP (2004–2005), współtwórca i organizator (2007), przewodniczący Polskiej Lewicy (od II 2010). Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy/KS MO (1968–1974, w ramach KE krypt. „Gacek” 1970–1974). AIPN, 0746/13; AIPN, 473/34; AIPN, 0224/597.

⁵ **Dubicki Leon** (1915–1998), gen. bryg. Żołnierz, oficer Armii Czerwonej (XII 1939–V 1943, ranny podczas wojny radziecko-fińskiej), w stopniu kapitana skierowany na stanowisko dowódcy 3. dywizjonu 1. pal 1. DP im. T. Kościuszki (V 1943–V 1945, m.in. uczestnik bitwy pod Lenino, walk o Berlin, ranny VIII 1944, V 1945), po wojnie m.in. szef artylerii Pomorskiego Okręgu Wojskowego, absolwent ASG (1953), gen. bryg. (VII 1955), komendant Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych w Drawsku Pomorskim (III–IX 1962), zastępca szefa Biura Studiów SG WP (od XII 1963), objęty śledztwem prowadzonym przez NPW (od VII 1968) w związku z nieprzebraniem przepisów o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej przy okazji przygotowywania opracowań naukowych, m.in. u Jana Góreckiego zakwestionowano pracę L. Dubickiego *Polska strategia wojenna*, śledztwo umorzono, gdyż skierowanie aktu oskarżenia do sądu uznano za niecelowe, ponieważ podejrzany „w czasie dokonania zarzuconego mu przestępstwa miał w znacznym stopniu ograniczoną zdolność kierowania swym postępowaniem”, a oprócz tego był kilkakrotnie ranny w czasie wojny, zwolniony z wojska ze względów zdrowotnych i przeniesiony w stan spoczynku (IV 1970), emeryt, podczas pobytu w RFN wystąpił o azyl polityczny (IX 1981), po wpro-

W willi zajmowanej przez rodzinę Góreckiego stwierdzono w czasie rewizji, że w piwnicy została wybudowana strzelnica, na której odbywały się strzelania.

W trakcie pozostałych rewizji ujawniono wiele korespondencji zagranicznej (Izrael, Europa Zachodnia, USA), książki i zapiski w języku hebrajskim, wydawnictwa „Kultury” paryskiej itp. W mieszkaniu aresztowanego Karola **Modzelewskiego** zakwestionowano maszynopis ulotki nawołującej społeczeństwo do obrony usuniętych z Uniwersytetu Warszawskiego pracowników naukowych oraz maszynę do pisania^b.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 354–357, mps.

dzeniu w Polsce stanu wojennego udzielił kilku wywiadów zachodnim mediom (m.in. wywiad dla „Der Spiegel” nr 53, 20 XII 1981, wywiady emitowane w telewizji zachodnioniemieckiej 21, 23 XII 1981), wyrokiem Sądu WOW uznany za winnego, że „w 1981 r. na terenie RFN, działając na rzecz wywiadu USA i RFN, udzielił wiadomości stanowiących tajemnicę państwową oraz o sytuacji społeczno-politycznej w kraju” (art. 124 § 1 kk w związku z art. 25 § 2 kk), i skazany na 5 lat pozbawienia wolności (6 X 1982), Sąd Najwyższy w Izbie Wojskowej podwyższył karę do 12 lat pozbawienia wolności (19 XI 1982), wskutek rewizji nadzwyczajnej prokuratora generalnego RP wyrokiem Sądu Najwyższego w Izbie Wojskowej uniewinniony (19 IV 1991), zamordowany w swoim berlińskim mieszkaniu. AIPN, 0874/5.

^b *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.*

1968 kwiecień 11, Warszawa – Meldunek sytuacyjny naczelnika Wydziału VIII Departamentu II MSW plk. Tadeusza Zwierzchowskiego

Warszawa, dnia 11 kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Meldunek nr 12/IV

1. Uzyskaliśmy informacje, że w początkach kwietnia br. do polskich przedstawicielstw handlowych za granicą nadeszły z kraju gazety „Fołks Sztyme” wydawane w języku hebrajskim. Gazety te wysyłane są przez Biuro Kolportażu Prasy i Wydawnictw „Ruch” razem z gazetami polskimi abonowanymi przez nasze placówki. Z uwagi na masowość tego rodzaju przesyłek wyklucza się pomyłki przy ekspedycji prasy, tym bardziej że w jednym przypadku stwierdzono odręczne dopiski: „to należy czytać”.

Fakty nadsyłania nieprenumerowanej [gazety] „Fołks Sztyme” stwierdzono m.in. w następujących przedstawicielstwach:

- stały przedstawiciel PRL przy GATT;
- BRH w Helsinkach, Belgradzie, Moskwie, Bejrucie, Sztokholmie i Damaszku.

O fakcie tym **poinformowano Dep[artament] III**, który operacyjnie interesuje się „Ruchem”.

2. TW „Stefan”¹ podał, że pracownica CHZ „Cekop” L. Morawska poinformowała go o rozmowie, jaka miała miejsce między jej znajomą a Teresą Braude² (narodowości żydowskiej – b[yla] prac[ownica] KC PZPR). Braude miała oświadczyć, że Żydzi będą czekać do 22 kwietnia br. na zmianę dotychczasowej polityki prowadzonej przez tow. Gomułkę. Jeżeli to nie nastąpi, wówczas odpowiednia grupa Żydów przygotowuje załogę fabryki FSO do podjęcia czynnej działalności w dniu 1 maja br., wtedy, jak się wyraziła, „poleje się krew”. (Informacja zostanie **przekazana do Dep[artamentu] III**).

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ TW ps. „Stefan” – brak danych umożliwiających identyfikację.

² **Braude Teresa** (z d. **Cwi**) (ur. 1908), kpt. Uczennica Gimnazjum im. H. Skoczowskiej w Warszawie (1920–1926), absolwentka kursów buchalteryjnych Poliera, buchalter w firmie Haberman i Klein w Warszawie (1927–1929), studentka WWP w Warszawie (od 1929), nauczycielka na kursach dokształcających dla dorosłych Proszowera w Warszawie (1929–1931), członek Związku Pracowników Handlowych i Biurowych w Warszawie (1928), członek (od 1931), funkcjonariusz KPP (1931–1935, łączniczka sekretariatu KPP), KPZU, nauczycielka prywatna (1937–1939), kierowniczka internatu w szkole średniej w Kosowie Poleskim (1939–1941), kalkulator w stołowce „Wojentorgu” w Alma Acie (1941–1943), żołnierz I. DP im. T. Kościuszki, sekretarka w kwaterymistrzostwie (od V 1943), absolwentka kursu oficerów polityczno-wychowawczych w Sielcach, zastępca dowódcy ds. polityczno-wychowawczych kompanii fizylierek (od VIII 1943), nauczycielka języka polskiego w sztabie 1. Korpusu PSZ w ZSRR/1. AWP (od I 1944), oficer do zleceń specjalnych Resortu BP (od X 1944), inspektor Resortu BP/MBP (od XI 1944), inspektor Sekcji 4 Wydziału Personalnego MBP (IV 1945), zastępca kierownika Wydziału ds. Funkcjonariuszy MBP (od IV 1945), zwolniona na własną prośbę (VII 1946), naczelnik wydziału w Biurze Kontroli Rady Państwa (1947–1948), kierownik propagandy Centralnego Związku Spółdzielczego, redaktor, na emigracji (od I 1970). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1987). AIPN, 0193/281, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 1853/1; AIPN, 1268/29090.

3. TW „Iks”³ poinformował, że od swojej bliskiej krewnej – pracownika naukowego UW – dowiedział się, że studenci tej uczelni przygotowują się do bliżej nieznanego wystąpienia w dniu 1 maja br. W miarę możliwości „Iks” pogłębi tę informację.

4. KP „Wrzos”⁴ podał, że odwołanie W[ilhelma] Billiga spowodowało duże przygnębienie wśród osób narodowości żydowskiej zatrudnionych w resorcie atomistyki. Niemniej jednak niektóre z tych osób nie kryją swego negatywnego stosunku do Polski. Między innymi pracownica Szczupakiewicz wyraziła się wobec pracowników swego działu, że „Polacy są takim narodem, który Żydzi muszą trzymać za mordę”.

5. Minister handlu zagranicznego w dniu 9 kwietnia br. odwołał z zajmowanych stanowisk następujące osoby:

- Rudolfa Kwiecińskiego⁵ – wicedyrektora CHZ „Terexport”;
- K. Majkowskiego – dyrektora ds. ogólnohandlowych CHZ „Cetebe” w Łodzi;
- Leona Hendlera⁶ – dyrektora biura CHZ „Agpol”.

Naczelnik Wydziału VIII

Dep[artamentu] II MSW

(-) płk T[adeusz] Zwierzchowski

Odbito w 2 egz.

Egz. nr 1 – Wydz[iał] IX Dep[artamentu] II

Egz. nr 2 – aa

Źródło: AIPN, 0236/160, k. 278–279, mps.

³ TW ps. „Iks” – brak danych umożliwiających identyfikację.

⁴ KP ps. „Wrzos” – brak danych umożliwiających identyfikację.

⁵ **Kwieciński (Stramer) Rudolf** (ur. 1904). Absolwent UJ (1929), podchorąży w Batalionie Podchorążych Rezerwy Piechoty 5A w Cieszynie (do VI 1930), 16. pp w Tarnowie (do IX 1930), pracownik Centralnego Zarządu Sprzedaży Świec w Krakowie (1930–1939), inspektor, dyrektor w „Truście restauracji, stołówek i kawiarni” we Lwowie (1939–1941), nauczyciel języka niemieckiego w szkołach średnich, wykładowca w Syberyjskim Instytucie Metalurgicznym i Moskiewskim Instytucie Stali w Stalińsku (do V 1944), oficer, wykładowca I. DP im. T. Kościuszki (V 1944–XI 1945), dyrektor naczelny Dolnośląskiego Zjednoczenia Przemysłu Konfekcyjnego (1945–1946), korespondent Szwajcarsko-Polskiego Towarzystwa Handlowego „Wisła” (do 1949), dyrektor Domu Handlowego „Transactor” SA (1949–1963), dyrektor ds. ogólnohandlowych w PHZ „Terexport” (1963–1968), emeryt (od VIII 1968), na emigracji (od XII 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek PPR (od 1944), PZPR (do 1968, wykluczony). Inwigilowany w ramach sprawy agenturalnego sprawdzenia krypt. „Prezes” przez Wydział XI Departamentu II MSW (od 1959), w ramach SOR krypt. „Żubry” (od 1962, materiały sprawy zarchiwizowano 1969) przez tę samą jednostkę, następnie przez Wydział VIII Departamentu II MSW jako podejrzany o dokonywanie nadużyć finansowych. AIPN, 01224/1789; AIPN, 1268/1116, t. 1–2.

⁶ **Hendler Leon** (ur. 1918), mjr. Ur. w Warszawie, student Wyższej Szkoły Elektrotechnicznej w Paryżu (przed 1939), we Lwowie (od X 1939), ZSRR (od 1940), żołnierz, oficer I. DP im. T. Kościuszki (V 1943–XI 1946), MON, SG WP (do 1949), szef Biura Rewindykacji i Odszkodowań Wojennych w Berlinie (1949–1950), attaché handlowy w Wiedniu (1950–1954), Brukseli (1955–1957), dyrektor handlowy w CHZ „Ciech” (od 1957), dyrektor Biura Handlu w Agencji Reklamy Handlu Zagranicznego „Agpol” (1966–1968), na emigracji (od IX 1968). Członek KZMP (od 1934), PPR, PZPR. Według dokumentów UB/SB miał być informatorem ps. „Kucyk” GZI WP (od 1947), następnie ps. „Krzysztof” Departamentu VII MBP (od 1950)/Departamentu I MSW (do 1962). Inwigilowany przez Departament VII MBP w ramach SEO krypt. „Krzysztof” (VI–XII 1954), Departament II MSW (początek lat 60.). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 01069/410; AIPN, 1268/29205.

1968 kwiecień 11, Warszawa – Notatka dyrektora Biura Śledczego MSW płk. Józefa Chomętowskiego dotycząca liczby zatrzymanych w związku z wydarzeniami marcowymi w dniach 7 marca – 10 kwietnia 1968 r.

Warszawa, dnia 11 kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a6^a

Notatka

dot. osób zatrzymanych w związku z ostatnimi wydarzeniami

W okresie od dnia 7 marca do 10 kwietnia 1968 r. zatrzymano w związku z zajściami – 2753 osoby.

1. Wśród zatrzymanych było:

a) 655 studentów, w tym:

– studentów uniwersytetów – 247

– studentów politechnik

(wieczor[owych] szkół inżynierskich) – 199

– studentów innych uczelni – 209

b) uczniów różnych szkół – 491

c) osób niepracujących – 217

d) robotników – 940

e) pracowników umysłowych – 277

f) innych osób – 173

2. Spośród zatrzymanych:

a) aresztowano tymczasowo – 328 osób, w tym 93 studentów,

b) zwolniono w term[inie] 48 godz. – 1861 osób, w tym 406 stud[entów].

3. Objęto postępowaniem karnym i karno-administracyjnym (łącznie z tymcz[asowo] aresztowanymi) – 1236 osób, w tym 287 stud[entów].

4. Skierowano do sądu – 160 spraw, p[rzeciw]ko 183 osobom, w tym – 25 studentom.

Sądy rozpatrzyły 60 spraw, p[rzeciw]ko 54 osobom, w tym 10 stud[entom].

Nie rozpatrzono 100 spraw, p[rzeciw]ko 119 osobom, w tym 15 stud[entom].

Orzeczono:

a) zasadn[iczą] karę aresztu – 50 osobom, w tym 6 studentom,

b) zasadn[iczą] karę grzywny – 5 osobom, w tym 1 studentowi,

c) uniewin[niono] i umorzono – 9 osób, w tym 3 studentów.

5. Skierowano do KKA wnioski p[rzeciw]ko 668 osobom, w tym 139 stud[entom].

KKA rozpatrzyły wnioski p[rzeciw]ko 360 osobom, w tym 95 studentom.

Nie rozpatrzono wniosków p[rzeciw]ko 308 osobom, w tym 44 studentom.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Orzeczono:

- a) zasadn[iczą] karę aresztu – 132 osobom, w tym 46 studentom,
- b) zasadn[iczą] karę grzywny – 211 osobom, w tym 47 studentom,
- c) karę nagany – 1 osobie,
- d) uniewin[niono] i umorzono – 16 osób, w tym 2 studentów.

6. W oparciu o wyniki postępowania karnego i karno-administracyjnego przekazano rektorom i senatom poszczególnych uczelni dane dot. udziału 422 studentów w zakłócaniu porządku publicznego.

Według danych Zarządu Sztabu Generalnego na dzień 8 IV [19]68 r. relegowano z wyższych uczelni 34 osoby, zawieszono 116 osób, powołano do wojska 42 osoby (ponadto ^a14^a odbyło już służbę).

7. W okresie do dnia 6 IV [19]68 r. zdjęto z zajmowanych stanowisk (dane Departamentu III) bądź wystąpiono z wnioskiem o zdjęcie oraz usunięto z partii 150 osób, w tym pracowników naukowych – 31 (27 osób zwolniono ze stanowisk i 4 osoby wykluczono z PZPR).

8. Wśród zatrzymanych było 28 pracowników naukowych (samodzielnych i pomocniczych), z czego w stosunku do 13 osób zastosowano areszt tymczasowy.

9. Aktualnie w aresztach przebywa:

- a) tymczasowo aresztowanych – 305 osób, w tym 80 studentów,
- b) zatrzymanych – 11 osób, w tym 2 studentów.

Płk mgr J[ózef] **Chomętowski**

Załącznik

Według danych Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego na dzień 10 IV [19]68 r.:

- relegowano 69 studentów,
- zawieszono 118 studentów.

Według danych Sztabu Generalnego na dzień 8 IV [19]68 r. z uczelni:

- 1) relegowano 34 studentów,
- 2) zawieszono 116 studentów.

Z relegowanych:

a) 9 osobom doręczono karty powołania, z czego 4 zgłosiło się do jednostek wojskowych,

b) pozostali relegowani:

- 7 osób przebywa w areszcie,
- 5 osób ukarano przez sąd,
- 4 osoby poszukuje się,
- 4 osoby zgłosiły się do wojska,
- 2 osobom wycofano karty powołania,
- 1 osoba przebywa w szpitalu,
- 2 osoby na badaniu lekarskim.

Z zawieszonych:

a) 42 osobom doręczono karty powołania, z czego 38 osób zgłosiło się już do jednostek wojskowych,

- b) 28 osób przebywa w aresztach,
- c) 6 osób skazano przez sąd,
- d) 5 osób przechodzi badania lekarskie
- e) 2 osoby uznano za niezdolne do służby,
- f) 2 osoby nie ukończyły jeszcze 18 lat,
- g) 8 osób poszukuje się,
- h) 8 osobom przesłano karty powołania celem doręczenia,
- i) 14 osób odbyło służbę wojskową,
- j) 1 osoba – absolwent wyższej uczelni – omyłkowo wykazany jako zawieszony.

Źródło: AIPN, 01288/23, k. 233–235, mps.

1968 kwiecień 11, Warszawa – Pismo Komendy MO m.st. Warszawy do rektora SGPiS dotyczące zarzutów wobec studentów tej uczelni uczestniczących w wydarzeniach marcowych

Warszawa, dnia [11]¹ kwietnia 1968 r.

**Jego Magnificencja
Rektor Szkoły Głównej Planowania i Statystyki
Tow. dr W[iesław] Sadowski**

W odpowiedzi na pismo z dnia 29 marca 1968 r., nr KT-pf/17/68, przesyłam dane charakteryzujące działalność studentów wymienionych w naszych pismach z dnia 19 i 25 marca br.

^a1. Bekier Stefan – stud[ent] III r. Wydziału Handlu Zagranicznego

W okresie poprzedzającym wydarzenia na terenie SGPiS i innych uczelni utrzymywał ścisły kontakt z organizatorami tych zajęć i był jednym ze współorganizatorów ekscesów na swojej uczelni. Był inicjatorem kolportażu ulotek nawołujących do wiecu na UW w dniu 8 marca 1968 r. Do dnia 11 marca 1968 r. prowadził wśród studentów SGPiS szeroko zakrojoną akcję zmierzającą do wywołania zamieszania na uczelni, udzielenia poparcia organizatorom ekscesów na UW i PW.

11 marca br. wspólnie z innymi osobami zorganizował wiec protestacyjny w Auli Spadochronowej. Jego zachowanie i wypowiedzi szkalujące partię i rząd podburzały studentów do bardziej aktywnego działania². Był jednym z autorów rezolucji wystosowanej do władz partyjnych i państwowych.

Od dnia 11 marca br. prowadził zakonspirowaną działalność, m.in. razem z Zielińskim Witoldem, zmierzającą do wywołania dalszych ekscesów w środowisku akademickim.

2. Borowski Marek – stud[ent] V r. Wydziału Handlu Zagranicznego

Dnia 11 marca br. wspólnie z innymi studentami znanymi z wrogiej działalności doprowadził do zorganizowania wiecu protestacyjnego w Auli Spadochronowej. Spełniał on m.in. rolę prowadzącego „zebranie”³. Jego postawa i zachowanie wpłynęły niekorzystnie na zebranych studentów, powodując dalszą ich aktywizację. Jako jeden z członków „komisji redakcyjnej” brał udział w opracowywaniu rezolucji, zgłaszając do niej postulaty i wpływając na umieszczenie takich sformułowań, jakie znalazły się w jej

^a Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: wyj[echał] do Izraela.

¹ Datę dzienną ustalono na podstawie wniosków o ukaranie studentów: W. Nowotnego (ASGH, EP 32015), J. Kli-gera (ASGH, EP 26886), W. Dobosiewicza (ASGH, HZ 29224) i A. Sikorskiego (ASGH, FiS 25041), które zostały sporządzone przez rzeczników dyscyplinarnych SGPiS. Znajdują się one w aktach studenckich ww. osób.

² 11 III 1968 r. doszło do spontanicznego gromadzenia się studentów SGPiS w Auli Spadochronowej, a następnie wiecu z udziałem rektora w Auli Głównej, podczas którego zabierał głos m.in. Stefan Bekier. Wiec w Auli Spadochronowej w gmachu głównym SGPiS miał miejsce 12 III 1968 r.

³ Marek Borowski prowadził wiec w Auli Głównej SGPiS (11 III 1968), a nie w Auli Spadochronowej, jak błędnie informuje publikowany dokument.

tekście. Po wiecu prowadził rozmowy z innymi studentami, występując z wrogich partii i rządowi pozycji.

3. Dobosiewicz Włodzimierz⁴ – stud[ent] III r. Ekonomiki Produkcji

Aktywny uczestnik wiecu, jaki odbył się w dniu 11 marca 1968 r. na terenie SGPiS. W czasie trwania wiecu występował za uchwaleniem rezolucji potępiającej interwencję MO w czasie zajść dnia 8 marca br., w sposób wrogi komentował przebieg wydarzeń w Warszawie, sugerując skupionym wokół siebie studentom przejście do bardziej zdecydowanego działania. Utrzymywał w tych dniach bliskie kontakty ze studentami znanymi nam z wrogiej postawy.

4. Dembek Roman Włodzimierz⁵ – stud[ent] III r. Wydz[iału] Handlu Zagran[icznego]

Brał czynny udział w wiecu na terenie SGPiS dnia 11 marca br. W rozmowach ze studentami zajmował wrogie stanowisko, potępiając politykę partii i rządu PRL. Deklarował się jako zwolennik działalności grupy wichrzycieli. Wszedł w skład komitetu studenckiego na Wydziale Handlu Zagr[anicznego], którego zadaniem miało być badanie przebiegu wydarzeń w Warszawie. W tym celu utrzymywał bardzo bliskie kontakty m.in. z Bekierem, uzgadniając plan działania na przyszłość.

⁴ **Dobosiewicz Włodzimierz** (ur. 1948). Ekonomista, matematyk, informatyk, prof. Absolwent XV LO im. N. Żmichowskiej w Warszawie (1966), Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS (1971), Wydziału Matematyki i Mechaniki UW (1972). Student WHZ SGPiS (1966–1971), obwiniony przez rzecznika dyscyplinarnego SGPiS dr. Zbigniewa Klepackiego (22 IV 1968) o to, że „w czasie trwania wiecu na SGP[i]S w dniu 11 III 1968 r. występował za uchwaleniem rezolucji potępiającej interwencję MO w czasie zajść studenckich w dniu 8 III 1968 r., w sposób wrogi komentował przebieg powyższych wydarzeń, sugerując zebranych wokół siebie studentom przejście do bardziej zdecydowanego działania. W okresie zajść studenckich utrzymywał bliskie kontakty ze studentami znanymi z wrogiej postawy wobec władzy ludowej”, ukarany przez Uczelnianą Komisję Dyscyplinarną SGPiS naganą z ostrzeżeniem (17 V 1968), orzeczenie podtrzymała Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna SGPiS (19 VI 1968). Wykładowca UW (1972–1981, starszy asystent, adiunkt w Instytucie Maszyn Matematycznych/Informatyki), na emigracji w Kanadzie (od 1981), wykładowca University of Guelph (Ontario, Kanada). Członek NSZZ „Solidarność”. Objęty zakazem wyjazdów zagranicznych przez Wydział III K MO m.st. Warszawy (1968–1970). AIPN, 1005/95887; ASGH, Wydział Handlu Zagranicznego, 29224.

⁵ **Dembek Roman Włodzimierz** (ur. 1948). Absolwent IV LO w Katowicach (1965), Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS (1970). Obwiniony przez rzecznika dyscyplinarnego SGPiS dr. Zygmunta Bosiakowskiego (23 IV 1968), który wnioskował o zawieszenie na rok w prawach studenta z uwagi na to, że „działalność obwinionego miała wyraźny charakter podburzający, albowiem sam fakt czytania Konstytucji PRL nie jest zabroniony, ale czytanie na zasadzie wyrwania z kontekstu określonych artykułów, w szczególności takich, które w danym wypadku działają podburzająco i stwarzają nieufność do władzy, musi być uznana za czyn prowokacyjny. Obwiniony twierdzi, że nie zdawał sobie sprawy z wymowy swego działania, ale należałoby się zapytać, skąd miał w dniu 11 marca na wiecu tekst Konstytucji, skąd wiedział, o jaki artykuł chodzi. Wydaje się, że działanie jego było z góry zaplanowane. Drugim momentem jest wizyta obwinionego w Akademii Medycznej, gdzie udał się w celu sprowadzenia studentów tej uczelni na SGPiS na środę 13 marca. Tym samym obwiniony wziął udział w organizacji nielegalnego wiecu w dniu 13 marca, który, rzecz jasna, na skutek działania władz uczelni nie doszedł do skutku”, ukarany przez Uczelnianą Komisję Dyscyplinarną SGPiS naganą z ostrzeżeniem (20 V 1968). Inwigilowany w ramach KE (1968–1969) przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w związku z wejściem w skład komitetu studenckiego powołanego na WHZ SGPiS (III 1968), mającego zbadać przebieg wydarzeń Marca’68 w Warszawie. W aktach KE znajdują się: notatka dotycząca wspomnianego komitetu (14 III 1968), wypis z akt studenckich figuranta (21 III 1968), notatka inspektora Wydziału III K MO m.st. Warszawy por. Witolda Górskiego ze spotkania z TW ps. „Leszek” zawierająca wzmiankę na temat R. Dembka (3 III 1969) oraz notatka wspomnianego funkcjonariusza (1 VIII 1969) m.in. zawierająca stwierdzenie, że komitet, w skład którego wszedł R. Dembek, nie podjął żadnej działalności, a on sam nie brał „czynnego udziału w dalszych wydarzeniach na uczelni”. AIPN, 0423/2405; ASGH, Wydział Handlu Zagranicznego, 27571.

5. Karczmarczyk Janusz Marian^b – stud[ent] IV r. Wydz[iału] Handlu Zagr[anicznego]

Wchodził w skład grupy przygotowującej wystąpienia studentów SGPiS. W rozmowach ze studentami występował zdecydowanie po stronie inspiratorów i organizatorów zajęć, wykazując poparcie dla ich działalności. Przed 8 marca br. utrzymywał kontakty ze Szlajferem. Podburzał studentów do organizowania ulicznych demonstracji.

6. Komar Michał Waclaw – stud[ent] IV r. Wydz[iału] Handlu Zagranicznego

Jeden z najbardziej aktywnych członków grupy, która zorganizowała wiec w dniu 11 marca br. na uczelni. Utrzymywał kontakty z rozrabiacką grupą z UW i w porozumieniu z tą grupą prowadził wrogą działalność na SGPiS. Inicjator i organizator akcji kolportażu wrogich ulotek. W wystąpieniach swoich szkalował politykę partii i rządu PRL. Zwolennik zdecydowanych form działania w środowisku studenckim.

W dniu 11 marca 1968 r. podburzał studentów do czynnego poparcia studentów UW i PW. W tym samym dniu zrywał wywieszone przez władze uczelni odezwy potępiające chuligańskie rozróbki w Warszawie.

7. Kliger Josef – stud[ent] III r. Wydz[iału] Ekonomiki Produkcji

Należy do grona studentów przygotowujących demonstracje polityczne na uczelni. Inspirator i organizator akcji ulotkowej. W dniach 8–11 marca br. podburzał studentów do masowych wystąpień w celu poparcia działalności rozrabiackiej grupy studentów UW i PW. W wypowiedziach swych szkalował czynniki partyjne i rządowe Polski, zarzucając im antysemityzm^c.

8. Korba Wiktoria⁶ – stud[entka] IV r. Wydziału Handlu Zagranicznego

Ww. utrzymuje kontakty z Bekierem, Sikorskim, Komarem. W środowisku studenckim propagowała formy prowadzonej przez nich działalności, sugerowała udzielenie czynnego poparcia studentom UW i PW, wrogo się wypowiadała na tematy polityki partii i rządu. Jej postawa i wypowiedzi obliczone były na wywołanie zamętu wśród studentów i przeciwstawienie się zarządzeniom władz uczelni.

9. Modzelewski Jan Henryk – stud[ent] V r. Wydz[iału] Finansów i Statystyki

Aktywny uczestnik wiecu w dniu 11 marca br. W wystąpieniu swoim stwierdzał, że wydarzenia na UW w dniu 8 marca były spowodowane przez nasze władze. Przybycie aktywu robotniczego na UW było jedną prowokacją, a drugą – interwencja MO. Jego agresywna i wroga postawa spotkała się z aplauzem zebranych studentów, co w konsekwencji doprowadziło do dalszych nieodpowiedzialnych wystąpień.

^b *Woryginał*: Janusz Marcin.

^c *Fragment z lewej strony dokumentu zaznaczono odręczną linią.*

^d *Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: wy[jechała] do Izraela.*

⁶ **Korb Wiktoria (Korba Wiktoria)** (ur. 1945). Ekonomistka, pisarka, dziennikarka, dr. Ur. w Kazachstanie, w Polsce (od 1946), absolwentka XIV LO im. K. Gottwalda w Warszawie (1963), studentka Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS (1963–1968), dziennikarka tygodnika studenckiego „Politechnik” (1966–1968), na emigracji (od VIII 1968) w Austrii, Wielkiej Brytanii, RFN, Szwajcarii, Berlinie Zachodnim, pracownik agend ONZ w Indonezji (od 1979), na Filipinach, w Szwajcarii (do 1988), przedstawicielka niemieckiej rządowej organizacji współpracy gospodarczej GTZ w Polsce (1991–1992), korespondentka „Gazety Wyborczej” (1990), „Głosu Wielkopolskiego”, współpracowniczka RWE (1989–1993), berlińskiego radia SFB4-„Multi-Kulti”, prasy polonijnej w RFN, autorka książki *Ni pies, ni wydra... Marzec '68 we wspomnieniach warszawskiej studentki* (2006). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE z powodu kontaktów z S. Bekierem, J. Kligerem, A. Sikorskim i M. Komarem (1968), wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1368/1947; AIPN, 0208/867; ASGH, Wydział Handlu Zagranicznego, 22783/2548.

10. Nowotny Włodzimierz Stanisław⁷ – stud[ent] I r. Wydz[iału] Ekon[omii] Produkcji^a

Na wiecu dnia 11 marca br. kilkakrotnie zabierał głos, stwierdzając, że posiada sprawdzone informacje, że aktyw robotniczy otrzymał po 2 tys[iące] złotych za rozpoczęcie wiecu na UW. Stwierdzenie takie wywołało olbrzymią reakcję zebranych. Domagał się uchwalenia rezolucji potępiającej interwencję władz na uczelniach. Dalsze jego wypowiedzi wygłaszane wśród studentów powodowały wrogie nastroje i aktywizowały to środowisko.

11. Salzman Jerzy⁸ – stud[ent] IV r. Wydz[iału] Handlu Zagranicznego

Uczestnik wiecu w dniu 11 marca br. Członek komitetu studenckiego na Wydziale Handlu Zagranicznego powołanego do badania przebiegu wydarzeń od 8 marca br. Wykazywał dużą aktywność w rozpowszechnianiu wśród studentów fałszywych informacji o zajściach na terenie Warszawy.

12. Sandgarten Alicja⁹ – stud[entka] II r. Wydz[iału] Finansów i Statystyki

Dnia 7 marca br. wspólnie z Elżbietą Wrzesińską, stud[entką] II r. [Wydziału] F[inansów] i S[tatystyki], dokonała kolportażu dużej ilości ulotek (w Auli Spadochronowej, zrzucając je z balkonu III p.) nawołujących studentów do wzięcia udziału w wiecu protestacyjnym na dziedzińcu UW w dniu 8 marca 1968 r.

13. Sikorski Andrzej – stud[ent] IV r. Wydz[iału] Handlu Zagranicznego

Ww. wchodził w skład grupy przygotowującej wystąpienia studentów na uczelni. Utrzymywał wspólnie z Komarem i Bekierem ożywione kontakty z „rozrabiacką” grupą

⁷ **Nowotny Włodzimierz Stanisław** (ur. 1945). Absolwent I Gimnazjum w Zagrzebiu (1963), student Wydziału Elektroniki politechniki w Zagrzebiu (1963–1964), słuchacz Państwowej Szkoły Technicznej w Warszawie (1964–1967), Wydziału Ekonomiki Produkcji SGPiS (1967–1968), obwiniony przez rzecznika dyscyplinarnego SGPiS dr. Zbigniewa Klepackiego (22 IV 1968), m.in. na podstawie zeznań J. Granata, studenta III roku WHZ SGPiS i W. Rakowskiego, asystenta na WHZ SGPiS, o to, że „na wiecu w SGP[i]S w dniu 11 III 1968 r. W. Nowotny wygłosił kilka przemówień, które miały zdecydowanie wrogi i prowokacyjny charakter. Jego wypowiedzi aktywizowały zebranych, powodowały wzrost fermentu. W swych przemówieniach W. Nowotny stwierdził między innymi, że posiada sprawdzone informacje, iż członkowie aktywu robotniczego i ORMO otrzymali po 2000 zł za udział w akcji porządkowej na terenie UW w dniu 8 III 1968 r. Ponadto domagał się uchwalenia rezolucji potępiającej interwencję władz podczas tzw. studenckich zajęć marcowych”, ukarany przez Uczelnianą Komisję Dyscyplinarną SGPiS wydaleniem z uczelni (17 V 1968), orzeczenie podtrzymała Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna SGPiS (19 VI 1968). Inwigilowany w ramach KE przez Wydział III K MO m.st. Warszawy z uwagi na udział w wiecu na SGPiS 11 III 1968 r. (1968–1969), na emigracji (od 1968). AIPN, 0208/868; ASGH, Wydział Ekonomiki Produkcji, 32015.

⁸ **Salzman Jerzy** (ur. 1946). Impresario. Absolwent LO w Kole (1964), Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS (1970). Student WHZ SGPiS (1964–1969), obwiniony przez rzecznika dyscyplinarnego SGPiS dr. Zygmunta Bosiakowskiego (25 IV 1968) o to, że „był uczestnikiem wiecu w dniu 11 marca, jak również dnia 13 marca, gdzie wystąpił jako reprezentant grupy studentów zamieszkujących na Jelonkach. Sam fakt nie był prawdziwy, albowiem obwiniony nie miał upoważnienia do takiego postawienia sprawy. Jednakże ten drobny zdawałoby się fakt mógł mieć zasadnicze znaczenie, albowiem sugerował istnienie zorganizowanej, o ustabilizowanym stosunku do istniejących wydarzeń, grupy studentów na Jelonkach. Ten fakt mógł działać podburzająco na pozostałą młodzież studencką. Innym zarzutem jest rozpowszechnianie fałszywych informacji o wypadkach, jakie miały miejsce w tym czasie w Warszawie”, ukarany przez Uczelnianą Komisję Dyscyplinarną SGPiS naganą z ostrzeżeniem (17 V 1968). Członek PZPR. Pracownik Impresariatu PRiTV (do 1984, zastępca kierownika działu), Agencji Poltel (od 1984, zastępca kierownika działu), Polskiej Agencji Artystycznej „Pagart”, współwłaściciel Agencji Filharmonia w Warszawie (od 1995). AIPN, 1005/83353; ASGH, Wydział Handlu Zagranicznego, 25038.

⁹ **Olszańska Alicja Izabella** (z d. **Sandgarten**) (ur. 1948). Absolwentka XVII LO im. A. Frycza-Modrzewskiego w Warszawie (1965), WFIS SGPiS (1971). Pracownik Centrum Informatyki przy Komisji Planowania Rady Ministrów, Centrali Handlowej Sprzętu Rolniczego „Agroma” w Warszawie, Centrum Informatyki Energetyki w Warszawie. Inwigilowana w ramach KE (III 1968–III 1969) przez Wydział III K MO m.st. Warszawy z powodu kolportażu ulotek na SGPiS (7 III 1968). AIPN, 0423/2277; AIPN, 728/8426; ASGH, Wydział Finansów i Statystyki, 29702.

z UW. Był inicjatorem i organizatorem kolportażu wrogich ulotek, organizatorem wiecu w dniu 11 marca 1968 r. Nawoływał studentów do przeciwstawiania się zarządzeniom władz uczelni, w wypowiedziach swych występował zawsze z wrogich naszemu państwu pozycji.

Po 11 marca br. kontynuował swą działalność zmierzającą do wywołania dalszych ekscesów na uczelni (konspiracyjne zebrania grupy). Brał udział w redagowaniu rezolucji.

14. Szyrmer Jacek Henryk¹⁰ – stud[ent] II r. Wydz[iału] Handlu Zagranicznego

Uczestnik wiecu w dniu 11 marca 1968 r., wszedł w skład komitetu studenckiego powołanego do badania przebiegu wydarzeń od dnia 8 marca br. W wypowiedziach swych popierał działalność organizatorów tych zajęć i deklarował się jako zwolennik kontynuowania tej działalności. Występował jako przeciwnik polityki partii i rządu PRL i takie poglądy głosił wśród stud[entów] SGPiS.

15. Tarasiuk Grzegorz¹¹ – stud[ent] V r. Wydz[iału] Handlu Zagranicznego

W dniach 8–11 marca br. rozpowszechniał wśród studentów fałszywe wiadomości dot. przebiegu zajęć na terenie Warszawy. Występował jako zwolennik działalności organizatorów zajęć na UW, stwierdzając, że wszyscy studenci SGPiS powinni udzielić im czynnego poparcia. Wypowiedzi jego szkalowały partię i rząd. Funkcjonariuszy MO nazwał „gestapowcami”, „bandą płatnych najemników” itp. Rozpowszechniał wiadomości, że aktyw robotniczy i ORMO były opłacone za likwidowanie zajęć w dniach 8–11 marca br.

16. Walecki Juliusz – stud[ent] III r. Wydz[iału] Handlu Zagranicznego

Ww. wszedł w skład komitetu studenckiego na Wydziale Handlu Zagranicznego. Prowadził szeroko zakrojoną działalność zmierzającą do wciągnięcia do nieodpowiedzialnych wystąpień szerokiej rzeszy studentów. Rozpowszechniał kłamliwe wiadomości o przyczynach i przebiegu zajęć, usiłując wprowadzić ferment w środowisku studentów SGPiS. Wypowiedzi jego cechowała wrogość w stosunku do partii i rządu PRL.

¹⁰ **Szyrmer Jacek Henryk** (ur. 1947). Ekonomista, geograf, dr. Absolwent II LO w Olsztynie (1965), Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS (1971). Student WHZ SGPiS (1965–1971), zawieszony w prawach studenta przez rektora (20 IV 1968), obwiniony przez rzeczownika dyscyplinarnego SGPiS dr. Zygmunta Bosiakowskiego, który wnioskował o zawieszenie w prawach studenta na rok (25 IV 1968) „ze względu na to, że działalność obwinionego sprowadzała się do trzech zasadniczych punktów: 1) wypowiedzi na zebraniu w Auli Głównej w dniu 11 marca br., 2) uczestniczenie w Komitecie opracowującym rezolucję studencką, 3) udział w zebraniu na Politechnice Warszawskiej. Z wszystkich trzech wymienionych punktów można mieć zastrzeżenia przede wszystkim do działalności przedstawionych w punkcie pierwszym. Jak stwierdzają uczestnicy tego zebrania, wystąpienie obwinionego miało charakter szczególnie burzliwy. Wprawdzie nie było w nim bezpośrednich sugestii działania ze strony studentów, ale treść tego przemówienia zarówno na swoją formę, jak też częściowo i meritum sprawy działały pobudzająco na słuchaczy”, ukarany przez Uczelnianą Komisję Dyscyplinarną SGPiS wydaleniem z uczelni ze względu na negatywną postawę (17 V 1968), orzeczenie zostało zmienione przez Odwoławczą Komisję Dyscyplinarną SGPiS, która zawiesiła J. Szyrmera w prawach studenta na rok, m.in. ze względu na to, że włączył się aktywnie do akcji komitetowej dopiero w dn. 8 III 1968 r. oraz wykazał skruczę w trakcie przewodu II instancji (20 VI 1968), przywrócony w prawach studenta (1 X 1968, z faktyczną możliwością podjęcia studiów od lutego 1969). Pracownik Instytutu Transportu Samochodowego, pracownik naukowy Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyńskiego PAN (od 1971). Inwigilowany przez Grupę IVa Wydziału III K MO m.st. Warszawy w ramach KE krypt. „Mer” z uwagi na udział w wiecu na SGPiS 11 III 1968 r. i członkostwo w Komitecie studenckim na WHZ SGPiS (1968–1970). AIPN, 01975/2077; AIPN, 0721/10; ASGH, Wydział Handlu Zagranicznego, 27571.

¹¹ **Tarasiuk Grzegorz Jan** (ur. 1943). Ekonomista. Absolwent SGPiS, pracownik naukowy SGGW, SGPiS. Członek SZSP, ZNP. AIPN, 1005/142396.

17. Wrzeńska Elżbieta – stud[entka] II r. Wydz[iału] Finansów i Statystyki

Dnia 7 marca br. wspólnie ze stud[entką] II r. [Wydziału] F[inansów] i S[tatystyki] Alicją Sandgarten dokonała kolportażu ulotek (zrzucając je z III p. Auli Spadochronowej) nawołujących do wzięcia udziału w wiecu protestacyjnym na terenie UW w dniu 8 marca 1968 r.

°18. Zieliński Witold – stud[ent] V r. Wydz[iału] Handlu Zagranicznego

Współorganizator wiecu w dniu 11 marca 1968 r., na którym nawoływał do wyjścia na ulice Warszawy w celu czynnego udzielenia poparcia studentom UW i PW. Wypowiedzi jego były szczególnie wrogie, obliczone na wywołanie ekscesów na terenie SGPiS. Nawoływał do zorganizowania strajku na uczelni. Był jednym z organizatorów strajku na terenie PW, gdzie wprowadził ogromne zamieszanie wśród studentów. Usiłował przekupić portierkę SGPiS, aby wydała mu klucze do pomieszczeń, skąd chciał wykraść dokumenty dot. studentów biorących czynny udział w zajściach.

Zieliński wykonywał i kolportował ulotki, odezwy nawołujące do masowych wystąpień studentów i robotników^f.

Druk. H.Z. Opr. W.G.

Źródło: AIPN, 0363/5, k. 9–14, mps.

^e Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: wydalony z uczelni.

^f Poniżej nieczytelny podpis.

1968 kwiecień 11, Warszawa – Notatka inspektora Grupy IVa Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy sierż. Roberta Petersa z doniesienia KP ps. „Aram” dotycząca planów zorganizowania wiecu w dniu 22 kwietnia 1968 r.

Warszawa, dnia 11 kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^{a1}

Notatka służbowa¹

ze spotkania z KP „Aram”², który przekazał następujące informacje:

Celem nawiązania osobistego kontaktu ^az^a Marianem Dąbrowskim (o którym ^bmu^b wiadomo, że usiłuje zorganizować wiec w dniu 22 kwietnia 1968 r. oraz że jest współautorem odezw) [KP „Aram”] organizuje w drugi dzień świąt spotkanie osób, które działały w komitetach studenckich lub też aktywnie popierały ich działalność i aktualnie nie zaprzestały swojej działalności.

Spotkanie ma mieć miejsce w pokoju „Arama” w akademiku UW przy ul. Kickiego 9.

Poprzez Karstównę, Borkowską i swoich przyjaciół rozkolportował tę informację wśród zainteresowanych osób. Otrzymał już telefoniczne zgłoszenia od delegatów z filozofii, [Wydziału] Mat[ematyki i] Fiz[yki] i [Wydziału] Ek[onomii] Pol[itycznej] (nazwisk nie podali).

Ponadto student PW Chułerański^{c3}, który „waletuje” u niego w pokoju, poinformował go, że przyprowadzi parę osób z PW, które są zainteresowane tym, żeby wiec w dniu 22 kwietnia 1968 r. odbył się. Ponieważ nie mógł osobiście spotkać Dąbrowskiego,

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^{b-b} Skreślono.

^c Woryginał: Huerkański.

¹ Notatka została poprzedzona pismem przewodnim I zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. S. Sławińskiego do wiceministra spraw wewnętrznych K. Świtły z dnia 12 IV 1968 r. AIPN, 01288/26, k. 27. Dołączono do niej drugą notatkę służbową sierż. R. Petersa z dnia 11 IV 1968 r. o następującej treści: „W dniach 9 i 10 IV 1968 r. KP «Aram» w kawiarni «Harenda» odbył spotkania z Bronisławą Karst i Hanką Borkowską. W trakcie rozmowy ww. pozytywnie ustosunkowały się do propozycji «Arama» co do zwołania w drugi dzień świąt zebrania osób, które aktualnie działają przy organizowaniu wiecu w dniu 22 IV 1968 r. Zadeklarowały swą pomoc przy kolportowaniu informacji o planowanym zebraniu. Ponadto zaproponowały: Bronisława Karst – proponuje spotkanie z A[ntonim] Słonimskim na neutralnym gruncie – termin do uzgodnienia. Hanka Borkowska – proponuje spotkanie z naukowcami, byłymi działaczami w 1956 r., propozycje na ten temat ma podać w drugi dzień świąt. Złożyć te czki do aktywnego rozpracowania – zainteresowania”. AIPN, 01288/26, k. 24.

² KP ps. „Aram” – zob. *Marzec 1968...*, t. 2: *Kronika wydarzeń*, cz. I, dokument nr 376, przypis nr 1.

³ **Chułerański Wiesław** (ur. 1948). Absolwent XXV LO w Falenicy (1966), student WMEiL PW (1966–1968), zatrzymany (30 IV 1968), aresztowany pod zarzutami z art. 170 kk („rozpowszechniania ulotek zawierających treści mogące wywołać niepokój publiczny”), w areszcie razem z J. Orgelbrandem podjął głodówkę, zwolniony (18 VII 1968), śledztwo umorzono z powodu „niestwierdzenia czynu przestępnego” (22 VIII 1968), student Policealnego Studium Gospodarczego, pracownik FSO. AIPN, 473/8; AIPN, 910/4052; DES PW, Wydział Mechaniczny Energetyki i Lotnictwa 74109.

informacje o w[yżej] wym[ienionym] zebraniu przekazał stud[entowi] Meuszyńskiemu⁴ – przyjacielowi Dąbrowskiego. W dzień później (9 kwietnia br.) Meuszyński poinformował „Arama”, że Dąbrowski jest zainteresowany spotkaniem, które on organizuje, chętnie się z nim spotka, ale nie na terenie akademika, ponieważ boi się aresztowania. Jako miejsce spotkania zaproponował kawiarnię TPPR – dzień 12 kwietnia 1968 r.

Następnie Meuszyński dał do wglądu „Aramowi” dwie odezwy pisane na maszynie (jedna pt. „**Obywatele, robotnicy, studenci**”, druga „**Co się za tym kryje**”), informując, że ich współautorem jest Marian Dąbrowski, od którego otrzymał oba egzemplarze.

Odezwy te wg Meuszyńskiego zostaną rozkolportowane dopiero na dzień lub dwa przed 22 kwietnia br., by uniknąć przedwczesnych aresztowań, które mogłyby zastraszyć ogół studentów.

Ponadto Meuszyński poinformował „Arama”, że wyjeżdża do domu i o dokładnym terminie spotkania jego z Dąbrowskim zostanie poinformowany przez studenta Godlewskiego⁵, który jest łącznikiem pomiędzy Dąbrowskim a akademikiem. „Aram” zna Godlewskiego i widział u niego egzemplarz odezwy „Obywatele, robotnicy, chłopci”, wykonany na powielaczu i odbity na wysokogatunkowym papierze.

Zadanie:

- po otrzymaniu przez Godlewskiego daty i miejsca spotkania z Dąbrowskim jak najszybciej poinformować nas o tym fakcie,
- ustalić personalia osób, które przybędą do niego w drugi dzień świąt, oraz ustalić ich działalność.

Przedsięwzięcia:

Ustalić bliższe dane o Meuszyńskim i Godlewskim.

Po otrzymaniu terminu spotkania założyć obserwację za Dąbrowskim.

Inspektor Wydziału III

(–) **R[obert] Peters**

⁴ **Meuszyński Janusz** (1946–1976). Archeolog. Absolwent archeologii na UW (1969), uczestnik salonu politycznego K. Modzelewskiego i J. Kuronia, związany ze środowiskiem komandosów, uczestnik wiecu (8 III 1968), zatrzymany (18 IV 1968), aresztowany pod zarzutem kolportażu i przechowywania ulotek, zawieszony w prawach studenta (24 IV 1968), zwolniony (5 VII 1968), śledztwo umorzono (5 VIII 1968) wobec „znikomej szkodliwości społecznej czynów”, przywrócony w prawach studenta (11 IX 1968), rozpracowywany jako KTW pod nr. rej. 25221 (III 1971), odstąpiono od pozyskania do współpracy ze względu na brak możliwości operacyjnego wykorzystania, pracownik Zakładu Archeologii Śródziemnomorskiej PAN, kierownik polskiej ekspedycji archeologicznej w Nimrud (od 1974), zginął w niewyjaśnionych okolicznościach. AIPN, 00945/2684; AIPN, 473/46; AIPN, 0276/315, t. 1, 4; AIPN, 1005/161516; AUW, WH 61572.

⁵ **Godlewski Włodzimierz** (ur. 1945). Archeolog, prof. dr hab. Absolwent Sekcji Archeologii Wydziału Historycznego UW (1969), pracownik Muzeum Narodowego w Warszawie, sekretarz naukowy Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej UW w Kairze (1977, 1985), pracownik naukowy Instytutu Archeologii UW (m.in. kierownik Polskiej Misji Archeologicznej w Deir el-Naqlun od 1986). Uczestnik wiecu (8 III 1968), zatrzymany, aresztowany pod zarzutem z art. 170 kk w związku z rozpowszechnianiem odezw i innych pism o treści antypaństwowej (18 IV 1968), zawieszony w prawach studenta (27 IV 1968), ukarany przez KKA grzywną 750 zł, śledztwo umorzono wobec „znikomej szkodliwości społecznej czynów” (5 VIII 1968), przywrócony w prawach studenta (14 IX 1968), umorzono postępowanie dyscyplinarne (25 IX 1968), ukarany upomnieniem rektorskim (17 XII 1968). AIPN, 0276/315, t. 1, 3; AIPN, 0746/13; AUW, K 15260.

Odb. w 8 egz.

Druk. H.Z. Opr. P.R./IVa

Źródło: AIPN, 01288/26, k. 28–29, mps.

1968 kwiecień 11, Warszawa – Tezy wystąpienia redaktora Tadeusza Kura podczas spotkania ze studentami Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 4 kwietnia 1968 r.

Warszawa, dnia 11 kwietnia 1968 r.

Tezy

referatu ogłoszonego dn. 4^a IV 1968 r. do aktywu Uniwersytetu Warszawskiego przez red[aktora] T[adeusza] Kura

Pytania, które napłynęły, prelegent dzieli na kilka grup, a mianowicie:

- kto poniesie odpowiedzialność w sprawie „Encyklopedii” i weryfikacji haseł;
- rozbieżności w partii i linia podziału;
- sprawa Października 1956 r., która zdaniem prelegenta musi być naświetlona – bo jest brakującym ogniwem dla znajomości działania mechanizmu, którego próbą powtórzenia były wydarzenia z dn. 8 marca br., a która została powtórzona ze wszelkimi skutkami w Czechosłowacji;
- niektórych spraw dot. handlu zagranicznego i odpowiedzialności materialnej, jak i karnej ludzi odpowiedzialnych;
- kwestie cenzury, prasy, wolności w kontekście innych krajów, gdzie postępuje demokratyzacja, a u nas rzekomo przykręcanie śruby;
- zagadnienie syjonizmu;
- sprawy dot. rezolucji, dymisji na UW i sprawa J[acka] Kuronia i K[arola] Modzelewskiego;
- pytania z kategorii plotek, którymi z racji ich charakteru zajmować się nie warto.

Na temat „Encyklopedii” prelegent przedstawił, że w tej sprawie otrzymał list z PWN podpisany przez redaktora naczelnego [Zespołu] Encyklopedii i Słowników [PWN] dyr[ektora] Marszałka. Cytowana jest część z treści listu, gdzie mówi się m.in. o brakach, i zapowiedź, że w tomie XIII znajdzie się wyjaśnienie.

Wydawnictwo wyciągnęło szereg wniosków organizacyjnych i personalnych.

Najważniejsze hasła z historii, podobnie jak z innych działów, były opiniowane przez kolegium redakcyjne utworzone z 20 osób pod przewodnictwem prof. dr. B[ogdana] Suchodolskiego, w skład którego wchodził również: Stefan Staszewski, Tadeusz Zabłudowski, Jerzy Baumritter, Lucyna Majzner.

Prelegent stwierdza, że nie jest członkiem partii, nie bywa na posiedzeniach Biura Politycznego ani jako sprawozdawca, ani jako obserwator, nie był też na posiedzeniu plenum partii. Dwa razy był na posiedzeniu plenum KW PZPR jako dziennikarz, prac[ownik] tygodnika „Stolica”. Uważny czytelnik gazet przeczytał w wystąpieniu tow. Gomułki, że zmiany będą, sytuacja będzie badana, że podane będą w odpowiednim czasie informacje itp. Prelegent zapewnia, że te rzeczy się toczą (cytuje fragmenty z prasy i listy do tow. Wł[adysława] Gomułki). Jeżeli tow. z Lublina na czele z I sekr[etarzem]

^a W oryginale błędnie: 6.

tow. Kozdrą wysuwa[ją] postulat, żeby usunąć syjonistów z partii, a wrogów odsunąć od kierowniczych stanowisk w państwie, a centralny organ partii to drukuje, to znaczy, że tacy wrogowie i syjoniści tam są.

Prelegent cytuje „Trybunę Ludu” z 27 III 1968 r. o naradzie I sekr[etarzy] KW pod przewodnictwem tow. Wł[adysława] Gomułki. Komentuje, że poza wymienionymi osobami inne nie chciały przyjść na naradę bądź nie zostały zaproszone¹.

W sprawie prasy zgadza się z zarzutem, że prasa kłamie, ale ta, która omija zagadnienia. Gazety, które zadowolają się tylko zamieszczaniem depesz, krótkich komunikatów. Dwaj laureaci nagród państwowych H[enryk] Korotyński i K[arol] Małcużyński – ich artykułów dzisiaj nie widać – są inni.

Jeśli ktoś będzie tam mówił o tzw. sprawie studenckiej, nie powinniście z nimi mówić, będzie to najczęściej prowokator, który będzie chciał rozdrapywać wasze rany.

Stwierdza, że jest w stanie udowodnić, że studenci mieli być wykorzystani do akcji, która miała doprowadzić do rozsadzenia „polskiego domu”.

Mówi, że sam wyciągnął pozytywny wniosek, że wprawdzie młodzież karmiona była papką gazet, oglupiona, spychana w odmet bigbitu, jazzu, nie pozbyła się jednej rzeczy – polskiego patriotycznego serca. Mimo że hasła były zwodne.

Odpowiadając na jedno z pytań, prelegent stwierdza, że zgadza się z twierdzeniem, że ostatnio istniała próba zamachu stanu. Tow. Gomułka na spotkaniu mówił, że była to próba rewolty, obalenia kierownictwa partii i przeorientowania Polski na inne tory.

Manifestacja miała na celu wyciągnięcie ludzi na ulicę z biur, fabryk, zakładów pracy – w rejon Krak[owskiego] Przedmieścia. Ma na to pokrycie toczone się śledztwo. Dzień 8 III [19]68 r. wybrany został m.in. dlatego, że liczono, że dzień ten jest z rozluźnioną dyscypliną.

Organizatorzy byli pewni, że ściągną około 50–60 tys. osób, rozpędzenie takiego tłumu nie jest łatwe i musiałoby sprowadzić na dużą skalę zamieszki i zaangażować duże rezerwy milicji, w tym czasie w innych rejonach miasta miało się dziać coś innego.

Prelegent mówi o zmianach w wojsku, o czym pisze prasa, i trzeba je czytać, a nie mówić, że prasa kłamie. Będzie śledztwo i później szereg spraw będzie znanych.

Mechanizm działania skoordynowany był z wydarzeniami międzynarodowymi w Czechosłowacji, ekspansją Dajana. Nieprzypadkowo nową sztukę „Ciężkie czasy” wyznaczono na 8 III br. (premiera)².

Dalsze wyjaśnienia dot. afer gospodarczych i odpowiedzialności. Przerazenie bierze, jak pewni ludzie mogli grabić nasz kraj, pozostając na stanowiskach. Kiedy były ujawnione, wyrzucono tych ludzi, którzy domagali się ukrócenia nadużyć.

Omawia wyciąg z protokołu narady partyjnej środowiskowej resortu handlu zagranicznego z dnia 21 III 1968 r. i poszczególnych wystąpień towarzyszy na tej naradzie. Cytuje szereg faktów nadużyć „Dalmoru” i innych. Omawia warunki ujemnych dla Polski kontraktów i rolę b[yłego] wiceministra Kutina przy innych transakcjach.

¹ Narada pierwszych sekretarzy KW pod przewodnictwem tow. Wł. Gomułki, „Trybuna Ludu”, 27 III 1968, nr 85. W notatce poinformowano, że „w naradzie udział wzięli członkowie Biura Politycznego KC tow. tow. Józef Cyrankiewicz, Edward Gierek, Zenon Kliszko i Ryszard Strzelecki, sekretarze KC oraz kierownicy wydziałów KC”.

² Po otrzymaniu informacji o zamiarze wystawienia sztuki M. Bałuckiego „Ciężkie czasy” w Teatrze Narodowym w Warszawie GUKPPiW podjął decyzję o zmianie tytułu na „Pan Lechicki”. Ostatecznie do premiery doszło 16 III 1968 r. pod pierwotnym tytułem. Było to ostatnie przedstawienie zrealizowane przez K. Dejmkę w Teatrze Narodowym. M. Fik, *Marcowa kultura*, Warszawa 1995, s. 48, 98, 103.

Mówi o ludziach, którzy bez kwalifikacji zajmowali wysokie stanowiska w handlu zagranicznym (Bogusz i inni) i centr[ali] „Minex”.

Podaje przykłady z centr[ali] „Motoimport” (Żmijewska) i wprowadzony przez nią terror moralny.

Przedstawia sytuację w centrali „Dal” (Górecki). Podaje, że Tykociński miał swoich protektorów i [mówi o] jego powiązaniach z syjonizmem.

Mówi o zwolnieniu z cła przesyłek dla TSKŻ i strat poniesionych przez PRL.

Zwraca uwagę, że nie kto inny jak tow. Moczar sygnalizował o fałszowaniu haseł w „Encyklopedii” jeszcze przed oddaniem jej do druku.

Podaje, że ma przed sobą większą informację zbiorczą dot. afer w handlu zagranicznym – informacja z roku 1965 obejmująca okres 1960–[19]65. W tym okresie Służba Bezpieczeństwa wszczęła śledztwo w 31 sprawach o nadużycia w handlu zagranicznym, które objęło ponad 100 osób. Przyjmowanie prowizji i łapówek za sprowadzenie bubli. Podaje szereg przykładów: meble, kauczuk, które nabywano pod różnymi pretekstami.

Sprawa kontraktów Bermiana i innych – zapowiada przytoczenie wyroku z procesu.

Podaje dalsze przykłady szkodliwego dla interesu Polski eksportu (rowery do USA).

Przytacza sentencję wyroku w sprawie Bermiana, Strocza[na] i innych.

Przytacza przykład Wilhelma Billiga z IBJ, który zatrudnił Bermiana.

Podaje dalszy przykład Hilarego Sarneckiego^b, przyjaciela R[omana] Zambrowskiego, zakupienia wraku statku – strata ponad 776 tys. dolarów. Sprawa nie mogła trafić do sądu przez 5 lat.

Przytacza aferę „Barki”. Afera przekraczająca wszelkie inne.

Podaje przykład zawarcia umowy z Grundigiem z NRF. Odpowiadając na pytanie dot. syjonizmu, podkreśla, że dziwne jest, iż dopiero teraz prasa pisze, chociaż nagonka syjonistyczna przeciwko Polsce trwa od zajętego stanowiska Polski w sprawie agresji izraelskiej. Przytacza przykłady wypowiedzianych kontraktów z Polską (syjonizm zastosował wobec Polski wszystkie środki).

Omawia istotę syjonizmu, założenia, idee zmierzające do ściągnięcia Żydów z diaspory.

Przypomina o sojuszu Izraela z NRF i wskazuje na niebezpieczeństwo awanturniczej polityki izraelskiej.

Przytacza dane dot. liczebności TSKŻ. Podaje informacje na temat Teatru Żydowskiego, stronę finansową działalności. Dotacje organizacji „Joint”, przesyłki towarowe.

Przytacza przykłady szkodliwej działalności dla państwa Banku „Pekao”, relacji cen w porozumieniu z innymi krajami. Sytuacja ta była korzystna dla „Joint” i środowiska żydowskiego w Polsce.

W sprawie Października 1956 r. przypomina, że mat[eriały] z VII Plenum mimo zapowiedzi nie zostały ogłoszone³.

Lata [od] 1945 [roku] do śmierci Stalina – był okres terroru, likwidacji ludzi dobrze myślących i prowokacyjnych procesów. Wykończenia ludzi sławnych i uczonych, a między innymi prof. Tatarkiewicza, i nie było protestów.

^b *W oryginale:* Karneckiego.

³ Materiały te zostały opublikowane dopiero w 2007 r. Zob. *Protokoły VI i VII Plenum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z 1956 r.*, wybór i oprac. W. Janowski, W. Władyka, Warszawa 2007, s. 45–838.

Przedstawia przebieg VIII^c Plenum, na którym szereg osób wystąpiło o skończenie z terrorem aparatu bezpieczeństwa i sądami kapturowymi. Przytacza wyjaśnienia członka prezydium Centr[alnej] Komisji [Kontroli] Partyjnej, który bezskutecznie usiłował pomóc ludziom, o których był przekonany, że są niewinni⁴.

Przytacza przykłady metod stosowanych w aparacie bezpieczeństwa i stanowisko, jakie zajął na VIII^c Plenum Berman⁵, i jak wcześniej zapowiadał, szukanie w Polsce Rajków.

W dalszej części przytacza wystąpienia niektórych osób na VIII^c Plenum (St[ani-sław] Łapot)⁶.

Przytacza wypowiedzi Bermana, który oświadczył, że sam był poddany terrorowi. Prelegent stwierdza, że nie chce przytaczać tego obłudnego i wykrętnego wystąpienia.

Odpowiedź na pytania w tezach:

– Prof. Brus był pułkownikiem w b[yłej] Informacji Wojskowej⁷ w okresie, kiedy Informacja dopuszczała się największych wypaczeń i łamania praworządności, i odgrywał tam niepoślednią rolę, pełniąc funkcję doradcy ekonomicznego.

– Mówi, że Berman był ostatnio zastępcą kierownika redakcji historycznej „Książki i Wiedzy”⁸, którą prowadzi tow. Borkowicz^d.

– Różański jest przedstawicielem Polski w RWPG w Moskwie, na co zebrani reagują śmiechem. Dodaje, że był skazany razem z Fejginem⁹.

– Inne instrukcje z Biura Prasy KC. W organach prasowych również przebiegała linia podziału co do zajęcia stanowiska, gdyż, jak wiadomo, znaczna część była opanowana przez syjonistów.

– Nie było przypadkiem odwołanie na trzy tygodnie przed wydarzeniami marcowymi z redakcji „Prawa i Życia” redaktora Pinkusa, na którego miejsce Rakowski powołał siostrzeńca Zambrowskiego – Maseta.

– Komentarze polityczne w prasie są różne w zależności od nastawienia poszczególnych osób, które je piszą, szczególnie to się uwydatniło w pierwszych dniach po 8 marca.

^c *Woryginale*: VII.

^d *Woryginale*: Borkiewicz.

⁴ Wystąpienie Leona Wudzkiego na VIII Plenum KC PZPR zob. „Nowe Drogi” 1956, nr 10 (88), s. 59–64.

⁵ Wystąpienie Jakuba Bermana na VIII Plenum KC PZPR zob. *ibidem*, s. 85–91.

⁶ Wystąpienie Stanisława Łapota na VIII Plenum KC PZPR zob. *ibidem*, s. 73–80.

⁷ Informacja nieprawdziwa. Biogram Włodzimierza Brusa zob. *Marzec 1968...*, t. 1: *Niepokorni*, s. 112–113.

⁸ Jakub Berman pracował w Dziale Literatury Historycznej wydawnictwa „Książka i Wiedza” na stanowisku konsultanta (1958–1968). AKiW, 1063, Akta pracownicze J. Bermana.

⁹ Przedstawicielem Polski w RWPG nie był, jak twierdził Tadeusz Kur, Józef Różański – m.in. dyrektor Departamentu Śledczego MBP (1947–1954), ale Henryk Różański. **Henryk Różański** (1913–1989), mjr. Absolwent Wydziału Mechanicznego Państwowej Szkoły Włókienniczej w Łodzi (1932), uczestnik wojny obronnej 1939, w ZSRR (od X 1939, robotnik), oficer 1. DP im. T. Kościuszki (od V 1943, ciężko ranny w bitwie pod Lenino), naczelnik Wydziału Przemysłowego Biura Ekonomicznego PKWN (od VII 1944), wiceminister przemysłu TRJN (od 1945), dyrektor Biura Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów, przewodniczący delegacji polskiej w Miejszanej Polsko-Radzieckiej Komisji Reparatyjnej, wiceprezes CUP (1945–1947), dyrektor Departamentu Traktatów Ministerstwa Przemysłu i Handlu, przedstawiciel Polski w Biurze RWPG (1949–1953), zastępca sekretarza RWPG (1953–1959), zastępca stałego przedstawiciela PRL w RWPG (1962–1968), rencista (od I 1969). Członek PPR (od 1944), PZPR. AIPN, 728/1635.

– Mówi, że uważa za prowokację felieton w ostatniej „Polityce” pt. „Straszne słowa prawdy”^{e10} Macieja Iłowieckiego. Jest to policzek dla aktywu warszawskiego uczestniczącego w spotkaniu z tow. Gomułką, a zwłaszcza przeciwko tym, którzy krzyczeli: „Wiesław, śmiało mów nazwiska”.

– Cenzura obecnie pracuje inaczej jak dawniej, ale ten artykuł w „Polityce” był celowo przeoczony. Cenzura obecnie pracuje normalnie, a to, że nie mogą się ukazywać artykuły gloryfikujące anarchię lub antyradzieckie stanowisko, to jest oczywiste.

– Zaleca, aby studenci uważnie śledzili prasę i obserwowali linię podziału, jaka tam jeszcze przebiega.

– Mówi, że Staszewski mówił na VII Plenum, że jesteśmy dumni, żeśmy rozgromili gomulkowszczyznę, było to środowisko Zambrowskiego.

– Informuje, że w Polsce były dwa okresy, w których nie było cenzury, pierwszy w okresie powstania listopadowego, ale wtedy nie było frakcji antynarodowej, gdyż tacy z kraju uciekli.

– Podaje, że on wspólnie z innymi redaktorami redakcji „Stolica” opracował album o rocznicy powstania warszawskiego. Przeszli gehennę ze strony cenzury, a konkretnie dyr[ektora] Strassera, który po poleceniu wprowadzenia zmian dot. momentów patriotycznych dał zezwolenie na wydrukowanie w dniu 31 lipca 1957 r. Pracownicy drukarni na Puławskiej 1/3 pracowali za darmo całą noc, a szybkim kolportażem w dniu 1 sierpnia zajęli się członkowie koła ZBoWiD, których większość w tym czasie stanowili b[yl]i akowcy.

– Opowiada historię o bohaterskim obrońcy Wybrzeża w 1939 r. Zbigniewie Przybyszewskim¹¹, który był odznaczony po wojnie Krzyżem Grunwaldu i z całym poświęceniem pracował dla Polski. Był następnie w śledztwie, kiedy bezpodstawnie aresztowano 19 oficerów, bestialsko torturowany, a następnie stracony wraz z innymi. Odpowiedzialnością za tę zbrodnię obarczono tych samych, którzy w tym czasie szykowali procesy tow. Gomułki i Spychalskiego.

– Odczytuje nazwiska oficerów straconych w wyniku sfingowanego procesu, po uprzednim poproszeniu zebranych, aby powstał z miejsc.

– Mówi, że Czesi mają dzisiaj swój Październik, bo takiego nie mieli. Ich Październik jest dokonany przez takich samych obłudników, którzy organizowali nasz Październik.

– Prasa i radio jest w rękach syjonistów. Tow. Dubczek ma duże kłopoty.

– Śląsk nazywany jest obrotowym trupem. Czesi doliczyli się 30 tys. pomordowanych.

– W Polsce w swoim czasie hańbiono jawnie wielu ludzi, rehabilitowano tajnie.

^e Tak w oryginale.

¹⁰ W rzeczywistości M. Iłowiecki, *Straszna epoka prawdy*, „Polityka”, 30 III 1968, nr 13.

¹¹ **Przybyszewski Zbigniew** (1907–1952), kmr por. Absolwent Szkoły Podchorążych Marynarki Wojennej w Gdyni (1930) i kilku kursów specjalistycznych, oficer na ORP „Wilk” (1934), zastępca komendanta, komendant Ośrodka Szkolenia Jachtingu Morskiego (1935–1936), zastępca dowódcy ORP „Mazur” (1936), I oficer artylerii ORP „Burza”, ORP „Błyskawica” (I–IX 1938), dowódca 31. Baterii im. H. Laskowskiego na Helu (X 1938–X 1939), w niewoli niemieckiej (X 1939–I 1945, m.in. w Oflagu IIC Woldenberg V 1940–I 1945), powołany do służby wojskowej w MW (1945), m.in. dowódca dywizjonu ścigaczy (1946), dowódca 31. dywizjonu artylerii nadbrzeżnej (1946–1949), szef artylerii MW (1949–1950), zastępca szefa Wydziału MW Sztabu Generalnego WP (1950), aresztowany (IX 1950), więziony, torturowany w śledztwie w związku ze sprawą „zorganizowania spisku w wojsku”, sądzony wraz z sześcioma innymi oficerami MW, wyrokiem NSW (VII 1952) skazany na karę śmierci, wyrok wykonano (16 XII 1952), postanowieniem NSW (IV 1956) wyrok NSW z 1952 r. uchylono.

– Wszyscy się powinni domagać jawnych rehabilitacji i ujawnienia nazwisk tych, którzy ich sędzili.

– Mówi o przyczynach odsunięcia niektórych profesorów, wym[ienia] Schaffa, Kolałowskiego, ich monopolu na naukę.

– W kwestii relegowania studentów z uczelni podkreśla, że obecne pełnomocnictwa ministra szkół wyższych i oświaty dają mu takie uprawnienia.

– Porusza kwestię eksterytorialności uczelni w kontekście jego własnych wspomnień z okresu studiów sprzed 1939 r.

– Uzasadnia okoliczności powołania niektórych studentów do wojska, jak też aspekty prawne władz w odniesieniu do osób zatrzymanych.

– Odpowiadając na kolejne pytania, wyjaśnia, że istnieje ustawa upoważniająca nadanie stopnia naukowego bez uprzedniego ukończenia studiów wyższych i szerzej omawia tę sprawę. Możliwość ta była wykorzystana przez kierownictwo, przytacza przykład Karola Laptera, Katza-Suchego, przeszłości kryminalnej i powiązań z działalnością syjonistyczną tego ostatniego.

– Odnośnie innych profesorów przedstawia, że zawarte w artykule Mysłka dane są prawdziwe¹². Ich utrzymanie się do ostatniego okresu na uczelni było możliwe dzięki określonym sojusznikom. Wymienia nazwiska prof. Żółkiewskiego i Petrusewicza. Odpowiedzialnością w jakimś stopniu obciąża również tow. Werblana.

– W sprawie interwencji MO na uniwersytecie oświadcza, że nie wie, na czyje polecenie nastąpiło wkroczenie, zapewnia, że to nie było polecenie min[istra] Moczara.

– Przedstawia, że w sprawie skazanych Kuronia i Modzelewskiego redaktor Kąkol był przeciwny niepodaniu do wiadomości publicznej faktycznych przyczyn, chodzi m.in. o powiązania z ruchem trockistowskim.

– Odpowiadając na pytanie dot. tow. Kociołka, przedstawił, że w jakimś stopniu można je wiązać z podwyżką cen mięsa, jednak nie nasświetlając bliżej sprawy.

– Omawia pytanie dot. B[olesława] Piaseckiego z okresu międzywojennego i okupacji, oraz po wyzwoleniu i pozytywnej roli, jaką odegrał.

– Odpowiada na pytanie dot. odpowiedzialności karnej P[awła] Jasienicy odnośnie, jego działalności w pierwszych latach po wyzwoleniu.

– Nie chce usprawiedliwiać brutalnej akcji milicji, gdzie mógł, sam protestował i uważa, że należało złamać wcześniej ogniska prowokacji.

Odpowiedzi na pytania nadesłane na kartkach.

– Rumunia ma związki z syjonizmem, miała w przeszłości również związki z Izraelem, przede wszystkim gospodarcze, wyizolowanie się Rumunii z polityki naszego bloku nie jest przypadkowe. Początek związkom Rumunii z syjonizmem dała Ana Pauker, była minister spraw zagranicznych¹³.

¹² W. Mysłek, *Koryfeusze nauki czy protektorzy wicherzycieli*, „Trybuna Ludu”, 26 III 1968, nr 85.

¹³ **Pauker Ana (Rabinsohn/Rabinovici Hannah)** (1893–1960). Rumuńska działaczka komunistyczna. Członek RPK/RPR (od 1921, członek KC od 1922), studentka w szkole Kominternu w Moskwie (1928–1932, w tym czasie jej mąż Marcel kierował partią, usunięty za „trockizm” 1932, rozstrzelany w ZSRR 1938), członek Sekretariatu KC (od 1932), aresztowana przez władze rumuńskie (1935), skazana na 10 lat więzienia (1936), w drodze wymiany więźniów trafiła do Moskwy (1940), członek Komitetu Wykonawczego Kominternu (do 1943), w Rumunii (od 1944), członek Sekretariatu i Biura Politycznego KC KPR, odegrała kluczową rolę w przejściu władzy przez komu-

– W Czechosłowacji jest sytuacja podobna jak u nas w październiku [19]56 r., tylko nie wiadomo, czy ustępujących ministrów nie zastąpią ludzie tego samego pokroju, co miało mieć miejsce u nas.

– Zaufani przywódcy w Polsce, co do których można mieć pełne zaufanie, mówca wymienił tow. Gomułkę.

– Kutin poza sankcjami partyjnymi i służbowymi będzie pociągnięty do odpowiedzialności sądowej.

– W najbliższych dniach oczekuje się artykułu w „Trybunie Ludu” o roli Naszkowskiego, protektora na wysokich stanowiskach takich zdrajców narodu, jak Tykocińskiego, Monata, Bidena^f i innych, on za to ponosi odpowiedzialność.

– M[arta] Petruszewicz na spektaklu „Dziadów” uderzyła milicjanta w twarz, nie ponosząc za to żadnej odpowiedzialności; sprawę rzekomego pobicia jej w czasie śledztwa, szpilek za paznokciami – odsyła do Generalnej Prokuratury. Po fakcie uderzenia milicjanta najpierw pojechała na wczasy do Zakopanego, potem do rządowego sanatorium w Konstancinie.

– Po wizycie Szyra u „Kasprzaka” ukazała się w prasie marcowej notatka, w której się mówiło, że aktyw przedstawił pierwszy raz swoje opinie.

– Książkę Huxleya^g „Nowy wspaniały świat” można odnieść do sytuacji w Polsce, gdyż u nas, jeśli ktoś wchodzi w skład elity, to jego dzieci mają zawczasu zapewnioną przyszłość i świat, w którym one żyją, jest wymarzony. Szkoły dla elity, do których uczęszczają, mają tak wspaniałe warunki, że dzieci ziemian i książąt nie miały lepszych. Przez to wchodzi do życia wszechstronnie przygotowani.

– Do pewnego czasu wyczyny tzw. bananowej młodzieży były tolerowane i nie wychodziły na światło dzienne. Zaczęło się od wyciągnięcia na wierzch sprawy wybryku syna min[istra] Rybickiego w Kazimierzu, za co musiał Rybicki ustąpić.

– Sprawa rozbicia samochodu przez syna Lesza została rozstrzygnięta w ten sposób, że pomimo interwencji Lesza w milicji Lesz musiał na polecenie tow. Gomułki zapłacić za wyrządzone przez jego syna szkody na sumę 80 000 zł.

– Pyt. Jaką linię polityczną reprezentuje min[ister] Moczar i dlaczego się ostatnio o nim mało mówi?

– Każdy Żyd ma prawo być dumnym Żydem jak my Polakami, wydaje mu się, że mafie syjonistyczne nie tak liczne – powinniśmy walczyć z każdym przejawem dyskryminacji.

– Domagamy się karania winnych niezależnie od narodowości, gdyż na tym polega praworządność i o taką walczymy, niewinni nie mogą być karani.

– Ryszard Gontarz jest postacią autentyczną, jest to jego właściwe nazwisko, jest członkiem zespołu redakcyjnego „Panoramy Północy”.

nistów, minister spraw zagranicznych (XI 1947–VII 1952), sekretarz KC odpowiedzialny za rolnictwo (od II 1948), odpowiedzialna za przymusową kolektywizację (od III 1949), wicepremier (od 1949), w wyniku walk frakcyjnych w partii pozbawiona wszystkich stanowisk (1952), w areszcie domowym (II 1953–IV 1954), redaktorka w wydawnictwie „Editura Politică”. Głównym impulsem do podjęcia ataku na nią i jej najbliższych współpracowników przez frakcję „narodową” Gheorghie Gheorghiu-Deja była kampania antysemitcka w ZSRR z początku lat 50. (m.in. Pauker wspierała emigrację Żydów do Palestyny).

^f Tak w oryginale. Prawdopodobnie chodziło o Seweryna Bialera.

^g W oryginale: Halisteja.

– W kontekście ww. sprawy prelegent oświadcza, że na ostatnim zjeździe dziennikarzy wniósł wniosek, aby nie pisać pod pseudonimami, nie bać się podawania własnego nazwiska.

– Proces odnowy, jaki został zapoczątkowany, tylko wtedy przyniesie właściwe wyniki, jak się do niego włączy aktywnie całe społeczeństwo wraz z młodzieżą akademicką.

– Wszyscy powinniśmy walczyć o jawność życia politycznego, a wtedy takie fakty, o jakich ostatnio słyszymy, nie będą miały miejsca.

– Podkreśla, że zebrani wraz z nim wprawdzie nie są organizacją partyjną, ale mają prawo zwrócić się do władz partyjnych o to, aby wulgarne błędy w encyklopedii były jak najprędzej naprawiane i żeby na właściwym miejscu i we właściwy sposób było zdefiniowane słowo „patriotyzm”.

– Tow. Moczar na VII Plenum przed październikiem 1956 r. stawiał wniosek o wyrowadzenie Bermana z KC. W całości cytuje przemówienie tow. Moczara, jakie miał wygłosić na VIII Plenum KC, a które zostało posłane do KC i zaprotokółowane¹⁴.

– niewyłoszone przemówienie na VIII Plenum komentuje przychylnie, podkreślając doniosłą rolę, jaką odegrał i odgrywa min[ister] Moczar w ZBoWiD.

– Szczególną zasługą min[istra] Moczara jest, że byli kombatanci z różnych ugrupowań politycznych mają jednakowe prawa i jednakowo są szanowani.

– Odpowiedzialnością za nieopublikowanie przemówienia min[istra] Moczara obarcza tych samych ludzi, którzy do ostatniego czasu byli na tyle silni, że to wszystko, co w nich godziło, nie oglądało światła dziennego.

– Ostro piętnuje cenzurę z okresu, w którym pracował Staszewski i jemu podobni ludzie, którym była obca demokracja i ogólne dobro.

– Cytuje swoje artykuły, których nie przepuściła cenzura w październiku 1956 r., jak również T[adeusza] Jędruszaka.

– Pokazuje plakat K. Tewartera przedstawiający pałkarza z teczką i kagańcem, gdzie jest napis: „Ja mogę odejść, ale co się stanie z naszą rewolucją”, następnie mówi, że ten pałkarz wrócił, ale nim nie jest min[ister] Moczar, plakat ten nie został opublikowany.

– Wydano nr noworoczny „Prawa i Życia” z ub[iegłego] roku, gdzie jest na ostatniej stronie jego artykuł piętnujący obłudę w życiu publicznym, co jest jego podstawą działalności.

– Cytuje list Lenina do robotników peterskich¹⁵ z 21 maja 1918 r., w którym Lenin pisze, że tylko świadomi robotnicy mogą utrzymać zdobycze rewolucji, i na tym kończy swoje wystąpienie.

Dziękując prelegentowi za wystąpienie, jeden z organizatorów spotkania zapewnia, że studentom uniwersytetu w walce o lepsze zawsze będzie przyświecać hasło patriotyzmu.

Źródło: AIPN, 0236/141, t. 14, k. 36–48, mps.

^h *Woryginale*: witebskich.

¹⁴ Tekst przemówienia Mieczysława Moczara nadesłany do protokołu zob. „Nowe Drogi” 1956, nr 10 (88), s. 218–223.

¹⁵ W.I. Lenin, *Szkic telegramu do robotników peterskich* [w:] *idem, Dzieła*, t. 27, Warszawa 1954, s. 404–405.

1968 kwiecień 12, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 12 kwietnia 1968 roku

Tajne

**Dyrektor Departamentu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz**

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 12 kwietnia 1968 roku

Wśród pracowników kinematografii prowadzone są szerokie dyskusje na temat powiązań reżysera Aleksandra **Forda** z producentami filmowymi z NRF. Wysuwane są opinie, że powiązania te, akceptowane zresztą przez Ministerstwo Kultury i Sztuki, mają przede wszystkim podłoże finansowe. Odpowiedzialnym za ten stan rzeczy pracownicy czynią m.in. wiceministra kultury i sztuki **Zaorskiego**, który popierał i akcentował koprodukcję filmów z producentami z NRF.

Na mający się odbyć w Krakowie festiwal filmów krótkometrażowych odwołali swój, uprzednio zapowiadany, udział producenci z Anglii i krajów skandynawskich. Pracownicy kinematografii – jak wynika z posiadanych informacji – dopatrują się w tym pewnego bojkotu ze strony kapitału żydowskiego, który w wymienionych krajach ma posiadać duże wpływy w tamtejszej produkcji filmowej. Wśród pracowników Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik” rozeszła się pogłoska, że w najbliższych dniach z zajmowanych stanowisk w wydawnictwie mają zostać zwolnieni: **Kasiński** – prezes spółdzielni, **Wichowa** – z[astęp]ca naczelnego redaktora, i red[aktor] **Borowiczowa**. Przewidywane zwolnienia pracownicy wiążą ze sprawą lansowania przez wymienianych „Wojny żydowskiej” H[enryka] Grynberga, która uprzednio w tym wydawnictwie została wydana. Równocześnie red[aktor] **Borowiczowa** przystąpiła do zbierania wszystkich recenzji, jakie na temat wymienionej książki ukazały się w polskiej prasie, w celu wykorzystania ich do ewentualnej obrony w wypadku zwolnienia z „Czytelnika”.

W dniu 12 bm. znaleziono w ulicznej skrzynce pocztowej pojedynczą ulotkę wykonaną techniką fotograficzną o następującej treści:

^b„Uwaga, apel, uwaga, apel, uwaga, apel Warszawskiego Aktywu Robotników, Naukowców i Studentów do mas pracujących Polski Ludowej.

Świadomość orężem naszej walki. Zdobywajmy świadomość, by we właściwej chwili skutecznie wystąpić w obronie naszych interesów. Interesy mas pracujących są

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z odręcznie wpisaną liczbą dziennika: 03/68/1.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: ulotka.

sprzeczne z interesami ekipy rządzącej – jest nie do przyjęcia argument, że to Żydzi i syjoniści nie dali ekipie rządzącej dbać o interes świata pracy. Gospodarki nie uzdrowią rozgrywki klik partyjnych.

Obywatele. Żądamy ustąpienia z aparatu partyjnego ludzi, którzy zawiedli pokładane w nich nadzieje. Żądamy uwolnienia robotników Łodzi, Wrocławia i Poznania więzionych za wykonanie obowiązku protestu. Żądamy zwolnienia studentów oraz wszystkich aresztowanych w demonstracjach marcowych. Naukowców usuwa się z uczelni, studentów – do wojska, robotników Nowej Huty szczuje się psami. Pytamy, na kim wzoruje się rząd?

Obywatele. Nie można zostać biernymi wobec prób zaniżania zarobków robotników, wobec groźby dalszej podwyżki cen. Czas położyć kres nowym represjom.

WARNiS”

“Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy zastosowała środek zapobiegawczy – areszt tymczasowy – w stosunku do zatrzymanego w dniu 10 bm. studenta – doktoranta Wydziału Socjologii i Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego – [Marcina] **Feliksa Króla**, pod zarzutem popełnienia przestępstwa z art. 164 § 2 kk.

Zatrzymanemu w tym samym dniu stażystce Wydziału Socjologii i Filozofii UW Klaudiuszowi **Weiss[owi]** Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy przedstawiła zarzut popełnienia przestępstwa z art. 164 § 2 kk (odpowiada z wolnej stopy).

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do instancji partyjnych informacje odnośnie:

– Leona **Lenobla** – członek PZPR – z[astępca] dyrektora ds. ekonomicznych w Warszawskiej Fabryce Pomp. Wymieniony w swych wypowiedziach krytycznie ocenia sytuację polityczno-gospodarczą kraju, eksponując nieprawidłowości, które, jego zdaniem, nieuchronnie muszą doprowadzić do kryzysu gospodarczego. Równocześnie wyraża poparcie dla ekscesów i ich uczestników.

– Stefani **Duczki**¹ – członek PZPR – kierownik Działu Kadr Zakładów Ceramiki Radiowej. Wymieniona posiada szerokie kontakty w krajach kapitalistycznych. W roku 1957 r. ubiegała się o wyjazd emigracyjny do Izraela, gdzie posiada rodzinę. W prowadzonych rozmowach nie ukrywa swych sympatii proizraelskich. Równocześnie wystąpiono do Zjednoczenia Przemysłu Elektronicznego i Teletechnicznego o anulowanie w[yżej] wymienionej zgody na dostęp do prac tajnych o charakterze wojskowo-mobilizacyjnym.

Wyk. 9 egz.^d

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 358–360, mps.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: areszt wyk.

^d Z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa plk St[aniśław] Sławiński.

¹ **Duczko Stefania** (ur. 1912). Kierowniczka Działu Kadr Zakładów Ceramiki Radiowej, wykluczona z PZPR, zwolniona z pracy (1968), na emigracji (od 1969). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE za „zajęcie proizraelskiego stanowiska” i usprawiedliwianie poczynań Izraela (1967–1969). AIPN, 0224/9.

1968 kwiecień 12, Warszawa – Meldunek sytuacyjny naczelnika Wydziału VIII Departamentu II MSW plk. Tadeusza Zwierzchowskiego

Warszawa, dnia 12 kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Meldunek nr 13/IV

1. W dalszym ciągu notuje się wypadki pogroźek w stosunku do osób, które na zebraniach partyjnych krytykowały szkodliwą działalność b[yłego] wicemin[istra] h[andlu] z[agranicznego] Józefa Kutina. O fakcie takim poinformował sekretarz organizacji partyjnej przy Przed[s]ięwzięciu Wystaw i Targów Zagranicznych tow. Cios, do którego dwukrotnie telefonowały nieznane kobiety, uprzedzając go, aby nie mieszał się do nie swoich spraw, bo będzie tego żałował. Należy zaznaczyć, że tow. Cios poza krytyką J[ózefa] Kutina domagał się wyjaśnienia sprawy zwolnienia od opłat przysłanych przez „Joint” łapek karakułowych i innych wartościowych przedmiotów.

2. Od pracownika MSW otrzymano wiadomość, że w mieszkaniu ob. Koszewskiego, zam. w Józefowie k. Otwocka, znajduje się bliżej nieokreślone archiwum, radiostacja i materiały wybuchowe.

W związku z powyższym przy udziale Kom[andy] MO woj. warszawskiego przeprowadzono rewizję, w wyniku której zakwestionowano szereg części radiotechnicznych stanowiących wyposażenie radiostacji, broszurę zatytułowaną „Rok w Treblince”, pudełko zawierające różne świstki papieru oraz minę produkcji chałupniczej. Zakwestionowane dokumenty ze względu na duży stopień zniszczenia zostały przesłane do Zakładu Kryminalistyki w celu ich odczytania. W sprawie tej Wydz[iał] Śledczy K MO woj. warszawskiego wszczął postępowanie przedśledcze w celu wyjaśnienia źródła pochodzenia znalezionych przedmiotów.

3. TW „Ryszard”¹ poinformował, że były pracownik CHZ „Cekop” Leszek Ragan² (nar. żydowskiej – zwolniony dyscyplinarnie w 1966 r.), dając do zrozumienia, że występuje jako pracownik MSW, usiłuje zbierać informacje o niektórych pracownikach tej centrali.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ TW ps. „Ryszard” – brak danych umożliwiających identyfikację.

² **Ragan Leszek Witold** (ur. 1935). Absolwent Państwowej Szkoły Ogólnokształcącej stopnia licealnego w Obornikach Wielkopolskich (1952), kierownik działu PWRN w Koszalinie (1953–1955), rębacz strzałowy w KWK „Katowice” (1955–1961), starszy handlowiec w CHZ „Węglokoks” (1962–1963), PTHZ „Varimex” (1963–1964), CHZ „Cekop” (1965–1966), dorywco pilot w PBP „Orbis”, BTZ „Almatur”, BTZ „Juventur”, współpracownik konsulatu Kolumbii (do 1970), pracownik przedstawicielstwa handlowego Hiszpanii (1971–1976). Członek ZMP (1949–1956), ZMS (1957–1965). Według dokumentów SB miał być TW Wydziału II K MO m.st. Warszawy/KS MO ps. „Róg Poraj”, „Ewa Darska” (1967–1970) wykorzystywanym do „zabezpieczenia międzynarodowego ruchu turystycznego”, zachowało się zmikrofilmowane napisane odręcznie zobowiązanie do współpracy (4 V 1967), za współpracę miał być wynagradzany pieniędzmi, zachowały się zmikrofilmowane pokwitowania sygnowane pseudonimem. Inwigilowany w ramach KE przez Wydział V Departamentu II MSW w związku z pracą w hiszpańskim przedstawicielstwie handlowym (1971–1976). AIPN, 002086/734.

Ragan w rozmowie z „Ryszardem” oświadczył, że interesuje go działalność prac[owników] „Cekopu” Abramczyka, Junga i Mazusia. Stwierdzając, że wymienieni są Żydami (co nie polega na prawdzie), dopytywał się, czy w „Cekopie” nie ma danych stwierdzających pobieranie łapówek od kupców zagranicznych oraz czy znane są powiązania wymienionych ze środowiskami żydowskimi za granicą.

Na zakończenie rozmowy Ragan podał „Ryszardowi” numer telefonu, aby zadzwonił do niego po zebraniu danych, o które prosił w czasie rozmowy. Poinformował przy tym, aby prosić p. Krońskiego, gdyż pod takim nazwiskiem tam występuje. Przeprowadzone wstępne ustalenia wykazały, że podany przez Ragana numer telefonu jest zainstalowany w mieszkaniu prywatnym przy ul. Stołecznej.

Obecnie czynione są przedsięwzięcia zmierzające do wyjaśnienia aktualnej działalności Ragana oraz w jakim celu zbiera on wymienione wyżej dane.

4. W dniu 11 kwietnia br. ob. „Ł” poinformował, że zgłosił się do niego jeden z pracowników IBJ, który oświadczył, iż ma wiele przesłanek wskazujących na wywiadowczą działalność byłej pracownicy naukowej Zakładu Parazytologii. Podejrzenia swoje opiera na następujących faktach:

- wymieniona dysponuje dużymi sumami pieniędzy, niewspółmiernymi do jej oficjalnych dochodów,
- utrzymuje szerokie kontakty z wyższymi oficerami WP i jest bardzo zainteresowana w nawiązaniu tego rodzaju kontaktów,
- utrzymuje podejrzanе kontakty z NRF,
- ostatnio zawarła bliższą znajomość z wyższym oficerem WP z Koszalina, w związku z czym zwołała się z pracy i przenieśli do Koszalina.

Rozmówca, wiedząc, że ob. „Ł” utrzymuje oficjalne kontakty ze Służbą Bezpieczeństwa, prosił o przekazanie tych danych.

5. Ob. „Ł” podał, że po zebraniu partyjnym w ośrodku IBJ – Świerku, na którym wydalono z partii R[ajmunda] Gwoździa, pracownica tego ośrodka Szechter w obecności innych pracowników wyraziła się: „Naród polski jest warcholski. Trzeba go trzymać za mordę, bo jest nieodpowiedzialny”.

6. TW „Roland” poinformował, że pracownik DH „Polcomex” mgr Jerzy Teichman – członek PZPR – szerzy wrogą propagandę zbliżoną w swej treści do Radia Wolna Europa. I tak np. redaktora Kąkole określa jako „tubę Moczara”. Twierdzi on, że do władzy doszli natolińczycy oraz że tow. Gomułka pozbył się tych wszystkich, którzy dopomogli mu dojść do władzy. Pracowników, którzy nie podzielają jego zdania i polemizują z nim, nazywa głupcami. Teichman swoje poglądy zamierza zaprezentować na najbliższym zebraniu partyjnym.

Naczelnik Wydziału VIII

Dep[artamentu] II MSW

(–) płk T[adeusz] Zwierzchowski

Odbito w 2 egz.

Egz. nr 1 – Wyd[ział] IX Dep[artamentu] II

Egz. nr 2 – aa

Źródło: AIPN, 0236/160, k. 280–282, mps.

1968 kwiecień 12, Warszawa – Notatka starszego inspektora Grupy do Zleceń Specjalnych Departamentu III MSW pplk. Henryka Szyszkowskiego dotycząca rezultatów obserwacji niektórych osób inwigilowanych przez Departament III MSW

Warszawa, dnia 12 kwietnia 1968 roku

Tajne

Notatka

1) Władysław Matwin

Przebywał w lecznicy Min[isterstwa] Zdrowia. Powrócił do domu i więcej nie wychodził.

2) Stefan Antosiewicz¹

Był w pracy. O godzinie 13.00 służbowym samochodem pojechał z żoną, dzieckiem i pomocą domową w kierunku Łodzi.

3) Włodzimierz Zawadzki²

¹ **Antosiewicz Stefan** (1918–1998), plk. Absolwent Prywatnego Gimnazjum Koedukacyjnego Towarzystwa Szkół Średnich w Mińsku Mazowieckim (1934), student I roku Wydziału Mechanicznego Politechniki Warszawskiej (od 1934, urlopowany ze względów zdrowotnych), uczestnik obrony Warszawy (IX 1939, ochotnik), w Armii Czerwonej i radzieckich oddziałach partyzanckich (1942–1944, m.in. od I 1944 r. w radzieckiej grupie desantowej na Wileńszczyźnie, od wiosny do lata 1944 r. w złożonym z Polaków oddziale rozpoznawczo-dywersyjnym Jana Freya-Bieleckiego ps. „Biały” działającym w rejonie Wilejka – Baranowicze – Brześć, zastępca dowódcy), od listopada 1944 r. zastępca kierownika WUBP w Lublinie; od grudnia 1944 r. p.o. kierownika Wydziału Wywiadu Resortu BP PKWN/MBP; od kwietnia 1945 r. p.o. kierownika WUBP w Poznaniu; od czerwca 1947 r. szef WUBP w Katowicach; od września 1948 r. dyrektor Departamentu I MBP; od grudnia 1954 r. podsekretarz stanu w MSW; w listopadzie 1959 r. odwołany; prezes Aeroklubu PRL (1958–1969). Inwigilowany przez Departament III MSW (1967–1972) w ramach nierejestrowanej sprawy operacyjnej w związku z kontaktami z przedstawicielami państw kapitalistycznych i prezentowaniem „poglądów rewizjonistycznych”, w dokumentach sprawy zgromadzono też materiały operacyjne dotyczące Aeroklubu PRL. Członek OMS „Życie” (1934–1938), PPR, PZPR. AIPN, 0218/2075; AIPN, 2174/5596; AIPN, 0204/362; AAN, Zbiór akt dotyczących działacza ruchu robotniczego, 9983.

² **Zawadzki (Aleksandrow) Włodzimierz** (1903–1969). Uczeń szkoły miejskiej (do 1913), chłopiec na posyłki, praktykant ślusarski (od 1916), ślusarz (od 1919), ochotnik w Kadrze Rzemieślniczej (1920, 3 miesiące), żołnierz służby zasadniczej (1925, 4 miesiące, zwolniony), więziony za działalność komunistyczną (1923–1925, 1925–1928, 1929–1931, 1933–1936), funkcjonariusz KPP (od 1928, instruktor KC 1931–1932, sekretarz komitetów obwodowych: pomorskiego od 1936, następnie łódzkiego, w Warszawie od 1937, członek tymczasowego kierownictwa partii 1938), słuchacz Centralnej Szkoły Partyjnej w Moskwie (1932–1933), ślusarz (od 1938), pracownik zakładów lotniczych we Lwowie (1939–1940), w Warszawie (od 1940), organizator i działacz PPR na warszawskiej Pradze (od V 1942), komendant GL na Pradze, uczestnik akcji ekspropriacyjnej grupy specjalnej Sztabu Głównego GL na KKO w Warszawie (30 XI 1942), członek dowództwa GL w Warszawie, oficer Sztabu Głównego GL, dowódca okręgu Siedce obwodu lubelskiego GL (od lata 1943), sekretarz obwodu krakowskiego PPR (III–VIII 1944), sekretarz Komitetu Obwodowego/KW PPR w Rzeszowie (VIII 1944–I 1945), I sekretarz KW PPR w Krakowie (do IV 1945), dyrektor departamentu w Ministerstwie Apropriacji i Handlu (1945–1946), szef Polskiej Misji Repatriacyjnej w brytyjskiej strefie okupacyjnej Niemiec (1946–1947), dyrektor naczelny firmy C. Hartwig (1947–1949), podsekretarz stanu w Ministerstwie Handlu Wewnętrznego (II 1949–V 1952), Ministerstwie Przemysłu Mięsnego i Mleczarskiego (V 1952–VII 1956), Ministerstwie Przemysłu Spożywczego (VII 1956–I 1957), pracownik Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu. Członek Ogólnowarszawskiego Koła Młodzieży kierowanego przez KPRP (od 1920), Związku Zawodowego Robotników Metalowych w Warszawie (przewodniczący sekcji młodzieżowej do 1922), ZMK (członek KC od 1922, członek sekretariatu KC 1928–1929), KZMP, KPRP, KPP, PPR (od V 1942, wykluczony za „sekciarstwo i lewactwo” XI 1945–IX 1947), GL, AL, PZPR. AIPN, 0298/477.

W drodze do pracy spotkał się z Janem Cygankiem i następnie z Czesławem Rydalskim^{a3}. W kawiarni spotkał się z Mieczysławem Dytką^{b4}. O godzinie 16.00 wyszedł z pracy, powrócił do domu i nie wychodził.

4) **Jakub Berman**

Przebywał w pracy, powrócił do domu i nie wychodził.

5) **Wacław Komar**

W kawiarni „Świtezianka” spotkał się z Feliksem Goldsztajnem⁵, czytali kartkę masyzynopisu, z której Goldsztajn spisywał treść do notesu.

Później Komar przebywał w ZBoWiD i Zakładzie Historii Partii. Był pod adresem Al. [...]. Przy ul. Koszykowej spotkał się z dwoma NN osobnikami, powrócił do domu i nie wychodził.

6) **Bronisław Baczko**

Był w PAN, skąd udał się do kawiarni „Nowy Świat”, gdzie spotkał się z dwoma NN osobnikami.

Jeden z nich zamieszkuje przy ul. Dalekiej [...], a drugi przy ul. Grójeckiej [...]. Powrócił do domu i nie wychodził.

^a *Woryginał:* Rydlewskim, ale w innych dokumentach dotyczących obserwacji Włodzimierza Zawadzkiego jako jego kontakt występuje Czesław Rydalski. AIPN, 0296/99, t. 3, k. 76, 93, 108, 109, 111.

^b *Woryginał:* Dytko.

³ **Rydalski Czesław** (1903–1968). Z zawodu kelner, członek (od 1926), działacz KPP, żołnierz AP w ZSRR (1941–1942), 2. Korpusu Polskiego, w Polsce (od 1946), pracownik Wydziału Zawodowego KC PPR/PZPR, zastępca kierownika Wydziału Ogólnego KC PZPR (VIII 1950–XI 1952), podsekretarz stanu w Ministerstwie Przemysłu Mięsnego i Mleczarskiego, kierownik ministerstwa (XI 1952–VII 1956), podsekretarz stanu w Ministerstwie Przemysłu Spożywczego (VII 1956–I 1957), zastępca kierownika Wydziału Ogólnego KC PZPR (VI 1957–VII 1968).

⁴ **Dytko Mieczysław** (ur. 1920). Absolwent Miejskiego Liceum Administracyjnego w Poznaniu (1939), student Akademii Handlowej w Poznaniu (1946–1948), absolwent Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS (1961), Instytutu Kształcenia Kadr w Hamburgu w zakresie reklamy i marketingu (1969). Więziony (1939–1940), robotnik, księgowy w firmie budowlanej Max Schmidt w Poznaniu i Ostrowie Wielkopolskim (1940–1945), sekretarz Powiatowego Urzędu Informacji i Propagandy w Ostrowie Wielkopolskim (1945), zastępca naczelnika wydziału, zastępca naczelnika urzędu w Wojewódzkim Urzędzie Informacji i Propagandy w Poznaniu (1945–1946), dyrektor Okręgowego Zarządu Kin w Poznaniu (1946–1950), naczelnik dyrektor Centrali Wynajmu Filmów w Warszawie (1951–1960), członek Komitetu Kinematografii, przewodniczący Filmowej Rady Repertuarowej, naczelnik dyrektor Centrali Filmów Oświatowych „Fimos” w Warszawie (1960–1962), Agencji Reklamy Handlu Zagranicznego „Agpol” (1962–1972), redaktor naczelny „Techniki Zagranicznej” (Wydawnictwo Czasopism Technicznych NOT), zastępca dyrektora, główny specjalista w Centralnym Ośrodku Informacji Budownictwa (1974–1982). Członek Ligi Morskiej (przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego w Poznaniu 1948–1950), SD (1945–1946), PPR (od 1946), PZPR (członek WKKP w Poznaniu 1949–1950). Według dokumentów SB miał być KS ps. „DM-586” Wydziału VII Departamentu II MSW (III 1957–I 1958) przekazującym informacje dotyczące kontrahentów z „krajów kapitalistycznych”. Inwigilowany przez Departament II MSW w ramach „kontroli operacyjnej” „Agpolu” (1962–1963). AIPN, 00170/623, t. 1–4; AIPN, 728/10846.

⁵ **Goldsztajn Feliks** (ur. 1903), plk. Absolwent szkoły włókienniczej w Łodzi (1922), Wydziału Ekonomiczno-Prawnego WSH, technik, urzędnik w fabryce włókienniczej w Łodzi (1922–1925), członek KPRP/KPP (1923–1938), sekretarz Związku Zawodowego Pracowników Handlowych (1925–1929), więziony za działalność komunistyczną (1930–1933), buchalter w różnych firmach w Łodzi (1933–1939), główny buchalter w fabryce obuwia we Lwowie (1939–1941), starszy buchalter w 758. batalionie pracy w Czusowoj na Uralu (1941–1942), naczelnik finansowy w Zarządzie Drogowym we Frunze (1943–1946), przewodniczący ZPP w Zarządzie Rejonowym obwodu Frunze (1943–1946), dyrektor naczelny Zjednoczenia Przemysłu Ceramiczno-Budowlanego w Jeleniej Górze (1946–1949). Członek PPR (od 1946), PZPR. Od lipca 1949 r. kierownik Samodzielnej Sekcji Budżetowo-Finansowej Departamentu VII MBP; od marca 1950 r. dyrektor Przedsiębiorstwa Budowlanego MBP; od października 1953 r. dyrektor Centrali Konsumów MBP; od lutego 1955 r. dyrektor Departamentu Finansowo-Księgowego MSW; od stycznia 1957 r. dyrektor Departamentu Finansowego MSW; w sierpniu 1967 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0194/2404, Akta osobowe funkcjonariusza.

7) **Włodzimierz Brus**

Odwiedził Eugeniusza Sarzałę, był w Instytucie Ekonomii Rolnej. W drodze do domu spotkał NN kobietę zamieszkałą przy ul. [...].

Powrócił do domu i nie wychodził.

8) **Stefan Staszewski**

Odwiedzała go Franciszka Lurie, zam. przy ul. [...]. Od godziny 20.00 do godziny 22.50 przebywał z żoną w mieszkaniu Franciszki Lurie.

9) **Roman Zambrowski**

Z mieszkania nie wychodził. Odwiedził go Adam Wazowski, zam. przy ul. [...].

19) **Leszek Kolakowski**

Wyszedł z domu o godzinie 10.50 i spacerował po Starym Mieście. O godzinie 17.00 wyjechał z żoną samochodem i pojechali na ul. Warecką, gdzie zaparkowali samochód. W związku z tym, że bardzo się kontrolował, wyszedł spod obserwacji i nie ustalono, gdzie przebywał. Do godziny 23.30 do domu nie powrócił.

11) **Zygmunt Bauman**

Wyszedł z żoną na miasto, czyniąc w sklepach zakupy. Powrócił do domu i nie wychodził.

12) **Henryk Holder**

Przebywał w miejscu pracy do godziny 22.40. Powrócił do domu i nie wychodził.

O godzinie 17.30 przyszedł do mieszkania Holdera płk Kazimierz Graff⁶, który do godziny 23.00 nie wychodził. W dniu 11 IV 1968 r. Holder został usunięty z partii.

13) **Stefan Morawski**

O godzinie 11.00 wyszedł z mieszkania wraz z Hanną Dziechcińską. Przebywał [na] Wydziale Filozofii UW. O godzinie 15.00 spotkał się z Jerzym Cesarskim, naczelnikiem Biura Wydawnictw PAN. Pojechali samochodem Morawskiego do Wilanowa i Powsina. Cały czas prowadzili ożywioną rozmowę. Powrócił do domu i nie wychodził.

St[arszy] inspektor Departamentu III

(-) H[enryk] Szyszkowski, pplk

Źródło: AIPN, 0296/99, t. 3, k. 103–105, mps.

⁶ **Graff Kazimierz** (ur. 1917), płk. Absolwent Wydziału Prawa UW (1939), żołnierz w wojnie obronnej 1939, na terenach włączonych do ZSRR (od IX 1939), żołnierz Armii Czerwonej (1941–1942), oficer 1. DP im. T. Kościuszki (od V 1943), dowódca plutonu szkoły podoficerskiej 3. pp (VI 1943), zastępca dowódcy, dowódca kompanii rusznic 3. pp (VII 1943–IX 1944, uczestnik bitwy pod Lenino, ranny w walkach na warszawskiej Pradze), podprokurator Wojskowej Prokuratury Garnizonowej w Warszawie (VII–XII 1945), Wojskowej Prokuratury Okręgowej nr I w Warszawie (XII 1945–II 1946), zastępca prokuratora Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Warszawie (II–VII 1946, delegowany na stanowisko wiceprokuratora Wydziału ds. Doraźnych Sądu Okręgowego w Białymstoku z siedzibą w Sokołowie Podlaskim), prokurator Wojskowej Prokuratury w Warszawie (VII 1946–II 1948), Wojskowej Prokuratury PKP (II 1948–VIII 1949), zastępca naczelnego prokuratora wojskowego (IX 1949–XI 1951), prokurator Wojskowej Prokuratury Okręgowej nr I w Warszawie (XI 1951–VI 1953), prokurator WOW (VI 1953–VI 1968). Członek PZPR (wykluczony 1968, decyzją komisji kontroli partyjnej karę wykluczenia zamieniono na naganę). Inwigilowany w ramach SOS przez Wydział III Departamentu III MSW „ze względu na prezentowanie poglądów syjonistycznych” (1969–1974). AIPN, 01208/1371; AIPN, 1005/137764.

1968 kwiecień 12, Warszawa – Pismo Urzędu Spraw Wewnętrznych Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy do Zarządu Głównego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce dotyczące rozwiązania klubu „Babel”

Urząd Spraw Wewnętrznych
SW-III-830/3/68

12 kwietnia [1968 r.]

**Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów
Zarząd Główny
^aWarszawa, ul. Nowogrodzka nr 5**

Urząd Spraw Wewnętrznych Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy na podstawie posiadanych materiałów i informacji stwierdził, że działalność istniejącego przy Zarządzie Oddziału Warszawskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce Klubu Studenckiego „Babel”¹ jest niezgodna z obowiązującym towarzystwo prawem o stowarzyszeniach z dnia 27 października 1932 roku wraz z późniejszymi zmianami.

Działalność ta jest sprzeczna z art. 2 wyżej cytowanego prawa o stowarzyszeniach, zagraża bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu i wykracza tym samym przeciw ustaleniom dla towarzystwa zakresowi i sposobom działania.

W tej sytuacji Urząd Spraw Wewnętrznych Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy, działając w oparciu o art. 16 prawa o stowarzyszeniach,

^bpoleca

Zarządowi Głównemu rozwiązanie Klubu Studenckiego „Babel”.

O wykonaniu polecenia należy powiadomić Urząd Spraw Wewnętrznych w terminie do 17 kwietnia 1968 r.^{cde}

Źródło: AIPN, 1585/7241, k. 55, mps.

^a Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem i datą: 30 IV [19]68 r. odręczna adnotacja o treści: aa.

^b Z lewej strony dokumentu opatrzona datą: 13 IV 1968 r. pieczętka o treści: Departament Społeczno-Admin[istracyjny] MSW Nr Dz. ... z wpisanym odręcznie numerem dziennika: 340/s/XXII [19]68 [r.].

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Do wiadomości: 1. Dep[artament] Społ[eczno]-Admin[istracyjny] MSW, 2. KW PZPR, 3. KM MO.

^d Z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: Z[astęp]ca Kierownika Urzędu Ryszard Krzos.

^e Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem i datą: 13 IV [19]68 r. odręczna adnotacja o treści: W dniu 13 kwietnia br. tow. Boguszevska poinformowała nas, że w dniu dzisiejszym przyszło zawiadomienie z ZG TSKŻ o rozwiązaniu klubu „Babel” z dniem 13 IV 1968 r. Zawiadomienie podpisali tow. Rajber i Felhendler.

¹ Zob. P. Tomasiak, *Działalność klubu „Babel” z perspektywy Służby Bezpieczeństwa* [w:] *Spolecność żydowska w PRL przed kampanią antysemicką lat 1967–1968 i po niej*, red. G. Berendt, Warszawa 2009, s. 94–106.

1968 kwiecień 12, Warszawa – Notatka funkcjonariusza SB ze spotkania z KS ps. „Roman” dotycząca sytuacji w Ministerstwie Kultury i Sztuki

Źródło: „Roman”¹

Warszawa, dnia 12 IV 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Notatka

Podczas spotkania z KS „Roman”, poświęconego omówieniu sytuacji w resorcie kultury i sztuki, poruszyliśmy głównie sprawę dyrektora Departamentu Wydawnictw – H[eleny] Zatorskiej.

W Departamencie Wydawnictw miały ostatnio miejsce fakty świadczące o tolerowaniu tam postaw syjonistycznych. I tak nie wyciągnięto dotychczas żadnych wniosków służbowych i partyjnych w stosunku do st[arszego] radcy Renaty Opęchowskiej, która od początku wydarzeń marcowych wypowiadała się w duchu syjonistycznym i wrogim partii, nosiła się ponadto z zamiarem złożenia legitymacji partyjnej.

Nie zajęto się także sprawą st[arszego] radcy tego departamentu Olgi Masiewieckiej, której mąż – pracownik jednego z wydawnictw – złożył legitymację partyjną.

Przytoczone fakty wykorzysta się na zebraniu organizacji partyjnej MKiS, które planowane jest na dzień 17 IV br. Ponadto będą tam podane przykłady działalności Stanisława Wygodzkiego i Henryka Grynberga, którzy byli popierani przez H[elenę] Zatorską. Główne zarzuty przeciwko H[elenie] Zatorskiej podniesie sekretarz propagandy KD Śródmieście PZPR – Pogonowski. Następnie KD zamierza postawić sprawę H[eleny] Zatorskiej na zebraniu aktywu partyjnego warszawskiego wydawnictwa.

Ponadto dowiedziałem się, że Zarząd Szkół Artystycznych i PWSTiF w Łodzi wysuwają na stanowisko rektora tej szkoły – jej pracownika – Kotowskiego.

Wiceminister Rusinek miał rozmawiać z ministrem Moczarem na temat „niedopuszczalnej metody wykańczania ludzi”, przy czym miało głównie chodzić o działalność prasową Ryszarda Gontarza.

Opracował: J.O.

Wyk. w 2 egz.^b

Źródło: AIPN, 0236/128, t. 4, k. 56, mps.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Poniżej nieczytelny podpis.

¹ KS ps. „Roman” – brak danych umożliwiających identyfikację.

1968 kwiecień 12, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Departamentu III MSW kpt. Jana Ścigockiego spisana ze słów TW ps. „Monter” dotycząca ocen i komentarzy na temat sytuacji politycznej wśród osób pochodzenia żydowskiego

Warszawa, dnia 12 IV 1968 rok

Tajne

Egz. nr ^a2^a

Notatka służbowa
ze słów TW „Monter”¹

W sobotę, dnia 6 IV 1968 roku, do synagogi przyszedł gość o imieniu Jakub. Wymieniony przyjechał do Polski na zaproszenie ZBoWiD z Rumunii. Jakub zamieszkuje w hotelu „Grand” w W[arsza]wie na rachunek ZBoWiD. Na okres pobytu w Warszawie otrzymał do dyspozycji od tow. Rusinka samochód z kierowcą. Był również przyjęty przez ambasadora Rumunii w Warszawie. Po nabożeństwie, które odprawił osobiście w synagodze, pytał Żydów o aktualną sytuację w Polsce. Na pytanie Jakuba Wajnsztajn odpowiedział, że jest bardzo źle, są nagonki i szykany ze strony władz polskich, że prasa ściga się w kłamliwych oszczerstwach o Żydach. Wszystkiemu złu, jakie jest w Polsce, winni są Żydzi. Zwalnia się ludzi z pracy dlatego tylko, że są Żydami itd. Podobnie wypowiadali się Kupersztejn i Szapiro. Jakub powiedział: „Nigdy bym się nie spodziewał, zresztą i nie tylko ja, że wy tu przeżywacie taką gehennę. Polska jest krajem socjalistycznym i jak mogą władze do takiego stanu dopuścić. Kiedy wrócę do Rumunii, to o wszystkim opowiem naszym braciom, jak wy tu żyjecie i co przeżywacie. Nie wiem, czy uwierzą mi”. Dalej mówił o sytuacji Żydów w Rumunii. Wychwalał, że Żydzi mają dużą swobodę, że nie muszą kryć się ze swoimi uczuciami do ojczyzny. „Zresztą nie muszę was przekonywać, bo Rumunia nie zerwała i nie zerwie z nami stosunków dyplomatycznych. Jak również nie potępiła nas. Również w Bułgarii i Czechosłowacji Żydzi nie są tak szykanowani jak u was. Nie musicie bardzo tak się przejmować tą sytuacją, bo mamy jeszcze dobrych bogów, a oni na pewno pomogą nam”. Po wspólnej kolacji Szapiro, Wajnsztajn i Kupersztejn zaprosili Jakuba do mieszkania Kupersztejna, gdzie bardzo długo przebywali. Dalszej rozmowy TW nie zna. Przy wyjściu z synagogi Kupersztejn powiedział do Jakuba: „Tu nie ma co za dużo gadać, bo to różnie bywa. Kolegę – wskazał na Wajnsztajna – już spotkała nieprzyjemność. Lepiej się nie narażać i nie ma potrzeby szkodzić sobie”. Jakub z zawodu jest inżynierem elektroniki i wykłada na uniwersytecie w Bukareszcie.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ TW ps. „Monter” – brak danych umożliwiających identyfikację.

Dyskusje w spółdzielni „Optima”

– **Fajwelowicz** Emil – Czemu do tej pory nie ukazał się ani jeden artykuł w prasie na temat kongregacji. Przecież oni też korzystali z pomocy „Jointu” i różne świństwa działały się u nich. Dlaczego tylko nas się wytyka. Na pewno ktoś tam od nich pracuje z bezpieczeńką i dlatego ich nie ruszają.

– **Mąko** – Jesteśmy sami Żydzi, nie ma tu gojów, możemy uczciwie porozmawiać. Wczoraj w telewizji pokazywali książkę Grynberga „Wojna żydowska”, jest to dowód i nie ma co gadać, że prasa nas oczernia. To są fakty, których nie da się ukryć. Szkoda, że taki wstyd musimy ponosić za swoich rodaków. Niemala w tym jest zasługa Kamińskiej.

– **Geber** – Taki łobuz, który brudzi swoje gniazdo, to jest nic niewart. „Takiej świni to tylko w mordę napluć albo ubić jak psa”.

– **Kotlarzowa** – Pracuje na pół etatu, mąż jej otrzymuje rentę partyjną, powiedziała, że milicja w czasie rewizji prowokacyjnie podrzuca różne materiały, a potem aresztuje ludzi. Miało to miejsce rzekomo u jednego studenta, którego nazwiska nie wymieniła. Dalej mówiła, że „dzisiaj goje biorą się za inteligencję żydowską, a jutro wezmą się za was. Nie przyklaskujcie, bo jeszcze będziecie żałowali”. Syn i córka Kotlarzów po ukończeniu studiów wyjechali do Francji. Syn pracuje jako inżynier chemik w Paryżu.

– **Frenklowa** z „Bumetu” – „Radio i prasa doprowadzają do tego, że zostaniemy bez pracy i będziemy musieli pójść w kolejkę po paszporty na wyjazd. A oni powiedzą: «Chcecie jechać – proszę bardzo, my was nie wypędzamy». Atmosfera, jaka panuje w tej chwili, to jutro lub pojutrze może być koniec z nami” [...].

Rychter w rozmowie z TW powiedział, że nasi bonzowie z TSKŻ chętnie wyjechałoby teraz do Szwajcarii lub Francji, bo mają tam poważne konta. Z drugiej strony to szkoda im jest pozostawić wysokich rent partyjnych.

Rubin o przezwisku „Rudy”, który jest tłumaczem w TSKŻ, powiedział: „Ciekawe, skąd te wszystkie wiadomości mają ci z Rakowieckiej. Przecież o pewnych rzeczach mówiło się w ścisłym gronie i przy zamkniętych drzwiach, a jednak wiedzą. Są dwie możliwości – albo jest „ucho”, albo „wtyka”, która o wszystkim donosi. Wiedzą oni dużo, ale nie wszystko. Gdyby wiedzieli to, co ja wiem, to w TSKŻ powstałby wielki skandal. Wystarczyłoby, żeby niektórzy wylecieli z partii lub” – (nie dokończył zdania). [...] Na zakończenie dodał: „Najlepiej byłoby zwalić wszystko na Marka, on już nie żyje. Bo teraz wzywają naszych do KC i wygarniają im tam, co o nich wiedzą. Muszą się więc jak piskorze, żeby jakoś wybrnąć.

Wśród Żydów krąży ciche zalecenie, aby zbojkotować akademię, która ma odbyć się z okazji XXV rocznicy powstania w getcie warszawskim. Zalecenie to prawdopodobnie wyszło z Nowogrodzkiej.

Odbito w 4 egz.

(–) kpt. J[an] Ścigocki²

² **Ścigocki Jan** (ur. 1928), kpt./plk. Żołnierz, podoficer 7. pułku KBW (1949–1951), od stycznia 1952 r. młodszy referent ds. wywiadu, od maja 1952 r. referent przy kierownictwie PUBP w Bydgoszczy; od września 1952 r. do lipca 1953 r. słuchacz Szkoły Międzywojewódzkiej BP w Olsztynie; od sierpnia 1953 r. referent Sekcji I Wydziału I Departamentu II MBP; od kwietnia 1955 r. referent Działu Kartoteki, od kwietnia 1956 r. oficer Działu Sprawozdawczo-Statystycznego Departamentu X KdsBP; od listopada 1956 r. referent ewidencji operacyjnej, od stycznia

Druk. J.T./IV

Źródło: AIPN, 0236/111, t. 5, k. 28–30, mps.

1957 r. oficer ewidencji operacyjnej Sekcji 1 Wydziału II (od sierpnia do października 1962 r. na etacie Sekcji 1 Wydziału IV) Biura Ewidencji Operacyjnej MSW/Biura „C” MSW (w 1963 absolwent LO dla Pracujących); od czerwca 1964 r. starszy oficer operacyjny, od kwietnia 1967 r. inspektor Wydziału III Departamentu III MSW; od października 1974 r. inspektor, od maja 1980 r. starszy inspektor Wydziału II Departamentu III MSW; w lipcu 1980 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0604/442, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 12, Warszawa – Notatka z doniesienia TW ps. „Michalski” z dnia 9 kwietnia 1968 r. opracowana przez inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW mjr. Stanisława Krasowskiego, dotycząca Koła Posłów „Znak”, środowiska miesięcznika „Więź”, KIK i rozmowy TW z ks. Alojzym Orszulikiem

TW „Michalski”¹
Przyjął: Z[enon] G[oroński]

Warszawa, dnia 12 kwietnia 1968 r.

Tajne
^aEgz. nr ^{b1}^b

Treść doniesienia z dn. 9 IV 1968 r.

^cI. **Sprawy dot. Kościoła**

^dMicewski^d zaprzyjaźnił się z ks. Orszulikiem², który twierdzi, że na Wyszyńskiego, jest duży nacisk ze strony kół żydowskich i ze strony „Tygodnika Powszechnego”, żeby on dał jakieś oświadczenie przeciwko antysemityzmowi w Polsce.

Część biskupów jest dość niechętna tym oświadczeniom, gdyż oni mają swój powód (religijny) zwalczania Żydów. W związku z czym chcą wydać oświadczenie potępiające syjonizm w Polsce, gdyż wielu księży pomagało Żydom, a oni szkalują Polskę.

W związku z tym ks. Dąbrowski polecił Orszulikowi napisać projekt oświadczenia, jak kler pomagał Żydom, a dzisiaj jak oni szkalują Polskę.

Projekt ten Orszulik ma przynieść Micewskiemu do konsultacji, chociaż ten nie jest pewny, czy przyniesie. Projekt ten zostanie przez Dąbrowskiego przedstawiony na Komisji Głównej Episkopatu. Zdaniem Micewskiego, gdyby oni dali takie oświadczenie, byłaby to pełna rehabilitacja Kościoła za dotychczasową postawę.

Orszulik podobnie ocenia to oświadczenie, które byłoby również na rękę jemu samemu, gdyż rozmawiało z nim dwóch pracowników MO, którzy powiedzieli mu, że nie uzyska stałego zameldowania w Warszawie, jeśli nie przestanie uprawiać wrogiej propagandy.

^a Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: tow. Krasowski do omówienia

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Pierwsza część dokumentu zaznaczona pionową linią, z lewej strony opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kossakowski dla Wydz[iału] I Dep[artamentu] IV wyciąg [słowo nieczytelne].

^{d-d} Fragment przekreślony.

¹ TW ps. „Michalski” – zob. dokument nr 506, przypis nr 2.

² **Orszulik Alojzy** (ur. 1928). Biskup. Świecenia (1957), absolwent WSD Księży Pallotynów w Ołtarzewie (1957), Wydziału Prawa Kanonicznego KUL (1962), wykładowca w WSD Księży Pallotynów (1962–1989), pracownik Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski (1962–1994, referent 1962–1968, kierownik Biura Prasowego 1968–1993, zastępca sekretarza episkopatu 1989–1994), członek-sekretarz Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski (od XI 1980), przewodniczący Komisji Episkopatu ds. Środków Społecznego Przekazu (1984–1994), uczestnik rozmów okrągłego stołu z ramienia Kościoła (1988–1989), biskup pomocniczy siedlecki, wikariusz generalny (1989–1992), delegat Stolicy Apostolskiej do negocjacji z rządem polskim na temat konkordatu (1990–1993), biskup łowicki (od 1992), na emeryturze (od 2004). Na temat dokumentów ewidencyjnych SB dotyczących A. Orszulika zob. *Aparat represji wobec księdza Jerzego Popieluszki 1982–1984*, t. I, wstęp J. Żaryn, red. nauk. J. Mysiakowska, Warszawa 2009, s. 99–100.

Wg Micewskiego ks. Orszulik jest na stałe zameldowany na terenie Lublina i chciałby uzyskać zameldowanie na terenie Warszawy. Prosił on Micewskiego, aby ten poszedł do Skarżyńskiego i powiedział, że „ks. Orszulik namawia biskupów do takiej deklaracji” – tu Micewski zrobił uwagę, że ksiądz ten pochodzi ze Śląska i nie lubi Żydów, uważa, że to oni stworzyli ruch ateistyczny w Polsce, i na tej bazie Micewski również namawiał Orszulika, aby napisał projekt deklaracji, którą wspólnie poprawią.

Zdaniem Micewskiego nie wiadomo, czy Wyszyński na to pójdzie, ale Dąbrowski powiedział Orszulikowi kategorycznie, że Wyszyński nie zgodzi się na to, aby potępić syjonizm w Polsce. Micewski twierdzi, że powiedział Orszulikowi, że „jak wy się wtrąacie w sprawy wewnętrzpartyjne i będziecie bronić stalinowców, którzy Wyszyńskiego wyrzucali, a teraz wywiesicie sztandar domagający się demokracji, to będzie to niezrozumiałe dla społeczeństwa”. Komisja Główna Episkopatu ma być w przyszłym tygodniu. Zdaniem Micewskiego obecnie w Polsce prawie jest okupacja syjonistów, którzy mając Żydów na Zachodzie, dostają forszę od nich. Ludzie ci chcą zawsze zajmować kierownicze stanowiska w Polsce.

II. Jeśli chodzi o posłów koła „Znak”, to, wg Micewskiego, byli oni przekonani, że ich obroni tow. Kliszko, i bardzo przeżyli, kiedy to powiedział on na Konwencji Seniorów, że sejm zwolni Zawieyskiego z członka Rady Państwa. Nadmienił, że będą inne zmiany w rządzie, lecz o tym przy Stommie nie będzie mówić, bo o tym na drugi dzień mówić będzie Wolna Europa. Na to Stomma wstał i wyszedł – przynajmniej tak twierdzi.

Wśród posłów „Znak” jest zupełne trzęsienie ziemi. Zawieyski [w] sejmie „miał” wygłosić wielkie przemówienie, w którym weźmie w obronę Kisielewskiego i Słonimskiego, a na końcu Żydów, wreszcie na zakończenie wygłosi pochwałę pod adresem tow. Gomułki.

Planowali oni – przypuszczając, że będzie głosowanie nad wotum zaufania dla rządu – wstrzymać się od głosu po przemówieniu Zawieyskiego.

W związku z tym odbyło się spotkanie w „Więzi”, na którym Zabłocki stwierdził, że będzie głosował za i wygłosi przemówienie. Poparli Zabłockiego: Drozdek, Zieliński i Micewski. Przeciwni byli: Mazowiecki, Wielowieyski i Wieczorek. Zarząd „Więzi” składa się z w[yzej] wym[ienionych] siedmiu osób. Zabłocki po posiedzeniu „Więzi” poszedł do pozostałych posłów i powiedział, że będzie głosował za wotum i wygłosi oddzielne przemówienie.

Wówczas Zawieyski rozplakał się, a inni obrazili Zabłockiego tak, że wyszedł on bez pożegnania.

Kiedy dowiedzieli się o wyrzuceniu Zawieyskiego, chcieli zmienić taktykę, pisząc krótkie oświadczenie tłumaczące ich, które to oświadczenie mieli podpisać wszyscy. Różnica między nimi miała polegać tylko na głosowaniu w sprawie zwolnienia Ochaba – Zabłocki miał głosować za zwolnieniem, pozostali wstrzymać się od głosu. Przy zwolnieniu Zawieyskiego wszyscy mieli sprzeciwić się, gdyż Zabłocki uważał, że nie wypada głosować za. Zabłocki we wszystkich głosowaniach będzie za, tylko przy Zawieyskim nie.

Przemówienia Zabłocki nie chce wygłosić, obawiając się Wyszyńskiego, do którego chodzi co dwa tygodnie. Wyszyński ostatnio gratulował mu interpelacji. Zabłocki

^{ee} *Przekreślono, napisano: ma.*

twierdzi, że nie może wycofać się z tej interpelacji, bo wyszedłby niepoważnie wobec Wyszyńskiego.

Zdaniem Micewskiego Zabłocki jest bardziej postępowy od innych – chociaż niekonsekwentny. Przykrą niespodziankę zrobił Micewskiemu Łubieński, który zdecydowanie popiera Stommę, Mazowieckiego i Zawieyskiego.

Łubieński na spotkaniu w sejmie z Micewskim powiedział wprost, że „**polityk musi być odważny, a jeśli jest tchórzem, to nie może być politykiem**”. Zdaniem Micewskiego obecna postawa Łubieńskiego jest wynikiem nacisku jego żony, która z pochodzenia jest Żydówką i w ten sposób wyraża swoją solidarność z syjonistami.

Tak że w sejmie, kontynuował Micewski, przeciwko Zabłockiemu występują wszyscy czterej.

Micewski twierdzi, że jest pod olbrzymim naciskiem „Tygodnika Powszechnego”: Kisiela, Turowicza, Kozłowskiego³. On z Zabłockim mają duże trudności i w „Więzi”, gdzie układ sił jest raczej pół na pół.

Zdaniem Micewskiego najlepiej byłoby, aby przestała wychodzić „Więź”, a utworzyć nowe pismo. Przejęcie przez Zabłockiego „Więzi” spowoduje zarzut ze strony krakowskiego środowiska, że Zabłocki i Micewski są agentami. Kozłowski mówił Micewskiemu, że Wolna Europa chciała traktować ich jako agentów, lecz oni (tj. środowisko krakowskie) wybroniли ich, ale po takim przejęciu „Więzi” obsmarowaliby ich, gdyż Stomma utrzymuje kontakty z korespondentami zagranicznymi.

„Michalski” mówi, że w czasie wydarzeń dzwonił do tow. Piętka, gdyż środowiska studenckie rozpowszechniały wiadomości, że podsłuchują rozmowy prowadzone przez MSW z tow. Gierkiem na temat zamachu stanu, o czym „Michalski” chciał tow. Piętka poinformować.

Ogólna sytuacja w KIK – zdaniem Micewskiego – jest następująca: **Wielowieyski był szefem politycznym** młodzieży KIK biorącej udział w demonstracjach. MSW przesłuchuje szereg ludzi: Śliwińskiego, syna literata Zagórskiego, który siedzi, ale politycznymi mózгами tej całej działalności są: Mazowiecki, Stomma, Wielowieyski, bo Zawieyski jest już trupem w stanie przedzawałowym, co kilka minut płacze jak dziecko i dostaje furii, pijąc wódkę.

Kostek Łubieński – zdaniem Micewskiego – jest porządnym człowiekiem, ale przedwcześnie zgłupiał.

Natomiast Auleytner nie angażuje się po stronie Zabłockiego i Micewskiego. Propozował on Zabłockiemu spotkanie, ale tak, aby nikt się o tym nie dowiedział. Zabłocki tę propozycję odrzucił, mówiąc: „Albo staniesz po mojej stronie, albo nie mamy co gadać”. Ale on – tj. Auleytner – boi się stracić „^fposadę” – bo w świadomości ludzi KIK przy ich postawie reakcyjnej to „odrabianie” jest poważną sprawą – można to porównać z postawą Michnika.

^{e,f} *Wpisany maszynowo wyraz: postawę poprawiono odręcznie na: posadę.*

³ **Kozłowski Krzysztof** (1931–2013). Dziennikarz, publicysta, filozof, dr. Absolwent KUL, redaktor „Tygodnika Powszechnego” (od 1956, sekretarz redakcji, zastępca redaktora naczelnego 1965–2007), działacz KIK, wykładowca KUL, doradca NSZZ „Solidarność” w Nowej Hucie (1980–1981), uczestnik obrad okrągłego stołu, podsekretarz stanu w MSW (III–VII 1990), szef UOP (V–VII 1990), minister spraw wewnętrznych (VII–XII 1990), senator (1989–2001).

My – mówi Micewski – powinniśmy mieć czas na zmontowanie postępowej grupy i taki czas do wyborów mamy.

W „Tygodniku Powszechnym” odbyło się zebranie, na którym cały zarząd w liczbie 15 osób głosował za tym, aby posłowie „Znak” głosowali w sejmie przeciwko wotum dla rządu. O tym mówił Micewskiemu Kozłowski.

Na tym spotkanie zakończono.

Uwaga:

Micewski, mówiąc o powyższym TW „Michalski”, wyraźnie chciał, aby władze zrobiły użytek z przekazywanych informacji, niektóre wielokrotnie powtarzając.

Opracował: mjr St[anisław] Krasowski⁴

Druk. S.K.

Wyk. 2 egz.

Egz. nr 1 – kierownictwo

[Egz.] nr 2 –teczka rob[ocza]

Źródło: AIPN, 01283/1390, mf.

⁴ **Krasowski Stanisław** (ur. 1925), mjr/plk. Żołnierz Armii Czerwonej (II–IX 1944), żołnierz, podoficer WP (1. Samodzielna Brygada Moździerzy IX 1944–VIII 1945, 28. pp VIII 1945–III 1946), od 1948 r. student UMK, instruktor ZG ZAMP/ZMP (1950–1951), zastępca asystenta Katedry Ekonomii Politycznej UMK w Toruniu (1951–1952), absolwent Wydziału Prawa UMK w Toruniu, mgr praw (1952). Od października 1952 r. starszy referent Sekcji 4 Wydziału V Departamentu V MBP; od stycznia 1953 r. starszy referent Sekcji 3 Wydziału III Departamentu XI MBP; od kwietnia 1955 r. starszy referent, od kwietnia 1956 r. oficer operacyjny Sekcji 1 Wydziału III Departamentu VI KdsBP; od stycznia 1957 r. oficer operacyjny, od lipca 1958 r. starszy oficer operacyjny Wydziału V Departamentu III MSW; od czerwca 1962 r. starszy oficer operacyjny, od kwietnia 1967 r. inspektor Wydziału II Departamentu IV MSW (od 1957 r. do 1967 r. delegowany do Grupy Operacyjno-Śledczej przy Biurze Śledczym MSW zajmującej się sprawą krypt. „Zagubiony” dotyczącą zabójstwa Bohdana Piaseckiego, od listopada 1969 r. do kwietnia 1970 r. słuchacz kursu szyfrantów, od maja 1971 r. do sierpnia 1973 r. delegowany do MSZ, szyfrant na placówce w Santiago de Chile); od października 1973 r. starszy inspektor Wydziału VII Departamentu III MSW, od maja 1979 r. Departamentu IIIA MSW; od maja 1980 r. zastępca naczelnika Wydziału IV Departamentu IIIA MSW; we wrześniu 1980 r. zwolniony ze służby; od lipca 1981 r. inspektor Departamentu IIIA/Departamentu V MSW (pół etatu, pracownik cywilny), w kwietniu 1990 r. zwolniony. AIPN, 0604/1485, t. 1–2, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 12, [Warszawa] – List do redakcji Radia Wolna Europa dotyczący udziału studentów SGPiS w wydarzeniach marcowych

12 IV 1968 r.

Szanowni Państwo

Jestem studentem SGPiS i piszę do Was, „bo nie widzę innego sposobu zrehabilitowania opinii mojej uczelni w oczach tych studentów, którzy uwierzyli propagandowym chwytom poniżej pasa”. Bardzo proszę, przeczytajcie chociaż fragment tego listu w „Panoramie Dnia”, „Rendez-vous o 6.10” lub innej popularnej wśród studentów audycji. Chcę tu przedstawić wydarzenia na SGPiS w pamiętnych dniach marcowych takimi, jakimi były naprawdę. Artykuł Michała Jaranowskiego w „Sztandarze Młodych” z dn. 8 bm. pt. „Poczucie odpowiedzialności” jest próbą rozbicia jedności studenckiej. Wybrano SGPiS, ponieważ zachowaliśmy się stosunkowo najspokojniej: nie wyszliśmy na ulicę – nie było sensu nadstawiać grzbietów pod gumowe pałki dobrze wytresowanych golędziniaków. Dostawaliśmy lanie 8 marca na uniwersytecie i 9 marca pod politechniką. Tym razem obraliśmy inną drogę: uchwaliliśmy rezolucję, której pierwszy punkt brzmi:

„Oświadczamy, iż powodowani głęboką troską o demokratyczny kształt socjalizmu w Polsce, odcinając się od prowokacji nieodpowiedzialnych elementów politycznych, solidaryzujemy się ze wszystkimi studentami uczelni warszawskich”, a reszta jest tego konsekwentnym rozwinięciem.

Pan Jaranowski przeliczył się z siłami. Nie uda mu się przeciwstawić ani SGPiS, ani żadnej innej uczelni ogółowi studentów polskich. Wykazały to dobitnie ostatnie wydarzenia w całym kraju. Wszędzie, gdzie studenci polscy walczyć będą o demokrację i poszanowanie konstytucji, nie zabraknie wśród nich dziewcząt i chłopców w zielonych czapkach z biało-czerwonymi otokami. Koleżanki i Koledzy! Nie wiercie fałszom, nieprawda, że my byliśmy spokojni, gdy Wy usiłowaliście pechnąć naprzód koło historii. Studenci SGPiS byli również na Krakowskim Przedmieściu i na Polnej. Na burzliwych wiecach wyrażaliśmy nasze żądania. Dążymy do tych samych celów, co i Wy, a nie są to cele antypolskie i antysocjalistyczne. Dobro naszej Ojczyzny leży na sercu przeciw nam wszystkim. Nie byliśmy i nie jesteśmy bezwładną masą, jak imputuje to nam pan Jaranowski. Tym razem nie udało się zniszczyć zła. Ale my, studenci, zapisaaliśmy jedną małą stroniczkę w grubej księdze walk naszego narodu o wolność, demokrację, o prawa człowieka, naprawdę nic tu nie pomogą ciosy pałek, brudne kłamstwa i wyzwiska, więzienia. Przyjdzie czas, gdy partia przegra tę walkę z narodem, tak jak przegrała ją już wobec historii. Przegra, jeśli nie posłucha głosu rozsądku.

Moi Drodzy! Chciałbym przedstawić Wam wydarzenia na SGPiS, prostując fałsze artykułu Michała Jaranowskiego. Píše on: „Nieraz przed gmachem SGPiS gromadzili się studenci innych warszawskich uczelni”. Nieprawda, tylko raz studenci SGGW przyszli pod naszą uczelnię. Było to 11 marca, gdy organizowaliśmy wiec wewnątrz gmachu. Nie byliśmy więc tak systematycznie lojalni, jak by chciał Jaranowski i jego zleceniodawca. W ten poniedziałek na porannych zajęciach odczytano nam oświadczenia ZMS

i ZSP. Jak mało wspólnego miały one z prawdą, może świadczyć fakt, że Rada Okręgowa ZSP skojarzyła wydarzenia na uniwersytecie i politechnice ze zjazdem rabinów, który odbył się niedawno w Jerozolimie. Rzecz jasna, że oświadczenia te niczego nie wyjaśniły, wprowadziły jedynie zamęt i zaogniły sytuację. O godzinie jedenastej w Auli Spadochronowej zebrał się milczący tłum studentów. Zebrał się spontanicznie, ponieważ wszyscy wiedzieliśmy, co się dzieje, chcieliśmy mieć również swój udział w tych wydarzeniach, mieliśmy zbyt wiele pytań, nagromadziło się zbyt wiele oskarżeń, aby milczeć. Pierwszym, który zdobył się na odwagę, aby wystąpić, był student IV roku handlu zagranicznego – Witold Zieliński. Nawoływał do wyjścia na ulicę, do przyłączenia się „do braci i sióstr” z SGGW. Znalazły się tu i słowa o „czerwonych łapach pacholków Moczara”. Nie poszliśmy! A mało już brakowało, gdyby nie zgoda rektora na spotkanie ze studentami w Auli Głównej. Wypełniła się ona po brzegi dwoma tysiącami studentów, którzy z braku miejsca siedzieli na podłodze. Rozpoczął asystent z Katedry Filozofii. Jego niezwykle rozsądna mowa, będąca ostrzeżeniem przed wykorzystaniem nas przez niewłaściwe elementy polityczne, przed bezpardonową walką o nieznane nam cele („polityka nie ma nic wspólnego z etyką i moralnością”) nagrodzona została rzesistymi oklaskami. Gdy przyniesiono krzesła dla stojącego wciąż rektora i senatu, inicjatywę przejęli studenci. Zebranie poprowadził student V roku handlu zagranicznego – Marek Borowski. Był tak obiektywny, że do końca nie było wiadomo, kogo on właściwie popiera. Rektor zapewnił nas, że wiec jest legalny i że nikt nie zostanie pociągnięty do odpowiedzialności przez władze uczelni.

Skrytykowane zostało oświadczenie RO ZSP, i to nie tylko przez studentów. Przyjechał na wiec wezwany telefonicznie red[aktor] Dunin-Wąsowicz z „Życia Warszawy”, który na pytanie, kto i na podstawie jakich informacji napisał artykuł w dzienniku 9 i 10 marca, odpowiedział, że artykuł napisali koledzy z redakcji, wykorzystując informacje agencji prasowej i obserwacje własne. Wywołało to wesołość sali i gwizdy, na co prowadzący zebranie oświadczył, że „nie po to wzywaliśmy redaktora, aby na niego gwizdać”. Michał Jaranowski pisze: „Inicjatywa w czasie wiecu dzielona była między różne grupy studentów, co przejawiało się w charakterze ich wystąpień”. Pisze również o pewnej grupie, która „swe hasła i wystąpienia przygotowała starannie znacznie wcześniej”. Red[aktor] Jaranowskiego tam nie było, a ja byłem i – Panie Redaktorze – bardzo starannie i znacznie wcześniej przygotowuje się hasła i wystąpienia na zebrania partyjne, na V Zjazd, na posiedzenia sejmu, na wiece przeciw wojnie w Wietnamie, ale nie tutaj – występował, kto chciał, i mówił, co mu się podobało, a tłum, oczywiście, reagował tak, jak uważał za stosowne. Występowali ludzie, którzy mieli najwięcej odwagi. Jeden nie występował – Andrzej Tudek, przewodniczący ZU ZMS. Jeden ze studentów zdemaskował wobec prawie wszystkich studentów SGPiS jego haniebną rolę: jako łapacz oddał w ręce milicji studenta uniwersytetu, którego schwytał na kolportowaniu na naszej uczelni ulotek protestacyjnych w sprawie „Dziadów”. W jego osobie został skompromitowany nasz uczelniany ZMS.

Prorektor Boczar¹, przyjaciel prof. Bobrowskiego, oznajmił, że ten powiedział mu, iż nie został pobity przez milicję. Sala przyjęła to bardzo sceptycznie.

¹ **Boczar Kazimierz Adam** (ur. 1915). Ekonomista, prof. Absolwent Wydziału Prawa UW (1938), praktykant w V i XXIX Urzędzie Skarbowym w Warszawie (1938–1939), organizator tajnego nauczania w Iwoniczu (1939–1940), pracownik Spółdzielni Włociańsko-Robotniczej „Jedność” w Iwoniczu (1940–1944, księgowy 1940–1943,

Jeden ze studentów odczytał art. 71 Konstytucji PRL. Red[aktor] Jaranowski fałszywie przedstawia atmosferę sali. Według niego tylko początkowo dyskutowano na temat ostatnich wydarzeń, a potem zajęto się mniej ważnymi sprawami, rozpalone głowy stygły. Red[aktor] Jaranowski w pełni świadomie popełnia fałsz, z pewnością zna naszą rezolucję. W czasie wiecu dyskutowano tylko na tematy związane z ostatnimi wydarzeniami, omawiano poszczególne punkty rezolucji – tak było cały czas, aż do końca wiecu napięcie nie osłabło, tematy nie zmieniły się. I jeszcze jedno: nie było żadnych – powtarzam żadnych – „pojedynczych głosów o charakterze antysocjalistycznym zarówno w czasie wiecu, jak i w ciągu dni następnych”.

Wybraliśmy siedmioosobowy komitet, który już po zakończeniu wiecu nadał rezolucji ostateczną formę. Rzecz jasna, że do komitetu wybrano ludzi, których poglądy już znano, którzy występowali w czasie wiecu. Oto ich nazwiska: Bekier Stefan (III rok HZ), Borowski Marek (V rok), Daszkiewicz Henryk (III rok EP), Michotek Barbara (II rok EP), Sikorski Andrzej (IV rok HZ), Szyrmer Jacek (III rok HZ), E.J. – studentka III roku HZ, która wystąpiła z komitetu jeszcze przed rozpoczęciem jego pracy i której nie spotkały żadne represje.

We wtorek, 12 marca, rano odbywały się normalne zajęcia. Ale o godz. 10.00 w Auli Spadochronowej i na jej kruzgankach zebrał się olbrzymi tłum studentów, którzy zaczęli skandować: „Rezolucja, rezolucja” i „Podpis Senatu”. Ten spontaniczny wiec trwa siedem godzin. Najpierw odczytano pełny tekst rezolucji uchwalonej wczoraj. Komitet wyperswadował nam szybko podpis Senatu pod rezolucją. „Złego macie rektora, chcecie, żeby go zmienili?”. Nb. Senat obradował nad rezolucją do późnej nocy. Po wypełnieniu swej misji komitet rozwiązał się.

Atmosfera była bardzo swobodna. Posadzka zasłała się podartymi w drobne strzępy gazetami. Prawie wszyscy studenci znaleźli się na dole. Skandowaliśmy: „Tchórze na górze”. A tam stali nasi profesorowie, którzy nie zdradzali żadnej ochoty do zejścia na dół. Co wrażliwsi pochowali się. Ktoś rzucił hasło: „Siadamy”. Padło pytanie, dlaczego rezolucja nie została powielona i wtedy jeden ze studentów wpada na znakomity pomysł, który wprowadzono w czyn, aby każdy zapisał sobie tekst rezolucji – w ten sposób zostanie ona rozkolportowana po Warszawie. Długo szukano egzemplarza rezolucji w Radzie Uczelnianej ZSP, gdzie się zapodział (poradzono nawet poszukać w koszu na śmieci).

członek zarządu 1943–1944), żołnierz ZWZ-AK (1939–1944), ukrywał się przed gestapo pod fałszywym nazwiskiem (1944), pracownik Powiatowej Zbiornicy Jaj Spółdzielni „Społem” w Kraśniku (1944), pracownik Spółdzielni „Społem” w Radzynie Podlaskim (1944, instruktor organizacyjny), Rzeszowie (1944, lustrator), Związku Rewizyjnego Spółdzielni RP (1945–1948, lustrator 1945 i zastępca kierownika działu spółdzielni handlowych w oddziale w Rzeszowie 1945–1946, referent 1946 i kierownik 1947–1948 w Biurze Studiów i Planowania w Łodzi i Warszawie), pracownik Spółdzielczego Instytutu Naukowego (1948–1949, kierownik Sekcji Obrotu Towarowego), wykładowca ANP w Warszawie (1947–1948), wicedyrektor Departamentu Planowania MHW (1949–1950), dyrektor ds. naukowych Instytutu Handlu i Żywności Zbiorowego (1950–1952), wykładowca SGPiS (1949–1986, adiunkt 1949, zastępca profesora i kierownik Katedry Ekonomiki Handlu Wewnętrznego 1950–1972, dziekan Wydziału Handlu Wewnętrznego 1952–1954, pełnomocnik rektora ds. nauczania od 1967, prorektor 1968–1974, kierownik Katedry Ekonomiki i Organizacji Obrotu Towarowego 1972–1978), pracownik Naczelnej Rady Spółdzielczej (1984), wykładowca Akademii Finansów – Wyższej Szkoły Ubezpieczeń i Bankowości w Warszawie. Członek Legionu Młodych (1934–1936), Bratniej Pomocy Studentów UW (1934–1938), Związku Zawodowego Pracowników Skarbowych (1938–1939), Związku Zawodowego Pracowników Spółdzielczości (1945–1949, członek ZG 1949), TPPR (od 1946), PTE (od 1947), Związku Zawodowego Pracowników Handlu (1950–1952), ZNP (od 1952), PZPR, ASGH, Akta osobowe K. Boczara.

Wysłaliśmy delegacje do wszystkich uczelni, zapraszając ich delegatów na następny dzień do cenzury i do „Życia Warszawy”. Delegacja z cenzury po powrocie oznajmiła, że przyjęto ją bardzo grzecznie i oświadczone, że rezolucja nie zawiera żadnych akcentów antypaństwowych i pornograficznych, cenzura nie widzi więc przeszkód, aby rezolucja została zamieszczona w prasie, jeśli prasa zechce. W redakcji „Życia Warszawy” również nasza delegacja spotkała się z serdecznym przyjęciem. Rezolucję studentów SGPiS zamieściliby, gdyby to zależało od nich. Okazuje się więc, że mamy za dużo chętnych do kontrolowania. Nie wiem, dokąd trwałoby to „siedzące wiecowanie”, może zamieniłoby się w strajk okupacyjny, bo bractwo nie chciało nic utracić z tej przyjemnej i swobodnej atmosfery, gdyby nie nawoływania tych, których nazwiska znajdziecie później, do rozejścia się. Około godziny piątej po południu zaczęliśmy się rozchodzić. Następnego dnia odbyły się zebrania wydziałowe. Tu należy odnotować pozytywny fakt, że niektórzy pracownicy naukowci, młodzi, solidaryzowali się ze studentami. Zebrania wydziałowe przebiegały przez kilka godzin również w bardzo burzliwej atmosferze. Wystawiliśmy do wiatru delegatów, ale nasza delegacja wraz z innymi uczestniczyła w wielu wiecach na politechnice. Represje nastąpiły po kilku dniach.

17 marca pięciu członków komitetu z 11 marca otrzymało wezwania do natychmiastowego stawienia się w jednostce wojskowej (Szyrmer też, mimo że ma kategorię D). Wstawiennictwo rektora i POP miało ten skutek, że wezwania zostały następnego dnia cofnięte. Podobne wezwanie otrzymał Michał Komar (IV rok EP). O tym wszystkim nie wspomina pan Jaranowski, choć było to oczywiste pogwałcenie gwarantowanej przez prawo wolności zebrań na terenie uczelni tylko za zgodą rektora. Student Witold Zieliński został relegowany z uczelni „z powodu powtórnego niezaliczenia semestru siódmego”. W tej chwili przebywa w więzieniu.

Wszyscy studenci, którzy zabierali głos na legalnym wiecu w dniu 11 marca, zostali wezwani do rzecznika dyscyplinarnego. A więc rektor nie zapewnił nam nietykalności. Studentowi, który odczytał art. 71 Konstytucji, ma się za złe to, że posiadał on tę ustawę przy sobie w tej chwili. A oto nazwiska osób wezwanych do rzecznika dyscyplinarnego:

Wydział Ekonomiki Produkcji:

Daszkiewicz Henryk

Dobosiewicz Włodzimierz

Kliger Josef

Komar Michał

Michotek Barbara

Mikłasz Paweł

Nowotny Włodzimierz

Olszewski Andrzej

Staniszewski Wiesław

Wydział Handlu Zagranicznego:

Bekier Stefan

Borowski Marek

Dembek Roman

Karczmarczyk Janusz

Korba Wiktoria

Salzman Jerzy
Sikorski Andrzej
Szyrmer Jacek
Walecki Juliusz
Zawanowski Piotr

Wydział Finansów i Statystyki:

Modzelewski Jan
Sandgarten Alicja
Wrzesińska Elżbieta

O Wydziale Handlu nie mam obecnie informacji, wydaje się jednak, że stamtąd nikogo nie wzywano.

Gdy trwał strajk okupacyjny na politechnice, w akademikach SGPiS ukazały się nawoływania do podjęcia solidarnego strajku na naszej uczelni. Nie doszło jednak do tego. Intensywne pranie mózgow i świadomość, że bitwa została tym razem przegrana, uczyniły swoje: zachowaliśmy spokój.

Jeśli piszę o praniu mózgow, mam na myśli nie tylko kampanię prasową, ale również działalność oficerów politycznych Wojska Polskiego, którzy w ramach Studium Wojskowego marnowali swój cenny czas, aby nam wbić do głowy to, co w żaden sposób nie mogło się tam zmieścić. Początkowo były prowadzone dyskusje, potem ograniczyli się jedynie do sondażu, badania nastrojów wśród studentów. Również Studencki Ośrodek Dyskusyjny rozwinął działalność na dużą skalę, zapraszając red[aktorów] Kura, Kąkola, Sołubę i I prezesa Sądu Najwyższego – Resicha. Cały ten chór śpiewał i jakże fałszował! Tylko jeden Kazimierz Kąkol miał chwilę szczerości, gdy na pytanie: „Dlaczego wydalono z Polski korespondenta «Timesa»?”, odpowiedział po prostu: „Bo nazywał mnie tubą Moczara”, ale zaraz dodał: „Czułbym się szczęśliwy, gdyby można mnie było tak nazwać”. M[ichał] Jaranowski kończy swój artykuł pochwałą naszych profesorów. Żał mi, że na mojej uczelni znalazło się tak mało uczciwych ludzi wśród pracowników nauki, że aż „Sztandar Młodych” ich pochwalił – nie wiem, czy oni też się tego wstydzą. Mnie jednak jest wstyd, że moją uczelnię chwala ludzie, z którymi usiłowaliśmy stoczyć walkę, ludzie zakłamani, tchórzliwi karierowicze.

Kochana Wolna Europa.

Najlepszym dowodem, że na SGPiS nie było spokojnie w czasie, gdy w całej Polsce wrzało, jest fakt, że organ Okręgowego Zarządu Studenckiego ZMS „Nasza Walka” poświęca dużo miejsca wydarzeniom na naszej uczelni. „Nasza Walka” jest powielanym biuletynem wydawanym trzy razy na tydzień (pierwszy numer ukazał się po wydarzeniach na uniwersytecie i politechnice). Zwracając się do nas per „Koleżanki i Koledzy”, panowie z redakcji usiłują nam w łagodny sposób i o ile się da – kulturalny – wytłumaczyć genezę ostatnich wypadków, ich tło, charakter i następstwa. Zdania tu spotykane ani na jotę nie odbiegają od wersji oficjalnej, a więc nic nie wyjaśniają – bo i cóż tu jest do wyjaśnienia: „My wiemy, z kim jest naród” – jak głosi plakat studentów politechniki pamiętnego wieczoru. „Nasza Walka” specjalizuje się w atakach personalnych. Po rozprawieniu się z „grupą wicherzycieli” z uniwersytetu i politechniki, wzięto się za SGPiS w n[ume]r 14 z 9 kwietnia. Zaatakowanym nie przynosi to wcale ujmę. Mogę uwierzyć w złą wolę Michnika czy Szlajfera – nie widziałem ich na oczy, nie zamieni-

łem z nimi ani słowa. Ale nie uwierzę nigdy w złą wolę moich kolegów – ich znam, im podaję rękę na przywitanie, wiem, jakie są ich poglądy. Na takim postawieniu sprawy, na takich metodach walki traci jedynie „Nasza Walka” i jej wydawcy – i ich pracodawcy. Zacytuję tu z jak największą dokładnością str. 17–20 wymienionego n[ume]ru (mógłbym dołączyć te strony, ale obawiam się, że zbyt objętościowy list mógłby wzbudzić podejrzenia obmacywaczy z wiadomego resortu). Zobaczcie sami, jakie się stosuje metody – chce się zamienić przyjaciół we wrogów: widzicie, wy im wierzycie, a oni chcą się tylko pobawić, poszumieć, a mają w tym ukryte cele, ot, zobaczcie, kim był ich tatuś. Nic z tego, panowie podszczuwacze. Stary, biedny Mickiewicz powiedział kiedyś, „że prawdziwych przyjaciół poznajemy w biedzie”.

Po tej małej dygresji cytuję jak najdokładniej z nr 14 „Naszej Walki”:

„Ujawniamy nazwiska studentów, którzy organizowali bezpośrednio włączenie SGPiS do wydarzeń uniwersyteckich.

Witold Marian Julian Zieliński – jest już znany naszym czytelnikom jako ten, który po kompromitacji w SGPiS przez dwa dni rządził politechniką, dopóki nie został rozpoznany i w związku z czym musiał uciekać i zabarykadować się w jednym z pokoiów PW, gdzie siedział prawie do końca «strajku okupacyjnego».

Stefan Bekier (III HZ), ur. w 1946 r. w Paryżu. Syn byłego ambasadora PRL w Meksyku². Aktywny współorganizator zajęć, ściśle powiązany z grupą działającą w UW. Domagał się m.in. w KW PZPR wywarcia nacisku na rektora uczelni, aby wyraził on zgodę na zorganizowanie wiecu w dniu 11 marca pod pozorem, że jest to jedyny sposób zapobiegający wyjściu studentów na ulicę. Na wiecu Bekier żądał przyścia min[istra] Moczara i przeproszenia przezeń studentów za użycie siły przy rozpędzaniu demonstracji na UW w dniu 8 marca. Zarzucił kłamstwo rektorowi K[azimierzowi] Boczarowi, stwierdzając, że milicja pobiła prof. Bobrowskiego. Był członkiem komisji, która zredagowała rezolucję wykorzystaną przez Radio Wolna Europa.

Henryk Daszkiewicz (Wydz[iał] EP), ur. 1 VI 1947 r. w Łodzi, ojciec – dyrektor departamentu w Komitecie Pracy i Płac. Był jednym z głównych inspiratorów zajęć na uczelni. Odegrał czołową rolę w komisji redagującej rezolucję i odczytał ją na wiecu odbytym w Auli Spadochronowej we wtorek 12 marca. Jako jeden z pierwszych mówców na wiecu w dn. 11 marca krytykował oświadczenie Rady Okręgowej ZSP. Przez cały czas zajęć działał aktywnie, zachęcając studentów do utrzymywania stanu wrzenia.

Jacek Szyrmer (III HZ), ur. 17 IV 1947 r. w Olsztynie. Ojciec – dyrektor Wojewódzkiego Zrzeszenia Handlu i Usług w Olsztynie. Jeden z najbardziej aktywnych inspiratorów i organizatorów wiecu. Jego wystąpienia miały najbardziej ekstremistyczny i prowokacyjny charakter. Nawoływał do niszczenia oficjalnych informacji ZSP. Jego

² **Bekier Aleksander** (1907–1963). Ur. w Mławie, w Warszawie (od 1909), Krasnojarsku (od 1913), Charkowie (od 1915), Warszawie (od 1921), uczeń prywatnego gimnazjum F. Buki, aresztowany na kilka miesięcy za kontakty z młodzieżą działającą w ZMK (1925, zwolniony za kaucją), we Francji (od 1925), działacz FPK, CGT, uczestnik wojny domowej w Hiszpanii (1936–1938), we Francji (1938–1948), w czasie okupacji m.in. organizator sieci wywiadu FTPF (od 1942), zastępca szefa II oddziału sztabu FTPF (od VI 1944), chargé d'affaires RP we Francji (od 1945), I sekretarz ambasady w Paryżu (do I 1948), dyrektor Wydziału Personalnego CRS „Samopomoc Chłopska” (do 1952), zastępca redaktora naczelnego „Chłopskiej Drogi” (1952), pracownik Centralnego Zarządu Przemysłu Mleczarskiego (1952–1955), kierownik Redakcji Literatury Masowo-Politycznej wydawnictwa „Książka i Wiedza” (IV 1955–XII 1957), radca Ambasady PRL w Meksyku (do IX 1962), wicedyrektor Departamentu Ameryki Łacińskiej w MSZ. Członek FPK, PPR, PZPR.

wystąpienia na wiecu w dniu 11 marca bardzo wyraźnie uaktywniły zebranych i podnosiły temperaturę sali. Był aktywny w czasie całego przebiegu zajęć na uczelni.

Andrzej Stanisław Sikorski (IV HZ), ur. 8 V 1946 r. w Warszawie. Był jednym z głównych organizatorów wiecu w dniu 11 marca. Uczestniczył w spotkaniach na UW. Wchodził w skład grupy studentów wywierającej presję na władze uczelni w sprawie zorganizowaniu wiecu. Należał do komisji redagującej rezolucję. W jego domu odbywały się spotkania, w których uczestniczyli organizatorzy zajęć na UW. Kierownik klubu dyskusyjnego w SGPiS, na zebraniach którego bywali Michnik i Szlajfer.

Marek Borowski (V HZ), ur. 4 I 1946 r. Ojciec – były z[astęp]ca redaktora naczelnego «Trybuny Ludu». Matka – pracownik «Trybuny Ludu». Uczestniczył w pracach Klubu Poszukiwaczy Sprzeczności. Jeden ze współorganizatorów wiecu, wezwany telefonicznie na uczelnię ok. godz. 10.00, prowadził wiec. Faktycznie kierownik komisji redagującej rezolucję.

Michał Komar (IV EP), ur. 28 VIII 1946 r. w Warszawie. Ojciec – były dyrektor generalny w MSW. Michał był jednym z prowodyrów zajęć. Domagał się zorganizowania wiecu. Wzywał do zrywania i sam zrywał oficjalne obwieszczenia ZSP. Od dłuższego czasu ściśle powiązany z grupą Michnika i Szlajfera. Uczestniczył w dyskusjach na UW.

Piotr Zawadowski (I HZ), ur. 10 V 1948 r. w Warszawie. Ojciec – kustosz Muzeum Narodowego w Warszawie. Piotr wygłaszał wyjątkowo prowokacyjne i agresywne przemówienia. Nawoływał studentów do wyjścia na ulicę. Rozsiewał plotki o poparciu demonstracji przez robotników Warszawy. Podburzał przeciwko nierespektowaniu zarządzeń władz uczelni. Szermował hasłem: «Nie dajmy się wziąć na antysemityzm». Przez cały czas zajęć dążył do zaognienia sytuacji na uczelni.

Paweł Mikłasz (II EP), ur. 4 I 1946 r. w Nowym Dworze, woj. białostockie. Był aktywnym uczestnikiem nielegalnego wiecu w dniu 12 marca. Utrzymywał długotrwałe kontakty ze Szlajferem i Dajczgewandem. Przed przyjęciem do «grona» z UW przeszedł «chrzest bojowy» – bicie po twarzy. Zbierał podpisy pod petycją w sprawie wznowienia «Dziadów». Wprowadził na teren akademika Szlajfera, w którego towarzystwie zbierał podpisy pod wymienioną petycją.

Roman Dembek (III HZ), ur. 9 VIII 1948 r. w Siemianowicach, ojciec z[astęp]ca kierownika Wydz[iału] Gospodarki Komunalnej w Katowicach. Na studia dostał się z puli rektora. Był aktywnym uczestnikiem wiecu legalnego i nielegalnego. Na wiecu nielegalnym został wybrany na delegata do komisji, której zadaniem było nawiązanie kontaktów z komitetami studenckimi innych uczelni. Odczytywał ustęp konstytucji dotyczący wolności zgromadzeń.

Barbara Michotek (II EP), ur. 22 VIII 1946 r. w Warszawie, ojciec – starszy wykładowca w Zakładzie Ekonomiki Budownictwa PW. Jeszcze jako uczennica szkoły średniej brała udział w dyskusjach klubu społeczno-politycznego na UW. W dniu 8 marca usiłowała zaprowadzić grupę studentów na wiec UW. Brała aktywny udział w wiecu poniedziałkowym. Była członkiem komitetu redagującego rezolucję.

Andrzej Olechowski³ (II EP), ur. 9 IX 1947 r. w Krakowie, ojciec – pracownik Wydziału Architektury i Nadzoru Budowlanego Stołecznej Rady Narodowej. Przyjęty

³ **Olechowski Andrzej Marian** (ur. 1947). Polityk, ekonomista, dr. Absolwent XXVII LO im. T. Czackiego w Warszawie (1965), Wydziału Ekonomiczno-Społecznego SGPiS (1973). Student wydziałów Ekonomiki Produkcji

na studia z puli rektora. Opinia szkoły średniej: «nieopanowany, niesystematyczny, wojujący katolik». Dn. 23 marca została mu zabrana legitymacja studencka, kiedy udawał się na posiedzenie nielegalnego komitetu strajkowego studentów uczelni warszawskich.

W wydarzeniach, jakie miały miejsce na uczelni, uczestniczyli także pracownicy SGPiS. Większość pracowników zajęła właściwą postawę, zwłaszcza w dniu, kiedy odbywały się wiece wydziałowe. Jednak niektóre osoby nie tylko nie podjęły działań, jakich wymagała ówczesna sytuacja, lecz wręcz przeciwnie, ich zachowanie służyło celom organizatorów wystąpień. Z formalnego punktu widzenia zachowania te były naruszeniem zarządzeń kierownictwa uczelni, a także zaleceń partyjnych.

Jak się dowiadujemy, z szeregów partii usunięto dr Marię Dziewicką, dr Helenę Balicką, mgr Helenę Hagemajer i mgr. W[alerego] Amielisa”.

Kochani, w te dni marcowe mieliście tak wielu słuchaczy, jak nigdy. Słuchała Was cała Polska. Audycje Waszej Rozgłośni cieszą się dużą popularnością. Życzę Wam dalszych sukcesów. Ze stołecznego miasta Ciemnowodu serdeczne życzenia wiosenne śle

Skarabeusz

Źródło: AIPN, 0330/327, t. 37, k. 285–294, mps.

i Społeczno-Ekonomicznego SGPiS (1965–1973), obwiniony przez rzecznika dyscyplinarnego SGPiS dr. Zbigniewa Klepackiego (30 IV 1968) o to, że „wchodząc na teren SGPiS w dniu 23 III 1968 roku około godziny 19.00, A. Olechowski oświadczył służbie porządkowej, że udaje się do sali nr 13, gdzie – jak ustalono – miało odbyć się posiedzenie nielegalnego komitetu strajkowego warszawskich uczelni. Uczestniczenie w pracach tego komitetu oznacza, że A. Olechowski należał do współorganizatorów zajęć studenckich, jakie miały miejsce w marcu br. w Warszawie”, uniewinniony przez Uczelnianą Komisję Dyscyplinarną SGPiS, ponieważ „nie ma dowodu, że wejście obwinionego do uczelni w dniu 23 marca br. miało mieć związek z działalnością zmierzającą do organizowania zajęć na terenie SGP[i]S” (16 V 1968). Pracownik sekretariatu Konferencji Narodów Zjednoczonych do spraw Handlu i Rozwoju w Genewie (1973–1978, 1982–1984), kierownik Zakładu Analiz i Prognoz w Instytucie Koniunktur i Cen (1978–1982), pracownik Banku Światowego (1985–1987), dyrektor departamentu w Ministerstwie Współpracy Gospodarczej z Zagranicą (od 1987), uczestnik obrad okrągłego stołu po stronie rządowej, pierwszy zastępca prezesa NBP (1989–1991), podsekretarz stanu w Ministerstwie Współpracy Gospodarczej z Zagranicą (1991–1992), minister finansów (1992), doradca prezydenta ds. ekonomicznych (1992–1993), minister spraw zagranicznych (1993–1995), współtwórca PO. Członek Międzynarodowego Centrum Rozwoju Demokracji, Instytutu Studiów Wschodnich, Klubu Wschodniego, Stowarzyszenia Euro-Atlantyckiego, Fundacji Batorego, Instytutu Spraw Publicznych, PZPR. Wykładowca UJ, ATK, Collegium Civitas. Złożył oświadczenie lustracyjne, w którym przyznał się do współpracy ze służbami specjalnymi PRL jako KO ps. „Must”, współpracował z Departamentem I MSW. ASGH, Wydział Ekonomiki Produkcji, 26966/EP.

1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 13 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 13 kwietnia 1968 roku

Podczas zebrania Zarządu Okręgu Stołecznego Towarzystwa Kultury Moralnej podjęto decyzję wygłoszenia w najbliższym czasie dla członków towarzystwa referatu na temat nurtów wśród młodzieży akademickiej. Referat ten przygotować ma mgr Stefan **Radomski**¹ – asystent z Międzywydziałowego Studium Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego. W czasie zebrania Stefan **Matuszewski**², będący równocześnie st[ar-

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

¹ **Radomski Stefan Andrzej** (ur. 1936). Pedagog, bibliotekarz, dr, hm. Absolwent Wydziału Pedagogicznego UW (1964), Studium Bibliotekoznawstwa UW. Pracownik Państwowego Ośrodka Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy przy Ministerstwie Kultury i Sztuki (1954–1956, instruktor), nauczyciel w Szkole Podstawowej nr 132 w Warszawie (1954–1955), młodszy bibliotekarz w Bibliotece Naukowej AM w Warszawie (1956–1960), kierownik działu kształcenia w Chorągwi Warszawskiej ZHP (1960–1961), pracownik Głównej Kwatery ZHP (1961–1964, instruktor w GKH, starszy instruktor, kierownik biblioteki i bibliotekarz w Centralnym Ośrodku Kształcenia Kadr ZHP, starszy instruktor w Dziale Kształcenia GKH), wykładowca w Międzywydziałowym Studium Pedagogicznym/Studium Pedagogicznym i w Instytucie Pedagogiki UW (1964–1972), wykładowca w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW (1973–1974). Działacz FJN, członek PZPR. AUW, K 8833.

² **Matuszewski Stefan** (1905–1985), płk. Absolwent Seminarium Metropolitalnego w Warszawie (1928), Wydziału Teologicznego UW (1930). Nauczyciel w Płocku (1925), kleryk w Seminarium Metropolitalnym w Warszawie i student WT UW, doktorant Uniwersytetu Paryskiego i Ecole Pratique des Hautes Etudes (Section des Science Religieuses) (1930–1931), działacz TUR, pracownik redakcji „Chłopskiej Prawdy” (1937–1939), robotnik w fabryce materiałów ogniotrwałych w Stalino (Donbas, ZSRR) (1940), wykładowca łaciny i kierownik Katedry Języków Obcych w Państwowym Instytucie Medycznym w Stalino (1940–1941, 1943), robotnik w kopalni węgla (1942–1943), w 1. Korpusie PSZ w ZSRR, AP w ZSRR (1943–1944, w Wydziale Polityczno-Wychowawczym 3. DP im. R. Traugutta, redaktor gazety „Na Zachód”), zastępca kierownika Resortu Informacji i Propagandy PKWN (1944), minister informacji i propagandy (1945–1946), poseł do KRN (1944–1947), sekretarz Komisji Centralnej Związków Zawodowych (1948), pełnomocnik rządu ds. walki z analfabetyzmem (1949–1952), członek Rady Państwa PRL (1952–1957), poseł na Sejm PRL (1952–1956), wykładowca Wydziału Filozoficznego/Wydziału Nauk Społecznych UW (1959–1971, starszy wykładowca w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej), Wydziału Humanistycznego UMK (1960–1962). Członek TUR (1937–1939, sekretarz okręgu warszawskiego), PPS (1937–1939, 1944–1948, przewodniczący komitetu dzielnicowego na Targówku 1937–1939, sekretarz CKW 1944–1945, sekretarz generalny CKW 1945, wiceprzewodniczący CKW 1945, członek Rady Naczelnej i CKW 1944–1946, 1948, przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu w Warszawie 1948), PZPR (od 1948, członek KC i zastępca członka BP KC 1948–1954, I sekretarz Komitetu Warszawskiego 1948–1949, przewodniczący Komisji Organizacji Masowych KC PZPR 1949–1952, kierownik Wydziału Administracyjnego KC PZPR 1952–1954, przewodniczący Centralnej Komisji Rewizyjnej PZPR 1954–1959), Towarzystwa (Ligi)

szym] wykładowcą Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii i Socjologii UW, poinformował obecnych, że posiada kilku kandydatów do TKM spośród starszych studentów z Wydziału Filozofii UW. Wstrzymuje się jednak z ich zgłoszeniem do czasu wyjaśnienia sytuacji na uczelni i wznowienia zajęć na wydziale. Członkowie zarządu stołecznego spodziewają się, że referat mgr. Radomskiego wywoła duże zainteresowanie pracą TKM w środowisku akademickim.

Wypowiadając się w sprawie ostatnich zmian na szeregu stanowisk państwowych, Stefan **Matuszewski** twierdził, że zmiany te są w zasadzie słuszne i były potrzebne. Równocześnie jednak uważa, że usunięcie Lesza, Titkova oraz projektowane zwolnienie Naszkowskiego są „rezultatem nastrojów antyżydowskich w partii i mogą spowodować dalsze ataki na Polskę w krajach kapitalistycznych”. Zdaniem **Matuszewskiego** projektowane zmiany na stanowiskach kierowników katedr na uczelniach w Warszawie i w innych miastach przyczynią się do pogłębienia fermentu i niezadowolenia w środowiskach intelektualnych.

Uzyskano informacje, że prof. Juliusz **Katz-Suchy** – kierownik Katedry Historii Dyplomacji i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, i Stanisław **Ehrlich** – kierownik Katedry Prawa Cywilnego na tym samym wydziale, pozostają w stałym kontakcie z **Jankielem** i **Święcickim** z Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów, **Barskim**³ – b[yłym] dyrektorem Zakładów Przemysłu Cukierniczego im. 22 Lipca, red[aktorem] **Łukomskim** z „Trybuny Ludu” oraz reżyserem **Krakowskim**. Wszyscy wymienieni w prywatnych rozmowach nie ukrywają swych proizraelskich poglądów. Syn prof. **Ehrlicha** od dłuższego czasu przebywa za granicą w Wiedniu.

Zdziwienie wśród pracowników Okręgowego Zarządu Zakładów „Technomoc” wywołało mianowanie byłego dyrektora zarządu A. **Kamińskiego** – dyrektorem nowo utworzonych Państwowych Magazynów Usługowych. Pracownicy tej instytucji wskazują, że **Kamiński** pozostawał w bliskich stosunkach z odwołanym ostatnio ze stanowiska prezesa Urzędu Rezerw Państwowych – **Kacem**. W okresie ubiegłorocznej agresji Izraela na kraje arabskie **Kamiński** pełnił w godzinach pracy stałe dyżury przy radiu nastawionym na rozgłośnie w Tel Awiwie i poprzez innego pracownika „Technomocy” **Frajzegeera** przekazywał informacje o rozwoju sytuacji na Bliskim Wschodzie innym pracownikom pochodzenia żydowskiego. Wymieniony posiada rodzinę w Izraelu, z któ-

Przyjaciół Żołnierza (1944–1953), TPR (wiceprezes 1946–1959), TKM (przewodniczący Oddziału Warszawskiego, członek ZG 1958–1983). AUW, K 7509; AAN, Zbiór akt działaczy ruchu robotniczego, 8916.

³ **Gitler-Barski Józef** (1898–1990). Ekonomista, działacz społeczności żydowskiej w Polsce. Ur. w Warszawie, student uniwersytetu w Monachium (od 1916), działacz Związku Spartakusa, wydalony z Niemiec za udział w walkach rewolucyjnych (1919), w Polsce, nauczyciel w Rypinie, student ekonomii WWP (1924–1928), pracownik „Jointu” (od 1922) i „Centosu” (m.in. kierownik księgowości), działacz Związku Zawodowego Pracowników Handlowych i Biurowych (wiceprzewodniczący Oddziału Warszawskiego, członek ZG), KPRP/KPP, aresztowany za działalność komunistyczną, po wybuchu wojny w Pińsku, naczelnik wydziału w „Gosbanku”, w Warszawie (od IV 1940), w getcie warszawskim (do II 1943, członek Komisji Dożywiania Dzieci przy „Centosie” – faktycznie tajnej komisji szkolnictwa, czołowy działacz Wydziału Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą przy Żydowskiej Samopomocy Społecznej od III 1942), ukrywał się po tzw. stronie aryjskiej (II–VII 1943), w Hotelu Polskim w Warszawie (VII 1943), więzień KL Bergen-Belsen (VII 1943–IV 1945), w Polsce (od 1945), działacz CKŻP, sekretarz generalny „Jointu” (1945–1950), dyrektor Wydziału Spraw Ogólnych PKO (od I 1950), p.o. kierownika PKO (XI 1951–VII 1952), zastępca dyrektora PKO, aresztowany na kilka miesięcy (od III 1953), wicedyrektor (1953–1956), dyrektor ZPC im. 22 Lipca w Warszawie (do 1967), radny Stołecznej Rady Narodowej (1958–1961), członek Rady Naukowej ŻIH, przewodniczący Stowarzyszenia ŻIH. Członek KPRP/KPP (od 1923), Stowarzyszenia Przyjaciół ZSRR, PPR (współzałożyciel w getcie warszawskim), PZPR, działacz TWWP, PTE, TNOiK. AIPN, 01208/1367, AIPN, 0722/1, t. 10.

rą utrzymuje kontakt. „Technomoc” i Państwowe Magazyny Usługowe podlegają pod Urząd Rezerw Państwowych.

W Instytucie Badań Jądrowych w dniu 12 bm. odbyła się narada partyjno-robotnicza, na której ogłoszono referat zawierający wiele faktów szkodliwej działalności osób narodowości żydowskiej, skupionych wokół Billiga, Ringera, Minca, Dobrowolskiego, Kunca i innych. Referat wywołał ożywioną dyskusję, w trakcie której prof. **Danysz**⁴, **Radwan**, **Wójcik**, **Rzymowski** i inni poddali ostrej krytyce dotychczasową politykę personalną i gospodarczą prowadzoną przez Billiga i związanych z nim ludzi.

Przeciwko tezm referatu zdecydowanie wystąpił dyrektor IBJ Żerań **Juliusz Dobrowolski**. Stwierdził on, że nonsensem jest składać winę za wszystko na ministra **Billiga**, a poza tym narada nie ma żadnych uprawnień do krytykowania i oceny sytuacji w instytucie. Do tych spraw powołana jest Najwyższa Izba Kontroli. Po swym wystąpieniu **Dobrowolski** opuścił naradę, motywując ten krok brakiem czasu. W podobnym tonie utrzymane były wypowiedzi **Karola Akermana** – kierownika Zakładu XVI, i dr. **Horeckiego**. **Akerman** zarzucał, że referat zawiera kłamliwe informacje na temat jego pracy w IBJ.

Wystąpienia wymienionych spowodowały wystąpienia innych pracowników, którzy udowodnili **Akermanowi** i pozostałym poplecznikom **Billiga** kłamstwo i nieszczerłość. Na zakończenie narady postanowiono w krótkim okresie czasu doprowadzić do wykluczenia z partii i usunięcia z zajmowanych stanowisk w IBJ te osoby, które dotychczas bądź prowadziły szkodliwą działalność gospodarczą, bądź ujawniły się ze swych proizraelskich i syjonistycznych poglądów.

W Okręgowej Poradni Rehabilitacyjnej dla Inwalidów w Warszawie (ul. Piękna 1b) z wypowiedzi zatrudnionych tam pracowników – Wiesławy **Koślacz**, oraz stażystów – Ryszarda **Fangrota** i Edwarda **Gluchowskiego**, którzy w ostatnim czasie ukończyli studia wyższe, wynika, że sytuacja wśród młodzieży akademickiej nie została unormowana. **Fangrot** i **Gluchowski** twierdzą, że „są przygotowane w pewnych grupach akademickich akcje propagandowe w dzień pochodu 1 Maja, głównie w Warszawie, Łodzi i we Wrocławiu”. Wiesława **Koślacz** wypowiada się, że posiada informacje od swych znajomych z terenu Łodzi, z których wynika, że „młodzież akademicka w Łodzi wystąpi w obronie swego rektora prof. Piątkowskiego, usuniętego ostatnio z szeregów partii”. **Koślacz**, która w roku 1967 ukończyła studia na Uniwersytecie Warszawskim, posiada szerokie kontakty w środowisku akademickim.

⁴ **Danysz Marian Kazimierz** (1909–1983). Fizyk, prof. Absolwent Wydziału Elektrycznego PW (1938), Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii UW (1949). Student PW (1929–1938), pracownik naukowy Pracowni Radiologicznej im. M. Kernbauma w Warszawie (1930–1934), Instytutu Radowego w Warszawie (1936–1937), Państwowego Instytutu Telekomunikacyjnego w Warszawie (1937–1939 i 1945, kierownik Działu Lamp Elektronowych 1938–1939), goniec w XXVIII Urzędzie Skarbowym w Warszawie (1939–1944), wykładowca Wydziału Mechanicznego Wyższej Szkoły Inżynierskiej im. Wawelberga i Rotwanda w Warszawie (1945–1948), Zakładu/Instytutu Fizyki Doświadczalnej UW (1947–1950 i od 1952, starszy asystent w Katedrze Atomistyki, prof. nadzw. 1954), stypendysta w pracowni prof. Skinnersa na uniwersytecie w Liverpoolu (1950–1951), w pracowni prof. Powella na uniwersytecie w Bristolu (1951–1952), organizator grupy badawczej w IF PAN (1952–1954), pracownik naukowy IBJ (zastępca dyrektora naczelnego, kierownik Zakładu VI Promieni Kosmicznych), wicedyrektor Zjednoczonego Instytutu Badań Jądrowych w Dubnej pod Moskwą (1956–1959). Członek PTF (od 1947), The Physical Society (od 1950), PAN (od 1961). Inwigilowany przez Wydział II K MO m.st. Warszawy (1964), Wydział VI Departamentu II MSW w ramach SOR krypt. „Duet” ze względu na podejrzenie o kontakty z dyplomatami brytyjskimi oraz z inwigilowanymi przez KGB obywatelami radzieckimi (1965–1970). AIPN, 0608/101; AIPN, 00231/264, t. 1; AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, 5541.

Z jednoźródłowych informacji (niepotwierdzonych) wynika, że aktorki Teatru Narodowego w Warszawie **Joanna Walterówna**⁵ i **Halina Michalska**⁶ prowadzą wśród aktorów warszawskich **zbiórkę** pieniędzy na pomoc dla studentów – inicjatorów rozruchów.

Pieniądze mają zbierać bez żadnej listy i pokwitowań.

W skrzynkach pocztowych na terenie Warszawy znaleziono dwie dalsze ulotki z „apelem aktywu robotników, naukowców i studentów”, o których informowano w dniu 12 bm. Znalezione ulotki wykonane były techniką fotograficzną.

Służba Bezpieczeństwa [tu[ejszej] komendy przekazała do instancji partyjnej (KW PZPR) informacje odnośnie:

– Józefa **Barskiego** (poprzednie nazwisko **Gitler**, s. Mojżesza) – członka PZPR, b[y-łego] dyrektora naczelnego Zakładów Przemysłu Cukierniczego im. 22 Lipca (d. E[mil] Wedel). Wymieniony w okresie międzywojennym i w czasie okupacji był czołowym działaczem organizacji „Joint” na terenie Polski. Po wyzwoleniu do roku 1949 pełnił obowiązki sekretarza generalnego „Jointu” w Polsce.

Utrzymywał kontakty z Ambasadą Izraela w Warszawie, posiada rodzinę w Izraelu. Pozostaje w bliskich kontaktach z działaczami TSKŻ i Żydowskiego Instytutu Historycznego. Posiada zamiar ubiegania się o rentę dla „szczególnie zasłużonych obywateli PRL”^c.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 362–365, mps.

^{b-b} *Wpisano odręcznie.*

^c *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa płk St[anisław] Sławiński.*

⁵ **Walter Joanna** (1922–1996). Aktorka, kierownik artystyczny teatru, tłumaczka. Absolwentka Studia Aktorskiego Iwo Galla w Gdańsku (1948, egzamin eksternistyczny 1950), aktorka Teatru Wojska Polskiego w Łodzi (1949/1950), Teatru Polskiego w Szczecinie (1950/1951), Teatru Ateneum w Warszawie (1951–1953), Teatru im. Osterwy w Lublinie (1953), Teatru Narodowego w Warszawie (1953–1978). Odtwórczyni ról w spektaklach telewizyjnych, m.in.: „Woyzeck” (1956), „Opera za trzy grosze” (1958), „Zemsta” (1961), „Wesele” (1963), „Matka Joanna od Aniołów” (1965), „Eurydyka” (1968), „Kto winien?” (1973), „Król” (1977), w filmach, m.in.: „Przygoda na Mariensztacie” (1953), „Tysiąc talarów” (1959), „Między brzegami” (1962), „Cierpkie głogi” (1966), „Dziadek do orzechów” (1967), oraz w serialach telewizyjnych: „Polskie drogi” (1976), „Lalka” (1977).

⁶ **Michalska Halina** (1914–2012). Aktorka teatralna i filmowa. Debiut teatralny (1935). Występowała w filmach, m.in. „Awans” (1974), „Rytm serca” (1977), „Panny z Wilka” (1979), oraz w serialach telewizyjnych: „Polskie drogi” (1976), „Punkt widzenia” (1980), „Tulipan” (1986), „Rzeka kłamstwa” (1987).

1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja sytuacyjna naczelnika Wydziału IV Komendy MO m.st. Warszawy ppłk. Jerzego Kwila

^aWarszawa, dnia ^b13^b kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^b1^b

**Dyrektor Departamentu IV
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych**

°Informacja

dot: aktualnych nastrojów i wypowiedzi kleru oraz katolików świeckich

Ostatni okres charakteryzował się bardziej natężoną pracą w **Kościele, związaną z rekolekcjami i spowiedzią wielkanocną, przez co księża stosunkowo mniej czasu poświęcali na dyskusje polityczne**. Działalność duszpasterska w tym okresie, a między innymi zajęcia z młodzieżą akademicką, odbywały się normalnie, **bez żadnych oficjalnych wypowiedzi publicznych na temat ostatnich wydarzeń w Warszawie i w kraju**.

Oprócz kardynała **Wyszyńskiego**, który kilkakrotnie ustosunkowywał się w sposób mniej lub bardziej konkretny do ostatnich wydarzeń, pozostali biskupi i księża warszawscy w dalszym ciągu powstrzymują się od oficjalnych komentarzy, zajmując stanowisko wyczekujące, gdyż do tej pory nie mają pełnej jasności w tej sprawie.

^dW rozmowach wewnętrznych księża z parafii w Powsinie, MB Nieustającej Pomocy, katedry, kościoła św. Anny i związane z nimi osoby świeckie wyrażają swoje oburzenie na fakt, że wszystkie ważniejsze stanowiska są obsadzone **przez ludzi pochodzenia żydowskiego, na fakt sfałszowania encyklopedii i historii**.

Ostatnie posunięcia partii w stosunku do tych ludzi są oceniane jako słuszne. Księża nie kryją swych pragnień, aby wreszcie zrobiono porządek „na górze” i odsunięto ludzi związanych z Izraelem. Padają opinie, że większość społeczeństwa jest zadowolona z zapoczątkowanej akcji oczyszczania aparatu partyjnego i państwowego z osób związanych z syjonizmem. Istnieją tylko obawy, czy proces ten zostanie doprowadzony do końca, że to nie jest sprawa łatwa, bo Żydzi dobrowolnie nie opuszczą tak wysokich stanowisk. Niektórzy obawiają się, że niektóre osoby zwolnione z kierowniczych stanowisk mogą wywieźć do Izraela ważne tajemnice państwowe.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną odręcznie liczbą dziennika: JB-01912/68.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kacprzak. Wykorzystano już do informacji – aa.

^d Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: 17 IV [1968 r.]. Ug-0993/68.

Ks. **Zembrzusi**¹ w rozmowie z innymi księżmi parafii [św.] Michała stwierdził, że Żydzi ze Stanów Zjednoczonych przysłali za pośrednictwem Ambasady USA w Polsce 2,5 miliona dolarów na pomoc dla Żydów w Polsce.

Do jednego z księży dotarła wiadomość, że na dzień rocznicy powstania w getcie warszawskim Żydzi planują zorganizowanie wielkiej manifestacji pod pomnikiem na Muranowie. W tym samym dniu planowana jest podobno jakaś akcja studentów na terenie Uniwersytetu Warszawskiego.

Członkowie chóru przy kościele Zbawiciela oburzają się na rozpętaną przez ośrodki syjonistyczne nagonkę antypolską za granicą i wyrażają opinię, że do tej pory za mało się u nas mówiło o pomocy udzielanej Żydom w czasie wojny przez Polaków i obecnej postawie tych ludzi.

Księża w zakonie dominikanów byli zaskoczeni wyborem Mariana Spychalskiego na przewodniczącego Rady Państwa – spodziewali się na tym stanowisku raczej Józefa Cyrankiewicza.

Księża związani z katedrą warszawską oczekiwali po ostatniej sesji sejmowej szerszych zmian na stanowiskach państwowych. Uważali, że miejsce po Ochabie zajmie Cyrankiewicz, a premierem zostanie Gierek. Spodziewano się także zdjęcia Rapackiego ze stanowiska ministra spraw zagranicznych.

Kardynał **Wyszyński** w dniu 12 IV 1968 r. w zakrystii katedry wypowiedział się wobec miejscowych księży i kapituły na temat Zawieyskiego, że w okresie milenijnym Zawieyski zajmował niejasne stanowisko, ale obecnie wyrównał to.

Wśród aktywu Pax istnieje przekonanie, że powstała obecnie sytuacja sprzyja rozwojowi tego stowarzyszenia. Uważa się, że grupa „Znak” i „Więź” zostanie zlikwidowana i w to miejsce Pax powiększy liczbę swoich posłów nawet do 10. Mówi się też o ewentualnym wejściu Piaseckiego w skład Rady Państwa, co jednak nie zaspokaja ambicji Piaseckiego. O perspektywach rozwojowych Pax mówił w dniu 10 IV 1968 r. na spotkaniu aktywu w Klubie [im. Włodzimierza] Pietrzaka członek prezydium stowarzyszenia J[ózef] Wójcik oraz w dyskusjach prywatnych inni aktywiści.

Na temat ostatnich zmian w rządzie i zakończonej sesji sejmowej członkowie zarządu Pax Pacuła i Janicki oraz inni aktywiści tego stowarzyszenia mówią, że były brane pod uwagę dwie możliwości: pierwsza, radykalna – z wprowadzeniem do rządu Gierka, Moczara i dużymi innymi zmianami – i druga kompromisowa, która aktualnie zwyciężyła. Dokonane obecnie zmiany, określane w środowisku Pax jako kompromisowe, uważa się za chwilowe, ich radykalizację przewiduje się na okres majowego plenum KC oraz dyskusję przedzjazdową partii. Ewentualne późniejsze zmiany wiąże się z grupą Moczara (Strzelecki, Witaszewski) i ich pozorną obecnie porażką, którą określa się jako przeczekanie.

Pacuła i Janicki uważają, że ze względu na zły stan zdrowia również odejdzie z zajmowanego stanowiska I sekretarz KC. Opinie takie są w Paksie dość popularne.

¹ **Zembrzusi Jacek** (ur. 1936). Duchowny rzymskokatolicki (do 1973). Absolwent KUL (1961). Wykładowca filozofii chrześcijańskiej Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie, rezydent i katecheta w parafii św. Michała w Warszawie (1959–1971), proboszcz parafii św. Jakuba w Warszawie (1971), pracownik Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej (1973), Centralnego Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Opakowań w Warszawie (od 1976), Instytutu Handlu Wewnętrznego i Usług w Warszawie, Instytutu Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji w Warszawie (1984). Rejestrowany w kartotece księży katolickich Departamentu IV MSW przez Wydział IV K MO m.st. Warszawy pod nr. 29874. AIPN, 1005/33355.

W dniu 13 IV 1968 r. wspólnie z Wydziałem ds. Wyznań skontrolowano ubiór i symbolikę grobów w ponad 50 kościołach warszawskich. Na uwagę pod względem wieloznaczności symboliki zasługuje grób w kościele św. Augustyna, który znajduje się na tle globu ziemskiego, obok promieniuje krzyż, nad grobem jest napis: „Pokój światu”, a pod krzyżem znajduje się tablica z dziesięcioma przykazaniem, na której widnieją ślady butów i wykreślone czerwonym kolorem piąte przykazanie („Nie zabijaj”).

W kościele pw. MB Łaskawej przy ul. Świętojańskiej 10 i w kaplicy Res Sacra Misser na Krakowskim Przedmieściu groby zostały przystrojone w barwy biało-czerwone z orłem polskim.

(–) ppłk J[erzy] Kwil^e

Odbito w 3 egz.

Egz. nr 1 – Dep[artament] IV MSW

Egz. nr 2 – Inspekt[orat] Kier[ownictwa] SB

Egz. nr 3 – aa

Druk. K.R. Opr. S.J.

Druk. masz. 1067

Źródło: AIPN, 01041/63, mf.

^e Powyżej pieczętka o treści: Naczelnik Wydziału IV K MO m.st. Warszawy.

1968 kwiecień 13, Warszawa – Meldunek nr 10 pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego dotyczący komentarzy na temat zmiany na stanowisku przewodniczącego Rady Państwa

Tajne^a
Nr 229/68
z dnia 13 IV 1968 r.
godzina 12.45

Centralne Stanowisko Kierowania
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Meldunek nr 10

dot. wypowiedzi i komentarzy na terenie woj. warszawskiego
w związku z zapowiedzianą zmianą na stanowisku przewodniczącego Rady Państwa

Wśród robotników i inteligencji w powiecie Sochaczew notuje się głosy krytyczne z powodu mianowania towarzysza Mariana Spychalskiego przewodniczącym Rady Państwa. W dalszym ciągu uważa się, iż nie powinien reprezentować interesów państwa polskiego. Na terenie wsi wśród chłopów panuje przekonanie, iż zmiany na stanowiskach państwowych spowodują polepszenie sytuacji gospodarczej kraju. Spodziewają się oni obniżki cen artykułów mięsnych oraz wprowadzenia korzystnych zmian w zakresie obowiązujących dostaw.

Spółceństwo powiatu mławskiego z dużą rezerwą przyjęło wiadomość o nominacji towarzysza Mariana Spychalskiego na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa. Są głosy, iż towarzysz Marian Spychalski awansował na to stanowisko ze względu na poparcie jego kandydatury przez towarzysza Gomułkę, gdyż w poprzednich latach razem byli aresztowani.

Osoby ze środowiska inteligencji z terenu Sulejówka, powiat Otwock, wyrażają opinię, iż obecne zmiany na stanowiskach rządowych nie spełniają oczekiwań społeczeństwa. Uważają one, iż dopiero V Zjazd PZPR wniesie zasadnicze zmiany na stanowiskach w KC PZPR i w rządzie. Inżynier Bielski z Halinowa, powiat Otwock, znany z opozycyjnej działalności, wypowiadał się na zebraniu tamtejszego koła ZSL, iż na razie nie należy zajmować zdecydowanego stanowiska w sprawie dokonywania zmian personalnych w rządzie, gdyż nie wiadomo, jak potoczą się dalsze wydarzenia w kraju.

Na terenie powiatu Nowy Dwór Mazowiecki w środowisku nauczycieli oraz wśród przedstawicieli inteligencji technicznej w zakładach pracy notuje się głosy dezaprobaty w związku z nominacją towarzysza Mariana Spychalskiego na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa. Spodziewano się, iż zmiany na innych stanowiskach rządowych

^a Powyżej z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 3206, datą: 13 IV [19]68 [r.], godziną: 13.40 oraz miejscem nadania: W[arsza]wa woj.

będą miały szerszy zasięg. W nawiązaniu do zmian personalnych w wojsku notuje się wypowiedzi, iż wiadomości na ten temat podawane przez prasę i radio winny do końca wyjaśniać, kogo i dlaczego zdjęto ze stanowiska.

Uzyskano również informację, iż studenci SGGW w Warszawie po ostatnim spotkaniu generała Moczara z aktywem ZMS i ZMW w większości swej zrozumieli, iż w czasie wydarzeń warszawskich zostali wprowadzeni w błąd. Obecnie zmienili swoje poglądy i popierają stanowisko partii.

I zastępca komendanta wojewódzkiego MO
do spraw Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
płk St[anisław] Jastrzębski

Zaszyfrował: Matula, dnia 13 IV 1968 r., godz. 13.40

Rozszyfrował: Rzepka

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 162–163, mps.

1968 kwiecień 13, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego

Tajne^a
Nr 231/68
z dnia 13 IV 1968 r.
godzina 13.25

Dyrektor Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa

Meldunek nr 69
dot. aktualnej sytuacji na terenie woj. warszawskiego

Aktualna sytuacja polityczna w Polsce jest w dalszym ciągu przedmiotem licznych wypowiedzi i komentarzy wśród różnych grup społecznych na terenie województwa warszawskiego. I tak:

– Wśród pracowników Zakładu XVIII IBJ w Świerku notuje się głosy, że wybór M[ariana] Spychalskiego na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa był dla nich dużym zaskoczeniem i nikt nie spodziewał się takiego obrotu sprawy. Sądono powszechnie, że M[arian] Spychalski odejdzie w ogóle z areny politycznej jako osoba powiązana z ludźmi o poglądach syjonistycznych. W związku z tym część pracowników tegoż zakładu wyraża obawy, czy walka z elementami syjonistycznymi będzie doprowadzona do końca i czy przypadkiem nie zostanie zahamowana w połowie drogi. Obawy tego rodzaju mają swe źródło w tym – jak stwierdził inż. Kozłowski – że nie prowadzi się kompleksowego oczyszczenia aparatu państwowego z tych ludzi i jako przykład podaje się, że usunięto z atomistyki Billiga, ale pozostawiono jego popleczników w rodzaju Karlinera^b, Auerbacha, Cukiersztajna^c i wielu innych.

– Napływające z terenu informacje wskazują, iż wybór M[ariana] Spychalskiego na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa spotkał się ogólnie z dezaprobatą większości wypowiadających się na ten temat. Głosy dezaprobaty notowano wśród części załogi Zakładów Przemysłowych im. 1 Maja w Pruszkowie, gdzie uważają, iż jedynie odpowiednią kandydaturą na to stanowisko jest tow. Gierek. Natomiast wśród robotników i inteligencji powiatu sochaczewskiego głosy dezaprobaty wobec wyboru M[ariana] Spychalskiego na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa wypływają z przeświadczenia, iż jest on rzekomo narodowości żydowskiej i z tej racji nie powinien zajmować najwyższego stanowiska w państwie.

^a Powyżej z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 3231, datą: 13 IV [19]68 [r.], godziną: 17.30 oraz miejscem nadania: W[arsza]wa woj.

^b Woryginalne: Kalinera.

^c Woryginalne: Sukiersztajna.

– Kurialiści płoccy: wikariusz generalny ksiądz Piechna oraz dziekani Wyczałkowski, Gierwatowski, Budzyński reprezentują pogląd, że dopiero wystąpienia studentów i związane z tym ekscesy uliczne uzmysłowiły zdrowej części aparatu kierowniczego potrzebę pewnych zmian idących w kierunku polepszenia sytuacji politycznej i gospodarczej w kraju. Ich zdaniem partia i rząd powinni jak najszybciej oczyścić się z syjonistów, którzy prowadzili Polskę ku upadkowi. Uważają oni, że „odejście Żydów z aparatu partyjnego i państwowego przyczyni się do unormowania stosunków państwo – Kościół, bo to przecież oni dla celów międzynarodowego syjonizmu i utrzymania napiętej sytuacji w kraju podejmowali decyzje skierowane przeciwko Kościołowi”.

– Kierownictwo prowincji północnej [księży] salezjanów w osobach księży Świdy, Pytla, Dębskiego reprezentuje poglądy, że zamieszki w kraju zostały przygotowane przez syjonistów, którzy chcieli odsunąć od władzy nielicznych już Polaków, aby nadal i w coraz większym stopniu czerpać z naszego państwa korzyści materialne dla siebie i swoich najbliższych, a polityczne dla Izraela i jego popleczników, zwłaszcza NRF, dlatego uważają oni za konieczne usunięcie z wszystkich stanowisk syjonistów i ich popleczników, ponieważ Żydzi są ludźmi najbardziej sprzedajnymi, którzy dla ratowania swoich pozycji zdolni są nawet tępić swoich współpracowników i wygłaszać piękne przemówienia w myśl zasady „cel uświęca środki”. Powinni być usunięci z areny politycznej tacy ludzie jak Zawieyski i Frankowski, którym jako neofitom nie można wierzyć. Są to ludzie, którzy w zależności od sytuacji raz popierają kardynała Wyszyńskiego, a drugi raz komunistów, a jeszcze innym razem Izrael itp. Ich zdaniem lepszy jest na stanowisku Polak mniej wykształcony niż wykształcony Żyd, który z natury jest dwulicowy. Jako przykład księża ci wymieniają osobę inż. Eliasza Markowicza z Wydziału Architektury PWRN, który w swej działalności szedł na rękę klerowi, a przy okazji krytykował PRL, a zwłaszcza politykę wyznaniową, czym niejednokrotnie zjednywał on sobie księży. Ponadto Markowicz często wyjeżdżał do Włoch i Szwecji, skąd przywoził samochody, które następnie z zyskiem sprzedawał w kraju.

– Właściciel zakładu fryzjerskiego w Tłuszczu, pow. Wołomin, Władysław Gawęcki (narodowości żydowskiej) wypowiada się, iż w Polsce dotychczas żaden Żyd nie został skazany na karę śmierci za zdradę ojczyzny tak jak Strawa, ponieważ Żydzi są pod opieką międzynarodową i mimo obecnej, trudnej dla nich sytuacji wrócą z czasem na poprzednio zajmowane stanowiska.

I zastępca komendanta wojewódzkiego MO
ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
plk St[anisław] Jastrzębski

Zaszyfrował: Gniadkiewicz, dnia 13 IV 1968 r., godz. 17.30

Rozszyfrował: Kondeja¹

¹ **Kondeja Józef** (ur. 1925), kpt./plk. Robotnik w Państwowym Zarządzie Dróg Wodnych w Ostródzie (1945–1946), żołnierz KBW (1946–1948). Od września 1948 r. młodszy referent Referatu IV, od października 1949 r. referent ewidencji operatywnej PUBP w Brzezinach (od stycznia do czerwca 1949 r. słuchacz Szkoły Wojewódzkiej BP w Łodzi); od grudnia 1949 r. młodszy referent Sekcji I, od maja 1952 r. młodszy referent, od lipca 1952 r. referent Sekcji 2 Wydziału II WUBP w Łodzi (od stycznia do marca 1953 r. słuchacz kursu szyfrantów); od maja 1953 r. do lipca 1956 r. szyfrant Departamentu VII MBP/Departamentu I KdsBP (na placówce w Tel Awiwie); od sierpnia

1956 r. oficer techniki operacyjnej, od stycznia 1957 r. oficer techniki operacyjnej Sekcji 2 Wydziału I, od stycznia 1958 r. oficer techniki operacyjnej Samodzielnej Sekcji „A” Biura „A” MSW (w 1961 r. absolwent LO dla Pracujących w Warszawie, od listopada 1961 r. do sierpnia 1964 r. w Grupie „Z”, szyfrant na placówce w Ottawie), od lutego 1965 r. oficer techniki operacyjnej Sekcji 1 Wydziału IV, od czerwca 1965 r. oficer techniki operacyjnej Inspektoratu Kierownictwa, od kwietnia 1967 r. oficer Inspektoratu Kierownictwa, od maja 1968 r. starszy oficer Wydziału Inspekcji Biura „A” MSW (od lutego 1971 r. do maja 1972 r. szyfrant w MKNiK w Wietnamie), od marca 1973 r. inspektor, od września 1979 r. starszy inspektor Wydziału Inspekcji Biura „A” MSW (od listopada 1976 r. do marca 1978 r. starszy referent techniki operacyjnej Grupy „Z”, od czerwca 1976 r. do października 1977 r. szyfrant w Ambasadzie PRL w Luandzie); w listopadzie 1979 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0604/398, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie plk. Stanisława Jastrzębskiego dotycząca kolportażu ulotek

^{ab}Warszawa, dnia 13 kwietnia 1968 r.

Tajne

^cEgz. nr ^d2^d

**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
Plk Kończewicz**

Informacja

dot. ujawnionych w ostatnim okresie aktów wrogiej działalności

W związku z ostatnimi wydarzeniami na terenie województwa miało miejsce szereg faktów rozpowszechniania szkodliwych wiadomości, kolportażu rezolucji i odezw studenckich oraz wrogich ulotek i napisów. Obserwowano też wzmożone nasilenia oddziaływania elementów wrogich i wicherzycielskich na młodzież szkół średnich i studiów nauczycielskich. Zmierzało ono do wywołania wśród niej nastrojów solidarności z ekscesami i żądaniami studentów. W licznych przypadkach wystąpienia studentów komentowano w sposób wrogi, w oparciu o wiadomości zaczerpnięte z Radia Wolna Europa.

Poważną rolę w kształtowaniu opinii różnych grup społecznych i nastrojów odegrali studenci uczelni warszawskich pochodzący z terenu województwa. W kontaktach z rodzinami, znajomymi i środowiskami młodzieżowymi, zarówno w formie bezpośrednich wypowiedzi, jak i przesyłanej korespondencji, w sposób tendencyjny i fałszywy przedstawiali tło i przebieg zajęć. Najwięcej tego rodzaju oddziaływania notowano na terenie powiatów: Mińsk Maz[owiecki], Otwock, Piaseczno, Pruszków, Wołomin, Nowy Dwór Maz[owiecki], Płock i Siedlce. Stwierdzono również podejmowanie przez studentów prób docierania do załóg robotniczych większych zakładów celem pozyskania ich poparcia. Fakty takie miały miejsce w Zakładach Mechanicznych „Ursus”, Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego w Pruszkowie i Doświadczalnych Zakładach Lampowych „Lamina” w Piasecznie. Ujawniono tam w dniach 22–23 marca br. odezwy studentów Politechniki Warszawskiej do społeczeństwa oraz odezwy studentów Wrocławia i Krakowa. Odezwy studentów PW rozkolportowano również na terenie Jeziorny,

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej woj. warszawskiego. L.dz. ... z wpisaną odręcznie liczbą dziennika: PC-01728/68-992.

^b Poniżej pieczętka o treści: Wydział Informacji i Sprawozdawczości Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 19 ... r. Nr ... ref. ... zał. ... z wpisanymi odręcznie datą: 16 IV [19]68 [r.] i numerem: AS-0583/18.

^c Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 13 IV [19]68 [r.] i numerem: 0816.

^{d-d} Wpisano odręcznie.

Konstancina i Skolimowa, pow. Piaseczno. W Warszawskich Zakładach Papierniczych w Jeziornie ujawniono kopię listu do tow. Gierka podpisanego przez studentów PW. Odezwa studentów Wrocławia i Krakowa przesłana została pocztą do Rady Zakładowej Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku, a jedna odezwa studentów Krakowa – z Bielska-Białej na adres członka egzekutywy komitetu zakładowego PZPR tych zakładów.

Wyrazem przejawów solidarności ze studentami jest kolportaż ulotek, odezw i rezolucji oraz sporządzanie wrogich napisów. W okresie od 10 marca do 10 kwietnia br. stwierdzono 102 przypadki tego rodzaju działalności. Ogółem ujawniono: ulotek – 291 egzemplarzy, plakatów – 20 egz., rezolucji studenckich – 29 egz., oraz 21 napisów.

Największą ilość ulotek ujawniono w Siedlcach (132 egz.) i Mławie (34 egz.) oraz na terenie powiatów: Pruszków, Otwock i Piaseczno, natomiast napisów – w Żyrdowie i w powiecie Grodzisk Maz[owiecki]. W większości przypadków fakty te miały miejsce na terenie szkół bądź w ich pobliżu oraz w miejscach najbardziej uczęszczanych przez młodzież.

Treść niektórych dokumentów (około 27 proc. ogólnej ilości), oprócz haseł solidaryzujących się ze studentami, zawierała sformułowania wrogie i szkalujące, kierowane pod adresem organów władzy PRL, Związku Radzieckiego, partii i dostojników państwowych, a szczególnie I sekretarza KC PZPR tow. Gomułki i ministra spraw wewnętrznych tow. Moczara.

W Ciechanowie, Mławie, Ostrowi Maz[owieckiej] i Siedlcach ukazały się ulotki i odezwy wzywające młodzież i społeczeństwo do udziału w wiecach protestacyjnych. Na uwagę zasługują Siedlce, gdzie próbowano zorganizować taki wiec w dniu 13 III 1968 r. przed K[omitetem] M[iejским] i P[owiatowym] PZPR. W wyniku przeciwdziałania politycznego ze strony instancji partyjnych i kierownictwa szkół w żadnym z podanych przypadków do zbiorowych manifestacji nie doszło.

Okoliczności rozpowszechniania nielegalnych dokumentów, ich treść i sposób wykonania oraz osobowość ustalonych sprawców wskazują, że czynów tych dopuszczali się przeważnie uczniowie szkół średnich i młodzież studencka. Były to w większości przypadków prymitywne formy kolportażu.

W ramach przeciwdziałania w 21 sprawach dot. nielegalnego kolportażu dokumentów i sporządzania wrogich napisów wszczęto postępowania przygotowawcze. Zarzuty przedstawiono 9 osobom podejrzanym, w tym w stosunku do 3 zastosowano areszt (wobec 1 osoby areszt uchylono w toku postępowania). Zakończono śledztwo i skierowano do sądu dwie sprawy przeciwko 2 osobom. W dwóch przypadkach materiały przekazano do sądu dla nieletnich, a 34 fakty zakwalifikowano i wystąpiono z wnioskami do prokuratorów o odmowę ścigania z uwagi na brak cech przestępstwa lub znikomą szkodliwość czynu. Do chwili obecnej zatwierdzonych zostało 13 wniosków.

Dotychczas ustalono 13 sprawców kolportażu ulotek, w tym 3 uczniów szkół podstawowych, 6 uczniów szkół średnich i 4 słuchaczy Studium Nauczycielskiego w Siedlcach, którzy wykonali i rozrzućili około 60 egz. ulotek. Śledztwem objęto również 3 studentów uczelni warszawskich, którzy rozpowszechniali na terenie województwa rezolucję i odezwę.

Zanotowano również 14 wrogich publicznych wystąpień, których sprawcy w większości działali pod wpływem alkoholu i zakłócali spokój publiczny.

W omawianym okresie zatrzymano i osadzono w areszcie ogółem 19 osób, w tym 2 studentki, 1 ucznia szkoły zawodowej, 4 pracowników umysłowych, 8 robotników i 4 osoby nigdzie niepracujące. Przeciwno 3 osobom, które występowały wrogo i zakłócały porządek, prowadzone są dochodzenia i sprawy skierowane zostaną do sądu, natomiast w stosunku do 11 przesłano wnioski do kolegiów karno-administracyjnych.

Ponadto w omawianym okresie Służba Bezpieczeństwa przeprowadziła 98 rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych z osobami, które rozpowszechniały fałszywe wiadomości na temat wydarzeń bądź swą postawą i zachowaniem stwarzały stan zagrożenia ładu i porządku publicznego. Tego rodzaju działania stosowano wobec 23 studentów, 17 uczniów szkół średnich i zawodowych, 5 nauczycieli, 17 pracowników umysłowych zakładów pracy i instytucji, 14 robotników, 16 rolników, 4 przedstawicieli inicjatywy prywatnej i 2 osób nigdzie niepracujących.

**I z[astęp]ca komendanta wojewódzkiego MO
do spraw Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
(-) płk St[anisław] Jastrzębski**

Wykonano w 5 egz.

Egz. nr 1 – I sekr[etarz] WKW PZPR

Egz. nr 2 – dyr[ektor] Gab[inetu] Min[istra]

Egz. nr 3 – dyr[ektor] Dep[artamentu] III MSW

Egz. nr 4 – Wydz[iał] Og[ólny] w m[iejscu]

Egz. nr 5 – aa

Opr. T.G. Druk. J.R.

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 169–172, mps.

1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca wydarzeń w kraju

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 130/... /68

Warszawa, dn. ^a13^a kwietnia 1968 r.
Tajne

^bInformacja
dot. aktualnych wydarzeń w kraju

Ostatnio zanotowano próby nacisku i pogroźek w stosunku do osób krytycznie wypowiadających się o niektórych ujemnych zjawiskach występujących głównie w handlu zagranicznym. I tak w dniu 3 kwietnia br. inżynier Klon z „Elektrimu” ostrzegł jednego z pracowników, by nie zabierał głosu na zebraniu partyjnym, gdyż „nie wiadomo jeszcze, jak to się wszystko skończy”. Kierownik działu tej centrali Kielanowski w rozmowie z innym pracownikiem odgrażał się, że „niech się tylko uspokoi, to my im pokażemy” (obaj pochodzenia żydowskiego). W związku z tym pracownicy „Elektrimu” w obawie przed konsekwencjami służbowymi wahają się występować z krytyką niektórych osób. Do inżyniera Piekuta z „Metalexportu”, który poddał ostrej krytyce działalność b[yłego] wiceministra Kutina, systematycznie dzwoni do domu kobieta przedstawiająca się jako reprezentantka organizacji, która ma za zadanie „rozliczyć się z takimi ludźmi”. Jednocześnie grozi, że „jeśli nie zaprzestanie krytykować określonych ludzi, to od słów przejdą do czynów”^c.

W środowisku dziennikarzy żydowskich zaczyna się lansować dewizę, że chcąc zachować i rozszerzać dotychczasowe pozycje w propagandzie, Żydzi winni obecnie „samookreślić się” zgodnie z obecnymi wymaganiami, tak jak to już uczynili np. red[aktorzy] Stanisław^d Brodzki i J[erzy] Urban.

W związku z odwołaniem ze stanowiska W[ilhelma] Billiga osoby narodowości żydowskiej zatrudnione w resorcie atomistyki (Karliner, Horecki, Rotnicki, Fiszbajn, Singer i inni) usiłują przedstawić go jako „męczennika”, który wolał sam odejść, niż zgodzić się na żądanie KC zwolnienia innych Żydów. Jednocześnie osoby te w rozmowach z Polakami usiłują wytworzyć atmosferę niepewności, głosząc, że odejście Billiga spowoduje rozwiązanie resortu, w związku z czym wszyscy są zagrożeni i muszą być solidarni, gdyż „każda krytyka jest szkodliwa dla wszystkich”.

W środowisku pracowników Centralnego Zarządu „Ruch” panuje powszechne rozgoryczenie z powodu szkodliwej i niezdrowej sytuacji na skutek określonej polityki

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Otrzymali: tow. Matejewski, tow. Piętek.

^c Dopisano odręcznie: 13 IV [19]68 [r.].

^d W oryginale: Jan.

kadrowej prowadzonej przez dyrektora Emila Herbst za pośrednictwem szefa kadr Bala. Herbst obstawia się ludźmi narodowości żydowskiej bez względu na ich przydatność i kwalifikacje.

Polityką tą Herbst obejmuje również niższe komórki Centralnego Zarządu w Warszawie oraz wojewódzkie oddziały PUPiK. Na kierownika działu w przedsiębiorstwie „Ruch” przy ul. Barbary nr 4 powołał zwolnionego z PAN St[efana] Żółkiewskiego.

Wśród pracowników PIW, zatrudnionych przy opracowywaniu poszczególnych kwestionowanych haseł encyklopedii, panuje oburzenie, gdyż posiadane przez nich rękopisy zawierały prawidłowe hasła, ale o ostatecznej treści decydowało znane grono redakcyjne. Mówi się tam również głośno o nadpłaceniu Staszewskiemu sumy ponad 140 tysięcy złotych, zatwierdzonej przez głównego księgowego Instytutu Sztuki.

Według opinii członków partii w PAP w obecnej sytuacji w tej instytucji trudno spodziewać się przeforsowania prawidłowych wniosków partyjnych na forum tamtejszej POP w stosunku do znanych z syjonistycznych postaw pracowników. Świadczy o tym między innymi zebranie POP z dnia 4 bm., podczas którego redaktor naczelny Hofman¹ oraz Preiss i Dutlinger wystąpili w jednym froncie, starając się zastraszyć osoby krytykujące sytuację w PAP oraz bagatelizować zarzuty wysuwane przez dziennikarzy pod adresem tej instytucji.

W dziale niemieckim Interpressu (tłumaczy miesięcznik „Polska”) na wieść o aresztowaniu córki Werflowej prawie cały zespół pracowników (Żydzi) składał jej wyrazy solidarności i oferował swoją pomoc. Werflowa w sposób obraźliwy określała robotników, MO i ORMO interweniujących w czasie studenckich ekscesów.

Z[ygmunt] Szyndler, kierownik produkcji zespołu „Rytm” znany ze swych powiązań z kołami syjonistycznymi w NRF i filmowcami zachodnioniemieckimi, określa aktualną sytuację w kraju jako „czarny faszyzm”. Twierdzi, że Żydzi chodzący po ulicach Warszawy mają takie same wystraszone oczy jak wówczas, gdy byli w getcie.

Po opublikowaniu artykułu R[yszarda] Gontarza w ostatnim numerze „Prawa i Życia” w ZZRF zjawił się nagle Ford (rzekomo był chory), który zaczął dochodzić, kto udostępnił materiały do tego artykułu. Razem z przyjaciółmi ustalił, że Gontarz oparł się na protokołach NIK.

Oprac. J.F./J.S.
Dyrektor Departamentu

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 200–202, mps.

¹ **Hofman Michał** (1911–1989). Prawnik, dziennikarz. Absolwent UJK we Lwowie (1936, mgr praw), aplikant adwokacki we Lwowie (1937–1939), pracownik PAP (1944–1972, przewodniczący prezydium 1958–1962, redaktor naczelny III 1962–XI 1971), redaktor naczelny tygodnika „Forum” (1972–1989). Członek SDP (1951–1982), PZPR (1949–1989), wiceprzewodniczący Międzynarodowej Organizacji Dziennikarskiej (1958–1970). AIPN, 763/70469.

1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca komentarzy cudzoziemców na temat sytuacji w Polsce

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 132/^a1^a/68

Warszawa, dnia ^a13^a kwietnia 1968 r.
^bTajne

^cInformacja

dot. komentarzy cudzoziemców na temat ostatnich wydarzeń w Warszawie

Wśród niższego personelu **ambasady francuskiej** krążą pogłoski, że dyplomaci francuscy spodziewają się w najbliższych dniach rozruchów w Warszawie.

Ambasador Grecji Caloutsis¹, komentując odwołanie wizyty ministra Rapackiego w Algierii, wyrażał pogląd, że mimo znanego od dłuższego czasu złego stanu zdrowia polskiego ministra nie można wykluczać, iż ostatnia jego choroba jest fikcją. Mimo to ambasador nie sądzi, by ministrowi Rapackiemu groziło wydalenie z partii bądź odwołanie go ze stanowiska ministra spraw zagranicznych. W tym przekonaniu utwierdza ambasadora fakt, iż „z jego nazwiskiem kojarzy się przecież dotychczasowa polityka zagraniczna Polski... i jako osobistość będzie on nadal potrzebny Polsce”.

Attaché prasowy ambasady USA Trattner ocenia, że w kierownictwie partyjnym nastąpiło zbliżenie stanowisk towarzyszy „Gomułki i Gierka niejako w opozycji do grupy Moczara”. Wypowiadając się na ten temat do polskiego rozmówcy, Trattner charakteryzował „moczarówców” jako stosunkowo młodych ludzi z „otwartymi głowami”.

We wspomnianej rozmowie Trattner przejawiał także zainteresowanie ustaleniem, czy przesunięcie gen. Rozłubirskiego na aktualnie zajmowane stanowisko nie oznacza „zwekslowania go na boczny tor” oraz jaką postawę zajmą władze wobec studenckiego „ultimatum” zawieszającego ich działalność do 22 bm.

Pracownik **British Council** i kierownik **przedstawicielstwa angielskich linii lotniczych BEA** twierdzą, że w środowisku studenckim mówi się o tym, iż Międzynarodowe Targi Książki w Warszawie i Międzynarodowe Targi Poznańskie zostaną wykorzystane do przeprowadzenia nowych demonstracji studenckich.

Zatrudniony w PR (redakcja programów dla zagranicy) Brook, obywatel brytyjski pochodzenia żydowskiego, twierdził, że Żydzi w Polsce przygotowują się do uroczy-

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu opatrzonego nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: T[owarzysz] Rynkowski 17 IV [19]68 [r:].

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: zwrot.

¹ **Caloutsis Georges** (ur. 1902). Dyplomata grecki. Pracownik MSZ (od 1930), m.in. na placówkach w ZSRR i Sudanie, ambasador Grecji w Polsce (1963–1969). Inwigilowany przez Wydział V Departamentu II MSW w ramach SOO krypt. „Druzgot” (1963–1969). AIPN, 01224/1634.

stych obchodów rocznicy powstania w warszawskim getcie – z licznym udziałem Polaków, głównie młodzieży, która – jak się wyraził – w większości na szczęście nie uległa antysemityzmowi.

Zdaniem Brooka „wielce ciekawe rzeczy będą się działy w dniu 3 maja”. Uważa on, że wówczas „będą pełne ręce roboty”.

Oprac. Z.W./W.S.
Dyrektor Departamentu^d

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 196–197, mps.

^d *Poniżej nieczytelny podpis.*

1968 kwiecień, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca komentarzy zachodnich dyplomatów i korespondentów na temat sytuacji w Polsce

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 132/... /68^a

Warszawa, dnia ... kwietnia 1968 r.
Tajne

Informacja

dot. komentarzy dyplomatów i korespondentów zachodnich
na temat ostatnich wydarzeń w Warszawie

^bWśród niższego personelu ambasady francuskiej krążą pogłoski, że dyplomaci francuscy spodziewają się w dniach 11–14 kwietnia br. rozruchów w Warszawie. Potwierdzeniem tych nastrojów są wyjazdy z Polski żon i dzieci dyplomatów (radcy ambasady Foucheta, I sekretarza de Lacoste'a) oraz sekretarki ambasady Germaine Nony.

Korespondenci zachodni na czoło swoich relacji wybijają przemówienie tow. Cyrankiewicza w sejmie¹ oraz kandydaturę tow. Spychalskiego na przewodniczącego Rady Państwa.

Zgodnie stwierdzają, że „zdaniem obserwatorów przemówienie tow. Cyrankiewicza znacznie różniło się zarówno pod względem treści, jak i formy od referatu tow. Gomułki z 19 marca br.”. Wyciągają stąd wniosek, że premier zgodził się z „nieugiętymi” przedstawicielami partii (ANSA), „przyjął w znacznej mierze nowy styl oraz wszelkie tezy wysunięte przez «młodoturków»” (AFP).

W związku z kandydaturą tow. Spychalskiego na przewodniczącego Rady Państwa korespondenci oceniają, że pod względem „politycznym i praktycznym” ważniejszy jest urząd ministra obrony, natomiast nowa funkcja polega głównie na reprezentacji. Wśród następców Spychalskiego najwięcej szans – ich zdaniem – ma gen. Jaruzelski.

Opr. J.F.
Dyrektor Departamentu

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 198, mps.

^a Poniżej odręczna adnotacja o treści: Tow. [nazwisko nieczytelne], zwrot.

^b Z lewej strony dokumentu zaznaczono cały akapit i opatrzone adnotacją o treści: Tę informację [fragment nieczytelny] osobiście Krupskiemu.

¹ Na straży naszej socjalistycznej drogi stoi klasa robotnicza i wszyscy ludzie pracy. Przemówienie Prezesa Rady Ministrów tow. Józefa Cyrankiewicza, „Trybuna Ludu”, 11 IV 1968, nr 101.

1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu IV MSW płk. Stanisława Morawskiego dotycząca reakcji duchowieństwa i środowisk katolików świeckich na przebieg sesji Sejmu PRL

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament IV
L.dz. ^aUg-0970/6/68^a

Warszawa, dnia 13 IV 1968 r.
Tajne

Informacja
(bieżąca)

**dot. komentarzy w środowiskach aktywny katolików świeckich i kleru
na temat przebiegu sesji sejmowej**

Odbywająca się sesja sejmowa wywołała duże zainteresowanie wśród czołowego aktywny katolików świeckich. Środowisko KIK warszawskiego wyrażało zainteresowanie i niepokój, spodziewając się krytyki za interpelację koła „Znak”. Przebieg sesji śledzony też był przez hierarchię i kler. Zanotowane komentarze na temat wystąpień przedstawicieli partii i rządu wskazują na różnorodną ich ocenę. Podobne są oceny dyskusji, jak i dokonanych zmian w Radzie Państwa i rządzie.

Posel Zawieyski przyjmuje wobec rozmówców (ze środowiska KIK) „pozę bohatera”, twierdząc, że wygarnął na sejmie wszystko to, co myślą studenci i katolicy. Wypowiada się też, że w związku ze zwolnieniem go z członka Rady Państwa pozostanie bez środków do życia, bez samochodu służbowego i kierowcy, nie będzie mógł utrzymać dwóch mieszkań, jakie dotąd posiada. W związku z tym zgłosił on postulat, aby w budżecie KIK przewidziano pensję dla niego, gdyż nie jest pewien, czy otrzyma emeryturę. Ponadto Zawieyski wyraża przekonanie, że treść jego przemówienia zostanie opublikowana w całości przez Wolną Europę. Liczy się też z tym, że swoim wystąpieniem w sejmie wzmocnił się w opinii episkopatu.

Posel Stomma oświadcza, że został zmuszony do zabrania głosu nie w tym momencie, jaki sobie zaplanował. Wypowiedź jego nie była w związku z tym uzgodniona z innymi posłami koła „Znak”. Zdaniem Stommy najpoważniejszymi głosami w sejmie były wystąpienia tow. Cyrankiewicza i J[erzego] Zawieyskiego. Określały one charakter sesji sejmowej. Inne przemówienia były tylko głosami towarzyszącymi. Stomma uważa, że sposób reagowania władz PRL na interpelację „Znaku” jest po prostu „dewastowaniem życia”, przy czym szczególną odpowiedzialnością za powstanie atmosfery „nacisku” obciąża tow. Kępcę. Jego zdaniem tow. Gomułka, który „w sposób humanistyczny rozumiał wszystkie wydarzenia”, został „atmosferą nacisku” zmuszony do „udawania, że udziela poparcia takiemu sposobowi rozprawy”.

Posłowie Zawieyski, Stomma i Mazowiecki jeszcze w czasie trwania sesji sejmowej w dniach 9–11 IV 1968 r. zdołali wytworzyć w KIK atmosferę „męczeństwa”. Takie

^{a-a} Wpisano odręcznie.

tendencyjne, wyolbrzymiane informacje zdołały wywołać wśród członków KIK w Warszawie atmosferę oburzenia i solidarności z posłami. Szczególnie dotyczy to Wielowieyskiego oraz młodzieży studenckiej zgrupowanej w Sekcji Kultury KIK, wśród których lansuje się tezę rozgłaszaną przez posłów koła „Znak”, mówiącą: „Jesteśmy bici w sejmie za to, iż stanęliśmy w obronie studentów i ich słusznych postulatów. Sejm usiłuje zwalić całą winę na nas za demonstracje studenckie”.

Stefan Kisielewski komentuje wybór tow. M[ariana] Spychalskiego na przewodniczącego Rady Państwa jako dużą niespodziankę. Wyraża duże zadowolenie, że stanowiska tego nie zajął tow. E[dward] Gierek. Ponadto Kisielewski twierdzi, że na miejsce J[erzego] Zawieyskiego do Rady Państwa zechce wejść Bolesław Piasecki. Zwolnieniem z pracy z Wydawnictw Muzycznych Kisielewski jest przygnębiony. Oświadczył, że w jego biurze komentuje się ten fakt jako odpowiedź władz na postawę posłów „Znak”. W środowisku literatów – kolegów Kisielewskiego – sugerowano mu, aby podjął ewentualnie pracę jako wykładowca w seminarium duchownym.

Przedwojenny działacz endecki **Hoppe** przemówienie premiera Cyrankiewicza ocenia jako „majstersztyk”. Uważa, że premier dał dobrą odprawę „Znakowi”, to jest przechrztem żydowskim powiązaniem od lat z Zachodem. Wyraża zadowolenie, że krytykując „Znak”, premier nie identyfikował go z Kościołem. Zdaniem Hoppego ten fakt szczególnie dobrze odebrali katolicy. Zmiany na stanowiskach w rządzie Hoppe ocenia jako kompromis w rozgrywkach wewnątrzpartyjnych. Wyraża przy tym przekonanie, że zwyciężyła linia I sekretarza – tow. Gomułki.

Do problematyki będącej przedmiotem posiedzenia sejmu ustosunkował się też w sposób pośredni kard. Wyszyński podczas przemówienia w katedrze warszawskiej w trakcie uroczystości z okazji tzw. Wielkiego Czwartku, stwierdzając, że główną przyczyną wydarzeń marcowych w Polsce była propagowana przez władze państwowe nienawiść w stosunkach międzyludzkich. Powiedział m.in.: „Może ja jestem winien, że[m] niedostatecznie mówił o prawie, o obowiązku miłości i miłowania, i tego wszystkiego bez względu na mowę, język, rasę, żeby na was nie padał cień potwarzy jakiegoś odnowionego rasizmu, w imię którego my rzekomo bronimy kultury! Nie tą drogą! Kulturę naszą obronimy przez prawo i miłość”.

Zanotowano nieoficjalne komentarze na temat przebiegu sesji biskupów z kurii: katowickiej, częstochowskiej, gorzowskiej.

Bp Kurpas – sufragan diecezji katowickiej oraz księży kurialiści wypowiadali się, że odsunięcie od władzy w Polsce części Żydów może spowodować zmianę polityki państwa wobec Kościoła. Środowiska żydowskie w Polsce mające wpływ na politykę rządu były zainteresowane skłócaniem narodu polskiego przez doprowadzanie do spięć między państwem a Kościołem.

Bp Musiel – sufragan diecezji częstochowskiej podkreślał, że awans ministra obrony obliczony był na to, aby tow. Spychalskiego odsunąć od dowodzenia wojskiem.

Biskupi gorzowscy wyrażają opinie, że zmiany na niektórych stanowiskach w centralnym aparacie władzy to tylko „przesunięcia personalne ludzi tego samego pokroju”. Oceniają, że zmiany te są jednak zapoczątkowaniem nowej polityki. Spodziewają się w najbliższej przyszłości dalszych poważnych zmian w partii i rządzie. Wymieniają m.in. Bolesława Piaseckiego jako jednego z kandydatów na stanowisko wicepremiera. Wyrażają też obawę, aby do władzy nie doszli tow. tow. Gierek i Strzelecki. Zdaniem biskupów

gorzowskich osoby te zastrzyłyby politykę wobec Kościoła. Aktualną sytuację polityczną w kraju oceniają jako sprzyjającą szerokiej działalności duszpasterskiej Kościoła.

Bp Czapliński¹ – sufragan diecezji chełmińskiej, mówi, że jego zdaniem Bolesław Piasecki oczekuje na odpowiednie stanowisko w rządzie PRL.

Profesor WSD z Olsztyna oceniał, że choć były przewodniczący Rady Państwa tow. Ochab jest Żydem, to nie był wcale taki zły. Zmiana nie oznacza nic dobrego dla Kościoła, bo nie wiadomo, jakie stanowisko będzie zajmował tow. Spychalski.

Kurialiści kieleccy komentują, iż wyznaczenie tow. Spychalskiego na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa podyktowane było jego niepopularnością w armii, w przeciwieństwie do nowego ministra obrony, który jest wojskowym z prawdziwego zdarzenia. Wskazuje się też, że rezygnacja tow. Ochaba wynikała z jego opozycyjności wobec tow. Gomułki.

Środowisko KUL wyznaczeniem tow. Spychalskiego na przewodniczącego Rady Państwa było zaskoczone.

Wśród kleru parafialnego komentarze na temat sejmiku i wyników dyskusji są różnorodne. W sporej części komentarzy występuje aprobatą zmian na stanowiskach w administracji państwowej i pozytywne oceny wystąpienia premiera.

Wymienia się poniżej godniejsze uwagi komentarze:

– księży z diecezji sandomierskiej oceniają, że nowi ludzie w rządzie mogą dążyć do unormowania stosunków państwo – Kościół;

– księży z diecezji gorzowskiej mówią, że nominacja tow. Spychalskiego jest kompromisem ze strony tow. Gomułki;

– księży i osoby świeckie związane z klerem z woj. gdańskiego oceniły bardzo pozytywnie zapowiedź premiera w kwestii oczyszczenia aparatu państwowego z ludzi niezdolnych i niemających kwalifikacji;

– dyskusja w sejmie nie była konkretna. Nie mówiono o ludziach odpowiedzialnych za niektóre odcinki w państwie. Wskazuje to, że zapowiedziane zmiany skończą się na odsunięciu kilku osób najbardziej skompromitowanych;

– w środowiskach kleru krakowskiego z dużym zainteresowaniem studiowano życiorys tow. Spychalskiego. Komentowano życiorys jako „napisany tak, aby rozwiać wszystkie dotychczasowe podejrzenia co do osoby obecnego przewodniczącego Rady Państwa”.

Należy podkreślić, że kler parafialny, diecezjalny i świecki jest w ostatnich dwóch dniach zaangażowany praktykami duszpasterskimi w tradycyjnych imprezach kościelnych. Z tego względu mniej wypowiada się na tematy polityczne.

**Dyrektor
plk St[anisław] Morawski**

Źródło: AIPN, 01283/563, mf.

¹ **Czapliński Bernard** (1908–1980). Biskup. Święcenia (1931), więziony w KL Stutthof, KL Sachsenhausen i KL Dachau (1939–1945), biskup tytularny Faustinopolis i sufragan chełmiński (1948), wikariusz generalny i wikariusz kapitałny diecezji (1972–1973), biskup chełmiński (1973).

1968 kwiecień 13, Warszawa – Plan kontroli operacyjnej zagranicznych uczestników obchodów 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim opracowany w Departamencie II MSW

Warszawa, dnia 13 IV 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Ramowy plan

kontroli operacyjnej zagranicznych uczestników uroczystości
związanych z rocznicą powstania w getcie

W związku z uroczystościami związanymi z rocznicą powstania w getcie oraz przewidywanym przyjazdem do Polski na te uroczystości cudzoziemców pochodzenia żydowskiego, w celu zapewnienia dopływu informacji o zachowaniu się i kontaktach tej kategorii cudzoziemców, planuje się następujące przedsięwzięcia operacyjne:

1. Utrzymywać systematyczny kontakt z ZKRG w celu zapewnienia dopływu danych o przyjazdach tej kategorii cudzoziemców, charakterze tych przyjazdów i programach dot. ich pobytu.

2. Poinformowanie wydz[iałów] II w Krakowie, Katowicach i Warszawie o składzie osobowym grup turystycznych, które przybędą w omawianym okresie na teren tych województw, oraz zlecenie wszechstronnej kontroli operacyjnej uczestników tych grup.

3. W związku z tym, że wspomniane grupy turystyczne zamierzają odwiedzić m.in. TSKŻ, uzgodnić przedsięwzięcia z Dep[artamentem] III.

4. Spowodowanie włączenia do obsługi tych grup pozostających na naszej łączności, sprawdzonych pilotów „Orbisu”.

5. Wystąpienie do Biura „T” o zapewnienie dopływu informacji (ze źródeł techniki) z miejsc zakwaterowania uczestników wspomnianych grup.

6. Spowodowanie włączenia sieci hotelowej Biura „B” do kontroli operac[yjnej] omawianych cudzoziemców.

7. W związku z tym, że jedna z grup (28-osobowa grupa argentyńska) przybyła na zaproszenie CRZZ, przeprowadzić rozmowę z ob. „J”, który odpowiada za odcinek przyjazdu cudzoziemców do tej instytucji.

8. W celu pogłębienia informacji o przebywających tej kategorii cudzoziemcach, ich kontaktach i działalności, przeprowadzić w ich miejscach zakwaterowania penetracje.

Dalsze czynności realizowane będą w miarę potrzeb i konkretnie powstającej sytuacji.

Wyk. w 2 egz.

Druk. I.Z./nr masz. 640

Źródło: AIPN, 0236/111, t. 1, k. 3, mps.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

1968 kwiecień 13, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału II Departamentu III MSW por. Jerzego Podolskiego z doniesienia źródła ps. „RD” dotycząca Henryka Daszkiewicza i grupy studentów spotykających się w mieszkaniu Agnieszki Daniłowicz

Źródło: „RD”¹
Przyjął: Podolski^a

Warszawa, dnia 13 kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^{b1}^b

Meldunek obywatelski²

„Sztab” prawdopodobnie urzęduje aktualnie w mieszkaniu Jagi **Daniłowicz**³, ul. [...], która od kilku lat mieszka sama. Jest dziewczyną **Daszkiewicza**, studenta Wydz[iału] Ek[onomiki] Prod[ukcji] SGPiS, szczególnie aktywnego w czasie ostatnich wydażeń na tej uczelni. Jaga jest studentką II r. romanistyki UW. W jej mieszkaniu zbiera się od pewnego czasu „śmietanka” młodzieży Warszawy.

W szkole „Żmichowskiej” do r. 1966 działał Klub Ludzi Światowych zrzeszający młodzież z tzw. dobrych domów. Klub ten po ukończeniu działalności na terenie szkoły zmienił nazwę na Klub Esencjonalistów. Miejscami spotkań były mieszkania prywatne,

^a Poniżej odręczna adnotacja o treści: Obserwację na Daszkiewicza.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja opatrzona nieczytelnym podpisem o treści: Tow. Kwiatkowski, polecił zebrać dane o osobach, założyć teczki do aktywnego wyjaśniania, tow. Górski – do omówienia.

¹ Źródło ps. „RD” – brak danych umożliwiających identyfikację.

² Informacje zawarte w publikowanym „Meldunku obywatelskim”, doniesieniach KP ps. „RD” z 25 IV 1968 r. (AIPN, 0208/877, k. 10–12), KP ps. „Maciej” (prawdopodobnie tożsamego z KP ps. „RD”) z 3, 11 V 1968 r. (zob. dokumenty nr 680 i 698) oraz 20 V 1968 r. (AIPN, 0208/877, k. 44–46) doprowadziły do założenia przez Wydział III K MO m.st. Warszawy SOS krypt. „Skalar” (30 V 1968). Jej celem było sprawdzenie informacji dotyczących „nielegalnego komitetu studenckiego zmierzającego w swej działalności do wywołania ponownych wystąpień antypaństwowych” (nazywanego też przez informatora SB „sztabem trzeciego rzutu komandosów”), zbierającego się w mieszkaniu Agnieszki Daniłowicz. W ramach tej sprawy SB objęła inwigilacją 16 osób: Agnieszkę Daniłowicz, Henryka Daszkiewicza, Magdalenę Pietruską, Maję Kerner, Jolantę Jakson, Michała Jaszubińskiego, Leona Majzelesa, Annę Rothmann, Halinę Zachariasz, Annę Jolles, Ewę Winter-Rudnicką, Stefana Ulmana, Barbarę Maszkiewicz, Jerzego Neftalina, Felicję Knobel i Henryka Tureńca. Faktycznie czynności w sprawie zakończono w 1968 r., a 11 II 1969 r. inspektor Wydziału III K MO m.st. Warszawy Z. Stachowiak sporządził wniosek o zaniechanie prowadzenia sprawy (zatwierdzony przez przełożonego 14 II 1969). Wniosek swój motywował tym, że „w toku czynności operacyjnych [...] nie potwierdzono istnienia zorganizowanej grupy, jak również nie potwierdzono pierwotnych informacji o zamierzeniach prowadzenia zorganizowanej działalności antypaństwowej” („przy okazji organizowanych prywatek o charakterze zabawowym dyskutowano na tematy polityczne, głównie związane z aktualnymi wtedy wydarzeniami marcowymi”). Wspomniana grupa spotykała się do końca roku akademickiego 1967/1968, w okresie wakacji „rozluźniła swoje osobiste kontakty, które następnie zostały niemal całkowicie porzucane na skutek emigracji do Izraela wielu jej członków”. Materiały SOS krypt. „Skalar” złożono do archiwum (21 III 1969), ale niektóre z wymienionych osób (A. Daniłowicz, H. Daszkiewicza, A. Jolles, E. Winter-Rudnicką, B. Maszkiewicz) poddano inwigilacji w ramach odrębnych KE.

³ **Daniłowicz-Grudzińska Agnieszka** (ur. 1948). Romanistka, polonistka, tłumaczka, dr. Absolwentka VII LO im. J. Słowackiego w Warszawie (1966), studentka filologii romańskiej na uniwersytecie w Ankarze (1966–1967), UW (1967–1971), redaktor w Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”, we Francji (od 1982), wykładowca polskiej literatury współczesnej na Uniwersytecie Paris IV. Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach

a także herbaciarnia „Gong”. Zajmował się problematyką polityczną. M.in. jego członkowie zajęli stanowisko popierające agresję Izraela, także w czasie wydarzeń marcowych popierali „ruch studencki”. Do szczególnie aktywnych działaczy klubu należeli Zygmunt **Gutowski** (PW), Marian **Alster** (PW), Irena **Stapor** (UW – romanistka). Istnieją podejrzenia, że klub ten zrzesza część członków „trzeciego rzutu” – kontakty z I rzutem były nawiązywane za pośrednictwem Ireny Grudzińskiej. Być może Klub E[sencjonalistów] obraduje także na [...]^d.

Uwaga

„RD” ustnie dodał, że **Daszkiewicz** jest prawdopodobnie czymś w rodzaju szefa sztabu komitetu. Podał on również następujący telefon do mieszkania Jagi **Daniłowicz** [...].

Wg ustaleń w książce telefonicznej i w centrali telefonicznej powyższy numer należy do Tadeusza **Daniłowicza**⁴, zam. Warszawa, ul. [...].

Odb. w 4 egz.
Druk. C.K. 9 IV

Inspektor Wydz[iału] II Dep[artamentu] III MSW
(–) por. J[erzy] Podolski⁵

Źródło: AIPN, 0224/7, k. 8–9, mps.

SOS krypt. „Skalar” (od 30 V 1968, materiały sprawy zarchiwizowano 21 III 1969) wskutek informacji zawartych w doniesieniach agenturalnych o podjęciu przez nią działalności w zbierającym się w jej mieszkaniu „nielegalnym Komitecie studenckim” zmierzającym do wywołania „wystąpień antypaństwowych”, następnie w ramach KE krypt. „Daga” przez Wydział III/III-1 KS MO (1969–1980) w związku z utrzymywaniem kontaktów z uczestnikami wydarzeń marcowych, członkami i sympatykami KOR, współpracą jej męża Mieczysława Grudzińskiego z KOR oraz podpisaniem Listu 175 do Sejmu PRL (I 1977) z żądaniem powołania komisji sejmowej do zbadania przypadków łamania prawa przez MO i SB podczas wydarzeń w Radomiu i Ursusie. AIPN, 0208/877; AIPN, 0247/268.

^d *Opuszczono adres mieszkania Agnieszki (Jagi) Daniłowicz.*

^e *Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Złożyć PT, pilne.*

⁴ **Daniłowicz Tadeusz** (1904–1970). Nauczyciel w Wieluniu (od 1921), w Łodzi (od 1924), absolwent Studium Pedagogicznego w Łodzi (1926), we Francji, student Wydziału Elektrycznego politechniki w Tuluzie (1928–1933), jednocześnie pracował w różnych zawodach, członek FPK (od 1929), ekspulsowany z Francji za działalność komunistyczną (1933), nauczyciel w szkole powszechnej w Warszawie (1933–1937), w Łodzi (1937–1939), członek KPP (1933–1938, działacz Wydziału Propagandy i Agitacji Komitetu Warszawskiego, członek redakcji pisma „Kronika”), kilkakrotnie aresztowany za działalność komunistyczną, kierownik pedagogiczny domu dziecka we Lwowie (1939–1941), pracownik zakładu wychowawczego w Dniepropietrowsku, ewakuowanego następnie do Armawiru (1941), żołnierz Armii Czerwonej w jednostkach saperskich 2. Frontu Ukraińskiego (1941–1945), w Polsce (od XII 1945), twórca i kierownik domu dziecka RTPD dla sierot wojennych „Orlinek” w Karpaczu (1946–1947), dyrektor Biura Kadr Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik” (1947–1949), kierownik Wydziału Propagandy Komitetu Warszawskiego PZPR (1949–1953), sekretarz Komitetu Łódzkiego PZPR, zastępca kierownika Wydziału Kultury KC PZPR (III–IV 1955; VI–XI 1956), zastępca kierownika Wydziału Kultury i Nauki KC PZPR (IV 1955–VI 1956), sekretarz Komisji ds. Kultury KC PZPR (VI 1957–VII 1958), wicedyrektor Departamentu Współpracy Kulturalnej i Naukowej MSZ (1960–1965), I sekretarz Ambasady PRL w Ankarze (VII 1965–V 1968), emeryt. W teczce wyjazdowej Departament I MSW zgromadził dokumenty na jego temat z lat 1963–1968. Członek PPR (od I 1946), PZPR. AIPN, 0586/3006.

⁵ **Podolski Jerzy** (ur. 1938), por./płk. Od listopada 1961 r. oficer techniki operacyjnej Biura „W” MSW; od października 1964 r. oficer operacyjny Wydziału II Departamentu III MSW (w lipcu 1966 r. absolwent Oficerskiej Szkoły Operacyjnej SB MSW, w lipcu 1975 r. absolwent ASW, mgr prawa); od stycznia 1977 r. starszy wykładowca Cyklu II WSO MSW w Legionowie; od lipca 1980 r. w dyspozycji komendanta stołecznego MO, od sierpnia 1981 r. zastępca naczelnika Wydziału III KS MO; od czerwca 1985 r. zastępca naczelnika, od marca 1988 r. naczelnik Wydziału I Departamentu III MSW; od września 1989 r. naczelnik Wydziału I DOKPP MSW, w lipcu 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0604/2014, t. 1, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 13, Warszawa – Notatka służbowa inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW por. Ryszarda Kubisza ze spotkania z TW ps. „Derby” w dniu 12 kwietnia 1968 r. dotycząca sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym

^aWarszawa, dnia 13 kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^{b1}

Notatka służbowa
ze spotkania z TW „Derby”¹ dnia 12 IV 1968 r.
Dotyczy: **Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego**

^a Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Tow. Kubisz, zwrot. Poinformowano kierownictwo i wykorzystano w informacji departamentu, Jankiewicz, 25 IV [19]68 [r.].

^{b-b} Wpisano odręcznie.

¹ Publikowana notatka znajduje się w drugim tomie teczek pracy TW ps. „Mak”, „Derby”. Zachowały się trzy tomy teczek pracy TW (zawierające dokumenty z lat 1964–1975) zarchiwizowane wraz teczką personalną TW ps. „Mak”, „Derby”. Według zgromadzonych w nich dokumentów miał nim być Jan Jerzy Majdecki. Wszystkie zachowane cztery tomy akt zostały oznaczone nr. arch. Biura „C” MSW 13525/I, natomiast trzeci tom teczek pracy i tecka personalna TW nr. rej. 1977 Biura „C” MSW. Według zapisów w dzienniku archiwalnym MSW o sygnaturze I (tj. w inwentarzu akt agenturalnych) pod nr. 13525 zarejestrowano złożenie (27 II 1976) przez Wydział II Departamentu IV MSW dokumentów dotyczących Jana Jerzego Majdeckiego, s. Stefana (ur. 27 V 1919), ps. „Derby” (nr rej. 1977). Według zapisów w dzienniku rejestracyjnym MSW pod nr. 1977 Wydział II Departamentu IV MSW dokonał rejestracji (30 X 1962) w kategorii „obiekt.” nr 447 krypt. „Folwark” (osoba została zarejestrowana do sprawy obiektywnej krypt. „Folwark” dotyczącej ChSS), dokonał zmiany kategorii rejestracji na kandydata na TW (16 X 1964), następnie pod tym samym nr. zarejestrował TW ps. „Derby” (21 X 1965), TW został zdjęty z ewidencji (22 I 1976) z powodu archiwizacji akt sprawy i jednocześnie przerejestrowany do nr. 43797. Pod tym nr. Wydział II Departamentu IV MSW dokonał rejestracji w kategorii kw[estionariusz] ewid[encyjny] krypt. „Kontakt” (16 I 1976), następnie (3 VI 1976) Wydział III Departamentu II MSW przerejestrował sprawę do nr. 45418, pod którym dokonał rejestracji w kategorii TW o ps. „Derby” (24 VI 1976), TW został zdjęty z ewidencji (3 I 1990). W teście pracy TW ps. „Mak”, „Derby” znajdują się notatki oficera operacyjnego/inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW ppor./mjr. Ryszarda Kubisza ze spotkań z „kandydatem na TW Janem Majdeckim” (V–VII 1964), TW ps. „Mak” (VIII 1964–X 1965), TW ps. „Derby” (X 1965–XII 1975). Według dokumentów SB TW miał być wynagradzany prezentami. Współpracę z TW ps. „Derby” zawieszono (XII 1975) z powodu „ograniczonych możliwości udzielania [...] wyprzedzającej informacji dotyczącej ścisłego kierownictwa ChSS”, „braku możliwości prowadzenia działań inspiracyjnych przez TW w stowarzyszeniu” oraz „braku konkretnych wyników współpracy w ostatnim okresie”. Według notatki służbowej mjr. R. Kubisza (15 XII 1975) z ostatniego spotkania z TW ps. „Derby” (15 XI 1975) „wiadomość o zakończeniu z nim kontaktów przyjął [on] z dużym żalem. Powiedział, że związany jest z nami na dobre i złe i że zawsze możemy na niego liczyć. Zapewnił mnie, że nie będzie prowadził żadnych działań przeciwko obecnemu kierownictwu stowarzyszenia i że będzie wypełniał wszystkie polecenia prezesa Morawskiego. Dodałem, że leży to w jego własnym interesie, jeżeli chce wytrwać do emerytury na tych warunkach i z takimi poborami, jakie aktualnie pobiera w ChSS”. **Majdecki Jan Jerzy** (ur. 1919). Dziennikarz. Student Wydziału Prawa UW (1937–1939), tajnego UW (1941–1943), kierownik działu aprowizacji, magazynier w Związku Gospodarczym Spółdzielni Rolniczo-Handlowej w Warszawie (1940–1944), żołnierz AK, powstaniec warszawski, ranny (18 IX 1944), pełnomocnik grup operacyjnych Ministerstwa Przemysłu na Okręg Mazurski (IV–VII 1945), burmistrz Dobrego Miasta (VII 1945–III 1946), wicestarosta powiatu reszelskiego w Biskupecu (1946–1948), prezes Zarządu Powiatowego Stronnictwa Pracy w Reszlu, starosta powiatowy w Pasłęku (1948–1950), pracownik Ministerstwa Administracji Publicznej, Ministerstwa Gospodarki Komunalnej (1950–1957), członek ChSS (od 1957, członek ZG, wiceprezes ZG 1968–1974, członek Rady Naczelnej do 1984), redaktor, publicysta tygodnika „Za i Przeciw” (1957–1976), redaktor naczelny (od 1975), zastępca dyrektora (1984–1987) Redakcji Wydawnictw Książkowych ChSS „Novum”/Instytutu Prasy i Wydawnictw „Novum”, wiceprezes sp. z o.o. Hermes Trading (1987), wicedyrektor Wydawnictwa „Odpowiedzialność

W dniu 12 bm. odbyło się zebranie opozycji, na którym powołano do życia „grupę politycznego działania”, nadając jej nazwę „konfederacja”. W skład tej grupy wchodzi: Romaniuk Adam, Jan Majdecki, Kazimierz Morawski², Edmund Moszyński, Edward Szomański i Stanisław Rostworowski³.

Z grupą będzie współdziałał Ryszard Zieliński⁴ z Krakowa, który jednak nie będzie brał udziału w posiedzeniach „konfederacji” z uwagi na różnice polityczne – jest on bardzo liberalny i stoi mniej na lewo.

Kierownikiem grupy został wybrany jednogłośnie Adam Romaniuk. Innych funkcji nie przewiduje się.

Regulamin przewiduje, że najwyższą władzą „konfederacji” jest obradujące zebranie i wtedy kierownik nie ma żadnej władzy. Kierownik pełni swą funkcję między zebraniem, tzn. kieruje i koordynuje wykonanie podjętych przez zebranie uchwał. Pierwsza uchwała, jaką podjęła grupa, stwierdza, że „zobowiązuje się członków «konfederacji» do zachowania bezwzględnej tajemnicy faktu założenia «konfederacji»”.

i Czyn” (1987–1988), działacz Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia” (przewodniczący Komisji Rewizyjnej, członek Rady Naczelnej w latach 80.). AIPN, 00170/911, t. 1–4; AIPN, 728/681; AIPN, 1386/23893.

² **Morawski Kazimierz** (1929–2012). Dziennikarz, działacz polityczny. Absolwent ANP w Warszawie, Wydziału Prawno-Ekonomicznego UP (1952), dziennikarz Agencji Prasowo-Informacyjnej (1951), „Słowa Powszechnego” (1952–1956), tygodnika „Za i Przeciw” (zastępca redaktora naczelnego 1956–1962, korespondent na Soborze Watykańskim II 1962–1965, redaktor naczelny 1978–1983), współzałożyciel i członek ChSS (od 1957, członek ZG 1966–1989, sekretarz generalny ZG 1968–1974, prezes ZG 1974–1989), członek UChS (od 1989, prezes Zarządu Krajowego), poseł na Sejm PRL (1976–1989, przewodniczący Koła Posłów ChSS, Koła/Klubu UChS I–VI 1989), członek Rady Państwa (1982–1989), członek prezydium OK FJN (1977–1983), doradca prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego ds. mniejszości narodowych (2000–2001). W archiwum IPN zachowała się zmikrofilmowanateczka personalna TW ps. „Mariusz” (nr rej. 8013) oznaczona nr. arch. 9923/I. Znajdujące się w niej dokumenty dotyczą Kazimierza Morawskiego, s. Tadeusza, ur. 6 VI 1929 r. w Małej Wsi. Zachował się jeden z tomów teczki pracy TW ps. „Mariusz”, nr rej. 8013, zarejestrowanego w Biurze „C” MSW 16 IX 1963 r. (nr arch. 9923/I), zawierający informacje TW i notatki funkcjonariuszy z rozmów z TW (9 I 1974–2 IV 1983). Według dokumentów ewidencyjnych SB Kazimierz Morawski został zarejestrowany w kategorii TW ps. „Mariusz” przez „Inspektorat] Dep[artamentu] IV [MSW]” (16 IX 1963, nr rej. 8013), zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział I Departamentu IV MSW (8 XII 1967), a następnie na Wydział II Departamentu IV MSW (9 IV 1970), dokumenty dotyczące TW zarchiwizowano (24 V 1983). Ponadto został zarejestrowany w kategorii „kwest[ionariusz ewidencyjny]” krypt. „Ariusz” przez Wydział II Departamentu IV MSW (18 V 1983, nr rej. 79586), zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział V Departamentu IV MSW (4 VI 1985), dokumenty sprawy zarchiwizowano (25 X 1989), 24 X 1989 r. został zarejestrowany przez Wydział III DOKPP MSW (nr rej. 111519) w kategorii „zab[ezpieczenie]”, zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział VI DOKPP MSW (15 XII 1989), sprawę zdjęto z ewidencji (22 I 1990). AIPN, 001043/3945; AIPN, 00170/302.

³ **Rostworowski Stanisław** (ur. 1934). Dziennikarz, publicysta. Absolwent KUL (mgr filologii polskiej), współzałożyciel i członek ChSS (od 1957, członek ZG, przewodniczący Rady Naczelnej), dziennikarz tygodnika „Za i Przeciw”, redaktor naczelny „Studiów i Dokumentów”, szef wydawnictwa „Novum”, pracownik redakcji „Tygodnika Polskiego” (lata 80.), poseł na Sejm PRL (Koło Posłów ChSS 1972–1985).

⁴ **Zieliński Ryszard** (1926–1994). Żołnierz AK (1944–1945), student prawa na UJ (1946–1950), Szkoły Nauk Politycznych UJ (1947–1948), urzędnik w Dyrekcji Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu (1950–1951), Spółdzielczości Pracy (1951–1955), Polskim Towarzystwie Maszyn Biurowych (1955–1958), firmie handlowej „Arged”, członek (od 1957) i działacz ChSS (członek zarządu oddziału w Krakowie, przewodniczący Rady Naczelnej od 1980), pracownik redakcji tygodnika „Za i Przeciw” (od 1960, reporter, publicysta, członek kolegium redakcyjnego 1968–1990), autor publikacji historycznych (jedną z nich – opublikowaną w drugim obiegu pod pseudonimem „Jan Abramski, Ryszard Żywiecki” – poświęcił zbrodni katyńskiej), radny MRN w Krakowie, poseł na Sejm PRL/RP (1989–1991). Członek ZLP (od 1973), nowego ZLP (od 1984, prezes Oddziału Krakowskiego), działacz PRON (członek Komitetu Wykonawczego Rady Krajowej PRON, przewodniczący Krakowskiej Rady), członek Stowarzyszenia Rodzin Ofiar Katyńskich w Krakowie. Według dokumentów SB miał być TW ps. „Topór”, „Marcin”, „Oliwia” Wydziału IV KW MO w Krakowie informującym o sytuacji w ChSS (1970–1985). Na temat współpracy R. Zielińskiego z SB zob. C. Kuta, „Działacze” i „Pismaki”. *Aparat bezpieczeństwa wobec katolików świeckich w Krakowie w latach 1957–1989*, Kraków 2009.

Ocena sytuacji

Założenie „konfederacji” nastąpiło z uwagi na poważne zagrożenie polityczne grupy ze strony Frankowskiego. Świadczą o tym następujące fakty:

- przez trzy dni Frankowski kontaktował się na terenie sejmu z różnymi osobami, m.in. tow. Starewiczem;
- posłowie Filipowicz i Makowski⁵ są pod dużym wpływem Frankowskiego, świadczą o tym m.in. taki fakt, że tekst przemówienia sejmowego Makowski uzgadniał z Frankowskim, który wносił swoje poprawki. Jakkolwiek są oni z opozycją, to nie wiadomo, jak się zachowają w wypadku wzmocnienia się Frankowskiego;
- Frankowski w rozmowie z Filipowiczem powiedział, że chciałby już w maju przeprowadzić rozmowy z zarządem w celu reaktywowania go w funkcji prezesa, ponieważ czuje się zdrowotnie lepiej, a politycznie zgadza się z kolegami.

Zadania grupy

- Konsekwentna realizacja uchwał podjętych na posiedzeniu zarządu w dniu 26 III br. (notatka służbowa z dnia 27 III br.).
- Obsadzenie wolnego miejsca w zarządzie po rezygnacji Godlewskiego⁶.
- Przeprowadzenie rozmów z Kostkiewiczem i Chaberskim w celu nakłonienia ich do rezygnacji z zarządu. Rozmowy z wymienionymi przeprowadzą Morawski, Romaniuk i Szomański.
- Zwołać na dzień 17 bm. zebranie Oddziału Warszawskiego ChSS z następującym porządkiem dziennym:

⁵ **Makowski Janusz Feliks** (1912–1973). Absolwent Gimnazjum im. Paderewskiego w Poznaniu (1930), redaktor naczelny miesięcznika gimnazjalnego „Orleń” (1929–1930), współzałożyciel tajnej Narodowej Organizacji Gimnazjalnej, student historii na UP (1930–1935), absolwent kursu dziennikarskiego na WSH w Poznaniu, członek tajnych organizacji akademickich „Orzeł Biały” i „Zet” (Związek Młodzieży Polskiej), prezes Delegacji Kół Naukowych (od 1933), Poznańskiego Komitetu Akademickiego, członek władz MW, członek ZMN/RNP (od 1934, członek ZG od 1937), redaktor odpowiedzialny, sekretarz i wydawca „Awangardy Państwa Narodowego” (1934–1936), pracownik redakcji „Głosu Narodu” w Krakowie (1936–1937), przewodniczący komitetu redakcyjnego „Jutra Polski”, redaktor naczelny miesięcznika „Młoda Polska” w Warszawie (1938–1939), szef sztabu i drugi zastępca ds. ideowo-wychowawczych komendanta głównego Związku Młodej Polski (od 1938), zastępca szefa oddziału do spraw młodzieżowych OZN (od 1938), absolwent prawa na UW (1939), w okresie okupacji w konspiracji (m.in. członek OPW, od jesieni 1941 współpracownik Departamentu Informacji i Prasy Delegatury Rządu na Kraj), po wojnie w Poznaniu, pracownik Państwowej Centrali Drzewnej, Państwowego Przedsiębiorstwa Wikliniarsko-Trzciniarskiego, Komisji Przemysłu i Handlu WRN w Poznaniu (1957–1961), działacz ChSS (od 1957, przewodniczący w Poznaniu, sekretarz generalny ZG od 1961, wiceprezes ZG 1968–1973), redaktor naczelny tygodnika „Za i Przeciw”, uczestnik prac Chrześcijańskiej Konferencji Pokoju w Pradze (sekretarz generalny 1968–1971, wiceprezydent od 1971), poseł na Sejm PRL (1961–1972, Koło Posłów ChSS).

⁶ **Godlewski Lech Aleksander** (1905–1975). Etnograf, antropolog, prof. dr. Absolwent biologii na UW, dr (1930), nauczyciel w Gimnazjum i Liceum Żeńskim im. Z. Wołoskiej w Warszawie (od 1931), jednocześnie wykładowca Uniwersytetu Powszechnego dla Młodzieży Robotniczej, pracownik Świetlicy dla Młodzieży Robotniczej Oświaty Pozaszkolnej Magistratu m.st. Warszawy (do 1938), współpracownik Instytutu Nauk Antropologicznych i Etnologicznych (od 1931), prowadził badania na wyspach Polinezji Centralnej i Wschodniej (1938–1939), uczestnik tajnego nauczania, wykładowca Tajnego Seminarium Nauczycielskiego (1940–1945), tajnego UW (1942–1943), prelegent międzyszkolny dla szkół dla pracujących Wydziału Oświaty (od 1945), dziennikarz Polskiego Radia, miesięcznika „Morze” (do 1951), pracownik, wykładowca UW (1946–1961), pracownik Katedry Antropologii od 1951, docent od 1954, kierownik katedry do 1961, prodziekan Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi (1957–1959), wykładowca AWF w Warszawie (1955–1961, kierownik Zakładu Antropologii), UW (1961–1975), kierownik Katedry Etnografii od 1965, założyciel Pracowni Etnografii Ludów Oceanii), WSWF we Wrocławiu (prodziekan Wydziału Wychowania Fizycznego 1962–1966), UAM w Poznaniu (1962–1968), ATK w Warszawie, prof. nadzw. (1967), prof. zw. (1973). Członek m.in. Komitetu Nauk Etnologicznych PAN, Komitetu Nauk Antropologicznych PAN, Polskiego Towarzystwa Antropologicznego (członek zarządu, członek honorowy), Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (sekretarz generalny, członek ZG), TWP, WK FJN we Wrocławiu, działacz ChSS.

1. Ocena sytuacji politycznej w kraju i stowarzyszeniu. Referat przygotowuje i wygłosi red[aktor] Romaniuk.

2. Podjęcie rezolucji. Rezolucję przygotowuje i odczyta red[aktor] Majdecki, w której będzie m.in. takie stwierdzenie: „Oddział Warszawski w pełni popiera stanowisko zajęte przez posłów ChSS w sejmie i stanowisko zarządu odnośnie zmian wewnętrznych”.

– Podobne zebrania będą przeprowadzone we wszystkich oddziałach terenowych.

– O zawiązaniu „konfederacji” nie są i nie będą poinformowani posłowie Filipowicz i Makowski.

– Wojciech Kostkiewicz złożył prośbę o zwolnienie go z pracy z uwagi na podjęcie pracy doktorskiej. Jednocześnie w piśmie tym zaznacza, że nie rezygnuje ze stanowiska członka zarządu ChSS. Poseł Makowski podpisał już pismo zwalniające go z pracy.

Wyk. egz. 2

Druk. S.K.

Inspektor Wydziału II

Dep[artamentu] IV MSW

(–) por. Ryszard **Kubisz**⁷

Źródło: AIPN, 00170/911, t. 2, k. 63–65, mps.

⁷ **Kubisz Ryszard** (ur. 1930), por./plk. Robotnik w Społecznym Przedsiębiorstwie Budowlanym (1945–1946), go-niec w Banku Gospodarstwa Spółdzielczego, Banku Związku Spółek Zarobkowych, pracownik Banku Rzemio-sła i Handlu, NBP (1946–1951), żołnierz WOP (1951–1953), pracownik Zjednoczenia Instalacji Sanitarnych nr 3 (1954), słuchacz Międzywojewódzkiej Szkoły Partyjnej w Warszawie (1954–1955), pracownik Komitetu Warszaw-skiego PZPR (1955–1956), akwizytor zamówień w „Inco” (1957), absolwent LO dla Pracujących (1957), sekretarz ds. organizacyjnych Zarządu Okręgowego TRZZ w Warszawie (1957–1961), instruktor w WKW PZPR (1961–1963). Od stycznia 1963 r. oficer operacyjny, od lipca 1966 r. starszy oficer operacyjny, od kwietnia 1967 r. in-spektor Wydziału II Departamentu IV MSW (w 1969 absolwent Wydziału Historyczno-Socjologicznego WSNS); od listopada 1975 r. starszy inspektor Samodzielnej Grupy „D”, od czerwca 1977 r. Wydziału VI Departamentu IV MSW (od września 1981 do lutego 1984 delegowany do pracy w MSZ, szyfrant w Ambasadzie PRL w Rabacie); od grudnia 1984 r. starszy inspektor Wydziału V Departamentu IV MSW; od grudnia 1987 r. starszy specjalista Wydziału I Biura „W” MSW; od sierpnia 1989 r. inspektor Wydziału I Departamentu IV MSW; od września 1989 r. starszy specjalista Wydziału V Departamentu Studiów i Analiz MSW; od lutego 1990 r. w dyspozycji Departamentu Kadr MSW; w kwietniu 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN, Karta ewidencyjna funkcjonariusza; AIPN, 0604/1677, t. 1–2, Akta osobowe.

1968 kwiecień 13, Warszawa – Informacja Wydziału Organizacyjnego Komitetu Warszawskiego PZPR dotycząca przebiegu zebrań partyjnych

Komitet Warszawski PZPR
Wydział Organizacyjny
Sektor Informacji
Nr 16/IV/1362

^aDo użytku wewnątrzpartyjnego
Egz. nr ^b21^b

Informacja^c o zebraniach i spotkaniach

1. W dniu 10 IV br. odbyło się zebranie POP w Ministerstwie Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych. Egzekutywa POP, realizując postulaty wysunięte na zebraniu partyjnym w dniu 29 III br., po wnikliwym zbadaniu działalności zawodowej i postawy partyjnej tow. tow. J[erzego] Tarkowskiego¹, E[mila] Szreka², M[ieczysława] Radwańskiego, W[łodzimierza] Titowa³ przedstawiła zebrany oceny i wnioski o wydalenie ww. z partii.

Po obszernej i wnikliwej dyskusji, w której zabierało głos 37 towarzyszy, zostali wydaleny z partii:

– J[erzy] Tarkowski – wicedyrektor Departamentu Mechaniki i Energetyki, m[iędzy] innymi za kłamliwe naświetlenie spraw na zebraniu w dniu 29 III br. dot. starań

^a Powyżej odręczna adnotacja o treści: Tow. Sławiński.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Powyżej z prawej strony dokumentu opatrzone nieczytelnymi podpisami odręczne adnotacje o treści: Tow. Dutkiewicz. T[owarzysz] [nazwisko nieczytelne], do omówienia.

¹ **Tarkowski (Tempelhof) Jerzy** (ur. 1922), mjr, dr nauk ekonomicznych. W ZSRR (od 1939), żołnierz 1. Korpusu PSZ w ZSRR, AP w ZSRR, WP (1943–1947, absolwent oficerskiej szkoły samochodowej), kierownik działu transportu Zarządu Miejskiego we Wrocławiu (1947–1948), dyrektor administracyjny (1948–1950), dyrektor (1950–1951) MPK we Wrocławiu, absolwent WSE we Wrocławiu, oficer WP (od 1951), zastępca ds. administracyjnych dyrektora Centralnego Zarządu Budownictwa Wojskowego (do I 1957), nie otrzymał zgody na emigrację do Izraela lub Australii (1957), pracownik naukowy Instytutu Transportu Samochodowego w Warszawie (do 1960), pracownik, wicedyrektor Departamentu Mechaniki i Energetyki w Ministerstwie Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych (do IV 1968, pracownik ministerstwa do VII 1968), starszy inspektor w Wydziale Transportu Zjednoczenia Przemysłu Jajczarsko-Drobiarskiego w Warszawie (IX 1968–II 1969), na emigracji w Szwecji (od III 1969), pracownik, dyrektor w koncernie transportowym Bilspedition AB, wykładowca uczelni szwedzkich w dziedzinie ekonomiki i techniki transportu. Członek PPR (od 1947), PZPR (do IV 1968, wykluczony). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1987, w tym czasie trzykrotnie przyjeżdżał do Polski na podstawie zgody na przyjazd jednorazowy V 1981, IX i XI 1983). AIPN, 01224/1283; AIPN, 1268/30380.

² **Szrek Emil** (1920–1999), płk. Według napisanego przez siebie życiorysu (1956): absolwent szkoły powszechnej we Lwowie (1933), pracownik zakładu elektrotechnicznego „Elektroda” we Lwowie (1934), zakładu hydraulicznego we Lwowie (1935–1939), miejskich wodociągów we Lwowie (1939–1941), więziony przez Niemców (X 1941–II 1942, zbiegi), w oddziale GL/AL (1943–1944), dwukrotnie zrzucony jako skoczek spadochronowy za linię frontu (VII 1944, pocz. 1945), oficer WP (od 1945), naczelnik Wydziału Mobilizacyjno-Szkoleniowego Departamentu Wojskowego MBiPMB (do IV 1968). Członek KZMZU (1935–1938), PPR, PZPR (do IV 1968, wykluczony). AIPN, 01224/503; AIPN, 1532/2980.

³ **Titow Włodzimierz** (ur. 1913), płk. Oficer WP, inżynier budownictwa sanitarnego, mgr nauk technicznych (1952). Dyrektor Departamentu Wojskowego MBiPMB. Członek PZPR (m.in. sekretarz POP przy MBiPMB, członek egzekutywy POP w latach 60.). AIPN, 01224/503; AIPN, 1010/45963.

o wyjazd w 1957 r. do Izraela i Australii, sfalszowanie danych zawartych w ankietach personalnych i partyjnych dot. posiadania rodziny za granicą. J[erzy] Tarkowski był już trzykrotnie karany partyjnie.

– E[mil] Szrek – były naczelnik Wydz[iału] Mobilizacyjno-Szkoleniowego, m[ie]dzy innymi za antypartyjną postawę wyrażającą się w próbie usprawiedliwienia więzów łączących Izrael z NRF poprzez analogię stosunków Polski z NRD, lekceważący stosunek do prowadzonych przez siebie spraw, a zwłaszcza zachowania tajemnicy państwowej i służbowej, przechwytywanie spraw nieleżących w jego kompetencji, dokonywanie kontroli w terenie, nie będąc do tego upoważnionym. Ww. był już karany partyjnie za despotyczny stosunek do ludzi i niewłaściwy styl pracy (nagana z ostrzeżeniem). E[mil] Szrek został przeniesiony do dyspozycji Dep[artamentu] Kadr MON.

– M[ieczysław] Radwański – b[yły] naczelnik Wydz[iału] Mobilizacyjnego (obecnie przeniesiony na emeryturę), za głoszenie poglądów o potrzebie tworzenia opozycji w partii, negatywny stosunek prezentowany na zebraniach wobec niektórych podwyżek cen, np. podwyżki opłat za przejazdy środkami komunikacji miejskiej, negowanie działalności Urzędu Bezpieczeństwa w okresie walk o utrwalenie władzy ludowej, wypowiadanie lekceważących opinii o sprawach zawodowych obejmujących działania Departamentu Wojskowego.

Tow. W[łodzimierz] Titow – dyr[ektor] Departamentu Wojskowego, za brak czujności partyjnej, szczególnie w zakresie spraw dot. zachowania tajemnicy państwowej przez pozostawienie zbyt dużej swobody w tym zakresie nacz[elnikom] Szrekowi i Radwańskiemu – otrzymał nagana z ostrzeżeniem.

Zebranie trwało 7 godzin.

2. W dniu 9 IV br. odbyło się otwarte zebranie POP w Naczelnym Zarządzie Kinematografii. W zebraniu wzięło udział około 180 osób reprezentujących organizacje twórcze, instytucje i przedsiębiorstwa filmowe z terenu Warszawy.

Informację o bieżącej sytuacji w kinematografii przedstawił wiceminister tow. T[adeusz] Zaorski. Znaczną część swego wystąpienia tow. T[adeusz] Zaorski poświęcił polemice z autorami artykułów, jakie ukazały się ostatnio na łamach „Stolicy”, „Walki Młodych”, „Prawa i Życia”. Między innymi stwierdził, iż nie podziela opinii zawartych w tych artykułach w odniesieniu do filmów „Kiedy miłość była zbrodnią”, „Byłem kapo”. W kwestii koprodukcji stwierdził, iż umowa z firmą zachodnioniemiecką była słuszna, ponieważ chodziło o zdobycie dewiz oraz dotarcie z tą problematyką do widza w NRF, a WFD sporo robiła, aby udokumentować zbrodnie hitlerowskie (zrealizowano 12 filmów). Tow. T[adeusz] Zaorski zreferował również zmiany zachodzące w Zespołach Realizatorów Filmowych w oparciu o zarządzenie NZK nr 3 z maja 1967 r. w sprawie przyznania większej autonomii Zjedn[oczonym] Zespołom Realizatorów Filmowych oraz plan tematyczno-produkcyjny na lata 1968–[19]69.

Wystąpienie tow. Zaorskiego miało w zasadzie charakter informacyjno-statystyczny, nie zawierało prawie żadnej próby analizy i oceny politycznej zjawisk, w tym i w środowisku filmowym, zmierzało do unaocznienia, iż polityka programowa obrana przez NZK jest prawidłowa i zgodna z głównymi wymogami polityki kulturalnej. Wystąpienie spotkało się z rezerwą i chłodem, wywołując szereg pytań i wątpliwości. M[ie]dzy innymi padły następujące pytania:

- jakie jest stanowisko polityczne ministra wobec filmu „Kiedy miłość była zbrodnią”,
- dlaczego współpracujemy z firmami zachodnioniemieckimi,
- dlaczego podjęto realizację filmu wspólnie z NRF pt. „Dr Korczak”,
- jakie filmy poszły na półki i kto za to zapłacił,
- czy były filmy antypolskie i kto je realizował.

Ponadto zgłoszono szereg pytań dotyczących nieprawidłowości finansowych w ZZRF.

Tow. T[adeusz] Zaorski, odpowiadając na zgłoszone pytania, stwierdził m[ieędzy] innymi, iż „nie zna antypolskich filmów”, filmy takie jak „Długa noc”, „Kiedy miłość była zbrodnią” i inne są wstrzymane, dokonywane będą w nich poprawki i filmy te pójdą na ekrany. Zdaniem tow. T[adeusza] Zaorskiego reakcja widzów w czasie filmu „Jej teatr” (o dyrektorze Teatru Żydowskiego Idzie Kamińskiej) jest wynikiem obecnych nastrojów. Natomiast dyskutanci sprostowali wiceministra, że przyczyną reakcji widzów był nie temat filmu, ale pokazanie na ekranie zdrajcy Grynberga. Po tym sprostowaniu okazało się, że tow. T[adeusz] Zaorski o tym nie wiedział. Natomiast rozmiary współpracy z Berlinem Zachodnim są minimalne, a film „Ręce do góry” jest po prostu eksperymentem pożytecznym i tanim.

W dyskusji głos zabrało 5 osób. Między innymi reżyser filmu „Kiedy miłość była zbrodnią” tow. J[an] Rybkowski odpowiadał na zarzuty pod adresem jego filmu, tłumacząc to swoim osobistym doświadczeniem (3 lata pobytu w obozie pracy) i prawem artysty do własnej wizji. Jego zdaniem film „nie godzi w dobre imię polskiego robotnika”. Tematy swoich filmów podejmował z pozycji komunisty, każdy może się mylić. Podkreślił również dobrą współpracę z firmą niemiecką w Berlinie Zachodnim. W trakcie dyskusji tow. Z. Kobryń z NZK potwierdziła fakt istnienia nieprawidłowości finansowych w ZZRF.

3. W dniu 10 kwietnia odbyło się w Stołecznym Ośrodku Propagandy Partyjnej spotkanie grupy aktywu partyjnego, na którym tow. M[ieczysław] Tomala, wicedyrektor Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, wygłosił informację na temat stosunków między Rumunią a NRF.

4. Na zebraniu organizacji partyjnej w Głównym Urzędzie Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk wydalony został z partii Jerzy Koperski, m[ieędzy] innymi za wypowiedzianie opinii, że reakcja władz wobec prowodyrów i wichrzycieli jest nieuzasadniona, oraz stwierdzenie, że została rozpetana dyskusja antyżydowska.

5. W dniu 11 kwietnia odbyło się zebranie POP w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. Na zebraniu wydalono z partii Romanieckiego⁴ i Marka Thee⁵. Ro-

⁴ **Romaniecki (Perlroth) Leon** (ur. 1921). Prawnik, dr. Ur. w Myślenicach, w ZSRR (1939–1946, mechanik, ślusarz w dziale metalurgicznym „Promkombinatu” w Azowie w obwodzie omskim 1941–1943, zastępca kierownika fermy hodowlanej w Azowie 1943–1946), w Polsce (od 1946), absolwent Szkoły Nauk Politycznych UJ, ANP w Warszawie, pracownik MSZ (od 1949, m.in. I sekretarz Ambasady PRL w Bukareszcie XI 1953–III 1954, zastępca przedstawiciela delegacji PRL w MKNiK w Wietnamie 1959–1960, starszy radca w Departamencie Prawno-Traktatowym MSZ), student Instytutu Nauk Społecznych (1955–1958), adiunkt w PISM (do III 1968), na emigracji (od IV 1969). Członek ZPP, AZWM „Życie”, PPR, PZPR (do 1968, wykluczony). AIPN, 0586/2102; AIPN, 1218/7509.

⁵ **Thee Marek (Gdański Marek)** (1918–1999). Politolog, dr hab. Absolwent Prywatnego Męskiego Gimnazjum Towarzystwa Szkoły Średniej w Gdyni (1937), dziennikarstwa na UW (1955). Na emigracji w Palestynie (1939), funkcjonariusz KP Palestyny (1940–1943), robotnik w stolarni szczerkarskiej (1943–1944), członek ZPP na Bli skim Wschodzie, redakcji „Biuletynu Wolnej Polski”, współpracownik PAP (1944–1947), referent prasowy, attaché w Konsulacie Generalnym RP w Tel Awiwie (1947–1949), konsul generalny RP w Tel Awiwie (1949–1952), starszy radca w MSZ (1952–1953), pracownik PISM, adiunkt, docent, kierownik Zakładu Azji (1953–1968), delegowany

maniecki złożył legitymację partyjną, gdyż wyjeżdża do Izraela, gdzie rzekomo musi opiekować się chorą rodziną. M[arek] Thee został wydalony z partii m[iędzy] innymi za związki z kołami syjonistycznymi w czasie pracy w charakterze konsula w Izraelu oraz wprowadzenie w błąd organizacji partyjnej.

6. W dniach 10 i 11 kwietnia odbyło się plenum KU PZPR na Uniwersytecie Warszawskim poświęcone wypracowaniu planu pracy politycznej z młodzieżą w okresie przed 1 maja. Po wysłuchaniu sprawozdań sekretarzy OOP o kształtowaniu się nastrojów studentów na poszczególnych wydziałach ustalono, że w celu przeciwdziałania usiłowaniom elementów wichrzycielskich planujących zorganizowanie w ostatniej dekadzie kwietnia nielegalnego wiecu kilkudziesięcioosobowa grupa aktywu partyjnego uczelni odbędzie w dniach 18–20 bm. spotkania ze studentami szeregu wydziałów i kierunków. Na spotkaniach tych w oparciu o przygotowywany przez Komisję Propagandy KU materiał podejmie się zasadniczą polemikę z poglądami lansowanymi przez grupę wichrzycieli i przedstawi się studentom partyjny pogląd na szereg spraw nurtujących to środowisko.

W dniu 20 maja br. planuje się zorganizowanie zebrania aktywu robotniczego i studenckiego ZMS w Auditorium Maximum.

Na dzień 22 maja br. planowane jest zebranie wszystkich członków partii, aktywu ZMS i ZSP poświęcone ocenie politycznej ostatnich wydarzeń w UW oraz perspektyw rozwoju uczelni.

Warszawa, dn. 13 IV 1968 r.

Sektor Informacji Partyjnej

Otrzymują:

- Czł[onkowie] egzekutywy KW PZPR
- Kier[ownicy] wydziałów KW PZPR
- I sekretarze KD PZPR
- Wydz[iał] Organizacyjny KC PZPR

Źródło: AIPN, 0746/8, k. 302–306, mps powiel.

do MKNiK w Indochinach (1955, 1956–1957), Laosie (1961–1963), na emigracji (od XI 1968), pracownik naukowy Międzynarodowego Instytutu Badań nad Pokojem w Oslo (1969–1989), Norweskiego Instytutu Praw Człowieka (od 1989). Według dokumentów MBP miał być współpracownikiem Departamentu VII MBP ps. „Halina”, „Paulina”, „Allan” (1947–1952), zachowało się zobowiązanie do współpracy. Inwigilowany w ramach SMW przez Wydział XI Departamentu I MSW (1977–1980). W teczce wyjazdowej Departament I KdsBP/MSW zgromadził dotyczące go dokumenty z lat 1955–1968. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1987). Członek MOPR (1933–1938), PPR (1947–1948), PZPR (1948–1968, wykluczony). AIPN, 00170/48; AIPN, 01285/120; AIPN, 1268/29653.

1968 kwiecień 15, Warszawa – Meldunek dyżurnego SB KW MO w Warszawie mjr. Stanisława Nozderki dotyczący treści kazań wygłoszonych przez duchownych w dniach 14–15 kwietnia 1968 r.

Tajne^a
Nr 237/68
z dnia 15 IV 1968 r.
godzina 21.50

Centralne Stanowisko Kierowania
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
Dyrektor Departamentu IV MSW

Meldunek

W dniach 14 i 15 IV br. na terenie województwa warszawskiego zabezpieczono ogółem 235 kościołów (na 540) i z uzyskanych informacji stwierdzono, że:

– Sufragani płoccy biskupi Dudziec i Wosiński w czasie wygłaszanych kazań ograniczyli się wyłącznie do tematyki religijnej. Ordynariusz biskup Sikorski przebywa za granicą.

– Sufragan siedlecki biskup Skomorucha w wygłoszonym w dniu 14 IV br. kazaniu, mówiąc o zmartwychwstaniu, stwierdził m.in., że „laicyzacja i ateizacja nie prowadzi do wiary i należy się jej strzec oraz nie dopuścić, aby rodziny ogarnęło to zjawisko”. Ponadto apelował do zebranych o wytrwanie w wierze.

– W wygłaszanych przez księży kazaniach treści wrogich lub aluzyjnych nie stwierdzono. Treści pozytywne natomiast zanotowano w wystąpieniu proboszcza parafii Pniwo ks. Głowackiego Czesława, który m.in. składał podziękowanie Milicji Obywatelskiej i wojsku za utrzymanie ładu i porządku podczas zajęć marcowych wywołanych przez studentów.

– W parafii Czerwonka, pow. Węgrów, odczytano list episkopatu dot. studenckich ekscesów w Warszawie (1 wypadek). Dokumentu tego dotychczas w tej parafii nie czytano.

– W parafii św. Stanisława w Siedlcach księża apelowali do wiernych, aby meldować władzom państwowym o znalezionych niewypałach.

Innych istotnych wydarzeń na terenie województwa warszawskiego nie zanotowano.

^a Powyżej z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 3260, datą: 15 IV [19]68 [r.], godziną: 22.50 oraz miejscem nadania: W[arszawa]woj.

Dyżurny Służby Bezpieczeństwa KW MO Warszawa
mjr St[anisław] Nozderko¹

Zaszyfrował: Kurman², dnia 15 IV 1968 r., godz. 22.45

Rozszyfrował: Białokozowicz

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 166, mps.

¹ **Nozderko Stanisław** (1931–2009), mjr/płk. Absolwent Wydziału Leśnego SGGW w Warszawie (1956, inżynier leśnik). Od kwietnia 1956 r. oficer operacyjny Sekcji 6 Wydziału IV WUdsBP w Warszawie; od stycznia 1957 r. oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Warszawie; od września 1959 r. do lipca 1960 r. słuchacz Rocznej Szkoły Oficerskiej SB MSW w CW MSW w Legionowie; od września 1960 r. starszy oficer śledczy Wydziału Śledczego KW MO w Warszawie, jednocześnie p.o. zastępcy komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa KP MO w Otwocku; od sierpnia 1961 r. starszy oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Warszawie; od sierpnia 1962 r. zastępca naczelnika, od marca 1967 r. naczelnik Wydziału IV KW MO w Warszawie (od października do grudnia 1964 słuchacz KDKK SB MSW); od sierpnia 1972 r. starszy inspektor Grupy do Zleceń Specjalnych Departamentu IV MSW (od września 1973 do czerwca 1974 słuchacz Wyższej Szkoły Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego ZSRR); od listopada 1976 r. zastępca naczelnika Wydziału V Departamentu IV MSW; od lipca 1979 r. zastępca naczelnika Wydziału III Departamentu IV MSW; od grudnia 1984 r. zastępca naczelnika Wydziału VI Departamentu IV MSW; od września 1989 r. zastępca naczelnika Wydziału V Departamentu Studiów i Analiz MSW; w kwietniu 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN, Karta ewidencyjna funkcjonariusza; AIPN, 0604/1522, t. 1–2, Akta osobowe.

² **Kurman Adolf** (ur. 1925), por. Uczeń gimnazjum handlowego w Warszawie (1941–1943), robotnik przymusowy w Niemczech (IV–VI 1943, zbiegł), pracownik poczty w Warszawie (1943–1944), żołnierz WP (1945–1947). Od lutego 1948 r. wartownik Komendatury, od września 1948 r. wartownik przy Wydziale Ogólnym WUBP w Warszawie; od sierpnia 1949 r. kartotekowy, od września 1950 r. referent remontów i konserwacji Służby Mundurowej Kwatermistrzostwa WUBP w Warszawie (w 1951 absolwent LO dla Pracujących w Warszawie); od maja 1954 r. referent zaopatrzenia KBW, WOP i SW Służby Żywnościowej Kwatermistrzostwa WUBP w Warszawie; od listopada 1954 r. referent kwaterunkowy Służby Kwaterunkowo-Budowlanej Kwatermistrzostwa WUBP w Warszawie; od lutego 1955 r. starszy referent Służby Mundurowej Wojewódzkiego Wydziału Więziennictwa MSW w Warszawie; od listopada 1955 r. referent Wydziału Finansowego KW MO w Warszawie; od stycznia 1958 r. oficer techniki operacyjnej Samodzielnej Sekcji „A” KW MO w Warszawie (w 1963 ukończył przeszkolenie z zakresu szkoły oficerskiej SB MSW); od listopada 1970 r. oficer ewidencji operacyjnej Sekcji 3 Wydziału „C” KW MO w Warszawie; od marca 1971 r. oficer, od stycznia 1975 r. referent, od czerwca 1975 r. starszy referent techniki operacyjnej, od sierpnia 1976 r. inspektor Samodzielnej Sekcji „A” KS MO; w styczniu 1977 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0942/360, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 15, Warszawa – Meldunek inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucypery spisany ze słów TW ps. „Krzyżanowski” dotyczący nastrojów wśród działaczy Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce

Źródło: „Krzyżanowski”
Przyjął: Wł[adysław] Kucypera
LK „Wisła”

Warszawa, dnia 15 IV 1968 r.

Tajne
Egz. nr ...

Meldunek
(spisany ze słów)

W dniu 12 kwietnia 1968 roku przyjechał do Warszawy Żyd z Kuby na uroczystości w związku z XXV rocznicą powstania w getcie warszawskim. Przyszedł do TSKŻ, przedstawił się, że jest dziennikarzem gazety żydowskiej, która współdziała z kongregacją. Prosił o nocleg. Rajber skierował go do ambasady kubańskiej.

W dniu 14 IV 1968 roku przyszedł do mnie Rajber, jest bardzo zmartwiony kontrolą NIK. Twierdził, iż są rzeczy, jak NIK wykryje, to kwalifikują się do wytoczenia „nam wszystkim” procesu. Są gorsze sprawy – jak wydanie setek tysięcy złotych na wypoczynek w Kamiennym Potoku. Niech wykryją wydatki w związku z XX rocznicą wychodzącej gazety „Folks Sztyme”. Były libacje w Warszawie dwa razy i raz w Śródborowie, dokąd zaproszono około 300 osób. Dalej mówił, że wydano za dużo pieniędzy na kolonie, obozy studenckie i nieuzasadnione wysokie premie. Felhendler jest także w kłopotach, gdyż mogą wykluczyć go z partii. Smolar został już wykluczony, pisze odwołanie. Domb i Sfarad piszą oświadczenia do komisji kontroli partyjnej w związku z odwiedzeniem ich przez pracowników Ambasady Izraela w Warszawie. Szafranek, przewodniczący, i sekretarz TSKŻ Brafman z Wrocławia zostali wykluczeni z partii. Dnia 17 IV [19]68 roku mają przyjechać do Domba i naradzić się, co dalej robić. Brafman prawdopodobnie emigruje z Polski. Zarzucano im m.in. zajęcie proizraelskiej postawy w czasie agresji Izraela na kraje arabskie. Żona Brenera¹ oddała legitymację partyjną. Pracuje w Ministerstwie Oświaty, córka mieszka w Jerozolimie. Brenerowie również noszą się z zamiarem emigracji z Polski do Izraela. Michał Mirski, członek Zarządu Głównego TSKŻ, otrzymał wymówienie z pracy. Pracował jako redaktor w „Nowych Drogach”.

W dniu 13 IV [19]68 roku ZG TSKŻ otrzymał zawiadomienie z Wydz[iału] Społ[eczno]-Administracyjnego St[ołecznej] Rady Narodowej o decyzji rozwiązania klubu „Babel”.

„Krzyżanowski”

¹ **Brener Liber** (ur. 1907). Główny księgowy TSKŻ (do IX 1968), na emigracji (od IX 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek PPR (od 1948), PZPR. AIPN, 01224/1537; AIPN, 1368/6073. Żoną L. Brenera była Jadwiga Brener. **Brener Jadwiga** (ur. 1909). Inspektor w Zjednoczeniu Przemysłu Pomocy Naukowych i Zaopatrzenia Szkół (do IX 1968), na emigracji (od IX 1968). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1368/6072.

Informacja:

W rozmowie „Krzyżanowski” kilkakrotnie podkreślał, że kontrola NIK spowodowała zdenerwowanie i strach kierownictwa ZG TSKŻ. Obawiają się, że zostaną ujawnione wielkie sumy roztrwonionych pieniędzy, za co mogą być postawieni przed sądem. Domb i Sfarad w ogóle nie interesują się pracą, tylko szukają obrony dla siebie. Kierownictwo ZG TSKŻ jest skłócone i rozbite.

Odbito w 4 egz.**(-) mjr Wł[adysław] Kucypera**

Druk. J.T./IV.

Źródło: AIPN, 00168/81, k. 409–410, mps.

1968 kwiecień 16, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 16 kwietnia 1968 roku
Tajne^b

^cDyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz^d

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 16 kwietnia 1968 roku

W Spółdzielni Pracy „Bumet” zatrudniającej dużą liczbę pracowników pochodzenia żydowskiego zanotowano wśród nich wypowiedzi, że w związku ze zwalnianiem z zajmowanych stanowisk osób narodowości żydowskiej należy podjąć starania i przygotowania do wyjazdu z PRL. Pracownicy „Bumetu” są przekonani, że władze paszportowe w wypadku emigracyjnych wyjazdów nie będą im czynić żadnych przeszkód.

W środowisku muzycznym na terenie Warszawy oraz wśród studentów Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej zanotowano szereg krytycznych wypowiedzi na temat działalności pracownicy Ministerstwa Kultury i Sztuki – **Bekierowej**, odpowiedzialnej za całe szkolnictwo muzyczne. Wymieniona, jak to wynika z wypowiedzi studentów PWSM, nie dopuszcza do wydania zarządzenia o nadawaniu przez PWSM absolwentom odpowiednich tytułów naukowych.

Z tych względów absolwenci PWSM, chcąc uzyskać tytuł naukowy (magister, doktor), zmuszeni są podejmować ponownie studia wyższe na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego – Sekcja Muzykologii. Sekcja ta jest „niepodzielnym królestwem” prof. dr **Zofii Lissy**¹, która piastuje w niej następujące stanowiska: dyrektora

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Poniżej pieczętka o treści: Wydział Informacji i Sprawozdawczości Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 19 ... r. Nr ... ref. ... zał. ... z wpisanymi odręcznie datą: 17 IV [19]68 [r.] i numerem: AS-0587/68.

^c Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kobryń, t[owarzysz] Olczak.

^d Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 16 IV [19]68 [r.] i numerem: 0819.

¹ **Lissa Zofia** (1908–1980). Muzykolog. Absolwentka Gimnazjum i Konserwatorium Polskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie (1924), muzykologii i filozofii Wydziału Humanistycznego UJK (1930). Studentka muzykologii, filozofii i historii sztuki UJK (1925–1930), profesor przedmiotów teoretycznych w Konserwatorium im. Szymanowskiego i Szkole Muzycznej im. Chopina we Lwowie (1930–1939), prowadziła badania w lwowskim Instytucie Psychotechnicznym nad muzykalnością młodzieży (od 1934), redaktor działu muzycznego lwowskiego radia (1939–1940), wykładowca w Państwowym Konserwatorium we Lwowie (1940–1941, docent historii i teorii muzyki, dziekan Wydziału Teoretycznego i Kompozycji), nauczycielka teorii muzyki w Technikum Muzycznym w Namanganie (Uzbekistan) (1941–1943), kierownik działu muzycznego ZPP w Moskwie (1943–1945), attaché

Instytutu Muzykologii, kierownika Katedry Teorii i Estetyki Muzyki, kuratora Katedry Historii Muzyki Polskiej. Wymieniona, będąc „serdeczną przyjaciółką” **Bekierowej**, wykorzystuje absolwentów PWSM do opracowywania różnego rodzaju artykułów publicystycznych, haseł z dziedziny muzykologii do zagranicznych wydawnictw itp., które pod swoim nazwiskiem wysyła i uzyskuje odpowiednie honoraria.

Studenci PWSM w swych wypowiedziach wskazują, że jest to „białe niewolnictwo” stosowane z powodzeniem od lat przez wymienione osoby. Zarówno **Bekierowa**, jak i **Lissa** mają być narodowości żydowskiej.

Wśród aktywu Stowarzyszenia Pax istnieje przekonanie, że obecna sytuacja sprzyja rozwojowi stowarzyszenia. Uważa się, że grupy „Znaku” i „Więzi” zostaną zlikwidowane i stąd też nie jest wykluczone, że w najbliższych wyborach do Sejmu PRL liczba posłów z ramienia Paksu może wzrosnąć nawet do dziesięciu. Aktywiści stowarzyszenia w prowadzonych rozmowach wysuwają pogląd, że na opróżnione przez Jerzego Zawieyskiego miejsce w Radzie Państwa powinien zostać wybrany Bolesław Piasecki.

Księża z szeregu parafii (Powsin, katedra, M[atki] B[oskiej] Nieustającej Pomocy i inne) w prowadzonych rozmowach wyrażają swoje oburzenie na fakt, że ważniejsze stanowiska w państwie były dotychczas obsadzone przez ludzi pochodzenia żydowskiego. Ostatnie posunięcia w stosunku do tych osób oceniane są jako słuszne. Księża nie kryją swych poglądów i pragnień, aby „wreszcie zrobiono porządek i odsunięto ludzi związanych z Izraelem”. Ksiądz **Zembrzusi** z parafii św. Michała wypowiadał się do innych księży, że w ostatnim czasie Żydzi w Polsce otrzymali za pośrednictwem Ambasady USA w Warszawie sumę ok. 2,5 miliona dolarów w ramach pomocy od Żydów z USA.

W zakrystii katedry warszawskiej w dniu 12 kwietnia br. kardynał Stefan Wyszyński wypowiadał się na temat postawy Jerzego Zawieyskiego do otaczających go księży i członków kapituły. Zawieyski – jak stwierdził Wyszyński – dwa lata temu w okresie obchodów milenijnych zajmował niezbyt jasne stanowisko, obecnie jednak „wszystko to wyrównał”.

W związku z tradycyjnym ubieraniem w kościołach warszawskich w związku ze świętami Wielkanocy grobów stwierdzono, że na uwagę pod względem wieloznaczności symboliki zasługiwał grób w kościele pw. św. Augustyna. Grób ten zbudowany został na tle globu ziemskiego, obok promieniował krzyż, pod którym znajdowała się tablica z dziesięcioma przykazaniem, z której wykreślono czerwonym kolorem piąte przykazanie („Nie zabijaj”) oraz dorysowano ślady butów. Nad grobem znajdował się napis: „Pokój światu”.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała informacje do odpowiednich instancji partyjnych odnośnie następujących osób:

kulturalny w ambasadzie w Moskwie (1945–1947), wicedyrektor Departamentu Muzyki w Ministerstwie Kultury i Sztuki (1947–1948), wykładowca UW (1948–1980, docent i kierownik Katedry Muzykologii na Wydziale Historycznym 1948–1950, prof. nadzw. 1950–1956, dyrektor Instytutu Muzykologii 1958–1975, kierownik Zakładu Historii i Teorii Estetyki), wykładowca Uniwersytetu Humboldta w Berlinie (1953–1956). Członek Polskiego Towarzystwa Filozoficznego (1934–1939, Sekcja Psychologii), Związku Kompozytorów Radzieckich (1940–1947), Związku Kompozytorów Polskich (członek zarządu, wiceprezes), członek-korespondent Akademii Nauk NRD (1955). AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, 3346.

– Rity **Rozenbaum**² – członek PZPR – kierownik Sekcji Technologicznej Pracowni Ferrytów w Zakładach Materiałów Magnetycznych. Wymieniona posiada rodzinę w Izraelu, z którą utrzymuje ożywione kontakty. W okresie ubiegłorocznej agresji Izraela na kraje arabskie oraz w czasie wydarzeń na Uniwersytecie Warszawskim nie ukrywała swych proizraelskich i syjonistycznych poglądów.

– Grzegorza **Smolara** – członek PZPR – redaktor naczelny „Folks Sztyme”. Syn wymienionego – Aleksander Smolar, aresztowany w dniu 9 marca 1968 roku, był jednym z czołowych organizatorów i przywódców tzw. komandosów na Uniwersytecie Warszawskim oraz pozostawał w bliskim kontakcie z Antonim Zambrowskim, Karolem Modzelewskim, Jackiem Kuroniem, Adamem Michnikiem i innymi osobami z tej grupy⁶.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 366–368, mps.

⁶ *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

² **Rozenbaum Rita** (z d. **Lewicka**, wcześniej **Lewi**) (ur. 1941). Fizyk. Pracownik Zakładu Materiałów Magnetycznych „Polfer” w Warszawie (do 31 VIII 1968, m.in. kierownik sekcji), na emigracji (od I 1969), w Stanach Zjednoczonych. Członek PZPR (do VII 1968, wykluczona). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE (X 1967–I 1969) z powodu „proizraelskiego stanowiska odnośnie agresji Izraela na kraje arabskie [VI 1967]” oraz „kontaktów z syjonistami”. Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 01286/723; AIPN, 1268/29588.

1968 kwiecień 16, Warszawa – Notatka zastępcy naczelnika Wydziału „W” Komendy MO m.st. Warszawy mjr. Eugeniusza Asfala dotycząca treści przejętej korespondencji

Warszawa, dnia 16 kwietnia 1968 r.

Tajne spec[jalnego] znaczenia

Egz. nr ^a1^a

Notatka służbowa

Wydział „W” Komendy Stołecznej MO w W[arsza]wie opracował od godz. 19.00 dnia 12 bm. do godz. 7.00 dnia 16 bm. 3684 dokumenty. Z opracowanego materiału wyłowiono 6 dokumentów zawierających wypowiedzi na temat wewnętrznej sytuacji politycznej.

Analiza dokumentów

- Autorzy 2 dokumentów pochodzili ze środowiska studenckiego, 4 dok[umentów] ze środowiska inteligencji i robotniczego.
- Wszystkie dokumenty posiadały treść negatywną.

Tematyka

- Poparcie dla stanowiska posłów koła „Znak”. 2 dokum[enty] kierowano na prywatny adres posła Stomma oraz 1 dokum[ent] do sejmu.
- Komentarze polityczne odnośnie aktualnej sytuacji (2 dok[umenty]).
- List otwarty do premiera. Dokument przesyłano do redakcji tyg[odnika] „Kultura”.

Przykłady

B/n z Warszawy

Adr. Doc. dr Stanisław Stomma, Warszawa, Stare Miasto, ul. [...]

„Proszę Cię o przyjęcie wyrazów mego szacunku, najgłębszego uznania i pełnej solidarności. Przy okazji pragnę Cię poinformować, że dziś wysłałem list do red[aktora] Korotyńskiego w sprawie nieprawdziwych danych w notatce pt. „Szczypta prawdy posła Łubieńskiego” ogłoszonej w dzisiejszym numerze „Życia Warszawy”. Odpisy tego listu skierowałem – do dowolnego wykorzystania – do posła Łubieńskiego, do Jacka Woźniakowskiego¹ oraz do Sekretariatu Zarządu Głównego ZBoWiD”.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ **Woźniakowski Jacek** (1920–2012). Historyk sztuki, pisarz, publicysta, tłumacz, prof. dr hab. Absolwent gimnazjum w Rabce (1938), żołnierz w wojnie obronnej 1939 (ranny), żołnierz AK, absolwent filologii polskiej na UJ (1951), sekretarz redakcji (1948–1953), pracownik redakcji (od 1956), członek zespołu redakcyjnego „Tygodnika Powszechnego”, wykładowca estetyki i historii sztuki na KUL (1952–1990), członek założyciel KIK w Krakowie i Warszawie (1956), redaktor naczelny (1957–1959), członek zespołu redakcyjnego miesięcznika „Znak”, założyciel i dyrektor Społecznego Instytutu Wydawniczego „Znak” (1959–1990), członek Komitetu Nauk o Sztuce PAN (od 1975), redakcji pisma „Wierchy” (od 1976), członek i wykładowca TKN (od 1978), członek Papieskiej Rady Kultury (1982–1992), Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność” L. Wałęsie (1988), uczest-

B/n z Warszawy

Adr. Prof. dr Stanisław Stomma, Warszawa, ul. [...]

„Jesteśmy pełni uznania i podziwu dla Waszej, Panowie, postawy oraz odwagi cywilnej, której daliście wyraz, pisząc swą interpelację i występując w sejmie.

Wystąpienie Wasze spotkało się z powszechnym uznaniem i poparciem społeczeństwa naszego kraju. Wasza ocena ostatnich wydarzeń w ośrodkach akademickich Polski jest prawdziwa i obiektywna. Nie poddawajcie się w swej słusznej walce o demokrację i sprawiedliwość. Nieliczna grupa poselska koła «Znak» nie jest osamotniona. Wasza postawa – to postawa postępowej części polskiego społeczeństwa, a szczególnie młodzieży akademickiej. – Grupa młodzieży studenckiej”.

Adr. Do Posłów z koła „Znak”, gmach sejmu, Warszawa, ul. Wiejska.

Dokument został wysłany z Łodzi.

„Dziękujemy Wam, posłowie katolicy, za zabranie głosu na sali sejmowej w imieniu milionów ludzi wierzących. Robotnicy Łodzi”.

Treść dokumentu znajdowała się na szarej kopercie dużego formatu.

B/n z Krakowa

Adr. [...] Warszawa, ul. [...]

„U nas dalej sytuacja polityczna jeszcze niezupełnie wyjaśniona. Głupio to wszystko wygląda, gdyż naokoło rynku stale spacerują dwójki uzbrojone po zęby. Po bramach kamienic we wszystkich ulicach prowadzących do rynku także po dwóch z MO. Jak było do przewidzenia, Czechosłowacja nie taka, już się wyzwoliła spod wpływów. Śmiać się chce serdecznie, gdy się czyta codzienną naszą prasę, wykonują oni cyrkowe łamańce, aby wszystko przeinaczyć. Studenci jednak podobno przygotowują się do generalnego strajku. Polska leży na Nizinie Sarmackiej, na której stale wiatr zimny wieje od wschodu. Ludzie u nas mówią, że pałka milicyjna to elastyczna wykładnia linii partyjnej. Śmieją się, że tyłu wysokich dygnitarzy tak dalece się odchyliło od linii partyjnej, że aż z niej wylatują. Dużo ludzi się cieszy, że teraz u nas panuje taki wielki ruch w interesie, że studenci jeszcze przed 1 maja urządzili swe juwenalia”.

Odbito w 4 egz.

(–) mjr E[ugeniusz] **Asfal**^b

Egz. nr 1–2 – kier[ownictwo] komendy

Egz. nr 3 – dyr[ektor] Biura „W”

Egz. nr 4 – aa

Opr. W.K.

Druk. G.K. nr 159

Źródło: AIPN, 0746/7, k. 85–87, mps.

nik obrad okrągłego stołu (1989), prezydent Krakowa (1990–1991). Członek m.in. ZLP (1956–1983, członek ZG 1978–1983, prezydium ZG 1980–1983), SDP (1957–1982), Międzynarodowego Stowarzyszenia Krytyków Sztuki (AICA od 1960), członek założyciel i członek zarządu SPP (od 1989), członek czynny PAU (od 2000).

^b Powyżej pieczątką o treści: Z[astęp]ca naczelnika Wydziału „W” Komendy MO m.st. Warszawy.

1968 kwiecień 16, Warszawa – Meldunek nr 12 pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego dotyczący komentarzy na temat zmiany na stanowisku przewodniczącego Rady Państwa

Tajne^a
Nr 240/68
z dnia 16 kwietnia 1968 r.
godzina 15.25

Centralne Stanowisko Kierowania
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Meldunek nr 12
dot. wypowiedzi i komentarzy na terenie woj. warszawskiego
w związku ze zmianą na stanowisku przewodniczącego Rady Państwa

Robotnicy ZM „Ursus” zatrudnieni w wydziale części zamiennych wypowiadają się negatywnie na temat nominacji tow. M[ariana] Spychalskiego na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa. Posunięcie to określają mianem „karuzeli politycznej”, która nie przyniesie żadnych korzyści dla naszego społeczeństwa. W tym samym środowisku notuje się wiele komentarzy na temat przebiegu narady aktywu związków metalowców, która odbyła się w dniu 5 kwietnia br. w Warszawie. Wg relacji delegatów „Ursusa” była ona bardzo burzliwa. Uczestnicy narady mieli domagać się „oczyszczenia trybuny na 1 maja”, wypowiadając się, że jeżeli na trybunie znajdą się takie osobistości, jak tow. tow. Ochab, Spychalski, Waniółka, Szyr i Niedźwiecki, to metalowcy nie wezmą udziału w pochodzie.

Pracownicy centrali DOKP w Warszawie, komentując przebieg ostatniej sesji sejmowej i fakt nominacji tow. M[ariana] Spychalskiego na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa, wypowiadają się, iż nominacja ta była dużym zaskoczeniem dla opinii publicznej. W środowisku tym uważano, iż przew[odniczącym] Rady Państwa zostanie tow. Strzelecki, Jaroszewicz lub Gierek, a nawet snuto przypuszczenie, iż może być wysunięty kandydat spoza szeregów PZPR. Pozytywnie ocenia się tam wystąpienie [w] sejmie tow. J[ózefa] Cyrankiewicza, będące odpowiedzią na interpelację posłów z koła „Znak”, oraz przemówienie Ozgi-Michalskiego, które określa się jako b[ardzo] dowcipne i ostre politycznie. Niektórzy z dyskutantów, nawiązując do komunikatów prasowych o nominacji dwóch nowych wiceministrów w MSZ, wyrażają zainteresowanie, co jest z dotychczasowymi wiceministrami Winiewiczem i Naszkowskim.

W środowisku prawników w Grodzisku Maz[owieckim] notuje się głosy zadowolenia z faktu ustąpienia tow. E[dwarda] Ochaba z zajmowanego stanowiska przew[odni-

^a Powyżej z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 3308, datą: 16 IV [19]68 [r.], godziną: 20.40 oraz miejscem nadania: W[arsz]a[KW] woj. w[arsz]awskie.

czącego] Rady Państwa, natomiast nominacja na to stanowisko tow. M[ariana] Spychalskiego przyjęta została z dezaprobatą. Podobne w treści opinie notowano również wśród pracowników szpitala w Żyrardowie, którzy ponadto wypowiadali się, iż tow. M[arian] Spychalski nie ma reprezentacyjnego wyglądu i dobrej wymowy.

Byli działacze AK z podokręgu „Białowieża” wyrażają opinię, iż fakt odejścia marszałka Polski M[ariana] Spychalskiego z Ministerstwa Obrony Narodowej podyktowany został koniecznością dokonania zmian personalnych w WP i awansowania na odpowiedzialne stanowiska ludzi młodych. Są oni zgodni co do tego, iż aparat państwowy i partyjny powinien być oczyszczony z elementów syjonistycznych. Uważają jednak, że to nie nastąpi, ponieważ wielu Polaków zajmujących odpowiedzialne stanowiska w aparacie państwowym jest powiązanych z Żydami poprzez mieszane małżeństwa.

I z[astęp]ca komendanta wojewódzkiego MO
ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
płk St[anisław] Jastrzębski

Zaszyfrował: Macoch¹, dnia 16 IV 1968 r., godz. 20.45

Rozszyfrował: Kondeja

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 173–174, mps.

¹ **Macoch Stanisław** (ur. 1923), ppor./por. Robotnik w kopalni w Michałkowicach (1940–1941), cementowni Grodziec koło Będzina (1941–1942), hucie „Baildon” w Katowicach (1942–1944), żołnierz, podoficer KBW (1945–1947). Od czerwca 1948 r. wartownik, od sierpnia 1951 r. oficer dyżurny Wydziału Ogólnego WUBP w Warszawie; od czerwca 1953 r. dyżurny wu-cze Sekretariatu Kierownictwa, od października 1953 r. szyfrant Samodzielnej Sekcji „C” WUBP w Warszawie; od kwietnia 1955 r. referent, od kwietnia 1956 r. oficer techniki operacyjnej Samodzielnej Sekcji „A” WUdsBP w Warszawie, od stycznia 1957 r. oficer, od kwietnia 1974 r. starszy oficer, od stycznia 1975 r. starszy referent techniki operacyjnej Samodzielnej Sekcji „A” KW MO w Warszawie, w czerwcu 1975 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0942/335, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 16, Warszawa – Meldunek nr 13 pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego dotyczący komentarzy na temat zmiany na stanowisku przewodniczącego Rady Państwa

Tajne^a
Nr 241/68
z dnia 16 kwietnia 1968 r.
godzina 15.30

Centralne Stanowisko Kierowania
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Meldunek nr 13

dot. wypowiedzi i komentarzy na terenie woj. warszawskiego
w związku ze zmianą na stanowisku przewodniczącego Rady Państwa

Pracownicy Centralnego Biura Konstrukcji Obrabiarek w Pruszkowie byli zaskoczeni nominacją tow. M[ariana] Spychalskiego na stanowisko przew[odniczącego] Rady Państwa, albowiem w środowisku tym możliwość taka nie była brana w ogóle pod uwagę. Liczono na to, iż po ustąpieniu tow. E[dwarda] Ochaba na stanowisko przew[odniczącego] Rady Państwa zostanie powołany tow. J[ózef] Cyrankiewicz bądź tow. E[dward] Gierek. Notuje się wypowiedzi, iż istnieje niedosyt informacji prasowych, szczególnie w odniesieniu do motywów zwolnień i nominacji osób na odpowiedzialnych stanowiskach w aparacie państwowym. Są też głosy, iż nominacja tow. M[ariana] Spychalskiego miała na celu odsunięcie go od spraw wojska.

Na terenie pow. Wołomin w różnych środowiskach społecznych notuje się głosy niezadowolenia z powodu powołania tow. M[ariana] Spychalskiego [na stanowisko] przew[odniczącego] Rady Państwa. Uważa się, iż posunięcie to nie przyczyni się do osiągnięcia stabilizacji politycznej w kraju. Zdaniem niektórych dyskutantów sprawa obsady personalnej stanowisk w partii i w rządzie znajdzie właściwe rozwiązanie dopiero na V Zjeździe PZPR. Obok tego notowano głosy, iż nominacja tow. Spychalskiego miała na względzie odsunięcie go od kierowania wojskiem i przeciwdziałanie fali propagandy syjonistycznej, obarczającej naród polski odpowiedzialnością za eksterminację Żydów w okresie okupacji, jak również oskarżającej Polaków o antysemityzm.

Robotnicy z Doświadczalnych Zakładów Lampowych „Lamina” w Piasecznie krytycznie wypowiadają się na temat całokształtu dokonywanych zmian personalnych w rządzie PRL. Twierdzą oni, iż zmiany te mają charakter czysto formalny i są obliczone na wprowadzenie w błąd opinii publicznej. Niektórzy wypowiadają się, iż gdyby w tam-

^a Powyżej z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 3310, datą: 16 IV [19]68 [r.], godziną: 20.55 oraz miejscem nadania: woj. warszawskie.

t[ejszych] zakładach przeprowadzić głosowanie nad kandydaturą tow. Spychalskiego na stanowisko przew[odniczącego] Rady Państwa, to 98 procent głosów wypowiedziałyby się p[rzeciw]ko tej kandydaturze. Obok tego notuje się opinie, iż oczyszczenie aparatu państwowego z elementów syjonistycznych i innych osób odpowiedzialnych za błędy oraz niedociągnięcia w administracji państwowej i gospodarczej winno być doprowadzone do końca. Mówi się również o tym, iż należałoby wnikliwie przeanalizować pracę niektórych resortów, w których to najczęściej miały miejsce przypadki ucieczek pracowników za granicę. Nadmienia się równocześnie, iż dziesiątki b[yłych] oficerów WP znajdujących się aktualnie w Izraelu było poprzednio pracownikami MON, tj. resortu kierowanego bezpośrednio przez tow. M[ariana] Spychalskiego.

I z[astęp]ca komendanta wojewódzkiego MO
ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
płk St[anisław] Jastrzębski

Zaszyfrował: Macoch, dnia 16 IV 1968 r., godz. 20.55
Rozszyfrował: Kondeja

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 175–176, mps.

1968 kwiecień 16, Warszawa – Notatka opracowana w Departamencie III MSW, zawierająca uwagi dla jednostek terenowych SB dotyczące procesu usuwania ze stanowisk w administracji państwowej i gospodarce osób uznanych za „element wrogi” oraz problemu rozpoznania zamiarów przeciwników politycznych

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament III
L.dz. OE-I-01151/68

Warszawa, dnia 16 kwietnia 1968 roku
Tajne

Uwagi

pod adresem jednostek terenowych

I. Proces oczyszczania aparatu państwowego i gospodarczego z elementu wrogiego

– Proces oczyszczania aparatu państwowego i gospodarczego z elementu wrogiego, zwłaszcza syjonistycznego, nie przebiega równomiernie we wszystkich rejonach kraju.

– Na ogólną ilość 184 osób odwołanych z zajmowanych stanowisk, zwolnionych z pracy oraz ukaranych po linii partyjnej 92, czyli 50 proc., przypadają na Warszawę¹.

– Proporcji tych nie można tłumaczyć jedynie dużym skoncentrowaniem elementu prosyjonistycznego w stolicy.

– Jeśli przeanalizujemy polityczną geografie kraju, to stwierdzimy również poważne ześrodkowanie wrogich sił, zwłaszcza w takich miastach jak: Łódź, Wrocław, Kraków, Gdańsk i inne, w których rozwijają się szczególnie aktywne związki z ośrodkami dywersji i centralami syjonistycznymi na Zachodzie i na zasadzie sprzężenia zwrotnego przebiega w tych miastach najostrzej walka polityczna przeciwko władzy ludowej.

– Wyrazem tego był rozwój wydarzeń marcowych (największe nasilenie kolportażu wrogiej propagandy pisanej, nielegalne wiece, manifestacje, ekscesy, a nawet strajki okupacyjne).

– Sytuacja pozostaje w jaskrawej sprzeczności z zestawieniem naszych inicjatyw w zakresie oczyszczania różnych ogniw życia politycznego i gospodarczego z elementu głównie syjonistycznego.

¹ Według informacji uzyskanych przez Departament III MSW do 18 IV 1968 r. w całym kraju zwolniono ze stanowisk i wykluczono z PZPR w związku z wydarzeniami marcowymi 226 osób. 110 spośród nich było zatrudnionych w gospodarce, w tym 50 zajmowało stanowiska wiceministrów i dyrektorów, 50 pracowało na uczelniach lub w instytutach naukowych, 27 w „aparacie państwowym”, 27 było pracownikami „frontu ideologicznego”, 7 pracowało w „organizacjach społecznych”, a 5 zakwalifikowano do kategorii „inne”. Spośród wspomnianych 226 osób 128 przypadają na Warszawę (18 odwołano ze stanowisk i wykluczono z PZPR, 90 odwołano ze stanowisk, 14 wykluczono z PZPR, 4 złożyły dymisję, w 2 przypadkach wystąpiono do władz nadrzędnych z wnioskiem o odwołanie), 20 na Łódź, 8 na województwo warszawskie, 21 na województwo katowickie, 14 na województwo wrocławskie, po 7 na województwa krakowskie i lubelskie, po 6 na województwa poznańskie i gdańskie, 4 na województwo białostockie, 3 na województwo kieleckie, 2 na województwo koszalińskie. AIPN, 01288/23, Proces oczyszczania aparatu państwowego i gospodarczego z elementów wrogich (z ważniejszych stanowisk), notatka opracowana w Departamencie III MSW, 18 IV 1968 r., k. 330–331.

– Obawą napawać musi liberalny stosunek naszej służby w Gdańsku do osób skompromitowanych, zwłaszcza ze środowiska naukowego.

– Z wyjaśnień mgr. inż. Andrzeja Biernasia, asystenta Politechniki Gdańskiej, wynika, że rektor tej uczelni niedwuznacznie proponował mu dalsze wystąpienia.

– Zachowanie się władz Politechniki Gdańskiej nasuwa wiele zastrzeżeń, gdyż nie zajmują wyraźnego stanowiska wobec organizatorów ekscesów studenckich.

– Tolerancyjna, a niekiedy przychylna postawa kadry nauczającej wobec wydarzeń marcowych i niekorzystanie z uprawnień w stosunku do aktywnych uczestników doprowadziły do nielegalnego zgromadzenia studentów na terenie Gdańska w dniu 5 kwietnia 1968 roku.

– Jak dotąd w stosunku do osób odpowiedzialnych za porządek i dyscyplinę na uczelni nie wyciągnięto żadnych wniosków.

– Usunięcie natomiast 6 osób z szeregów PZPR (3 ślusarzy, 2 robotników cegielni, 1 pracownika GSS) dowodzi jedynie niezrozumienia naszych zadań w tym zakresie.

– W ostatnich dniach nieco śmielsze posunięcia zastosowano w Łodzi, doprowadzając do odwołania z kierowniczych stanowisk, głównie dyrektorskich, 18 osób, w tym dotychczas nienaruszalne filary, jak:

a) Toeplitza Jerzego – rektora Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej i Filmowej;

b) Piątkowskiego Józefa – rektora Uniwersytetu Łódzkiego;

c) Rałowskiego – dyrektora Zjednoczenia Przemysłu Jedwabniczego i Dekoracyjnego;

d) Rabinowicza Izraela² – zastępcę dyrektora ds. produkcji Zjednoczenia Przemysłu Dziewiarskiego i Pończoszniczego.

– Problem oczyszczania z elementów wrogich, syjonistycznych nie może być rozpatrywany jedynie [na] płaszczyźnie ilościowej.

Analiza bowiem tego zagadnienia w kategoriach zawodowych sygnalizuje, że najszybciej przebiega on[o] w aparacie gospodarczym.

Spośród 184 osób, wobec których wyciągnięto różne wnioski personalne, 88 osób przypada na administrację gospodarczą, w tym 51 osób ze stanowisk ministerialnych i dyrektorskich.

Natomiast sankcje personalne w środowisku naukowym zastosowano jedynie wobec 42 osób, a na środowiska pracowników frontu ideologicznego i aparatu państwowego przypada po 27 osób.

– Zestawienie tych cyfr wskazuje na potrzebę korekty naszych działań i większe nakierowanie ich na rozpoznanie środowisk naukowych i ośrodków masowego przekazu.

– Na odcinku oczyszczania z elementów wrogich i antypolskich zarysowała się pewna niepokojąca tendencja wynikająca z faktu wymykania się z kręgu naszych zainteresowań operacyjnych osób odwołanych, zwolnionych lub wykluczonych z szeregów PZPR.

Podłożem tego stanu rzeczy jest pogląd, że usunięcie ze stanowiska eliminuje możliwości szkodliwego działania, co rzutuje na ocenę, w wyniku której elementu tego po

² **Rabinowicz Izrael** (ur. 1920). Technik mechanik. W ZSRR (1939–1946), żołnierz Armii Czerwonej (1941–1943), referent techniczny w Łódzkich Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego (1946–1947), dyrektor techniczny Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego im. E. Plater w Łodzi (1947–1949), zastępca dyrektora ds. technicznych/naczelnny inżynier Centralnego Zarządu Przemysłu Dziewiarskiego/Zjednoczenia Przemysłu Dziewiarskiego i Pończoszniczego w Łodzi (1949–1968), na emigracji (od 1968). Członek PZPR.

odsunięciu ze stanowisk nie traktujemy jako wybitnie wrogiego o wysokim stopniu zaangażowania do antypaństwowej działalności.

II. Zagadnienie rozpoznawania zamierzeń przeciwnika

– Marcowe wydarzenia zwróciły uwagę na słabość naszego rozpoznania w stosunku do zamierzeń inspiratorów i organizatorów akcji grup studenckich.

– Praktyka wskazuje, że również obecnie nasza aktywność w rozpoznaniu poszczególnych środowisk nie zwiększyła się i nie stanowi jeszcze elementu wyprzedzającego. Wymownym tego dowodem był strajk głodowy części studentów we Wrocławiu i wiec w Gdańsku w dniu 5 kwietnia br. W obydwu przypadkach rola naszej służby sprowadziła się do biernego rejestrowania przebiegu zajęć.

– Działania nasze cechuje jeszcze w dalszym ciągu charakter defensywny.

Świadczą o tym chociażby takie przykłady, jak:

a) we Wrocławiu stwierdzono, że środowisko żydowskie w okresie strajku studentów wykazało znaczne ożywienie.

Młodzi Żydzi spotykali się w różnych miejscach, wchodzili do poszczególnych uczelni. Ujawniono, że doc. Uniwersytetu Wrocławskiego Bronsztejn Szyja aktywnie działał wśród studentów.

Były kpt. WP, aktywista żydowski, Gutman spotykał się z młodymi Żydami. Obydwaj znani są z prosyjonistycznej postawy.

Całą sprawę towarzysze z Wrocławia – jak sami piszą w sprawozdaniu – skwitowali notatkami, które wysłali do KW PZPR;

b) w świetle aktualnej sytuacji w województwie łódzkim towarzysze z komendy wojewódzkiej jako najważniejsze zadania widzą (cyt[at] dosł[owny] z nadesłanego planu działań):

„1. Systematycznie informować instancje partyjne o aktualnej postawie i działalności osób narodowości żydowskiej, które nie odcięły się od działalności syjonistycznej w kraju i za granicą, w celu usuwania ich z ważniejszych stanowisk zgodnie z postulatami załóg robotniczych;

2. Poddanie kontroli operacyjnej osób, które w ostatnim okresie solidaryzowały się z działalnością elementów antysocjalistycznych;

3. Zapewnienie szerokiego dopływu informacji o nastrojach załóg robotniczych w celu przeciwdziałania szkodliwym nastrojom i niedopuszczania do nieodpowiedzialnych wystąpień”.

– Podobnych ogólników, nic nieznaczących sloganów, mających zastosowanie w każdej sytuacji można by przytoczyć niemalże z każdego województwa.

– Poważną wadą w naszych działaniach jest zbyt przewlekłe ustawienie się naszych jednostek terenowych adekwatnie do potrzeb.

Do tej pory nie można przełamać starych nawyków i skostniałych form organizacyjnych.

W wielu komendach zwiększono jedynie liczebnie grupy IV w wydz[iałach] III, sądząc mylnie, że ta mała grupa podoła bieżącym zadaniom.

– Mimo wyraźnych zaleceń dotychczas nie we wszystkich komendach wojewódzkich utworzono po dwa zespoły. Jeden, tzw. polityczny, pod kierunkiem I zastępcy ds. bezpieczeństwa, drugi – ekonomiczny, ewentualnie pod kierunkiem naczelnika Wydz[iału] III.

– Dotkliwym brakiem naszego przeciwdziałania był brak:

a) szerokiego rozpoznania poszczególnych środowisk, w tym profesury i młodzieży akademickiej;

b) umiejętności analizowania dokumentów, które napływały do nas, i wychwytywania głównych ogniw narastających zjawisk.

– Zbyt słabo też potrafiliśmy wchodzić operacyjnie do ukształtowanych już grup dla ich penetracji i rozwijania określonych działań dezintegracyjnych.

– Okazało się również, że stan ilościowy i rozmieszczenie źródeł informacji były nieproporcjonalnie małe w stosunku do potrzeb i nie pozwalały, zwłaszcza w pierwszej fazie zajęć studenckich, na stosowanie skutecznych przeciwdziałań.

– Obecnie stan ten uległ pewnej poprawie i kontrolujemy szereg grup i osób zaangażowanych do działań (Poznań, Gdańsk, Warszawa i inne), to jednak odnosi się jedynie do środowiska akademickiego.

– Brak nam jeszcze wielu jednostek do stosowania totalnego rozpoznania, zwłaszcza zamierzeń naszych przeciwników zarówno w środowisku akademickim, jak i poza nim.

– Niezadowolający stan nowych pozyskań źródeł informacji wykazuje zestawienie, z którego wynika, że w ostatnim okresie pozyskano 30 tajnych współpracowników spośród członków nielegalnie działających komitetów studenckich. Biorąc pod uwagę fakt, że dotychczas ujawniono 54 różne nielegalnie działające komitety, można matematycznie dowieść, że szereg[u] komitetów nie kontrolujemy operacyjnie.

– Niemalą przeszkodą w skutecznym działaniu naszej służby okazał się również brak należytego dokumentowania faktów i zjawisk.

Np. w pierwszym okresie okazało się niemożliwe zebranie tak prostych danych, jak ilość ustalonych organizatorów ekscesów studenckich, ilości aresztowanych, relegowanych z uczelni, zawieszonych w prawach studenckich, wcielonych do wojska itp.

Wynikało to głównie z niedoceniań pracy analityczno-informacyjnej i braku odpowiedniej grupy pracowników, którzy by zadania te wykonywali.

Źródło: AIPN, 01288/23, k. 315–322, mps.

1968 kwiecień 16, Warszawa – Notatka dotycząca kolportażu ulotek w dniach 7 marca – 12 kwietnia 1968 r. wraz z załącznikami, opracowana w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia ^a16^a kwietnia 1968 roku

Tajne

Notatka

dot. kolportażu ulotek związanych z ostatnimi wydarzeniami

1. W okresie od 7 marca do 12 kwietnia br. ujawniono na terenie kraju 6094 egz. ulotek.

2. Analiza treści ulotek pozwala na dokonanie podziału kolportażu na 2 okresy:

– pierwszy okres 7–17 marca br., treść ulotek głównie nawoływała do organizowania wieców, udziału w wiecach, solidaryzowania się ze studentami;

– drugi okres od 17 marca charakteryzuje się kolportażem ulotek, których treść skierowana jest w większości przypadków w podstawy ustroju socjalistycznego i sojusz polsko-radziecki.

3. Kolportaż ulotek (załącznik nr 1) związanych bezpośrednio z wydarzeniami wśród studentów występował przede wszystkim w ośrodkach akademickich, np.:

– Warszawa – ujawniono ulotek 2228,

– Kraków – 1289,

– Wrocław – 897,

– Opole – 783,

– Szczecin – ujawniono ulotek 282,

– Gdańsk – 491,

– Bydgoszcz – 569,

– Katowice – 359.

4. Stwierdzono również kolportaż ulotek i w innych ośrodkach miejskich (miasta wojewódzkie i powiatowe), których treść w części solidaryzowała się z wystąpieniami studentów, w większości jednak przypadków skierowana była przeciwko socjalizmowi i ZSRR.

5. W wyniku podjętych czynności ujawniono 307^b sprawców (załącznik nr 2) kolportażu i autorów ulotek, w tym:

– do lat 18 – 96 osób,

– od lat 18 – 211.

Źródło: AIPN, 01288/26, k. 31–32, mps.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b W oryginale: 207.

Warszawa, dnia 11 kwietnia 1968 roku

Tajne

Zestawienie
ujawnionego kolportażu wrogich dokumentów
za okres od 7 marca do 10 kwietnia br.

Województwo	Ulotki, odezwy, rezolucje	Napisy
Białystok	150	6
Bydgoszcz	569	23
Gdańsk	491	3
Katowice	359	58
Kielce	91	12
Koszalin	28	3
Kraków	1289	–
Lublin	78	5
Łódź m.	234	18
Łódź woj.	9	18
Olsztyn	95	15
Opole	783	6
Poznań	182	31
Rzeszów	79	5
Szczecin	282	–
Warszawa m.	2228	77
Warszawa woj.	306	4
Wrocław	1412	60
Zielona Góra	134	34
Razem:	8799	378

Źródło: AIPN, 01288/26, k. 22, mps.

Zestawienie
ujawnionych kolporterów wrogich dokumentów pisanych
za okres od 7 marca do 10 kwietnia 1968 roku

Lp.	Województwo	Ogółem ujawnionych kolporterów, w tym		Uwagi
		do lat 18	powyżej lat 18	
1.	Białystok	–	3	
2.	Bydgoszcz	3	2	
3.	Gdańsk	13	14	
4.	Katowice	4	3	
5.	Kielce	4	2	
6.	Koszalin	–	–	
7.	Kraków	–	38	
8.	Lublin	7	9	
9.	Łódź m.	12	3	
10.	Łódź woj.	–	14	
11.	Olsztyn	7	3	
12.	Opole	8	21	
13.	Poznań	1	7	
14.	Rzeszów	3	2	
15.	Szczecin	4	3	
16.	Warszawa m.	–	20	
17.	Warszawa woj.	4	17	
18.	Wrocław	19	48	
19.	Zielona Góra	7	2	
	Razem	96	211	

Źródło: AIPN, 01288/26, k. 23, mps.

1968 kwiecień, Warszawa – Fragment zestawienia dotyczącego osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR w dniach 6–16 kwietnia 1968 r. w związku z wydarzeniami marcowymi, opracowanego w Departamencie III MSW

**Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament III**

^aTajne

Uzupełnienie

wykazu osób, wobec których wyciągnięto wnioski personalne w okresie do 16 IV [19]68 r.

W okresie od 6 do 16 kwietnia 1968 r. wyciągnięto wnioski personalne wobec 72 osób, z tego

- zwolniono z pracy lub zawieszono i wykluczono z PZPR – 16 osób
- zwolniono z pracy – 44 osoby
- wykluczono z PZPR – 10 osób
- wystąpiono z wnioskami do władz zwierzchnich wobec – 2 osób

W rozbiciu na województwa ilość relegowanych przedstawia się następująco:

Województwo	Ilość odwołanych ze stan[owisk] i wydal[onych] z PZPR	Ilość zwolnionych z pracy	Ilość wydalonych z PZPR	Wysłano wnioski do władz nadrzęd[n]ych	Razem
Katowice	2	3	–	–	5
Kraków	2	–	–	–	2
Kielce	–	–	1	–	1
Warszawa w[o.]	–	1	–	–	1
Lublin	2	3	–	–	5
Łódź	2	15	–	1	18
Warszawa m.	8	22	9	1	40
Razem:	16	44	10	2	72

^a Powyżej odrębna adnotacja o treści: SMS-01360/69.

[...]b

Warszawa woj.

1. inż. **Kitrys Juliusz** – narodowość żydowska, kierownik Wydziału Architektury i Urbanistyki PPRN w Pułtusku, zwolniony z pracy za niewywiązywanie się z obowiązków służbowych. W czasie ekscesów studenckich był widziany przed gmachem UW. Obecnie ma być zatrudniony w Wydz[iale] Archit[ektury] przy PWRN w Warszawie.

[...]b

Warszawa (uzupełnienie)

Ogółem w okresie od dnia 6 do 16 kwietnia wyciągnięto wnioski personalne wobec 40 osób, z tego:

- zwolniono z pracy i wykluczono z szeregów PZPR – 8
- zwolniono z pracy – 22
- wykluczono z PZPR – 9
- wystąpiono do władz – 1

1. **Alster Karol**¹ – asystent w Instytucie Przemysłu Organicznego, zwolniony z pracy.

2. **Blumsztajn Stefan** – naczelnik wydziału w Instytucie Przemysłu Organicznego, zwolniony z pracy.

3. **Bursztyn Bolesław**² – dyrektor Departamentu Kadr i Szkol[enia] Zawod[owego] Centralnego Urzędu Geologii – odwołany ze stanowiska i wykluczony z PZPR.

4. **Brzozowska Irena** – członek prezydium i przewodnicząca ZG ZZ Służby Zdrowia, siostra P[awła] Jasienicy – złożyła rezygnację, którą przyjęto, zwalniając ją z obu funkcji.

5. **Druska Halina** – wicedyrektor dep[artamentu] w Ministerstwie Finansów, zwolniona z pracy.

6. **Drukier**³ – wicedyrektor Departamentu Opieki Społecznej w Min[isterstwie] Zdr[owia] i Opieki Społecznej, wykluczony z PZPR za pobieranie funduszy z ośrodków syjonistycznych i ubieganie się o wyjazd do Izraela.

^b *Pominięto wykazy osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR spoza Warszawy i województwa warszawskiego.*

¹ **Alster Karol** (ur. 1940). Inżynier chemik. Absolwent Wydziału Chemicznego PW, pracownik Instytutu Przemysłu Organicznego w Warszawie (1966–1968), Instytutu Ochrony Roślin w Poznaniu (VIII 1968–III 1969), na emigracji w Danii (od 1969). Syn Antoniego Alstera, pierwszego zastępcy przewodniczącego KdsBP (XII 1954–XII 1956), wiceministra spraw wewnętrznych (XII 1956–V 1962). Inwigilowany przez Wydział VII Departamentu II MSW (1967–1969) w związku z przejściem przez Biuro „W” MSW jego listu (VI 1967) do Jerzego Bittera (znajomego przebywającego w Izraelu), z którym zamierzał się spotkać podczas wakacyjnego pobytu w Warnie. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 01178/968; AIPN, 1268/18716.

² **Bursztyn Bolesław** (ur. 1913). Ur. w Kowlu, kierownik Wydziału Kadr KM PZPR w Wałbrzychu (od 1946), starszy inspektor w Centralnym Urzędzie Geologii (od 1952), dyrektor Biura Kadr i Szkolenia CUG (1966–1968), rencista (od X 1968), uzyskał zgodę na wyjazd emigracyjny do Izraela, zrezygnował z wyjazdu (IV 1957), na emigracji (od VI 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek PZPR (do 1968, wykluczony). Według notatki inspektora Wydziału VI Departamentu III MSW por. E. Wójcika (20 VIII 1968) „w czasie konfliktu bliskowschodniego [VI 1967] Bursztyn solidaryzował się z agresywnymi działaniami Izraela, krytykując jednocześnie prasę polską za rzekomy brak obiektywizmu w informowaniu o wydarzeniach na Bliskim Wschodzie. W rozmowach kulturalowych na zebraniu partyjnym dn. 9 I 1968 r. wyrażał sprzeciw [wobec] zorganizowania spotkania członków organizacji partyjnej z autorem książki «Izrael a NRF». W okresie wydarzeń marcowych [...] wykazywał rewizjonistyczną postawę”. AIPN, 01224/1715; AIPN, 1268/29443, t. 1–2.

³ **Drukier Adam (Abe)** (ur. 1912). Usunięty z 6 klasy gimnazjum w Drohobyczu za działalność komunistyczną (1931), kilkakrotnie zatrzymywany za działalność komunistyczną (1931–1933), uczeń w warsztacie ślusarskim

7. **Epsztejn**^{c4} – pracownik Dep[artamentu] Techniki i Zaopatrzenia w Ministerstwie Zdrowia i Opieki Społecznej, wykluczony z PZPR za samowolne przedłużanie pobytu we Francji i fałszowanie powodów.

8. **Engelman**^{d5} – b[y]ły dyrektor Zjednoczenia Przemysłu Sprzętu Medycznego, odwołany ze stanowiska i POP zwróciła się do KD Śródmieście o wykluczenie go z PZPR.

9. **Fajnhaken Henryk**⁶ – pracownik naukowy BKP Mot. w Warszawie, wykluczony z PZPR za prosyjonistyczną postawę.

10. **Flatau Teresa** – inspektor w Ministerstwie Przemysłu Lekkiego, zwolniona z pracy.

11. **Harz Wanda** – pracownik Spółdzielczego Instytutu Badawczego, wykluczona z PZPR za prosyjonistyczną postawę oraz rozpowszechnianie opinii, że w Polsce panuje antysemityzm, że jest przeciwna represjom zastosowanym przeciwko niektórym pracownikom UW.

12. **Hajnicz**⁷ Felicja – naczelnik w Zjednoczeniu Przemysłu Organicznego, zwolniona z pracy i wykluczona z PZPR.

J. Brennera (1932–1935), czeladnik w warsztacie ślusarskim B. Rappaporta w Drohobyczu (1935–1937), aresztowany (IV 1937), skazany przez Sąd Okręgowy w Samborze na 8 lat więzienia za działalność komunistyczną (III 1938), więziony w Drohobyczu, Samborze, Brześciu (do 13 IX 1939), w ZSRR (1940–1948, skazany na 8 lat więzienia za współpracę z polską policją 1940, ślusarz, majster w warsztatach remontowych wagonów w Uchcie 1940–1947, Zwienigorodce do IV 1948), w Polsce (od 1948), sekretarz techniczny komitetu zawodowego w Otwocku (VI–X 1948), kierownik Spółdzielni Pracy „Jedność” w Warszawie (II–IX 1949), pracownik Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej (od X 1949, m.in. inspektor, naczelnik wydziału, dyrektor Zarządu dla Komisji Lekarskich do spraw Inwalidztwa i Zatrudnienia), Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej (1960–1968, wicedyrektor), ślusarz w spółdzielni metalowej (od 1968). Członek KPZU (1928–1929 „technik” komitetu miejskiego w Drohobyczu, od 1932 sekretarz komórki, członek komitetu miejskiego w Drohobyczu; według notatki oficera operacyjnego Wydziału IV Departamentu III MSW ppor. J. Sobieszczuka opracowanej w 1963 r. A. Druker został usunięty z partii w 1934 r. i skazany na karę śmierci za współpracę z policją, kilkakrotne próby wykonania wyroku nie powiodły się), KZMZU (1929–1932, sekretarz komórki, członek komitetu miejskiego w Drohobyczu), Związku Zawodowego Metalowców w Drohobyczu (1931–1937), PPR (1948), PZPR (usunięty 1968, przywrócono członkostwo na mocy decyzji Komisji Kontroli Partyjnej Komitetu Warszawskiego PZPR XI 1968). Według dokumentów SB miał być właścicielem LK wynagradzanym pieniędzmi (1950–1962). Inwigilowany przez Wydział IV Departamentu III MSW jako „podejrzany o kontakty ze środowiskiem rewizjonistyczno-syjonistycznym” (do 1968, sprawę zarchiwizowano w 1972, w materiałach sprawy znajdują się zmikrofilmowane dokumenty na jego temat wytworzone od 1963). AIPN, 01208/464; AAN, Zbiór akt działaczy ruchu robotniczego, 1311.

^c *W oryginalne*: Epsztajn.

^d *W oryginalne*: Egelman.

⁴ **Epsztejn Henryk** (ur. 1905). Pracownik fabryki I.K. Poznańskiego w Łodzi (1927–1939, z przerwami), w Wilnie (1939–1941), w ZSRR (1941–1946), pracownik Ministerstwa Przemysłu i Handlu (od 1947), Ministerstwa Handlu Zagranicznego (1949–1953), Ministerstwa Zdrowia/Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej (1953–1967, naczelnik Wydziału Przemysłu Medycznego 1953–1966, starszy radca od 1966), we Francji (od IX 1967), odmówił powrotu do Polski. AIPN, 728/39215.

⁵ **Engelman Ludwik** (ur. 1910). Wicedyrektor Departamentu Zaopatrzenia Materiałowo-Technicznego w Ministerstwie Zdrowia, dyrektor Zjednoczenia Przemysłu Sprzętu Medycznego (1960–1968), na emigracji (od V 1970). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/29105.

⁶ **Fajnhaken Henryk** (ur. 1918), mjr. Inżynier mechanik. Ur. w Warszawie, w ZSRR (1939–1944), żołnierz, oficer WP (1944–1946, absolwent, wykładowca Oficerskiej Szkoły Broni Pancernej), absolwent Wydziału Mechanicznego Politechniki Łódzkiej (1948), w WP (1951–1957, m.in. starszy wykładowca Fakultetu Wojsk Pancernych i Samochodowych WAT), nie otrzymał zgody na wyjazd emigracyjny do Izraela (1957), pracownik Biura Konstrukcyjnego Przemysłu Motoryzacyjnego/Centralnego Ośrodka Konstrukcyjno-Badawczego Przemysłu Motoryzacyjnego (III 1957–VII 1968, starszy inżynier konstruktor, kierownik Pracowni Układów Nośnych od XII 1959, kierownik działu napędów hydraulicznych i automatyzacji do VI 1967, samodzielny pracownik naukowo-badawczy do IV 1968), na emigracji (od VIII 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1987). Członek PZPR (do IV 1968, wykluczony). AIPN, 01224/1538; AIPN, 1268/18920, t. 1–3.

⁷ **Hajnicz Felicja (Fania z d. Stolar)** (ur. 1920). Ekonomistka. W ZSRR (1941–1946), absolwentka Wydziału Finansów SGPiS (1953), pracownik Centralnego Zarządu Przemysłu Organicznego „Erg” (od II poł. lat 50.)/Zjed-

13. **Hendler** – pracownik Przedsiębiorstwa Reklamy „Agpol”, zwolniony z pracy za syjonistyczną postawę.

14. **Jankowska** – sekretarz Zarządu Głównego Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki. Zebranie POP wystąpiło do KD PZPR o rozpatrzenie jej sprawy za manifestowanie w czasie agresji na kraje arabskie swojej radości z sukcesów militarnych Izraela.

15. **Kofman Gustawa**⁸ – zatrudniona w Wydawnictwie Związkowym, wykluczona z PZPR za udział syna w organizowaniu ekscesów studenckich i prosyjonistyczne poglądy.

16. **Korngut**⁹ Józef – sekr[etarz] naukowy IPSiC, zwolniony z pracy.

17. **Kwieciński Rudolf** – zastępca dyr[ektora] „Terexport” w Warszawie, odwołany ze stanowiska za szkodliwą działalność w handlu zagranicznym i powiązania z elementami.

18. **Kuhl**¹⁰ – wiceminister rolnictwa, złożył rezygnację, którą przyjęto.

noczenia Przemysłu Organicznego i Tworzyw Sztucznych „Erg” (do 1968, m.in. naczelnik Wydziału Organizacji Pracy i Plac), Przemysłowego Instytutu Elektroniki przy Naukowo-Produkcyjnym Centrum Półprzewodników (do 1976, technolog-projektant), emerytka. Członek PZPR (do 1968, wykluczona). AIPN, 1005/93026.

⁸ *W oryginalne*: Korugut.

⁸ **Kofman Gustawa** (z d. **Fijalko**) (ur. 1920). Studentka stomatologii, pracownik wydawnictwa „Książka i Wiedza”, starszy redaktor w Wydawnictwie Związkowym CRZZ, emerytka (od I 1981). AIPN, 728/2561.

⁹ **Korngut Józef** (ur. 1910). Inżynier chemik. Student w Tuluzie, Zurychu (1928–1933), asystent w Instytucie Chemii w Tuluzie (1933–1935), kierownik techniczny fabryki superfosfatu w Wadowicach (1935–1937), kierownik administracyjno-techniczny fabryki zegarów w Katowicach (1937–1939), inżynier w hucie żelaza w Kerczu na Krymie (1939–1941), aresztowany, skazany na 10 lat więzienia za agitację antyradziecką (1941), więziony w obozach okręgu krasnojarskiego (do 1948, kierownik robót betonowych przy budowie lotniska w Kańsku do 1943, kierownik laboratorium w fabryce przerobu chemicznego drewna w Kańsku do 1947, kierownik laboratorium w zakładzie produkcji złota w Sowrudniku do 1948), w Polsce (od 1948), dyrektor techniczny Zjednoczenia Przemysłu Izolacji Budowlanej w Katowicach (1948–1953), pracownik Ministerstwa Przemysłu Lekkiego (1953–1956), Ministerstwa Budownictwa/Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych (1956–1966, radca ministra, wicedyrektor Departamentu Techniki), sekretarz naukowy Instytutu Przemysłu Szkła i Ceramiki (1966–1968), tłumacz weryfikator w Usługowej Spółdzielni Pracy „Tłumacz” (od 1968). Członek PZPR (do 1968, wykluczony). Inwigilowany przez Wydział VI Departamentu III MSW (1967–1968) w związku z zajęciem „w okresie agresji Izraela [VI 1967] stanowiska niezgodnego z polityką partii i rządu PRL”. W związku z jego wyjazdem do Danii inspektor Wydziału III KS MO M. Kuleta przeprowadził z nim dwie rozmowy (przed wyjazdem 31 V 1971 r. i po powrocie 18 VII 1971). W notatce z pierwszej z nich stwierdził: „Wynioskowałem, że [J. Korngut] nie zgodzi się na kontakt z naszymi organami w zakresie informowania nas o postawach osób [...] znanych jemu z poprzednich miejsc pracy”. Inwigilowany wraz z Ireneuszem Erdmanem przez Wydział VII Departamentu III MSW w ramach SOS krypt. „Bałtyk” (1973–1975) w związku z podejrzeniem o próbę pośrednictwa w handlu zagranicznym między polską firmą handlu zagranicznego a firmą szwedzką „Skandinaviska Eternit AB”. AIPN, 01208/1973; AIPN, 1010/2198.

¹⁰ **Kuhl Stefan** (ur. 1917), plk. Student Wydziału Rolniczego UJ (1935–1939), pomoc biurowa w Komitecie Pomocy Uchodźcom w Lubomlu (X–XI 1939), we Lwowie (XI 1939–I 1940), w Gruzji (II 1940–VIII 1943, robotnik w artelu, zootechnik, agronom w kołchozie), żołnierz, chorąży, oficer 1. Korpusu PSZ w ZSRR, AP w ZSRR, WP: słuchacz kursu oficerów polityczno-wychowawczych (IX–X 1943), oficer polityczno-wychowawczy, zastępca dowódcy baterii w 1. BA (IX–XII 1943), zastępca dowódcy dywizjonu ds. polityczno-wychowawczych 1. BA (XII 1943–IV 1944), instruktor Wydziału Polityczno-Wychowawczego 1. BA (IV–IX 1944), lektor Wydziału Propagandy ZPW 1. AWP (IX–XI 1944), inspektor (XI 1944–III 1945), starszy lektor GZPW WP (III–IV 1945), kierownik Wydziału Redakcji Wydawnictw GZPW WP (IV–V 1945), zastępca szefa Centrum Wyszkozenia Oficerów MON (V–VI 1945), szef Oddziału Wyszkozenia GZPW WP (VI 1945–VII 1946), zastępca szefa Departamentu Personalnego MON (VII 1946–IV 1947), szef GZI WP (IV 1947–VII 1950), przeniesiony do rezerwy (VII 1950), NSW postanowieniem z 18 X 1958 r. na podstawie przepisów ustawy o amnestii z 22 XI 1952 r. umorzył w stosunku do niego postępowanie karne w związku z zarzutem dopuszczenia w toku śledztwa w sprawach „bydgoskiej” i „zamojsko-lubelskiej” „do stosowania zabronionych prawem niedopuszczalnych metod śledztwa polegających na używaniu wobec aresztowanych osób przymusu fizycznego”, dyrektor departamentu, podsekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa (II–XII 1952), podsekretarz stanu w Ministerstwie Kontroli Państwowej (XII 1952–XI 1956), dyrektor

19. **Korenba** Władysław¹¹ – pracownik Komitetu Nauki i Techniki, wykluczony z PZPR za antypolską postawę. Zwolnił się z pracy, wyjeżdża do Izraela.

20. **Lesz** Mieczysław – minister – członek rządu i zastępca przewodniczącego Komitetu Nauki i Techniki, odwołany ze stanowiska.

21. **Legiecowa** – wiceprzewodnicząca Zarządu Stołecznego Ligi Kobiet, odwołana ze stanowiska za niewłaściwe kierowanie organizacją.

22. **Mankiewicz** – dyrektor Centralnego Zarządu Lotnictwa Cywilnego, odwołany ze stanowiska.

23. **Moszkowicz**^f St[anisław]¹² – kierownik Zakładu Aerologii, został odwołany z zajmowanego stanowiska i skreślony z szeregów PZPR za prezentowanie poglądów sprzecznych z partijną oceną ostatnich wydarzeń.

24. **Inż. Michalowski** – pracownik Instytutu Lotnictwa w Warszawie, ma być wykluczony z PZPR za oficjalną obronę Staszewskiego i Zambrowskiego oraz podważał konieczność działania władz porządkowych.

25. **Młynek** Beniamin¹³ – pracownik naukowy Instyt[utu] Przemysłu Organicznego, zwolniony z pracy.

26. **Nagórski** Wiktor – pracownik Banku Inwestycyjnego, zwolniony z pracy.

w PWRN w Warszawie, podsekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa (X 1960–IV 1968), rencista z tytułu szczególnych zasług dla PRL (od XII 1972), agronom, ekonomista w Warszawskich Zakładach Hodowli Roślin Ogrodniczych (jedna ósma etatu, do VI 1973). Członek Akademickiego Związku Pacyfistów Studentów UJ (1936–1938, m.in. sekretarz, prezes), PPR (od 1945), PZPR. AIPN, 2174/8241; AIPN, 1005/21489.

^f *Woryginalne*: Moszkiewicz.

¹¹ **Korenba (Kornbaum) Władysław** (ur. 1913). Ekonomista, prawnik. Ur. w Drohobyczu, korepetytor (do 1939), na terenach włączonych do ZSRR (1939–1941), nauczyciel w Technikum Mechanicznym w Drohobyczu 1940, absolwent kursu pedagogicznego 1941, pracownik Obwodowego Oddziału Handlowego w Drohobyczu 1941), w ZSRR (1941–1945, m.in. zastępca głównego księgowego w Fabryce Wyrobnów Skórzanych w Stalingradzie 1941, zmobilizowany XI 1941–X 1945, m.in. w batalionach pracy, główny księgowy w sowchozie w Kazachstanie), w Polsce (od 1946), główny inspektor kontroli Zjednoczenia Przemysłu Materiałów Ogniotrwałych w Gliwicach (1946–1947), dyrektor administracyjno-finansowy Zjednoczonych Zakładów Koksochemicznych w Biskupicach (II 1947–V 1949), radca handlowy w ambasadzie w Moskwie (1949–1952), pracownik Ministerstwa Przemysłu Mięsnego i Mleczarskiego (do 1956), dyrektor CHZ „Prodimes” (X 1957–V 1960), rzeczoznawca ds. handlowych w CHZ „Polimes”, starszy radca w Departamencie Ekonomicznym Komitetu Nauki i Techniki (VII 1964–XI 1967), na emigracji (od IV 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1977–1979). Członek MOPR, PPR, PZPR (do 1968, wykluczony). AIPN, 01178/1529; AIPN, 1368/1154.

¹² **Moszkowicz Stanisław** (ur. 1937). Fizyk, dr. Absolwent Uniwersytetu Moskiewskiego (1961), pracownik Państwowego Instytutu Hydrologiczno-Meteorologicznego/Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej (od 1961, m.in. asystent, adiunkt, zastępca kierownika zakładu, kierownik pracowni), wykładowca w Algierii (1985–1988), kandydat PZPR (do 1968, skreślony z listy kandydatów na własną prośbę 16 III 1968). Inwigilowany w ramach SOS krypt. „Legion” (IV–XII 1977) przez Wydział IIIA KS MO w związku z uczestnictwem w rozwiązaniu przez funkcjonariuszy MO zebraniu w mieszkaniu Pawła Bąkowskiego (16 IV 1977) z udziałem prof. Edwarda Lipińskiego, poświęconego sytuacji ekonomicznej w Polsce. Inwigilację zakończono wskutek zaniechania przez S. Moszkowicza kontaktów z P. Bąkowskim i braku informacji o podjęciu przez niego „wrogiej, antysocjalistycznej działalności”. AIPN, 0246/889; AIPN, 1048/179.

¹³ **Młynek Beniamin** (ur. 1920), mjr. Inżynier chemik. Żołnierz, oficer WP (XI 1944–III 1956), pracownik IBI, kierownik zakładu w Instytucie Przemysłu Organicznego (do 1968), rencista MON, na emigracji (od X 1968). Członek PZPR (do 1957, złożył legitymację partyjną). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1987). Według notatki opracowanej w Departamencie III MSW (VII 1967) „w okresie agresji Izraela na kraje arabskie zajął stanowisko proizraelskie. W dniu 10 VI [1967 r.] w rozmowie z kierownikiem działu kadr tow. Musiałową stwierdził, że nie rozumie, dlaczego mówi się o bestialskim traktowaniu Arabów na zajętych terenach, «przecież to są odwieczne prawa wojny». Według jego zdania Izrael słusznie czyni, rozszerzając swoje terytorium, i nie odda zdobytych terenów”. AIPN, 0296/254, t. 3, k. 34; AIPN, 1268/30461.

27. **Nowakowska Z.** – przewodnicząca Zarządu Stołecznego Ligi Kobiet, odwołana za niewłaściwą postawę.

28. **Osóbka-Morawska Wisła** – członek prezydium CRZZ i przewodnicząca ZG ZZ [Pracowników] Książki, Prasy, Radia i Telewizji, złożyła rezygnację, która została przyjęta.

29. **Poznański Jan** – pracownik Instytutu Tworzyw Sztucznych, wykluczony z szeregów PZPR.

30. **Probe Janusz**¹⁴ – pracownik Banku Inwestycyjnego, zwolniony z pracy i wykluczony z PZPR.

31. **Pisula Feliks**¹⁵ – minister przemysłu spożywczego, złożył rezygnację, którą przyjął.

32. **Redlich Stanisław**¹⁶ – dyrektor w Ministerstwie Komunikacji, odwołany ze stanowiska.

33. **Płk Radwański** – b[yły] naczelnik wydz[iału] w Dep[artamencie] Wojsk[owym] MBiPMB, zwolniony z pracy i wykluczony z PZPR.

34. **Płk Szrek Emil**^s – naczelnik Wydz[iału] Wojsk[owo]-Mob[ilizacyjnego] w MBiPMB, zwolniony z pracy i wykluczony z PZPR.

35. **Stawiński**^h Eugeniusz¹⁷ – minister przemysłu lekkiego, złożył rezygnację, którą przyjął.

^s *Woryginalne*: Emin.

^h *Woryginalne*: Stawiński.

¹⁴ **Probe Janusz** (ur. 1932). Absolwent inżynierii sanitarnej na Politechnice Gdańskiej (1957), sekretarz ekonomiczny KP PZPR w Kołobrzegu (1962–1963), pracownik Państwowego Przedsiębiorstwa Uzdrawiskowego w Kołobrzegu, zastępca kierownika działu w Warszawskim Przedsiębiorstwie Instalacji Sanitarnych i Przemysłowych, starszy inspektor w Ministerstwie Gospodarki Komunalnej, specjalista ds. inwestycji w Departamencie Inwestycji Mieszkaniowych i Terenowych Banku Inwestycyjnego w Warszawie (VI 1967–IV 1968), naczelnik wydziału w Centralnym Związku Spółdzielni Budownictwa Mieszkaniowego w Warszawie, specjalista ds. inwestycji w Zjednoczeniu Przemysłu Gazowniczego w Warszawie, zastępca dyrektora w Generalnej Dyrekcji Budowy Rurociągów Energetycznych „Energopol” w Warszawie (od 1974), pracownik Biura Projektowo-Badawczego Budowy Rurociągów Energetycznych „Energopol” w Warszawie (do 1979 główny projektant, 1981–1983, 1986 starszy projektant), pełnomocnik handlowy Generalnej Dyrekcji Budownictwa Hydrotechnicznego i Rurociągów Energetycznych „Energopol” na budowie Smoleńskiej Elektrowni Atomowej (X 1979–VII 1981), pracownik Przedsiębiorstwa Usług Consultingowych „Wadeco”, na kontrakcie w Libii (1983–1986), starszy inspektor nadzoru robót w Zarządzie Inwestycji Wydzielonych w Warszawie (1986–1987), główny specjalista w Muzeum Narodowym w Warszawie (od 1987). Członek PZPR (wykluczony III 1968, ponownie przyjęty). Wykluczony z PZPR i zwolniony z pracy w Banku Inwestycyjnym w związku z krytyczną oceną interwencji MO wobec studentów, wyrażoną podczas zebrania POP PZPR (18 III 1968), oraz wstrzymaniem się od głosu podczas głosowania nad rezolucją potępiającą uczestników zająć. AIPN, 01224/709; AIPN, 728/21628.

¹⁵ **Pisula Feliks** (1908–1995). Inżynier rolnik. Absolwent Wydziału Rolniczo-Leśnego UP (1933), nauczyciel w szkole rolniczej w Koźminie (1933–1934), rewident Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych w Warszawie (1934–1935) i Toruniu (1936–1939), praktykant w Danii i USA (1935–1936), współpracownik pisma „Chłopskie Życie Gospodarcze” (1935–1937), oficer w wojnie obronnej 1939, rolnik, prezes i kierownik Spółdzielni Spożyców „Społem” w Wilkowie (do 1944), naczelnik wydziału w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych (1944–1948), w CZ Zaopatrzania Rolnictwa (1948–1957), podsekretarz stanu w Ministerstwie Przemysłu Spożywczego (II 1957), minister przemysłu spożywczego i minister skupu (II–IV 1957), minister przemysłu spożywczego i skupu (IV 1957–IV 1968), wiceprezes NIK (IV 1969–XI 1973), poseł do KRN (1945–1947), poseł na Sejm PRL (1965–1969). Członek Związku Polskiej Akademickiej Młodzieży Ludowej (1927–1930), Akademickiego Związku Młodzieży Wiejskiej (1930–1933), SL (od 1935), ZWZ (1940–1942), SL „Roch” i BCh (1942–1944), PSL (1945–1946), PSL „Nowe Wyzwolenie” (od VII 1946, członek RN 1946–1947, wiceprezes GKW II–IX 1947, skarbnik GKW IX–XI 1947), SL (od 1948), ZSL (od 1949, członek NK 1956–1973, prezydium NK 1962–1969).

¹⁶ **Redlich Stanisław** (ur. 1908). Prawnik, mgr praw (1932). Radca ministra w Ministerstwie Komunikacji (do 1968). Członek PZPR. AIPN, 728/55226.

¹⁷ **Stawiński Eugeniusz** (1905–1989). Robotnik w przemyśle włókienniczym (od 1920), działacz związkowy (sekretarz, przewodniczący ZG ZZ Pracowników Przemysłu Jedwabniczego, lata 30.), podczas okupacji w konspiracji,

36. **Schiff** Samuel – kierownik Wydz[iału] Studium Współpracy Międzynarodowej w „Proatomie” Praga-Północ, wykluczony z PZPR za proizraelską postawę.

37. **Titkow** Walenty – podsekretarz stanu w Ministerstwie Zdrowia i Opieki Społecznej, odwołany ze stanowiska.

38. **Tarkowski** Jerzy – wicedyrektor Dep[artamentu] Wojsk[owego] MBiPMB, odwołany ze stanowiska i wykluczony z PZPR.

39. **Wald** Maksymilian¹⁸ – kierownik Zakładu IPSiC, odwołany ze stanowiska.

40. **Wyrzykowski** Jan – radca w Ministerstwie Finansów, wykluczony z PZPR.

Źródło: AIPN, 01288/23, k. 302–314, mps.

sekretarz generalny ZG ZZ Robotników i Pracowników Przemysłu Włókienniczego (III 1945–II 1947), prezydent Łodzi (II 1947–IV 1949), minister przemysłu lekkiego (IV 1949–IV 1968), wiceprezes Rady Ministrów (V–X 1956), poseł do KRN (V 1945–I 1947), poseł na Sejm PRL (1952–1965). Członek KPP (od 1930), PPR (od 1942), PZPR (członek CKR XII 1948–IV 1949, zastępca członka KC IV 1949–VII 1956, członek KC VII 1956–XI 1968, zastępca członka BP VII–X 1956, członek CKR XI 1968–VII 1981, członek prezydium CKR XI 1968–II 1980).

¹⁸ **Wald Maksymilian** (ur. 1910). Chemik, dr. Ur. w Kętach, absolwent chemii na uniwersytecie w Wiedniu (1934, dr), nieetatowy asystent na uniwersytecie w Wiedniu, korepetytor (1934–1938), kierownik laboratorium farbiarni w fabryce „Karibi” w Bielsku (1938–1939), kierownik laboratorium miejskiego w Truscie Żywnienia Zbiorowego we Lwowie (1939–1941), kierownik pracowni naukowej w „Laboratorium do specjalnych zleceń” w Taszkencie (1941–1945), attaché do spraw współpracy technicznej z ZSRR w ambasadzie w Moskwie (1945–1947), w Polsce (od 1947), dyrektor Centralnego Zarządu Państwowego Przemysłu Konserwowego (1947–1949), dyrektor Centralnego Zarządu Przemysłu Mięsnego (1949–1950), dyrektor Departamentu Szkolenia Zawodowego Ministerstwa Handlu Wewnętrznego, pracownik IBJ, nauczyciel XXXIV LO im. gen. K. Świerczewskiego w Warszawie, pracownik Instytutu Przemysłu Szkła i Ceramiki (do 1968), nie wrócił do Polski po wyjeździe do Szwajcarii (1968), uzyskał zgodę na zmianę obywatelstwa PRL na obywatelstwo RFN (1988). Członek OMS „Życie” (1930–1932), KZMP (1930–1932), KPP (1930–1932), KP Austrii (1933–1938), ZPP (1943–1945, członek komitetu obwodowego, przewodniczący komitetu miejskiego w Taszkencie), PPR (od 1945), PZPR. Według dokumentów UB miał być właścicielem MK wykorzystywanego przez Departament X MBP (1951–1954). AIPN, 001043/13; AIPN, 1423/3463; AAN, Zbiór akt działacza ruchu robotniczego, 6130.

1968 kwiecień 16, Warszawa – Notatka inspektora Grupy IVa Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy sierż. Roberta Petersa z doniesienia KP ps. „Aram” dotycząca Mariana Dąbrowskiego, Andrzeja Skulskiego i Wiesława Chułerańskiego

Warszawa, dnia 16 kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ...

Notatka służbowa

ze spotkania z KP „Aram”, który przekazał następujące informacje:

W pierwszy dzień świąt przypadkowo w akademiku spotkał Mariana Dąbrowskiego. W trakcie rozmowy, jaka się wywiązała między nimi, Dąbrowski usiłował dowiedzieć się, czy „Aram” w dalszym ciągu zaangażowany jest w działalność komitetów studenckich. Kiedy uzyskał potwierdzenie, że „Aram” działa przy rekonstrukcji komitetów, stwierdził, że takowa działalność mija się z celem. Według niego komitety spełniły już swoją rolę, rozbudziły społeczność studencką, teraz trzeba działać inaczej – nie gadaniem, a[le] czynem. Trzeba zaniechać sporadycznych wieców i strajków, jeżeli organizować, to w skali ogólnopolskiej. Na pytanie „Arama”, jak w tej sytuacji widzi on planowany wiec na dzień 22 IV [19]68 r., odpowiedział, że oni są do wyższych celów, zainteresowani są pochodem 1-majowym. Uważają, że pochod 1-majowy jest jedyną okazją, żeby zrobić szum na całą Polskę, co w efekcie ma doprowadzić do wywalczenia podstawowych swobód demokratycznych, które aktualnie tłamszone są przez reżim. Przeciwno odbyciu się wiecu nic nie mają naprzeciwno, ale dotychczas nie znaleźli chętnego, który by odczytał ewentualną petycję czy rezolucję. Pytał „Arama”, czy oni coś organizują na ewentualny wiec. „Aram” odpowiedział, że też cierpi na braki kadrowe i nie mają nikogo, kto by ewentualnie poprowadził wiec. Dąbrowski wyraził przekonanie, że oprócz nich działają i inne osoby (mają to być młodszy pracownicy naukowcy), które może zdecydują się na wiec. On sam zasadniczo przeciwny jest wiecowi, ponieważ na pewno nastąpią aresztowania, a wtedy planowane wystąpienia 1-majowe nie dojdą do skutku, ponieważ studenci będą zastraszeni.

Dąbrowski poinformował, że wyjeżdża służbowo do Wrocławia i po powrocie (18 lub 19) nawiąże kontakt z „Aramem”, by ukierunkować go na prawidłową działalność.

W drugi dzień świąt „Aram” spotkał w akademiku Skulskiego¹, który sam siebie nazywa specem ds. propagandy w grupie Dąbrowskiego. Powiedział „Aramowi”, że są w posiadaniu powielacza, jako dowód dał mu odbite na powielaczu paszkwilanckie

¹ **Skulski Andrzej Tadeusz** (ur. 1943). Absolwent Technikum Farbiarskiego we Wrocławiu (1962), pracownik MPGK w Bytomiu i Jaworznie (1962–1967), student Wydziału Ekonomii Politycznej UW (1967–1968), uczestnik wieców 8, 11 i 28 III 1968 r., zatrzymany pod zarzutami z art. 170 kk („rozpowszechniania odezw i innych pism o treści antypaństwowej”) (18 IV 1968), aresztowany (20 IV 1968), zwolniony z aresztu (27 VII 1968), śledztwo umorzono wobec „znikomej szkodliwości społecznej czynów” (5 VIII 1968). AIPN, 0276/315, t. 1; AIPN, 0746/13; AIPN, 473/59; AUW, WFS 70153.

wiersze. Następnie powiedział mu, że był w ub[iegłym] tygodniu wezwany do Pałacu Mostowskich – p[okój] 111. Myślał, że Sł[uzba] Bezp[iecieństwa] dowiedziała się o tym, że jest zaangażowany w produkcję ulotek, ale okazało się, że chciano go namówić do współpracy.

Początkowo funkcjonariuszowi, który z nim rozmawiał, dawał odmowne odpowiedzi, a pod koniec rozmowy zgodził się na współpracę, umawiając się na piątek 19 IV godz. 10.00.

Na spotkanie z ww. funkcjonariuszem pójdzie, ponieważ on i grupa, z którą działa, jest zainteresowana, kim aktualnie interesuje się Służba Bezpieczeństwa. Sądzi, że w ten sposób wiele się dowie i będzie mógł uprzedzić kolegów. Na spotkanie pójdzie z obstawką. Obstawka ma za zadanie obserwowanie funkcjonariusza i ustalenie, czy pójdzie on po spotkaniu do komendy, czy też na następne spotkanie. Sądzą, że w ten sposób ustalą innych współpracowników SB.

Skulski, gdy szedł na rozmowę do KS MO, wszystkie materiały – ulotki, jakie posiadał, zaniósł do pokoju 211 do Godlewskiego. Powiedział, że celem ich działalności jest przygotowanie wystąpień podczas pochodu 1-majowego.

Aktualnie przygotowują się do kolportażu ulotek, na wiec nie liczą, ponieważ nie sądzi, że do tego może dojść. Ulotki zaczną kolportować, jak wrócą studenci, bo teraz nie ma kto i dla kogo kolportować. Początkowo kolportaż zaczną od ulotek z cytatami z dzieł Lenina. Za to nie mogą być karani (w załączeniu tekst ulotki, jaką Skulski dał „Aramowi”)².

Następnie będą kolportować odezwę pt. „Studenci, obywatele, robotnicy”, a tuż przed 1 maja ulotki o treści ekonomicznej. Skulski siebie i grupę, w której działa, nazywa „wściekłymi”. Mówi, że nie mają nic do stracenia, a zyskać mogą wiele.

Ponadto w drugi dzień świąt na zorganizowane przez „Arama” spotkanie osób, które działały w komitetach, przyszedł znany mu z widzenia student o imieniu Michał. Po dyskusji z „Aramem” stwierdził, że jest zainteresowany w rekonstrukcji komitetów, ale uczestniczyć w nich nie ma czasu. Dał mu swój telefon – [...], mówiąc, że jak „Aram” konkretnie zacznie działać, to niech zatelefonuje. U Michała ma mieszkać asystent Wydziału Filozofii, który ma ponoć jakieś kontakty z grupami studenckimi w innym mieście.

Chuleński przyprowadził do „Arama” trzech studentów PW, którzy przedstawili się jako „niedobitki z komitetu PW”. Powiedzieli, że na PW nie znają osób, które by mogły próbować zorganizować wiec. Ludzie są zastraszeni i chcą spokoju. Oni mogą dostarczyć tylko większą ilość papieru i kalki. Obiecali, że jak ruszy uniwersytet, to PW też się przyłączy.

Przyszła także i Borkowska Hanna wraz z lekarzem, ale nie mówili nic, co mogłoby zainteresować SB.

Przedsięwzięcia:

– Proponuję, by po spotkaniu Skulskiego z funkcj[onariuszem] SB poprowadzić za Skulskim obserwację celem ustalenia „obstawy”, a następnie ich zatrzymanie.

– Spowodować, by „Aram” wyprowadził z akademika Chuleńskiego, a następnie poprowadzić za nimi obserwację celem ustalenia członków komitetu PW.

² Brak załącznika.

Odb. w 4 egz.
Druk. E.B. Opr. R.P./IVa

Inspektor Wydziału III
(-) R[obert] Peters

Źródło: AIPN, 00249/648, k. 17–19, mps.

1968 kwiecień 16, Warszawa – Notatka źródła ps. „M” dotycząca ocen i komentarzy na temat wystąpienia premiera Józefa Cyrankiewicza w Sejmie PRL w dniu 10 kwietnia 1968 r., układu sił w kierownictwie PZPR, ataków prasowych na profesorów Leszka Kołakowskiego i Włodzimierza Brusa oraz docenta Zygmunta Baumana, a także zespół tygodnika „Polityka”

Warszawa, dnia ^a16^a kwietnia 1968 r.

^bTajne

Egz. nr ...

Notatka

„M”¹ z dnia 16 kwietnia 1968 r.

- Opinie i komentarze na temat exposé premiera J[ózefa] Cyrankiewicza i debaty sejmowej.
- Komentarze na temat polemiki z poglądami Kołakowskiego, Brusa, Baumana.
- Komentarz do ataku na zespół „Polityki”.
- Przypuszczenia co do obecnego układu sił w kierownictwie partyjno-rządowym.

1. W rozmowach na temat wystąpienia premiera Cyrankiewicza i debaty nad interpelacją grupy poselskiej „Znak” przewijają się następujące opinie: „Premier nie udzielił odpowiedzi na postulaty ruchu studenckiego. Powołanie się na wypowiedź papieża i kardynała Colombo było zręcznym zamaskowaną demagogią. Rzeczowy ton przemówienia premiera nie może przesłaniać faktu, że wypowiedź ta była jedynie łagodniejszą kontynuacją ataku W[ładysława] Gomułki na «syjonistów» i «wichrzycieli»”.

„W debacie sejmowej przeważał ostry ton wystąpień przeciwko stanowisku posłów grupy «Znak». Po ataku na «syjonistów» mamy więc atak na katolików. Grupa «Znak» była szczytkiem realnej opozycji politycznej, którą usiłuje się obecnie zdławić. W polemice z interpelacją Zawieyskiego i innych posłowie PZPR, ZSL, SD i grupy Pax używali tego samego rodzaju argumentów. Polaryzacja stanowisk w dyskusji dowodzi, że postawa dyskutantów wobec «Znaku» była rozumiana jako opowiedzenie się za polityką partii, która obecnie oznacza odrzucenie wszelkich stanowisk dyskusyjnych. Wypowiedzi posłów były nacechowane obawą o posądzenie o przynależność do którejś z istniejących grup dysydenckich, a więc strach przed oskarżeniem o «syjonizm» uczynił tę dyskusję «monologiem głuchych», kwestionując szczerłość tych wypowiedzi”.

„Zarzucano posłom «Znaku» nielegalne kolportowanie tekstu interpelacji i wysłanie go do zagranicznych ośrodków dywersyjnych. To prawda, tekst był przepisywany na maszynie i rozlepiony na uczelniach wyższych, przechodził też jako ulotka z rąk do rąk.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: T[owarzystwo] Król.

¹ „M” – brak danych umożliwiających identyfikację.

Jeśli interpelacja wyszła poza mury sejmu, jasne, że została podchwycona przez RWE. Ale przecież gdyby nie rozpowszechnienie jej przez obcą propagandę na Zachodzie, interpelacja zostałaby zignorowana przez władze i nie byłoby debaty w sejmie”.

„To smutne i żenujące, że posłowie oskarżają grupę «Znak» o brak patriotyzmu. Taki człówek jak Bolesław Piasecki, który w 1956 r. opowiedział się początkowo po stronie «natolińczyków», gdyż ofiarowali mu tekę wicepremiera, obecnie poucza Zawieyskiego o patriotyzmie polskim. Czy to dlatego, że Zawieyski jest Żydem? A jak wiadomo, pan Piasecki ma z Żydami na pieńku. Nie ma monopolu na patriotyzm”.

„Zawieyskiemu nie dano szpalt prasy dla obrony stanowiska «Znaku». Jakaż więc to dyskusja? Po prostu wykańcza się opozycję, która i tak jest «cieniem opozycji»”.

2. Ostatnio prasa stołeczna prowadzi ożywioną polemikę z poglądami L[eszka] Kołakowskiego, Baumana, Brusa i innych, określonych mianem „rewizjonistów”. Komentarze na temat tejże polemiki są dosyć jednoznaczne:

- jest to monolog przeciwników i osobistych wrogów odsuniętej grupy;
- zarzuca się Kołakowskiemu odejście od marksizmu, równocześnie nie dając mu prawa do obrony i wycofując ze sprzedaży i bibliotek jego książki;
- artykuł Ładosza o poglądach Kołakowskiego jest typowym przykładem „bełkotu naukowego”², operowania cytataми w oderwaniu od treści. Szczególnie gdy chodzi o krytykę książki Kołakowskiego pt. „Kultura i fetysze”³;
- odmawia się Kołakowskiemu prawa do publicznej polemiki na łamach prasy czy np. w TV, gdyż nie ma godnych przeciwników. Kołakowski jest po prostu za mądry;
- polemika z Brusem ma z konieczności charakter specjalistyczny, gdyż ogół nie zna się na sprawach ekonomii politycznej. Zresztą jest to polemika z grupą wyżej postawionych osób (Jędrzychowski), które badania Brusa firmowały;
- niejednokrotnie używa się „brudnych chwytów” w rodzaju nazywania Kołakowskiego „aparatchykiem ZMP” i przypominania politycznej kariery Brusa, Baczki, Baumana w WP i aparacie stalinowskim. To nie są argumenty, lecz insynuacje. Ilu osobom z obecnego kierownictwa można „zarzucić” podobną przeszłość? Kto ze średniego pokolenia nie wyrósł pod wpływem ZMP?

3. Atak na osobę redaktora Rakowskiego i zespół „Polityki” jest zakamuflowanym atakiem na PKPG i ludzi, którzy firmowali „rządy menedżerów”. Odnosi się to szczególnie do artykułu Mysłka pt. „Socjalizm, ale jaki?”⁴. Przypuszcza się, że jest to również polemika z koncepcją „rządu technokratów” Edwarda Gierka, którego „Polityka” nieraz popierała, przedstawiając monografię ekonomiczną Ślaska.

4. Przypuszczenia co do obecnego układu sił w aparacie partyjno-rządowym są – od dłuższego czasu – przedmiotem fantastycznych niekiedy spekulacji myślowych.

Moi „święteczni” rozmówcy widzieli taki układ:

a) grupa „syjonistów” – obecnie w defensywie: Szyr, Jędrzychowski, Starewicz, Ochab, Naszkowski i pomniejsi. Jako „sympatyka” określa się Adama Rapackiego, proklamując jego rychłe odejście. Na stanowisko min[istra] s[praw] z[agranicznych] desygnuje się nadal Trąpczyńskiego, choć niektórzy wymieniają również Winiewicza;

² J. Ładosz, *Marksizm a filozoficzne poglądy Kołakowskiego*, „Trybuna Ludu”, 13–15 IV 1968, nr 103.

³ L. Kołakowski, *Kultura i fetysze. Zbiór rozpraw*, Warszawa 1967.

⁴ W. Mysłek, *Jaki socjalizm i jacy ludzie?*, „Trybuna Ludu”, 10 IV 1968, nr 100.

b) grupa „partyzantów” – tutaj domysły są o wiele mniej sprecyzowane. Wymienia się min[istra] Moczara w charakterze „przywódcy duchowego”, ale nikt nie umie wyrazić nie wymienić jego rzekomych zwolenników. Wymienia się Strzeleckiego jako „człowieka Moczara” i kandydata na stanowisko I sekretarza KC PZPR. Mówi się, że Kociołek ma wejść w skład ścisłej ekipy;

c) grupa wokół W[ładysława] Gomułki – Cyrankiewicz, Kliszko (jako najbliższy Gomułce i potencjalny sukcesor), Spychalski. O tym ostatnim mówi się, że jego wybór na stanowisko przewodniczącego Rady Państwa jest tymczasowym kompromisem.

Ludzie często utożsamiają grupę skupioną (podobno) wokół min[istra] Moczara jako nacjonalistów, z „dyktaturą sił bezpieczeństwa” i „tłumieniem swobód demokratycznych”. Inteligencja boi się Moczara. Wszyscy na ogół postawili krzyżyk na „syjonistach”, uważając tę grupę za zupełnie przegraną. „Nadzieja” jest więc w ludziach skupionych wokół tow. Gomułki.

Wypowiedzi wyżej przytoczone pochodzą z ust moich rozmówców, m.in. Romana i Tadeusza Dobrzyńskich, Katarzyny Kowalskiej, Michała Dutkiewicza i Jerzego Zapióra (filmowca z Krakowa).

Odbito w 2 egz. J.K.

Egz. nr 1 – W[ydział] IV D[epartamentu] III

Egz. nr 2 – aa

Nr ks. masz. 918

Za zgodność:

(–) **J. Bartosik, pplk**

Źródło: AIPN, 0204/503, t. 2, k. 172–176, mps.

1968 kwiecień 17, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 17 kwietnia 1968 roku

Tajne

^bDyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz^{cd}

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 17 kwietnia 1968 roku

Wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego, jak to wynika z posiadanych informacji, przeważa opinia, iż zapowiedziany na dzień 22 kwietnia wiec studentów tej uczelni najprawdopodobniej nie dojdzie do skutku. Brak jest bowiem atmosfery do dalszego wiecowania, a poza tym „trudno znaleźć chętnego, który by odczytał ewentualną petycję czy rezolucję”. Podobna sytuacja istnieje wśród studentów Politechniki Warszawskiej, gdzie – jak wynika z zanotowanej wypowiedzi – „ludzie są zastraszeni i chcą spokoju”.

Równocześnie jednak uzyskano informacje, że znana nam grupa studentów Uniwersytetu Warszawskiego nie zamierza zaprzestać swej wicherzycielskiej działalności. Grupa ta, rezygnując z działalności zmierzającej do zorganizowania wiecu w dniu 22 bm., przejawiać zaczęła zainteresowanie pochodem 1-majowym. Członkowie grupy uważają, że jest to „jedyna okazja, aby zrobić szum na całą Polskę i w efekcie doprowadzić do wywalczenia podstawowych swobód demokratycznych, które aktualnie są tłamszone przez reżim”. Po powrocie studentów z ferii świątecznych i rozpoczęciu zajęć na uczelni członkowie grupy zamierzają przystąpić do kolportowania na terenie UW odpowiednio dobranych cytatów z dzieł Lenina, a między innymi artykułu o powoływaniu studentów do wojska przez carat. Z kolei planują kolportaż odezwy pt. „Studenci, obywatele, robotnicy”, a przed samym świętem 1 Maja ulotek o treści ekonomicznej. Uważają, że za kolportaż cytatów z dzieł Lenina nie mogą być pociągnięci do odpowiedzialności zarówno ze strony władz uczelni, jak i władz administracyjnych, równocześnie zaś kolportaż ten w odpowiedni sposób przygotowuje atmosferę wśród studentów do „wystąpienia w dniu 1 maja”.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kobryń, t[owarzysz] [nazwisko nieczytelne].

^c Z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Wydział Informacji i Sprawozdawczości Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 19 ... r. Nr ... ref. ... zał. ... z wpisanymi odręcznie datą: 18 IV [19]68 [r.] i numerem: AS-0598/68.

^d Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 17 IV [19]68 [r.] i numerem: 0826.

Wymieniona grupa znajduje się w aktywnym zainteresowaniu operacyjnym Służby Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy.

Wśród pracowników i aktorów Teatru Narodowego w dalszym ciągu prowadzone są rozmowy i dyskusje na temat sytuacji, w jakiej znalazł się ich teatr. Zespół artystyczny w zasadzie w całości od ostatniego przedstawienia „Dziadów” żyje tylko tym problemem. Spektakl ten uważają za wielkie wydarzenie artystyczne i nie widzą w nim żadnych błędów politycznych. Czytając prasę, twierdzą, że artykuły są tendencyjne i niesłuszne. Aktorzy Teatru Narodowego uważają, że Dejmek „wpadł w sidła zastawione przez jego zauszników”. Wśród tych zauszników wymieniają osobę **Mellera, Duriasza**¹ oraz żonę² **Kazimierza Dejmkę**. Ta ostatnia znana jest na terenie teatru ze swych powiązań z Izraelem i reprezentowania poglądów syjonistycznych. Ona to właśnie miała dobierać **Dejmkowi** odpowiednich przyjaciół, rekrutujących się przede wszystkim z osób pochodzenia żydowskiego. Aktualnie **Kazimierz Dejmek**, jak podkreślają pracownicy, nie będąc pewnym, czy nadal pozostanie na stanowisku dyrektora Teatru Narodowego, nic nie robi i czeka na decyzję w sprawie. Wykluczenie z PZPR **Dejmkę** i **Żarneckiego**³ nie wywołało wśród pracowników teatru komentarzy i dyskusji.

W [Państwowym] Przedsiębiorstwie Imprez Sportowych wśród pracowników rozeszła się pogłoska, że odwołany w ostatnim czasie z zajmowanego stanowiska w GKKFiT **Lempart** ma zostać mianowany wicedyrektorem tej instytucji bądź przeniesiony na odpowiedzialne stanowisko do „Orbisu”. Pracownicy wymienionego przedsiębiorstwa, wskazując, że **Lempart** nie posiada żadnych kwalifikacji zawodowych, podkreślają równocześnie, że mianowanie **Lemparta** na nowe stanowisko będzie jeszcze jednym dowodem, że „cała akcja, mająca na celu oczyszczenie z elementów syjonistycznych aparatu administracyjnego, jest nierealna”.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do odpowiedniej instytucji partyjnej informację odnośnie:

– **Barbary Iwanowicz-Mencwel** – członek PZPR – st[arszy] psycholog w Zakładach Radiowych im. Marcina Kasprzaka. Wymieniona podczas zajść na terenie Uniwersytetu

¹ **Duriasz Józef** (ur. 1936). Aktor. Absolwent PWST w Warszawie (1958), aktor warszawskich teatrów: Ateneum (1958–1960, 1974–1976), Dramatycznego (1960–1966), Narodowego (1966–1969), Polskiego (1969–1973), Rozmaitości (1973–1974), Na Woli (1978–1986), Kwadrat (1986–1988), Studio (od 1989), Teatru Nowego w Łodzi (1976–1978). Wystąpił w roli księdza Piotra w „Dziadach” w reżyserii K. Dejmkę (1967) oraz w ponad 30 filmach. Członek PZPR (do 1968, wykluczony). Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE (X 1968–X 1969) jako podejrzany (na podstawie informacji zawartych w doniesieniu źródła ps. „Horzyca” IX 1968) o rozpowszechnianie wśród aktorów Teatru Żydowskiego „antysemickiej broszury zawierającej biografie Żydów lub osób mających powiązania rodzinne z Żydami, którzy zajmują kierownicze stanowiska w Polsce” oraz ze względu na zajęcie „niepartyjnego stanowiska” w sprawie zawieszenia spektaklu „Dziady”, sprawę zakończono po stwierdzeniu, że po przeniesieniu do Teatru Polskiego aktor „nie prowadzi dyskusji na tematy związane z aktualną polityką partii”. AIPN, 0224/29.

² **Mniewska Danuta** (ur. 1925). Aktorka. Absolwentka PWSA w Łodzi (1952), aktorka Teatru Nowego w Łodzi (od 1951), warszawskich teatrów Ateneum i Narodowego, ponownie Teatru Nowego w Łodzi (do 1980). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE krypt. „Danuta” (V 1968–X 1969) jako osoba „negatywnie ustosunkowana do ustroju PRL, przejawiająca działalność syjonistyczną”. AIPN, 0224/23.

³ **Żarnecki Andrzej** (ur. 1935). Aktor, reżyser teatralny, prof. Absolwent Wydziału Aktorskiego (1956), Wydziału Reżyserskiego (1976) PWST w Warszawie, aktor Teatru Młodej Warszawy (1956–1959), Teatru Klasycznego w Warszawie (1959–1964), Teatru Narodowego w Warszawie (1964–1969, I sekretarz POP PZPR Teatru Narodowego, wykluczony z PZPR 1968), aktor Teatru Ludowego w Warszawie (1971–1972), Teatru Polskiego w Warszawie (1981–1988, od 1992), odtwórca ról w ponad 30 filmach.

Warszawskiego i innych uczelni popierała ekscesy studenckie. Swoje poglądy i opinie wypowiadała wobec pracowników na terenie miejsca pracy. Mąż ww. Andrzej **Mencwel** znany jest z wrogich i antysocjalistycznych poglądów oraz dał się poznać jako gorący zwolennik i propagator Adama **Michnika**^e.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 369–371, mps.

^e Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.

1968 kwiecień 17, Warszawa – Doniesienie źródła ps. „J” dotyczące redaktor Ireny Rybczyńskiej i sytuacji w redakcji tygodnika „Nowa Wieś”

**^{ab}W sprawie Ireny Rybczyńskiej¹ i sytuacji w redakcji „Nowej Wsi”
po decyzji ZG ZMW^{bc}**

12 kwietnia Sekretariat ZG ZMW podjął decyzję o wyrażeniu wotum nieufności wobec red[aktor] nacz[elnej] „Nowej Wsi” Ireny Rybczyńskiej – czł[onka] PZPR, sekretarza red[akcji] Ireny Waniewiczowej i kierownika działu zagranicznego Ryszarda Korna, wystąpił do Biura Prasy KC o odwołanie tych osób ze stanowisk i powierzył tymczasowo pełnienie funkcji red[aktora] nacz[elnego] dotychczasowemu zastępcy red[aktor] nacz[elnej] Janowi Bijakowi, a funkcji sekretarza red[akcji] Mieczysławowi Górze, sekretarzowi POP.

Jak oświadczył 17 IV M[ieczysław] Góra, Rybczyńska i Waniewiczowa mimo decyzji ZG ZMW codziennie przebywają w redakcji i powołując się na brak formalnej decyzji Biura Prasy KC w ich sprawie, zakłócają pracę redakcyjną i próbują sabotować realizację przez pismo linii partii. I tak Rybczyńska usiłowała doprowadzić do zamieszczenia w piśmie z okazji rocznicy powstania w getcie wiersza Broniewskiego „Żydom polskim”, który w obecnej sytuacji miałby jaskrawo szkodliwą wymowę polityczną (są tam strofy: „Wierzę, że kiedyś znowu słońce Wam zaświeci”), oraz usiłowała nie dopuścić do zamieszczenia odrzuconej już przez nią w poprzednim okresie recenzji książki Walichnowskiego „Izrael – NRF”, domagając się zamieszczenia w to miejsce napisanego przez nią felietonu, w którym pisząc o wiosnie, wzywała do „braterstwa, wyrzeczenia się zawiści” itp. Dochodziło do ostrych starć, w których Rybczyńska twierdziła: „Jeszcze jestem naczelnym redaktorem tego pisma”.

Poprzednio na zebraniu partyjnym w „Nowej Wsi”, zwołanym wkrótce po krajowym zjeździe SDP, Rybczyńska zajęła stanowisko wrogie linii partii, twierdząc m.in., że wyjście studentów na ulice jest dowodem ich zaangażowania ideowego, głównym nie-

^a Z lewej strony dokumentu przekreślona odrębna adnotacja o treści: Źródło: „J”. Przyjął: Bielecki.

^{b-b} Przekreślono, powyżej przekreślona odrębna adnotacja o treści: Doniesienie oraz odrębna adnotacja o treści: Notatka dot. byłego redaktora naczelnego „Nowa Wieś”.

^c Z prawej strony dokumentu odrębna adnotacja o treści: Warszawa, dnia 18 IV [19]68 r., przekreślono: tajne, wpisano: poufne.

¹ **Rybczyńska-Holland Irena** (ur. 1925). Dziennikarka. Żołnierz AK (od 1942), powstaniec warszawski, studentka Wydziału Dziennikarskiego ANP, filozofii na Wydziale Humanistycznym UW (1946–1950), nauczycielka szkoły podstawowej w Budziszewicach (1945), pracownik NKW SL (1945–1947), sekretarz redakcji, redaktor naczelny tygodnika „Wiciowa Wolna Gromada” (1946–1948), redaktor naczelny tygodnika „Nowa Wieś” (1948, 1950–1968), pracownik Polskiego Radia (1949–1950, kierownik Redakcji Oświaty Dorosłych), redaktor miesięcznika „Ty i Ja” (1968–1973), miesięcznika „Magazyn Rodzinny” (1973–1980). Członek SL (od XII 1945), ZMW RP „Wici” (działaczka Krajowego Komitetu Demokracji „Wici”, sekretarz 1947, wiceprezes Zarządu Wojewódzkiego w Warszawie), ZMP (członek Rady Naczelnej), ZMW (członek prezydium ZG 1957–1959), PZPR (od 1950), ZZD RP (1950–1951), SDP (od 1951). Uehonorowana medalem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” przez Instytut Yad Vashem (1990). Inwigilowana przez Departament III MSW w ramach KE, w materiałach KE znajdują się dokumenty z lat 1962–1974. AIPN, 0204/430.

bezpieczeństwem dla partii jest wzrost fali tradycyjnego polskiego nacjonalizmu oraz że stanowisko krajowego zjazdu SDP jest przejawem koniunkturalizmu. Ze stanowiskiem Rybczyńskiej polemizowali ostro M[ieczysław] Góra, J[an] Bijak i J[ózef] Grabowicz. Na posiedzeniu sekretariatu ZG ZMW, gdzie dokonano ostrej krytyki politycznej linii pisma, Rybczyńska odrzuciła wszystkie zastrzeżenia, twierdząc, że opierają się one na uproszczeniu i tendencyjnym wypaczeniu treści krytykowanych artykułów. Zwłoka w zatwierdzeniu przez Biuro Prasy KC wniosków personalnych uchwalonych przez sekretariat ZG ZMW spowodowana jest podobno koniecznością aprobowania tej decyzji przez prezydium Komisji Ideologicznej KC.

W związku z postawą polityczną Rybczyńskiej należy przypomnieć, że na stanowisko redaktora naczelnego „Nowej Wsi”, wówczas tygodnika ZG ZMP, została ona skierowana decyzją Staszewskiego w lutym 1950 roku z zadaniem wykorzenia w zespole i w treści pisma tendencji „prawicowo-nacjonalistycznych” i agrarystycznych. Jako dowód tendencji agrarystycznych przytaczano propagowanie na łamach „Nowej Wsi” tradycji lewicy wiciowej i zbliżenia między BCh i AL, nawiązywanie do radykalnych tradycji spółdzielczości wiejskiej, a także zachowanie pewnych zewnętrznych cech graficznych tygodnika „Wici” (format, krój czcionki, tytuł pisma) – co było robione celowo na wniosek ZG ZMP i służyć miało pozyskaniu dla ZMP byłych działaczy „Wici” w terenie. Mimo że zespół redakcyjny złożony z młodych działaczy ZMP, b[yłych] ZWM-owców i wiciarzy (m.in. Bijak, Grabowicz, Dmowski), szczerze starał się realizować ówczesną linię partii i m.in. zdobył sobie uznanie autentycznymi reportażami ^{d-d} „o doli parobków”, o sytuacji młodzieży, biedoty wiejskiej itp., oskarżano „Nową Wieś” o nieprzezwyciężenie „odchylenia prawicowo-nacjonalistycznego”, przytaczając jako argumenty m.in. ^{d-d} „zamieszczenie na stronie tytułowej portretu Stalina obramowanego łowickimi wycinankami”, poświęcanie zbyt wiele miejsca radykalnym tradycjom wsi, zamieszczenie artykułu „Dowódcą Westerplatte był syn chłopca” itp. Wprowadzając Rybczyńską na stanowisko redaktora naczelnego, Staszewski w obecności kolegium oświadczył, że zespół otrzymuje naczelnego redaktora „o skryształizowanej orientacji ideologicznej” (Rybczyńska ukończyła w 1949/[19]50 roczną szkołę partyjną – był to pierwszy kurs szkolny według nowego programu ustalonego przez Bermana i Zambrowskiego). Ostre metody postępowania z pracownikami redakcji, obcesowe narzucanie swego zdania, ucinanie wszelkich dyskusji epitetami o „nieuctwie politycznym”, „uleganiu chłopomaniu” itp. wywoływały sprzeciw zespołu i doprowadziły do zaproszenia Rybczyńskiej na specjalnie zorganizowane w tym celu zebranie koła ZMP przy redakcji, gdzie pod przewodnictwem J[ana] Bijaka krytykowano jej postępowanie – za co zespół otrzymał ostrą naganę od Staszewskiego z ostrzeżeniem, że jeśli bunt się powtórzy, nastąpią „przykre konsekwencje”.

[...] W r. 1947, w okresie tzw. demokracji „Wici”, Rybczyńską oddelegowano do redagowania pisma „Wiciowa Wolna Gromada” oraz do Wojewódzkiego Komitetu Demokra[tyzacji] „Wici”, z ramienia którego w marcu 1947 [r.] weszła do prezydium ZW ZMW „Wici” woj. warszawskiego. [...]

W okresie działalności w redakcji „Wiciowej Wolnej Gromady” i ZMW „Wici”, a także częściowo w całym okresie pracy w „Nowej Wsi” Rybczyńska uszczypliwie

^{d-d} *Przekreślono.*

wyrażała się o wsi i o chłopach, twierdząc, że „chłop jest chciwy, chytry i ciemny”, że chłopie popierają władzę ludową powierzchownie, jedynie ze względu na otrzymanie ziemi z reformy oraz ze względu na to, że mogą na koszt państwa wykształcić i pozbyć się dzieci itp.

Przez cały okres 1949–[19]68 Rybczyńska zajmowała zawsze to samo stanowisko co grupa Staszewskiego. W r. 1956 „Nowa Wieś” zajmowała ekstremistycznie antyze-tempowskie stanowisko, udzielała poparcia zalegalizowanym w Krakowie „Wiciom”, sterowanym przez b[yłych] PSL-owców zwalczających ZSL (Jerzy Matys).

Kierunek polityczny „Nowej Wsi”, wyznaczany głównie artykułami Rybczyńskiej, różnił się w sposób jaskrawy od głównego nurtu politycznego tworzącego ZMW. Rybczyńska weszła w skład prezydium ZG ZMW i tam w latach 1957–[19]59 solidaryzowała się czynnie z tą częścią ZSL-owców, którzy – jak Prandota, Kubas, Łysiowa – uprawiali swego rodzaju opozycję i zostali przez NK ZSL usunięci z kierownictwa ZMW, co Rybczyńska, członek partii, otwarcie oceniała jako fakt godny pożałowania, ustępstwo wobec nacisku „góry”, łamanie demokracji itp.

Na terenie redakcji „Nowej Wsi” Rybczyńska wielokrotnie zajmowała postawę sprzeczną z linią partii. Występowało to m.in. po samobójstwie jej byłego męża Hollanda, gdy niedwuznacznie dawała do zrozumienia, że samobójstwo jest fikcją, że Holland został „zlikwidowany” ^dprzez MSW^d. Rybczyńska poznała Hollanda w 1947 roku na gruncie młodzieżowym, ma z nim córkę, rozeszła się z nim z powodów natury osobistej, potem wyszła za mąż za Stanisława Brodzkiego ze „Świata”.

Należy przypomnieć, że kiedy Rybczyńska na własną prośbę zrezygnowała z kolejnego kandydowania do władz ZMW (chyba w roku 1961), Staszewski dopytywał się bardzo wnikliwie, z jakich powodów „naczelnny redaktor najpopularniejszego pisma ZMW” nie znalazł się w kierownictwie organizacji.

Długoletnie kierowanie przez Rybczyńską redakcją „Nowej Wsi”, które trwało bez przerwy 18 lat (1950–[19]68), wytworzyło w zespole szczególną sytuację, która dopiero w ostatnim okresie zaczęła się intensywnie polaryzować. Rybczyńska swoją długoletnią polityką personalną i realizowaniem w istocie antypartyjnej linii w zespole i na łamach pisma – co niezwykle jaskrawie ujawniło się po wydarzeniach marcowych – ukształtowała sytuację, na którą składały się trzy wzajemnie ze sobą związane zjawiska: 1) niespotykana w żadnej redakcji wiejskiej koncentracja osób żydowskiego pochodzenia o prosyjonistycznym i antypolskim nastawieniu (Waniewiczowa, Korn, Susid – w tym dwoje na kierowniczych stanowiskach), 2) deformujący i paraliżujący wpływ na zdolnych, związanych ze wsią i z partią wieloletnich czołowych publicystów i redaktorów – takich jak Bijak (pochodzi z robotniczo-chłopskiej rodziny z Będzina, wychowany w środowisku komunistycznym), Grabowicz (pochodzi z biednej rodziny chłopskiej z Mystkowic w pow. łowickim), 3) izolacja w zespole dziennikarzy o jednoznacznej postawie, takich jak M[ieczysław] Góra i Z. Marzec, oraz utrzymywanie na marginesie życia redakcyjnego i przekupywanie ^dbezkrytycznym^d zamieszczaniem licznych, w tym również słabych pozycji, takich – z różnych względów mniej aktywnych – jak M[aria] Bartnik-Bijakowa, Janina Lewandowska, Halina Jaworowska, Lucjan Dmowski, Zbigniew Adrjański i Eugeniusz Boczek.

Należy przy tym podkreślić, że polaryzacja postaw w zespole zaczęła następować już po agresji Izraela w czerwcu 1967 [r.], co przejawiało się z jednej strony w nasilonych

próbach urabiania opinii w zespole przez Rybczyńską, Waniewiczową, Korna i Susida, którzy cichcem, a także głośno, mówili o polskim nacjonalizmie i antysemityzmie, z drugiej strony – w krystalizowaniu się prawidłowych postaw Bijaka i Grabowicza, którzy coraz silniej polemizowali z Rybczyńską, wchodząc z nią w zasadnicze konflikty na tle politycznym, a w marcu występowali już przeciwko niej frontalnie. Jest przy tym zjawiskiem niezmiernie znamionym, że po decyzji Sekretariatu ZG ZMW wobec Rybczyńskiej, Waniewiczowej i Korna samorzutnie zadeklarował pragnienie wstąpienia do partii jeden z najstarszych stażem w tej redakcji dziennikarzy, dość zdolny, bardzo pracowity i ambitny, lecz dotychczas zawsze zamknięty w sobie – syn chłopski z pow. siedleckiego Lucjan Dmowski, który pracuje w „Nowej Wsi” już 20 lat!

Dodatkowego zbadania i wyciągnięcia konsekwencji wymaga natomiast postawa Leona Susida, czł[onka] PZPR, który – jak się dziś okazuje – cichaczem podtrzymywał przez cały czas linię Rybczyńskiej, m.in. próbował organizować zbiorowe pójście redakcji na pogrzeb Hollanda. Poza tym jest on mało przydatny, źle włada polskim i jedynie protekcji Rybczyńskiej zawdzięczał częste publikowanie jego nieudolnych i nieprzemysłanie dobieranych przekładów słabych felietoników i opowiadań z tygodników radzieckich. Susid, który długo uważany był za pochodzącego z rodziny ukraińsko-polskiej, jest pochodzenia żydowskiego i zwłaszcza ostatnio nie krył swoich prosyjonistycznych poglądów^e.

Kwestia wyznaczenia redaktora naczelnego „Nowej Wsi”, która będzie konkretnie rozpatrywana w tych dniach przez kierownictwo ZMW i Biuro Prasy KC, wymaga wnikliwego zastanowienia. Pismo, mimo deformacji spowodowanych długoletnim kierownictwem Rybczyńskiej, posiada duży dorobek, zwłaszcza pod względem dostosowania swoich form dziennikarskich do autentycznych potrzeb i dążeń swojego czytelnika – te cenne zalety były nie z winy zespołu wykorzystywane w złym kierunku i m.in. zamiast czytelnika urabiać, kształtować jego poglądy i postawę, służyły często schlebieniu złym gustom, snobizmom, żądzy sensacji ^{di} i erotomanstwu^d. Byłoby jednak błędem i stratą, gdyby nominacja naczelnego redaktora doprowadziła do „wylania dziecka razem z kąpielą” i gdyby zamiast pogłębić i przyspieszyć proces odrodzenia pisma w oparciu o zespół – zagroziła powierzchownymi tylko zmianami.

Są dwa warianty rozwiązań – albo mianować naczelnym Bijaka, dodając mu dobrogo (dziennikarsko i politycznie) zastępcę, albo odwrotnie – dać z zewnątrz dobrego, doświadczonego naczelnego, który umiałby znaleźć wspólny język z zespołem, uzyskać zaufanie i autorytet oraz oprzeć się na dorobku pisma, a Bijaka pozostawić na pewien czas (minimum pół roku) na stanowisku zastępcy, rezerwując mu miejsce po tym okresie

^e Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: ZR.

np. zastępcy redaktora naczelnego „Sztandaru Młodych” lub kierownicze stanowisko w redakcji młodzieżowej radia lub telewizji.

^d17 IV 1968 r.^d

„J”²

Źródło: AIPN, 00169/34, t. 1, k. 149–157, rkps.

² Publikowane doniesienie znajduje się w pierwszym tomieteczki pracy źródła ps. „J”. Zachowały się cztery tomyteczki pracy tego źródła oznaczone nr. arch. 3874/I, zawierające doniesienia z lat 1966–1976. Według dokumentów ewidencyjnych SB materiały te dotyczą Jerzego Olbrychta, s. Jana, ur. 8 VIII 1927 r., nr rej. 16435. Pod tym numerem w dzienniku rejestracyjnym MSW Wydział IV Departamentu III MSW dokonał rejestracji (3 V 1966) J. Olbrychta w kategorii kontakt służbowy, zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział III Departamentu III MSW (21 VIII 1972), a następnie ponownie na Wydział IV Departamentu III MSW (4 III 1974), sprawę zdjęto z ewidencji, a jej materiały zarchiwizowano (11 VIII 1976). Pierwszym dokumentem w I tomie teczki pracy źródła ps. „J” jest Notatka z przeprowadzonej rozmowy z Olbrychtem Jerzym, s. Jana, ur. 8 VIII 1927 r. z 23 IV 1966 r. sygnowana nieczytelnym podpisem inspektora Wydziału IV Departamentu III MSW. W konkluzji autor notatki stwierdził: „Ponieważ «O» jest pozytywnie ustosunkowany do naszej służby i ma dobre chęci, więc można mieć nadzieję, że będzie cennym źródłem informacji”. Tom czwarty teczki pracy źródła „J”, zawierający jego doniesienia z lat 1974–1976, zamyka wniosek inspektora Wydziału IV Departamentu III MSW kpt. Kazimierza Maja z 5 VIII 1976 r. o przekazanie do archiwum materiałów dotyczących Jerzego Olbrychta, s. Jana, ur. 8 VIII 1927 r. Według oficera SB wnioskującego o zakończenie współpracy z wymienionym ze względu na zły stan zdrowia w okresie od marca 1974 r. do czerwca 1976 r. był on wykorzystywany „jako kontakt operacyjny”. „W tym czasie przekazał szereg istotnych pod względem operacyjnym informacji ze środowiska dziennikarskiego i literackiego”. **Olbrycht Jerzy** (1927–1995). Dziennikarz, współpracownik m.in. „Nowej Wsi”, „Sztandaru Młodych”, „Tygodnika Kulturalnego”, Polskiej Agencji Interpress, miesięcznika „Życie Partii”. Członek PZPR.

1968 kwiecień 18, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 18 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 18 kwietnia 1968 roku

Z terenu Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce uzyskano informację, że pracownicy TSKŻ w rozmowach z interesantami wskazują, że nie należy brać żadnego udziału w uroczystościach związanych z 25. rocznicą powstania w getcie warszawskim. **Wasner** z redakcji „Idisz Buch”¹ twierdzi, że będzie na uroczystościach prezes **Wulfowicz** i to „powinno w zupełności wystarczyć”. Ajzyk **Wulfowicz** uważa, że „Żydzi nie powinni wziąć udziału w uroczystościach, bo tego chce rząd”. Żydzi – jego zdaniem – powinni zorganizować bojkot całej uroczystości, tak „aby o tym cały zachodni świat usłyszał”.

Ujawniono kolportaż nowych, dotychczas niewystępujących ulotek. Ulotka zatytułowana „Pierwszy Maja 1968” zwraca uwagę, że w ciągu ostatnich trzech lat nastąpił wzrost cen na szereg artykułów i usług. Apeluje o masowe wyjście na ulicę. „Pierwszy Maja – pisze nieznaną autor – jest naszym świętem, świętem wszystkich pracujących, robotników i nauczycieli. Bali się nas w tym dniu przed wojną. Czy teraz odważą się bić nas wszystkich, jak bili studentów miesiąc temu?”.

Następna ulotka zatytułowana „W sprawie organizacji młodzieżowych”, stwierdzając, że dotychczasowe organizacje młodzieżowe nie spełniły swoich zadań, wysuwa żądania:

- utworzenia nowej politycznej organizacji młodzieżowej,
- utworzenia niezależnej prasy studenckiej oraz reaktywowania ogólnopolskiego czasopisma studentów o młodej inteligencji,
- stworzenia klubów i ośrodków dyskusyjnych, w których można by stawiać i poruszać problemy nurtujące środowiska akademickie.

W ulotce pt. „Konieczność wyboru” omawia się sytuację gospodarczą Polski, nawiązując do przemian z roku 1956, oraz wysuwa propozycje zmiany „obecnego modelu gospodarczo-administracyjnego”.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

¹ „Idisz Buch” – wydawnictwo przy TSKŻ, istniejące od 1947 r.

Ulotka pt. „Deklaracja solidarności studentów Warszawy” obok dziesięciopunktowej odezwy zawiera m.in. następujące sformułowanie: „My, studenci Warszawy, deklarujemy naszą niewzruszoną jedność i wspólnie występujemy w obronie swobód demokratycznych i zasad demokracji socjalistycznej. (...) Odcinamy się od wszelkich ekscesów antysemickich, antyradzieckich i syjonistycznych. Protestujemy przeciwko poczynaniom mającym na celu wprowadzenie rozdzwięku między polską klasą robotniczą a polską młodzieżą studiującą”.

Wszystkie wymienione ulotki zostały wykonane na maszynie. Ujawniono po jednym egzemplarzu każdej z nich.

Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy zastosowała środek zapobiegawczy – areszt tymczasowy – przeciwko studentowi IV roku Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego Januszowi **Meuszyńskiemu**, pod zarzutem dokonania przestępstwa z art. 170 kk. Wymieniony jest jednym z członków grupy studentów UW, którzy podejmują przygotowania do organizowania dalszych wystąpień studenckich i kolportażu nowych ulotek^b.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 377–378, mps.

^b Poniżej z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.

1968 kwiecień 18, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 18 kwietnia 1968 roku

Tajne^b

**^cDyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz**

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 18 kwietnia 1968 roku

Kuria metropolitalna w Warszawie przystąpiła do rozsyłania na parafie „Listu episkopatu Polski o laicyzacji” z poleceniem odczytania go we wszystkich kościołach w niedzielę, dnia 28 kwietnia br. List, wychodząc z założenia, że w świecie współczesnym można wyróżnić dwa rodzaje laicyzacji: jedną wynikającą z postępu nauk matematyczno-przyrodniczych i drugą – jak to określa – „kierowaną”, zdecydowanie się tej ostatniej przeciwstawia. Autorzy listu piszą na ten temat między innymi: „Obserwuje się współcześnie również zjawisko laicyzacji kierowanej i nawet narzuconej. Opiera się ona zazwyczaj na programie ludzi sprawujących władzę publiczną, którzy dążą do tego, by z życia społecznego, publicznego i z kultury usunąć wszelką treść religijną oraz wpływy Kościoła. Zgodnie z tym programem głosi się światopogląd materialistyczny, nazywając go światopoglądem jedynie naukowym; monopolizuje się do tego celu wszystkie środki masowego przekazu oraz szkolnictwo i instytucje wychowawcze. Celem laicyzacji narzuconej jest uformowanie takiego człowieka, który byłby przekonany o słuszności filozofii materialistycznej i który by uczestniczył czynnie w szerzeniu światopoglądu, jaki ona głosi. Ostatecznie chodzi więc o upowszechnienie pewnego określonego typu ateizmu”.

Episkopat stwierdza dalej, że nie może pogodzić się z faktem wykorzystywania władzy państwowej do narzucania obywatelom światopoglądu materialistycznego i z tych właśnie względów „staje się dla nas rzeczą oczywistą konieczność przeciwstawienia się zjawiskom i przejawom wszelkiego rodzaju laicyzacji w naszym życiu osobistym, rodzinnym i społecznym”.

Równocześnie kuria metropolitalna w Warszawie zaczęła wysyłać tylko do wiadomości kleru list episkopatu Polski „o zagrożeniu moralnym narodu”. Na wstępie listu

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 18 IV [19]68 [r.] i numerem: 0832.

^c Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem i datą: 18 IV [19]68 [r.] odręczna adnotacja o treści: tow. [nazwisko nieczytelne] + Kobryń.

episkopat stwierdza, że zagrożenie narodu polskiego jest przede wszystkim rezultatem działalności Stowarzyszenia Ateistów i Wolnomyślicieli oraz Towarzystwa Szkoły Świeckiej. Organizacje te prowadzą zdecydowaną walkę z religią, wydając na przestrzeni ostatnich lat „2 miliony 300 tysięcy egzemplarzy bluźnierczych czasopism antyreligijnych i antykościelnych”. Zagrożenie narodu potęguje także „ciągle podsycana nienawiść społeczna”, którą, jak stwierdza episkopat, uważa się w Polsce za „motoryczną siłę postępu, stosując zasadę – *divide et impera*”. Kolejną przyczyną to demoralizacja młodzieży i rodziny oraz plaga alkoholizmu. Po wymienieniu powyższych przyczyn episkopat informuje kler, na czym ma polegać „ratunek zagrożonego narodu”. Twierdząc, że „na zwalczanie Kościoła i religii idą miliony z kasy państwowej, pochodzące z ciężko zapracowanego grosza obywateli ochrzczonych i wierzących”. Episkopat widzi „ratunek” w ponowieniu milenijnego oddania Polski w „macierzyńską niewolę Maryi” na nadzwyczajnym nabożeństwie zadośćuczynno-błagalnym w dniu 3 maja br. Nabożeństwa tego rodzaju będą organizowane przynajmniej raz w ciągu każdego miesiąca w tzw. święta maryjne. Poleca się także, aby kler przystąpił do nasilenia prac związanych z uprzednio ogłoszoną „społeczną krucjatą miłości”.

Oba omówione listy episkopatu zawierają wybitnie wrogą, antysocjalistyczną treść.

Pracownik Warszawskiej Fabryki Pomp **Jerzy Żelichowski** w prowadzonych rozmowach z innymi pracownikami zakładu nie ukrywa swych proizraelskich poglądów. Jego zdaniem wszystkie ostatnio podejmowane decyzje o zwalnianiu ze stanowisk niektórych osób narodowości żydowskiej są „przejawem antysemityzmu i wyraźną nagonką na Żydów, którzy są teraz na każdym kroku szykanowani”. Antysemityzm – jak twierdzi **Żelichowski** – przenika do Polski ze Związku Radzieckiego. W ostatnich dniach wymieniony zaczął rozpowszechniać pogłoski, że w roku bieżącym nie odbędzie się masowy pochód w dniu 1 maja, lecz jedynie „pochód nieliczny, w którym udział wezmą zaufani aktywiści”. Podobne poglądy reprezentuje kierownik Sekcji Wynalazczości w Zakładach Ceramiki Radiowej **Józef Kurowski**. Twierdzi on, że „obecnie Żydzi znaleźli się w niełasce, ale jeszcze nie wiadomo, jak to będzie w niedalekiej przyszłości”.

W redakcji „Expressu Wieczornego” – jak wynika z posiadanych informacji – zostało zorganizowane zebranie pracowników, na którym redaktor naczelny **Leon Bielski** wypowiedział się, że dziennik nie drukuje pewnych materiałów przychodzących do redakcji, gdyż jego zdaniem „są to materiały niesprawdzone, a ich opublikowanie może sprawić ludziom krzywdę”. Pracownicy redakcji wypowiedź tę zrozumieli w ten sposób, że „Express Wieczorny” nie będzie publikował żadnych informacji i artykułów publicystycznych na temat działalności elementów syjonistycznych, ograniczając się wyłącznie do zamieszczania serwisu Polskiej Agencji Prasowej. Duże zainteresowanie wśród dziennikarzy pracujących w tej redakcji wywołał fakt wezwania do prokuratury na przesłuchanie red[aktora] **Martuli**. Dziennikarze wskazują, że **Martula** jest bratem poety-satyryka **Prutkowskiego**, a obaj posiadają jeszcze jednego brata w NRF (prawdopodobnie o nazwisku **Rakowski**¹), który w ostatnim okresie czasu napisał książkę

¹ Informacja dotyczy Mariana Rogowskiego. **Rogowski Marian (Nacht Marian)** (ur. 1913), kpt. Dziennikarz. Pracownik fabryki „Kontakt” we Lwowie (do 1934), firmy „Cynkotyp” we Lwowie (do 1938), instruktor sportowy Spartaka Lwów, więzień obozu koncentracyjnego dla Żydów na ul. Janowskiej we Lwowie (1942), organizator ucieczek Żydów z lwowskiego getta, w Rumunii (1943–1945), oficer WP, kierownik Wydziału Polityczno-Wychowawczego Wojewódzkiego Zarządu ZWM w Katowicach (1945–1946), kierownik personalny Zjednoczenia Prze-

o tematyce okupacyjnej, szkalując w niej Polaków. Redaktor **Martula** miał przywieźć rękopis tej książki do Polski i czynić starania o jej wydanie². Fakt wezwania **Martuli** na przesłuchanie do prokuratury związany jest z tą właśnie sprawą. W rozmowach prywatnych prowadzonych na terenie redakcji podkreśla się, że w „Expressie Wieczornym” pracuje wiele osób narodowości żydowskiej (**Bielski**, **Martula** i inni), które nie dopuszczają „do głosu dziennikarzy polskich”.

Z terenu Biura Urządzeń Techniki Jądrowej uzyskano informacje, że wśród pracowników głównym przedmiotem rozmów i dyskusji są spekulacje na temat przyszłości całej instytucji. Rozpowszechniona jest pogłoska, że Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Wykorzystania Energii Jądrowej zostanie zlikwidowane, a wszystkie jego agendy przejdą do Polskiej Akademii Nauk. Inna plotka wskazuje, że nic nie ulegnie zmianie, z pracy zostaną zwolnione najbardziej skompromitowane osoby, a na miejsce **Billiga** zostanie mianowany nowy pełnomocnik.

Z jednoźródłowej, niesprawdzonej informacji wynika, że przemówienie Jerzego **Zawieyskiego** na ostatniej sesji sejmowej, jak również zgłoszenie przez niego dymisji ze stanowiska członka Rady Państwa zostało przed tym uzgodnione przez **Zawieyskiego** z kardynałem Stefanem **Wyszyńskim**^d.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 379–382, mps.

myślu Skórzanego (1946), naczelnik Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie (1946–1947), pracownik Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego w Olsztynie (1947–1948), sekretarz generalny Filmu Polskiego (1948–1949), dyrektor Departamentu Kadr i Szkolenia MPiT (1949–1950), skazany na obóz pracy za nadużycia (1950), ukarany naganą przez CKKP PZPR, naczelnik Wydziału Propagandy Głównego Komitetu Kultury Fizycznej (1952), dyrektor PPIS (1952–1954), naczelnik wydziału w Centralnym Związku Spółdzielczości Pracy (1955–1956), kierownik działu „Sztandaru Młodych” (1956–1957), na emigracji w Izraelu (od 1957), przewodniczący Stowarzyszenia Twórczych Pracowników Nauki i Kultury przy partii Mapai, zastępca redaktora naczelnego dziennika „Kurier” (1958), w RFN (od 1959). Mieszkanie Rogowskiego miało być wykorzystywane jako LK przez Oddział IV Zarządu I GZI WP (1949–1953). Miał zgłosić się do funkcjonariusza Departamentu I MSW we Frankfurcie z propozycją współpracy, oczekując w zamian za przekazywanie informacji umożliwienie mu przyjazdu do Polski (1960). Miał zostać pozyskany do współpracy jako agent ps. „Rydwan” przez funkcjonariusza Departamentu I MSW (1960) i wykorzystywany do „rozpracowywania środowisk syjonistycznych w NRF” (1961–1966, odmówił współpracy). Jednocześnie inwigilowany przez Wydział V Departamentu I MSW w ramach SOR krypt. „Rylski” (od V 1962). Figurował w Centralnej Kartotece MSW „jako osoba, której przyjazd do PRL jest niepożądany” (1958–1970). AIPN, 1218/26773; AIPN, 01681/70.

^d *Poniżej z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.*

² Informacja dotyczy książki Mariana Rogowskiego pt. *Wygrałem z Hitlerem*. Na temat tej sprawy zob. dokument nr 700. Ostatecznie wspomniana książka została opublikowana w RFN pt. *Gewonnen gegen Hitler* (1973, 1979, 1982).

1968 kwiecień 18, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca wydarzeń w kraju

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 135/^a1^a/68

Warszawa, dnia 18 kwietnia 1968 r.
Tajne

^b**Informacja**
dot. aktualnych wydarzeń

Zanotowano kolejny wypadek pogroźek (sygnalizowanych w informacji nr 130/68 z dnia 12 bm.) w stosunku do osób, które krytykowały na zebraniach partyjnych szkodliwą działalność w MHZ. Ostatnio telefonowały dwukrotnie nieznane kobiety do sekretarza organizacji partyjnej przy Przedsiębiorstwie Wystaw i Targów Zagranicznych, uprzedzając go, „aby nie mieszał się do nie swoich spraw, bo będzie tego żałował”. Wymieniony poza krytyką byłego wiceministra handlu zagranicznego Kutina domagał się wyjaśnienia sprawy zwolnienia od opłat celnych wartościowych przesyłek „Jointu”.

Odwolanie W[ilhelma] Billiga spowodowało pewne przygnębienie wśród osób narodowości żydowskiej zatrudnionych w resorcie atomistyki. Jednocześnie niektóre z nich nie kryją swego negatywnego stosunku do Polaków. Między innymi niejaka Szczupakiewicz wyraziła się wobec pracowników swego działu, że „Polacy są takim narodem, który Żydzi muszą trzymać za mordę”. Natomiast po zebraniu partyjnym w Instytucie Badań Jądrowych w Świerku, na którym wydaloną z partii R[ajmunda] Gwoździa, pracownica tego Instytutu Szechter wypowiedziała w obecności innych osób podobne obraźliwe stwierdzenie pod adresem narodu polskiego.

Grupa trzech osób (w tym dyr[ektor] szkoły średniej Taitelbaum i jego żona oraz nieustalony lekarz) zachwycała się ostatnio w rozmowie zmianami zaistniałymi w CSRS. Wspomniany lekarz stwierdził, że zmiany te „przygotowali mądrzy ludzie w ciągu długich lat. Robili to cierpliwie i konsekwentnie. Praca ich nie poszła na marne, wszystko wypadło genialnie jak w zegarku”. Jest on pewny, że Czechosłowacja „zapromieniuje” na wszystkie kraje demokracji ludowej.

Jego zdaniem – wyrażonym po podkreśleniu, żeby nie był źle zrozumiany – trzy czwarte zwolnionych w PRL z różnych stanowisk Żydów to osoby, którym stanowiska „uderżyły do głowy” i „przestali znać swoich ludzi”. Do takich zaliczył Katza-Suchego.

Ob. Zdzisław Ryjewski, dyrektor Oddziału Rejonowego Śródmieście Stołecznego Przedsiębiorstwa Upowszechniania Prasy i Książki „Ruch”, zaobserwował ostatnio, że szereg klientów pochodzenia żydowskiego wykupuje w sklepach filatelistycznych serie lub jednostki polskich znaczków pocztowych mających wysokie ceny katalogowe.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu adnotacja o treści: zwrot.

Według niego zjawisko to – w zestawieniu z pojawieniem się na rynku znacznych ilości wyrobów ze złota – może dowodzić, że osoby te, przygotowując się do emigracji z Polski, sprzedają złoto i lokują pieniądze w wartościowych znaczkach pocztowych, które łatwiej będzie im wywieźć z kraju w tej postaci.

Uzyskano informację, że organizacja syjonistyczna we Francji zleciła Rogerowi Peyrefitte[’owi] (pisarz francuski – autor wielu powieści, dyplomata, ur. w 1907 r.) oraz Lebensteinowi z USA (brak bliższych danych) nawiązanie kontaktów z Waldeck[iem] Rochet[em] i Luigi[m] Longo, „aby via Moskwa pohamować nagonkę antyżydowską w Polsce”. Jako argumenty uzasadniające to zalecenie przytaczane są następujące kwestie:

– sytuacja w Polsce szkodzi ruchowi komunistycznemu i podważa jedność krajów obozu socjalistycznego;

– proces antysyjonistyczny w Polsce jest tylko szyldem, gdyż w rzeczywistości jest ruchem antyżydowskim.

Sytuacja ta, według syjonistów francuskich, na pewno odbije się ujemnie na strukturze ideologicznej partii Włoch i Francji, bowiem w ich szeregach jest znaczny procent członków pochodzenia żydowskiego.

**Oprac. J.S.
Dyrektor Departamentu^c**

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 180–180a, mps.

^c Poniżej nieczytelny podpis.

1968 kwiecień 19, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 1 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 19 kwietnia 1968 roku
Tajne

^bDyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz^c

Informacja [nr 1]

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 19 kwietnia 1968 roku

Zdziwienie i wiele komentarzy wśród studentów Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego wywołała inicjatywa grupy studentów IV roku Katedry Arabistyki, którzy postanowili utworzyć Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej przy istniejącym Towarzystwie Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej. W utworzenie nowego towarzystwa zaangażowało się kilkunastu studentów pochodzenia żydowskiego, którzy na zebraniu organizacyjnym wyłonili zarząd, w skład którego między innymi wszedł **Bogusław Zagórski**¹ i **Ewa Machut**². Studenci, którzy nie biorą udziału w pracach nowo powstałego towarzystwa, wskazują, że wymienione osoby utrzymywały bliskie kontakty z grupą Adama **Michnika** oraz brały aktywny udział we wszystkich wystąpieniach na terenie uczelni. Z tych też względów wysuwane są przypuszczenia, że „pod płaszczykiem Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej będzie kontynuowana stara działalność w nowej, zalegalizowanej formie”.

Wśród pracowników naukowych pracujących [na] Wydziale Filologii Uniwersytetu Warszawskiego w prowadzonych rozmowach omawiana jest osoba Samuela **Fiszmana** – kierownika Katedry Historii Literatury Rosyjskiej i Radzieckiej. Wymieniony – jak

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: t[owarzystwo] Kobryń.

^c Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 19 IV [19]68 [r.] i numerem: 0833.

^d Woryginał: Machud.

¹ **Zagórski Bogusław Ryszard Jan** (ur. 1946). Orientalista, arabista. Absolwent VII LO im. J. Słowackiego w Warszawie (1964), orientalistyki na Wydziale Filologii Obcych UW (1969), uczestnik wieców i strajku na UW (III 1968), pracownik Biura Eksportu Budownictwa ZB „Warszawa” (1969), pracownik UW, dyrektor Instytutu Ibn Chalduna, prezes ZG Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej, członek Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, Polskiego Towarzystwa Archeologicznego, Studenckiego Klubu Przyjaźni Polsko-Arabskiej, ZSP. AIPN, 0586/3154; AUW, WFil. 61203.

² **Machut-Mendecka Ewa** (ur. 1946). Orientalista, prof. dr hab. Absolwentka Instytutu Orientalistycznego UW (1969), asystent w Instytucie Orientalistycznym UW (1969–1970), członek redakcji „Aktualności Radiowo-Telewizyjnych” w OBOP KdsRiTV (1971–1973), tłumaczka w MSZ, studentka na uniwersytecie w Kairze (1975–1976), pracownik naukowy UW, SWPS w Warszawie, członek PAN. AIPN, 01943/23; AIPN, 763/49285.

twierdzą pracownicy naukowci – nie posiada żadnego wykształcenia uprawniającego do pracy naukowo-dydaktycznej. Wykształcenie, jakie posiadać ma **Fiszman**, to szkoła rolnicza, którą ukończył w Związku Radzieckim. Profesorem nadzwyczajnym został mianowany, wykorzystując posiadane kontakty i znajomości. O prawidłowości jego pracy dydaktycznej i doborze współpracowników może świadczyć fakt, że co roku w kierowanej przez **Fiszmana** katedrze kończy studia w terminie zaledwie 30–40 proc. studentów.

W zakonie oo. paulinów w Warszawie z udziałem ks. kardynała Wyszyńskiego odbyło się zebranie organizatorów dorocznej pielgrzymki pieszej z Warszawy do Częstochowy. Na zebraniu kardynał Wyszyński poinformował obecnych, że „dzięki właściwej postawie biskupa Gołębiowskiego i innych księży parafia w Wierzbicy została ponownie przez nas przejęta” (chodzi o sprawę odłączenia się od Kościoła parafii w Wierzbicy w woj. kieleckim). Zabierając głos na zakończenie dyskusji, w trakcie której omawiano sprawy organizacyjne pielgrzymki, Wyszyński zwrócił uwagę, że obecnie w Polsce są bardzo niespokojne czasy i z tych to właśnie powodów można sądzić, że milicja nie będzie szykowała pielgrzymki, gdyż „będzie czym innym zajęta”. W pielgrzymce w tym roku – mówił kardynał – pójdzie wielu ludzi, a w związku z udziałem dużej liczby akademików trzeba się liczyć z możliwością powstania akcentów politycznych, a może i wystąpień. Księża, choć sytuacja jest prawie że nie do uniknięcia, powinni swoim wpływem dążyć do opanowywania nastrojów wśród pielgrzymów. Wyszyński zalecił, aby szczególną troską i opieką ze strony księży otoczyć młodzież akademicką, która weźmie udział w pielgrzymce.

Z Agencji Robotniczej uzyskano informacje, że red[aktor] Andrzej **Rayzacher**³ na jednym z ostatnich zebrań zespołu postawił wniosek o zaniechanie publikowania materiałów dotyczących spraw personalnych, a zastąpienie ich sprawami natury bardziej ogólnej, jak np. przyszłość kraju, model gospodarczy itp.

Z terenu Teatru Narodowego uzyskano informacje wskazujące, że Kazimierz **Dejmek** i jego żona Danuta **Mniewska** od dawna zajmowali proizraelską postawę. W roku ubiegłym **Dejmek** jako dyrektor teatru nie dopuścił do zorganizowania zebrania pracowników w celu potępienia agresji izraelskiej na Bliskim Wschodzie. Danuta **Mniewska** oświadczała w tym czasie, że musi wyjechać do Izraela, aby oddać krew dla swych najbliższych (w Izraelu posiada rodzinę). **Dejmek** w rozmowach niejednokrotnie wskazywał, że posiada bardzo interesujące propozycje podjęcia pracy w Niemieckiej Republice Federalnej i nie wiadomo, czy nie wyjedzie tam na stałe. W bliskich stosunkach z **Dejmkim** na terenie teatru pozostaje zatrudniony w charakterze krawca niejaki **Moszkowicz**. **Moszkowicz** posiada szerokie kontakty w sferach filmowych i literackich z osobami pochodzenia żydowskiego, jak **Ford**, **Rybkowski**, **Pomianowski** i inni^e.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 386–388, mps.

^e Poniżej z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.

³ **Rayzacher Andrzej** (ur. 1928). Dziennikarz. Pracownik redakcji „Skrzydlatej Polski” (1949–1953), redaktor PAP (kierownik zespołu). Członek ZWM (1946–1947), PZPR (od 1971).

1968 kwiecień 19, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 19 kwietnia 1968 roku

Tajne

^bDyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja [nr 2]

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 19 kwietnia 1968 roku

Z terenu Uniwersytetu Warszawskiego uzyskano informacje, że nowe zarządzenia władz uczelni o wprowadzeniu kart wstępu uprawniających do wejścia na uniwersytet nie wywołały wśród studentów żadnych komentarzy. W środowisku studentów UW rozpowszechnia się pogłoska o wiecu w dniu 22 bm. Termin ten jest wymieniany przez wielu studentów bez podawania bliższych szczegółów. Ogólnie panuje przekonanie, że do zapowiedzianego wiecu nie dojdzie, niemniej jednak na uczelni może się zebrać większa grupa studentów, oczekująca z ciekawości na rozwój wydarzeń w dniu 22 bm.

Studentka V roku Wydziału Ekonomii Politycznej UW **Eleonora Majewska**¹ informuje swych znajomych o planowanym na dzień 22 bm. wiecu, stwierdzając, że jego miejsce nie zostało ustalone. Według niej wiec może odbyć się zarówno na terenie Uniwersytetu Warszawskiego, jak [i] przy pomniku A[dama] Mickiewicza lub przed pomnikiem Bohaterów Getta. W rozmowach wymieniona nie ukrywa swych sympatii do ruchu syjonistycznego. Jej zdaniem „usuwanie w ostatnim czasie z wysokich stanowisk osób pochodzenia żydowskiego odbywa się na rozkaz Moskwy”.

Z uzyskanych informacji z Wydziału Narzędziowni Warszawskich Zakładów Budowy Urządzeń Przemysłowych im. L[udwika] Waryńskiego wynika, że wśród robotników zatrudnionych w tym wydziale w ostatnim okresie czasu ukształtowała się kilkuosobowa grupa, której przewodzi b[yły] członek PZPR – ślusarz **Bodzianowski** (złożył legitymację partyjną). Wchodzący w skład tej grupy robotnicy **Feliks Chrzanowski**, **Jan Lis**, **Peralian** i **Cygnat** w chwilach wolnych od pracy podejmują rozmowy i dyskusje na tematy polityczne, zajmując przy tym wrogą postawę. **Bodzianowski** wypowiada się,

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kobryń.

¹ Informacja dotyczy prawdopodobnie Eleonory Majewskiej, ówczesnej studentki V roku Wydziału Prawa UW. **Zielińska Eleonora** (z d. **Majewska**) (ur. 1945). Prawnik, prof. dr hab. Absolwentka Wydziału Prawa UW (1968), pracownik Wydziału Prawa i Administracji UW (od 1970, dr 1974, dr hab. 1986, prof. nauk prawnych od 2002, m.in. wicedyrektor, dyrektor Instytutu Prawa Karnego), wykładowca Wyższej Szkoły Administracji Publicznej w Ostrołęce, pracownik naukowy Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, ekspert i delegat rządu RP w Komisji Statutu Kobiet ONZ (1995–1997), sędzia Trybunału Stanu (2004–2005, od 2011). AIPN, 1005/34316; AUW, WP 45384.

że dlatego złożył legitymację partyjną, bo nie mógł pogodzić się z prowadzoną przez partię polityką wobec klasy robotniczej. **Chrzanowski** uważa, że „partia i rząd są całkowicie skompromitowane w oczach społeczeństwa polskiego”. Wymienieni w prowadzonych rozmowach wskazują na stałe pogarszanie się warunków materialnych robotników w wyniku wzrostu cen.

Od red[aktora] Ostrowicza², pracującego w redakcji „Kuriera Polskiego”, otrzymano tzw. „Żydowski plan opanowania świata”. Plan ten został nadesłany do w[yżej] wymienionego dziennikarza przez pocztę (nadany w Krakowie dnia 16 bm.). Jest to już drugi wypadek kolportażu tego „dokumentu”, jaki zanotowano na terenie Warszawy. Identyczny bowiem egzemplarz otrzymano w dniu 10 bm. od prezesa Związku Izb Rzemieślniczych w Warszawie Sadłowskiego.

W dniu 19 bm. w skrzynkach pocztowych na terenie Warszawy ujawniono kilkadziesiąt ulotek, wykonanych odręcznie na kartonie, następującej treści:

„To-To to granda żydowska. Gry liczbowe to kanty i oszustwa. Straszne kanty w grach liczbowych”^c.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 389–390, mps.

^c Poniżej z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.

² **Ostrowicz Radosław** (ur. 1932). Dziennikarz. Absolwent UW, redaktor naczelny „Kuriera Polskiego”, członek Międzynarodowej Kapituły Orderu Uśmiechu (przewodniczący 1982–1990).

1968 kwiecień 19, Warszawa – Notatka dotycząca oceny działalności SB Komendy MO m.st. Warszawy podczas wydarzeń marcowych 1968 r.

Warszawa, dnia ^a19^a kwietnia 1968 roku

Tajne

Notatka

Wydarzenia marcowe na terenie wyższych uczelni w Warszawie wykazały, że organizacja oraz efektywność pracy operacyjnej w dziedzinie rozpoznania, dokumentowania i zwalczania antypaństwowej i antysocjalistycznej działalności były niedostateczne i nie w pełni odpowiadały potrzebom. Na ten stan rzeczy złożyło się szereg różnorodnych przyczyn.

Wydział III tut[ejszej] komendy, organizujący pracę operacyjną po zagadnieniu młodzieży akademickiej, na skutek niedostatecznej w stosunku do potrzeb obsady personalnej mógł wydzielić do pracy po tym zagadnieniu zaledwie 5-osobową grupę funkcjonariuszy. Ta nieliczna grupa pracowników była w stanie objąć swym zainteresowaniem operacyjnym tylko znikomą liczbę najbardziej aktywnych w uprzednim okresie czasu studentów, np. grupę Adama **Michnika** na terenie Uniwersytetu Warszawskiego. Zdecydowana większość studentów uchodziła naszemu zainteresowaniu. Sytuację na tym odcinku najlepiej charakteryzuje fakt, że dla przykładu młodzieżą studiującą na Politechnice Warszawskiej interesował się 1 pracownik, gdy tymczasem na tej właśnie uczelni studiuje kilkanaście tysięcy studentów oraz zatrudnionych jest kilka tysięcy pracowników naukowo-dydaktycznych i administracyjnych. Z orbity naszych zainteresowań operacyjnych wymykało się szereg spraw i zagadnień, jak np. nastroje większych grup studenckich, powiązania i związki zachodzące między studentami a pracownikami naukowymi, sytuacja wśród pracowników naukowo-dydaktycznych itp.

Nie lepiej przedstawiała się sytuacja na odcinku zabezpieczenia przed wrogą działalnością obiektów gospodarki narodowej znajdujących się na terenie Warszawy. Choć po tym zagadnieniu w Wydziale III pracowało 12 funkcjonariuszy, to ilość ważnych z punktu widzenia interesów państwa obiektów gospodarczych przewyższała ich możliwości i nie pozwalała na objęcie operacyjnym zainteresowaniem wielu zakładów przemysłowych, instytutów, biur projektów, obiektów gospodarki komunalnej itp.

Organizacja pracy, a przede wszystkim stan etatowej obsady personalnej w Wydziale III nie uwzględniała zachodzących przemian rozwojowych na terenie Warszawy, powstania nowych obiektów gospodarki narodowej, rozwoju szkolnictwa wyższego itp.

Z tych właśnie względów nie można było osiągnąć właściwych efektów w pracy operacyjnej. Choć dla przykładu znaleźliśmy i obserwowaliśmy od kilku lat działalność grupy studentów Uniwersytetu Warszawskiego skupionych wokół osoby Adama **Michnika** i działalność członków tej grupy była nam w zasadzie znana, to równocześnie nie

^{a-a} Wpisano odręcznie.

zdołaliśmy ustalić wszystkich jej powiązań, kontaktów itp., co w efekcie doprowadziło do pewnego zaskoczenia nas, jeśli chodzi o rozwój wydarzeń w marcu br.

Jeśli chodzi o skuteczność stosowanych form i metod zapobiegania i przeciwdziałania wrogiej działalności, to w okresie poprzedzającym wydarzenia marcowe Służba Bezpieczeństwa tutaj[ejszej] komendy osiągała na tym odcinku pewne efekty. Skutecznie, dla przykładu, zapobiegano w roku 1967 powstawaniu nielegalnych organizacji młodzieżowych na terenie szkół średnich. Przeprowadzone w kilku wypadkach rozmowy ostrzegawcze, rozmowy z rodzicami oraz powiadomienie odpowiednich władz szkolnych skutecznie zapobiegło rozwojowi tych organizacji i zlikwidowało je w zarodku. Pewne efekty uzyskano również w zakresie zabezpieczenia tajemnicy państwowej, spadku awaryjności itp. na tych obiektach gospodarki narodowej, na których prowadzono systematyczną pracę operacyjną. Równocześnie jednak nie zdołano w skuteczny sposób przeciwdziałać wrogiej, antysocjalistycznej działalności ze strony niektórych osób ze środowiska literackiego, jak również grupy Adama Michnika, Karola Modzelewskiego, Jacka Kuronia oraz powiązanych z nią pracowników naukowych Uniwersytetu Warszawskiego.

Stosowane przez nas w stosunku do tych osób takie formy przeciwdziałania, jak rozmowy ostrzegawcze, rozmowy z rodzicami (w odniesieniu do studentów), informowanie władz uczelni o postępowaniu osób studiujących i wnioskowanie o wyciągnięcie w stosunku do nich odpowiednich konsekwencji, w praktyce nie dawały spodziewanych efektów. Osoby te, chociaż niejednokrotnie deklarowały wobec nas przerwanie wrogiej, antysocjalistycznej działalności, faktycznie nadal ją kontynuowały. Na ten stan rzeczy składało się wiele różnorodnych przyczyn, niezależnych w poważnym stopniu od naszych możliwości.

W toku wydarzeń marcowych współdziałanie Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej w zasadzie zdało egzamin. Jednostki MO w miarę posiadanych możliwości przekazywały do Służby Bezpieczeństwa informacje o planach i zamiarach wrogich grup i osób. W zakresie pracy dochodzeniowo-śledczej, pomimo połączenia na okres wydarzeń Wydziału Dochodzeniowego i Wydziału Śledczego, wystąpiły poważne braki. Okazało się w praktyce, że wydziały te zostały zaskoczone ilością osób zatrzymanych i nie potrafiły na bieżąco prowadzić ich ewidencji i dokumentować działalności. Stąd też szereg osób z braku odpowiednich dowodów ich winy trzeba było zwalniać po upływie 48 godzin, mimo że wiele z nich w trakcie ekscesów czynnie występowało przeciwko interweniującym funkcjonariuszom MO i ORM. Napływ zatrzymanych w dniach 8, 9, 11 marca br. był tak duży, że Komenda Stołeczna MO nie dysponowała odpowiednią ilością pomieszczeń do ich osadzenia. Zatrzymanych w toku zajęć przewożono do więzienia w Białołęce Dworskiej, a nawet do Pułtuska, rzeczą jasną jest, że taka sytuacja nie ułatwiała pracy dochodzeniowo-śledczej.

Współdziałanie z Wojskową Służbą Wewnętrzną w czasie wydarzeń marcowych zdało egzamin. Szczególnie trafnym posunięciem organizacyjnym było oddelegowanie przez WSW odpowiedzialnego oficera, który na bieżąco kontaktował się z tutaj[ejszą] komendą, przekazywał uzyskiwane informacje, załatwiał sprawy dot. osób wojskowych, powoływanie studentów do wojska itp.

Organizacja oddzielnych sztabów Służby Bezpieczeństwa i MO na szczeblu tutaj[ejszej] komendy nie zdaje egzaminu. W toku wydarzeń marcowych w tutaj[ejszej] kome-

dzie działał jeden sztab, w skład którego wchodziłi zarówno odpowiedzialni funkcjonariusze MO, jak i Służby Bezpieczeństwa. Równocześnie efektywność pracy tego sztabu mogłaby być większa i bardziej skuteczna, gdyby członkowie jego kierownictwa sami nie opracowywali niezbędnych dokumentów sztabowych, lecz otrzymywali je od odpowiedniej komórki znajdującej się przy sztabie. Wydaje się konieczne, aby w przyszłości przy tzw. stałym sztabie tut[ejszej] komendy powstała etatowa komórka sztabowa, której zadaniem powinno być m.in. opracowywanie odpowiednich dokumentów i planów działania na wypadek zagrożenia. Wcześniejsze opracowanie takich dokumentów ułatwiałoby i przyspieszało w znacznym stopniu podejmowanie decyzji w wypadku zaistnienia określonej sytuacji.

Funkcjonowanie środków łączności i techniki operacyjnej w czasie wydarzeń w marcu było niedostateczne. Pomimo stosunkowo dużego nasycenia bezprzewodowymi środkami łączności (radiostacje) ich wykorzystanie nie było pełne. Stosowane radiostacje posiadają zbyt małą ilość kanałów [do] organizowania sprawnie działających sieci łączności. W pracy wykazują zbyt małą stabilność i dużą wrażliwość na zakłócenia. W tut[ejszej] komendzie brak jest oddzielnej centrali radiowej, która podejmowałaby pracę w wypadku działań o charakterze specjalnym i obejmowała swym zasięgiem zarówno radiostacje znajdujące się na wyposażeniu milicji, jak i Służby Bezpieczeństwa. W centrali tej powinny znajdować się odpowiednie urządzenia dyspeczerskie, magnetofony do zapisywania treści przeprowadzanych rozmów, dyktafony itp. Skupienie w jednym miejscu, a nie – jak to ma miejsce dotychczas w kilku pomieszczeniach – łączności radiowej zapewniałoby także koncentrację informacji o aktualnej sytuacji na terenie miasta i prowadzonych w związku z nią działaniach.

Wykorzystanie środków techniki operacyjnej, jak to wykazała praktyka w trakcie wydarzeń, było niedostateczne. Na ten stan rzeczy między innymi rzutuje brak w tut[ejszej] komendzie Wydziału „T”, który na bieżąco realizowałby potrzeby wynikające z pracy operacyjnej. Realizacja naszych zamówień przez Biuro „T” pomimo dużej pomocy w praktyce natrafia na trudności związane z brakiem odpowiedniej ilości tzw. oczek w odniesieniu do PT, trudnościami w instalowaniu PP itp. Z tych względów wydaje się celowe utworzenie w tut[ejszej] komendzie lub stworzenie przy Biurze „T” MSW odrębnego Wydziału „T” realizującego potrzeby tut[ejszej] komendy w zakresie techniki operacyjnej.

Obieg i wykorzystanie oraz ewidencja bieżących informacji, a także dokumentacja pracy operacyjnej w trakcie wydarzeń przebiegały z opóźnieniem. Na ten stan rzeczy wpływały zarówno trudności natury etatowej, jak i duża ilość napływających informacji.

Reasumując, należy stwierdzić, że wydarzenia, jakie w miesiącu marcu br. miały miejsce na terenie Warszawy, postawiły przed tut[ejszą] komendą konieczność rozwiązania szeregu problemów, z których część przekracza nasze możliwości.

Do problemów tych m.in. należy:

1. Powiększenie stanu etatowego Wydziału III tut[ejszej] komendy, tak aby mógł on objąć swym zainteresowaniem operacyjnym w całej pełni środowisko młodzieży akademickiej, środowisko pracowników dydaktyczno-naukowych zatrudnionych [na] wyższych uczelniach oraz te obiekty gospodarki narodowej, które dotychczas nie znajdowały się w bezpośredniej ochronie operacyjnej, a obecnie z racji swego znaczenia dla tej gospodarki winny być takiej ochronie poddane. Dotyczy to między innymi

szeregu instytutów naukowych, biur projektów itp. Przy tej okazji należałoby rozważyć celowość stworzenia odrębnego Wydziału Ekonomicznego Służby Bezpieczeństwa, biorąc chociażby pod uwagę wielką koncentrację obiektów gospodarki narodowej na terenie m.st. Warszawy. Tym bardziej że etatowa rozbudowa Wydziału III i zwiększenie w związku z tym zakresu pracy po linii gospodarki narodowej w praktyce utrudniałoby efektywne kierowanie pracą tej jednostki (szereg luźno zązębiających się, a zarazem ważnych zagadnień).

2. Utworzenie stałej, kilkusobowej komórki sztabowej [do] opracowywania i aktualizowania odpowiednich dokumentów sztabowych na wypadek zagrożenia. Komórka ta winna zajmować się przygotowaniem dokumentów pozwalających na skuteczne działanie organów MO i SB zarówno na terenie określonych obiektów, jak i w różnych rejonach miasta w wypadku zaistnienia potrzeby.

3. Szybkie podjęcie decyzji w sprawie utworzenia w tut[ejszej] komendzie lub Biurze „T” MSW odpowiedniego Wydziału „T” realizującego potrzeby tut[ejszej] jednostki w zakresie wykorzystania techniki operacyjnej.

4. Rozważenie możliwości zwiększenia liczby pomieszczeń do pracy w związku z wyłaniającą się potrzebą zwiększenia obsady etatowej w Służbie Bezpieczeństwa. Dotychczasowa ilość pomieszczeń do pracy pozostająca w dyspozycji Służby Bezpieczeństwa okazuje się w praktyce daleko niewystarczająca (do prowadzenia pracy wykorzystuje się m.in. sale konferencyjne itp.).

5. Zorganizowanie odpowiednio wyposażonej centrali radiowej na wypadek podjęcia działań o charakterze specjalnym.

6. Powołanie na szczeblu komendy oraz w Wydziale III grupy analityczno-sprawozdawczej [do] prowadzenia bieżącej analizy i dokumentacji napływających informacji o sytuacji operacyjnej, stanie zagrożenia, nastrojach itp.

7. Odpowiednie zwiększenie etatowe Wydziału „B”, gdyż – jak wykazały doświadczenia marcowe – wydział ten nie posiada możliwości podejmowania pod obserwację większej ilości figurantów jednocześnie przy równoczesnym realizowaniu innych niezbędnych działań.

Wyk. 2 egz.

Źródło: AIPN, 0746/2, k. 493–499, mps.

1968 kwiecień 19, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu IV MSW płk. Stanisława Morawskiego dotycząca posiedzenia Komisji Głównej Episkopatu Polski

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament IV
L.dz. **00-105/68^a**

Warszawa, dn. 19 kwietnia 1968 r.
Tajne spec. znaczenia

Informacja
dotyczy posiedzenia Komisji Głównej Episkopatu

W dniu 19 IV 1968 r. w godzinach od 10.00 do 17.00 odbyło się nadzwyczajne posiedzenie Komisji Głównej Episkopatu zwołane przez kard. Wyszyńskiego w celu przedyskutowania aktualnej sytuacji politycznej oraz roli i miejsca Kościoła.

Udział w posiedzeniu wzięli: kard. Wojtyła, arcybiskupi Baraniak, Kominek oraz biskupi: Choromański, Dąbrowski, Kałwa, Jop, Tokarczuk. Posiedzeniu przewodniczył kard. Wyszyński, który dokonał analizy rozwoju wydarzeń politycznych w kraju oraz zrelacjonował treść rozmów przeprowadzonych z posłami Zawieyskim i Zabłockim. Zawieyski zgłosił się sam na rozmowę i na wstępie oświadczył, że nareszcie jest wolny. Podziękował jednocześnie za list osobisty napisany przez kard. Wyszyńskiego zaraz po jego wystąpieniu w sejmie. Wyszyński podkreślił, że list ten napisał w tonie b[ardzo] serdecznym, aby podtrzymać Zawieyskiego na duchu. W rozmowie zwrócił Zawieyskiemu uwagę, że w tej chwili winien on czuć nad klubami, gdyż rozeszły się pogłoski, że w KIK prowadzona będzie „rozbórka” wokół syjonistów.

W rozmowie z Zabłockim szczególnie zaakcentował znaczenie wystąpienia Zawieyskiego, który tym zjednał sobie społeczeństwo i zrehabilitował katolików. Był to głos „rejtanowski”, który uratował honor sejmu. Można było mieć zastrzeżenia do momentów wychwalających rolę partii i Gomułki, ale generalnie wystąpienie to było głosem społeczeństwa. Było to jednocześnie bohaterstwo, gdyż całe kuluary jak za Piłsudskiego oficerami, tak obecnie wypełnione były ormowcami. Akcja antysemita prowadzona przez partię i rząd ma na celu odwrócenie uwagi społeczeństwa od tych, którzy faktycznie ponoszą winę za trudną sytuację, w jakiej znalazła się Polska. Problemy wysuwane przez młodzież obecnie usiłuje się odsunąć na bok, a całą uwagę skierować na syjonizm. Akcja ta zyskała sympatię społeczeństwa, które było „gniecione” przez Żydów. Gdyby włączył się jeszcze do tego episkopat, w świat poszłoby, że cała Polska jest antysemita. Dzisiaj semityzm to syjonizm, a antysemita to partia.

Obecnie Gomułka chce się uratować, chociaż na krótko. Najważniejsze jest jednak to, żeby – tak jak w Czechach – nie doszło do zagrożenia naszej suwerenności. W wypadkach marcowych wojsko tylko pozornie stało na uboczu, faktycznie zaś była grupa generałów, która chciała koniecznie wystąpić oficjalnie.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Powyższa sytuacja spowodowała, że do sekretariatu episkopatu i osobiście do Wyszyńskiego docierały głosy sugerujące zajęcie przez Kościół stanowiska albo po jednej, albo po drugiej stronie. Tendencji tych nie uważa za słuszne, gdyż Kościół nie może dać się w tej chwili wciągnąć w rozgrywki personalne w partii i w rządzie. Kościół będzie musiał wkroczyć dopiero w decydującym momencie, który jeszcze nie nadszedł. Niemniej jednak Wyszyński uważa, że jakieś stanowisko Kościół winien zająć, gdyż musi zachować własną twarz moralną wobec narodu i w tym celu zwołał posiedzenie Komisji Głównej.

W dyskusji, jaka się wywiązała po wystąpieniu Wyszyńskiego, wzięli udział wszyscy biskupi. Abp Kominek stwierdził, że nowe prądy idą nie tylko przez Polskę, ale i przez inne kraje. Kościół winien za to „dziękować Bogu”. Trzeba zabrać głos i poprzeć młodzież, która stoi wokół Kościoła, a nie wokół komunizmu, należy to zrobić jednak językiem ewangelicznym i nie spieszyć się. Nie włączać się personalnie – a więc nie bronić Zawieyskiego i innych, którzy nie wiadomo, z jakich powodów zajęli takie stanowisko. Istotnym zjawiskiem doby obecnej jest szkalowanie narodu polskiego i oskarżanie go o antysemityzm. Episkopat musi w tej sprawie zabrać głos w obronie narodu, tak aby dotarło to do opinii międzynarodowej. Ostatnio doszły głosy, że niektóre osoby lansują wśród księży pogłoski, iż władza dogada się z prymasem. Jest to prawdopodobnie jeszcze jeden wybieg mający na celu uwikłanie Kościoła w rozgrywki personalne.

Tezy Kominka w zasadzie poparł kard. Wojtyła, który stwierdził, że wydarzenia aktualne uzależnione są i będą od rozgrywki o władzę, jaka toczy się w partii i w rządzie. Społeczeństwo przemówiło przez usta pisarzy i to właśnie idzie po linii Kościoła posoborowego. Wojtyła, rozważając ewentualny głos episkopatu w tej sprawie, zaproponował, że można to będzie zrobić na tle pięćdziesięciolecia odzyskania niepodległości lub ewentualnie w formie orędzia episkopatu do biskupów niemieckich. Orędzie takie zostałoby rozesłane do episkopatów całego świata.

Bp Jop, zgadzając się z analizą dokonaną przez kard. Wyszyńskiego, oświadczył, że sytuacja ciągle zmienia się. Na razie zwyciężył Gomułka, a więc siły zachowawcze, ale jutro może być inaczej. Dlatego też Kościół na razie nie powinien zajmować stanowiska, poprzestać na liście do premiera, a wystąpić wtedy, kiedy zajdą nowe wydarzenia.

Bp Dąbrowski stwierdził, że z komunikatu, który odczytano na ambonach, władze są raczej zadowolone. Wobec listu do premiera, na który dotychczas nie otrzymali odpowiedzi, zajęto stanowisko negatywne. Studenci list ten posiadają i kolportują. Nie podjęli jego treści jednak dziennikarze zagraniczni. Bp Choromański w związku z tym zwrócił uwagę, że korespondenci zagraniczni zbyt mało intensywnie informują swoje redakcje i dlatego Wolna Europa nie posiada w ostatnim okresie właściwego rozeznania.

Abp Baraniak w krótkim wystąpieniu powiedział, że wszędzie daje się odczuć problem żydowski. Naród jest posądzany o antysemityzm. Popelniono zbrodnie, wciągając społeczeństwo i młodzież do ciemnych rozgrywek personalnych, dlatego też episkopat winien bronić godności narodu. Podobne stanowisko zajęli bp. Tokarczuk i Kałwa.

Po zakończonej dyskusji abp Kominek odczytał projekt deklaracji episkopatu. Wyszyński i zebrani ocenili go negatywnie, gdyż zbyt dużo mówi się w nim o rasizmie i antysemityzmie. Według Wyszyńskiego społeczeństwo przyjęłoby to negatywnie, gdyż partia po to rozpętała nagonkę na Żydów, żeby zdobyć sobie zaufanie społeczeństwa. W związku z tym Wyszyński przedstawił słownie szkic komunikatu, który ma opraco-

wać abp Kominek wraz z ks. Orsulikiem i przedstawić do rozpatrzenia na posiedzeniu Komisji Głównej w dniu 2 maja.

W związku ze śmiercią bp. Świrskiego – ordynariusza diecezji podlaskiej, Wyszyński przedstawił trzy kandydatury biskupów na to stanowisko: Wosiński – sufragan płocki, Zaręba – sufragan włocławski, oraz Mazur – sufragan lubelski. Kandydatury zyskały aprobatę Komisji Głównej, z tym że za najbardziej odpowiedniego uważa się bp. Mazura. Dotychczasowy sufragan bp Skomorucha ze względu na brak odpowiednich predyspozycji nie będzie brany pod uwagę przy awansie.

Wyszyński zaapelował do członków Komisji Głównej, ażeby udzielić daleko idącej pomocy bp. Kulikowi z Łodzi i bp. Ablewiczowi¹ z Tarnowa, którzy w swych diecezjach mają bardzo trudną sytuację i borykają się z wieloma trudnościami.

Następnie Wyszyński poinformował o nominacji na biskupa dotychczasowego wikariusza kapitulnego diecezji lubaczowskiej ks. Nowickiego. Jak podkreślił Wyszyński, jest to na tyle istotne osiągnięcie, że Watykan b[ardzo] długo nie chciał wyrazić zgody, mając na uwadze ewentualną nominację w Lubaczowie biskupa obrządku wschodniego. Dalsze starania o mianowanie Nowickiego administratorem apostolskim będą poczynione przez Wyszyńskiego w Watykanie w najbliższym czasie.

Dyrektor Departamentu IV MSW
(–) płk mgr St[anisław] **Morawski**

Źródło: AIPN, 0648/23, t. 2, k. 386–390, mps.

¹ **Ablewicz Jerzy Karol** (1919–1990). Arcybiskup, biskup ordynariusz tarnowski. Święcenia (1943), wikary w Trzecieńcu, Przeworsku, student Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL (1946–1949), dr filozofii (1949), prefekt (od 1949), wicerektor seminarium duchownego w Przemyślu (od 1957), biskup tarnowski (1962), delegat episkopatu Polski na IV sesję zwyczajną Światowego Synodu Biskupów (1974), arcybiskup *ad personam* (1987).

1968 kwiecień 19, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału II Departamentu III MSW pplk. Józefa Kuśnierza z doniesienia KP ps. „Woliński” dotycząca sytuacji na Uniwersytecie Warszawskim

Warszawa, dnia 19 kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^a2^a

Notatka

ze spotkania z KP „Woliński” w dniu 19 IV [19]68 r.

„Woliński” podał, co następuje:

Kilka razy przebywał na terenie Uniwersytetu Warszawskiego. Rozmawiał z młodszymi studentami i przysłuchiwał się rozmowom, jakie między sobą prowadzili.

1. Wśród studentów panuje nastrój wyczekiwania, że „coś” będzie 22 kwietnia, że „coś” ma się zdarzyć w tym dniu. Mówi się o ogólnopolskim strajku akademickim. Również mówi się, że „coś” będzie w dniu 1 maja.

Studenci mówią, że wśród młodzieży istnieją 3 grupy: 1) studenci, 2) Żydzi, 3) partia. Studenci jako grupa, nie mogąc walczyć na dwie strony, muszą walczyć wspólnie z Żydami. Idą też dlatego razem z Żydami, bo Żydzi posiadają więcej informacji, więcej wiedzę, co się gdzie dzieje.

Od Żydów można się dowiedzieć wielu ciekawych rzeczy. Część studentów od 7 kwietnia bojkotuje prasę. Nie kupuje prasy.

2. Z kół L[eszka] Kołakowskiego rzucono hasło nieobejmowania posad po zwolnionych osobach. Ma ono na celu przekonanie władz, że nie tak łatwo można ich zastąpić.

Mówiła mi o tym dr Barbara Grochulska, pracownik Instytutu Historii UW, asystentka profesora Kieniewiczza. Grochulska solidaryzuje się z grupą zwolnionych z UW profesorów.

Jako przykład działania powyższego hasła podał fakt wycofania w ubiegłym tygodniu podania o pracę z redakcji PWN przez dr. historii Adama **Wrzoska**, pracownika Wojskowego Biura Historycznego^{b1}. Wrzosek złożył podanie o pracę w PWN w styczniu 1968 r. Jest on cywilnym pracownikiem Wojsk[owego] Biura Historycznego.

3. Kowalska Zofia, kierownik archiwum redakcji „Życia Warszawy”, mówiła, że studenci prowadzą pracę polityczną wśród robotników w zakładach pracy.

Studenci wyjaśniają robotnikom, że prowadzona przez nich walka o wolność słowa oznacza również walkę z oficjalną i ukrytą podwyżką cen. Mówią oni, że planowali coś

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Tak w oryginale.

¹ Prawdopodobnie chodziło o dr. Mieczysława Wrzoska, ówczesnego pracownika Wojskowego Instytutu Historycznego. W 1959 r. WIH zastąpił istniejące wcześniej (od 1957) Biuro Historyczne WP. **Wrzosek Mieczysław** (ur. 1930). Historyk, prof. dr hab. Absolwent UW (1958), kustosz w CAW (1956–1961), pracownik WIH (1961–1974), Fili UW w Białymstoku/Uniwersytetu w Białymstoku (1974–2000).

urządzić na 1 maja, ale przelożyli to na 22 lipca, ponieważ nie zdążyli przygotować robotników do wystąpień. O powyższym mówił Kowalskiej jej mąż Bohdan, który przyniósł do domu ulotkę kolportowaną w jego zakładzie pracy.

Ulotkę wydali studenci. „Woliński” nie wie, gdzie pracuje mąż Kowalskiej. Kowalska mówi to też, że prowadzona jest kampania wyjaśniająca, iż Staszewski i Zambrowski nie mają nic wspólnego z wystąpieniami studentów.

Odb. w 2 egz.
Druk. O.K./IV

Inspektor Wydz[iału] II Dep[artamentu] III MSW
(-) ppłk J[ózef] Kuśnierz^c

Źródło: AIPN, 00170/553, t. 1, k. 63–64, mps.

^c *Poniżej odręczna adnotacja o treści: Wykorzystał Wydz[iału] I Dep[artamentu] III, 2 egz., teczka robocza „Woliński”, 1 egz. str. 1 przekazano do Wydz[iału] IV Dep[artamentu] III – tow. Trzaska (w załączeniu pokwitowanie). Wyciąg dot. Kowalskiej Zofii załączono do teczki Z. Kowalskiej.*

1968 kwiecień 19, Warszawa – Doniesienie źródła ps. „Wyrwicz” dotyczące opinii i komentarzy na temat sytuacji politycznej wygłaszanych w TSKŻ i agencji Interpress

^{ab}Dnia 18 IV miały miejsce rozmowy w siedzibie TSKŻ (ul. Nowogrodzka). Sekretarz wydawnictwa „Idisz Buch” red[aktor] Gruber mówił z wielką troską o sytuacji i atmosferze na terenie TSKŻ. „To są ostatnie chwile stowarzyszenia” – powiedział. Uważa on, że w najbliższym czasie zostaną podjęte decyzje o rozwiązaniu towarzystwa. Zwalnianie Żydów z pracy stawia ich – zdaniem ww. – w bardzo ciężkiej sytuacji materialnej i społecznej i zmusza do emigracji. Gruber twierdzi, że wielu Żydów chciałoby pozostać w Polsce, że wielu uważa Polskę za swoją prawdziwą ojczyznę – ale obecna atmosfera i represje (zwalnianie z pracy i nieprzydzielanie nowego zatrudnienia) zmusza[ją] wielu ludzi do wyjazdu. Mówiąc o antypolskich wystąpieniach niektórych Żydów, którzy wyjechali z Polski, Gruber jest zdania, że są oni zmuszani przez władze Izraela do zajmowania odpowiedniego stanowiska. Lojalność wobec kraju, w którym się żyło, jest łamana przez nacisk władz Izraela. Antypolskość ma być miernikiem oceny przybyszów z Polski i decyduje o szansach materialnych i zrobieniu kariery. Red[aktor] Kwaterko¹ żalił się na ataki prasowe wymierzone przeciwko TSKŻ. Mówił o akcjach Wydziału Socjalnego towarzystwa. Twierdzi, że wśród podopiecznych, którzy korzystali z zapomóg TSKŻ, znajdowali się nie tylko Żydzi, lecz również rodziny polskie. Wg informacji ww. TSKŻ przyznał pomoc finansową około 300 Polakom. Jeśli chodzi o przyszłość TSKŻ, widzi on możliwość dalszego istnienia towarzystwa, ale w okrojonej i marginalnej działalności.

16 IV miała miejsce rozmowa z działaczem ZBoWiD Ignacym Gotlibem. Irytował się na działalność publicystyczną niejakiego Iwańskiego². Gotlib twierdzi, że Iwański

^a Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: 3 egz.

^b Powyżej z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Źródło: „Wyrwicz”, przyjął: M.K., w środkowej części dokumentu odręczna adnotacja o treści: Doniesienie, z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Warszawa, dnia 19 IV [19]68 r. Tajne.

¹ **Kwaterko Adam (Abraham)** (1913–1993). Robotnik pracujący przy wyrobieniu torebek damskich w Warszawie (do 1939), w ZSRR (1939–1946, m.in. żołnierz Armii Czerwonej), w Polsce (od 1946), redaktor „Folks Sztyme” (m.in. kierownik działu korespondentów robotniczych, redaktor naczelny od 1982), działacz TSKŻ (m.in. sekretarz ZG). Członek PZPR. AIPN, 002086/633.

² **Iwański Henryk** (ps. „Bystry”) (1903–1978). Wiele faktów z biografii H. Iwańskiego jest trudnych do ustalenia. Przed wojną w Warszawie, pracownik Banku Polskiego przy ul. Bielańskiej, kwaciarni, szpitala św. Stanisława na Woli, gdzie pracował również w czasie okupacji, miał walczyć w powstaniu warszawskim, po powstaniu w Pruszkowie, Krakowie, po powrocie do Warszawy zajmował się drobnym handlem, przystąpił do wspólnoty świadków Jehowy (1948), w związku z tym aresztowany (IV 1950), skazany na 4 lata więzienia (VII 1952), zwolniony na mocy amnestii (III 1953), wyrok uchylono (1957), wraz z żoną uhonorowany medalem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” przez Instytut Yad Vashem (1964). Według zmikrofilmowanych dokumentów SB miał doraźnie współpracować z ppłk. Jerzym Kudasiem z Wydziału VII Departamentu II MSW (druga połowa lat 60.). Autor relacji na temat pomocy udzielanej Żydom przez Polaków (w której sam miał odgrywać pierwszoplanową rolę), m.in. w tworzeniu ŻZW, w ucieczkach z getta i ukrywaniu się, w czasie powstania w getcie, oraz wspomnień o wspólnej walce Polaków razem z bojownikami żydowskimi przeciwko Niemcom w czasie powstania w getcie. Współcześnie jego relacje zostały uznane przez historyków za niewiarygodne. D. Libionka, L. Weinbaum, *Bohaterowie, hochsztaple-ry, opisywacze. Wokół Żydowskiego Związku Wojskowego*, Warszawa 2011.

ma sfalszowany stopień oficerski majora. Zdaniem rozmówcy Iwański nigdy majorem ani żadnym oficerem nie był. Stopień został mu spreparowany przez płk. „Radosława”³, z którym Iwański pozostaje w ścisłym kontakcie. Sprawę powyższą zna doskonale inwalida wojenny, emerytowany major nazwiskiem Książek. Gotlib krytykował decyzję ZG ZBoWiD, który zamierza wysłać Iwańskiego do Wiednia na międzynarodową konferencję dotyczącą hitlerowskiego planu wyniszczenia Żydów. Iwański ma tam podobno referować przebieg walk polskiego podziemia przeciwko hitlerowskim aktom eksterminacji Żydów. Gotlib obawia się, czy Iwański sprosta zadaniom, gdyż, zdaniem ww., ogromna większość okupacyjnej działalności Iwańskiego w dziedzinie ratowania Żydów – jest fikcją.

18 IV odbyły się rozmowy na terenie Interpressu. Red[aktor] Wilczur zastanawiał się, czy podjąć decyzję o wstąpieniu do partii, bo mogą go posądzić o chęć zrobienia kariery. Prezes Solecki⁴, zdaniem ww., prowadzi złą politykę personalną i ma na względzie wyłącznie osobiste korzyści i karierę. Wilczur uważa, że Solecki „jest człowiekiem” sekretarza KC A[rtura] Starewicza. Mówiąc o decyzjach w sprawie Żydów zajmujących eksponowane stanowiska w aparacie państwowym i partii, Wilczur skwitował je jednym zdaniem: „To mi przypomina rzeź bydła w Argentynie”. Red[aktor] Karwińska oburzała się na krytykę i ataki wymierzone w studentów oraz profesorów: „Gdyby nie oni, nigdy nie dowiedzielibyśmy się, ile jest zła” – powiedziała. „Trzeba podziękować studentom za to, że wyszli na ulicę”. „Okazało się, że oni mają rację” itd. Karwińska negatywnie oceniła akcję rządową (zmiany na wielu kierowniczych stanowiskach), twierdząc, że to poderwało w ogóle zaufanie do najwyższych czynników. Czyżby „w górze” nie wiedziano o tym wszystkim poprzednio, czy te draństwa były „niespodzianką”. Jeśli tak, to jest to świadectwem nieudolności władz. Jeśli zaś wiedziano o tym wszystkim, to po co czekano? Wnioski, jakie z tego wyciągnęła Karwińska, każą spodziewać się dalszych zmian, bo społeczeństwo ma już wszystkich dosyć i oczekuje, że do władzy dojdą ludzie

³ **Mazurkiewicz Jan** (ps. „Jan”, „Sęp”, „Socha”, „Zagłoba”, „Radosław”) (1896–1988), gen. bryg. Członek Związku Strzeleckiego (1914), żołnierz Legionów Polskich (1914–1918, w niewoli rosyjskiej 1914–1915, zbiegł, w areszcie austriackim do 1916), II Korpusu Polskiego na Wschodzie (1918), członek POW (1918), oficer WP (1918–1922, 1927–1939), uczestnik wojny obronnej 1939 (w Grupie Operacyjnej Dywersji „Zygmunt”), organizator (1939) i komendant Tajnej Organizacji Wojskowej (1940–1943), zastępca dowódcy (od 1943), dowódca (od II 1944) Kierownictwa Dywersji KG AK, powstaniec warszawski (dowódca Zgrupowania „Radosław” – z przerwą 11–26 VIII 1944, kiedy był ciężko ranny, dowódca Górnego Czerniakowa 5–20 IX 1944), po rozwiązaniu AK dowódca Okręgu Centralnego DSZ (od I 1945), aresztowany (VIII–IX 1945), po zwolnieniu przewodniczący Centralnej Komisji Likwidacyjnej AK, autor apelu do byłych żołnierzy AK nawołującego ich do wyjścia z konspiracji (8 IX 1945), aresztowany (od II 1949), skazany na karę dożywotniego więzienia (XI 1953), więziony (do 1956), zrehabilitowany (1957), prezes Spółdzielni Budowlanej „Sław” (1957–1964). Członek m.in. ZBoWiD (od 1947, wiceprezes Zarządu Okręgu Warszawskiego 1957–1964, wiceprezes ZG od 1964), prezydium Rady Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa.

⁴ **Solecki Jerzy** (ur. 1926). Dziennikarz. Prezes Polskiej Agencji Interpress, dyrektor Instytutu Polskiego w Wiedniu (1979–1982). Według dokumentów SB miał być zarejestrowany jako KO ps. „Parmen” Wydziału I Departamentu I MSW (1979–1983). Według notatki służbowej inspektora Wydziału I Departamentu I MSW por. Lecha Trzebuni (3 XI 1983), wnioskującego o złożenie sprawy KO ps. „Parmen” do archiwum, współpracą z nim w okresie jego pobytu w Wiedniu „nie przyniosła większych korzyści operacyjnych. [...] Przekazał on kilka informacji o nikłej wartości. Głównie jego pomoc naszej służbie wyrażała się w zabezpieczeniu z pozycji oficjalnej (np. w legendowaniu nieobecności naszych oficerów w pracy przykrycia) interesów naszej służby”. W konkluzji uznał on, że m.in. ze względów formalnych (sposób pozyskania – zarejestrowany po rozmowie z gen. J. Słowikowskim przed wyjazdem do Wiednia, podczas której „potwierdził gotowość udzielania w Austrii wszelkiej pomocy naszej służbie”, brak bliższych informacji biograficznych) „trudno jest określać [go] mianem kontaktu operacyjnego”. AIPN, 01285/952.

całkiem nowi. Jeśli nie nastąpi całkowita wymiana aparatu władzy – zdaniem Karwińskiej – społeczeństwo nie udzieli nikomu kredytu zaufania. Ww. uważa, że wszyscy muszą odejść – zarówno ci, co robili świństwa, jak również ci, co o tym wiedzieli, a nie reagowali w porę.

Na terenie Biura Pełnomocnika Rządu do spraw [Wykorzystania] Energii Jądrowej trwa w dalszym ciągu akcja oczyszczania szeregów załogi z ludzi przypadkowych, nieudolnych, karierowiczów. Prac[ownik] tego biura I. Przesmycka mówi o opiniach załogi, z której większość podobno żałuje min. Billiga. Uważany jest za człowieka, który padł ofiarą swojej dobroci oraz intryg. Billig podobno udzielał dość łatwo zezwoleń na wyjazdy zagraniczne ludziom podejrzanym. Kilka osób wykorzystało słaby charakter Billiga, wyjednało zezwolenie na wyjazd, a po wyjeździe odmówiło powrotu. Ponadto wykryto w biurze sporo nadużyć i szkodnictwa. Billig podobno wydawał zezwolenia na opłacanie dewizami nauki na wyższych uczelniach zagranicznych dzieciom niektórych urzędników biura. Z tej formy pomocy korzystały dzieci kilku dyrektorów biura. Za wspomniane niedociągnięcia i nadużycia b[yły] min[ister] Billig miał być zatrzymany przez władze śledcze.

Ignacy Gotlib przyniósł pogłoskę usłyszaną podobno na terenie ZG ZBoWiD, jakoby wicemin[ister] Naszkowski został zdjęty z dotychczasowego stanowiska.

19 IV [19]68 [r.]

„Wyrwicz”⁵

Źródło: AIPN, 00170/530, t. 1, k. 170–171a, rkps.

⁵ Publikowane doniesienie znajduje się w pierwszym tomieteczki pracy TW ps. „Wyrwicz”, „Czwórka”. Zachowały się cztery tomy teczki pracy TW (zawierające dokumenty z lat 1966–1974) zarchiwizowane wraz z teczką personalną TW ps. „Wyrwicz”, „Czwórka”. Według dokumentów znajdujących się w tezcze personalnej TW miał nim być Stanisław Kamiński, s. Józefa, ur. 10 X 1925 r. Wszystkie pięć tomów oznaczonych zostało numerem archiwalnym Biura „C” MSW 11283/I, natomiast drugi, trzeci i czwarty tom teczki pracy TW nr. rej. 10652 Biura „C” MSW. Na okładce teczki personalnej TW widnieje poprawiony nr rej. 10662, ale na znajdujących się w niej karcie kontrolnej, arkuszu kontroli TW i postanowieniu o rozwiązaniu współpracy z TW ps. „Czwórka” (wcześniej ps. „Wyrwicz”) znajduje się nr rej. 10652. Według zapisów w dzienniku rejestracyjnym MSW pod nr. 10652 Wydział III Departamentu III MSW dokonał rejestracji (17 VIII 1964) w kategorii „kont[akt] fig[uranta]”, zmieniono kategorię rejestracji na TW ps. „Wyrwicz” (4 IX 1968), zmieniono pseudonim TW na „Czwórka” (12 VI 1974), sprawę zdjęto z ewidencji i przekazano do archiwum (30 III 1976). Według zapisów w dzienniku archiwalnym MSW o sygnaturze I pod nr. 11283 odnotowano złożenie do archiwum akt dotyczących Stanisława Kamińskiego, s. Józefa, ur. 10 X 1925 r., ps. „Wyrwicz”, „Czwórka”. **Kamiński Stanisław**, s. Józefa (ur. 1925), w czasie wojny więzień KL Auschwitz (nr obozowy 9784), po wojnie dziennikarz „Trybuny Mazowieckiej”, „Sztandaru Młodych”, Zachodniej Agencji Prasowej, PA Interpress. Formalnie miał zostać pozyskany do współpracy z SB we wrześniu 1968 r. (zachowało się sporządzone odręcznie zobowiązanie do współpracy z SB podpisane przez S. Kamińskiego 4 IX 1968 r., zawierające też deklarację sporządzania informacji „na piśmie” i podpisywania ich ps. „Wyrwicz”), ale z dokumentów wynika, że przekazywał informacje SB już od 1966 r. Informował o sytuacji w środowisku dziennikarskim, „rewizjonistyczno-syjonistycznym” i działalności organizacji „Joint”. Za współpracę z SB był wynagradzany pieniędzmi. Po zdekonspirowaniu przez oficera prowadzącego zmienił pseudonim na „Czwórka”. Zakończenie współpracy nastąpiło po wyjeździe TW do RFN (X 1974) i pozostaniu za granicą. Formalne rozwiązanie współpracy nastąpiło w marcu 1976 r. AIPN, 00170/530, t. 1–5.

1968 kwiecień 19, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Departamentu III MSW kpt. Jana Ścigockiego spisana ze słów TW ps. „Monter” dotycząca rozmowy TW z uczestnikami obchodów 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim

Warszawa, dnia 19 IV 1968 roku

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Notatka służbowa
spisana ze słów TW „Monter”

Wczoraj w czasie składania wieńców pod pomnikiem Bohaterów Getta TW rozmawiał z grupą Żydów argentyńskich, którzy przyjechali na tę uroczystość do Polski. W grupie, z którą rozmawiał TW, była kobieta i czterech mężczyzn. Jeden z tej grupy powiedział, że się urodził w Górze Kalwarii. W rozmowie z TW pytał on: „Czy to prawda, że Smolar został usunięty ze stanowiska naczelnego redaktora tylko dlatego, że jest Żydem?”. TW odpowiedział, że wielu Żydów zajmuje poważne stanowiska i nikt ich nie usunął za to, że są Żydami. Następne pytanie dotyczyło sprawy religii. Czy w ogóle w Warszawie jest synagoga, a jeśli jest, to czy niezamknięta? Czy Żydzi mogą się modlić? Na to pytanie TW powiedział, że najlepiej, jeśli przyjdą w piątek do synagogi, to sami się przekonają. Następne pytanie dot. prasy i instytucji żydowskich w Polsce. TW odpowiedział, że instytucje żydowskie, jak TSKŻ i spółdzielnie, pracują normalnie i nie napotykają na żadne trudności ze strony władz polskich. Sam jest pracownikiem jednej ze spółdzielni żydowskich. Dalej pytali, czy jeśli zechcą pojechać na Majdanek, czy władze polskie wyrażą zgodę na ich wyjazd. TW odpowiedział, że oni nie są pierwszą wycieczką w Polsce, poprzednie wycieczki, które przyjeżdżały, zwiedzały wszystkie miejsca męczeństwa, dlatego oni nie mieliby też otrzymać zezwolenia na wyjazd do Majdanka.

Dalsza rozmowa dot. samej uroczystości; podobało im się zorganizowanie całej tej uroczystości. Zdziwieni byli, że Polacy również uczestniczyli w składaniu wieńców i kwiatów. Ponadto jeden dodał: „Jak to wszystko zrozumieć, u nas prasa pisze niestworzone rzeczy o sytuacji Żydów w Polsce, a my widzimy co innego. Na przykład [jest] nie do pomyślenia, żeby w Argentynie asystowała kompania honorowa w takich uroczystościach itp.

Nas by przyjechało więcej, ale część się rozmyśliła i zrezygnowała, i my już w podróży myśleliśmy, czy nie wrócić z powrotem. Baliśmy się bardzo, czy was nie rzną w Polsce, a jeżeli przyjedziemy my, czy nas nie spotka ten sam los. Jednak okazało się co innego i jesteśmy zadowoleni, żeśmy przyjechali. Polacy nie są tak straszni, jak się pisze o nich w naszych gazetach”.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

TW widział przy składaniu wieńców Smolara i Domba, ze Smolarem również rozmawiali Żydzi z grupy argentyńskiej. Natomiast na akademii TW spotkał tylko Rajbera, nie widział natomiast Domba, Smolara i Sfarda.

Cała grupa argentyńska pojechała pod pomnik autokarem orbisowskim.

Zajdman, kierownik kuchni przy kongregacji warszawskiej, powiedział do TW: „Siedzimy jak na szpilkach i czekamy kontroli z NIK. W Łodzi już się dobrali nam do skóry. Co będzie, jak kontrolerzy przyjadą do nas? Przygotowujemy się do kontroli, jak tylko możemy”.

Dziś do „Optimy” przyszedł Rozenberg i powiedział, że ambasada USA dziś będzie składała kwiaty pod pomnikiem oraz część Żydów warszawskich, którzy nie byli wczoraj. Bo wybuch powstania był nie 18, lecz 19 kwietnia, i prawdziwi Żydzi dziś złożą hołd.

Odbito w 2 egz.

Kpt. J[an] Ścigocki

Druk. J.T./IV

Źródło: AIPN, 0236/111, t. 5, k. 33–34, mps.

1968 kwiecień 19, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV MSW mjr. Zenona Chmielewskiego z doniesienia TW ps. „Mathis” dotycząca oceny roli Koła Posłów „Znak” podczas wydarzeń marcowych

Źródło: „Mathis”
Przyjął: Z[enon] Ch[mielewski]
LK „Hetman”

Warszawa, dn. 19 kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr 3^a

Doniesienie Sprawa koła „Znak”

Opinia o kole „Znak” jest w kurii jednoznaczna, zaznaczyć tu należy, że koło „Znak” i jego przedstawiciele nie byli popularni w kołach kurialnych. Opinia ta wyszła z otoczenia prymasa Wyszyńskiego i od samego kardynała. Chodzi o to, że uznano Zawieyskiego za zbyt lojalnego. Wystarczy przypomnieć jego wywiad w „Le Monde”^b o stosunkach Kościół – państwo, wypowiedź na temat Pax w rocznicę tej instytucji. Również ze Stomną żywo polemizował Wyszyński z racji jego stanowiska społecznego oraz stosunku do powstania 1863 r. Ostatnio nawet, jak wiemy, Wyszyński unikał Zawieyskiego i odsunął go od swego otoczenia. Stąd ocena wystąpienia koła „Znak” wśród kurialistów jest pełna rezerwy.

Tak więc bp Modzelewski uważa, że koło „Znak” zrehabilitowało się swoją odezwą, natomiast wystąpienia Zawieyskiego i Stommy w sejmie były raczej niepotrzebne. Zawieyski i Stomma po oświadczeniu Cyrankiewicza wraz z pozostałymi posłami powinni byli bez dyskusji złożyć mandaty poselskie i opuścić zebranie.

Podobną opinię wyraża ks. Penkała. Natomiast Markowski twierdzi: „Niech zostaną w sejmie, to jeszcze jakiś czas będą utrudniali i robili zamieszanie”. Ks. Olszewski śmieje się z Zawieyskiego i powiedział, że „odezwała się w nim krew przodków”, ale również podkreślił, że „Znak” zrehabilitował się odezwą do studentów.

Natomiast ogół księży z prowincji uważa, że sytuacja, jaka się wywiązała ze „Znakiem”, nie powinna obchodzić Kościoła. Wielu księży widzi w wystąpieniach antysyjonistycznych wielkie osiągnięcie i możliwość porozumienia z Kościołem. Jezuita Wicha¹ i inni uważają, że papież ostatnio jest bardzo zagniewany na Izrael za jego agresywną politykę i to jest pewnym pomostem porozumienia pomiędzy rządem i Kościołem.

Ogólnie: księża, szczególnie z prowincji, nie współczują posłom „Znaku”, a nawet są z ich porażki zadowoleni.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b W oryginale: „Monadzie”.

¹ **Wicha Franciszek** (1910–1989). Jezuita. W zakonie (od 1926), święcenia (1946), aresztowany przez Niemców (1940), więzień Zamku Lubelskiego, KL Sachsenhausen-Oranienburg, KL Dachau (1940–1945), student teologii w Rzymie (1945–1947), prefekt Małego Seminarium Duchownego Jezuitów w Gdańsku (1948–1949), superior domu w Piotrkowie Trybunalskim (1949–1953), minister domu w Kaliszu (1953–1956), Poznaniu (1956–1957), proboszcz parafii św. Stanisława Kostki i superior domu w Gdyni (1957–1965), Warszawie (1965–1968), ekonom prowincji (1968–1978).

Natomiast w kurii warszawskiej żywo jest komentowana sprawa Wierzbicy. Jak poinformował ks. Foks², który rozmawiał z naocznymi świadkami zajść, katolicy zajęli kościół pod przewodnictwem biskupa. Zwycięstwo katolików poparte wystąpieniami prymasa uważa się za sukces. Niemniej jednak wśród księży światlejszych (Penkała, **Markowski, bp Modzelewski**) **po cichu mówi się, że sprawa ta miała posmak średniowiecza.**

Tubielewicz³ – arabista, prof. UW, ostro potępił wystąpienia syjonistów. Uważa, że na uniwersytecie, na wydziałach humanistycznych, działała „mafia żydowska”, terroryzując pracowników naukowych. Żydzi bardzo liczyli na wojsko, ale w wojsku duch jest bardzo dobry, oświadczył Tubielewicz. Sandauera – Tubielewicz nie uważa za niebezpiecznego i raczej lojalnego, ale kombinatora, który siedzi na dwóch stołkach.

„Mathis”

Źródło: AIPN, 01283/563, mf.

² **Foks Franciszek** (1916–2003). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1941), proboszcz parafii Najczystszej Serca Marii w Warszawie (1971), dziekan. Według dokumentów SB miał zostać pozyskany do współpracy przez Wydział IV KS MO jako TW ps. „Kamil”, nr ewid. 17165 (VI 1977), zrezygnowano ze współpracy ze względu na brak możliwości operacyjnych i niechęć współpracownika (1984). AIPN, 00399/202; AIPN, 763/28260.

³ **Tubielewicz Władysław Franciszek** (ur. 1924). Arabista, hebraista. Absolwent orientalistyki na UW (1951). Robotnik w firmie budowlanej Richard Mielke Tief- und Hochbau w Bydgoszczy (1940–1945), na przymusowych robotach fortyfikacyjnych k. Chelмна n. Wisłą (1944), student Wydziału Lekarskiego UP (1946–1947), orientalistyki UW (1947–1951), wykładowca Instytutu Orientalistycznego UW (Katedra Semityki, 1949–1961), stypendysta Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie (1957–1958), wykładowca języków hebrajskiego i jidysz w Departamencie Kadr i Szkolenia/Szkolenia i Wydawnictw/Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW (1966–1972, 1975–1988), wykładowca ASW (1989–1990), Instytutu Orientalistycznego UW (1990–1995). Według dokumentów MBP/KdsBP/SB w latach 50. notowany przez departamenty I i II MBP z powodu kontaktów z ambasadą Izraela, miał zostać pozyskany do współpracy z Sekcją 5 Wydziału V UBP m.st. Warszawy jako informator ps. „Henryk” (1953), zachowało się zobowiązanie do współpracy, zmieniono kategorię współpracy z informatora na agenta (1954), pozostał „na kontakcie” Sekcji 6 Wydziału III UdsBP m.st. Warszawy (od 1955), Sekcji 6 Wydziału III K MO m.st. Warszawy (od 1956), podczas pobytu w Izraelu miał wykonywać zadania Departamentu I MSW (1957–1959), „na kontakcie” Grupy IV Wydziału III K MO m.st. Warszawy (od 1959), wykorzystywany do inwigilacji wykładowców UW i dyplomatów Izraela i USA, tłumacz hebraista pracujący na zlecenie Wydziału V Departamentu II MSW (od 1960), według pokwitowań sygnowanych pseudonimem miał być wynagradzany pieniędzmi, współpracę zawieszono (1960) z powodu braku możliwości inwigilacji środowiska uniwersyteckiego i zlecenie mu zadań przez Departament II MSW, utrzymywano z nim nadal „luźny kontakt”, „na kontakcie” Wydziału VII Departamentu II MSW, wykorzystywany do inwigilacji środowiska dziennikarskiego (m.in. Ludwiga Zimmerera, Adama Pawlikowskiego i innych) (od 1963), wyeliminowany z sieci agenturalnej Departamentu II MSW (1968) ze względu na utrzymywanie oficjalnego kontaktu z pracownikami Departamentu III MSW, miał wówczas prowadzić kursy hebrajskiego dla funkcjonariuszy departamentów I i III MSW, wykonywać tłumaczenia z hebrajskiego dla MSW oraz przekazywać funkcjonariuszom Departamentu III MSW informacje odnośnie do osób narodowości żydowskiej pozostających w operacyjnym zainteresowaniu SB, miał być rejestrowany do sprawy krypt. „Ryb” przez Wydział X Departamentu I MSW (1975, brak informacji o charakterze rejestracji). AIPN, 00168/361, t. 1–4; AIPN, 00945/1982; AIPN, 01434/205; AUW, K 23193.

1968 kwiecień 20, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 20 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 20 kwietnia 1968 roku

Z terenu środowiska studenckiego uzyskano w dniu dzisiejszym informacje o dalszym rozprzestrzenianiu się pogłosek w sprawie zorganizowania w dniu 22 bm. wiecu. Wśród studentów Politechniki Warszawskiej zanotowano pogłoskę, że wiec studentów tej uczelni w dniu 22 bm. może odbyć się na terenie Auli Głównej, a w wypadku jej zamknięcia przez władze uczelni studenci zbiorą się na pl. Jedności Robotniczej. Studenci Uniwersytetu Warszawskiego mieszkający w domu akademickim przy ul. Zamenhofska znają również termin zapowiadzanego wiecu. Wyrażają równocześnie duże zaniepokojenie, czy do tego wiecu dojdzie w związku z rzekomą zapowiedzią rektora, który miał zagrozić, że jeśli dojdzie do nowych wystąpień, rozwiąże dalsze kierunki studiów na UW.

Z jednoźródłowej, niepotwierdzonej informacji wynika, że studenci V roku Wydziału Geologii UW posiadają zamiar gremialnego udania się przed więzienie przy ul. Rakowieckiej w celu powitania wychodzącego z aresztu studenta tego wydziału Jacka **Fronczaka**¹, który za udział w zajściach w m[iesiąc]u marcu skazany został na karę sześciu tygodni aresztu. Informacja znajduje się w aktywnym wyjaśnianiu.

Student IV roku Wydziału Filologicznego UW (rusycystyka) Mirosław **Czertowicz**² w prowadzonej rozmowie wypowiadał się, że w dniu 22 kwietnia br. z całą pewnością dojdzie do wiecu na terenie uniwersytetu. Jego zdaniem głównym problemem, jaki będzie przedmiotem wiecu, ma być sprawa rozwiązanych kierunków studiów i dalszych losów studentów z tych kierunków. Podobną opinię wyraża studentka IV roku Wydziału Biologii UW Halina **Punda**³. Jej zdaniem wiec zostanie zorganizowany 22 bm. o godz. 12.00

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

¹ Prawdopodobnie **Fronczak Wiesław** – student geologii UW, skazany przez KKA na 6 tygodni aresztu. AUW, Ac 368.

² **Czertowicz Mirosław** (ur. 1943). Rusycysta. Absolwent Instytutu Rusycystyki UW (1969), kierownik wycieczek zagranicznych w PBP „Orbis”, lektor w IR UW, radca w PIHZ, starszy inspektor w Zarządzie Głównym TPPR, lektor w Centrum Podyplomowego Kształcenia Pracowników Administracji Państwowej, członek PZPR, TPPR. AIPN, 1002/41497.

³ **Punda Halina** (ur. 1946), kpt. Biolog. Absolwentka XIV LO im. K. Gottwalda w Warszawie (1963), słuchaczka Państwowej Szkoły Medycznej Techników Analityki w Warszawie (1963–1964), absolwentka Wydziału Biologii

na dziedzińcu Uniwersytetu Warszawskiego. Uważa ona, że organizatorami wiecu mogą być „niedobitki z grupy komandosów Adama Michnika”. Wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego panuje opinia, że do udziału w wiecu mogą się zaangażować studenci z młodszych lat studiów (I i II rok), którzy „mają jeszcze bardzo odległe perspektywy ukończenia uczelni, a część z nich i tak odpadnie w toku egzaminów”.

Studentka V roku Wydziału Filologicznego UW (anglistyka) **Janina Gut**⁴, zamieszkała w domu akademickim przy ul. Kickiego, stwierdza, że wśród studentów uniwersytetu nie obserwuje się większego zainteresowania zapowiadzanym wiecem. Równocześnie jednak studenci prowadzą ożywione dyskusje dot. następujących problemów:

– sytuacji ich kolegów z rozwiązanych kierunków studiów, uważając przy tym, że nie można stosować zasady zbiorowej odpowiedzialności;

– wprowadzenia zmian w odniesieniu do przepisów o postępowaniu dyscyplinarnym w stosunku do studentów. Żądają, aby postępowanie to miało jawny charakter, a student posiadał prawo do obrony w każdej fazie postępowania dyscyplinarnego;

– braku informacji politycznej. Wysuwane są pretensje pod adresem władz, że nie chcą rozmawiać ze studentami, którzy nie orientują się w sytuacji. Równocześnie – jak zaznacza **Gut** – studenci w zasadzie nie czytają prasy codziennej, przynajmniej ci, którzy mieszkają razem z nią w akademiku.

Wśród pracowników Centralnej Agencji Fotograficznej (CAF) rozpowszechniane są pogłoski, że w dniu 22 kwietnia br. dojdzie do bliżej nieznanych, „ale równocześnie ciekawych” wydarzeń przed pomnikiem Bohaterów Getta. Kolportowana jest także plotka, że w roku bieżącym w pochodzie 1-majowym udział wezmą tylko „specjalnie dobrane delegacje”.

Anatol **Stern** rozpowszechnia w środowisku literackim informacje o rzekomym zaleceniu władz, aby nie wydawać paszportów zagranicznych osobom narodowości żydowskiej, a szczególnie pracującym na „niwie literackiej”. Powołuje się przy tym na przykład Auderskiej, której władze wstrzymały paszport, oraz Adolfa Rudnickiego, przy którym w czasie wyjazdu za granicę zrobiono dokładną rewizję. **Stern** informuje, że przebywający za granicą prof. **Kott** z Uniwersytetu Warszawskiego odmówi powrotu do kraju.

W czasie kolejnego zebrania w Pen Clubie zespołu redakcyjnego wydającego miesięczny biuletyn zwrócono uwagę na trudności w pracy wynikające z nieprzychodzenia na zebrania Pawła **Jasienicy** i Jerzego **Zawieyskiego**, którzy są członkami zarządu Pen Clubu. Wymienieni na terenie Pen Clubu nie byli widziani od kilku tygodni.

i Nauk o Ziemi UW (1969), uczestniczka wiecu studentów UW z ramienia Zarządu Uczelnianego ZMS (11 III 1968), świadek na procesie J. Lityńskiego (1968). Asystent w Instytucie Zoologii PAN (1970–1973), autorka publikacji naukowych dot. biologii pajęczaków. Od października 1973 r. inspektor Grupy I Wydziału IV BOR MSW, od maja 1977 r. inspektor Grupy I Wydziału VII BOR MSW, od lipca 1983 r. Grupy I Wydziału VI BOR MSW; w kwietniu 1990 r. zwolniona ze służby. Członek ZMS, PZPR. AIPN, 0242/2217, t. 1, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 1010/82367; AIPN, 592/1, t. 1, 4; AUW, WBNZ 61405.

⁴ **Gut-Kłos Janina Henryka** (ur. 1946). Anglista, tłumacz. Absolwentka LO im. W. Kętrzyńskiego w Kętrzynie (1963), filologii angielskiej na UW (1968), nauczycielka w II LO im. A. Mickiewicza w Gdyni (1968–1970), doktorantka w Instytucie Filologii Angielskiej UW (1970–1973), współpracownik Polskiego Komitetu International Association for the Exchange of Students for Technical Experience przy ZG SZSP (1977). AIPN, 1005/33857; AUW, WNF-5 49135; AUW, D-61.

W dniu 20 bm. w skrzynkach pocztowych oraz w różnych rejonach miasta (CDT, ul. Bracka) ujawniono kilkanaście egzemplarzy ulotek wykonanych na maszynie, o następującej treści:

I wersja: „22 kwietnia przed Politechniką Warszawską żądamy odpowiedzi na studenckie rezolucje – godzina 16.00”.

II wersja: „Robotnicy Warszawy. 22 kwietnia przed politechniką popieramy studentów, godzina 16.00”.

III wersja: „Cała Polska czeka na swego Dubczeka i dlatego tak popieramy «Znak»”.

Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy zastosowała środek zapobiegawczy – areszt tymczasowy – w stosunku do zatrzymanych:

– ^bJacka **Kowalskiego** (student I roku Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS), Janusza **Zamorskiego**⁵ (student V roku Wydziału Matematyczno-Fizycznego Uniwersytetu Warszawskiego), Bronisławy **Karst** (studentki II roku Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego – romanistyka), pod zarzutem dokonania przestępstwa z art. 164 § 2 kk^c.

– ^dAndrzeja **Skulskiego** (student I roku Wydziału Ekonomii Politycznej Uniwersytetu Warszawskiego), pod zarzutem dokonania przestępstwa z art. 170 kk^c.

– Włodzimierza **Godlewskiego** (student IV roku Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego), pod zarzutem dokonania przestępstwa z art. 24 § 1 mkk^{fg}.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 391–394, mps.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: 94/68.

^c Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: org[anizacja] nieleg[alnych] wieców.

^d Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: 93/68.

^e Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: rozpowszech[nianie] fałszywych wiad[omości].

^f Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: przechowuje nieleg[alne] druki [i] pisma.

^g Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętko o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.

⁵ **Zamorski Janusz** (ur. 1946). Absolwent XIV LO im. K. Gottwalda w Warszawie (1963), matematyki na WMiF UW (1968). W Czechosłowacji (1947–1958), członek czechosłowackiej organizacji Pionierów, ZMS (od 1962), ZSP. Członek komitetu studenckiego UW, uczestnik wiecu (28 III 1968), zatrzymany pod zarzutami z art. 164 § 2 kk (19 IV 1968), aresztowany, zawieszony w prawach studenta UW (24 IV 1968), zwolniony z aresztu (4 VI 1968), śledztwo umorzono „wobec braku dostatecznych dowodów winy” (5 VIII 1968), na emigracji (1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0746/13; AIPN, 1218/24782, t. 1–2; AIPN, 0224/3, t. 1; AIPN, 473/78; AIPN, 0276/315, t. 1, 5; AUW, WMP 48522.

1968 kwiecień 20, Warszawa – Meldunek pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego dotyczący rozrzucenia ulotek na Uniwersytecie Warszawskim

Warszawa, dnia 20 kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a1^a

**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych**

Meldunek

W dniu 20 kwietnia 1968 r. około godz. 11.45 z okna stołówki studenckiej lub pracowni stomatologicznej UW rzucone zostały ulotki w ilości około 200–250 sztuk, o następującej treści:

1. „**Robotnicy Warszawy!!! 22 kwietnia przed politechniką. Popieramy studentów – godz. 16.00**”.

2. „**Cała Polska czeka na swego Dubczeka i dlatego tak popieramy «Znak»**”.

3. „**22 kwietnia przed politechniką. Żądamy odpowiedzi na studenckie rezolucje – godzina 16.00**”.

Spośród ww. ulotek 103 zostały zebrane i znajdują się w tut[ejszej] komendzie. Znaczną część ulotek zniszczyła przez podarcie grupa studentów.

Pięć (takiej samej treści) ulotek dostarczyła do tut[ejszej] komendy ob. Przybora Emilia, zam. W[arsza]wa, ul. [...], oświadczając, że przechodząc Krakowskim Przedmieściem, w pobliżu UW leżały rozrzucone.

Około godz. 12.15 z IV piętra CDT od strony ul. Brackiej zostały wyrzucone 23 ulotki o treści jak wyżej. Ulotki te zostały zabezpieczone przez załogę radiowozu MO i dostarczone do tut[ejszej] komendy.

Czynności wyjaśniające prowadzi Wydział III Komendy Stołecznej MO w Warszawie.

I z[astęp]ca komendanta st[ołecznego] MO

(–) płk St[ani]sław Sławiński

Wykonano 4 egz.

Egz. nr 1 – dyrektor Gab[inetu] Mini[stra] MSW

Egz. nr 2 – dyrektor Dep[artamentu] III MSW

Egz. nr 3 i 4 – aa

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 395–396, mps.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

1968 kwiecień 20, Warszawa – Postanowienie zastępcy naczelnika Wydziału III Komendy Wojewódzkiej MO w Warszawie mjr. Wacława Dąbrowskiego w sprawie założenia teczki zagadnieniowej dotyczącej działalności syjonistycznej

Zatwierdzam^a

Warszawa, dnia ^b20^b kwietnia 1968 r.

^cTajne
Egz. nr ^b1^b

Postanowienie

o założeniu teczki zagadnieniowej na działalność o charakterze syjonistycznym¹

Z posiadanych przez tut[ejszy] wydział materiałów wynika, że na terenie województwa warszawskiego zamieszkuje ponad 200 osób utrzymujących kontakty z Izraelem i osobami narodowości żydowskiej zamieszkałymi w różnych państwach kapitalistycznych. Znaczna część z nich poparła w 1967 r. w sposób zdecydowany agresję Izraela na kraje arabskie oraz reprezentuje poglądy syjonistyczne. Wyrazem tego jest między innymi krytykowanie zerwania przez Polskę stosunków dyplomatycznych z Izraelem, inspirowanie i popieranie ostatnich wystąpień studenckich oraz szkalowanie obecnych posunięć zmierzających do oczyszczenia partii i aparatu państwowego z elementów rewizjonistycznych i wrogich.

Największe skupiska osób o poglądach syjonistycznych i powiązanych z Izraelem występują w powiatach: Otwock, Wołomin, Pruszków, Mińsk Maz[owiecki], Siedlce, Płock, Grodzisk Maz[owiecki], Nowy Dwór Maz[owiecki] i Piaseczno.

Działalność powyższa wymaga z naszej strony realizacji przedsięwzięć zmierzających do jej rozpoznania, dokumentowania i demaskowania.

W związku z powyższym wnoszę o wyrażenie zgody na założenie przez wydział teczki zagadnieniowej kryptonim „S-1”, której fragmenty (podteczki) prowadzone będą przez poszczególne referaty Służby Bezpieczeństwa.

^a Powyżej nieczytelny podpis, poniżej odręczna data: 20 IV [19]68 [r.].

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Z lewej strony pieczętka o treści: Zarejestrowano w Wydziale „C” KW MO Warszawa pod nr. OMA ... dnia ... podpis ... z wpisanymi odręcznie numerem: 3916, datą: 20 IV [19]68 [r.] i nieczytelnym podpisem.

¹ Przed założeniem teczki zagadnieniowej krypt. „S-1” Wydział III KW MO w Warszawie prowadził inwigilację osób narodowości żydowskiej „podejrzanych o prowadzenie działalności syjonistycznej bądź powiązania z organizacjami syjonistycznymi” i dokumentował jej wyniki w ramach teczki zagadnieniowej krypt. „Nacjonałści” założonej w 1961 r. i prowadzonej do 1965 r. w Wydziale II KW MO w Warszawie. Objęto nią również problematykę „działalności nacjonalistycznej” osób narodowości rosyjskiej, białoruskiej, ukraińskiej i litewskiej mieszkających w województwie warszawskim. Część osób podejrzanych o „powiązania z organizacjami syjonistycznymi” objęto kontrolą operacyjną w ramach teczki zagadnieniowej krypt. „Jordan” prowadzonej przez Wydział II KW MO w Warszawie. AIPN, 0201/173, t. 1, Notatka starszego inspektora kierownictwa KW MO ds. SB w Warszawie pplk. M. Korgi z 12 I 1968 r. dotycząca teczki zagadnieniowej krypt. „Nacjonałści”, k. 38–49; AIPN, 0892/52, Opinia służbowa dotycząca oficera operacyjnego Wydziału II KW MO w Warszawie kpt. Tadeusza Krawędkowskiego z 11 II 1965 r., k. 64.

Z[astęp]ca naczelnika Wydziału III
(–) mjr W[acław] Dąbrowski²

Zarejestrowano w Wydziale „C” KW MO dnia 20 kwietnia pod nr. 3916

Źródło: AIPN, 0201/173, t. 1, k. 12, mps.

² **Dąbrowski Waclaw** (ur. 1931), mjr/plk. Absolwent Liceum Pedagogicznego w Pułtusku (1953). Od sierpnia 1953 r. słuchacz kursu wykładowców w Ośrodku Szkolenia MBP w Warszawie; od sierpnia 1954 r. referent Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Warszawie; od kwietnia 1955 r. referent, od kwietnia 1956 r. oficer operacyjny Sekcji 6 Wydziału III WUdsBP w Warszawie; od stycznia 1957 r. oficer operacyjny, od sierpnia 1963 r. kierownik grupy, od marca 1966 r. zastępca naczelnika Wydziału III KW MO w Warszawie (w 1965 absolwent Wydziału Historyczno-Socjologicznego WSNS przy KC PZPR w Warszawie, od kwietnia do czerwca 1971 słuchacz KDKK SB MSW); od sierpnia 1972 r. starszy inspektor, od stycznia 1975 r. kierownik Inspektoratu Kierownictwa SB KW MO w Warszawie (w 1972 absolwent Wydziału Nauk Społecznych UW, mgr nauk politycznych); od czerwca 1975 r. zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Ostrołęce; od czerwca 1978 r. komendant wojewódzki MO w Ostrołęce; od sierpnia 1983 r. szef WUSW w Ostrołęce; od września 1983 r. w dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr MSW; w lipcu 1984 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0604/1061, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 21, Warszawa – Notatka kierownika Grupy IVa Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Andrzeja Kwiatkowskiego z doniesienia TW ps. „Leon” dotycząca kolportażu na Uniwersytecie Warszawskim ulotek wzywających do wiecu w dniu 22 kwietnia 1968 r.

Źródło: TW „Leon”
Przyjął: Kwiatkowski Andrzej
MK „Wisła”

Warszawa, dnia 21 kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr 2^a

Doniesienie

Wczoraj część mieszkańców akademika została zbulwersowana wiadomością o pojawieniu się ulotek zawiadamiających o terminie wiecu. Ja dowiedziałem się o tym od przypadkowego świadka A. Rutkowskiego, który widział, jak ulotki zostały wyrzucone z okna przychodni.

Dyskutując sprawę kolportażu ulotek i sprawę samego wiecu, ludzie nie wierzą w możliwość zorganizowania wiecu. Największą trudność upatrują w tym, że w tej chwili nie ma człowieka, który posiadałby zdolności i potrafiłby poprowadzić wiec. Rutkowski uważa, że znalezienie takiego człowieka nie jest sprawą trudną. Mógłby na przykład wiec taki poprowadzić ten sam człowiek, który już kiedyś zorganizował wiec na SGPiS, znany z wystąpień na politechnice. Nie padło w tej dyskusji nazwisko Dąbrowskiego. Wszyscy, z którymi rozmawiałem, są jednomyślni, jeśli chodzi o sprawę wiecu na UW.

Uważają, że wiec na UW nie ma szans powodzenia i z tego autorzy ulotek zdając sobie sprawę, ustalili miejsce wiecu na politechnice.

Wiadomość o pojawieniu się ulotek nie dotarła jeszcze do wszystkich. Moim zdaniem większość mieszkańców o ulotkach jeszcze nie wie. Wiadomo już o nowych aresztowaniach, a między innymi o aresztowaniu dwóch mieszkańców pok. 211. Jeden z nich, Meuszyński^b, został aresztowany w miejscu stałego zamieszkania w Koszalinie. Miał tam kolportować ulotki. Drugi, również student archeologii, miał być wzięty z akademika. Wiadomo o Meuszyńskim^c, że razem z Przybyłą zbierał podpisy pod tekstem protestującym przeciwko zdjęciu „Dziadów”. Prawdopodobnie w trakcie rewizji znaleziono u niego poza ulotkami szereg innych materiałów.

Ciekawe zdanie usłyszałem o Olczaku. Nie jest on już studentem. Jest nauczycielem w Siedlcach. Co najważniejsze, nie jest mieszkańcem akademika.

„Leon”

Uwagi:

Doniesienie informacyjne dot. sytuacji wśród studentów na UW.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b W oryginale: Melszyński.

^c W oryginale: Melszyńskim.

Zadanie:

Zwracać uwagę na sprawy ew[entualnego] przygotowywania wiecu w dniu 22 IV br.

Odb. w 2 egz.

Druk. H.Z. Opr. A.K./IVa

Kier[ownik] Grupy IVa Wydz[iału] III

(-) kpt. A[ndrzej] Kwiatkowski

Źródło: AIPN, 00249/59, t. 4, k. 325, mps.

1968 kwiecień 22, Warszawa – Meldunek pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego dotyczący zatrzymania studentów podejrzewanych o próbę zorganizowania wiecu w dniu 22 kwietnia 1968 r.

^aWarszawa, dnia 22 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Meldunek specjalny

W dniu 21 kwietnia br. Służba Bezpieczeństwa dokonała profilaktycznego zatrzymania na okres 48 godzin 21 studentów różnych uczelni warszawskich, podejrzewanych o próbę zorganizowania w dniu 22 bm. nielegalnego zgromadzenia studenckiego.

Wśród zatrzymanych znajdują się:

1. Michał Waclaw **Komar**, s. Waclawa i Marii Sokołowskiej, ur. 28 VIII 1946 r. w Warszawie, narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, student IV roku Wydziału Ekonomiki Produkcji SGPiS, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice: ojciec – emeryt (uprzednio b[yły] dyrektor generalny MSW), matka – nie pracuje.

2. Władysław **Fedorowicz**¹, s. Henryka i Heleny z d. Paczulska, ur. 30 VIII 1945 r. w Krasnymstawie, narodowość i obywatelstwo – polskie, student III roku Wydziału Historycznego UW, bezpartyjny, zam. Warszawa, ul. Kickiego 9 p. 211 (dom akademicki UW). Rodzice: ojciec – pracownik fizyczny PSS w Krasnymstawie, matka – nie pracuje.

3. Antoni **Żmuda**², s. Jana i Janiny z d. Czyżewska, ur. 2 I 1939 r. w Sandomierzu, narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, student V roku Wydziału Matematyczno-Fizycznego UW, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice: ojciec – nie żyje, matka – rencistka.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną odręcznie liczbą dziennika: H-093/68/3.

¹ **Fedorowicz Władysław** (ur. 1945). Absolwent etnografii na Wydziale Historycznym UW (1970). Student etnografii UW (1965–1970), członek ZSP, zatrzymany (21 IV 1968), pracownik (od 1970), dyrektor (od 1973) Muzeum Regionalnego w Krasnymstawie. Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach SOS krypt. „Prom” (wraz z Leonardem Adamowiczem, Ewą Hauser i Ewą Fedosiuk) (IV 1970–V 1971) z powodu działalności w grupie „Antiprom”. Według informacji przekazanych SB przez TW ps. „Aram” (III 1970) grupa ta miała przygotowywać się do organizowania protestów w obronie zagrożonych swobód demokratycznych. Według ustaleń SB nazwa „Antiprom” dotyczyła nieformalnej grupy osób, które w akademiku przy ul. Kickiego w Warszawie utworzyły „klub herbaciarzy zielonego liścia” („Klub Herbaciany”) działający przy pełnej akceptacji ZSP i kierownictwa akademika, mający na celu uatrakcyjnienie życia kulturalnego w akademikach. Ze względu na pozytywną ocenę tej działalności, spadek aktywności klubu pod koniec 1970 r. w związku z kończeniem studiów przez jego członków i ostateczne wyjaśnienie sprawy jej materiały przekazano do archiwum (V 1971). AIPN, 0746/13; AIPN, 0224/197; list W. Fedorowicza do P. Tomasika, 27 VII 2010 r. W zbiorach P. Tomasika.

² **Żmuda Antoni** (ur. 1939). Programista. Student WMiF UW (do 1968), pracownik Branżowego Ośrodka Zastosowań Elektronicznej Techniki Obliczeniowej Tarchomińskich Zakładów Farmaceutycznych „Polfa” w Warszawie (1968–1979), na emigracji w Australii (od 1979). AIPN, 1002/90038.

4. Jacek **Kleyff**³, s. Zygmunta⁴ i Anieli z d. Tokarska⁵, ur. 1 VIII 1947 [r.], narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, student III roku Wydziału Architektury PW, zam. Warszawa-Anin, ul. [...]. Rodzice: ojciec – kierownik pracowni w Instytucie Architektury i Urbanistyki, matka – pracownik umysłowy w Instytucie Organizacji i Mechanizacji Budownictwa.

5. Włodzimierz **Kuperberg**, s. Jakuba i Estery Wajnwurcel, ur. 19 I 1941 r., narodowość i obywatelstwo – polskie, wykształcenie wyższe – st[arszy] asystent Wydziału Matematyczno-Fizycznego UW, bezpartyjny, zam. Warszawa-Jelonki, Osiedle Przyjaźń [...]. Rodzice: ojciec – rencista partyjny (zamieszkuje w Szczecinie), matka – rencistka partyjna.

6. Andrzej Anatol **Notkowski**, s. Mieczysława i Ireny z d. Wiśniewska, ur. 17 II 1946 r. w Poznaniu, student IV roku Wydziału Historycznego UW, członek ZMS, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice: ojciec – kierownik działu zbytu w Warszawskiej Fabryce Tworzyw Sztucznych, matka – chałupniczka w Spółdzielni Pracy „Poluks”.

7. Claude **Goldberg**⁶, s. Henryka i Hanny Orenstein, ur. 16 X 1949 r. we Francji, narodowość – żydowska, obywatelstwo – polskie, członek ZMS, student I roku Wydziału Matematyczno-Fizycznego UW, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice: ojciec – tłumacz w Spółdzielni Pracy „Tłumacz” (członek PZPR), matka – pracownik umysłowy w dziale socjalnym FSO (członek PZPR).

³ **Kleyff Jacek** (ur. 1947). Poeta, malarz, architekt, aktor. Absolwent VI LO im. T. Reytana w Warszawie (1965), Wydziału Architektury PW (1971). Członek studenckiej straży porządkowej na PW podczas wydarzeń marcowych (1968), współtwórca Salonu Niezależnych (1969–1975), Orkiestry na Zdrowie (1986), sygnatariusz listu przeciwko zmianom w Konstytucji PRL (1976), listu „Do przedstawicieli świata nauki i kultury – posłów na Sejm PRL” w proteście przeciwko represjom wobec uczestników wydarzeń czerwcowych 1976 r. (1977), petycji do marszałka Sejmu PRL w sprawie powołania komisji sejmowej ds. zbadania działań MO podczas wydarzeń czerwcowych 1976 r. (1977). Członek ZHP, Związku Polskich Autorów i Kompozytorów Utworów Rozrywkowych. Objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (do 1979). Zatrzymany (21 IV 1968), inwigilowany (wraz z Michałem Tarkowskim i Januszem Weissem) przez Wydział III K MO m.st. Warszawy/KS MO w ramach KE (1969–1974, w aktach znajdują się materiały operacyjne od 1968) i SOR krypt. „Straż” (1974–1978) z uwagi na udział w wydarzeniach marcowych 1968 r. („Inspirował wystąpienia wśród studentów Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. Aktywny uczestnik strajku okupacyjnego”) oraz działalność w Salonie Niezależnych. AIPN, 0246/1066, t. 1–5; AIPN, 797/33988; DES PW, Wydział Architektury 69289.

⁴ **Kleyff Zygmunt Ignacy** (1916–2003), architekt, prof. dr hab. Absolwent Wydziału Architektury PW (1948). Student fizyki na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UW (1934–1935), Wydziału Architektury PW (1935–1939, 1946–1948), żołnierz Robotniczych Batalionów Obrony Warszawy (1939), technik i projektant w przedsiębiorstwach budowlanych, m.in. Martens i Daab w Warszawie (1939–1944), żołnierz AK (1943–1944, Wojskowa Służba Ochrony Powstania), projektant w Biurze Odbudowy Stolicy (1945–1947), wykładowca PW (1948–1952, starszy asystent na Wydziale Architektury), pracownik Biura Projektów i Studiów Budownictwa Miejskiego (1949–1957, projektant, kierownik pracowni, generalny projektant), Instytutu Organizacji i Mechanizacji Budownictwa (od 1958, kierownik ośrodka dokumentacji), Instytutu Urbanistyki i Architektury (kierownik zakładu), Instytutu Organizacji Zarządzania i Ekonomiki Przemysłu Budowlanego (kierownik pracowni), wykładowca Politechniki Białostockiej. Członek Organizacji Studentów PW „Spójnia” (1939), PSL (1946), Związku Zawodowego Pracowników BOS (1945–1947, sekretarz generalny), Związku Zawodowego Pracowników Budowlanych (1947–1956), TPPR (1945–1946), Stowarzyszenia Architektów Polskich (od 1945). AIPN, 728/6564; AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, 6627.

⁵ **Kleyff Aniela Maria** (1912–2004). Technik. Instruktor ZG PTTK, pracownik Instytutu Organizacji i Mechanizacji Budownictwa. AIPN, 728/6563; AIPN, 728/6564.

⁶ **Goldberg Claude** (ur. 1949). Ur. we Francji, deportowany wraz z rodzicami do Polski (1952), absolwent L LO im. R. Barbosy w Warszawie (1967), student WMiF UW (1967–1969), na emigracji (od 1969), członek ZHP, ZMS, Koła Młodych Racionalistów. Młodszy brat Guya Goldberga. AUW, WMP 69223.

8. Fajna **Lewin**⁷, c. Lejba i Marii Eberman, ur. 6 IV 1947 [r.] (ZSRR), narodowość – żydowska, obywatelstwo – polskie, bezpartyjna, studentka III roku Studium Języków Obcych, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice: ojciec – właściciel prywatnego zakładu krawieckiego w Legnicy, matka – nie pracuje.

9. Ewa Krystyna **Hauser**⁸, c. Feliksa i Zofii Dłużniewskiej, ur. 12 XI 1946 r. w Sandomierzu, narodowość i obywatelstwo – polskie, członek ZMS i ZHP, studentka III roku Wydziału Historycznego UW, zam. Warszawa, ul. Kickiego 12 (dom akademicki UW). Rodzice: ojciec – nie żyje, matka – księgowa w Okręgowym Zarządzie Dróg Wodnych w Sandomierzu.

10. Jerzy **Faryno**⁹, s. Augustyna i Krystyny Wojciechowskiej, ur. 18 II 1941 r. w ZSRR, narodowość i obywatelstwo – polskie, członek ZMS, wykształcenie wyższe – st[arszy] asystent [na] Wydziale Filologicznym UW, zam. Warszawa, al. [...]. Rodzice – nie żyją.

11. Lejb **Fogelman**¹⁰, s. Chaima i Rozy Gurman, ur. 21 VI 1949 r. w Legnicy, narodowość i obywatelstwo – polskie, student I roku Wydziału Prawa UW, bezpartyjny, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice – ojciec nie utrzymuje kontaktów z rodziną, matka – pracownik fizyczny Spółdzielni Pracy „Optima” w Warszawie.

12. Tomasz **Dąbrowski**¹¹, s. Waława i Anny Daszewskiej, ur. 13 II [19]46 r., narodowość i obywatelstwo – polskie, członek ZMS, student III roku Wydziału Ekonomii Politycznej UW, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice: ojciec – ekonomista w „Veritasie”, matka – pracownik umysłowy „Veritas”.

⁷ **Lewin Fajna** (ur. 1947). Absolwentka Państwowej Szkoły Muzycznej I stopnia w Legnicy (1963), II LO im. S. Wyspiańskiego w Legnicy (1965), absolwentka WSJO UW (1969). Ur. w Kazaniu (Rosja), w Polsce (od 1957), członek klubu „Babel”, uczestniczka wydarzeń marcowych, zatrzymana pod zarzutami z art. 164 § 2 kk (21 IV 1968), w jej pokoju w domu akademickim dokonano rewizji (21 IV 1968), na emigracji (od 1969). Inwigilowana przez Grupę Specjalną Wydziału III K MO m.st. Warszawy w ramach KE krypt. „Lew” ze względu na to, że „w środowisku studenckim głosi poglądy syjonistyczne i antypolskie. Oficjalnie pochwała agresję Izraela na kraje arabskie”, a także z powodu „aktywnego udziału [...] w wydarzeniach marcowych” (1968–1969). AIPN, 0224/68; AUW, WFO/WSJO-1 64742.

⁸ **Hauser (Hauser-Morson) Ewa** (ur. 1946). Antropolog, prof. Absolwentka UW (etnologia) i Yale University (studia wschodnioeuropejskie), John Hopkins University (doktorat 1982). Uczestniczyła w kolportażu ulotek podczas wydarzeń marcowych, na emigracji w USA (od 1970), konsultant Banku Światowego, prof. i wykładowca Wydziału Nauk Politycznych uniwersytetu w Rochester (od 1992), dyrektor Skalny Center for Polish and Central European Studies, wykładowca Centrum Studiów Amerykańskich UW (2001–2002). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach SOR krypt. „Akacja” (1968) oraz (wraz z L. Adamowiczem, W. Fedorowiczem i E. Fedosiuk) w ramach SOS krypt. „Prom” (IV 1970–V 1971). AIPN, 0224/197.

⁹ **Faryno Jerzy** (ur. 1941). Literaturoznawca, prof. dr hab. Absolwent filologii rosyjskiej na UW (1964), pracownik DOKP w Olsztynie, pracownik naukowy UW (1964–1974), zawieszony w obowiązkach (30 III 1968), przywrócony (3 IV 1968), dr (1973), adiunkt (1973), wykładowca WSRP w Siedlcach (1974–1996), docent Åbo Akademii w Turku w Finlandii (od 1991), członek Komsomołu, ZMS, ZSP. AUW, K 8829.

¹⁰ **Fogelman Lejb** (ur. 1949). Prawnik. Student prawa na UW (1967–1969), zatrzymany i przesłuchiwany, w jego mieszkaniu dokonano rewizji (21 IV 1968), skierowany na przeszkolenie wojskowe (1968–1969), na emigracji (od 1969), absolwent Uniwersytetu Stanowego w Nowym Jorku (1972), Columbia University (1975), student Uniwersytetu Moskiewskiego (1977–1978), dr praw Uniwersytetu Harvarda (1981), prawnik kancelarii Dewey & LeBoeuf. Inwigilowany przez Grupę IVa Wydziału III K MO m.st. Warszawy w ramach KE z uwagi na podejrzenie „o udział w organizowaniu nielegalnych komitetów studenckich” (1968–1969). AIPN, 0208/807; AUW, WP 68264.

¹¹ **Dąbrowski Tomasz Leon** (ur. 1946). Absolwent II LO im. S. Batorego w Warszawie (1965), absolwent Wydziału Nauk Społecznych UW (1970), student ekstern Instytutu Filozofii UW (1969–1970). Członek ZHP. AUW, WFS 61507.

13. Andrzej Tadeusz **Krzysiński**¹², s. Tadeusza i Ireny Bors, ur. 13 I 1947 r. w Warszawie, narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, student III roku Wydziału Architektury PW, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice – ojciec pracownik umysłowy Zjednoczonych Przedsiębiorstw Rozrywkowych w Warszawie (członek PZPR), matka – nie pracuje.

14. Janusz Marian **Karczmarczyk**, s. Romana i Weroniki Ciszewskiej, ur. 19 XII 1944 r. w Górze Grabowiec, pow. Hrubieszów, narodowość i obywatelstwo – polskie, członek ZMS, student IV roku SGPiS, zam. Warszawa, [ul.] Madalińskiego 6/8, p. 117 (dom akademicki SGPiS). Rodzice: ojciec – rolnik.

15. Zbigniew Ryszard **Glapiński**, s. Jana i Hanny, ur. 21 VII 1946 r. w Łodzi, narodowość i obywatelstwo – polskie, członek ZMS, student IV roku Wydziału Filozoficznego UW, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice: ojciec – naczelnik wydziału w Narodowym Banku Polskim (członek PZPR), matka – nie pracuje.

16. Edwarda Małgorzata **Lanota**, c. Edwarda¹³ i Anny Majewskiej, ur. 6 V 1945 r. w Lublinie, narodowość i obywatelstwo – polskie, członek ZMS, studentka V roku Wydziału Ekonomii Politycznej UW, zam. Warszawa, al. [...]. Rodzice: ojciec – nie żyje, matka – psycholog w Poradni Psychologicznej DRN Żoliborz i dziennikarz w „Wiedzy i Życiu” (członek PZPR).

17. Andrzej **Celiński**¹⁴, s. Józefa i Zofii Lipskiej, ur. 26 II 1950 r. w Warszawie, narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, student I roku Wydziału Filozoficznego UW, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice: ojciec – inżynier w PW, matka – st[arszy] projektant w Biurze Projektów „Proodlew” w Warszawie.

18. Andrzej Stanisław **Sikorski**, s. Konrada i Marianny Przedpeńskiej, ur. 8 V 1946 r. w Warszawie, narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, student IV roku Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice: ojciec – nie żyje, matka – rencistka.

19. Marcin **Święcicki**, s. Andrzeja i Jadwigi Wierusz-Kowalskiej, ur. 17 IV 1947 r. w Warszawie, narodowość i obywatelstwo – polskie, członek ZMS, student III roku Wydziału Ekonomii Politycznej UW, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice: ojciec – kierownik ośrodka badań w PAN, matka – nie pracuje.

¹² **Krzysiński Andrzej** (ur. 1947). Architekt, dr. Pracownik naukowy Wydziału Architektury PW, członek ZSP. AIPN, 0746/13.

¹³ **Lanota Edward (Landes Edward)** (1905–1944). Członek ZNMS „Życie”, PPS-Lewicy w Drohobyczu i Przemysłu, działacz KPZU, uczestnik narady KPZU w Wolnym Mieście Gdańsku (1928), członek Prowizorium KC KPZU (1928), delegat na III Zjazd KPZU w Charkowie (1928), sekretarz okręgowy KPZU w Stanisławowie (1928) i w Chełmie (1929), aresztowany za działalność komunistyczną (1930), śledztwo umorzono (1930), aresztowany za działalność w KPZU (1933–1934), sądzony i u niewinniony w procesie łuckim (1934), członek AL, powstaniec warszawski, zginął wraz ze sztabem AL w zbombardowanej kamienicy przy ul. Freta 16. AAN, Archiwum Teodora Duracza, 105/2527, t. III.

¹⁴ **Celiński Andrzej** (ur. 1950). Polityk, socjolog. Absolwent VI LO im. T. Reytana w Warszawie (1967), harcerz I. WDH im. R. Traugutta „Czarna Jedyńka”, student UW (relegowany wskutek udziału w wydarzeniach marcowych), KUL, absolwent socjologii na UW (1973), pracownik Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW (do 1977, zwolniony z przyczyn politycznych), Instytutu Socjologii UW (1980–1989), członek KSS KOR, działacz TKN, NSZZ „Solidarność” (m.in. sekretarz KKP, szef gabinetu przewodniczącego L. Wałęsy), internowany (XII 1981–XII 1982), sekretarz Tymczasowej Rady NSZZ „Solidarność” (1987–1989), członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność” L. Wałęsie (1989–1990), uczestnik obrad okrągłego stołu, senator (1989–1993), poseł na Sejm RP (1993–1997, 2001–2005, 2007–2011), minister kultury (2001–2002), członek UD (wiceprzewodniczący 1993–1994), UW (do 1996), SLD (1999–2004, wiceprzewodniczący 1999–2003, 2003–2004), współzałożyciel i członek SDPL (2004–2008), przewodniczący Partii Demokratycznej (od I 2012).

20. Elżbieta **Otawska**, c. Artura i Marii Wiatr, ur. 26 X 1946 r. w Warszawie, narodowość i obywatelstwo – polskie, członek ZMS, studentka IV roku Wydziału Filozoficznego UW, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice: ojciec – z[astęp]ca dyrektora w Centrali Spożywców w Warszawie (członek PZPR), matka – nie pracuje.

21. Stefan **Bekier**, s. Aleksandra i Elżbiety Borensztejn, ur. 21 II 1946 r. w Paryżu, narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, student III roku Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS, zam. Warszawa, ul. [...]. Rodzice: ojciec – nie żyje, matka – nie pracuje.

Spośród w[yżej] wymienionych Wydział Śledczy tut[ejszej] komendy wystąpi do Prokuratury Wojewódzkiej dla m.st. Warszawy o zastosowanie środka zapobiegawczego – aresztu tymczasowego – w stosunku do **Andrzeja Anatola Notkowskiego**, u którego w czasie rewizji mieszkaniowej znaleziono 1 egz. ulotki pt. „Prawa obywatelskie znów zagrożone” wykonanej techniką fotograficzną oraz 2 egz. rezolucji opracowanej przez tzw. Tymczasowy Komitet Studencki i opatrzonej pieczętą „Instytut Historii UW”.

W trakcie rewizji u pozostałych zatrzymanych nie uzyskano interesujących dowodów rzeczowych. Do badań porównawczych zakwestionowano 10 maszyn do pisania^b.

Wyk. 2 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 402–406, mps.

^b Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętą o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.

1968 kwiecień 22, Warszawa – Informacja sytuacyjna zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB pplk. Władysława Rutki

^aWarszawa, dnia 22 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 22 kwietnia 1968 roku

W dniu 22 kwietnia br. do godz. 17.00 na terenie domów akademickich i wyższych uczelni panował spokój. Nie stwierdzono wypadków gromadzenia się studentów i prób zorganizowania nielegalnego zgromadzenia.

Około godziny 12.20 z gmachu Wydziału Geografii Uniwersytetu Warszawskiego na ulicę Krakowskie Przedmieście wyrzucono kilkadziesiąt ulotek wykonanych na maszynie, następującej treści:

„22 kwietnia przed politechniką żądamy odpowiedzi na studenckie rezolucje godzina 16.00”.

^bSprawcą okazał się student II roku Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, **Jan Orgelbrand**¹, s. Tadeusza i Barbary z d. Piasecka, ur. 25 VII 1948 r., zam. Warszawa, ul. [...]. Wymieniony został zatrzymany – postępowanie przygotowawcze prowadzi Wydział Śledczy tut[ejszej] komendy.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem i datą: 22 IV [1968 r.] odręczna adnotacja o treści: Orgelbrand podał współnika – dopilnować meldunku po ujęciu.

¹ **Orgelbrand Jan Krzysztof** (ur. 1948). Prawnik, dziennikarz. Absolwent VI LO im. T. Reytana w Warszawie (1966), Wydziału Prawa UW (1972). Zatrzymany (22 IV 1968), aresztowany pod zarzutami z art. 164 § 2 kk, tj. o to, że „w zamiarze zorganizowania wiecu w dniu 22 IV 1968 r. rozpowszechniał zawiadomienia o terminie i miejscu zgromadzenia” (23 IV 1968), zawieszony w prawach studenta UW (25 IV 1968), w areszcie razem z W. Chulezańskim podjął głodówkę, zwolniony (15 VII 1968), śledztwo umorzono „na skutek braku cech przestępstwa w czynnie [...] zarzucanym” (5 VIII 1968), ukarany przez KKA grzywną 3000 zł, przywrócony w prawach studenta UW (14 IX 1968), kierownik referatu w Oddziale ZUS w Warszawie (1971–1972), radca w Ministerstwie Pracy, Płac i Spraw Socjalnych (1972–1976), redaktor „Za i Przeciw” (od 1976), „Kierunków” (1982–1983), sekretarz biura poselskiego ChSS. Członek ODiSS, ChSS, ZMS, ZSP, ZHP, NSZZ „Solidarność” (1980–1981). Inwigilowany przez Wydział V Departamentu IV MSW w ramach zabezpieczenia operacyjnego krypt. „Pirat” jako figurant sprawy obiektowej dotyczącej redakcji „Za i Przeciw” i „Kierunków” (1976–1985). AIPN, 473/49; AIPN, 0276/207; AIPN, 0222/352; AUW, WPA-5 66373.

W ciągu dnia uzyskano ze środowiska studenckiego szereg informacji mówiących o tym, że w dniu dzisiejszym o godz. 16.00 zostanie zorganizowany nielegalny wiec studentów. Informacje te do godz. 17.00 nie znalazły potwierdzenia⁶.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 407–408, mps.

⁶ *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: Z[astęp]ca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie ppłk W[ładysław] Rutka.*

1968 kwiecień 22, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 22 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz

Informacja nr 2

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 22 kwietnia 1968 roku

Paweł **Jasienica** w ostatnim okresie czasu spotkał się z Władysławem **Bartoszewskim**, który przekazał **Jasienicy** informację, że członkowie sądu koleżeńskiego przy Zarządzie Głównym Związku Literatów Polskich, a przede wszystkim **M[ieczysław] Lepecki**, są zdania, że **Jasienicy** nie należy wykluczyć z ZLP. Podobną informację przekazał **Jasienicy J[uliusz] Żuławski**, który potwierdził, że sprawa wykluczenia ze Związku Literatów Polskich może być bardzo trudna do zrealizowania, gdyż w skład sądu wchodzi osoby wysoko oceniające twórczość **P[awła] Jasienicy**, jak **M[ieczysław] Lepecki**, **S[eweryn] Pollak**, **P[aweł] Hertz**, **K[azimierz] Korcelli**, **R[oman] Karst**. Wymienieni, zdaniem **J[uliusza] Żuławskiego**, przy postawieniu sprawy **P[awła] Jasienicy** mogą nawet podać się do dymisji, jeśli „siły z zewnątrz” będą wywierały na nich nacisk. 18 kwietnia br. **Jasienica** opracował kilkustronicowy fragment swego życiorysu obejmujący okres od lipca 1944 roku do grudnia 1949 roku. Fragment ten zamierza, podobnie jak uprzednie „oświadczenie”, rozesłać do Zarządu Głównego ZLP i innych literatów.

W środowisku literackim w związku ze sprawą Pawła **Jasienicy**, Stefana **Kisielewskiego** i Januarego **Grzędzińskiego** rozważana jest możliwość bądź rozwiązania Związku Literatów Polskich i powołania na jego miejsce nowego, bądź dokonania takich zmian w statucie związku, które by umożliwiły rozwiązanie powyższej sprawy. Panuje bowiem przekonanie, że kwestię wykluczenia wymienionych z ZLP będzie rozpatrywał sąd koleżeński, który nie przyjmie wniosku organizacji partyjnej PZPR i ZSL.

Uzyskano informacje, że w środowisku dziennikarskim rozpowszechniana jest pogłoska, że Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk nie zezwala na dalsze publikowanie materiałów demaskujących działalność syjonistyczną prowadzoną przez obywateli polskich pochodzenia żydowskiego. Dziennikarze zatrudnieni w redakcjach „Głosu Pracy” i „Kurierza Polskiego” komentują tę pogłoskę jako wyraz wpływów posiadanych przez syjonistów w określonych organach aparatu państwowego i politycznego. Z tych też względów dziennikarze, którzy w ostatnim okresie czasu opublikowali artykuły na te-

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/2.

mat działalności syjonistycznej, zaczynają wyrażać obawy przed ewentualną utratą pracy. Dziennikarze wskazują przy tym na fakt, że redaktor naczelny „Expressu Wieczornego” Leon **Bielski** rozpowszechnia w środowisku dziennikarskim informacje ośmieszające red[aktora] Gontarza, który „swoimi publikacjami poważnie naraził się syjonistom”.

W dniu 22 bm. na terenie Gmachu Głównego Politechniki Warszawskiej znaleziono w jednej z ubikacji plik ulotek (ok. 100 sztuk) wykonanych na powielaczu spirytusowym, następującej treści:

„Studenci. Dnia 22 IV [19]68 [r.] o godz. 16.00 na placu Jedności Robotniczej zbieramy się na wiecu. Zaprotestujemy w ten sposób przeciwko aktualnej sytuacji w kraju. Nie ustajmy w walce o demokratyzację naszego życia”.

Na klatce schodowej budynku przy ul. Hożej 42 znaleziono 3 egzemplarze ulotek wykonanych na powielaczu. Ulotki te pt. „Ku czemu zmierza terror” występują przeciwko organom MO i ORMO w związku z wydarzeniami w marcu br., wskazują na trudności ekonomiczne, podwyżki cen, ośmieszają kierownictwo MSW, w zakończeniu stwierdzają:

„Zbliży się Pierwszy Maja – święto solidarności ludzi pracy. Niech demonstracja pierwszomajowa będzie prawdziwą demonstracją ludzi pracy, a nie świadectwem naszej uległości wobec pałek. Sprawa studentów – sprawą robotników. Przeczytaj. Przepisz. Przekaż innym. Pamiętaj, że jeżeli jesteś bierny, to pozwalasz rządzić łobuzom”.

W godzinach 16.00–18.00 na pl. Jedności Robotniczej przed gmachem Politechniki Warszawskiej zbierały się kilkunastoosobowe grupki młodych ludzi, oczekujących z ciekawości na rozwój wydarzeń. Z uwagi na to, że na placu nie było żadnego zgromadzenia, grupki te rozchodziły się.

Zatrzymany w związku z kolportowaniem ulotek zawiadamiających o wiecu przed Politechniką Warszawską student UW **Jan Orgelbrand** w toku wstępnego przesłuchania zeznał, że ulotki te otrzymał od studenta II roku Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego **Andrzeja Iwickiego**¹. Podjęto czynności zmierzające w kierunku ustalenia i zatrzymania w[yżej] wym[ienionego]^b.

^b *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

¹ **Iwicki-Paprzyca Andrzej** (ur. 1947). Prawnik, dziennikarz. Absolwent LO w Radomsku (1965), student Wydziału Prawa UW (1965–1970, zawieszony w prawach studenta 29 IV–29 XI 1968), KUL (1968–1969), Wydziału Prawa i Administracji UMCS w Lublinie (od 1971, absolwent 1972), ze względów politycznych nie mógł ukończyć studiów w Warszawie. Współpracownik tygodnika studenckiego „Politechnik” (1965–1968), redaktor dziennika „Głos Pracy” (od 1972), czasopisma „Energetyk”, współpracownik „Kuriera Polskiego”, „Tygodnika Demokratycznego”, pozostał za granicą po wyjeździe turystycznym, otrzymał azyl polityczny w RFN (1978), dziennikarz Radia Wolna Europa (pod ps. „Jan Bogatko”), rozgłośni Deutschlandfunk, radia Deutsche Welle. Członek ZMS, ZSP, SDP, Stowarzyszenia Potomków Sejmu Wielkiego. Zatrzymany (23 IV 1968), aresztowany (24 IV 1968), „podejrzany o popełnienie przestępstwa przewidzianego w art. 164 § 2 kk w ten sposób, że w [...] kwietniu 1968 r. w Warszawie wspólnie z dalszymi osobami organizował wiec, który miał się odbyć w dniu 22 IV 1968 r. przed gmachem Politechniki Warszawskiej, przygotowując na to zgromadzenie przemówienie oraz ulotki zawiadamiające o czasie i miejscu wiecu”, zwolniony z aresztu (1 VIII 1968), śledztwo umorzono (5 VIII 1968) na skutek braku cech przestępstwa w czynie zarzucanym („Z treści i charakteru zakwestionowanych materiałów nie wynika wcale, by planowane i przygotowywane przez obydwu studentów [tj. A. Iwickiego i J.K. Orgelbranda] zgromadzenie miało na celu dokonanie przestępstwa”), 6 IX 1968 r. KKA przy Prezydium DRN Warszawa-Śródmieście uznało go za winnego wykroczenia z art. 20 ustęp 1 pkt 1 ustawy o zgromadzeniach z 29 III 1962 r. i wymierzyło mu karę 3 tysięcy złotych grzywny. 27 IX 1969 r. prokurator Prokuratury Wojewódzkiej dla m.st. Warszawy wszczął śledztwo w sprawie przechowywania u Andrzeja Jarzyny (do VIII 1968) przez Andrzeja Iwickiego i Mariana Waldemara Kuczyńskiego publikacji Instytutu Literackiego w Paryżu oraz innych wydawnictw „zawierających fałszywe wiadomości mogące wyrządzić istotną szkodę interesom państwa polskiego”, tj. o czyn z art. 24 mkk, 3 X 1969 r. przedstawił im zarzut z art. 24 mkk,

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 409–411, mps.

23 XII 1969 r. postanowił umorzyć śledztwo wobec „znikomego niebezpieczeństwa społecznego czynów zarzuca-nych” wspomnianym osobom. A. Iwicki został zatrzymany na 48 godzin w związku ze znalezieniem u niego przez funkcjonariuszy SB podczas przeszukania dwóch egzemplarzy paryskiej „Kultury” (31 V 1972). Inwigilowany w ramach SOS krypt. „Zetor” przez Wydział III KS MO (III 1969–IX 1974, na rok sprawę przekazano do Wydziału II Departamentu III MSW, który wykorzystywał jej materiały do sprawy krypt. „Powielacz” III 1972–III 1973) z powodu podejrzeń o organizowanie na UW „nielegalnej grupy studenckiej w celu prowadzenia wrogiej działalności antypaństwowej” oraz kontakty z uczestnikami wydarzeń marcowych. Inwigilowany (wraz z czterema innymi osobami) w ramach SMW krypt. „Zadar” przez Wydział XI Departamentu I MSW (1978–1985). AIPN, 473/18; AIPN, 0276/207; AIPN, 0276/329; AIPN, 0224/703; AIPN, 01593/780; AIPN, 0330/327, t. 38, 77; AIPN, 0296/99, t. 2; AUW, WPA-5 63220.

1968 kwiecień 22, Warszawa – Notatka kierownika Grupy IVa Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Andrzeja Kwiatkowskiego z doniesienia TW ps. „Leon” dotycząca nastrojów w środowisku studentów Uniwersytetu Warszawskiego

Źródło: TW „Leon”
Przyjął: Kwiatkowski Andrzej

Warszawa, dnia 22 kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr ...

Doniesienie

Wczoraj, tj. 21 kwietnia 1968 r., w akademiku byli prof. Herbst, prof. Gieysztor i doc. Samsonowicz. Przyjechali oni zorientować się w nastrojach. Poprzez portierkę poprosili Gutkowskiego. Rozmowa odbyła się w hallu. Wyjaśnili Gutkowskiemu cel swego przyjazdu. Ponieważ doszły do nich głosy, że w wypadku kiedy na wiecu na politechnice znajdą się studenci z UW, uniwersytet zostanie zamknięty, bardzo prosili Gutkowskiego, aby poinformował kolegów o tym niebezpieczeństwie. Następnie zapytali Gutkowskiego, czy w akademiku panują jakieś nastroje wiecowe. Gutkowski powiedział, że w kręgu jego znajomych i kolegów nikt nie wybiera się na wiec. Występują raczej przeciwko organizatorom. Na tym rozmowa została zakończona. W końcowych jej fragmentach uczestniczył student V r. Wydziału Historii A. Sowa.

Również wczoraj uzyskałem ciekawą informację, dotychczas niesprawdzoną. Według A. Stelinka [z] I r. Studium Dziennikarskiego na trzecim piętrze waletuje jeden z organizatorów serii wieców na politechnice. Informację tę potwierdził Gutkowski, który podał nawet numer pokoju 327.

Są już znane nazwiska nowych aresztowanych. Wczoraj z akademika wzięto Ninę Kraśko, Ewę Hauser, a z miasta – A[ndrzeja] Notkowskiego. Ocenia się te aresztowania jako robotę prewencyjną. Rozchodzą się takie wiadomości, że akcją tych prewencyjnych aresztowań w dniu wczorajszym w Warszawie objęto 1500 osób.

Ciekawą ocenę ostatnich wydarzeń zawarł w dyskusji A. Rutkowski. Jest on zdania, że organizatorzy wiecu na politechnice rekrutują się z osób odsuniętych, mających odejść z zajmowanych stanowisk. Grupa ta jest zdeterminowana aktualną swoją sytuacją na tyle, że nie zawaha się pójść na całego. Stoi on na stanowisku, że prawdopodobieństwo udania się wiecu jest duże. A potencjalni jego uczestnicy w większości stanowią będą „grupę ciekawych”. Nieprzypadkowo też wybrano godzinę 16.00, a więc porę zakończenia pracy.

Według Rutkowskiego jest prawdopodobne, że na wiecu będą zaktywizowani przez organizatorów robotnicy. Wiadomo przecież, że organizatorzy wykorzystali przerwę między strajkiem a 22 kwietnia. Najważniejsze jest jednak to, że kolportowane ulotki na UW były adresowane do robotników.

Wiadomo już teraz, że z akademika osób na wiecu się nie zobaczy. Wszyscy, z którymi rozmawiałem, nie mają zamiaru narażać swojej skóry. Stoją na stanowisku, że aktualna sytuacja polityczna jest ogromnie niesprzyjająca jakimkolwiek wystąpieniom. Władze zdecydowane są nawet na najbardziej drastyczne kroki.

W dniu 21 kwietnia br. byłem w akademiku na [pl.] Narutowicza. Rozmawiając ze znajomymi, nie zauważyłem nastrojów wiecowych. Ludzie, wiedząc o terminie wiecu, odnoszą się do tej propozycji sceptycznie, nie mają zamiaru uczestniczyć w tym wiecu.

„Leon”

Uwagi:

Doniesienie dot. sytuacji wśród studentów UW i PW.

Zadanie:

TW przebywa w dniu dzisiejszym na UW oraz od godziny 16.00 przed politechniką.

Odb. w 1 egz.

Druk. H.Z. Opr. A.K./IVa

Kierownik Grupy IVa Wydz[iału] III

(-) kpt. A[ndrzej] Kwiatkowski

Źródło: AIPN, 00249/59, t. 4, k. 327–328, mps.

1968 kwiecień 22, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV MSW mjr. Zenona Chmielewskiego z doniesienia TW ps. „Mathis” dotycząca ocen i komentarzy na temat sytuacji po wydarzeniach marcowych

Źródło: „Mathis”
Przyjął: Z[enon] Ch[mielewski]
LK „Hetman”

Warszawa, dnia 22 kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^a2

Doniesienie

1. Zawieyski i koło „Znak” w dalszym ciągu jest ośrodkiem zainteresowania kół kurialnych. Wypowiedzi na ten temat pokrywają się na ogół z poprzednim meldunkiem, z tym jednak, że wśród duchowieństwa głosy krytyki Zawieyskiego są przeważające, tak np.: ks. Penkała, rozwijając ten temat, wyraził się: „Zawieyski jest z pochodzenia Żydem, jego aktywność rozpoczęła się dopiero w momencie zaostrzenia się sytuacji żydowskiej w Polsce, przed tym był układowy i potrafił działać nawet wbrew interesom Kościoła, jest to charakterystyczne dla tych ludzi; przecież Zawieyski był członkiem Rady Prymasowskiej i został z niej usunięty za brak aktywności”. Potem Penkała przeszedł na omówienie ogólnego stosunku do ostatnich wypadków (patrz niżej).

^b3. Referat Kępy został uważnie przekonsultowany w kołach kurialnych. Ocenia się go, jeżeli chodzi o sprawy Kościoła, za powściągliwy i umiarkowany. Biorąc bowiem pod uwagę wystąpienia kard. Wyszyńskiego, bardzo agresywne, ta odpowiedź była spokojna i zatraçała o te sprawy mimochodem, tak ocenił to ks. Penkała. **Również bp Modzelewski uważa, że władze w chwili obecnej nie chcą angażować się w sprawę walki z Kościołem i dlatego w referacie Kępy nie widać chęci podjęcia walki.** Nie znaczy to jednak, mówił Markowski, że sprawa ta po jakimś czasie nie wypłynie i to w momencie, gdy sprawy syjonistów zostaną zakończone.

4. Polityka stosunku do Żydów jest oceniana w kurii raczej pomyślnie. Tak np. ks. Penkała w rozmowie podkreślił, że było [to] oburzające, gdziekolwiek się nie poszło, spotykało się na najwyższych urzędach Żydów – dotyczyło to nawet Urzędu ds. Wyznań. „Znałem wypadek, mówi Penkała, że księdza na kolegium sądziło trzech Żydów. Nie jestem antysemitą, ale nie widzę nic złego w tym, że pozostawi się na wysokich stanowiskach procentową ilość Żydów. Czy nie jest skandalem, że przez 20 lat politykę wydawniczą prowadziła i prowadzi Zatorska, oceniając np. potrzebę wydawnictw religijnych”.

^c5. Jan Mulak¹, dawny działacz PPS, redaktor „Lekkiej Atletyki” – znany działacz sportowy: „Mój stosunek do Żydów był zawsze pozytywny, mam wśród nich wielu

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Numeracja według oryginału.

^c Z lewej strony dokumentu zaznaczono cały akapit i umieszczono adnotację o treści: Wypis dla Dep[artamentu] III.

¹ **Mulak Jan** (1914–2005). Działacz sportowy, trener, dziennikarz. Wiceprezes RKS „Skra” Warszawa (1934–1935), redaktor działu sportowego „Dziennika Ludowego” (1937–1939), redaktor „Sztafety Robotniczej” (1937–1938), w czasie okupacji m.in. kierownik Wydziału Wojskowego i sekretarz KC RPPS (1943–1944), zastępca

przyjaciół, ale uważam, że to, co się dzieje, jest koniecznością. Polska stała się martwym morzem, gdzie Żydzi wymieniali ze sobą stanowiska i to Żydzi, którzy nie byli z nami związani, a przyszli z Rosji. Nie jestem nacjonalistą, ale encyklopedia była jednym wielkim świństwem. Polityka wydawnicza to również protekcja żydowska. Ktoś z Żydów opiniował książkę, a drugi Żyd załatwiał to u Zatorskiej. Znam dobrze Neumarkę i mimo że byłem z nim po imieniu, uważam, że zdjęcie tego dyrektora z Ministerstwa Kultury i Sztuki jest słuszne, przecież on był właściwym ministrem i wszyscy się go bali”.

6. Rewski Zbigniew, historyk sztuki – światopogląd nacjonalistyczny: „Nareszcie Moczar zrobi może porządek z tym bałaganem żydowskim”, „Lepsze były pałki Moczara dla studentów, którzy jak idioci polecili na żydowskie hasła, niż możliwy w innym wypadku rozlew krwi, którego tak bardzo chcieli Żydzi, żeby odciążyć swoje interesy w Izraelu. Ale niestety, Polacy są niedokładni i na pewno zostanie jeszcze kupa Żydów, która będzie bruździć. Taka np. Zatorska jeszcze gorsza od tej Załuskiej. Jako konserwator olsztyński miałem zatargi z Moczarem, ale teraz mu wszystko daruję, aby tylko konsekwentnie załatwił te sprawy”.

⁴⁷ Kałużyński, krytyk filmowy, lat 45: „Wcale nie oceniam źle tego, co się stało w filmie. Rzeczywiście, film był i jest jeszcze domeną Żydów. Szkoła filmowa w Łodzi to 70 proc. Żydów, a ocena filmu to przede wszystkim interesy grupy żydowskiej, m.in. Toeplitza². On właśnie forował takich jak Bossak, Morgenstern i innych. Morgenstern miał duże powiązania zagraniczne, które robiły z niego wielkiego filmowca. Film jest najbardziej powiązaną międzynarodową instytucją i kto ma za granicą opinię dobrą, to u nas, niestety, wypływa dzięki żydowskiej klice”.

Michalska Maria. „Brystigerowa³ powiedziała p. Marii, nie jest jeszcze tak źle po tych wystąpieniach, powinni nas wszystkich chyba zabić, a tymczasem Polacy jakoś nas nie ruszają”. Na temat Jasienicy nie mówiła nic więcej. Siostra Michalskiej – Żylińska – nie widuje się ostatnio z Jasenicą zupełnie i nie wie nawet, gdzie on jest.

Dnia 19 [kwietnia] o godz. 20.00 odbyło się u ks. Uszyńskiego zebranie seniorów działaczy młodzieży akademickiej sprzed 40 lat, mianowicie: w tym roku w czerwcu przypada 40-lecie kościoła akademickiego. Omawiano program uroczystości. Dotyczył on tablicy ku czci rektorów i poległej młodzieży, i profesorów podczas wojny.

komendanta PAL, po wojnie członek Rady Naczelnej PPS, wiceprzewodniczący Rady Naczelnej OMTUR, sekretarz organizacyjny KW PPS w Katowicach (1945–1946), kierownik Wydziału Polityczno-Propagandowego CKW PPS (1946–1948), kierownik szkolenia PKOl (1955–1960), redaktor naczelny miesięcznika „Lekka Atletyka” (1955–1969), doradca Ministerstwa Młodzieży i Sportu w Algierii (1970–1973), kierownik Wydziału Metodyczno-Szkoleniowego Stołecznej Federacji Sportu (1974–1978), doradca przewodniczącego GKKFiS (1978–1981), emeryt (od 1981). Członek PZLA (wiceprezes 1955–1960, 1965–1966), prezydium GKKF (1957–1960), prezydium PKOl (1958–1970), GKKFiS (1979–1983), członek honorowy Światowej Organizacji Trenerów Lekkiej Atletyki (1978).

^d Z lewej strony dokumentu zaznaczono cały akapit i umieszczono adnotację o treści: Dep[artament] III.

^e W oryginalne: Bristigerowa.

² **Toeplitz Jerzy** (1909–1995). Historyk filmu, prof. dr. Wykładowca i dyrektor Wyższego Studium Filmowego w Łodzi (1948–1949), pracownik naukowy PWSF/PWSTiF w Łodzi (od 1949, rektor 1949–1951, 1957–1968), Instytutu Sztuki PAN (1951–1972, dyrektor 1960–1968, kierownik Zakładu Historii i Teorii Filmu 1951–1972), redaktor naczelny „Kwartalnika Filmowego” (1951–1965), miesięcznika „Kino” (1965–1968), na emigracji (1972–1993), organizator i rektor Wyższej Szkoły Filmowej i Telewizyjnej w Sydney (1973–1979). Członek SPATiF-ZASP, PZPR.

³ **Brystiger Julia** (z d. **Prajs**, „Luna”) (1902–1975), plk. Absolwentka UJK we Lwowie (1926, dr filozofii), funkcjonariusz KPZU (od 1932), więziona za działalność komunistyczną, we Lwowie (1939–1941), Samarkandzie (do 1943), Moskwie, członek ZG ZPP, sekretarz prezydium ZG ZPP (od VI 1943), kierownik działu personalno-organizacyjnego

Dawni działacze, jak Trylińska, Kaczmarczyk, Gasiński, omawiali tekst tablicy. Przy herbacie omawiano sytuację polityczną aktualną. Uszyński powiedział, że młodzież przy kościele akademickim wykazała duże zdyscyplinowanie i nie brała udziału w zajściach. Obecni sprawy żydowskie i usuwanie ich ze stanowisk przyjęli z zadowoleniem. Uszyński powiedział na zapytanie, czy władze nie będą miały czegoś przeciw jubileuszowi, że będzie to uroczystość kościelna, a patriotyzm młodzieży akademickiej w czasie okupacji nie może być potępiony, bo przecież Żydzi nie mają już nic do gadania. Program nie został jeszcze uzgodniony.

Źródło: AIPN, 01283/563, mf.

i zastępca sekretarza prezydium ZPP (od IX 1943), poseł do KRN (od 1944), funkcjonariusz RBP PKWN (od XII 1944), MBP/KdsBP (I 1945–XI 1956, kierownik Wydziału III Departamentu I MBP, od X 1945 p.o. dyrektora, od I 1950 dyrektor Departamentu V MBP, od VIII 1954 dyrektor Departamentu III MBP, od I 1955 dyrektor Departamentu III KdsBP), redaktor w PIW. Członek MOPR (m.in. sekretarz KC MOPR ZU, członek wszechzwiązkowego KC od 1940), KPZU (od 1931), ZPP (1943–1944), PPR (od 1944), PZPR. Inwigilowana przez Wydział III Departamentu III MSW w ramach SOR krypt. „Egoistka” (1962–1974).

1968 kwiecień 22, Warszawa – Notatka Rady Naczelnej ZSP dotycząca nagrań ze spotkania redaktora Tadeusza Kura ze studentami Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 4 kwietnia 1968 r.

Notatka

dotycząca nagrań ze spotkania redaktora Tadeusza Kura
z aktywem ZSP Uniwersytetu Warszawskiego

W dniu 4 kwietnia br. w godz. 10.00–23.00^a odbyło się w jednej z sal Uniwersytetu Warszawskiego spotkanie aktywu ZSP UW z zastępcą redaktora naczelnego tygodnika „Prawo i Życie” – Tadeuszem Kurem. W spotkaniu wzięło udział około 400 osób.

Redaktor Kur był jednym z prelegentów wskazanych przez Komitet Warszawski PZPR do prowadzenia informacji politycznej w środowisku studenckim Warszawy. Redaktor Kur miał uprzednio szereg spotkań i dyskusji ze studentami uczelni stołecznych, m.in. w SGPiS i Politechnice Warszawskiej. Kilka spotkań (tam gdzie była zgoda prelegenta i możliwości techniczno-organizacyjne) było nagrane na taśmę magnetofonową dla celów dokumentacyjnych i archiwalnych oraz ewentualnego wykorzystania do dalszej pracy wyjaśniającej w środowisku studenckim.

Nagrano również na taśmę prelekcję redaktora Tadeusza Kura wygłoszoną w dniu 4 IV [19]68 r. Nagrania takiego równoległe z nami dokonało Polskie Radio. Redaktor Kur wyraził zgodę na nagranie i publiczne jego wykorzystanie.

Prelekcja dotyczyła aktualnych zagadnień politycznych kraju. Przeprowadzona była w formie odpowiedzi na zgłoszone na kartkach pytania ze strony studentów.

Po przesłuchaniu nagrania, biorąc pod uwagę, że:

1) redaktor Kur znajduje się na liście prelegentów KW PZPR, przeprowadził uprzednio szereg spotkań ze studentami Warszawy i nie zgłoszono nam żadnych negatywnych opinii co do jego osoby i głoszonych poglądów;

2) istnieje wyraźne zapotrzebowanie w tym okresie na informację polityczną i potrzeba odpowiedzi na publicznie zadawane przez studentów pytania,

podjęto decyzję o skopiowaniu nagrania i przekazaniu kopii instancjom środowiskowym do wykorzystania w pracy politycznej.

Biorąc pod uwagę również fakt różnej w zależności od warunków miejscowych sytuacji w poszczególnych środowiskach akademickich i różnego przeto zapotrzebowania na informację, zaleciliśmy radom okręgowym ZSP skonsultowanie tej sprawy z komitetami wojewódzkimi PZPR, zaś radom uczelnianym ZSP w środowiskach jednoczelnianych z komitetami uczelnianymi PZPR, zabezpieczając w ten sposób podjęcie decyzji o wykorzystaniu taśm przez instancje partyjne. Polecenie tej treści przekazaliśmy telefonicznie oraz pisemnie (odpis pisma w załączeniu).

^a Tak w oryginale. Prawdopodobnie powinno być: w godz. 19.00–23.00.

² Załącznik pominięto.

Taśmy przesłano do następujących ośrodków akademickich: Kraków, Wrocław, Poznań, Szczecin, Zielona Góra, Lublin, Katowice, Gdańsk, Łódź, Toruń i Częstochowa.

W dniu 10 kwietnia otrzymaliśmy wiadomość z Wydziału Propagandy i Agitacji Komitetu Warszawskiego PZPR, że zdaniem KW nagranie prelekcji red[aktora] Kura należy wycofać z radiowęzłów stołecznych ze względu na demagogię głoszonych poglądów. Bezpośrednio po tym przekazaliśmy decyzję o wstrzymaniu audycji Radzie Okręgowej ZSP, która decyzję tę wykonała.

W dniu 11 kwietnia z Wydziału Organizacyjnego KC PZPR przekazano nam negatywną opinię co do dalszego odtwarzania nagrań z prelekcją red[aktora] Kura. Na podstawie tej opinii podjęliśmy natychmiast decyzję o wycofaniu nagrania ze wszystkich środowisk studenckich w kraju. Decyzję taką przekazano radom okręgowym ZSP w dniu 12 kwietnia.

Tego też dnia negatywną opinię o publicznym wykorzystywaniu nagrania przekazał nam również Wydział Nauki i Oświaty KC PZPR.

W posiadaniu naszym znajdują się wycofane taśmy ze środowisk: Poznań, Lublin i Kraków. Pozostałe są zabezpieczone w komitetach wojewódzkich PZPR lub radach okręgowych ZSP i przekazane nam zostaną w najbliższym czasie.

Rada Naczelna ZSP

Warszawa, dnia 22 kwietnia 1968 r.

Źródło: AIPN, 0236/141, t. 14, k. 52–53, mps.

1968 kwiecień 23, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 23 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 23 kwietnia 1968 roku

Z posiadanych informacji wynika, że wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego po niedojściu do skutku zapowiedzianego wiecu w dniu 22 bm. zaczyna przeważać pogląd, że należy skończyć z „dalszym wiecowaniem”. Studenci wypowiadają się, że atmosfera „ciągłego podniecenia i oczekiwania, kto i kiedy zorganizuje nowy wiec”, jest nie do zniesienia. Z tych też powodów uważają, że należy zwalczać zwolenników dalszych wystąpień. Zanotowano wypowiedzi, że „wszelkie próby zorganizowania na nowo akcji wiecowej to nic innego jak prowokacja”. Są takie wśród studentów głosy, aby „do czasu zjazdu partii nie organizować żadnych wystąpień, gdyż można by się przysłużyć niesłusznej sprawie”.

Wśród pracowników i aktorów Teatru Narodowego wiadomość o otrzymaniu zgody na wystawienie dramatu „Dziady” A[dam] Mickiewicza (trzy spektakle w m[iesiąc]u maju br. dla aktywu społeczno-politycznego Warszawy) w reżyserii K[azimierz]a D[ejm]ka wywołała falę dyskusji i komentarzy. Kazimierz D[ejm]ek wypowiada się, że jego zdaniem decyzja ta ma charakter prowokacji i zmierza do ośmieszenia jego osoby. Z tych też względów, jak to wynika z posiadanej informacji, D[ejm]ek wspólnie z odtwórcą głównej roli H[oloub]kiem zamierza podjąć czynności w kierunku zbojkotowania przedstawienia, stwarzając sytuację, w której zapowiedziany spektakl nie będzie się mógł odbyć. H[oloub]ek ma zamiar w okresie wystawienia „Dziadów” zachorować. [...]

W czasie plenum Zarządu Głównego Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki dymisję ze stanowiska przewodniczącego związku zgłosił Andrzej Szczepkowski¹. W rozmowach z zaufanymi osobami informuje, że jest to forma protestu z jego

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

¹ Szczepkowski Andrzej (1923–1997). Aktor, reżyser, pedagog. Absolwent Studia Aktorskiego przy Starym Teatrze w Krakowie (1947), aktor Teatru Powszechnego im. Żołnierza Polskiego w Krakowie (1945–1946), Teatru Polskiego w Poznaniu (1947), teatrów warszawskich: Narodowego (1949–1957, 1962–1966, 1968–1971), Komedia (1957–1961), Polskiego (1961–1962, 1981–1988), Dramatycznego (dyrektor naczelny i artystyczny 1966–1968, 1971–1981), odtwórca ról w ponad 40 filmach, wykładowca PWST w Warszawie (od 1967, prodziekan Wydziału Aktorskiego 1978–1981), prezes ZASP (1981–1982), prezes ZG Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki (1968–1981), jeden z inicjatorów bojkotu przez aktorów radia i telewizji (I–XI 1982) w proteście

strony przeciwko polityce kulturalnej partii i rządu PRL. W pełni solidaryzuje się z Kazimierzem **Dejmkim** oraz uważa, że „Dziady” nie powinny zostać zdjęte ze sceny, a „w ogóle dotychczasowa polityka partii zasługuje na potępienie”. Solidaryzując się z **Dejmkim**, Andrzej **Szczepkowski** posiada także zamiar przeniesienia się do Teatru Narodowego, rezygnując równocześnie z pracy w Teatrze Dramatycznym.

Wśród pracowników umysłowych zatrudnionych w montowni nr 1 i nr 2 Zakładów im. G[eorgi] Dymitrowa zanotowano przejawy niezadowolenia w związku z wysokimi potrąceniami premii za I kwartał br., dokonany przez dyrekcję zakładu. Dyrekcja dokonała potrącenia premii w związku z niewykonaniem w ustalonym terminie planu eksportu w I kwartale przez w[yżej] wymienione działy. Pracownicy umysłowi nie zgadzają się z tą decyzją, wskazując, że potrącenia premii w wielu wypadkach obejmowały takie wyroby, które nie były w ogóle ujęte planem, i z tych powodów uważają się za pokrzywdzonych.

W dniu 23 bm. w czytelni Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego w jednym z czasopism znaleziono pojedynczy egzemplarz ulotki wykonanej na maszynie. W ulotce nieznany autor zwraca się z apelem o zastanowienie się studentów, „czy właściwie spełniają rolę socjalistycznego studenta”. W dalszym ciągu stwierdza, że studenci nie powinni dać się wciągnąć do walki o władzę jako ślepe narzędzie, a ich miejsce to sale wykładowe i czytelnie. W zakończeniu ulotki znajdują się następujące stwierdzenia:

„Nie daj się wciągnąć w nowe awantury, prowokacje i w służbę nie wiadomo komu. Nie daj się wodzić demagogii z wieców, z kawiarni, z Frei Europa i z rodzimej prasy. Socjalistyczny student to student mądry i uczciwy. Precz z donosicielstwem. Studenci do nauki, zwłaszcza wiecownicy i bojówkarze”.

W dniu 23 bm. Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy zastosowała środek zapobiegawczy – areszt tymczasowy – przeciwko studentowi II roku Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego – Janowi **Orgelbrandowi**, który w dniu 22 bm. zatrzymany został na gorącym uczynku kolportowania ulotek nawołujących do nielegalnego wiecu studentów, pod zarzutem dokonania przestępstwa z art. 164 § 2 kk.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do odpowiednich instancji partyjnych informacje odnośnie:

– Jana **Susmana**² (poprzednie nazwisko – **Szachne**) – członka PZPR – redaktora Polskiej Agencji Prasowej. Wymieniony w poprzednim okresie czasu utrzymywał bliskie kontakty z Ambasadą Izraela w Warszawie. Aktualnie utrzymuje szerokie kontakty z korespondentami zagranicznymi akredytowanymi w Warszawie z państw kapitalistycznych, przekazując im różnego rodzaju informacje.

przeciwko wprowadzeniu stanu wojennego, w imieniu środowiska artystycznego przemawiał na pogrzebie ks. J. Popieluszki, członek Komitetu Kultury Niezależnej, Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność” L. Wałęsie, senator (1989–1991). Inwigilowany przez Wydział IV Departamentu III MSW w ramach KE krypt. „Prezes” (od I 1982), SOS krypt. „Prawnik” (od XII 1984), KE krypt. „Prawnik” (IX 1985–VI 1989). AIPN, 0222/1468; AIPN, 728/83074.

² **Susman Jan** (1912–1982), plk. Dziennikarz. Redaktor „Trybuny Mazowieckiej”, kierownik działu PAP (do 1973), członek PZPR (do 1979). Objęty zakazem wyjazdów zagranicznych przez Wydział IV Departamentu III MSW z powodu zachowania w okresie wydarzeń marcowych (1968–1971). AIPN, 1010/48436.

– Artura **Hajnicza**³ (poprzednie nazwisko – **Hainisch**) – członka PZPR – redaktora „Życia Warszawy”. Wymieniony utrzymywał kontakty z Ambasadą Izraela w Warszawie i przekazywał jej różne informacje.

– Maurycyego **Kamienieckiego**⁴ – członka PZPR – redaktora Polskiej Agencji Prasowej. W poprzednim okresie czasu utrzymywał bliskie kontakty z Ambasadą Izraela w Warszawie.

– Idy **Kamińskiej** – dyrektora Teatru Żydowskiego w Warszawie. Wymieniona nie ukrywa swych sympatii proizraelskich. Utrzymuje szerokie kontakty z rodziną mieszkającą w państwach kapitalistycznych.

– Jerzego **Bossaka** – bezpartyjnego – reżysera i kierownika artystycznego Zespołu Realizatorów Filmowych „Kamera” i wykładowcy w Państwowej Wyższej Szkole Filmowej i Teatralnej w Łodzi. Wymieniony uczestniczył w praktykach religijnych w Ambasadzie Izraela w Warszawie. Nie ukrywa swych proizraelskich poglądów. Z racji licznych kontaktów z korespondentami z państw kapitalistycznych podejrzany o przekazywanie im różnych informacji.

– Jerzego **Piwońskiego**⁵ – członka PZPR – dyrektora biura Oddziału Stołecznego PTTK i prezesa Polskiego Związku Pływackiego. [...].

– Wiktora **Szpirlejna** – radca prawny w Banku Handlowym w Warszawie. Posiada liczne kontakty w Izraelu. Przed rokiem 1939 prowadził kancelarię adwokacką w Warszawie. Powiązany z dyrektorem generalnym Ministerstwa Finansów Henrykiem Kotlickim⁶.

³ **Hajnicz Artur** (1920–2007), plk. Dziennikarz. Student matematyki na Uniwersytecie I. Franki we Lwowie (1940–1941), żołnierz Armii Czerwonej (1942), nauczyciel matematyki w Domu Dziecka Polskiego w Zagorsku k. Moskwy (1943–1944), żołnierz, oficer AP w ZSRR, WP (1944–1955), redaktor naczelny „Żołnierza Wolności” (1955), dziennikarz „Życia Warszawy” (1955–1973), pracownik Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Informatyki (od 1973), dr prawa międzynarodowego UMCS w Lublinie (1974), sekretarz „Tygodnika Solidarność” (1981), organizator i dyrektor Ośrodka Studiów Międzynarodowych przy Senacie RP (1989). Członek KZMZU (1934–1938), KZM Szkolnej we Lwowie (1936–1938, sekretarz egzekutywy), Komsomołu (1940), PPR (1944–1948), PZPR (od 1948), członek KKK, Stowarzyszenia Polsko-Atlantyckiego, Polskiej Fundacji im. Roberta Schumana. Inwigilowany w ramach KE krypt. „Pulkownik” przez Wydział III KS MO (1972–1974). AIPN, 1005/2759; AIPN, 0224/671; AAN, Zbiór akt działaczy ruchu robotniczego, 7720; AAN, KC PZPR, XI A/301.

⁴ **Kamieniecki Maurycy** (1924–2000). Dziennikarz, cenzor. Na terenach włączonych do ZSRR (1939–1941), pod okupacją niemiecką (1941–1944), ukrywał się z powodu pochodzenia żydowskiego, następnie więzień obozu pracy (przed 1944), słuchacz Szkoły Oficerskiej RBP PKWN (od XII 1944), cenzor w Centralnym Biurze Kontroli Prasy RBP PKWN/MBP (1944–1945), cenzor w GUKPPiW (1945–1956), student PW (1949–1950), szkoły partyjnej przy KC PZPR (1951–1952), dziennikarz PAP (od 1956, korespondent w Czechosłowacji, zastępca kierownika Biuletynu Specjalnego, zastępca kierownika zespołu społeczno-politycznego, do 1987). Członek PZPR (od 1949). Według dokumentów MBP/KdsBP/SB miał być właścicielem LK krypt. „Cenzor” Departamentu IV MBP/KdsBP i Wydziału I Departamentu II MSW (1949–1956, 1957–1959), inwigilowany przez Wydział IV Departamentu II MSW w ramach KE krypt. „Maur” (1968–1974), inwigilacji zaprzestano „z uwagi na brak materiałów stwierdzających nielojalny stosunek [...] do PRL”. AIPN, 728/42364; AIPN, 00945/625.

⁵ **Piwoński Jerzy** (ur. 1921). Ekonomista, działacz sportowy. Absolwent SGPiS (1979), dyrektor biura Oddziału Stołecznego PTTK, główny księgowy RKS „Marymont”, Stołecznej Federacji Sportu (1978–1981), PZPN (od 1981). AIPN, 728/18222.

⁶ **Kotlicki Henryk** (ur. 1904). Urzędnik państwowy. Urzędnik w Towarzystwie Ubezpieczeniowym „Przyjaźń” w Warszawie (1928–1937), więzień Berezki Kartuskiej (1938), kierownik wydziału w Polskim Banku Komercyjnym w Warszawie (1938–1939), inspektor w „Gosbanku” w Białymstoku (1939–1941), kierownik PUR w Lublinie (1944), naczelnik Wydziału Obrotów Zagranicznych Ministerstwa Skarbu (1945), dyrektor Departamentu Zagranicznego, dyrektor generalny Ministerstwa Finansów (1945–1968). Członek KPP, PPR (1944–1948), PZPR (1948–1968, wykluczony). Według dokumentów SB w czasie wydarzeń marcowych „operacyjnie kontrolowany” przez Wydział VI Departamentu III MSW, inwigilowany przez Wydział VII Departamentu III MSW w ramach KE krypt. „Midas” (1970–1974) z powodu kontaktów z osobami zwolnionymi ze stanowisk państwowych (1968). AIPN, 01208/1258.

– Bronisława **Gińskiego**⁷ – naczelny dyrektor Centrali Handlu Artykułami Metalowymi i Elektrotechnicznymi, pełnomocnik ministrów przemysłu ciężkiego i przemysłu maszynowego ds. wystaw i targów. Podejrzany o prowadzenie szkodliwej polityki gospodarczej.

Ponadto Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy wystąpiła do dyrektorów zjednoczeń: Przemysłu Elektronicznego i Teletechnicznego oraz Przemysłu Motoryzacyjnego o pozbawienie dostępu do prac tajnych i wojskowo-mobilizacyjnych w odniesieniu do:

– Mariana **Kuchny**⁸ – kierownika Oddziału I w Fabryce Podzespołów Radiowych „Elwa”,

– Stanisława **Chmielewskiego**⁹ – szefa Działu Kontroli Technicznej Fabryki Samochodów Osobowych (zastrzeżono również wyjazdy do krajów kapitalistycznych i kra[ów] d[emokracji] I[udowej]).

W[yzej] wymienieni w ostatnim okresie czasu zaczęli wykazywać wrogą postawę polityczną. O ich zachowaniu powiadomiono również odpowiednie instancje partyjne^c.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 412–416, mps.

^c *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.*

⁷ **Giński Bronisław** (ur. 1913). Prawnik. Absolwent prawa (1936), dyrektor Centrali Handlu Artykułami Metalowymi i Elektrotechnicznymi. Członek PZPR. AIPN, 728/39386.

⁸ **Kuchna Marian** (ur. 1932). Technik mechanik, prawnik. Absolwent Wydziału Prawa i Administracji UW (1972). Pracownik Fabryki Półprzewodników „Tewa”, kierownik Oddziału I Fabryki Podzespołów Radiowych „Elwa” w Warszawie, przeniesiony na stanowisko kierownika zmianowego (1968), pracownik Instytutu Technologii Elektronowej w Warszawie, kierownik Zakładu Taboru Pływającego Przedsiębiorstwa Budownictwa Wodnego w Warszawie. Członek PZPR, II sekretarz POP PZPR w „Elwie”. Według notatki informatora Wydziału III K MO m.st. Warszawy (8 IV 1968) M. Kuchna, „mimo że jest sekretarzem POP, w czasie zająć marcowych nie wykazywał żadnej inicjatywy w celu rozładowania napięcia wśród załogi «Elwy». W dniu 15 III br. nie brał udziału w wiecu organizowanym na znak protestu przeciwko wystąpieniom studenckim”. Objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (1968–1970), K MO m.st. Warszawy anulowała zgodę na zatrudnienie M. Kuchny przy pracach tajnych i wojskowo-mobilizacyjnych (23 IV 1968, zastrzeżenie wycofano 21 VI 1969). Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE z powodu „wykazywania proizraelskiej postawy i reprezentowania poglądów sprzecznych z linią partii” (1968–1969). AIPN, 0208/2178; AIPN, 1005/69175.

⁹ **Chmielewski Stanisław Jerzy** (ur. 1933). Inżynier. Absolwent Moskiewskiego Instytutu Samochodowego (1957), pracownik FSO w Warszawie (1957–1982, m.in. kierownik Biura Badań Samochodu i jego Zespołów, zastępca kierownika Wydziału Produkcji Mechanizmów, kierownik Wydziału Kontroli Technicznej, kierownik Wydziału Montażu Samochodu „Syrena”, szef zakładu produkcji samochodu Polski Fiat 125p, pełnomocnik dyrektora ds. sprzedaży i eksportu, główny koordynator zespołu ds. uruchomienia montażu za granicą), pracownik Polmot sp. z o.o. (od 1982, 1982–1984 delegowany z FSO, główny specjalista, zastępca dyrektora Biura Samochodów Osobowych). Członek ZWM (1948), ZMP (1948–1952), PZPR (od 1954, m.in. członek egzekutywy Komitetu Fabrycznego). Pozbawiony dopuszczenia do prac tajnych przez Wydział III K MO m.st. Warszawy (IV 1968) i objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (1968–1970), m.in. z powodu wycofania się z czynnego życia politycznego w FSO „po agresji Izraela na kraje arabskie”, „gloryfikowania podległych sobie pracowników narodowości żydowskiej, m.in. Szymona Firera – członka grupy Kuronia i Modzelewskiego”, „posiadania żony i ojczyma [Tadeusza Daniłowicza] pochodzenia semickiego” oraz „utrzymywania bliskich kontaktów towarzyskich z szeregiem wysoko postawionych osób tej samej narodowości”. Z tych powodów SB negatywnie zaopiniowała wniosek o jego skierowanie do pracy w delegaturach PHZ „Polmot” w Moskwie (1968) i Turynie (1979) oraz jako eksperta MOP w krajach rozwijających się (1978). W latach 1978–1979 oprócz zarzutu „syjonizmu” („całkowicie syjonistyczna rodzina włącznie z kandydatem”) jego kandydaturę dodatkowo zdyskwalifikowała działalność jego przyrodniej siostry (Agnieszki Daniłowicz-Grudzińskiej) i jej męża (Mieczysława Grudzińskiego) współpracujących z KOR, a nawet fakt pracy jego matki (Melanii Elżbiety Daniłowicz) jako nauczycielki w szkole, w której w latach 60. uczył się A. Michnik. AIPN, 01862/149.

1968 kwiecień 23, Warszawa – Notatka zastępcy naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW pplk. Zygmunta Bieleckiego z doniesienia źródła ps. „J” dotycząca opinii redaktora Mariana Bielickiego na temat sytuacji politycznej

Źródło: „J”
Przyjął: Bielecki

Warszawa, dnia 23 IV 1968 r.

Tajne
Egz. nr ...

Doniesienie

Redaktor Marian Bielicki, bliski przyjaciel St[efana] Staszewskiego, wysunął następujące opinie:

1. Kierownictwo partii dąży do ograniczenia fali „nacionalizmu”, gdyż fala ta zmyłaby nie tylko atakowanych członków kierownictwa, tj. Szyra, Jędrychowskiego, Starewicza, których Gomułka gotów jest poświęcić, lecz rozmyłaby także kierownictwo Gomułki, który wie, że nie panuje nad sytuacją.

2. Kępa zmuszony do hamowania nastrojów zaczyna tracić oparcie w zakładach pracy, gdzie dochodzą do głosu skrajnie „nacionalistyczne” elementy „antysemickie”, np. na WSK Okęcie. Drugi nurt w zakładach to żądania socjalne, płacowe, które będą wzrastać i uderzać w „skostniały system”, zbliżając się na tej drodze do „stanowiska studentów”.

3. Sytuacja międzynarodowa charakteryzuje się wzrostem aktywizacji „lewicy antydogmatycznej”, którą poza twórczymi siłami w partiach komunistycznych bloku (Rumunia, Czechosłowacja, Włosi) stanowią radykalne ruchy studenckie w Niemczech Zachodnich, Berlinie Zach[odnim], USA oraz intelektualne, działające obiektywnie przeciwko „skostnieniu w ruchu robotniczym”.

4. Atak na „Politykę” jest atakiem pośrednio na ideowe elementy wśród inteligencji technicznej, co dowodzi, że Gomułka jest niepewny tego środowiska i obawia się przeniesienia niezadowolenia inteligencji technicznej do załóg robotniczych.

5. Inteligencja jest przeciwko fali antysemickiej, gdyż słusznie obawia się na tej fali nawrotu dogmatyzmu i przewagi aparatu partyjnego.

6. „Ruch studencki” został sparaliżowany terrorem, ale nie tylko nie pokonany, lecz umocniony w swych założeniach. Może on wystąpić do akcji w każdej dowolnej chwili, lecz musi dobrze wybrać moment, aby zespolic się z narastającym niezadowoleniem robotników. Musi dawać o sobie znać społeczeństwu, krystalizować się, konsolidować. Bieg wypadków wskaże moment nowej akcji.

7. Pozostawienie w spokoju ludzi wymienianych jako sprawców zająć ma na celu pozostawianie sobie przez Moczara w rezerwie ponownego użycia tych ludzi jako „koźłów ofiarnych” – dowodów przeciwko tym ludziom nie ma.

8. W środowisku literackim i naukowym nie ma ludzi z autorytetem, dorobkiem i „nazwiskiem”, którzy popieraliby antysemicką nagonkę.

9. Trzeba spokojnie, lecz czujnie czekać na bieg wydarzeń, decydujący może być nawet dopiero okres powakacyjny.

„J”

Źródło: AIPN, 00169/34, t. 1, k. 158–159, mps.

1968 kwiecień 23, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu III MSW por. Waclawa Króla z rozmowy z KP ps. „KO” dotycząca sytuacji w Polskiej Akademii Nauk

Warszawa, dnia ^{a23} kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^{a1}

Notatka
z rozmowy przeprowadzonej z KP „KO”¹

Sytuacja w IFiS PAN wg oceny „KO” została całkowicie opanowana przez egzekutywę POP. Wyrazem tego jest m.in. to, że komitet zakładowy powołał do rozmów z członkami partii komisję z instytutu, w przeciwieństwie do Instytutu Historii, gdzie komisja taka została utworzona przez KZ bez udziału członków tamtejszej POP. Sygnalizowany wcześniej plan reorganizacji instytutu był przed trzema dniami (19 kwietnia br.) referowany przez egzekutywę na posiedzeniu komitetu zakładowego i zyskał jego pełną aprobatę, a szczególnie punkt projektu przewidujący badania związane z ośrodkami i literaturą „sowietologiczną”.

„KO” ocenia, że w końcu drugiej połowy br. pojawi się na Zachodzie dość dużo publikacji „sowietologicznych” poświęconych sprawom polskim. Związane to jest z tym, iż „sowietologia” jest na terenie Stanów Zjednoczonych opanowana przynajmniej w 50 proc. przez osoby pochodzenia żydowskiego, które bez wątplenia przystąpią do ataków na Polskę.

A[dam] Schaff w dalszym ciągu wywiera naciski celem powołania S[tefana] Morawskiego na stanowisko kierownika Zakładu Estetyki IFiS, argumentując tym, że dyrekcja instytutu złożyła do Sekretariatu Naukowego PAN wnioski o jego zatrudnienie, a przecież ówczesnie w skład tej dyrekcji wchodził obecni członkowie dyrekcji.

Kilka dni temu z inicjatywy Komitetu Zakładowego PAN odbyła się narada partyjna z udziałem członków partii z Instytutu Historycznego, sekretarzy poszczególnych POP Wydziału I PAN oraz zaproszonych gości, m.in. T[adeusza] Daniszewskiego². W czasie

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ KP ps. „KO” – brak danych umożliwiających identyfikację.

² **Daniszewski Tadeusz (Kirszbraun Dawid)** (1904–1969). Prof. Absolwent Gimnazjum Zgromadzenia Kupców m.st. Warszawy, aresztowany za działalność komunistyczną (IX 1922–II 1923), ponownie aresztowany (XII 1925), skazany na 4 lata ciężkiego więzienia (1927), więziony (do XII 1928), w ZSRR (1929–1930, wykładowca w szkole partyjnej, pracownik KW MK, uczestnik V Zjazdu KPP VIII 1930), w Polsce (od 1930), aresztowany (I–VIII 1932, zwolniony za kaucją), w ZSRR (1932–1935, referent ds. polskich w KW MK, wykładowca na kursach partyjnych, delegat na I Kongres MOPR IX 1932, uczestnik VII Kongresu MK VIII 1935), w Polsce (od 1935), po podjęciu pracy w Sekretariacie Krajowym KPP aresztowany (od 1935), więzień obozu w Berezie Kartuskiej (od III 1937), skazany na 12 lat ciężkiego więzienia (I 1938), więziony (do IX 1939), w ZSRR (1939–1944), redaktor naczelny wydawnictw polskich Państwowego Wydawnictwa Literackiego w Językach Obcych (1940–1941), pracownik GZP Armii Czerwonej (do 1942), redaktor odpowiedzialny radiostacji im. T. Kościuszki, kierownik Wydziału Wydawnictw ZG ZPP (1943–1944), organizator i dyrektor Centralnej Szkoły PPR (1944–1948), Dwuletniej Szkoły Par-

tej narady z b[ardzo] rzeczowym i ostrym atakiem, utrzymanym na płaszczyźnie naukowej, wystąpił prof. Cz[esław] Madajczyk pod adresem T[adeusza] Daniszewskiego. Na konkretnych przykładach wykazał, iż T[adeusz] Daniszewski dopuszczał się fałszowania historii, jak również wypowiadał niewłaściwe sądy w kwestiach narodu i nacjonalizmu. Bliższe szczegóły tej narady nie są znane „KO”, ponieważ nie był na niej obecny. Niemniej należy stwierdzić, że zakończyła się ona całkowitą klęską i kompromitacją T[adeusza] Daniszewskiego, którego próby obrony były b[ardzo] nieporadne i nic niewyjaśniające w kwestiach merytorycznych ataku na jego osobę.

W ostatnich dniach T[adeusz] Daniszewski i J[ózef] Kowalski złożyli dymisję z zajmowanych funkcji w Zakładzie Historii Partii.

W Instytucie Ekonomiki Rolnej zostali zdjęci A[natol] Brzoza³ (jednocześnie członek Komitetu Ekonomiki Rolnictwa PAN) oraz J[erzy] Tepicht⁴. A[natol] Brzoza

tyjnej przy KC PPR/PZPR (1948–1950), kierownik Wydziału Historii Partii KC PPR/PZPR (od IX 1948), dyrektor Zakładu Historii Partii KC PZPR (1957–1968), zastępca przewodniczącego Komitetu Nauk Historycznych PAN (od 1959). Członek KPRP/KPP (od 1921, sekretarz Komitetu Okręgowego w Krakowie 1929, członek Sekretariatu Krajowego 1930–1932), ZMK (od 1922 kierownik Centralnej Techniki, sekretarz egzekutywy Komitetu Warszawskiego 1925), ZPP (od 1943), PPR (od 1944), PZPR (członek KC 1948–1968).

³ **Brzoza Anatol (Eisenberg Izrael Towia)** (1917–1997). Ekonomista, prof. Absolwent gimnazjum męskiego spółki Chinuch w Warszawie (1935), student Wydziału Ogrodniczego SGGW (1935–1939), Wydziału Rolniczego Lwowskiego Instytutu Politechnicznego w Dublinach (XI 1939–VI 1941), w Tadżykistanie (1941–1946, student, absolwent Wydziału Ogrodniczego Instytutu Rolniczego w Leninabadzie 1943, młodszy agronom w MTS, kierownik stacji oceny odmian w Chaicie), w Polsce (od 1946), pracownik Wydziału Rolnego KC PPR/PZPR (V 1946–VII 1951, referent, instruktor, starszy instruktor), wykładowca SGGW (1951–1955, kierownik Katedry Ekonomiki Socjalistycznych Przedsiębiorstw Rolnych), SGPiS (1958–1962), pracownik Instytutu Ekonomiki Rolnej w Warszawie (VII 1951–XII 1978, prof. nadzw. 1954, prof. zwyczaj. 1968, kierownik Działu Spółdzielni Produkcyjnych i POM 1952–1957, wicedyrektor naukowy 1953–1957, kierownik Zakładu Ogólnej Ekonomiki Rolnictwa 1957–1968), redaktor naczelny „Zagadnień Ekonomiki Rolnej” (1956–1968), przedstawiciel Polski w Komitecie Rolnym Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ w Genewie (1961–1966), zastępca przewodniczącego Komitetu Ekonomiki Rolnictwa PAN (1957–1968), członek korespondent (1965), członek rzeczywisty PAN (1991). Inwigilowany przez Wydział IIIA KS MO w ramach SOR krypt. „Kameleon” (od I 1977), przekwalifikowano na KE (XI 1977), w związku z podpisaniem listu 28 profesorów do Sejmu PRL (22 XII 1976) w sprawie powołania komisji sejmowej do zbadania wydarzeń czerwcowych i ich następstw. Prowadzenie KE zakończono w związku ze stwierdzeniem, że „figurant poza faktem podpisania petycji nie prowadzi innej szkodliwej działalności” (III 1978). Sygnatariusz apelu intelektualistów o podjęcie rozmów przez komisję rządową z międzyzakładowymi komitetami strajkowymi wybranymi przez załogi zakładów pracy na Wybrzeżu (VIII 1980). Członek OMS „Życie” (1935–1938), Wzajemnej Pomocy Studentów Żydów SGGW (członek zarządu), MOPR (1939–1941), ZPP (1944–1946), PPR (od 1946), PZPR (do 1968, wystąpił po nieudzieleniu mu zgody na wyjazd na kolejną sesję Komitetu Rolnego EKG ONZ w Genewie XII 1967 i wycofaniu jego kandydatury na stałego przedstawiciela Polski w FAO). AIERiGŻ, 111; AIPN, 0246/1109; AIPN, 797/88880.

⁴ **Tepicht Jerzy** (1908–1973). Ekonomista, prof. nadzw. (1954). Absolwent szkoły średniej w Warszawie (1927), uczeń drukarski w Wolnym Mieście Gdańsku (praca dla centralnej techniki KPP) (1927–1928), urzędnik oddziału warszawskiego Łódzkiego Banku Depozytowego (1928–1930), funkcjonariusz KPP w Warszawie i Lwowie (1931–1935, m.in. redaktor gazetki fabrycznych w Warszawie, instruktor Komitetu Warszawskiego ds. agitacji i propagandy, w redakcji dziennika „Wiadomości” we Lwowie, instruktor centralnej redakcji partyjnej, aresztowany 1933 na 10 miesięcy, pracownik redakcji Wydziału Rolnego KC), we Francji (od 1935), działacz FPK, członek redakcji „Dziennika Ludowego” (1936–1938), pomocnik buchaltera w fabryce metalowej w St. Denis k. Paryża (1939–1940), w ruchu oporu, funkcjonariusz FPK, m.in. w redakcji pisma „Niepodległość”, członek Organizacji Pomocy Ojczyźnie, Rady Krajowej Milicji Patriotycznej (do 1944), kierownik polskiego biura informacyjnego w Paryżu (1945–1946), w Polsce (od 1946), instruktor (od 1946), zastępca kierownika Wydziału Rolnego KC PPR (II 1947–XII 1948, jednocześnie kierownik Biura Studiów przy Wydziale Rolnym KC), zastępca kierownika Wydziału Rolnego KC PZPR (XII 1948–I 1951), kierownik Działu Badań nad Strukturą Wsi w Wydziale Ekonomiki Rolnej Drobnych Gospodarstw Wiejskich Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach, jednocześnie zastępca kierownika tego wydziału (od I 1948), następnie kierownik wydziału (X 1948–XII 1949),

w ostatnich dniach lutego br. złożył legitymację partyjną, uzasadniając to wzrastającym antysemityzmem, z którym on, mimo iż jest „zdyscyplinowanym członkiem partii, nie może się pogodzić”. Jako uzasadnienie swojego „zdyscyplinowania” podał fakt, że „jak partia kazała mi w przeszłości zmienić nazwisko, to natychmiast zmieniłem”.

W dniu 27 lub 28 kwietnia br. odbędzie się zebranie partyjne Polskiej Akademii Nauk.

Odbito 2 egz.

(–) por. Waław M. Król

Źródło: AIPN, 0204/1422, t. 2, k. 146–147, mps.

dyrektor Instytutu Ekonomiki Rolnej (I 1950–III 1957, do X 1952 na etacie KC PZPR, zastępca kierownika Katedry Ekonomii Politycznej IKKN przy KC PZPR), wykładowca IKKN, następnie INS przy KC PZPR, pracownik Instytutu Ekonomiki Rolnej (III 1957–V 1969, m.in. kierownik Samodzielnej Pracowni Ekonomii Rolnictwa Zagranicznego 1957, Zakładu Socjologii i Polityki Agrarnej do IV 1968), emeryt (od 1969), wykładowca na Sorbonie (1963), Wydziale Ekonomicznym UW (od 1964), Wyższym Kursie Planowania dla Obcokrajowców SGPiS, Uniwersytecie Nauk Społecznych w Grenoble (1972/1973), przewodniczący delegacji polskiej na sesje Komitetu ds. Rolnictwa EKG ONZ w Genewie (1949–1959), ekspert FAO we Włoszech i Jugosławii (1960). Członek ZMK (1925–1930), KPP (1930–1935), FPK (1935–1946), PPR (od 1946), PZPR (zastępca członka KC XII 1948–VI 1964). AIERiGŻ, 773; AIPN, 01967/99; AIPN, 1005/167588.

1968 kwiecień, Warszawa – Zestawienie komentarzy duchowieństwa na temat wydarzeń marcowych ocenionych przez SB jako negatywne, opracowane w Departamencie IV MSW

Warszawa, [kwiecień]^a 1968 r.

Tajne

Komentarze negatywne
dot. ostatnich zajęć studentów

1. Ks. Woźnicki – zakonnik ze zgromadzenia saletynów z Reska, woj. szczecińskie, w dniu 11 III 1968 r. w gronie kilku osób świeckich mówił, iż za zajęciami studenckimi kryje się żydostwo. Chcą oni doprowadzić do tego, aby w rządzie nastąpiły zmiany i wyказаć potrzebę opowiedzenia się po stronie Izraela.

2. B[isku]pi Kulik i Fondaliński w dniu 11 III 1968 r. wyrażali opinię dość zgodną, mówiąc, że „zamieszczane artykuły prasowe powodują wyzwolenie się ukrytych w społeczeństwie polskim tendencji antysemityzmu”.

3. Bp Kulik jest zdania, iż wszystko to doprowadzi w niedługim czasie do poważnych zmian personalnych, nie tylko tych, które podaje się do publicznej wiadomości, ale również osób na bardziej eksponowanych stanowiskach (wypowiedź z dnia 11 marca br.).

4. Zakonnicy ze zgromadzenia jezuitów m. Łodzi w dniu 11 III 1968 r. podkreślali, że literaci warszawscy zajęli słuszne stanowisko, bowiem cenzura w Polsce ogranicza i dławi życie kulturalne, w związku z tym istnieje potrzeba „odwilży” na tym odcinku.

5. Bp Modzelewski w dniu 12 III 1968 r. w prywatnej rozmowie (podczas posiedzenia Komisji Ekumenicznej Episkopatu) powiedział, że w kurii warszawskiej znajdują się niektóre „eksponaty” z ostatnich zajęć w Warszawie w postaci pałek i hełmów milicyjnych, które w czasie starć z młodzieżą pogubili funkcjonariusze MO i ORMO.

6. Ks. Jasiński – proboszcz parafii w Poznaniu oraz krajowy duszpasterz mężczyzn, w dniu 12 III 1968 r. w gronie księży wyraził się, że zajęcia studenckie są protestem całego społeczeństwa przeciwko ustrojowi, a przede wszystkim klęską komunizmu na odcinku wychowania. Wyraził zadowolenie, że wreszcie coś się dzieje i że poruszona została opinia światowa.

7. O. Przybylski – dyrektor Instytutu Tomistycznego zakonu jezuitów w Warszawie, w dniu 12 III 1968 r. podkreślał, że demonstracje studentów mają podłoże polityczne, którym jest walka wewnątrz partii o władzę. Z jednej strony są komuniści syjoniści (Cyrankiewicz, Spychalski) i osoby wymienione w prasie, z drugiej zaś – komuniści moczarowcy (Strzelecki, Moczar, Witaszewski). Syjoniści – nazywani przez Kościół masonami – są Kościołowi życzliwi. Dowodem tego jest fakt, że przywódca masonów światowych wyrażał poparcie dla [papieża] Pawła VI. Stąd księża powinni być neutralni i czekać na dalszy rozwój sytuacji.

^a W oryginale błędnie: dnia 27 III.

8. Bp Tokarczuk uważa, że demonstracje studenckie mogą przynieść pewne zmiany na korzyść Kościoła. Zdaniem jego jest to korzystne dla kleru w sensie niepodporządkowania się decyzjom władz. Studenci domagają się wolności i demaskują istniejące zakłamanie (wypowiedź z dnia 12 marca br.).

9. Ks. Wielobok – diecezjalny referent do spraw katechizacji i profesor WSD w Przemysłu, mówił w dniu 12 III 1968 r. m.in.: „Młodzież wychowana bez religii staje się łupem różnych elementów. W zdrowej tylko ideologii można znaleźć sposób wyzwania się”.

10. Kard. Wyszyński w dniu 12 III 1968 r. w plebanii kościoła św. Anny w Warszawie, podczas spotkania z rektorami kościołów akademickich z całego kraju, nawiązał do zajść w Warszawie i oświadczył, że w tej chwili za wcześnie jest na jakąkolwiek ocenę tych wydarzeń. Nie wiadomo, jakie są źródła i co się za tym kryje. Zdaniem jego jest to objawem kryzysu młodzieży, a proces ten trwał od dłuższego czasu. Wydarzenia te u nas nie są nowością, fala taka przechodzi na Zachodzie, przeszła w Czechosłowacji, a dziś mamy ją u nas. Problemu tego nie rozwiąże ani Piasecki, ani MO pałkami. Młodzież trzeba zrozumieć, trzeba ją poznać, wtedy można hamować jej temperament. Apelowal do zebranych, aby uspokajali młodzież i prowadzili normalne zajęcia.

11. Ks. Fąka¹ – notariusz Sądu Duchownego w Poznaniu, w dniu 13 III 1968 r. w gronie księży podkreślał, że studenci słusznie domagają się zniesienia cenzury wydawniczej. Władze starają się za wszelką cenę zapobiec rozruchom studenckim i dla osiągnięcia tego celu podają fałszywe wersje, jakoby Żydzi byli wszystkiemu winni.

12. Mec. Jesse relacjonował w dniu 13 III 1968 r. kurialistom poznańskim przebieg wypadków w Warszawie z dnia 9 III 1968 r. następująco: „Studenci zachowywali się spokojnie, a awantura była spowodowana interwencją MO”.

13. O. Przybylski – dyrektor Instytutu Tomistycznego zakonu jezuitów w Warszawie, w dniu 13 III 1968 r. w rozmowie z księżmi podkreślał, że najbardziej niepokojące jest zachowanie się ludności Warszawy, która była widzami, a nie uczestnikami zajść. Ludność powinna poprzeć młodzież. Sytuacja narodowa jest rozpaczliwa i obecnie walka przeniesie się na teren „górn partyjnych”.

14. Ks. Ugniewski² – rektor WSD z Warszawy, mówił w gronie osób zaufanych w dniu 13 III 1968 r., iż spodziewa się, że wytworzy się obecnie sytuacja podobna jak w październiku 1956 r. – na czym skorzystałby Kościół.

15. Ks. Maziewski – kanclerz kurii białostockiej, oraz ks. Lewicki³ – duszpasterz akademicki, oceniają, że tłem faktycznych ekscesów warszawskich są rozgrywki wewnętrzpartyjne. Prasa fałszywie podaje tło wypadków, a zwłaszcza rolę młodzieży, która nie jest zorientowana o charakterze tych rozgrywek (wypowiedź z dnia 13 III 1968 r.).

¹ **Fąka Marian** (1924–2013). Duchowny rzymskokatolicki, infułat, prof. dr hab. Świecenia (1949), absolwent KUL (1964) i ATK (1968), wykładowca prawa kanonicznego w Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Poznaniu, prof. nauk prawnych (1982), oficjał Metropolitalnego Sądu Duchownego w Poznaniu, wykładowca Wydziału Teologii UAM w Poznaniu, prof. nadzwyczajny UKSW, kanonik, prałat Jego Świątobliwości, protonotariusz apostolski.

² **Ugniewski Stefan** (1890–1974). Duchowny rzymskokatolicki, mjr rez. WP. Proboszcz parafii św. Stanisława Kostki w Warszawie (1933–1974), kapelan jednostek WP na Cytadeli (1926–1933), kapelan SZP-ZWZ-AK (1939–1944). W okresie międzywojennym założyciel Fundacji im. Ojca Świętego Piusa XI, zajmującej się m.in. pomocą dla sierot po żołnierzach, którzy zginęli w czasie I wojny światowej.

³ Prawdopodobnie **Lewicki Zygmunt** (ur. 1923). Duchowny rzymskokatolicki, infułat. Świecenia (1950), absolwent WSD w Białymstoku, dr teologii, prof., członek Bilateralnego Zespołu Katolicko-Prawosławnego, wykładowca w Studium Teologii w Białymstoku PWT w Warszawie.

16. Ks. Feliks Szmej – zakonnik z Pabianic (rencista), mówił w dniu 13 III 1968 r. następująco: „Dzisiejszej młodzieży brak jest Boga, co doprowadza do jej rozwydrzenia”.

17. Ks. Rydecki podczas kazania wygłoszonego w dniu 13 III 1968 r. w kościele parafialnym w Zduńskiej Woli, woj. łódzkie, mówił: „Pewna część młodzieży w dzisiejszych czasach wzoruje się na rodzicach, przy tym jest źle wychowana, obrzucając nie tylko wulgarnymi słowami swych najbliższych i wychowawców, ale podnosi na nich rękę. Takie są skutki wychowania dzisiejszej młodzieży bez Boga. Tylko Kościół jest zawsze sprawiedliwy, cierpliwy i głosi prawdę”.

18. Bp Tokarczuk oraz niektórzy kurialiści przemyscy uważają, że wydarzenia wśród studentów są korzystne dla Kościoła. Ich zdaniem powinny nastąpić zmiany personalne we władzach centralnych i na to liczą (wypowiedzi z dnia 14 III 1968 r.).

19. Dziesięciu księży z dekanatu łęczyckiego, woj. łódzkie, podczas rekolekcji w parafii Mazew (w dniu 14 III 1968 r.), w której m.in. uczestniczył dziekan ks. Maciejewski, wypowiadali się następująco: „W Polsce szykuje się mała rewolucja; przyczyną incydentów w Warszawie, Lublinie i Krakowie są rozgrywki w łonie kierownictwa partii i rządu, według ich opinii fakt ten potwierdza milczenie tow. Gomułki i Moczara; studenci nie odstąpią od swoich żądań, a władze nic nie zrobią przy użyciu siły; trudno jest zrozumieć, dlaczego władze, wiedząc o bandyckiej działalności Jasienicy, nie ujawniły tego faktu, a wręcz przeciwnie, wyróżniano go odznaczeniami państwowymi”.

20. W dniu 14 III 1968 r., podczas zebrania zorganizowanego w Wojewódzkim Oddziale Stowarzyszenia Pax w Warszawie z udziałem 15 księży, obecny ks. Nojszewski oświadczył, że wydarzenia na UW są godne napiętnowania, odpowiedzialnością obarcza on kadre profesorską, a nie młodzież, która w poważnym tylko stopniu solidaryzowała się z organizatorami wystąpień. Obok syjonistów w zajęciach angażowały się elementy warcholskie ze środowisk czysto polskich. Nie wierzy on, aby partia wyciągnęła w tej sprawie właściwe wnioski i oczyściła się z elementów o poglądach syjonistycznych.

21. Ks. Szklarczyk – proboszcz parafii na Saskiej Kępie, oraz inni księża z parafii MBNP w Warszawie doszukują się w rozgrywającej się walce wewnątrzpartyjnej zmian. Przypuszczają, że przy najbliższych obradach tow. Gomułka ustąpi ze swego stanowiska (wypowiedź z dnia 15 III 1968 r.).

22. Ks. Józef Kisły⁴ – proboszcz parafii Nieborów, woj. łódzkie, w dniu 15 III 1968 r. wyrażał zdziwienie, dlaczego władze wcześniej nie zajęły się prowodyrami z UW, chociaż wiedziały o inspiratorskiej roli niektórych osób, m.in. Zarzyckiej, Michnika, Dajczgewanda, Szlajfera^b itp. Nawiązując do sprawy Jasienicy, mówił, że nagonka na tę osobę zakrawa na kpiny. Przez 20 lat władze państwowe faworyzowały go, odznaczając orderami, a dopiero teraz przypominano sobie o jego bandyckiej działalności.

23. Czterech księży (2 proboszczów i 2 wikariuszy) z pow. Ropczyce, woj. rzeszowskie, w dniu 15 III 1968 r. mówiło w gronie osób zaufanych na temat wystąpień studentów następująco: „Jest to zemsta Żydów będących na wysokich stanowiskach państwowych

^b *Woryginalne*: Flejszera.

⁴ **Kisły Józef** (ur. 1924). Duchowny rzymskokatolicki. Absolwent Wydziału Teologii Katolickiej UW (1953), proboszcz parafii św. Antoniego Padewskiego w Babsku (1972–1985), proboszcz parafii św. Michała Archanioła w Inowłodzu, rezydent w parafii św. Stefana w Warszawie. AIPN, 1005/159131.

za antyzraelską politykę Gomułki. Za literatami poszli studenci, za studentami pójdą robotnicy – musi powtórzyć się Październik”.

24. Bp Sikorski podczas obiadu wydanego w dniu 16 III 1968 r. dla wikariuszy generalnych stwierdził: „Wieżą dla nas bardzo pomyślne wiatry”. Jednocześnie dał obecnym do zrozumienia, aby w sprawie zająć w Warszawie nie wypowiadali się publicznie i postępowali zgodnie z przepisami prawa kanonicznego.

25. W Pax panuje przekonanie, że następuje koniec wieców i demonstracji, a zaczyna się poważna rozgrywka polityczna, w której strony nie są w sposób jasny określone i zadeklarowane (wypowiedzi z dnia 16 III 1968 r.).

26. Ks. Gniewiak^c w kościele pw. św. Jakuba w Warszawie podczas nabożeństwa w dniu 17 III 1968 r. nawoływał do odmawiania modłów za „polską młodzież”.

27. Ks. Bazan⁵ – dziekan z Rzeszowa, podczas kazania wygłoszonego w dniu 17 III 1968 r. do młodzieży podkreślał, że wszystkie narody walczą o wolność i nasza młodzież też tak postąpiła. Dowodzi to faktu, że wolność nasza została nadwyrężona. Cytował słowa Krasickiego: „Nic nam Sybir, nic katorgi, ważna jest wolność ducha”.

28. Ks. Kalinowski⁶ – proboszcz parafii Cielądz, pow. Rawa Mazowiecka, w gronie osób zaufanych w dniu 17 III 1968 r. podkreślał, że władze źle postąpiły, używając przeciwko studentom funkcjonariuszy MO i pałki; sprawy sporne winno się rozwiązywać przy stole obrad, a nie przy pomocy siły.

29. Ks. Szweba – proboszcz parafii Szczodrowo, pow. Kościerzyna, woj. gdańskie, w dniu 17 III 1968 r. mówił: „To, co zrobili studenci w Warszawie, nie zaszkodzi, ponieważ słusznie żądają oni wolności słowa, sumienia i wyznania”.

30. Ks. Filarski⁷ – wikariusz parafii Kościerzyna, woj. gdańskie, w dniu 17 III 1968 r. mówił: „Cały naród powinien poprzeć studentów”.

31. O. Honoriusz⁸ podczas kazania w dniu 17 III 1968 r. w kościele oo. Dominikanów w Poznaniu mówił: „W ostatnich dniach bardzo dużo mówi się o pisarzach, literatach, poetach. Dlatego pozwolę sobie rozpocząć kazanie wierszem Tuwima «Jeszcze do Ciebie powrócę Chrystusie»”.

32. Bp Musiel podczas kazania wygłoszonego w dniu 17 III 1968 r. w Częstochowie mówił: „W żadnym wypadku nie da się człowieka podporządkować, szczególnie jego myśli, tym bardziej gdy to odbywa się przy użyciu pałki. Jak można używać pałki

^c *W oryginalne*: Gniewach.

⁵ **Bazan Jan** (1905–1980). Duchowny rzymskokatolicki. Absolwent WSD w Przemysłu (1927), wikariusz w Żolyni i Szebnicach (1927–1932), administrator parafii w Rakszawie i Strzałkowicach (1932), wikariusz w Łące i Jaśle (1932–1936), proboszcz (1936–1947), administrator w Jedliczach (1947), w Jaśle (1949–1955), w Wysokiej (1955), referent w kurii biskupiej w Przemysłu (1956), kanonik kapituły, proboszcz parafii w Przemysłu, dziekan, kapelan Ojca Świętego (1974). AIPN, Karta EOK.

⁶ **Kalinowski Leon** (ur. 1917). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1946), wikariusz w parafii w Karczewie, w Legionowie, Stanisławowie, Warszawie i Skierniewicach (1946–1957), proboszcz parafii Słupia i Cielądz, członek Koła Księży przy Zrzeszeniu Katolików „Caritas”, wystąpił ze stanu duchownego (1971). AIPN, Karta EOK.

⁷ **Filarski Stanisław** (ur. 1935). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1959), wikariusz w Kościerzynie (1959–1984), proboszcz parafii w Wąglikowicach (1984). AIPN, Karta EOK.

⁸ **O. Honoriusz (Stanisław Kowalczyk)** (1935–1983). Dominikanin, duszpasterz akademicki. Uczeń nowicjatu dominikanów w Poznaniu (od 1952), student Kolegium Filozoficzno-Teologicznego Dominikanów w Krakowie (1955–1962), święcenia (1961), absolwent KUL (1967), główny duszpasterz akademicki w kościele Dominikanów w Poznaniu (1974), po wprowadzeniu stanu wojennego organizator pomocy dla represjonowanych, a także mszy świętych w intencji Ojczyzny, ciężko ranny w wypadku samochodowym w Wydartowie k. Mogilna (17 IV 1983), zmarł (8 V 1983).

przeciw człowiekowi, który dąży do swobody myśli. Ci, którzy walczą pałkami, zginą od pałek”.

33. Kuria warszawska w dniu 18 III 1968 r. wystosowała do Komendy Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy protest przeciwko rzekomo zaistniałemu faktowi wrzucenia przez MO i ORMO do wnętrza kościołów św. Krzyża, św. Józefa, św. Anny i katedry św. Jana w dniu 11 III 1968 r. bomb łzawiących.

34. Ks. Uszyński z Warszawy mówił w dniu 18 III 1968 r. w gronie osób zaufanych, że na uniwersytecie panuje spokój. Sprawa rozejdzie się, pozostawiając bolesną naukę. Dobrze, że Kościół nie mieszał się w te sprawy. Studenci są rozgoryczeni i uważają się za oszukanych.

35. Kard. Wyszyński podczas konferencji dziekanów archidiecezji warszawskiej w dniu 18 III 1968 r. mówił: „Obecne wydarzenia są rozgrywkami wewnątrzpartyjnymi, a mogli je przygotować Żydzi. Księża powinni być roztropni i nie angażować się do żadnych grup. Rozgrywki nie są jasne i nie wiadomo, kto w tym bierze udział”. Apelowal do zebranych, aby ostrzegali młodzież, współczuli jej, ale nie podsycali. Zalecenia te dziekani mają przekazać podległemu klerowi.

36. Ks. Ignaczuk⁹ – dziekan z Warszawy, w dniu 18 III 1968 r. mówił m.in.: „Musi nastąpić odżyczenie aparatu partyjnego i państwowego. Ochab będzie zdjęty jako «koziół ofiarny». Gomułka opanował sytuację i należy się spodziewać normalizacji życia”.

37. Bp Modzelewski oraz kurialiści warszawscy (księża: Penkała, Olszewski, Król¹⁰, Szymborski i Walendziak) podczas rozmów w dniu 18 III 1968 r. w gronie osób zaufanych podkreślali, że kuria spodziewa się zmian, objęcia władzy przez Moczara oraz ustąpienia elementów żydowskich. Może również nastąpić niepowodzenie w przypadku, gdy elementy rewizjonistyczne zwyciężą. Nastąpi prawdopodobnie to wówczas, gdy sprawa będzie się zbyt przedłużać. W tym przypadku może nastąpić identyczna sytuacja jak w Czechosłowacji. Młodzi księża zatrudnieni w kurii warszawskiej wyrażają zadowolenie, że Żydzi zostaną pousuwani ze stanowisk.

38. W środowisku Kościoła metodystycznego krąży opinia, że Żydzi zrobią wszystko, aby akcję przeciwko syjonizmowi utożsamić z antysemityzmem (wypowiedzi z dnia 18 III 1968 r.).

39. W środowisku pracowników Zarządu Głównego „Caritas” (ob. Łuczko i inni) wyrażano dezaprobatę z powodu wkroczenia służby porządkowej na teren UW, ponieważ tego typu uczelnie mają własne prawa nietykalności. Pochwalano też stanowisko zajęte przez Kisielewskiego na zjeździe literatów (wypowiedzi z dnia 18 III 1968 r.).

⁹ **Ignaczuk Kazimierz**. Duchowny rzymskokatolicki. Proboszcz parafii św. Stanisława w Warszawie.

¹⁰ **Król Zdzisław** (1935–2010). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1958), wikariusz w Grodzisku Mazowieckim, parafii MB Loretańskiej na warszawskiej Pradze, student Wydziału Prawa KUL, dr prawa kanonicznego (1966), notariusz Wydziału Duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej Warszawskiej (od 1967), dyrektor Domu Księży Emerytów (1973–1979), kanclerz Kurii Metropolitalnej Warszawskiej (1979–1992), przewodniczący ZG Cmentarzy Katolickich w Warszawie, kanonik honorowy (1979), kanonik gremialny Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej (1982), prałat, kustosz, infułat (od 1993), proboszcz warszawskiej parafii Wszystkich Świętych (od 1992), członek Rady Biskupiej Archidiecezji Warszawskiej, dziekan dekanatu śródmiejskiego (do 2006), wikariusz biskupi i przewodniczący Wydziału Charytatywnego Kurii Metropolitalnej Warszawskiej (1994–2008), postulator procesu beatyfikacyjnego ks. J. Popieluszki, kapelan Warszawskiej Rodziny Katyńskiej, członek Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, zginął w katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem.

40. Kurialiści łomżyńscy, księży Oldakowski¹¹, Zaorski¹², Sasinowski i inni, mówili w dniu 18 III 1968 r. w gronie kleru, że tłem wydarzeń w Warszawie była nieudana próba przewrotu w kierownictwie politycznym kraju przez wyeliminowanie tow. Gomułki i sił popierających go. Przeciwko I sek[retarzowi] KC PZPR dawno zmontowano szeroki front opozycji (szczególnie rekrutującej się z kadry naukowej). Opozycję stanowią ludzie, którzy współzrządzili krajem do 1956 r., oraz ci, którzy rozczarowali się osobiście do Gomułki. Nie wiadomo, jaki jest program opozycji i określone stanowisko partii, który doprowadził do napięcia i kryzysu politycznego. W tej sytuacji – podkreślano – dojdzie do spadku napięcia w stosunkach państwo – Kościół.

41. Dochodzące do kleru miasta Warszawy odgłosy ze środowisk studenckich wskazują, że niektórzy ze studentów mogą wykorzystać uroczystości 1-majowe do siania fermentu i wznoszenia wrogich haseł (wypowiedzi z dnia 19 III 1968 r.).

42. O. Sochacki¹³ – były prowincjał oo. dominikanów w Warszawie, oraz o. Szyper¹⁴ – wikariusz prowincji, mówili, że to, co się dzieje na terenie kraju, to są rozgrywki wewnątrzpartyjne mające na celu oczyszczenie partii z Żydów. Taka czystka – ich zdaniem – powinna już być dawno przeprowadzona (wypowiedzi z dnia 19 III 1968 r.).

43. Szereg pracowników Wojewódzkiego Oddziału Pax w Warszawie obawia się, że w niedługim czasie Pax zostanie oskarżony o antysemityzm. Przypuszczenia swoje opierają na otrzymywanych telefonach, gdzie anonimowi rozmówcy zapytują, czy „Oddział Wojewódzki Stowarzyszenia Pax sformował już falangę do rozprawienia się z Żydami” (wypowiedzi z dnia 19 III 1968 r.).

44. Wśród kurialistów płockich wyraża się zdziwienie, że tak dużo stanowisk państwowych i partyjnych zajmowali Żydzi (wypowiedzi z dnia 19 III 1968 r.).

45. Wśród starych działaczy katolickich zbliżonych w swoich poglądach do środowiska „Znak” panuje przekonanie, że u podłoża wystąpień studenckich leżą rozgrywki wewnątrzpartyjne. Dotychczas ogłoszone nazwiska ludzi odsuniętych od władzy wskazują, że na razie chodzi o rozprawienie się z elementami, które dominowały w kierownictwie państwowym i partyjnym jeszcze przed 1956 r. Daje się przy tym zauważyć pewne akcenty antysemickie. Ten wiatr środowiska intelektualne wyczuły wcześniej. Wyrażało się to m.in. w składaniu legitymacji partyjnych przez pisarzy i publicystów pochodzenia żydowskiego. Nie wiadomo, jakie były faktyczne motywy odchodzenia tych ludzi od partii. Mogło być tak, że faktycznie nie widzieli oni dla siebie miejsca w PZPR, a być może, że tylko demonstrowali swoje odrębne poglądy w ten sposób, by w odpowiedniej chwili wrócić do szeregów partyjnych jako ci, których nie chciano

¹¹ **Oldakowski Stanisław** (1912–1986). Duchowny rzymskokatolicki, dr teologii, prałat. Świecenia (1936), wikariusz parafii w Wysokiem Mazowieckiem, na Wydziale Teologicznym UW (1937–1939, 1945–1948), prefekt w Raszynie (1939–1945), prefekt w Ostrołęce (1948–1952), notariusz kurii łomżyńskiej, prof. WSD w Łomży (od 1957), kanonik kapituły łomżyńskiej (honorowy 1968, gremialny 1971), sędzia Sądu Biskupiego w Łomży, prałat kapituły katedralnej w Łomży (1981). AIPN, Karta EOK.

¹² **Zaorski Franciszek** (1916–1980). Duchowny rzymskokatolicki, dr teologii i prawa kanonicznego. Student WSD w Łomży i Instytutu Papieskiego w Rzymie. Skazany za „antyradziecką działalność” na 10 lat więzienia, w ZSRR, żołnierz AP w ZSRR (1942), wyświęcony w Libanie (1944), w Polsce (od 1958), notariusz kurii łomżyńskiej (1958), kanonik honorowy kapituły łomżyńskiej (1967). AIPN, Karta EOK.

¹³ **Sochacki Edmund Władysław** (1909–1972). Dominikanin, przeor klasztoru w Jarosławiu (1946–1949) i trzykrotnie w Lublinie, prowincjał (1958–1962).

¹⁴ **Isnard Szyper Maria Piotr** (ur. 1910). Dominikanin.

słuchać i rozumieć, ale których zdanie okazało się ostatecznie słuszne (wypowiedzi z dnia 19 III 1968 r.).

46. Według oświadczenia prof. Mariana Plezia¹⁵ – członka Klubu Inteligencji Katolickiej, w środowisku profesorów uczelni krakowskiej panuje przekonanie, że młodzi naukowcy solidaryzują się ze studentami. Jest wyraźna izolacja naukowców – tzw. działaczy i członków partii (wypowiedzi z dnia 19 III 1968 r.).

47. Ks. Jarzab¹⁶ – administrator parafii pw. Gwiazdy Morza w Sopocie, podczas rozmowy w dniu 17 III 1968 r. w gronie osób zaufanych oświadczył, że w powstałej sytuacji należy zachować wiele rozważliwych, wyrażał obawy, by w wyniku toczących się rozgrywek politycznych nie została podeptana godność człowieka.

48. Pięciu księży z pow. Krosno, woj. rzeszowskie, w dniu 20 III 1968 r. podkreślało w gronie osób zaufanych, że dobrze władzom świeckim za to, co powstało. To są skutki tzw. cygaństwa. Młodzieży zabrania się wszystkiego, nawet wrywa im się Boga z serc. Dopóki księża mieli dostęp na uczelnie, to i młodzież była lepiej wychowana.

49. Przeor dominikanów poinformował w dniu 20 III 1968 r. kurię warszawską, że był przesłuchiwany przez pół dnia w sprawie studentów z KIK obracających się przy kościele Dominikanów.

50. Ks. Kozłowski¹⁷ – wikariusz parafii Sieradz, woj. łódzkie, w dniu 20 III 1968 r. mówił: „Nie będzie w Polsce [dobrze] tak długo, aż wszystkich Żydów nie odsunie się od wpływów na politykę wewnętrzną i zagraniczną”.

51. Grupa młodych wikariuszy z Gdańska uważa, że w przemówieniu tow. Gomułki był wyraźny atak na uniwersytecką kadre naukową, co w aktualnej sytuacji zbliży tę kadre do studentów i może doprowadzić do nowych zajęć (wypowiedzi z dnia 20 III 1968 r.).

52. Ks. Minor – administrator parafii Rozprza, woj. łódzkie, podczas rozmów z księżmi w dniu 20 III 1968 r. mówił: „Wypadki warszawskie oznaczają załamanie się komunizmu. W Polsce jest źle, ponieważ rządzą syjonisci, którzy bardziej troszczą się o interesy Izraela niż Polski. Czołowi przywódcy polityczni w kraju to osoby bez wykształcenia, powiązane z syjonizmem”.

53. Ks. Krzyżanowski – administrator parafii w Poddębicach, woj. łódzkie, w dniu 20 III 1968 r. wyrażał opinię, że „nie potrzeba być syjonistą ani Murzynem, a wystarczy nosić sutannę, aby być w Polsce prześladowanym”.

54. Ks. Szczęśniak – dziekan dekanatu szadkowskiego, woj. łódzkie, w dniu 20 III 1968 r. mówił w obecności księży: „Demonstracje młodzieży to wynik wycofania religii ze szkół i wpajanie im niewiary w Boga”.

55. Przedstawiciele duchowieństwa m. Krakowa w dniu 20 III 1968 r. stwierdzali, że będzie bardzo dobrze, jeżeli I sekr[etarz] KC PZPR utrzyma się przy władzy. Wszystko jednak wskazuje na to, że będzie musiał odejść.

¹⁵ **Plezia Marian** (1917–1996). Filolog klasyczny, prof. dr hab. Absolwent UJ (1939), prof. IFiS PAN (od 1955), sekretarz (1969–1984), przewodniczący Komisji Filologii Klasycznej PAN (od 1984), członek PAN (od 1983), PAU (od 1989), prezes KIK w Krakowie (1958–1960).

¹⁶ **Jarzab Franciszek** (1929–2012). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1956), administrator parafii w Sopocie, proboszcz parafii w Sopocie (1981–1987), kanonik honorowy kapituły kolegiackiej.

¹⁷ **Kozłowski Czesław** (ur. 1930). Duchowny rzymskokatolicki. Wikariusz parafii w Sieradzu (od 1959), wikariusz parafii w Kaliszu (1969), wikariusz parafii w Russocicach (1974), wikariusz parafii w Kalinowej (1977), administrator (1977). AIPN, Karta EOK.

56. Zdaniem bp. Ablewicza nie można potępić studentów – to byłoby niepedagogiczne, jak nie można również powiedzieć, że rząd ma rację, gdyż nikt o to nie prosi (wypowiedź z dnia 20 III 1968 r.).

57. Wśród oo. pijarów m. Krakowa ocenia się wystąpienie Gomułki jako zbyt ogólne, celowo pomijało się udział Żydów w ekscesach studenckich w obawie przed żądaniem społeczeństwa o usunięcie ich ze stanowisk, jakie zajmują (wypowiedzi z dnia 20 III 1968 r.).

58. Wśród księży z Chełma, woj. lubelskie, zebranych w dniu 20 III 1968 r. na uroczystości imieninowe dziekana – komentarze sprowadzają się do tego, że przemówienie Gomułki było długie, nie wniosło dostatecznej jasności do oceny właściwego podłoża zajęć warszawskich, zbyt mocno broniło obywateli polskich narodowości żydowskiej. Takiej obrony nikt by się nie podjął i nikt lepiej by nie przeprowadził. Wystąpienie nie rozwiązało obecnej sytuacji, stąd dojdzie do nowych rozruchów, lecz w innych rozmiarach.

59. Ks. prof. Korewa Jan – jezuita – w środowisku warszawskich jezuitów reprezentuje grupę postępową. Na temat aktualnych wydarzeń w kraju wypowiada następujące komentarze:

– władze powinny bardziej ufać narodowi, lepiej go informować, nie wykazywać wobec niego nieufności;

– nasz system informacji jest niepełny, nie sprzyja politycznemu wychowaniu społeczeństwa (powoduje niewiarę do wiadomości oficjalnych);

– rząd nie powinien wytworzać warunków do osłabiania więzi między społeczeństwem a sobą;

– studenci nie wierzą prasie;

– studenci pokazali, że przyszłość Polski jest im nieobojętna, jest zainteresowanie losami narodu (wypowiedź z dnia 20 III 1968 r.).

60. Obserwuje się, że dużo Żydów, którzy kiedyś byli aktywni w ruchu komunistycznym, obecnie odchodzi od partii i zajmuje postawę rewizjonistyczną bądź syjonistyczną. Nie wiadomo przy tym, kiedy Żyd-komunista stanie się syjonistą (wypowiedź z dnia 20 III 1968 r.).

61. Niektórzy członkowie Pax (Wagner, Stefanowicz, Reicher, Kosieniak¹⁸, Janowski, Kłóś) byli rozczarowani wystąpieniem tow. Gomułki. Jednomyślnie wyrażają poglądy, że było ono wyrazem tzw. małej stabilizacji. Gomułka nie powiedział społeczeństwu nic, nie rozładował napięcia, stąd należy się spodziewać dalszych incydentów na większą skalę. A między innymi chodziło o danie społeczeństwu nadziei, czy nastąpią zmiany personalne i praktyczne w polityce. Gomułka zachował się tak, jakby w partii była jednomyślność i nie było sił reprezentujących linię antypatriotyczną. W stosunku do studentów nie zajął właściwego stanowiska. Wpłynie to na zaognienie

¹⁸ **Kosieniak Lech** (ur. 1923). Dziennikarz. Absolwent prawa, członek Stowarzyszenia Pax (od 1948), organizator i kierownik oddziałów Pax w Kielcach, Łodzi, Gdańsku, Wieluniu, działacz Komisji Świeckich i Duchownych Działaczy Katolickich, kierownik Wydziału Propagandy Stowarzyszenia Pax (1950–1956), kierownik działu zbytu ZZG „Veritas” (1956–1958), redaktor „Słowa Powszechnego” (1958–1969), kierownik działu krajowego (od 1964), zastępca redaktora naczelnego tygodnika „Zorza” (od 1971, zastępca redaktora naczelnego ds. technicznych), członek Komisji Kulturalnej TRZZ, członek Polskiego Związku Esperantystów. Oficer Departamentu IV MSW przeprowadził z Kosieniakiem rozmowę operacyjną (XI 1965), w następstwie której miał on zostać pozyskany do współpracy jako TW ps. „Orion” (nr ewid. 2233), według dokumentów SB TW ps. „Orion” był wynagradzany pieniędzmi, za współpracę miał otrzymać 3000 zł (1967–1968), współpracę rozwiązano ze względu na niechęć TW do udzielania informacji i brak możliwości operacyjnych (1979). AIPN, 001043/2077; AIPN, 00191/120.

nastrojów w środowisku akademickim. Wystąpienie było na poziomie kiepskiej publicystyki, a nie przemówienia przywódcy narodu. To, co mówił, było powielone i „przeżute” dostatecznie w prasie, a sekretarz KC jeszcze to powtarzał. Treść wystąpienia dowodzi, że nie rozumie on i nie docenia powagi chwili i wydarzeń (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

62. Ks. infułat Jany¹⁹ – proboszcz parafii farnej w Poznaniu, w gronie księży w dniu 21 III 1968 r. wypowiadał się, że wszystko idzie dobrze i Kościół odczuje ulgę. Wyrażał nadzieję, że teraz otrzyma zezwolenie na wyjazd do Rzymu.

63. Część kleru województwa poznańskiego solidaryzowała się z wystąpieniami studentów, które były wyrazem powstawania nowych nurtów w społeczeństwie, w dalszej liberalizacji i derusyfikacji. Potępiano przyjętą formę demonstracji i ekscesów. Podkreślano, że młodzież nie występowała przeciwko ustrojowi i nie żądała zmiany rządu. Wyrażano zadowolenie, że w wysuwanych hasłach młodzież nie żądała wolności dla Kościoła, gdyż to pozwoliłoby na zrzucenie części winy za ekscesy na hierarchię Kościoła (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

64. Ks. Zieja – rezydent w Świnoujściu i były kapelan placówek dyplomatycznych w Warszawie, wspólnie z miejscowymi księżmi jest pełen podziwu dla pisarzy (wicherzycieli) za ich odwagę. Uważają oni, że po ostatnich wydarzeniach muszą zajść poważne zmiany, do władzy dojdzie ktoś rozsądny i poprowadzi politykę bardziej liberalną. W zerwanie z ZSRR nie wierzą, gdyż to nie byłoby korzystne ze względu na Ziemię Zachodnią i bezpieczeństwo kraju. Obecna dyktatura i wałczą się gospodarka długiej próby nie wytrzymają i o to walczy młodzież na UW (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

65. Ks. Kosicki²⁰ – dziekan dekanatu nowotomyskiego, woj. poznańskie, podkreślał w dniu 21 III 1968 r. w gronie osób zaufanych, że nie wierzy, by zaistniała sytuacja była wynikiem działalności Żydów. Jego zdaniem są to rozgrywki wewnętrzpartyjne. Poza pewnymi ograniczeniami klerowi powodzi się w Polsce dobrze, kościoły są pełne, a ateizm jest mniej groźny dla katolicyzmu aniżeli cywilizacja zachodnia.

66. Księża głoszący rekolekcje w Policach, woj. szczecińskie, podczas rozmów podkreślali, że aktualny stan w Polsce jest dla nich korzystny, bo władze będą miały mniej czasu przeszkadzać księżom w ich pracy (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

67. Ks. Dyga²¹ – wikariusz ze Szczecina, potępił brutalne wystąpienia MO i ORMO wobec młodzieży i studentów, mówił on m.in.: „Nie dziwię się MO, bo im za to płacą, ale ORMO? Chyba rekrutują się z ciemniaków lub za wystąpienia również im płacą. Obecnie nie tylko młodzież, ale i dzieci z klas IV słuchają Wolnej Europy, bo nasze gazety i telewizja kłamią” (wypowiedź z dnia 21 III 1968 r.).

68. Ks. Salamonowicz²² z Rumi, pow. Wejherowo, katecheta, codziennie spotykał się z miejscową młodzieżą klas licealnych i zbierał od nich informacje i meldunki

¹⁹ **Jany Józef** (1907–1975). Duchowny rzymskokatolicki, infułat. Prepozyt Kapituły Kolegiackiej w Poznaniu, proboszcz parafii farnej w Poznaniu.

²⁰ **Kosicki Michał** (1906–1981). Duchowny rzymskokatolicki. Wikariusz w archidiecezji poznańskiej (1932–1938), wikariusz parafii w Poznaniu (1938–1939), w woj. kieleckim (1939–1946), administrator parafii w Nowym Tomyślu (1946), proboszcz parafii w Nowym Tomyślu, dziekan. AIPN, Karta EOK.

²¹ Prawdopodobnie **Dyga Leon** (ur. 1934). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1959), proboszcz, kanonik.

²² **Salamonowicz Stanisław** (1926–2008). Salezjanin. Zakonnik (1947), święcenia (1956), katecheta w Łodzi (1963), zakonnik w parafii w Rumi (1965), proboszcz parafii w Warnicach (1968), proboszcz parafii w Szczecinie (1970), administrator parafii w Pile (1976), administrator parafii w Aleksandrowie Kujawskim (1989). AIPN, Karta EOK.

o aktualnych wystąpieniach studentów. Z tymi studentami solidaryzował się oraz podzielał ich punkt widzenia (doniesienie z dnia 21 III 1968 r.).

69. ^dW Łodzi oo. salezjanie prowadzą parafię pw. św. Teresy. Duszpasterzem akademickim, który zewnętrznie stwarza pozory w stosunku do władzy, ale wewnętrznie zgadzał się całkowicie z wystąpieniami studentów i ich żądaniami. Chwalił się, że jego studenci z tzw. węzła akademickiego w Łodzi wnieśli jeden punkt do rezolucji studentów na Uniwersytecie Łódzkim (informacja z dnia 21 III 1968 r.)^d.

70. W środowisku Kościoła prawosławnego w Gdańsku mówi się, że tow. Gomułka ma niewiele do powiedzenia w sprawie polityki prowadzonej przez PZPR, skoro nie skorzystał z okazji i nie powiedział narodowi prawdy. Tylko ogólnikami odwracał uwagę od syjonistów, którzy zamierzali przejąć kierowanie krajem i doprowadzili do zająć. W kraju się nie uspokoi. Dużo robotników jest niezadowolonych, ich stopa życiowa spadła i przeciwstawiają temu wysoką stopę życiową ludzi zajmujących kierownicze stanowiska i nielojalnie postępujących [w stosunku] do Polski (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

71. W środowisku kurialistów i profesorów WSD w Sandomierzu (księża Nowakowski²³, Drypa²⁴, Krawczyk²⁵, Koziol²⁶ i inni) – w gronie osób zaufanych – w dniu 21 III 1968 r. mówiło się, że nie podobała się teza z referatu Gomułki mówiąca o klasowości, demokracji i wolności słowa, gdyż I sekretarz daje tę wolność tylko robotnikom, a wyklucza wolność i demokrację dla innych warstw społecznych.

72. Bp K[azimierz] Kowalski w gronie kurialistów mówił: „Zadziwiająca jest, że Gomułka poddał druzgocącej krytyce ludzi, którzy dawniej byli autorytetem i stali u władzy” (wypowiedź z dnia 21 III 1968 r.).

73. Księża Florek²⁷ z parafii Przedbórz i Jagła²⁸ z parafii Cmolos, pow. Kolbuszowa, w dniu 21 III 1968 r. wypowiadali się, że wystąpienie Gomułki obejmowało wszystkie problemy, ale mało było mowy na temat Żydów, a to głównie interesowało społeczeństwo.

74. Czterech księży z pow. Jasło, woj. rzeszowskie, mówiło m.in.: „Należy cieszyć się, że młodzież akademicka i ludzie nauki żądają swobód, trzeba przez to rozumieć i religijnych, gdyż nie wierzą w kłamstwa głoszone przez ideologów komunistycznych” (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

75. Ks. Węgrzyn – wikariusz parafii Jedlicze, pow. Krosno, w dniu 21 III 1968 r. mówił: „Powodem zająć studentów była ich trudna sytuacja materialna powstała na skutek podniesienia cen”.

^{d-d} *Tak w oryginalne.*

²³ **Nowakowski Henryk Stefan** (ur. 1923). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1950), student Wydziału Teologii UJ (1950–1953), proboszcz parafii w Parszowie, profesor i prokurator WSD w Sandomierzu (1967), kanonik honorowy kapituły sandomierskiej (1976), administrator parafii w Skarżysku-Kamiennej (1976). AIPN, Karta EOK.

²⁴ **Drypa Stanisław** (1914–1984). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1939), wikariusz w Ćmielowie (1939–1947), prefekt szkół średnich w Sandomierzu (1947–1957), prof. WSD w Sandomierzu (1957), wicerektor WSD w Sandomierzu (1963), kanonik (1976). AIPN, Karta EOK.

²⁵ Prawdopodobnie **Krawczyk Henryk** (ur. 1933). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1961), kanonik honorowy kapituły katedralnej w Sandomierzu.

²⁶ **Koziol Michał**. Duchowny rzymskokatolicki. Rektor katedry w Sandomierzu.

²⁷ **Florek Henryk** (ur. 1914). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1937), wikariusz parafii w Rzechowie (1937–1945), administrator parafii w Radgoszczy (1945–1954), proboszcz parafii Przedbórz (1954). AIPN, Karta EOK.

²⁸ **Jagła Stanisław** (1909–1994). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1934), wikariusz parafii w Gorlicach (1934–1939), proboszcz parafii Cmolos (od 1940), kapelan AK, szambelan Ojca Świętego (1968). AIPN, Karta EOK.

76. W dniu 22 III 1968 r. ksiądz z Miechowa, woj. kieleckie, jadąc samochodem, w obecności kilku osób wypowiedział się, że ekscesy powodowane przez studentów i młodzież są wynikiem tego, że zabronione zostało nauczanie religii w szkołach.

77. Część kleru parafialnego woj. kieleckiego podczas rozmów podkreślała, że powodowanie przez młodzież tego rodzaju ekscesów to awanturnictwo i głupota. Władze państwowe nieumiejętnie podeszły w początkowym okresie do rozwiązania tej sprawy, zaczęły od milicyjnych pałek, zamiast zacząć od odpowiednich wyjaśnień i dialogów z młodzieżą. Każdy student uderzony pałką przez dłuższy okres będzie nosił piętno wyrażonej mu krzywdy (wypowiedzi z dnia 22 III 1968 r.).

78. Kler z woj. kieleckiego, łącznie ze środowiskami kurialnymi, zajmował i zajmuje nadal bierną postawę wobec ekscesów wywołanych przez studentów w Warszawie. Wynika to m.in. z oceny, że „ruch studencki” nie ma nic wspólnego z Kościołem, a połamanie ławek w jednym z kościołów warszawskich wskazuje według nich na to, że jest to ruch antyreligijny... (informacja z dnia 22 III 1968 r.).

79. Niektórzy członkowie partyjnego aktywu Zjednoczenia Mechanizacji Rolnictwa z Krakowa podkreślali, że „rzucenie winy na dwóch literatów jest co najmniej niepoważne” (wypowiedzi z dnia 22 III 1968 r.).

80. W środowisku pallotynów i wśród kręgów świeckich związanych z pallotynami ocenia się, że przemówienie I sekretarza KC PZPR nie spełniło wiązanych z nim nadziei. Spodziewano się, że przemówienie i zawarte w nim oceny przyczyn zaistniałej sytuacji zapoczątkują działalność partii na rzecz dalszej liberalizacji stosunków w Polsce, racjonalnego rozwiązania problemów ekonomicznych. Liczono się z tym, że będzie ono początkiem linii politycznej realizowanej w CSRS, Rumunii, na Węgrzech, linii większych swobód i poprawy warunków materialnych. Dyskutuje się mocno nad problemem stosunków polsko-radzieckich ze wskazaniem na zależność strony polskiej. Ostatnie wydarzenia ocenia się jako wyraz narastającego braku zaufania do władz i metod zarządzania (wypowiedzi z dnia 22 III 1968 r.).

81. Część kleru woj. wrocławskiego do przemówienia tow. Gomułki wnosi pewne zastrzeżenia. Zarzuca się brak konsekwencji w referacie. Na początku referatu zapowiadała zdemaskowanie wszystkich wrogów PRL, a w istocie ograniczył się tylko do ataku na pisarzy. Wielu księży wątpi, czy kilku „pyskaczy” w rodzaju Jasienicy byłoby w stanie zagrozić polskiej racji stanu. Księża są zawiedzeni, że Gomułka nie powiedział o inspiratorach wydarzeń powiązanych z syjonizmem. Tłumaczą to sobie tym, że jego otoczenie, składające się z Żydów, po prostu zabroniło tego (wypowiedzi z dnia 22 III 1968 r.).

82. W ocenie abp. Kominka wydarzenia na uczelniach są odbiciem z jednej strony istniejącej frakcji w KC PZPR, z drugiej zaś – dążeń liberalizujących młodzieży polskiej. W wyniku zaistniałej sytuacji musi dojść w Polsce do zmian typu „czeskiego”, ale nie teraz, gdyż Gomułka ma jeszcze dość sił, aby utrzymać się przy władzy. Zmiany – zdaniem Kominka – przewiduje się w pewnym sensie przed przyszłym zjazdem partii (wypowiedź z dnia 22 III 1968 r.).

83. W dniu 22 III 1968 r. na posiedzeniu Wydziału Propagandy Stowarzyszenia Pax Przetakiewicz dokonał oceny przemówienia Gomułki, podkreślając, iż jest to jego osobiste zdanie. Stwierdził, iż przemówienie było wyrazem układu sił w łonie kierownictwa partii, było jakby referatem Biura Politycznego, a przez to tak, a nie inaczej

sformułowane. Jest ono wyrazem kontynuowania przez Władysława Gomułkę krytycznej budowy socjalizmu. Jeśli chodzi o siły inspirujące wystąpienia studenckie, to zdaniem Przetakiewicza obserwuje się nowy jakościowo etap, polega on na ukryciu się tych sił, przy jednoczesnym żywiołowym rozwijaniu się wystąpień studenckich. Taktyka ta ma na celu przekonanie społeczeństwa, że nie ma tu inspiracji syjonistycznej, lecz jest to zdrowy odruch społeczny. W wystąpieniach studenckich jest – obiektywnie biorąc – wiele słusznych i patriotycznych haseł i postulatów. Sytuacja ta wymaga wzmożenia działalności ideologicznej i politycznej przez Pax, który dzięki dotychczasowej postawie zyskał sobie uznanie w kołach i instancjach partyjnych. Praca Paksu powinna polegać na zacieśnianiu kontaktów z dołowymi instancjami partyjnymi w terenie, przy tym chodzi nie o to, by kreować Pax do czołowej siły „krytycznej kontynuacji socjalizmu”, ale by zawsze podkreślać rolę partii i sojuszniczą funkcję Paksu.

84. W środowisku „Tygodnika Powszechnego” mówi się, że wystąpienie tow. Gomułki nie odzwierciedla atmosfery panującej w kraju ani nawet atmosfery w szeregach partyjnych, gdyż przeniesione zostały akcenty na inne problemy niż te, które nurtują społeczeństwo. Podkreślano, że bardzo delikatnie potraktowano sprawę syjonizmu, „prześlizgnięto się” po wystąpieniach studenckich i nie nadano określonego kierunku dla działalności partii i administracji państwowej. Gomułka nie wypowiedział tego, czego żądały od niego masy partyjne. Widoczne to było po reakcji zebranych, która była bardziej wyraźna i jednoznaczna niż przemówienie (wypowiedzi z dnia 22 III 1968 r.).

85. Niektórzy księża oo. dominikanów m. Warszawy uważają, że podkreślenie przez tow. Gomułkę w przemówieniu różnic między antysemityzmem a syjonizmem jest w pewnym stopniu ochroną dla Żydów, którzy rządzą państwem. Dopóki jest obecne kierownictwo partii, Żydom nic groźnego się nie stanie. Sytuacja teraz jest taka, że trudno się zorientować, kto z kim walczy. Studentów nikt nie poprze, społeczeństwo jest zmęczone i chce spokoju (wypowiedzi z dnia 23 III 1968 r.).

86. Niektórzy księża parafialni m. Warszawy stwierdzają, że wystąpienie tow. Gomułki było delikatne, ostrożne i dyplomatyczne. W obecnym układzie sił nie mógł pozwolić na więcej. Jeżeli jednak będzie jedność i siła wśród studentów, to może dojść do sytuacji podobnej jak w Czechosłowacji i mogą się wzmacniać żądania ustąpienia tow. Gomułki (wypowiedzi z dnia 23 III 1968 r.).

87. Niektórzy księża m. Warszawy w gronie osób zaufanych podkreślali, że władze państwowe, dostrzegając zjawiska kontrewolucji, powinny tę sprawę rozwiązać w sposób dyplomatyczny, pryncypialny, a nie czekać na wybuch. Samo wystąpienie było płytkie i nie zaspokoilo w pełni żądań społeczeństwa i młodzieży akademickiej (wypowiedzi z dnia 23 III 1968 r.).

88. Bp Modzelewski w prywatnych rozmowach na terenie kurii warszawskiej podkreślał, że jest całym sercem za żądaniami studentów i duchowo ich popiera (wypowiedź z dnia 23 III 1968 r.).

89. O. Lutosław Pieprzycki z Warszawy podkreślał, że dzisiejsze zdjęcie blokady na Politechnice Warszawskiej wywołało zaniepokojenie o los studentów. O powyższym został powiadomiony prymas i jego otoczenie (doniesienie z dnia 23 III 1968 r.).

90. Bp Modzelewski oraz kurialiści warszawscy (księża Penkała i Olszewski) nadal komentują pobicie Stefana Kisielewskiego, przy czym stwierdzają, że biło go dwóch członków ORMÓ, a funkcjonariusz MO ubezpieczał ich (wypowiedzi z dnia 23 III 1968 r.).

91. Część kleru parafialnego m. Szczecina uważa, że brak jedności we władzach centralnych to dla nich woda na młyn. Ich zdaniem wystąpienie tow. Gomułki nie spełniło oczekiwań w środowisku kleru, gdyż ograniczyło się jedynie do ujawnienia dwóch nazwisk literatów polskich (wypowiedzi z dnia 23 III 1968 r.).

92. Wśród księży lubelskich toczą się dyskusje, czy naciski na Kościół, jakie miały ostatnio miejsce, nie były celowo inspirowane przez elementy żydowskie, aby pokazać, iż to Kościół jest głównym wrogiem i aby tym samym odwrócić uwagę od siebie (wypowiedzi z dnia 23 III 1968 r.).

93. W środowisku KUL uważa się, że tow. Gomułka swoim wystąpieniem osłabił swój autorytet w wielu środowiskach, co niewątpliwie wpłynie na skomplikowanie jego poczynąń. Wymienia się tu często nazwisko tow. Gierka – jako ewentualnego następcy na stanowisko I sekretarza KC PZPR. Powszechnie są stwierdzenia, że partia przetrzymała już kryzys i nie musi się liczyć z żadnymi głosami (wypowiedzi z dnia 23 III 1968 r.).

94. Komentarze i odgłosy wśród części kleru woj. rzeszowskiego sprowadzają się do wykazania, że nie można zająć konkretnego stanowiska, gdyż nie wyjaśniono dogłębnie wszystkich spraw związanych z wydarzeniami. Wpływ na wydarzenia w kraju miała sytuacja w Czechosłowacji. W walce o młodzież rywalizują władze i Kościół. Władze wyeksponowały rolę i znaczenie młodzieży, która poczuła się odpowiedzialna za losy kraju i przystąpiła do naprawy Polski, mając za sobą duchowych przywódców ze sfer literackich. Dobrze się stało, że MO nie użyła broni, gdyż doszłoby do masakry. Rodzice wystąpiliby w obronie swych dzieci, a młodzież, która z reguły jest impulsywna, przestałaby sama występować (wypowiedź z dnia 23 III 1968 r.).

95. Część duchowieństwa parafialnego woj. krakowskiego podczas dyskusji w gronie księży podkreślała, że studenci polscy są ograniczani i niejednokrotnie mają mniejsze prawa aniżeli studenci – obcokrajowcy. Zdaniem niektórych księży młodzież polska nie występowała przeciw rządowi, jest ona patriotyczna. Za zajściami studenckimi kryje się prowokacja opracowana sprytnie przez Żydów, którzy w okresie kultu Stalina stali u steru władzy. Inspiratorzy robią wszystko, aby do tej brudnej gry zaangażować polskie duchowieństwo i Kościół. Oceniają to jako prowokac[ję], w którą duchowieństwo i Kościół nie mogą dać się wciągnąć i dać powód w przyszłości do radykalnych cięć (wypowiedzi z dnia 25 III 1968 r.).

96. Środowisko księży tarnowskich łącznie z kurialistami uważa, że niektóre żądania wysuwane przez młodzież akademicką, a zwłaszcza dotyczące wolności słowa, są słuszne. Jednocześnie podkreśla się, że za obecnymi wydarzeniami kryją się nie tylko syjoniści, ale również rozgrywki wewnątrzpartyjne. W środowisku tym wysuwane są różne spekulacje co do mających nastąpić zmian rządowych (wypowiedzi z dnia 25 III 1968 r.).

97. Zajścia oceniane są w środowisku księży tarnowskich krytycznie zarówno pod adresem uczestników, jak i interweniujących funkcjonariuszy MO. Panuje zgodność co do poglądu, że wywołane one zostały przez organizatorów przybyłych spoza Tarnowa (wypowiedzi z dnia 25 III 1968 r.).

98. Młodzież skupiona w ośrodku warszawskiego duszpasterstwa akademickiego u jezuitów nie jest zadowolona z tego komunikatu, bo wprawdzie mówi się o niewłaściwych metodach władz, ale równocześnie nawołuje się młodzież do spokoju i podporządkowania się, a więc wyrzeczenia się tego, o co walczą. Niektórzy studenci w rozmowach

z księżmi zajmującymi się duszpasterstwem akademickim wyrażali przypuszczenie, że komunikat episkopatu został uzgodniony z władzami (wypowiedzi z dnia 25 III 1968 r.).

99. Niektórzy biskupi wrocławscy, usprawiedliwiając wydany przez episkopat komunikat, podkreślali, że biskupi polscy musieli to uczynić, gdyż domagali się tego katolicy z grupy „Znak”, stawiając episkopatowi zarzut – „myśmy zaprotestowali, a Kościół dotychczas nic nie zrobił”. Podobnie bezczynność episkopatowi mieli zarzucać też niektórzy spośród wpływowej katolickiej inteligencji, że Kościół nie broni studentów. Tak jedni, jak i drudzy zaznaczali, że jeśli dzieje się krzywda Kościołowi, to odwołuje się on do nich o pomoc i obronę, ale jeśli krzywdzi się studentów, to kler milczy (wypowiedzi z dnia 26 III 1968 r.).

100. Niektórzy kurialiści wrocławscy uważają, że episkopat niepotrzebnie wmixał się w sprawę czysto polityczną, ponieważ dotychczas brak jest pełnej orientacji co do zaistniałej sytuacji na terenie kraju (wypowiedzi z dnia 26 III 1968 r.).

101. Ks. Palusiński – duszpasterz akademicki ośrodka pw. św. Teresy (księża salezjanie w Łodzi), po pobycie na ostatniej naradzie duszpasterzy akademickich w Warszawie wyrażał zdziwienie, dlaczego episkopat jest tak powściągliwy i nie pozwolił księżom komentować wypadków warszawskich. Zdaniem Palusińskiego młodzież akademicka winna znać stanowisko księży w sprawie zajęć (wypowiedź po 21 III 1968 r.).

102. Ks. dr Władysław Ziółek – kuralista łódzki, i ks. Sygnatowicz – wikariusz, dyskutując nad przemówieniem Władysława Gomułki, oceniali, że przemówienie to nieobiektywnie naświetla aktualną sytuację w kraju. Mówca całe przemówienie dostosował do polityki prowadzonej przez PZPR. Nie uwzględnił jednak faktów, że naród polski w większości jest bezpartyjny i katolicki. Ich zdaniem źle naświetlono i pokazano społeczeństwu demonstracje studentów, które nie są wynikiem działalności wrogich elementów, lecz po prostu normalną walką o swobody demokratyczne. W tej sytuacji interwencję MO należy ocenić negatywnie. Ubolewali również, że areszty objęły również środowisko KUL (wypowiedzi po 23 III 1968 r.).

103. Ks. Skopiak²⁹ ze zgromadzenia salezjanów w Łodzi, katecheta a równocześnie student, stwierdził, że księża salezjanie nie angażują się w obecną sytuację polityczną i popierają studentów w dążeniu do uzyskania większych swobód demokratycznych, lecz nie wyrażają opinii do szerszego grona wiernych, jedynie do zaufanych osób (wypowiedzi po 23 III 1968 r.).

104. Jezuici łódzcy ks. Wirkus (superior) i ks. Miecznikowski (duszpasterz akademicki) komentują, iż nie mogą się pogodzić z brutalnym traktowaniem studentów przez MO,

²⁹ **Skopiak Stanisław** (ur. 1938). Salezjanin. Członek Zgromadzenia Księży Salezjanów (1954), uczeń NSD w Woźniakowie (1955–1957), nauczyciel w Pile (1958), student teologii WSD w Łądzie (1961–1965), święcenia (1965), student PWSM w Łodzi (1965), we Włoszech (1968–1974), sekretarz w Kurii Generalnej Księży Salezjanów w Turynie (1968), student Anselmianum w Rzymie (1971), profesor teologii w Łądzie (1974), proboszcz parafii w Pile, przełożony Inspektorii św. Wojciecha w Pile, dyrektor LO Towarzystwa Salezjańskiego w Pile. Opracowywany jako KTW przez Wydział IV KM MO w Łodzi (1961), z pozyskania kandydata zrezygnowano. Według dokumentów SB miał zostać pozyskany do współpracy jako TW ps. „Marek” (1967), zarejestrowany przez Wydział IV KW MO w Łodzi, nr rej. 4491 (III 1966), brak danych o charakterze rejestracji, zarejestrowany w ramach RO krypt. „Marek-Muzyk” przez Wydział VI Departamentu I MSW, nr rej. 8201 (X 1968). Według dokumentów SB miał być wykorzystywany „do współpracy na terenie zagranicy” (od 1968), zmieniono kategorię sprawy na KO ps. „Marek-Muzyk” (1973), Departament I MSW zrezygnował ze współpracy z KO ps. „Marek-Muzyk” z powodu jego powrotu do kraju i niechęci do podtrzymywania kontaktów (1975), według notatki końcowej „kontakt winien nawiązać Departament IV bez naszego udziału”. AIPN, 01069/465.

tym bardziej że miało to miejsce na dziedzińcu UW; do braku wolności słowa i zgromadzeń doszedł jeszcze brak poszanowania godności ludzkiej i nietykalności cielesnej.

Oceniają oni, że przemówienie Gomułki było powściągliwe, utrzymane w spokojnym i pojednawczym tonie, jak gdyby obliczone na uspokojenie zaognionej sytuacji. Nie poszło jednak nic dalej aniżeli głosy na odbywanych wiecach w kraju i w prasie (wypowiedzi po 20 III 1968 r.).

105. W Opolu kurialiści komentują nadal z dużym zainteresowaniem przebieg zajęć w Warszawie i wyciągają wnioski stwierdzające, że całe społeczeństwo jest przeciwko partii i władzom państwowym. Podkreśla się w związku z tym rolę Kościoła (wypowiedzi po 22 III 1968 r.).

106. Kurialiści opolscy sądzą, że władze czekają, aby Wyszyński włączył się do pomocy państwu.

Bp Jop uważa, że byłoby to największym głupstwem Kościoła (wypowiedzi po 22 III 1968 r.).

107. Kurialiści opolscy przemówienie tow. Gomułki ocenili jako umiarkowane w porównaniu [z przemówieniem] tow. Gierka. Wyrażane jest zdziwienie, dlaczego tak długo czekano z tym wystąpieniem. Kurialiści mają też za złe tow. Gomułce, że mówił tylko do aktywu warszawskiego, a nie do całego narodu...

Obecnie czynniki partyjne uświadomiły sobie, że Kościół jest siłą, którą należy pozyskać (wypowiedzi po 22 III 1968 r.).

108. Bp Pawłowski – ordynariusz diecezji wrocławskiej, stwierdził, że biskupi musieli wydać komunikat, ponieważ domagali się tego katolicy z grupy „Znak”, stawiając episkopatowi zarzut, że oni zaprotestowali, a episkopat dotychczas nic nie zrobił.

Bp Pawłowski tłumaczył, że niektórzy spośród wpływowej inteligencji katolickiej zarzucali episkopatowi bezczynność oraz to, że Kościół nie broni studentów. Formułowali oni zarzuty, że jeśli się dzieje krzywda Kościołowi, to Kościół odwołuje się do nich o pomoc i obronę, ale jeśli krzywdzi się studentów, to kler milczy. Prymas początkowo nie zajmował oficjalnego stanowiska, kiedy jednak dotarły do niego te zarzuty, nerwowo nie wytrzymał i stąd ostatni komunikat (wypowiedź z dnia 26 III 1968 r.).

109. Bp Nowicki – ordynariusz diecezji gdańskiej, w dniu 26 III 1968 r. w gronie kurialistów podkreślał, że konferencja episkopatu uchwaliła list w sprawie „ubolewania godnych zajęć mających miejsce w Warszawie oraz innych ośrodkach uniwersyteckich na terenie kraju”. W liście tym episkopat wyraźnie odcina się od jakiegokolwiek udziału w organizowaniu zajęć, jak również wyraża swoją dezaprobatę zastosowanym przez władze porządkowe metodom podczas przywracania porządku. Wydanie takiego, a nie innego [w] treści dokumentu podyktowane było troską o pokój w państwie i świadomością, że Kościół katolicki jest w poważnej mierze za ten pokój odpowiedzialny – jako duchowy przywódca narodu.

Bp Nowicki powiedział, że konferencja episkopatu wystosowała do rządu memorandum w sprawie ostatnich zajęć. Przedstawiono ocenę oraz postulaty Kościoła pod adresem rządu.

Na temat listu pasterskiego episkopatu oświadczył, że „byłoby źle, gdyby ten list dostał się do Radia Wolna Europa”.

110. W dniu 26 III 1968 r. podczas konferencji dziekanów w Gnieźnie kard. Wyszyński ustosunkował się do ostatnich zajęć studentów. Był bardzo oburzony na postępowanie

nie MO. Podkreślał, że studenci od dłuższego czasu domagali się poprawy warunków bytowania oraz swobód demokratycznych. Mimo tych zajęć studenci nie otrzymali tego, co żądali. Nie dał im też odpowiedzi w swym wystąpieniu publicznym Gomułka. W wystąpieniu Wyszyńskiego nie padło ani razu słowo „syjoniści”.

111. Ks. Majcher³⁰ z kurii przemyskiej w dniu 22 III 1968 r. wypowiadał się, że tow. Gomułka w przemówieniu z 19 marca br. za bardzo bronił Żydów. Teraz będzie władzom trudno powiedzieć, że Kościół wichrzy, bo okazało się, że inni też. Zawsze wydawało się, że władza w Polsce jest taka mocna, obecnie okazuje się, że nie.

112. Bp Tokarczuk w rozmowie z kurialistami w dniu 25 III 1968 r. wypowiadał się na temat dokumentów episkopatu wydanych w związku z aktualnymi wydarzeniami. M.in. twierdził, że młodzież upomina się o zawarte w tych dokumentach treści i dobrze je przyjmuje. Obecnie młodzież jest podekscytowana, bo ma poczucie słuszności.

113. Ks. Moskwa³¹ z Jarosławia w dniu 25 III 1968 r. wypowiadał się, że komunikat episkopatu był bardzo dobrze odebrany. Po prostu ludzie wierzyli, że hierarchia ustosunkuje się do wydarzeń i wyda odpowiedni dokument. Niektórzy z wiernych ogromnie to przeżywali i mówili: „Myśmy poparli biskupów w sprawie orędzia, więc czekaliśmy, aż biskupi udzielą poparcia nam”.

114. Ks. Moskwa także w dniu 25 III 1968 r. mówił: „Władze siłą to wszystko zdławiły i młodzież zraziły sobie zupełnie. Nawet w Jarosławiu te odruchy były, młodzież występowała przeciwko, darła konstytucję itp. Ale to młodzież wzmocni i pociągnie, bo ona na to ogromnie czekała”.

115. Bp Ablewicz w rozmowie z kurialistami z kurii przemyskiej w dniu 25 III 1968 r. mówił, że spodziewa się, iż obecnie władze nie uderzą w Kościół, a „słowo episkopatu do wiernych” musiało być tak samo, jak list do premiera. No, a teraz zobaczymy, czy te nasze wystąpienia władze przełkną i nie zechcą sobie komplikować sytuacji, która jest i tak skomplikowana, czy też wyjdzie z niej po prostu mściwość. List do premiera jest jednoznaczny, bo komunikat to tylko potępienie brutalnych metod tłumienia demonstracji.

116. Bp Modzelewski w dniu 25 III 1968 r., będąc u jezuitów na ul. Rakowieckiej (z okazji święceń diakonalnych), powiedział, że do rządu został wysłany b[ardzo] ostry list, który będzie rozproszony wśród kleru.

117. Bp Pluta w dniu 26 III 1968 r. wypowiadał się w gronie księży w parafii na terenie Gorzowa, mówiąc: „Władza jednak prowokuje do ekscesów, jak tak będą robić, to może się coś prędzej zacząć. Zwolnieni profesorowie będą obecnie mniej ryzykowali, a w ogóle usuwanie z uniwersytetu profesorów to jest świństwo”.

118. Bp Pluta w dniu 26 III 1968 r. również w parafii na terenie Gorzowa w gronie księży mówił: „Przez 22 lata istnienia władzy ludowej wykształcono i postawiono na stanowiska wielu swoich ludzi i niewielu z nich zawsze by poparło starszą generację”.

³⁰ **Majcher Zdzisław** (ur. 1929). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1953), notariusz kurii biskupiej w Przemyślu (1958), kapelan bp. Franciszka Bardy (1958–1964), kanonik gremialny kapituły katedralnej w Przemyślu (1970), wicekanclerz kurii biskupiej (1970). AIPN, Karta EOK.

³¹ **Moskwa Stefan** (1935–2004). Biskup. Świecenia (1959), student Wydziału Teologicznego KUL, dr teologii (1966), wikariusz parafii w Jarosławiu, prefekt seminarium, wykładowca w Instytucie Teologicznym (od 1967), student Instytutu Katolickiego w Paryżu (1971), wykładowca i wicerektor (1972), rektor (1976) WSD w Przemyślu, biskup pomocniczy diecezji przemyskiej (1983), wikariusz generalny, kanonik gremialny kapituły katedralnej w Przemyślu (1984). AIPN, Karta EOK.

119. Ojcowie franciszkanie (o. Rosłon³² i o. Ber) skomentowali komunikat następująco: biskupi musieli choćby w oględny sposób ustosunkować się do ostatnich wydarzeń, aby później nie zarzucano im, że nie zajęli żadnego stanowiska w tej sprawie (wypowiedzi z dnia 28 III 1968 r.).

120. Niektórzy kurialiści sandomierscy podkreślają, że podejmowane decyzje władz o usuwaniu ze stanowisk różnych osób związanych z ekscesami studentów dokonywane są zbyt nerwowo i prowadzić to może do pomyłek. Ludzie ci po utracie stanowisk nie zaprzestaną swej działalności, gdyż nie mają nic do stracenia, gdyż mają poparcie finansowe i polityczne środowisk syjonistycznych za granicą (wypowiedzi z dnia 29 III 1968 r.).

121. Bp K[azimierz] Kowalski oświadczył, że nie tylko polska młodzież, ale i ogólnoswiatowa opanowana jest jakimś niepokojem i dociekaniem prawdy, sprawiedliwości oraz lepszego jutra, co świadczy, iż nie jest bezideowa (wypowiedź z dnia 29 III 1968 r.).

122. W toczącej się dyskusji w zakonie oo. dominikanów na temat ostatnich wydarzeń zabrał głos ks. Przybylski, który stwierdził, że w dniach od 5 do 11 IV 1968 r. zapowiedziany jest bojkot prasy przez społeczeństwo. Zdaniem tego księdza pracownicy Instytutu Tomistycznego mogą się przyłączyć do bojkotu z racji teologicznych, bo jest to jednocześnie Wielki Tydzień (wypowiedzi z dnia 30 III 1968 r.).

123. W dniu 31 III 1968 r. w kościele oo. Cystersów w Gdańsku-Oliwie wygłosił do studentów kazanie ks. Ciastoń. Nawiązując do zajęć w ośrodkach akademickich w kraju, oświadczył, że episkopat popiera studentów i młodzież w jej dążeniach do osiągnięcia większych swobód demokratycznych, czego dowodem był specjalny list adresowany do studentów i młodzieży. Obecnych [było] około 200 osób.

124. W dniu 31 III 1968 r. ks. Podkowa z parafii Pawłowice, pow. Busko, podczas kazania powiedział, że studenci mają rację, upominając się o swoje prawa.

125. Ks. Bartkiewicz³³ – wikariusz parafii w Częstochowie, w dniu 25 [III] oświadczył: „To, że Żydzi rządzą, to przecież nie jest dla nikogo tajemnicą. Gdyby nie Żydzi, to i Kościół byłby mniej prześladowany i nam żyłoby się lepiej”.

126. Księża Póchlópek³⁴ – z parafii Gołonogi, Liszka³⁵ – z parafii Ząbkowice, Musiał – z parafii Łośnia, Pietrzyk³⁶ – z parafii Błędowo, i Polak – z Dąbrowy Górniczej (woj.

³² **Rosłon Józef Wiesław Leon** (1929–1993). Franciszkanin konwentualny, bibliista, prof. dr hab. Franciszkanin konwentualny (od 1944, śluby uroczyste 1950), święcenia (1953), student filozofii i teologii w seminarium zakonnym w Gnieźnie (1948–1950), w Krakowie (1950–1953), Wydziału Teologicznego UW, ATK (1953–1956), Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie (1958–1960), wykładowca ATK (adiunkt 1967, docent, kierownik Katedry Filologii Biblijnej 1971, prof. nadzw. 1977, prof. zw. 1988), seminarium zakonnego w Krakowie (1974–1978), WSD w Łagiewnikach k. Łodzi (od 1978), w Instytucie Teologicznym Bobolanum w Warszawie, sekretarz prowincji i asystent prowincjała zakonu (1980–1983).

³³ **Bartkiewicz Adam Roman** (ur. 1935). Duchowny rzymskokatolicki. Absolwent WSD w Krakowie (1960), wikariusz parafii w Częstochowie (1966), wikariusz parafii w Sosnowcu (1969), wikariusz parafii w Będzinie (1977), proboszcz parafii w Psarach-Skrzyżowicach (1979), dziekan, figurant SOS prowadzonej przez Wydział IV KW MO w Katowicach, zakończonej w 1980 r. AIPN, Karta EOK.

³⁴ **Póchlópek Władysław** (1912–1982). Franciszkanin. Święcenia (1938), wikariusz parafii w Dąbrowie Górniczej, zakonnik w Przemyślu (1972), katecheta w Głogówku (1973), zakonnik w Jaśle (1980). AIPN, Karta EOK.

³⁵ **Liszka Edward** (1914–1979). Duchowny rzymskokatolicki. Święcenia (1940), proboszcz parafii św. Ducha w Ząbkowicach, wicedziekan, prałat (1969), proboszcz parafii w Wieruszowie (1970), proboszcz parafii w Pławnie (1974). AIPN, Karta EOK.

³⁶ **Pietrzyk Jan** (ur. 1915). Duchowny rzymskokatolicki. Święcenia (1945), proboszcz parafii w Błędowie. AIPN, Karta EOK.

katowickie), zgodnie stwierdzili, że „Albania, Rumunia, Jugosławia, Czechosłowacja wyraźnie kierują się własnymi problemami nurtującymi kraj, bez nacisku ze strony ZSRR. W Polsce sprawa ta jest rozpatrywana i w niedługim czasie stanie się podobnie jak w tamtych krajach. Stopniowo proces ten będzie odbywał się we wszystkich krajach, [w] których ostatecznie zapanuje komunizm” (wypowiedzi z dnia 25 III 1968 r.).

127. Niektórzy księży, jak ks. Smoliński i Hulisz z zakonu księży marianów, są zastraszeni obecną sytuacją polityczną. Zdaniem ich ostrze walki może być skierowane przeciwko Wiesławowi. Hierarchia dobrze robi, że wyraźnie nie wypowiada się na ten temat (wypowiedź z dnia 27 III 1968 r.).

128. Ogół księży woj. poznańskiego podczas dyskusji stwierdza, że episkopat postąpił słusznie, wydając list pasterski, i zajął stanowisko w sprawie zaistniałej sytuacji politycznej w kraju (wypowiedzi z dnia 29 III 1968 r.).

130. W dniu 30 III 1968 r. bp Tokarczuk w gronie 12 księży w Jaśle odczytał list episkopatu do premiera PRL w sprawie ostatnich zająć ze studentami. Przed odczytaniem stwierdził: „Odczytam wam ciekawy dokument; to jest obraz, co się u nas dzieje, jakie jest niezadowolone z panującej władzy u nas”. Po odczytaniu list zabrał ze sobą.

131. O. Przybylski z zakonu dominikanów stwierdził, że w dniach 5–11 IV 1968 r. zapowiedziany jest bojkot prasy przez społeczeństwo. Pracownicy Instytutu Tomistycznego mogą się przyłączyć do bojkotu z racji teologicznych, bo jest to jednocześnie Wielki Tydzień (wypowiedź z dnia 30 III 1968 r.).

132. Ks. Litewka – administrator parafii w Wieluniu, woj. łódzkie, prezes koła „Caritas”, w dniu 5 IV 1968 r. wypowiadał się, że władze państwowe ośmieszyły się tym, że wyciągnęły na wierzch brudy o Jasienicy. Gdyby był winien morderstw, należało go ukarać, a o ile tego przed tym nie zrobiono, to dziś nie powinno się tych spraw wywlekać publicznie.

133. Ks. Kłosowicz – rektor kościoła w Pabianicach, diecezja łódzka, w dniu 5 IV 1968 r. stwierdził, że artykuły prasowe i audycje telewizyjne nt. fałszerstw i niesprawiedliwości podanych w encyklopedii to woda na młyn dla przeciwników ustroju socjalistycznego. Ponieważ czynniki państwowe zatwierdzały do druku tekst encyklopedii, więc dlaczego dopiero dziś te same czynniki podają te sprawy do wiadomości ogółu społeczeństwa.

134. Księża Mielczarek³⁷ – proboszcz parafii Stolce, Kasprzak – proboszcz parafii Żłoczew, Palka – dziekan dekanatu żłoczewskiego z diecezji wrocławskiej, wypowiadają się w gronie księży, że kler katolicki powinien się cieszyć z ostatnich zająć, gdyż władze państwowe, zajęte tymi wypadkami, dadzą spokój Kościołowi (wypowiedzi z dnia 5 IV 1968 r.).

135. Bp Pluta w dniu 29 III 1968 r. mówił do trzech kurialistów, że rewolucja w Polsce wcale nie jest skończona, a dopiero się zacznie. „To jest dopiero początek” – powiedział. – „Do tej pory to jeszcze nic nie było”. Mówił też, że Kościoła władze nie ruszają widocznie dlatego, że jeszcze nie są przygotowane, a nie mogą ze wszystkimi naraz. Do wyborów zatem Kościół będzie miał spokój.

^e Dalej błędna numeracja, zgodnie z oryginałem.

³⁷ **Mielczarek Marian** (ur. 1933). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1960), dr filozofii chrześcijańskiej KUL, proboszcz parafii w Aleksandrowie Kujawskim, prałat Jęgo Świątobliwości.

136. Początkowo kurialiści pelplińscy w 100 proc. stali po stronie studentów i literatów pokroju Kisielewskiego. Ale gdy zajścia trwały nadal i w gazetach ogłoszono nazwiska żydowskie, zachwyty minął. Mówi się, że to robota żydowska i potępiają postępowanie studentów. Bunt studentów stał się powodem rozróbki w szeregach samej partii. Masówki partyjne i wiece nie zrobiły żadnego wrażenia (wypowiedzi z dnia 6 IV 1968 r.).

137. Kurialiści pelplińscy o interpelacji posłów koła „Znak” mówią, że nie była ona inspirowana przez Kościół i jest niewygodna. Inspirowali ją posłowie pochodzenia żydowskiego, którzy przyjęli wiarę katolicką, m.in. Turowicz (wypowiedzi z dnia 6 IV 1968 r.).

138. Zdaniem biskupów łomżyńskich i części profesury WSD powstała sytuacja w kraju jest wynikiem głębokiego kryzysu politycznego, odchodzenia przez czynniki rządowe w praktyce od zasad wolności, postępujących trudności gospodarczych oraz rozbieżności między hasłami a praktyką codziennego życia (wypowiedzi z dnia 6 IV 1968 r.).

139. Bp Falkowski³⁸ ocenia, że władze państwowe – których autorytet maleje – czynią wszystko, aby swój wątpliwej wartości prestiż ugruntować w społeczeństwie. Najgorsze jest, że działanie władz wobec protestującej młodzieży potęguje kryzys autorytetu. Skoro brak jest argumentów logicznych – te zastępuje się [je] – pałką. Dalszy rozwój sytuacji może doprowadzić do rozluźnienia stosunków w obozie socjalistycznym (wypowiedź z dnia 6 IV 1968 r.).

140. Bp Mościcki stwierdził: „Chwalić Boga, że zajęli się Żydami i studentami, to przynajmniej nam dadzą spokój” (wypowiedź z dnia 6 IV 1968 r.).

141. Ks. Koszkowski – wikariusz generalny kurii białostockiej, stwierdził: „Oni tylko księża pilnują, a u siebie nie widzą brudów. Im więcej mają wewnętrznych kłopotów, tym lepiej dla nas” (wypowiedź z dnia 6 IV 1968 r.).

142. O. Gustaw z zakonu bernardynów w Piotrkowie, woj. łódzkie, mówił: „Z powodu incydentów 52 państwa zerwały z Polską umowy handlowe” (wypowiedź z dnia 9 IV 1968 r.).

143. W środowisku kleru gdańskiego komunikat o ustąpieniu tow. Ochaba wywołał duże poruszenie. Krążą różne domysły na ten temat, m.in. powiązanie Ochaba z Żydami i Izraelem; niezgodność poglądów z tow. Gomułką; stracił zaufanie społeczeństwa (wypowiedzi z dnia 10 IV 1968 r.).

144. Abp Kominek w dniu 13 IV 1968 r. dokonał analizy sytuacji politycznej stwierdzając, że w Kościele i świecie idzie nowe życie, najlepszym przykładem są wydarzenia w Czechosłowacji. List episkopatu o wypadkach marcowych przyjęty został pozytywnie przez władze i społeczeństwo. W Polsce nie ma jeszcze odwilży, ale wobec pewnych pozytywnych kroków Watykan ma nadzieję na uzyskanie kościołów na Ziemiach Zachodnich.

145. W środowisku „Tygodnika Powszechnego” oświadcza się, że:
– stanowisko Zawieyskiego postawione było w sposób frontalny;
– Jerzy Turowicz ocenia wystąpienie Zawieyskiego w sejmie jako genialne (informacja z dnia 13 IV 1968 r.).

³⁸ Falkowski Czesław (1887–1969). Biskup. Święcenia (1910), student w Innsbrucku i Petersburgu, wykładowca Akademii Duchownej w Petersburgu, Uniwersytetu Lubelskiego, USB w Wilnie (rektor 1928–1930), więziony przez Niemców (1942–1943), wykładowca seminarium duchownego w Białymstoku, biskup ordynariusz diecezji łomżyńskiej (1949–1969).

146. Wśród kleru parafialnego diecezji przemyskiej mówi się, że posłowie koła „Znak” mocno byli atakowani, mimo iż mieli rację. Interpelacja powinna być cała ogłoszona (wypowiedzi z dnia 13 IV 1968 r.).

147. W dniu 14 IV 1968 r. ks. Kołakowski³⁹ w kościele przy ul. Dickensa w Warszawie zakomunikował wiernym, że w dalszym ciągu nie można uzyskać zezwolenia na budowę kościoła. Doszły go słuchy, że podobno odebranie placu było dziełem syjonistów. Teraz może uda się to naprawić.

W tym samym dniu mówił: „Budujemy kościół duchowy, bo na razie na prawdziwy nie zezwalają nam. Dzisiaj mija 10 lat, jak kołatamy do władz o zezwolenie na budowę kościoła i nic z tego nie wychodzi. Pamiętamy ostatnie wypadki, jakie u nas się działy. Nie tylko wiedziały o tym Warszawa, ale cała Polska i cały świat. Pisały o tym różne dzienniki zagraniczne. Doszło do jego wiadomości, że pewien urzędnik na wysokim stanowisku powiedział, iż temu są winni syjoniści, bo teraz są wielkie zmiany, naprawianie błędów i przestawianie, a daj Boże, może się polepszy i dostanę zezwolenie na budowę kościoła”.

148. Część kleru gdyńskiego jest zdania, że wystąpienie posła Kociołka, który ostro zaatakował episkopat za wydanie „pro memoria”, było próbą ratowania twarzy, którą stracił w czasie, gdy był I sekretarzem KW PZPR w Warszawie.

Księża są zaskoczeni nominacją Spychalskiego na przewodniczącego Rady Państwa, twierdząc, że jest on Żydem (wypowiedzi z dnia 16 IV 1968 r.).

149. Bp Pawłowski w rozmowach indywidualnych (podczas przerw w konferencji rejonowej we Włocławku w dniu 16 IV 1968 r.) wypowiadał się, że poseł Stomma jest załamany, liczył, że interpelacja koła „Znak” wzbudzi zaufanie w sejmie. Stało się inaczej i koło jest pogrzebane. Jego zdaniem prelekcje głoszone przez posłów tego ugrupowania dawały pewne korzyści inteligencji, a teraz zostało wszystko przecięte.

150. Ostatnio głównym przedmiotem dyskusji wśród kleru woj. lubelskiego jest fakt odejścia posła Zawieyskiego. Decyzję tę ocenia się negatywnie. Panuje przekonanie, że wobec świata nie powinno się potępiać koła „Znak”, jak też i Zawieyskiego. Uważa się, że odejście Zawieyskiego z Rady Państwa godzi w katolików (wypowiedzi z dnia 17 IV 1968 r.).

151. Jeden z profesorów włocławskiego WSD jest zdania, że władze niesłusznie postąpiły z literatami, gdyż stanowią oni pewną wartość dla narodu i mają uznanie za granicą. Postąpiono z nimi jak z dziećmi. Osobiście nie liczy na to, aby sprawa ostatnich wydarzeń w kraju została szybko załatwiona przez władze. Episkopat zajmuje postawę wyczekującą, gdyż liczy się z tym, że zajęte przez nich stanowisko może obrócić się przeciwko nim (wypowiedź z dnia 17 IV 1968 r.).

152. Niektórzy profesorowie WSD we Włocławku są zdania, że Zawieyski w obecnej sytuacji politycznej wyszedł z „pseudohonorem”, w czym pomogła mu Wolna Europa.

Władze państwowe doszłyby do porozumienia z Kościołem, gdyby chciał tego prymas (wypowiedzi z dnia 17 IV 1968 r.).

³⁹ **Kołakowski Romuald** (1928–2005). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1956), wikariusz parafii NMP Królowej Świata w Warszawie (1960), proboszcz parafii Opatrzności Bożej w Warszawie (1962), wielokrotnie karany grzywną przez władze za prowadzenie działalności duszpasterskiej i adaptację terenu do celów sakralnych i katechetycznych (1966–1972), aresztowany za nieuiszczenie grzywny wymierzonej przez KKA za budowę kaplicy (1966), organizator budowy kościoła parafialnego (1974–1979).

153. Część kleru parafialnego woj. łódzkiego podkreślała w rozmowach, że przesładowanie księży od 1956 r. to rezultat polityki syjonistów zatrudnionych w centralnych urzędach i Min[isterstwie] Bezp[ieczeństwa] Publ[icznego] (wypowiedzi z dnia 22 IV 1968 r.).

154. Część kleru parafialnego woj. łódzkiego podkreślała w rozmowach, że obecnie wytworzona sytuacja jest korzystna dla Kościoła i sprzyja wywalczeniu przez Kościół pełnych praw oraz swobody szerszego działania (wypowiedzi z dnia 22 IV 1968 r.).

Źródło: AIPN, 01283/564, mf.

1968 kwiecień, Warszawa – Zestawienie komentarzy duchowieństwa na temat wydarzeń marcowych ocenionych przez SB jako pozytywne, opracowane w Departamencie IV MSW

Warszawa, [kwiecień]^a 1968 r.

Tajne

Komentarze pozytywne
dot. ostatnich zajęć studentów

1. Z[ygmunt] Przetakiewicz w dniu 11 III 1968 r. na zebraniu informacyjnym w Klubie im. [Włodzimierza] Pietrzaka w Warszawie podkreślał, że wszystkie zarzuty przeciwko syjonistom jako organizatorom ekscesów są słuszne.

2. Ziemkiewicz – kierownik oddziału Pax, podczas zebrania w dniu 12 III 1968 r. podkreślał, że wydarzenia studenckie mają pomyślne znaczenie dla Stowarzyszenia Pax, wskazywał poprzednio na niebezpieczeństwo wynikające z faktu istnienia w partii dużej ilości syjonistów.

3. Ks. Tyrakowski¹ – proboszcz parafii Strzelewa, woj. szczecińskie, w dniu 12 III 1968 r. w gronie osób świeckich oświadczył, że awanturnictwo studentów jest wyrazem braków i błędów w ich wychowaniu. Mówi im się tylko o perspektywach, a za mało żąda się od nich wysiłku i pracy.

4. Księża zebrani na rekolekcjach w parafii Lipce Reymontowskie, dekanat skierniewicki, diec[ezja] warszawska (księża Bartosiewicz, Piejka, Królik itp.), w dniu 13 III 1968 r. potępiali studentów w Warszawie i ich inspiratorów. Wskazywano, że młodzież akademicka ma obecnie znośne warunki, lecz nie potrafi ich docenić. Część młodzieży jest rozwydrzona, pyszałkowata, szuka lekkiego życia, brak u niej głębszego zainteresowania nauką i sprawami społecznymi. Winę za incydenty na UW – zdaniem księży – ponosi kierownictwo tej uczelni, które słabo interesowało się życiem studentów. Według opinii dyskutantów brak jest głębszej analizy przyjmowanej młodzieży na wyższe uczelnie. Przyjmuje się na studia tę młodzież, która posiada poparcie. Wysuwano pogląd, że zajęcia, jakie miały miejsce w Warszawie, spowodowane były inspiracją Żydów, którzy liczyli na poparcie państw zachodnich, szczególnie NRF.

5. Ks. Miziołek² – rektor warszawskiego WSD, w dniu 13 III 1968 r. mówił: „Nie zaszkodziło, iż MO użyło pałek na chuliganów i tzw. złotą młodzież. Przykro jednak, że oberwało się innym ludziom”.

^a *Woryginalne błędnie*: dnia 27 III.

¹ **Tyrakowski Jan** (ur. 1932). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1956), wikariusz parafii w Cybince (1956–1959), wikariusz parafii w Świdnicy (1959–1961), wikariusz parafii w Tucznie (1961–1963), wikariusz parafii w Dobrej (1963–1966), proboszcz parafii w Strzelewie (1963), członek Koła Księży przy Zrzeszeniu Katolików „Caritas” (1966), wystąpił ze stanu duchownego (1977). AIPN, Karta EOK.

² **Miziołek Władysław** (1914–2000). Biskup. Świecenia (1940), student Wydziału Teologicznego UW (1949–1951), dr teologii (1951), prefekt (od 1951), rektor Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie (1957–1969), biskup pomocniczy metropolii warszawskiej, biskup tytularny Praesidium (1969), proboszcz warszawskiej

6. Ks. Bogalecki³ – proboszcz parafii Pinczyn, pow. Starogard, woj. gdańskie, uważa, że młodzież polska nie ma podstaw do narzekania na warunki materialne i naukę. Nie pochwała rozwydrzenia młodzieży, ale uważa za niesłuszne karanie rodziców za winę dzieci (wypowiedzi z dnia 13 III 1968 r.).

7. Kard. Wyszyński podczas spotkania w dniu 13 III 1968 r. zorganizowanego w Warszawie ze studentami – księżmi z ATK, nawiązał do ostatnich zajęć na terenie Warszawy i apelował o niebranie udziału w tych ekscesach. Oceniając zajęcia, powiedział, że jedyną korzyścią, jaką on osobiście z tego odniósł, było „wycięcie krzaków” przed budynkiem warszawskiego WSD.

8. Ks. Dyskowski – proboszcz parafii Bełchów, woj. łódzkie, w dniu 13 III 1968 r. wśród księży zebranych na odpuszcie mówił m.in., że faktem jest, iż Żydzi opanowali cały aparat polityczno-administracyjny w Polsce i trudno ich będzie teraz usunąć, gdyż zapuścili głęboko swoje korzenie. Jeżeli uda się usunąć od władzy tych, którzy najbardziej zagrażają towarzyszom Gomułce i Moczarowi, to jednak pozostaną inni, którzy będą kontynuować ich działalność. Informacje podawane przez Radio Wolna Europa wyolbrzymiają powstałe incydenty w Polsce.

9. Ks. Dąbkowski – administrator parafii Bednary, woj. łódzkie, podczas rozmów w dniu 14 III 1968 r. w gronie księży stwierdził, że każdy Żyd jest syjonistą. Jedni ujawnili swoje oblicze, inni głęboko zakonspirowani będą działać na szkodę naszego narodu. Zdecydowanie potępił inspiratorów ekscesów warszawskich, podkreślając, że miejscem studentów jest sala wykładowa i biblioteka, a nie rozruchy. W sposób pozytywny ocenił interwencję MO, uważając, iż incydenty te należy likwidować w zarodku, nie dopuszczając do chuligańskich wybrzków.

10. Ks. Tomaszewski⁴ – proboszcz parafii Bolimów, woj. łódzkie, podczas rozmów z księżmi w dniu 14 III 1968 r. zastanawiał się, dlaczego dopiero teraz władze dostrzegły, iż elementy syjonistyczne opanowały kierownicze stanowiska w Polsce. Każdy do brze wie, że wszyscy Żydzi w świecie mają zleconą rolę do spełnienia, zacytował wypowiedź Dajana: „Siłą Izraela nie jest armia, ale setki tysięcy Żydów rozproszonych po całym świecie”.

11. Dwaj wicedziekani dekanatu elbląskiego (z zakonu księży marianów w Jegłowniku), wypowiadając się w gronie księży w dniu 14 III 1968 r., potępiли burdy wywołane przez młodzież oraz nieodpowiedzialne elementy zasiadające na „kierowniczych stołkach”. Uważają, że w PRL na stanowiskach kierowniczych jest zbyt dużo Żydów. Wymieniono m.in. ministra oświaty Jabłońskiego, którego ojciec był przed wojną senatorem, oraz Sokorskiego, którego ojciec zajmował również odpowiedzialne stanowisko za sanacji.

parafii św. Aleksandra (1969–1992), przewodniczący Komisji Episkopatu Polski ds. Ekumenizmu (1974–1984), Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa (1974–1988), wikariusz kapitulny archidiecezji warszawskiej (od 1981), przewodniczący Prymasowskiego Komitetu Pomocy Osobom Pozbawionym Wolności i Ich Rodzinom (1982–1984), na emeryturze (od 1992).

³ **Bogalecki Józef** (1921–1983). Duchowny rzymskokatolicki. Święcenia (1950), wikariusz parafii w Gniewie (1950–1956), administrator parafii Dąbrówka (1956), administrator parafii w Pinczynie (1967), członek Koła Księży przy Zrzeszeniu Katolików „Caritas” (od 1973). AIPN, Karta EOK.

⁴ **Tomaszewski Bolesław** (1903–1982). Duchowny rzymskokatolicki. Święcenia (1927), proboszcz parafii w Bolimowie, członek Koła Księży przy Zrzeszeniu Katolików „Caritas” (1950–1956). AIPN, Karta EOK.

12. Ks. Osuch⁵ – dziekan z Hrubieszowa, woj. lubelskie, zabronił księżom brania jakiegokolwiek udziału w obecnych wydarzeniach (wypowiedź z dnia 14 III 1968 r.).

13. Ks. Trzaska – administrator parafii Garnek, ks. Woźny⁶ – administrator parafii Dąbrowa Zielona, ks. Kobiński⁷ – administrator parafii Małuszyn, ks. Kruszczyński – administrator parafii Żytno, diecezja częstochowska, wyrażali następującą opinię na temat wypadków: „Młodzież akademicka korzysta ze zbyt dużej swobody, co powoduje jej rozwydrzenie. Władze państwowe powinny ukrócić zapędy chuligańskie i wybryki wśród młodzieży” (wypowiedzi z dnia 14 III 1968 r.).

14. Ks. Mielczarski⁸ – administrator parafii Aleksandrów [w] diecezji łódzkiej, w dniu 14 III 1968 r. mówił: „Władze państwowe powinny się dawno wziąć za syjonistów, którzy opanowali wszystkie dziedziny życia politycznego i gospodarczego w Polsce”. Potępił inspiratorów zająć, uważając, że powinni być przykładowo ukarani.

15. Ks. Rogowiec⁹ – administrator parafii Pabianice, woj. łódzkie, w dniu 14 III 1968 r. mówił: „Niewłaściwe postępowanie studentów jest godne napiętnowania, ponieważ organizowane przez nich wiece i manifestacje wykorzystane zostały przez elementy chuligańskie. Młodzież na uczelniach posiada zbyt dużo swobody”.

16. Ks. Madej¹⁰ – dziekan z Mielca, woj. rzeszowskie, w dniu 15 III 1968 r. mówił w gronie księży: „Syjoniści pokazali, co potrafią, i udowodnili, jaką siłę reprezentują u nas w Polsce. Kto wyciągnie wnioski, skoro syjonizm tak mocno zakorzenił się wśród najwyższych czynników w rządzie polskim. Wydarzenia warszawskie powinny stanowić ostrzeżenie na przyszłość, aby wiedzieć, na kogo mamy liczyć, i nie być zaskoczonym. Sfery kierownicze mają trudny orzech do zgryzienia i jeśli potrafią go rozgryźć, to może nastąpić inne oblicze komunizmu w Polsce”. Uważa, że wybiła godzina konsolidacji całego narodu i zwartości jego szeregów.

17. Księża warszawscy (Abramczyk, Urcus¹¹ i inni) podkreślają podczas rozmów w gronie osób zaufanych, że inspiratorzy tkwią w środowisku profesury UW i wśród

⁵ **Osuch Franciszek** (1896–1980). Duchowny rzymskokatolicki. Święcenia (1920), wikariusz parafii w Modliborzycach (1920), student Wydziału Humanistycznego KUL (1920–1924), wikariusz katedry lubelskiej (1924–1928), proboszcz parafii Bychawka (1928–1941), poszukiwany przez gestapo, ukrywał się (1941–1945), proboszcz parafii Skierbieszów (1945–1946), proboszcz parafii Tyszowce (1946), dziekan dekanatu tyszowieckiego (1947), proboszcz parafii w Hrubieszowie, dziekan (1955), wielokrotnie karany grzywną. AIPN, Karta EOK.

⁶ **Woźny Jan** (ur. 1916). Duchowny rzymskokatolicki. Absolwent Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie (1945), administrator parafii w Dąbrowie Zielonej (1954), proboszcz (1979). AIPN, Karta EOK.

⁷ **Kobiński Lucjan** (1918–1987). Duchowny rzymskokatolicki. Święcenia (1944), administrator parafii (1946–1952), proboszcz parafii w Małuszynie (1952), proboszcz parafii w Ługach-Radlach (1970). AIPN, Karta EOK.

⁸ **Mielczarski Teofil** (1905–1980). Duchowny rzymskokatolicki. Święcenia (1932), wikariusz, więzień KL Dachau (1939–1945), kapelan I. DPanc. (1945–1946), proboszcz i dziekan w Piotrkowie Trybunalskim (1953–1961), proboszcz w Aleksandrowie Łódzkim (1961). AIPN, Karta EOK.

⁹ **Rogowiec Jan** (ur. 1922). Lazarysta. Święcenia (1946), administrator parafii w Pabianicach, zakonnik w Krakowie (1970), proboszcz parafii w Żmigrodzie (1974–1979), superior domu zakonnego w Krzeszowicach (1981). AIPN, Karta EOK.

¹⁰ **Madej Wojciech** (1909–1980). Duchowny rzymskokatolicki. Wikariusz w Szczucinie (1933–1936), notariusz w kurii tarnowskiej (1936–1940), wicekanclerz kurii (1940–1955), rektor NSD w Tarnowie (1946–1957), dziekan i proboszcz parafii w Mielcu (1957). AIPN, Karta EOK.

¹¹ **Urcus Józef** (1920–2010). Duchowny rzymskokatolicki. Święcenia (1946), wikariusz w parafiach: Kołbiel, MB Częstochowskiej w Piastowie, Mszczonów, św. Anny w Grodzisku Mazowieckim, Radzyminie, św. Franciszka z Asyżu na Okęciu w Warszawie, Bożego Ciała na Kamionku w Warszawie, proboszcz w parafiach: Franciszów, Długa Kościelna, MB Zwycięskiej w Rembertowie (od 1971, rezydent od 1993), kanonik gremialny Kapituły Kolegiackiej Radzyńskiej, prałat.

studentów pochodzenia żydowskiego. Stąd łatwo było grupie studentów pochodzenia żydowskiego wykorzystać patriotyzm młodzieży polskiej i poprowadzić ją przeciwko MO (wypowiedzi z dnia 15 III 1968 r.).

18. Kler parafialny m. Warszawy podkreślał podczas rozmów z księżmi, że Kościół obecnie znajduje się w korzystnej sytuacji i szeroka współpraca władz państwowych z Kościołem może przywrócić w Polsce – ich zdaniem – demokrację (wypowiedzi z dnia 15 III 1968 r.).

19. Zwolennicy wiadomości krajowych i zagranicznych, rekrutujący się z księży m. Warszawy, nie przenoszą swych poglądów na płaszczyznę rozmów z młodzieżą i wiernymi. Jeśli zadają im pytania – odpowiadają: „Poczekajcie, wszystko się wyjaśni”.

Ks. Mystkowski – proboszcz parafii św. Jakuba w Warszawie, wydał zakaz katechetom prowadzenia rozmów podczas nauki religii na temat ostatnich wydarzeń. Podobne polecenia otrzymali księża zajmujący się pracą duszpasterską wśród studentów (wypowiedzi z dnia 16 III 1968 r.).

20. O. Butowski – minister domu zakonnego oo. jezuitów w Warszawie, zabronił księżom brania udziału w zbiegowiskach i w rejonach działania MO. Polecenie to zostało rozklejone na terenie zakonu w widocznych miejscach (doniesienie z dnia 16 III 1968 r.).

21. Ks. Lizak – wikariusz parafii w Jarosławiu, woj. rzeszowskie, podczas kazania w dniu 17 III 1968 r. krytykował ekscesy studentów warszawskich. Podkreślał, że wystąpienia młodzieży są niesłuszne i nie powinna do takich spraw się pchać.

22. Ks. Bijak¹² – proboszcz parafii Piasek, pow. Busko, woj. kieleckie, podczas kazania w dniu 17 III 1968 r. potępił burdy i ekscesy spowodowane przez studentów i młodzież oraz apelował do rodziców, aby wpłynęli na swoje dzieci i nie brali udziału w zajściach.

23. Ks. Nagórski¹³ – administrator parafii Gruczno, pow. Świecie, woj. bydgoskie, mówił podczas kazania w dniu 17 III 1968 r. następująco: „Zostaliście przez radio, prasę, telewizję powiadomieni o pożałowania godnych wypadkach wywołanych przez studentów w Warszawie i innych miastach. Jest to wynik zbyt dużej swobody, jaką posiadają studenci, i nadużywania alkoholu. Wystąpiła młodzież zdemoralizowana, którą cechuje brak szacunku do władz uczelnianych i państwowych”. Zwrócił się z apelem do rodziców, których dzieci dojeżdżają do szkół średnich, aby zwrócili uwagę na swoje dzieci.

24. Ks. zakonny o. Kołakowski ze zgromadzenia oo. pasjonistów w Rawie Mazowieckiej, woj. łódzkie, w dniu 17 III 1968 r. mówił podczas kazania, że zło należy likwidować w zarodku, nie uciekając się do kordonów MO. Szatan opętał tych wszystkich, którzy dali się wciągnąć do niepotrzebnych awantur, czyniąc dużo szkody sobie i innym.

25. Ks. Hermanowski¹⁴ – administrator parafii Zduńska Wola, woj. łódzkie, w dniu 17 III 1968 r. podczas kazania potępił ekscesy warszawskie, stwierdzając, „że w sumieniach naszych powinno być tak pięknie, jak w odbudowanej stolicy, którą źli ludzie usiłują zniszczyć”.

¹² **Bijak Feliks** (1918–1998). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1947), wikariusz parafii Piasek Wielki (1947–1956), proboszcz (od 1956), członek Okręgowej Komisji Księży przy ZBoWiD (1948–1956), członek Koła Księży przy Zrzeszeniu Katolików „Caritas” (1961–1982). AIPN, Karta EOK.

¹³ **Nagórski Anastazy** (1914–1982). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1939), proboszcz parafii w Grucznie, referent dekanalny ds. maryjnych. AIPN, Karta EOK.

¹⁴ **Hermanowski Henryk** (1929–2011). Orionista. Zakonnik (1948), święcenia (1957), administrator, proboszcz parafii w Zduńskiej Woli, Kaliszu i Malborku.

26. Ks. Panek¹⁵ – proboszcz parafii Jabłonowo, pow. Brodnica, woj. bydgoskie, w dniu 17 III 1968 r. mówił: „Studentom za dobrze się powodzi, sami nie wiedzą, czego chcą”.

27. Ks. Wędrowski – administrator parafii Przysiek, pow. Świecie, woj. bydgoskie, w dniu 17 III 1968 r. mówił: „Profesorowie wyższych uczelni niedostatecznie kontrolują młodzież i w poważnym stopniu ponoszą winę za incydenty. Młodzież tę cechuje brak poszanowania władzy państwowej”.

28. Ks. Żarnowiecki – krajowy duszpasterz akademicki, podczas kazania w dniu 17 III 1968 r. w Poznaniu mówił: „Młodzież w okresie Wielkiego Postu, zamiast zajmować się swoimi sprawami oraz rozważaniami religijnymi, zajmuje się różnymi rzeczami i wygaduje różne historie, które jej nic nie dają”.

29. W 6 kościołach powiatu kościerzyńskiego, woj. gdańskie, księży w dniu 17 III 1968 r. apelowali do młodzieży, aby zachowała spokój, nie brała udziału w żadnych wystąpieniach i ekscesach publicznych.

30. O. Kudroń¹⁶ – redaktor „Homo Dei”, w dniu 18 III 1968 r. mówił: „Nie wolno odrywać się od ZSRR, gdy NRF podnosi głowę, a jest ona w zmowie z Izraelem”.

31. Ob. Kurkowski – słuchacz szkoły języka angielskiego, w dniu 18 III 1968 r. oświadczył, że niezależnie od stanowiska władz w sprawie rezolucji podjętej przez studentów na UW, większość studentów pogodzi się z każdą decyzją i przystąpi do nauki.

32. Dwaj księży z parafii Janisławice, diec[ezja] warszawska (Rukowski i Młacki), w sposób oficjalny wypowiadają się, że warunki na UW oraz [na] innych wyższych uczelniach w Polsce są znakomite dla młodzieży, o wiele lepsze, jak w wyższych seminariach duchownych, i mimo to młodzież nie potrafi tego docenić. Ostatnie wypadki w Warszawie będą nauką na przyszłość dla władz oświatowych (wypowiedzi z dnia 18 III 1968 r.).

33. Kurialiści gdańscy (księży Ciastoń i Rumiński) w dniu 18 III 1968 r. podkreślali, że studenci mają prawo wysuwać postulaty, powinni to jednak robić w sposób właściwy, podczas spotkań z przedstawicielami odpowiednich władz.

34. Ks. Padacz¹⁷ – kapelan kard. Wyszyńskiego, w dniu 19 III 1968 r. w gronie księży mówił, iż Kościół nie powinien się łączyć z tymi sprawami, gdyż to są rozgrywki polityczne.

35. Kler dołowy m. Warszawy podczas rozmów prywatnych wyraża zadowolenie ze zdemaskowania szkodliwej działalności syjonistów. I tak np. zdaniem księdza Kit-

¹⁵ **Panek Paweł** (1900–1980). Duchowny rzymskokatolicki. Święcenia (1924), proboszcz parafii w Jabłonowie, kanonik (1969). AIPN, Karta EOK.

¹⁶ **Kudroń Czesław** (1927–2011). Redemptorysta. Absolwent WSD oo. Redemptorystów w Tuchowie, redaktor pisma „Homo Dei” w Warszawie (od 1963). Według dokumentów SB o. Kudroń miał zostać pozyskany do współpracy przez Wydział IV KS MO jako TW ps. „Roman” (1971), nr ewid. 4405. TW ps. „Roman” zaczął unikać spotkań z oficerem prowadzącym i niechętnie udzielał informacji (1985), współpracy zaniechano (1989). AIPN, 00399/423.

¹⁷ **Padacz Władysław** (1900–1974). Duchowny rzymskokatolicki, prawnik. Święcenia (1927), absolwent prawa na UW, studiował na Gregorianum, dr, wykładowca i wicedyrektor NSD w Warszawie (od 1930, 1932–1939), wykładowca Seminarium Metropolitalnego (od 1934), naczelný kapelan Legii Akademickiej, poseł na Sejm RP (1938), kapelan w wojnie obronnej 1939, internowany w Rumunii, jeniec Oflagu XVIIIA w Döllersheim, kapelan WP we Włoszech (1945–1947), wicerektor Instytutu Polskiego i Polskiego Seminarium Duchownego w Rzymie, w Polsce (od 1947), duszpasterz akademicki (1947–1952), rektor kościoła św. Anny w Warszawie, zatrzymany przez UB (1950), kapelan prymasa Wyszyńskiego (1952–1974), kanonik Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej (od 1952), prałat domowy Jego Świątobliwości.

lińskiego – proboszcza parafii św. Barbary w Warszawie, należy odsunąć od rządzenia osoby skompromitowane, niemające poparcia w narodzie (wypowiedzi z dnia 19 III 1968 r.).

36. Profesorowie WSD w Płocku (ks. Rutowski, Bońkowski¹⁸, Chamski¹⁹) oraz większość młodych księży płockich przyjmuje ze zrozumieniem oficjalne stanowisko państwa, podkreślając, że prasa, radio i telewizja w sposób przekonywający wykazuje faktyczne tło wydarzeń. Podkreśla się odwagę i bezkompromisowość poszczególnych artykułów prasowych.

Zdaniem prof. Chamskiego (wykładowca muzyki WSD) stanowisko wyrażane obecnie przez czynniki oficjalne było przez duchowieństwo podnoszone od dawna. Od lat wskazywano na zbyt duży odsetek osób pochodzenia żydowskiego w kierowniczych ogniwach życia społeczno-politycznego w Polsce.

Księża ci podczas dyskusji byli zgodni, że podstawowa część młodzieży i studentów nie ma właściwie pojęcia, o co w danej sytuacji chodzi, jest zbyt prymitywna i uboga umysłowo, aby samodzielnie ocenić zjawisko, które trafnie ocenia „strona oficjalna”.

Ks. Chamski^b – prof. WSD w Płocku, który niedawno wrócił z USA, w związku z zajęciami na UW wskazuje, że problem syjonizmu występuje dziś nie tylko w Polsce, ale w skali światowej, m.in. w Stanach Zjednoczonych również (wypowiedzi z dnia 19 III 1968 r.).

37. Księża z parafii św. Kazimierza w Pruszkowie na czele z proboszczem ks. Górnym²⁰ podczas dyskusji między sobą podkreślają, że wypadki na terenie UW są dla nich dużym zaskoczeniem. Nie spodziewali się, że taki przyjmą obrót. Za tymi wystąpieniami – ich zdaniem – muszą kryć się jacyś ludzie, zapewne ci, którzy w przeszłości zostali usunięci od władz, a obecnie chcą wykorzystać młodzież w wiadomym dla siebie celu. Odwołanie ze stanowisk niektórych wysoko postawionych osobistości wskutek działalności ich dzieci spotkało się z aprobatą tych księży (wypowiedzi z dnia 19 III 1968 r.).

38. Ks. Bednarczyk – proboszcz parafii Starogard, pow. Mińsk Maz[owiecki], podkreślał, że głównymi prowodyrami byli studenci, których rodzice zajmują eksponowane stanowiska, a nie studenci pochodzenia robotniczego (wypowiedź z dnia 19 III 1968 r.).

39. Kierownictwo i pracownicy Zakładu Wychowawczego „Caritas” w Strudze, pow. Wołomin, prowadzonego przez księży michalitów ostro potępiają wystąpienia studentów. Uważają, iż były niepotrzebne, wywołane nie w interesach polskiej racji stanu. Uważają, że władze musiały wiedzieć o jawnie wrogiej działalności klubu „Babel”, stąd pytanie – dlaczego w porę go nie zlikwidowały i nie odizolowały jego przywódców od społeczeństwa i wpływów na młodzież akademicką (wypowiedzi z dnia 19 III 1968 r.).

40. Ks. Walaszek – przełożony placówki zakonnej i proboszcz parafii św. Teresy w Łodzi, zachęcał w dniu 19 marca br. zakonników do wysłuchania wystąpienia tow. Gomułki. Oceniał wystąpienie jako rzeczowe, silne i nie do zbiccia.

^b *W oryginale*: ks. Chamiec.

¹⁸ **Bońkowski Stanisław** (1930–1989). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1957), wikariusz parafii w Pułtusk (1957–1959), inspektor NSD w Płocku (1963), ojciec duchowy WSD w Płocku (1969). AIPN, Karta EOK.

¹⁹ **Chamski Hieronim** (ur. 1932). Duchowny rzymskokatolicki, muzykolog. Świecenia (1958), autor śpiewników kościelnych.

²⁰ **Górny Jan** (1912–2011). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1938), proboszcz parafii w Pruszkowie, prałat Jego Świątobliwości.

41. Kurialiści kieleccy – księża Peszko²¹, Pałys²² i Gruda – podczas rozmów we własnym gronie w dniu 20 III 1968 r. podkreślali, że przemówienie to świadczy o dużym rozsądku politycznym Gomułki. Wyjaśniło wiele podstawowych spraw. Gomułka zrećnie pomijał słowo „syjonizm”, gdyż zdaje sobie sprawę z tego, iż organizacja ta jest mafią i otwarta walka z nią nie gwarantuje zwycięstwa. Wysuwano wniosek, że poza pewną grupą Żydów całkowicie skompromitowanych władze nie podejmą represji na szeroką skalę wobec innych tego typu ludzi. Wielu spośród nich piastuje bardzo odpowiedzialne stanowiska, są fachowcami i gwałtowne ich usunięcie mogłoby mieć ujemny wpływ na sprawy ekonomiczne i polityczne kraju.

42. Dziesięciu księży z powiatu Sanok podkreślało, że „nie ma co zabierać głosu, dopóki nie wypowie się hierarchia kościelna” (wypowiedzi z dnia 20 III 1968 r.).

43. Jezuici warszawscy na tle ostatnich wydarzeń ocenili również postawę tow. Moczara. Podkreślali, że tow. Moczar zdobył sobie autorytet w społeczeństwie, kładąc nacisk i eksponując sprawy narodowościowe, próbując jednoczyć warstwy społeczeństwa zaangażowane w walce z Niemcami, niezależnie od ich postaw ideologicznych (wypowiedzi z dnia 20 III 1968 r.).

44. Bp Kulik – wikariusz kapitulny kurii łódzkiej, zapytany przez księży w dniu 20 III 1968 r., jakie mają zająć stanowisko, oświadczył: „Do chwili obecnej brak jest wytycznych ze strony episkopatu. Spraw tych nie należy poruszać z ambon. W rozmowach z wiernymi zachować spokój, rozwagę, zainteresowanych odsyłać do artykułów prasowych”.

45. Studenci WSD w Pelplinie po wysłuchaniu referatu I sekretarza KC PZPR podkreślali, że MO została zmuszona do zastosowania drastycznych środków. Studenci nie rozrabiali, ale różnego autoramentu szumowiny, do których nie docierają normalne perswazje (wypowiedzi z dnia 20 III 1968 r.).

46. Pallotyni gdańscy z wystąpienia tow. Gomułki byli zadowoleni. M.in. mówiono: „Nie mówił źle o Kościele, nie obarczył winą za zajścia studentów. Kisielewski jest tylko jednym z katolików, a nie Kościołem. Kościół może uzyskać większe prawa i swobody” (wypowiedzi z dnia 20 III 1968 r.).

47. Wśród księży m. Krakowa zbliżonych do kurii panuje opinia, że wystąpienie tow. Gomułki cechuje ogromnie obiektywne powiedzenie prawdy społeczeństwu. Gdyby to wszystko było powiedziane tydzień wcześniej i tak obszernie, to byłoby o 50 proc. mniej kłopotów z młodzieżą. Ogół ludzi jest za studentami, którzy wypowiadają głośno to, co myśli społeczeństwo (wypowiedzi z dnia 20 III 1968 r.).

48. Ks. Kłosowicz – rektor kościoła filialnego w Pabianicach (woj. łódzkie), w dniu 20 III 1968 r. podczas rozmów z wiernymi wyjaśniał, że studenci w Polsce mają dobre warunki i dlatego urządzają różne burdy i wiece. Za ten stan winę ponoszą wychowawcy.

²¹ **Peszko Henryk** (1910–1988). Duchowny rzymskokatolicki, kanonik. Absolwent Wydziału Teologii UJ i WSD w Kielcach (1937), święcenia (1937), wikariusz i prefekt parafii w Kielcach (1937–1947), członek AK, kapelan AK (1944), kurialista (od 1947, referent młodzieżowy, notariusz), działacz Sodalicii Marianańskiej, „podejrzany o antypaństwową działalność”, więziony (1952–1955), „za utrzymywanie kontaktów z członkami WiN i szerzenie wrogiej propagandy” skazany przez NSW w Warszawie na 5 lat więzienia (7 II 1955), „na mocy amnestii kara została darowana”, kanclerz kurii kieleckiej (1961). AIPN, Karta EOK.

²² **Pałys Jan** (ur. 1914). Duchowny rzymskokatolicki. Absolwent WSD w Kielcach (1943), wikariusz i prefekt (1943–1947), referent młodzieżowy kurii (1947–1949), wychowawca w NSD w Kielcach (1950), prokurator seminarium duchownego w Kielcach (1951–1956), referent duszpasterstwa dobroczynnego w kurii (1958–1961), kanonik gremialny kapituły (1969), skarbnik kurii (1972). AIPN, Karta EOK.

49. W środowisku jezuitów warszawskich referat I sekretarza KC PZPR oceniono pozytywnie. Mówi się o zaakcentowaniu przez tow. Wiesława troski partii i rządu o spokój wewnętrzny i bezpieczeństwo państwa oraz iż polska racja stanu to sojusz i przyjaźń z ZSRR (wypowiedzi z dnia 20 III 1968 r.).

50. Jezuici warszawscy z prawdziwym uznaniem ocenili brak w referacie jakichkolwiek aluzji nt. stosunków państwo – Kościół. Obawiali się oni, że być może władze będą chciały powiązać ostatnie wydarzenia z postawą części hierarchii i wpływem, jaki wywiera ona na społeczeństwo.

Podkreślenie roli syjonistów było mocne. Przewidują, iż fakt ten wywoła falę oburzenia za granicą, gdzie Żydzi o wiele liczniej niż w Polsce biorą udział w życiu państwowym.

Postawy niektórych ludzi określone w referacie są zbyt mocne. Dotyczy to Jasienicy, którego sylwetkę przedstawiono z kompromitującymi również władze państwowe detalami (wypowiedzi z dnia 20 III 1968 r.).

51. Ks. Uszyński z Warszawy mówił: „Młodzież katolicka nie włączała się ani nie była prowodyrami w rozruchu”. Przemówienie tow. Gomułki ocenił jako uspokajające oraz zapowiedź poważniejszych zmian na uczelniach (wypowiedź z dnia 20 III 1968 r.).

52. Bp Modzelewski oraz kurialiści – księża Penkała i Markowski – podkreślali, że Gomułka przeprowadził konsekwentnie akcję. Nie było niespodzianek. Najważniejsze, że nie zaatakował Kościoła, to znaczy, że ostatnie wystąpienie Wyszyńskiego było ocenione przez władze państwowe jako neutralne (wypowiedzi z dnia 20 III 1968 r.).

53. Proboszczowie łódzcy – księża Bielicki i Koziński (starsza generacja księży), ocenili przemówienie Gomułki jako umiarkowane. Spodziewają [się], że mimo umiarkowanego tonu antysyjonistycznego konsekwencją ostatnich wydarzeń będą zmiany na poważniejszych stanowiskach państwowych (wypowiedzi po 20 III 1968 r.).

54. O. B. Łuszczak – zastępca gwardiana konwentu oo. bernardynów w Łodzi, skomentował w gronie zakonników przemówienie Władysława Gomułki następująco: „Gomułka miał ciężkie zadanie, musiał uspokoić napiętą sytuację. Zrobił to umiejętnie” (wypowiedź po 20 III 1968 r.).

55. O. P[aweł] Głowala – zakonnik ze zgromadzenia oo. bernardynów w Łodzi, ocenił pozytywnie przemówienie Gomułki, stwierdzając: „Polity[ka] to piekielna machina, którą lepiej jest obserwować z daleka, można bowiem łatwo wpaść. Najrozsądniej robi ten, który nie miesza się do tych spraw” (wypowiedzi po 20 III 1968 r.).

56. Ogólnie kler warszawski jest zdania, że przemówienie tow. Gomułki w części dotyczącej „Dziadów” było dobre, tylko spra[wę] tę należało wyjaśnić społeczeństwu dużo wcześniej oraz znale[źć] inny sposób na zdjęcie ze sceny. Gdyby dano szybko wyczerpuj[ącą], obiektywną informację, to na pewno nie doszłoby do zajść.

Odnośnie spraw syjonizmu – to niektórzy księża uważają, że tow. Gomułka słusznie, łagodnie ten problem przedstawił. Nie mógł więcej powiedzieć, tylko tyle, na ile go stać. Za n[im] stoją siły polityczne, które nie pozwoliły na radykalne rozp[ra]wienie się z elementami syjonistycznymi. Przy pomocy krzyku i siły sprawy się nie rozwiąże. Syjonizm należy zwalczać powoli, systematycznie i konsekwentnie. Syjoniści na tym nie poprzestaną i walka będzie trwać nadal (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

57. Pracownicy naukowci ATK wystąpienie tow. Wiesława oceniają pozytywnie. Podkreślają jego pojednawczy charakter i nawoływanie do spokoju. Zdaniem profesorów

ATK wystąpienie to otworzyło drogę do rozmów ze studentami. Z prawdziwym zdziwieniem przyjęto wiadomość o dalszych strajkach na uczelniach. Poddawano tylko krytyce niektóre sformułowania zawarte w referacie, jak np. „cz[ło]wiek o mentalności alfonsa”. Zdaniem profesorów żadne okoliczności nie mogą zmusić „męża stanu tej miary” do użycia tak nieparlamentarnych wyrażen (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

58. Ks. Jaskiewicz – proboszcz parafii ze Szczecina, oceniając wy[bry]ki chuligańskie młodzieży, stwierdził, że jest to konsekwencja małej troski rodziców o wychowanie swoich dzieci (wypowiedź z dnia 21 III 1968 r.).

59. Podczas rekolekcji w Dobiegniewie, woj. szczecińskie, księża podkreślali, że najwyższy czas, aby w Polsce coś się zmieniło. Rząd i partia nie mogą liczyć na młodzież, Kościół też nie, gdyż młodzież nie bardzo wie, czego chce. Polska racja stanu wymaga porządku w kraju. Dlatego księża nie popierają takich demonstracji ulicznych (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

60. Kierownictwo poznańskiego KIK i redakcja „Więzi” w związku z zaistniałą sytuacją polityczną w kraju odwołały wszelkie zebrania i odczyty w obawie, aby nie doszło do drażliwych pytań i nieodpowiednich dyskusji. Podobnie postąpili oo. dominikanie w Poznaniu, którzy w tym czasie zawiesili działalność ośrodka duszpasterstwa akademickiego (informacja z dnia 21 III 1968 r.).

61. Przemówienia tow. Gomułki oo. dominikanie przy ul. Freta w Warszawie wysłuchali z wielką uwagą. Podczas dyskusji niektórzy zakonnicy, m.in. przeor o. Kurecki²³, o. Kotara²⁴, o. Sochacki – były prowincjał, podkreślali, iż jest ono dobre i rozważne. Studenci nie mają żadnych szans w walce z władzami i powinni przystąpić do normalnej nauki (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

62. Bp Pylak podczas rozmów z księżmi w dniu 21 III 1968 r. m.in. podkreślał: „Była to wypowiedź godna męża stanu. Tow. Gomułka starał się uspokoić wzburzone umysły”.

63. Ks. zakonny oo. orionistów Hermanowski – administrator parafii w Zduńskiej Woli, w gronie zakonników w dniu 21 III 1968 r. mówił: „Dobrze się stało, że Gomułka w swym wystąpieniu nawoływał do rozwagi i spokojnego rozpatrzenia problemu. Gdyby podburzył naród, to doszłoby do rozlewu krwi i ogólnopolskiej nagonki na Żydów. Społeczeństwo jest wrogo ustosunkowane do Żydów, którzy nadużyli zaufania narodu i prowadzą działalność antypolską. W Polsce żaden obcokrajowiec nie powinien zajmo-

²³ **Kurecki Tadeusz Ryszard** (ur. 1935). Dominikanin. Zakonnik w Poznaniu (1950), Jarosławiu (1951–1952), Warszawie (1952–1953), Krakowie (1953), święcenia (1959), nauczyciel w NSD w Jarosławiu (1962), Warszawie i Krakowie (1963), katecheta i rektor kościoła filialnego w Prudniku (1965), przeor klasztoru oo. Dominikanów w Warszawie (1967), w Austrii (od 1970). Inwigilowany przez funkcjonariuszy Referatu SB KP MO w Jarosławiu (od 1961), opracowywany jako KTW przez jednostki SB w Jarosławiu i Krakowie (od 1962). Według dokumentów SB miał zostać pozyskany na zasadzie dobrowolności jako TW ps. „Stanisław”, nr rej. 23785, przez oficera operacyjnego Referatu SB KP MO w Prudniku (1966), Referat SB w Prudniku zaniechał współpracy z TW ps. „Stanisław” (1968) i przekazał go „na kontakt” oficera Wydziału I Departamentu IV MSW kpt. T. Grunwalda, współpracę zawieszono (1977). AIPN, 001043/1546; AIPN, 1010/41659.

²⁴ **Kotara Jerzy Władysław** (1936–2004). Dominikanin, dr teologii dogmatycznej. Nowicjusz w Jarosławiu (1953–1955), kleryk w Krakowie (1956–1963), absolwent Studium Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie, absolwent Wydziału Teologicznego ATK (1965), zakonnik w parafii św. Dominika w Warszawie (1965–1966), student ATK, członek Rady Prowincji i asystent na ATK (1967–1971), dr (1971), członek Rady Budowlanej Klasztoru, przyjęty na Wydział Teologiczny uniwersytetu we Fryburgu (1972), w Szwajcarii (od 1972). Według dokumentów SB akta o. Kotary zostały zarchiwizowane w Biurze „C” MSW jako akta KTW. Miały z nim być prowadzone rozmowy przez inspektora Wydziału V Departamentu IV MSW mjr. T. Grunwalda (1972). AIPN, 001043/1573.

wać eksponowanego stanowiska, tym bardziej we władzach państwowych. Mamy wielu Polaków, którzy mogą pracować uczciwie i lepiej na tych stanowiskach”.

64. Ks. Berlik²⁵ – członek Rady Generalnej Towarzystwa Chrystusowego z Puszczykowa, woj. poznańskie, wypowiadał się, że młodzież ma za dużą swobodę, a ta swoboda jest groźna nie tylko dla władz, ale i dla religii (wypowiedź z dnia 21 III 1968 r.).

65. Ks. Wirkus – superior z m. Łodzi, podkreślał, że wystąpienie tow. Gomułki było powściągliwe, utrzymane w pojednawczym tonie, jak gdyby obliczone na uspokojenie zaognionej sytuacji (wypowiedź z dnia 21 III 1968 r.).

66. Ks. Łuszczak – zastępca gwardiana łódzkiego konwentu oo. bernardynów, wobec zakonników skomentował przemówienie następująco: „Miał on ciężkie zadanie, zrobił to umiejętnie, sprytnie i w sposób gruntownie przemyślany” (wypowiedź z dnia 21 III 1968 r.).

67. Księża parafialni z m. Radomia ocenili [przemówienie] tow. Gomułki następująco: było ono światłe, poważne w treści i należy je zaliczyć do najlepszych wystąpień sekretarza partii (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

68. Wśród księży m. Ostrowca, woj. kieleckie, mówi się, że wystąpienie Gomułki wyjaśniło sprawę byłego bandyty – Jasienicy – i przypuszczają, że życie uratowało mu to, że był konfidentem (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

69. Księża Niewczas, Lasek, Kaczor ze Skarżyska podkreślają, że władze zabiorą się do podniesienia dyscypliny we wszystkich szkołach, gdyż ekscesy bardzo źle świadczą o ich wychowawcach (wypowiedzi z dnia 21 III 1968 r.).

70. Niektórym księżom z woj. wrocławskiego podobał się fragment przemówienia tow. Gomułki mówiący o konieczności utrzymania przyjaźni z ZSRR – jako warunku istnienia Polski znaczącej coś w świecie, chociaż do przyjaźni tej księża mają wiele zastrzeżeń, ale stanowi to odrębne zagadnienie (wypowiedzi z dnia 22 III 1968 r.).

71. Ks. Kowalski ze Szczecina, członek „Caritasu”, wyraża swoje niezadowolenie z wypowiedzi Kisielewskiego na zjeździe literatów – „jak można po 20 latach robienia majątku przypominać sobie nagle, że robiło się [go] u «ciemniaków»” (wypowiedź z dnia 23 III 1968 r.).

72. Księża salezjanie z Lublina uważają, że przemówienie tow. Gomułki było zbyt „nieśmiałe” – należało powiedzieć więcej, wówczas Gomułka uzyskałaby większy autorytet narodu. Ponadto pominął rolę polskiej inteligencji w walce o uzyskanie niepodległości i jej wkład w budowę socjalizmu w Polsce.

Elementy syjonistyczne określa się mianem „robaka” toczącego Polskę od wewnątrz. Żydzi nie powinni zajmować stanowisk [we] władzach centralnych, niezgodne to jest z leninowską zasadą (znikoma mniejszość narodowa rządzi większością) (wypowiedzi z dnia 23 III 1968 r.).

73. Wśród księży parafialnych woj. lubelskiego panuje zgodne oburzenie na nagonkę, jaką prowadzą międzynarodowe organizacje syjonistyczne i siły ich popierające na

²⁵ **Berlik Florian** (1909–1982). Chrystusowiec. Absolwent WSD w Poznaniu (1934), wykładowca WSD Towarzystwa Chrystusowców w Poznaniu (1934–1939), w klasztorze oo. Kapucynów w Krakowie (1940–1941), w Bochni (1941–1944), kapelan felicjanek w Dobranowicach, rektor WSD Towarzystwa Chrystusowców w Poznaniu (1945), przełożony domu zakonnego Towarzystwa Chrystusowców w Puszczykowie (1967–1969), przełożony generalny Towarzystwa Chrystusowców dla wychodźstwa (1968), superior domu zakonnego w Poznaniu (1970), wikariusz parafii w Kiekrzu (1973), wikariusz parafii w Krynicy (1973). AIPN, Karta EOK.

PRL i Polaków. Stosunek tych organizacji do Polaków ocenia się jako wielką podłość. Są głosy domagające się rozliczenia z syjonizmem (wypowiedzi z dnia 23 III 1968 r.).

74. Kanclerz generalny kurii lubelskiej – ks. Olech²⁶ – wyraził gwałtowne oburzenie z powodu klątwy, jaką rzucił przywódca międzynarodowej organizacji syjonistycznej Goldman na Polaków (wypowiedź z dnia 23 III 1968 r.).

75. Zdaniem księży krakowskich kard. Wojtyła miał otrzymać różnego rodzaju petycje żądające poparcia duchowieństwa polskiego w sprawie studentów. W związku z tym mówi się, że kard. Wojtyła prawdopodobnie był u prymasa celem uzgodnienia z nim stanowiska, jakie ma zająć w tej sprawie. Księża twierdzą, że kard. Wyszyński otrzymał podobne petycje od studentów warszawskich i wyraził pogląd, iż polskie duchowieństwo nie może dać się wciągnąć w tę oszukańczą grę. W związku z powyższym przedstawiciele kleru parafialnego oceniają, że młodzież akademicka jest na pewnym etapie stracona dla Kościoła, ponieważ Kościół nie przyszedł w porę z pomocą i poparciem (wypowiedzi z dnia 25 III 1968 r.).

76. Niektórzy księża parafialni m. Warszawy uważają, że episkopat treścią wydanego listu posunął się za daleko i wyraźnie ingeruje w sprawy polityczne państwa. Zdaniem tych księży komunikat ten może spowodować pogłębienie konfliktu między państwem a Kościołem. Tego rodzaju poglądy reprezentuje m.in. prof. WSD ks. Lubański Mieczysław (wypowiedzi z dnia 25 III 1968 r.).

77. Ks. Abramowicz z Warszawy uważa, że komunikat episkopatu może się stać pretekstem do wzywania księży na rozmowy przez władze państwowe, stąd lepiej było w dalszym ciągu milczeć (wypowiedź z dnia 25 III 1968 r.).

78. Ks. Kraszewski – wiceregens WSD, mówił, że treść komunikatu była nijaka i można ją różnie tłumaczyć (wypowiedź z dnia 25 III 1968 r.).

79. Niektórzy kurialiści wrocławscy uważają, że episkopat niepotrzebnie wmieszał się w sprawę czysto polityczną, ponieważ dotychczas brak jest pełnej orientacji co do zaistniałej sytuacji.

80. Bp Kulik – wikariusz kapitulny diecezji łódzkiej, oceniając dokument episkopatu, stwierdził: „Władze państwowe na pewno długo nie zapomną biskupom treści listu. My jednak musimy wykonywać polecenia kardynała. Nie mogliśmy przecież nie czytać go” (wypowiedź z dnia 27 III 1968 r.).

81. Kurialiści łódzcy: Żdźarski, Jaworski, Bielecki oceniają dokument episkopatu podobnie jak biskupi łódzcy. Mówiono, że władze państwowe znów będą miały pretensje do Kościoła. Wydany list jest niepotrzebnym dodatkiem do zaistniałych wypadków i ekscesów studenckich (wypowiedzi z dnia 27 III 1968 r.).

82. Niektórzy księża proboszczowie z diecezji łódzkiej uważają, że nowa inicjatywa Wyszyńskiego znów popsuje to, co w stosunkach państwo – Kościół zarysowało się na złagodzenie (wypowiedzi z dnia 27 III 1968 r.).

83. List pasterski pt. „Słowo episkopatu Polski” spotkał się na KUL z krytyczną oceną. Część naukowców (Kamiński, Krąpiec, Gryglewicz i inni) jest zdania, że w obecnej

²⁶ **Olech Wojciech** (1905–1977). Duchowny rzymskokatolicki, dr filozofii. Święcenia (1930), więzień obozów koncentracyjnych, kanclerz kurii lubelskiej (1946–1974), archiwariusz kurii, egzaminator posynodalny, kanonik gremialny kapituły lubelskiej, scholastyk kapituły lubelskiej, delegat ds. wychowania i nauki w WSD w Lublinie (od 1952), w latach 50. członek ruchu „katolików postępowych”.

chwili, kiedy atmosfera w kraju zaczyna się stabilizować, tego rodzaju dokument niepotrzebnie rozjątrza sytuację.

Studenci KUL podkreślają, że list pasterski jest spóźniony i niepotrzebny, stanowi dosłowną musztardę po obiedzie. Wydanie tego dokumentu tłumaczy się tym, że episkopat chciał zająć swoje stanowisko, żeby nie zostać posądzonym o stanie na uboczu w obliczu rozgrywających się wydarzeń (wypowiedzi z dnia 27 III 1968 r.).

84. Studenci KUL są oburzeni faktem wywieszania tabliczek o treści: „Wstęp studentom KUL wzbroniony” w miasteczku akademickim UMCS w Lublinie – z polecenia rektora Seidlera. W odpowiedzi na powyższy fakt na bibliotece KUL wywieszono napisy o treści: „Wszystkich chętnych serdecznie zapraszamy”. Uważa się, że rektor UMCS, który według opinii panującej na KUL jest Żydem, chce zwalić całą winę na KUL (wypowiedzi z dnia 27 III 1968 r.).

85. Bp Bednorz w rozmowie prywatnej z osobami świeckimi zajmował następujące stanowisko w sprawie ostatnich wydarzeń: „Nie chodziło o realizację haseł, które wysuwali studenci, którzy nic wspólnego nie mają z Polską” – a więc uważa, że Kościół nie powinien się do tego mieszać. Oświadczenie episkopatu w tych warunkach uważa za neutralne. Zamierza nadal zalecać księżom, aby nie wygłaszali kazań, które by mogły podniecać ludzi do akcji wywrotowej.

86. Ks. prałat Piotrowski z Warszawy twierdzi, że wystąpienia studenckie zostały przygotowane odgórnie, a młodzież i literatów wciągnięto do tej rozgrywki, która właściwie zosta[ła] już zakończona, gdyż ci, którzy chcieli za pomocą młodzieży obalić Gomułkę, nie odkryli swojej przyłbicy i ucichli, bojąc się o własną skórę, ale po jakimś czasie będą chcieli znowu zrealizować swoje plany (informacja z dnia 28 III 1968 r.).

87. Księża saletyni oraz księża z parafii św. Teresy we Włochach wypowiadają się wprost, że wydarzenia te są dziełem syjonistów, którzy opanowali większość kierowniczych stanowisk w partii i w rządzie i im prędzej ich się usunie, tym lepiej dla naszego kraju (informacja z dnia 28 III 1968 r.).

88. Ks. Jędryszek, ks. Więckowski i większość księży [z] parafii św. Jana w Warszawie w prywatnych rozmowach potępiają awantury na terenie Warszawy ponieważ – ich zdaniem – udział w tych awanturach brały elementy przestępcze, które demolowały okna wystawowe i dopuszczały się kradzieży, zwłaszcza alkoholu (wypowiedzi z dnia 28 III 1968 r.).

89. Księża franciszkanie są oburzeni również na autorów fałszowanych treści haseł w „Wielkiej encyklopedii”, o czym się dowiedzieli z prasy i telewizji. Krytykowali również tych, którzy ponoszą odpowiedzialność za nadzór nad redakcją encyklopedii. Prowincjał zakonu franciszkanów polecił kupić 2 egz. „Prawa i Państwa”, gdzie omawiano tę sprawę, celem załączenia ich do klasztornej biblioteki^c (informacja z dnia 28 III 1968 r.).

90. Władze zakonu księży marianów wydały postanowienie, aby listu episkopatu nie komentować z ambon i nie narażać się władzom państwowym (informacja z dnia 27 III 1968 r., m. Warszawa).

91. Obecnie zostało sformułowane stanowisko Stowarzyszenia Pax, popierające stanowisko I sekretarza KC PZPR. Z osobami, które solidaryzują się ze studentami, dzia-

^c *Woryginał: encyklopedii.*

łącze Paksu przeprowadzają rozmowy i ostrzegają ich przed możliwością ewentualnego wykluczenia ich ze stowarzyszenia. W formie protestu przeciwko stanowisku Paksu rzekomo oddały legitymacje stowarzyszenia – pisarka A[nka] Kowalska i pracownica sekretariatu A[da] Piotrowska. Pax zamierza poprzez swoje czasopisma prowadzić polemikę ze studentami, jednak młodzi publicyści starają się unikać tego obowiązku (informacja z dnia 27 III 1968 r.).

92. Zdaniem ks. Zalewskiego, prof. WSD, zajęcia, jakie miały miejsce w Warszawie, to tylko sondaż, a w najbliższym czasie siły te będą chciały dokonać czegoś poważniejszego (wypowiedź z dnia 27 III 1968 r.).

93. Kanclerz kurii poznańskiej ks. Jabłoński wyraził się, że episkopat mógł, ale nie potrzebował wydawać takiego dokumentu. List został opracowany na zapotrzebowanie opinii publicznej, która żądała zajęcia stanowiska przez Kościół. Myślą przewodnią listu miało być uspokojenie studentów (z wyraźną tendencją do nawoływania ich do dialogu) oraz zaniechanie użycia siły. List napisany został w sposób zagmatwany i nie wiadomo, o co w nim chodziło (wypowiedź z dnia 29 III 1968 r.).

94. Niektórzy księża z parafii św. Zygmunta m. Warszawy uważają, że nie była to odezwa episkopatu, ale kard. Wyszyńskiego. Była ona zbędna, a treść wysoce niepedagogiczna i szkodliwa. Księża są oburzeni, że kardynał zdobył się na publiczną pochwałę wystąpień studenckich (wypowiedzi z dnia 5 IV 1968 r.).

95. Niektórzy studenci warszawscy pozytywnie oceniają zachowanie się MO przy politechnice. Gdyby tak było na terenie UW, to – ich zdaniem – nie doszłoby do rozróbek (wypowiedzi z dnia 1 IV 1968 r.).

96. Bp Pawłowski stwierdził: „Rozliczanie się z syjonistami uważam za bardzo słuszne, tylko jest wątpliwe, czy uda się doprowadzić czystkę do końca z uwagi na brak konsolidacji we władzach centralnych, tak politycznych, jak i rządowych. Jestem zawsze po stronie mądrych kierowników” (wypowiedź z dnia 4 IV 1968 r.).

97. Ks. Stanisław Łyp²⁷ – administrator parafii Biała, pow. Wieluń, w gronie księży mówił, że nie może zrozumieć, dlaczego czynniki państwowe dopuściły do druku encyklopedię, jeśli zawierała ona tak dużo fałszywych faktów. Oświadczył, że jako Polak wyraża duże uznanie dla tych osób, które ujawniają i demaskują antypaństwową działalność syjonistów, lecz jednocześnie ma do nich żal, że [nie] uczynili tego dużo wcześniej. Wypowiedź ks. Łypa poparli obecni przy rozmowie księża (wypowiedź z dnia 5 IV 1968 r.).

98. Ks. Panek – ekonom parafii Sobota, woj. łódzkie, mówił m.in., iż czytał tzw. protokoły syjonistyczne, w których jasno podaje się, że każdy Żyd, gdzie by nie był, musi wiedzieć, że jego ojczyzną jest państwo żydowskie. Mamy prawie wszystkie wyższe stanowiska obsadzone przez Żydów, więc nie należy się dziwić, że katolicy byli i są prześladowani, bo przecież syjonizm zwalcza katolicyzm (wypowiedź z dnia 5 IV 1968 r.).

99. Ks. Pienkos – ekonom parafii Oszkowice, woj. łódzkie, mówił w dniu 5 IV 1968 r. m.in., że dziwi się, iż młodzież polska dała się wciągnąć „w rozgrywki o stołki w rządzie”. Dodał, iż rozmawiał z wieloma studentami warszawskimi, którzy mówili mu, że

²⁷ **Łyp Stanisław** (1926–1989). Duchowny rzymskokatolicki. Świecenia (1947), wikariusz parafii w Częstochowie, administrator parafii Biała (1966), administrator parafii Krasica (1976), proboszcz parafii w Chełmie (1985). AIPN, Karta EOK.

dopiero teraz zorientowali się, kto był inspiratorem ekscesów warszawskich, i całkowicie odcinają się od prowodyrów.

100. Część księży [z] woj. łódzkiego jest zdania, że kler katolicki powinien stanąć po stronie tych ludzi, którzy dążą do oczyszczenia władz państwowych z elementów syjonistycznych, bo gdy to im się uda zrobić, to na pewno zmieni się polityka wobec księży i Kościoła (wypowiedzi z dnia 5 IV 1968 r.).

101. Część księży [z] woj. łódzkiego wyraża nadzieję, iż po objęciu stanowisk przez nowych ludzi w różnych instytucjach rządowych i państwowych sytuacja Kościoła katolickiego w Polsce zmieni się na pewno na lepsze (wypowiedzi z dnia 5 IV 1968 r.).

102. Wielu księży diecezji warszawskiej wypowiada się, że episkopat źle zrobił, wydając list do wiernych i kierując list do rządu PRL w sprawie wydarzeń warszawskich. Uważają oni, że sprawy te są czysto polityczne i w żadnym wypadku nie dotyczą Kościoła, stąd episkopat nie powinien się do nich mieszać. Fakt wystąpienia episkopatu z listami do rządu i wiernych może niekorzystnie wpłynąć na dalsze stosunki państwo – Kościół (wypowiedzi z dnia 5 IV 1968 r.).

103. Bp Modzelewski mówił, że prasa amerykańska usiłuje wywołać nacisk na Wyszyńskiego, aby zajął stanowisko wobec zmian w wyniku usuwania syjonistów. Modzelewski uważa, że jest to bardzo niewłaściwe, gdyż Kościół nie wtrąca się do tych spraw, tym bardziej że dotyczą one przesunięć na stanowiskach partyjnych i członków partii, którzy nigdy nie stawali w obronie Kościoła, a wręcz przeciwnie – atakowali go (wypowiedzi z dnia 5 IV 1968 r.).

104. Wśród kleru [z] woj. rzeszowskiego mówi się, że za stan na odcinku państwo – Kościół winni są syjoniści, którym zależało, aby te stosunki nie układały się prawidłowo. Wyszyński będzie dążył do zawierania dialogu z rządem, może to dać pozytywne owoce. Żałują tow. Ochaba, że został odsunięty od władzy. Księża wiązali z nim nadzieję, uważając, że on po cichu popierał sprawę Kościoła (wypowiedzi z dnia 13 IV 1968 r.).

105. Zdaniem kurialistów przemyskich wystąpienie premiera Cyrankiewicza powinno być krótkie nt. interpelacji oraz jak będzie załatwiona sprawa studentów. Zdaniem ich cała sytuacja wynikała przez Żydów. Nie doprowadzi to do większej zawieruchy w kraju (wypowiedzi z dnia 13 IV 1968 r.).

106. Wśród kleru kurii przemyskiej mówi się: „Żałujemy odejścia Ochaba ze stanowiska przewodniczącego Rady Państwa. Jest to dobry katolik, ochrzczony w Krakowie” (wypowiedzi z dnia 13 IV 1968 r.).

107. Niektórzy księża z pow. grudziądzkiego spodziewają się ustąpienia Cyrankiewicza. Z dotychczasowych zmian są raczej zadowoleni, uważają, że w tej sytuacji nastąpi odwilż ze strony władz w stosunku do Kościoła (wypowiedzi z dnia 16 IV 1968 r.).

108. Wśród księży w Gdyni mówi się, że jedynie minister Moczar w swoim wywiadzie dla prasy²⁸ podał prawdę o Żydach i ich stosunku do Polski. Aprobują oni stanowisko partii [wobec] syjonizmu. Mają jednak wątpliwości, czy subtelności te (różnice między antysyjonizmem a antysemityzmem) zrozumieją ludzie prości (wypowiedzi z dnia 16 IV 1968 r.).

²⁸ W „Miesiącu Pamięci Narodowej”. Trzeba przekazać młodemu pokoleniu prawdziwą historię heroicznej walki polskich patriotów przeciw hitleryzmowi. Wywiad z min. M. Moczałem, „Życie Warszawy”, 13–15 IV 1968, nr 90/91.

109. Niektórzy dziekani [z] woj. bydgoskiego ubolewali nad kołem „Znak”, twierdząc, że przez posłów tych było wydawanych szereg pozycji wydawniczych o tematyce religijnej (informacja z dnia 17 IV 1968 r.).

110. Bp Pluta podczas konferencji rejonowej kleru w dniu 22 IV 1968 r. mówił, że episkopat w sprawie zajęć studenckich wystosował list do premiera, ale z treścią nie będziemy nikogo zapoznawać, w tym również zagranicą. Każdy może mieć w tej sprawie zdanie, ale publicznie nie [powinien] zabierać na ten temat głosu.

111. Część kleru parafialnego [z] woj. łódzkiego podkreślała w rozmowach, że Żydzi piastujący wysokie stanowiska torpedowali życie gospodarcze w Polsce oraz szkalowali polską rację stanu za granicą (wypowiedzi z dnia 22 IV 1968 r.).

Źródło: AIPN, 01283/564, mf.

1968 kwiecień 24, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 24 kwietnia 1968 roku
Tajne^b

**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz**

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 24 kwietnia 1968 roku

Wśród studentów Politechniki Warszawskiej zanotowano szereg wypowiedzi, że podejmowanie nowych prób organizowania wieców i zgromadzeń jest zupełnie bezcelowe i bezsensowne. W domu akademickim studentów tej uczelni przy ul. Grójeckiej 39 osoby, które nadal usiłują prowadzić działalność rozrabiacką, jak Jerzy **Domanowski**¹ i Józef **Karczowski** (Domanowski uprzednio zbierał podpisy pod petycją w sprawie „Dziadów”), uważane są przez ogół mieszkańców akademika za „pieniaczy i ludzi niepoważnych”. Podobne stanowisko zajmują studenci z wydziałów: Inżynierii Budowlanej, Elektrycznego i M[echanicznego] E[nergetyki i] L[otnictwa]. Na tym ostatnim wydziale zanotowano wypowiedzi, że dzięki studentom i ich postawie zajętej w marcu są obecnie usuwani z zajmowanych stanowisk syjonisci.

W Wyższym Studium Języków Obcych Uniwersytetu Warszawskiego wśród studentów również przeważa opinia, że należy zaprzestać dalszego wiecowania. Wielu studentów studium w swych wypowiedziach wskazuje, że z[astęp]ca kier[ownika] Wyższego Studium Języków Obcych mgr **Ter-Oganjan** w trakcie wydarzeń marcowych popierał ich wystąpienia, a nawet doprowadził do uchwalenia rezolucji zawierającej wrogie akcenty polityczne. Podobną postawę zajmowała studentka Fajna **Lewin**. Wymieniona nie ukrywa swych syjonistycznych poglądów. Przebywając na obozie narciarskim zorganizowanym w m[iesiąc]u lutym br. przez ZSP, wypowiadała się w sposób negatywny o sytuacji wewnętrznej w Polsce oraz pochwalała agresję Izraela na kraje arabskie. Większość studentów studium wobec **Lewin** zachowuje się w sposób, który określają, że „Lewin to dla nich powietrze”.

Wyjaśniając sprawę utworzenia przez grupę studentów IV roku Wydziału Filologicznego UW (arabistyka) Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej, ustalono, że organi-

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Poniżej pieczętka o treści: Wydział Informacji i Sprawozdawczości Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 19 ... r. Nr ... ref. ... zał. ... z wpisanymi odręcznie datą: 14 V [19]68 [r.] i numerem: AS-0727/68.

¹ **Domanowski Jerzy** (ur. 1943). Absolwent Technikum Elektrycznego w Białymstoku (1962), Wydziału Elektrycznego PW (1971). DES PW, Wydział Elektryczny 61457.

zatorzy uzyskali zgodę pracownika istniejącego Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej Jana **Koziorowskiego** na zorganizowanie na terenie uczelni wymienionego towarzystwa. **Koziorowski** uważa, że Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej na terenie UW powinno działać pod patronatem ZMS i wchodzić jako oddział w skład Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Afrykańskiej. W takim wypadku nie jest konieczna zgoda i rejestracja w Urzędzie Spraw Wewnętrznych. Obecnie na terenie UW działa już zarząd T[owarzystwa] P[rzyjaźni] Polsko-Arabskiej w następującym składzie:

przewodniczący – **Bogusław Zagórski**,
sekretarz – **Ewa Krystyna Machut**^c,
skarbnik – **Barbara Wrona**².

Wszyscy wymienieni studenci brali czynny udział w demonstracjach studenckich w m[iesią]cu marcu, a **Zagórski** w związku z tym posiada sprawę w komisji dyscyplinarnej UW. Z wypowiedzi **Zagórskiego** wynika, że T[owarzystwo] P[rzyjaźni] P[olsko]-Arabskiej zamierza prowadzić pracę polityczną w postaci organizowania wieców solidarnościowych, akademii z okazji rocznic narodowych państw arabskich oraz spotkań ze studentami arabskimi przebywającymi na terenie Warszawy.

Przebywająca na terenie Warszawy grupa turystów ze Szwecji w prowadzonych rozmowach z obywatelami polskimi wykazywała duże zainteresowanie wydarzeniami marcowymi na terenie wyższych uczelni. Między innymi interesowały ich następujące zagadnienia:

- geneza wydarzeń,
- reakcja robotników na wystąpienia studenckie,
- stosunek pracowników naukowych do tych wystąpień,
- antysemityzm w Polsce.

Podobne zainteresowania wykazuje przybyły do Polski z grupą naukowców USA obywatel NRF **Gerhard Imhof**. Wymieniony w prowadzonych rozmowach wskazuje, że „Polska jest krajem, gdzie antysemityzm znalazł odpowiedni grunt”. **Imhof** przybył do Warszawy na tzw. kurs bioenergetyczny organizowany przez Polską Akademię Nauk.

^dW dniu 24 bm. Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy zastosowała środek zapobiegawczy – areszt tymczasowy – wobec studenta II roku Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego **Andrzeja Iwickiego** (lat 21, bezpartyjny, rodzice: ojciec – lekarz szkolny w Technikum Mechanicznym w Ursusie, matka – nie pracuje) – pod zarzutem dokonania przestępstwa z art. 164 § 2 kk.

W toku wstępnego przesłuchania wymieniony zeznał, że w dniach 18–19 bm. wykonał około 500 sztuk ulotek nawołujących do wiecu przed Politechniką Warszawską w dniu 22 kwietnia br. Część tych ulotek wręczył uprzednio zatrzymanemu studentowi Janowi **Orgelbrand[owi]** (aresztowany 23 bm.), który wyrzucał je na ulicę Krakowskie Przedmieście z okien Wydziału Geografii UW w dniu 22 bm. Ponadto **Iwicki** przyznaje się do opracowania na piśmie „przemówienia”, które miało zostać odczytane na niedoszłym do skutku wiecu.

^c *Woryginał*: Machud.

^d *Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści*: dać areszt za ulotki.

² **Wrona Barbara Elżbieta** (ur. 1946). Orientalista, arabista. Absolwentka Wydziału Filologicznego UW (1970), bibliotekarz w Zakładzie Arabistyki UW. Członek Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Arabskiej, Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego. AIPN, 763/51648.

Śledztwo w powyższej sprawie prowadzi Wydział Śledczy tut[ejszej] komendy.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała na ręce I sekretarza Komitetu Warszawskiego PZPR informację odnośnie:

– Władysława **Sternika**³ (poprzednie nazwisko **Wolf**) – członka PZPR, z[astęp]cy naczelnego redaktora Wydawnictw Artystycznych i Filmowych. Wymieniony do 1949 roku pracował w warszawskim oddziale „Joint”, zajmując się udzielaniem pomocy materialnej. Po zwolnieniu z „Jointu” podjął pracę w Filmowej Agencji Wydawniczej na stanowisku redaktora naczelnego. Na terenie Izraela przebywa[ją] jego żona i córka, z którymi utrzymuje szerokie kontakty. Do połowy ubiegłego roku kontaktował się z pracownikami Ambasady Izraela w Warszawie. Dwukrotnie wyjeżdżał w celach prywatnych do Izraela⁶.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 417–420, mps.

⁶ *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści:* I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.

³ **Sternik Władysław** (ur. 1913). Redaktor. Absolwent Wydziału Ekonomicznego Szkoły Nauk Politycznych w Warszawie (1939), zastępca redaktora naczelnego, główny specjalista Wydawnictw Artystycznych i Filmowych (1949–1978). AIPN, 1005/5916.

1968 kwiecień 24, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego

Tajne^a
Nr 275/68
z dnia 24 kwietnia 1968 r.
godzina 14.30

Centralne Stanowisko Kierowania
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Meldunek nr 75
dot. aktualnej sytuacji na terenie województwa warszawskiego

Wśród uczniów liceum ogólnokształcącego w Mińsku Maz[owieckim] krąży wersja, iż w dniu 27 kwietnia br. na terenie Warszawy odbędzie się wiec młodzieży organizowany przez studentów wyższych uczelni warszawskich, który ma być rzekomo próbą oceny solidarności młodzieży. Kierownictwo wiecu ma rekrutować się spośród studentów Uniwersytetu Warszawskiego.

Studentka trzeciego roku SGPiS w Warszawie Elżbieta Bakuła, zamieszkała w Mińsku Maz[owieckim], w rozmowie prywatnej informowała jednego ze swych znajomych, iż w ubiegłym tygodniu na jej uczelni studenci zorganizowali bojkot prasy. Na skutek wywieranej na nią presji zmuszona była rzekomo w ich obecności podrzeć gazetę i wyrzucić ją przez okno na ulicę. Ostatnio na SGPiS, według relacji wymienionej, panuje całkowity spokój. Nie słyszała, by studenci planowali jakiegokolwiek demonstracje. Z informacji kolegów wiadomo jej, iż z terenu Politechniki Warszawskiej powołano do woj-ska około 500 studentów.

Robotnicy Wytwórni Produktów Gumowych w Warszawie, dojeżdżający do pracy z Pustelnika, pow. Mińsk Maz[owiecki], wypowiadają się, iż wśród załogi wspomnianych zakładów nie ma pewności, czy w następstwie zaburzeń marcowych odbędzie się pochód pierwszomajowy w stolicy. Zdaniem większości robotników wypowiadających się w tej sprawie – pochód taki powinien się odbyć.

Na terenie powiatu Grójec w różnych środowiskach społecznych notuje się wypowiedzi, iż studenci oraz robotnicy w czasie manifestacji pierwszomajowej w Warszawie mają wyrazić swoje niezadowolenie z aktualnej polityki wewnętrznej partii i rządu.

I tak:

– Irena Bugalska, zamieszkała w Błędowie – opierając się na relacjach córki Romualdy Bugalskiej, studentki Uniwersytetu Warszawskiego, która brała czynny udział

^a Powyżej z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 3748, datą: 24 IV [19]68 [r.], godziną: 21.30 oraz miejscem nadania: woj. Warszawy.

w ekscesach warszawskich i była zatrzymana przez Milicję Obywatelską, wypowiada się, iż „studenci na 1 maja szykują jakieś wystąpienia i będą prawdopodobnie żądali załatwienia ich postulatów wyszczególnionych w rezolucji przesłanej do władz państwowych”.

– Podobnie wypowiada się Tadeusz Grabowski, z zawodu elektryk, zam. i zatrudniony na terenie Warszawy, posiadający rodzinę w powiecie grójeckim, twierdzi on ponadto, że jeżeli studentom nie uda się wystąpić w dniu 1 maja, to wystąpią w okresie późniejszym.

– Ob. Dariusz Kossakowski, zamieszkały w Warce, utrzymujący kontakty korespondencyjne z członkami swej rodziny w Izraelu, wyrażał opinię, iż „władze w Warszawie mają kłopoty ze zorganizowaniem uroczystości 1-majowych. Obawiają się wrogich wystąpień ze strony młodzieży oraz robotników. Dlatego na dzień 1 maja z Warszawy różnymi środkami lokomocji zostanie wywieziona duża ilość mieszkańców na tak zwany świąteczny wypoczynek mocno propagowany przez władzę. Mimo obaw manifestacje zostaną zorganizowane, ale z udziałem pewnych manifestantów, dobrze pilnowanych przez funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej, którzy obecnie chodzą po cywilnemu”.

W dniu 22 kwietnia 1968 r., w chwili przybycia do Grójca sztafety jadącej szlakiem zwycięstw 1. Armii Wojska Polskiego, notowano fakt zakłócenia uroczystości przez ob. Henryka K[...], który będąc pod wpływem zamroczenia alkoholowego, opuścił miejsce przy trybunie, udając się pod pomnik Poległych, gdzie usiłował położyć się spać. Wymieniony jest znany na terenie Grójca jako notoryczny pijak, przebywający uprzednio na przymusowym leczeniu w zakładzie zamkniętym.

I z[astęp]ca komendanta wojewódzkiego MO
ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
płk St[anisław] Jastrzębski

Zaszyfrował: Macoch, dnia 24 kwietnia 1968 r., godz. 21.30

Rozszyfrował: Borowik

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 193–194, mps.

1968 kwiecień 24, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca komentarzy dyplomatów zachodnich na temat sytuacji politycznej w Polsce

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 139/a^{7a}/68

Warszawa, dnia ^a24 kwietnia 1968 r.
Tajne

Informacja

dot. komentarzy dyplomatów zachodnich na temat ostatnich wydarzeń w Warszawie

Attaché prasowy ambasady W[ielkiej] Brytanii Rawlinson, komentując w czasie spotkania towarzyskiego aktualną sytuację polityczną w Polsce, stwierdził, że nieszczyściem dla Polski byłoby przesunięcie się obecnych wydarzeń na skraj rewolucji, ponieważ spowodowałoby to nieuchronnie radziecką interwencję. Dodał on przy tym, że dobrze rozumie szczególne geopolityczne położenie Polski. Jego zdaniem stacjonujące w NRD dywizje radzieckie – będące również gwarantem bezpieczeństwa Polski – muszą mieć zapewnioną spokojną komunikację przez terytorium naszego kraju. Dlatego, kontynuował Rawlinson, polskie zaplecze musi być bezwarunkowo pewne, a Polska – pewnym sojusznikiem Związku Radzieckiego. Rawlinson wyraził pogląd, że nie wszyscy Polacy zdają sobie dobrze z tego sprawę.

W kontekście tych wywodów wymieniony ujemnie oceniał działalność propagandową RWE, które „podburza Polaków do rewolucji”.

Przechodząc do spekulacji na temat dokonywanych zmian personalnych w Polsce, Rawlinson uważał za pewne dymisje tow. tow. Szyra, Rapackiego i Starewicza. Omawiając możliwości zmian w najwyższym kierownictwie partyjnym, attaché brytyjski wyraził pogląd, że nie widzi innego przywódcy prócz tow. Wiesława, który by miał autorytet zarówno w Polsce, jak i w ZSRR.

Ambasador Japonii Kanayama oświadczył, że oczekiwał rozwoju polsko-japońskiej współpracy gospodarczej po przewidzianej na br. wizycie ministra Rapackiego w Japonii, jednak powątpiewa, czy ze względu na „generalną czystkę” wizyta ta dojdzie do skutku. Jego zdaniem sytuacja w Polsce nie jest jasna, w związku z czym – jak się wyraził – ma trudności w formułowaniu jej uogólnień – ogranicza się więc do obserwacji faktów.

Wyrażając pogląd, że Żydzi w Polsce nie są obecnie krytykowani za pochodzenie, lecz za sympatie prosyjonistyczne i proizraelskie oraz za rozpowszechnianie poglądów rewizjonistycznych – uważa jednak, iż sytuację komplikuje fakt, że właściwie trudno jest odróżnić, którzy Żydzi są „pozytywni”, a którzy „negatywni”.

Zdaniem attaché rolnej ambasady duńskiej Pedersena niektórzy studenci wyszukują w dziełach Lenina sformułowań, które by afirmowały ich postawę w czasie

^{a-a} Wpisano odręcznie.

ostatnich wydarzeń. Pedersen twierdzi, że studenci ci dochodzą do wniosku, iż niejednokrotnie ich postępowanie było zgodne ze wskazaniami Lenina.

**Oprac. Z.W.
Dyrektor Departamentu^b**

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 176–177, mps.

^b *Poniżej nieczytelny podpis.*

1968 kwiecień 24, Warszawa – Notatka kierownika Grupy IV Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Krzysztofa Majchrowskiego z doniesienia KP ps. „Promień” dotycząca sytuacji w środowisku literackim

Źródło: „Promień”

Warszawa, dnia 24 IV 1968 r.

Przyjął: K[rzysztof] Majchrowski

Tajne

LK krypt. „Skarpa”

Egz. pojedynczy

Informacja

1. Uwagi uzupełniające do zebrania ZLP w dniu 29 II [19]68 r. Przed rozpoczęciem zebrania, w szatni, Jerzy Zagórski dawał wyraźne instrukcje Mencwelowi, co wynikało z poszczególnych słów: „Połączymy dodatkowo, ale już po wyniku”. Zagórski wielokrotnie tego wieczoru rozmawiał poufnie z Hanną Szumańską-Grossową. Prowadził ją pod rękę i gestykułując, coś klarował. Są po imieniu i widać, że w zażyłej przyjaźni.

W czasie pierwszej przerwy w zebraniu w dniu 29 II [19]68 r. w odosobnionym zakładku kuluarów Kisielewski i Joanna Guzówna przekazywali sobie coś poufnie, zapisując w notesach i rozglądając się dookoła. Przy zbliżaniu się innych osób przerywali rozmowę, chowając notesy. Tak robili kilkakrotnie.

Na sali obrad zebrania ZLP 29 II [19]68 r. i w czasie pierwszej przerwy Ślucky uzgadniał jakieś sprawy z Ficowskim, przekazując notatki i sam zapisując uwagi Ficowskiego.

Jarosław Abramow (syn Newerlego) mimo ręki w skomplikowanym i niewygodnym opatrunku gipsowym przejawiał energiczną agitację podczas zebrania ZLP w dniu 29 lutego 1968 r. w formie wtrącanych okrzyków i komentarzy popierających wystąpienia opozycjonistów (Jasienica, Słonimski, Andrzejewski, Kisielewski) i replikując z miejsca na okrzyki protestujące z sali przeciwko opozycjonistom. Gdy Józef Hen siedzący w pobliżu poparł oklaskami wystąpienie Lichniaka czy też Grześczaka, Abramow powiedział do Hena głośno: „Kogo ty bronisz?”.

Jerzy Lisowski już po odczytaniu wyników głosowania i rozejściu się znacznej liczby uczestników zebrania ZLP w dniu 29 II [19]68 r., **gdy Mencwel** chciał przeforsować do rezolucji swoją dalej idącą poprawkę, podniósł rękę z kartą uczestnictwa, aby głosować za tą poprawką razem z resztą pozostałej grupy opozycyjnej. Gdy spostrzegł, że widzi to ktoś z partyjnych, spieszył się i ukrył w gęstszej grupce opozycjonistów. Po wyjściu z gmachu ZAiKS już około 2.00 w nocy rozmawiał chwilę po francusku przy samochodach czekających korespondentów zagranicznych. Rzucił mi wyjaśnienie, że to był jego znajomy korespondent „Mondu”.

2. Na zebraniu sprawozdawczym Pen Clubu w dn. 11 III w obronie Jasienicy i Kisielewskiego i przeciwko artykułom w prasie, a zwłaszcza ostatnim w „Słowie Powszechnym”, występowali aktywnie: Józef Hen i Jarosław Abramow (z miejsca, siedząc obok siebie). Hen zgłosił uzupełniającą kandydaturę Bocheńskiego do zarządu, którą zresztą później wycofał na prośbę Parandowskiego. Dalej opozycyjnie występowali: Zagórski, Słonimski, Andrzej Nowicki, Nadzieja Drucka (domagała się rezolucji potępiającej pra-

sę), Maria Kornilowicz, Juliusz Żuławski. Z miejsca przejawiała działalność agitacyjną Maria Kowalewska („Tego ptaszka warto zapamiętać” – gdy red[aktor] Wnuk wystąpił w obronie prasy). Natalia Modzelewska wniosowała wystąpienie Pen Clubu w obronie uwięzionych radzieckich pisarzy i Szpotańskiego. Z ostrym atakiem i w obronie rezolucji Kijowskiego wystąpił Jacek Bocheński.

3. Od kilku tygodni zauważyć można spotkanie się w klubie ZLP – o charakterze niewątpliwie poufnym – następujących ludzi:

Seweryn Pollak – Wanda Leopold,

Seweryn Pollak – Arnold Ślucki,

Alicja Lisiecka – Wanda Leopold,

Alicja Lisiecka – Słonimski, w kawiarni „Antycznej” na pl. Trzech Krzyży.

W tejże kawiarni spotyka się ze Słonimskim i Kołakowskim towarzystwo ze „Szpilek”: Arnold Mostowicz, Ryszard Marek Groński¹, Antoni Marianowicz.

Red[aktor] Groński powiedział mi dn. 30 III, że w redakcji „Szpilek” panuje popłoch, spodziewają się restrykcyjnych posunięć władz i zmian w składzie kolegium.

Dnia 10 IV Erna Reufer [...] twierdziła do mnie, że nastąpią dalsze akcje władz – „antysemitki”. Relacjonowała usunięcie z partii ambasadora Jerzego Morawskiego jako sprawę inspirowaną przez ministra Moczara.

W dniu 12 IV Maria Szelestowska-Mankiewiczowa mówiła mi, że stara się sama wychodzić z redakcji „Przyjaciółki”. Twierdzi, że „był fałszywy donos, jakoby uczestniczyła ona w wódczanej libacji w redakcji w czerwcu na cześć Izraela. Za to jej męża generała wylano z wojska. Obecnie stracił on kolejno drugą pracę”. Jest to według niej przejaw antysemityzmu. Przewiduje „dalsze i coraz większe prześladowania”.

Krystyna Żywulska twierdziła do mnie, że rządzą nami ludzie o duchu faszystowskim i nastąpią coraz gorsze prześladowania. Czuje się tak jak podczas okupacji. Jej mąż Leon Ajzen-Andrzejewski został zwolniony ze stanowiska dyrektora w „Ruchu”, ale od razu wziął przeniesienie partyjne na organizację terenową, gdyż obawiał się wylania z partii jeszcze w „Ruchu”.

W dniu 14 IV u Wołczackich [...] podczas obiadu obecna tam Lidia Gallowa, pracująca w Agencji Literackiej u Michała Rusinka, w obecności M. Wisłowskiej i Średniackiej ostro atakowała obecną sytuację, twierdząc, że „rządzi nami klika draństwa, która chce wykończyć Żydów albo wygnać ich do Izraela”. Na uwagę, że przecież komitet Żydów w Warszawie potępił syjonistyczne kampanie antypolskie, odpowiedziała, że prezes tego komitetu (Tow[arzystwa] Społ[ecznie]-Kul[turalnego]) Żydów w Polsce) był przeszkolony i tresowany jak pies w Związku Radzieckim, że to łobuz i zdrajca, który doczeka się należytej zapłaty przy rozrachunku. Na uwagę, że Żydzi w Warszawie uratowali się jednak tylko dzięki pomocy Polaków, odpowiedziała zjadliwie, że **„każdy goj ma jakiegoś Żyda, tak jak mieli i sami niektórzy gestapowcy, a w ogóle wszyscy Polacy to antysemitki”**. Gallowa jest przyjaciółką serdeczną Staszewskich,

¹ **Groński Ryszard Marek** (ur. 1939). Pisarz, poeta, dziennikarz, satyryk, historyk kabaretu. Absolwent historii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UŁ (1961), dziennikarz prasowy w Łodzi (1961–1966), komentator tygodnika satyrycznego „Szpilki” (od 1966), współpracownik warszawskich kabaretów literackich: Wagabunda (1961), Szpak (1962), Dudek (1964), Pod Egidą (1969–1981), felietonista tygodnika „Polityka” (od 1983), kierownik literacki Teatru Syrena w Warszawie, współpracownik radia, telewizji i filmu. Członek ZAiKS (od 1958), Klubu Satyryków przy ZLP (członek zarządu 1976–1979), ZAKR (od 1985), SPP (od 1991).

a Stefczyk powiedział niedawno, że Staszewscy przymierają głodem, a Gallowa ich utrzymuje.

Wołzaccy byli wstrzemięźliwi w wypowiedziach, a Paweł Wołzacki powiedział, że o nim na szczęście nikt w Ministerstwie Kultury nie wie, że jest Żydem. Zdziwił się, ale niezmiernie ucieszył, gdy dowiedział się, że Tomaszewski, do niedawna dyrektor techniczny „Czytelnika”, a który obecnie pracuje w nadzorze nad poligrafią w Min[isterstwie] Kult[ury] [i Sztuki], to Żyd. Wołzacka Maria, która pracuje jako tłumaczka na niemiecki dla Wydawnictwa „Sport i Turystyka”, powiedziała, że zdziwiła się, gdy u swej przyjaciółki, żony Cyrankiewicza, będąc w mieszkaniu, zobaczyła wychodzącego z pokoju Alfreda Górnego, dyrektora Wydawnictwa „Sport i Turystyka”. Wydaje się to jej bardzo podejrzane. Wołzaccy stoją na stanowiskach raczej opozycyjnych. Wypowiedzi P[awła] Wołzackiego: „Dlaczego Żydzi nie mają cieszyć się z sukcesów Izraela, tak jak Polonia zagraniczna cieszyłaby się z dobrobytu Polski? Dlaczego Żydzi w Polsce nie mogą składkami popierać finansowo Izraela? Prezes Tow[arzystwa] Społ[eczno]-Kult[uralnego] Żydów [w Polsce] w Warszawie ześwinił się tym artykułem”.

Jacek Frühlig^a twierdził do mnie 16 IV [19]68 r., że nikt ze świata kultury nie dostanie paszportu. Adolfa Rudnickiego zatrzymano na lotnisku i odebrano paszport. Andrzej Szczepkowski (zięć Parandowskiego) słusznie nie zgodził się zwolnić ze stanowiska kierownika literackiego teatru Kijowskiego i sam jako dyrektor teatru podał się do dymisji. Frühlig^a mówi, że jemu samemu odebrano również paszport, a miał jechać z odczytami do Norwegii i NRF. Twierdzi, że za czasów Wichy, z którym był w przyjaznych stosunkach przez Wichową, miałby paszport w każdej chwili. O wizy nie musi się martwić, bo ma przyjaciół w wielu konsulatach zachodnich.

Red[aktor] Danuta Ćirlić z redakcji młodzieżowej „Czytelnika” przekazała poufnie mojej żonie wiadomości od swego przyjaciela dyr[ektora] Alfreda Górnego, że do zjazdu partii ma nie być ani jednego Żyda na kierowniczym stanowisku. Górnemu jego wysoko postawiony przyjaciel radził, aby sam poszukał sobie innej pracy, zanim go zwolnią.

Danuta Ć[irlić] mówi, że słyszała od kogoś zaufanego, że akcja antysyjonistyczna może być prowokacją dla wywołania zamętu i że chodzą słuchy, jakoby minister Moczar w porozumieniu z USA chciał doprowadzić do momentu, gdy będzie mógł objąć naczelną władzę. D[anuta] Ćirlić dowodzi, iż wie od miarodajnych osób, że kłopoty polityczne obecnej sytuacji są konsekwencją błędów poprzedniej polityki resortowej MSW z okresu Wł[adysława] Wichy i że minister Moczar obecnie to wykorzystywał.

Red[aktor] Maria Olszańska z red[akcji] germanistycznej „Czytelnika” twierdziła 20 IV [19]68 r., że Szymańska Irena zatrudniała w przekładach książek tylko swoich kumotrów z Pytowską na czele. W redakcji anglosaskiej są w tzw. portfelu (książki przygotowane do wydania) umowy na skandaliczne pozycje, wobec których książka Grynberga jest fraszką. To książki typowo syjonistyczne w swym charakterze, Żydów amerykańskich o Żydach, Palestynie i Izraelu. Przytacza jako kłopotliwe książkę Zweiga Arnolda „Marzenia są drogie” oraz książkę czy też umowę na książkę Marthy Gellhorn, a także „26 współczesnych opowiadań amerykańskich”.

W kawiarni „Czytelnika” spotykają się obecnie stale: [Wacław] Józef Zawadzki (brat Wichowej), Alicja Lisiecka, Roman Karst, Jerzy Lisowski, Ryszard Matuszewski, Józef

^a *Woryginale*: Frühling.

Hen, Tadeusz Konwicki, Julian Strykowski. Strykowski ma klucz od mieszkania [...] Anny Kopińskiej, nasuwa się przypuszczenie, że tam może spotykać się, z kim chce i bez świadków.

W dniu 18 IV w biurze ZAiKS w referacie socjalnym obecny tam Karst Roman zapytany, co się dzieje z pracą sądu koleżeńskiego przy Zarz[ądzie] Gł[ównym] ZLP w sprawie Jasienicy, Kisielewskiego i Grzędzińskiego, odpowiedział, że „nic się nie dzieje, bo to nie leży w kompetencji tego sądu, tylko Oddziału Warszawskiego”. Na pytanie, czy przesłali do sądu Oddziału Warszawskiego tę sprawę, odpowiedział, że „nam się nie spieszy, myśmy dostali od Zarz[ądu] Głównego ZLP. Niech sąd koleżeński Zarz[ądu] Głównego sam ją sobie odbiera i przesyła, gdzie trzeba. Innym się nie spieszy w ważniejszych sprawach”.

„Promień”

Blizsze dane na temat osób występujących w informacji:

Joanna Guze – krytyk literacki i tłumacz z języka francuskiego, bezpartyjna, po wyzwoleniu Polski w 1945 r. przebywała przez pewien okres czasu na naszej placówce w Paryżu.

Paweł Wołczacki – poprzednie nazwisko Rozenfield – radca w Min[isterstwie] Kultury i Sztuki od spraw poligrafii, bezpartyjny. Jego żona Maria Wołczacka – tłumacz z literatury niemieckiej i na język niemiecki w Wydawnictwie „Sport i Turystyka”. Jej pierwszy mąż przebywa obecnie stale w NRF.

Jacek Frühlig^a – krytyk teatralny i tłumacz z języka niemieckiego i rosyjskiego. Mieszka na Krakowskim Przedmieściu. Posiada w domu telefon.

W rozmowie ze źródłem postulowałem dalsze interesowanie się komentarzami politycznymi interesujących nas osób i odbywanymi spotkaniami towarzyskimi.

W związku z zaplanowanym spotkaniem aktywu związkowego ZLP w dniu 25 IV, godz. 16.00, poprosiłem źródło o zrelacjonowanie mi ewent[ualnych] negatywnych wystąpień w dniu następnym.

Przedsięwzięcia:

Uzyskane dane zostaną wykorzystane do informacji sporządzonej dla instytucji nadrzędnej.

Oдноśnie spotkań grupy syjonistów w kawiarni „Czytelnika” zamierzam zebrać szersze dane w sprawie Anny Kopińskiej i postulować przeprowadzenie rewizji w jej mieszkaniu, licząc się z możliwością znalezienia materiałów charakteryzujących negatywnie działalność tego środowiska.

Odb. w 1 egz. + wyc[iąg]
Druk. E.B. Opr. K.M./IV

Kierownik Grupy IV Wydz[iału] III
(-) kpt. K[rzysztof] Majchrowski

Źródło: AIPN, 0236/128, t. 4, k. 74–79, mps.

1968 kwiecień 24, Warszawa – Notatka służbowa inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy por. Andrzeja Siedlewskiego z rozmowy z I sekretarzem Komitetu Zakładowego PZPR w Zakładach Podzespołów Radiowych „Omig” Andrzejem Łapą i komendantem zakładowej straży przemysłowej Józefem Piskorzem

W[arsza]wa, 24 IV [19]68 r.

Tajne

Notatka służbowa

dot. rozmowy z sekr[etarzem] KZ PZPR
przy ZPR „Omig” tow. Łapą¹

ZPR „Omig” przygotowuje się do obchodów święta 1 Maja. Prace w kierunku przygotowania elementów dekoracyjnych są już zaawansowane. Przy końcu tego tygodnia będzie się dekorować zakład i poszczególne wydziały. W dniu jutrzejszym odbędzie się posiedzenie egzekutywy POP, gdzie będą omawiane prace przygotowawcze w szczegółach.

W dniu dzisiejszym tow. Łapa był wraz z dyrektorem tow. Piotrowskim w ZPEiT, gdzie uzyskali oficjalne potwierdzenie przyznania funduszu zakładowego dla ZPR „Omig”. W piątek, 26 bm., odbędzie się KSR, na której porządku stanie to zagadnienie. Przewidywana wysokość „13” wyniesie 30–33 proc.

W trakcie rozmowy z tow. Piskorzem, komendantem straży przemysłowej, przypomniałem mu o konieczności wzmożenia czujności w najbliższych dniach. Zwróciłem uwagę na ewentualne fakty podrzucania wrogich ulotek, wchodzenia na teren zakładu nieuprawnionych osób, chodzenia klientów zakładu nie tylko do zainteresowanej komórki, ale i na inne wydziały. Przypomniałem numery telefonów, jak 319, 376 i 222, gdzie należy natychmiast dzwonić w wypadku zaistnienia jakiegokolwiek faktu interesującego Służbę Bezpieczeństwa.

¹ **Łapa Andrzej** (ur. 1924), kpt. Uczeń szkoły zawodowej w Zawichoście (do 1939), robotnik w Zakładach Żelaznych i Papierni w Bodzechowie (1941–1943), ślusarz w Zakładach Ostrowieckich w Bodzechowie (IV 1943–VI 1944), kontroler w młynie w Bodzechowie (II–IV 1945). Od czerwca 1945 r. młodszy referent Sekcji 3 Wydziału I, od stycznia 1946 r. referent, od kwietnia 1946 r. starszy referent Sekcji 5 Wydziału V WUBP w Kielcach; od października 1947 r. zastępca szefa, od lipca 1949 r. szef PUBP w Sandomierzu; od listopada 1949 r. szef PUBP w Pińczowie; od sierpnia 1950 r. kierownik Sekcji 1 Wydziału III Biura Specjalnego MBP; od grudnia 1951 r. kierownik Sekcji 4 Wydziału III, od września 1952 r. kierownik Sekcji 2 Wydziału I Departamentu X MBP; od marca 1953 r. naczelnik Wydziału X WUBP w Opolu; od września 1954 r. kierownik Sekcji 2 Wydziału II Departamentu VII MBP (w 1954 matura); od grudnia 1954 r. kierownik Sekcji 1 Wydziału III Departamentu XI MBP; od kwietnia 1955 r. kierownik, od kwietnia 1956 r. starszy oficer operacyjny Sekcji 1 Wydziału III Departamentu VI KdsBP, w styczniu 1957 r. zwolniony ze służby, pracownik ZPR „Omig” (lata 60., początek lat 70., m.in. kierownik wypożyczalni narzędzi, szef Oddziału I). Członek AL (od I 1944), PPR (od I 1945, II sekretarz Komitetu Gminnego w Bodzechowie V–VI 1945), PZPR (I sekretarz KZ/POP w ZPR „Omig” lata 60.). Według dokumentów SB miał być KS/KO informującym o sytuacji w ZPR „Omig” (lata 60., początek lat 70.). AIPN, 0193/9026, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 0999/28, t. 1, 2, 4; AIPN, 0204/3.

Źródło: AIPN, 0999/28, t. 1, k. 217, rkps.

² **Siedlewski Andrzej** (ur. 1932), por./kpt./szer. Nauczyciel Szkoły Podstawowej nr 10 we Włocławku (1951–1952), absolwent LO dla Pracujących we Włocławku (1953), żołnierz, podoficer WP (1953–1956), student Wydziału Prawa UW (1956–1957), planista w dziale zaopatrzenia Warszawskich Zakładów Fotooptycznych (1957–1958). Od grudnia 1958 r. wywiadowca Służby „A” Wydziału Służby Kryminalnej KW MO w Bydgoszczy; od grudnia 1961 r. wywiadowca, od sierpnia 1964 r. starszy wywiadowca, od stycznia 1967 r. inspektor Wydziału „A” K MO m.st. Warszawy (od lutego do lipca 1963 słuchacz Oficerskiej Szkoły Obserwacji Zewnętrznej SB MSW); od stycznia 1968 r. inspektor, od sierpnia 1970 r. starszy inspektor Wydziału III K MO m.st. Warszawy/KS MO; od sierpnia 1972 r. zawieszony w czynnościach służbowych; we wrześniu 1972 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0942/283, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 24, Warszawa – Notatka służbowa inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy por. Zdzisława Stycznia ze spotkania ze źródłem ps. „Stanisław” dotycząca nastrojów w Zakładach Materiałów Magnetycznych w Warszawie

Warszawa, dn. 24 IV 1968 r.

Tajne

Notatka służbowa

z odbytego spotkania z kontaktem „Stanisław”¹
z ZMM w dniu 24 IV 1968 r.

W trakcie spotkania kontakt udzielił następujących informacji. Sprawa nominacji tow. Spychalskiego na przewodniczącego Rady Państwa w tej chwili nie wywołuje żadnego zainteresowania. Po przeczytaniu szczegółowego życiorysu tow. Spychalskiego, jaki ukazał się w prasie, nawet ci, którzy mieli wątpliwości co do narodowości tow. Spychalskiego, obecnie uważają, że jest on jednak Polakiem. Takie jest przekonanie wśród załogi i teraz już nikt na ten temat nie dyskutuje. W czasie licznych dyskusji i komentarzy na temat ostatnich wydarzeń, a szczególnie zmian personalnych na wysokich stanowiskach we władzach partyjnych i państwowych, wyczuwa się objawy zniechęcenia, a nawet rozczarowania. Ludzie zaczynają powątpiewać w możliwość większych zmian personalnych we władzach centralnych, wymieniane są przy tym takie nazwiska, jak tow. tow. Szyra, Jędrychowskiego, Albrechta. Ludzie zwracają uwagę, że ostatnio nie ma otwartej informacji w prasie, jak to miało miejsce w początkowym okresie. Wysuwają stąd wniosek, że zmienia się kierunek zmierzający do uspokojenia społeczeństwa, jeszcze kilka mniej znaczących osobistości zdejmie się i sprawa ucichnie. W czasie dyskusji ludzie zadają sobie pytania, dlaczego nie wyciągnięto wniosków partyjnych w stosunku do Lesza, odwołując go jedynie ze stanowiska. Podobne pytania zadają na temat Naszkowskiego i Rapackiego, wychodząc z założenia, że za nadużycia i niedociągnięcia odpowiedzialny był tylko Kutin. Na temat Naszkowskiego krążą pogłoski, że został aresztowany, inni są zdania, że uciekł za granicę. Kontakt spotkał się też z wiel[oma] pytaniami, co się dzieje z Ochabem, dlaczego nie był na obradach sejmu. Kontakt spotkał się z szeregiem krytycznych uwag na temat rezygnacji Ochaba z zajmowanego stanowiska, skoro jest to publiczną tajemnicą, że musiał odejść z przyczyn politycznych, dlaczego o tym nie napisano jasno. Podobnie rzecz się miała z Zambrowskim, gdyż początkowo podano, że odszedł z uwagi na stan zdrowia, a obecnie okazało się, że musiał odejść, bo był „chory ideologicznie”.

Odnośnie nadużyć i malwersacji dokonywanych przez elementy syjonistyczne na różnych odcinkach życia gospodarczego kraju, ludzi zastanawia to, dlaczego partia dotychczas nie reagowała na tego rodzaju działania. Przecież partia nie składa się z samych syjonistów, są też zdrowe elementy, dlaczego dotychczas milczeli i nie reagowali na przejawy wrożej, przestępczej działalności tych ludzi.

¹ Źródło ps. „Stanisław” – brak danych umożliwiających identyfikację.

Omawiając aktualną atmosferę wśród załogi zakładu w związku ze zbliżającym się świętem 1 Maja, kontakt poinformował mnie, że na podstawie przeprowadzonych szeregu rozmów z pracownikami zakładu odniósł przekonanie, że ludzie na pochód pójdą, ale będzie to raczej pochód „milczący”, po prostu ludzie będą szli, zachowując obojętną postawę. Nikt w oficjalny sposób tego nie powiedział, ale można było to wyczuć w rozmowach prowadzonych na ten temat z pracownikami zakładu. Kontakt nie spotkał się z faktami przemawiającymi za tym, aby ktoś z pracowników zamierzał inicjować wrogie okrzyki lub przygotowywał się do rozrzucenia ulotek, ale kontakt nie wyklucza takiej możliwości, że gdyby ktoś z innej kolumny pochodu rzucił jakieś hasło, to mogłoby ono być podjęte przez uczestników pochodu z terenu zakładu. Sami obawialiby się rzucić jakieś wrogie hasła w obawie przed zdemaskowaniem, bo kolumna zakładu będzie kontrolowana przez aktyw zakładu.

Na zakończenie spotkania poprosiłem kontakt o systematyczną obserwację kształtujących się nastrojów wśród załogi i w wypadku uzyskania sygnałów o ewentualnych przygotowaniach do wrogich wystąpień w czasie pochodu ma mnie natychmiast powiadomić na znane mu numery telefonów. Kontakt weźmie udział w pochodzie, w związku z tym uzgodniono, że w wypadku zorientowania się, iż ktoś przygotowuje się do wrogich okrzyków, posiada transparenty lub ulotki o wrogiej treści, natychmiast da znać na nr tel. 222 i jednocześnie sam będzie interweniował w celu niedopuszczenia do realizacji wrogich zamierzeń.

Inspektor Wydziału III
(-) Styczeń Z[dzisiaj], por.

Źródło: AIPN, 0999/65, k. 56–57, rkps.

1968 kwiecień 24, Warszawa – Wyciąg z doniesienia TW ps. „Michalski” z dnia 23 kwietnia 1968 r. dotyczący rozmowy TW z abp. Bolesławem Kominkiem oraz sytuacji w środowisku miesięcznika „Więź”

“Ogólnie sytuacja w „Więzi” jest taka, że Mazowiecki nie zamierza ustąpić z red[aktora] naczelnego. Popierają go: Eska, Wielowieyski, Bakinowski, Łosiowa, Wejroch, Seńko i ewent[ualnie] Rutkiewicz. Po stronie Zabłockiego znajdują się: Micewski, Zieliński, Drozdek, Przciszewski, Buchała i Skwara. Pozostali członkowie są chwiejni.

Uchwały w sprawach personalnych „Więzi” muszą zgodnie z postanowieniami zapadać większością 2/3 głosów. Na miejsce Mazowieckiego zaproponował Zieliński kandydaturę Zabłockiego, a na prezesa „Więzi” zamiast Wieczorka, który jest szwagrem Mazowieckiego, wysuwają Drozdka.

Takie zmiany są minimalistyczne, gdyż w środowisku wywołują niesmak, a jednocześnie Zabłocki i Drozdek to ludzie chwiejni politycznie i szalenie słabi, bo Zabłocki taki jest, niestety.

Obecnie jeszcze nie dojrzał klimat do zmian w KIK i „Więzi”, gdyż ewentualny wyłom dokonany przez Zabłockiego, Micewskiego, Drozdka, Krasińskiego, Zielińskiego będzie wyłomem małym i nic nieznaczącym.

Teraz była okazja pozbyć się Zawieyskiego, który chciał ustąpić, ale dwulicowa postawa młodych spowodowała, że pozostał on nadal prezesem. Aktywna jest postawa Łubieńskiego, który obecnie całkowicie popiera Mazowieckiego^a. Listem prymasa Zawieyski umocnił swoją pozycję, bo chodzi między wszystkimi i opowiada, że Kościół jest za nami i że nie da [nas] skrzywdzić.

Opinię taką wyrażał również Kominek, że Wyszyński, przedstawiając Komisji Głównej rozmowę z Zabłockim, powiedział, aby nie czynili żadnych nierozważnych kroków.

III. Przeprowadził on dwugodzinną rozmowę z arcybiskupem Kominkiem, który był w Warszawie na posiedzeniu Komisji Głównej. Oni (tj. Komisja Główna) pod wpływem Kominka postanowili „Znaku” nie bronić. Wyszyński chciał dać oświadczenie w sprawie „Znaku”, ale Kominek powiedział, że gdzie oni byli, jak potrzeba było bronić Kościoła, oni protestują, jak trzeba bronić Żydów.

Powiedziałem, że Zawieyski nic nie mówił, jak nie wyrażono zgody na przyjazd papieża, a natomiast jak zdejmowano Zambrowskiego, rozdzierał szaty. Jeśli potrzeba było pisać do premiera, to wówczas, a nie teraz.

Kominek stwierdził: „Ma pan rację”. Dalej poinformował, że na Komisji Głównej uchwalono, by napisać takie oświadczenie, które ma podpisać Wyszyński albo Choroński jako sekretarz episkopatu, zawierające dwa punkty (to oświadczenie obecnie pisze Dąbrowski):

^a Powyżej odręczna adnotacja o treści: Wyciąg z doniesienia z dnia 23 IV [19]68 r. Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Źródło: „Michalski”. Przyjął: Z[enon] Goroński, LK „Pałac”. Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: W[arsza]wa, dn. 24 IV [19]68 r. Tajne, egz. nr 1.

^b W oryginale: Łubieńskiego.

Pierwszy punkt potępiający kampanię na Zachodzie, że Polacy pomagali Niemcom mordować Żydów.

Drugi – potępienie antysemityzmu i przypomnienie rządzącym, że wszystkich obywateli należy traktować jednakowo.

Oni to wymyślili jako idealne rozwiązanie niepopierające żadnej frakcji i nieangażujące się po żadnej stronie.

Kominek proponował mi, abym starał się u Skarżyńskiego^c o wydawnictwo dla jego archidiecezji, to mianuje mnie dyrektorem.

Zapoznałem ks. Orszulika z Szyszkowską¹, która ma jakieś kłopoty i rościła z tego powodu pretensje do mnie, bo ktoś z MSW z nią rozmawiał.

Szyszkowska, pisząc na maszynie, może mieć dostęp do różnych materiałów. Uważam, że należy dać jej spokój, by można było od niej te materiały uzyskać.

IV. [...]d.

Wyk. egz. 2^e

Źródło: AIPN, 01283/1390, mf.

^c *W oryginale:* Starzyńskiego.

^d *Poniżej podpis płk. Zenona Gorońskiego.*

^e *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści:* Uwaga: pierwszą stronę przekazano do teczki Zabłockiego. Drugą stronę przekazano do sprawy KIK.

¹ **Szyszkowska Maria** (ur. 1937). Filozof, prof. dr hab. Absolwentka Wydziału Prawa UW (1961), Wydziału Filozofii ChAT (1962), pracownik UW (do 1967, dr), adiunkt na ATK (1/2 etatu), pracownik naukowy WSP w Kielcach, Filii UW w Białymstoku, UW (od 1992), kierownik Zakładu Filozofii Polityki ISP PAN (1992–1994), sędzia Trybunału Stanu (1994–1997), senator (2001–2005).

1968 kwiecień 25, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 25 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 25 kwietnia 1968 roku

Z terenu Warszawskich Zakładów Budowy Urządzeń Przemysłowych im. L[udwika] Waryńskiego uzyskano informacje, że wielu robotników wyraża zainteresowanie przebiegiem tegorocznego pochodu pierwszomajowego. Zatrudniony w Wydziale Finalnym w charakterze ślusarza ob. **Gajewski** wypowiada się, że na pochód pierwszomajowy „koniecznie trzeba pójść, aby przekonać się naocznie, czy studenci podejmą jakąś rolę”. Dwaj inni pracownicy z tego wydziału, **Kochanowski** i **Zaniewski**, wyrażają obawy odnośnie przebiegu pochodu, licząc się z możliwością prowokacji ze strony – jak twierdzą – „elementów syjonistycznych”. Pracujący w kontroli technicznej tych zakładów niejaki **Wojtczak** rozpowszechnia wśród załogi WZBUP plotkę, że istnieje „ciche zarządzenie”, aby na pochód nie brać ze sobą dzieci, co jego zdaniem „może wskazywać na to, że władze liczą się z ewentualnymi wystąpieniami i możliwością zamieszek w czasie pochodu”.

Zainteresowanie tegorocznym pochodem pierwszomajowym zanotowano wśród pracowników wielu innych zakładów, jak Fabryka Samochodów Osobowych, Huta Warszawa, Zakłady Wytwórcze Aparatury Rozdzielczej w Międzyzlesiu i inne. W Fabryce Samochodów Osobowych pracownicy w swych wypowiedziach wskazują, że pochód w dniu 1 maja będzie bardzo liczny, gdyż z ich zakładu udział ma wziąć ok. 5 tysięcy osób.

Ze środowiska studenckiego w dniu 25 bm. nie uzyskano interesujących informacji. W Szkole Głównej Planowania i Statystyki student II roku Wydziału Ekonomii Produkcji **Andrzej Olechowski** rozpowszechnia pogłoski, że na terenie Czechosłowacji studenci polscy mogą uzyskać azyl polityczny, a następnie możliwość przedostania się do krajów kapitalistycznych.

Z niesprawdzonych, jednoźródłowych informacji wynika, jakoby na terenie Uniwersytetu Warszawskiego przygotowywano na pochód pierwszomajowy transparenty z hasłami o wieloznacznej treści politycznej. Informacje te znajdują się w toku sprawdzania.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

Wśród pracowników naukowych Politechniki Warszawskiej prowadzone są ożywione dyskusje na temat działalności syjonistów i ostatnich decyzji personalnych, odwołujących szereg osób narodowości żydowskiej z zajmowanych stanowisk. Pracownicy naukowcy tej uczelni wskazują, że proces oczyszczania aparatu administracyjnego z elementów syjonistycznych zaczyna być hamowany. Prasa codzienna nie zamieszcza już informacji na temat:

- dalszych decyzji w sprawie oczyszczania szeregów partyjnych z syjonistów,
- czym aktualnie zajmują się osoby, które zostały odwołane z dotychczasowych stanowisk,
- działalności elementów syjonistycznych w Polsce w poprzednim okresie czasu.

Z tych też względów wymienieni wyrażają obawy, czy proces oczyszczenia aparatu państwowego z ludzi dwulicowych i karierowiczów nie zostanie przerwany, a ludzie zwolnieni nie obejmą po pewnym czasie ponownie odpowiedzialnych stanowisk.

Podobne wypowiedzi i komentarze zanotowano wśród pracowników Instytutu Geologii.

W dniu 25 bm. w godzinach rannych w rejonie dworca PKP Warszawa Ochota znaleziono kilkanaście egzemplarzy ulotek, wykonanych za pomocą ręcznej drukarenki, o następującej treści:

I wersja: „Studenci i literaci ujawnili zgniliznę w rządzie – za co ich karać?”.

II wersja: „Robotnicy, nie posyłajcie dzieci na studia. Wyrosną z nich inteligenci – wrogowie PZPR. Mickiewicz. Prawda. Wiedzą to wrogowie PZPR”.

Na terenie Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 25 bm. ujawniono kilka egzemplarzy ulotek o następującej treści: „Studenci. 1 maja manifestujemy naszą jedność. Masowość i solidarność udaremnią prowokację” – wykonanych przy pomocy ręcznej drukarenki. Na ulotkach tych odręcznie dopisano: „Plac Powstańców Warszawy godz. 9.30”. Podobne ulotki znaleziono w dniu 24 bm. (3 egz.).

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy wystąpiła z wnioskiem o pozbawienie dostępu do prac tajnych i wojskowo-mobilizacyjnych za wykazywanie wrogiej postawy politycznej – Jerzego **Faszyńskiego**, dyrektora naczelnego Biura Konstruktoryjnego Przemysłu Motoryzacyjnego. Odpowiednie pismo w tej sprawie przekazano dyrektorowi naczelnemu Zjednoczenia Przemysłu Motoryzacyjnego^b.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 422–424, mps.

^b Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.

1968 kwiecień 25, Warszawa – Notatka dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka dotycząca spotkania redaktora Tadeusza Kura ze studentami Uniwersytetu Warszawskiego w dniu 4 kwietnia 1968 r.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament III
L.dz. OE-I-0164/^a5^a/68

Warszawa, dnia 25 IV 1968 r.
Tajne

Notatka

Dotyczy: spotkania red[aktora] T[adeusza] Kura ze studentami UW

W dniu 4 kwietnia 1968 roku z inicjatywy Rady Okręgowej ZSP odbyło się spotkanie studentów UW z red[aktorem] T[adeuszem] Kurem. Na spotkaniu tym red[aktor] Kur udzielał odpowiedzi na zgłoszone mu pytania. Przebieg spotkania nagrywany był na taśmę magnetofonową przez przedstawiciela Rady Naczelnej ZSP, podobnie jak inne tego rodzaju spotkania, w celu wykorzystania jako materiału informacyjno-szkoleniowego dla aktywu ZSP.

Ponadto wystąpienie nagrane zostało również przez redaktora Janowicza z Polskiego Radia – niewykorzystana w audycjach taśma znajduje się w depozycie KW PZPR.

Komitet Wykonawczy Rady Naczelnej ZSP z treścią nagrałego wystąpienia T[adeusza] Kura postanowił zapoznać aktywu ZSP. W tym celu przygotowano 20 egzemplarzy nagrania i przesłano je do poszczególnych rad okręgowych, zalecając ich odtworzenie dla aktywu ZSP, po uprzednim uzgodnieniu z komitetami wojewódzkimi PZPR.

Na terenie Warszawy nagrania odtworzone zostały w domach studenckich przy ul. Kickiego, Akademickiej, Polnej („Riviera”) oraz częściowo na Osiedlu Jelonki.

Nagrane taśmy RN ZSP przekazała do ośrodków akademickich w Łodzi, Wrocławiu, Krakowie, Gdańsku, Lublinie, Poznaniu, Katowicach, Szczecinie, Zielonej Górze oraz Bydgoszczy.

W dniu 10 kwietnia 1968 roku decyzją RN ZSP przerwano odtwarzanie nagrań na terenie Warszawy, wycofując je również z ośrodków terenowych. Aktualnie 3 komplety nagrań znajdują się w RN ZSP, 3 – w RU ZSP przy UW, pozostałe są w trakcie wycofywania przez RN ZSP.

Nie można wykluczyć, że część taśm znajdujących się w radach okręgowych została samowolnie skopiowana.

W związku z tym podjęliśmy przedsięwzięcia w celu niedopuszczenia do dalszego odtwarzania taśm w środowisku akademickim.

Dyrektor Departamentu III
(-) płk H[enryk] Piątek

Źródło: AIPN, 0236/141, t. 14, k. 49–50, mps.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

1968 kwiecień 25, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca działalności dyplomatów zachodnich

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 144/^a1^a/68

Warszawa, dn. ^a25^a kwietnia 1968 r.
Tajne

^bInformacja

dot. aktualnych zainteresowań i działalności zachodnich dyplomatów

Zachowanie dyplomatów amerykańskich w ostatnich dniach wyraźnie odbiega od dotychczasowego ich sposobu bycia. Podczas gdy jeszcze w marcu br. wykazywali dużą pewność siebie, oficjalnie i jawnie utrzymywali dość liczne kontakty z naszymi obywatelami, byli stosunkowo dobrze zorientowani w sytuacji oraz w nastrojach w różnych (zwłaszcza intelektualnych, artystycznych i młodzieżowych) środowiskach i trafnie przewidywali bieg wydarzeń, obecnie wydają się być zdezorientowani.

Z obserwacji ich zachowania wynika, że – przynajmniej chwilowo – ograniczyli oficjalne przyjęcia i spotkania ze swymi polskimi kontaktami. Wskazuje na to m.in. postępowanie I sekretarza ds. politycznych Kaisera, II sekretarza do spraw politycznych Grobela oraz attaché kulturalnego Hartry'ego i prasowego Trattnera (utrzymywali dotąd najwartościowsze dla ambasady kontakty z naszymi obywatelami). Urządzają oni piesze wędrówki po mieście, obserwują słupy i tablice ogłoszeniowe, zachowanie i nastroje przechodniów, przy czym usilnie sprawdzają, czy nie są śledzeni.

Hartry z rezygnacją oświadczył w dniu 21 bm., że normalnie byłoby mu żal wyjeżdżać z Polski, gdzie ma wielu przyjaciół, lecz w aktualnej sytuacji czyni to z przyjemnością, jest to bowiem kraj, który „siedzi na beczce z prochem i czeka, kiedy zapali się lont”.

Kaiser był przejęty i zawiedziony wyborem tow. Spychalskiego na przewodniczącego Rady Państwa. Przyznał, iż nie spodziewał się, iż marszałek „pozwoli odebrać sobie wpływ na życie polityczne. Teraz jest on marionetką do przecinania wstążek, otwierania wystaw itp.”. Mając pod sobą wojsko – stwierdził – Spychalski odgrywał poważniejszą rolę.

W dniu 21 bm. ambasada USA składała wieńce pod pomnikiem Bohaterów Getta. W przeciwieństwie do lat ubiegłych, kiedy czynił to ambasador lub któryś z dyplomatów, tym razem – z polecenia radcy Jenkinsa – udało się tam kilkadziesiąt osób (cały amerykański personel wraz z rodzinami).

W dniu 22 bm., kiedy to – zgodnie z zapowiedzią – miały się odbyć w Warszawie dalsze manifestacje studenckie, Amerykanie nie wykazywali aktywności ani zainteresowania sytuacją na mieście.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: T[owarzystwo] Światała, warto z niektórych fragmentów skorzystać.

Ambasador Holandii Calkoen¹, wyjaśniając ostatnie wydarzenia w Polsce zachodnim handlowcom, stwierdził, że rząd polski nie jest antysemitki, lecz antyizraelski. Zwalnianie Żydów ze stanowisk – tłumaczył – jest wynikiem ambicji tych, którzy pragną zająć ich miejsce. Społeczeństwo polskie przyjmuje te zmiany z zadowoleniem, gdyż w ciągu wieków ukształtował się tu antysemityzm. W Polsce mieszkało 5 milionów Żydów, stąd sytuacja podobna jak w Holandii, gdzie stosunek do Hiszpanów nie uległ zmianie, mimo iż kraj ten zrzucił hiszpańskie panowanie przed 300 laty. Calkoen zdementował sensacyjne informacje holenderskiego dziennika, jakoby tow. Gomułka „kazał przymusowo wysiedlić Żydów z Polski”. Stwierdził, iż prawdą jest natomiast, że nie czyni się im żadnych przeszkód, jeśli chcą wyjechać do Izraela.

Sekretarz ambasady Szwajcarii Marchand oceniał „marcowy zryw studentów” jako zjawisko zdrowe i konstruktywne. Dziwił się tylko, że tak szybko się „załamał”. Wykluczył przy tym jakąkolwiek inspirację z zewnątrz. Chociaż w oczyszczaniu aparatu państwowego z syjonistów dopatruje się antysemityzmu, uważa obecny stosunek Polaków do elementów syjonistycznych w kraju za całkowicie zrozumiały.

Ambasada Grecji w Warszawie otrzymała od swego rządu polecenie rozpowszechniania w Polsce materiałów kompromitujących Melinę Mercouri². Materiały te ambasada zamierza przesłać do PAP, „Trybuny Ludu” oraz placówek dyplomatycznych. Do naszych instytucji oraz przedstawicielstw państw socjalistycznych postanowiono nie wysyłać materiałów dotyczących jej męża, który jest lewicowcem. Ambasador Caloutsis zaproponował dodanie jednego roku Mercouri², aby pokazać ją 50-letnią, i wyeksponować fragmenty dotyczące nacjonalistycznej i prawicowej działalności jej ojca i wuja.

**Oprac. J.F.
Direktor Departamentu^d**

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 12, k. 208–210, mps.

^c *W oryginale: Mercuri.*

^d *Poniżej nieczytelny podpis.*

¹ **Calkoen Albrecht Fredrik** (1913–1992). Dyplomata holenderski. Ambasador Holandii w Tajlandii, w Polsce (X 1965–XI 1969). Inwigilowany przez Wydział V Departamentu II MSW w ramach SOO krypt. „Docent” (1965–1969). AIPN, 01224/1806.

² **Mercouri Melina** (1920–1994). Grecka aktorka, piosenkarka, producentka, polityk. Pochodziła z rodziny odgrywającej istotną rolę w życiu politycznym Grecji (jej dziadek był burmistrzem Aten, ojciec – parlamentarzystą i ministrem spraw wewnętrznych). Uehonorowana nagrodą dla najlepszej aktorki na MFF w Cannes (1960), nominowana do Oscara (1961) za rolę w filmie „Nigdy w niedzielę” (1960), w okresie dyktatury wojskowej na emigracji (1967–1974), polityk partii PASOK, minister kultury Grecji (1981–1989, 1993).

1968 kwiecień 26, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 26 kwietnia 1968 r.

Tajne

**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz**

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 26 kwietnia 1968 roku

Ze środowiska młodzieży akademickiej nie uzyskano informacji wskazujących na podejmowanie nowych prób organizowania wieców i zgromadzeń. W związku ze zbliżającą się sesją egzaminacyjną w środowisku tym zaczyna dominować zainteresowanie nauką. Zanotowano wypowiedzi, że niektórzy profesorowie podczas egzaminów „mogą odegrać się na studentach” i stąd cały czas należy wykorzystać na przygotowanie się do nich.

Brak jest również informacji o szerszym zainteresowaniu tego środowiska nadchodzącym świętem 1 Maja. Jedynie na Wydziale Inżynierii Sanitarnej i Wodnej pojawiła się pogłoska, że na okres 2–3 dni zostaną ogłoszone tzw. dni rektorskie i w ten sposób studenci nie wezmą udziału w pochodzie pierwszomajowym. Pogłoska zdemaskowana została przez rektora PW, który ogłosił, że na uczelni nie będzie żadnych wolnych dni. W domu akademickim UW przy ul. Zamenhofa wśród mieszkańców lansowany jest pogląd, że jeśli nikt z władz uczelni lub organizacji społeczno-politycznych nie zwróci się do studentów akademika o udział w pochodzie pierwszomajowym, to samorzutnie udziału brać nie należy.

W Zakładach Materiałów Magnetycznych zanotowano wśród pracowników duże zainteresowanie zapowiadzianym przemówieniem I sekretarza KC PZPR na pochodzie pierwszomajowym. Wysuwane są różne spekulacyjne przypuszczenia odnośnie treści oczekiwanego wystąpienia. Przypuszcza się, że w przemówieniu znajdzie swoje odbicie ujawniona dotychczas działalność elementów syjonistycznych.

W Zakładach Mechanicznych im. M[arcelego] Nowotki pracownik Działu Zaopatrzenia ob. **Wolszczak** rozpowszechnia wśród robotników pogłoskę, jakoby studenci masowo wykupywali z handlu białe chusteczki. Chusteczkami tymi zamierzają związać sobie usta w czasie przemarszu przed trybuną w dniu 1 maja. Pogłoska ta nie znajduje potwierdzenia w posiadanym przez nas rozpoznaniu środowiska studenckiego. Natomiast pracownicy Z[akładów] M[echanicznych] i[mienia Marcelego] N[owotki] przyjmują ją jako tzw. ciekawostkę.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

W Towarzystwie Miłośników Historii z inicjatywy Sekcji Historii Warszawy i Sekcji Historii Najnowszej dnia 23 bm. odbył się wieczór poświęcony 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim. Na wieczorze przedstawiciel Żydowskiego Instytutu Historycznego mgr Jerzy **Krakowski**^b wygłosił odczyt na temat wojskowych aspektów powstania w getcie. W referacie podał m.in. liczebność Żydowskiej Organizacji Bojowej (700 osób) oraz Żydowskiego Związku Wojskowego (ok. 400 osób), omawiając przy tym udział Żydów w II wojnie światowej. Z referatu wynikało, że w bezpośredniej walce na frontach II wojny światowej udział brało ponad 1 milion Żydów. Na zakończenie stwierdził, że powstanie wybuchło zbyt późno i nie mogło spowodować większych strat po stronie niemieckiej. W trakcie dyskusji nad referatem głos zabrał m.in. niejaki **Tadeusz Bednarczyk**¹, który z uznaniem powitał przypomnienie w referacie roli ŻZW i zaproponował, aby pamięć żołnierzy tej organizacji została upamiętniona odpowiednią tablicą pamiątkową na terenie zajmowanym przez getto. Na zakończenie spotkania (obecnych ok. 30 osób) ponownie zabrał głos mgr **Krakowski**, wyjaśniając, że ŻZW rekrutował się ze skrajnych elementów syjonistycznych i z tego względu zarówno w Polsce, a nawet i w Izraelu nad organizacją tą nie prowadzono badań naukowych.

W środowisku literackim na terenie Warszawy **Krystyna Żywulska** wypowiada się, że „obecnie rządzą nami ludzie o duchu faszystowskim i nastąpią coraz gorsze prześladowania”. Twierdzi, że jej sytuacja jest taka sama jak w okresie okupacji. Podobne poglądy reprezentuje zatrudniona w Agencji Autorskiej Lidia **Gallowa**, która

^b *Tak w oryginale. Prawdopodobnie chodzi o Stefana Krakowskiego.*

¹ **Bednarczyk Tadeusz** (1913–2002). Student SGH (1933–1936), absolwent kursu podchorążych rezerwy piechoty (1936, 13. pp w Pułtusku), właściciel zakładu szewskiego (do 1984), urzędnik skarbowy w Warszawie (1938–1939, IV 1940–VII 1944, m.in. na terenie getta), członek Korpusu Bezpieczeństwa (1944), Zjednoczonych Sił Zbrojnych (mjr), powstaniec warszawski, pracownik firmy Walter C. Toebbens w Piotrkowie Trybunalskim (od XI 1944), pracownik MBP (III 1945–II 1946, kwatermistrz Centralnego Szpitala MBP, od VI 1945 kierownik i organizator domów wypoczynkowych MBP w Zatrzebiu i Bierutowicach oraz sanatorium MBP w Kudowie), zwolniony za polecenie stosowania wobec pracowników (Niemców) kary chłosty i zmuszanie Niemek do intymnych kontaktów oraz działania mające na celu udzielenie pomocy byłemu „obszarnikowi” w reprzywatykacji młyna, aresztowany w związku z udzieleniem pomocy kochance attaché lotniczego ambasady Wielkiej Brytanii Henry’ego Turnera w przygotowaniu do nielegalnego przekroczenia granicy (V 1950), skazany na rok i sześć miesięcy więzienia (III 1951), pracownik Instytutu Organizacji i Mechanizacji Budownictwa, starszy inspektor ds. zaopatrzenia w Zakładzie Transportu Samochodowego CPN w Mościskach (od 1974), pracownik wytwórni świec i oczyszczalni wosku Edwarda Biernackiego, emeryt (od 1984). Członek ZBoWiD (m.in. członek Głównej Komisji Historycznej), Zjednoczenia Patriotycznego „Grunwald” (od 1981). Autor wspomnień i publikacji na temat pomocy udzielanej przez Polaków (głównie z Organizacji Wojskowej-Kadry Bezpieczeństwa) w zorganizowaniu ŻZW, Żydom z getta oraz bojownikom żydowskim w czasie powstania w getcie. Współcześnie publikacje te zostały uznane przez historyków za niewiarygodne (D. Libionka, L. Weinbaum). Według dokumentów SB miał zostać pozyskany jako KP ps. „BT” przez starszego oficera operacyjnego Wydziału V Departamentu II MSW mjr. C. Banasia (X 1962), wykorzystywany jako KP i KS do inwigilacji ŻIH i jego dyrektora B. Marka (do 1966, materiały sprawy zarchiwizował Wydział III Departamentu III MSW 1970). Inwigilowany w ramach KE krypt. „Szewc” przez Wydział II Departamentu III MSW (X 1973–IX 1974) w związku z wywołaniem dyskusji zmierzającej do dezintegracji środowiska kombatanckiego (w Kole nr 4 ZBoWiD w Warszawie), w materiałach KE znajdują się dokumenty świadczące o jego inwigilacji od 1969 r. Według dokumentów ewidencyjnych SB T. Bednarczyk został zarejestrowany w kategorii „kand[ydat na TW]” przez Wydział II Departamentu III MSW (19 V 1975, nr rej. 41469), zmieniono kategorię na TW ps. „21½” (5 XII 1975), sprawę zdjęto z ewidencji i przekazano do archiwum (21 IV 1978), następnie został zarejestrowany w kategorii KO przez Wydział II Departamentu III MSW (2 V 1983, nr rej. 79081), zmieniono jednostkę rejestrującą na Zespół do Zwalczenia Terroryzmu Departamentu III MSW (25 IX 1984), sprawę zdjęto z ewidencji (11 VIII 1986). Ponownie został zarejestrowany w kategorii „zab[ezpieczenie]” przez Wydział I Departamentu II MSW (13 II 1987, nr rej. 100298), sprawę zdjęto z ewidencji (19 XII 1989). AIPN, 0193/255; AIPN, 0259/525, t. 1–2; AIPN, 0423/4606; AIPN, 001102/1935; AIPN, 01224/993; AIPN, 1005/68783. D. Libionka, L. Weinbaum, *op. cit.*

uważa, że „rządzi nami klika draństwa, która chce wykończyć Żydów i wygnać ich do Izraela”.

Roman **Karst** – członek sądu koleżeńkiego Związku Literatów Polskich przy Zarządzie Głównym – wypowiada się, że w sprawie Jasienicy, Kisielewskiego i Grzędzińskiego nie „należy się spieszyć”. Sprawą powinien zająć się najpierw sąd koleżeński przy Oddziale Warszawskim, a dopiero później sąd przy Zarządzie Głównym.

Jerzy **Krzysztoń** – członek sądu koleżeńkiego przy Oddziale Warszawskim ZLP – wypowiada się, że stanowczo zaprotestuje przeciwko rozpatrywaniu spraw Jasienicy, Kisielewskiego i Grzędzińskiego. Jego zdaniem Związek Literatów Polskich zrzesza ludzi uprawiających określony zawód, jest więc organizacją zawodową. Z tych też względów nie może rozpatrywać spraw dotyczących zarzutów politycznych, a nie zarzutów zawodowych. Jeśli, jak twierdzi Krzysztoń, wymienieni literaci są przestępcami politycznymi, to „niech im odpowiednie władze wytoczą proces”.

Z jednoźródłowej informacji wynika, że były dyrektor Gabinetu Ministra Kultury i Sztuki **Neumark** zaprasza do siebie do domu swoich poprzednich współpracowników, namawiając ich do złożenia odpowiednich oświadczeń przed instancją partyjną w związku z podjętą przez niego próbą rehabilitacji. W rozmowach w sposób obelżywy szkaluje pracowników Służby Bezpieczeństwa, którzy aresztowali jego syna.

Podczas zorganizowanej w Wyższym Seminarium Duchownym w Warszawie narady z udziałem duszpasterzy młodzieży ks. **Foks** zażądał, aby w najbliższym czasie księża prowadzący katechizację przekazali wykazy z adresami tej młodzieży, która nie uczęszcza na katechizację. Ponadto księża mają podawać rektorom kościołów akademickich wykazy tej młodzieży, która ukończyła maturę i podjęła studia wyższe.

W dniu 30 kwietnia br. w sali pod kościołem Wszystkich Świętych w Warszawie ma się odbyć akademia pierwszomajowa zorganizowana przez Akademię Teologii Katolickiej. Na akademii tej referat na temat „Pluralizmu i jedności kultury i społeczeństwa” wygłosić ma poseł **Mazowiecki** z klubu poselskiego „Znak”.

W dniu 26 bm. w autobusie pośpiesznym linii A zostały znalezione przez obsługę dwa egzemplarze ulotek wykonanych odręcznie – o wrogiej treści. W ulotkach tych NN autor apeluje o ich przepisywanie i masowy kolportaż.

W dniu 26 bm. dokonano zatrzymania studenta V roku Wydziału Matematyczno-Fizycznego Uniwersytetu Warszawskiego Jerzego Macieja **Jurkiewicza**² (lat 23, naro-

² **Jurkiewicz Jerzy Maciej** (1945–2008). Matematyk, dr hab. Absolwent XLIV LO im. Dobiszewskiego w Warszawie (1963), WMiF UW (1968). Student WMiF UW (1963–1968), Wydziału Łączności PW (1965), uczestnik wiecu (8 III 1968), członek komitetu studenckiego z ramienia WMiF (wybrany 11 III 1968), współorganizator wiecu (28 III 1968) i autor odczytanego na nim „Apelu do ośrodków akademickich w całym kraju”, zatrzymany (26 IV 1968), aresztowany (27 IV 1968) pod zarzutami z art. 164 § 2 kk i 170 kk jako podejrzany o sporządzenie i kolportaż ulotek oraz udział w Komitecie studenckim UW, organizowanie wieców i planowanie wystąpień w dniach 22 IV i 1 V 1968 r., zwolniony z aresztu (27 VII 1968), ukarany przez KKA za udział w wiecach na UW grzywną zamienioną z urzędu na areszt (14 VIII 1968), asystent w Katedrze Algebry UW (1968), doktorant w Instytucie Matematyki PAN, pracownik Instytutu Matematyki WMiM UW (od 1971), sygnatariusz petycji do Sejmu PRL (1977) w sprawie powołania komisji poselskiej do zbadania przypadków łamania prawa przez MO i SB w czasie wypadków czerwcowych (1976), współpracownik KOR, współorganizator „Tygodnika Mazowsze”. Członek Uniwersyteckiego Klubu Alpinistycznego. Objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (1968–1971). Inwigilowany w ramach KE krypt. „Jeż” przez Wydział III KS MO z powodu podpisania wspomnianej petycji i podejrzenia o kontakty z KOR (1977–1978). AIPN, 473/19; AIPN, 0246/1039; AIPN, 01208/462; AIPN, 01322/1066; AIPN, 0276/250, t. 1, 6; AIPN, 908/8578; AUW, WMP 45755.

dowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, rodzice: ojciec – radca handlowy w Ambasadzie PRL w Wenezueli, matka – tłumacz języka rosyjskiego w PIW), podejrzanego o próby organizowania dalszych wystąpień studenckich i kolportaż ulotek. W toku wstępnego przesłuchania wymieniony przyznał się do udziału w uprzednim okresie czasu w tzw. Komitecie studenckim na terenie UW. Do pozostałych zarzutów nie przyznaje się.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała informację do odpowiedniej instancji partyjnej odnośnie: Zofii **Werber**³ (poprzednie nazwisko **Klejert**) – członka PZPR, prac[ownika] umysłowego Zakładów Radiowych im. M[arcina] Kasprzaka. Wymieniona posiada szerokie kontakty na terenie Izraela i wykazuje wrogą postawę polityczną⁶.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 425–428, mps.

⁶ *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.*

³ **Werber Zofia** (ur. 1921). Urzędnik. Referent ekonomiczny w Zakładach Radiowych im. M. Kasprzaka (1955–1968), pracownik Spółdzielni Pracy „Bumet”, na emigracji (od 1969). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1368/940.

1968 kwiecień 26, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca zainteresowania dyplomatów i korespondentów zachodnich przygotowaniem do obchodów święta 1 Maja

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 149/^a3^a/68

Warszawa, dn. ^a26^a kwietnia 1968 r.
^bTajne

Informacja

dot. zainteresowań i komentarzy dyplomatów i korespondentów zachodnich w związku z obchodami 1 Maja

Zainteresowanie tegorocznymi obchodami pierwszomajowymi w Polsce wykazują dyplomaci amerykańscy, ci sami, którzy mocno emocjonowali się wydarzeniami marcowymi (Kaiser, Fischer, Trattner, Grobel, Brainard). Byli oni zaskoczeni i zdziwieni opublikowaniem programów tych uroczystości, przewidywali bowiem, że w tym roku nie będzie żadnych manifestacji.

Pracownik Wydziału Ekonomicznego ambasady Alfred Brainard utrzymywał, że główne obchody odbędą się w Katowicach, co jest z punktu widzenia władz o tyle słuszne, że jedynie tam może pochód się udać i nie dojdzie do żadnych incydentów.

Podobnego zdania byli pozostali dyplomaci amerykańscy.

Amerykanie zamierzają osobiście obserwować manifestacje pierwszomajowe zarówno w Warszawie, jak i w niektórych innych miastach wojewódzkich (dotąd brak danych, kto z nich i gdzie się uda).

II sekretarz ds. politycznych David Fischer wstrzymał w związku z tym swój wyjazd z Polski (pierwotnie planował wyjechać w końcu kwietnia). Ma on obserwować pochód w Warszawie, który – według jego przewidywań – będzie miał odmienny przebieg niż w latach ubiegłych, chociaż nie przewiduje, aby doszło do jakichś incydentów, mimo że – jak oświadczył – klimat jest ku temu sprzyjający.

Omawiając aktualną sytuację polityczną w Polsce, Fischer stwierdził, że ambasada USA zawiodła się na polskich studentach, którzy obiecywali wznowienie walki w dniu 22 kwietnia, a ostatecznie z niej zrezygnowali.

Kierownik Wydziału Ekonomicznego ambasady USA Tartter oraz Brainard wyrażają przypuszczenie, że partia musi mieć dokładne rozeznanie sytuacji i wyjątkowo się dobrze zabezpieczyła, skoro „ryzykuje” manifestację pierwszomajową mimo niezadowolenia wielu Polaków. Ich zdaniem studenci mają pretensje, Żydzi mają powody do wystąpienia przeciwko partii, wreszcie zmiany w rządzie nie wszystkich zadowolili.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b W środkowej części dokumentu pieczętka o treści: SWK ... Wpł. dn. ... z wpisanymi odręcznie numerem: 0490/68 i datą: 26 IV [19]68 r.

Ogólnie wśród Amerykanów daje się zauważyć atmosferę oczekiwania na jakieś sensacyjne wydarzenia, chociaż nic nie wskazuje na to, aby posiadali na ten temat bliższe informacje.

U innych dyplomatów nie stwierdzono podobnych spekulacji i większego zainteresowania tym problemem.

Również korespondenci zachodni zastanawiają się nad przebiegiem uroczystości pierwszomajowych. G^c[ert] Baumgarten z „Neue Rhein Zeitung” w dniu 24 bm. relacjonował na przykład, że „w budynku KC PZPR panuje obawa o przebieg 1 Maja. Jeśli wierzyć krążącym po stolicy pogłoskom, w kierownictwie partii kontrowersyjny był nawet problem, czy w tym roku powinno się w ogóle organizować pochód. Masowe przemarsze ulicami Warszawy po starciach z marca br. niosą ze sobą pewne ryzyko. Już w roku ubiegłym studenci nieśli przed trybuną transparenty żądające «większej demokracji» i «więcej wolności». Wtedy był to jeszcze epizod prawie niezauważalny”.

Opisując dalej nastroje w warszawskich środowiskach, Baumgarten stwierdza: „Czy polscy rebelianccy studenci wykorzystają 1 Maja do nowych manifestacji? (...) Aktywne małe grupy studenckie, które w marcu przejawiały inicjatywę i organizowały akcję protestacyjną, zostały wyeliminowane. Organa partii kierują całą pracą. Na uniwersytecie i politechnice nie słychać szeptów wzywających do nowych wystąpień. (...) Z pewnością niektórzy organizatorzy i studenci liczyli, że znaczna część robotników i pozostałej ludności spontanicznie i mocno poprze postulaty studentów. Nadzieje te okazały się jednak zwodnicze. Powodów tego braku zainteresowania polskich robotników szukać należy w tym, że na czele listy ich potrzeb znajdują się inne problemy. Dla polskich robotników postulat nr 1 głosi: «wyższe zarobki – lepsze warunki życia». Podniesiony przez studentów na czołowe miejsce postulat ich programu: «wolność słowa» – robotników nie interesuje”.

Korespondent „NYT” J[onathan] Randal opracowuje artykuł o antysemityzmie w Polsce, który zamierza przesłać agencji, tak aby został wydrukowany w dniu 1 maja.

**Oprac. J.F.
Dyrektor Departamentu^d**

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 12, k. 199–201, mps.

^c W oryginale błędny inicjał imienia: B.

^d Poniżej nieczytelny podpis.

1968 kwiecień 26, Warszawa – Notatka dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka dotycząca przebiegu uroczystości 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament III
L.dz. OE-I-0169/.../68

Warszawa, dnia 26 IV 1968 r.
Tajne

Notatka

Dotyczy: obchodów 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim

Uroczystości obchodów 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim objęły swym zasięgiem wszystkie większe skupiska mniejszości żydowskiej w Polsce (Warszawa, Łódź, Wrocław, Gdańsk, Kraków).

Patronat ZBoWiD nad uroczystościami wywołał falę ataków jedynie wśród elementów syjonistycznych w kraju i za granicą, które nawoływały do bojkotu obchodów.

Władze TSKŻ w momencie przejęcia przez ZBoWiD organizacji obchodów przyjęły bierną postawę. Działacze ZG TSKŻ (L[eopold] Domb, D[awid] Sfar, I^a[gnacy] Felhendler, G[rzegorz] Smolar i inni) wzięli udział w uroczystościach, nie angażując się w ich organizację.

Mimo szeroko prowadzonej agitacji za bojkotem, siania fermentu i wytwarzania psychozy niepewności wśród mniejszości żydowskiej przez elementy syjonistyczne uroczystości obchodów 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim przebiegły bez zakłóceń, w atmosferze powagi i spokoju, przy licznych udziałach obywateli narodowości żydowskiej.

Świadczą o tym także komentarze przybyłych na uroczystości Żydów z zagranicy. Np.: grupa Żydów z Argentyny (5 osób) wyrażała zdziwienie z udziału Polaków w obchodach rocznicy oraz z asysty kompanii honorowej WP w trakcie składania kwiatów pod pomnikiem Bohaterów Getta, co jest – jak podkreślali – nie do pomyślenia w ich kraju. Byli zaskoczeni, iż nie sprawdziły się pogłoski z prasy argentyńskiej o „terrorze wobec Żydów w Polsce”.

Antypolska kampania kół syjonistycznych na Zachodzie znalazła swoje odbicie w postawie niektórych członków społeczności żydowskiej w Polsce, zwłaszcza przedstawicieli TSKŻ, wobec programu obchodów rocznicy powstania.

Działacze ZG TSKŻ uchylali się od udziału w uroczystościach organizowanych w miastach wojewódzkich oraz nie włączali się do organizacji obchodów centralnych.

Wśród Żydów mieszkających w Warszawie krążyła pogłoska o „cichym zaleceniu” władz TSKŻ bojkotu uroczystości. Niektórzy członkowie TSKŻ nawoływali do niebrania udziału w obchodach w dniu 18 bm., wysuwając twierdzenie, że jest to dzień święta żydowskiego. Powoływano się przy tym na datę 19 bm. – jako dzień rozpoczęcia

^a Woryginał błędny inicjał imienia: D.

powstania, w którym należy składać kwiaty pod pomnikiem Bohaterów Getta (Anna Waksowa – kier[ownik] kadr Spółdzielni Pracy „Bumet”, Józef Sobelman – czł[onek] ZG TSKŻ, Rozenberg – prezes spółdzielni „Optima” i inni).

Zanotowano fakty agitacji za nieuczestniczeniem w warszawskiej akademii ku czci powstania, gdyż „Żydzi postanowili nie brać w niej udziału” (Ewa Strauss-Marko, byli członkowie klubu „Babel” – Mendel Szafir, Natan Erdberg, Janusz Krakus i inni).

Dyrektor ŻIH Eisenbach odmówił wygłoszenia referatu na akademii warszawskiej.

Kierownictwo TSKŻ w Łodzi z Samuelem Webem na czele zdecydowało się nie organizować akademii w Łodzi, lecz wysłać delegację środowiska żydowskiego na uroczystości warszawskie. Następnie zrezygnowano i z tej koncepcji, co praktycznie uniemożliwiło Żydom z Łodzi wzięcie udziału w uroczystościach.

S[amuel] Web stwierdził, że „uroczystości organizuje ZBoWiD, dlatego też zbojkotujemy obchody”.

Z postawy Weba i innych członków łódzkich władz TSKŻ wynikało, że celowo wprowadzali dezorientację środowiska żydowskiego, sugerując jednocześnie, iż „władze zabraniają urządzania obchodów”.

Dyrektor Departamentu III

(–) płk H[enryk] Piątek

Źródło: AIPN, 0236/111, t. 5, k. 43–45, mps.

1968 kwiecień 26, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału VIII Departamentu II MSW por. Ireneusza Sikory ze spotkania z TW ps. „Kurier” dotycząca posiedzenia sądu koleżeńskiego przy Zarządzie Głównym Związku Literatów Polskich

Warszawa, dnia 26 IV 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a2

Notatka

TW „Kurier”¹ na spotkaniu w dniu 26 IV br. udzielił mi następującej informacji:

W dniu 25 bm. odbył się w ZLP sąd koleżeński przy ZG ZLP w składzie: Wojciech Natanson, Roman Karst, Egon Naganowski, Mieczysław Lepecki, Jerzy Krzysztosń i Korceli (ZSL). Pierwsi dwaj są narodowości żydowskiej, Krzysztosń z emigracji zachodniej, Naganowski o tendencjach skrajnie reakcyjnych (z Poznania), wielokrotnie występował na zjazdach, atakując linię partii. M[ieczysław] Lepecki wrócił kilka lat temu z Ameryki Południowej, przed II wojną był majorem WP i jednym z adiutantów Piłsudskiego.

Zebranie sądu koleżeńskiego dotyczyło wykluczenia z ZLP Januarego Grzędzińskiego, Stefana Kisielewskiego i Pawła Jasienicy. Podczas posiedzenia sądu (wg relacji poufnej H. Matusiak – personalnej ZLP, która protokołowała uchwałę sądu) głównymi opozycjonistami przeciwko uchwale POP [PZPR i koła ZSL przy OW] ZLP w sprawie wykluczenia ww. byli Jerzy Krzysztosń (sięgał nawet do inwektyw w stosunku do ZG ZLP; zwrócił uwagę H. Matusiak, że nie wolno jej udzielać komukolwiek informacji co do przebiegu posiedzenia sądu koleżeńskiego) i Roman Karst (parę miesięcy temu został wydalony z UW, gdzie wykładał historię literatury germańskiej, jego córka studiująca na filologii została 4 dni temu aresztowana za kolportowanie nielegalnych ulotek), który kategorycznie występował przeciwko uchwale POP w sprawie usunięcia ww.

Również Egon Naganowski z Poznania dołączył do stanowiska ww. Podobne zdanie miał M[ieczysław] Lepecki. W[ojcich] Natanson i Korceli zostali przegłosowani mimo ostrożnych sugestii rozwiązania omawianej sprawy zgodnie z zaleceniem POP.

Sąd koleżeński ostatecznie podjął uchwałę o kategorycznym odrzuceniu rozpatrzenia tej sprawy, gdyż uważa, że nie leży w jego kompetencji usuwanie członków ZLP za wystąpienia na zamkniętych zebraniach tegoż związku. Wychodząc z absolutnego liberalizmu (podczas dyskusji), uważano nawet, że każdy członek zw[iązku] ma prawo publikować to, co myśli, także w prasie. Ich zdaniem ZLP nie jest organizacją polityczną, ale zrzeszeniem skupiającym wszystkich członków o różnych tendencjach politycznych. Należy podkreślić, że sąd koleżeński ZG nie podlega Zarządowi Głównemu ZLP i jest wybierany przez Walny Zjazd ZLP.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ TW ps. „Kurier” – brak danych umożliwiających identyfikację.

Na posiedzeniu sądu chciał być obecny wiceprezes ZG ZLP Jerzy Putrament, poproszono go jednak, aby opuścił pokój, w którym obradowano.

Sąd koleżeński przekazał z powrotem sprawę wydalenia Grzędzińskiego, Kisielewskiego i Jasienicy do Zarządu Głównego ZLP.

Wniosek:

Powyższą notatkę przekazać do Departamentu III.

Wyk. w 2 egz.

Druk. I.Z./nr masz. 739

Inspektor Wydz[iału] VIII
Dep[artamentu] II MSW
por. Ireneusz Sikora

Źródło: AIPN, 0236/128, t. 4, k. 84–85, mps.

1968 kwiecień 26, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV MSW mjr. Zenona Chmielewskiego z doniesienia TW ps. „Mathis” dotycząca ocen i komentarzy na temat wydarzeń marcowych

Źródło: „Mathis”
Przyjął: Z[enon] Ch[mielewski]
LK „Hetman”

Warszawa, dnia 26 kwietnia 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^a3^a

^bDoniesienie

Modzelewski Jerzy, biskup. Ocenia obecną sytuację w sposób następujący. Stan napięcia pomiędzy kołami o różnych orientacjach w partii trwać będzie do zjazdu. Jednocześnie trwać będzie czystka usuwająca Żydów ze stanowisk państwowych. Opozycja do obecnego ruchu nie ma siły, istnieje w tych kołach wielka słabość, brak autorytetu. Koła literackie i intelektualne nie mają dość siły charakteru ani możliwości w kontynuowaniu opozycji. Masy robotnicze, o ile tylko nie nastąpi załamanie gospodarcze, popierać będą Moczara ze względu na odżydzenie aparatu państwowego.

Młodzież jest rozgoryczona i zdezorientowana, zbliżyła się do Kościoła, ale odsunęła od rewizjonistów i Żydów. Przystawienie jej na nurt patriotyczny jest zadaniem trudnym, zbyt długo była demoralizowana przez Żydów.

Dla Kościoła jest lepiej, że nie będzie reprezentantów katolickich w sejmie. Ich liczba była zbyt skromna, wypowiedzi nie zawsze zgodne z interesami Kościoła, dawało to niepotrzebne pozory zagranicy. Pan Zawieyski okazał się nadspodziewanie „przyzwoitym człowiekiem”, niemniej jednak jego wystąpienie – jak i wystąpienie Stommy – mogło mieć inny charakter. Po prostu oddanie mandatu. Chwilowo nie liczymy ani na ustąpienie ze strony rządu, ani na specjalne antykościelne wystąpienia.

Ks. Penkała

Nie należy spodziewać się na 1 maja jakichś wystąpień, młodzież jest rozbita i zdezorientowana. Co do robotników – wydaje się, że popierają oni wystąpienie rządu i partii, ponieważ walka z żydostwem odpowiada powszechnie Polakom.

Ks. Uszyński, duszpasterz akademicki

Sytuacja na wyższych uczelniach wskazuje, jak orientuje się z rozmów ze studentami, że nastąpił całkowity spokój. Młodzież jest zniechęcona i przygnębiona (wykazał to dzień 22 kwietnia).

Żurawski, dr archeologii i dr architektury – pracownik Min[isterstwa] Kultury i Sztuki (działacz ruchu oporu w okresie okupacji).

Ustosunkowanie do obecnych zmian i akcji antysyjonistycznej pozytywne. Cieszy się z odejścia Zatorskiej^c, Neumarka i innych. Natomiast oświadczył, że synowie jego

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kacprzak,teczka wydarzeń.

^c W oryginale: Zamskiej.

kończący politechnikę początkowo byli za demonstracją. Obecnie odcięli się całkowicie i sami przyznali swemu ojcu, że miał rację, odcinając ich od demonstrantów.

Młodszy syn Żurawskiego brał udział w strajku okupacyjnym nocnym. Dnia 22 kwietnia przyszedł pod politechnikę zobaczyć, czy aktywiści wystąpień zbierają się w celu demonstracji. Było tylko ze 20 studentów, którzy tak jak i on przyszli zobaczyć, czy coś się nie będzie działo. Po bytności pod politechniką w tym dniu Żurawski młody powiedział ojcu, że rzeczywiście młodzież została oszukana i „wystawiona do wiatru”. „Nikt już mnie nie weźmie drugi raz na podobne historie” – powiedział.

Zawadzki, wydawca z PIW – Żyd (redakcja pamiętników)

Sytuacja jest bardzo zła. Środowisko literackie rozbite, istnieje wprawdzie bojkot takich ludzi jak: Gaworski, Lenart i innych, ale nie wydaje się, by to do czegoś doprowadziło. Zaczyna się bardzo niedobry okres, który może długo potrwać i doprowadzić do eliminacji intelektualistów ze społeczeństwa.

Strumph-Wojtkiewicz¹ – literat, ocenia sytuację pozytywnie. Nareszcie pozbawieni zostaliśmy dyktatury syjonistów, którzy przez 20 lat nas dręczyli, maltretowali i okradali. Dobrze, że Wyszyński nie wtrąca się do tych spraw, trzeba mu powiedzieć, że nie Moczar i partyzanci, ale Żydzi są jego wrogami.

Ślucki i Międzyrzecki, i cały rabinacki sztab napuszczał studentów na milicję, a sami siedzieli w Związku Literatów. Zawieyski – Żyd, homoseksualista – również się dywersję, chcąc w Polsce zrobić Wietnam. Nic ich nie obchodzi sprawa Polski, tylko pieniądze, które im wypłaca NRF i Izrael.

Literaci i filmowcy opanowani przez Żydów niszczyli przez cały czas naród, odbierając mu to, co najcenniejsze – patriotyzm. Całe to towarzystwo tworzyło sitwę, wspomaganą przez resztki sanacji jak Grzędziński, i tylko oni chcieli decydować o kulturze. Szczytem łajdactwa były na przykład „Popioły”, gdzie z Polaków Wajda zrobił „gestapowców” – to właśnie ci ludzie są odpowiedzialni za to, że młodzież wystąpiła na ulicy. Ich wszystkich od MSZ po Ministerstwo Kultury powinna spotkać kara.

„Mathis”

Źródło: AIPN, 01283/563, mf.

¹ **Strumph-Wojtkiewicz Stanisław** (1898–1986). Pisarz, publicysta, tłumacz. Student medycyny na Uniwersytecie Dońskim w Rostowie (1916–1917), Politechniki Warszawskiej (1921–1922), polonistyki na UW (do 1925), żołnierz armii rosyjskiej (1917), WP (1918–1920, podchorąży w 1. Pułku Ułanów Krechowickich, ciężko ranny), dziennikarz PAT (od 1921), pracownik redakcji „Kurieru Warszawskiego” (1922–1937), redaktor pisma „Młody Obywatel” (1935–1939), sekretarz redakcji „Polski Zbrojnej” (1938–1939), zmobilizowany (IX 1939), oficer PSZ na Zachodzie (1939–1944, m.in. oficer prasowy, szef Wojskowego Biura Propagandy i Oświaty PSZ w ZSRR 1941–1942, szef Kwatery Prasowej PSZ w Londynie), pracownik Ministerstwa Informacji rządu RP w Londynie (1944–1945), kierownik Biura Fotofilmowego, redaktor PAT), publikował w „Polsce Walczącej” (1941–1945), w czasopiśmie „W marszu” (1941), „Nowej Polsce” (1944), „Dzienniku Polskim i Dzienniku Żołnierza” (1944), redaktor „Orla Białego” (1941–1942), w Polsce (od XII 1945), redaktor „Wieczoru Warszawy” (1946), publikował w „Kuźnicy” (1946–1947), „Polsce Zbrojnej” (do 1948), „Rzeczpospolitej” (1949–1950), kierownik ds. prasowych Filmu Polskiego (1947), współpracownik tygodnika „Stolica” (1957–1961), londyńskiej „Kroniki” (1965–1968). Członek m.in. ZZLP (od 1925), ZLP, nowego ZLP (od 1983), Rady Naczelnej Towarzystwa „Polonia”, prezes Klubu Marynistów, następnie wiceprezes Stowarzyszenia Marynistów Polskich.

1968 kwiecień 26, Warszawa – Notatka starszego inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW kpt. Romana Knapka z doniesienia źródła ps. „Maks” dotycząca działań i poglądów Janusza Zabłockiego

Źródło: „Maks”

Przyjął: R[oman] Knapka¹

Warszawa, dnia 26 kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ²^a

Informacja (spisane ze słów)

Od przeszło tygodnia w zespole „Więzi” dyskutowana jest sprawa artykułu, który ma napisać Janusz Zabłocki. Artykuł ten Zabłocki zamierza opublikować w najbliższym miesięczniku „Więź”. Tematem jego ma być problem patriotyzmu i patriotycznego angażowania się katolików w rzeczywistość PRL. Zarówno Zabłocki, jak i działacze „Więzi” politycznie z nim związani liczą się z tym, że na tle tego artykułu dojdzie w „Więzi” do merytorycznej dyskusji dotyczącej się aktualnej postawy ideowo-politycznej samego miesięcznika oraz zespołu członków „Więzi”. Według wstępnych kalkulacji Zabłocki zakłada, że jego artykuł napotka zdecydowany sprzeciw ze strony redaktora naczelnego „Więzi” T[adeusza] Mazowieckiego. Jednakże Zabłocki w przypadku weta Mazowieckiego zażąda zwołania zebrania całego zespołu „Więzi” i będzie domagać się merytorycznej dyskusji nad polityczną postawą środowiska oraz zażąda głosowania nad swoim artykułem. Zdaniem Zabłockiego i jego przyjaciół ewentualna dyskusja może mieć zasadnicze znaczenie polityczne dla zespołu „Więzi”.

Zabłocki liczy się z dużymi trudnościami, na jakie napotka przy „reorientowaniu” zespołu „Więzi”. Dlatego też obecnie czyni wszystko, aby się należyście zabezpieczyć. W tym celu prowadzi intensywne rozmowy z poszczególnymi członkami „Więzi” oraz urządza wspólne zebrania z politycznie popierającymi go działaczami tego zespołu. Według oceny Zabłockiego, „Maksa”, Micewskiego i innych działaczy tej grupy koncepcje Zabłockiego aktualnie popierają między innymi: Rudolf Buchała, który uczestniczył

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

¹ **Knapka Roman** (ur. 1929), kpt./plk. Od sierpnia 1949 r. młodszy referent Referatu I PUBP w Wadowicach; od grudnia 1949 r. wartownik PUBP w Brzesku; od listopada 1950 r. do lipca 1951 r. słuchacz Kursu Szyfrowania i Fotografii CW MBP; od sierpnia 1951 r. młodszy referent Sekcji I Wydziału VI Departamentu II MBP; od sierpnia 1952 r. młodszy ekspert CLE Wydziału VI Departamentu II MBP; od kwietnia 1955 r. ekspert, od kwietnia 1956 r. oficer techniki operacyjnej Działu I CLE Departamentu IX KdsBP; w grudniu 1956 r. zwolniony ze służby; w styczniu 1959 r. absolwent Technikum Mechaniczno-Elektrycznego w Warszawie (technik elektryk); w marcu 1959 r. przyjęty ponownie, oficer techniki operacyjnej Sekcji 4 Wydziału V Biura „T” MSW; od maja 1961 r. oficer techniki operacyjnej Sekcji 2 Wydziału V Biura „T” MSW; od lipca 1961 r. kierownik Sekcji 2 Wydziału Zaopatrzenia Technicznego Biura „T” MSW; od kwietnia 1962 r. starszy oficer operacyjny Wydziału V Departamentu III MSW; od czerwca 1962 r. starszy oficer operacyjny, od lipca 1966 r. inspektor, od sierpnia 1967 r. starszy inspektor Wydziału II Departamentu IV MSW; od listopada 1973 r. starszy inspektor Wydziału I Departamentu IV MSW (od października 1976 r. do czerwca 1978 r. delegowany do pracy w MSZ, szyfrant w Ambasadzie PRL w Caracas); od grudnia 1984 r. starszy inspektor Wydziału II Departamentu IV MSW; w sierpniu 1985 r. zwolniony ze służby. AIPN, Karta ewidencyjna funkcjonariusza; AIPN, 0604/890, Akta osobowe.

ostatnio w spotkaniu grupy Zabłockiego; Zbigniew Zieliński, który na ostatnim spotkaniu grupy Zabłockiego bardzo bojowo występował za nurtem patriotycznym; Andrzej Micewski; Witold Walichiewicz, który co prawda nie bierze aktywnego udziału w zebraniach, ale znany jest w „Więzi” ze swoich lewicowych poglądów i zawsze popierał Zabłockiego; Zygmunt Drozdek; Tadeusz Przeciszewski; Jan Turnau – choć trochę rozdarty wewnętrznie, politycznie skłania się do Zabłockiego; Wojciech Wieczorek, również skłania się do Zabłockiego, choć istnieją pewne przypuszczenia, iż może być on również wtyczką Mazowieckiego w grupie Zabłockiego; Anna Morawska², o której ostatnio dyskutowano w grupie Zabłockiego, wykazuje wewnętrznie solidarność z Zabłockim, ale trudno na nią liczyć, by oficjalnie poparła Zabłockiego. Morawska jest b[yla] żoną prof. Stefana Morawskiego, który został wydalony z UW, a jej córka Ewa pozostaje pod wpływem ojca. W tym sensie jest ona uwarunkowana w swojej działalności politycznej; trudno też liczyć na pozyskanie Władysława Seńki, choć istnieją pewne dane ku temu, że może on się przechylić na stronę Zabłockiego. Ma z nim prowadzić rozmowę Zieliński.

Zabłocki poinformował swoich przyjaciół z „Więzi” o spotkaniu z kard. Wyszyńskim. Oceniał je pozytywnie dla siebie. Mówił, że kard. Wyszyński z życzliwością wysłuchał jego opinii na temat politycznego angażowania się posłów koła „Znak”. Choć nie dał się wyraźnie sprowokować do wypowiedzi na ten temat, to jednak, według Zabłockiego, kard. Wyszyński był przychylnie do niego nastawiony i wyglądało na to, jakby Wyszyński również miał jakieś obiekcje co do politycznej działalności pozostałych posłów koła „Znak”. Zabłocki stara się utrzymać jak najlepsze stosunki z kard. Wyszyńskim, aby mieć oparcie w hierarchii Kościoła katolickiego. Również Andrzej Micewski ostatnio przeprowadził rozmowę z arcyb[isku]pem Kominkiem. Rozmowa miała mieć na celu wysondowanie opinii Kominka w sprawie polityki „Znaku”. Micewski opowiadał po rozmowie z Kominkiem, że ten jest starym endekiem i nie lubi Żydów. Z tego powodu również w przeszłości z rezerwą odnosił się do „Znaku” i „Tygodnika Powszechnego”. Według opinii Micewskiego Kominek stoi raczej po stronie politycznej postawy Zabłockiego.

Raźniewski, współpracownik Zabłockiego w ośrodku studiów, z zawodu socjolog, studiował chyba w Warszawie, bardzo inteligentny, o poglądach lewicowych. Z usposobienia bardzo nerwowy. Pracuje w PAN. Był w zespole badań nad kulturą współczesną kierowanym przez prof. Żółkiewskiego. Przyjaźni [się] ze Skórzyńskim, Wejrochem, Bukowskim.

Wyk. w 3 egz.

Egz. nr 1 – sprawa „Zachariasz”

Egz. nr 2 – sprawa „Zacisze”

Egz. nr 3 – teczka robocza

St[arszy] Inspektor Wydziału II

Dep[artamentu] IV MSW

(–) Kpt. R[oman] Knapiek

Źródło: AIPN, 01283/1390, mf.

² **Morawska Anna** (z d. **Żelazna**) (1922–1972). Publicystka, tłumaczka. Absolwentka UJ, pracownik redakcji brytyjskiego tygodnika „Głos Anglii” (1946–1949), związana ze Stowarzyszeniem Pax, publikowała w przejętym przez Pax „Tygodniku Powszechnym” (1953–1956), jako kierowniczka krakowskiej redakcji „Kierunków” uczestniczka tzw. secesji, wystąpiła z Paksu (X 1956), członek kolegium redakcyjnego tygodnika „Za i Przeciw” oraz redakcji „Hejnału Mariackiego” (1957), publicystka „Więzi”, „Znaku”, „Tygodnika Powszechnego” (od 1958), uczestniczka międzynarodowych spotkań intelektualistów chrześcijańskich, dialogu ekumenicznego i polsko-niemieckiego.

1968 kwiecień 27, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 27 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 27 kwietnia 1968 roku

Wiele osób pochodzenia żydowskiego zajmujących odpowiedzialne stanowiska w dalszym ciągu wykazuje wrogą, negatywną postawę polityczną. W Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego wśród pracowników naukowych przedmiotem zainteresowania jest osoba prof. **Listowskiego**¹. Wymieniony podczas pobytu w NRF przedstawiać się miał jako reprezentant naukowy Izraela, załatwił sobie również odszkodowanie za krzywdy poniesione w czasie II wojny światowej. Kierownik zakładu w Instytucie Podstawowych Problemów Techniki Polskiej Akademii Nauk prof. Henryk **Zorski** w prowadzonych rozmowach całkowicie solidaryzuje się z marcowymi wystąpieniami studentów, ostro występując przeciwko organom MO. Dziekan Wydziału Chemii Politechniki Warszawskiej prof. Józef **Hurwic** nie ukrywa swych sympatii proizraelskich. Uważa, że Izrael jest państwem w pełni demokratycznym, gdyż działa tam legalna partia komunistyczna, „czego nie można powiedzieć o sąsiednich państwach arabskich”. Pracownicy naukowcy pracujący [na] tym wydziale w rozmowach wskazują, że prof. **Hurwic** bardzo aktywnie popiera studentów pochodzenia żydowskiego. Dyrektor Banku Handlowego w Warszawie, **Olszewski**, twierdzi, że chociaż zgadza się z linią partii, to równocześnie uważa, że stosunek władz wobec osób narodowości żydowskiej jest całkowicie niewłaściwy. **Olszewski** wyraża pogląd, że Żydzi są ludźmi mądrymi i ze wszech miar godnymi najwyższego szacunku, tym bardziej iż „wnieśli ogromny wkład w powstanie i rozwój PRL”.

Kuria warszawska przystąpiła do organizowania na dzień 3 maja br. pielgrzymki wiernych do Częstochowy na uroczystości związane z kościelnymi obchodami święta

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

¹ **Listowski Anatol** (1904–1987). Fizjolog roślin, agrotechnik, prof. dr hab. Absolwent Wydziału Filozoficzno-Przyrodniczego UJ (1927), asystent na Politechnice Lwowskiej w Dublinach (1933–1935), adiunkt na UJ (od 1935), aresztowany w ramach Sonderaktion Krakau (6 XI 1939), więzień KL Sachsenhausen, KL Dachau (do X 1940), organizator i kierownik tajnego Wydziału Rolniczego UJ (od 1943), wykładowca UJ, SGGW (od 1951), dyrektor Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa (1950–1968), pracownik Oddziału Instytutu Ziemiaka w Jadwisinie (1969–1972). Członek korespondent (1952), członek rzeczywisty PAN (1961), członek Prezydium PAN (1957–1971), wiceprezes PAN (1966–1968). Członek PPS (od 1945), PZPR (do 1974).

Królowej Polski. Z posiadanego rozpoznania sytuacji wynika, że kler parafialny i zakonny nie przywiązuje do tej sprawy większej wagi. Jedynie w kościele przy ul. Krasińskiego 31 podano z amfony, że w dniu 3 maja br. organizowana jest pielgrzymka do Częstochowy i zaapelowano do wiernych o zgłaszanie swego udziału. Do organizowania pielgrzymki przystąpiło również Zgromadzenie Żeńskie Sióstr [Najświętszego] Imienia Jezus z ul. Smoleńskiej 31.

Na dzień 12 maja 1968 roku w parafii pw. św. Jakuba (pl. Narutowicza) księża **Gniewniak** i **Bielawski**² przystąpili do organizowania pielgrzymki młodzieży akademickiej na Jasną Górę w celu „odnowienia ślubowania młodzieży”. W pielgrzymce tej ma wziąć [udział] około 100 studentów.

Z terenu zakładów przemysłowych nie uzyskano informacji wskazujących na negatywne nastroje wśród załóg produkcyjnych. Na poprawę nastrojów w wielu zakładach wpłynęły wypłaty tzw. 13 pensji i premii produkcyjnych. W Zakładach Ceramiki Radiowej rozpowszechniana jest pogłoska, że odwołany z zajmowanego stanowiska Józef **Kutin** (podsekretarz stanu w Ministerstwie Handlu Zagranicznego) objął stanowisko dyrektora departamentu. W tych samych zakładach wśród pracowników produkcyjnych zadowolenie wywołała wiadomość o wykluczeniu z partii kierownika Działu Kadr **Duczki**, która znana była na terenie zakładu z prosyjonistycznych poglądów. W kilku zakładach (Fabryka Wyrobów Precyzyjnych im. K[arola] Świerczewskiego, Zakłady Wytwórcze Aparatury Rozdzielczej w Międzyzlesiu) zanotowano pojawienie się pogłosek o planowanej przed dniem 1 maja obniżce cen na niektóre artykuły oraz o zamiarach studentów przemarszu przed trybuną z opaskami na ustach. Kolejarze zatrudnieni na węźle PKP Warszawa Główna zamierzają wziąć udział w pochodzie pierwszomajowym w mundurach, aby w ten sposób zapobiec przenikaniu do ich grupy elementów nieodpowiedzialnych, które miałyby zamiar zakłócić przebieg święta.

^bW dniu 27 bm. Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy zastosowała środek zapobiegawczy – areszt tymczasowy – wobec zatrzymanego w dniu 26 bm. studenta V roku Wydziału Matematyczno-Fizycznego Uniwersytetu Warszawskiego – Jerzego Macieja **Jurkiewicza**, pod zarzutem popełnienia przestępstwa z art. 164 § 2 i art. 170 kk.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do odpowiednich instancji partyjnych informacje dot. następujących osób:

– prof. dr. Józefa **Hurwica** – członka PZPR – dziekana Wydziału Chemicznego Politechniki Warszawskiej, redaktora naczelnego „Problemów”. Wymieniony na przestrzeni ostatnich kilku lat z ramienia różnych instytucji wyjeżdżał do szeregu krajów kapitalistycznych (NRF, Francja, Szwajcaria, Włochy). Utrzymuje kontakty z Izraelem. W rozmowach twierdzi, że najlepiej przyjmowany jest podczas pobytu w NRF. Po agresji Izraela na kraje arabskie wyrażał pogląd, że zerwanie stosunków dyplomatycznych z Izraelem jest poważnym błędem politycznym. Jego zdaniem Izrael został zmuszony do podjęcia kroków zapewniających mu możliwości dalszego istnienia. Nie ukrywa swych sympatii proizraelskich. Przez pracowników naukowych podejrzewany o popieranie studentów pochodzenia żydowskiego.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: areszt, stud[ent].

² **Bielawski Mirosław** (ur. 1934). Duchowny rzymskokatolicki. Absolwent historii na ATK (1969), wikariusz w parafii św. Jakuba w Warszawie, duszpasterz akademicki, katecheta. AIPN, 1005/4021.

– Ireny **Bakst** – bezpartyjnej – lektora języka rosyjskiego na Politechnice Warszawskiej. W okresie konfliktu na Bliskim Wschodzie, jak i obecnie, nie ukrywa swych sympatii proizraelskich. Utrzymuje szerokie kontakty z elementami syjonistycznymi. Jej zdaniem „Polska traci miliardy dla brudnych Arabów”. Rozpowszechnia pogłoski o szerzącym się w Polsce antysemityzmie. Nawiązując do wystąpień studenckich w m[iesią]cu marcu, twierdzi, że „reżim gomulizmu chwieje się pod uderzeniami młodocianych pięści”.

– Icka **Górkiera** – bezpartyjnego – inspektora BHP w Centralnym Związku Spółdzielczości Pracy. Wykazuje zdecydowane poglądy proizraelskie. Pochwala państwo Izrael, które, jak twierdzi, słusznie zrobiło, że nie dało się zaskoczyć przez kraje arabskie. W czasie ostatnich wystąpień studentów Uniwersytetu Warszawskiego aktywny udział w nich brali jego dwaj synowie i córka, którzy nie są studentami^ε.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 429–432, mps.

^ε Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętką o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.

1968 kwiecień 27, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 27 kwietnia 1968 r.

Tajne

**Dyrektor [Gabinetu]
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz**

Informacja nr 2

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 27 kwietnia 1968 roku

^bW dniu 27 kwietnia 1968 roku w skrzynkach pocztowych w różnych rejonach Warszawy znaleziono kilka egzemplarzy różnych ulotek wykonanych pismem maszynowym bądź odręcznie. Na uwagę zasługują następujące ulotki:

1) Pt. „Faszyzm nie przejdzie” (wykonana na maszynie).

W ulotce tej stwierdza się m.in.: „Wszystko wskazuje na to, że ludzie, którzy obecnie dążą do zdobycia władzy, będą działać z pozycji faszyzmu. Represje na uczelniach, w środowiskach naukowych i literackich, bezmyślna i zaciętrzewiona kampania propagandowa, wskazują kierunek dalszego rozwoju sytuacji. Jeszcze mamy coraz bardziej ograniczane możliwości sprzeciwu. Nie wskazujemy konkretnych form działalności. Apelujemy do twojej świadomości politycznej i odpowiedzialności moralnej”.

2) Pt. „Co się stało w marcu 1968 [r.]” (wykonana na maszynie).

Autor ulotki po omówieniu rozwoju wydarzeń, wysuniętych żądań, nawołuje: „Nie wolno zaprzestać walki o zwolnienie aresztowanych, uniewinnienie niesłusznie oskarżonych, cofnięcie relegacji i zaprzestanie dalszych represji”. Na zakończenie wysuwa następujące żądania:

- „domagamy się respektowania zasad socjalizmu”,
- „domagamy się jawności życia politycznego”,
- „domagamy się poszanowania praw”,
- „domagamy się przestrzegania zasad demokracji socjalistycznej”,
- „domagamy się liberalizacji stosunków ekonomicznych”,
- „domagamy się wolności nauki”,
- „domagamy się wolności kultury”,
- „domagamy się kategorycznie zaprzestania kroków zmierzających do wytworzenia w społeczeństwie podziałów rasowych”.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/2.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: ulotki.

„Kiedy młodzież Czechosłowacji wyszła na ulice – pisze NN autor – też posypały się aresztowania i represje, też rozpoczęto nagonkę prasową, też siły konserwatywne wygrażały społeczeństwu, kurczowo starając się utrzymać władzę. Pamiętamy, jak w czerwcu 1956 roku po strajku robotników poznańskich w całej Polsce nakazano masówki, na których potępiano, grozono i odcinano się od strajkujących. A potem przyszedł Październik. Wtedy zmarnowaliśmy szansę. Drugi raz jej nie zmarnujemy”.

3) Pt. „Analiza sytuacji panującej w środowisku studenckim i w całej Polsce po przemówieniu Władysława Gomułki z dnia 19 III 1968 [r.]” (wykonana na maszynie).

Ulotka zawiera m.in. następujące sformułowania: „Aby dopomóc siłom postępu, nie możemy zadowolić się ogólnikowymi obietnicami. Musimy wytrwale stać przy swoich żądaniach i wysuwać nowe. Wtedy pociągniemy za sobą innych. Nie wierzymy, że można jednocześnie rzucać oszczerstwa na pisarzy, naukowców i studentów, oszukiwać klasę robotniczą i jednocześnie chcieć szczerej dyskusji”.

4) Zaczynająca się od słów: „Artykuł 69 p[aragraf] 2 Konstytucji PRL” omawia sprawę antysemityzmu, stwierdzając, że „antysemityzm, z którym obecnie mamy do czynienia, nosi oficjalnie nazwę walki ze syjonizmem. (...) Dzisiejszy antysemityzm ma na celu odwrócenie uwagi społeczeństwa od dochodzących do głosu postępowych tendencji (...). Warto stale pamiętać, że stwarzanie kwestii żydowskiej, budzenie atmosfery społecznej, w której ekscesy antysemickie stają się możliwe, przeciwstawianie Polaków Żydom – jest sprzeczne z cytowanym artykułem konstytucji, jest na gruncie polskiego prawodawstwa – bezprawiem”.

5) Pt. „Odezwa” – występuje przeciwko aparatowi bezpieczeństwa, wskazując równocześnie, że „w życiu kraju panuje chaos. W PZPR istnieje rozłam – postępową część działaczy partyjnych sprzeciwia się zamianie socjalizmu w policyjną dyktaturę. W tych trudnych dniach od postawy każdego z nas zależy, czy zbudujemy socjalistyczne społeczeństwo wolności i dobrobytu, czy też czekają nas czasy terroru, cynizmu i kłamstwa”.

6) Pt. „Towarzysze” – skierowana jest do robotników i zawiera m.in. postulat „zapewnienia robotnikom prawa do obrony swych interesów za pośrednictwem niezależnych związków zawodowych”.

Charakter w[yżej] wymienionych ulotek wskazuje, że pochodzą one z jednego źródła, świadczyć mogą o tym apele zamieszczone na każdej z nich o „przeczytanie, przepisanie i danie innym do przepisania”.

Znaleziono po jednym egzemplarzu każdej z wymienionych ulotek.

° Uzyskano informacje, że kolportażem ulotek wykonanych za pomocą ręcznej drukarki na terenie Uniwersytetu Warszawskiego, zawiadamiających o zbiorce studentów w dniu 1 maja na pl. Powstańców Warszawy, zajmuje się studentka Wydziału Matematyczno-Fizycznego Uniwersytetu Warszawskiego **Ewa Puchalska**¹, która rozdaje je innym studentom do kolportażu. Równocześnie Puchalska informuje studentów, że w dniu

° Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: ustalenie autora ulotek.

¹ **Głowacka-Puchalska Ewa** (ur. 1948). Fizyk. Absolwentka XXIII LO w Warszawie, UW (1969). Zatrzymana (23 V 1968), aresztowana pod zarzutami z art. 170 kk, tj. „rozpowszechniania ulotek zawierających fałszywe wiadomości mogące wywołać niepokój publiczny”, skazana na rok więzienia i grzywnę, areszt uchylono w dniu wydania wyroku z powodu „niskiej szkodliwości społecznej czynu” (28 I 1969), w rewizji wykonanie kary zawieszono na 4 lata (8 VII 1969), amnestionowana (10 IX 1969). Członek ZHP (drużynowa 49. WDH). AIPN, 474/17; AIPN, 569/154; AUW, WMP 48559.

1 maja br. na pl. Powstańców Warszawy w czasie zbiórki może zostać odczytana rezolucja. Planowane jest przeprowadzenie rewizji i zatrzymanie w[yżej] wymienionej^d.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 433–436, mps.

^d *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

1968 kwiecień 27, Warszawa – Informacja sytuacyjna naczelnika Wydziału IV Komendy MO m.st. Warszawy ppłk. Jerzego Kwila

^aWarszawa, dnia 27 kwietnia 1968 r.

Tajne

^bDyrektor Departamentu IV
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

^cInformacja

Zaistniałe w miesiącu marcu wypadki warszawskie i związane z tym przemiany polityczne i społeczne w dalszym ciągu budzą zainteresowanie niektórych księży i środowisk klerykalnych.

^dSzereg księży, m.in. z parafii MBNP przy ulicy Nobla, wyraźnie jest zaniepokojonych faktem, że proces **oczyszczenia aparatu partyjnego i administracyjnego z syjonistów przebiega bardzo powoli i brak jest w nim widocznych zmian w aparacie centralnym**. Zdają oni sobie zarazem sprawę z tego, że proces odnowy jest procesem długim i wydarzenia marcowe tylko ten proces zapoczątkowały, ale z faktem przewleknięcia odsunięcia od władzy ludzi skompromitowanych, którzy w przeszłości działali na szkodę Polski, nie mogą się pogodzić.

Księża ci liczą i na to, że po oczyszczeniu aparatu partyjnego i rządowego wytworzy się dogodna atmosfera do ułożenia właściwych stosunków pomiędzy państwem a Kościołem, czego większość duchowieństwa bardzo pragnie.

^eZ niektórych wypowiedzi księży wynika, że księża młodzi zdają sobie sprawę z tego, że proces budowy socjalizmu jest w Polsce nieodwracalny, chcą oni jednak być traktowani na równi z ludźmi świeckimi, a dotychczas uważają, że traktuje się ich jak obywateli drugiej kategorii i to ich boli. Stąd liczą, że jeżeli pełnia władzy znajdzie się w rękach Polaków, to sytuacja ta się zmieni.

Ta grupa księży jest oburzona na kardynała **Wyszyńskiego**, że wypowiada się na temat wydarzeń marcowych, w której to sprawie nie jest kompetentny. Ich zdaniem **Wyszyński** nie powinien mieszać się do polityki, a pilnować jedynie spraw religijnych. Przewidują oni, że swoimi wystąpieniami **Wyszyński** wywoła atak władz na Kościół, na czym ucierpią jedynie księża na parafiach.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną odręcznie liczbą dziennika: JD-02145/68.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: T[owarzystwo] Wójcicki.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: t[owarzystwo] Kacprzak, wyciągi do teczek wydarzeń oraz 3 maja i aateczka W[arszawa]wy.

^d Z lewej strony dokumentu zaznaczono cały akapit i opatrzono odręczną adnotacją o treści: t[owarzystwo] Kacprzak, wyciąg doteczki wydarzeń.

^e Z lewej strony dokumentu zaznaczono cały akapit i opatrzono adnotacją o treści: t[owarzystwo] Kacprzak, wyciąg. W lewym dolnym rogu odręczna adnotacja o treści: 30 IV [1968 r.], Ug-01089/68.

Jeśli chodzi o politykę koła „Znak”, to szereg księży odcina się od niej, stwierdzając, że na czele tego koła stoją neofici powiązani z syjonizmem. Niektórzy jednak księża, jak proboszcz parafii Bożego Ciała na Kamionku ks. prof. Eugeniusz **Dąbrowski**¹, twierdzą, że przemówienie **Zawieyskiego** w sejmie było bardzo ciekawe i rzeczowe, wiele elementów zawartych w nim jest niepozbawione racji. Zdaniem tego księdza postawa **Zawieyskiego** wyrażona na sesji sejmu jest właściwa, bo gdy zważy się, że gdyby sejm miał go zwolnić ze stanowiska członka Rady Państwa, to lepiej się stało, że sam ustąpił. W ten sposób przynajmniej wyszedł moralnie zwycięsko i z honorem.

Solidaryzując się z **Zawieyskim**, ks. **Dąbrowski** zamierza złożyć mu wizytę kurtuazyjną w Skolimowie.

Odnosnie obchodów święta 1 Maja niektórzy księża w parafii MBNP obawiają się, aby w dniu tym nie doszło do rozruchów ulicznych.

Do pochodu 1-majowego szczególnie starannie w br. przygotowuje się Pax. Na terenie Paksu są podpisywane listy obowiązkowej obecności w pochodzie.

Wydział Spraw Zakonnych Kurii Warszawskiej polecił zorganizować wszystkim zgromadzeniom żeńskim prowadzącym otwarte kaplice – „delegację pielgrzymek” do Częstochowy na dzień 3 maja 1968 r. Z uzyskanych informacji wynika, że mają to być grupy kilku- lub kilkunastoosobowe.

W dniu 11 IV 1968 r. Wydział VII Karny Sądu Powiatowego dla Warszawy-Pragi wydał nakaz karny po rozpoznaniu w trybie nakazowym sprawy Barbary **Olszewskiej**, c. Jana, oskarżonej z art. 6a dekretu z dnia 5 VII 1946 r. o utworzeniu GUKPP[i]W o to, że będąc główną księgową Przedsiębiorstwa Barów Mlecznych w Warszawie, wydała polecenie maszynistce tego przedsiębiorstwa przepisania i odbicia na służbowym powielaczu 300 egz. nielegalnego druku tekstów religijnych (o pow[wyższym] podawaliśmy w informacji z dnia 26 I 1968 r., nr H-017/IV/68) i skazał ją na 300 zł grzywny z zamianą w razie nieściągalności na 6 dni aresztu zastępczego.

Sąd obciążył **Olszewską** kosztami postępowania.

W dniu 26 IV 1968 r. stwierdzono, że pracownica Związku Zawodowego Pracowników Handlu i Spółdzielczości Warszawa-miasto – ob. **B[...]** Janina [...] w minionych miesiącach zwracała się listownie do różnych ośrodków zagranicznych państw zachodnich, m.in. klerykałnych, z prośbą o nadsyłanie jej paczek żywnościowych (z margaryną), przedstawiając w fałszywym świetle swoją sytuację materialną.

Ponadto ustalono, że **B[...]** Janina dokonała samowolnego zapisu w dowodzie osobistym, dopisując sobie nieistniejące drugie dziecko, oraz sfalszowała dwie ankiety w sprawie wydania dowodów osobistych, przypisując sobie wyższe wykształcenie (mgr ekonomii), a w rzeczywistości wymieniona nie posiada nawet wykształcenia średniego.

[†] Z lewej strony dokumentu zaznaczono cały akapit i opatrzoną odręczną adnotacją o treści: 3 maj.

¹ **Dąbrowski Eugeniusz** (1901–1970). Duchowny rzymskokatolicki, bibliista. Studiował w WSD w Warszawie, UW, Oksfordzie, Cambridge, w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie (1926–1929), prof. bibliistyki w WSD w Warszawie (od 1929), dr hab. (1932), prof. UW (1932), wykładowca tajnego nauczania (UW, Uniwersytet Ziemi Zachodnich), działacz Ruchu Obrońców Pokoju (1945–1953), związany ze Stowarzyszeniem Pax, wiceprzewodniczący Komisji Intelktualistów i Działaczy Katolickich przy Komitecie Obrońców Pokoju (1951–1953), prof. KUL (1954–1958), proboszcz parafii Bożego Ciała na warszawskim Kamionku (1944–1970).

W związku z powyższym sprawa B[...] za pośrednictwem Wydz[iału] Paszportów i Dowodów Osobistych zostanie przekazana do KD MO Śródmieście celem wszczęcia dochodzenia o fałszerstwo dokumentów.

Odbito w 4 egz.

(-) ppłk J[erzy] Kwil[§]

Egz. nr 1 – dyr[ektor] Dep[artamentu] IV MSW

Egz. nr 2 – Kom[enda] St[ołeczna] MO wm.

Egz. nr 3 – Insp[ektorat] Kier[ownictwa]

Sł[użby] Bezp[ieczeństwa]

Egz. nr 4 – zbiór

Druk. I.Ch. Opr. K.L.

Nr masz. 1180

Źródło: AIPN, 01041/63, mf.

[§] Powyżej pieczętka o treści: Naczelnik Wydziału IV K MO m.st. Warszawy.

1968 kwiecień 27, Warszawa – Notatka służbowa dyrektora Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW Zygmunta Orłowskiego dotycząca sytuacji w zespole redakcyjnym „Folks Sztyme” wraz z aneksem (wnioskiem dyrektora Zygmunta Orłowskiego w sprawie odwołania Grzegorza Smolara z funkcji redaktora naczelnego „Folks Sztyme” z dnia 12 marca 1968 r.)

D-395/S/XXII/68^a

Poufne

^bNotatka służbowa
dot. sytuacji w czasopiśmie ZG TSKŻ „Folks Sztyme”

Pomimo zdjęcia ze stanowiska redaktora naczelnego „Folks Sztyme” G[rzegorza] Smolara sytuacja w tym czasopiśmie nadal nie uległa poprawie w zespole redakcji, składającym się z 26 osób. Wyrazem tego była m.in. próba złożenia demonstracyjnie przez cały zespół redakcyjny dymisji z powodu zwolnienia Smolara.

W redakcji panuje bałagan, nadal toleruje się syjonistyczne poglądy i stanowiska, których wynikiem jest takie redagowanie pisma, iż w sposób zawoalowany ma ono przeciwstawiać się linii partii. Np. numer gettowy „Folks Sztyme” został tak złożony (na pierwszej stronie fotos pogiętych krat), że wywołał on w środowisku żydowskim skojarzenia czasów hitlerowskich z obecną sytuacją w kraju. Potwierdzone to zostało na oficjalnym spotkaniu z przedstawicielami prezydium ZG TSKŻ w dniu 25 kwietnia br., w czasie którego sekretarz E[dward] Rajber i członek prezydium, a jednocześnie redaktor S[amuel] Tenenblatt¹ zgodnie stwierdzili, iż atmosfera w redakcji jest skandaliczna, wobec której są oni rzekomo bezsilni.

Wobec takiej sytuacji w dniu 24 kwietnia br. zwróciłem się do prezesa RSW „Prasa” tow. Galińskiego z propozycją podjęcia przez RSW „Prasa” środków, które pozwoliłyby na oczyszczenie zespołu redakcyjnego z elementów syjonistycznych. Dla realizacji tego

^a W środkowej części dokumentu pieczętka o treści: S.V.K. ... Wpł. dn. ... z wpisanymi odręcznie numerem: 499/68 i datą: 27 IV [19]68 r.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja: aa.

¹ **Tenenblatt Samuel (Szmul)** (1933–1982). Absolwent filozofii na UW (1957), dziennikarz w redakcji czasopisma „Folks Sztyme” (od 1961, kierownik redakcji dodatku młodzieżowego w języku polskim „Nasz Głos” do 1968, redaktor naczelny 1968–1982), działacz TSKŻ (organizator obozów i kolonii dla dzieci do 1968, członek prezydium ZG, wiceprzewodniczący ZG do 1982). Członek PZPR. Według dokumentów SB został zarejestrowany w kategorii „zab[ezpieczenie]” (17 XI 1966) przez Wydział III Departamentu III MSW, zmieniono kategorię rejestracji na TW ps. „Tamara” (23 II 1968), zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział II Departamentu III MSW (18 IX 1974), teczkę personalną i teczkę pracy TW zarchiwizowano (16 I 1975, tom I teczek pracy TW zarchiwizowano I 1974). W charakterystyce TW ps. „Tamara” (28 X 1969), zachowanej wśród zmikrofilmowanych dokumentów z teczek personalnej TW, starszy inspektor Wydziału III Departamentu III MSW ppłk Józef Caban stwierdził, że S. Tenenblatt został „pozyskany w dniu 17 XI 1964 r. w celu rozpoznania działalności syjonistycznej wśród osób zatrudnionych w instytucjach żydowskich i zaangażowanych w działalność TSKŻ”. Za współpracę z SB TW ps. „Tamara” był wynagradzany pieniędzmi. S. Tenenblatt był inwigilowany w ramach KE krypt. „Inspirator” przez Wydział II Departamentu III MSW (I 1975–V 1976), zmieniono kategorię rejestracji na KO (13 V 1976), sprawę zdjęto z ewidencji i przekazano do archiwum (20 I 1984) w związku ze śmiercią KO (IX 1982). AIPN, 001043/597.

nawiązałem do zaleceń VII Plenum KC i zaproponowałem ograniczenie ilości etatów w „Folks Sztyme”, co umożliwiłoby usunięcie z niej najbardziej aktywnych, ewidentnych nosicieli poglądów syjonistycznych.

Ponadto zgłosiłem propozycję przekształcenia w dalszej perspektywie działania czasopisma „Folks Sztyme” na tygodnik lub nawet miesięcznik, podobnie jak to ma miejsce w odniesieniu do prasy innych mniejszości narodowych (np. białoruskiej, ukraińskiej, słowackiej); z wnioskiem takim Departament Społeczno-Administracyjny MSW wystąpił do kierownictwa KC PZPR w lipcu 1967 r.

Tow. Galiński stwierdził, że RSW „Prasa” nie sprawuje merytorycznego nadzoru nad „Folks Sztyme”, nawet nie czytuje tej gazety, lecz mimo to moje uwagi uważa za cenne. Jednocześnie dodał, że nie uważa za słuszne zmniejszenia etatów w omawianej redakcji, jest raczej skłonny iść na koncepcję zmiany częstotliwości wydawania pisma na tygodnik.

Na moją uwagę, że propozycja ta – jako wymagająca dłuższego czasu – odwlecze uporządkowanie niepokojącej sytuacji politycznej w redakcji i że realizacja jednej propozycji nie wyklucza drugiej – tow. Galiński stwierdził, iż musi porozumieć się w tej sprawie z kierownikiem Biura Prasy KC PZPR tow. Olszowskim².

Dzisiaj tow. Galiński powiadomił mnie, że tow. Olszowski miał stwierdzić, iż nie widzi możliwości i potrzeby zmieniać w obecnej chwili częstotliwości wydawania „Folks Sztyme”, a jeżeli chodzi o stan etatowy redakcji, to jest on mniejszy niż w innych redakcjach i dlatego też nie jest celowe zmniejszanie tam etatów.

Z tow. Olszowskim nie rozmawiałem, dlatego nie wiem, czy wyżej wymieniona rozmowa miała taki przebieg, jaki zaprezentował mi tow. Galiński.

Z uwagi na to, że sytuacja polityczna w redakcji i w piśmie jest zła i ujemnie oddziałuje nie tylko na kraj, lecz także na zagranicę (ok. 25 proc. nakładu „Folks Sztyme” sprzedaje się w państwach kapitalistycznych), chociaż sprawa ta nie należy bezpośrednio do kompetencji departamentu – uprzejmie proszę o udzielenie pomocy w przeprowadzeniu względem redakcji i czasopisma przedstawionych na wstępie wniosków.

Warszawa, dnia 27° kwietnia 1968 r.

Dyrektor Departamentu
(-) Z[ygmunt] Orłowski

Źródło: AIPN, 1585/7248, k. 24–25, mps.

^{c-c} *Wpisano odręcznie.*

² **Olszowski Stefan** (ur. 1931). Filolog, polonista. Absolwent UŁ, działacz ZMP, ZSP, przedstawiciel ZSP w Międzynarodowym Związku Studentów w Pradze (1956), przewodniczący Rady Naczelnej ZSP (XI 1956–III 1960), sekretarz KW PZPR w Poznaniu (III 1960–IX 1963), kierownik Biura Prasy KC PZPR (IX 1963–XI 1968), sekretarz KC PZPR (XI 1968–XII 1971, XII 1976–II 1980, VIII 1980–VII 1982), minister spraw zagranicznych (XII 1971–XII 1976, VII 1982–XI 1985), ambasador PRL w NRD (III–XI 1980), członek PZPR (od 1952, członek KC VI 1964–VII 1986, członek BP KC XII 1970–II 1980, VIII 1980–XI 1985), poseł na Sejm PRL (1969–1980).

^aWniosek
w sprawie odwołania z funkcji redaktora naczelnego
„Folks Sztyme” Grzegorza Smolara

Departament Społeczno-Administracyjny MSW, nadzorujący działalność TSKŻ i jego organu prasowego, zgłasza ponowny wniosek o odwołanie Grzegorza Smolara z funkcji redaktora naczelnego gazety „Folks Sztyme”.

Jednym z organizatorów i prowodyrów ekscesów grupy studentów UW był Aleksander Smolar, syn redaktora naczelnego organu ZG TSKŻ w Polsce „Folks Sztyme” – Grzegorza Smolara. A[leksander] Smolar był „aktywistą” klubu „Babel”, z członków którego rekrutowała się poważna grupa inspiratorów antypartyjnych i antypaństwowych zajęć na Uniwersytecie Warszawskim.

Niewątpliwą odpowiedzialność za taką właśnie postawę syna ponosi jego ojciec – Grzegorz Smolar.

Nie jest przypadkiem wyraźna zbieżność zachodząca między rolą, jaką odegrał w ostatnich wydarzeniach młody Smolar, a linią i poglądami politycznymi jego ojca.

Od z górą 2 lat „Folks Sztyme”, kierowane przez Grzegorza Smolara, reprezentuje – w zawołowany, lecz odczuwalny i widoczny sposób – linię prosyjonistyczną i proizraelską, linię sugerującą niewłaściwy stosunek naszej partii i władz państwowych do Izraela i jego polityki oraz do środowiska żydowskiego w Polsce.

Wyrażało się to i wyraża w braku planowej, systematycznej i merytorycznej polemiki i odporu wobec oszczerczej kampanii ośrodków syjonistycznych i ich prasy, usiłujących naród polski uczynić choć w części odpowiedzialnym za eksterminację Żydów polskich w okresie okupacji hitlerowskiej oraz zarzucających władzom PRL rozpętanie rzekomego antysemityzmu w okresie powojennym.

Rzadkie i nieudolne próby tej polemiki ze strony „Folks Sztyme” były w wielu wypadkach rezultatem poważnego nacisku politycznego i administracyjnego wobec kierownictwa tej gazety.

W okresie ^bbezpośrednio po^b agresji Izraela na kraje arabskie „Folks Sztyme” przejął na siebie rolę „wiarygodnego informatora” środowiska żydowskiego w Polsce o wydarzeniach na Bliskim Wschodzie. Znalazło to wyraz w:

1. Opracowywaniu serwisu informacyjnego na podstawie doniesień agencji zachodnich, przedstawiających Izrael jako ofiarę agresji arabskiej; a gdy z urzędu zapobieżono temu –

2. Preparowaniu doniesień agencyjnych PAP o sytuacji na Bliskim Wschodzie, m.in. poprzez pomijanie ostrzejszych fragmentów tych doniesień skierowanych przeciwko Izraelowi i syjonizmowi.

3. Niepublikowaniu i opóźnianiu oświadczeń, np. rządu PRL, referatu tow. Gomułki na VI Kongresie Związków Zawodowych, lub w pomijaniu milczeniem oświadczeń popędzających agresję Izraela, np. z narady partii komunistycznych w Moskwie.

^a Powyżej odręczna adnotacja o treści: SM-457/68.

^{b-b} Przekreślono.

4. Dobieraniu oświadczeń różnych partii i organizacji niepotępiających Izraela jako agresora, przy czym wyraźnie faworyzowano rozłamową grupę w K[omunistycznej] P[artii] Izraela – Mikunisa-Sneha.

Należy tu dodać, że Grzegorz Smolar, przebywając w początkach 1967 r. w Izraelu jako gość redakcji „Kol Haam” (organ KPI Mikunisa-Sneha), wygłosił proizraelskie i solidaryzujące się z poglądami [grupy] Mikunisa-Sneha przemówienie, które wywołało protesty dyplomatyczne niektórych państw arabskich.

Symptomatyczny jest jednocześnie niechętny stosunek Smolara i „Folks Sztyme” do tow. Wilnera – sekretarza KC KPI reprezentującego internacjonalistyczny kierunek w KPI.

Charakterystyczne, że nie zanotowaliśmy żadnej reakcji ze strony Grzegorza Smolara na antypolskie, antyradzieckie i proizraelskie wystąpienia redaktorów „Folks Sztyme” – Tenenblatta, Tenenbauma i Sobelmana, w czasie spotkania młodzieży z klubu „Babel” z redaktorem M[ieczysławem] Rakowskim w dniu 7 VI 1967 r.

W ciągu ostatnich miesięcy redagowany pod kierownictwem Grzegorza Smolara „Folks Sztyme” skrzętnie pomija milczeniem komunikaty PAP i doniesienia naszych korespondentów o nieludzkich i faszystowskich aktach gwałtu ze strony władz i wojsk Izraela wobec ludności arabskiej na okupowanych terytoriach i w samym Izraelu.

Natomiast odpowiednio wyekspozowana została w „Folks Sztyme” wizyta premiera Eszkola w USA, jego rozmowy z Johnsonem i obietnice amerykańskie w sprawie pomocy wojskowej dla Izraela.

Obecnie nadal nie publikuje się artykułów przeciwstawiających się syjonistycznej nagonce wobec narodu polskiego rozpętanej w prasie izraelskiej i zachodniej.

Trzeba podkreślić, że w wyniku stanowczego nacisku na prezydium ZG TSKŻ, a także ujawnienia na posiedzeniu zespołu partyjnego ZG TSKŻ proizraelskiej linii „Folks Sztyme”, kierowanego przez Grzegorza Smolara, zamieścił on kilka artykułów na temat Izraela, ukrywając się pod pseudonimem „Aszkenazy”. Fakt ten wywołał wśród części aktywu TSKŻ znającego prawdziwe nazwisko autora artykułów szereg różnorodnych komentarzy i pytań w rodzaju: dlaczego takich właśnie publikacji Grzegorz Smolar nie podpisuje swoim nazwiskiem.

Postawa politycznej obojętności wobec jawnie wrogich wystąpień członków zespołu redakcyjnego „Folks Sztyme”, sprzyjanie, sympatyzowanie i wyrażanie poglądów o charakterze prosyjonistycznym, brak politycznej odpowiedzialności za treść redagowanego pisma – wszystko to potwierdza słuszność zgłoszonego już przez Departament Społeczno-Administracyjny MSW wniosku o odwołanie Grzegorza Smolara z funkcji naczelnego redaktora „Folks Sztyme”.

Warszawa, dnia ^c12^e marca 1968 r.

Dyrektor Departamentu
(–) Z[ygmunt] Orłowski

Źródło: AIPN, 1585/7248, k. 21–23, mps.

^{c-c} Wpisano odręcznie.

1968 kwiecień 27, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Tadeusza Szlubowskiego z doniesienia KP ps. „K” dotycząca komentarzy na temat zmian kadrowych po wydarzeniach marcowych

Źródło: „K”¹

Warszawa, dnia 27 kwietnia 1968 r.

Przyjął: T[adeusz] Szlubowski

Tajne

Egz. nr ^a2^a

^bDoniesienie informacyjne

Co i raz się słyszy i czyta, że taki to a taki obywatel został zwolniony ze stanowiska lub wykluczony z szeregów partii i zwolniony z zajmowanego stanowiska. Nawet niekiedy można usłyszeć i przeczytać wzmianki, iż osoby szczególnie niebezpieczne lub takie, które spowodowały duże straty materialne i zrobiły dużo złego dla ustroju, narodu polskiego i gospodarki narodowej, zostaną pociągnięte do odpowiedzialności.

I. W rozmowach z ludźmi (środowisko nauczycieli) niekiedy można spotkać się z niepokojem, czy ci ludzie, którym udowodniono przestępstwo materialne lub ideowo-polityczne, zostaną należycie i przykładowo ukarani. Samo zwolnienie z pracy lub wykluczenie z partii jest niekiedy karą zbyt niską. A bywa i tak, że ktoś zwolniony został z jednego stanowiska, ale utrzymał się jeszcze na innym lub też otrzymał inne, może trochę niższe. Tak było z A[damem] Brombergiem, którego zdjęto z dyrektora PWN, ale zatrudniono jako wicedyrektora PZWS (ostatnio pozbawiono go i tej posady). Prof. Brus nie uczy na UW, ale uczy w Instytucie Matematycznym PAN. A czy St[efana] Żółkiewskiego pozbawiono wszystkich jego funkcji?

II. Dlaczego nie pociąga się do odpowiedzialności i innych członków komitetu redakcyjnego WEP na czele z przewodniczącym komitetu redakcyjnego prof. B[ogdanem] Suchodolskim? Przynajmniej, jak do tej pory, prasa nic na ten temat nie pisała. Te sprawy wymagają chyba wyjaśnienia.

Może ze względów organizacyjno-taktycznych nie można wszystkiego od razu załatwić. To można zrozumieć. Ale ludzie obawiają się, żeby nie skończyło się tylko na karuzeli, tzn. na zamianie miejsc. Dlatego w stosunku do ludzi, którym udowodniono przestępstwa, winny być wyciągnięte nie tylko konsekwencje natury administracyjno-dyscyplinarnej, ale i karno-materialnej.

III. Członek grupy doktoranckiej Inst[ytutu] Matematycznego PAN Hillar Henryk, Żyd, w dniu 22 kwietnia br. robił uwagi w rodzaju: „Polska inteligencja strajkuje”. Zapytany, o co chodzi – nie potrafił wyjaśnić lub może nie chciał wyjaśnić. Nie sprecyzował też, o jaką inteligencję chodzi. Atmosfera w tej grupie jest dość niesprzyjająca wszystkim posunięciom partii i administracji. Wiadomości o wiecach i masówkach klasy robot-

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Wydz[iał] III Dep[artamentu] III.

¹ KP ps. „K” – brak danych umożliwiających identyfikację.

niczej, o masowym wstępowaniu do partii są komentowane z ironią i wieloznaczącymi uśmieszkami.

IV. Bardzo dobrze został przyjęty artykuł rektora... prof. Seidlera, gdzie został skrytykowany system wychowawczy w wyższych szkołach oraz dotychczasowa ocena pracowników dydaktyczno-naukowych tylko za ich prace naukowe.

„K”

Uwagi:

KP „K”, uzupełniając swą informację, podał, że studenci Studium Nauczycielskiego z ul. Stawki 5 będą brać udział w pochodzie pierwszomajowym tuż za kolumną Ministerstwa Oświaty. Nastroj wśród tego środowiska akademickiego wg „K” jest bardzo dobry i nie spostrzegł on wśród nich nic podejrzanego i mogącego zakłócić uroczystości pierwszomajowe w czasie manifestacji. Niemniej jednak cała kadra pracowników naukowych otrzymała zalecenie, [aby] wziąć udział w pochodzie razem ze studentami swej uczelni w taki sposób, aby dopilnowywać i nie pozwalać do ich kolumny dołączać się osobom obcym oraz nie dopuszczać do żadnych zakłóceń.

Odb. w 2 egz.

Druk. H.Z./Opr. S.T./II

Inspektor Wydziału III

(-) kpt. T[adeusz] Szlubowski

Źródło: AIPN, 0204/520, t. 1, k. 286–287, mps.

1968 kwiecień 27, Warszawa – Doniesienie informatora ps. „Wyrwicz” dotyczące pogłoszek na temat planów zakłócenia obchodów święta 1 Maja

“W ostatnich dniach szerzy się pogłoska, jakoby siły opozycyjne względem partii i rządu przygotowywały kontrdemonstrację i pochód w dniu 1 maja. Dr Gajowniczek z przychodni lekarskiej [przy] ul. Paca powiedział, że w dniu 1 maja „lepiej siedzieć w domu, bo można będzie oberwać”. Jest on przekonany, że tego dnia dojdzie do starć i ulicznych zamieszek. Twierdzi, że sporo ludzi nadal krytycznie i negatywnie odnosi się do niektórych decyzji władz. Jego zdaniem akcja zwalniania Żydów jest manewrem mającym na celu odwrócenie uwagi od innych ważniejszych problemów – przede wszystkim złej sytuacji ekonomicznej. Poza małymi wyjątkami zwalnia się Żydów z niskich na ogół stanowisk. Ministrów się nie rusza (Jabłoński), wicepremier Szyr. Zwolnienie Billiga i Kutina, zdaniem rozmówcy, nie załatwiło problemu. Z poważnymi zastrzeżeniami przyjmuje informacje o nadużyciach, nieudolności itp., którymi motywowane są zwolnienia. „Jeśli to prawda, dlaczego tak długo tolerowano świństwa”. „Czyżby władze o tym poprzednio nie wiedziały?”. Dr Gajowniczek uważa, że oczyszczenie atmosfery i przywrócenie zaufania do władz może nastąpić jedynie po dalszych, radykalnych zmianach na wszystkich kluczowych stanowiskach w partii i rządzie, podobnie jak to miało miejsce w Czechosłowacji. Gajowniczek twierdzi, że w oficjalnym pochodzie mają brać udział tylko delegacje aktywistów z konkretnych zakładów pracy.

Bogusław Chelchowski, ul. [...], b[yl]y pracownik handlu, twierdzi, że „1 maja będzie krwawy”. Pogląd ten wysnuł po rozmowach ze znajomymi pracownikami z FSO. Na tamtym terenie znajduje się grupa robotników, która ma zamiar podczas pochodu 1-majowego zorganizować wiec przeciwko kierownictwu partyjnemu. Podobno mają domagać się dymisji sekretariatu KC. Chelchowski opowiadał, że na terenie FSO podczas wiecu załogi grupa robotników niezadowolonych z polityki wewnętrznej państwa zniszczyła spychaczami pewną ilość samochodów „Syrena”.

Dr Nowak (kier[ownik] przychodni kolejowej, ul. Nowogrodzka) zwierzył się ze swoich obaw dotyczących obchodów 1 Maja. Podobno szykowane są manifestacje protestujące przeciwko „ingerowaniu władz” w sprawy nauki i kultury. Zdaniem dr. Nowaka, jeśli istotnie dojdzie do tego rodzaju wystąpień, grozi miastu fala zamieszek znacznie groźniejszych niż marcowe. Nowak uważa decyzję partii w sprawie obchodów 1-majowych za ryzykowną w obecnej napiętej sytuacji politycznej. Należy zrezygnować z ulicznego pochodu – defilady. Obchody ograniczyć do uroczystych akademii w pomieszczeniach zamkniętych. Defilada uliczna, zdaniem ww., może być znakomitą okazją dla elementów wrogich i prowokatorów do wywołania rozruchów, których skutki mogą być nieobliczalne i tragiczne.

^a Powyżej z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Źródło: „Wyrwicz”. Przyjął: M.K., 3 egz. W środkowej części dokumentu odręczna adnotacja o treści: Doniesienie. Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Warszawa, dnia 27 IV 1968 r.

Eugeniusz Lachowski¹, pracownik naukowy politechniki, opowiadał o pogłoskach i nastrojach panujących wśród studentów. Mimo uspokojenia umysłów i przywrócenia dyscypliny studiów wyczuwa się pewien stopień napięcia. Lachowski nie wyklucza możliwości, że niektóre grupy studenckie mogą podjąć próbę wywołania ulicznych zająć w dniu 1 maja. 1 maja będzie, według rozmówcy, poważną próbą, czy władze uporały się skutecznie z opozycją i czy mają po swojej stronie pełną, całą opinię społeczną.

Pracownik TSKŻ Gruber skarżył się na objawy antysemityzmu wśród ludzi, którzy dawniej życzliwie odnosili się do Żydów. Jest to, jego zdaniem, wynik ataków prasy na organizacje żydowskie, m.in. TSKŻ, oraz publikowania artykułów opisujących oszustwa i malwersacje popełniane przez Żydów. W artykułach tych na pierwszy plan wysuwa się sprawę pochodzenia w taki sposób, iż sugeruje się, że kwestia pochodzenia przesądza o postawie moralnej człowieka. „Każdy Żyd – według tego schematu – mówił zdenerwowany Gruber – to oszust i karierowicz”. Publikowanie takich artykułów podsyca antysemityzm i jest pożywką dla najbardziej zawziętych rasistów – stwierdził rozmówca. Uważa on, że w niedługim czasie zostaną rozwiązane wszystkie instytucje żydowskie, łącznie z Teatrem Żydowskim. Budynek przy ul. KRN wznoszony przy pomocy funduszy „Joint” stoi niewykończony. „Joint” przekazał w swoim czasie na budowę tego obiektu 250 tys. dolarów. Teraz nikt nie wie, co będzie dalej.

W [T]SKŻ złożył wizytę Eugeniusz Szmulewski, który kupił w wydawnictwie „Idisz Buch” książkę w języku żydowskim o wojnie w Hiszpanii. Gruber wypytywał się o Szmulewskiego, interesując się powodami usunięcia wspomnianego z MO. Zasięgał o nim opinii, czy jest on porządnym człowiekiem. Szmulewski siedział w siedzibie wydawnictwa przy stole z jakimś pracownikiem tej placówki i prowadził z nim ożywioną rozmowę.

27 IV [19]68 [r.]

„Wyrwicz”

Źródło: AIPN, 00170/530, t. 1, k. 172–174, rkps.

¹ **Lachowski Eugeniusz** (ur. 1923). Inżynier mechanik. Więzień KL Auschwitz, absolwent PW (1952), wykładowca PW (m.in. w latach 80. kierownik Zespołu Rysunku Technicznego w Zespole Podstaw Konstrukcji Maszyn Instytutu Mechaniki Technicznej). AIPN, 728/54011.

1968 kwiecień 29, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 29 kwietnia 1968 roku

Tajne

^b**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz**

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 29 kwietnia 1968 roku

Wśród studentów Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego zanotowano wypowiedzi, że nadzieje na zapowiadaną odnowę życia polityczno-społecznego w Polsce nie spełniają się. Szereg studentów z tego wydziału lansuje poglądy, że nadchodzi okres „zaostżenia kursu”. Objawem tego zjawiska, według ich zdania, ma być brak bezpośrednich i szczerych spotkań przedstawicieli najwyższych władz partyjnych i państwowych ze studentami oraz niewyjaśnianie społeczeństwu takich problemów jak:

- zmiany personalne w najwyższych organach partyjnych i państwowych,
- odpowiedzialność karna osób, które zostały zdjęte z zajmowanych stanowisk w Ministerstwie Handlu Zagranicznego, Kultury i Sztuki i innych, i dokonały tam poważnych nadużyć.

Z tych właśnie względów, jak to wynika z posiadanych informacji, studenci Uniwersytetu Warszawskiego zamierzają pod firmą ZSP przystąpić do wydawania własnego pisma – biuletynu, który podejmie wymienioną problematykę.

Z jednoźródłowej, niepotwierdzonej informacji wynika, że wśród studentów Wydziału Elektrycznego Politechniki Warszawskiej kolportowana jest „z ręki do ręki” ulotka zwołująca wiec studentów PW w dniu 1 maja o godzinie 8.00 przed Gmachem Głównym uczelni przy pl. Jedności Robotniczej. Ulotka ta ma być także kolportowana wśród mieszkańców akademika przy ul. Grójeckiej 39. Informacja znajduje się w aktywnym sprawdzaniu.

Studenci zagraniczni studiujący na wyższych uczelniach warszawskich w dniu 1 maja zbierają się przed klubem Trzy Kontynenty i stąd mają udać się na pochód pierwszomajowy. W czasie spotkania komitetu organizacyjnego, na którym omawiano sprawę udziału studentów zagranicznych w pochodzie, grupa studentów indonezyjskich wystąpiła z propozycją, aby po przejściu przed trybuną udać się zwartą grupą pod Ambasadę USA w Warszawie i zorganizować manifestację przeciwko wojnie w Wietnamie. Pro-

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/2.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: *t[owarzysz] Kobryń.*

pozycja ta została poparta przez dość dużą grupę innych studentów z krajów Trzeciego Świata. Z tych względów należy liczyć się z możliwością (podobnie jak to miało miejsce w roku ubiegłym) zorganizowania manifestacji przed budynkiem ambasady USA.

Student Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego **Bogusław Zagórski** – organizujący na terenie uczelni Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Arabskiej – przystąpił do nawiązywania kontaktów z placówkami dyplomatycznymi państw arabskich, akredytowanymi w Warszawie. W ambasadzie Zjednoczonej Republiki Arabskiej kontakt nawiązał z konsulem Muchtarem. W czasie spotkania obok **Zagórskiego** udział wzięli pozostali członkowie zarządu T[owarzystwa] P[rzyjaźni] P[olsko]-Arabskiej – Ewa **Machut**^c i Barbara **Wrona**. **Zagórski** prosił konsula o dostarczenie materiałów propagandowych oraz filmów dokumentalnych, **Muchtar** obiecał dostarczyć żądane materiały. Równocześnie poinformował wymienionych, że w Z[jednoczonej] R[epublice] A[rabskiej] w najbliższym czasie powstanie Towarzystwo Przyjaźni Arabsko-Polskiej i ono właśnie za pośrednictwem ambasady będzie dostarczało do Polski odpowiednie materiały. Po spotkaniu konsul interesował się, czy wymienieni studenci nie są pochodzenia żydowskiego, gdyż jak stwierdził, „na takich właśnie wyglądają”.

Proboszcz parafii Bożego Ciała ks. prof. Eugeniusz **Dąbrowski** w przeciwieństwie do wypowiedzi wielu innych księży, którzy uważają, że na czele koła „Znak” znajdują się „neofici powiązani z syjonizmem”, popiera stanowisko Jerzego **Zawieyskiego**. Jego zdaniem wystąpienie **Zawieyskiego** w sejmie świadczyło o dużej odwadze, było rzeczowe i niepozbawione racji. Solidaryzując się z nim, ks. **Dąbrowski** ma zamiar złożyć mu wizytę kurtuazyjną w Skolimowie.

Wśród księży z parafii pw. M[atki] B[oskiej] N[ieustającej] P[omocy] przy ul. Nobla zanotowano wypowiedzi, że proces oczyszczania aparatu partyjnego i administracyjnego z elementów syjonistycznych przebiega bardzo powoli. Księża liczą na to, że po oczyszczeniu aparatu partyjnego i państwowego wytworzy się dogodna atmosfera do ułożenia właściwych stosunków między państwem a Kościołem. Z tych powodów krytycznie oceniają stanowisko kardynała Stefana **Wyszyńskiego**, który „nie będąc kompetentnym, zabiera głos w sprawach wydarzeń studenckich”. Ich zdaniem Wyszyński nie powinien mieszać się do polityki, a pilnować jedynie spraw religijnych.

W dniu 28 kwietnia br. w kościołach warszawskich odczytywano z ambon list episkopatu Polski „O laicyzacji” bez wrogich komentarzy. W większości skontrolowanych kościołów zachęcano wiernych do indywidualnych wyjazdów na dzień 3 maja br. na Jasną Górę, gdzie odbyć się mają ogólnopolskie uroczystości maryjne.

W dniu 3 maja br. w kościołach warszawskich ma być odczytywane tzw. Słowo episkopatu Polski do duchowieństwa i wiernych na uroczystość 3 maja na Jasnej Górze i we wszystkich świątyniach. „Słowo” zawiera między innymi następujące sformułowania:

„Biskupi polscy w swoich listach wielkopostnych zwracali uwagę Ludu Bożego na niektóre objawy współczesnego życia i największe zagrożenie moralne. Istnieje wiele z nich, że wystarczy przypomnieć zagrożenie naszej wiary przez narzucony przemocą ateizm i laicyzację oraz narastające zobojętnienie religijne. (...) W tym wzrastającym na sile morzu niewiary, nienawiści, rozwiązłości i nietrzeźwości może utonąć boży dar wolności, gdyż pęta niewoli nałożymy sobie sami, obezwładnieni moralną słabością

^c *W oryginale: Machud.*

i bezwolą. Przecież poniżenie poziomu moralnego było ongiś jedną z przyczyn utraty politycznej wolności”.

„Słowo” nawiązuje do minionego Milenium i wspomina o poparciu udzielanym dla akcji milenijnej przez kurie rzymską.

W dniach 26–27 kwietnia w wielu rejonach miasta ujawniono wykonane za pomocą ręcznej drukarenki ulotki o następującej treści:

„Konstytucja PRL głosi: «PRL zapewnia obywatelom wolność słowa, druku, zgromadzeń i wieców, pochodów i manifestacji. Artykuł 71». Razem ze studentami i robotnikami 1 maja wszyscy do walki o demokrację i poszanowanie konstytucji”.

Zatrzymany w dniu 25 bm. student V roku Wydziału Matematyczno-Fizycznego Uniwersytetu Warszawskiego Jerzy Maciej **Jurkiewicz** (aresztowany 26 bm. przez Prokuraturę Wojewódzką dla m.st. Warszawy) w toku przesłuchania w charakterze podejrzanego przyznał się do brania udziału w działalności tzw. komitetu studenckiego UW z ramienia Wydziału Matematyczno-Fizycznego UW. Ponadto przyznał się do przewodniczenia w dniu 28 marca br. na nielegalnym wiecu studentów Uniwersytetu Warszawskiego w sali Auditorium Maximum. Na wiecu tym wspólnie z uprzednio aresztowanym studentem IV roku Wydziału Matematyczno-Fizycznego UW **Bronisławem Czarnochą** odczytał rezolucję w sprawie postulatów ekonomicznych, w opracowaniu której brał udział. Z jego inicjatywy zapadła również uchwała o zorganizowaniu nowego nielegalnego wiecu w dniu 22 kwietnia br.

Jurkiewicz przyznaje się do wykonania kilkudziesięciu egzemplarzy ulotek o następującej treści: „Robotnicy – Gołędzinów bije studentów w «waszym imieniu» – protestujcie”. Ulotki te zamierzał rozkolportować na terenie warszawskich zakładów przemysłowych. Z zamiaru zrezygnował z powodu braku możliwości dotarcia do środowiska robotniczego, niszcząc ulotki. W domu wymienionego pozostały kalki, które zakwestionowano w czasie rewizji. Jurkiewicz przyznaje się do utrzymywania kontaktu z Janem **Lityńskim**, Jackiem **Kuroniem** i Karolem **Modzelewskim**.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do instancji partyjnych informacje dotyczące następujących osób:

1. Jakuba **Bata**¹ – członek PZPR – kierownik Rady Technicznej w Przedsiębiorstwie Projektowym „Prozamet”. Wymieniony utrzymywał szerokie kontakty z pracownikami Ambasady Izraela w Warszawie. W Izraelu posiada rodzinę, z którą utrzymuje ożywioną korespondencję. Nie ukrywa swych proizraelskich poglądów.

2. Juliusza **Wilskiego**² – bezpartyjny – kierownik zespołu w Wydziale Architektury i Budownictwa Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy. Utrzymywał kontakty z Ambasadą Izraela w Warszawie, otrzymując od jej pracowników wartościowe prezenty. Z Izraela otrzymuje paczki od organizacji syjonistycznych.

¹ **Bat Jakub** (ur. 1912). Inżynier. Pracownik Przedsiębiorstwa Projektowania i Dostaw Inwestycyjnych „Prozamet” i Biura Projektowo-Technologicznego Przemysłu Motoryzacyjnego „Motoprojekt” w Warszawie (1955–1969). Rejestrowany przez SB w ramach sprawy obiektowej krypt. „Jordan” (1967), inwigilowany przez Wydział II K MO m.st. Warszawy w ramach KE z powodu kontaktów z dyplomatami Izraela (1967–1970), na emigracji w Szwecji (od 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0224/143; AIPN, 1268/19410, t. 1–2.

² **Wilski Juliusz** (ur. 1923). Architekt. Absolwent Wydziału Architektury PW (1951), kierownik zespołu w Wydziale Architektury Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy, generalny projektant, kierownik pracowni w Biurze Planowania Rozwoju Warszawy, dr nauk technicznych PW (1972). AIPN, 1005/52758.

3. Janiny **Rzeszowicz** – członek PZPR – docent w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Warszawie. W 1962 roku podczas pobytu w Izraelu ufundowała specjalną nagrodę dla najlepszego muzyka żydowskiego. Utrzymywała zażyłe kontakty z pracownikami Ambasady Izraela w Warszawie, zapraszając ich na przesłuchania absolwentów PWSM w charakterze „gości honorowych”.

4. Fani **Bobrow**³ – członek PZPR – pracownik umysłowy Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Wymieniona utrzymywała stały kontakt z pracownikami Ambasady Izraela w Warszawie. Swoje kontakty z ambasadą starała się ukrywać przed otoczeniem, przychodząc do placówki dyplomatycznej, starannie się kontrolowała. Do ambasady uczęszczał również jej syn⁴. W czasie agresji Izraela na kraje arabskie nie ukrywała swej radości z odnoszonych przez armię izraelską zwycięstw. Równocześnie z oburzeniem piętnowała stanowisko rządu PRL w sprawie zerwania stosunków dyplomatycznych z państwem Izrael^d.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 438–443, mps.

^d *Poniżej z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

³ **Bobrow Fania** (z d. **Niclich**) (ur. 1915). Cenzor w GUKPPiW (VII 1953–VIII 1968), na emigracji (od IX 1968). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/21077.

⁴ **Bobrow Julian** (ur. 1945). Student I roku Wydziału Chemii PW, referent administracyjny w MPO w Warszawie, pomocnik techniczny w Instytucie Tworzyw Sztucznych w Warszawie, na emigracji (od VI 1968), w Izraelu, absolwent ekonomii na uniwersytecie w Hajfie. Inwigilowany przez Departament III MSW w związku z działalnością w klubie „Babel” (1967–1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 01224/1543; AIPN, 1268/21078.

1968 kwiecień 29, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB pplk. Władysława Rutki

^aWarszawa, dnia 29 kwietnia 1968 roku

Tajne

^bDyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz

Informacja nr 2

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 29 kwietnia 1968 roku

W środowisku literackim na terenie Warszawy przedmiotem ożywionych dyskusji jest sprawa restrykcji zastosowanych przez władze wobec szeregu pisarzy. Powtarzana jest pogłoska, że w Urzędzie Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk znajduje się lista około 50 pisarzy, którzy mają zakaz jakichkolwiek publikacji. Wśród w ten sposób restrykowanych pisarzy wymienia się nazwiska: Seweryna Pollaka, Wiktora Woroszyńskiego, Pawła Jasienicy, Antoniego Słonimskiego, Andrzeja Kijowskiego, Stefana Kisielewskiego i innych. Na liście tej miał również figurować Artur Międzyrzecki i Grześczak, jednakże – jak twierdzą literaci – w ich sprawie interweniowała organizacja partyjna i zakaz publikacji wobec nich został zniesiony.

Uzyskano informację, że w czasie posiedzenia Zarządu Oddziału Warszawskiego Związku Literatów Polskich (8 bm.) Andrzej **Kijowski** zaproponował, aby Halina **Auderska** – będąca równocześnie członkiem Zarządu Głównego ZLP – domagała się przekazania sprawy Pawła Jasienicy i innych do sądu koleżeńskiego przy OW ZLP z udokumentowanym oskarżeniem na piśmie. Propozycja A[ndrzeja] Kijowskiego została przyjęta przez pozostałych członków zarządu OW ZLP i Halina **Auderska** została zobowiązana do takiego stawiania sprawy na posiedzeniu ZG ZLP.

Jerzy **Waldorff**, który w środowisku literackim i muzycznym na terenie Warszawy uchodził od lat za bliskiego przyjaciela Stefana **Kisielewskiego** i **Mycielskiego** – reprezentującego zresztą te same poglądy co wymienieni – obecnie przy każdej okazji odżegnuje się od przyjaźni z nimi. W sposób demonstracyjny potępia działalność swoich niedawnych przyjaciół. Środowisko ocenia postawę **Waldorffa** jako „normalną”, gdyż jest to człowiek „znany z szybkiego przystosowania się i zmieniania poglądów, tak jak wieje wiatr”.

W środowisku studentów Uniwersytetu Warszawskiego zanotowano wypowiedzi, że w roku bieżącym lepiej jest nie brać udziału w pochodzie pierwszomajowym w kolumnie studenckiej, gdyż można być później posądzonym o próby jakiejś rozróbki. Studenci wskazują na zaostrenie dyscypliny studiów i w związku z tym obawiają się,

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kobryń.

aby w wypadku powstania podejrzeń o próbę rozróbki nie zostali skreśleni z listy studentów UW.

W kilku zakładach przemysłowych (Huta Warszawa, Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego Warszawa-Okęcie, Zakłady Ceramiki Radiowej) zanotowano wypowiedzi robotników, że na tegoroczny pochód pierwszomajowy nie należy zabierać dzieci. Robotnicy spodziewają się w tych zakładach ewentualnych rozróbek w czasie pochodu.

Pracownik rozdzielni w Wydziale Spawalnico-Montażowym Fabryki Samochodów Osobowych **Adam Lipskind** w prowadzonych rozmowach z innymi robotnikami wskazuje, że obecne napięcie w sytuacji wewnętrznej w kraju ma zupełnie inne podłoże, niż to się usiłuje wykazać, zwalając winę na działalność elementów syjonistycznych. Jego zdaniem próba zwalania odpowiedzialności za sytuację w kraju na ludzi pochodzenia żydowskiego jest jak najbardziej niesłuszna.

Akademia Teologii Katolickiej zrezygnowała z organizacji akademii pierwszomajowej w dniu 30 bm. w podziemiach kościoła Wszystkich Świętych. Akademia odbędzie się na terenie uczelni. Zrezygnowano także z udziału w niej posła z koła „Znak” Mazowieckiego. Referat o historycznym znaczeniu święta 1 Maja wygłosić ma ob. Nieznański.

W dniu 26 bm. w kościele św. Anny z udziałem biskupa Modzelewskiego odbyła się narada duszpasterzy akademickich z terenu Warszawy. Zabierając głos w dyskusji, bp Modzelewski wskazał, że wydarzenia marcowe znalazły szeroki oddźwięk w środowiskach studenckich na terenie całego kraju. Z tych względów podczas konwersatoriów z młodzieżą akademicką należy zwracać uwagę na takie problemy, jak:

- prawo do wolności,
- prawo do zgromadzeń,
- prawo do rozwoju kultury,
- prawo do samostanowienia.

Duszpasterze nie powinni równocześnie „politykować wprost i wyraźnie, lecz wyklądać, że Kościół dba o rozwój całego społeczeństwa, a więc o rozwój i młodzieży akademickiej. Prawa, które jej przynależą, są prawami natury”.

W trakcie narady omawiano sprawę udziału studentów warszawskich w pielgrzymce do Częstochowy w dniu 12 maja. Zebrani na naradzie uważają, że w pielgrzymce tej w małych grupach pod kierownictwem jednego księdza powinno wziąć udział 250–300 akademików oraz ok. 20 duszpasterzy. W Częstochowie dla uczestników pielgrzymki przewidywany jest wspólny obiad i występy zespołów studenckich.

Wskazując na przypadającą w roku bieżącym 40. rocznicę powstania w Warszawie duszpasterstwa akademickiego, uchwalono zorganizowanie na jesieni br. sympozjum duszpasterzy i byłych akademików, którzy obecnie pracują w różnych dziedzinach życia⁶.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 444–446, mps.

⁶ Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: Z[astęp]ca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie pplk W[ładysław] Rutka.

1968 kwiecień 29, Warszawa – Meldunek specjalny inspektora Inspektoratu Kierownictwa SB Komendy MO m.st. Warszawy mjr. Andrzeja Maja dotyczący zatrzymania Wiesława Chuleńskiego i Lucyny Pietrzak

^aWarszawa, dnia 29 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz

Meldunek specjalny

W dniu 29 kwietnia 1968 roku w wyniku prowadzonego rozpracowania dokonano zatrzymania podejrzanego o zamiar rozkolportowania przed dniem 1 maja większej ilości ulotek – studenta I roku Wydziału M[echanicznego] E[nergetyki] i L[otnictwa] Politechniki Warszawskiej:

Wiesława Chuleńskiego, s. Jana i Haliny z d. Górecka, ur. 4 VII 1948 [r.] w Toruniu, narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, zam. Józefów [...]. Rodzice – ojciec lekarz dentysta.

W trakcie rewizji zakwestionowano m.in.:

7 egzemplarzy wierszowanych paszkwili politycznych (wykonanych na maszynie do pisania),

1 egzemplarz wierszyka na temat „Dziadów” A[dama] Mickiewicza pt. „Razem” o wrogiej treści politycznej (wykonany na maszynie do pisania),

1 egzemplarz kilkustronicowego maszynopisu pt. „Tezy do programu walki młodego pokolenia”,

1 egzemplarz rękopisu omawiającego wydarzenia studenckie – o wrogiej treści politycznej,

1 egzemplarz maszynopisu zawierającego artykuł W[łodzimierza] I[ljicza] Lenina pt. „Oddanie do wojska 183 studentów” z IV tomu „Dzieł” Lenina, z dopiskiem o następującej treści: „Obywatelu, przeczytaj, porównaj z tegorocznymi wypadkami, wyciągnij wnioski”,

1 brulion zawierający odpisy różnych odezwo, deklaracji i wierszowanych paszkwili politycznych.

W toku wstępnego przesłuchania zatrzymany Chuleński przyznał się, że w okresie wydarzeń marcowych na terenie uczelni warszawskich występował na terenie Uniwersytetu Warszawskiego jako delegat studentów Politechniki Warszawskiej, biorąc udział w nielegalnych zgromadzeniach studenckich i w strajku na terenie UW.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/3.

Przeciwko Chułerańskiemu władze Politechniki Warszawskiej prowadzą postępowanie dyscyplinarne za naruszenie zasad i norm postępowania studenta tej uczelni.

W dniu 29 kwietnia br. Służba Bezpieczeństwa tutaj[ejszej] komendy dokonała zatrzymania:

Lucyny Pietrzak z d. **Cholewa**, c. Waława i Leontyny Ciesielskiej, ur. 3 VIII 1942 r. w Sosnowcu, narodowość i obywatelstwo – polskie, kandydat PZPR, zam. Warszawa, ul. [...], zatrudnionej w Radzie Naczelnej Zrzeszenia Studentów Polskich na stanowisku st[arszego] instruktora Komisji Nauki – podejrzanej o kolportaż ulotek wykonanych za pomocą ręcznej drukarenki w dniach 27–28 bm., dot. art. 71 Konstytucji PRL (treść ulotek podano w informacji z dnia 29 bm.).

W toku wstępnego rozpytania w[yżej] wymieniona nie przyznaje się do stawianych zarzutów.

Przeciwko w[yżej] wymienionym postępowanie przygotowawcze wszczął Wydział Śledczy tutaj[ejszej] komendy^b.

Wyk. 2 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 447–448, mps.

^b *Poniżej z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński z adnotacją o treści: z up[oważnienia] mjr Maj Andrzej.*

1968 kwiecień 29, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego

Tajne^a
Nr 293/68
z dnia 29 IV 1968 r.
godzina 15.20

Centralne Stanowisko Kierowania
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Meldunek nr 79

dot. aktualnej sytuacji na terenie województwa warszawskiego

Referat Służby Bezpieczeństwa w Piasecznie uzyskał jednoźródłową informację, iż były członek Rady Państwa, poseł na Sejm [PRL] Jerzy Zawieyski w dniu 17 IV 1968 r. odwiedził rezydencję kardynała Wyszyńskiego, gdzie w gronie przedstawicieli hierarchii kościelnej miał wypowiadać się, iż ma zamiar napisać książkę, w której głównym tematem będą stosunki panujące w Polsce. Twierdził, iż oficjalna wersja na temat odejścia towarzysza Ochaba ze stanowiska przewodniczącego Rady Państwa z powodu choroby jest nieprawdziwa i że do rezygnacji został zmuszony przez towarzysza Gomułkę, gdyż już od agresji izraelskiej ich stanowiska w kwestii polityki wewnętrznej i zewnętrznej były rozbieżne.

Wśród księży kurialistów w Siedlcach na przestrzeni ostatniego okresu nie notuje się żadnych dyskusji na temat wydarzeń marcowych. Według opinii ks. Aleksandra Gruzy sprawy studenckie już przeminęły i nie wrócą. Twierdził, iż studenci nie mieli racji w sprawie rozluźnienia węzłów sojuszu z ZSRR, bowiem sojusz ten jest gwarancją istnienia naszej państwowości. Zdaniem jego nasza przyjaźń ze Związkiem Radzieckim winna się jednak opierać na pełnej nieingerencji ZSRR w nasze sprawy wewnętrzne, jak również powinna być pozbawiona cech ekonomicznej eksploatacji.

Studenci wyższych uczelni warszawskich zamieszkali na terenie pow. wołomińskiego, między innymi Ewa Wełna – studentka pedagogiki Uniwersytetu Warszawskiego zamieszkała w Radzyminie, Andrzej Pilich – student trzeciego roku Akademii Medycznej zamieszkały w Wołominie, oraz Sławomir Żak – student Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego zamieszkały w Radzyminie, wypowiadają się w najbliższym otoczeniu, iż aktualnie w środowiskach studenckich nie notuje się żadnych tendencji do wrogich wystąpień w czasie obchodów święta 1 Maja. Tym niemniej, według opinii Pilicha, istnieje tam pewne rozgoryczenie spowodowane faktem wcielania pewnej liczby studentów – niebiorących bezpośredniego udziału w ekscesach warszawskich – do wojska.

^a Z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 4042, datą: 29 IV [19]68 [r.], godziną: 18.00 oraz miejscem nadania: Warszawa woj.

Z bieżących informacji uzyskanych z jednostek powiatowych wynika, iż wśród załóg robotniczych zakładów pracy, jak również w środowiskach chłopskich i inteligenckich, istnieje dobra atmosfera i żywe zainteresowanie obchodami święta Pierwszego Maja. Wypowiedzi wrogich nie notuje się.

W dniu 28 IV 1968 r. około godziny 20.00 w miejscowości Skórzec, powiat Siedlce, ob. Stanisław C[...], będąc prawdopodobnie pod wpływem alkoholu, zerwał transparent z hasłem pierwszomajowym wywieszony na ulicy wyznaczonej na trasę pochodu pierwszomajowego. Dochodzenie w powyższej sprawie, w porozumieniu z prokuratorem powiatowym, prowadzi KP MO w Siedlcach.

Dnia 29 IV 1968 r. do referatu Służby Bezpieczeństwa w Grodzisku Maz[owieckim] por. Edward Wierzchowski z WSW przekazał znalezione w dniu 27 IV br. około godziny 15.10 na peronie trzecim dworca Warszawa Śródmieście trzy ulotki – drukowane ręczną drukarką przy użyciu czerwonego tuszu – o niżej podanej treści: „Konstytucja PRL głosi: «PRL zapewnia obywatelom wolność słowa, druku, zgromadzeń i wieców, pochodów i manifestacji»: art. 71, razem ze studentami i robotnikami 1 maja wszyscy do walki o demokrację i poszanowanie konstytucji”.

Z przypuszczeń por. Wierzchowskiego wynika, iż ulotki o wyżej podanej treści zostały wyrzucone z okna pociągu jadącego w stronę Czachówka. Omawiane ulotki zostały zaraz zebrane przez osoby będące na peronie.

I z[astęp]ca komendanta wojewódzkiego MO
do spraw Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
płk St[anisław] Jastrzębski

Zaszyfrował: Grymuła, dnia 29 kwietnia 1968 r., godz. 18.00

Rozszyfrował: Retmański¹

Kol[ego]! Proszę jeden egz. skierować do dyrektora Dep[artamentu] III z podpisem naczelnika Wydziału III KW MO Warszawa.

¹ **Retmański Zbigniew** (ur. 1929), kpt./ppłk. Absolwent LO w Toruniu (1949), referent personalny, kierownik oddziału kadr Szpitala Wojewódzkiego w Olsztynie (1949–1953), starszy referent ochrony w Inspektoracie Ochrony, inspektor personalny w Dziale Kadr i Szkolenia Centralnego Zarządu Kolejowych Zakładów Gastronomicznych Ministerstwa Kolei (1953–1954), starszy inspektor personalny w zarządzie Kolejowego Przedsiębiorstwa Robót Łądkowych (1954–1955). Od listopada 1955 r. starszy radca Wydziału Kadr Terenowych, od lutego 1956 r. Wydziału Osobowego Departamentu Kadr i Szkolenia MSW; od lipca 1958 r. w MO, starszy oficer kadrowiec Wydziału I Departamentu Kadr i Szkolenia MSW; od października 1959 r. oficer techniki operacyjnej Samodzielnej Sekcji „A” Biura „A” MSW (od sierpnia 1960 do lipca 1963 w Grupie „Z”, szyfrant w Ambasadzie PRL w Moskwie); od grudnia 1964 r. oficer techniki operacyjnej, od listopada 1966 r. kierownik zmiany Sekcji 1 Wydziału I Biura „A” MSW (w 1968 absolwent Wydziału Prawa UW, mgr; od stycznia 1969 do lutego 1970 szyfrant w MKNiK w Wietnamie); od grudnia 1970 r. starszy oficer Samodzielnej Sekcji „S”, od lipca 1971 r. starszy oficer, od lipca 1972 r. inspektor, od czerwca 1977 r. starszy inspektor, od lipca 1981 r. inspektor Wydziału Inspekcji Biura „A” MSW (w Grupie „Z”: od stycznia 1975 do marca 1977 szyfrant w Ambasadzie PRL w Tokio, od listopada 1980 do maja 1981 szyfrant w Ambasadzie PRL w Nikozji, od września 1981 do października 1984 szyfrant w Ambasadzie PRL w Bagdadzie); w kwietniu 1984 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0218/3163, Akta osobowe funkcjonariusza.

Ppłk Radziszewski², ok.?

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 208–210, mps.

² **Radziszewski Wiesław** (ur. 1922), ppłk. Powstaniec warszawski (AL). Od czerwca 1945 r. referent, od stycznia 1946 r. oficer śledczy PUBP w Makowie Mazowieckim; od sierpnia 1946 r. p.o. starszego oficera śledczego PUBP w Ostrołęce; od marca 1947 r. starszy oficer śledczy, od czerwca 1948 r. starszy oficer śledczy Sekcji 1 Wydziału Śledczego (od sierpnia do września 1950 starszy oficer śledczy Sekcji 2 Wydziału Śledczego), od listopada 1953 r. zastępca naczelnika Wydziału Śledczego WUBP w Warszawie; od kwietnia 1955 r. zastępca naczelnika Wydziału VII WUdsBP w Warszawie; od stycznia 1957 r. starszy oficer operacyjny Wydziału II KW MO w Warszawie; od lipca 1958 r. zastępca naczelnika, od stycznia 1966 r. naczelnik Wydziału III KW MO w Warszawie (w 1960 absolwent LO dla Pracujących nr XI w Warszawie, od kwietnia do czerwca 1967 słuchacz Kursu Doskonalenia Kadr Kierowniczych SB MSW); od stycznia 1972 r. starszy inspektor Inspektoratu Kierownictwa SB KW MO w Warszawie; w lipcu 1972 r. zwolniony ze służby; w 1983 r. w służbie nieetatowej Wydziału XV Biura „B” MSW. AIPN, 0604/43, t. 1–2, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 29, Warszawa – Informacja opracowana w Wydziale VII Departamentu II MSW, dotycząca inwigilacji obywateli państw kapitalistycznych uczestniczących w obchodach 25. rocznicy powstania w getcie warszawskim

Warszawa, dnia ^a29 IV^a 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a3^a

Informacja
dot. kontroli operacyjnej obywateli państw kapitalistycznych,
uczestników uroczystości rocznicy powstania w getcie

W dniach 13–25 kwietnia br. w związku z uroczystościami powstania w getcie oraz otwarcia ekspozycji żydowskiej w Oświęcimiu przebywało w Polsce około 60 obywateli państw kapitalistycznych narodowości żydowskiej zamieszkałych w przeszłości w Polsce i w ZSRR.

Wymienieni przybyli w dwóch grupach turystycznych oraz jako turyści indywidualni.

Jedna z grup, 30-osobowa wycieczka obywateli argentyńskich narodowości żydowskiej (o przeważającej ilości fabrykantów i kupców), przybyła do Polski na mocy wcześniej zawartego porozumienia między partiami i związkami zawodowymi krajów socjalistycznych a KP Argentyny. W myśl porozumienia KP Argentyny, w uzgodnieniu z lewicowymi związkami zawodowymi, miała zorganizować wycieczkę do krajów socjalistycznych, w tym również do Polski. Uczestnikami wycieczki mieli być obywatele argentyńscy, którzy uiszczą odpowiednie opłaty. Pieniądze uzyskane tą drogą miała przejąć KP Argentyny, a pobyt wspomnianych turystów w krajach socjalistycznych został opłacony przez związki zawodowe tych krajów.

Program pobytu w Polsce wymienionych grup przewidywał:

– zwiedzanie Warszawy, zabytków i obiektów kulturalnych oraz udział w uroczystościach w dniu 18 bm.,

– zwiedzanie Krakowa, zabytków w Krakowie i woj. krakowskim oraz uczestnictwo w uroczystości oświęcimskiej w dniu 21 bm. (otwarcie ekspozycji żydowskiej),

– jednodniowy pobyt w Katowicach – w przypadku grupy 30-osobowej,

– po zakończeniu pobytu w Polsce wyjazd do ZSRR.

W przypadku turystów indywidualnych wspomniany program ich nie obowiązywał – pobyt w Polsce organizowali we własnym zakresie.

W toku kontroli operacyjnej wyżej wskazanej kategorii cudzoziemców stwierdzono, że obok udziału w omawianych uroczystościach, które stanowiły pretekst do uzyskania zezwolenia na przyjazd do Polski, zarówno turyści indywidualni, jak i przebywający w grupach przyjechali z określonymi zadaniami, polegającymi m.in. na nawiązaniu kon-

^{a-a} Wpisano odręcznie.

taktów ze środowiskiem żydowskim i zbieraniu danych o rzekomym antysemityzmie panującym w naszym kraju.

Świadczy o tym fakt, że wspomniani wyżej turyści (wynikło to m.in. z wypowiedzi Rosenbauma, Gutmana i Baumkoler) przed przyjazdem do Polski otrzymali szczegółowe instrukcje oraz zapoznali się z szeregiem materiałów publikowanych na Zachodzie nt. sytuacji Żydów w naszym kraju.

O celu przyjazdu wspomnianych cudzoziemców do Polski oraz ich zainteresowaniach świadczy m.in. fakt, że 30-osobowa grupa argentyńska już w dniu przyjazdu do Polski nawiązała kontakt telefoniczny ze Smolarem, a w czasie pobytu na terenie Krakowa i Katowic domagała się spotkań z przedstawicielami organizacji żydowskich w celu omówienia przygotowanych zagadnień, które dotyczyły:

- sprawy „Dziadów”,
- kwestii żydowskiej w Polsce oraz antysemityzmu,
- katolicyzmu a organizacji społecznych,
- stosunków między państwem a Kościołem,
- stosunku robotników i chłopów do socjalizmu.

Ponadto na terenie Katowic uczestnicy grupy interesowali się takimi zagadnieniami jak:

- czy jest prawdą, że organizacja partyjna woj. katowickiego jest najsilniejsza w Polsce,
- jak wygląda sprawa żydowska na terenie woj. katowickiego, czy istnieje możliwość spotkania z tamt[ejszymi] władzami partyjnymi lub przedstawicielami TSKŻ.

Cudzoziemców tych, jak wynika z uzyskanych informacji, cechował nacjonalizm żydowski oraz wrogość do Polski.

Większość z nich posiada ściśle więzy z Izraelem. Świadczą o tym m.in. posiadane przez nich kalendarze żydowskie na lata 1966–1969, wydane w Izraelu. Kalendarze te zawierały m.in. historię Żydów z uwzględnieniem takich zjawisk jak „pogromy żydowskie w Rosji w latach 1881–1882”, pierwszy kongres syjonistyczny w 1897 r. w Bazylei, deklaracja niepodległości Izraela z r. 1948, historia i struktura armii izraelskiej oraz pieśni żydowskie i inne dane dot. życia w Izraelu w ujęciu wybitnie propagandowym. Kalendarze wydane były w języku rosyjskim, co nabiera znaczenia w świetle faktu, że wymienieni po pobycie w Polsce wyjeżdżali do ZSRR.

Innym charakterystycznym momentem rzutującym na stosunek wyżej omawianych turystów do Izraela są ich wypowiedzi stwierdzające, że komuniści argentyńscy (Żydzi) również popierają agresję izraelską oraz na zebraniach obok „Międzynarodówki” śpiewają hymn Izraela, gdyż mają prawo być komunistami żydowskimi i mieć państwo żydowskie. Władze partyjne zgadzają się z tym, gdyż w przeciwnym wypadku Żydzi odeszliby z partii.

Na podkreślenie zasługuje jednak fakt stwierdzonych szerokich kontaktów z obywatelami polskimi narodowości żydowskiej zarówno ze strony uczestników grupy 30-osobowej, jak i pozostałych tej kategorii turystów.

W wyniku realizacji zadań operacyjnych stwierdzono, że uczestnicy wycieczki nawiązali lub usiłowali nawiązać kontakty z obywatelami polskimi narodowości żydowskiej, i tak:

– Eduardo Grimberg, ur. 30 VI 1911 r. w Warszawie, handlowiec, oraz jego żona Maria Grimberg zainteresowani byli nawiązaniem kontaktu z Banasiem Józefem,

s. Szyi i Pesy, zam. w Warszawie, ul. [...]. Zainteresowanie było obustronne, gdyż Banaś zgłosił się do hotelu, gdzie zamieszkiwali, i zostawił swój adres. Przeprowadzone sprawdzenia wykazały, że Wydz[iał] VI Dep[artamentu] III zastrzegł Banasiowi wyjazd za granicę. Wymienieni posiadali ponadto adresy i numery telefonów należące do Sokolskiego Jeofima, ur. 15 IX 1904 r. w Brześciu, zam. w Warszawie, ul. [...], repatriowanego w 1958 r. z ZSRR, oraz Rozenbauma Henryka¹, b[yłego] naczelnika wydziału w Biurze „W”.

– Gutman Jose, ur. 23 VIII 1907 r. w Warszawie, handlowiec, oraz jego żona Tauba C. de Gutman posiadali adresy Kaganowicza Jerzego, s. Adama i Salomei, zam. w Warszawie, ul. [...], rejestrowanego w Biurze „C” jako kontakt ambasadora izraelskiego Sattatha. Drugą osobą, której posiadali adres, był Perelsztejn Dawid², s. Pinkusa, zam. w Warszawie, ul. [...]. Gutman posiadał również adresy i telefony obywateli radzieckich.

– Kielmanowicz Salomon, ur. 16 VI 1903 r. w Warszawie, oraz jego żona Adela Kielmanowicz kontaktowali się z Goldsteinem Israelem, s. Jehala i Frajdy, zam. w Warszawie, ul. [...]. Goldstein był wcześniej uprzedzony o przyjeździe Kielmanowiczów do Polski.

– Beila Baumkoler, ur. 13 IV 1910 r. w Grodnie, posiadała nazwisko Smolara i już w pierwszym dniu pobytu w Polsce nawiązała z nim kontakt telefoniczny, umawiając spotkanie. Posiadała ponadto adresy obywateli radzieckich.

– Dubrowski Marcos, ur. 15 II 1901 r. w Słonimie, handlowiec, kierownik grupy z ramienia gminy żydowskiej w Argentynie, posiadał w notesie nazwisko Domba Lejby z TSKŻ oraz szereg adresów obywateli radzieckich w ZSRR.

– Lewintal Simon, ur. 16 XII 1908 r. w Mławie, oraz Juan Gordon, ur. 12 IV 1903 r. w [b] k. Wilna, wyróżniali się w rozmowach szczególnie wroгим stosunkiem do Polski. Przy każdej nadarzającej się okazji wypowiadali złośliwe uwagi nt. sytuacji w Polsce.

^b *Fragment nieczytelny.*

¹ **Rozenbaum Henryk (Chaim)** (ur. 1911), ppłk MO/kpt. rez. WP/szer. Absolwent szkoły powszechnej (1924), pracownik w zakładzie krawieckim w Pińsku (1924–1930, XI 1934–VIII 1935, I–X 1936, V–XII 1938), aresztowany (XI 1930), skazany na 4 lata więzienia, więziony za działalność komunistyczną (do XI 1934), ponownie aresztowany (VIII–XII 1935), więzień obozu w Berezie Kartuskiej (X 1936–V 1938), zatrudniony przy dorywczych pracach krawieckich, bezrobotny w Warszawie (1939), pracownik fabryki dykty w Pińsku (X 1939–I 1940 robotnik, kierownik Wydziału Personalnego; VI 1940–VI 1941 majster zmiany, naczelnik oddziału, przewodniczący Rady Zakładowej), delegat do Zgromadzenia Ludowego Zachodniej Białorusi (X 1939), radny Rady Miejskiej w Pińsku i członek jej prezydium, kierownik Wydziału Opalowego przy Zarządzie Miejskim w Pińsku (I–V 1940), referent Rejonowego Zarządu Opieki Społecznej w obwodzie woroneskim (VII–VIII 1941), wcielony do Armii Czerwonej (VIII 1941), służył w batalionach pracy (do 1943), w obozie pracy na Uralu (do 1945), robotnik w przemyśle węglowym w Kizlu (1945–1946), w Polsce (od 1946), pracownik zakładów krawieckich w Łodzi (1946–1948), referent oświatowy w Spółdzielni Krawieckiej „Dom Modelowy” w Łodzi (XI 1948–II 1949), funkcjonariusz MBP/KdsBP/MSW (III 1949–IV 1963, m.in. zastępca naczelnika Wydziału I Biura „W” KdsBP IV 1955–XI 1956; naczelnik Wydziału I Biura „W” MSW XI 1956–IV 1963), rencista MSW, na emigracji (od I 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Rozkazem personalnym MON pozbawiony stopnia oficerskiego (1977). Członek organizacji Pionier (1926–1927), KZMZB (1927–1930), sekretarz komitetu miejskiego w Pińsku 1929–1930), KPZB (1930–1938, sekretarz komitetu miejskiego w Pińsku 1930), ZPP (1944–1946, przewodniczący Zarządu Miejskiego w Kizlu), PPR (od 1946), PZPR. AIPN, 0194/1497, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 2174/2201; AIPN, 230/703; AIPN, 1268/29591.

² **Perelsztejn Dawid** (ur. 1911). Krawiec. Aresztowany, skazany, więziony za działalność komunistyczną (1932), w ZSRR (1935–1957, więziony od 1937, zrehabilitowany), w Polsce (od 1957), rencista z tytułu szczególnych zasług dla PRL (od 1957), na emigracji (od IX 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/28709.

Należy zaznaczyć, że w czasie prowadzonych rozmów z kontaktami cudzoziemcy ci poruszali następujące zagadnienia: czy można z Polski wyjeżdżać do Izraela, czy istnieje w Polsce antysemityzm, dlaczego Żydzi nie wyjeżdżają z Polski, jaki był stosunek Polaków do Żydów w okresie okupacji, czy uzyskane informacje należy opublikować.

Informacje na powyższe tematy zagraniczni uczestnicy wspomnianych uroczystości wymieniali między sobą, informując się w ten sposób nawzajem i konfrontując uzyskane dane.

Uzyskane w Polsce dane porównywali również z aktualną sytuacją w Czechosłowacji, stwierdzając m.in., że Żydzi żyją tam lepiej i swobodniej, a szczególnie ostatnio, po ustąpieniu Novotnego³. Wg ich wypowiedzi nie ma tam takiej antysyjonistycznej i antysemickiej propagandy jak w Polsce, a na odwrót, gazety w CSRS piszą o antysemityzmie w PRL.

Szczególną aktywność w szkalowaniu Polski i udzielaniu fałszywych informacji nt. rzekomego antysemityzmu panującego w naszym kraju i prześladowania Żydów wykazywali niektórzy działacze TSKŻ i osoby z nimi związane oraz byli pracownicy naszego resortu.

Ilustrację powyższego stanowią uzyskane przez nas dane, a mianowicie:

– Obywatel argentyński Steinberg Izaak Wolf, ur. 29 IV 1915 r. w Mordach k. Siedlec, przyjeżdżając do Polski, przywiózł list od obywatela argentyńskiego nazwiskiem Skarbnik i przesłał ten list do obywatela polskiego Spańskiego, zam. w Milejczycach, woj. białostockie. W dniu 18 bm. Steinberg wspólnie z innym obywatelem argentyńskim Rojzmanem Fajwelem złożył wizytę w TSKŻ, gdzie przekazał list od tego samego adresata Wasnerowi. W toku rozmowy, w obecności innych osób, Wasner powiedział, że zna również w Polsce Steinberga o imieniu Dawid, który jest inżynierem i pracuje w fabryce dykty w Ostrołęce. Przy tej okazji nie omieszkał omówić w malowniczy sposób biografii rodziny Steinbergów, z której wynikało, że ojciec Dawida Steinberga, wracając z odwiedzin w ZSRR i wioząc z sobą różne rzeczy, został napadnięty przez Polaków, zamordowany i obrabowany. Zainteresowania Steinberga dot. m.in. [tego], czy w TSKŻ można rozmawiać swobodnie, bez obawy, że przychodzą tam ludzie pracujący dla policji. W odpowiedzi na powyższe Wasner, śmiejąc się, oświadczył, że do TSKŻ przychodzą sami swoi, on zna wszystkich, był kierownikiem żydowskiej klasy, młodzi ludzie są jego wychowankami. Starzy natomiast znają się dobrze między sobą i każdy obcy jest na „oku”. Steinberg przeprowadził również rozmowę z Wasnerem na osobności, a po rozmowie tej posiadał już polskie pieniądze i pytał swego rozmówcę, po ile złotych za dolara płaci „Orbis”.

– Obywatel argentyński Rojzman Fajwel, ur. 20 V 1914 r. w Międzyrzeczu, w dniu 18 bm. wspólnie ze Steinbergiem złożył wizytę w TSKŻ, gdzie na pytanie bliżej nieustalonego obywatela kolumbijskiego narodowości żydowskiej oświadczył, że w Argentynie wszyscy Żydzi oddawali Izraelowi krew, pieniądze i swoje dzieci. W tym dniu Rojzman przeprowadził półgodzinną rozmowę z red[aktorem] „Folks Sztyme” Rolem.

³ **Novotný Antonin** (1904–1975). Działacz KPCz (członek od 1921, delegat na VII Kongres Międzynarodówki Komunistycznej 1935, działacz w Pradze, sekretarz komitetu obwodowego w Hodoninie 1937–1938), w konspiracji, aresztowany (IX 1941), więzień KL Mauthausen (do 1945), I sekretarz Komitetu Praskiego KPCz (1945–1951), członek KC KPCz (1946–1968), sekretariatu organizacyjnego, sekretariatu politycznego, prezydium KC (1951), wicepremier Czechosłowacji (1953), I sekretarz KC KPCz (III 1953–I 1968), prezydent Czechosłowacji (XI 1957–III 1968), przewodniczący Frontu Narodowego (1959–1968).

O zdecydowanie proizraelskim nastawieniu Steinberga i Rojzmana oraz ich polskich rozmówców świadczy m.in. pytanie Steinberga: „Dlaczego tyle młodych ludzi siedzi w Polsce i nie jedzie do Izraela, który ich potrzebuje?”, oraz odpowiedź Szaracha – kierowcy b[ylego] dyr[ektora] ORT Słobodkina – „że wszyscy wyjadą, ponieważ nie mają w Polsce co robić”. Przy tej okazji Szarach wskazał na redaktora dodatku „Folks Sztyme” Tenenblatta.

W dniu 20 bm. Steinberg i Rojzman udali się do Międzyrzecza. Kierowcą był Żyd z kręgu ludzi z Nowogrodzkiej. Sprawę załatwiał Wasner. Turyści twierdzili, że opłata w dolarach była niższa aniżeli w „Orbisie”.

– Poster Paewh, indywidualny turysta [z] USA narodowości żydowskiej, zam. w Warszawie u obywatelki polskiej Brener Jadwigi, c. Mariana i Perli Sztel, zam. ul. [...] (redaktor w Zjedn[oczeniu] Przemysłu Pomocy Naukowych), w czasie pobytu na terenie TSKŻ rozmawiał z obywatelami argentyńskimi Steinbergiem i Rojzmanem. W toku rozmowy Poster mówił m.in., że do Polski przybył wraz z żoną w drodze powrotnej z Izraela, musi tutaj odwiedzić kilka miasteczek, aby przekazać Żydom listy i pozdrowienia od ich rodzin i znajomych z Izraela.

W dalszej rozmowie Poster mówił, że gdyby był Żydem polskim, to biegałby do urzędu i załatwiał dokumenty na wyjazd do Izraela. Brał udział wspólnie z grupą Żydów z Łodzi i Słobodkinem w dyskusji nad artykułem „Głos Robotniczego”^c nt. „Dolary i ORT w Łodzi”^d. Tak Poster, jak i pozostali oceniali ten artykuł jako nagonkę na Żydów. W dniu 19 bm. Poster był w Teatrze Żydowskim. Charakterystycznym jest fakt, że towarzyszył mu Fiszgrund^e, Smolar i Rajber. Widziany był tam również b[yły] prac[ownik] Dep[artamentu] II MSW Kasztański^f.

Obywatel argentyński Lew Zelik, ur. 15 V 1906 r. w Dziwinie, kupiec, wykazywał wielką aktywność w zbieraniu materiałów nt. Żydów w Polsce, co, jak wynika z uzy-

^c *Woryginał*: „Gazety Robotniczej”.

^d Z. Strzępek, *Dolary i karakulowe łapki. „Joint” i ORT w Łodzi*, „Głos Robotniczy”, 18 IV 1968, nr 92.

^e **Fiszgrund Salo** (1893–1971). Praktykant, pomocnik handlowy w firmach branży papierowej w Krakowie i Bielsku (do 1910), pracownik fabryki konfekcji w Berlinie (1910–1914, jednocześnie słuchacz Szkoły Nauk Politycznych), żołnierz armii austro-węgierskiej (1914–1918), kierownik w Spółdzielni Spożywców „Łączność” w Krakowie (1919–1926), uczeń prywatnej szkoły buchalteryjnej (przed 1926), buchalter, biuralista w firmach krakowskich (do 1939), działacz Bundu i związków zawodowych w Krakowie (m.in. przewodniczący Żydowskiej Rady Związków Zawodowych, członek wydziału Krakowskiej Rady Związków Zawodowych), uczestnik zająć krakowskich (XI 1923, III 1936), na terenach włączonych do ZSRR (1939–1941, aresztowany i więziony w Lidzie VI 1940–VI 1941), pod okupacją niemiecką (od VI 1941), w konspiracji po tzw. stronie aryjskiej (m.in. członek prezydium CK Bundu), sekretarz generalny CK Bundu (1945–1948), współtwórca, członek, wiceprzewodniczący CKŻP, działacz TSKŻ, członek prezydium ZG TSKŻ (1950–1961), rencista z tytułu szczególnych zasług dla PRL (od 1964), na emigracji (od X 1969), w Izraelu. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1976). Członek Związku Żydowskiej Młodzieży Socjalistycznej Galicji (od 1907), Żydowskiej Partii Socjalno-Demokratycznej (od 1909), Bundu, PZPR. AIPN, 01178/69; AIPN, 1268/19262, t. 1–2.

^f **Kasztański Zenon (Icek)** (1914–2000), mjr. Uczeń, pracownik w warsztacie szewskim w Pińczowie (1928–1932), robotnik w fabryce obuwniczej w Łodzi (1932–1933), aresztowany (1933), skazany na 3 lata więzienia, więziony za działalność komunistyczną (do I 1936), robotnik w fabryce włókienniczej w Łodzi (1936–1939), w ZSRR (1939–1945), w Polsce (od 1946), funkcjonariusz UB/KdsBP/MSW (VII 1946–VI 1966, m.in. p.o. naczelnika Wydziału I WUBP w Warszawie VI 1949–VIII 1951, naczelnik Wydziału I WUBP w Warszawie VIII–XII 1951, naczelnik Wydziału I WUBP/Wydziału II WUdsBP w Katowicach IX 1952–IV 1955, starszy oficer operacyjny Wydziału VIII Departamentu II MSW XI 1956–VI 1965, Wydziału II Departamentu II MSW VII–X 1965, członek Misji Polskiej do KNPN w Korei XI 1965–V 1966, zwolniony dyscyplinarnie VI 1966), absolwent X LO dla Pracujących (1960), emeryt MSW (od VI 1966). Członek KZMP (od 1930), KPP (od 1937), PPR (od 1946), PZPR. AIPN, 0218/631, t. 1–2, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 728/8549.

skanej informacji, ma związek z jego powiązaniem z zagraniczną prasą żydowską, dla której zbierał materiały.

W dniu 20 bm. w synagodze w Krakowie, gdzie był w towarzystwie Bernardo Apela, Izajasza Dolengewicha^d i Salomona Cybulskiego z Urugwaju, na zadane przez niego pytania wypowiadał się jeden z Żydów (nazwisko w toku ustalania), że w Polsce istnieje antysemityzm, Żydzi są „wykańczani” i usuwani z pracy, władze podsycają antysemityzm, państwo jedną ręką Żydów głaszcze, a drugą bije. Jako przykład przytoczył prezesa Jakubowicza, który siedział pół roku w kryminale za to, że na terenie Szwajcarii wstąpił do biura „Jointu”. Stwierdził również, że pieniędzmi „Jointu” rządził między swoimi Fiszgrund, natomiast biedni Żydzi otrzymali tylko ochłapy. W związku z dalszymi zapytaniami Lwa i Cybulskiego informacji udzielał również Jakubowicz, który ironizując, mówił, że Polacy w okresie okupacji dostarczali Żydom żywność i dokumenty, a nawet ich ukrywali. Kosztowało to jednak pieniądze i posiadający je mógł się na wsi uchronić. W przypadku partyzantów Żydzi woleli nie mieć z nimi żadnej styczności. Po wizycie w synagodze Lew wypowiadał się, że na terenie Warszawy rozmawiał z żydowskim pisarzem, który opowiadał mu, że w czasie okupacji Polacy pomagali Niemcom w niszczeniu Żydów, twierdził, iż antysemityzm w Polsce wzrasta, opowiadał o pogromie Żydów [w] Kielcach w 1946 roku, żądał, aby opisano w gazetach na całym świecie, co dzieje się z Żydami w Polsce. Z innych wypowiedzi Lwa skierowanych do Cybulskiego wynikało, że rozmawiał on w Warszawie z Marko Tomaszem, Salomonem Łastikiem i Ajzenbergiem. Ustalono, że Lew składał wizytę u Łastika w domu w Warszawie, ul. [...].

Również w dniu 22 bm. w synagodze w Warszawie zgłosiło się do Lwa 3 Żydów, z tego jeden ze straży cmentarza żydowskiego, drugi rencista partyjny – Berger, a trzeci, jak oświadczył – wyrzucony przez władze z pracy. Wymienieni narzekali na rzekomy antysemityzm panujący w Polsce, a Berger proponował Lwowi sprzedaż starych książek i modlitewników sprzed 100 lat.

– Semel Jakob, ur. 15 X 1909 r. w Międzyrzeczu, ob. australijski, przewodniczący rzekomo postępowej organizacji żydowskiej Jewish Progressive Centre w Australii. W dniu 24 bm. na terenie TSKŻ rozmawiał z Lwem. W toku rozmowy Semel twierdził, że w Polsce panuje antysemityzm, nawet w pociągu, jeżdżąc do Krakowa, słyszał wiele rozmów o charakterze antysemickim. Jeździ po całej Polsce i odwiedza skupiska żydowskie, aby zebrać materiały nt. antysemityzmu. Przytaczał jako przykład, że na trasie do Katowic rozmawiał w wagonie restauracyjnym z dwoma Rosjanami, którzy otwarcie wypowiadali się przeciw Żydom. Powoływał się również na „Trybunę Ludu”, która podawała komunikaty o usuniętych z partii, oraz na radio i telewizję mówiące o działalności syjonizmu – jako podsycanie antysemityzmu. Pouczał Lwa, aby w czasie pobytu w ZSRR nie pytał Żydów zbyt wiele na interesujące tematy, gdyż może narazić ich na duże nieprzyjemności. Nawiązując do Żydów w Polsce, twierdził, iż nie wyjeżdżają oni stąd dlatego, że posiadają dużo pieniędzy, których nie mogą wywieźć.

– Obywatel argentyński – Apel Bernardo, ur. 7 II 1907 r. we wsi Zaremby Wielkie k. Małkini, kupiec, w dniu 22 bm. odbył podróż wspólnie z Felicją Figową, zam. w Katowicach przy ul. [...], i innym uczestnikiem wycieczki Dolengewichem Izajaszem

^d W oryginale: Dolegwicha, ale w dalszej części dokumentu Dolengewich, z kolei w telefonogramie GPK Okęcie z 19 IV 1968 r. Dolegwich (AIPN, 0236/111, t. 1, k. 67).

do miejscowości rodzinnych. Kierowcą był Szymon Herman⁷, b[yły] pracownik ZKRG (zwolniony w 1967 r. w związku z solidaryzowaniem się z agresją izraelską). Za przejazd ten Herman otrzymał od Apla 20 dolarów. Był on protegowany Aplowi przez Ignacego⁸ Stechera⁸ (b[yłego] prac[ownika] MSW, zam. [...]), który określał go jako osobę zaufaną. Z wypowiedzi Apla – po powrocie ze wspomnianej podróży – wynikało, że Herman jest dobrym i godnym zaufania Żydem. Z dalszych danych wynika, że Apel przywiózł Stecherowi od jego brata z Argentyny listy i upominki oraz wręczył mu pewną sumę dolarów. W dniu 22 bm. w godzinach wieczornych Apel był przyjmowany przez Stechera w domu. Ponadto już w dniu 18 bm. usiłował się skontaktować z Aplem Goldstein Israel, s. Jehala i Frajdy, zam. w Warszawie, ul. [...].

W dniu 24 bm. Apel i Dolengewich złożyli wizytę Rajberowi w TSKŻ i przebywali u niego godzinę.

– Cybulski Salomon, ur. 14 II 1911 r., obyw[atel] Urugwaju, w dniu 20 bm. złożył wspólnie z Lwem i innymi wizytę w synagodze w Krakowie, gdzie wykazywał aktywność w indagowaniu obecnych tam Żydów. W dniu 21 bm. w obecności pozostałych uczestników grupy spotkał się na terenie Hotelu Francuskiego z przedstawicielami TSKŻ w Warszawie Lichtensztajnem, Smolarem, Rajberem i innymi. Cybulski i Rajber przywitali się b[ardzo] serdecznie, całując się.

Cybulski zajmował się również sprzedażą dewiz obywatelom polskim narodowości żydowskiej, pobierając za 1 dolara 90 zł. W godzinach popołudniowych składał wizyty znajomym Żydom, pilnie czytał prasę polską, chcąc wiedzieć wszystko, co pisze się o Żydach i syjonistach. Twierdził, że robi to w celu poinformowania Żydów za granicą.

W czasie przeprowadzonej rewizji stwierdzono, że posiadał dużo adresów i notatek w języku żydowskim, co aktualnie jest w tłumaczeniu.

Kilku Żydów, a w tym i wyżej wspomniany Lew, w rozmowach między sobą narzekali, że Cybulski jest im winien dolary i chce im wypłacić po 24 zł, podczas gdy brał za nie po

⁶ *Woryginalne*: Jakuba.

⁷ **Herman Szymon** (1923–2001), mjr. Absolwent gimnazjum (1939) i szkoły średniej w Stanisławowie (1941), więziony przez Niemców (1942–1944, pracował jako ślusarz, mechanik), żołnierz, podoficer (kierowca ciągnika pancernego) 1. Brygady Zmotoryzowanej 1. Korpusu Pancernego (VII 1944–IV 1946), funkcjonariusz UBP/MBP/KdsBP/MSW (IV 1946–VII 1967, m.in. VII 1952 absolwent Rocznej Szkoły Oficerskiej CW MBP; od VIII 1952 starszy referent Sekcji 3 Wydziału III, od VIII 1954 kierownik Sekcji 4 Wydziału VII Departamentu I MBP; od IV 1955 kierownik Sekcji 5, od IV 1956 starszy oficer operacyjny Sekcji 5 Wydziału VIII Departamentu II KdsBP; od VIII 1956 starszy oficer operacyjny Departamentu II KdsBP/MSW na etacie niejawnym w grupie specjalnej w Berlinie; od VII 1959 starszy oficer operacyjny Wydziału III Departamentu II MSW; od VIII 1960 starszy oficer ewidencji operacyjnej Wydziału II BRC, od X 1965 Wydziału III ZKRG), emeryt, aktor Teatru Żydowskiego w Warszawie (1970–1992), wystąpił w sześciu filmach fabularnych (1979–1990). Członek PPR (od 1946), PZPR. AIPN, 0194/2423, Akta osobowe funkcjonariusza.

⁸ **Stecher Ignacy (Izak, Izaak)** (ur. 1913), kpt./szer. Absolwent siedmioklasowej szkoły powszechnej, uczeń (1928–1929), czeladnik w warsztacie szewskim w Sokołowie Małopolskim (1930–1933), czeladnik w pracowni szewskiej Appelbauma w Krakowie (1929–1930), aresztowany (na 4 miesiące 1932, II 1933), skazany, więziony za działalność komunistyczną (1933–1936), bezrobotny, zatrudniony przy pracach dorywczych (do 1939), strażnik więzienny NKWD we Lwowie (XI 1939–I 1940), cholewkarz w spółdzielniach szewskich w ZSRR (III 1940–VII 1941), żołnierz Armii Czerwonej (IX 1941–X 1945), w Polsce (od IV 1946), absolwent SGSZ (1951), funkcjonariusz MBP/KdsBP/MSW (V 1945–II 1964, m.in. oficer techniki operacyjnej Sekcji 3 Wydziału III Biura „W” MSW VI 1958–II 1964), rencista MSW, na emigracji (od VIII 1969). Rozkazem personalnym MON pozbawiony stopnia oficerskiego (1971). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1977–1979). Członek ZMK/KZMP (1929–1932), KPP (od 1932), Stowarzyszenia byłych Więźniów Politycznych (1939–1940), ZPP (1945–1946), PPR (od 1946), PZPR. AIPN, 0193/3409, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 230/841; AIPN, 2174/3345; AIPN, 1368/797.

90 zł. Proponował im również ruble w relacji 1 rubel równy 1 dolar, lecz oni nie chcieli przyjąć, obawiając się kontroli celnej oraz wiedząc, że ruble te wiezie dla kogoś do Moskwy. W toku spotkań i prowadzonych rozmów Cybulski, podobnie jak i Lew, sporządzał notatki.

Na terenie Oświęcimia przed rozpoczęciem się uroczystości z Cybulskim i Lwem nawiązał rozmowę b[yły] pracownik MSW Adam Garbarski⁹, który wspólnie z innym bliżej nieustalonym Żydem udzielał wymienionym informacji, jakoby Polacy współpracowali z Niemcami przeciw Żydom, Żydzi nie mogli uciekać z gett, bo nie mieli dokąd, a obecnie antysemityzm i prześladowanie Żydów narosły już do olbrzymich rozmiarów. Domagał się opublikowania tego typu informacji na całym świecie.

Podczas uroczystości zagraniczni uczestnicy narodowości żydowskiej prowadzili między sobą ożywione rozmowy. Wyróżniali się w tym Cybulski i Lew, którzy w oparciu o wypowiedzi Garbarskiego i innych informowali swych rozmówców, jakoby Polacy współpracowali z Niemcami na odcinku likwidacji Żydów oraz że obecnie w Polsce panuje i wzrasta się antysemityzm, Żydzi są prześladowani itp.

O charakterze zebranych przez wspomnianych turystów informacji świadczyły m.in. pytania kierowane do obywateli polskich, a dot. takich zagadnień jak: czy w Oświęcimiu oprócz Żydów i Polacy też byli więzieni, jaki procent był innych narodowości, czy okoliczna ludność współpracowała z Niemcami oraz czy wśród 4 milionów zamordowanych byli inni oprócz Żydów.

Otwarcie pawilonu żydowskiego przyjęli z niezadowoleniem, zwracając uwagę, że powinien przemawiać ktoś z TSKŻ, a nie polski minister. Wykazywali oburzenie, że organizatorzy poustawiali modlitewniki w gablotach „do góry nogami”.

Oprawa uroczystości, harcerze z wieńcami oraz dużo ludności polskiej spowodowały również pozytywne oceny. Niektórzy, np. Dolengewich fotografował ciekawsze fragmenty, żeby, jak oświadczył, pokazać w Argentynie, iż Polacy uczcili pamięć wymordowanych w Oświęcimiu Żydów. Pomnik w Brzezince wywołał duże wrażenie i spowodował dyskusje m.in. na temat Lübkego¹⁰ oraz uzyskanych informacji od Żydów w Polsce.

⁹ **Garbarski Adam (Abram)** (ur. 1910), mjr MO/kpt. rez. WP/szer. Absolwent gimnazjum w Suwałkach (1930), we Francji (1930–1931, student Instytutu Elektrotechniki i Mechaniki Stosowanej w Nancy), w Polsce (od 1931), aresztowany (XII 1931, I 1937), skazany (na 4 lata, następnie na 10 lat więzienia), więziony za działalność komunistyczną (1931–1935, 1937–1939), na terenach włączonych do ZSRR (w Augustowie 1940, dyrektor szkoły polskiej w Sarnach 1940–1941), w ZSRR (1941–1945, robotnik w kolchozach i kombinacie mięsny do II 1943, nauczyciel matematyki w szkole w Popkach w obwodzie stalingradzkim III 1943–VI 1944, buchalter w Sarnach do IX 1945), w Polsce (od końca 1945), w Wałbrzychu (pracownik aprowizacji kopalni „Victoria” II–V 1946, buchalter w „Wojentorgu” do XII 1946, kierownik półinternatu szkolnego do II 1948), od maja 1948 r. kierownik Sekcji Żywnościowej Wydziału Administracyjno-Gospodarczego Szefostwa Zaopatrzenia MBP; od marca do grudnia 1949 r. słuchacz Wyższego Kursu Kwatermistrzowskiego w Centrum Wyszkozenia Kwatermistrzowskiego; od marca 1950 r. kierownik Sekcji Wyszkozenia Wydziału Ogólnoorganizacyjnego Szefostwa Zaopatrzenia MBP; od listopada 1952 r. słuchacz Kursu Wykładowców Politycznych BP; od sierpnia 1953 r. wykładowca w Ośrodku Szkolenia MBP w Warszawie/Szkole nr 1 KdsBP/CW MSW; w marcu 1960 r. zwolniony ze służby, rencista MSW, nauczyciel matematyki w XXXIII LO w Warszawie (w niepełnym wymiarze godzin) (1966/1967), na emigracji (od XI 1968). Rozkazem personalnym MON pozbawiony stopnia oficerskiego (1971). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek KPZB (od 1931), PPR (od 1946), PZPR. AIPN, 0193/7170, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 2174/2602; AIPN, 1268/28363.

¹⁰ **Lübke Heinrich** (1894–1972). Polityk niemiecki. Działacz CDU (od 1945), federalny minister rolnictwa, prezydent federalny (13 IX 1959–30 VI 1969), zakończył karierę polityczną po ogłoszeniu w NRD materiałów, z których wynikało, że jako pracownik biura projektów w czasie wojny brał udział w opracowywaniu planów baraków w obozie koncentracyjnym, zaprzeczył temu w wystąpieniu telewizyjnym (I III 1968), ostatecznie oświadczył (X 1968), że ustąpił ze stanowiska trzy miesiące przed upływem kadencji (30 VI 1969).

Dyskutanci zastanawiali się nad różnymi, często sprzecznymi danymi, jakie im tutaj przekazano nt. sytuacji Żydów. M.in. wyżej omawiany Cybulski zwrócił się do Apla, aby dowiedział się od swojej kuzynki Figowej o faktycznej sytuacji Żydów w Polsce.

W toku kontroli operacyjnej wyżej wspomnianych cudzoziemców dokonano penetracji u 30 osób oraz spowodowano przeprowadzenie w GPK 12 rewizji. W rezultacie powyższego uzyskano dane dot. adresów i kontaktów w[wyż] wym[ienionych] w Polsce i ZSRR oraz różne dokumenty w języku żydowskim, znajdujące się w tłumaczeniu.

Uzyskiwane informacje w zależności od charakteru przekazywano na bieżąco do dalszego wykorzystania, i tak:

- do towarzyszy radzieckich przekazano 3 informacje dot. 6 osób zam. w ZSRR oraz dane dot. wyżej opisanych cudzoziemców, ich zachowania, zamierzeń itp.

- do Dep[artamentu] III dane dot. planowanego spotkania wspomnianych turystów argentyńskich ze Smolarem, planowanych wizyt w TSKŻ itp.

Pozostałe dane – po dokonaniu dodatkowych ustaleń i tłumaczeń – zostaną przekazane zainteresowanym jednostkom do dalszego wykorzystania.

Wyk. w 5 egz.

Druk. K.Z./nr masz. 618

Źródło: AIPN, 0236/111, t. 5, k. 11–21, mps.

1968 kwiecień 29, Warszawa – Notatka dotycząca sytuacji w Polsce przed 1 maja 1968 r., opracowana w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia 29 kwietnia 1968 roku

Tezy

dot. sytuacji w kraju w związku z 1 maja

I. Organizacja manifestacji w dniu 1 maja na terenie kraju:

1. W dniu 1 maja w 16 miastach wojewódzkich odbędą się pochody, w jednym zaś (Katowice) wiec.

2. W miastach powiatowych na terenie kraju odbędzie się:

a) pochodów – 307,

b) wieców – 15.

II. Sytuacja w środowiskach studenckich (zamierzenia)

1. Działania polityczne i administracyjne przyczyniły się do wzmocnienia dyscypliny studiów i spowodowały ^aczęściowe^a rozładowanie niekorzystnych nastrojów w środowiskach studenckich;

– nadal jednak wśród części studentów występują nastroje niezadowolenia i wyczekiwania – podsycane argumentacją o potrzebie realizacji postulatów wysuniętych w rezolucjach i odezwach studenckich;

– w związku z 1 maja w niektórych grupach studenckich (Warszawa, Wrocław, Kraków) wysuwane są propozycje docierania do zakładów pracy i kolportażu ulotek.

2. Rozpowszechniane są pogłoski sugerujące różne sposoby zakłócenia pochodów pierwszomajowych, np.:

– kontrdemonstracja studentów w bliżej nieustalonym punkcie miasta (DS Warszawa, ul. Kickiego);

– przygotowanie odpowiednich transparentów z hasłami i rozwinięcie ich tuż przed trybuną (Warszawa, Lublin, ^aWrocław^a).

– kolportaż ulotek, odezw oraz fragmentów z dzieł Lenina o powoływaniu studentów do wojska przez carat (Warszawa);

– wznoszenie wrogich okrzyków (Warszawa, Lublin);

– siadanie przed trybuną (Warszawa, ^aWrocław^a);

– demonstrowanie z zawiązanymi ustami (Warszawa);

– założenie czarnych opasek lub opuszczenie głów przed trybuną (Kraków).

^b3. Udaremniono próby organizacyjnego działania grup studenckich zmierzających do zakłócenia porządku publicznego w dniu 1 maja:

– w dniu 24 bm. w pomieszczeniach Wydziału Elektrycznego Politechniki Wrocławskiej odbyło się zebranie nielegalnego komitetu międzyuczelnianego, na którym

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Od 7 III ujawniono 655 sprawców.

omawiano sprawę kolportażu wrogich ulotek i przygotowań do wystąpień studenckich w dniu 1 maja.

Uczestnicy zebrania (6 osób) zostali zatrzymani przez SB KW MO we Wrocławiu w trakcie omawiania wym[ienionych] zamierzeń. Wśród zatrzymanych jest: 3 studentów Politechniki Wrocławskiej, 2 studentów WSR i 1 z Uniwersytetu Wrocławskiego;

– w dniu 27 IV br. KW MO w Krakowie zatrzymała 6 studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego, którzy planowali wywołać zakłócenia w dniach poprzedzających i w dniu 1 maja.

Zakwestionowano ponad 500 egzemplarzy ulotek i odezw oraz 2 maszyny do pisania;

– w okresie od 24 marca br. zatrzymano ogółem 86 członków nielegalnych komitetów, z tego 42 osoby aresztowano.

4. Działania profilaktyczne:

a) w okresie marca i kwietnia br. (do 22 IV [19]68 r.) pion III SB KW MO w całym kraju przeprowadził 4410 rozmów operacyjnych i 2497 rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych.

Najwięcej rozmów przeprowadzono we:

– Wrocławiu – 396 rozmów oper[acyjnych] i 641 prof[ilaktyczno]-ostrzeg[awczych],

– Bydgoszczy – 479 rozmów oper[acyjnych] i 192 prof[ilaktyczno]-ostrzeg[awcze],

– Poznaniu – 359 rozmów oper[acyjnych] i 312 prof[ilaktyczno]-ostrzeg[awczych],

– Katowicach – 479 rozmów oper[acyjnych] i 192 prof[ilaktyczno]-ostrzeg[awcze];

b) od 23 do 29 kwietnia br. przeprowadzono 431 rozmów operacyjnych i 142 rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze.

III. Kolportaż wrogiej literatury, napady z bronią

1. W okresie od 7 marca br. zakwestionowano ogółem 9496 egzemplarzy różnego rodzaju wrogich ulotek, odezw i rezolucji (**w tym 107 ulotek** dot. 1 maja).

^cW dniach od 26 do 30 kwietnia br. zakwestionowano 1176 egz.^c

a) o ile w pierwszym okresie ulotki, odezwy i rezolucje zawierały hasła wzywające do protestu przeciwko zdjęciu ze sceny „Dziadów”, nawołujące do wieców w obronie: „wolności słowa, zgromadzeń i wieców”, relegowanych i zawieszonych studentów, wydalonych naukowców itp. – to w miesiącu kwietniu pojawiają się już coraz częściej żądania ekonomiczne;

b) obok demagogicznych postulatów ekonomicznych w kolportowanych dokumentach autorzy nawołują robotników do solidarności z demonstrującymi studentami;

c) w ostatnich dniach ukazało się kilka egz. ulotek nawołujących do bojkotu obchodów pierwszomajowych, wysuwania haseł ekonomicznych itp.

– w dniu 18 IV br. na terenie Warszawy ujawniono ulotkę pt. „Pierwszy maja 1968 r.”, w której autor apeluje o masowe wyjście na ulice w dniu 1 maja i wysuwanie żądań „zmiany obecnego modelu gospodarczo-administracyjnego”;

– w dniu 27 IV br. w rejonie Powiśla osobnik w średnim wieku usiłował wręczyć ulotki trzem uczniom XI kl[asy] szkoły ogólnokształcącej. Ulotki – jak twierdził – otrzymał w pociągu.

Ww. odmówili przyjęcia ulotek. Osobnik ten, nawiązując do święta 1 Maja, nakłaniał uczniów, aby manifestowali razem ze studentami;

^c Z lewej strony dokumentu zaznaczono fragment dwiema pionowymi kreskami.

– w tym samym dniu w Krakowie ujawniono 4 ulotki nawołujące do bojkotu obchodów 1 Maja i 1 ulotkę wzywającą studentów do strajku w ostatnich dniach kwietnia br.;

– w dniu 28 IV br. ujawniono w Skierniewicach, woj. łódzkie, ulotkę umieszczoną na plakacie pierwszomajowym o treści: „Konstytucja PRL głosi – PRL zapewnia obywatelom wolność słowa, druku, zgromadzeń, wieców, pochodów i manifestacji – art. 71. Razem ze studentami i robotnikami 1 maja wszyscy do walki o demokrację i poszanowanie Konstytucji”;

d) nasila się kolportaż ulotek nawołujących do wrogich wystąpień na dzień 1 maja:

– nawołujące studentów do wzięcia udziału w wiecu przed Politechniką Warszawską w dniu 1 maja o godz. 8.00 (w formie pasków w SGGW w Warszawie i Politechnice Warszawskiej);

– wzywające do demonstrowania 1 maja pod hasłami:

a) „nie ma chleba bez wolności”;

b) „nie ma nauki w faszyzmie”;

c) „cała władza w ręce rad narodowych”;

d) „żądamy demokracji w łonie partii i zaprzestania tłumienia pałkami dyskusji z partią”.

Ulotki przejęto w przesyłkach nadanych w Lublinie, wykonane techniką fotograficzną w ilości 136 egz. Adresowane do osób zam. w Lublinie;

– nawołujące robotników, aby w dniu 1 maja włączyli się do walki ze studentami o demokrację i poszanowanie konstytucji (27 IV [19]68 r. Dworzec Śródmieście);

– nawołujące do przeciwstawiania się władzom – 33 egz. odbite na powielaczu. Rozkolportowane na terenie Wrocławia;

– nawołujące do masowej milczącej demonstracji w dniu 1 maja – „Zbieramy się na placu Matejki w Krakowie o godzinie 13.00, gdzie stoimy w zupełnym milczeniu do godziny 14.00”. 17 ulotek w pomieszczeniach UJ w Krakowie;

– o wrogiej treści ekonomicznej, nawołujące do strajku w dniu 2 maja, „głos narodu” – 12 sztuk w bramie budynków ul. Stelmacha w Katowicach.

– w Mrągowie znaleziono w jednym miejscu 300 egz. ulotek o treści antypaństwowej, wykonanych na powielaczu czerwonym drukiem, wysunięte są m.in. żądania obniżki cen mięsa.

2. Ujawniono (w okresie od 7 marca br.) ogółem **655** sprawców wrogiej propagandy pisanej, w tym:

a) 187 studentów;

b) 139 młodocianych;

c) aresztowano 142 osoby;

d) 26 osób skierowano do kolegów karno-administracyjnych;

e) z pozostałymi przeprowadzono rozmowy profilaktyczne.

3. Zakwestionowano kilkadziesiąt maszyn do pisania, kalki, papier i inne przybory do sporządzania ulotek i odezw^c.

4. Napady i rozboje z bronią w ręku

– Ostatnie wydarzenia w kraju nie wpłynęły na wzrost napadów z bronią w ręku:

a) w okresie styczeń–kwiecień 1967 r. zanotowano 6 napadów z bronią;

b) w analogicznym okresie br. – 4 napady, w tym jedno zabójstwo o nieustalonym podłożu (zastrzelono 18-letniego syna sołtysa z powiatu Nysa).

Wnioski

^{d1}1. Ogólnie stwierdza się, że w środowiskach studenckich i naukowych następuje polaryzacja stanowisk. Większość z nich wypowiada się za spokojnym prowadzeniem dyskusji w celu wyjaśnienia wszelkich wątpliwości.

2. Dość powszechne są wśród studentów poglądy, że:

a) jeśli dojdzie do zakłócenia pochodu w dniu 1 maja, to będzie to dziełem nieodpowiedzialnej grupy studentów (Warszawa);

b) część studentów UW wypowiada się, że lepiej nie brać udziału w pochodzie w kolumnie studenckiej, bo można być posądzonym o próby zakłócania porządku;

c) nie warto prowadzić organizacyjnej działalności w kierunku nawoływania do demonstracji. Są obecnie warunki sprzyjające do prowadzenia dyskusji (Kraków);

d) nie czas na wiecowanie, zbliża się sesja egzaminacyjna, trzeba się uczyć (Wrocław).

3. Są jednak grupy i osoby w tych środowiskach, które nadal podejmują działania w kierunku wywoływania niepokoju i nerwowości, np.:

a) w Krakowie rozpowszechnia się pogłoski, że w Warszawie i Wrocławiu panuje napięta sytuacja, że studenci w tych ośrodkach szykują antypaństwowe demonstracje;

b) na UW ostatnie wydarzenia komentuje się, że nadchodzi okres „zaostrenia kursu” (Warszawa);

c) nadal zarzuca się władzom, że nie prowadzą szczerego dialogu z młodzieżą (Kraków, Wrocław, Warszawa).

4. W tej sytuacji może dojść do grupowania się poza pochodem części studentów (Warszawa, Wrocław, Kraków).

5. Liczyć się trzeba z możliwością zwiększonego kolportażu wrogich ulotek w dniu 1 maja.

Źródło: AIPN, 0296/146, t. 2, k. 93–101, mps.

^d Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Wyraźnie krystalizują się grupy.

1968 kwiecień 29, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucypery ze spotkania z TW ps. „Edward” dotycząca nastrojów w środowisku byłych członków klubu „Babel”

Warszawa, dnia 29 IV 1968 rok

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Notatka

W dniu 19 kwietnia 1968 roku odbyłem spotkanie z TW „Edwardem”¹, który w rozmowie oświadczył, co następuje:

Otrzymał list od Berkowicz – sekretarza żydowskiego klubu studenckiego ze Sztokholmu, [w] którym informuje go, że na uroczystości gettowe do Polski nie przyjadą z powodu małej ilości chętnych. List pisany w języku angielskim, strona tytułowa z nazwą klubu i gwiazdą Syjonu.

Byli członkowie samorządu klubu „Babel” (klub został rozwiązany z dniem 13 IV [19]68 r.) opracowali sprawozdanie z dwuletniej działalności oraz list do „Sztandaru Młodych” omawiający całokształt pracy „Babla”. Wydział Propagandy KW PZPR nie wyraził zgody na opublikowanie tego listu w prasie. Zdaniem „Edwarda” jest to krzywdzące, ponieważ „Babel” nie był siedliskiem syjonistycznym.

Wśród studentów pochodzenia żydowskiego mówi się, że dużo z nich nie zostanie ponownie przyjętych na studia [na] UW. Będą niektórzy emigrować z Polski do Izraela, bo do innych państw zachodnich nie otrzymają paszportu.

„Edward” rozgoryczony jest artykułami w prasie, które spowodowały, iż w instytucjach i w zakładach pracy klub „Babel” nazwany został siedliskiem młodych syjonistów. Z tego powodu matka jego otrzymała wymówienie z pracy. Ojciec, były członek KPP, został wezwany na organizację partyjną celem wykluczenia z partii. Ojciec jest chory i przebywa na leczeniu w Ciechocinku.

Do klubu „Babel” przychodził Dajczgewand^b, Szlajfer, Leon Sfard i inni, lecz nie znaczy to, że wszystka młodzież była proizraelsko nastawiona. Były i głosy krytyki polityki Izraela. Jako przykład podawał wystąpienie Zakrzewskiego na spotkaniu z Czajką-Stachowicz.

W czasie dyskusji „Edward” oświadczył, iż jest załamany tą sytuacją, przerwał pisanie pracy magisterskiej, ponieważ uważa, że nie otrzyma pracy tam, gdzie by chciał. Złożył podanie w St[ołecznej] Radzie Narodowej, napisał w życiorysie swoje pochodzenie, społeczną pracę w klubie „Babel” i to jest przyczyną odrzucenia jego podania.

Przypuszcza on, jak i jego koledzy, iż sytuacja ulegnie zmianie. Prasa, radio, telewizja przestaną nazywać wszystkich Żydów syjonistami.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b W oryginale: Dojczgewand.

¹ TW ps. „Edward” – zob. *Marzec 1968...*, t. 2: *Kronika wydarzeń*, cz. I, dokument nr 272, przypis nr 1.

Spotkał kolegę (nazwiska nie chciał ujawnić), który wyśmiewał się z jego pozytywnych poglądów do Polski Ludowej.

°Nadmieniam, że „Edward” był bardzo zdenerwowany i nie sposób było prowadzić z nim dyskusji. Następne spotkanie poświęcę na omówienie z nim całokształtu sytuacji i działalności niektórych osób w klubie „Babel” i w dniu 8 III [19]68 roku na nielegalnym wiecu [na] UW.

Niezależnie od tego pożądanym byłoby sprawdzić przez Wydz[iał] VI, jaki jest faktyczny powód wypowiedzenia pracy jego matce.

Odbito w 2 egz.

Druk. J.T./IV

Inspektor Wydziału III Dep[artamentu] III MSW

(-) mjr Wł[adysław] **Kucypera**

Źródło: AIPN, 00170/65, t. 2, k. 58–59, mps.

° Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Można mu dać trochę pieniędzy.

1968 kwiecień 29, Warszawa – Meldunek inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucypera z doniesienia TW ps. „Rajski” dotyczący opinii i komentarzy na temat sytuacji politycznej

Źródło: TW „Rajski”¹
Przyjął: Wł[adysław] Kucypera
LK „Wisła”

Warszawa, dnia 29 IV 1968 rok
Tajne
Egz. nr ...

Meldunek

W dniu 27 bm. spotkałem się z Natanem Erdbergiem, Ernestem Ledermanem, Mendlem Szafirem i Januszem Krakusem. Wszyscy oni nie wybierają się na pochód pierwszomajowy z ostrożności, by nie posądzono ich o próbę zakłócenia porządku publicznego. Boją się głosów, że członkowie b[yłego] klubu „Babel” chcą zakłócić demonstrację pierwszomajową. Niektórzy z nich zamierzają wyjechać w tym dniu do Śródborowa.

W dniu 28 bm. byłem na obiedzie u Bibrowskich. Na obiedzie była obecna Stanisława Rouppert – asystentka na Wydz[iale] Biologii UW (tel. do domu [...] zastrzeżony). Przy obiedzie Mieczysław Bibrowski zaatakował obecną politykę partii i rządu PRL. Obecna sytuacja jest obłędna i nie widać końca tego obłędu. Chodziło mu o prasę, zwalnianie Żydów, usuwanie z partii itp. Twierdził, iż gdyby do pełni władzy doszedł min[ister] Moczar, to Żydzi byłiby tylko „na śniadanie, na obiad poszliby intelektualności”. Jego zdaniem min[ister] Moczar jest autokratą, antyinteligentem. Reprezentuje sobą obskurantyzm polityczny i szowinizm. Mówił dalej, że ma sygnały, że studenci nie zakłócą uroczystości pierwszomajowych.

Jego zdaniem dojść może do wystąpień robotników. Bibrowska twierdziła, że KC PZPR to jedno kłębowisko żmij, które się wzajemnie gryzą. To, co się teraz dzieje, to walka o władzę. Posługują się tu wszystkimi brudnymi metodami, jak antysemityzm, opluskwanie niewinnych ludzi itp.

Bibrowski atakował następnie Bolesława Piaseckiego. Opowiadał jego życiorys i działalność polityczną. Twierdził, że jest to ONR-owiec, współpracownik defy, a obecnie współpracownik służb bezpieczeństwa. Zdeklarowany antysemita. Nieprzypadkowo „Słowo Powszechne” rozpoczęło obecną kampanię antyżydowską. Dzięki interwencji Piaseckiego Jasienica wyszedł z więzienia.

Bibrowski mówił, że w KC zwrócono Moczarowi uwagę na fragment jego wywiadu dla PAP, w którym mówił o politykierach w oficerskich płaszczach, którzy przyszli z Armią Radziecką do Polski. Dzięki temu red[aktor] Rakowski mógł odpowiedzieć na ataki dotyczące w tym wywiadzie „Polityki”.

Obecna Stanisława Rouppert twierdziła, że sytuacja na uniwersytecie jest nadal napięta. Z maszyn do pisania można korzystać tylko za zgodą profesora. Krytycznie ustosunkowała się do niektórych audycji Wolnej Europy, że niesłusznie obsmarowuje niektórych ludzi.

¹ TW ps. „Rajski” – zob. *Marzec 1968...*, t. 2: *Kronika wydarzeń*, cz. I, dokument nr 305, przypis nr 1.

Około godziny 19.00 przyszła do Bibrowskich Katarzyna **Werfel**, córka Romana Werfla. Jest ona koleżanką Hanki Bibrowskiej. Opowiedziała szczegóły swego aresztowania i pobytu w więzieniu. Mówiła, że ojciec jej od 4 lat jest na emeryturze. Ostatnio został wydalony z partii za trockizm. Do matki przyczepiają się o to, że przez 3 miesiące przebywała na wypoczynku w ośrodku TSKŻ w Śródborowie. Twierdziła, że Konstytucja PRL jest łamana przez władzę. Opowiadała o swym pobycie u rodziny w Wiedniu. Rodzina ta to syjoniści. Całymi dniami puszczali jej hymn Izraela z płyty „Hatikwa”. Kuzyn twierdził, by jechała do Izraela rodzić ojczyźnie dzieci. Werfel twierdziła, że nie jest syjonistką, do Izraela nie chce jechać i do marca nie wiedziała, co to jest syjonizm. Wojna czerwcową jej nie obchodziła. Jest ona studentką I roku biologii UW, została zawieszona. Twierdziła, że w dniu 29 IV br. wyjedzie z rodzicami z Warszawy, gdyż boi się aresztu prewencyjnego. Gdy wyszła z aresztu, niektórzy koledzy podejrzewali ją, że została zwolniona za „dobre” zeznania. Została ona ukarana grzywną za zakłócenie spokoju – 3000 zł.

O godzinie 21.00 przyszedł red[aktor] **Orlański**^a. Rozmawiał z Bibrowskim w drugim pokoju.

Parę minut po godzinie 23.00 odprowadziłem Katarzynę Werfel do domu.

„Rajski”

Informacja:

– Asystentka Rouppert zaprosiła „Rajskiego” do siebie na obiad. Zamierza z nim podtrzymać znajomość. Pytała Bibrowską o opinię „Rajskiego” – przedstawiła go jako bardzo ułożonego i inteligentnego kawalera.

– Bibrowska prosiła „Rajskiego”, by odprowadził Katarzynę Werfel i bliżej się z nią zaprzyjaźnił.

„Rajski” z Werflówną spotka się w niedzielę u Bibrowskich.

Odbito w 4 egz.

Druk. J.T./IV

Inspektor Wydziału III Dep[artamentu] III MSW

(-) mjr Wł[adysław] **Kucypera**

Źródło: AIPN, 0204/353, k. 50–52, mps.

^a *W oryginale: Orlwiński.*

1968 kwiecień 29, Warszawa – Doniesienie źródła ps. „Wyrwicz” dotyczące opinii na temat ewentualności zakłócenia obchodów święta 1 Maja oraz zmian kadrowych w administracji państwowej

^aNa terenie ZBoWiD toczą się rozmowy i dyskusje na temat św[ięta] 1 Maja. Niektórzy działacze wyrażają wątpliwości, czy celowym jest organizowanie pochodu 1-majowego, ponieważ elementy reakcyjne mogą podjąć próby zakłócenia porządku i wywołania zamieszek.

Plk Radziszewski stwierdził, że wystarczyłyby tylko akademie okolicznościowe. Organizowanie pochodu połączone jest z pewnym ryzykiem. Duże masy ludzkie bardzo podatne są na wszelkiego rodzaju sugestie i hasła. Wystarczy nawet drobny epizod do wywołania nieszczęścia. W obecnej napiętej sytuacji wewnętrznej urządzenie pochodu jest w pewnym stopniu lekkomyślnością. Radziszewski jest przekonany, że opozycja nie została rozgromiona politycznie, że prasa fałszuje rzeczywistość, podając hurraoptymistyczne meldunki z fabryk. Atmosfera polityczna – zdaniem Radziszewskiego – jest w dalszym ciągu napięta i społeczeństwo bynajmniej nie zostało uspokojone decyzjami kierownictwa partii i rządu.

Działacz ZBoWiD K. Kasprzak mówił o pogłoskach, jakoby studenci szykowali na 1 maja awantury uliczne. Obawia się, że mogłoby to spowodować poważne następstwa. Jest on zdania, że młodzieży dano zbyt dużo swobody, a mało obowiązków i dlatego „przewróciło im się w głowach”.

Prac[ownik] Wydz[iału] Prop[agandy] ZBoWiD Kazimierski wyraził pogląd, że plotki o szykowanych kontrpochodach są przesadzone i obchody 1-majowe odbędą się bez zajść. Uważa on, że przygotowania dokonane przez władze zabezpieczą obchody przed „niespodziankami” ze strony nieodpowiedzialnych ludzi.

Prac[ownik] naukowy politechniki Lachowski uważa, że nie należy wykluczyć możliwości podjęcia przez niektórych studentów akcji demonstracyjnej. Uważa on, że główni inicjatorzy działają przede wszystkim na terenie UW.

Młodzież uniwersytecka mówi o niektórych grupach planujących zorganizowanie wystąpień protestacyjnych w dniu 1 maja. Informację tego rodzaju przyniósł Mirosław Duda, student UW. Wyraził on obawy, że tego rodzaju akcja może znów wywołać kryzys na uczelni i doprowadzić do zawieszenia wykładów. Podobną opinię wyraził student Krzysztof Dudziński, mówiąc, że na UW znajdują się jeszcze „wariaci, którzy chcą rozrabiać”. M[irosław] Duda, Wydział Chemii UW, jest synem przew[odniczącego] WRN Rzeszów.

Irena Przesmycka [...] opowiadała o napiętej atmosferze na terenie Biura Pełnomocnika do spraw [Wykorzystania] Energii Atomowej. Toczą się rozróbki personalne, montowane są intrygi i prowokacje. Z inicjatywy komitetu partyjnego zorganizowano „trójki zaufania”, które badają lojalność i poglądy polityczne wszystkich pracowników.

^a Powyżej z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Źródło: „Wyrwicz”. Przyjął: MK, 3 egz. W środkowej części dokumentu odręczna adnotacja o treści: Doniesienie. Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Warszawa, dnia 29 IV 1968 r.

Ludzie są rozgoryczeni, niepewni i twierdzą, że takich metod nie stosowano nawet „w najgorszych stalinowskich czasach”. Walka o stołki – zdaniem Przesmyckiej – prowadzi do zdejmowania nie tylko kombinatorów i nieuków.

Represje spotykają też ludzie uczciwych. Wiele stanowisk obejmują nowi karierowicze i intryganci. Przesmycka nie weźmie udziału w pochodzie 1-majowym ze względu na zły stan zdrowia. Słyszała plotki o przygotowaniach do konkurencyjnego pochodu, ale nie wierzy, aby to była prawda.

Helena Tygielska szeroko omawiała sprawę istniejących, jej zdaniem, rozbieżności i konfliktów na najwyższych szczeblach władzy partyjnej i rządowej. Opowiadała o odwołaniu ze stanowisk ministra Rapackiego i wicemin[istra] Naszkowskiego. Są oni oskarżani wspólnie z byłym wicemin[istrem] Kutinem o zrealizowanie w ubiegłych latach niekorzystnej dla Polski umowy na wykonanie serii okrętów dla zagranicznego kontrahenta. Tygielska opowiadała o przebiegu dramatycznego zebrania partyjnego na terenie Min[isterstwa] Spraw Zagr[anicznych]. Na tym zebraniu miała być postawiona sprawa min[istra] Rapackiego. Nikt nie zabrał głosu przeciwko ministrowi. Wystąpiła przeciwko Rapackiemu tylko jego sekretarka, od 10 lat bliska współpracownica ministra. Zarzuciła wszystkim obecnych tchórzliwość i dwulicowość. Wyciągnęła zeszyt, w którym miała dokładnie zarejestrowane wszystkie uchybienia, nadużycia itp. popełnione przez ministra lub o których wiedział, a nie reagował. Po odczytaniu tego rejestru minister nie zabrał głosu, lecz wyszedł i złożył rezygnację.

Tygielska mówiła także o kulisach rezygnacji min[istra] finansów Albrechta. Ponieważ odwołano wbrew jego woli kilku dyrektorów, min[ister] Albrecht zaprotestował przeciwko temu dymisją. Mówiąc o konfliktach na wysokim szczeblu, Tygielska twierdzi, że min[ister] Moczar usiłuje zmusić I sekr[etarza] KC Gomułkę do kontynuowania dalszej akcji zwalniania Żydów ze stanowisk, natomiast Gomułka ma być rzekomo przeciwny dalszym represjom. Powyższe informacje uzyskała Tygielska od swojego męża – pracownik PCK, kierownik Dz[iału] Kontroli ZG PCK.

29 IV miała miejsce rozmowa z Cywińskim, który poinformował, że złożył wizytę b[ylemu] wicemin[istrowi] Titkowowi. Ten ostatni załżył się, że zdjęto go ze stanowiska bez żadnego uzasadnienia, nie podano powodów ani wyjaśnień. Titkow miał powiedzieć, że czeka na zjazd KC i o ile sprawa jego nie zostanie do tej pory wyjaśniona – wystąpi on z krytyką na plenum zjazdu. Titkow jest przekonany, że weźmie udział w obradach zjazdu, bo jest członkiem plenum KC. Titkow miał także skarżyć się Cywińskiemu na postawę min[istra] Sztachelskiego (krajan Titkova z Wilna), który nie zajmuje stanowiska wobec wielu spraw, pilnuje tylko „własnego stołka”. Zdaniem Titkova „Sztachelski stracił twarz”, ponieważ nie wystąpił w obronie zwalnianych z tego resortu ludzi. Cywiński mówił, że żona Titkova¹ – dziennikarka (Polskie Radio), obroniła się przed stawianymi jej zarzutami i pozostała na miejscu.

¹ **Titkow Janina** (z d. **Arnsztajn**) (1923–2010). Dziennikarz. Ur. w Częstochowie, ukończyła 1. klasę Liceum im. J. Słowackiego w Częstochowie (1939), uczennica we Lwowie (1939–1940), pielęgniarka w Szpitalu Miejskim w Guriewie w Kazachstanie (1941–1943), żołnierz, podoficer 1. DP im. T. Kościuszki, pielęgniarka chirurgiczna w batalionie sanitarnym (VII 1943–XII 1944), szef kancelarii Inspektoratu KG MO (od XII 1944), referent w Kancelarii Głównej KG MO (do XII 1945), absolwentka ANP w Warszawie (1950), pracownik Polskiego Radia w Warszawie (do 1979, kierownik Redakcji Terenowej PR, redaktor w Redakcji Magazynów Literackich, sprawozdawca, reporter), emerytka. Członek PZPR (do 1981). AIPN, 709/382; AIPN, 1082/4856; AIPN, 728/23221.

29 IV [19]68 [r.]

„Wyrwicz”

Źródło: AIPN, 00170/530, t. 1, k. 175–177, rkps.

1968 kwiecień 29, Warszawa – Notatka zastępcy naczelnika Wydziału II Departamentu IV MSW pplk. Edwarda Jankiewicza ze spotkania z informatorem ps. „Mariusz” dotycząca sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym

^aWarszawa, dnia 29 kwietnia 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^{b2}^b

Notatka służbowa

ze spotkania z „Mariuszem” odbytego dnia 27 IV 1968 r.

1. „Mariusz” poinformował, że na posiedzeniu zarządu postanowiono zwolnić J[ana] Frankowskiego z funkcji prezesa ChSS i zawiesić w prawach członka zarządu. Przyczyną tej decyzji było niewywiązywanie się J[ana] Frankowskiego z przyjętych wobec zarządu zobowiązań, że w czasie swego 6-miesięcznego urlopu nie będzie włączał się w sprawę stowarzyszenia.

Tymczasem Frankowski, według danych, które dotarły do zarządu, usiłuje wpływać na przedstawicieli terenowych ogniw stowarzyszenia dla uzyskania poparcia w celu ponownego przechwycenia przez niego prezesury. Ponadto za plecami Zarządu Głównego prowadzi rozmowy z Urzędem do spraw Wyznań oraz z innymi stowarzyszeniami katolickimi (m.in. dłuższa rozmowa z Piaseckim).

– Na zarządzie postanowiono, że do Frankowskiego uda się delegacja i zaproponuje mu rezygnację z prezesury na własną prośbę. Gdyby Frankowski odmówił żądaniu, wówczas przedstawiona mu zostanie decyzja zwalniająca go z prezesy.

– Konsternację w zarządzie wywołało stanowisko dyr[ektora] Skarżyńskiego, który – gdy mu Makowski referował decyzje zarządu odnośnie Frankowskiego – odradzał im wyrzucenie Frankowskiego przed walnym zebraniem. Z tytułu swojego urzędu sugerował zawieszenie uchwały w tej sprawie.

– Zarząd postanowił, ażeby Filipowicz dalej rozmawiał z dyr[ektorem] Skarżyńskim i starał się go przekonać o niesłuszności swych nacisków.

– W zarządzie na tle powyższej sytuacji wzmogły się tendencje do zakończenia stanu tymczasowości na stanowisku prezesa. Obserwuje się, że na objęcie tej funkcji mają ochotę Filipowicz i Makowski.

Filipowicz, licząc, że ma większe szanse, oraz [ze względu na] fakt pełnienia obowiązków prezesa, naciska na oficjalne wybranie prezesa jeszcze przed walnym zebraniem. Makowski w tej sytuacji zbiera zwolenników i liczy, że będzie miał lepsze szanse na walnym zebraniu, więc przeciwstawia się propozycji Filipowicza.

^a Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Tow. Kubisz, do sprawy Frankowskiego, Jankiewicz.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

Ustaliliśmy z „Mariuszem”, że nie będzie się angażował po żadnej ze stron. Natomiast ta rywalizacja między nimi winna ujawnić więcej interesującej informacji pozwalającej lepiej rozpoznać obu rywali.

Wyk. w 2 egz.

(–) Ppłk E[dward] Jankiewicz¹

Źródło: AIPN, 00231/231, t. 2, k. 162–163, mps.

¹ **Jankiewicz Edward** (1925–1980), pptk/plk. Robotnik (1941–1945), słuchacz, wykładowca Wojewódzkiej Szkoły PPR w Łodzi (1945–1946), student UŁ (1947–1949), kierownik ewidencji Wydziału Personalnego KW PPR w Łodzi (1947–1948), referent personalny Okręgowego Zarządu PNZ w Łodzi (1948–1949). Od sierpnia 1949 r. referent Sekcji 3, od grudnia 1949 r. referent, od lipca 1951 r. starszy referent, jednocześnie p.o. kierownika, od października 1952 r. kierownik Sekcji 2 Wydziału V Departamentu IV MBP; od stycznia 1953 r. naczelnik Wydziału III Departamentu IV MBP; od stycznia 1954 r. słuchacz kursu specjalnego wywiadowczego w Moskwie; od stycznia 1955 r. naczelnik wydziału, od stycznia 1957 r. starszy inspektor Departamentu I KdsBP/MSW na etacie niejawnym (rezydent 1955–1957, zastępca rezydenta wywiadu w Londynie 1957–1959, dyrektor Departamentu Łączności MSZ 1959–1962, w lipcu 1959 powołany do zawodowej służby wojskowej, w 1961 absolwent SGSZ); od czerwca 1962 r. zastępca naczelnika, od listopada 1963 r. p.o. naczelnika, od listopada 1964 r. naczelnik Wydziału VIII Departamentu I MSW; od kwietnia 1967 r. starszy inspektor Departamentu I MSW na etacie niejawnym (wicedyrektor Departamentu Konsularnego MSZ); od sierpnia 1967 r. w dyspozycji Departamentu Kadr MSW; od października 1967 r. zastępca naczelnika Wydziału II, od października 1972 r. naczelnik Wydziału IV, od czerwca 1973 r. naczelnik Wydziału II Departamentu IV MSW (od kwietnia do czerwca 1970 słuchacz KDKK SB MSW, w styczniu 1973 zwolniony z zawodowej służby wojskowej, przyjęty do służby w MO). AIPN, 0604/471, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 30, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 30 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 30 kwietnia 1968 roku

Z terenu Uniwersytetu Warszawskiego, Politechniki Warszawskiej, Szkoły Głównej Planowania i Statystyki oraz Akademii Wychowania Fizycznego uzyskano informacje, że przeważająca część studentów nie posiada zamiarów podjęcia w czasie pochodu pierwszomajowego jakichkolwiek prób naruszania porządku. Wśród studentów zanotowano szereg wypowiedzi, że w pochodzie należy zachowywać się spokojnie, gdyż w przeciwnym wypadku „można wylecieć z uczelni i nie skończyć w ogóle studiów”. Problem ukończenia studiów staje się głównym tematem rozmów w tym środowisku. Studenci w rozmowach podkreślają, że władze uczelni zaostrzyły dyscyplinę i obecnie za błahę nawet przewinienie można zostać usuniętym lub zawieszonym w prawach studenta. Wśród studentów Szkoły Głównej Planowania i Statystyki wiadomość o zawieszeniu w czynnościach i wykluczeniu z PZPR dotychczasowego prorektora **Adama Ginsberta**^{b1} została przyjęta z dużym uznaniem. Padają wypowiedzi, że tym konkretnym posunięciem „partia obaliła mit o nietykalności niektórych wysoko postawionych osób”.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Woryginał: Grinsberga.

¹ **Ginsbert-Gebert Adam (Abram)** (1914–1994). (Formalnie zmienił nazwisko na Gebert 1956, ale używał poprzedniego nazwiska, od 1968 używał dwuczłonowego nazwiska). Prof. Absolwent Wydziału Prawa UW (1938), żołnierz w wojnie obronnej 1939, zbiegł z niewoli niemieckiej, na terenach włączonych do ZSRR (1939–1941), nauczyciel w Średniej Szkole Kolejowej nr 4 w Białymstoku (1940–1941), Średniej Szkole Kolejowej nr 37 w Akt-Bułaku (1941–1944), wicedyrektor Średniej Szkoły Kolejowej nr 5 w Zdołunowie na Wołyniu (1944), kierownik referatu w Starostwie Powiatowym w Białymstoku (1944), zastępca naczelnika wydziału w Urzędzie Wojewódzkim w Białymstoku (1944–1945), naczelnik wydziału w Urzędzie Wojewódzkim w Łodzi (1945), dyrektor Zarządu Miejskiego w Łodzi (1945–1950), komisarz spisowy m. Łodzi (1950), wiceprzewodniczący Prezydium Rady Narodowej w Łodzi (1950–1951), dyrektor Centralnego Zarządu Przedsiębiorstw i Urzędzeń Komunalnych Ministerstwa Gospodarki Komunalnej (1951–1952), wykładowca SGPiS (1952–1984, wykładowca 1952–1954, zastępca profesora 1954–1958, adiunkt 1958–1960, docent 1960–1965, prof. nadzw. 1965, prof. zw. 1979, dziekan Wydziału Przemysłu/Ekonomiki Produkcji 1961–1962, kierownik Katedry Gospodarki Miejskiej 1965–1968, prorektor 1966–1968, zawieszony w czynnościach uchwałą Senatu SGPiS 18 IV 1968, odwołany ze stanowiska przez ministra 10 V 1968, kierownik Zakładu Planowania i Ekonomii Miast w Instytucie Gospodarki Miejskiej i Polityki Mieszkaniowej 1979–1984, prodziekan Wydziału Ekonomiczno-Społecznego 1981–1984), doradca wicepremiera (1954–1965), wykładowca Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu – Filii w Jeleniej Górze (1972–1984). Członek ZNMS (1937),

Studenci Uniwersytetu Warszawskiego krytycznie oceniają działalność komisji rekrutacyjnych dla studentów z rozwiązanych kierunków studiów. W swych wypowiedziach podkreślają, że komisje te faworyzują osoby, które w poprzednim okresie czasu brały aktywny udział w wystąpieniach na terenie uczelni. Jako przykład podawana jest działalność doc. dr. **Andrzeja Murzynowskiego** z Katedry Postępowania Karnego, który załatwić miał ponowne przyjęcie na studia studentom **Fejginowi**, **Z[big]niewowi** **Glapińskiemu**, **E[lźbiecie] Otawskiej** i innym znanym zarówno z negatywnej postawy politycznej, jak i wichrzycielskiej działalności w czasie wydarzeń marcowych.

Podobne stanowisko zajmują inni pracownicy naukowcy, jak: prof. dr **Marek Fritzhand** – kierownik Katedry Etyki na Wydziale Filozoficznym, doc. dr **Lidia Wołoszyn** z Katedry Psychologii Wychowawczej Wydziału Pedagogicznego, doc. dr **Jędrzej Lewandowski** z Katedry Ekonomii Politycznej II Wydziału Ekonomii Politycznej, którzy aktywnie bronią wszystkich studentów przewidzianych do skreślenia. Szczególnie prof. **M[arek] Fritzhand** angażuje się w obronę studentów pochodzenia żydowskiego, którzy brali aktywny udział w wydarzeniach marcowych. Jako przykład podawana jest sprawa ponownego przyjęcia studentów **Fiszera** i **Berengauta**^c z Wydziału Ekonomii Politycznej.

Z wielu zakładów przemysłowych uzyskano dalsze informacje wskazujące na duże zainteresowanie robotników wystąpieniem pierwszomajowym I sekretarza KC PZPR. W Zakładach Wytwórczych Urządzeń Telefonicznych im. Komuny Paryskiej na Wydziale TP-8 zanotowano wypowiedzi, że w wystąpieniu I sekretarza KC PZPR powinna być poruszona sprawa działalności elementów syjonistycznych oraz radykalnych środków dla jej przeciwdziałania.

Duże zainteresowanie udziałem w pochodzie pierwszomajowym zanotowano wśród pracowników Fabryki Wyrobów Precyzyjnych im. **K[arola] Świerczewskiego**. Do udziału w pochodzie zgłasza się wielu bezpartyjnych pracowników, którzy w poprzednich latach zazwyczaj udziału w pochodzie nie brali. W wypowiedziach podkreślają, że „tegoroczny pochód pierwszomajowy może być bardzo ciekawy i przejść do historii”.

Wśród pracowników Warszawskich Zakładów Przemysłu Odzieżowego nr 2 (przy ul. Terespolskiej) zanotowano pojawienie się pogłoski, że w czasie tegorocznego pochodu pierwszomajowego może dojść do nieodpowiedzialnych wystąpień. W związku z tym pracownicy zakładu (większość zatrudnionych to kobiety) zaczynają zastanawiać się, czy należy brać udział w pochodzie.

W Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego Warszawa II (przy ul. Podskarbińskiej) pracownik Wydziału W-2 **Aleksander Szelağ**, wypowiadając się na temat udziału w pochodzie pierwszomajowym, stwierdził, że nadszedł czas, aby robotnicy wystąpili siłą. Jego zdaniem klasa robotnicza jest stale oszukiwana, a podczas pochodu pierwszomajowego należy, przechodząc przed trybuną, wznieść okrzyki przeciwko znajdującym się tam osobom pochodzenia żydowskiego. Z wymienionym została przeprowadzona rozmowa

Komsomołu (1940–1944), PPR (1945–1948), PZPR (1948–1968, wykluczony), Towarzystwa Urbanistów Polskich, PTE. Inwigilowany w ramach KE przez Wydział II K MO m.st. Warszawy i Wydział IV Departamentu II MSW (1968–1972) ze względu na zanotowane (1963, 1966) przez Wydział V Departamentu II MSW kontakty z dyplomatami Izraela. AIPN, 0224/286; AIPN, 1005/4552; ASGH, G-264/K, Akta osobowe pracownika; AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, 3053.

^c *Woryginale*: Berengouta.

profilaktyczno-ostrzegawcza, w czasie której przyznał się do powyższych wypowiedzi, stwierdzając przy tym, że nie zdawał sobie sprawy z ich znaczenia.

Kuria Metropolitalna w Warszawie przystąpiła do rozsyłania na poszczególne parafie „Komunikatu do wiernych w sprawie budownictwa sakralnego w archidiecezji warszawskiej” z poleceniem odczytania go w czasie nabożeństw w dniu 12 maja br. Komunikat stwierdza m.in., że w Warszawie w wyniku zachodzących zmian zachodzi pilna potrzeba wybudowania nowych 45 kościołów. Podobna sytuacja istnieje na terenie archidiecezji, gdzie również zachodzi konieczność budowania nowych świątyń. Komunikat stwierdza, że wszelkie zabiegi kurii o zezwolenie na budowę kościołów są negatywnie załatwiane przez władze i w związku z tym zwraca się z apelem do wiernych:

„Wszyscy wiemy – czytamy w komunikacie – że konstytucja zapewnia nam swobodę wypełniania praktyk religijnych. Lecz aby kult religijny mógł być spełniany, muszą być świątynie. Niech więc troska o budowę świątyń będzie również waszą wspólną troską. Macie prawo, a nawet obowiązek, w dostępnych wam warunkach zabiegać, gdzie się da, o budowę potrzebnych kościołów. Macie prawo, jako ludność wierząca, domagać się poszanowania waszych religijnych przekonań”.

W godzinach rannych dnia 30 kwietnia br. w rejonie dworca PKP Warszawa Powiśle ujawniono dwa wrogie napisy wykonane czerwoną farbą. Treść napisów skierowana była przeciwko organom MO.

W dniu 30 kwietnia w przedsiębiorstwie „Dźwigar” znaleziono pojedynczy rysunek wykonany farbą drukarską, opatrzony napisem: „Niech żyje 1 maja”. Rysunek przedstawia funkcjonariusza MO bijącego pałką zasłaniającego się człowieka.

W Instytucie Lotnictwa w ubikacji w dniu 30 bm. znaleziono kilka egzemplarzy (7 sztuk) ulotek wykonanych techniką fotograficzną. W ulotkach tych pt. „Obywatele” NN sprawca po nawiązaniu do wydarzeń marcowych stwierdza:

„Czy my, ludzie pracy, naprawdę potępiamy studentów naszych uczelni, którzy ryzykując usunięcie ze studiów, śmiało skrytykowali politykę partii i rządu za odejście od wywalczonych przez nas haseł Października?

Czy my potępiamy polskich pisarzy i intelektualistów, którzy śmiało stanęli w obronie kultury polskiej?

Czy my potępiamy posłów koła „Znak” i wszystkich innych polskich patriotów, których dziś oskarża się o zwalczanie socjalizmu i godzenie w sojusz z ZSRR?

Nie – gdyż te haniebne oskarżenia są zwykłym oszczerstwem i kłamstwem w stylu tow. Moczara. My, robotnicy, nie żyjemy samą ideologią, jaką nas karmią w przemówieniach Gomułka, Kępa, Strzelecki i inni towarzysze, którzy nie gnieźdzą się na poddaszach, [w] suterrenach czy mieszkaniach typu M-3, nie odczuwają dotkliwych podwyżek: prasy, światła i węgla, żywności, komunikacji, dosłownie wszystkiego. Dlatego też apelujemy do was wszystkich, do robotników, pracowników inżynieryjno-technicznych, do ludności całej Polski, o poparcie naszej akcji biernego oporu. Nie bierzcie udziału w żadnych wiecach ani masówkach w zak[ładach] pr[acy]. Rodacy – protestujecie przeciwko «przykręcaniu śruby». W czasie 1-maj[owego] pochodu bądźcie jako bierni widzowie, a nie uczestnicy”.

W dniu 29 bm. w godzinach wieczornych KD MO Praga-Południe zatrzymała ucznia Zasadniczej Szkoły Zawodowej nr 5 – **Andrzej Bolesta** (lat 18), który wraz z dwoma nieletnimi podpalił flagę narodową i dekoracje pierwszomajowe przed budynkiem Szkoły Podstawowej nr 149 przy ul. Siennickiej 13.

KS MO Warszawa-Śródmieście w dniu 29 bm. w godzinach nocnych zatrzymała:

– **Ryszarda Tryłę** (lat 19),

– **Stanisława Wojtkowskiego** (lat 21),

zatrudnionych w prywatnym warsztacie rzemieślniczym, którzy w rejonie Hotelu Warszawa przy ul. Świętokrzyskiej zrywali plakaty pierwszomajowe.

Przeciwno w[yżej] wymienionym KD MO wszczęły postępowanie przygotowawcze.

W dniu 30 kwietnia br. Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy dokonała zatrzymania podejrzanych o kolportaż ulotek nawołujących studentów uczelni warszawskich do demonstracji w dniu święta 1 Maja, wśród zatrzymanych znajdują się:

1. **Dariusz Józef Tenczyński**², s. Ryszarda, ur. 8 III 1945 r., narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, student V roku Wydziału M[echanicznego] E[nergetyki] i L[otnictwa] Politechniki Warszawskiej. Rodzice: ojciec – nie utrzymuje kontaktu z rodziną, matka – pracownica żłobka nr 24 w Warszawie.

2. **Krzysztof Karol Grądzki**³, s. Leona, ur. 30 I 1942 r., narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, student V roku Wydziału M[echanicznego] E[nergetyki] i L[otnictwa] Politechniki Warszawskiej. Rodzice: ojciec – inżynier w Zakładach im. Dzierżyńskiego w Chrzanowie, matka – nauczycielka.

3. **Henryk Szejnwald**⁴, s. Józefa, ur. 31 X 1946 r., narodowość – żydowska, obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, student IV roku Wydziału Elektrycznego Politechniki Warszawskiej. Rodzice: ojciec – z[astęp]ca kierownika Biura Badań Zjednoczenia Urządzeń Pomiarowych i Kontrolnych „Mera” (członek PZPR), matka – nie pracuje (członek PZPR).

4. **Wojciech Kochlewski**⁵, s. Radosława, ur. 13 VII 1941 r., narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, na utrzymaniu żony zatrudnionej w Oddziale Ruchowo-Handlowym PKP.

² **Tenczyński Dariusz Józef** (ur. 1945). Inżynier elektryk. Pracownik Warszawskich Zakładów Garbarskich (1963–1964), absolwent XLI LO im. J. Lelewela w Warszawie (1964), Wydziału Elektrycznego PW (1970). Członek ZHP. Uczestnik strajku okupacyjnego na PW (21–22 III 1968), zatrzymany pod zarzutem kolportażu ulotek (30 IV–2 V 1968). Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE krypt. „Agitator” (1968–1971). AIPN, 0224/193; DES PW, Wydział Elektryczny 66833.

³ **Grądzki Krzysztof Karol** (ur. 1942). Inżynier. Absolwent LO im. S. Staszica w Chrzanowie (1959), Wydziału Mechanicznego Energetyki i Lotnictwa PW (1970), spiker stażysta w PR. Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE krypt. „Grom” (1969–1973). AIPN, 0224/417; DES PW, Wydział Mechaniczny Energetyki i Lotnictwa 55505.

⁴ **Szejnwald Henryk** (ur. 1946). Inżynier. Absolwent XIV LO im. K. Gottwalda w Warszawie (1964), student Wydziału Elektrycznego PW (1964–1969), na emigracji w USA (od 1969), pracownik DEC, NEC, Intel, Quick-Pad Technology Corporation. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1984). Członek ZHP, ZMS. AIPN, 1368/850; DES PW, Wydział Elektryczny 66826.

⁵ **Kochlewski Wojciech** (ur. 1941). Student Wydziału Prawa UW (1962), pracownik Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik” (1965–1967), Hotelu „MDM” (1968–1972), Działu Wydawnictw Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej (1973–1976), Biura Handlu Zagranicznego „Remex” (1978–1979), redakcji „Polski” (1979–1980). Przesłuchiwany w związku z kolportowaniem wraz z Janem Kelusem ulotek (7, 8 IV 1968), zatrzymany (29 IV 1968), aresztowany pod zarzutami z art. 170 kk (30 IV 1968), zwolniony (7 VI 1968), śledztwo z art. 24 § 1 mkk umorzono „wobec znikomego niebezpieczeństwa społecznego czynu” (25 IX 1968). Inwigilowany w ramach SOR krypt. „Chwast” (dotyczącej J. Kelusa) (1968), inwigilowany przez Wydział II Departamentu III MSW (1972–1974), objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (1972–1974), inwigilowany przez Wydział III A-1 KS MO (1978–1983) i Wydział IV Departamentu III MSW (1979) w ramach SOR krypt. „Krytyk” w związku z udziałem w kolportażu niezależnej „Krytyki”. Skazany na 10 miesięcy więzienia w zawieszeniu na 2 lata z art. 237 kk za „publiczne znieważenie rządu PRL” (1984). Członek ZMP (od 1956), ZSP (od 1962). AIPN, 0204/1404; AIPN, 0787/2, t. 1–2; AIPN, 642/43916.

5. Janusz Pawłowski⁶, s. Edwarda, ur. 31 X 1948 r., narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, student II roku Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Rodzice: ojciec – nie żyje, matka – nauczycielka w Żarach.

W toku wstępnego przesłuchania zatrzymany Gładzki przyznał się do kolportowania znalezionej – jak twierdzi – ulotki pt. „Wyjaśniamy” wśród swoich kolegów mieszkających w domu akademickim „Riviera”. Pozostali nie przyznają się do kolportażu. Natomiast zatrzymany Pawłowski Janusz zeznaje, że zajmował się kolportażem ulotek przed wydarzeniami marcowymi, które to ulotki nawoływały do udziału w wiecu w dniu 8 marca br. Ulotki kolportował wraz z uprzednio zatrzymaną Elżbietą Wrzesińską (odpowiada z wolnej stopy)^d.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 451–456, mps.

^d *Poniżej z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

^e **Pawłowski Janusz** (ur. 1948). Absolwent LO w Żarach (1966), polonistyki na UW (1971), pracownik naukowy IBL PAN (od 1971). Członek tzw. studenckiego komitetu senackiego na UW wybranego na wiecu w dniu 11 III 1968 r., zatrzymany przez patrol MO wraz z kolegą Tadeuszem Witkowskim, który niósł ze sobą farbę i pędzel, w związku z podejrzeniem „o usiłowanie pisania wrogich napisów” (godz. 0.45 16 III 1968 r.), objęty śledztwem w związku z przekazaniem Elżbiecie Wrzesińskiej (7 III 1968) około 70 ulotek zawiadamiających o zwołaniu wiecu na UW w dniu 8 III 1968 r., które rozrzuciła ona wraz z Alicją Sandgarten na SGPiS, śledztwo umorzono (VIII 1968), ukarany za ten czyn przez Komisję Dyscyplinarną dla Studentów UW naganą z ostrzeżeniem (1969). Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy/KS MO w ramach KE krypt. „Paweł” z powodu postawy politycznej zajętej w marcu 1968 r. oraz działalności w Warszawskim Kole Polonistów, w którym podczas swoich wystąpień „ze szczególną zjadliwością atakował stosunki społeczno-ekonomiczne w PRL” (VI 1969–XI 1974, faktycznie inwigilowany do ukończenia studiów IX 1971, materiały KE zarchiwizowano XI 1974), inwigilowany przez Wydział III KS MO w ramach SOR krypt. „Żaczek” (I 1976–I 1977) z powodu sygnowania wraz z 22 innymi osobami petycji do Sejmu PRL przeciwko zmianom w konstytucji, sprawę zakończono rozmową ostrzegawczą, objęty zakazem wyjazdów zagranicznych (II–XII 1976). Członek ZSP. AIPN, 0246/463; AIPN, 0224/709.

1968 kwiecień 30, Warszawa – Informacja sytuacyjna nr 2 pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 30 kwietnia 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja nr 2

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 30 kwietnia 1968 roku

Ze środowiska studenckiego uzyskano kilka informacji (z różnych uczelni), że w czasie pochodu pierwszomajowego część studentów ma zamiar przejść przed trybuną z ustami zawiązanymi białymi chusteczkami. Inna informacja wskazuje, że w czasie przejścia przed trybuną studenci w manifestacyjny sposób odwrócą głowy w przeciwną stronę. Uzyskane informacje opierają się na pogłoskach krążących w środowisku i nie wskazują na źródło ich pochodzenia. Równocześnie szereg innych informacji, jakie zostały uzyskane w dniu 30 bm., dementuje powyższe pogłoski, wskazując, że studenci mają już dość rozróbek i wicherzyelskiej działalności.

W środowisku dziennikarskim wiele komentarzy wywołała zmiana na stanowisku redaktora naczelnego „Prawa i Życia”. Dziennikarze wskazują, że na miejsce redaktora Kąkola został mianowany na to stanowisko **Jerzy Bafia**¹, były dyrektor departamentu w Generalnej Prokuraturze, który poprzez żonę ma być powiązany ze środowiskiem żydowskim. Powtarzana jest pogłoska, że żona **Bafii**² otrzymała od rządu NRF odszkodowanie.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/2.

¹ Informacja nieprawdziwa, Kazimierz Kąkol pozostał redaktorem naczelnym „Prawa i Życia” do 1974 r. **Bafia Jerzy** (1926–1991). Prawnik, prof. Absolwent UJ (1950), sędzia Sądu Powiatowego (od 1950), następnie Wojewódzkiego w Krakowie, sędzia delegowany do Sądu Najwyższego (1953–1954), wicedyrektor (1954–1958), dyrektor Departamentu Ustawodawczego w Ministerstwie Sprawiedliwości (1958–1969), wykładowca UJ (1950–1953, asystent), Wyższej Szkoły Prawniczej im. T. Duracza w Warszawie (1953–1954, adiunkt), UW (1955–1968, od 1970, prof. nadzw. 1970, prof. zw. 1978), UŚI (1968–1970), szef Kancelarii Sejmu PRL (1969–1972), I prezes Sądu Najwyższego (1972–1976), minister sprawiedliwości (1976–1981), poseł na Sejm PRL (1972–1980). Członek PZPR (od 1950, I sekretarz POP w Ministerstwie Sprawiedliwości, członek CKKP 1975–1981), Zrzeszenia Prawników Polskich (sekretarz generalny ZG). AIPN, 1005/24900.

² **Czajkowska-Bafia Stanisława** (ur. 1924). Ekonomistka. Więziona przez niemieckie władze okupacyjne w więzieniach w Zamościu, na Zamku w Lublinie, w KL Ravensbrück (1941–1945), ofiara eksperymentów pseudomedycznych. Wykładowca UW. Publikowany dokument zawiera fałszywe pogłoski dotyczące programu wypłat humanitarnych Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża prowadzonego we współpracy z Polskim Czerwonym Krzyżem i Komisją Badania Zbrodni Hitlerowskich, przeznaczonego dla żyjących w Polsce ofiar eksperymentów pseudomedycznych (1961–1969). AIPN, 1005/17161. Zob. Z. Mączka, *Operacje doświadczalne przeprowadzone w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück*, „Polski Tygodnik Lekarski” 1946, nr 34–35.

wanie w wysokości ok. 700 tysięcy złotych za pobyt w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück. Odszkodowanie to mieli jej załatwić „znajomi Żydzi z Generalnej Prokuratury poprzez Żydów z USA”. Informacja o odszkodowaniu pochodzi z jednego źródła i nie jest sprawdzona. Równocześnie na terenie adwokatury i w środowisku dziennikarskim rozeszła się pogłoska, że red[aktor] Kąkol ma otrzymać nominację na naczelnego redaktora „Polityki”.

W dniu 30 bm. ok. godz. 16.30 z okien Centralnego Domu Towarowego po stronie Al. Jerozolimskich NN sprawca wyrzucił na ulicę większą ilość ulotek wykonanych na powielaczu spirytusowym. Ulotki te pt. „Do wszystkich” nawiązują do wydarzeń marcowych, a następnie stwierdzają:

„Ludzie wchodzący w skład rządu poprzez swoją dotychczasową działalność udowodnili nam, że brak im nie tylko umiejętności koniecznych do rozwiązania problemów gospodarczych, ale również moralnych predyspozycji do pełnienia tak odpowiedzialnych funkcji”.

W zakończeniu ulotki podpisanej przez „studentów” apeluje się o „przeciwstawienie się obecnym, budzącym oburzenie pociągnięciom rządu”.

W trakcie rozdawania wymienionych ulotek wśród przechodniów w Al. Jerozolimskich dokonano zatrzymania:

Adama Andrzeja **Milewskiego**³, s. Henryka, ur. 22 XI 1947 r., zam. Warszawa, ul. [...] – studenta Studium Nauczycielskiego w Warszawie przy ul. Stawki 5/7, I rok Wydziału Elektrycznego. Rodzice nie żyją (utrzymuje się z renty po ojcu).

Ponadto dokonano zatrzymania:

1. Marka Władysława Brzezińskiego, s. Kazimierza i Janiny, ur. 22 II 1949 r. w Warszawie – pracownik fizyczny Stołecznego Przedsiębiorstwa Usług Przemysłu Terenowego w Warszawie, ul. Ogrodowa 51.

2. Józefa Danielaka, s. Antoniego, ur. 22 II 1949 r. w Warszawie – pracownik w[yżej] wymienionego przedsiębiorstwa.

3. Kropiak Janusza, s. Zdzisława, ur. 8 I 1950 r. w Warszawie – pracownika bazy PKS w Warszawie przy ul. Stawki.

Wymienieni zostali wskazani przez świadków jako osoby, które rozrzuciły ulotki wśród przechodniów.

Postępowanie przygotowawcze w powyższej sprawie wszczął Wydział Śledczy tu[t[ejszej]] komendy.

Na tablicy ogłoszeniowej przy ul. Wrzeciono (dzielnica Żoliborz) ujawniono na plakacie pierwszomajowym odręczny dopisek pod portretem I sekretarza KC PZPR następującej treści: „Precz z nim”.

W oknie wystawowym zakładu krawieckiego nr 4 Warszawskiej Spółdzielni Inwalidów przy ul. Żeromskiego 4 wykonano dekorację w związku z 1 Maja, wykorzystując do niej godła państwowe z orłem w koronie. Dekorację wykonała kierowniczką zakładu ob. **Galecka Danuta** – członek ZMS. W trakcie rozmowy wymieniona stwierdziła,

³ **Milewski Adam Andrzej** (ur. 1947). Technik elektryk. Student Wydziału Elektrycznego PW, nauczyciel w Zasadniczej Szkole Zawodowej im. M. Konarskiego w Warszawie, Zasadniczej Szkole Zawodowej nr 55 przy STOCER w Konstancinie, na emigracji w Austrii i Australii (od 1978). AIPN, 1002/41818.

że dekorując wystawę, nie zwróciła uwagi na rodzaj godła państwowego. Spowodowano zmianę dekoracji i usunięcie wymienionych wyżej emblematów^b.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 457–459, mps.

^b *Poniżej z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.*

1968 kwiecień 30, Warszawa – Meldunek specjalny pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego dotyczący zatrzymania Lucjana Newelskiego

Tajne^a
nr 344/68
z dnia 30 IV 1968 r.
godzina 20.30

Dyrektor Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych – płk St[anisław] Kończewicz

Meldunek specjalny

W dniu 30 kwietnia br. około godz. 19.30 w Centralnym Domu Towarowym przy Al. Jerozolimskich zatrzymano w trakcie próby dokonania kolportażu ulotek (wyrzucenie przez okno na ulicę) Lucjana Newelskiego¹, syna Mieczysława, ur. 7 I 1937 r., zam. Warszawa, ulica [...], z zawodu muzyka. Przy zatrzymanym znaleziono 20 egzemplarzy odręcznie wykonanych ulotek o następującej treści:

Pierwsza wersja: „Żądamy realizacji postulatów Października, partia oszukała społeczeństwo, ideologiczny i policyjny terror to zdrada socjalizmu”.

Druga wersja: „Niech żyją posłowie grupy «Znak» – jedyni uczciwi ludzie w sejmie. Hańba premierowi – kłamcy i oszczercy. Hańba jego poplecznikom”.

Trzecia wersja: „Precz z partyjno-policyjnym terrorem. Żądamy poprawy warunków bytu i demokracji. Naród polski ma już dosyć dyktatury ciemniaków i dzierżymordów”.

Zatrzymany Newelski wyjaśnił w toku wstępnego rozpytania, że wymienione powyżej ulotki chciał rozkolportować jako wyraz swego protestu w związku z wydarzeniami marcowymi. Równocześnie w ten sposób chciał zaprotestować przeciwko organom MO, gdyż w miesiącu marcu br. został uderzony przez funkcjonariusza MO podczas chuli-gańskich ekscesów na ul. Krakowskie Przedmieście.

^a Z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie datą: 30 IV [19]68 [r.], godziną: 21.10 oraz miejscem nadania: Warszawa miasto.

¹ **Newelski Lucjan** (ur. 1937). Muzyk, stroiciel, astronom, specjalista w dziedzinie optyki teleskopowej. Pomocnik organisty (1968), organista (1969) w kościele Narodzenia NMP (karmelitów) w Warszawie przy ul. Świerczewskiego (obecnie al. Solidarności), stroiciel w Prywatnej Szkole Muzycznej „Missio Musica” pod patronatem Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Muzyków (od 1991). Członek Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii (m.in. kierownik Sekcji Instrumentalnej Oddziału Warszawskiego, prezes Oddziału Warszawskiego, członek ZG). Zatrzymany podczas rozrzucania ulotek z okna CDT pod zarzutem z art. 170 kk, tj. „rozpowszechniania fałszywych wiadomości mogących wywołać niepokój publiczny” (30 IV 1968), oskarżony z art. 29 mkk („publiczne wyszydzenie ustroju polityczno-społecznego państwa”), skazany z art. 170 kk na 8 miesięcy aresztu i grzywnę (6 IX 1968), zwolniony (30 XII 1968). Inwigilowany w ramach SOR krypt. „Muzyk” przez Wydział III K MO m.st. Warszawy z powodu podejrzenia o przygotowywanie i kolportaż ulotek przed wyborami do rad narodowych (1969). AIPN, 569/137; AIPN, 01286/2062.

I zastępca komendanta stołecznego MO
ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
(-) płk St[anisław] Sławiński

Zaszyfrował: kpt. Przyborowski, dnia 30 IV 1968 r., godz. 21.10
Rozszyfrował: Janek

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 460, mps.

1968 kwiecień 30, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Czesława Grobeckiego dotycząca postaw politycznych pracowników Żydowskiego Instytutu Historycznego

Warszawa, dnia ^a30^a IV 1968 r.

Tajne specjalnego znaczenia

Egz. nr ^a1^a

Notatka

dot. postawy pracowników Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie
w ostatnim okresie

Wszyscy pracownicy naukowcy i członkowie Żydowskiego Instytutu Historycznego są obywatelami narodowości żydowskiej. Jak wynika z zebranych materiałów, wszyscy zajęli proizraelską postawę po agresji na państwa arabskie. Na podstawie niektórych informacji ustalono, że tak pracownicy ŻIH, jak też członkowie zarządu stowarzyszenia atakowali politykę rządu polskiego i partii potępiającą agresję izraelską.

W czasie posiedzeń zarządu ŻIH, wykorzystując każdą okazję, coraz częściej mówiono o wzrastającej fali antysemityzmu w Polsce, jak np.:

– Na posiedzeniu, które odbyło się dnia 23 II 1968 roku, zaatakowano Radę Ochrony Pomników za „skandaliczny stosunek do urządzanej w Oświęcimiu ekspozycji w bloku 27, gdyż z wszelkich przygotowań eliminuje się element żydowski, czego dowodem jest pomijanie udziału ŻIH, co świadczy o nowej formie ucisku”.

– Jako jedną z form ucisku wymieniono na posiedzeniu ŻIH w dniu 28 II br. kontrolę przeprowadzoną przez NIK i zastanawiano się nad formą odpowiedzi na protokół inspektorów NIK. Mówiono o zachowaniu maksimum ostrożności w jej sformułowaniu, by nie stworzyć nowej okazji do nękania ŻIH, gdyż jak oświadczył członek zarządu J[ózef] Barski, „pytania, jakie nadesłano, są bardzo podchwytliwe, a całość nie zapowiada nic dobrego. ŻIH, według zdania zarządu, znajduje się w trudnej sytuacji, gdyż musiałby posiadać dodatkowe dotacje pieniężne. TSKŻ gotów byłby dofinansować niektóre sprawy, ale nie może tego uczynić ze względu na sprzeciw MSW. Nadmienić należy, że w 1967 roku dotacje PAN dla ŻIH wynosiły 808 300 złotych, a w budżecie na rok 1968 przewidziano dotacje w wysokości 808 000 zł.

– Dyr[ektor] ŻIH prof. Artur Eisenbach na posiedzeniu w dniu 28 II 1968 roku, mówiąc o wzrastającej fali antysemityzmu, oświadczył: „Zaczyna się stosować te same kryteria w stosunku do Izraela, jakie stosowano do USA podczas wojny koreańskiej. Jediną różnicą jest to, że wówczas starano się zozydzić Stany Zjednoczone jako państwo, a dzisiaj dąży się do tego samego celu nie tylko w stosunku do państwa Izrael, ale rozszerza się to na wszystkich Żydów”.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

– Na tym samym posiedzeniu J[ózef] Barski był oburzony „pewnymi sformułowaniami” w komentarzu pióra Machejka w „Życiu Literackim” na temat książki dr. T[adeusza] Walichnowskiego. Inny członek zarządu Fiszgrund natomiast wyciągnął z tego wniosek, że „naród karmi się antysemityzmem”, a prof. Eisenbach dodał, że „politykę potępienia agresji rozciąga się nie tylko na Izrael i syjonistów, ale na wszystkich Żydów”.

Bardzo ożywioną działalność i dyskusje członków ŻIH wywołały: postawa klasy robotniczej i całego narodu polskiego w stosunku do syjonizmu oraz ostatnie przemówienie sekretarza KW PZPR i I sekretarza KC PZPR tow. Władysława Gomułki.

Na posiedzeniu ŻIH w dniu 13 III 1968 r. po przemówieniu I sekretarza Warszawskiego Komitetu PZPR tow. Kępy dyskutanci podekscytowani przekrzykiwali się wzajemnie, przerywając jeden drugiemu, a niektórzy z nich, nie mogąc usiedzieć, chodzili po pokoju. W czasie tej ożywionej dyskusji wicedyrektor ŻIH Adam Rutkowski¹ oświadczył: „Przemówienie Kępy jest wielkim skandalem, gdyż aprobeuje to, co wczoraj napisano w «Słowie Powszechnym» – to znaczy, że aprobeuje on antysemityzm”.

W czasie tego posiedzenia wyłaniano wątpliwości co do prawdziwości manifestacji załóg robotniczych. Stwierdzono, że nie wszyscy robotnicy solidaryzowali się z oficjalnym stanowiskiem, jakie zajął w tej sprawie Komitet Warszawski PZPR.

Eisenbach natomiast zwrócił uwagę zebranych na interweniujących milicjantów i porównywał ich z hitlerowcami. Jeden z dyskutantów powiedział, że na wiecach domagano się usunięcia z partii syjonistów, co w jego przekonaniu jest równoznaczne z rugowaniem wszystkich Żydów. Inny dyskutant, podchwytując myśl wyrażaną przez przedmówcę, oświadczył, że on nie jest wcale przeciwny temu, by wszystkich Żydów wyrzucono z partii. Część dyskutantów doszła do wniosku, że sytuacja polityczna jest dla nich bardzo przygnębiająca. Eisenbach, chcąc na zakończenie dyskusji w tej sprawie pocieszyć zebranych, powiedział: **„To, co się stało, podnosi bardzo naród Izraela, bo kilku Izraelczyków, kilku Żydów rządzi kilkunastoma milionami Słowian”.**

O zajętej postawie syjonistycznej członków i pracowników ŻIH świadczy również dyskusja na temat ostatnich wydarzeń w Czechosłowacji. Wszyscy dyskutanci byli zgodni, że w tym kraju powstała „kolosalna władza syjonizmu”, i zastanawiali się, **czym należy to tłumaczyć. Eisenbach wyjaśnił, że „to jeszcze duch Sląskiego działa”.** Rutkowski natomiast z pewnym optymizmem podsumował dyskusję, oświadczając, że **nie tylko czechosłowaccy syjoniści mieli dość siły, by doprowadzić do zmian na ich korzyść, ale nie wątpi, że w Polsce syjoniści w ostatecznym rozrachunku okażą się dość silni.**

W pierwszej połowie miesiąca kwietnia br. stwierdzono w środowisku skupionym wokół ŻIH atmosferę przygnębienia i rezygnacji.

W dniu 9 IV 1968 roku zebrał się aktyw ŻIH w sprawie omówienia treści pisma do PAN w związku z krytycznymi uwagami dot. stanowiska ŻIH w czasie ostatnich wydarzeń politycznych.

Eisenbach w czasie tego posiedzenia stwierdził, że sytuacja, jaka wytworzyła się po publikacji szeregu artykułów w prasie, bardzo niekorzystnie wpłynęła na wydajność

¹ Rutkowski Adam (Rosenberg Abram) (1912–1987). Historyk. Absolwent historii na Sorbonie (1939), w ZSRR (do 1946), w Polsce (od 1946), pracownik Centralnej Żydowskiej Komisji Historycznej, ŻIH (od 1948, m.in. sekretarz redakcji „Biuletynu ŻIH”, wicedyrektor), na emigracji we Francji (od 1968), pracownik Centre de Documentation Juive Contemporaine.

pracy w ŻIH. Panuje ogólna atmosfera przygnębienia i zniechęcenia. On osobiście liczy się z możliwością likwidacji ŻIH i obawia się głównie o zasoby archiwalne. Mimo tej sytuacji trzeba prosić o stworzenie atmosfery pozwalającej na normalne warunki pracy. Jeśli w ciągu następnego tygodnia będą znowu jakieś „wyskoki”, to on ponownie zwróci się do kolektywu o poradę, co robić dalej.

Wicedyrektor instytutu Adam Wein² w czasie tego posiedzenia oświadczył, że ma już dość wszystkiego i w najbliższym czasie ma zamiar przejść na rentę. Podobne poglądy wyrażali Rutkowski i sekretarz POP przy ŻIH Stefan Krakowski³. Eisenbach przyłączył się do tych głosów i powiedział, że o ile ich interwencje nie odniosą skutku, to zrezygnuje z honorowego dyrektorstwa w ŻIH. Odejście z ŻIH zebrani uważali za pewien rodzaj manifestacji politycznej.

Ponowne ożywienie w działalności pracowników ŻIH obserwuje się w ostatnim okresie. Na zebraniu partyjnym w dniu 17 IV 1968 roku wszyscy dyskutanci zajęli aktywną syjonistyczną postawę. Adam Wein, omawiając przyjętą ostatnio wyjaśniającą postawę prasy na zarzuty różnych środowisk syjonistycznych o współpracy Polaków z Niemcami w eksterminacji Żydów, oświadczył, że „jest w końcu dużo rzeczy przykrych, tragicznych nawet, bo w końcu na złodzieju czapka gore”, a na posiedzeniu kierownictwa ŻIH w dniu 23 IV 1968 roku powiedział: „Nie wiadomo, jak długo to wszystko będzie trwało, wszystko trzeba przyspieszyć”. Zaproponował, by nie zwlekając, zwołać zebranie członków towarzystwa i omówić całe zagadnienie kompleksowo, „protestować należy energicznie i nazywać rzeczy po imieniu, bez owijania w bawełnę”, stwierdził przy tym, że „należy drzeć gębę, ponieważ gęba nic nie kosztuje”.

Sekretarz POP Stefan Krakowski, podsumowując dyskusję na zebraniu partyjnym w dniu 17 IV 1968 roku, m.in. stwierdzał, że nie rozumie, dlaczego on ma zająć stanowisko w sprawie agresji izraelskiej, nie żądano tego od niego w 1965 r. w sprawie masowych mordów w Indonezji. On na przebieg wypadków nie ma żadnego wpływu i tego nie załatwi żadna jego deklaracja w tej sprawie. Nie można od niego żądać składania deklaracji, tak jak nie czyni się tego w stosunku do obywateli amerykańskich polskiego pochodzenia. W latach 1946–[19]48 ścierały się poglądy na temat miejsca, w którym Żydzi ocaleni z pożogi wojennej mieli odbudować swoje ogniska domowe. Organizacje syjonistyczne wskazywały na Palestynę, a ich przeciwnicy, wśród których byli Smolar, Domb i Mirski, twierdzili, że miejsce Żydów, którzy powrócili z wojennej tułaczki, jest w socjalistycznej Polsce. Byli również inni ludzie, tacy jak Berman i Zambrowski, którzy wyrażali przekonanie, że na wszystkie artykuły o odrębności narodowej należy

² **Wein Adam Abraham** (ur. 1917), ppłk/szer. Student we Lwowie (przed 1939), na terenach włączonych do ZSRR (od 1939), żołnierz Armii Czerwonej (IX 1940–I 1943), pracownik fabryki w Permie, w Polsce (od 1946), funkcjonariusz WUBP w Poznaniu (VI 1946–X 1948), w dyspozycji Biura Personalnego MBP (od X 1948), w CW MBP w Legionowie (od I 1949 wykładowca, jednocześnie p.o. pomocnika dyrektora nauk, od VI 1950 pomocnik dyrektora nauk), funkcjonariusz MBP/KdsBP (od IX 1951 naczelnik Wydziału IV, od VI 1953 Wydziału VI, od X 1953 Wydziału I Departamentu I MBP; od IV 1955 naczelnik Wydziału III Departamentu II KdsBP, zwolniony ze służby XII 1956), pracownik naukowy ŻIH (1957–1968), rencista MSW, na emigracji (od X 1968), w Izraelu, pracownik Instytutu Yad Vashem. Rozkazem personalnym MON pozbawiony stopnia oficerskiego (1971), wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0193/6775; AIPN, 2174/2722; AIPN, 01224/1777; AIPN, 1368/979.

³ **Krakowski Stefan (Shmuel, Erlich Samuel)** (ur. 1926). Historyk. Oficer WP (do 1966), adiunkt w Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego, pracownik ŻIH (kierownik archiwum), na emigracji (od 1968), w Izraelu, pracownik Instytutu Yad Vashem. Członek PZPR.

machnąć ręką, ponieważ nie ma Żydów i Polaków, są tylko Polacy. A dzisiaj okazuje się, że z tych ludzi zrobiono syjonistów. Na zakończenie Krakowski stwierdził: „W chwili obecnej nie widzę możliwości zorganizowania zebrania wyborczego i proszę o zwolnienie mnie z obowiązków pierwszego sekretarza”, następnie zaproponował przerwanie zebrania, motywując ten wniosek przykładami z innych organizacji, które również tak postąpiły.

W czasie posiedzenia ŻIH w dniu 19 IV 1968 r. Eisenbach poinformował zebranych, że na posiedzeniu ZBoWiD proponowano, by on lub Rutkowski zabrali głos na akademii poświęconej XXV rocznicy wybuchu powstania w getcie, propozycja spotkała się z ich odmową. **Eisenbach na tym posiedzeniu zapytany, czy był na akademii, przy ogólnym aplauzie zebranych odpowiedział: „Ponieważ nigdy w życiu nie byłem w burdelu, to z samej ciekawości poszedłem zobaczyć, jak wygląda”.**

Odbito w 4 egz.

Druk. J.T./IV

**Inspektor Wydziału III
Dep[artamentu] III MSW
(-) mjr Cz[esław] Grobecki⁴**

Źródło: AIPN, 0365/42, t. 1, k. 62–66, mps.

⁴ **Grobecki Czesław** (ur. 1928), mjr/ppłk. Ładowacz w kopalni węgla w Barlin we Francji (1943–1946), pomocnik ślusarza w kopalni węgla „Biały Kamień” w Wałbrzychu (1946). Od grudnia 1946 r. milicjant posterunku MO w Ruji (KP MO w Legnicy); od czerwca 1947 r. milicjant, wywiadowca, od lipca 1950 r. starszy wywiadowca w KM MO w Wałbrzychu; od października 1950 r. słuchacz Szkoły Oficerskiej CW MO w Słupsku; od września 1951 r. w dyspozycji Oddziału Personalnego KG MO; od listopada 1951 r. referent, od maja 1952 r. starszy referent Sekcji 2 Wydziału II Oddziału III KG MO; od lipca 1954 r. starszy referent Sekcji 3 Wydziału I Oddziału III KG MO; od czerwca 1955 r. inspektor Grupy Inspektorów Terenowych Oddziału III (Służby Kryminalnej) KG MO; od lipca 1956 r. inspektor Inspektoratu do Walki z Kradzieżami i Włamaniami Oddziału III KG MO; od lipca 1958 r. p.o. kierownika, od listopada 1958 r. kierownik Sekcji 2 Wydziału Służby Kryminalnej K MO m.st. Warszawy (w 1960 absolwent LO dla Pracujących nr 11 w Warszawie); od września 1961 r. zastępca naczelnika Wydziału Służby Kryminalnej/Wydziału do Walki z Prześpietwami przeciwko Mieniu K MO m.st. Warszawy; od grudnia 1967 r. inspektor Wydziału III, od października 1974 r. Wydziału IV Departamentu III MSW; od maja 1975 r. starszy inspektor Wydziału VII Departamentu III MSW; w czerwcu 1975 r. zwolniony ze służby; od listopada 1980 r. do sierpnia 1982 r. inspektor (pracownik cywilny, pół etatu) Wydziału VIII Departamentu III MSW; od marca 1986 r. do marca 1988 r. starszy inspektor (pracownik cywilny, pół etatu) Biura Studiów SB MSW. AIPN, 0193/4971, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 kwiecień 30, Warszawa – Doniesienie źródła ps. „Janusz” dotyczące wykluczenia z PZPR doc. dr Marii Hirszowicz-Bielińskiej podczas zebrania OOP PZPR Wydziału Filozoficznego UW w dniu 27 kwietnia 1968 r.

^aWarszawa, dn. 30 IV [19]68 [r.]
Tajne^a

^bNotatka

w sprawie wykluczenia z partii doc. dr Marii Hirszowicz-Bielińskiej

Wiadomo mi, że dnia 27 kwietnia br. odbyło się zebranie Oddziałowej Organizacji Partyjnej przy Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego. W wyniku dyskusji nad postawą H[irszowicz]-B[ielińskiej] organizacja wykluczyła ją z partii. Stosunek głosów był następujący:

- za wykluczeniem 39,
- przeciw wykluczeniu 11,
- wstrzymało się 12.

Zebranie wykluczyło H[irszowicz]-B[ielińska], stawiając jej następujące zarzuty:

1. **Zdecydowanie błędna ocena tzw. kwestii żydowskiej w Polsce.**

Zdaniem H[irszowicz]-B[ielińskiej] w Polsce jest nagonka na Żydów, usuwa się najzdolniejszych ludzi ze stanowisk. Polska na tym ucierpi. H[irszowicz]-B[ielińska] stwierdziła, że „z tą sytuacją będę walczyć tak długo, na ile mi sił starczy”.

2. **Ocena tzw. ruchu studenckiego 8 marca.**

H[irszowicz]-B[ielińska] stoi na odmiennym stanowisku niż Gomułka (referat). Według H[irszowicz]-B[ielińskiej] ruch studencki był ruchem autentycznym, samodzielnym. Był to ruch przez nikogo nieinspirowany. Partia dała błędną ocenę tego ruchu.

3. **Identyfikacja z poglądami Brusa i Baumana.**

H[irszowicz]-B[ielińska] stwierdziła, że identyfikuje się z poglądami Brusa i Baumana. Na wielokrotnie stawiane pytania, co rozumie przez identyfikację z poglądami Brusa i Baumana, stwierdzała niezmiennie: „Oceniajcie, jak chcecie”.

Po wykluczeniu jej z partii H[irszowicz]-B[ielińska] wstała i powiedziała: „Dziękuję państwu! Mam nadzieję, że w tej sali za rok, za dwa, może za dziesięć zmienicie swój pogląd w odniesieniu do mojej osoby”.

Warszawa, dnia 30 IV 1968 r.^c

Źródło: AIPN, 0204/294, cz. 2, k. 11, mps.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Kronika. Po wyk[orzystaniu] proszę o zwrot do Wydz[iału] IV Dep[artamentu] III. Wł. [nazwisko nieczytelne], 30 IV [19]68 [r.].

^c Poniżej z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Janusz.

1968 kwiecień 30, Warszawa – Notatka posła Janusza Makowskiego dla Urzędu do spraw Wyznań dotycząca sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym

Notatka^a

na temat stosunków wewnętrznych w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym

Trudności wewnętrzne w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym związane z postawą i metodami pracy pos. Jana Frankowskiego jako prezesa stowarzyszenia wystąpiły po raz pierwszy w formie wyraźnej opozycji do niego w drugim półroczu roku 1964 i na przełomie [1964/]1965. Przed tym istniało jedynie niezadowolenie wśród niektórych członków zarządu i członków aktywu stowarzyszenia. Opozycja zrodziła się na tle arbitralnych i dyktatorskich metod kierowania stowarzyszeniem przez dr. J[ana] Frankowskiego oraz usuwania przez niego na bok ludzi, którzy wyrażali krytykę (np. Majdecki, Szomański, Paszkowski), oraz niedopuszczania do przyścia do stowarzyszenia wartościowych działaczy z zewnątrz.

Istotą rzeczy, którą zaczęli sobie wówczas uświadamiać niektórzy członkowie zarządu stowarzyszenia, była **różnica zasadnicza poglądów na koncepcję istnienia i działania ChSS**. Czy ma być ono dynamicznym ośrodkiem kształtowania socjalistycznej postawy swoich członków i oddziaływania w tym kierunku na szersze kręgi ludzi wierzących w dziesiątkach miast polskich, czy też ma być jedynie folwarkiem małej grupki z prezesem na czele, urządzonej wygodnie i markującej działalność społeczno-polityczną oraz opartej o uzależniony materialnie aparat urzędniczy przedsiębiorstwa Ars Christiana. Rozpoczęła się wówczas wewnętrzna rozgrywka o model pracy stowarzyszenia oraz o kolegialne metody kierownictwa, gdyż większość działaczy wierzyła wówczas, że jest do przeprowadzenia koncepcja dynamicznego, socjalistycznego zaangażowania stowarzyszenia przy współdziałaniu prezesa Frankowskiego, ale przy wywalczeniu kolegialnych metod kierowania.

Wówczas to pos. Frankowski wystąpił z koncepcją wręcz przeciwną (przełom 1964/[19]65) – zlikwidowania wszystkich oddziałów terenowych ChSS (z którymi są „kłopoty”) za wyjątkiem Częstochowy i Krakowa i prowadzenia działalności jedynie w oparciu o tygodnik „Za i Przeciw” redagowany przez personel redakcyjny częściowo niebędący członkami ChSS. Do realizacji tego zamysłu większość zarządu nie dopuściła. Był on zresztą tylko 2–3 razy postawiony przez prezesa na posiedzeniach zarządu. Ale do tego zmierzała jego działalność i rozmowy indywidualne.

20 lutego 1965^b r. pos. J[anusz] Makowski złożył prezesowi i zarządowi ChSS krótki memoriał (8 stron), znany również Urzędowi do spraw Wyznań. Było w nim między innymi napisane: „W pracy ChSS występuje szereg poważnych braków, które odbijają się na pozycji politycznej stowarzyszenia, jego zawartości wewnętrznej oraz inicjatywie

^a Powyżej z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Odpis notatki opracowanej przez T. (powinno być J[anusza]) Makowskiego dla Urzędu do spraw Wyznań, 2 V [19]68 r.

^b Woryginał: 1933.

organizacyjno-politycznej i publicystycznej. **Niewytworzenie centralnego ośrodka aktywu stowarzyszenia**, w ramach którego byłyby swobodnie dyskutowane aktualne problemy polityczne, ideologiczne i ogólne kierunki działania włącznie z wytycznymi udeźrzeniowymi w publicystyce i imprezach typu organizacyjnego. W tym zakresie mamy **regres** w stosunku do sytuacji sprzed paru lat. Roli tej nie spełnia zarząd ani niezbierny zespół programowo-polityczny. Brak jest dyskusji nad sytuacją i wynikającymi z niej potrzebami. **Kolegialny ośrodek** myślowy w zakresie spraw ideologicznych i politycznych jest w każdej organizacji społeczno-politycznej **niezbędnym ośrodkiem konsolidacji wewnętrznej oraz dynamicznego i jednokierunkowego działania na zewnątrz**. Jest on także niezbędnym warunkiem promieniowania na zewnątrz i przyciągania ludzi z zewnątrz... Przełamanie tej słabości jest niezbędnym warunkiem prawdziwego dynamicznego działania. Stan obecny jest tylko w części wynikiem trudności obiektywnych. Składają się na to i wewnętrzne przyczyny”.

W marcu 1965^e r. odbyła się w Urzędzie do spraw Wyznań doroczna narada z zarządem ChSS, na której dyrektor urzędu po raz pierwszy poddał ostrej krytyce brak dalej idącego zaangażowania stowarzyszenia i tygodnika „Za i Przeciw” oraz metody kierowania ChSS przez prezesa Frankowskiego. Rok 1965 stał się w stowarzyszeniu okresem wewnętrznej walki o kolegialne metody kierownictwa. Uwieńczone to zostało pozornymi sukcesami, np. w dniu 30 czerwca 1965 r. przyjęto na posiedzeniu uchwałę, w której stwierdzono między innymi: „Zarząd pracuje w oparciu o zasadę kolegialności. Wszystkie istotne problemy i sprawy winny być omawiane na posiedzeniach zarządu i podejmowane w tym względzie odpowiednie decyzje”.

W dniu 20 września 1965 r. na posiedzeniu zarządu stwierdzono: „Za najistotniejsze elementy działania ChSS uważamy dawanie wyrazu naszemu pełnemu zaangażowaniu z samodzielnych, prosocjalistycznych pozycji w życie Polski Ludowej i budownictwo socjalistyczne w zakresie problematyki politycznej, społecznej, kulturalnej i gospodarczej. Towarzyszyć temu winna pogłębiona motywacja ideowa i patriotyczna”. Oraz w innym pkt:

„Zarząd Główny stwierdza, że należy ożywić działalność wszystkich istniejących zespołów, a szczególnie zespołu programowego, by stał się on istotnym ośrodkiem dyskusji polityczno-ideowej i krystalizacji ideologicznej dla stowarzyszenia”.

Postanowienia te pozostały martwą literą przy zachowaniu pewnych pozorów narad w różnych małych gronach. W szczególności martwą literą pozostało żądanie wewnętrznych dyskusji ideowo-politycznych. Na dzień 19 grudnia 1965 roku został przez prezesa zwołany zjazd nadzwyczajny członków zwyczajnych stowarzyszenia, na którym wygłosił on niezgodniony z kimkolwiek referat (również sam przewodniczył na zjeździe), niezawierający żadnych elementów ideowych czy politycznych, natomiast omawiający własny życiorys prezesa i żądający „przepędzenia” tych, którzy go „podgryzają”. Z kolei przeprowadził prezes szereg głosowań niezgodnionych z zarządem, a przed tymi głosowaniami nie dopuścił do żadnej dyskusji. Głosowanie nad wotum zaufania dla siebie przeprowadził w sposób skandaliczny. Doszło do demonstracji niektórych członków zarządu i członków stowarzyszenia na sali, inni wstrzymali się [od głosu] ze względu na źle może wówczas pojmowaną spoistość stowarzyszenia. Sprawy te są oświetlone w memoriale pos. Makowskiego złożonym zarządowi w styczniu 1966 roku

^e *W oryginale: 1966.*

i znanym Urzędowi do spraw Wyznań. Nazajutrz po zjeździe, w dniu 20 grudnia 1965 roku, na posiedzeniu zarządu wszyscy członkowie bez wyjątku przeprowadzili druzgoczącą krytykę metod pracy i referatu prezesa, a wypowiedzi na ten temat zapoczątkował wiceprezes pos. Filipowicz. **W tym momencie pos. Frankowski stracił prawie całą resztę swego autorytetu.**

Od tych dni taktyka pos. Frankowskiego uległa zmianie. Z ofensywnej została zmieniona na defensywną i hamującą wszystkie poczynania angażujące silniej stowarzyszenie oraz paraliżującą – w oparciu o regulamin zarządu i uprawnienia prezesa – możliwości zasadniczej dyskusji politycznej, przy zachowaniu pozorów kolegalności. **Miało to miejsce w zasadzie w ciągu całego roku 1966 i 1967**, z tym że działacze z pos. Filipowiczem i pos. Makowskim na czele w trosce o całość stowarzyszenia szli na różne kompromisy z pos. Frankowskim – także w sprawach personalnych (np. wybór nowego zarządu w czerwcu 1966 roku i kooptacja red[aktora] Kostkiewicza na jesieni 1967 r.). W tym czasie udało się, szczególnie w pionie organizacyjno-terenowym i ośrodka studiów, przeprowadzić szereg zjazdów i imprez oraz opracowań angażujących stowarzyszenie, udało się zorganizować wyjazd delegacji profesorskiej do Watykanu w czerwcu 1966 roku oraz wyjazd pos. Makowskiego w związku z Kongresem Laikatu w Rzymie w październiku 1967 r.

Natomiast pos. Frankowski jako prezes nie dopuścił w ciągu dwóch lat, mimo uchwał z 30 czerwca 1965 roku oraz postulatów na szeregu zebrań bieżących, do ani jednej dyskusji na posiedzeniu zarządu o charakterze problemowo-politycznym. Pos. Frankowski zwołał jedynie raz w ciągu całego ostatniego roku zespół programowy i nie dopuścił do dokończenia dyskusji na temat zadań lewicy chrześcijańskiej. Zamanifestował swój niechętny stosunek w lipcu 1966 roku we Wrocławiu do sprawy budowy pomnika Jana XXIII. Ustosunkował się negatywnie do prób wyraźniejszego ustalenia linii ChSS na kursokonferencjach w Nieporęcie (wrzesień 1966) i w Rybieniu (wrzesień 1967), na których prawie całkowicie był nieobecny. Odciął się od referatów programowych w Rybieniu pos. Filipowicza i red[aktora] Romaniuka, których w ogóle nie wysłuchał. Nie przeprowadził przez dwa lata żadnych dyskusji programowo-politycznych na posiedzeniach kolegium redakcyjnego, któremu przewodniczył jako redaktor naczelny „Za i Przeciw”.

Jak to Zarząd Główny ChSS stwierdził w jednym z ostatnich swoich dokumentów, już po udzieleniu pos. Frankowskiemu urlopu 6-miesięcznego ze względów zdrowotnych i politycznych: „Stagnacja w stowarzyszeniu trwająca od dłuższego już czasu, mimo wewnętrznych prób jej przełamania, była w znacznej, a nieraz w decydującej mierze wynikiem **uporczywej niechęci dr. Frankowskiego do podejmowania dyskusji o charakterze politycznym wewnątrz zarządu oraz z aktywnym stowarzyszeniem**, do dokonywania analizy i wyciągania z niej wniosków związanych z rozwojem sytuacji wewnątrz kraju, zarówno w dziedzinie oddziaływania na postawę społeczności katolickiej i chrześcijańskiej w Polsce, jak i współdziałania stowarzyszenia w pełniejszym angażowaniu się jego członków i sympatyków z pozycji chrześcijańskich, socjalistycznych i patriotycznych”. A nieco dalej w tym samym dokumencie: „**Posel Frankowski wołał stale utrzymywać stanowisko wyczekujące, także wobec ostatnich wydarzeń w naszym kraju**, określonych i zanalizowanych w exposé premiera Cyrankiewicza w sejmie”.

W tej sytuacji przyszły wypadki marcowe roku bieżącego, wobec których pos. Frankowski zajął stanowisko wyczekujące. Był w tym czasie chory, ale informowano go o wszystkim i udostępniano projekty dokumentów. Nie wypowiedział się w ogóle

w sprawie zasadniczego artykułu pod tytułem „W trosce o interesy narodu” ogłoszonego w nr. 14 „Za i Przeciw”. Do projektowanego zasadniczego listu zarządu ChSS do Władysława Gomułki (wysłanego z datą 18 marca br.) zgłosił pos. Frankowski poprawki, z których dwie drobne przyjęto, a zasadniczej – dotyczącej oceny postawy młodzieży i reakcji na manifestację – zarząd przyjąć nie mógł.

Jest prawdą, że dr Frankowski nie wyraził w najmniejszej mierze życzenia podpisania listu do Władysława Gomułki, mimo przedłożenia mu tekstu, na którym były wybite podpisy „Za Zarząd” urzędujących w tym czasie wiceprezesa i sekretarza generalnego. Pos. Frankowski nie zgłosił również najmniejszego zastrzeżenia po opublikowaniu listu bez jego podpisu. **Nie sposób nie traktować tego stanowiska jako niechętnego wobec zachodzących przeobrażeń, a szczególnie wobec zmian personalnych w kraju.**

W tych warunkach w kontekście całości sytuacji i w świetle historii wewnętrznej ChSS ostatnich lat, po ustąpieniu z zarządu ChSS prof. Godlewskiego z Wrocławia na własne życzenie oraz odwołaniu przez zarząd dokooptowanego na jesieni 1967 r. red[aktora] Kostkiewicza (nieprawidłowa postawa polityczna i wypowiedzenie się na piśmie przeciw treści przemówienia posła Makowskiego w sejmie) – zarząd poczynił **zasadnicze kroki** celem zapewnienia Chrześcijańskiemu Stowarzyszeniu Społecznemu prawidłowej linii politycznej i kolegialnych metod kierowania:

1. Na posiedzeniu w dniu 26 marca br. uchwalono: a) zabezpieczenie właściwego profilu politycznego tygodnika „Za i Przeciw” oraz powielaczowych materiałów homiletycznych dla duchowieństwa; b) intensyfikację prac nad szkoleniowymi materiałami ideowo-politycznymi; c) powołanie komisji statutowo-regulaminowej celem przygotowania zmian statutu oraz regulaminu zarządu; d) powołanie komisji do spraw kadrowych celem zweryfikowania członków ChSS pod kątem ich postawy politycznej, przesunięcia niektórych w górę na członków zwyczajnych oraz wytypowania kandydatów do rad narodowych, FJN i innych.

2. Na posiedzeniu zarządu w dniu 6 kwietnia br. po dokonaniu wszechstronnej analizy sytuacji wewnętrznej stowarzyszenia zarząd udzielił jednogłośnie pos. Frankowskiemu 6-miesięcznego urlopu, godząc się na złożenie przez pos. Frankowskiego wniosku o urlop ze względów zdrowotnych, jeśli on to zaaprobuje. Tak też nastąpiło. A[dama] Romaniuka powołano na stanowisko redaktora naczelnego „Za i Przeciw”, a K[azimierza] Morawskiego na stanowisko z[astępcy] sekretarza generalnego.

3. Na zebraniu aktywu ogólnokrajowego ChSS w ilości 50 osób w dniu 7 kwietnia br. po wysłuchaniu zasadniczych referatów politycznych pos. J[anusza] Makowskiego i red[aktora] A[dama] Romaniuka zdecydowana większość (bez 3 osób) wypowiedziała się jednoznacznie za nową linią oraz za podjętymi przez zarząd decyzjami politycznymi i personalnymi.

4. Następne zebranie zarządu ChSS odbyło się w dniu 22 kwietnia, w międzyczasie okazało się, że urlopowany prezes rozwija działalność polityczną i organizacyjną na zewnątrz i wewnątrz stowarzyszenia – o charakterze dywersyjnym. Wobec tego zarząd uchwalił: „Zarząd w pełni uznaje i podkreśla zasługi polityczne i organizacyjne pos. Frankowskiego związane głównie z powstaniem stowarzyszenia i jego prowadzeniem w pierwszych latach. Wobec jednak zasadniczej różnicy co do koncepcji kierunkowej działania oraz koncepcji prowadzenia stowarzyszenia, a także wykazywanej na przestrzeni ostatnich lat niechęci do prowadzenia wewnętrznych dyskusji politycznych i mocniejszego angażowania stowarzyszenia w problematykę wewnętrzną kraju, **zarząd**

nie widzi możliwości powrotu pos. Frankowskiego na stanowisko prezesa kierującego pracami stowarzyszenia. Zarząd uważa jednak za konieczne zapewnienie mu warunków finansowych i innych technicznych udogodnień wynikających z dotychczas pełnionych przez przeszło 10 lat funkcji.

Uchwała została doręczona pos. Frankowskiemu w dniu 23 kwietnia przez 4-osobową delegację z udziałem wiceprezesa i sekr[etarza] generalnego. W czasie rozmowy dr Frankowski mówił o rezygnacji z prezesury.

Na zebraniu w dniu 22 kwietnia zarząd uchwalił również odbywanie co 4–6 tygodni zebrań problemowych w poszerzonym gronie o 16 osób reprezentujących różne środowiska ChSS i będących czołowymi działaczami ChSS.

5. Po 23 kwietnia br. nastąpiły dalsze działania pos. Frankowskiego, które były wymierzone przeciw zarządowi. Wobec czego na posiedzeniu w dniu 26 kwietnia br. zarząd podjął jednogłośnie uchwałę o zawieszeniu pos. Frankowskiego w prawach członka zarządu i pozbawieniu go stanowiska prezesa. Tekst uchwały został podpisany przez wszystkich 8 członków zarządu oraz zaaprobowany na piśmie przez przewodniczącego komisji rewizyjnej. Tekst uchwały zawiera uzasadnienie polityczne i organizacyjne tego kroku.

O decyzji zarządu został poinformowany w dniu 27 kwietnia br. ustnie dyrektor Urzędu do spraw Wyznań, a tekst uchwały wręczono urzędowi w dniu 29 kwietnia br.

Pos. Frankowski w poprzedniej kadencji zarządu ChSS, kiedy zarysował się wyraźny konflikt między częścią zarządu a nim – dotyczący niedemokratycznych metod kierowania stowarzyszeniem oraz zarysowujących się różnic politycznych – podjął akcję masowego przyjmowania w poczet członków zwyczajnych stowarzyszenia ludzi, którzy przed tym nie przeszli stażu członka nadzwyczajnego, nie reprezentowali sobą żadnego zaangażowania politycznego. W olbrzymiej większości osoby te rekrutowały się z pracowników umysłowych i fizycznych Ars Christiana (centrali, sklepów, wytwórni). Stanowili oni bierną politycznie masę członkowską głosującą, ze względu na swoje uwarunkowania pracownicze, tak jak nakazywał poseł Frankowski.

Stan zdrowia psychicznego i fizycznego, i nerwowego posła Frankowskiego budzi poważne obawy – dowodem tego jest wtargnięcie w dniu 30 kwietnia br. siłą, z wyłamaniem drzwi, do lokalu stowarzyszenia ([ul.] Marszałkowska 4) z materacem, pościelą i oświadczeniem, że „będę tu mieszkał, jadł i nocował”. Pos. Frankowski zorganizował przygnębiające widowisko, zaczął bezprawnie wydawać jednoosobowe polecenia zmierzające do dezawuacji jedynej legalnej władzy, jaką jest Zarząd Główny ChSS. Urządzenie tego rodzaju widowiska przez człowieka z aspiracjami na przywódcę politycznego jest faktem kompromitującym go bez reszty. Widowisko to zostało zorganizowane na oczach całego zespołu organizacyjnego, redakcyjnego i administracyjnego centrali stowarzyszenia.

Według oświadczeń przedstawicieli zarządu – zarząd i aktyw stowarzyszenia nie widzi dłużej możliwości tolerowania traktowania przez pos. Frankowskiego stowarzyszenia jako jego prywatnej instytucji, a pracowników i członków ChSS jako jego osobistych mężów zaufania. Pos. Frankowski stracił autorytet polityczny i zaufanie osobiste.

Warszawa, dnia 30 kwietnia 1968 r.

Źródło: AIPN, 00231/231, t. 2, k. 31–38, mps.

1968 maj 1, Warszawa – Meldunek specjalny zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB ppłk. Władysława Rutki dotyczący incydentów związanych z obchodami święta 1 Maja

^aWarszawa, dnia 1 maja 1968 roku

Tajne

**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych**
płk St[anisław] Kończewicz

Meldunek specjalny

W nocy z dnia 30 kwietnia na 1 maja br. zanotowano kilka (4) wypadków niszczenia dekoracji pierwszomajowych. Przy ul. Świerczewskiego (dzielnica Wola) przez NN sprawcę zostało zniszczone hasło: „1 maj – Pokój – Bankruci polityczni, reakcyjniści, syjoniści nie powstrzymają rozwoju naszej Ojczyzny”. Hasło znajdowało się na trawniku i zostało przez nieznanego sprawcę pocięte.

Funkcjonariusze MO w czasie patrolowania miasta zatrzymali podczas zrywania flag i niszczenia dekoracji następujące osoby:

– Zygmunta K[...], pracownik fizyczny zatrudniony w Państwowej Wytwórni Papierów Wartościowych [...].

Wymieniony, będąc w stanie nietrzeźwym, zerwał czerwoną flagę z budynku przy ul. Marymonckiej.

– Władysława Z[...], pracownik fizyczny w Spółdzielni Pracy „Świt” [...].

Wymieniony, będąc w stanie nietrzeźwym, zniszczył dekorację pierwszomajową na ul. Żeromskiego.

W stosunku do w[yżej] wym[ienionych] KD MO Warszawa-Żoliborz wszczęła postępowanie przygotowawcze.

Ponadto zatrzymano nieletniego Mirosława Słomczyńskiego, s. Henryka, ur. 8 VIII 1954 r., zam. Warszawa, ul. [...] – uczeń 7 klasy szkoły podstawowej, który zerwał flagę z budynku mieszkalnego przy ul. Linneusza 7. Wymieniony wyjaśnił, że zerwania flagi dokonał pod namową kolegów, którzy chcieli wykorzystywać ją do kibicowania na meczach piłkarskich. Oddany został pod dozór rodziców.

W dniu 1 maja br. w godzinach rannych ujawniono wrogie napisy w następujących miejscach na terenie Warszawy:

– na cokole pomnika Nike przy pl. Teatralnym kredą wykonany został napis o treści: „Niech żyje czerwony imperializm”,

– identyczny napis ujawniono na budynku MZK przy ul. Senatorskiej,

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

– na drzwiach transformatorowni przy tunelu Trasy W-Z wykonany został napis o treści: „Niech żyje czerwony imperializm, niech żyją pałkarze wolności”.

Powyższe napisy zostały zatarte.

W czasie pochodu pierwszomajowego zatrzymano na ulicy Sienkiewicza przy ul. Marszałkowskiej usiłującego wejść w pochód Apolinarego Skoczka, s. Jana i Heleny, ur. 1 XI 1901 r. w Warszawie, zam. Marki k. Warszawy, ul. [...] – rencista.

W[yżej] wymieniony niósł czerwoną flagę, na której znajdowały się portrety Mao Tse-tunga, Lenina, Marksa oraz następujące napisy:

„Przez dyktaturę proletariatu do komunizmu – innej drogi nie ma. Drżycie, współcześni rewizjoniści piastujący wysokie stanowiska w partii. Młody proletariatus powstał do walki o sprawiedliwość społeczną. Niech żyje wielka proletariacka rewolucja kulturalna”.

Na drugiej stronie flagi wypisano:

„Marksieści-leninowcy wszystkich krajów – jednoczcie się. Rewolucjoniści całego świata – jednoczcie się i obalcie imperializm, współczesny rewizjonizm i wszelką reakcję. Nowy świat bez imperializmu i wyzysku człowieka przez człowieka z pewnością zostanie zbudowany. Odważnie walczmy o urzeczywistnienie światowego komunizmu”.

W toku wstępnego przesłuchania Apolinary Skoczek przyznał, że powyższą flagę wykonał własnoręcznie.

W czasie trwania pochodu na ul. Marszałkowskiej przy ul. Szkolnej zatrzymany został Andrzej Waldemar Rudziński, s. Henryka, ur. 11 I 1950 r. w Szczytnie, zam. Warszawa, ul. [...] – pracownik Spółdzielni Pracy „Technochemia”, który niósł transparent z napisem po jednej stronie: „Nigdy więcej wojny”, a po drugiej wypisano słowo: „Bezrobotni”.

Postępowanie wyjaśniające przeciwko w[yżej] wymienionym prowadzi tut[ejszy] Wydział Śledczy.

W dniu 1 maja br. ok. godz. 10.00 na pl. Zbawiciela znaleziono 1 ulotkę, wykonaną na maszynie do pisania, pt. „Do społeczeństwa polskiego”, w której w nawiązaniu do wydarzeń marcowych na terenie wyższych uczelni stwierdza się m.in., że „wydarzenia na UW znalazły tak szeroki oddźwięk dlatego, że społeczeństwo jest niezadowolone ze stanu naszej gospodarki, z prawie niewzrastającego poziomu stopy życiowej, z hamowania produkcji, z pogłębiających się nierówności społecznych”. W zakończeniu ulotki jej NN autor pisze: „Od naszej postawy i naszego zaangażowania zależeć będzie, jak długo panować będzie zło w naszym kraju”.

Na ul. Marszałkowskiej, róg ul. Świętokrzyskiej, ok. godz. 8.00 znaleziono 4 ulotki – identyczne z ulotkami wyrzuconymi z okien CDT w dniu 30 bm.

Na placu Grzybowskim ok. godz. 10.30 znaleziono 5 następujących ulotek:

– 2 egz. wspomnianej już ulotki pt. „Do społeczeństwa polskiego”,

– 2 egz. ulotki zawierającej fragmenty artykułu W[łodzimierza] I[ljicza] Lenina pt. „Oddanie do wojska 183 studentów”¹,

– 1 egz. ulotki pt. „Studenci społeczeństwu”, wyjaśniający tło wydarzeń marcowych.

Po zakończeniu pochodu pierwszomajowego grupa studentów z tzw. Trzeciego Świata szykiem zwartym udała się ul. Piękną w kierunku ambasady USA, zamierzając

¹ W.I. Lenin, *Oddanie do wojska...* [w:] *idem, Dzieła*, t. 4, s. 438–443.

zorganizować demonstrację w sprawie wojny w Wietnamie. Ulewny deszcz spowodował rozproszenie się grupy^b.

Wyk. 2 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 461–464, mps.

^b Poniżej z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: Z[astęp]ca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie pplk W[ładysław] Rutka.

1968 maj 1, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca działalności dyplomatów

Warszawa, dnia 1 maja 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a3^a

Informacja
o działalności dyplomatów

W dniu 30 kwietnia br. w godzinach popołudniowych II sekretarz do spraw politycznych w ambasadzie USA Juchniewicz spisywał treść haseł umieszczonych na trasie pochodu, bocznych ulicach i na domach akademickich.

W dniu 1 maja br. dyplomaci amerykańscy mimo poprzednich zamierzeń nie wyjechali z Warszawy, aby obserwować uroczystości w miastach wojewódzkich, a do godz. 9.00 nie opuszczali swoich mieszkań.

Szefowie placówek dyplomatycznych w towarzystwie niektórych dyplomatów zajęli miejsca na trybunach dla zaproszonych gości, i tak np. ambasadorowi Gronouskiemu towarzyszą drudzy sekretarze do spraw politycznych Juchniewicz i Grobel.

Na trybunie znajdują się również zachodni attaché wojskowi w galowych mundurach.

Dyplomaci albańscy obserwują pochód, stojąc wśród widzów na ulicy Marszałkowskiej.

Poszczególne placówki zachodnie zleciły niektórym dyplomatom zadanie obserwacji miejsc zbiórek, różnych odcinków trasy pochodu oraz ulic przyległych. Na przykład II sekretarz do spraw politycznych ambasady USA Ober między godziną 9.00 a 10.00 fotografował hasła i dekoracje w Alejach Ujazdowskich i na Nowym Świecie, ponadto po ulicach krążą attaché kulturalny Mendelson i II sekretarz Fischer. Podobne zadania realizują: III sekretarz ds. prasowych ambasady W[ielkiej] Brytanii Johnes, urzędnik ds. kulturalnych przedstawicielstwa NRF Pick.

Tylko w sporadycznych wypadkach zanotowano wyjazd poszczególnych dyplomatów z Warszawy. Np. attaché handlowy W[ielkiej] Brytanii wyjechał wraz z rodziną w rejon Piaseczna do lasu.

^bDyrektor Departamentu II MSW^c

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 161, mps.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b W lewym dolnym rogu odręczna adnotacja o treści: Egz. 1 CSK, Egz. 2 i 3 aa.

^c Poniżej nieczytelny podpis.

1968 maj 1, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW por. Ryszarda Kubisza ze spotkania z TW ps. „Derby” w dniu 30 kwietnia 1968 r. dotycząca sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym

Warszawa, dnia 1 maja 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Notatka służbowa

ze spotkania z TW „Derby” w dniu 30 IV 1968 r.

TW „Derby” przekazał mi następujące informacje:

W dniu 30 IV br. rano Frankowski (wraz z popierającymi go Jarosińskim, Malareckim i Kostkiewiczem oraz sekretarką Witwicką, kierowcą Nosarzewskim i woźnym Maciejewskim) wdarł się siłą do lokalu ChSS, który zaczął okupować^b. Przybyłym członkom zarządu oświadczył, że:

- nie uznaje podjętych przez zarząd uchwał odnośnie pozbawienia go funkcji prezesa;
- dyrektor Urzędu do spraw Wyznań tow. Skarżyński uznaje go dalej jako prezesa ChSS.

W związku z czym przerywa urlop zdrowotny i rozpoczyna urzędowanie. W tej sytuacji zarząd w pełnym składzie udał się na rozmowę do dyrektora Skarżyńskiego. Po wysłuchaniu przybyłych tow. Skarżyński oświadczył, że nie ma podstaw nie uznawać podjętych przez zarząd uchwał. Stwierdził również, że Frankowski ma prawo odwołać się w tej sprawie do walnego zjazdu ChSS.

Kolejne rozmowy z Frankowskim nie dały rezultatów. Jego próby rozbicia jedności zarządu nie dały żadnych efektów. Między innymi przeprowadził rozmowę w cztery oczy z red[aktorem] Majdeckim, którego chciał przekaptować na swoją stronę. Oświadczył mu, że cieszy się pełnym poparciem kierownictwa partii i osobiście tow. Kliszki i że on jeden jest w stanie załatwić dla niego mandat poselski. Majdecki przebieg rozmowy zreferował pozostałym członkom zarządu.

°O godz. 20.00 Frankowski zgodził się opuścić lokal pod warunkiem, że będzie mógł zabezpieczyć swój gabinet tak, aby nikt nie mógł się do niego dostać. Zarząd wyraził na to zgodę i po zainstalowaniu nowych zamków ^dopuścił gmach ChSS.

Na uwagę zasługuje fakt, że Frankowski za wszelką cenę chciał odzyskać zabezpieczone przez zarząd klucze od jego pancерnej szafy. Prosił, groził, a w końcu stwierdził, że „i tak nie zdobędziecie moich dokumentów, ponieważ ja mam dodatkowy kluczyk, bez którego nie można otworzyć wewnętrznej skrytki”. Fakt ten komentuje się w ten

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Powyżej dopisano odręcznie: m.in. zainstalował w swym gabinecie łóżko, w którym zamierzał przenocować.

^c Powyżej dopisano odręcznie: Po parogodzinnych pertraktacjach.

^d Powyżej dopisano odręcznie: Frankowski.

sposób, że w szafie tej znajdują się dokumenty, na których Frankowskiemu wyjątkowo zależy, aby nie dostały się w ręce zarządu.

Faktem godnym odnotowania jest to, że po tych ekscesach Frankowskiego nastąpiła dalsza konsolidacja zarządu, wokół którego skupił się cały zespół redakcyjny „Za i Przeciw”. Frankowskiemu natomiast pozostało jedynie skromne oparcie w pracownikach Arsu.

W dniu 1 V br. o godz. 11.00 ma się zebrać zarząd, który będzie obradował nad zaistniałą sytuacją. Przewiduje się m[iędzy] innymi zatrudnienie od zaraz dwóch silnych portierów, których zadaniem będzie niewpuszczanie do gmachu Frankowskiego.

Zastanawiać się będą również nad koncepcją obrony przed ewentualnymi naciskami na nich czynników politycznych.

Uzgodniłem z TW, że będzie on mnie informował telefonicznie o wydarzeniach w dniu 1 V br.

Wyk. w 2 egz.

**Inspektor Wydziału II
Dep[artamentu] IV MSW
(-) por. R[yszard] Kubisz**

Źródło: AIPN, 00170/911, t. 2, k. 75–76, mps.

1968 maj 2, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 2 maja 1968 roku
Tajne^b

^cDyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz^d

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 2 maja 1968 roku

Paweł Jasienica po zapoznaniu się z artykułem Jerzego Putramenta zamieszczonym w niedzielnej prasie powziął zamiar odesłania legitymacji Związku Literatów Polskich i tym samym rozwiązania całej sprawy swej przynależności do ZLP. Przed wykonaniem tej decyzji porozumiał się telefonicznie z posłem z koła „Znak” S^e[tanisławem] **Stom-
mą**, który wskazał, że decyzja taka jest niesłuszna i niekorzystna, i **Jasienica** od niej odstąpił. Opracowany uprzednio fragment życiorysu obejmujący lata 1944–1949 **Jasie-
nica** rozesłał dotychczas do R[omana] Bratnego i gen. Boruty-Spiechowicza¹, zamieszkałego w Zakopanem. Obecnie zamierza przystąpić do zakończenia książki, na którą uprzednio podpisał umowę z Państwowym Instytutem Wydawniczym.

Wśród adwokatów na terenie Warszawy przedmiotem rozmów i komentarzy jest decyzja Komisji Dyscyplinarnej Warszawskiej Rady Adwokackiej o zawieszeniu w pracach wykonywania zawodu Anieli **Steinsbergowej**, Jana **Olszewskiego**, Andrzeja **Ko-
nopki**, Michała **Brojdesa**. Decyzja ta została przyjęta przez znaczną liczbę adwokatów

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 2 V [19]68 [r.] i numerem: 0905.

^c Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Tow. [nazwisko nieczytelne], t[owarzysz] Kobryń.

^d Poniżej pieczętka o treści: Wydział Informacji i Sprawozdawczości Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 19 ... r. Nr ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 2 V [19]68 [r.] i numerem: AS-0678/68.

^e W oryginale błędny inicjał imienia: J.

¹ **Boruta-Spiechowicz Mieczysław** (1894–1985), gen. bryg. Oficer Legionów Polskich (1914–1918), II Korpusu Polskiego w Rosji (1918), WP (od 1918), m.in. dowódca 71. pp (1925–1926), oficer GISZ (1926–1928), dowódca piechoty 20. DP (1928–1934), dowódca 22. Dywizji Piechoty Górskiej (1934–1939), dowódca Grupy Operacyjnej „Bielsko”, „Boruta” w składzie Armii „Kraków” (IX 1939), organizator konspiracji we Lwowie, aresztowany przez NKWD (XII 1939), zwolniony (VIII 1941), w AP w ZSRR, dowódca 5. DP (IX 1941–III 1942), dowódca 1. Korpusu Polskiego w Wielkiej Brytanii (1943–1945), w Polsce (od XII 1945), zastępca szefa Departamentu Piechoty i Kawalerii MON (do VII 1946), przeniesiony w stan spoczynku, prowadził gospodarstwo rolne w Skolwinie pod Szczecinem (do 1964), mieszkaniec Zakopanego (od 1964), działacz kombatancki, członek Senioratu WP, organizator protestu przeciwko odznaczeniu Leonida Breżniewa orderem Virtuti Militari, współzałożyciel ROPCiO, gość I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” (1981).

pozytywnie. Podkreślają oni, że wymienione osoby od szeregu lat wykazywały wrogą postawę polityczną, nie kryły swych prosyjonistycznych poglądów oraz aktywnie dążyły do „wykazania się w czasie procesów”. Jako przykład podaje się sposoby obrony oskarżonych przez Michała **Brojdesa**, który w czasie rozprawy p[rzeciw]ko aferzystom skórzanym z Radomia porównał w swych wystąpieniach „władze PRL do władz hitlerowskich”. Obecnie **M[ichał] Brojdes** czyni starania o cofnięcie decyzji o zawieszeniu w prawach wykonywania zawodu – opracował w tej sprawie pismo do ministra sprawiedliwości i odwołał się do Wyższej Komisji Dyscyplinarnej.

Ogół adwokatów wyraża przekonanie, że w najbliższym czasie podjęte zostaną podobne decyzje w stosunku do innych adwokatów pochodzenia żydowskiego, którzy nie kryją się ze swymi negatywnymi poglądami politycznymi. Wymieniane jest przy tym nazwisko Henryka **Nowogródzkiego** i Jerzego **Lewińskiego**². Ten ostatni w gronie swych znajomych opowiada, że posiada zamiar wyjazdu na stałe do Izraela.

Adwokaci dyskutują na temat osoby **Gumkowskiego**³ – b[yłego] dyrektora Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich, autora hasła „Obozy koncentracyjne” w „Wielkiej encyklopedii powszechnej”, a obecnie sędziego w IV Wydziale Karnym Sądu Wojewódzkiego. Wielu adwokatów uważa, że **Gumkowski**, jako osoba politycznie skompromitowana, powinien zostać usunięty z sądownictwa.

W Zakładach Wytwórczych Aparatury Rozdzielczej A-10 w Międzyzlesiu, jak wynika z posiadanych informacji, wśród załogi istnieje niepokojąca atmosfera. Robotnicy krytycznie oceniają pracę dyrektora ekonomicznego **Piotrowskiego** i szefa produkcji **Kondeja**, zarzucając [im] brak umiejętności fachowych oraz arogancki stosunek do pracowników. Zanotowano wypowiedzi, że dyrekcja zakładu nie panuje nad sytuacją produkcyjną, plany wykonywane są godzinami nadliczbowymi, a „dyrekcja otacza się ludźmi wygodnymi i posłusznymi, którzy tłumią wszelkie próby krytyki”. Niezadowolenie wśród załogi budzi także przedłużanie terminu wypłaty tzw. trzynastej pensji.

W dniu 1 maja br. w kościele pw. św. Floriana (ul. Floriańska) wygłaszający o godz. 8.00 kazanie ksiądz użył w nim m.in. następujących zwrotów:

„W dzisiejszych czasach ludzie ciężko pracują, aby utrzymać swoją egzystencję. Niektórzy widzą podział globu ziemskiego na półkulę socjalistyczną i kapitalistyczną, a nie dostrzegają Kościoła. W dzisiejszych obchodach z trybuny będą się cieszyli z sukcesów waszej pracy, ale nie chcą widzieć tego, co Bóg dał ludziom”.

Po ustaleniu w[yżej] wymienionego księdza zostanie przeprowadzona z nim rozmowa ostrzegawcza.

W pozostałych skontrolowanych kościołach nie stwierdzono wrogich akcentów w wygłaszanych kazaniach.

² **Lewiński Jerzy** (1911–2006). Adwokat. Absolwent prawa na UW (1933), prezes oddziału łódzkiego Stowarzyszenia Aplikantów Sądowych i Adwokackich (1936–1939), członek żydowskiej Służby Porządkowej w warszawskim getcie (1940–1942), wiceprokurator SSK „dla ścigania zbrodni hitlerowsko-faszystowskich” w Łodzi (od 1945), I zastępca prokuratora Sądu Okręgowego w Łodzi, dyrektor Biura Prawno-Organizacyjnego Generalnej Dyrekcji PPF, wiceprezes CWKS Legia, członek PPS (oczyszczony przez sąd partyjny z zarzutów udziału w eksterminacji Żydów 1948), PZPR. AIPN, 0908/3.

³ **Gumkowski Janusz** (1905–1984). Prawnik, sędzia. Absolwent prawa (1931), sędzia Sądu Wojewódzkiego w Warszawie, dyrektor GKBZHwP, radca Ministerstwa Sprawiedliwości. AIPN, 728/31371; AIPN, 728/73427.

W dniu 2 maja br. w skrzynkach pocztowych w różnych rejonach Warszawy znaleziono 6 sztuk luzem wrzuconych ulotek o następującej treści (wykonane odręcznie):

„Warszawa, d[nia] 1 V [19]68 r. Precz z czerwonymi siepaczami «polgestapo» i resztą wrogów praworządnej Polski. Niech żyje Polska w wiecznej przyjaźni z największą potęgą świata Ameryką. Kamieniołomy – komunistom – bandytom”.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do odpowiednich instancji partyjnych informacje dot. następujących osób:

1. **Władysławy Zawistowskiej**⁴ – członek PZPR – st[arszy] referent w Głównym Urzędzie Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Wymieniona posiada na terenie Izraela liczną rodzinę, z którą utrzymuje ożywione kontakty. Wykazuje negatywną postawę polityczną, a równocześnie podjęła kroki w kierunku udokumentowania swej rzekomej działalności komunistycznej w okresie międzywojennym.

2. **Anieli Kani**⁵ – członka PZPR – redaktora Interpressu. Wymieniona wykazuje wybitnie wrogą postawę polityczną. Jej zdaniem „rozpasane elementy antysemickie w Polsce podjęły walkę z Żydami, z których każdy będzie musiał ukrywać się tak, jak to miało miejsce w okresie okupacji hitlerowskiej”. Wyraża żal, że z powodu mieszanego małżeństwa nie może w pełni zmanifestować swej przynależności narodowej.

3. **Rachmiela Brandwajna**⁶ – członka PZPR – profesora nadzwyczajnego w Katedrze Języków i Literatur Romańskich Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Wymieniony utrzymywał kontakt z Ambasadą Izraela w Warszawie, posiada liczną rodzinę w krajach kapitalistycznych.

4. **Jana Szaroty**⁷ (poprzednie nazwisko **Edelman**) – bezpartyjny – kierownik Sekcji Eksportu w Zakładach T-2. W latach poprzednich ubiegał się o wyjazd emigracyjny do Izraela. Utrzymywał kontakty z pracownikami Ambasady Izraela w Warszawie.

⁴ **Zawistowska Władysława** (ur. 1913). Psycholog, cenzor. Więziona z powodu działalności komunistycznej (1936). Starszy cenzor w GUKPPiW w Warszawie. Członek ZMK/KZMP (od 1927), OMS „Życie” (od 1931, sekretarz koła 1934), PPR, PZPR (lektor KW w Warszawie 1960). AAN, Zbiór akt działaczy ruchu robotniczego, 13108.

⁵ **Kania Aniela** (ur. 1930). Dziennikarz. Redaktor PAP. AIPN, 1005/123847.

⁶ **Brandwajn Rachmiel** (1913–1990). Filolog romański, prof. Student Wydziału Prawa UJ (1930–1931), relegowany z uczelni i skazany przez Sąd Okręgowy w Złoczowie na 3 lata więzienia z powodu działalności komunistycznej (1932), na emigracji we Francji (od 1932), student wydziałów Lettres uniwersytetów w Nancy, Montpellier, Tuluzie, Caen (1932–1936, zmieniał uczelnie ze względu na działalność w FPK i decyzje władz francuskich o ekspulsji), w Polsce (od 1936, powrót po amnestii), w Brodach na Wołyniu (1939–1941), żołnierz Armii Czerwonej (1941–1943), żołnierz 1. Korpusu PSZ w ZSRR (od 1943), 1. AWP (tłumacz 4. pp, szef Sekcji Śledczej Oddziału Wywiadowczego Sztabu 1. AWP 1945), student (od 1945), absolwent Uniwersytetu Jerzego Augusta w Getyndze (1947, dr), wykładowca UW (1948–1950, adiunkt), wykładowca filologii romańskiej na UW (1951–1968, zastępca profesora przy Katedrze Filologii Romańskiej 1951–1955, prof. nadzw. 1955), na emigracji (od 1968), we Francji, Izraelu. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1972–1988). Członek KPP, PZPR. AIPN, 1268/13781; AIPN, 805/363; AAN, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, 2907.

⁷ **Szarota (Edelman) Jan** (ur. 1925). Inżynier, oficer zawodowy. W ZSRR (1939–1945), żołnierz AP w ZSRR, WP (od 1944), odkomenderowany z jednostki liniowej do Oddziału II SG WP (1947), przeniesiony do Departamentu Wojskowego Ministerstwa Przemysłu Maszynowego (1951), aresztowany przez GZI pod zarzutami z art. 7 i 15 mkk jako podejrzany o współdziałanie w domniemanej współpracy płk. Flaty i płk. Gerharda z wywiadem francuskim (1953), zwolniony z braku dowodów winy (1954), starszy konstruktor w Zakładach Wytwórczych Elektronicznych Przyrządów Pomiarowych T-14 w Warszawie (od 1954), kierownik Zakładu Doświadczalnego w Instytucie Tele- i Radiotechnicznym w Warszawie, kierownik działu w ZWUT, pracownik Usługowej Spółdzielni Pracy „Tłumacz” w Warszawie, na emigracji (od VIII 1968). Notowany przez SB z powodu kontaktów z ambasadą Izraela (1966), inwigilowany przez Wydział IV Departamentu II MSW w ramach KE (1968), inwigilowany przez Wydział I Oddziału IV Szefostwa WSW. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 01224/1638; AIPN, 1368/809; AIPN, 846/570; AIPN, 846/571; AIPN, 846/572; AIPN, 846/573; AIPN, 846/574; AIPN, 846/575; AIPN, 846/576; AIPN, 765/111; AIPN, 765/282.

5. **Józefy Grzybowskiej**⁸ – bezpartyjna – adiunkt w II Klinice Pediatrycznej Akademii Medycznej w Warszawie. Utrzymywała bardzo bliskie kontakty z ambasadorem Izraela w Warszawie. Wraz z mężem uczestniczyła w przyjęciach, bankietach wydawanych przez tę ambasadę oraz w obrzędach religijnych organizowanych na terenie ambasady.

6. **Krystyny Zygały**⁹ – członka PZPR – z[astęp]ca kierownika Działu Zbytu i Eksportu w Zakładach Mechanicznych im. M[arcelego] Nowotki w Warszawie. Wykazuje negatywną postawę polityczną, utrzymuje kontakty korespondencyjne z Izraelem, parokrotnie karana po linii administracyjnej przez dyrekcję zakładów.

Ponadto anulowano zgodę na dopuszczenie do prac tajnych i wojskowo-mobilizacyjnych (wydaną w roku 1963) dla pracownika Zakładów Elektronicznych im. F[ranciszka] Zubrzyckiego „Wareł” – **Adama Flankiera**, zatrudnionego na stanowisku st[arszego] inspektora. W[yżej] wymieniony w ostatnim okresie czasu zaczął wykazywać negatywną postawę polityczną oraz reprezentować poglądy proizraelskie^f.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 465–469, mps.

^f *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.*

⁸ **Grzybowska Józefa** (ur. 1915). Lekarka, dr. Więźniarka Pawiaka (1943–1944, uwolniona przez powstańców warszawskich), absolwentka AM we Wrocławiu (absolutorium 1950, dyplom 1951), asystent w I Klinice Pediatrycznej AM we Wrocławiu (od 1951), lekarz w II Klinice Pediatrycznej w Warszawie (od 1955, od 1962 adiunkt). AIPN, 763/12254; AWUM, 20/83.

⁹ **Zygała Krystyna** (ur. 1923). Pracownik ZWLE w Warszawie, zastępca kierownika Działu Zbytu i Eksportu Zakładów Mechanicznych im. M. Nowotki w Warszawie (do 1968). Inwigilowana przez wydziały VII i VI Departamentu III MSW w ramach KE krypt. „Łobuzy” (1968–1974) w związku z tym, że „obelżywie wypowiadała się o członkach ORMÓ [z Zakładów Mechanicznych im. M. Nowotki], co miało związek z pobiciem jej syna podczas zajęć ulicznych”; wykluczona z PZPR (IV 1968), pozbawiona dopuszczenia do prac tajnych, z tego powodu odwołana ze stanowiska kierowniczego (V 1968), zwolniona z pracy (nie przyjęła proponowanych gorszych warunków umowy o pracę) (31 VIII 1968), następnie pracownik GUS. Inwigilację zakończono z powodu „niestwierdzenia wrogich wypowiedzi” (1974). AIPN, 01208/1557.

1968 maj 2, Warszawa – Informacja naczelnika Wydziału IV Komendy MO m.st. Warszawy pplk. Jerzego Kwila dotycząca kontroli kościołów w dniu 1 maja 1968 r. oraz planowanych uroczystości kościelnych

^aWarszawa, dnia 2 maja 1968 r.

Tajne

^b**Dyrektor Departamentu IV
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych**

^c**Informacja**

dot. kontroli kościołów w dniu 1 maja
oraz najbliższych uroczystości kościelnych

W dniu 1 maja 1968 r. w związku z przypadającym świętem – św. Józefa rzemieślnika, skontrolowano w godzinach rannych 35 ważniejszych kościołów warszawskich.

W wyniku kontroli stwierdzono, że w większości kościołów odbywały się ciche msze bez kazań. Tylko w niektórych kościołach, jak św. Floriana, św. Zbawiciela, św. Franciszka i NMP na pl. Szembeka, głoszone były okolicznościowe kazania związane treścią swą z postacią św. Józefa.

Na uwagę zasługuje jedynie kazanie wygłoszone o godz. 8.00 w kościele św. Floriana, w którym ksiądz stwierdził m.in., że „w czasach dzisiejszych ludzie ciężko pracują, by utrzymać swoją egzystencję. Wielu ludzi jest niezadowolonych ze swojej pracy, ponieważ nie widzi w niej mocy boskiej (...). Niektórzy widzą podział globu ziemskiego na półkulę socjalistyczną i kapitalistyczną, a nie dostrzegają Kościoła (...). W dzisiejszych obchodach z trybuny będą się cieszyli z sukcesów waszej pracy, ale nie chcą oni widzieć tego, co Bóg dał ludziom”.

^dW pozostałych kościołach wrogich wypowiedzi nie stwierdzono.

Frekwencja w kościołach wynosiła przeciętnie od 15 do 200 osób – przeważały stare kobiety.

Większa frekwencja, bo od 50 do 500 osób, była na nabożeństwach majowych odprawionych po południu. W kazaniach, które nie wszędzie były wygłaszane, wrogich akcentów politycznych nie stwierdzono. Niektóre kościoły, jak Nawiedzenia Najśw[iętszej] Marii Panny, Zbawiciela, Antoniego, były przystrojone flagami narodowymi, na tle których był wystawiony obraz lub figura MB.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną odręcznie liczbą dziennika: H- [fragment nieczytelny] /2/68.

^b Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem i datą: 2 V [19]68 [r.] odręczna adnotacja o treści: tow. Wójcicki [fragment nieczytelny] i do informacji.

^c Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kacprzak, aa teczka woj[ewództwa].

^d Poniżej w lewym dolnym rogu dokumentu odręczna adnotacja o treści: 3 V [1968 r.]. Ug-01116/68.

W związku z przypadającymi w dniu 3 maja 1968 r. kościelnymi uroczystościami Królowej Polski oraz drugą rocznicą milenijnego aktu „oddania narodu w macierzyńską niewolę Maryi” kuria poleciła w dniu tym w godzinach wieczornych odprawić w kościołach uroczyste nabożeństwo połączone z czytaniem „Listu Episkopatu Polski do duchowieństwa i wiernych na uroczystość 3 Maja na Jasnej Górze i we wszystkich świątyniach” oraz ponowieniem aktu oddania Polski w niewolę MB.

Ponadto, jak już podawaliśmy w naszej informacji z dnia 26 IV 1968 r., nr H-095/IV/68, Komisja Maryjna Episkopatu opracowała i rozesłała do poszczególnych księży program maryjnej pracy duszpasterskiej na cały rok – od 3 V 1968 r. do 3 V 1969 r.

Centralne uroczystości 3-majowe mają odbyć się na Jasnej Górze, gdzie przybędą wszyscy biskupi. Na Jasną Górę episkopat zamierza ściągnąć delegacje wiernych pod przewodnictwem kapłanów.

Z dotychczasowego rozeznania wynika, że warszawski kler parafialny i zakonny nie przywiązuje większego znaczenia do organizowania na dzień 3 V 1968 r. pielgrzymek wiernych do Częstochowy.

W ubiegłą niedzielę księża odprawiający nabożeństwa ogłaszali z ambon, że chętni na wyjazd do Częstochowy mogą udać się na powyższe uroczystości indywidualnie.

Jedynie Zgromadzenie [Sióstr] Zmartwychwstanek przy ul. Krasińskiego 31 i zgromadzenie skryte imieniem Jezus z ul. Smoleńskiej 31 organizują na ten dzień zbiorowy wyjazd pielgrzymów. Z innych kościołów i parafii jedzie po kilka osób: par[afia] NS Marii – 3 osoby, parafia Falenica – 3 osoby, par[afia] MB Różańcowej – 1 osoba (ks. Gajdek Sykstus), parafia św. Jakuba – 20 osób na czele z ks. **Mystkowskim**, parafia Nar[odzenia] NMP – 10 osób.

Z ATK na uroczystości związane z rocznicą ślubów jasnogórskich udaje się delegacja w składzie: rektor – ks. **Iwanicki**, prorektor – ks. **Stępień**¹, ks. **Wyczawski** i ob. **Dziedziak**.

Przewiduje się, że ogółem z Warszawy na uroczystości 3-majowe wyjedzie około 200 osób.

°Kuria warszawska poleciła w dniu 12 V 1968 r. odczytać z ambon kościołów stołecznych „Komunikat do wiernych w sprawie budownictwa sakralnego w archidiecezji warszawskiej”. Komunikat podpisał kard. **Wyszyński** (treść komunikatu dostarczyliśmy uprzednio).

°W dniu 26 V 1968 r. odbędzie się w Niepokalanowie „Ogólnodiecezjalny dzień modlitwy dla młodzieży pozaszkolnej”.

Uroczystości w Niepokalanowie rozpoczną się o godz. 10.00 powitaniem kard. **Wyszyńskiego**, który w czasie mszy ma wygłosić kazanie do młodzieży. Po mszy przewidziane jest spotkanie z grupami młodzieżowymi.

° Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: wyk[orzystać] do zestaw[ienia], 2 V [19]68 [r.].

† Z lewej strony dokumentu nieczytelna odręczna adnotacja.

¹ **Stępień Jan** (1910–1995). Duchowny rzymskokatolicki, prof. dr hab. Absolwent WSD w Sandomierzu, święcenia (1933), student Wydziału Teologicznego UW (1932–1936, doktorat 1936), student Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie (1936–1939), wykładowca i prefekt alumnów w WSD w Sandomierzu (1939–1942), uczestnik konspiracji, kapelan NOW, AK, działacz SN (kierownik Centralnego Wydziału Propagandy od XII 1942, członek ZG), powstaniec warszawski (szef BIP AK na Mokotowie), aresztowany (VII 1947), skazany na karę śmierci (XI 1947), zwolniony (III 1955), wykładowca WSD w Sandomierzu i Drohiczynie (od 1957), wykładowca ATK (1960–1984, habilitacja 1960, prof. zw. 1974, prorektor od 1966, rektor 1972–1981).

Wydział Duszpasterstwa kurii, informując o powyższym proboszczów i rektorów kościołów archidiecezji, prosi o „zatrzymanie się, aby na powyższej uroczystości była młodzież z ich parafii”.

Z naszego rozpoznania wynika jednak, że na terenie Warszawy impreza ta nie jest popularna i nie należy spodziewać się zbyt dużej frekwencji młodzieży z Warszawy[§].

Źródło: AIPN, 01041/63, mf.

[§] *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: Naczelnik Wydziału IV K MO m.st. Warszawy.*

1968 maj 2, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego dotyczący przebiegu uroczystości pierwszomajowych

Tajne^a
Nr 311/68
z dnia 2 V 1968 r.
godzina 11.30

Centralne Stanowisko Kierowania
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Meldunek nr 82/68
dot. przebiegu uroczystości pierwszomajowych
na terenie województwa warszawskiego

Tegoroczne uroczystości pierwszomajowe na terenie woj. warszawskiego przebiegły w spokojnym i podniosłym nastroju. W większości miast i osiedli frekwencja uczestników wieców i pochodów była większa niż w latach ubiegłych. Ogółem – według wstępnych i prowizorycznych obliczeń – w manifestacjach pierwszomajowych na terenie woj. warszawskiego wzięło udział około 470 tysięcy osób. Jedynie nieco niższą niż w latach poprzednich frekwencję w pochodzie zanotowano ze strony robotników huty szkła w Wołominie, co spowodowane było prawdopodobnie niewypłaceniem w tych zakładach premii eksportowej.

Odbywające się w godzinach popołudniowych imprezy kulturalno-sportowe przebiegały również na ogół spokojnie.

Organizowane przez kler uroczystości kościelne poświęcone czci świętego Józefa – patrona robotników – przebiegały spokojnie, a frekwencja wiernych była niższa – zwłaszcza młodzieży – niż w normalnych nabożeństwach niedzielnych. Biskupi publicznie nie występowali, poza sufraganem plockim biskupem Wosińskim, który o godzinie 7.00 odprawił mszę w kościele seminaryjnym w Płocku, podczas której udzielił święceń subdiakonatu 5 alumnom tamtejszego WSD. W wygłoszonych kazaniach w dniu 1 maja br. księża nie poruszali spraw polityczno-społecznych.

W kilkunastu parafiach archidiecezji warszawskiej oraz diecezji siedleckiej księża odczytali bez komentarzy list pasterski kardynała Wyszyńskiego w sprawie kościelnych uroczystości w dniu 3 maja. W parafiach Leopoldów, pow. Ryki, i Kopec, pow. Węgrów, odbyły się uroczystości odpustowe, natomiast w parafii Koźbiel, pow. Otwock, odprawiono specjalne nabożeństwo w intencji automobilistów, w czasie którego dokonano poświęcenia około 300 pojazdów mechanicznych. Wygłoszone z tej okazji okolicznościowe

^a Powyżej z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 4234, datą: 2 V [19]68 [r.], godziną: 12.55 oraz miejscem nadania: Warszawa KW.

kazanie tamtejszy proboszcz poświęcił sprawom przepisów ruchu drogowego, akcentując konieczność i potrzebę ich przestrzegania przez wszystkich użytkowników dróg.

W okresie poprzedzającym oraz w dniu 1 maja br. zanotowano na terenie woj. warszawskiego następujące przejawy wrogiej działalności:

– 29 IV 1968 r. w godzinach wieczornych został zatrzymany w Siedlcach przez MO za zakłócanie spokoju publicznego i używanie wulgarnych słów pod adresem dostojników państwowych i partyjnych obywatel Czacki Ryszard, ur. 7 II 1937 r., zam. Siedlce, ul. [...]. Przeciwko wymienionemu zostanie sporządzony wniosek o ukaranie przez kolegium karno-administracyjne przy PMRN w Siedlcach;

– 30 IV 1968 r. o godz. 20.30 został zatrzymany przez MO i osadzony w areszcie obywatel G[...] Adolf [...], za to, iż będąc pod wpływem alkoholu, zerwał dwie flagi o barwach narodowych, które publicznie deptał w błocie. Dochodzenie przeciwko wymienionemu prowadzi KP MO w Węgrowie;

– w nocy z 30 IV na 1 V br. nieznani sprawcy zniszczyli siedem szturmówek koloru czerwonego, ustawionych na ulicy Świerczewskiego w Markach, pow. Wołomin;

– w godzinach rannych 1 V br. ujawniono na budynku kina „Ton” w Żurominie napis, wykonany czerwoną farbą, o treści: „Popieramy studentów”. Napis po ujawnieniu usunięto;

– 1 V br. o godzinie 10.20 na terenie Mińska Mazow[ieckiego] został zatrzymany obywatel Nikodemski Władysław, ur. 2 III 1950 r., uczeń technikum terenów zielonych w Radzyminie, zam. Radzymin, ul. [...], za to, że w miejscu publicznym złamał drzewce flagi o barwach narodowych.

I zastępca komendanta wojewódzkiego MO
do spraw Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
płk St[anisław] Jastrzębski

Zaszyfrował: Gniadkiewicz, dnia 2 V 1968 r., godz. 12.55

Rozszyfrował: Białas

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 227–228, mps.

1968 maj 2, Warszawa – Informacja dotycząca okrzyków wznoszonych przez studentów uczestniczących w pochodach w dniu 1 maja 1968 r., opracowana w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia 2 maja 1968 roku

Wznoszone okrzyki

przez ^astudentów^a, uczestników pochodu pierwszomajowego

I. Studenci SGPiS

- „Szkola Główna Planowania nie zawiedzie zaufania”.
- „Syjoniści z Polski precz, polskie sprawy nasza rzecz”.
- „Precz z faszyzmem z NPD, NPD my mamy w «d»”.
- „Dla Wietnamu broń radziecka, dla Johnsona Rakowiecka”.
- „Niech nam żyje Odra-Nysa, NRF nam ciężko zwisa”.
- „Nasza Polska się rozwija, a SGPiS potężna siła”.
- „Kto ma rodzinę w Izraelu, wyrzucić z PZPR-u”.

II. Studenci Politechniki Warszawskiej

- „Niech się Wiesław nie boi, polibuda za nim stoi”.
- „Informować na bieżąco, by nie było znów gorąco”.

III. Grupa studentów Politechniki Wrocławskiej (ok. 300 osób)

- „Prasa kłamie”.
- „Czytaj «Świerszczyk» – on nie kłamie”.
- „Uwolnić studentów”.
- „Aresztowani studenci to my”.
- „Prawda prowadzi do sukcesów”.
- „Żądamy uwolnienia studentów”.
- „Prawda jest z nami”.
- „Aresztowani są spośród nas”.

IV. Studenci Politechniki Szczecińskiej

- „Za Gomułki jak za Piasta, żak potęga jest i basta, a milicja niech pamięta, że szanować trza studenta”.
- „Prasa nie kłamie – «Świerszczyk» prawdę mówi”.
- „Nasze uznanie za palowanie”.
- „Syjoniści z rządu – margaryna ze stołówki”.

V. Studenci uczelni poznańskich

- „Popieramy towarzysza Wiesława”.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

- „Polska znaczy socjalizm”.
- „Amerykanie precz z Wietnamu”.
- „Precz z syjonizmem”.
- „Syjoniści do Izraela”.
- „Obywatele polscy mają tylko jedną Ojczyznę”.
- „Precz z syjonizmem, agenturą imperializmu”.

VI. Grupa studentów WSR w Olsztynie (ok. 50 osób)

- „Niech nam władza nie przeszkadza”.

VII. Studenci Uniwersytetu M[ikołaja] Kopernika w Toruniu

- „Niepotrzebne nam kłopoty – syjoniści do fizycznej roboty”.

Źródło: AIPN, 01288/26, k. 39–41, mps.

1968 maj 2, Warszawa – Fragment zestawienia dotyczącego osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR w dniach 16 kwietnia – 1 maja 1968 r. w związku z wydarzeniami marcowymi, opracowanego w Departamencie III MSW

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament III

Warszawa, dnia 2 maja 1968 roku
Tajne

Zestawienie

osób, wobec których wyciągnięto wnioski personalne

W okresie od 16 IV do 1 V br. zewidencjonowano dalsze 57 osób, wobec których wyciągnięto wnioski personalne:

Lp.	Województwo	Odwołano ze stanowisk i wykluczono z PZPR	Odwołano ze stanowiska	Wykluczono z PZPR	Wystąpiono z wnioskiem do władz	Przesunięto na niższe stanowiska	Inne	Razem
1.	Warszawa m.	3	7	11	1	8	1	31
2.	Warszawa woj.	–	–	11	–	–	–	11
3.	Wrocław	–	–	4	–	–	–	4
4.	Kielce	1	1	–	–	–	–	2
5.	Lublin	1	–	–	–	–	–	1
6.	Łódź m.	–	5	–	–	–	–	5
7.	Zielona Góra	–	1	–	–	–	–	1
8.	Bydgoszcz	–	1	–	–	–	–	1
9.	Opole	–	1	–	–	–	–	1
	Razem:	5	16	26	1	8	1	57

Warszawa m.

Wnioski personalne wyciągnięto wobec 31 osób, z tego:

- odwołano ze stanowiska i wykluczono z PZPR – 3 osoby
- odwołano ze stanowiska – 7 osób
- wykluczono z PZPR – 11 osób
- wystąpiono z wnioskiem do władz nadrzędnych o odwołanie ze stanowiska – 1 osoba
- przesunięto na niższe stanowisko – 5 osób
- inne – 4 osoby

Są to:

Barac Włodzimierz – kierownik inspekcji resortowej w MGIE, przesunięty na niższe stanowisko.

Brener^a Jadwiga – pracownik Zjednoczenia Pomocy Naukowych i Zaopatrzenia Szkół, wydalona z PZPR w związku z jej oświadczeniem, że „w obecnej sytuacji całkowite deklaratowanie się po stronie stanowiska partii godziłoby w jej godność osobistą, dlatego zdecydowała się złożyć legitymację partyjną” (informacja Wydz[iału] Org[anizacyjnego] KC nr 93/A/4431 z dnia 18 IV 1968 r.).

Bromberg Adam – wydalony z PZPR.

Chigryn Michał¹ – dyrektor Biura Organizacyjno-Wizytacyjnego Prokuratury Generalnej, wydalony z PZPR za oportunistyczną, antypartyjną postawę.

Fizzman Michał² – wicedyrektor Centralnego Ośrodka Metodycznego w Warszawie, zwolniony z pracy za proizraelską postawę i mało aktywną pracę zawodową.

^a *Woryginalne*: Breuer.

¹ **Chigryn Michał** (1913–1988). Prawnik. Absolwent Wydziału Prawa UW (1935), aplikant sądowy w Suwałkach, Słonimie i Grodnie (1936–1939), egzamin sędziowski (1939), starszy ekonomista w Obwodowym Wydziale Gospodarki Komunalnej w Białymstoku (1940–1941), pracownik kolchozu w Baszkirii (od 1941), rejonowego wydziału gospodarki leśnej w Czekałaszu, zmobilizowany, robotnik, elektromonter, majster w Uralskich Zakładach Budowy Ciężkich Maszyn w Swierdłowsku (II 1942–IX 1944), przewodniczący Zarządu Obwodowego ZPP w Swierdłowsku (X 1944–VIII 1946), pełnomocnik na obwód swierdłowski polskiej delegacji do Polsko-Radzieckiej Komisji Mieszanej dla spraw Repatriacji (VIII–X 1946), podprokurator Prokuratury Sądu Okręgowego w Warszawie (od X 1946), delegowany do pracy w Biurze Wykonawczym Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Warszawie (od II 1947), prokurator Prokuratury Generalnej (od IX 1950, kierownik Zespołu Wizytacyjnego, naczelnik wydziału, dyrektor Biura Prezydialnego do IV 1968), rencista (od I 1969), na emigracji (od XI 1969), w Stanach Zjednoczonych (od 1970), goniec w spółkach adwokackich (1970–1971), urzędnik bankowy, kierownik działu w Columbia Banking w Rochester (1971–1983), emeryt (od 1983). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1980), uzyskał zgodę na stały pobyt w Polsce (XII 1985), zmarł w Warszawie. Członek „Gordonii” (1927–1929), Wzajemnej Pomocy Studentów Żydów UW, Samopomocowego Żydowskiego Koła Akademickiego w Słonimie (przewodniczący zarządu), ZPP (1944–1946), PPR (od X 1946), PZPR (m.in. I sekretarz POP w Prokuraturze Generalnej). AIPN, 1423/11984, t. 1–2.

² **Fizzman Michał** (ur. 1915). Korepetytor, ślusarz, robotnik (do 1937). Więziony z powodów politycznych (1937–1938), pracownik administracji radzieckiej (Równe 1939–1940), student (1940–1941), wcielony do „Trudarmii” (1941–1942), student, nauczyciel w ZSRR (historyk) (1943–1945), w Polsce (od 1945), pracownik ORT w Warszawie (1945–1950), naczelnik, dyrektor departamentu w Centralnym Urzędzie Szkolnictwa Zawodowego (1950–1955), dyrektor Centralnego Ośrodka Metodycznego Szkolnictwa Zawodowego (1955–1960), wicedyrektor Centralnego Ośrodka Metodycznego Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego (do III 1968), na emigracji (od II 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/19282, t. 1–2.

Fuks Jan³ – dyrektor Departamentu Kadr w Ministerstwie Przemysłu Lekkiego, odwołany ze stanowiska i wykluczony z PZPR za niewłaściwą politykę kadrową i postawę sprzeczną ze statutem partii.

Galecki Mieczysław⁴ – dyrektor Zespołu Programowania Produkcji i Rozwoju Techniki w Komitecie Drobnej Wytwórczości, wykluczony z szeregów PZPR.

Grynberg Michał⁵ – wicedyrektor Zespołu Koordynacji Zaopatrzenia i Zbytu w Komitecie Drobnej Wytwórczości, wykluczony z PZPR.

Gwiazda Marcin – st[arszy] inspektor w Dep[artamencie] Wojsk[owym] MGİE, przesunięty na inne stanowisko.

³ **Fuks Jan** (ur. 1906), pplk. Uczeń tokarski w warsztacie mechanicznym w Radomiu (1921–1923), robotnik w fabryce obuwia, następnie w fabryce mebli giętych w Radomiu (do 1927), absolwent gimnazjum w Radomiu (1927, 6 klas), kilkakrotnie aresztowany (10 miesięcy 1924, 1925, 1927, 1932), skazany, więziony za działalność komunistyczną (1927–1931, 1933–1937), funkcjonariusz KPP (1932), żołnierz 28. pal (1932, kilka tygodni, zwolniony), malarz na budowie w Warszawie (1938), włókniarz w fabryce włókienniczej w Warszawie (1938–1939), pracownik Zarządu Miejskiego w Białymstoku (XI 1939–I 1940), tokarz w fabryce w Orszy (1940–1941), pracownik związków zawodowych w fabryce włókienniczej w Białymstoku (II–VI 1941), ewakuowany, robotnik w kołchozie (do VIII 1941), żołnierz AP w ZSRR (5. DP) (1941–1942, pozostał w ZSRR przed ewakuacją do Iranu), w Ufie, słuchacz w Instytucie 301 (szkole Kominternu w Kuznarenkowie k. Ufy) (1943, zwolniony przed zakończeniem kursu), tokarz, majster w kombinacie chemicznym w miejscowości Ałga w Kazachstanie (1943–1944), oficer AP w ZSRR, WP: oficer polityczno-wychowawczy w 4. DP im. J. Kilińskiego (III–XII 1944), starszy wykładowca w 2. Brygadzie Zaporowej (XII 1944–VI 1945), starszy instruktor w 12. Specjalnym Pułku KBW (VI–VIII 1945), starszy instruktor (od VIII 1945), szef Wydziału Agitacji i Propagandy ZPW KBW (XI 1945–I 1947), szef Oddziału Wychowania Kadr ZPW KBW (I 1947–II 1948), zastępca szefa ZPW KBW, szef Zarządu Polityczno-Wychowawczego/Zarządu Politycznego WOP (II 1950–I 1953), przeniesiony do rezerwy (II 1953), pracownik Ministerstwa Przemysłu Lekkiego (1953–1968, m.in. zastępca dyrektora Centralnego Zarządu Szkolenia Zawodowego od 1953, dyrektor Departamentu Kadr do 1968), emeryt. Członek ZMK (1922–1925, m.in. członek egzekutywy Komitetu Dzielnicy, członek Biura Żydowskiego w Radomiu 1923–1924), KPP (1925–1938, m.in. członek egzekutywy Komitetu Okręgowego w Kielcach 1926–1927), Związku Zawodowego Włókniarzy w Warszawie (1938–1939), MOPR (1940–1941), PPR (od 1944), PZPR, ZBoWiD. AIPN, 0193/7428; AIPN, 2174/1464; AIPN, 230/809; AIPN, 1715/5371; AIPN, 1004/88960.

⁴ **Galecki Mieczysław** (ur. 1919). Inżynier. W ZSRR (1939–1946, m.in. ślusarz, elektryk, mechanik w stacji maszynowo-tractorowej), w Polsce (od 1946), kierownik działu pracy i placu w b. zakładach Scheiblera w Łodzi (1946–1947), dyrektor techniczny, dyrektor naczelny w Łódzkim Zjednoczeniu Przemysłu Maszyn Rolniczych w Łodzi (1947–1948), dyrektor naczelny Strzegomskiej Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żeliwa w Strzegomiu (1948), naczelny dyrektor Dyrekcji Przemysłu Miejsowego w Rzeszowie (V 1949–IV 1950), pracownik Ministerstwa Przemysłu Drobno i Rzemiosła (do 1958, dyrektor Departamentu Techniki), Komitetu Drobnej Wytwórczości (1958–1968, dyrektor Departamentu Postępu Technicznego, dyrektor Zespołu Programowania Produkcji i Rozwoju Techniki). Członek PZPR (do 1968, wykluczony). AIPN, 1546/31.

⁵ **Grynberg Michał** (ur. 1909). Uczeń, czeladnik w zakładzie krawieckim w Sławatyczach (1925–1930), czeladnik w zakładach krawieckich w Warszawie (1930–1936, 1938–1939), w ZSRR (1933, 3 miesiące), aresztowany (IV–VIII 1934), skazany na 6 lat więzienia za działalność komunistyczną (IV 1936), więziony w Warszawie i Rawiczu (IV 1936–X 1938, zwolniony na mocy amnestii), organizator milicji ludowej i „komitetu przyjęcia Armii Czerwonej” w Sławatyczach (IX 1939), przewodniczący komitetu wykonawczego w Sławatyczach (IX 1939), w Białymstoku (od X 1939), Mińsku, absolwent kursu nauczycielskiego w Mińsku (1940), nauczyciel w szkołach podstawowych w Mińsku (1940–1941), we wsi Bolszaj Życzak (1941–1942), żołnierz Armii Czerwonej (1942–1945, dwukrotnie ranny), w Polsce (od 1946), przewodniczący Powiatowego Komitetu Żydowskiego w Legnicy (IV 1946–V 1948), pracownik Oddziału Centrali Spółdzielni Wytwórczych „Solidarność” we Wrocławiu (1948–1949, kierownik produkcji, dyrektor oddziału), zastępca kierownika Oddziału Związku Spółdzielni Pracy we Wrocławiu (1950), pracownik Centralnego Urzędu Drobnej Wytwórczości (od 1950, naczelnik Wydziału Wojskowego), Ministerstwa Przemysłu Drobno i Rzemiosła (1951–1958, dyrektor Departamentu Wojskowego, wicedyrektor Centralnego Zarządu Zaopatrzenia), Komitetu Drobnej Wytwórczości (do 1968, wicedyrektor Departamentu Koordynacji Zaopatrzenia i Zbytu), rencista (od VIII 1968), archiwista w ŻIH (pół etatu). Członek związków zawodowych pracowników odzieżowych (1927–1936), ZMK (1928–1930, sekretarz koła w Sławatyczach), Związku Robotniczej Młodzieży Szkolnej (1930–1934), KPP (1934–1938), PPR (1946), PZPR (do 1968, wykluczony). AIPN, 01178/1525; AIPN, 1005/65608.

Herschdörfer^b-Czermak S[zymon]⁶ – dyrektor Centrali Zaopatrzenia Górnictwa i Energ[etyki], skierowany na emeryturę.

Holder Henryk – szef Kancelarii Rady Państwa, odwołany ze stanowiska i wykluczony z PZPR za syjonistyczne poglądy.

Kaltbaum Halina – kierownik archiwum WF „Czołówka”, wydalona z PZPR za szkodliwą postawę polityczną, nie głosowała za rezolucją podejmowaną w związku z wydarzeniami marcowymi, nie brała udziału w masówce potępiającej agresję izraelską.

Doc. Knothe Stefan – zastępca dyrektora ds. naukowych w Instytucie Elektrotechniki w Warszawie, odwołany ze stanowiska z zakazem zajmowania przez 5 lat stanowisk kierowniczych za głoszenie poglądów syjonistycznych.

Konrad Irena – pracownik Warszawskiej Fabryki Sit Błazanych, wykluczona z PZPR za wrogie wypowiedzi: „My solidaryzujemy się ze studentami i będziemy wieszać komunistów” (inf[ormacja] KC PZPR Wydz[iału] Org[anizacyjnego], L.dz. Org. I/01/102 nr 93/A/4431 z dnia 18 kwietnia 1968 r.).

Kopaniak J[ózef] – dyrektor naczelny Biura Techniki Jądrowej Zakł[adu] Doświadczal[nego] na Służewcu, wydalony z PZPR za szkodliwą postawę polityczną. Wystąpiono z wnioskiem do władz nadrzędnych o natychmiastowe odwołanie go z zajmowanego stanowiska.

Prof. Katz-Suchy Julian – kierownik Katedry Historii Dyplomacji i Stosunków Międzynarodowych, odwołany został z zajmowanego stanowiska.

Kluczyński Jan – wicedyrektor Dep[artamentu] Studiów Uniwersyteckich Ekonomicznych i Pedagogicznych Min[isterstwa] Ośw[iaty] i Szk[olnictwa] Wyz[szego], odwołany z zajmowanego stanowiska za faworyzowanie osób narodowości żydowskiej w nadawaniu stopni naukowych, wyjazdach zagranicznych.

Doc. Moroz Włodzimierz – zastępca dyrektora ds. naukowych Instytutu Elektrotechniki w Warszawie, odwołany ze stanowiska i wydalony z PZPR za antypartyjne stanowisko.

Moroń^c – dyrektor [Zarządu] Biur Proj[ektów] Przem[ysłu] Węglowego – przechodzi na inne stanowisko.

Doc. Myślicki Andrzej – zastępca dyrektora ds. naukowych w Instytucie Elektrotechniki w Warszawie, odwołany z zajmowanego stanowiska z zakazem zajmowania kierowniczego stanowiska przez 5 lat za głoszenie poglądów szkalujących kierownictwo partii. Mówił też o prześladowaniach Żydów w Polsce. Zastanawiał się, czy nie wyjechać z Polski.

^b *Woryginał:* Herszderfer.

^c *Woryginał:* Mocoń.

⁶ **Czermak (Herschdörfer) Szymon** (ur. 1912). Inżynier elektryk. Absolwent Politechniki Lwowskiej (1936), inżynier w biurze technicznym firmy ASEA we Lwowie (1936–1937), inżynier w Fabryce Wyrobów Metalowych w Dąbrowie Górniczej (1937–1939), asystent we Lwowskim Instytucie Politechnicznym (1939–1941), w ZSRR (1941–1946, inżynier w fabryce maszyn elektrycznych), w Polsce (od 1946), kierownik działu w Centralnym Zarządzie Przemysłu Węglowego (od 1951), dyrektor Departamentu Zaopatrzenia w Ministerstwie Górnictwa, dyrektor Centrali Zaopatrzenia Górnictwa i Energetyki w Katowicach (do IV 1968), pracownik Zakładów Konstrukcyjno-Mechanizacyjnych Przemysłu Węglowego w Gliwicach (V 1968–VIII 1969, kierownik zespołu w Zakładzie Ekonomiki Mechanizacji i Automatyzacji w Katowicach), na emigracji w Szwecji (od IX 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek ZPP, PPR (od 1946), PZPR. AIPN, 1268/20793.

Najer Leon – dyrektor Departamentu Planowania [i Koordynacji] w Ministerstwie Górnictwa i Energetyki, odwołany ze stanowiska.

Rubinstein – pracownik Komitetu Pracy i Płac, wydalona z szeregów PZPR za antypartyjne stanowisko, solidaryzowanie się z grupami wicherzycieli w okresie marcowych wydarzeń, wśród których był jej syn.

Szechter Ożjasz – ojciec A[dama] Michnika – zatrudniony w KiW, wydalony z PZPR⁷.

Strasser Wilhelm – dyrektor departamentu w Głównym Urzędzie Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, odwołany i wykluczony z PZPR za brak politycznego nadzoru nad jednostką. Odpowiedzialny za hasła „obozy”.

Szpanier Zbigniew – inspektor Dep[artamentu] Wojsk[owego] MGİE, zwolniony z pracy za wrogie wypowiedzi.

Thee Marek – kierownik Zakładu Krajów Azji w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych w Warszawie, wydalony z PZPR.

Tarkowski J[erzy] – wicedyrektor Dep[artamentu] Mechaniki i Energetyki, wydalony z PZPR za niewłaściwą postawę partyjną.

Taban Bronisław⁸ – wiceminister przemysłu chemicznego, w dniu 26 IV br. wysunięto wniosek wykluczenia z PZPR i odwołania ze stanowiska.

Tarn – przewodniczący Zarządu Sekcji Autorów Dzieł Literackich, członek zarządu ZAiKS, złożył rezygnację z obydwu funkcji, ponieważ nie uwzględniono jego poprawek do rezolucji zarządu ZAiKS, łagodzących ocenę charakteru wydarzeń marcowych.

Zatorska Helena – dyrektor Dep[artamentu] Wydawnictw Min[isterstwa] Kultury i Sztuki, złożyła rezygnację, którą przyjęto. Ma być zatrudniona w KiW na stanowisku redaktora.

Żukowicz^d Michał⁹ – naczelnik Wydziału w Dep[artamencie] Wojsk[owym] MGİE, przesunięty na niższe stanowisko.

Warszawa woj.

Wnioski personalne wyciągnięto wobec 11 osób, z tego:

– wykluczono z PZPR i wystąpiono z wnioskiem do władz nadrzędnych o zwolnienie z pracy – 10 osób

– wykluczono z PZPR – 1 osoba

Są to:

Prof. Akerman K[arol] – kierownik Zakładu Zastosowań Izotopów w Chemii w IBJ, wykluczono z PZPR i wysunięto wniosek o zwolnienie z pracy.

^d *Woryginalne*: Żukowski.

⁷ Ożjasz Szechter wystąpił z PZPR. O okolicznościach tego wydarzenia opowiedział ówczesny pracownik wydawnictwa „Książka i Wiedza” Jakub Berman: „U nas wczoraj odbyło się zebranie partyjne, które trwało do godziny 22.00. Było ono bardzo burzliwe. Półtoragodzinne przemówienie wygłosił Szechter, ten z marksizmu-leninizmu. Po tym przemówieniu oddał legitymację partyjną. Heca zrobiła się dopiero wtedy, jak on wyszedł. Zarzucano mu, że jest nikczemnikiem. Najwięcej głosu zabierały baby”. AIPN, 0204/359, t. 2, Notatka służbowa z 22 IV 1968 r. kierownika Sekcji I Wydziału II Biura „T” MSW mjr. H. Zabłockiego dotycząca informacji uzyskanych 20 IV 1968 r. z PP w mieszkaniu J. Bermana, k. 130.

⁸ **Taban Bronisław** (1908–1995). Inżynier mechanik. Podsekretarz stanu w Ministerstwie Przemysłu Chemicznego (I 1951–V 1968), rencista z tytułu szczególnych zasług dla PRL. Członek PZPR, członek honorowy Stowarzyszenia Naukowo-Technicznego Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego i Gazowniczego (1966). AIPN, 728/20922.

⁹ **Żukowicz (Kaplan) Michał** (ur. 1920), ppor. Żołnierz, oficer WP (IX 1944–XI 1951), pracownik Ministerstwa Górnictwa (od 1951), Ministerstwa Górnictwa Węglowego, Ministerstwa Górnictwa i Energetyki, Ministerstwa Górnictwa (do VIII 1980, starszy radca), emeryt. Członek PZPR, ZBoWiD. AIPN, 728/16172.

Prof. Dobrowolski Juliusz – zastępca dyrektora naczelnego ds. chemii Instytutu Badań Jądrowych w Warszawie, wykluczony został z PZPR.

Fiszbajn – doradca pełnomocnika rządu ds. [wykorzystania] energii jądrowej, wykluczono z PZPR i wysunięto wniosek zwolnienia go z pracy.

Dr Halpern – kierownik pracowni w Zakładzie Techn. Chemii IBJ, wykluczono z PZPR i wystąpiono z wnioskiem o zwolnienie z pracy.

Karliner O[skar] – dyrektor Zespołu Współpracy Międzynarodowej IBJ, wykluczono z PZPR i wysunięto wniosek o zwolnienie go z pracy.

Leszczyński – doradca pełnomocnika rządu ds. [wykorzystania] e[nergii] j[ądrowej], wykluczono z PZPR i wysunięto wniosek o zwolnienie go z pracy.

Plk Rotnicki J[ulian] – dyrektor Zespołu Ochrony Radiologicznej IBJ, wykluczono z PZPR i wysunięto wniosek zwolnienia go z pracy.

Ringer – wicedyrektor Zespołu Współpracy Międzynarodowej IBJ, wykluczono z PZPR i wysunięto wniosek zwolnienia go z pracy.

Dr Taube M[ieczysław] – kierownik Samodzielnej Pracowni Transuranowców w IBJ, wykluczono z PZPR i wysunięto wniosek zwolnienia go z pracy.

Tuszyński A[leksander] – dyrektor Zespołu Planowania Inwestycji IBJ, wykluczono z PZPR i wysunięto wniosek zwolnienia go z pracy.

Mgr Żarnowiecki Krzysztof – pracownik Instytutu Badań Jądrowych w Warszawie, wykluczony został z PZPR.

[...]°

Źródło: AIPN, 01288/23, k. 284–292, mps.

° Pominięto wykazy osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR spoza Warszawy i województwa warszawskiego.

1968 maj 2, Warszawa – Notatka dotycząca postaw politycznych członków redakcji „Folks Sztyme”, opracowana w Departamencie III MSW

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament III
L.dz. OE-I-0176/a1^a/68

Warszawa, dnia ^a2^a maja 1968 r.
Tajne

Notatka

Dotyczy: postawy członków redakcji „Folks Sztyme”

W okresie od agresji Izraela na kraje arabskie zespół redakcyjny „Folks Sztyme” przyjął na siebie rolę oficjalnego obrońcy koncepcji syjonistycznych w polskim środowisku żydowskim. Realizowano to m.in. poprzez: opracowywanie serwisu informacyjnego na podstawie doniesień agencji zachodnich przedstawiających Izrael jako ofiarę agresji arabskiej, preparowanie doniesień agencyjnych PAP przez pomijanie ostrzejszych doniesień skierowanych przeciwko Izraelowi i syjonizmowi oraz dobieranie oświadczeń różnych partii i organizacji niepotępiających agresji Izraela.

W dniu 7 VI 1967 r. podczas zebrania pracownicy redakcji (Goldkorn^{b1}, Korman, Szklarek, Gutkowski oraz b[ły] red[aktor] naczelny G[rzegorz] Smolar) doszli do wspólnego wniosku, że:

– „Folks Sztyme” jako gazeta żydowska nie może przyjąć linii potępiającej Izrael, gdyż straciłaby zaufanie wśród ogółu żydostwa;

– gazeta nie może zamieszczać informacji z prasy polskiej, ponieważ informacje te są celowo dobierane i brak jest im obiektywizmu;

– „Folks Sztyme” może zająć stanowisko w sprawie konfliktu na Bliskim Wschodzie tylko w sytuacji, gdy władze zezwolą na podanie prawdy, tj. m.in. tego, że kraje arabskie chcą zlikwidować Izrael jako państwo. Wysunięto wówczas również propozycje zwołania zebrania aktywu partyjnego TSKŻ dla przedyskutowania, jakie powinno być stanowisko komunisty – Żyda do konfliktu na Bliskim Wschodzie i Izraela jako państwa żydowskiego, oraz podkreślenia, że jakkolwiek sprawy polityki są ważne, to dla komunistów ważniejsze są aspekty moralne.

Postawa ta spotkała się z pełnym uznaniem prasy syjonistycznej w krajach kapitalistycznych.

Np. „Naje Idische Cajtung” w dn. 25 VIII 1967 r. pisała: „Gazeta żydowska w Warszawie «Folks Sztyme» zadowolona się drukowaniem tylko oficjalnych komunikatów PAP, nie ukazały się też w «Folks Sztyme» żadne artykuły wstępne na pierwszej stronie, które miałyby wyrażać stanowisko redakcji”.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Woryginał: Goldhorn.

¹ **Goldkorn Józef** (ur. 1912). Dziennikarz. Członek ZG TSKŻ, kierownik działu w redakcji „Folks Sztyme” (do VIII 1968), na emigracji (od IX 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1987). AIPN, 1268/29458.

„Dnia 21 czerwca opublikował «Folks Sztyme» pełny tekst nagonkowego przemówienia Gomułki. Nawet po tym nie pojawił się żaden komentarz. Dopiero w sobotę, 24 czerwca br., «Folks Sztyme» opublikował na pierwszej stronie artykuł wstępny, który nie był jednak niczym więcej jak sprawozdaniem z wystąpienia sowieckiego premiera Kosygina w ONZ na sesji plenarnej. Nie było ani słowa o Izraelu jako «agresorze» czy o «okrucieństwach» izraelskiej armii”.

Wydawana w Paryżu „Unzer Wort” w dn. 21 III 1968 r., nawiązując do komunikatu zamieszczonego w „Folks Sztyme” w dn. 16 marca o wiecu w Katowicach, pisała (art[ykuł] pt. „Ratujcie Żydów w Polsce”):

„Na ogół zachowywała dotychczas żydowsko-komunistyczna gazeta milczenie. Nie informowała o zebraniach protestacyjnych studentów, o potężnych demonstracjach młodzieży polskiej w Warszawie, Łodzi, Krakowie, Katowicach, Lublinie, o jadowitych antysemitycznych przemówieniach przywódców partyjnych, nic w sprawie polowania na czarownicę przeciw studentom żydowskim..., nic w sprawie usunięcia z kierownictwa partyjnego wszystkich, którzy są pochodzenia żydowskiego”. „Unzer Wort” odnotowuje także, że wiadomość o wiecu w Katowicach „Folks Sztyme” podał bez żadnego komentarza.

Oficjalnie swoje stanowisko potwierdzili wszyscy członkowie redakcji w dn. 26 IV br. na posiedzeniu kolegium „Folks Sztyme” z udziałem członków prezydium ZG TSKŻ. Na zebraniu tym np. J[ózef] Goldkorn^b oświadczył, że nie zgadza się z obecną polityką w stosunku do Żydów i żadnych artykułów o syjonizmie pisać nie będzie, dodając: „Dziś każą nam krytykować syjonizm, jutro każą nazwać Smolara ideologiem syjonistycznym, a pojutrze Sfarda szpiegiem”.

Inni członkowie redakcji uzasadniali swe stanowisko odmowy brakiem kwalifikacji do pisania artykułów publicystycznych.

W rozmowach prywatnych redaktorzy „Folks Sztyme”, krytykując polską politykę państwową, oświadczają – „czy to się władzom podoba, czy nie, to my stać będziemy nadal przy swoich poglądach”. Wg nich byłoby najlepiej, gdyby władze zlikwidowały gazetę – „to wówczas nie musieliby się wobec Żydów z niczego tłumaczyć”.

Redaktor naczelny pisma G[rzegorz] Smolar określił artykuły zamieszczane w prasie polskiej jako falangowe, wybitnie antysemityczne i wzywające do pogromów.

Prezentowanie stanowiska prosyjonistycznego stało się w redakcji „Folks Sztyme” niepisany prawem, a każde odchylenie od tej postawy traktowane jest jako zdrada sprawy żydowskiej.

Np. ostatnio członek kolegium „Folks Sztyme” Korman zwymyślał kierownika „Naszego Głosu” (dodatek do „Folks Sztyme”) S[amuela] Tenenblatta za zamieszczenie artykułu potępiającego antypolskie oszczerstwa prasy syjonistycznej. Nazwał go „judenradczykiem” i „zdrajcą sprawy żydowskiej”.

Korman w czerwcu ub. roku po przemówieniu tow. Gomułki wypowiadał się m.in., „jak on mógł mówić o podwójnej lojalności, komu groził i za co”, „kraje socjalistyczne popełniają poważny błąd, stawiając na sojusznika, który groził zniszczeniem i unicestwieniem małego państwa”.

16 III br. Korman zamieścił w „Folks Sztyme” artykuł stanowiący próbę pośredniej krytyki poczynań władz wobec inspiratorów i prowodyrów ostatnich ekscesów studenckich. W artykule tym, wskazując antysemityczny charakter czasopisma francuskiego „Szariwari”, zadaje m.in. pytanie, czy nie jest to wynikiem „ogólnego wzrostu antysemitycznej

aktywności jako rezultatu określonych, ogólnych wydarzeń międzynarodowych”, oraz dowodzi, że „antysemityzm zawsze i wszędzie szedł do pary z antykomunizmem”.

Dyrektor Departamentu III
płk H[enryk] Piętek^c

Źródło: AIPN, 0365/42, t. 1, k. 75–78, mps.

^c Poniżej podpis prawdopodobnie zastępcy dyrektora Departamentu III MSW płk. Tadeusza Walichnowskiego.

1968 maj 2, Warszawa – Notatka zastępcy naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW mjr. Wiesława Komorowskiego z doniesienia TW ps. „X” dotycząca rozmowy TW z Bernardem Tejkowskim i przebiegu spotkania u Stefana Kurowskiego

Źródło: TW „X”

Przyjął: W[iesław] Komorowski

25 IV [19]68 r.

MK „Drukarz”

Warszawa, dnia 2ª maja 1968 r.

Tajne

Egz. nr 3^a

Doniesienie

We wtorek 23 bm. widziałem Benka Tejkowskiego, ponieważ wcześniej dzwonił do mnie docent Kurowski i zapraszał na czwartek do siebie, mówiąc zarazem o artykule na swój temat w „Trybunie Ludu”¹. Powiedziałem o tym Benkowi.

Benek wyraził zdanie, że są dwie możliwości: albo ktoś połączył docenta z Żydami celowo – może to być objaw taktyki żydowskiej, która polega na tym, żeby odwracać od siebie uwagę, skierowując atak na innych, a zarazem zmuszając w ten sposób tych innych, którzy nie stanęli po stronie żydowskiej, do współpracy ze sobą, bo i tak nie mają innego wyjścia, albo też ktoś w dobrej wierze napisał artykuł, myśląc, że skoro Kurowski jest w KIK, to ma coś wspólnego z Żydami. Tak czy inaczej docent powinien na to zareagować i odciąć się od Żydów. Wygłosił przy tym dłuższe przemówienie o tym, jak brak zdecydowanej postawy ze strony Andrzeja Ochalskiego być może spowodował posądzenie ze strony Koziry, że Benek i jego przyjaciele są agenturą żydowską.

Potem opowiadał mi o przemówieniu Logi-Sowińskiego, które bardzo chwalił jako zdecydowanie narodowe. Mówił też, że u niego w instytucie sytuacja jest coraz lepsza.

W czwartek 25 bm. byłem u Kurowskiego, był tam też Benek Tejkowski, Janusz Krzyżewski i Bogusławski.

Kurowski opowiadał o ataku na niego w „Trybunie Ludu” i powiedział, że to jest właściwie nieuchronne, że mu wypomniano dawne błędy, pokazał nam też list do „Trybuny”, w którym odciął się od takich ludzi jak Brus.

Podkreślił, że to oni go właśnie nieraz atakowali, poza tym podkreślił, że z błędnych stwierdzeń w książce wycofał się w pracy habilitacyjnej. Benek powiedział, że trzeba było jeszcze podkreślić różnicę w podejściu do problemu narodu u Kurowskiego i u takich ludzi jak Brus. Benek Tejkowski powiedział swoją ocenę wystąpienia przeciwko Kurowskiemu, potwierdzając, że wcześniej w jego instytucie usiłowali go Żydzi atakować i może to być próba ze strony Żydów zainspirowania utracenia takich ludzi jak Kurowski. Poza tym inni chwalili list Kurowskiego. Toczyła się też dyskusja na temat tego, jak można pomóc władzom w akcji przeciwko syjonistom. Kurowski powiedział,

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ W. Iskra, *Ideologiczne zaplecze ekonomii*, „Trybuna Ludu”, 23 IV 1968, nr 111.

że namawiano go do napisania artykułu, w którym zaatakowałby takich ludzi jak Brus. Janusz Krzyżewski był zdania, że nic nie można zrobić, bo władze nie życzą sobie pomocy nikogo spoza partii. Benek Tejkowski z nim polemizował. Właściwie dyskusja zakończyła się kłótnią.

„X”

Odbito 3 egz.

Źródło: AIPN, 00170/646, t. 8, k. 254–255, mps.

1968 maj 2, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy por. Teodora Urawskiego z doniesienia TW ps. „Janusz” dotycząca nastrojów w środowisku studentów Politechniki Warszawskiej

Źródło: TW „Janusz”
Przyjął: T[eodor] Urawski

Warszawa, dnia 2 maja 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^a1^a

Informacja

Jak wynika z relacji kol. Marka Bojanowskiego, w ostatnich czasach daje się zauważyć poszukiwanie kontaktów pomiędzy ZMS a instancjami ZSP. I tak kontakt ten usiłuje nawiązać dotychczas bardzo nieprzyjaźnie nastawiony do studia kol[ega] Kwitkiewicz. W czasie rozmowy z Markiem Bojanowskim zdał on między innymi relację z niespodziewanej wizyty, jaką złożył w Zarządzie Uczelnianym ZMS jego były członek – Krzysztof Topolski¹. Oświadczył on mianowicie zdumionym członkom zarządu, że „my się jeszcze z wami policzymy” (dokładnie wypowiedzianych słów nie mogę przytoczyć – odbyło to do mnie zbyt długą drogę – w każdym bądź razie była to groźba).

W czasie pochodu żadnych ekscesów nie zanotowałem, a ogólna opinia jest, iż był on gorszy od ubiegłorocznych, cała wiara jest raczej rozczarowana. W czasie pochodu odbyłem rozmowę z kol. Ziomeckim, moim byłym współpracownikiem w redakcji muzycznej SR „Akademik”. Rozmawialiśmy na temat jego dalszego udziału w pracach red[akcji] muzycznej – dotychczas zajmował się on muzyką operową, lecz działalność swą przerwał na początku tego roku szkolnego. W czasie wypadków marcowych spotkałem go po nielegalnym wiecu w dniu 11 marca br. wieczorem, kiedy odpisywałem od kol. Królikowskiego (na tymże wiecu) rezolucję uchwaloną na tymże wiecu. Była to rezolucja zatwierdzona potem na legalnym wiecu w dniu 13 marca z udziałem JM Rektora. Kol. Ziomecki pomagał mi ją przepisywać, a w czasie rozmowy stwierdził – cyt[uję]: „żeby z tymi żądaniem tylko zrobili w końcu porządek”.

W ostatnim czasie z rozmów z kolegami przebija się zdumienie i zniechęcenie do aktualnej polityki partii. Z wypowiedzi i rozmów, jakie przeprowadziłem, wynika rozczarowanie, że oczyszczenie władz nie jest prowadzone do końca, że zastosowano półśrodki. Ludzie, którzy brali udział w strajku, a potem poparli linię zmian, obecnie są znów rozgoryczeni. To samo dotyczy ludzi popierających politykę partii od początku. Zdanie takie reprezentują m.in. kol[edzy] Grzegorz Szymanowski (MEiL), Marek Boja-

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ Krzysztof Topolski został zatrzymany (10 III 1968), następnie aresztowany (11 III 1968) i więziony (na mocy wyroku Sądu Powiatowego dla m.st. Warszawy z 30 IX 1968) do 25 III 1969 r. (zwolnienie warunkowe).

nowski (MP), Antoni Buraczewski (MP), kol[ezanka] o nieznanym mi nazwisku – imię Bronisława, zam. DS. „Mikrus” pok. 415 (GiK), oraz wielu innych.

„Janusz”

Omówienie:

Ziomecki, o którym pisze TW, był na imieninach w mieszkaniu dr. Kuleszy w dniu 30 kwietnia 1968 r., gdzie wg informacji z KW MO Kraków, miał rzekomo zebrać się „komitet studencki”.

Rozmawiając na temat reakcji studentów po manifestacji pierwszomajowej, TW stwierdził, że studenci ogólnie określają ten dzień jako „kolejny dzień zawiedzionych nadziei”. Przyczyną tego jest brak konkretnych wyjaśnień w przemówieniu tow. Gomułki na temat zmian personalnych we władzach partyjnych i państwowych.

Fakt, że na trybunie honorowej były osoby, których studenci nie spodziewali się tam widzieć, pogłębił ten nastrój. Pozytywnie oceniane są hasła niesione przez PW.

TW otrzymał zadanie nawiązania kontaktu ze znanymi mu studentami z Wydziału Architektury celem dotarcia do Klubu Architektów.

Następne spotkanie zostanie uzgodnione telefonicznie.

Odb. w 5 egz. + wyciąg
Druk. H.Z. Opr. T.U./IVa^b

Inspektor Wydziału III
(-) por. T[eodor] Urawski

Źródło: AIPN, 0276/310, t. 2, k. 11–12, mps.

^b Poniżej nieczytelny podpis wraz z datą: 3 V [19]68 [r.].

1968 maj 3, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta sto-
lecznego MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 3 maja 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy w dniu 3 maja 1968 roku

W środowisku młodzieży akademickiej obserwuje się zanik zainteresowania proble-
mami politycznymi. Jeśli do 1 maja zainteresowanie sytuacją polityczną przejawiało
się w wielu wypowiedziach i dyskusjach, to obecnie głównym przedmiotem rozmów są
sprawy zbliżającej się sesji egzaminacyjnej i egzaminów.

Podobna sytuacja zarysowała się na terenie zakładów przemysłowych, gdzie również
obserwuje się spadek zainteresowania problemami politycznymi.

W dniu 30 kwietnia **Paweł Jasienica** spotkał się z **Melchior** **Wańkowiczem**.
Wańkowicz informował Jasienicę, że przeprowadził wiele rozmów z członkami sądu
koleżeńskiego zarówno Zarządu Głównego ZLP, jak i Oddziału Warszawskiego, „umac-
niając ich postawę moralną”. Rozmowy takie przeprowadził z **Pawłem Hertzem**, **Sewe-
rynem Pollakiem**, **K[azimierzem] Korcellim** i **J[erzym] Krzysztoniem**. Równocześnie
M[elchior] Wańkowicz poinformował Jasienicę, że widział się z posłem **Hagmajerem**
z Paksu, od którego zażądał, aby w sprawie Jasienicy wypowiedział się **Bolesław Pia-
secki**. **Hagmajer** miał odpowiedzieć, że ze względów polityczno-taktycznych Pax nie
może obecnie zabierać głosu w sprawie **Pawła Jasienicy**. Równocześnie jednak Pax bę-
dzie rozprawiał książkę Mikołaja Rostworowskiego¹ „Słowo^b o Paksie”, w której jest

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną
maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Woryginalne: Wszystko.

¹ **Rostworowski Mikołaj** (imiona metrykalne **Stanisław Antoni**) (1925–1984). Publicysta, poeta. Student ekono-
mii na KUL (1944–1945), filozofii na UJ (1945–1946), ekonomii na UP (1946–1947), socjologii na UW, sekretarz
posła A. Bocheńskiego i Klubu Poselskiego Katolicko-Społecznego (IV 1947–IV 1948), sprawozdawca sejmowy
„Słowa Powszechnego”, pracownik Spółki Wydawniczej Pax, następnie Stowarzyszenia Pax, redaktor techniczny
(od 1948), kierownik działu, sekretarz redakcji, redaktor naczelny (1955–1956) tygodnika „Dziś i Jutro”, członek
zarządu Stowarzyszenia Pax (od 1956), redaktor naczelny tygodnika „Kierunki” (XI 1956–III 1962), następnie
współpracownik tygodnika (do 1981), korespondent prasy Stowarzyszenia Pax w czasie Soboru Watykańskiego II
(1962–1965), pracownik Wydziału Organizacyjnego (od 1963), członek prezydium Stowarzyszenia Pax (wybiera-
ny w latach 1962, 1965, 1968), stały korespondent „Słowa Powszechnego” w Rzymie (1975–1977, 1980–1981),
kierownik redakcji literatury pięknej, przekładowej i zastępca redaktora naczelnego Instytutu Wydawniczego Pax
(1977–1979), wykluczony ze Stowarzyszenia Pax (VII 1982) w związku ze sprzeciwem wobec decyzji o wpro-
wadzeniu stanu wojennego. Inwigilowany w ramach SEO przez Wydział I KdsBP (1955–1956), w ramach KE przez

wyraźnie napisane, że Jasienica wyszedł z więzienia dzięki staraniom Bolesława Piaseckiego². Jest to tym cenniejsze – jak twierdził Wańkowicz – że książka ta została napisana przed wystąpieniem I sekretarza KC PZPR. Ponadto Wańkowicz namawiał Jasienicę, aby ten zerwał ze swoim pustelniczym życiem (Jasienica w zasadzie nie wychodzi na miasto) i zaczął się ostentacyjnie pokazywać na terenie środowiska literackiego. Jasienica nie zgodził się z tą ostatnią sugestią, odpowiadając Wańkowiczowi, że nie chce być narażony na prowokację ze strony kolegów i zabierać głosu w publicznych dyskusjach.

Uzyskano informacje, że w środowisku żydowskim na terenie Warszawy daje się zauważyć odprężenie i przekonanie, że cała akcja „antyżydowska” została zahamowana. Zanotowano wypowiedzi, że tylko nieliczni i nierozważni Żydzi zostali w jakiś sposób represjonowani, natomiast nie należy się spodziewać żadnych dalszych usunięć ze stanowisk lub zwolnień. W Zakładzie XV Instytutu Badań Jądrowych wśród pracowników zanotowano wypowiedzi, że osoby narodowości żydowskiej, które zostały zwolnione z zajmowanych stanowisk, ponownie zostaną przyjęte do pracy w instytucie, a ci, którzy przeciwko nim występowali, „zostaną odpowiednio potraktowani...”.

Wyk. 9 egz.^c

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 470–471, mps.

Wydział II Departamentu IV MSW (1973–1983), w materiałach KE znajdują się dokumenty świadczące o jego inwigilacji w latach 1952–1983. Według notatki płk. W. Kossakowskiego z doniesienia źródła ps. „Rafał” (I VI 1968), znajdującej się w materiałach KE, podczas zebrania Wydziału Polityki Kulturalnej Stowarzyszenia Pax (30 V 1968) M. Rostworowski wystąpił z „gwałtownym atakiem” („w sposób nieoczekiwany i zgoła histeryczny”) na tygodnik „Kierunki” i jego redaktora naczelnego Macieja Wrzeszcza w związku z atakowaniem na łamach tygodnika profesorów Z. Baumana, W. Brusa, L. Kołakowskiego i innych. Uznał to za „bandytyzm, gangsterstwo, chuligaństwo”, twierdził, że atakowanie ich jest „niszczeniem nauki polskiej, niszczeniem najlepszych naukowców i filozofów”. Wystąpienie to miało wywołać w Paksi „duże poruszenie”. AIPN, 0204/1729.

^c *Z prawej strony dokumentu opatrzone nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

² „Program biologicznej ochrony narodu” – pisał Mikołaj Rostworowski – „który podczas II wojny światowej utracił ponad 6 milionów, czyli 20 proc. swych obywateli, jest wspólny całej ówczesnej [powojennej] prasie katolickiej, ale tylko środowisko «Dziś i Jutro» dzięki swej przeszłości kombatanckiej posiada możliwość bezpośredniego udziału w politycznym rozładowywaniu antykomunistycznego podziemia. Ten fakt ułatwia ludziom «Dziś i Jutro» interweniowanie na korzyść przebywających w więzieniach uczestników antykomunistycznej konspiracji. W sumie około 500 takich interwencji zostaje pomyślnie załatwionych, a ludzie uwolnieni i ich rodziny znajdują od razu lub później, w miarę krzepnięcia bazy ekonomicznej Paksu, pracę w jego instytucjach i pomoc materialną. Na przykład Paweł Jasienica, któremu groził wyrok śmierci, zawdzięcza życie osobistemu wstawiennictwu i politycznej poręce Bolesława Piaseckiego”. M. Rostworowski, *Słowo o Paxie 1945–1956*, Warszawa 1968. Druk I wydania tej pracy ukończono w marcu 1968 r.

1968 maj 3, Warszawa – Fragment zestawienia dotyczącego osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR w dniach 1–3 maja 1968 r. w związku z wydarzeniami marcowymi, opracowanego w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia ^a3^a maja 1968 roku

Tajne

Zestawienie

osób, wobec których wyciągnięto wnioski personalne

W okresie od 1 do 3 V [19]68 r. zewidencjonowano dalsze osoby, wobec których wyciągnięto wnioski personalne.

Lp.	Województwo	Odwołano ze stan[owiska] i wyklucz[ono] z PZPR	Odwołano ze stanowiska	Wykluczono z PZPR	Złożyło rezygnację	Razem
1.	Gdańsk	–	1	–	–	1
2.	Katowice	1	1	–	–	2
3.	Kraków	–	2	–	–	2
4.	Kielce	–	–	–	1	1
5.	Lublin	–	–	1	–	1
6.	Łódź m.	1	–	2	1	4
7.	Warszawa m.	1	3	7	2	13
8.	Warszawa w.	3	6	–	–	9
	Razem:	6	13	10	4	33

[...] ^b

Warszawa m.

Daniszewski T[adeusz] – dyrektor Zakładu Historii Partii przy KC PZPR, złożył rezygnację ze stanowiska.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Pominięto wykazy osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR spoza Warszawy i województwa warszawskiego.

Ginsbert Adam – prorektor SGPiS, w dniu 18 IV [19]68 r. wydalony z szeregów PZPR oraz zwolniony z zajmowanego stanowiska za prosyjonistyczną postawę.

Doc. dr Hochfeld Anna – pracownik naukowy IFiS PAN, wykluczona z PZPR.

Dr Joachimowicz Leon – adiunkt Zakładu Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej IFiS PAN, skreślony z listy członków PZPR.

Kowalski J[ózef] – zastępca dyrektora Zakładu Historii Partii przy KC PZPR, złożył rezygnację ze stanowiska.

Lewińska-Tepicht Pelagia¹ – adiunkt w Pracowni Ustroju i Organizacji Oświaty PAN, wydalona z szeregów PZPR.

Litwin A[leksander] – pracownik Zakładu Historii Partii [przy] KC PZPR, wykluczony z PZPR za rewizjonistyczne poglądy.

Łaski Kazimierz² – kierownik Katedry Ekonomii Politycznej SGPiS, zwolniony z zajmowanego stanowiska za prosyjonistyczną postawę. Złożył legitymację partyjną.

Stemplowski³ Ryszard – wiceprzewodniczący Rady Naczelnej ZSP ds. zagranicznych, w dniu 24 IV [19]68 [r.] wydalony z szeregów PZPR za popieranie ekscesów studenckich.

^c *W oryginalne*: Stemplowski.

¹ **Lewińska-Tepicht Pelagia** (z d. Sikorska) (1907–2004). Absolwentka szkoły średniej w Piotrkowie Trybunalskim (1927), studentka polonistyki na Wydziale Filozoficznym UJ (mgr filozofii 1933), absolwentka kursu pedagogicznego, nauczycielka szkół średnich w Sromowcach Wyżnych (IX 1931–I 1934), Krakowie (1935–1939, jednocześnie instruktor oświatowy Polskiego Białego Krzyża), uczestniczka tajnego nauczania w Krakowie (1940–1941), w konspiracji w Krakowie (1940–1942, organizacje Polska Ludowa, PPR), aresztowana (X 1942), więziona w Krakowie (do I 1943), w KL Auschwitz (do VIII 1944), wywieziona do pracy w fabryce amunicji w Lotaryngii, zbiegła po kilku dniach, ukrywała się (do XI 1944), działaczka PKWN we Francji (I–VI 1945), członek zarządu PCK we Francji (do XII 1945), w Polsce (od XII 1945), instruktor w Wydziale Propagandy KC PPR (I 1946–I 1948), członek kierownictwa, sekretarz generalny ZHP (I 1948–XI 1949), starszy instruktor w KC PZPR (I 1950–IX 1951), aspirant w IKKN przy KC PZPR (1951–1953), zastępca kierownika Wydziału Oświaty KC PZPR (VII 1953–IV 1956), pracownik naukowy INS przy KC PZPR (1956–1958), pracownik ZG TWP (1958–1964, kierownik Wydziału Upowszechniania Nauki, wiceprezes TWP), rencistka. Członek ZHP, PPR, PZPR (do 1968). AIPN, 797/48896; AIPN, 01967/99.

² **Łaski Kazimierz (Cygler Hendel)** (ur. 1921), mjr/szer. Ekonomista, prof. Uczeń gimnazjum w Częstochowie (do IX 1939), w getcie w Częstochowie, następnie w Żelechowie (1940–1942), w obozie pracy przymusowej w Wildze (1942–1943), po ucieczce zaczął się posługiwać nazwiskiem Łaski, robotnik, dozorca nocny w zakładzie ogrodniczym Tadeusza Kubalskiego w Warszawie (1943–1944), powstaniec warszawski (w drużynie sztabowej AL na Starym Mieście, ranny 2 X 1944), funkcjonariusz MBP (II 1945–XI 1950, od II 1945 referent Wydziału IV Departamentu I MBP, od VI 1945 zastępca kierownika Sekcji 5 Wydziału VI Departamentu I MBP; od X 1945 p.o. zastępcy naczelnika Wydziału VI Departamentu IV MBP, od X 1946 zastępca, jednocześnie p.o. naczelnika Wydziału VI Departamentu IV MBP; od IV 1947 zastępca, jednocześnie p.o. naczelnika Wydziału IV, od III 1949 naczelnik Wydziału IV Departamentu IV MBP, od XII 1949 naczelnik Wydziału VII Departamentu IV MBP), absolwent Wydziału Dyplomatyczno-Konsularnego ANP w Warszawie (1949), absolwent Wydziału Handlu SGPiS (1953), aspirant IKKN przy KC PZPR (1950–1953), kandydat nauk (1953), pracownik WSNS przy KC PZPR, pracownik SGPiS (X 1949–IX 1968, m.in. dziekan Wydziału Ekonomiki Produkcji, prorektor, kierownik Katedry Ekonomii Politycznej na Wydziale Handlu Zagranicznego, pracownik Katedry Ekonomii Politycznej na Wydziale Ekonomiczno-Społecznym, na emigracji (od XI 1968), w Austrii, referent naukowy w Austriackim Instytucie Badań Gospodarczych (1969–1971), prof. zw. ekonomii na Uniwersytecie Jana Keplera w Linzu (1971–1991), dyrektor naukowy (1991–1996), następnie konsultant naukowy Wiedeńskiego Instytutu Międzynarodowych Studiów Ekonomicznych. Członek PPR (od 1945), AZMW „Życie” (od 1946), Towarzystwa Bratniej Pomocy Studentów ANP (od 1946), TPPR, PZPR. Rozkazem personalnym MON pozbawiony stopnia oficerskiego (1974). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Inwigilowany przez Wydział XI Departamentu I MSW w ramach SMW krypt. „Politolog” (1977–1980), SMW krypt. „Eren” (1981–1984), z materiałów sprawy wynika, że inwigilacja miała jedynie charakter formalny. AIPN, 0193/3069, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 2174/2016; AIPN, 01285/115; AIPN, 1268/29764.

³ **Stemplowski Ryszard** (ur. 1939). Historyk, specjalista w dziedzinie stosunków międzynarodowych, prof. dr hab. Student Politechniki Wrocławskiej (1958–1961), absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego (1968), student studiów doktoranckich w IH PAN (1969–1972), pracownik IH PAN (1973–1989, kierownik Zakładu Dzieł Ameryki Łacińskiej 1977–1979, redaktor naczelny „Estudios Latinoamericanos”), wykładowca w Katedrze

Sachs Ignacy – prof. SGPiS i radca MHZ, w dniu 25 IV [19]68 r. usunięty z szeregów PZPR.

Toruńczyk R[omana]⁴ – usunięta z pracy w aparacie partyjnym za brak partyjnego ustosunkowania się do antypaństwowej działalności jej córki.

Topolski Fryderyk – pełnomocnik rządu ds. deglomeracji przemysłu w stolicy, odwołany ze stanowiska.

Dr Tula Renata – adiunkt Zakładu Podstawowych Problemów Socjologicznych IFiS PAN, skreślona z listy członków PZPR.

Warszawa woj.

Górecki Eugeniusz Franciszek – dyrektor Studium Nauczycielskiego w Siedlcach, zwolniony z zajmowanego stanowiska za niewłaściwą postawę wobec wystąpień studentów SN oraz za udział córki w nielegalnym zebraniu studentów, którzy solidaryzowali się z wystąpieniami studentów warszawskich.

Halbert Maria – bibliotekarka Powiatowej Biblioteki w Siedlcach, zwolniona z zajmowanego stanowiska za publiczne pochwalenie agresji Izraela na kraje arabskie.

Hofman Zdzisław – wicedyrektor Siedleckich Zakładów Zabawkarskich, zwolniony został z zajmowanego stanowiska za popieranie ekscesów studenckich.

Iberystyki UW (1976–1978, 1986–1988), szef Kancelarii Sejmu RP (1990–1993), ambasador RP w Londynie (1994–1999), dyrektor PISM (1999–2004), wykładowca UJ, Krakowskiej Akademii im. A.F. Modrzewskiego (2005–2010), Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie (od 2010). Członek m.in. PZPR (1962–1968, wykluczony), ZSP (wiceprzewodniczący Rady Okręgowej we Wrocławiu 1962–1965, wiceprzewodniczący Rady Naczelnej I 1966–III 1968), PTH (sekretarz generalny 1976–1978), członek założyciel Polskiego Towarzystwa Studiów Latinoamerykanistycznych (od 1978).

⁴ **Toruńczyk Romana** (z d. **Pawłowska**) (1915–2000). Historyk, dr. Uczennica prywatnego gimnazjum w Łodzi (do 1932, usunięta ze szkoły za działalność komunistyczną), aresztowana za działalność komunistyczną (VIII 1932–IV 1933), skazana na dom poprawczy z zawieszeniem wykonania kary, w apelacji wyrok uchylono, szpularka w fabryce włókienniczej (1935), kasjerka w Konsumie przy Widzewskiej Manufakturze (1935–1936), studentka Wyższej Szkoły Dziennikarskiej w Warszawie (1936–1937), aresztowana (IV 1937, 2 miesiące), we Francji (1938–1940), członek redakcji „Gazety Polskiej” w Paryżu, aktywistka Komitetu Pomocy Republikańskiej Hiszpanii, uczestniczka akcji opieki nad internowanymi „Dąbrowszczakami”, członek Grupy Inicjatywnej – powierzono jej zadanie odbudowania zorganizowanej działalności komunistycznej wśród młodzieży w Polsce), w ZSRR (od 1940), współpracowniczka Wydawnictwa Książki Międzynarodowej w Moskwie (1940–1941), robotnica w fabryce w obwodzie stalingradzkim (1941), pielęgniarka w szpitalu wojskowym w Ufie, studentka I roku Wydziału Historycznego Instytutu Pedagogicznego w Ufie (w trybie wieczorowym 1941–1943), zastępca dowódcy kompanii ds. polityczno-wychowawczych, lektor batalionu w Samodzielnym Batalionie Szturmowym/Polskim Samodzielnym Batalionie Specjalnym (XI 1943–IV 1944), lektor, zastępca redaktora naczelnego gazety dywizyjnej w 3. DP im. R. Traugutta (IV–VIII 1944), kierownik Wydziału Propagandy Masowej w Resorcie Propagandy PKWN, dyrektor departamentu w Ministerstwie Propagandy Rządu Tymczasowego (do I 1945), zastępca dowódcy Centrum Wyszkożenia Wojsk Wewnętrznych w Jastkowie (I 1945), w grupie operacyjnej KC PPR w Łodzi (od I 1945, kilka tygodni), członek egzekutywy Łódzkiego Komitetu PPR, kierownik Wydziału Propagandy, członek redakcji gazety „Wolna Łódź”, kierownik Wydziału Propagandy, następnie również Wydziału Organizacyjnego Zarządu Politycznego KBW (do III 1946), studentka ANP w Warszawie (od 1946), absolwentka (po reorganizacji ANP) SGSZ (1950, mgr), pracownik OM TUR (1946–1948, sekretarz Zarządu Stołecznego, następnie ZG, członek prezydium ZG), kierownik Muzeum Polskiego w Rapperswilu (1949–1950), wicedyrektor Departamentu Oświaty Dorosłych w Ministerstwie Oświaty (od 1951), wicedyrektor Departamentu Studiów Ekonomicznych Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego (do 1955), kierownik działu w Biurze Rady Handlowego w Ambasadzie PRL w Szwajcarii (1955–1956), pracownik WKKP Komitetu Warszawskiego PZPR (III 1957–VIII 1959), pracownik Zakładu Historii Partii KC PZPR (1959–1968). Członek ZMS (od 1931), KZMP (od 1931, m.in. sekretarz KD Lewa Śródmiejska w Łodzi 1933–1934, sekretarz Komitetu Okręgowego Łódź Podmiejska 1936, członek od 1934, sekretarz Łódzkiego Komitetu 1936, łączniczka Sekretariatu KPP VIII–XI 1935), Związku Zawodowego Włóknarzy (1935), ZPP (1943–1944), PPR (od 1944), PZPR. AIPN, 2103/65; AAN, Zbiór akt działaczy ruchu robotniczego, 7890.

Lewicki Michał – z[astęp]ca dyr[ektora] oddziału PKS w Wołominie, wydalony z szeregów PZPR oraz z zajmowanego stanowiska za złą pracę.

Lichmanowski Jerzy – dyr[ektor] szpitala w Brzegu Dolnym, wydalony z szeregów PZPR oraz z zajmowanego stanowiska za złą pracę.

Meissner Czesław Jan – kierownik Powiatowego Domu Kultury w Siedlcach, zwolniony został z zajmowanego stanowiska za popieranie ekscesów studenckich.

Olczak Eugeniusz – kierownik Międzypółdzielczego Klubu ZMS przy Powiatowym Domu Kultury w Siedlcach, zwolniony z zajmowanego stanowiska za udział w ekscesach studenckich w Warszawie.

Rajze Henryk – dyrektor Siedleckich Zakładów Przemysłu Terenowego, zwolniony z zajmowanego stanowiska z uwagi na powiązania ze środowiskiem syjonistycznym oraz utrzymywanie kontaktów z osobami zam. w Izraelu.

Szymański Mieczysław – dyrektor oddziału NBP w Wołominie, wydalony z szeregów PZPR oraz zwolniony z pracy za złą pracę.

Źródło: AIPN, 01288/23, k. 295–300, mps.

1968 maj 3, Warszawa – Notatka kierownika Grupy IVa Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy kpt. Andrzeja Kwiatkowskiego ze spotkania z TW ps. „Leon” dotycząca komentarzy na temat przebiegu pochodu pierwszomajowego w środowisku studentów Uniwersytetu Warszawskiego

Warszawa, dn. 3 V 1968 [r.]
Tajne

Notatka służbowa

W dniu dzisiejszym odbyłem spotkanie z TW ps. „Leon”, który przekazał ust[nie] informacje dot. komentarzy studentów UW odnośnie pochodu pierwszomajowego.

Ogólnie oceniano w kręgach aktywu uczelni pochód jako udany. Przyszło nadspodziewanie dużo ludzi mimo braku agitacji za udziałem.

Studenci zauważyli, że nie było prawie wcale ludzi narodowości żydowskiej – a w związku z tym żadnych prób zakłócania porządku.

Komentuje się, że nie było żadnego entuzjazmu. Ludzie szli bardzo spokojnie. Zauważono i komentuje się, że kolumna UW została odgradzona lasem szturmówek defilujących obok instytucji.

Krytyczne uwagi wyrażane są w związku z obecnością na trybunie tow. Ochaba.

Wysuwane są spekulatywne wnioski o tendencji do wyhamowania procesu zmian.

W DS [na ul.] Kickiego nie ma żadnych przygotowań do organizowania „przemarszu w czarnych strojach” w dn. 3 V [19]68 [r.].

Kier[ownik] Gr[upy] IVa W[ydziału] III
Kwiatkowski A[ndrzej], kpt.

Źródło: AIPN, 00249/59, t. 4, k. 339, mps.

1968 maj 3, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy szer. Zbigniewa Stefanka z doniesienia KP ps. „Maciej” dotycząca grupy studentów określonej mianem „sztabu trzeciego rzutu komandosów”, spotykającej się w mieszkaniu Agnieszki Daniłowicz

Źródło: KP „Maciej”
Przyjął: Stefanek¹

Warszawa, dnia 3 maja 1968 r.
Tajne
Egz. nr ...

Doniesienie

Jak się wydaje, wg stanu na 3 maja, następujące osoby wchodzi w skład „sztabu trzeciego rzutu komandosów”, pracującego do niedawna w mieszkaniu przy ul. [...] ^a.

Marian Alster – student II (?) r. inżynierii budowlanej PW. Mieszka w alei [...]. Aktywny w TSKŻ, w czasie 8, 9, 11 marca bierze udział w demonstracjach ulicznych, prawdopodobnie przedtem także w demonstracji 30 stycznia w sprawie „Dziadów”. Na początku kwietnia powołany do wojska, ma wrócić w tym tygodniu.

Irena Bogusz – brunetka, nazywana (obok Ireny Grudzińskiej) „najpiękniejszą dziewczyną Warszawy”.

Agnieszka (Jaga) Daniłowicz – gospodyni mieszkająca na [...] ^a, t[el.] [...]. Rodzice pracują na placówce dyplom[atycznej] w Turcji. Działała w TSKŻ, popiera politykę Izraela, na zebraniach na uczelni występuje z pozycji „ruchu studenckiego”.

Henryk Daszkiewicz – student ekonomiki przemysłu SGPiS, ur. 1 czerwca 1947 [r.] w Łodzi. Syn dyrektora departamentu w Komitecie Pracy i Płac. Jeden z głównych inspiratorów zająć na uczelni. Wchodzi w skład komisji redagującej „Rezolucję studentów SGPiS”, odczytuje ją na wiecu we wtorek 12 marca. Przemawia także na wiecu 11 marca, krytykując m.in. oświadczenie Rady Okręgowej ZSP. Jego dziewczyną jest Jaga.

Witold Goliat² –^b

^a *Opuszczono nazwę ulicy, przy której mieszkała Agnieszka Daniłowicz.*

^b *Tak w oryginale.*

¹ **Stefanek Zbigniew** (ur. 1941), szer./por. Technik budowlany, żołnierz, podoficer WP (1961–1962). Od września 1966 r. inspektor Wydziału do Walki z Przystępczością Gospodarczą KD MO Warszawa-Mokotów (w 1967 r. słuchacz kursu służby wywiadowczej); od marca 1968 r. inspektor, od sierpnia 1971 r. starszy inspektor Wydziału III K MO m.st. Warszawy (od września 1970 r. do lipca 1971 r. słuchacz Rocznej Szkoły Oficerskiej Operacyjnej SB MSW); od czerwca 1974 r. inspektor Inspektoratu Kierownictwa SB KS MO (w 1974 r. absolwent ZSA przy Wydziale Prawa i Administracji UW); od czerwca 1975 r. starszy inspektor Wydziału IIIA KS MO; od grudnia 1976 r. starszy inspektor Wydziału Kadr KS MO (w 1976 r. absolwent Wydziału Prawa i Administracji UW, mgr). AIPN, 01079/324, Akta osobowe funkcjonariusza.

² **Goliat Witold** (ur. 1948). Inżynier elektryk. Absolwent XIV LO im. K. Gottwalda w Warszawie (1966), student Wydziału Elektroniki PW (1966–1968), na emigracji w Izraelu (od VIII 1968), absolwent politechniki w Hajfie (1972), właściciel biura projektów sieci elektrycznych i oświetlenia w Tel Awiwie. Listy W. Goliata do P. Tomasika, 1, 2 VII 2010 r. W zbiorach P. Tomasika.

Anna Jolles³ – studentka II r. romanistyki UW [...]. Zwolenniczka i sympatyczka TSKŻ, w marcu br. usunięta z ZMS.

Maria (Maja) Kerner⁴ – studentka II r. biologii UW. Publicznie utrzymuje, że jest Żydówką, a nie Polką.

Krzysztof Melchior – student II r. biologii UW. Uczestnik zebrań klubu „Babel”. Demonstracyjnie czytuje na UW artykuł Lenina o powołaniu do wojska studentów (t. IV „Dzieł zbiorowych”). W czasie ostatnich wakacji wojażuje w Wiedniu.

Jerzy Neftalin⁵ – student PW.

Magda Pietruska⁶ – studentka II r. romanistyki UW [...]. Córka aktorów Ryszarda Pietruskiego i Marii Homerskiej. Jej rodzice są rozwiedzeni, Magda mieszka z matką. Bywalec TSKŻ, popiera politykę Izraela. Zamieszana (poprzez kontakty ze studentami PWST) w sprawę demonstracji pod Teatrem Narodowym 30 stycznia. W ostatnim czasie uaktywniona, na zebraniach występuje m.in. w obronie usuniętych profesorów, z którymi prawdopodobnie ma kontakty (np. opowiada o prywatnym liście Kotarbińskiego do Baczki, w którym to liście Kotarbiński odcina się od ataków na Baczkę i bierze go w obronę).

Adam Ringer⁷ – student II r. elektroniki PW [...]. Syn stalinowskiego pułkownika Ringera, obecnie będącego na posadzie dyrektora jakiegoś przedsiębiorstwa, siostrzeniec (ze strony matki) E[dwarda] Ochaba. Chłopak Magdy. Na wakacjach bawi w Wiedniu, skąd przywozi mnóstwo towarów (m.in. 50! zapalniczek) i nieznannej bliżej treści broszury. Tam też nawiązuje kontakty w sprawie swego ewentualnego wyjazdu do Izraela.

⁶ *Woryginale*: Naftalin.

³ **Jolles Anna** (ur. 1948). Absolwentka XV LO im. N. Żmichowskiej w Warszawie (1966), studentka romanistyki na Wydziale Filologii Obcych UW (1966–1969), na emigracji (od IX 1969), w Szwecji. Instruktor ZHP, członek ZMS. Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach SOS krypt. „Skalar” (1968), następnie KE krypt. „Jola” (1969). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0208/877; AIPN, 0224/8; AIPN, 1268/28860.

⁴ **Kerner-Nowakowska Maja** (ur. 1948). Absolwentka XV LO im. N. Żmichowskiej w Warszawie (1966), studentka Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UW (1966–1968), na emigracji (od X 1968). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach SOS krypt. „Skalar” (1968). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0208/877; AIPN, 1368/621.

⁵ **Neftalin Jerzy Zdzisław** (ur. 1947). Absolwent XIV LO im. K. Gottwalda w Warszawie (1966), student Wydziału Inżynierii Sanitarnej i Wodnej PW (1966–1968), na emigracji (od V 1969), w Szwecji. Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach SOS krypt. „Skalar” (1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0208/877; AIPN, 1268/16315.

⁶ **Pietruska Magdalena** (ur. 1949). Absolwentka XV LO im. N. Żmichowskiej (1966), studentka romanistyki na UW (od 1966). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach SOS krypt. „Skalar” (1968). AIPN, 0208/877.

⁷ **Ringer Adam** (ur. 1949). Absolwent XIV LO im. K. Gottwalda w Warszawie (1966), student Wydziału Elektroniki PW (1966–1968), na emigracji w Szwecji (od XII 1968), absolwent uniwersytetu w Sztokholmie, wykładowca nauk politycznych na uniwersytecie w Sztokholmie, w Polsce (od 1994), przedsiębiorca, m.in. członek zarządu firm: Preem Polska Ltd., Stena Line Polska Ltd., Kapp Ahl Polska Ltd., współzałożyciel i prezes zarządu firmy Paragona, dyrektor generalny Ena Ltd., współwłaściciel Ena Group, prezes Green Coffee. Inwigilowany w ramach KE przez Wydział III K MO m.st. Warszawy (1968, dokumenty KE zarchiwizowano II 1969) jako „inspirator i aktywny uczestnik wystąpień antypaństwowych na PW” oraz uczestnik strajku okupacyjnego na politechnice (III 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0208/812; AIPN, 1268/673.

Anna Rothmann^{d8} – studentka II r. biologii UW. Pasierbica Minca⁹.

Marian Srebrny – student III r. matematyki, tel. [...]. Aktywista funkcyjny ZMS – wiceprezes ZW [Wydziału] Mat[ematyki i] Fiz[yki]. W [19]66 r. jeden z organizatorów wystąpień podczas [święta] 1 Maja, w [19]67 [r.] sygnatariusz protestu w sprawie Michnika. W marcu br. występuje na wiecach, m.in. jako rzecznik strajku na UW. W kwietniu powołany do wojska.

Stefan Ulman¹⁰ – student II r. matematyki UW.

Halina Zachariasz¹¹ – III r. biologii. Bierze udział w pracach klubu „Babel”. W tym roku w Paryżu.

Edward Frankowski – student Wydziału Elektroniki PW.

Luźniej związani z tym towarzystwem są: Matwin z I r. matematyki, bracia (bliźnięta) Drukierowie¹². Jacek Andrzejewski (vel Ajzen, s. Leona), Michał Komar^e, Konar (vel Kohn), s. Juliana, Wanda i Maria Ochab, Joanna Szyr.

Znakomita większość tego towarzystwa należy do złotej młodzieży stolicy. Utrzymują ze sobą bardzo ściśle kontakty towarzyskie – razem na zajęciach, w Łazienkach, na prywatkach. Pochodzą z rodzin wysoko postawionych urzędników (wielu z nich sprawowało wysokie funkcje w czasach stalinowskich). Grupa z [...]a ma bardzo bliskie kontakty z I rzutem „komandosów” – przede wszystkim z Michnikiem, Szlajferem i Grudzińską. W okresie poprzedzającym 8 marca część uniwersytecka grupy brała czynny udział w akcji nazywanej na UW „wojną ulotkową”: i tak Piotr Rachtan (z ek[onomii] pol[itycznej]) dał Magdzie do przepisania i kolportowania ulotki z cyklu „Przeciw faszystowskiej prowokacji” – ta przekazała je Adamowi, sama też pisząc. Ulotki „Polityczny sens petycji” w sprawie „Dziadów” kolportowały m.in. panny Ochab. Całe towarzystwo wywodzi się z ekskluzywnych szkół warszawskich – Żmichowskiej, Gottwalda, Sło-

^d *Woryginalne*: Rotman.

^e *Woryginalne*: Konar.

⁸ **Rothmann Anna** (ur. 1949). Absolwentka XV LO im. N. Żmichowskiej w Warszawie (1966), studentka Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UW (1966–1969), na emigracji w Szwecji (od IV 1969). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach SOS krypt. „Skalar” (1968). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0208/877; AIPN, 1268/16497.

⁹ Informacja nieprawdziwa.

¹⁰ **Ulman Stefan** (ur. 1948). Informatyk. Finalista XVII Ogólnopolskiej Olimpiady Matematycznej (1965), absolwent XIV LO im. K. Gottwalda w Warszawie (1966), student matematyki na WMiF/WMiM UW (1966–1968), na emigracji w Szwecji (od III 1969), absolwent uniwersytetu w Sztokholmie, konsultant m.in. w firmach Ericsson, Saab-Scania. Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach SOS krypt. „Skalar” (1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0208/877; AIPN, 1268/29695; list S. Ulmana do P. Tomasika, 2 VII 2010 r. W zbiorach P. Tomasika.

¹¹ **Zachariasz Halina** (ur. 1947). Absolwentka XV LO im. N. Żmichowskiej w Warszawie (1965), studentka Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UW (1965–1968), na emigracji (od XI 1968). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach SOS krypt. „Skalar” (1968). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0208/877; AIPN, 1368/448.

¹² Bliźniętami byli Helena i Wiktor Drukierowie (ur. 1949), mieli starszego brata Andrzeja (ur. 1946). **Drukier Helena** (ur. 1949). Studentka ekonometrii na Wydziale Finansów i Statystyki SGPiS w Warszawie, na emigracji (od VII 1970). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/20549. **Drukier Wiktor** (ur. 1949). Student Wydziału Mechaniczno-Technologicznego PW, nie wrócił do Polski po wyjeździe do Francji (1969), na emigracji w Danii, m.in. rzecznik Komitetu „Stół Solidarność” („Wspieraj Solidarność”) w Kopenhadze (w latach 80.). AIPN, 1368/15451. **Drukier Andrzej Kamil** (ur. 1946). Fizyk. Absolwent UW, stażysta w Instytucie Maszyn Matematycznych w Warszawie (do XII 1969), na emigracji (od I 1970). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1975–1979). AIPN, 1268/20548, t. 1–2.

wackiego i Batorego, działalność polityczno-towarzyską rozpoczynało jeszcze w szkole. Grupa ma bliskie kontakty z wysokimi czynnikami – z racji swoich koneksji. Reprezentuje program rewizjonistyczny, proizraelski, a w odniesieniu do niektórych osób – można nawet powiedzieć – syjonistyczny. Do głównych postaci trzeba zaliczyć – na PW – Adama Ringera, na SGPiS – Henryka Daszkiewicza, na UW – Magdę Pietruską i Krzysztofa Melchiora. Należy przypuszczać, że po fiasku z 22 kwietnia i braku działań 1 maja, a także w związku ze zbliżającą się sesją grupa na razie nie podejmie żadnych konkretnych działań. Jednak w związku ze zbliżającym się terminem zjazdu, a może po najbliższym plenum, być może zechcą wyprodukować ulotki i odezwy. Ponadto 5 czerwca będzie rocznica agresji izraelskiej, a 1 [czerwca] Henio ma urodziny – być może tu mogą zapaść jakieś decyzje. W przyszłym tygodniu mają wrócić z wojska Alster i Srebrny. Trzeba pamiętać o tym, że najważniejsze decyzje i roboty wykonuje się na [...]a podczas spotkań towarzysko-alkoholowych. Tam też mają miejsce dyskusje polityczne. Najprawdopodobniej w najbliższym czasie będziemy mieli kolejną prywatkę. Jednakże nie sądzę, że lokal na [...]a będzie nadal używany. Najprawdopodobniej przeniosą się gdzie indziej.

Można i należy przedsięwziąć obecnie, korzystając ze spokoju, kilka rzeczy – dokładnie obserwować Adama, Heńka i Magdę – w celu ustalenia nowego miejsca sztabu – sprawdzić powiązania [grupy z] [...]a z b[yłymi] komitetami studenckimi – wprowadzić do towarzystwa swoją osobę – spróbować uczestniczyć w najbliższej prywatce – sprawdzić, czy któreś z nich składało papiery na wyjazd za granicę.

Omówienie:

Doniesienie dot. członków tzw. sztabu komandosów gromadzącego się prawdopodobnie w mieszkaniu studenta SGPiS H[enryka] Daszkiewicza¹³ przy [...]a. „Maciej” charakteryzuje powiązania i sylwetki członków „sztabu”.

Uwagi:

Jego obiekcje odnośnie aktualnego adresu gromadzenia się członków „sztabu” oparte są na własnym przypuszczeniu, jako że urodziny Adama Ringera (27 kwietnia br.) nie były obchodzone w mieszkaniu przy ul. [...]a (wątpi, czy były one w ogóle obchodzone). Podaje również nazwisko Krystyny Regent¹⁴ (II r. romanistyki), córki min[istra] Lechowicza, jako osoby, która dostarcza mu informacji odnośnie planów i zamierzeń grupy, jako że ma do niej dotarcie. W najbliższym czasie spodziewają się prywatki członków grupy, z której „Maciej” za pośrednictwem K[rystyny] Regent będzie miał dokładną relację.

„Maciej” sygnalizował również o rozmowie prowadzonej przez K[rystynę] Regent ze studentką o nazwisku Zachariasz, która mówiła o otrzymywaniu w Polsce tzw. listów polecających do środowisk syjonistycznych w Paryżu. Nie podała jednak żadnych bliższych danych.

¹³ Informacja błędna. Doniesienie dotyczyło grupy osób spotykających się w mieszkaniu Agnieszki Daniłowicz.

¹⁴ **Regent-Myszkowska Krystyna** (ur. 1948). Absolwentka XV LO im. N. Żmichowskiej w Warszawie (1966), studentka filologii romańskiej na UW (1966–1972), kierownik sekretariatu w ZG Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Francuskiej (VIII 1972–I 1973), pracownik Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”, kierownik produkcji w Studiu Opracowań Filmów w Warszawie, pracownik Przedsiębiorstwa Zagranicznego w Polsce ITI. Członek ZMS (od 1963), ZSP, PZPR (od 1969). AIPN, 01946/182; AIPN, 1005/160511; AIPN, 0208/877.

Zadania:

Dalsza integracja w grupie za pośrednictwem Regent, ustalenie miejsca ewentualnych zgromadzeń.

Odb. w 6 egz.

Druk. E.B. Opr. Z.S./IVa

Inspektor Wydziału III
(-) Z[bigniew] Stefanek

Źródło: AIPN, 0208/877, k. 34–38, mps.

1968 maj 3, Warszawa – Informacja inspektora Wydziału II Departamentu III MSW ppłk. Józefa Kuśnierza z doniesienia KP ps. „Woliński” dotycząca poglądów na temat przyczyn wystąpień studenckich w marcu 1968 r.

Źródło: „Woliński”
Przyjął: Kuśnierz

Tajne
z dn. 3 V 1968 r.

Informacja **Poglądy na źródła zajęć marcowych**

Pierwsza wersja:

Najbardziej rozpowszechniony jest pogląd na źródła zajęć marcowych wśród kół inteligencji (m.in. w kołach tygodnika „Kultura”, tj. redakcji tego tygodnika), że obie strony od dawna już parły do starcia, zaś sprawa „Dziadów” stała się dobrą ku temu okazją, zwłaszcza że grupa opozycyjna uważała ją za okazję, w której będzie miała po swojej stronie ogólną sympatię i może skonsolidować ze sobą wszystkie elementy niezadowolone. Koła zaś rządzące postanowiły tym razem rozprawić się z tamtymi.

Druuga wersja:

Góra partyjno-rządowa była od pewnego czasu samouspokojona i nie oczekiwała jakichkolwiek wydarzeń, wskazuje na to przebieg ostatniego plenum Komitetu Centralnego PZPR. Stąd na nim powzięta spokojna uchwała o zwołaniu V Zjazdu partii. Inaczej tego rodzaju uchwały nie podejmowałyby.

Sprawę „Dziadów” w początkowym jej etapie (grudzień 1967–styczeń 1968) zlekceważono, myślano, że skończy się najwyżej na kolejnym hałasie u literatów. Tymczasem ten nieoczekiwany obrót, jaki sprawa przyjęła, zaskoczył ją i wzbudził panikę. Stąd wzięła się desperacka decyzja – pozwolić na wszystko, byle pokonać przeciwnika. To „pozwolenie na wszystko” to właśnie rozpętanie przez młodszych i dotąd drugorzędnych dziennikarzy w prasie kampanii antysemitkiej, taka też była propaganda dołowego aparatu partyjnego wśród robotników. Teraz jednak następuje drugi etap, zaczynają te elementy z powrotem przykręcać. Bo gorzej nie podobają się nowe warunki, jakie wytworzyły się w partii i wśród załóg wielkich zakładów pracy. Teraz bowiem trzeba jeździć na zebrania, dyskutować, odpowiadać na pytania, jednym słowem, robić wciąż gesty demokratyczne. Tymczasem oni byli przyzwyczajeni już do spokojnego życia, kiedy jechało się z rzadka tylko na zebrania – i to odbywały się one odświętnie. Poza tym cała warstwa ludzi na wysokich stanowiskach jest zaniepokojona nowo powstałą atmosferą. Jej nie podoba się, że teraz byle kto może kwestionować jej stan posiadania. Tacy z niepokojem słuchają, jak na zebraniach pod tym kątem atakuje się ludzi, nieważne, że obecnie dotyczy to Żydów, ale sama zasada jest w ich oczach niebezpieczna – jakiś podwładny może wglądać w życie swoich zwierzchników.

Trzecia wersja:

Znacznie bardziej w szczegółach rozwinięta jest wersja w kołach pracowników nauki, którzy mają bliską styczność z grupą Kołakowskiego, ale z nią się nie identyfikują.

Według nich ludzie dochodzący do pięćdziesiątki („partyzanci”) chcieli poprawić swój stan posiadania w KC, tj. zwiększyć własne w nim wpływy. Jesienią 1967 r. tamta, przeciwna grupa przeszła do kontrakcji. M.in. wyraziło się to w szeregu artykułów, jakie wtedy pojawiły się w prasie na temat Marceliego Nowotki. Bo to miał być właśnie kontrbohater – niby ten właśnie z ZSRR przybyły (a nie walczący tylko w kraju, jak „partyzanci”) i na dodatek ten, który w 1920 r. brał czynny udział w wojnie po stronie bolszewickiej (a więc nie patriota według typu „partyzanckiego”).

Sprawa przybierała na ostrości i pilności w związku z przyszłym V Zjazdem PZPR. Zrozumiałe bowiem było, że na następnym VI Zjeździe Wiesława już nie będzie, przynajmniej stan zdrowia mu na to nie pozwoli. Zatem kto wejdzie na V Zjeździe w skład KC, ten będzie decydował o tym, kto stanie na czele partii po Wiesławie. Dlatego „partyzanci” chcieli odmłodzić w swym duchu skład KC przyszłego. Do rozgrywki postanowiono skorzystać z wojny izraelsko-arabskiej, by przycisnąć konkurentów, skłoniono w tym kierunku Wiesława, by poruszył kwestię żydowską. Ale akcja ta w czerwcu 1967 r. jakoś nie dała wyników odczuwalnych, słowem, nie wystrzeliło. Może złożyła się na to pora roku – lato, wakacje – i wszystko rozeszło się po kościach. Kontrakcją na to była sprawa „Dziadów”. Jeśli bowiem naprzód ogranicza się ilość przedstawień, później na dwa tygodnie wprzód zapowiada się ostatnie przedstawienie, to jasne, że będą się nasilać demonstracje i będzie coraz więcej na przedstawieniach, w określonych miejscach spektaklu, oklasków.

Cel tego wszystkiego był jeden – skompromitować Moczara, on bowiem będzie musiał wydać zarządzenia porządkowe, właśnie niepopularne.

Oklaski w teatrze pochodziły początkowo od młodzieży faktycznie nieliczącej się w polityce, tej głupiej endeckiej, niemającej aktualnego programu politycznego, tej samej, która usiłowała wywołać kiedyś awantury na przedstawieniu sztuki Mrożka, słowem, najogólniej określając, od elementów, którym dawniej przewodził Górny. Ale pod koniec przedstawień „Dziadów” włączyli się do akcji oklaskowo-protestacyjnej studenci ze swymi emocjami.

Dali się więc wciągnąć do zaplanowanej kontrakcji przeciw Moczarowi i jego grupie; początkowo nawet niezbyt jasno wiedzieli, czego chcą. I tu uwaga istotna – transparentu „Chcemy Zambrowskiego” czy podobnego nie mogli zrobić studenci, dla nich bowiem to nazwisko już nic nie znaczy, za młodzi są, by jego osoba była czegoś symbolem czy sztandarem dla nich. Dalszy jednak rozwój wydarzeń poszedł w sposób nieprzewidywalny.

Na uniwersytecie zarówno prorektor Rybicki, jak i później rektor Turcki zachowali się najnieudolniej. Chcą gasić powstały pożar, wiedzą, że przy pożarze trzeba czymś polewać, ale zamiast wodą polewają naftą. Ruch więc na skutek ich działań rośnie. Pod koniec wydarzeń w dniu 8 marca nie ma już sprawy „Dziadów” ani wydalenia Michnika z uniwersytetu, jest tylko oburzenie na rozprawienie się z wiecem.

Do akcji najgłupiej włącza się też Wolna Europa, robi to samo co przeciwnicy „partyzantów”. Słowem, zachowuje się, jakby była tubą Zambrowskiego. Jego grupa zresztą wykorzystuje od 1956 r. Wolną Europę do swoich rozgrywek; taktyka – rozegrać swoje sprawy za pomocą zagranicy, a w kraju się nie narażać.

Słowem, wydarzenia dla wszystkich nieoczekiwanie rosą.

I w tym momencie włącza się ze swoimi aspiracjami dołowy i część średniego aktywu partyjnego. Partia jako całość natomiast znalazła się w impasie. Moczara musi posyłać

MO, miesiąc przez to nie może się pokazywać publicznie, nie występuje nigdzie na zebraniach i spotkaniach, bo musiałby zająć stanowisko, a to wtedy groziło utratą popularności.

Nowy moment w rozgrywkach – w niedzielę (14 IV) wywiad z Moczarem w prasie. Cała tam podana wersja o „politykach w mundurach”, którzy przybyli z 1. Armią z ZSRR, to nowa platforma dalszej walki, platforma szeroka, bo przyciągnąć może na jego stronę również AK-owców. Ale chwilowo ci są przez sprawę Jasienicy zrażeni do niego. Jedynym więc, kto chwilowo coś uzyskał, jest dołowy i średni aparat partyjny, który uzyskał częściową swobodę ruchów i załatwia pewne porachunki.

„Woliński”

Spisano ze słów KP „Woliński”

I. Na pytanie, na podstawie czego opracował trzy wersje poglądów na zajścia marcowe, oświadczył, że na podstawie rozmów z wieloma osobami. Nie chciał jednak wymienić nazwisk tych osób, twierdząc, że nie zna ich nazwisk, że powinno nam wystarczyć tak, jak on to napisał. Naciskany wyjaśnił, co następuje:

1. Pierwszą wersję opracował na podstawie rozmowy z redaktorem działu historycznego „Kultury” **Garlickim**, jego żoną i innymi członkami rodziny.

2. Drugą wersję podał na podstawie rozmowy z pracownikami Zakładu Historii Partii – Bronisławem **Syzkiem**^a i Januszem **Radziejowskim**^b.

3. Trzecią wersję – na podstawie rozmów z pracownikami naukowymi Instytutu Filozofii i Socjologii PAN (Pałac Staszica). Pomimo dłuższego nakłaniania go do podania ich nazwisk nie uczynił tego. Wykrętnie tłumaczył się, że ich zna nawet dobrze, że są to byli członkowie KKK, ale nazwisk nie pamięta. Zdenerwowany oświadczył, że jeśli nam tak na tym zależy, to ustali nazwiska i poda.

II. Dotyczy planowanego spotkania z J[anuszem] **Kowalewskim**¹ z Londynu.

Od **Kowalewskiego** otrzymał 2 listy w ciągu 3 dni. W pierwszym liście **Kowalewski** zaakceptował spotkanie na terenie Bułgarii i wyraził radość z tego powodu. W drugim natomiast odwołał poprzednią zgodę na to spotkanie w Bułgarii, tłumacząc „złym klimatem” w tym kraju.

(Powyższe potwierdzono z innego źródła).

^a *Woryginale*: Syzdek.

^b *Woryginale*: Radziejowskim.

¹ **Kowalewski Janusz** (1910–1996). Dziennikarz, prozaik, krytyk literacki. Student polonistyki na UW (1928–1935, absolutorium), zastępca redaktora, redaktor „Życia Akademickiego” (1930–1932), „Dwutygodnika Ilustrowanego” (1934), korektor w wydawnictwach Domu Prasy, reporter dziennika „Dobry Wieczór – Kurier Czerwony” (od 1936), sekretarz redakcji „Głosu Powszechnego” (1939), po wybuchu wojny we Lwowie, redaktor „Czerwonego Sztandaru”, aresztowany (I 1940), skazany na 8 lat obozu pracy, w sowchozie Kedrowy Szor na północnym Uralu (od V 1941), żołnierz AP w ZSRR (od 1941), AP na Wschodzie, 2. Korpusu Polskiego (uczestnik bitwy pod Monte Cassino), w PKPiR w Wielkiej Brytanii, robotnik w Londynie (1946–1953), pracownik Sekcji Polskiej Głosu Ameryki w Monachium (1953–1955), redaktor „Ostatnich Wiadomości” (1956–1959, Mannheim), redaktor „Tygodnia Polskiego” – cotygodniowego dodatku do londyńskiego „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” (1959–1960), następnie współpracownik dziennika, pracownik fizyczny w firmie wysyłkowej Tazab (1960–1980), redaktor „Orla Białego” (1984–1986). Publikował w londyńskich czasopismach: „Wiadomości” (od 1946), „Orzeł Biały” (od 1946), „Życie” (1950–1952) oraz paryskiej „Kulturze” (od 1949). Członek Akademickiego Stowarzyszenia Wolnomyslicieli, ZPMD (członek Wydziału Wykonawczego), OMS „Życie” (od 1932), KZMP, KPP, PRW NiD, ZPPnO (od 1986). Inwigilowany przez Wydział VIII Departamentu I MSW w ramach SEO krypt. „Hiena” (1962–1968). AIPN, 01168/208.

III. Dot. Zygmunta **Kratki**² (nar[odowość] żydowska), kierownika Biura Historii CRZZ.

Zapytany o kontakty z **Kratką** „Woliński” oświadczył, że przychodzi do biblioteki CRZZ, a nie do **Kratki**. Obaj się nie znoszą. Kratko nigdy przed nim nie wypowiadał się na tematy polityczne.

Kratko posługuje się stopniem naukowym magistra historii. Zdaniem „Wolińskiego” i innych osób sprawa jego stopnia jest podejrzana. Wprawdzie **Kratko** przed wojną studiował na uniwersytecie we Lwowie, ale go nie ukończył z powodu wybuchu wojny. Tak twierdzą osoby (nazwisk nie chciał ujawnić), które w tym czasie co i **Kratko** studiowały na tej uczelni i z tych samych powodów jej nie ukończyły. Zachodzi więc pytanie, w jaki sposób **Kratko** uzyskał tytuł magistra. Mówi się, że **Kratko** w jakiś sposób uzyskał zaświadczenie o ukończeniu uniwersytetu we Lwowie i na tej podstawie posługuje się stopniem magistra.

Przedsięwzięcie:

Wyciąg dot. **Kratki** Z[ygmunta] przekazać tow. Zakrzewskiemu.

Odbito 2 egz.

Druk. K.S.

Źródło: AIPN, 00170/553, t. 1, k. 73–77, mps.

² **Kratko Zygmunt (Kratka Zelman Hersz)** (1906–1982). Absolwent Państwowego Gimnazjum im. S. Czarnieckiego w Chełmie (1926), student Wydziału Humanistycznego USB w Wilnie (1926–1928), kilkakrotnie aresztowany za działalność komunistyczną (1929–1930), skazany za działalność komunistyczną na 8 lat więzienia (1930), zwolniony (1936), zatrudniony dorywczo na budowach w Warszawie (1936–1937), sekretarz Związku Handlowców w Warszawie (1937–1939), student Uniwersytetu im. I. Franki we Lwowie (1939–1941), buchalter w kolchozach (1941–1944, północny Kaukaz, Turkmenia), oficer w 3. DP im. R. Traugutta (1944), dyrektor Gabinetu Ministra w Ministerstwie Informacji i Propagandy (1945–1947), pracownik KC PPR/KC PZPR (1947–1949, m.in. zastępca kierownika Wydziału Zawodowego KC PPR II 1947–XII 1948, kierownik Wydziału Socjalno-Zawodowego KC PZPR VII 1949–XII 1949), sekretarz CRZZ, dyrektor generalny w Ministerstwie Przemysłu Mięsnego i Mleczarskiego, Ministerstwie Przemysłu Spożywczego, zastępca redaktora naczelnego „Głosu Pracy”, kierownik Biura Historycznego CRZZ (od XII 1959), na emigracji (od 1969). Członek KPZB (od 1927), PPR (od 1944), PZPR. Inwigilowany przez Wydział II Departamentu III MSW (1967–1968, materiały sprawy zarchiwizowano 1970). AIPN, 01224/519; AIPN, 1423/9515, t. 1–2.

1968 maj 3, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW por. Ryszarda Kubisza ze spotkania z TW ps. „Derby” dotycząca sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym

^aWarszawa, dnia 3 maja 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^{b1}^b

Notatka służbowa

ze spotkania z TW „Derby” w dniu 3 maja 1968 r.

TW przekazał mi następujące informacje:

Dot. wydarzeń w dniu 2 V 1968 r.

O godz. 8.00 rano Frankowski próbował dostać się do lokalu ChSS. Zamknięto przed nim drzwi, a portier oświadczył mu, że uchwałą zarządu został zawieszony w czynnościach prezesa stowarzyszenia i nie będzie wpuszczony do biura. Po krótkiej chwili Frankowski odjechał.

O godz. 16.00 Frankowski przybył do Ars Christiana na ul. Ogrodową i urządził tam zebranie wszystkich pracowników. Osobiście chodził po pokojach i wręczał wszystkim kartki napisane na maszynie z następującą treścią: „Uprzejmie proszę na spotkanie ze mną – Frankowski”. Na zebraniu, na które przybyło 80 osób, wygłosił przemówienie, w którym stwierdził m[ędzy] innymi, „że jeśli wy, moje dzieci, które ja przez 18 lat wychowywałem, życzyście sobie, abym odszedł od was, to odejdę. Proszę was, wyrażcie swoją wolę w głosowaniu tajnym”. Po czym odbyło się głosowanie, w rezultacie którego 78 osób głosowało za tym, aby Frankowski pozostał. Olbrzymia większość na tym zebraniu to nie członkowie ChSS. Frankowski przerwał swoje wystąpienie, gdyż łyzy nie pozwalały mu mówić. Żalił się, że krzywdzi się go w czasie, gdy przeżywa wielką tragedię po śmierci żony.

Dot. wydarzeń w dniu 3 V 1968 r.

O godz. 8.00 rano Frankowski urządził dwa zebrania (podobnie jak w dniu 2 V br. w Arsie) w dwóch wytwórniach w Częstochowie, na których było obecnych 90 i 50 osób.

Po otrzymaniu tej wiadomości zarząd odbył zebranie (w pełnym składzie), na którym przyjęto następujące uchwały:

1. Wykluczenie Jana Frankowskiego z szeregów członków ChSS;
2. Zawieszenie w czynnościach głównego księgowego ChSS Jarosińskiego i zabezpieczenie dokumentów finansowo-księgowych stowarzyszenia;

^a Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Tow. Kubisz, zwrot, W[ydział] II.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

3. Powołano pełnomocnika zarządu do spraw polityczno-organizacyjnych Ars Christiana w osobie Jana Meysztowicza¹;

4. Powiadomienie na piśmie dyrektora Departamentu Administracyjnego MSW o nielegalnych zgromadzeniach organizowanych przez Frankowskiego. Powiadomiono również Wydział Spraw Wewnętrznych Sto[łecznej] Rady Narodowej o zmianach personalnych w ChSS.

Ponadto zorganizowano odprawę z dyrektorem Arsu Groszkowskim i jego zastępcą Sopyłą oraz wszystkimi kierownikami, podczas której poinformowano ich o ostatnich wydarzeniach. Dyrekcja Arsu stwierdziła, że zebranie, które zorganizował Frankowski, odbyło się bez ich udziału i zgody, jak również bez udziału rady zakładowej. Zebranie to określono jako naruszenie przepisów o zgromadzeniach i stowarzyszeniach.

W dniu dzisiejszym Makowski przeprowadził rozmowę z dyrektorem Skarżyńskim, podczas której wręczył mu obszerną notatkę o zająsciach, jakie miały miejsce w dniu 2 V br. Poinformował o nowych uchwałach zarządu, m[iędzy] innymi o wykluczeniu Frankowskiego z grona członków ChSS.

Podczas spotkania Makowski uzyskał potwierdzenie od dyrektora Skarżyńskiego, że zarząd działa legalnie.

Stanowisko dyr[ektora] Skarżyńskiego zarząd przyjął z dużym zadowoleniem. Uważa się, że jest to wyraz poparcia dla poczynań nowego zarządu.

Natomiast ostatnie poczynania Frankowskiego komentuje się w ten sposób, że całkowicie skompromitował się on w szerokiej opinii, a zwłaszcza wśród członków ChSS.

O godz. 15.00 zarząd zbiera się na kolejne zebranie, aby zastanowić się nad dalszymi posunięciami. Zarząd jest zdecydowany doprowadzić sprawę rozliczenia się z Frankowskim do końca.

Wyk. w 2 egz.

**Inspektor Wydziału II
Dep[artamentu] IV MSW
(–) por. R[yszard] Kubisz**

Źródło: AIPN, 00170/911, t. 2, k. 79–81, mps.

¹ **Meysztowicz Jan** (1910–1997). Prozaik, tłumacz, działacz polityczny. Absolwent Wydziału Prawa UJ (1934), pracownik Konsulatu RP w Marsylii (1932–1935), attaché Poselstwa RP w Budapeszcie (1936), w delegacji RP przy Lidze Narodów w Genewie i w Poselstwie RP w Bernie (1937–1938), referendarz w Departamencie Politycznym MSZ (od XII 1938), żołnierz PSZ na Zachodzie (1939–1945), we Francji, uczestnik kampanii norweskiej (IV–VI 1940), w Polskiej Misji Wojskowej w Kanadzie (1941–1942), w Ministerstwie Informacji i Dokumentacji w Londynie (od 1944), konsul RP w Dublinie (od IV 1945), w Polsce (od VIII 1946), pracownik CHZ „Polimex” (1946–1948), kierownik działu zagranicznego „Słowa Powszechnego” (1947–1948), redaktor w Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik” (1948–1950), współzałożyciel ChSS (1957) i tygodnika „Za i Przeciw” (sekretarz redakcji 1957–1962, redaktor naczelny do 1965, członek komitetu redakcyjnego do 1975), redaktor „Biuletynu Wewnętrznego” ChSS (1969–1978), sędzia Trybunału Stanu (1982–1989), członek Narodowej Rady Kultury (1986–1990), Rady Konsultacyjnej przy przewodniczącym Rady Państwa (1986–1989). Członek ZLP (od 1958).

1968 maj 6, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

H-093/68/1

Warszawa, dnia 6 maja 1968 roku

aa

Tajne

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy

Ze środowiska młodzieży akademickiej studiującej na terenie Uniwersytetu Warszawskiego, Politechniki Warszawskiej i innych uczelni uzyskano informacje wskazujące na brak dążeń do organizowania nowych nielegalnych wystąpień, wieców itp. Zanik tendencji do prowadzenia wichrzycielskiej działalności zanotowano również wśród tych grup studenckich, które w okresie wydarzeń marcowych zajmowały negatywną postawę polityczną i podejmowały próby rozszerzenia swojej działalności na inne środowiska. Obecnie głównym problemem w tym środowisku jest sprawa egzaminów – studenci w rozmowach wskazują, że wydarzenia marcowe spowodowały zmniejszenie zainteresowania sprawami nauki i obecnie trzeba to w krótkim czasie nadrobić.

Z terenu Politechniki Warszawskiej uzyskano informacje, że studenci pochodzenia żydowskiego wyrażają poglądy, że w roku bieżącym nie należy czynić starań o wyjazdy zagraniczne. Uważają oni, że jeżeli w tym roku złożą dokumenty o wydanie paszportu, to mogą otrzymać odmowę w związku z angażowaniem się w wydarzenia marcowe. Odmowa ta będzie stanowiła podstawę do wstrzymania w ogóle wyjazdów za granicę i stąd też „lepiej poczekać, aż wszystko ucichnie”. Te same osoby w rozmowach wskazują, że antysyjonistyczne tendencje są wyciszane przez wysoko postawionych działaczy, którzy „posługują się antysemityzmem i wskazują na jego ujemne skutki mogące doprowadzić do wypaczeń”.

W dniu 5 maja br. kardynał Stefan Wyszyński wygłosił na terenie Warszawy dwa przemówienia.

W nielegalnej kaplicy pw. Opatrzności Bożej przy ul. Dickensa, przemawiając z okazji dziesięciolecia istnienia tej kaplicy – spełniającej zarazem funkcję nielegalnej parafii – kardynał poinformował zebranych (ok. 1000 osób) o przebiegu uroczystości w Częstochowie w dniu 3 maja br. Nawiązując do aktu „oddania się w niewolę NMP”, Wyszyński stwierdził: „Pragnęliśmy w ojczyźnie naszej wyzwolić się z niewoli nienawiści, ażeby ona w sercu naszym nie mieściła się, nie znalazła pożywienia. Z nienawiści zaprogramowanej, z nienawiści społecznej, z nienawiści, do której może się niekiedy przywiązuje większe znaczenie w przemianach i przebudowie społecznej aniżeli w miłości. A ponieważ dostrzegliśmy i w naszej ojczyźnie, tak przecież niedawno, oznaki nienawiści, gdy podniosły się, niestety, dłonie braci naszych przeciwko własnym braciom, bardziej musimy, najmilsze dzieci, my, którzy ufamy Bogu, który jest miłością, prosić Go o przebaczenie, by i nas ustrzegł od tej strasznej klęski nienawiści społecznej”.

W kościele św. Anny, przemawiając do młodzieży akademickiej i szkolnej (obecnych ok. 1000 osób, w tym ok. 800 młodzieży), kardynał użył m.in. następujących sformu-

łowań: „Jako biskup Gniezna i Warszawy – mówił Wyszyński – wskazywałem na swoistą postać zniewolniczenia współczesnego człowieka, to jest zniewolniczenie narzucone człowiekowi przez niewiarę, ateizację, mówiąc po polsku – bezbożnictwo. Wy to rozumiecie, nie muszę wam o tym dużo mówić, bo jesteście tą młodzieżą, która nie miała możliwości przeciwstawić w szkole swych wysiłków umysłowych formacjom duchowym. (...) Często spotykamy się z człowiekiem dziś, który się musi ukrywać z tym, że wierzy, że ma ślub kościelny, że dziecko swoje ochrzcił, że idzie na mszę – o tym nie można mówić, ale o tym wszyscy wiedzą i wszyscy o tym mówią. Przyczyną zniewolniczenia człowieka jest narzucenie mu światopoglądu przez odebranie mu wolności wierzenia i miłowania Boga, przez systematyczne oczyszczanie go od wszelkich nalotów i aspiracji religijnych”.

Po przemówieniu kardynał Wyszyński w zakrystii otrzymał od grupy młodzieży maturalnej kwiaty.

W dniu 4 maja w domu PTTK w Białowieży, pow. Hajnówka, zatrzymany został jeden z głównych organizatorów marcowych wystąpień młodzieży studenckiej, blisko powiązany z **J[ackiem] Kuroniem** i **K[arolem] Modzelewskim** – student IV roku Wydziału Matematyczno-Fizycznego Uniwersytetu Warszawskiego: **Andrzej Kazimierz Duracz**, s. Jerzego i Anny, ur. 10 I 1945 r., narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, rodzice: ojciec – rencista, matka – redaktor w Sp[ółdzielni] Wydawniczej „Książka i Wiedza” (oboje są członkami PZPR).

W[yżej] wymieniony w obawie przed zatrzymaniem od szeregu tygodni ukrywał się.

Wraz z **Duraczem** zatrzymani zostali (przebywali wraz z nim w domu PTTK w Białowieży):

– student IV roku Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego **Adolf Teper**, s. Zygmunta i Stanisławy, ur. 19 IV 1940 r., narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, rodzice: posiadają gospodarstwo rolne (2 ha).

– studentka III roku Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego – **Dąbrowska-Godlewska Beata**, c. Waława i Wiesławy, ur. 20 VII 1944 r. w Bartkowie, pow. Sokółów Podlaski, narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjna, rodzice: nauczyciele w szkole podstawowej w miejscowości Izabelin.

W trakcie rewizji nie znaleziono przy w[yżej] wym[ienionych] żadnych dowodów rzeczowych. Postępowanie przygotowawcze wszczął Wydział Śledczy tut[ejszej] komendy.

W dniu 4 maja br. przez żołnierzy JW CSD zatrzymany został **Konstanty B[...]**, z zawodu robotnik, ostatnio zatrudniony w Przedsiębiorstwie Robót Remontowo-Budowlanych w Gryficach, bezpartyjny, który przed miejscem stacjonowania wymienionej jednostki usiłował wręczać żołnierzom wykonane przez siebie odręczne ulotki o wrogiej treści politycznej. Przy zatrzymanym znaleziono kilkanaście egzemplarzy odręcznie wykonanych ulotek i odezwo, których treść wskazywała, że ww. cierpi na przejawy choroby umysłowej. Przykładem może posłużyć początek jednej z „odezw” przez niego wykonanych: „Ludność stołecznej Warszawy, akademicy, robotnicy. Wiem, że trzeba ludności odpowiedzieć na palące pytania, więc przybywam na ratunek...”. Po zbadaniu przez lekarza psychiatrę w dniu 6 bm. B[...] został zwolniony, o ww. powiadomiono jednostkę Służby Bezpieczeństwa w miejscu jego zamieszkania.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do odpowiedniej instancji partyjnej informacje dot. następujących osób:

– Ryszarda Matuszewskiego – członek PZPR – kierownik redakcji „Polska Współczesna” w Sp[ółdzielni] Wydawniczej „Czytelnik”, literat – członek Związku Literatów Polskich. Wymieniony skupia wokół siebie literatów, którzy w ostatnich latach zostali usunięci bądź też sami wystąpili z PZPR. Był jednym z inicjatorów tzw. akcji obronnej Leszka Kołakowskiego po jego usunięciu z PZPR. Akcja ta polegała na wysyłaniu do KC PZPR listów w sprawie L[eszka] Kołakowskiego. Matuszewski kontaktuje się z pisarzami znanymi z negatywnej postawy politycznej oraz z A. **Leyfelem**, który po wyjeździe do Francji odmówił powrotu do kraju.

– Zofii Krystyny Andrzejewskiej-Żywulskiej – członek PZPR – literat. Wymieniona utrzymuje kontakty z zagranicznymi ośrodkami syjonistycznymi, posiada rodzinę w Izraelu, wykazuje zdecydowaną postawę proizraelską.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 0746/3, k. 616–620, mps.

1968 maj 6, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału I Departamentu IV MSW mjr. Zenona Chmielewskiego z doniesienia TW ps. „Mathis” dotycząca ocen i komentarzy na temat sytuacji po wydarzeniach marcowych i sytuacji w Czechosłowacji

Źródło: „Mathis”
Przyjął: Z[enon] Ch[mielewski]
LK „Hetman”

Warszawa, dn. 6 maja 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^a2^a

^bDoniesienie

1. Ks. Penkała, powtarzając opinię bp. Modzelewskiego, uważa, że na terenie politycznym nie nastąpią obecnie żadne zmiany i układ sił wewnątrzpartyjnych pozostanie niezmienny.

Natomiast w aparacie państwowym będą następować dalsze czystki z elementów żydowskich i innych.

2. Ks. Markowski – „Słucham Radia Wolna Europa, tzw. Warszawy IV, [i] trzeba przyznać, że od marca zasób informacji krajowych jest o wiele gorszy, serwis niedokładny, a przede wszystkim mylne wiadomości polityczne dotyczące układu sił wewnątrzpartyjnych. Mam tu na myśli – mówił – nastroje z ostatnich dni – prawdopodobnie jacyś żydkowie odcięci są od źródła albo boją się przekazywać informacji”.

3. W związku z sytuacją w Czechosłowacji księży z otoczenia prymasa i kurii łączą daleko idące nadzieje i porównania.

Ks. Uszyński – duszpasterz akademicki, ma znajomości wśród Czechosłowaków. Ostatnio zapytywany był korespondencyjnie z Czechosłowacji o scenariusz sztuki Brandstaettera „Dzień gniewu”, którą to sztukę wystawił zespół akademicki w lutym br. Odpowiedział, że tekstu nie ma. Niemniej jednak podkreślił w rozmowie, że w Czechosłowacji jest w tej chwili wielki renesans Kościoła i Czechosłowacja odrodziła się jako państwo katolickie.

4. Modzelewski.

Sprawa Czechosłowacji jest przykładem dla Polski i pozwala sądzić, że i u nas muszą nastąpić zmiany w stosunkach Kościół – państwo. Jeszcze niedawno księży czescy byli w obozach, a obecnie zapanowała większa wolność Kościoła niż w Polsce.

Ks. Wicha – jezuita.

“Nie wierzy w powodzenie Kościoła w Czechosłowacji. Wojskowy pakt warszawski nie może dopuścić do zasadniczych zmian ustrojowych, a to łączy się z sytuacją Kościoła w Czechach. W Czechosłowacji działają w tej chwili Żydzi, ich interesem nie jest ani sytuacja Kościoła i jej poprawa, ani też interes Czechosłowacji. Te sprawy (obecne zaburzenia w Czechosłowacji) drogo ich, tj. Czechów, mogą kosztować.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kacprzak.

^c Z lewej strony dokumentu zaznaczono cały akapit.

W dniu wczorajszym, tj. 5 bm., kardynał Wyszyński w kościele akademickim miał otworzyć wystawę 40-lecia duszpasterstwa akademickiego (godz. 9.30). Wystawa pozbawiona jest akcentów politycznych. Podkreślona jest w niej przede wszystkim działalność rektorów i okupacji.

12 bm. w Starogrodzie, pow. Mińsk Mazowiecki, odbędzie się wizytacja pasterska przeprowadzona przez Wyszyńskiego.

Autor książki „Czysta krew” – syjonista, b[yły] pracownik Urzędu Bezpieczeństwa w Łodzi w latach 1945–[19]48, dnia 6 V br. szedł do związku Żydów na ulicę Nowogrodzką.

Oświadczył: „To, co się dzieje, ściąga hańbę na naród polski, jeden Wyszyński ma piękną postawę. Straszny rasizm zaczyna się u nas szerzyć”.

„Mathis”

Źródło: AIPN, 01283/563, mf.

1968 maj 8, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta sto-
lecznej MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 8 maja 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz^b

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy

W niektórych wydawnictwach zanotowano szereg wypowiedzi osób narodowości żydowskiej krytycznie oceniających politykę rządu i partii. Dyrektor techniczny w wydawnictwie „Iskry” Józef **Tyszelman** wypowiada się, że „rozdmuchiwanie w prasie nagonki na Żydów to unik wobec katastrofy gospodarczej kraju i strasznego zadłużenia za granicą – to może trwać krótko, bo masy pracujące chcą przede wszystkim, żeby im wystarczyło to, co zarobią, a to, niestety, nie wystarcza”^c. Kierowniczka działu przekładów dla młodzieży w „Naszej Księgarni” Janina **Kaczmarewicz** wskazuje w swych wypowiedziach, że „w polityce partii i rządu panuje antysemityzm”. Wymieniona wraz z mężem zamierza wyjechać do rodziny w USA i w związku z tym obawia się, że nie otrzyma paszportu z uwagi na swe pochodzenie.

Niepokojącą atmosferę zaobserwowano wśród grupy młodzieży z klas jedenastych w Liceum Ogólnokształcącym nr XV im. N[arcyzy] Żmichowskiej przy ul. Klonowej. Grupa ta reprezentuje zdecydowane poglądy prosyjonistyczne, wyraża zachwyt wobec polityki państwa Izrael oraz zastraszająco wpływa na innych uczni[ów] pochodzenia polskiego. Według uzyskanych informacji ton tej grupie nadaje syn **Artura Sandauera** (literat i docent na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Warszawskiego), syn **Krystyny Żywulskiej** – Tadeusz **Andrzejewski**, Maria i Janina **Wilnerówny** – córki dr. Jerzego **Wilnera**. Młody **Sandauer** i T[adeusz] **Andrzejewski** w sposób ostentacyjny prowadzą na terenie szkoły rozmowy w języku żydowskim, **Wilnerówny** zadają prowokacyjne pytania w rodzaju: „Dlaczego nie obciąża się odpowiedzialnością rodziców Kota – wielokrotnego mordercy, a zwalnia się z pracy rodziców studentów, którzy walczą o sprawiedliwość?”.

Uzyskano informacje, że wśród pracowników Centrali Kolportażu Prasy i Wydawnictw „Ruch” wiele krytycznych komentarzy wzbudza polityka kadrowa uprawiana

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^b Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 9 IV [19]68 [r.] i numerem: 0946.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Stwierdza, że taki stan nie może trwać długo, gdyż masom pracującym nie wystarczy na życie to, co zarobią.

przez dyrektora naczelnego **Emila Herbsta**. Pracownicy wskazują, że **Herbst** zatrudnia w przedsiębiorstwie – będącym koncernem w zakresie kolportażu prasy – osoby skompromitowane, wykluczone z PZPR, znane z zajmowania wrogiej postawy politycznej. Jako przykłady podaje się fakt zatrudnienia w ostatnim okresie czasu w „Ruchu” zwolnionego z Ministerstwa Handlu Zagranicznego Ajzela **Bergera**, zwolnionego z Najwyższej Izby Kontroli Kowalskiego i wielu innych. Wśród pracowników rozeszła się pogłoska, że zdjęty ze stanowiska dyrektora przedsiębiorstwa Eksportu i Importu „Ruch” Józef **Romanowski** vel **Weldman** ma zostać zatrudniony na stanowisku rzeczoznawcy w Przedsiębiorstwie Filatelistycznym „Ruch” z pensją 5 tys. złotych miesięcznie.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do komisji kontroli partyjnej informacje odnośnie następujących osób:

1. Edmunda **Ronowicza** – członek PZPR – kierownik działu w Centrali Handlu Zagranicznego „Ars Polona”. Wymieniony wraz z całą rodziną utrzymywał kontakty z pracownikami Ambasady Izraela w Warszawie. Był zapraszany na wszystkie oficjalne przyjęcia wydawane przez tę ambasadę oraz brał udział w obrzędach religijnych organizowanych na terenie ambasady Izraela. Utrzymuje również kontakty z innymi pracownikami ambasad kapitalistycznych akredytowanych w Warszawie.

2. Teofili **Wajntraub-Frenkiel** – członek PZPR – redaktor w Spółdzielni Wydawniczej „Książka i Wiedza”. Utrzymuje szerokie kontakty z rodziną zamieszkałą na terenie Izraela, od której otrzymywała wiele przesyłek paczkowych. Paczki otrzymywała także od międzynarodowych organizacji syjonistycznych. Kontaktowała się z pracownikami Ambasady Izraela w Warszawie.

3. Jerzego **Goldhara** – członek PZPR – st[arszy] projektant w Miejskim Biurze Projektów w Warszawie. Na terenie Izraela posiada bliską rodzinę, do której wyjeżdżał i z którą utrzymuje kontakty korespondencyjne. Do czasu zerwania stosunków dyplomatycznych z Izraelem utrzymywał kontakty z pracownikami Ambasady Izraela w Warszawie^d.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 478–480, mps.

^d Poniżej z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.

1968 maj 8, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca działalności zachodnich dyplomatów w Polsce

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 163/a^{7a}/68

Warszawa, dnia ^a8^a maja 1968 r.
Tajne

Informacja

dot. zainteresowań i działalności zachodnich dyplomatów w Polsce

II sekretarz ds. politycznych ambasady USA R[obert] F[airchild] Ober w sierpniu br. udaje się do Stanów Zjednoczonych, gdzie na Uniwersytecie Indiana ma kontynuować studia z zakresu problematyki Europy Wschodniej.

Oceniając aktualną sytuację w Polsce, Ober stwierdził, że rozgrywa się tu walka o władzę, której finał jest jeszcze trudny do przewidzenia, a sytuacja polityczna jest skomplikowana z powodu istnienia antysemityzmu. W tych warunkach amerykańscy dyplomaci „nie mogą kontaktować się ze swymi polskimi przyjaciółmi, aby nie narażać ich na kłopoty”. „Wszyscy nasi przyjaciele Żydzi – oświadczył do jednego z Amerykanów – głównie profesorowie, pisarze itp., zostali zwolnieni z pracy”.

Odwołany ostatnio z Polski **II sekretarz ds. kulturalnych ambasady USA David Fischer** ma zajmować się w Departamencie Stanu problematyką stosunków polsko-radzieckich.

Wyraził on przekonanie, że jego następną placówką będzie stolica któregoś z krajów socjalistycznych, najprawdopodobniej Czechosłowacji, skąd będzie mógł często przyjeżdżać do Polski.

Wspominając o manifestacjach pierwszomajowych w Polsce (Fischer specjalnie przełożył swój wyjazd, aby móc osobiście obserwować pochód w Warszawie), stwierdził, że był bardzo zawiedziony tak spokojnym przebiegiem obchodów, w czasie których nie wznoszono „nawet” wrogich okrzyków. Spodziewał się zamieszek lub innego rodzaju antypaństwowych wystąpień.

I sekretarz ambasady USA Kaiser w rozmowach ze swymi polskimi znajomymi stara się wysondować, jaki jest stosunek ZSRR do wydarzeń w Polsce, czy sytuacja w naszym kraju jest „bardziej pełna niespodzianek” niż w CSRS (stwierdza przy tym, że wypadki w CSRS mają większy wpływ na sytuację w naszym obozie), czy V Zjazd PZPR odbędzie się przed naradą w Moskwie, czy po jej zakończeniu (jego zdaniem ustalenie terminu zjazdu będzie miało wpływ na delegatów, „dla Gomułki byłoby lepiej, aby narada odbyła się później”).

Kaiser żywo interesuje się również aktualną sytuacją w MSZ, a zwłaszcza pozycją wiceministra Naszkowskiego. **II sekretarz ds. kulturalnych ambasady D[avid] Fischer** twierdzi, że wiceminister Naszkowski zostanie odwołany z zajmowanego stanowiska.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Ambasador Austrii w Polsce J[ohannes] Proksch przewiduje, że od lipca br. nastąpi znaczne ożywienie życia politycznego w Polsce. W tym czasie przewiduje bowiem ogłoszenie też zjazdowych, nad którymi rozwinie się dyskusja i zostanie przerwany obecny zastój w polityce wewnętrznej.

**Oprac. J.F.
Dyrektor Departamentu^b**

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 146–147, mps.

^b *Poniżej nieczytelny podpis.*

1968 maj 8, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca komentarzy korespondentów zagranicznych na temat stosunków polsko-czechosłowackich

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 164/^a7^a/68

Warszawa, dnia ^a8^a maja 1968 r.
Tajne

Informacja

W dniu 7 maja akredytowani w Warszawie korespondenci zachodni przekazali swoim redakcjom wiadomość o nocie złożonej rządowi CSRS przez ambasadora Polski.

M[irko] Tebaldi z ANSA i A[lbert] Dupuy z AFP zwrócili uwagę, że tekst noty nie został w Warszawie opublikowany, a ostatnie wydarzenia w CSRS były dotąd w polskiej prasie relacjonowane w sposób bardzo powściągliwy. Włoski korespondent stwierdził m.in.: „Polscy przywódcy z dwóch powodów z niepokojem śledzili rozwój wypadków w Czechosłowacji: 1) ze względu na wpływ, jaki może mieć – i bez wątplenia już ma – proces politycznej i gospodarczej demokratyzacji CSRS na sytuację w Polsce; 2) ze względu na obawę, iż Praga przyjmie bardziej otwartą politykę wobec Bonn, łamiąc żelazny trójkąt Warszawa – [^b] – Praga”.

Zdaniem A[lberta] Dupuya^c „usztynwienie ideologiczne, polityczne i doktrynalne, które od czasu marcowych demonstracji studenckich jest w Polsce na porządku dziennym, wpłynęło na uwypuklenie się różnicy między orientacjami praską a warszawską i na bardziej surową ocenę «drogi czechosłowackiej» przez polskich komunistów”^d.

Przedstawiciel czechosłowackiej agencji prasowej ČTK J[osef] Doležal w komunikacie do swojej centrali stwierdził m.in., że opublikowana przez PAP (w informacji o nocie) wiadomość o prowadzonej obecnie w CSRS antypolskiej kampanii wywołała w polskich kręgach oficjalnych „wielkie oburzenie i nieufność”. Podkreślając, że nasza prasa nie zajmuje krytycznego stanowiska wobec wydarzeń [w] CSRS, Doležal wskazywał, że o sytuacji w ich kraju informuje się w PRL na zebraniach aktywu i spotkaniach i że dość często spotyka się opinie, iż w Czechosłowacji dochodzą do władzy syjoniści.

Oprac. E.W.
Dyrektor Departamentu

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 145, mps.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Wyraz nieczytelny.

^c Nadpisano: korespondent AFP.

^d Poniżej odręczna adnotacja o treści: Informacja z dn. 8 maja [19]68 r.

1968 maj 8, Warszawa – Fragment zestawienia dotyczącego osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR w dniach 3–8 maja 1968 r. w związku z wydarzeniami marcowymi, opracowanego w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia 8 maja 1968 roku

Tajne

Zestawienie

osób, wobec których wyciągnięto wnioski personalne

W okresie 3–8 V [19]68 r. zewidencjonowano dalsze osoby, wobec których wyciągnięto wnioski personalne:

Lp.	Województwo	Odwołano ze stanowiska i wykluczono z PZPR	Odwołano ze stanowiska	Wykluczono z PZPR	Wystąpiono z wnioskiem o odwołanie ze stanowiska	Razem
1.	Szczecin	7	8	1	–	16
2.	Warszawa m.	–	–	1	–	1
3.	Warszawa woj.	3	4	3	1	11
4.	Wrocław	1	1	–	–	2
	Razem:	11	13	5	1	30

[...] ^a

Warszawa m.

– **Ford** Aleksander – reżyser filmowy, wykluczony z szeregów PZPR.

Warszawa woj.

1. **Dr Buras** Bronisław – kierownik Zakładu Fizyki Jądrowej IBJ Świerk, bezpartyjny, usunięty ze stanowiska.

2. **Grabowski** Mirosław – prezes Spółdzielni Inwalidów w Piasecznie, usunięty ze stanowiska i wykluczony z PZPR.

3. **Golfad** Henryk – kierownik Domu Kultury Zakładów Mechanicznych „Ursus”, odwołany ze stanowiska, sprawa członkostwa PZPR omawiana będzie na zebraniu partyjnym.

4. **Kępiński** Michał – dyrektor Zakładów Przemysłu Gumowego w Piastowie, pow. Pruszków, odwołany ze stanowiska i wykluczony z PZPR.

^a Pominięto fragment dotyczący Szczecina.

5. **Latour-Henner** Jan – doc. mgr, kierownik pracowni w IBJ Świerk, wykluczony z szeregów PZPR.

6. **Polkowski** Adam – wicedyrektor Zakładów Szklarskich w Ożarowie, pow. Pruszków, odwołany ze stanowiska i wykluczony z partii.

7. **Techman** Erazm – dyrektor Zakładu Warzywniczego Doświadczalnego w Regulach, pow. Pruszków, wykluczony z PZPR, KP PZPR wystąpił z wnioskiem o usunięcie ze stanowiska.

8. **Tracz** Edward vel **Tejtel** Dawid – kierownik zmiany w reaktorze w IBJ Świerk, usunięty ze stanowiska, sprawa członkostwa PZPR rozpatrywana jest przez komisję kontroli partii.

9. **Szwarc** Henryk – prezes Spółdzielni Pracy Zakład Drzewny w Pruszkowie, bezpartyjny, usunięty ze stanowiska.

10. **Dr Wierusz** Andrzej – kierownik Laboratorium Inżynierii Reaktorowej w IBJ Świerk, wykluczony z PZPR.

11. **Zawadzki** Włodzimierz – kierownik Zakładu Ekonomiki Rolnej Instytutu Melioracji i Użytków Zielonych w Falentach, wykluczony z PZPR, sprawa odwołania ze stanowiska w toku załatwiania.

[...] ^b

Źródło: AIPN, 01288/24, k. 1–6, mps.

^b *Pominięto fragment dotyczący Wrocławia.*

1968 maj 8, Warszawa – Notatka starszego inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW pplk. Ryszarda Jagodzińskiego z doniesienia TW ps. „Dionizos” z dnia 7 maja 1968 r. dotycząca m.in. planów politycznych Janusza Zabłockiego

Warszawa, dnia 8 maja 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a2

Informacja

uzyskana od TW „Dionizos” w dniu 7 V 1968 r.

W dniu 7 maja 1968 r. TW „Dionizos” poinformował o uzyskaniu następujących informacji:

– podczas rozmowy z A[ndrzejem] Micewskim dowiedział się, iż poseł J[anusz] Zabłocki przeżywa poważny konflikt w związku z udzieleniem swojego podpisu pod interpelacją posłów koła „Znak”. Szereg osób spośród jego znajomych (A[ndrzej] M[icewski] nazwisk nie podał) krytykował zajęte przez niego stanowisko dotyczące podpisanie interpelacji oraz oficjalnie reprezentowanego poglądu na zaistniałą sytuację (dwa różne, sprzeczne ze sobą stanowiska).

Ta istniejąca wokół jego osoby atmosfera spowodowała, że Zabłocki przystąpił do opracowania jakiejś bliżej nieznanej koncepcji, z którą ma w niedługim czasie wystąpić.

Micewski nie wie bliżej, w czym się ma wyrażać ta koncepcja Zabłockiego. Domyśla się jednak, iż będzie to jakaś „bomba”;

– w dniu 5 bm. podczas rozmowy z K[azimierzem] Studentowiczem dowiedział się, iż J[anusz] Zabłocki (miał on na ten temat rozmawiać z K[azimierzem] S[studentowiczem]) opracowuje jakiś zasadniczy i polityczny memoriał dotyczący aktualnej sytuacji w „Więzi”. J[anusz] Zabłocki miał się wyrazić, że jeśli grupa „Więź” nie przyjmie jego memoriału, on jest gotów ustąpić z „Więzi”.

Podczas rozmowy ze Studentowiczem J[anusz] Zabłocki również nie ujawnił treści swojego memoriału;

– według posiadanych informacji przez K[azimierza] Studentowicza posłowie koła „Znak” są zdezorientowani i nie reprezentują żadnej konkretnej linii działania. Zajęli pozycję wyczekującą.

Podczas rozmowy ze Stommą K[azimierz] Studentowicz dowiedział się od niego, iż ma on zamiar w niedługim czasie udać się do kard. Wyszyńskiego i zażądać od niego, aby kardynał zdecydowanie i otwarcie wystąpił przeciwko antysemityzmowi rozprzestrzeniającemu się w Polsce;

– na podstawie szeregu rozmów przeprowadzonych z różnymi duchownymi TW „Dionizos” ustalił, iż w kraju istnieje grupa młodych księży – prokardynalskich, którzy mają powodować naciski na Wyszyńskiego, aby kardynał zmienił front i włączył się

^{a-a} Wpisano odręcznie.

w patriotyczny nurt narodowy. Według danych uzyskanych przez TW „Dionizos” kard. Wyszyński ma nie bagatelizować nacisku wspomnianej grupy księży.

Wykonano w 3 egz.
Druk. J.M.

(-) Pplk R[yszard] Jagodziński

Źródło: AIPN, 01283/1390, mf.

1968 maj 9, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta sto-
lecznej MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 9 maja 1968 roku
Tajne^b

**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz**

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy

Wydarzenia na terenie Czechosłowacji stają się przedmiotem dyskusji i komentarzy różnych środowisk. W Zakładach Mechanicznych im. M[arcelego] Nowotki wśród pracowników Wydziału Głównego Mechanika zanotowano wypowiedzi, że sytuacja na terenie CSRS staje się bardzo niebezpieczna, zarówno jeśli chodzi o utrzymanie jedności w europejskim obozie państw socjalistycznych, jak też w sprawie utrzymania pokoju w Europie. Wielu pracowników tego wydziału (inż. Zakrzewski, Kawa, Tabaka i inni) w swych wypowiedziach wskazuje, że w Czechosłowacji do głosu doszły elementy syjonistyczne, które „chciały stworzyć podobną sytuację w Polsce w marcu bieżącego roku”.

Wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego przy ocenie wydarzeń w Czechosłowacji zanotowano dwie zasadnicze koncepcje. Pierwsza z nich, wychodząc z założenia, że proces demokratyzacji jest procesem nieodwracalnym, porównuje wydarzenia w CSRS do „polskiego Października” i w związku z tym stoi na stanowisku, że sytuacja w Czechosłowacji ulegnie unormowaniu. Według drugiej koncepcji sytuacja w CSRS może doprowadzić do „takich samych wypadków jak na Węgrzech w roku 1956”. W tym wypadku studenci zastanawiają się, czy dojdzie do interwencji wojskowej i jakie to może wywołać skutki.

Ogłoszenie wyników ponownych wpisów na rozwiązane poprzednio kierunki studiów wywołało wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego duże zaskoczenie. Studenci spodziewali się, że zostanie dokonana większa selekcja i tylko nieliczni zostaną ponownie przyjęci. Oceniają pracę komisji pozytywnie, wskazując, że wyniki wpisów nie potwierdzają uprzednio wysuniętych obaw. Ponownie na studia przyjęte zostały m.in. córki zwolnionego z UW prof. Brusa, jak też szereg studentów pochodzenia żydowskiego.

^a Z lewej strony dokumentu dwie pieczętki, pierwsza o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1 i druga: Wydział Informacji i Sprawozdawczości Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 19 ... r. Nr ... ref. ... zał. ... z wpisanymi odręcznie datą: 10 V [19]68 [r.] i numerem: AS-0919/68.

^b Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 10 V [19]68 [r.] i numerem: 0961.

W Przedsiębiorstwie Robót Komunikacyjnych nr 15 pracownicy umysłowi zatrudnieni w dziale zaopatrzenia: Szynkler, Korobkiewicz i Barciński, w prowadzonych rozmowach wskazują, że w Czechosłowacji „naród słusznie domaga się swoich praw, gdyż sojusz z obozem socjalistycznym nic im nie daje”. Wymienieni podkreślają, że wydarzenia w Czechosłowacji stanowią początek rozpadu jedności w obozie państw socjalistycznych związanych z Układem Warszawskim. W[yżej] wymienieni znani są na terenie przedsiębiorstwa z zajmowania negatywnej postawy politycznej.

Wśród pracowników Paksu na terenie Warszawy wydarzenia w Czechosłowacji oceniane są przez pryzmat sytuacji, w jakiej w CSRS znalazło się katolickie stronnictwo, tzw. Lidova Strana. Pracownicy Paksu podkreślają, że stronnictwo to zostało zrównane w prawach z partią komunistyczną. Stronnictwu przyznano prawo przyjmowania nowych członków, co pociągnęło za sobą masowy napływ kandydatów – przekraczający znacznie liczbę nowo wstępujących do Czechosłowackiej Partii Komunistycznej.

Ośrodki duszpasterstwa akademickiego na terenie Warszawy prowadzą intensywne przygotowania do zorganizowania wyjazdu grup młodzieży akademickiej na dzień 12 maja br. do Częstochowy. Z dotychczasowego rozeznania wynika, że na wymieniony dzień do Częstochowy wyjeżdżają grupy studentów z następujących ośrodków: z kościoła św. Anny, z parafii św. Jakuba z ks. **Gniewniakiem i Bielawskim**, z parafii św. Zbawiciela z ks. **Klewiado**^{c1} oraz z parafii św. Andrzeja Boboli z ks. Józefem **Majkowskim**. Wyjazd wymienionych grup ma nastąpić w dniu 11 bm. w godzinach popołudniowych pociągiem do Częstochowy z indywidualnym wykupieniem biletów.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do I sekretarza KW PZPR informacje odnośnie Hanny Bronisławy **Gdalewicz** – bezpartyjnej – radcy prawnego w Spółdzielni Pracy „Optima”, oraz jej męża Benedykta **Gdalewicza** – bezpartyjnego – zatrudnionego na terenie Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Wymienieni utrzymują szerokie kontakty ze środowiskiem żydowskim na terenie kraju i z międzynarodowymi organizacjami syjonistycznymi. Według niepotwierdzonych informacji Hanna **Gdalewicz**, wykorzystując to, że jej brat doc. dr Jerzy Rutkowski (pracownik Uniwersytetu Warszawskiego) jest członkiem komisji kontroli partyjnej przy KW PZPR, uzyskuje od niego informacje o zamiarach i decyzjach instancji partyjnych, a następnie przekazuje

^c *Woryginał*: Klawido.

¹ **Klewiado Florian** (1934–2003), płk. Duchowny rzymskokatolicki. Absolwent WSD w Warszawie, święcenia (1957), absolwent ATK (1971). Wikariusz parafii w Piasecznie (1957–1958), I wikariusz (zastępca proboszcza bp. Wacława Majewskiego) parafii Najświętszego Zbawiciela w Warszawie (1958–1968), wikariusz parafii św. Wojciecha w Warszawie (1968–1973), kapelan WP, proboszcz garnizonu i parafii Wniebowzięcia NMP w Skierniewicach (od 1973), zastępca generalnego dziekana WP (od 1984), generalny dziekan WP (1987–1991). Według dokumentów SB miał być TW ps. „Wojciech” (1969–1989) Wydziału IV K MO m.st. Warszawy/KS MO, Wydziału IV KW MO/WUSW w Skierniewicach, Wydziału IV SUSW. Zachowała sięteczka personalna iteczka pracy TW. Według adnotacji wteczce personalnej TW nie pobrano od niego zobowiązania do współpracy, pseudonim nadano TW bez jego wiedzy, informacje przekazywał ustnie, „po uzyskaniu nominacji na generalnego dziekana WP uważał, iż z racji stanowiska powinien znajdować się jedynie w zainteresowaniu WSW. Dążył systematycznie do ograniczania kontaktów z SB”. Współpracę rozwiązano (VI 1989), gdyż uważał, iż „z racji funkcji i faktu, że jest oficerem WP, nie widzi podstaw do kontynuowania współpracy z SB”. Za współpracę okazjonalnie otrzymywał prezenty. AIPN, 00399/18, t. 1–2; AIPN, 1005/177947.

środkowisku żydowskiemu. Cała rodzina znana jest z wrogich, syjonistycznych poglądów politycznych^d.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 484–486, mps.

^d *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

1968 maj 9, Warszawa – Meldunek specjalny pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 9 maja 1968 roku
Tajne^b

**Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[aniśław] Kończewicz^c**

Meldunek specjalny

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy pod zarzutem rozpowszechniania na terenie Warszawy i innych miast rezolucji i odezwo studenckich zawierających fałszywe informacje oraz za branie udziału w organizowaniu wystąpień studenckich na terenie Warszawy dokonała zatrzymania:

1. Bohdana **Baumrittera**¹, s. Jerzego i Ewy Liliental, ur. 28 X 1947 r. w Warszawie, narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, student II roku Wydziału Ekonomii Politycznej Uniwersytetu Warszawskiego, zam. Warszawa [...]. Rodzice: ojciec – były z[astęp]ca redaktora naczelnego w Państwowych Wydawnictwach Naukowych (usunięty z PZPR za zajmowanie wrogiej, syjonistycznej postawy), matka – lekarz w Szpitalu Miejskim w Warszawie przy ul. Litewskiej – członek PZPR.

2. Jakuba **Karpińskiego**, s. Zbigniewa i Stanisławy Zatwarnickiej, ur. 17 VI 1940 r. w Warszawie, narodowość i obywatelstwo – polskie, bezpartyjny, wykształcenie wyższe – zatrudniony w charakterze asystenta w Katedrze Metod Badawczych w Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, zam. Warszawa [...]. Rodzice: ojciec – profesor Wydziału

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/2.

^b Poniżej pieczętka o treści: Sekretariat Dyr[ektora] Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 196 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisanymi odręcznie datą: 10 V [19]68 r. i numerem: 0961.

^c Poniżej pieczętka o treści: Wydział Informacji i Sprawozdawczości Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych. Wpłynęło ... 19 ... r. Nr ... ref. ... zał. ... z wpisanymi odręcznie datą: 10 V [19]68 [r.] i numerem: AS-0718/68.

¹ **Baumritter Bohdan** (ur. 1947). Student Wydziału Ekonomii Politycznej UW, aresztowany (8 V 1968), sądzony wraz z Leonarodem Neugerem, Zbigniewem Grochałem, Andrzejem Pańczyszynem, Jerzym Simonem, Bogusławem Sobczukiem, Małgorzatą Szalińską i Mariuszem Muskatem w procesie krakowskiej grupy studentów zamierzającej kontynuować działalność rozpoczętą w marcu 1968 r. Wyrokiem Sądu Powiatowego dla m. Krakowa z 26 IX 1968 r. został uznany za „winnego popełnienia przestępstwa przewidzianego w art. 170 kk w zw. z art. 27 kk popełnionego w ten sposób, że w dniu 10 IV 1968 r. w Warszawie udzielił pomocy Leonardowi Neugerowi do publicznego rozpowszechnienia fałszywych wiadomości mogących wywołać niepokój publiczny poprzez przekazanie mu w celu rozpowszechnienia pism zatytułowanych «Deklaracja ruchu studenckiego», «Odpowiedź na oszczerstwa», przedstawiających fałszywie sytuację ekonomiczną, polityczną i kulturalną PRL i występujących przeciwko istniejącemu w Polsce porządkowi prawno-politycznemu, i za ten czyn na mocy art. 170 kk” skazany na 8 miesięcy aresztu i 3 tysiące złotych grzywny. Po rozprawie sąd uchylił wobec niego areszt tymczasowy. Wyrok Sądu Powiatowego dla m. Krakowa z 26 IX 1968 r. w sprawie Bohdana Baumrittera i innych zob. *Marzec 1968 w Krakowie w dokumentach*, wstęp i oprac. J. Kwiek, Kraków 2005, s. 348–362.

Architektury Politechniki Warszawskiej, matka – inż. ogrodnik – kierownik Gospodarstwa Warzywno-Ogrodniczego „Czerniaków” – bezpartyjni.

Ponadto dokonano zatrzymania pod zarzutem rozpowszechniania pism (ulotek) o treści antypaństwowej dot. sytuacji politycznej w związku z zajęciami studenckimi następujące osoby:

1. Jerzego Skoczka², s. Jana i Janiny Wasilewskiej, ur. 10 VIII 1930 [r.] w Jabłonie k. Legionowa, narodowość i obywatelstwo – polskie, wykształcenie – niepełne wyższe (3 lata Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego), bezpartyjny (poprzednio należał do PZPR), nigdzie nie pracuje, [...] zam. Warszawa [...]. Podczas rewizji mieszkaniowej u wymienionego znaleziono m.in. następujące „dokumenty” stanowiące dowód rzeczowy w przedmiotowej sprawie:

– „Manifest Polskiej Partii Ludowo-Demokratycznej do Narodu Polskiego” wydany przez Tymczasowy Komitet Centralny Polskiej Partii Ludowo-Demokratycznej w Warszawie w dniu 23 kwietnia 1968 roku. W wymienionym dokumencie na 71 stronach maszynopisu przedstawiony jest program ww. partii, podpisany przez „Juranda Jeremi[ego]”;

– „Wspólna uchwała nr 1 Tymczasowego Komitetu Centralnego Polskiej Partii Ludowo-Demokratycznej w Warszawie i Tymczasowego Zarządu Głównego Polskiego Związku Młodzieży Ludowo-Demokratycznej w Warszawie o organizacji i programie działania” z dnia 23 kwietnia 1968 roku – na 4 stronach maszynopisu;

– deklaracje członkowskie Polskiej Partii Ludowo-Demokratycznej i Polskiego Związku Młodzieży Ludowo-Demokratycznej – wykonane na maszynie;

– „Moje wspomnienia” opracowane przez Jerzego Skoczka na 14 stronach maszynopisu;

² **Skoczek Jerzy** (ur. 1930). Robotnik przymusowy w Elku (1943, zbiegł), matura (1949), pracownik Urzędu Morskiego w Szczecinie (II–IX 1950), w WP (1950–1954, absolwent Oficerskiej Szkoły Prawniczej VIII 1952, por., w Wojskowej Prokuraturze Rejonowej w Rzeszowie, prokuraturze dywizyjnej w Giżycku), student Studium Zaocznego Wydziału Prawa UW (1952–1956, 1965–1966), kierownik gospodarki komunalnej w PMRN w Giżycku (VI 1954–V 1956), jednocześnie radca prawny w Spółdzielni Pracy Przemysłu Ludowego i Artystycznego „Mewa” w Giżycku (II 1955–IV 1956), radca prawny w Spółdzielni Pracy Szewców i Cholewkarzy w Nasielsku (VI–VII 1956), referent ds. prawnych w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Skupu Owoców i Warzyw w Szczecinie (VII 1956–VIII 1957), właściciel biura pisania podań w Sochaczewie (od IX 1957), radca prawny w Spółdzielni Ogrodniczej w Sochaczewie (IX 1957–VI 1959), Spółdzielni Pracy „Gawłowanika” w Gawłowie (VIII 1958–III 1959), Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Chodakowie (VII 1959–XI 1960), starszy inspektor ds. administracji w Państwowym Przedsiębiorstwie Geodezyjnym w Warszawie (XI 1962–V 1963), prawnik na umowach-zleceniach (VI 1963–IX 1964), asystent dyrektora ds. organizacyjnych w Warszawskim Przedsiębiorstwie Zaopatrzenia Budownictwa (IX 1964–II 1967). W marcu i kwietniu 1968 r. wysłał m.in. do KC PZPR i Polskiego Radia maszynopisy tekstów własnego autorstwa („Jaka jest prawda”, „Stanowisko PZPR sprzeczne z wolą Narodu!”; egzemplarz drugiego z tych dokumentów został znaleziony na ławce w parku Dreszera w Warszawie) podpisane „Jurand Jeremi”, a w kwietniu 1968 r. – do kilku redakcji podpisany przez siebie artykuł „Istota praworządności, a teorie odpłaty i odstraszenia jako uzasadnienie kary”. W wyniku przeprowadzonej w jego mieszkaniu rewizji (9 V 1968) znaleziono opracowane przez niego dokumenty Polskiej Partii Ludowo-Demokratycznej. Zatrzymany (9 V 1968), aresztowany (11 V 1968), wyrokiem Sądu Powiatowego dla m.st. Warszawy na mocy art. 23 § 1 skazany na 3 lata więzienia (30 XII 1968), zwolniony (11 VIII 1969), wyrokiem Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawy na mocy ustawy o amnestii karę złagodzonej o połowę (18 X 1969), postanowieniem Sądu Wojewódzkiego w Koszalinie zwolniony warunkowo z odbycia reszty kary (16 III 1970). Członek ZWM, ORMO, PPR (od 1946), ZMP (m.in. przewodniczący Zarządu Dzielnicowego Szczecin-Niebuszewo), PZPR (do 1957), działacz Polskiego Związku Esperantystów. Inwigilowany w ramach SOS/KE krypt. „Naprawiacz” przez Wydział II Departamentu III MSW (IV 1968–I 1974) z powodu kolportowania dokumentów dyskredytujących PRL. AIPN, 0204/15; AIPN, 0276/222; AIPN, 569/147.

– list do kardynała Stefana Wyszyńskiego w sprawie ogłoszenia przez Kościół listu otwartego, wystosowany przez J[erzego] Skoczka, pt. „Stanowisko PZPR sprzeczne z wolą narodu”.

2. Antoniego Leuschera, s. Kazimierza i Agnieszki Wojtkowiak, ur. 9 XII 1900 r. w Winiarach, woj. poznańskie, narodowość i obywatelstwo polskie, bezpartyjny, zatrudniony na stanowisku inspektora w Warszawskiej Centrali Materiałów Budowlanych w Warszawie, ul. Ogrodowa 28/32, zam. Warszawa-Radość, ul. [...].

U w[yżej] wymienionego w czasie rewizji nie zakwestionowano żadnych dowodów rzeczowych.

Przeciwko w[yżej] wymienionym postępowanie przygotowawcze wszczął Wydział Śledczy tut[ejszej] komendy^d.

Wyk. 2 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 481–483, mps.

^d Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.

1968 maj 9, Poznań – Informacja naczelnika Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej MO w Poznaniu pptk. Jana Molskiego dotycząca wypowiedzi prymasa kardynała Stefana Wyszyńskiego podczas spotkania z przełożonymi zakonów żeńskich w dniu 11 kwietnia 1968 r. w Warszawie

^aPoznań, dnia 9 maja 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^{b2}^b

^cNaczelnik Wydziału ^{bIV}^b Departamentu IV
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
Warszawa

Informacja

Z posiadanej przez nas jednoźródłowej informacji wynika, że w dniu 11 kwietnia br. prymas Wyszyński zorganizował w Warszawie spotkanie z przełożonymi zakonów żeńskich diecezji warszawskiej. W spotkaniu tym uczestniczył również ks. bp Dąbrowski, ks. dyr[ektor] Żuchowski oraz s[iostra] Sułowska z Wydziału Spraw Zakonnych. Przemówienie prymasa Wyszyńskiego na tym spotkaniu zostało nagrane na taśmie magnetofonowej przez s[iostrę] Sułowską.

Poza sprawami religijnymi i dotyczącymi ułożenia odpowiednich stosunków w poszczególnych domach zakonnych prymas Wyszyński w przemówieniu tym mówił również na temat ostatnich zajęć marcowych. Stwierdził on, że postawa studentów i ich żądania były wyrazem prawdy, która została w brutalny sposób zgwałcona. Całe społeczeństwo dowiedziało się jednak, gdzie leży prawda. Dodał, że nie należy tracić nadziei, gdyż w sąsiednim kraju świta nadzieja lepszego jutra i zakony uzyskują prawa powrotu do możliwości życia we wspólnocie zakonnej. Wyrazem naszej nadziei jest głos człowieka, który miał odwagę mimo całej przemocy powiedzieć słowa prawdy. (Siostry zakonne uważają, że Wyszyński miał na myśli Zawieyskiego lub Kisielewskiego). Następnie podał do wiadomości, że w Wierzbicy Kościół katolicki wrócił w swoje miejsce i nastąpiło pojednanie. W tej sprawie ułożył on wraz z bp. Dąbrowskim list do premiera Cyrankiewicza, który tak pięknie i rzeczowo mówił w czasie obrad parlamentu. Dodał, że chcemy, aby to, co powiedział premier, nie było gołosłowne, lecz obrócone w czyn.

Powyższe przemówienie nagrane na taśmie zostało przewiezione przez s[iostrę] Sułowską do domu macierzystego w Puławach. Obecnie jest ono odtwarzane w poszczególnych domach zakonnych sióstr urszulanek szarych.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej woj. poznańskiego. L.dz. ... z wpisaną odręcznie liczbą dziennika: [nieczytelne litery] -01300/155/68.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kacprzak – aa, teczka prymasa.

Wyk. w 3 egz.

Egz. nr 1 – W[ydział] I Dep[artamentu] IV

Egz. nr 2 – W[ydział] IV Dep[artamentu] IV

Egz. nr 3 – aa

Opr. M.W. Druk. J.L.

^d(–) Ppłk J[an] Molski¹

Źródło: AIPN, 01041/63, mf.

^d Powyżej nieczytelna pieczętka.

¹ **Molski Jan** (ur. 1921), ppłk. Od kwietnia 1945 r. młodszy referent PUBP w Szamotułach; od lutego 1946 r. młodszy oficer śledczy WUBP w Poznaniu; od października 1946 r. oficer śledczy PUBP w Zielonej Górze; od lipca 1948 r. starszy referent, od lutego 1949 r. zastępca naczelnika Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Poznaniu; od stycznia 1951 r. zastępca i p.o. naczelnika, od grudnia 1952 r. naczelnik Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Białymstoku; od kwietnia 1955 r. starszy inspektor Inspektoratu Kierownictwa WUdsBP w Białymstoku; od września 1955 r. zastępca szefa WUdsBP w Białymstoku, od września 1956 r. słuchacz szkoły aktywu kierowniczego KdsBP; od stycznia 1957 r. w dyspozycji komendanta wojewódzkiego MO w Białymstoku; od lutego 1957 r. sekretarz operacyjny Kierownictwa Jednostek SB KW MO w Białymstoku; od czerwca 1957 r. w dyspozycji komendanta wojewódzkiego MO w Poznaniu; od stycznia 1958 r. zastępca naczelnika Wydziału II KW MO w Poznaniu; od listopada 1962 r. naczelnik Wydziału IV KW MO w Poznaniu, w lipcu 1968 r. zwolniony ze służby.

1968 maj 9, Warszawa – Informacja opracowana w Departamencie IV MSW, dotycząca Jana Frankowskiego i sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym

Warszawa, dnia 9 maja 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a2^a

Informacja

dot. Jana Frankowskiego

W ostatnim okresie w związku z wydarzeniami marcowymi nastąpiły istotne zmiany personalne w kierownictwie ChSS. Ze stanowiska prezesa i red[aktora] naczelnego „Za i Przeciw” usunięty został przez zarząd poseł Frankowski oraz niektórzy jego zwolennicy.

Kryzys, który doprowadził do powyższych zmian, narastał już od szeregu lat. Spowodowały go następujące przyczyny podstawowe:

1. Zupełny zastój rozwoju stowarzyszenia oraz zwichnięcie profilu jego działania w stosunku do postanowień zawartych w statucie. Mimo nazwy „Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne” – dał się zauważyć zupełny brak współpracy ChSS z innymi wyznaniem, oparcie się wyłącznie o Kościół katolicki.

2. Kryzys prasy ChSS („Za i Przeciw” i „Hejnał Mariacki”) – nadanie tym pismom charakteru wyraźnie dewocyjnego, oderwanego od wszelkiego zaangażowania socjalistycznego, niezgodnego z programem działania ChSS, obliczonego niemal wyłącznie na popularyzowanie działalności Kościoła katolickiego w Polsce i jego doktryny. W konsekwencji spowodowało to spadek popularności obu dzienników (np. „Hejnał Mariacki” – zwroty do 80 proc. nakładu).

3. Całkowite ignorowanie przez Frankowskiego zasad statutowych i zaleceń Urzędu [do spraw] Wyznań w zakresie stylu kierowania stowarzyszeniem (jednoosobowe, apodyktyczne decydowanie o wszystkich sprawach, pomijanie zarządu, prowadzenie tendencyjnej polityki kadrowej opartej na kryterium osobistych powiązań, koneksji i interesów przeważnie z ludźmi o reakcyjnym obliczu politycznym).

4. Realizowanie antysocjalistycznego kierunku politycznego zorientowanego na osobę kard. Wyszyńskiego (co szczególnie uwydatniło się w okresie Milenium) oraz na siły rewizjonistyczno-syjonistyczne (czego szczególnym wyrazem była postawa Frankowskiego w czerwcu 1967 r. opowiadająca się po stronie Izraela).

5. Czerpanie przez Frankowskiego nadmiernych, osobistych korzyści finansowych z działalności ChSS i Arsu – co zostało stwierdzone w wyniku kontroli NIK w grudniu 1967 r.

Bezpośrednią przyczyną, która wywołała wrzenie w centrali ChSS i ostatecznie popchnęła aktyw stowarzyszenia do usunięcia Frankowskiego, była jego postawa w czasie

^{a-a} Wpisano odręcznie.

wypadków marcowych. W szczególności na decyzję zarządu wpłynęła odmowa podpisania przez Frankowskiego listu do tow. Gomułki z 18 marca br., w którym zarząd ChSS uważał za konieczne wyrazić solidarność z linią partii i potępić inicjatorów ekscesów marcowych.

Przebieg wydarzeń w ChSS w okresie wypadków marcowych do chwili obecnej wyglądał następująco:

- kilka dni przed 8 marca br. Frankowski zachorował. Zostało to ocenione jako „choroba” dyplomatyczna, powtarzająca się zawsze w momentach doniosłej wagi (np. to samo było w okresie agresji Izraela w czerwcu 1967 r.);

- w dniu 18 marca pos. Filipowicz udał się do mieszkania Frankowskiego i przedstawił mu projekt listu do tow. Gomułki. Po powrocie Filipowicz powiedział członkom zarządu, że zastał Frankowskiego w pełni sił i zdrowia, że zaproponował mu podpisanie tego listu, lecz Frankowski odmówił. List wyrażał poparcie dla linii partii i potępiał inspiratorów marcowych wydarzeń. Frankowski zażądał od Filipowicza, aby wprowadzić do tekstu istotną zmianę idącą w kierunku poparcia tez interpelacji „Znaku”. Zarząd odrzucił tę sugestię;

- w dniu 6 IV 1968 r. zarząd ChSS, działając w ramach swych uprawnień statutowych, podjął jednomyślnie decyzję o udzieleniu Frankowskiemu 6-miesięcznego urlopu zdrowotnego – ze względu na jego stałą absencję chorobową – wraz z zaleceniem, aby na ten okres wycofał się z wszelkiej działalności polityczno-organizacyjnej;

- na zebraniu aktywu ogólnokrajowego ChSS w dniu 7 kwietnia br. zdecydowana większość członków aktywu stowarzyszenia jednoznacznie zaakceptowała linię polityczną zarządu ChSS, opowiadając się za stanowiskiem partii (przeciwko siłom przewrotu) i zatwierdziła decyzję zarządu urlopowania Frankowskiego na 6 miesięcy;

- w dniu 24 IV br. Frankowski odbył spotkanie z Bolesławem Piaseckim, podczas którego zaproponował połączenie ChSS z Paksem za cenę udzielenia przez Piaseckiego poparcia Frankowskiemu w utrzymaniu się na stanowisku prezesa ChSS. Sugestie te Piasecki odrzucił;

- w okresie od podjęcia decyzji przez zarząd o urlopowaniu Frankowskiego podjął on szereg kroków i przedsięwzięć zmierzających do obalenia uchwały zarządu. M[ie]dzy innymi odbył wspomniane spotkanie z Piaseckim, przeprowadził rozmowy z dyr[ektorem] Skarzyńskim, min[istrem] Sztachelskim i innymi osobami. Stał się częstym gościem dyrekcji Ars Christiana, którą wyraźnie nastawiał przeciwko zarządowi, itp.;

- wobec podjęcia przez Frankowskiego – wbrew decyzji zarządu – zakulisowych działań polityczno-organizacyjnych zmierzających do obalenia nowego zarządu – na posiedzeniu w dniu 26 IV br. podjęto jednomyślną decyzję pozbawienia Frankowskiego funkcji prezesa;

- w dniu 30 IV br. rano Frankowski wraz z małą grupą popierających go osób wdarł się siłą do lokalu ChSS, który zaczął okupować. W tym celu przytransportował ze sobą łóżko i walizki z rzeczami osobistymi, założył nowe zamki w gabinecie itp. Lokal ChSS opuścił późnym wieczorem po długich pertraktacjach z członkami zarządu;

- w dniach 2 V br. w Warszawie i 3 V br. w Częstochowie Frankowski zorganizował bez wiedzy i zgody dyrekcji Ars Christiana nielegalne zebranie z załogami zakładów usługowo-produkcyjnych podległych ChSS. Na zebraniach tych nawoływał do obalenia nowego zarządu i nieuznawania podjętych uchwał. Prosił o poparcie dla swojej osoby;

– w związku z taką nielojalną postawą byłego prezesa zarząd na posiedzeniu w dniu 3 V 1968 r. podjął jednomyślną uchwałę o wykluczeniu Frankowskiego z szeregu członków ChSS;

– w odwecie za wykluczenie go z ChSS Frankowski, wykorzystując swoje prywatne kontakty, spowodował zablokowanie konta bankowego ChSS oraz tą samą drogą chce spowodować kontrolę finansową Ministerstwa Finansów w stowarzyszeniu, której celem ma być skompromitowanie niektórych członków zarządu.

Frankowski wysyła w teren do oddziałów terenowych i poszczególnych członków ChSS listy, na których stawia bezprawnie używaną pieczęć stowarzyszenia i które podpisuje jako prezes.

Źródło: AIPN, 00231/231, t. 2, k. 39–42, mps.

1968 maj 10, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta sto-
lecznej MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 10 maja 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
płk St[anisław] Kończewicz

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy

Wydarzenia na terenie Czechosłowacji są w dalszym ciągu przedmiotem wypowie-
dzi i dyskusji w różnych środowiskach.

W domu akademickim Uniwersytetu Warszawskiego przy ul. Kickiego studenci
w prowadzonych rozmowach wyrażają pogląd, że opanowanie sytuacji w CSRS jest
możliwe tylko przy użyciu siły lub „postawieniu Czechów wobec takiej możliwości”.
W tym wypadku „Czesi jako znani realisci zgodzą się na wszystko”. Student II roku
ekonomii politycznej UW **Mickiewicz** w swych wypowiedziach wskazuje, że w CSRS
może dojść do „puczu wojskowego”, który ureguluje wewnętrzną sytuację w tym kraju.
Studenci Uniwersytetu Warszawskiego z oburzeniem przyjęli informacje o antypolskich
wystąpieniach na terenie CSRS. Uważają, że „Czesi zawsze byli nastawieni prozachod-
nio i nigdy nie darzyli przyjaźnią Polaków”. Stanowisko takie m.in. reprezentuje student
IV roku Wydziału Prawa UW **Karaczewski**.

W środowisku studenckim przy ocenie wydarzeń w Czechosłowacji przeważa po-
gląd, że wydarzenia te zostały spowodowane przez działalność elementów syjonistycz-
nych. Uważa się, że całe obecne kierownictwo partyjne i państwowe CSRS jest pocho-
dzenia żydowskiego.

W środowisku adwokatów przy ocenie wydarzeń w CSRS wyrażany jest pogląd
(adw. **Makowski, Zieliński, Bednarczyk, Odrobiński** i inni), że w Czechosłowacji do-
szła do głosu reakcja i rewizjoniści oraz elementy syjonistyczne. Stąd wypływa ogromne
niebezpieczeństwo dla całego obozu socjalistycznego, gdyż elementy te mogą dążyć do
zawarcia odrębnego układu z NRF i uznać ponownie Izrael. Adwokat Zdzisław **Węgliń-
ski** (b[yły] członek Narodowej Demokracji) wypowiadał się, że „wielki już czas, aby
uspokoić Czechów, a przy okazji odzyskać Zaolzie”.

Adwokat Stefan **Wurzel** (znany z reprezentowania poglądów syjonistycznych), oce-
niając sytuację w CSRS, twierdził, że Czechosłowacja przeżywa proces demokratyzacji
i wreszcie następuje w tym kraju proces odnowy życia politycznego. Z tych to względów

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną
maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

nikt nie powinien mieszać się w wewnętrzne sprawy CSRS. Równocześnie **Wurzel** wyraża zadowolenie, że władze polskie „wyraźnie ograniczyły nagonkę przeciwko Żydom, co może wskazywać, że wreszcie rozsądek bierze górę”.

W wielu zakładach przemysłowych na terenie Warszawy pracownicy wyrażają, jak to wynika z posiadanych informacji, zaniepokojenie rozwojem wydarzeń w CSRS. W Elektrowozowni Warszawa-Ochota maszynista **Gołębiowski** wypowiadał się, że wydarzenia w CSRS powinny otworzyć wreszcie oczy na niebezpieczeństwo ze strony elementów syjonistycznych. Podobną ocenę wydarzeń i niebezpieczeństwa grożącego ze strony tych elementów zanotowano wśród pracowników Wydziału P-8 w Polskich Zakładach Optycznych.

W Wydziale Odlewni Żeliwa Warszawskiej Fabryki Pomp robotnicy wyrażają zdziwienie z rozwoju sytuacji na terenie Czechosłowacji, zadając w rozmowach pytania w rodzaju: „Jeśli partia w CSRS była bardzo silna, jak o tym pisano w poprzednim okresie czasu, to skąd elementom syjonistycznym udało się opanować władzę?”.

W Hucie Warszawa zanotowano szereg wypowiedzi pracowników umysłowych i robotników potępiających antypolską kampanię prowadzoną w Czechosłowacji. Pracownicy tego zakładu z uznaniem wypowiadają się na temat wystąpienia w dniu 9 bm. tow. Gierka na wiecu w Czeskim Cieszynie¹.

Z jednoźródłowej, niepotwierdzonej informacji wynika, że b[yli] studenci Wydziału Ekonomii Politycznej Uniwersytetu Warszawskiego, którzy przy ponownych zapisach nie zostali przyjęci, posiadają zamiar opracowania listu protestacyjnego do Komitetu Centralnego PZPR. Jeden ze studentów należących do tej grupy wypowiadał się, że nie zamierza zrezygnować z dalszej działalności, „gdyż na niczym mu nie zależy, ponieważ nie został przyjęty ponownie na studia”. Uzyskana informacja znajduje się w aktywnym sprawdzaniu.

Wśród adwokatów duże poruszenie wywołało orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej w sprawie zawieszonoego w prawach wykonywania zawodu adwokata Michała **Brojdesa**. Adwokat ten został „odwieszony” i ukarany grzywną w wysokości 3 tysięcy złotych. Wielu adwokatów polskiego pochodzenia wyraża przekonanie, że orzeczenie to jest niesłuszne i urągające, ponieważ „za porównanie prokuratury polskiej do hitlerowskiego wymiaru sprawiedliwości nie można orzekać grzywny, a za tego rodzaju wypowiedzi nie można stosować pieniężnej taryfy”. Adwokaci (Makowski, Godlewski, Zieliński i inni) uważają, że minister sprawiedliwości winien w tej sprawie wnieść rewizję nadzwyczajną do Sądu Najwyższego. **Brojdes** podjął się obrony aresztowanej w związku z wydarzeniami marcowymi studentki Katarzyny **Werfel** bez przyjęcia jakiegokolwiek honorarium.

Adwokat Aniela **Steinsbergowa** otrzymała pełnomocnictwa na prowadzenie obrony aresztowanych w związku z wydarzeniami marcowymi – Karola **Modzelewskiego**, Jacka **Kuronia**, Julii **Juryś** oraz Marka **Orlańskiego**. Akta adwokackie dot. wymienionych nie przechowuje w zespole adwokackim, lecz u siebie w domu.

¹ 9 V 1968 r. na rynku w Czeskim Cieszynie z okazji święta narodowego CSRS i 23. rocznicy zwycięstwa nad faszyzmem został zorganizowany polsko-czechosłowacki wiec przyjaźni. Wzięło w nim udział 50 tysięcy osób, w tym delegacja z województwa katowickiego. Wśród przemawiających byli sekretarz KC KPCz Alois Indra oraz I sekretarz KW PZPR w Katowicach Edward Gierk. *Manifestacja przyjaźni polsko-czechosłowackiej w Czeskim Cieszynie. Jesteśmy zjednoczeni wspólnotą marksizmu-leninizmu. Przemówienie tow. Edwarda Gierka, „Trybuna Ludu”*, 10 V 1968, nr 128.

Wśród pracowników TSKŻ głównym tematem rozmów jest kontrola przeprowadzona w towarzystwie przez inspektorów Najwyższej Izby Kontroli. Pracownicy TSKŻ wypowiadają się, że „NIK nic nie znajdzie, gdyż wszystkie akta są w porządku”. Nie sądzą, aby NIK dopatrzyła się nadużyć w sprawie rozliczenia kwot uzyskanych przez TSKŻ z zagranicy. Niemniej jednak obawiają się, czy po przeprowadzonej kontroli całe towarzystwo nie zostanie rozwiązane przez władze.

Uzyskano informacje, że w środowisku greckich emigrantów politycznych przebywających w Warszawie w ostatnim okresie czasu powstał rozłam. Rozłam ten został spowodowany usunięciem z Komunistycznej Partii Grecji kilku działaczy reprezentujących stanowisko rewizjonistyczne. Część greckiej emigracji, głównie inteligencja, poparła usuniętych z partii. W Warszawie poparcie to wyrazili między innymi **Belos**, **Baharas**, **Hawroidis** i inni. Grupa rozłamowa jak dotychczas nie ujawnia swojego programu działania.

W dniu 10 maja br. w czasie wypłaty wynagrodzenia za m[iesiąc] kwiecień dla grupy 16 kierowców tzw. wozów wieżowych – zatrudnionych w Zakładzie Urządzeń Elektrycznych MZK przy ul. Siedmiogrodzkiej – okazało się, że ich zarobki uległy zmniejszeniu w granicach 50–500 zł. Wyjaśniając powyższą sprawę, ustalono, że kierowcy ci zostali formalnie przeniesieni do Z[akła]du Transportowego MZK bez zmiany dotychczasowych warunków pracy, a równocześnie pozbawiono ich tzw. dodatku monterskiego. Pokrzywdzeni kierowcy zażądali wyjaśnień ze strony dyrekcji MZK, która zapewniła ich, że sprawa zmniejszenia wynagrodzenia zostanie w najbliższym czasie wyjaśniona, a wysunięte przez nich żądania zostaną uregulowane.

W dniu 9 bm. w kościele pw. św. Andrzeja Boboli odbyły się z udziałem ok. 200 księży tzw. dni skupienia, w których uczestniczył kardynał Stefan Wyszyński. Wygłaszając przemówienie, kardynał stwierdził m.in., że obecnie obserwuje się zjawisko tzw. zniewolniczenia ludzi, a kapłani winni się temu zjawisku przeciwstawiać.

Na temat obecnej sytuacji w CSRS szereg księży wypowiada się z uznaniem o odzyskiwaniu w Czechosłowacji przez Kościół utraconych uprzednio pozycji. Zdaniem ks. Stanisława **Melasy** Czechosłowacja „przeżywa swój Październik, to znaczy całkowite odejście od dawnej polityki stalinowskiej, i pragnie całkowicie usamodzielnić się na wzór Rumunii i Jugosławii”. Ks. Wacław **Her**, powołując się na audycje Radia Wolna Europa, informuje innych księży, że w CSRS nastąpi rehabilitacja tych wszystkich osób, które zostały skazane niesłusznie „w latach terroru”^b.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 487–491, mps.

^b Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętką o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.

Nr 695

1968 maj 10, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego

Tajne^a

Nr 340/68

z dnia 10 maja 1968 r.

godzina 16.10

Centralne Stanowisko Kierowania
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
Dyrektor Departamentu III MSW

Meldunek nr 85/68

Na terenie powiatu Otwock w różnych środowiskach społecznych notuje się przejawy żywego zainteresowania wewnętrzną sytuacją polityczną w Czechosłowacji. W dyskusjach na ten temat wyrażane są obawy, czy odmowa rządu czechosłowackiego na odbycie w tym kraju manewrów wojsk państw Układu Warszawskiego oraz koncentracja tych wojsk w pobliżu granicy czeskiej nie doprowadzi do konfliktu zbrojnego.

Wśród pracowników Instytutu Badań Jądrowych w Świerku notowano głosy, iż Chińska Republika Ludowa zagroziła, że w przypadku wkroczenia wojsk radzieckich do Czechosłowacji zaatakuje ze swej strony ZSRR.

Na terenie powiatu Wyszaków wśród załóg tamtejszych zakładów pracy przeważa opinia, iż sytuacja w Czechosłowacji zostanie opanowana, podobnie jak to miało miejsce w czasie wypadków marcowych w Polsce. Niemniej i tam notuje się sporadyczne wypowiedzi wyrażające obawę przed ewentualnym konfliktem zbrojnym. W dniu wczorajszym po odbyciu w godzinach popołudniowych w miejscowości Białe Błoto zebraniu POP PZPR notowano fakt wzmożonego wykupu przez rolników artykułów żywnościowych w miejscowym sklepie spożywczym. W innych miejscowościach tegoż powiatu zjawisko to nie wystąpiło.

I z[astęp]ca komendanta wojewódzkiego MO
ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
płk St[anisław] Jastrzębski

^a Z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 4666, datą: 10 V [19]68 [r.], godziną: 17.30 oraz miejscem nadania: W[arsza]wa woj.

Zaszyfrował: Macoch, dnia 10 maja 1968 r., godz. 17.30
Rozszyfrował: Czubak¹

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 233, mps.

¹ **Czubak Marian** (ur. 1923), kpt. Uczeń gimnazjum chemiczno-garbarskiego w Radomiu (do 1939 ukończył I. klasę), robotnik budowlany (VI–X 1940), robotnik w fabryce obuwia Bata w Radomiu (XI 1940–I 1943), junak Polskiej Służby Budowlanej (I 1943–VII 1944), robotnik w przedsiębiorstwie instalacyjnym w Radomiu (IX–X 1944). Od kwietnia 1945 r. pomocnik magazyniera WUBP w Bydgoszczy, od stycznia 1946 r. referent Oddziału Ekspozytury Kolejowej WUBP w Bydgoszczy, od lutego 1946 r. kierownik Oddziału Ekspozytury Kolejowej BP w Toruniu przy WUBP w Bydgoszczy/od marca 1946 r. przy PUBP w Toruniu; od marca 1947 r. kierownik, od listopada 1947 r. starszy referent Ekspozytury Kolejowej PUBP w Grudziądzu, od marca 1948 r. starszy referent Referatu I PUBP w Grudziądzu; od września 1951 r. do lipca 1952 r. słuchacz Rocznej Szkoły Oficerskiej CW MBP; od sierpnia 1952 r. referent, od listopada 1954 r. starszy referent Wydziału I Departamentu VIII MBP; od kwietnia 1955 r. referent, od kwietnia 1956 r. oficer operacyjny Sekcji 2 Wydziału I Departamentu V KdsBP; od listopada 1956 r. referent, od stycznia 1957 r. oficer ewidencji operacyjnej Sekcji 2 Wydziału II Biura Ewidencji Operacyjnej/Biura „C” MSW (w 1959 absolwent Korespondencyjnego LO nr 3 w Warszawie); od października 1961 r. oficer techniki operacyjnej (szyfrant) Grupy Specjalnej Sekcji 2 Wydziału I Biura „A” MSW (od listopada 1964 do grudnia 1965 szyfrant w KNPN w Korei), od lutego 1966 r. oficer techniki operacyjnej Sekcji 1, od maja 1966 r. Sekcji 3 Wydziału I Biura „A” MSW, od czerwca 1971 r. oficer, od grudnia 1974 r. starszy oficer, od stycznia 1975 r. młodszy inspektor Wydziału I Biura „A” MSW (od marca 1972 do lipca 1974 oficer w Grupie „Z” Biura „A” MSW, szyfrant w Ambasadzie PRL w Pradze), w maju 1975 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0193/5920, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 maj 11, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta sto-
lecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia ^b11^b maja 1968 roku

Tajne

Dyrektor Gabinetu
Ministra Spraw Wewnętrznych
plk St[anisław] Kończewicz

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy

Wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego zamieszkałych w domu akademickim przy ul. Kickiego zainteresowanie sytuacją w Czechosłowacji wyraźnie zmniejszyło się. Studenci spodziewali się, że nastąpi bardziej radykalne posunięcie ze strony państw obozu socjalistycznego i gdy ich nadzieje jak dotychczas nie spełniły się, problem ten przestaje ich interesować. Niemalży wpływ na spadek zainteresowania sytuacją polityczną wywierają terminy egzaminów na poszczególnych wydziałach UW.

Przedmiotem szerokich rozmów i dyskusji w środowisku aktorskim na terenie Warszawy jest sprawa Andrzeja **Szczepkowskiego**. W środowisku tym rozeszła się pogłoska, że wymieniony opracował list do przewodniczącego Centralnej Rady Związków Zawodowych, w którym zaprotestował odnośnie „rozwiązania sprawy «Dziadów» oraz stwierdził, że nie może reprezentować stanowiska Związku Zawodowego Pracowników Kultury w sytuacji, kiedy on sam, tkwiąc w środowisku aktorskim, spotyka się z faktami antysemityzmu i nie może ich nie dostrzegać, gdyż grozi mu to „wyobcowaniem ze środowiska, w którym przyjdzie mu nadal pracować”. Z jednoźródłowej informacji wynika, że odpisy tego listu mają być kolportowane w tym środowisku. Aktorzy w swych wypowiedziach wskazują, że Andrzej Szczepkowski jest blisko związany z Andrzejem **Kijowskim**, który jest kierownikiem artystycznym Teatru Dramatycznego, oraz z Janem **Paradowskim**. Wymienieni mają wywierać ogromny wpływ na postawę zajmowaną przez **Szczepkowskiego**.

Uzyskano informację, że wśród pracowników Najwyższej Izby Kontroli krytycznie oceniana jest postawa zajmowana przez dyrektora generalnego Andrzeja **Trojnarę**. Wymieniony, według zanotowanych wypowiedzi, ma patronować tej grupie, która do NIK została ściągnięta przez Romana **Zambrowskiego**. Pracownicy NIK wskazują, że dla **Trojnarę** został specjalnie utworzony etat generalnego dyrektora, a żadna ustawa o NIK nie przewidywała takiego stanowiska.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

W dniu 11 maja br. na ul. Chopina znaleziono w godzinach nocnych kilkanaście egzemplarzy ulotek, wykonanych przy pomocy ręcznej drukarenki, o następującej treści:

I wersja – „Studenti i literaci ujawnili zgniliznę w partii i rządzie – za co ich karać”,

II wersja – „Robotnicy, nie posyłajcie dzieci na studia, wyrosną z nich inteligenci – wrogowie PZPR. Mickiewicz – prawda – wiedzą to wrogowie PZPR”.

Identyczne ulotki ujawniono uprzednio w dniu 25 kwietnia br. w rejonie Dworca PKP Warszawa Ochota.

Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy zastosowała środek zapobiegawczy – areszt tymczasowy – w stosunku do zatrzymanych:

Bohdana **Baumrittera** – studenta II roku Wydziału Ekonomii Politycznej UW – pod zarzutem dokonania przestępstwa z art. 170 kk^c,

Jakuba **Karpińskiego** – asystenta Katedry Metod Badawczych w Socjologii Wydziału Filozoficznego UW – pod zarzutem dokonania przestępstwa z art. 164 § 2 kk^d,

Jerzego **Skoczka** – nigdzie nie pracuje – pod zarzutem dokonania przestępstwa z art. 22 mkk.

W dniach 10–11 maja br. wśród pracowników zatrudnionych w Oddziale Rozbioru Mięsa w Zakładach Mięsnych „Żerań” (40 robotników) w związku z otrzymaniem wypłaty za m[iesiąc] kwiecień br. niższej w porównaniu do uprzednich zarobków średnio o 300–400 zł zanotowano przejawy niezadowolenia. Wyjaśniając powyższą sprawę, ustalono, że zmniejszenie zarobków nastąpiło na skutek zmniejszenia się wydajności pracy ze strony zainteresowanych pracowników. O sytuacji na terenie zakładu poinformowano KD PZPR Warszawa-Praga Północ.

Dyrekcja zakładu przeprowadziła rozmowy z wymienioną grupą pracowników oraz zobowiązała się do rozpatrzenia zgłoszonych postulatów w sprawie norm i zarobków.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do instancji partyjnej informacji dotyczące:

Jana Władysława **Stefczyka** (pseudonim literacki **Władysław Kopaliński**) – członka PZPR – współpracownika redakcji „Życia Warszawy”, członka Oddziału Warszawskiego Związku Literatów Polskich. Wymieniony od ubiegłorocznej agresji Izraela na kraje arabskie zajmuje wrogą postawę polityczną. Nie kryje się ze swymi proizraelskimi poglądami. Wypowiadając się na temat wydarzeń marcowych na terenie Uniwersytetu Warszawskiego, dowodził, że prasa okłamuje i nieobiektywnie informuje czytelników o podłożu i przebiegu tych wydarzeń. Uważa, że w Polsce istnieje antysemityzm i prowadzona jest nagonka na obywateli pochodzenia żydowskiego. Utrzymuje kontakty z literatami znanymi z wrogich poglądów politycznych, jak Antoni Słonimski, Paweł Hertz, Anatol Stern i inni^e.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 1585/968, k. 492–495, mps.

^c Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: (ojciec – b[były] z[astęp]ca red[aktora] naczelnego w PWN, usunięty z partii za syjonistyczną postawę).

^d Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: ojciec – prof. Pol[it techniki] Warsz[awskiej].

^e Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętką o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie plk St[anisław] Sławiński.

1968 maj 11, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego

Tajne^a
Nr 344/68
z dnia 11 V 1968 r.
godzina 14.00

Centralne Stanowisko Kierowania
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Meldunek nr 86/68
dot. aktualnej sytuacji na terenie woj. warszawskiego

Z napływających meldunków jednostek terenowych wynika, że w szeregu środowiskach i grupach społecznych na terenie woj. warszawskiego notuje się dalszy wzrost zainteresowania sytuacją polityczną w Czechosłowacji. Zarejestrowane wypowiedzi i komentarze na ten temat wskazują, iż oceny i opinie związane z wydarzeniami w tym kraju kształtują się niejednolicie.

Wśród pracowników Mazowieckiego Zjednoczenia Budownictwa, czł[onków] PZPR, wyrażane są obawy, iż w przypadku dalszego zaostrzenia sytuacji politycznej w Czechosłowacji może dojść do zerwania stosunków dyplomatycznych z Polską. Radca prawny zjednoczenia mgr Mizes wyraził pogląd, iż obecność wojsk radzieckich i polskich w Czechosłowacji, w ramach ćwiczeń państw Układu Warszawskiego, mogłaby wpłynąć ujemnie na unormowanie stosunków w tym kraju. Zdaniem jego rozładowanie napięcia winno nastąpić w drodze rozmów dyplomatycznych. Nadmieniał jednocześnie, iż podobna sytuacja, jaka ma miejsce w Czechosłowacji, może wytworzyć się również w Polsce, o ile nie oczyścimy całkowicie partii i organów administracji państwowej z elementów syjonistycznych.

Pracownicy Wojewódzkiego Zarządu Wodnych Melioracji prowadzą aktualnie szerokie dyskusje na temat wydarzeń w Czechosłowacji. Kierownik planowania obyw[atel] T. Pytko stwierdził, iż Czesi od dawna zdradzali tendencje do nawiązania stosunków z NRF i niewątpliwie w chwili obecnej, korzystając z rozbiegania międzynarodowego ruchu komunistycznego, będą starali się zrealizować swoje zamiary. Uważa on, iż tylko zdecydowana postawa ZSRR, Polski i innych krajów socjalistycznych może doprowadzić ich do opamiętania.

Robotnicy i pracownicy umysłowi Zakładów Mechanicznych „Ursus” w Ursusie, pow. Pruszków, solidaryzują się z treścią przemówienia wygłoszonego przez

^a Powyżej z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 4731, datą: 11 V [19]68 [r.], godziną: 16.15 oraz miejscem nadania: KW MO Warszawa.

tow. E[dwarda] Gierka w Cieszynie. Wypowiadają się przy tym, iż tow. Gierek udał się do Cieszyna z 15 tysiącami polskich górników, aby w ten sposób zmanifestować poparcie dla jedności działania komunistów polskich i czeskich. Niektórzy z dyskutantów wyrażali pogląd, iż w Polsce zbyt wolno przebiega proces oczyszczania szeregów partyjnych i organów administracji państwowej z syjonistów i innych skompromitowanych elementów, którym obce jest dobro kraju. Zdaniem ich zahamowanie tego procesu prędzej czy później może doprowadzić do zaistnienia u nas podobnej sytuacji, jaka obecnie istnieje w Czechosłowacji. Stanowisko takie reprezentują m.in. mgr A. Kucharski z Wydziału Ekonomicznego i ob. Zych z Wydziału Zatrudnienia i Płac.

Inżynierowie i technicy Centralnego Biura Konstrukcji Obrabiarek w Pruszkowie wyrażają zadowolenie z faktu przekazania członkom partii obszernej informacji na temat wydarzeń politycznych w Czechosłowacji. Stwierdzają, iż treść informacji powoli przenika do ludzi bezpartyjnych, którzy zajmują jednoznaczną postawę ze stanowiskiem partii. Jeden z pracowników CBKO, powołując się na rozmowę z czł[onkiem] PZPR z terenu Warszawy, nadmienił, iż w Czechosłowacji w chwili obecnej ma przebywać około 80 tysięcy turystów z NRF.

Zatrudniony w Ministerstwie Finansów obyw[atel] Andrzej Pilawa, zamieszkały w Warszawie, komentując w ścisłym gronie fakt spotkania w Moskwie I sekretarzy partii komunistycznych i robotniczych ZSRR, Polski, NRD, Węgier i Bułgarii oraz nieobecność na tej naradzie przedstawiciela Czechosłowacji, wyraził opinię, iż jest to dowód, że Czechosłowacja oderwała się od obozu socjalistycznego.

W wyniku przekazania członkom PZPR na terenie powiatu Sochaczew informacji o sytuacji politycznej w Czechosłowacji wśród rolników wsi Brzozów i Iłów tegoż powiatu obserwuje się nastroje zaniepokojenia, wywołane obawą przed ewentualnym wybuchem konfliktu zbrojnego, oraz tendencje do wzmożonego wykupywania ze sklepu artykułów pierwszej potrzeby. O powyższym poinformowano I sekretarza KP PZPR w Sochaczewie, który zobowiązał przedstawicieli handlu do utrzymania właściwego stanu zaopatrzenia sklepów w tym rejonie.

I z[astęp]ca komendanta wojewódzkiego MO
do spraw Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
płk St[anisław] Jastrzębski

Zaszyfrował: Gniadkiewicz, dnia 11 V 1968 r., godz. 16.15
Odszyfrował: Czubak

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 234–235, mps.

1968 maj 11, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy szer. Zbigniewa Stefanka z doniesienia KP ps. „Maciej” dotycząca Jolanty Jakson, Sławomira Kretkowskiego, Krystyny Flaty, grupy studentów spotykających się w mieszkaniu Agnieszki Daniłowicz oraz nastrojów wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego

Źródło: „Maciej”
Przyjął: Stefanek

Warszawa, dnia 11 maja 1968 r.
Tajne
Egz. nr ...

Doniesienie

Od wczoraj można obserwować na uczelni nastrój podniecenia i wyczekiwania na coś. Jest to związane z sytuacją w CSRS – nota Polski, zebrania OOP poświęcone temu i spotkanie w Moskwie z 8 bm. Mimo tajemnicy partyjnej wiadomość o manewrach wojsk ZSRR, PRL i NRD dotarła do ludzi. Znane jest też oświadczenie ZSRR, że KPCz straciła panowanie nad sytuacją w kraju – i w związku z tym jest gotów użyć wszystkich środków. Wszystko to powoduje nerwowe spekulacje myślowe i odniesienia do [19]56 r. w Polsce i na Węgrzech.

Ponieważ sprawą czeską od dawna interesuje się grupa „komandosów” (na jednej z ulotek pisano: „Mamy takie same prawa i takie same środki obrony jak studenci Czechosłowacji”), oczekuje się na UW pojawienia kolejnych ulotek, być może także szerszych form działania. Na uniwersytecie „funkcjonuje” w dalszym ciągu Sławomir Kretkowski.

Kilka dni temu wrócili z Turcji rodzice Jagi Daniłowicz. Oświadczyła na wydziale: „Moi rodzice wrócili. Nie będę już mieszkać sama”. W związku z tym należy się spodziewać, że lokal na [...]^a jest „spalony”, a w każdym razie nie będzie mógł być tak wykorzystany jak dotychczas. Dowodem tego może być fakt, że najbliższe spotkanie towarzyskie grupy z [...]^a odbędzie się (w niedzielę) u Jolanty Knobel, stud[entki] II roku romanistyki, luźno związanej z [...]^a. Prywatka ma być poświęcona „oblewaniu” powrotu chłopców z wojska (Srebrny i Alster) i ma wziąć w niej udział ścisła „elita”. Niestety, nikt spoza grona „towarzystwa” nie będzie mógł się tam dostać. Jednakże udało nam się uzyskać zaproszenie dla K[rystyny] R[egent]. Trudno ustalić, gdzie odbędzie się to spotkanie – Jolanta mieszka na [...], ale dysponuje drugim lokalem – siostry, która obecnie tam nie mieszka. Dokładny adres nie jest na razie znany. Należy sądzić, że dyskusja toczyć się będzie nie tylko o wojsku, lecz i o obecnej sytuacji w Układzie Warszawskim. Już w poniedziałek będziemy dysponować informacją o spotkaniu u Jolanty.

Jolanta Jakson¹ – stud[entka] I r. polonistyki, wykluczona z ZMS razem ze Zbigniewem Pacowskim i Zygmuntem Dzieciłołowskim, należała do tzw. grupy Poprzeczki.

^a *Opuszczono nazwę ulicy, przy której mieszkała Agnieszka Daniłowicz.*

¹ **Jakson Jolanta** (ur. 1949). Absolwentka VII LO im. J. Słowackiego w Warszawie (1967), studentka filologii polskiej na UW (od 1967), członek ZMS (1964–1968, członek Rady Organizacji Szkolnej przy Zarządzie Dzielnicowym ZMS Ochota). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach SOS krypt. „Skalar” (1968). AIPN, 0208/877.

Jacek Poprzeczko, stud[ent] ekonomii politycznej, jest w ZU ZMS uważany za jedną z głównych postaci wichrzycieli, za postać ważniejszą od I[reny] Grudzińskiej. Jakson miała za zadanie nakłanianie młodych zetemesowców do działań i postaw sprzyjających działalności grupy. Czyniła to, nie bez powodzenia, już na obozie dla nowo przyjętych na uczelnię zetemesowców. W okresie od 8 marca jedna z najzagorzalszych atakujących ZMS na UW. (M.in. rzuca kalumnie na poszczególnych aktywistów związku, mówiąc, że bili oni studentów). Aktywny uczestnik wszystkich wieców.

Sławomir Kretkowski – stud[ent] Wydziału Historycznego UW. W swoim czasie członek ZW ZMS historii, jako taki jeden ze współorganizatorów zebrania z Kołakowskim 21 października [19]66 [r.]. Szczególnie aktywny w czasie akcji zbierania podpisów pod protestem w sprawie Michnika w [19]67 r. Uczestniczy w SOD wraz z całą grupą „komandosów”, m.in. na wiecu z tow. W[alerym] Namiotkiewiczem głośno woła, że ZSRR prowadzi politykę neoimperializmu i kolonializmu. Uczestniczy w demonstracji pod Teatrem Narodowym 30 stycznia. Zbiera podpisy pod protestem w sprawie „Dziadów”. Jeden z najoperatynniejszych uczestników „wojny ulotkowej” – wraz z Krystyną Flato rozwiesza ulotki „Polityczny sens petycji w sprawie «Dziadów»”, „Przeciw faszystowskiej prowokacji” i in[ne]. Współorganizator i uczestnik wiecu 8 marca. Do „ruchu studenckiego” włącza się dopiero po pewnym czasie – uczestniczy w wiecu, który miał uchwalić strajk okupacyjny na UW. Zabiera wówczas głos, mówiąc, że „krew go zalewa, gdy jeszcze widzi na tej sali przedstawicieli ZMS”, nawołuje do strajku i w ogóle do czynnego działania. „Tylko to nam już pozostało” – twierdzi. Obecnie znów działa na UW, prowadząc propagandę na wydziale. Wykluczony z ZMS w lutym [19]67 r.

Krystyna Flato – stud[entka] I r. socjologii. B[yla] przewodnicząca koła ZMS. Dała się poznać jako zwolenniczka poglądów zbieżnych z linią „komandosów” jeszcze w szkole średniej (nr 37). Ale na UW włączyła się do czynnych działań w okresie akcji protestacyjnej w sprawie „Dziadów”. Zbiera podpisy u siebie na wydziale, współpracując z Barbarą Toruńczyk, Elżbietą Otawską, Bogucką, a szczególnie z Kretkowskim. Rozlepie ulotki razem z tym ostatnim. Jej rodzice kilka lat temu powrócili z placówki w Pekinie.

Omówienie:

Doniesienie dotyczy aktualnych nastrojów w środowisku studenckim na temat ostatnich wydarzeń w Czechosłowacji oraz planów tzw. grupy studenckiej z ulicy [...]a.

Ponadto KP „Maciej” opisuje działalność Jakson, Kretkowskiego i K[rystyny] Flaty.

Zadania:

Udział KP „Maciej” w niedzielnym zebraniu grupy, ewentualnie udział Krystyny Regent.

Odb. w 6 egz.

Druk. E.B. Opr. Z.S./IVa

Inspektor Wydziału III

(-) Z[bigniew] Stefanek

Źródło: AIPN, 0208/877, k. 41–43, mps.

1968 maj 11, Warszawa – Komunikat Jana Frankowskiego dotyczący sytuacji w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym

Do użytku wewnętrznego
Tylko dla członków ChSS

Komunikat nr 1

Nie mogąc dotrzeć do wszystkich członków ChSS, gdyż przekracza to moje możliwości, docieram jedynie do niektórych z uprzejmą prośbą o poinformowanie o jego treści innych członków ChSS.

Jednocześnie proszę wszystkich członków, aby starali się nie nadawać całej sprawie – dla dobra stowarzyszenia – niepotrzebnego rozgłosu i działać uspokajająco w kierunku utrzymania jedności dla dobra nas wszystkich.

1. W dniu 26 kwietnia 1968 r. zarząd Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego podjął uchwałę pozbawiającą mnie stanowiska prezesa ChSS. W tej sytuacji pragnę zaznaczyć, że zostałem wybrany na to stanowisko przez walne zgromadzenie członków zwyczajnych Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego w dniu 26 czerwca 1966 r. na podstawie specjalnie uchwalonej ordynacji wyborczej przewidującej osobne wybory dla prezesa i osobne dla pozostałych członków Zarządu Głównego ChSS. W związku z powyższym tylko walne zgromadzenie ChSS – zwyczajne lub nadzwyczajne – ma prawo pozbawić mnie tej funkcji, a nie uchwała Zarządu Głównego Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego.

2. W dniu 30 kwietnia 1968 r. rozpocząłem urzędowanie. O trudnościach z dostaniem się do gabinetu informuje następujący wyciąg z protokołu podpisany w dniu 30 kwietnia br. przez: prezesa ChSS posła dr. Jana Frankowskiego, Jadwigę Bobrownicką, Józefa Nosarzewskiego, Tadeusza Malareckiego, inspektora kontroli wewnętrznej, oraz Irenę Witwicką: „O godzinie za 20 minut dziewiąta przybył do lokalu Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego w dniu 30 kwietnia br. poseł Jan Frankowski i prosił obecnych w sekretariacie pracowników: Jadwigę Bobrownicką i Irenę Witwicką o otwarcie jego gabinetu. Wyżej wymienione oświadczyły, że gabinet jego jest zamknięty na klucz. Wówczas poseł Frankowski zarządził poszukiwanie klucza, co wyżej wymienione uczyniły z ujemnym rezultatem. Na prośbę posła Frankowskiego kol. Bobrownicka i kol. Malarecki udali się na poszukiwanie jakiegokolwiek członka zarządu. Po obejściu całego biura okazało się, że żadnego członka zarządu nie było, mimo że czas urzędowania się rozpoczął. Wobec bezskuteczności możliwości załatwienia tej sprawy poseł Frankowski polecił ob. Nosarzewskiemu otwarcie drzwi przez pchnięcie, co też bez większego wysiłku i uszkodzenia drzwi nastąpiło. Na powyższą okoliczność niżej wymienieni składają podpisy: Warszawa, dnia 30 kwietnia 1968 r. (–) Jan Frankowski, J[adwiga] Bobrownicka, J[ózef] Nosarzewski, T[adeusz] Malarecki, I[rena] Witwicka”.

Następnie zakomunikowałem na piśmie wiceprezesowi Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego w obecności całego zarządu, że z dniem dzisiejszym, tj. 30 kwietnia

1968 r., rozpoczynam urzędowanie, w związku z tym wygasają jego prawa jako urzędującego wiceprezesa.

W czasie urzędowania w dniu 30 kwietnia [19]68 r. podjąłem następujące decyzje:

1. Wydałem polecenie inspektorowi kontroli wewnętrznej przeprowadzenia kontroli działalności finansowej stowarzyszenia za okres mojej nieobecności;

2. Wydałem polecenie głównemu księgowemu w sprawie obligatoryjności mojego podpisu obok podpisów innych członków Zarządu Głównego ChSS na wszystkich dyspozycjach finansowych;

3. Wydałem polecenie naczelnemu dyrektorowi Ars Christiana – dyr[ektorowi] K. Groszkowskiemu, aby wszystkie wypłaty na rzecz stowarzyszenia odbywały się jedynie w drodze przelewu na rachunek stowarzyszenia, tak jak to przewidują obowiązujące dotychczas przepisy.

4. W dniu 2 maja br. zamierzałem kontynuować urzędowanie w lokalu Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego. O trudnościach związanych z dostaniem się do lokalu, w którym poprzednio już zmieniono zamki, podaję cytowany w całości protokół podpisany przez dr. Jana Frankowskiego i red[aktora] Wojciecha Kostkiewicza: „Dnia 2 maja 1968 r. o godz. 9.35 zjawiłem się w lokalu Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego przy al. 1. Armii WP nr 3, zastając drzwi wejściowe zamknięte na zasuwę. Zadzwoiłem do drzwi, na co męski głos zapytał się: «kto tam?». Odpowiedziałem: «prezes Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego». Tenże sam głos oświadczył przez zamknięte drzwi, że ma zakaz wpuszczania mnie do lokalu, stwierdzając, że nie jestem prezesem ChSS. Na pytanie, kto ze mną rozmawia, odmówił podania swego nazwiska”.

5. Jednocześnie koledzy z Zarządu Głównego ChSS rozpoczęli kolportować pogłoski, że znajduję się w osamotnieniu, że nie mam zaufania załogi itd. W związku z tym zwołałem zebranie w dniu 2 maja br. z załogą centrali Ars Christiana (w tym część członków ChSS), podczas którego przeprowadziłem tajne głosowanie nad wotum zaufania wobec mojej osoby. Na 80 biorących udział w zebraniu – 76 udzieliło mi wotum zaufania, 2 osoby nie udzieliły, natomiast 2 włożyły białe kartki, co oznacza, że wstrzymały się od zajęcia stanowiska. Analogiczne spotkanie przeprowadziłem z załogą niektórych zakładów w Częstochowie w dniu 3 maja 1968 r. W zakładzie nr 5 Ars Christiana na 53 osoby głosujące – 51 udzieliło mi wotum zaufania, 2 osoby natomiast musiały opuścić salę z przyczyn służbowych i nie wzięły udziału w głosowaniu. Natomiast na spotkaniu z załogą zakładów nr 4, 7, 9 Ars Christiana w Częstochowie na 61 obecnych pracowników – 55 udzieliło mi wotum zaufania, 2 osoby nie udzieliły mi tego oraz 4 osoby wstrzymały się od głosowania. W zakładzie nr 5 wypowiedziała się również na ten temat druga zmiana pracowników. Na 15 głosujących 14 udzieliło mi wotum zaufania, 1 osoba zaś wstrzymała się od głosu. W zakładzie nr 3 na 25 pracowników wszyscy jednogłośnie wypowiedzieli się za wotum zaufania dla mnie, natomiast w zakładzie nr 11 na 28 głosujących – 27 wypowiedziało się za wotum zaufania, 1 natomiast osoba wstrzymała się od głosu. Głosowanie we wszystkich zakładach przeprowadzono w sposób tajny. Obliczenie głosów przeprowadziła specjalna komisja, w której udział brali przedstawiciele rady zakładowej oraz mężowie zaufania.

6. W dniu 3 maja br. wręczono mi uchwałę Zarządu Głównego ChSS następującej treści: „Ze względu na działalność na szkodę Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego – Zarząd Główny ChSS na mocy § 11 statutu jednogłośnie wykluczył ob. po-

sła dr. Jana Frankowskiego z grona członków Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego, co jest jednoznaczne z niemożnością piastowania przez niego jakiegokolwiek mandatu w stowarzyszeniu”.

Pragnę w tej sytuacji zaznaczyć, że z dniem 30 kwietnia br., to jest z chwilą rozpoczęcia urzędowania, wszelkie zebrania Zarządu Głównego ChSS zgodnie z § 22 statutu ChSS może zwoływać jedynie prezes ChSS. Zebrania zarządu zwoływane niezgodnie ze statutem nie są zebraniem zarządu, a uchwały podejmowane nie są ważne, podobnie jak i wcześniejsze decyzje zarządu, które w jawny sposób gwałcą przepisy statutu ChSS. Do tych ostatnich zaliczyć m.in. należy uchwałę zarządu ChSS przekwalifikującą 12 członków nadzwyczajnych za to jedynie, że głosowali za zgłoszoną przez jednego z kolegów poprawką do przedstawionej przez zarząd oddziału rezolucji.

W związku z podejmowanymi przez Zarząd Główny ChSS uchwałami, które są niezgodne ze statutem, normami prawnymi i zasadami właściwej gospodarki finansowej oraz zasadami współżycia społecznego, podjąłem następujące kroki:

1. W dniu 8 V [19]68 r. odbyłem dłuższą rozmowę z prokuratorem generalnym PRL ob. Kazimierzem Kosztirką i złożyłem mu pismo z wnioskiem o zbadanie legalności podjętych w stosunku do mnie uchwał przez pozostałych w zarządzie ChSS kolegów.

2. W Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy – Urząd Spraw Wewnętrznych Wydział Społeczno-Administracyjny – złożyłem w dniu 8 maja br. wniosek o zbadanie legalności podjętych w stosunku do mnie uchwał przez pozostałych w zarządzie kolegów.

3. W dniu 8 maja br. odbyłem rozmowę z ob. Czesławem Wycechem, marszałkiem Sejmu [PRL], i złożyłem wniosek, aby zgodnie z § 30 regulaminu Sejmu PRL – Sejm [PRL] wyraził zgodę na wystąpienie przeciwko posłom Zygmunutowi Filipowiczowi i Januszowi Makowskiemu na drogę sądową, ponieważ wyżej wymienieni jako członkowie Zarządu Głównego ChSS w piśmie z dnia 3 maja 1968 r. skierowanym do jednostek organizacyjnych ChSS m.in. stwierdzili, co następuje: „Stan zdrowia psychicznego, nerwowego posła Frankowskiego budzi poważne obawy – dowodem tego jest wtargnięcie w dniu 30 kwietnia br. siłą z wyłamaniem drzwi do lokalu stowarzyszenia (Marszałkowska 4) – z materacem, pościelą i oświadczeniem, że «będę tu mieszkał, jadł i nocował»”.

Powyższe stwierdzenie jest zniesławieniem podlegającym karze przewidzianej przez obowiązujący kodeks karny, bowiem podrywa moje zaufanie publiczne oraz moje stanowisko.

4. Zawieszając kol. kol. Andrzeja Jarońskiego, głównego księgowego, i Tadeusza Malareckiego, inspektora kontroli wewnętrznej, koledzy będący członkami zarządu głównego, którzy to uczynili, sami dali dowód, że nie życzą sobie zachowania przewidzianego zarówno przez normy państwowe, jak i normy wewnętrzne ładu i porządku, jeśli chodzi o gospodarkę stowarzyszenia. W porozumieniu z wyżej wymienionymi kolegami złożyłem w dniu dzisiejszym w Najwyższej Izbie Kontroli na ręce jednego z wiceprezesów podpisane przez nich pismo zawierające zarzuty odnośnie braku gospodarności i nieprzestrzegania pokontrolnych zaleceń NIK, która przeprowadziła kontrolę stowarzyszenia w końcu ubiegłego roku.

Dochodzą mnie słuchy, że koledzy, którzy pod przewodnictwem wiceprezesa Zygmunta Filipowicza uzurpowali sobie władzę w stowarzyszeniu, zamierzają zmienić dotychczas obowiązujący system wyborczy i najbliższe walne zebranie ChSS ma się

składać z delegatów, a nie, jak było dotychczas, z udziałem wszystkich zwyczajnych członków stowarzyszenia. Zdaniem moim byłby to duży błąd, gdyby do tego doszło, gdyż właśnie konieczność scementowania i zmanifestowania naszej jedności wymaga, aby wszyscy zwyczajni członkowie zjawili się na walnym zgromadzeniu, a nie delegaci, i wybrali w tajnym głosowaniu takie władze, do których mają pełne zaufanie. Apeluję do was, abyście wśród członków stowarzyszenia szerzyli i popierali ten postulat i nie dali się omamić różnym delegatom z Warszawy. Żądajcie w takich wypadkach przeprowadzania tajnego głosowania nad wszystkimi wnioskami, które wam na posiedzeniu oddziałów przedstawia. Proście o postawienie takiego wniosku przez tego spośród członków ChSS, który nie jest zatrudniony ani w ChSS, ani w Ars Christiana, gdyż jak to dowodzi praktyka warszawska, odważni ludzie są potem szykanowani za swoje niezależne stanowisko.

Informując o powyższych krokach, czuję się zobowiązany wyrazić swoją nadzieję i ufność, że dojdzie w najbliższej przyszłości do mediacji między pozostałymi członkami Zarządu Głównego Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego, w wyniku której nastąpi dalsze pogłębienie jedności naszych szeregów i dalszy rozwój stowarzyszenia. Obecna sytuacja – trzeba z przykrością stwierdzić – tej jedności nie sprzyja. Ale wierzymy, że dobro organizacji weźmie górę nad wszelkimi kontrowersjami u pewnych kolegów, które legły u podstaw dzisiejszej trudnej sytuacji stowarzyszenia.

Na zakończenie – proszę, piszcie i przesyłajcie swoje uwagi do mnie pod adresem: dr Jan Frankowski – poseł na Sejm [PRL], Warszawa, ul. [...].

Założyciel i prezes
Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego
dr Jan Frankowski
Poseł na Sejm PRL

Warszawa, dnia 11 maja 1968 r.

Źródło: AIPN, 00231/231, t. 2, k. 173–178, mps.

1968 maj 12, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW wraz z załącznikiem dotycząca opracowania Mariana Rogowskiego pt. „Wygrałem z Hitlerem”

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 166/^a2^a/68

Warszawa, dn. ^a12^a maja 1968 r.
Tajne

Informacja

dot. rozpowszechniania antypolskiego opracowania Mariana Rogowskiego
pt. „Wygrałem z Hitlerem”

W związku z uzyskaną informacją, że w środowisku dziennikarskim na terenie Warszawy kolportowane jest antypolskie opracowanie zamieszkałego obecnie w NRF Mariana Rogowskiego pt. „Wygrałem z Hitlerem”, oraz w wyniku wszczętego w tej sprawie śledztwa w dniu 17 kwietnia br. aresztowano Mieczysława Martulę, dziennikarza redakcji „Expressu Wieczornego”.

Kolportowane opracowanie zawiera insynuacje, że w czasie okupacji Polacy współdziałali z Niemcami w wyniszczaniu Żydów, tropiąc ich dla pieniędzy i z rasowej nienawiści. Zamierzając nadać temu materiałowi wartość dokumentalną, autor Marian Rogowski – jak wynika z zakwestionowanych u Martuli dokumentów i korespondencji – fałszował dokumenty (dokonał fotokopii druków z okresu hitlerowskiego, na których przedtem wpisał na maszynie nazwiska oraz sfałszował podpisy), które pośrednio miały potwierdzić autentyczność wydarzeń przedstawionych w opracowaniu.

Zatrzymany Mieczysław Martula (brat M[ariana] Rogowskiego i J[erzego] Prutkowskiego) już w roku 1966 otrzymywał z NRF części tego opracowania, do których wносił poprawki. W listopadzie tegoż roku dał materiał do przepisania w kilku egzemplarzach maszynistce „Expressu Wieczornego” Janinie Kwiatkowskiej. Mimo iż – jak sam zeznał – miał o nim negatywną opinię, zwrócił się do swego znajomego, pracującego obecnie w Wydawnictwie Radia i Telewizji w Warszawie, redaktora Jerzego Łañcuta¹ o pomoc

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ **Łañcut Dagobert Jerzy** (ur. 1917 według dokumentów z akt osobowych funkcjonariusza, 1918 według wniosku o wydanie dowodu osobistego z 21 I 1963), ppłk/szer. Inżynier architekt. Absolwent Instytutu Architektury w Paryżu (1939), pracownik biura projektów we Lwowie (V–IX 1939), wcielony do Armii Czerwonej (XII 1939), absolwent Szkoły Oficerskiej Artylerii (1941), oficer na Froncie Południowym i Zachodnim, ranny (1942), oficer 1. Korpusu PSZ w ZSRR, AP w ZSRR, WP: zastępca szefa sztabu (X 1943–IV 1944), szef sztabu 2. pal 2. DP (IV 1944–II 1945), szef sztabu 23. pal 6. DP (II 1945–VII 1945), zwolniony z wojska, skierowany do MBP (VIII 1945), zastępca dyrektora (IX 1945), dyrektor Departamentu Więziennictwa i Obozów MBP (IX 1945–XI 1946), zwolniony ze służby, aresztowany (XI 1946), wyrokiem WSR w Warszawie (30 VI 1947) skazany na 8 lat więzienia za nadużycia (z art. 187 kk i 149 kk WP), więziony, zwolniony (1953), dziennikarz tygodnika „Żołnierz Polski”, kierownik działu zagranicznego Agencji Robotniczej, dziennikarz agencji „Interpress”, pracownik Wydawnictwa Radia i Telewizji. Według notatki opracowanej w Departamencie III MSW (VII 1967) „w czasie agresji Izraela na kraje arabskie” J.D. Łañcut „wyrażał swój podziw dla armii izraelskiej”, stwierdzając: „Teraz Żydzi pokazali, czym są i na co ich stać na Bliskim Wschodzie. Izrael walczy o słuszną sprawę, a armia izraelska dawno by już dotarła do

w wydaniu go w Polsce w formie książkowej, a reżyserowi Jerzemu Hoffmanowi² przekazał maszynopis w celu zorientowania się o możliwości adaptacji filmowej.

Jerzy Łañcut zeznał, że zwracał się do Wydawnictwa Łódzkiego w sprawie ewentualnego wydania książki, co potwierdził sekretarz tego wydawnictwa Tadeusz Jaskuła, który otrzymany od Łañcuta egz. maszynopisu przeczytał, a następnie przedstawił dyrektorowi Aleksandrowi Postołowowi do zaopiniowania. Po miesiącu Jaskuła zwrócił Łañcutowi maszynopis, oświadczając, iż nie nadaje się do publikacji ze względów politycznych.

Ponadto z fragmentami tego opracowania Martuła zapoznał swoich znajomych: Mirę Karpińską – redaktora „Forum”, Leona Bielskiego, Wiesława Gruszeckiego, Czesława Kubika – redaktorów „Expressu Wieczornego”, oraz swego brata Józefa Prutkowskiego, który zaprzecza temu, twierdząc, że zapoznał się z maszynopisem dopiero w 1967 roku w czasie wizyty u brata w NRF.

Należy podkreślić, że zarówno w czasie rewizji, jak i w czasie przesłuchania Józef Prutkowski zachowywał się w sposób arogancki i groził, że szeroko opíše tę sprawę i będzie interweniował u „wysoko postawionych osób”.

Bliższe dane o Martuli, jego braciach i niektórych kontaktach w załączniku.

Oprac. J.S.
Dyrektor Departamentu

Załącznik nr 1

Załącznik do Informacji nr 166/68

1. Martuła Mieczysław (poprzednio Nacht Emanuel), s. Leona i Felicji Feinkuchen (innym razem podaje się za syna Karola i Marii Lewandowskiej), ur. 31 sierpnia 1926 r. we Lwowie, redaktor „Expressu Wieczornego”, zam. w Warszawie przy [...].

Okres okupacji spędził we Lwowie i Rumunii. W latach 1947–[19]54 służył w wojsku, pracując jako dziennikarz. Od roku 1954 zatrudniony w „Expressie Wieczornym”. Był kilkakrotnie karany partyjnie [...].

W przeszłości pozostawał w przyjacielskich stosunkach z Endlerem, b[yłym] sekretarzem POP w redakcji „Expressu Wieczornego”, który w 1957 r. zbiegł do Szwecji. W połowie 1967 r. przebywał prywatnie w NRF u swego brata Mariana Rogowskiego.

2. Prutkowski Józef (poprzednio Nacht), syn Leona i Felicji Feinkuchen (poprzednio Giurkiewicz; podaje też nazwisko matki Turkowska i Rafałowska oraz imię Maria), ur. 18 stycznia 1915 r. w Rumunii, literat, wykształcenie średnie, zam. w Warszawie przy [...].

Kairu, gdyby nie złom w postaci sprzętu radzieckiego, który tarasuje jej przejście”. AIPN, 0193/3061, Akta osobowe funkcjonariusza; AIPN, 0296/254, t. 3, k. 13; AIPN, 0952/104, k. 1–2; AIPN, 0722/1, t. 2, k. 26–44.

² **Hoffman Jerzy** (ur. 1932). Reżyser filmowy. Absolwent Wszeczwiązkowego Państwowego Instytutu Kinematografii w Moskwie (1955), debiutował filmem dokumentalnym „Chuligani” (1955) zrealizowanym wraz z Edwardem Skórzewskim (razem zrealizowali 27 filmów dokumentalnych i wspólny debiut fabularny „Gangsterzy i filantropi” 1962), wiceprezes ZG SFP (1983–1987), członek Komitetu Kinematografii (1987–1989), kierownik artystyczny Zespołu Filmowego „Zodiak” (1980–1997), współwłaściciel spółki „Zodiak Jerzy Hoffman Production” (od 1997), reżyser m.in. filmów „Prawo i pięść” (1964), „Pan Wołodyjowski” (1969), „Potop” (1974), „Do krwi ostatniej” (1978), „Ogniem i mieczem” (1999).

Posiada rozległe kontakty w środowisku literackim wśród wydawców i osób wojskowych, głównie pochodzenia żydowskiego. Stosunki w PRL traktuje z ironią, przedstawiając się za „ideowego komunistę stojącego w opozycji do polityki rządu PRL”.

Reprezentuje proizraelskie poglądy, co wyraża się w solidaryzowaniu się z agresją Izraela na Bliskim Wschodzie, krytyce naszych władz za ich stosunek do wystąpień studentów i [za] usuwanie osób narodowości żydowskiej ze stanowisk.

3. Rogowski Marian, s. Karola i Marii, ur. 22 października 1916 r. we Lwowie, obywatel Izraela, dziennikarz, zam. we Frankfurcie n. Menem [...].

Do 1957 r. przebywał w Polsce, zajmując szereg odpowiedzialnych stanowisk w WP oraz w resorcie łączności i kultury fizycznej. W 1957 r. wyemigrował do Izraela, a następnie osiedlił się w NRF.

Według niesprawdzonych danych jest członkiem izraelskiej partii MAPAJ.

4. Hoffman Jerzy Julian, s. Zygmunta i Marii Szelkes, ur. 15 marca 1932 r. w Krakowie, reżyser filmowy, zam. w Warszawie przy ul. [...].

Do 1960 r. aktywny kontakt pracowników ambasady Izraela. Z racji wykonywanego zawodu jego otoczenie rekrutuje się z grona reżyserów filmowych, scenarzystów oraz aktorów (Wajda, Bossak, Nasfeter, Skórzewski, artyści Teatru Żydowskiego).

5. Łańcut Jerzy, s. Maksymiliana i Sabiny, ur. 20 sierpnia 1918 r. we Lwowie, prac[ownik] Wydawnictwa Radia i Telewizji w Warszawie, zam. przy ul. [...].

Posiada zagmatwaną i dotąd niewyjaśnioną przeszłość (różne sprzeczne dane na temat studiów, przebiegu służby wojskowej itp.). Według oświadczenia dwóch osób członków bojówki syjonistycznej, tzw. Związku Rygoryzantów we Lwowie, aktywnie zwalczający lewicową działalność wśród studentów³. Od 1945 r. dyrektor Dep[artamentu] Więziennictwa i Obozów b[yłego] MBP. W 1946 r. aresztowany i skazany na 8 lat więzienia z art. 187 kk i 149 kk WP.

Ostatnio pracował w „Interpressie”, skąd został zwolniony za zdecydowanie proizraelskie stanowisko i manifestowanie radości z powodu zwycięstw Izraela.

Źródło: AIPN, 1062/35, t. 12, k. 161–164, mps.

³ Wspomniana informacja znalazła się w oświadczeniach dwóch świadków (X 1945) uzyskanych przez UB w związku z przeprowadzaniem wobec Jerzego Dagoberta Łańcuta kontroli specjalnej. W rzeczywistości doszło do pomyłki i przypisania mu czynów brata (ur. 1921) studiującego na UJK we Lwowie. AIPN, 0193/3061.

1968 maj 13, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta sto-
lecznej MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia 13 maja 1968 roku

Tajne

aa

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy

Wśród studentów Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego rozeszła się pogłoska – rozpowszechniana przez studenta II roku Edwarda **Józefowicza** – że władze czechosłowackie gwarantują umożliwienie studiów na swych uczelniach tym wszystkim studentom, którzy za udział w wypadkach marcowych zostali wydaleny z polskich uczelni. Równocześnie ten sam student informuje, że „źródła tej pogłoski należy szukać wśród tych sił, które doprowadziły do zmian w CSRS i dążyły do zmian w Polsce”.

Z niepotwierdzonej informacji wynika, że jeden ze studentów Uniwersytetu Warszawskiego zamierza przystąpić do organizowania zbierania podpisów wśród studentów pod petycją popierającą działalność studentów czechosłowackich. Uzyskana informacja znajduje się w toku sprawdzania.

Przedmiotem szerokiej dyskusji wśród zespołu Teatru Polskiego jest fakt złożenia przez dyrektora **Kreczmara** rezygnacji z zajmowanego stanowiska. **Kreczmar** wypowiada się, że zamiar taki posiadał już od dawna, ponieważ „nie odpowiada mi prowadzenie teatru dyspozycyjnego, z repertuarem ułożonym zgodnie z kalendarzem państwowych rocznic i wydarzeń okolicznościowych”. Stanowisko zajęte przez **Kreczmara** znalazło poparcie ze strony **Wollejki** i **Niny Andrycz**. Ta ostatnia wypowiada się, że użyje wszystkich swych wpływów i nie dopuści do odejścia **Kreczmara**. **Andrycz** uważa, że „obecnie dzieją się straszne rzeczy – zdejmuje się ze stanowisk porządnych i utalentowanych ludzi, a na ich miejsce daje się jakieś indywidua z plebsu”.

W Warszawskiej Fabryce Pomp, na Wydziale Montażowym W-3, zanotowano przejawy niezadowolenia wśród robotników na skutek ciągłych przestojów produkcyjnych. Przestoje w pracy wynikają z braku części potrzebnych do montażu całych zestawów pompowych. W związku z przestojami pracownicy wyrażają zaniepokojenie możliwością zmniejszenia się zarobków.

Podobne nastroje zanotowano wśród pracowników Wydziału Montażowego TP-9 w Zakładach Wytwórczych Urządzeń Telefonicznych im. Komuny Paryskiej. Robotnicy zatrudnieni w tym wydziale wskazują, że na skutek przestojów produkcyjnych ich zarobki zmniejszają się. Szczególne niezadowolenie wykazują kobiety – lutowaczki, które tracą na przestojach ok. 50 proc. zarobków.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

W dniu 12 bm. w kościołach warszawskich odczytywano „Komunikat do wiernych w sprawie budownictwa sakralnego w archidiecezji warszawskiej”. Komunikat nie był odczytywany w kościele oo. Kapucynów i w kościele pw. św. Barbary. W tym ostatnim ks. **Bernard** wygłosił kazanie, w którym wskazywał, że obecnie buduje się wiele nowych osiedli, a nie buduje kościołów.

W kościele oo. Franciszkanów w nabożeństwie dla młodzieży uczestniczyło 10 harcerzy w strojach organizacyjnych i z proporcem. W czasie mszy jeden z nich odczytał wezwanie do modlitwy za papieża, prymasa, harcerzy i młodzież.

Uzyskano informacje, że w dniu 28 kwietnia br. superior domu zakonnego oo. Jezuitów w Warszawie przy ul. Narbutta 21 o. Sęk zaprosił na obiad posła **Lubieńskiego** z klubu poselskiego „Znak”. Podczas obiadu **Lubieński** informował księży o przebiegu ostatniej sesji sejmowej. Mówił, że wszyscy posłowie, którzy atakowali „Znak”, robili to w bardzo kulturalny sposób, a w kularach wielu z nich składało mu gratulacje za właściwą postawę jako posła o odmiennej ideologii.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do I sekretarza KW PZPR informacje odnośnie **Leona Szela** – przewodniczącego Warszawskiego Oddziału Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce. Wymieniony nie ukrywa swych wrogich, proizraelskich poglądów politycznych. W roku 1958, będąc pracownikiem Poselstwa Polskiego w Islandii, zwrócił się do tamtejszych władz o udzielenie mu azylu politycznego^b.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 0746/3, k. 642–644, mps.

^b Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętką o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.

1968 maj 13, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego

Tajne^a
Nr 348/68
z dnia 13 V 1968 r.
godzina 15.40

Centralne Stanowisko Kierowania
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych^b

Meldunek nr 87/68
dot. aktualnej sytuacji na terenie woj. warszawskiego

Wydarzenia polityczne w Czechosłowacji znajdują się nadal w centrum uwagi społeczeństwa woj. warszawskiego. Świadczą o tym liczne wypowiedzi i komentarze w różnych środowiskach i grupach społecznych. I tak:

– pracownicy IBJ w Świerku, nawiązując do wewnętrznej sytuacji politycznej w Czechosłowacji, wypowiadają się, iż syjoniści rozrabiają nie tylko w Polsce, ale również w Czechosłowacji. Część dyskutantów wyraża obawę, czy Czesi zdołają uporać się z syjonizmem, który jest zaprzeczany NRF;

– adwokaci warszawscy (Barański, Bratling i Wysokiński) wyrażają pogląd, iż aktualna sytuacja polityczna w Czechosłowacji jest następstwem występujących w tym kraju od dłuższego czasu trudności ekonomicznych. Obecnie – zdaniem ich – do głosu doszły elementy prozachodnie, które starają się zwekslować politykę gospodarczą na tory współpracy ze Stanami Zjednoczonymi i NRF, licząc na pomoc ze strony tych państw. Jednocześnie istniejąca sytuacja, w przekonaniu tych adwokatów, spowodowana jest atakiem ze strony międzynarodowych kół imperialistycznych, które chcą rozbić nasz obóz od wewnątrz. Według ich oceny przebieg wypadków w Czechosłowacji świadczy o słabości i braku wewnętrznej spójności obozu socjalistycznego oraz rysach w układzie wojskowym paktu warszawskiego. Liczą się oni z możliwością, iż władza w Czechosłowacji zostanie całkowicie opanowana przez syjonistów;

– środowisko nauczycielskie w Gąbinie, pow. Gostynin, ocenia, iż do powstania trudnej sytuacji politycznej w Czechosłowacji przyczyniła się głównie młoda inteligencja, wyrosła za czasów władzy ludowej. Porównując wydarzenia w Czechosłowacji do wydarzeń marcowych w Polsce, nauczyciele podkreślają, że u nas młodzi inżynierowie i magistrowie stawiani na stanowiska otrzymują natychmiast mieszkania z wygodami,

^a Powyżej z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 4788, datą: 13 V [19]68 [r:], godziną: 17.55 oraz miejscem nadania: W[arsza]-wa woj.

^b Poniżej dopisano odręcznie: dyrektor Dep[artamentu] III MSW.

podczas gdy klasa robotnicza, do której w pierwszym rzędzie zwróciła się partia o pomoc w czasie wypadków warszawskich, mieszka w większości przypadków w trudnych warunkach lokalowych i nikt jej nie przychodzi z pomocą. W konkluzji wyrażali pogląd, iż zarówno w Polsce, jak i w Czechosłowacji brak jest „twardej ręki”, która potrafiłaby utrzymać porządek;

– na terenie pow. Grodzisk Maz[owiecki] wśród załóg zakładów przemysłowych notuje się wypowiedzi, iż wszystkie czołowe stanowiska partyjne i państwowe w Czechosłowacji zostały opanowane przez Żydów, którzy starają się oderwać CSRS od obozu socjalistycznego. Dyskutanci podkreślają, iż do podobnej sytuacji mogłoby dojść i w naszym kraju, gdyby władze nie podjęły odpowiednich kroków przeciwdziałania. Część robotników wyraża obawy, czy proces rozliczenia ludzi, którzy ujawnili swoje prosyjonistyczne i rewizjonistyczne oblicze, nie zakończy się u nas tylko na tzw. dołach. Rolnicy w tym powiecie nie wykazują większego zainteresowania omawianymi wyżej problemami. Niemniej część z nich jest zaniepokojona rozwojem sytuacji wewnętrznej w Czechosłowacji, uważając, iż może ona doprowadzić do wybuchu konfliktu zbrojnego. Z wypowiedzi księży, jak np. ks. Jana Kołodziejkiego i ks. Władysława Wąsiaka, wynika, iż wypadki w Czechosłowacji traktują oni jako przejaw załamania się władzy komunistycznej, co może w konsekwencji przynieść poprawę sytuacji dla Kościoła katolickiego. Nadmienia się, iż ci wysłuchują systematycznie audycji Radia Wolna Europa i są znani ze swej negatywnej postawy wobec PRL;

– robotnicy Woj[ewódzkiego] Przedsiębiorstwa Hurtu Spożywczego i zakładów „Karo” w Siedlcach wyrażają zdziwienie, iż nasza prasa, radio i telewizja nie podają informacji na temat kształtowania się sytuacji politycznej w Czechosłowacji;

– na terenie Grójca zarejestrowano wypowiedzi mec. Konrada Lorenca, pracownika miejscowego zespołu adwokackiego, który komentując wydarzenia w Czechosłowacji, oświadczył, że Czechom nie można wierzyć, ponieważ są nastawieni proniemiecko. Na dowód tego podawał przykład, iż turyści z Polski, jeżeli chcą być uprzejmie obsłużeni w Czechosłowacji, muszą używać języka niemieckiego, gdyż Czesi do Polaków ustosunkowani są raczej nieprzychylnie. W dalszych wypowiedziach wymieniony podkreślał konieczność pogłębienia przez Polskę przyjaźni z ZSRR;

– dnia 12 V 1968 r. w Grójcu odbyły się tradycyjne imprezy kulturalne z okazji tzw. święta kwitnącej jabłoni, w których udział wzięło około 10 tys. osób z terenu miasta i powiatu grójeckiego oraz przyjezdnych z Warszawy. Imprezy te miały przebieg spokojny. Nie notowano żadnych wrogich wystąpień bądź faktów zakłócenia porządku publicznego. Wśród przyjezdnych, na uroczystości znajdował się pracownik Ambasady USA w Warszawie Monbbson Joach^c, który przybył do Grójca samochodem [o numerze rejestracyjnym] WZ-3017 wraz z żoną i 12-letnim synem i robił zdjęcia występujących zespołów artystycznych.

I z[astęp]ca komendanta wojewódzkiego MO
ds. Sł[użby] Bezp[ieczeństwa] w Warszawie
płk Jastrzębski

^c Tak w oryginale. Prawdopodobnie błędny zapis imienia i nazwiska.

Zaszyfrował: Kurman, dnia 13 V 1968 r., godz. 17.55
Rozszyfrował: Bielawski¹

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 237–239, mps.

¹ **Bielawski Wacław** (ur. 1928), kpt./ppłk. Absolwent szkoły zawodowej, mechanik (1947), absolwent szkoły górniczej w Zabrze (1948), górnik kopalni „Knurów” (1948–1949). Od maja 1949 r. żołnierz WOP; od października 1949 r. do września 1950 r. słuchacz Oficerskiej Szkoły Piechoty nr 1; od października 1950 r. oficer Lubuskiej Brygady WOP; od maja 1951 r. referent Wydziału Ogólnego Biura Wojskowego MBP; od grudnia 1951 r. referent Wydziału II, od kwietnia 1953 r. referent Samodzielnej Sekcji Wizowo-Konsularnej Biura Paszportów Zagranicznych MBP; od lipca 1954 r. dyżurny pomocnik Komendantury MBP; od listopada 1954 r. referent Sekcji 2 Wydziału II Biura „C” MBP; od grudnia 1954 r. szyfrant Biura „C” MBP; od kwietnia 1955 r. referent Biura „A” KdsBP; od października 1955 r. referent, od kwietnia 1956 r. oficer techniki operacyjnej Departamentu I KdsBP (od września 1955 do września 1956 szyfrant w Ambasadzie PRL w Pekinie); od października 1956 r. oficer techniki operacyjnej Biura „A” KdsBP/MSW; od stycznia 1958 r. oficer techniki operacyjnej Samodzielnej Sekcji „A”, od lipca 1958 r. Sekcji 2 Wydziału III, od września 1958 r. Sekcji 1 Wydziału III, od lipca 1960 r. Samodzielnej Sekcji „A” Biura „A” MSW (od sierpnia 1960 Grupy „Z”, szyfrant w Ambasadzie PRL w Ułan Bator; w 1960 absolwent X LO dla Pracujących w Warszawie); od czerwca 1961 r. oficer techniki operacyjnej, od kwietnia 1967 r. oficer Sekcji 1 Wydziału I Biura „A” MSW (w grudniu 1963 ukończył przeszkolenie z zakresu szkoły oficerskiej SB MSW); od lipca 1971 r. inspektor Wydziału I Inspektoratu Operacyjnego KG MO; od września 1973 r. inspektor Wydziału Ogólnego Departamentu Zdrowia i Spraw Socjalnych MSW; w maju 1980 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0218/1687, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 maj 14, Warszawa – Analiza sytuacji w środowisku literackim dokonana przez źródło ps. „33”

^aTzw. wydarzenia marcowe są dla środowiska literackiego zupełnym szokiem – w sensie reakcji politycznej, jaką one wywołały. Nikt – chyba naprawdę nikt – nie przypuszczał, że przebieg wydarzeń mógł się tak obrócić – o 180 stopni. Nikt nie przypuszczał, że mogą być takie konsekwencje. W zasadzie wszyscy podpisujący list o zwołanie zebrania w sprawie „Dziadów” chcieli manifestacji środowiska przeciw – głównie – nadczynnościom cenzury, która istotnie na przełomie roku „nadojadła” pisarzom bardzo poważnie. Panowała powszechna opinia, iż działanie cenzury już nie ma sensu – w tym stopniu – już jest dokuczliwe i skierowane przeciwko normalnemu pożytecznemu funkcjonowaniu literatury. I cenzura była jedynym wspólnym mianownikiem tej grupy podpisujących. Co do reszty już były poważne różnice. Gdyby zebranie miało przebieg zwyczajnej dyskusji nad cenzurą, one by się ujawniły: były np. poważne różnice dotyczące samego tematu „Dziadów”. Gdy jednych pisarzy – np. Wojeńską – oburzał fakt głębokich cięć i modyfikacji interpretatorskich Dejmka – to innych pisarzy – np. Koźniewskiego – oburzał fakt zdjęcia tak „antymickiewiczowskich” „Dziadów”. Różnice były zresztą i inne – i cykl zebrań, głównie partyjnych, poprzedzających „29 lutego” ujawnił te różnice. Jedni uważali, że demonstracje na „Dziadach” nie były niczym nadzwyczajnym, nie miały charakteru antyradzieckiego (Lisiecka, Braun, Mandalian), inni uważali, że demonstracje były antyradzieckie, reprezentowały w najlepszym razie głupotę, w najgorszym świadome antyrządowe działanie. Panowała jednak zgoda, iż należało te demonstracje przetrzymać, przeczekać, zlekceważyć, a widownia by się uspokoiła, gdyż demonstracje te podniecane były wiadomościami urojonymi i prawdziwymi o retorsjach w stosunku do przedstawienia. Tę różnicę podejść i postaw zdementował np. Koźniewski, gdy na zebraniu partyjnym powiedział, że manifestacje młodzieży można byłoby uciszyć nawet pałkami, a nie zakazywać przedstawienia. Wystąpienie K[oźniewskiego] wywołało ogromne oburzenie w środowisku, stało się źródłem anonimów itp. Natomiast tow. Kraśko, potępiając je, oświadczył, że „my pałek nie użyjemy...”. Stało się to niebawem faktem – i wśród pisarzy pamięć o tym zdaniu Kraśki jest b[ardzo] żywa. Raz po raz słyszy się głosy, że to zdanie zostanie przy okazji przypomniane jako jeszcze jedna deklaracja bez pokrycia.

To wszystko jednak nie zapowiadało tego, co stanie się potem. Nawet i to, że już przed zebraniem „29 lutego” ogół środowiska doskonale zdawał sobie sprawę, że będzie „polityczna rozróbka”, mówiono przecież o wystąpieniach Słonimskiego, Jasienicy, Andrzejewskiego. Zapowiadano wystąpienie Brandysa, który nie powiedział ani słowa jednego. Tak jak ani słowa nie powiedział Newerly i paru innych.

Jest charakterystyczne, że sala „29 lutego” tak negatywnie zareagowała na propozycję Mencwela, by uchwalić w rezolucji solidarność z młodzieżą akademicką, która „pierwsza ruszyła...” – jak to Mencwel sformułował w swym przemówieniu.

^a Powyżej z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: W[arsza]wa, 14 V [19]68 [r.].

O ile można mówić o dużej jednolitości literatów wobec działań cenzury, o tyle w stosunku do innych spraw środowisko było już zróżnicowane i bardzo wielu na sali w żadnym razie nie chciało generalnego ataku na rząd i partię. Było jednak zbyt mało aktywne, było wewnętrznie rozbrojone, aby wystąpić bardzo energicznie przeciw tamtej stronie.

Bardzo istotna jest analiza przyczyn, które działały w kierunku tej obojętności.

Sądzi wolno, iż działały dwie przyczyny.

a) Sprawa żydowska. Warszawskie środowisko literackie jest emanacją warszawskiej inteligencji lewicowej, liberalnej, jak inni nazywają – WSM-owskiej. I to środowisko było od czerwca ub.r. wyraźnie przerażone – i jest nadal, w stopniu jeszcze wyższym obecnie – odradzającym się antysemityzmem w masach, niehamowanym w dostateczny sposób przez partię, a nawet podniecanym przeróżnymi formami wystąpień propagandowych (o czym nieco dalej). Uważano w tym środowisku, że polityka wobec Izraela i Arabów nie powinna dotyczyć sprawy wewnętrznego stosunku do obywateli pochodzenia żydowskiego. Nie trzeba się o tym rozpisywać, ale sprawa żydowska jest w naszym społeczeństwie inteligentkim wyjątkowo obrzmiała i kompleksowa. Nie należy zapominać, że ton temu środowisku nadają pokolenia czterdziestoparolatków, którzy wychowali się w absolutnym potępieniu antysemityzmu, z punktu widzenia tak ideowego, jak [i] moralnego, że nieco starsze roczniki dochodziły na pozycje lewicowe nie tyle poprzez walkę klasową robotników, co poprzez walkę z endeckimi formami antysemityzmu. Ta sprawa waży nad wszystkim, co działo się i dzieje w środowisku literackim.

b) W przeszłości były zatargi pisarzy z polityką partii. List 34, sprawa Wańkowicza i inne. Z reguły kończyły się one sukcesem atakujących – wszelkie represje i retorsje były szybko tuszowane (szczególną formą okazała się historia Wańkowicza, o której do dziś mówi się w środowisku, wyrażając zdumienie, jak mogło dojść najpierw do takiego procesu, potem do takiej amnestii – nie trzeba było robić procesu, mówi się, jak radzili ostrożni), natomiast obrońców linii partyjnej czekało tylko moralne potępienie środowiska. Ludzie broniący linii partyjnej często też spotykali się z zarzutami, gdy zajmowali jakieś swoje, odrębne stanowisko.

I była trzecia sprawa, bardzo ważna. Podczas zebrań partyjnych poprzedzających „29 lutego” tow. Kraśko kładł nacisk, widąc to zresztą było w postępowaniu i propozycjach egzekutywy, by bardzo ostro odcinać się od ataków, samookreślać, a nie dążyć do porozumienia. Nie chciano łagodzić sprawy – co rozumiano wśród literatów w świetle wydarzeń późniejszych – a opinia większości, w każdym razie dużej części, środowiska (nawet partyjnego) była za łagodzeniem spraw, a nie za jej zaostrzeniem. W rezultacie wielu pisarzy partyjnych milczało, podporządkowując się dyrektywie POP.

Nawet spośród tych, jak np. Słonimski czy Jasienica, którzy mieli (wykazało śledztwo, że Jasienica) kontakty z akademikami, nikt nie sądził, że wydarzenia wybiegną poza jakieś wewnątrzstudenckie manifestacje.

Dlatego sprawy marcowe stały się szokiem. I dlatego dziś mówi się powszechnie, że zostały one po prostu wykorzystane, aby załatwić inne problemy polityczne w naszym kraju. Tak jak „Dziady” stały się pretekstem do krytyki partii i rządu ze strony pisarzy warszawskich, tak to z kolei stało się pretekstem do spowodowania działań, które już nic nie mają wspólnego ze sprawą literatów czy – nawet – z młodzieżą. Zwraca się przy tym uwagę, jak bardzo ojcowsko, łagodnie traktowana jest młodzież akademicka w wystąpieniach wszystkich polityków. Stale się słyszy, że jest doskonała, tylko obalamucona,

a przecież wśród młodzieży tej panuje nie tylko obalamucenie, ale szerzy się oczywista opozycja w stosunku do stosunków panujących w Polsce, opozycja wynikająca z fałszywej postawy politycznej zajętej przez poważną część tej młodzieży.

Choć przy każdej okazji każdy pisarz stale mówi, że „to i tak by się stało” – myśląc o represjach w stosunku do różnych ministrów, dyrektorów itp. – to jednak panuje *katzenjammer*, że stało się to z pretekstu literatów. Podobno tym faktem jest przerażony Słonimski, podobno przerażony jest Jasienica, który wygląda jak człowiek ciężko chorego. Z jednej strony reperkusje wydarzeń marcowych wzmagają krytycyzm wobec partii i rządu tych, którzy partię i rząd krytykowali, z drugiej strony rzuciły one cień przerażenia na całe środowisko, które nadal nie chce zaostriąć sytuacji i pragnie spokoju. Należy sądzić, że o ile środowisko warszawskich pisarzy chyba nie zmieniło w swej masie stanowiska swojego wobec wielu spraw – nadal pozostaje ono krytyczne – to jednak na bardzo długi okres czasu pisarze zrezygnowali z jakiegokolwiek bardziej manifestacyjnej działalności politycznej, publicznej. Będziemy świadkami milczących zebrań, będziemy świadkami milczącego uchylania się od sprawowania jakichkolwiek obowiązków i funkcji związkowych. Już teraz środowisko literackie przestaje dyskutować – zamyka się w swojej pracy książkowej, stronić będzie od publicystyki. Na czas bardzo długi, być może na kilka lat – jeżeli jakieś wydarzenia znowu nie ożywią tego środowiska – środowisko pisarzy zostało wyeliminowane z bieżącej areny politycznej Warszawy. Najbliższy zjazd pisarzy partyjnych być może dostarczy już pierwszych dowodów na poparcie tej tezy. Wygasać będzie kontrowersyjna aktywność polityczna warszawskiej organizacji pisarzy.

Czy będzie to za sobą pociągając dokonywane w milczeniu przewartościowywanie stosunku pisarzy do partii i rządu? Tak. Pod jednym warunkiem: pod warunkiem rzeczywistej liberalizacji cenzuralnej i to nie tylko jeżeli idzie o zasadnicze, wielkie tematy polityczne – to zawsze budziło mniejsze zastrzeżenia – ile w stosunku do słów, zdań itp., przesadnie podejrzliwego obstukiwania tekstu z każdej strony, mając na uwadze nie tylko jego zasadniczą wymowę, ale wymowę każdego nawet zdania. Cenzura działaczących będzie w kontekście całego życia twórczego. Jak układać się będą sprawy filmowe? Jakie filmy znajdą swą drogę na ekrany? Jak się będzie pisać o pisarzach? Jaki będzie klimat ogólny życia kulturalnego? Jak będzie wyglądać sprawa teatrów?

W tej chwili środowisko jest zastraszone i rozgoryczone. I na posunięcia personalne, i na oskarżenia, i na siebie samo wreszcie.

Coraz powszechniejsza panuje opinia, że wydarzenia marcowe stanowiły rozgrywkę o dokonanie zmiany warty w obrębie formacji partyjnej. Nasz ustrój nie wypracował sobie systemu stałych zmian ekipy politycznej, każda więc taka sytuacja musi się łączyć z „trzęsieniem ziemi”. Mówi się powszechnie o rozgrywce – rozmaicie tylko określa się jej zasięg czasowy. Jedni uważają, iż jest to następny z kolei akt konfliktu dawniejszej KPP, mniejszościowców i większościowców (z grubsza biorąc, oczywiście), inni precyzują: jest to dokończenie rozgrywki z czasów wojny: krajowców z tymi ze Związku Radzieckiego, PPR z ZPP, jeszcze inni sprowadzają rzecz do okresu 1945–[19]48, uważając, iż jest to uderzenie skierowane przeciw pokoleniu PPR i ZWM, które już zbyt długo rządziło krajem. Uważa się, że „nowe” siły reprezentuje głównie wojewódzki i średni aktyw partyjny, którego firmantami są tylko Moczar i Strzelecki, należący przecież do pokolenia PPR. Gomułka z Biurem Politycznym w zasadzie hamują ten proces – i bar-

dzo wielu pisarzy, którzy są przerażeni metodami ataku, popiera w tej chwili Wiesława i chciałoby, by on ten konkurs wygrał politycznie.

Na ogół wszyscy mają zrozumienie dla konieczności zmiany ekipy rządowej – o tym się szeroko mówi. Wszyscy mają absolutne zrozumienie dla żądań radykalnej zmiany gospodarczej, która by dawała efektywniejsze rezultaty dla państwa i społeczeństwa. Na miasto przeniknęły wiadomości, że pierwsi sekretarze wojewódzcy właśnie tego się domagają. Mówi się więc szeroko o konieczności odejścia aparatu sprawującego rządu w gospodarce.

Jednocześnie pisarze są przerażeni innymi wiadomościami, że razem z żądaniami zmiany gospodarki padają z tej samej strony żądania zmiany polityki kulturalnej w kierunku jej niesłuchanego zaostrzenia – narzucania form, tematów, zaostrzenia filmów itp. A to są już żądania sprzeczne z marzeniami środowiska pisarskiego. Nb. powszechnie mówi się, że krytyka filmu nie ma sensu. Filmy nie dlatego są złe, że rządzą tam tacy czy inni ludzie, gdyż był okres, gdy ci sami ludzie robili świetne filmy, ale dlatego, że w walce z filmową szkołą polską, które była przecież najlepszym okresem naszej kinematografii, polityka partyjna stała się tak ostrożna w tematyce politycznej filmów, że obserwujemy jej ujemne skutki. Że – innymi słowy – za złą sytuację w filmie odpowiada zła polityka scenariuszowa rady programowej, która była wykonawcą zaleceń partyjnych.

Jak z tego widać, środowisko literackie jest bardzo podzielone w swych poglądach. Równocześnie popiera konieczność zmian, zwłaszcza gospodarczych, i równocześnie obawia się rezultatów obecnie lansowanych postulatów dotyczących kultury.

Nie widzi nic dobrego w tego rodzaju ataku na nasze piśmiennictwo, które się obecnie rozwija. Uważa się, że atak jest fałszywy. Jak można Andrzejewskiego oskarżać o ostatnią scenę z „Popiołu i diamentu”, jeżeli ona odpowiadała potrzebom politycznej walki tamtego okresu, jeżeli powieść Andrzejewskiego odegrała taką wielką rolę w naszych procesach ideowych, jak można zapominać o realiach sytuacji politycznej istniejącej w Polsce w tamtym czasie. Jak można oskarżać Hena o jego książki i filmy („Kwiecień”, „Krzyż Walecznych”), gdy i te książki, i te filmy odegrały tak pozytywną rolę w mobilizowaniu sympatii dla Wojska Polskiego. Jak można Hena, który nie wyjechał z Polski, oskarżać na równi z Wygodzkim czy Muszkatem? Jak można Kottowi zarzucać, że należał do zamordystów, jeżeli począwszy od 1950 już roku, był zdecydowanie odsunięty od wpływu na politykę kulturalną? Jak można krytykować Forda i Jakubowską¹ za filmy, które odegrały tak pozytywną rolę w rozwoju naszej sztuki filmowej? I tak dalej, i tak dalej – stale mnożą się ataki na twórczość literacką, filmową, które opierają się na fałszywych przesłankach, stwarzając wrażenie, że to wcale nie chodzi o krytykę, ale o nagonkę. To jest to, co w każdej rozmowie w środowisku pisarskim natychmiast wyskakuje i jest komentowane z wielką goryczą. Rośnie ogromna gorycz między środowiskiem literatów a dziennikarzy – uważa się, że dziennikarze piszą o sprawach, o których nie mają pojęcia, mieszają fakty, wiedzą, że dzwonią, ale nie wiedzą, w którym kościele, są źle informowani.

¹ **Jakubowska Wanda** (1907–1998). Reżyser filmowy. Współzałożycielka Stowarzyszenia Miłośników Filmu Artystycznego „Start” (1930), współrealizatorka jego pierwszych filmów dokumentalnych, współzałożycielka i członek zarządu Spółdzielni Autorów Filmowych SAF (1935), więzień KL Auschwitz, współorganizatorka powojennej struktury kinematografii opartej na zespołach filmowych, kierownik artystyczny zespołów filmowych ZAF (1948–1949), „Start” (1955–1968), profesor PWSF/PWSFTViT w Łodzi (1949–1974), reżyser m.in. filmów „Nad Niemnem” (1939, do zaplanowanej na 5 IX premiery nie doszło z powodu wybuchu wojny, kopia zaginęła), „Ostatni etap” (1947), „Żołnierz zwycięstwa” (1953), „Król Maciuś I” (1957), „Spotkania w mroku” (1960).

Bardzo duże zdumienie obudził wywiad tow. Moczara, a zwłaszcza zdanie o tych politykach, którzy w płaszczach oficerskich przyszli ze wschodu i – dano do zrozumienia – celem ich było zniszczenie substancji narodowej. Zdanie to wywołało dlatego takie zdumienie, że po pierwsze, było nadzwyczaj otwartym sformułowaniem linii wewnątrzpartyjnego konfliktu, po drugie, było skierowane przeciw politycznym korzeniom PRL. Jak może istnieć autorytet państwa, jeżeli w ciągu dwudziestu lat w ramach tej samej formacji politycznej najpierw, w 1948 roku, jedną grupę działaczy czołowych obrzuca się oskarżeniami (fałszywymi!), że są agentami imperializmu i gestapo, a potem, zaledwie w dwadzieścia lat później, drugą grupę oskarża się o chęć zlikwidowania narodu w ramach akcji NKWD. Jak można potem wymagać autorytetu dla takiego ruchu politycznego, dla takiego państwa, jak można stać na stanowisku, że „partia ma rację”? Kiedy? Jest to cykl rozrachunkowy, może zrozumiały psychologicznie, ale zabójczy dla państwa. Nic dziwnego, że raz po raz słyszy się opinię: „Dopóki nie wymrą wszyscy, którzy w tamtych wydarzeniach brali udział, których obciąża rok 1948, nawet biernie, dopóty nie będzie porządku”. Wśród pisarzy, których terenem jest tak zwana nadbudowa, sprawy te budzą szczególnie wiele dyskusji. Nie ma rozmowy, żeby ten temat nie wracał.

J[an] Strzelecki powiedział niedawno w dość ścisłym gronie przyjaciół: „Najgorsze jest, że ja muszę się martwić, że Schaff jest wywalany...”. Chodzi bowiem o metody. W zasadzie rozumie się, że powinni ustępować czy być usuwani ludzie niekiedy nieudolni, niekiedy szkodliwi, niekiedy nietwórczy, za starzy itp. Ale nie chce się uznać metod tego usuwania. Na pewno Staszewski czy Zabłudowski nie powinni redagować encyklopedii – jest to rzecz uczonych, a nie działaczy politycznych czy społecznych. Dlaczego jednak usunięciu tych ludzi ze składu encyklopedii towarzyszyła akcja podważania encyklopedii, autorytetu tego wydawnictwa, w świadomości narodu, nauczycieli, uczniów itp. Tym bardziej że błędy encyklopedii (nieuniknione w takim wydawnictwie) nie są aż tak wielkie, jak piszą krytycy, myląc encyklopedię ze słownikiem historycznym II wojny światowej. Usuwa się jednych działaczy, ale równocześnie żąda się, by inni działacze, a nie historycy, redagowali encyklopedię (wezwanie do współpracy ze ZBoWiD, organizacjami społecznymi itp.). Z wielkim aplauzem przywitano mianowicie następcę Schaffa – prof. Szczepańskiego. Jeżeli inne nominacje będą równie słuszne i mądre, nowa polityka personalna na odcinku kultury zyska sobie zaufanie. Wszyscy zgadzają się, że należy zmienić kierownictwa zespołów filmowych, ale czy w tym celu należało tyle złych słów powiedzieć o całym naszym powojennym filmie? Forda – mówią filmowcy – należało ukarać za jego sprawy finansowe zdjęciem z zespołu, ale dlaczego aż usuwa się z partii tak wybitnego twórcę?

Dotykamy problemu bardzo boleśnie komentowanego w środowisku pisarskim. Od paru lat obserwuje się proces rozstawania się z partią najwybitniejszych twórców. Ten proces przebiega rozmaicie: oddawania legitymacji partyjnych, skreśleń, usunięć, ma nawet tak indywidualną formę jak casus Przybosa – ale fakt pozostaje faktem: najwybitniejsi twórcy coraz częściej są poza partią. To jest coś zasadniczo, podstawowo niepokojącego.

Przy tym idzie również o sprawę żydowską. Dwie trzecie, ba, nawet może 9/10 zdjęć z dyrektorskich foteli uważa się za słuszne, ale... dlaczego w znakomitej większości dotyka to osób pochodzenia żydowskiego, Żydów? Przecież stanowią oni liczbą mniejszość – więc równocześnie powinno się zdejmować o wiele więcej też przecież nieudolnych dyrektorów i ministrów Polaków. Należy zdejmować, ale czy należy przy tym tak ekspoz-

nować określone nazwiska. Należy karać przestępców, ale czy należy przy tym pisać, że „syn Izaaka i Chajny”. To są prawdy. Ale w innym wypadku nie pisze się tak wyraźnie, kto jest czyim synem. W rezultacie budzi to przyczajone antysemityczne nastroje pewnej części społeczeństwa i szofer taksówki miejskiej na wieść o wyborze Spychalskiego pozwoli sobie na fakt niesamowity w stosunku do głowy państwa, uwłaczająco określi zarówno Ochaba, jak [i] Spychalskiego, w obu wypadkach kłamliwie, ale pewny bezkarności społecznej, gdyż na Żydów już wolno... Tymi posunięciami zdemoralizowano naród – uważają inteligenci z WSM. I są przerażeni. Nikt – charakterystyczne – nie oskarża partii o antysemityzm. Uważa się, że dokonano pewnych niefortunnych posunięć taktycznych, które się skończą w chwili, gdy nowa ekipa przejmie władzę w Biurze Politycznym. Lisiecka powiedziała: „Niechby już ten Moczar wreszcie przyszedł...” – sądzi się, że wraz z momentem przesilenia politycznego na jedną stronę momentalnie skończy się używanie tych metod, gdyż każda ekipa polityczna będzie zainteresowana, by w państwie przez nią rządzonym panowały przyzwoite stosunki, a nie anarchia i demoralizacja.

Charakterystyczne: uważa się, że Moczar jest w zasadzie przychylny pisarzom i ma zrozumienie dla liberalnych postulatów literatury. Dlatego bez lęku oczekuje się „ery Moczara”, choć równocześnie lęk budzą postulaty dotyczące sztuki i jej roli zgłaszane przez rozmaitych działaczy politycznych już to na zebraniach zamkniętych (powtarzane w charakterze plotki), już to w rozmaitych artykułach, które dają próbkę stylu...

Ponieważ chodzi o metody – dlatego z **takim uznaniem** spotkał się artykuł krytykujący Kąkola oraz – powtarzana już ustnie – wiadomość o zdjęciu w TV jego felietonu. Nie tyle sam Kąkol, co jego pismo stało się przykładem niewłaściwych metod działania politycznego. Artykuły Gontarza, Kura budziły odruch oburzenia. Artykuł Kąkola, który właściwie zanegował wszystko, co się w Polsce działo dotąd – zanegował totalnie, niż nawet uchwalona antypartyjna rezolucja literatów, budził sumienie, u niektórych oburzenie.

Ponieważ chodzi o metody – dlatego tak pozytywnie przyjęta została dyskusja „Nowa Trybuna” – „Polityka”², gdyż stała się ona próbą przerwania „strzałów do jednej bramki”. Niech dyskusja trwa, ale niech zaatakowani się bronią. Nic złego w ataku na Forda, ale niech zostanie opublikowana obrona Forda. Babinicza³ – który nb. w śro-

² Chodzi prawdopodobnie o dyskusję „Trybuny Ludu” z tygodnikiem „Polityka”: M.F. Rakowski, *Ludzie i socjalizm*, „Polityka”, 30 III 1968, nr 13; W. Mysiek, *Jaki socjalizm i jacy ludzie?*, „Trybuna Ludu”, 10 IV 1968, nr 100; Zespół „Polityki”, *Odpowiedź*, „Polityka”, 20 IV 1968, nr 16; W. Mysiek, *Nad „Odpowiedzią” „Polityki”*, „Trybuna Ludu”, 5 V 1968, nr 123.

³ **Babinicz Waldemar** (1902–1969). Prozaik, publicysta, działacz oświatowy. Student romanistyki na KUL (według innych danych pedagogiki i polonistyki na USB w Wilnie, możliwe jest też, że nie posiadał matury), pracownik szkół średnich ogólnokształcących i rolniczych (od 1926), dziennikarz warszawskiego „Dziennika Porannego” (od 1936, sekretarz redakcji do 1938), następnie „Nowej Rzeczypospolitej”, w czasie okupacji w Wilnie, następnie w powiecie jędrzejowskim, gdzie założył tajny Uniwersytet Ludowy, po wojnie kierował Uniwersytetem Ludowym w Pawłowicach (1945–1952), założyciel i pracownik Liceum Kulturalno-Oświatowego w Rożnicy k. Sędziszowa (od 1953), następnie kierownik Uniwersytetu Ludowego Ziemi Kieleckiej im. S. Żeromskiego w Rożnicy (1958–1968), radny WRN w Kielcach, autor opowiadań i felietonów w kieleckim „Słowie Ludu” (1950–1968), redaktor naczelny pisma „Ziemia Kielecka” (1956–1958), członek rady redakcyjnej „Orki” (1959–1966), następnie „Tygodnika Kulturalnego”, kolegium redakcyjnego „Kameny” (1961–1964), felietonista Rozgłośni Kieleckiej Polskiego Radia (1966–1968). Członek ZNP (członek ZG), TWP (członek ZG), ZLP (od 1960), SDP. Wiele faktów z przedwojennej i wojennej biografii W. Babinicza jest trudnych do ustalenia. W kwietniu 1968 r. jego działalność jako kierownika UL została poddana krytyce przez ZW ZMW, który zgłosił wniosek do ZG ZMW o odwołanie go z tego stanowiska. Zarówno jemu, jak i jego żonie postawiono zarzuty natury politycznej. W 1967 r. w czasie wojny izraelsko-arabskiej Helena Babinicz miała wyrażać oburzenie z powodu popierania przez Polskę „bandy arabskiej”.

dowisku literackim zawsze, niezmiennie, występował za linią partii, za polityką KC, zawsze bronił jej bardzo wymownie – zdjęto z pominięciem wszelkich względów na dobro kursu, w obecności cudzoziemców w UL, obrzucono inwektywami – po to, by mu dać wczasy, mieszkanie, obiecać specjalną emeryturę i odwołać prywatnie wszystkie te zarzuty. Sprawa Babinicza jako pisarza wywołała ogromne oburzenie w środowisku warszawskim i krakowskim. Na pewno wypłyne na naradzie partyjnej pisarzy. Nikt nie kwestionuje, że Babinicz – człowiek już stary – powinien przestać prowadzić UL, ale zamiast zwolnić go w majestacie uznania dla jego pracy, która jest wspólnym dobrem, dokonuje się takiej egzekucji, wykonywanej przez młodych działaczy.

W związku ze sprawą Babinicza powtarzane są wiadomości, że w Kieleckiem kolportowana jest ta ocena Babinicza (jego kontaktów z NKWD), którą Tyrmand wypisał w paryskiej „Kulturze”⁴. Zwrócono na to uwagę, że w toku wydarzeń marcowych zostały zaatakowane niemal wszystkie osoby, które zaatakował Tyrmand w swoich artykułach: Schaff, Rakowski, Żółkiewski, Kott, Babinicz, Wichowa (krytyka „Czytelnika”), owe Żydówki-partyjniaczki, które tak denerwowały Tyrmanda, Słonimski. Uważa się, że Tyrmand otrzymał paszport właśnie dlatego, że wiedziano, iż zaatakuje te właśnie osoby, do których awersji swojej nigdy on nie krył.

Sprawa Jasienicy ciągle budzi najrozmaitsze komentarze. W „Słowie o Paksie” napisano, że uwolnił go Piasecki. Słowa Wiesława zasiały podejrzenia. Chodzą plotki o bardzo nieprzyjemnych zeznaniach obciążających literatów, które Jasienica składał w UB. Dają się nawet słyszeć głosy, że Jasienica w sprawie „Dziadów” działał jako prowokator, którego zadaniem było doprowadzić do największego napięcia sytuacji. Równocześnie

W marcu 1968 r. Waldemar Babinicz miał się sprzeciwić podjęciu przez młodzież z UL rezolucji „potepiającej zajęcia i prowadyrów oraz grup[yl] syjonistyczn[e]”. Skrytykowano też system kierowania, metody nauczania oraz osiągnięte przez UL wyniki. Po zbadaniu sprawy sekretariat ZG ZMW nie potwierdził zarzutów dotyczących jego niewłaściwej postawy politycznej, ale podtrzymał krytyczną ocenę działalności placówki. W tej sytuacji W. Babinicz zrezygnował z kierowania uniwersytetem w Rożnicy i jesienią wraz z żoną przeprowadził się do Nałęczowa, gdzie zmarł na atak serca (21 IV 1969). W meldunku zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO w Kielcach mjr. A. Rupniewskiego do naczelnika Wydziału Inspekcji Departamentu III MSW (31 VII 1968) znajdują się trudne obecnie do zweryfikowania informacje, że W. Babinicz przed wojną był podejrzany o działalność szpiegowską, miał być też konfidentem. W czasie wojny był „uczestnikiem polskiego podziemia”, rezydentem angielskiego wywiadu, zdemaskowanym w 1940 r. przez organa bezpieczeństwa ZSRR i pozyskanym do współpracy. Po ataku Niemiec na ZSRR łączność z nim zerwano. Według informacji Oddziału II Naczelnego Wodza z września 1941 r. miał być agentem gestapo. AIPN, 0236/140, t. 2, k. 75; *Prezydium ZW ZMW oceniło pracę UL w Rożnicy. Uchwała POP przy organizacjach młodzieżowych ZMW, ZMS, ZHP w Kielcach*, „Słowo Ludu”, 16 IV 1968, nr 107.

⁴ „Po Lwowie było Wilno” – wspominał Leopold Tyrmand – „ta organizacja nazywała się «Za Waszą i Naszą Wolność» i ja sypiałem na jej powielaczu, a rok był 1940. Nie byliśmy z tych, co to sobie nie obszywali czwartego guzika od góry na przefarbowanym oficerskim płaszczu i salutowali na ulicy Mickiewicza: nasza konspiracja była lepsza i ja dla kamuflażu pracowałem jako reporter sportowy «Prawdy Komsomolskiej». Może byśmy i tak dalej sobie konspirowali, ale postanowiliśmy – Leszek, ja i niejaki kolega Kretowicz – udać się do Szwecji. W tym celu skontaktowaliśmy się przez organizację z pułkownikiem Babiniczem, delegatem do tych spraw, jak nas zapewniono. Przyjął nas u siebie, poczęstował kawą, ciastem, a w dwa dni potem przyszli enkawudziści i wygruzili Leszka, mnie i kol. Kretowicza prosto na Łukiszki. Odczytano mi wyrok: 25 lat więzienia za działalność kontrrewolucyjną, więc usiadłem w przepelnionej celi i zacząłem czekać na Niemców, którzy rzeczywiście przyszli i uwolnili mnie, zaś Leszka Zawiszę, mego najdroższego przyjaciela, zdążyli Ruscy wywieźć na Syberię, skutkiem czego jest dziś szanowanym architektem w Wenezueli. Pana Babinicza spotkałem pod tym samym nazwiskiem grubo później w Polsce, w Związku Literatów: jest piewą spraw oświatowych w Kielecczyźnie, pisuje książki i do gazet. Spojrzał na mnie przeciągle, ale mnie nie poznał, a przynajmniej nie dał po sobie poznać, że mnie poznał. Ja też go nigdy nie poznałem”. L. Tyrmand, *Porachunki osobiste*, „Kultura” (Paryż) 1967, nr 3 (233), s. 27–28. Zarzut L. Tyrmanda dotyczący współpracy Babinicza z NKWD pozostaje niezwyfikowany.

inni bronią go mocno, wszystko sprowadzając tylko do zgody na współpracę z Paksem. Wydaje się, że Jasienica jest w środowisku literackim skończony politycznie. Jasienicę najbardziej broniono przed usunięciem z ZLP. Spośród tych trzech – Grzędziński w ogóle jest traktowany jako człowiek niepoważny i nieporozumienie w ZLP, Kisielewski jest przede wszystkim politykiem, tylko Jasienica jest autentycznym pisarzem. I środowisko broni jego jako autentycznego pisarza. Bowiem – to trzeba powiedzieć – w ZLP, w warszawskiej masie pisarzy, nie ma żadnego zrozumienia dla jednolitości ideowej ZLP. Przeciwnie – uważa się, że to powinna być organizacja eklektyczna. I dlatego wszystkie artykuły Gaworskiego są witane niechętnie, dlatego artykuł I[reneusza Gwidona] Kamińskiego⁵ wywołał oburzenie (w tym było jeszcze i oburzenie warszawiaków na to, że im się wtrąca taki ze Szczecina...), dlatego w jakimś ostatecznym obrachunku sił organizacja warszawska literatów, a pewnie i całe warszawskie ZLP, skupi się wokół Putramenta, który ciągle jeszcze żąda zmian „formalnych, a nie merytorycznych”, który dał się poznać jako ten „spokojny”. Dziś wielu ludzi żałuje, że nie głosowało „29 lutego” wg wskazań Putramenta, gdyż on chroni przed awanturą. We wszystkich najbliższych głosowaniach Putrament otrzyma więcej głosów, niż otrzymywał (średnio) dotychczas.

Jeszcze jedno. We wszelkich dyskusjach ZLP liczy się autentyczność i talent pisarza. Kamiński, Gaworski nie mają za sobą posagu swych osiągnięć pisarskich. Dlatego nikt się z nimi nie liczy i oni nie mogą liczyć na żaden autorytet. To samo przecież Lenart. Choć ten zdobywa sobie pewien autorytet swoim spokojem i polityką prowadzoną na łamach „Współczesności”, która jest polityką otwartych drzwi. Właściwie kryzys czasopiśmienniczy, jaki od lat panuje w ZLP, miałyby szanse rozwiązania przy następujących założeniach. Niech powstanie pismo Oddziału Warszawskiego ZLP, niech obejmie je Lenart, niech to nie będzie „Współczesność”, tylko zupełnie nowe, i niech w redakcji znajdą się nazwiska autentycznych pisarzy średniego pokolenia: Żukrowski, Kuśniewicz, paru innych z centrum politycznego. Już się przekonano, że pisarze nie muszą – nie powinni być – redaktorami ani reżyserzy kierownikami zespołów, ale nadal liczy się – i będzie się zawsze w tym środowisku liczył – talent. I zawsze głos Słonimskiego czy Andrzejewskiego, czy Żukrowskiego, czy Putramenta będzie się więcej liczył niż głos Grzędzińskiego, Gaworskiego czy nawet Kisielewskiego.

Reasumując:

1. W środowisku literackim nie ma jeszcze wielu zmian. Jest natomiast przynębień, przestraszenie, przygłuszenie.

2. Środowisko nie boi się zmian, ale boi się metod zastosowanych przy tych zmianach. Środowisko boi się toksyny antysemityzmu i uważa, że nie wolno w toku walki deprecjonować autentycznych zasług pisarskich, filmowych, artystycznych. Te zasługi się muszą liczyć ponad wszelkie grzechy.

3. Środowisko czeka na nową politykę kulturalną. Zmiany rozpoczną się dopiero wówczas, gdy ujrzy rezultaty tej nowej polityki kulturalnej.

4. Pisarze są przerażeni przebiegiem wydarzeń. Są skłonni podejrzewać, że padli ofiarą prowokacji.

5. Pisarze chcą zachować eklektyczny charakter swego związku, choć rezygnują na długo z jego charakteru politycznego.

⁵ I.G. Kamiński, *Niedobre tradycje ZLP*, „Trybuna Ludu”, 27 IV 1968, nr 115.

6. W tej chwili wielu pisarzy chciałoby, by zachowany został ten umiarkowany ton polityczny, do którego nawołuje tow. Wiesław.

Podobno na tle sporu o metody istnieje duży wewnętrzny rozłam w „Kulturze”. Redakcja w całości nie akceptuje decyzji Wilhelmiego, który się tak angażuje w walkę z Żółkiewskim. Jeżeli idzie o „Kulturę”, wśród dziennikarzy dały się słyszeć głosy zdumienia, że w numerze majowym, w artykulu wstępnym, „Kultura” wydarzenia ostatnich dwóch miesięcy uważa za ważniejsze, za godniejsze uwagi niż wydarzenia 22 lat. Jak to możliwe?

Na te wszystkie sprawy obecnie nałożyła się jeszcze sprawa czechosłowacka, która niesłuchanie budzi obawy. Żeby nie było tylko żadnej wojny! Istnieje zresztą inna obawa, aby w związku z napiętą sytuacją nie zaostrzono wewnętrznej cenzury.

Ujawniły się również inne postawy. Z jednej strony wypowiedź A[lojzego] Srogi i częściowo J[anusza] Przymanowskiego na zebraniu POP literatów została przyjęta jako przebudzenie się szowinizmu (ocena Jaszcz⁶), z drugiej strony Koźniewski przestrzegał, by w sporze z Czechosłowacją nie zatracić zasad internacjonalistycznych na rzecz nacjonalistycznych odruchów. Na tymże zebraniu Brycht zaprezentował b[ardzo] nacjonalistyczne stanowisko wobec NRD, zdecydowanie antyniemieckie właściwie, przyrównał stosunki w NRD ze stosunkami w NRF. Szydłowski⁷ dopiero mu replikował, prostując oceny Brychta – oceny Brychta sygnalizujące jednak awans ocen nacjonalistycznych.

Układ sił w warszawskim środowisku ZLP nadal jest niejasny, niepewny, niezdecydowany^b.

Źródło: AIPN, 002082/387, t. 3, k. 72–85, mps.

^b *Poniżej z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: „33”. Źródło ps. „33” – zob. Marzec 1968...*, t. 1: *Niepokorni*, dokument nr 32, przypis nr 10.

⁶ **Szczepański Jan Alfred** (ps. m.in. J.A. Szcz., Jaszcz) (1902–1991). Krytyk teatralny i filmowy, prozaik, autor reportaży, taternik. Student polonistyki na UJ (do 1926), członek Polskiego Towarzystwa Tatrzńskiego (od 1925) i Klubu Wysokogórskiego, uczestnik wypraw wysokogórskich i podróży, redaktor czasopisma „Taternik” (1931–1936), członek komitetów redakcyjnych miesięcznika „Wierchy” i czasopisma „Turysta w Polsce” (1935–1939), zastępca redaktora naczelnego „Dziennika Polskiego” (1945–1948), członek komitetu redakcyjnego „Wierchów” (od 1946, publikował do 1983), redaktor miesięcznika „Teatr” (1949–1951, publikował 1952–1959, 1968–1969, 1973), kierownik działu kulturalnego „Głosu Ludu” (od 1948), „Trybuny Ludu” (do 1971), następnie współpracownik tej gazety i tygodnika „Perspektywy” (do 1986), publikował m.in. w „Odrodzeniu” (1946–1947), tygodniku „Film” (1963–1970), miesięczniku „Dialog” (1962–1970). Członek PPR (od 1945), PZPR.

⁷ **Szydłowski Roman (Szancer Artur)** (1918–1983). Krytyk teatralny, tłumacz, publicysta, dr. Student Wydziału Prawnego UJ i Wyższej Szkoły Handlowej (od 1936), Szkoły Nauk Politycznych (1937–1939, absolwent), na terenach włączonych do ZSRR (1939–1941), w Tarnowie, Warszawie (od XII 1941), Krakowie (od 1942), student na tajnych kompletach, kierownik WUKPPIW w Krakowie (od IV 1945), student prawa na UJ, kierownik Wydziału Propagandy KW PPR w Krakowie (od wiosny 1946), redaktor naczelny „Głosu Pracy” (1946–1947), „Trybuny Robotniczej” (1947), radny MRN w Krakowie, w Warszawie (od 1948), sekretarz redakcji „Głosu Ludu”, zastępca sekretarza redakcji „Trybuny Ludu” (od XII 1948), następnie kierownik działu krajowego i działu kulturalnego, recenzent teatralny, kierownik literacki Teatru Polskiego w Warszawie (1950–1955), współpracownik m.in. „Przekroju” (1945–1950, 1954–1956, 1963, 1967), „Sztandaru Młodych” (1949–1952), „Przyjaźni” (1954–1956), „Życia Literackiego” (od 1955, 1962, 1965–1970), czasopism: „Teatr” (od 1949), „Nowe Drogi” (od 1957), „Dialog” (od 1961), „Le Théâtre en Pologne” (od 1961) i wielu zagranicznych czasopism teatralnych, redaktor naczelny „Annuaire International du Théâtre” (od 1977), wykładowca ANP w Warszawie, UW, PWST, wiceprezes (od 1960), prezes (1969–1977), prezes honorowy (od 1977) Międzynarodowego Stowarzyszenia Krytyki Teatralnej, członek (1960–1983) i wiceprezes Polskiego Ośrodka Międzynarodowego Instytutu Teatralnego. Członek PPR, PZPR, TPPR, SDP, ZLP (od 1957).

1968 maj 15, Warszawa – Meldunek sytuacyjny pierwszego zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Warszawie płk. Stanisława Jastrzębskiego

Tajne^a
Nr 352/68
z dnia 15 V 1968 r.
godzina 11.30

Centralne Stanowisko Kierowania
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

Meldunek nr 88/68
dot. aktualnej sytuacji na terenie woj. warszawskiego

Z treści bieżących meldunków napływających z jednostek terenowych wynika, iż sytuacja polityczna w Czechosłowacji jest nadal przedmiotem licznych wypowiedzi i komentarzy w różnych środowiskach. I tak:

Byli oficerowie warszawskiego obwodu Armii Krajowej zamieszkali w Warszawie wyrażają pogląd, iż dotychczas żadna z wykształtowanych w Czechosłowacji trzech grup, to jest Novotnego, Dubczeka i prosyjonistyczna – nawołująca zupełnie wyraźnie do oparcia się o Niemiecką Republikę Federalną i zerwania przyjaźni z ZSRR – nie zapewniła sobie dominującego wpływu na sytuację polityczną w kraju. Stąd też, zdaniem ich, istnieje tam ferment. Uważają, iż ZSRR będzie się starał wszelkimi siłami stłumić aktualną próbę wyłamania się Czechosłowacji z paktu warszawskiego. Nawiązując do sytuacji w Polsce, wypowiadają się, iż i u nas próba dojścia syjonistów do władzy nie udała się, ale w dalszym ciągu jesteśmy pod ostrzałem „V kolumny Izraela”. Zagroza to sytuacji gospodarczej Polski, gdyż międzynarodowe żydostwo ogłasza bojkot polskich towarów, a wiadomym jest, że Żydzi kontrolują w dużym procencie handel międzynarodowy państw zachodnich. Według ich oceny najbliższe miesiące wykażą, czy potrafimy skutecznie przeciwdziałać temuż bojkotowi.

Rolnicy z powiatu grójeckiego Czesław Pietrusik i Henryk Ogonowski, zamieszkali w Goszczynie, wypowiadają się, iż w Czechosłowacji wrogą propagandę przeciwko Polsce i ZSRR rozsiewają syjoniści, którzy opanowali szereg wysokich stanowisk w partii i rządzie. Popierają oni polskich syjonistów ustosunkowanych wrogo do socjalizmu, a jednocześnie dążą do nawiązania stosunków z NRF. Podobne w treści wypowiedzi notowano ze strony byłego członka ROAK Witolda Gorzelewskiego, pracownika umysłowego zamieszkałego w Warce. Nadmienił on ponadto, iż Czesi zabiegają obecnie o pożyczkę w ZSRR i ze względu na obecną sytuację polityczną w kraju niewątpliwie taką ją otrzymają.

^a Z prawej strony dokumentu pieczętka o treści: Szyfrogram nr ... otrzymany dn. ... 19 ... r. godz. ... z ... z wpisanymi odręcznie numerem: 4871, datą: 15 V [19]68 [r.], godziną: 14.40 oraz miejscem nadania: KW Warszawa.

Na terenie powiatu siedleckiego w środowisku nauczycieli notuje się wypowiedzi, iż w Czechosłowacji podczas przeprowadzonych ostatnio zmian na stanowiskach partyjnych i rządowych do władzy doszło szereg obywateli narodowości żydowskiej, którzy starają się nadać wicherzycielski charakter odnowie życia politycznego. W nawiązaniu do oglądanej transmisji telewizyjnej z odbytego wiecu w Cieszynie wypowiadają się, iż klasa robotnicza Czechosłowacji nie pozwoli elementom reakcyjnym na objęcie władzy.

W centrali DOKP Warszawa sytuacja w CSRS nie wzbudza niepokojów. Pracownicy poszczególnych oddziałów z dużym zadowoleniem wypowiadają się na temat wystąpienia towarzysza Edwarda Gierka na wiecu w Cieszynie, stwierdzając, iż w sposób stanowczy wysunął on postulat o konieczności pozostania Czechosłowacji w Układzie Warszawskim.

Wśród robotników Zakładów Mechanicznych „Ursus” notuje się przejawy pewnej niechęci względem Czechów na tle dotychczasowej współpracy polsko-czeskiej w dziedzinie produkcji ciągników. Znajduje to odbicie w wypowiedziach, iż Czesi znani są ze swych powiązań z Niemcami i niewątpliwie pójdą z każdym na współpracę, jeżeli widzą w tym osobiste korzyści. Załoga zakładów wyraża pełne poparcie dla decyzji władz polskich i radzieckich w sprawie przeprowadzenia manewrów wojskowych na granicy czechosłowackiej. Pozytywnie ocenia się tam również wystąpienie towarzysza Edwarda Gierka w Cieszynie.

Dnia 9 V 1968 r. na terenie Jabłonny, powiat Nowy Dwór Mazowiecki, przebywał obywatel argentyński polskiego pochodzenia Włodzimierz Temnicki, zamieszkały w Buenos Aires, który wypowiadał się, iż problem syjonistyczny istnieje nie tylko w Polsce, lecz i w krajach kapitalistycznych. Według jego oceny z krajów obozu socjalistycznego najbardziej opanowana przez syjonistów jest Czechosłowacja.

Nadmienił, iż w Polsce syjoniści podjęli również próbę dojścia do władzy, ale spotkali się ze zdecydowanym oporem społeczeństwa. W dalszych wypowiedziach wymienił wyraził uznanie z tytułu osiągnięć gospodarczych PRL i poziomu życia w Polsce.

Z jednoźródłowej informacji uzyskanej z terenu Warszawy wynika, iż dr Magdalena^b Fikus¹, kierownik laboratorium Katedry Biofizyki^c Uniwersytetu Warszawskiego, krytykowała w najbliższym otoczeniu decyzje władz polskich i radzieckich w przedmiocie przeprowadzenia manewrów wojskowych państw Układu Warszawskiego w rejonach graniczących z Czechosłowacją, twierdząc, iż jest to ingerencja w wewnętrzne sprawy tego kraju. Nadmieniła przy tym, iż Polska powinna pilnować swojej demokracji, a nie narzucać ją innym krajom.

^b *Woryginalne*: Maria.

^c *Woryginalne*: Fizyki.

¹ **Fikus Magdalena** (ur. 1936). Biochemik, prof. dr hab. Absolwentka XV LO im. N. Żmichowskiej w Warszawie (1953), studentka uniwersytetu w Odessie, Uniwersytetu im. Łomonosowa w Moskwie, absolwentka Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UW (1958), pracownik Państwowego Zakładu Higieny (1959–1965), Katedry Biofizyki Instytutu Fizyki Doświadczalnej UW (1966–1975), Instytutu Biochemii i Biofizyki PAN (od 1976). Inwigilowana przez Wydział III K MO m.st. Warszawy/KS MO w ramach KE krypt. „Fikula” (X 1968–XI 1974) z powodu wypowiedzi krytykujących interwencję MO w czasie wydarzeń marcowych (III 1968, informację tę przekazał K MO m.st. Warszawy Referat SB KP MO w Mińsku Mazowieckim IV 1968), inwigilowana przez Wydział III KS MO w ramach KE krypt. „Promotor” (VII 1977–I 1978) jako autorka i sygnatariuszka listu pracowników Instytutu Biochemii i Biofizyki PAN do Komisji Sejmowej Spraw Wewnętrznych i Wymiaru Sprawiedliwości przeciwko aresztowaniu pracownika instytutu, działacza KOR Piotra Naimskiego (VI 1977). AIPN, 0224/688; AIPN, 0246/972; AIPN, 728/1658.

I z[astęp]ca komendanta wojewódzkiego MO
do spraw Służby Bezpieczeństwa w Warszawie
płk St[anisław] Jastrzębski

Zaszyfrował: Matula, dnia 15 V 1968 r., godz. 14.40
Rozszyfrował: Czubak

Źródło: AIPN, 1585/4467, k. 240–242, mps.

1968 maj 15, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca wypowiedzi i komentarzy zachodnich dyplomatów i korespondentów

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 171/a7a/68

Warszawa, dnia ^a15^a maja 1968 r.
Tajne

Informacja

dot. wypowiedzi i komentarzy zachodnich dyplomatów i korespondentów

Ambasador USA J[ohn] Gronouski zapytany przed swym odlotem do Waszyngtonu (udał się na konsultacje w związku z kolejnym spotkaniem w końcu bm. z ambasadorem ChRL), dlaczego Stany Zjednoczone nie wyraziły zgody na odbycie wstępnych rozmów z DRW w Warszawie, wyjaśnił, że brano pod uwagę zaangażowanie Polski po stronie DRW. Polska – twierdził dalej – może oddać dobrą przysługę dopiero wtedy, gdy rozmowy będą już zaawansowane, a nie na etapie wstępnym, gdy Wietnamczycy mogą chcieć wykorzystać je do celów propagandowych.

Dyplomaci amerykańscy w dalszym ciągu uważnie śledzą reperkusje wydarzeń marcowych, zwracając uwagę przede wszystkim na wszelkie zmiany personalne, zwłaszcza w MSZ, MHZ oraz [na] wyższych uczelniach, przy czym spodziewają się kolejnych zmian.

II sekretarz Brainard oraz II sekretarz Fischer (obaj do spraw politycznych) wypytawali swoich polskich znajomych o aktualne losy M[ariana] Naszkowskiego, czy Kobryner pozostanie w MHZ, czy W[itold] Trąmpczyński przejdzie na miejsce towarzysza Rapackiego, czy prof. Łaski zostanie odwołany z Katedry Ekonomii SGPiS.

II sekretarz Ober uznał aktualną sytuację w Polsce za „nieprzyjemną, ponieważ kampania antysemityzmu z każdym dniem przybiera tu na sile i jest coraz gorzej”. Jego zdaniem „Polacy, choć nie odnoszą się do tego z entuzjazmem, muszą go okazywać, aby nie stracić pracy”. Przyznał wręcz, że „wszyscy przyjaciele ambasady” zostali pozbawieni pracy, a wielu z nich – w tym kilku znajomych studentów – znajduje się w więzieniu. Z tego powodu – jak stwierdził – gdy przejeżdża koło więzienia, „gdzie siedzą nasi przyjaciele”, robi mu się niedobrze. W ambasadzie – oświadczył – panuje atmosfera przygnębienia. Dyplomaci mają jeszcze wielu przyjaciół wśród Polaków, ale żaden z nich nie usiłuje się teraz z nimi kontaktować, aby nie narazić ich na aresztowanie.

Również I sekretarz Tartter stwierdził, że Polacy niechętnie przychodzą na przyjęcia do ambasady, ponieważ nikt nie wie, na jakim gruncie stoi, a kontaktowanie się z Amerykanami mogłoby oznaczać koniec ich kariery.

W dyskusji na temat stanu obrotów handlowych między Polską a USA (MHZ notuje wyraźny spadek zamówień na nasze produkty) II sekretarz Brainard stwierdził, iż jest

^{a-a} Wpisano odręcznie.

optymistą i nie uważa, aby kampania antypolska odbiła się silniej na dalszym rozwoju wzajemnych stosunków handlowych. Stany Zjednoczone – według niego – chcą nadal utrzymywać naszą nadwyżkę w obrotach handlowych w kwocie 30 milionów dolarów, biorąc pod uwagę kilkusetmilionowe zadłużenie u nich. W dalszym ciągu natomiast będą kategorycznie żądać wypłacania rent w Polsce z funduszu złotówkowego, traktując to jako formę jego częściowej likwidacji.

Konsul USA w Poznaniu John Scanlan w prywatnych rozmowach z obywatelami polskimi na temat syjonizmu podkreślał, że ze względu na istnienie państwa Izrael każdy Żyd zawsze będzie ten kraj darzył sympatią. Syjonizm (jego zdaniem jest on najsilniejszy w takich państwach jak USA, Anglia i Francja) nie jest groźny dla Stanów Zjednoczonych, ponieważ Żydzi amerykańscy są i muszą – jak stwierdził – być lojalni wobec kraju, w którym mieszkają.

Mówiąc o sprawach niemieckich, przekonywał, że Polacy nie powinni obawiać się NRF, ponieważ „USA chcą Niemców zeuropeizować, a nie wykorzystać do ewentualnego konfliktu zbrojnego, co przeczyłoby pokojowym tradycjom Stanów Zjednoczonych”.

Zdaniem **ambasadora Japonii Kanayamy** zmiany personalne na niektórych stanowiskach w Polsce są kontrolowane przez partię, w przeciwieństwie do CSRS, gdzie partia straciła kontrolę nad biegiem wydarzeń. Zmiany te wynikają stąd, że Żydzi, którzy uciekli do ZSRR przed okupantem, powrócili stamtąd, wchodząc w skład rządu lubelskiego i odgrywając w powojennej Polsce poważną rolę. Ostatnie wydarzenia były reakcją na to zjawisko i obudziły wśród Polaków nacjonalizm z jednej i antysemityzm z drugiej strony. Teraz Polacy uważają, że Żydzi nie mogą nadal ich reprezentować^b.

Attaché wojskowy Turcji w Warszawie Mustafa Odaman (akredytowany jednocześnie w CSRS) w dniu 8 bm. wyjechał nagle do Pragi.

Uwagę **korespondentów zachodnich** przykuwa reakcja polskich czynników partyjnych i rządowych na wydarzenia w CSRS.

W swoich relacjach podają obszernie streszczenia artykułów prasowych, komentarzy radiowych i telewizyjnych na temat CSRS, a także fragmenty ostatnich przemówień przedstawicieli partii i rządu dotyczące jedności naszego obozu, przyjaźni i sojuszu z ZSRR oraz zagrożenia ze strony NRF.

Korespondenci informowali na temat odbywanych zebrań partyjnych, na których wyjaśnia się sytuację w CSRS. „Ton tych zebrań” – pisze korespondent NYT – „odzwierciedlał wysiłki partii polskiej, radzieckiej i innych partii o twardej linii, aby przygotować psychologicznie swoich członków do gry w otwarte karty z Czechosłowacją”. Pewien przedstawiciel partii ostrzegł, iż „prawdziwi komuniści czechosłowaccy być może potrzebują naszej pomocy”. Korespondent wiąże z tym ostatnie ruchy wojsk radzieckich i polskich w kierunku CSRS. Stwierdza w związku z tym, że „jak sugerują poinformowane źródła, zakaz przyjazdu cudzoziemców w rejon objęte ruchami wojsk zaplanowano w celu przyciągnięcia uwagi światowej do obecności sprzymierzonych, co by udowodniło zainteresowanie lojalnych partii komunistycznych rozwojem wydarzeń w Czechosłowacji... Obecność wojsk radzieckich może być próbą pokazania siły bez

^b *Zaznaczono cały akapit i poniżej dopisano odręcznie: Informacja z 15 V [19]68 r.*

bezpośredniego zagrożenia CSRS”. Spodziewa się, że zgodnie z dotychczasową praktyką po manewrach zostanie ogłoszony komunikat^c.

Korespondent ANSA Tebaldi zmianę na stanowisku redaktora naczelnego „Expressu Wieczornego” wiąże – opierając swoje zdanie na opinii „obserwatorów” – z planami przekształcenia tej „najpopularniejszej gazety” w organ bardziej polityczny i propagandowy.

**Oprac. J.F.
Dyrektor Departamentu^d**

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 119–122, mps.

^c *Zaznaczono fragment dotyczący reakcji w Polsce na wydarzenia w CSRS i poniżej dopisano odręcznie: Informacja] z 15 V [19]68 r.*

^d *Poniżej nieczytelny podpis.*

1968 maj, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca wypowiedzi na temat wydarzeń marcowych

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 172/a²/68

Warszawa, dnia ... maja 1968 r.
Tajne

Informacja

dot. zachowania i wypowiedzi niektórych obywateli polskich
w związku z wydarzeniami marcowymi (wg jednoźródłowych danych agenturalnych)

^b1. Pracownik naukowy SGPiS dr Henryk Flakierski¹ w swych wystąpieniach wobec studentów w kwietniu br. bronił podobno poglądów Brusa oraz negatywnie oceniał posunięcia władz wobec reakcyjnych profesorów wyższych uczelni.

^c2. Pracownik naukowy Katedry Romanistyki UW mgr Piekarec (pobiera stypendium doktoranckie, poprzednio przez dwa lata przebywał jako stypendysta na Kubie) w czasie wydarzeń marcowych na uniwersytecie utrzymywał żywe kontakty ze studentami domagającymi się zorganizowania wiecu i odpowiedzi na rezolucję. Piekarec zadawał później prowokacyjne pytania prelegentowi z KZ PZPR UW, kwestionując przede wszystkim prawną zasadność poboru studentów do wojska.

^d3. Karol Małcużyński uważa całe postępowanie naszych władz za z gruntu błędne. Jego zdaniem poniesione przez Polskę po ostatnich wydarzeniach szkody na arenie międzynarodowej są dużo większe od wewnętrznych korzyści. Uważa, że zajścia marcowe były tylko prologiem rozgrywek o władzę, które dopiero się zaczyną; wylicza przy tym różne grupy walczące o władzę i ich rzekomych przywódców. Małcużyński zajmuje negatywne stanowisko odnośnie podejmowanych ostatnio posunięć wobec syjonistów.

^e4. Jan Zawadzki, kierownik księgarni przy Nowym Świecie (koło Świętokrzyskiej), w czasie jednego z przyjęć, mówiąc o wydarzeniach marcowych, oświadczył, że Żydzi, których dobrze zna, bo się z nimi od lat przyjaźni, nie dadzą się tak łatwo pognębić.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: W[ydział] I „Albatros”.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: W[ydział] IV „Murat”.

^d Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: W[ydział] IV „Wiktor”.

^e Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: W[ydział] II „29”.

¹ **Flakierski Henryk** (ur. 1928). Ekonomista, prof. dr hab. Ur. w Warszawie, w ZSRR (1939–1945), pracownik Zjednoczenia Farmaceutycznego w Krakowie (1946–1947), referent prasowy KW PPR w Krakowie (1947), absolwent liceum dla dorosłych (1948), student ANP w Warszawie (1948), kierownik Referatu Socjalnego (1948–1949), etatowy II sekretarz PZPR w Państwowym Przedsiębiorstwie Budowlanym (od V 1949), student Leningradzkiego Instytutu Planowania (1949–1954), doktorant INS (do 1956), kierownik działu teorii „Życia Gospodarczego”, pracownik Katedry Ekonomii Politycznej Wydziału Handlu Zagranicznego SGPiS (1956–1969, doktorat 1962, habilitacja 1965), na emigracji (od X 1969), wykładowca Uniwersytetu McGill w Montrealu, York University w Toronto. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek AZWM „Życie”, ZAMP, PPR, PZPR. AIPN, 1268/19302.

„Przy nich można żyć – stwierdził – tylko dzięki nim uzyskaliśmy trochę swobód, a prasa pisze ordynarnie montowane kłamstwa, jak np. ze sprawą PWN”. Mówił, że zna całą historię z Brombergiem i samego Bromberga, prasa natomiast podała wypaczoną wersję sprawy. Zawadzki oświadczył też m.in.: „Jeśli źle się zaczyna dziać w rządzie, to zawsze wszystko zwała się na niewinnych Żydów”. „Zarzuca się im, że idą z Niemcami, a sami Polacy, gdyby mogli, to lizaliby ręce Niemcom Zachodnim”.

Jan Zawadzki mieszka przy ul. [...]; prowadzi tzw. dom otwarty.

[†]5. Aleksander Wołyński, b[yły] radca handlowy w Londynie i dyrektor departamentu w MHZ, który został niedawno usunięty ze stanowiska, w jednej z prywatnych rozmów stwierdził, że Żydzi swym postępowaniem i powiązaniem zasłużyli na taką, a nie inną reakcję partii i rządu. Osobiście jest tylko zrozpaczony przyszłością swoich dzieci (jedno studiuje matematykę, drugie wybiera się w tym roku na studia). Wyjechać z Polski nie chce, bowiem nic – jak twierdzi – nie łączy go z Izraelem.

Egz. nr 1 – dyr[ektor] Dep[artamentu] III

Dyrektor Departamentu

Egz. nr 2 – aa

Opr. E.W.

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 117–118, mps.

[†] Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: W[ydział] IV „Wiktor”.

1968 maj 15, Warszawa – Notatka dotycząca kolportażu ulotek w dniach 7 marca –
– 30 kwietnia 1968 r., opracowana w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia 15 maja 1968 roku

Tajne

Notatka

dot. propagandy pisanej w okresie 7 III–30 IV [19]68 r.

W okresie od 7 III do 30 IV br. rozkolportowano, względnie usiłowano kolportować, na terenie kraju ogółem 10 366 egzemplarzy różnych dokumentów o wrogiej treści, w tym:

- 9294 egz. wrogich ulotek i odezw,
- 1072 egz. rezolucji.

Największe ilości wrogich dokumentów kolportowano na terenie Warszawy – 2592 egz., Krakowa – 2034 egz., Katowic – 1015 egz., Opola – 839 egz., Bydgoszczy – 683 egz., Szczecina – 574 egz., Gdańska – 501 egz., Olsztyna – 454 egz.

Treść wrogich dokumentów miała w przeważającej większości charakter antypaństwowy i antypartyjny. Akcenty antyradzieckie stwierdzono w dokumentach kolportowanych na terenie: Warszawy (60), Gdańska (45), Szczecina (36), Katowic (15), Krakowa (10), Opola (6).

Kolportowane dokumenty najczęściej pisane były odręcznie – ok. 4800 egz., na maszynach do pisania sporządzono ponad 3000 egz., ok. 1100 egz. wykonano przy pomocy drukarenek dziecięcych, pozostałe zaś ok. 1100 egz. drukowano na powielaczach lub wykonano techniką fotograficzną (fotokopie).

Ustalono ogółem 561 autorów i kolporterów wrogiej propagandy pisanej, w tym:

- 312 studentów,
- 130 uczniów szkół zawodowych i średnich,
- 66 robotników,
- 45 pracowników umysłowych,
- 4 osoby niepracujące,
- 4 żołnierzy.

Z ogólnej liczby 561 ustalonych sprawców:

- aresztowano – 182 osoby,
- skierowano sprawy do sądów wobec – 34 osób,
- skierowano sprawy do kolegiów karno-administrac[yjnych] wobec – 76 osób,
- przeprowadzono rozmowy ostrzegawcze z – 189 osobami,
- ukarano po linii admin[istracyjnej] – 8 osób,
- zastosowano inne środki wobec – 72 osób.

Największą ilość sprawców propagandy pisanej ustalono w województwach: krakowskim – 132, gdańskim – 109, wrocławskim – 60, warszawskim – 31, Warszawa m. – 56, opolskim – 31.

Zakwestionowano kilkadziesiąt maszyn do pisania, papier i inne przybory służące do sporządzania wrogich dokumentów.

Źródło: AIPN, 01288/26, k. 42–43, mps.

Nr 708

1968 maj, Warszawa – Notatka dotycząca liczby osób zwolnionych ze stanowisk i wykluczonych z PZPR wskutek wydarzeń marcowych do dnia 15 maja 1968 r., opracowana w Departamencie III MSW

Zestawienie cyfrowe

osób, wobec których wyciągnięto wnioski personalne

Ogółem w okresie do 15 maja br. za organizowanie lub popieranie ekscesów oraz demonstrowanie prosyjonistycznej postawy wyciągnięto wnioski personalne wobec 455 osób zajmujących poważniejsze stanowiska w gospodarce narodowej (223), uczelniach i instytucjach (57), środkach masowego przekazu (70), administracji państwowej (88) i inne (27).

Spośród ogólnej ilości osób wyciągnięto następujące wnioski personalne:

- a) odwołano ze stanowiska i wykluczono z szeregów PZPR – 78 osób;
- b) odwołano ze stanowiska – 256 osób;
- c) wykluczono z szeregów PZPR – 87 osób;
- d) przesunięto na niższe stanowiska – 8 osób;
- e) wystąpiono do władz zwierzchnich z wnioskiem o odwołanie ze stanowiska – 7 osób;
- g) inne – 12 osób.

Źródło: AIPN, 01288/24, k. 7, mps.

1968 maj 16, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia ^b16^b maja 1968 roku

Tajne

aa

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy

Zwolnienie ze stanowiska redaktora naczelnego „Expressu Wieczornego” **Leona Bielskiego** zostało przyjęte z dużym zadowoleniem przez ogół dziennikarzy zatrudnionych w tej redakcji. Panuje przekonanie, że nowy redaktor naczelny Zbigniew **Soluba** przystąpi do oczyszczania redakcji z dziennikarzy znanych z zajmowania negatywnej postawy politycznej. Równocześnie w redakcji rozeszła się pogłoska, że **Leon Bielski** otrzymał propozycję wyjazdu na placówkę dyplomatyczną. Pogłoska ta komentowana jest przez pracowników „Expressu Wieczornego” jako wyraz niekonsekwentnego załatwiania spraw ludzi nieudolnych i skompromitowanych politycznie.

Wśród mieszkańców domu akademickiego Uniwersytetu Warszawskiego przy ul. Kickiego duże zainteresowanie budzi działalność tzw. kickiego radia, czyli miejscowego radiowęzła. Radiowęzeł ten kierowany przez studenta **Połowczyka** (w okresie wydarzeń marcowych brał aktywny udział w wystąpieniach studenckich) nadaje audycje posiadające określoną wymowę polityczną. Ostatnio, dla przykładu, radiowęzeł nadał audycję pt. „Listy z wojska” o studentach powołanych w okresie wydarzeń marcowych do służby wojskowej. Studenci zamieszkali w akademiku wyrażają przekonanie, że władze uczelni wydadzą zakaz prowadzenia przez radiowęzeł tego rodzaju działalności.

W związku z zakończoną akcją wpisów na rozwiązywane uprzednio kierunki studiów na Uniwersytecie Warszawskim wśród pracowników naukowych zanotowano wypowiedzi, że akcja ta przebiegała bardzo liberalnie. Członkowie komisji rozpatrującej podania, jak doc. dr Klemens **Szaniawski**, doc. dr Jan **Malanowski**, doc. dr Adam **Podgórecki**, dr **Michał Pohoski**, z Wydziału Filozofii i Socjologii wykazywali szczególną aktywność przy rozpatrywaniu spraw studentów, w stosunku do których zgłaszane były zastrzeżenia natury politycznej – nie dopuszczając do ich skreślenia z listy. Prof. Jerzy **Pniewski** z Wydziału Matematyczno-Fizycznego UW wypowiadał się, że „na wszystko należy spuścić zasłonę i nie wyciągać żadnych wniosków w stosunku do studentów, nawet do tych, których wina jest bezspornie udowodniona”.

Z różnych środowisk uzyskano informacje, że osoby pochodzenia żydowskiego lub z nimi silnie związane wykazują negatywną postawę polityczną. Dyrektor Zakładu Pla-

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

styki i Wystaw Zagranicznych i Międzynarodowych F. **Cywiński** wypowiada się, że Żydzi mają takie samo prawo do Jerozolimy, jak Polacy do Ziemi Zachodnich. **Cywiński** za udzielanie w okresie okupacji pomocy Żydom otrzymał od rządu Izraela wysokie odznaczenie i zaproszenie do odwiedzenia tego kraju. Henryk **Kieszkowski**, asystent Katedry Międzynarodowych Stosunków Ekonomicznych na Wydziale Ekonomii Politycznej UW, uważa, że „w chwili obecnej w Polsce prześladowane są Żydów, a równocześnie dyskryminuje polską inteligencję”. Jego zdaniem w najbliższym czasie należy spodziewać się powrotu na Uniwersytet Warszawski prof. **Brusa** i innych naukowców „niesłusznie zwolnionych na marcowej fali antysemityzmu”.

W ostatnim okresie czasu głównym przedmiotem rozmów i dyskusji w środowisku adwokackim na terenie Warszawy stała się sprawa tzw. sekcji tajnej w warszawskim wymiarze sprawiedliwości, która działała do października 1956 roku. Poruszenie tej sprawy wywołało przerażenie wśród adwokatów pochodzenia żydowskiego, którzy brali aktywny udział w pracach tej sekcji, tym bardziej że rozeszła się pogłoska, iż adwokaci ci zostaną z adwokatury usunięci. Adwokat **Maślanko** twierdzi, że „trzeba siedzieć cicho, aby się nie narazić i w ten sposób przetrwać nagonkę na Żydów, trzeba też pilnie śledzić rozwój wypadków, gdyż chociaż chwilowo akcja przeciwko Żydom ucichła, ale jest to tylko cisza przed nową burzą”. **Maślanko** obawia się, że może zostać zaatakowany za współudział z „sekcją tajną”.

Adwokat **Wurzel**^c wyraża pogląd, że zbliża się koniec samorządu adwokatury, tak jak nastąpił koniec z autonomią wyższych uczelni. Wielu adwokatów zostało już zawieszonych, a „wszelkie próby przeciwstawienia się w tym względzie samorządu adwokackiego są torpedowane przez ministra sprawiedliwości”. W[yżej] wymieniony jest przekonany, że w najbliższym czasie zostanie usunięty z PZPR „w związku z wytworzoną sytuacją i atmosferą antysemicką”.

Adwokat **Wajsfeld** mówi, że zbliżają się „czarne dni”, które przysparzają coraz więcej zmartwień. Jego zdaniem szereg Żydów usuwa się ze stanowisk i „niezbyt pociesza nawet ta wiadomość, że w partii utworzono komisję, która ma zatrudniać zwolnionych”. **Wajsfeld** narzeka, że wielu klientów cofnęło mu swoje pełnomocnictwa do obrony i obecnie praktycznie nie ma czym się zajmować.

Były poseł do 1939 roku z ramienia Chrześcijańskiej Demokracji adwokat **Bitner**¹ twierdzi, że z adwokatury należy usunąć wszystkich „Żydów skompromitowanych

^c *Woryginale*: Kurzel.

¹ **Bitner Wacław** (1893–1981). Prawnik. Absolwent studiów prawniczych na uniwersytetach w Kijowie i Piotrogradzie (1916), organizator polskiego harcerstwa w Piotrogradzie i polskiego ruchu chrześcijańsko-demokratycznego w Rosji, w Polsce (od 1918), oficer WP w wojnie z Rosją Radziecką (1920, ochotnik), organizator, radca prawny chrześcijańskich związków zawodowych, członek ChNSP/PSChD (członek Rady Naczelnej i ZG od 1920, wiceprezes stronnictwa od 1924, dokonał rozłamu 1934), współtwórca prosanacyjnego Chrześcijańskiego Stronnictwa Ludowego (1935), poseł na Sejm RP (1922–1935, ChNSP, KPChD do 1935, Chrześcijański Klub Ludowy 1935), w czasie wojny we Francji (1940, doradca prawny premiera gen. W. Sikorskiego), Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych (od 1941, założyciel i kierownik Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej), w Polsce (od I 1946), wiceprzewodniczący Obywatelskiej Ligi Odbudowy Warszawy (do 1948), adwokat, ze względów politycznych skreślony z listy adwokatów Wojewódzkiej Izby Adwokackiej w Warszawie (XII 1951–IV 1953), radca prawny episkopatu, działacz duszpasterstwa prawników, kilkakrotnie w memoriałach zwracał się do władz o legalizację partii chrześcijańsko-demokratycznej (1960, 1965, wspólnie z innymi osobami 1971), na emeryturze (od 1972). Inwigilowany przez UB/SB, m.in. w ramach SOO przez Wydział II Departamentu III MSW (od 1962), Wydział II Departamentu IV MSW (od 1966), przez tę samą jednostkę w ramach zabezpieczenia operacyjnego krypt. „Zastrzeżony” (od 1972), inwigilacja w ramach zabezpieczenia miała jedynie charakter formalny, materiały sprawy zarchiwizowano (1984). AIPN, 0222/139.

udziałem w tajnych procesach”. Podobne zdanie reprezentuje adwokat **Przymanowski** – członek komisji dyscyplinarnej, który nawiązując do „tajnych procesów”, wyraził pogląd, że udział w nich niektórych adwokatów można porównać do „szakali obdzierających z trupa ostatnie grosze”.

Z Parowozowni Warszawa Wschodnia uzyskano informację o niezadowoleniu grupy pracowników zatrudnionych przy naprawie lokomotyw spalinowych. Grupa ta (około 20 robotników) uważa, że została pokrzywdzona podczas ostatniej regulacji płac na PKP. Pracownicy ci wypowiadają się, że jeżeli nie otrzymają przeseregowań na Święto Kolejarza (m[iesiąc] wrzesień br.), gremialnie złożą wypowiedzenia z pracy^d.

Wyk. 9 egz.

Źródło: AIPN, 0746/3, k. 645–648, mps.

^d *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

1968 maj 16, Warszawa – Informacja sytuacyjna opracowana w Wydziale IV Komendy MO m.st. Warszawy

^aWarszawa, dnia 16 maja 1968 r.
Tajne

^b**Dyrektor Departamentu IV
Ministerstwa Spraw Wewnętrznych**

Informacja

^cW dniach 11 i 12 maja 1968 r. odbył się na Jasnej Górze w Częstochowie doroczny zjazd katolickiej młodzieży akademickiej związany z odnowieniem ślubowania.

Uroczystości powyższe rozpoczęły się o godz. 21.30 w dniu 11 bm. drogą krzyżową po wałach. W drodze krzyżowej uczestniczył bp **Bareła** oraz kilka tysięcy młodych ludzi.

O godz. 22.30 w czasie mszy w kaplicy MB wygłosił kazanie bp **Bareła**. W kazaniu swym biskup zwrócił uwagę na konieczność jedności wszystkich młodych w realizacji wspólnych celów wiary w Boga. Podkreślił znaczenie kultu Maryi.

W niedzielę, dnia 12 maja, o godz. 10.00 mszę koncelebrował bp **Modzelewski**, a kazanie okolicznościowe wygłosił arcybiskup **Kominek**. **Kominek** w wystąpieniu swym podkreślił znaczenie młodzieży we współczesnym świecie. Młodzież przedstawił jako twórczą rękojmię nowych ideałów, jako siłę kształtującą dzień jutrzejszy. Wystąpienia młodzieży obserwowane ostatnio w Europie biskup porównał do Wiosny Ludów, a samą młodzież do postępowej siły napędowej, do tych, którzy potrafią odczytać i zrozumieć posłannictwo dnia dzisiejszego^d.

W czasie trwających uroczystości został odczytany list kard. **Wyszyńskiego** do studentów. W liście tym Wyszyński wyrażał swą jedność z młodzieżą akademicką i przesyłał jej swe apostołskie błogosławieństwo.

Ponadto odnowione zostało ślubowanie młodzieży akademickiej (tekst ślubowania dostarczyliśmy uprzednio). Przed ślubowaniem rozdawano studentom maszynopis tekstu ślubowania, stenogram przemówienia **Wyszyńskiego** wygłoszonego w dniu 3 IV 1968 r. na zakończenie rekolekcji wielkopostnych dla młodzieży studenckiej w kościele św. Anny oraz fotografię MB Częstochowskiej i aktu oddania Polski w macierzyńską niewolę.

O godz. 14.00 w kaplicy klasztornej kard. **Wojtyła** podziękował akademikom za tak liczne przybycie na uroczystości i zaznaczył, że w osobotniej mszy młodzież academic-

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną odręcznie liczbą dziennika: H-0120/IV/2/68.

^b Z lewej strony dokumentu trzy nieczytelne dekrety.

^c Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: t[owarzysz] Kacprzak aa, t[owarzyszka] Jakuto – zestaw[ienie], wyk[orzystać] do zestaw[ienia] 24 V [19]68 [r.].

^d W lewym dolnym rogu na pierwszej stronie dokumentu odręczna adnotacja o treści: 23 V [1968 r.], 01282/68.

ka jest na jego ustach. Kończąc swe wystąpienie, zapraszał do licznych przybywania na Jasną Górę i wzięcia udziału w uroczystości w przyszłym roku. Życzył łatwych i przyjemnych egzaminów oraz miłych wakacji. Następnie kard. **Wojtyła** wraz z bp. **Modzelewskim** udzielili błogosławieństwa.

W uroczystościach na Jasnej Górze udział wzięli następujący księża warszawscy: ks. **Uszyński, Piasecki, Bielawski, Bijak, Banaszekiewicz, Kalinowski, Cygan, Flaziński, Apel, Wilkowski, Wysocki, Wachowski, Sobiecki, Starszyk, Gruzewski** oraz kilku innych księży.

Ogólnie ocenia się, że z Warszawy do Częstochowy wyjechało około 450 studentów i studentek. Część studentów wyjechała w dniu 11 bm. wieczorem, pozostali w godzinach porannych 12 V 1968 r.

Niektórzy działacze ChSS, jak red[aktor] Paygert, w rozmowach prywatnych na tematy Czechosłowacji stwierdzają, że Dubczek zajmuje umiarkowaną pozycję, mając przeciw sobie zarówno pokonanych w ostatnich rozgrywkach, jak i grupę burżuazyjną bardzo mocno domagającą się posunięć równoznacznych z wyprowadzeniem Czechosłowacji z obozu socjalistycznego.

Według nich zapowiedź manewrów wojsk Układu Warszawskiego jest specyficznym szantażem wobec CSRS i pretekstem do ewentualnej interwencji. Rozluźnienie przepisów granicznych CSRS – NRF ma być jednym z dowodów orientacji Czechów na Zachód. Z drugiej strony Dubczek ma zabiegać o uzyskanie „wyjątkowego statusu” Czechosłowacji w stosunku do ZSRR, starając się nie tylko o poparcie dyplomatyczne, lecz również o pomoc ekonomiczną.

Panuje przekonanie, że Związek Radziecki nie może stwarzać dalszych precedensów w nadmiernym usamodzielnianiu się krajów demokracji ludowej, a niekorzystne procesy w Czechosłowacji zostaną wstrzymane – co jest już tylko kwestią czasu.

°W czasie rozmowy z księżmi z jednej parafii w Warszawie bp **Dąbrowski** stwierdził, że wkrótce będzie wydawany biuletyn informacyjny kurii, którego celem będzie informowanie duchowieństwa o sprawach Kościoła, o rozmowach z władzami państwowymi, o różnych posunięciach władz w odniesieniu do Kościoła. Zdaniem biskupa duchowieństwo jest źle informowane, ulega różnym dezinformacjom, musi więc mieć prawdziwe informacje z pierwszej ręki.

Mówiąc na temat sytuacji Kościoła w Polsce, bp **Dąbrowski** powiedział, że sejm przyjął ustawę o stowarzyszeniach.

Reguluje ona m.in. zakres działalności kulturalno-rozrywkowej. Do ustawy tej nie ma jeszcze zarządzeń wykonawczych, są one dopiero opracowywane. Pomimo że warunki pracy Kościoła pogorszą się, to jednak Kościół nie podda się, nie ulegnie. W obecnej sytuacji władzom nie zależy na prowadzeniu walki z Kościołem, nie ściga się różnych wykroczeń.

W dniu 14 V 1968 r. o godz. 17.00 w kościele św. Szczepana przy ul. Narbutta 21 w Warszawie dokonał bierzmowania bp **Modzelewski**. Po bierzmowaniu biskup wygłosił kazanie do dzieci – mówił o istocie bierzmowania, które ma umocnić wiarę. Wiara jest potrzebna w życiu chrześcijanina, ponieważ jest drogowskazem tego życia. Trzeba ją pielęgnować i pogłębiać. Następnie **Modzelewski** mówił, że wiara powinna być

° Z lewej strony dokumentu zaznaczono cały akapit i opatrzone odrębną adnotacją o treści: zestaw[ienie].

czynna poprzez dobre uczynki. Obowiązkiem każdego dobrego katolika jest świecić przykładem dobrego życia wszędzie: w domu, w szkole i na ulicy. Wiarę trzeba odważnie wyznawać, dali tego przykład studenci 12 maja br. w Częstochowie, gdzie przybyli, aby złożyć ślubowanie. Dalej biskup nawoływał do praktyk religijnych i nauki religii. Politycznych wypowiedzi w kazaniach nie było. Dzieci do bierzmowania było około 300, a poza tym w kościele było do 200 osób starszych.

^eW dniu 15 V 1968 r. o godz. 8.30 w Sądzie Woj[ewódzkim] dla m.st. Warszawy został ogłoszony wyrok w sprawie rewizyjnej dot. nielegalnego wybudowania przez ks. Kołakowskiego Romualda kaplicy katechetycznej na placu kościelnym przy ul. Dickensa 5 na Ochocie. Sąd wojewódzki zatwierdził wyrok I instancji i skazał ks. Kołakowskiego za powyższy bezprawny czyn na grzywnę 2000 zł z zamianą w razie nieściągalności na 14 dni aresztu^f.

Źródło: AIPN, 01041/63, mf.

^f *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: Z[astęp]ca naczelnika Wydziału IV K MO m.st. Warszawy.*

1968 maj, Warszawa – Notatka dotycząca sytuacji w środowisku studenckim, opracowana w Departamencie III MSW

Środowisko studenckie^a

Oddziaływanie czynników politycznych i działania administracyjne¹ przyczyniły się do wzmocnienia dyscypliny studiów i spowodowały poważne rozładowanie niekorzystnych nastrojów w środowiskach akademickich w kraju.

Pod wpływem spotkań z młodzieżą i wyjaśnienia jej istoty i genezy wydarzeń marcowych u wielu studentów wystąpił osad goryczy i wewnętrznej rozterki, spowodowanej zaangażowaniem się do akcji „w nie wiadomo jakim celu i dla kogo”.

W niektórych kręgach młodzieży akademickiej występuje obawa przed dalszymi konsekwencjami za popieranie lub udział w ekscesach.

Aktualnie wśród młodzieży akademickiej dominuje atmosfera nauki. Z zanotowanych wypowiedzi wynika, że obecnie studenci unikają rozmów na tematy polityczne.

Notujemy jednak pojedyncze głosy studentów, że „popieranie wydarzeń w Czechosłowacji zbliża realizację ich postulatów wysuwanych w czasie zajęć marcowych”.

Z ujawnionych faktów wynika, że na terenie Wrocławia istnieje ośrodek podejmujący wysiłki rozwijania dalszych akcji studenckich.

W dniu 15 bm. przyjechał do Warszawy na spotkanie z adw. W[ładysławem] Siłą-Nowickim dziekan Wydz[iału] Archit[ektury] Politechniki Wrocławskiej L[eszek] Dąbrowski, który przedstawił sytuację w środowisku akademickim Wrocławia i zamiarach zorganizowania nielegalnego wiecu międzyuczelnianego.

Wstępne rozeznanie wskazuje, że atmosferę pewnego napięcia we wrocławskim środowisku akademickim usiłuje wytworzyć również grupa studentów relegowanych z Politechniki Wrocławskiej za próbę zorganizowania demonstracji i wnoszenie antypaństwowych okrzyków.

Spośród rozpoznanych przez nas przy pomocy filmowania ok. 200 uczestników nielegalnego pochodu w dniu 1 maja we Wrocławiu władze uczelni relegowały dotychczas 48 studentów, najbardziej aktywnych uczestników zajęcia. Komisja dyscyplinarna rozpatruje sprawę pozostałych 60 studentów.

Źródło: AIPN, 01288/24, k. 17–18, mps.

^a Powyżej z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: V [19]68 r.

¹ Według informacji uzyskanych przez Departament III MSW z Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w okresie od 8 III do 6 IV 1968 r. z list studentów skreślono 3274 osoby (zastrzeżono przy tym, że są to głównie osoby skreślone z powodu złych wyników w nauce, ale są wśród nich również osoby biorące udział w demonstracjach), relegowano z uczelni 55 osób, w prawach studenta zawieszono 131 osób, sprawy 87 osób oczekiwały na rozpatrzenie przez komisje dyscyplinarne. AIPN, 01288/23, k. 195. W innej notatce opracowanej w Departamencie III MSW podano, że w okresie od 8 III do 18 V 1968 r. z list studentów skreślono 3350 osób, z tego „za aktywny udział w ekscesach” relegowano 151 studentów (w tym w Warszawie 79, we Wrocławiu 48), podkreślono, że pozostałe osoby skreślono ze względu na złe wyniki w nauce. AIPN, 01288/24, k. 16.

1968 maj 17, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu III MSW plk. Henryka Piętka dotycząca kolportażu ulotek w dniach 1 stycznia – 15 maja 1968 r.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament III
L.dz. OE-1-0183/1/68

Warszawa, dnia 17 maja 1968 r.
Tajne

Informacja

dot. propagandy pisanej w okresie 1 I–15 V 1968 r.

W okresie od 1 I do 15 V br. Służba Bezpieczeństwa stwierdziła na terenie kraju kolportaż, względnie usiłowanie kolportażu:

- 17 000 egz. ulotek (z tego ponad 2000 odezw i rezolucji),
- 817 wrogich napisów,
- 1066 egz. anonimów.

W miesiącu styczniu i lutym br. ujawniono w kraju ogółem 89 egz. ulotek, 73 wrogie napisy i 105 egz. anonimów.

W związku z wydarzeniami marcowymi nastąpił poważny wzrost propagandy pisanej we wszystkich formach. W marcu kolportowano ponad 9000 egz. ulotek (w tym odezwy i rezolucje), ponad 500 wrogich napisów i ponad 500 egz. listów anonimowych.

W miesiącu kwietniu br. nastąpił spadek kolportażu w porównaniu do marca, jednak zanotowano jeszcze na terenie kraju kolportaż ponad 5400 egz. ulotek, ponad 220 wrogich napisów i 439 egz. anonimów.

Od 1 do 15 maja br. rozkolportowano ponad 2500 egz. ulotek (w tym na terenie woj. olsztyńskiego ok. 1100 egz., opolskiego – ponad 1000 egz., krakowskiego – ok. 200 egz.).

Największe nasilenie kolportażu ulotek w bieżącym roku wystąpiło na terenie: woj. krakowskiego – ponad 3500 egz., Warszawy m. – ponad 2600 egz., katowickiego – ok. 1900 egz., opolskiego – 1850 egz., olsztyńskiego – 1560 egz., wrocławskiego – 1530 egz., bydgoskiego – ok. 700 egz., gdańskiego – 620 egz.

Ulotki, odezwy i napisy, głównie w miesiącu marcu i kwietniu br., nawoływały młodzież do wystąpień (wieców, strajków na uczelniach), wzywały społeczeństwo do poparcia żądań studentów i włączania się do akcji protestacyjnych, przedstawiały w fałszywym świetle przebieg wydarzeń w kraju, nawoływały do bojkotu prasy, zawierały w treści żądania zamieszczone w rezolucjach, szkalowały dostojników partyjnych i państwowych.

Niektóre z nich zawierały demagogiczne hasła ekonomiczne. W ok. 200 ulotkach i 60 napisach zawarte były hasła antyradzieckie.

Rezolucje kolportowane w poszczególnych rejonach kraju oparte były w swej treści na rezolucji studentów UW podjętej na wiecu w dniu 8 III br. i rezolucji uchwalonej w dniu 11 III br. w gmachu Politechniki Warszawskiej.

Kolportaż niektórych dokumentów miał charakter zorganizowany. W szczególności dotyczy to rezolucji studentów UW, które w stosunkowo krótkim czasie zostały przeka-

zane do innych ośrodków akademickich kraju, m.in. do Krakowa, Gdańska, Poznania, Łodzi i Lublina.

Rozpowszechniane wrogie dokumenty w większości przypadków wykonane były odręcznie, ok. 4000 dokumentów sporządzono na maszynach do pisania, ok. 1500 egz. odbito przy pomocy ręcznych drukarek, ok. 1200 egz. drukowano na powielaczach lub wykonano techniką fotograficzną (fotokopie).

Ogółem ustalono w bieżącym roku 1070 sprawców wrogiej propagandy pisanej, z tego skazano wyrokami sądowymi – 138 osób, kolegia karno-administracyjne ukarały 170 osób, z ok. 600 osobami przeprowadzono rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze, pozostałe osoby ukarano w inny sposób (kary administracyjne, wydalenie z uczelni itp.).

Wśród ustalonych autorów i kolporterów wrogich dokumentów znalazło się:

- 312 studentów,
- 66 robotników,
- 45 pracowników umysłowych,
- 4 żołnierzy,
- 4 osoby niepracujące.

Pozostali to uczniowie szkół średnich i zawodowych.

Największą ilość sprawców propagandy pisanej ustalono na terenie: woj. krakowskiego – 391 osób, gdańskiego – 148 osób, warszawskiego – 74 osoby, wrocławskiego – 73 osoby, Warszawy miasta – 60 osób, woj. poznańskiego – 60 osób.

Zakwestionowano kilkadziesiąt maszyn do pisania, papier i inne przybory służące do sporządzania wrogich dokumentów.

Dyrektor Departamentu III [MSW]
(–) płk H[enryk] **Piętek**

Źródło: AIPN, 1288/26, k. 49–51, mps.

1968 maj 17, Warszawa – Wyciąg z notatki z doniesienia TW ps. „Michalski” opracowanej przez inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW mjr. Stanisława Krasowskiego, dotyczącej Koła Poselskiego „Znak” i środowiska KIK

^aV. Zawieyski, Łubieński, Mazowiecki i Stomma uważają, że sytuacja się wyciszyła i w związku z tym ich linia działania czy polityczna koncepcja jest taka, aby koniecznie w Ożarowie zorganizować spotkanie, na którym chcą postawić sprawę artykułu Zabłockiego i Micewskiego¹. Równocześnie chcieliby wydać własne oświadczenie koła „Znak”, podtrzymując interpelację posłów „Znak”. Z uwagi na krytyczne i niewłaściwie opracowanie artykułu przez Zabłockiego zostanie zastosowana przez Zabłockiego i Micewskiego taka taktyka, iż zgodzą się na wycofanie tego artykułu, z tym że nie zgodzi się Zabłocki na wydanie nowego oświadczenia posłów koła „Znak”. Wycofanie tego artykułu, wg nich, powinno spowodować wycofanie oświadczenia posłów koła „Znak”.

Na konferencję tę będą ściągać mało ludzi z terenu (jeśli chodzi o koła KIK), tylko poszczególne osoby, natomiast będzie licznie reprezentowana grupa „Tygodnika Powszechnego” z Krakowa, która w tej chwili jest decydującą siłą wspomagającą postawę Zawieyskiego, Stommy, Mazowieckiego i Łubieńskiego.

Na 28 maja wieczorem przewidziana jest kolacja i spotkanie posłów koła „Znak” z Wyszyńskim. Uczestniczyć w tym również ma Zabłocki.

Na spotkaniu planowane jest pozyskanie od Wyszyńskiego na piśmie lub w formie wystąpienia publicznego poparcia koła „Znak”. Taki jest cel spotkania. Nie wiadomo, czy im się to uda.

Rozmowa TW „Michalski” z Seńką na temat nielegalnych zebrań u Mazowieckiego przyniosła natychmiastową reakcję. Seńko szybko pobiegł do Wielowieyskiego i robił wyrzuty, że Wielowieyski takie sprawy opowiada w najbliższym kolektywie klubu „Znak”.

Wyk. w 2 egz.

Egz. nr 1

Egz. nr 2 – tecz[ka] rob[ocza]

Opr. S[tanisław] Krasowski

Druk. K.F.^b

Źródło: AIPN, 01283/1390, mf.

^a Powyżej odręczna adnotacja o treści: Wyciąg z doniesienia źr[ódła] „Michalski” z dn. 17 V [19]68 r. Tajne. Egz. nr 1.

^b Poniżej odręczna adnotacja o treści: Wyciągi dot. Kisielewskiego przekazałem tow. Knapkowi, a wyc[ia]g dot. ChSS tow. Ostrowskiemu.

¹ Wzmianka dotyczy artykułu Janusza Zabłockiego *O narodowy i społeczny autentyzm polskiego socjalizmu* napisanego na początku maja 1968 r. i podpisanego też przez Andrzeja Micewskiego. O tej sprawie: A. Micewski, *Współ-rządzić czy nie kłamać? Pax i Znak w Polsce 1945–1976*, Warszawa 1981, s. 215–216; A. Friszke, *Koło posłów „Znak” w Sejmie PRL 1957–1976*, Warszawa 2002, s. 92–94; J. Zabłocki, *op. cit.*, s. 299–309.

1968 maj 18, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB plk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia ^b18^b maja 1968 roku

Tajne

aa

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy

Wśród literatów przedmiotem rozmów i dyskusji jest pogłoska o znalezieniu podczas odprawy celnej u wyjeżdżającego do Paryża **Adolfa Rudnickiego** większej sumy obcych dewiz i wyrobów ze złota. Panuje pogląd, że **Rudnicki**, decydując się na nielegalny wywóz z Polski złota i dewiz, zamierzał pozostać za granicą.

W dalszym ciągu J[erzy] **Krzysztoń**, [który] jest członkiem sądu koleżeńskiego przy OW ZLP, wypowiada się, że nie dopuści do usunięcia ze Związku Literatów Polskich Pawła Jasienicy, Januarego Grzędzińskiego i Stefana Kisielewskiego. W rozmowach z literatami – członkami PZPR – wymieniony zachowuje się w sposób nonszalancki i wyzywający.

Zofia **Bystrzycka** opowiada w środowisku literackim na terenie Warszawy, że **Andrzej Kijowski** opracował „uwagi na temat programu działania ZLP”. Główne tezy tych „uwag”, według **Bystrzyckiej**, sprowadzają się do tego, że Związek Literatów Polskich winien być organizacją niezawisłą i niezależną od jakiegokolwiek partii politycznej. **Kijowski** uważa, że nie należy uzgadniać z odpowiednimi instancjami partyjnymi żadnych kandydatów do władz związku. Jego zdaniem pisarzom należy pozostawić pełną swobodę twórczości. **Kijowski** opracował powyższe „uwagi” na piśmie i dołączył je do oficjalnych dokumentów Zarządu Oddziału Warszawskiego ZLP. Następnie jednak wycofał je z akt OW ZLP.

Uzyskano jednoźródłową informację, że student Wydziału Ekonomii Politycznej Uniwersytetu Warszawskiego **Rychlewski** rozpowszechnia wśród studentów zamieszkałych w domu akademickim UW przy ul. Kickiego wiadomości o powstaniu na terenie Warszawy „Koła Przyjaciół Obrony Kultury Czechosłowackiej”, do którego mają zarówno należeć studenci, jak i uczniowie z ostatnich klas szkół ogólnokształcących. Informacja ta znajduje się w aktywnym sprawdzaniu.

Równocześnie tenże sam **Rychlewski** opracował audycję nadaną przez radiowęzeł Kickie Radio, w której zaatakowano prasę za rzekome fałszowanie prawdy o faktycznych wydarzeniach na świecie. W audycji sugerowano zniesienie cenzury prasowej za przykładem Czechosłowacji – gdzie społeczeństwo zna całą prawdę i jest na bieżąco informowane o wydarzeniach światowych.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną maszynowo liczbą dziennika: H-093/68/1.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

Wśród studentów Wydziału Ekonomii Politycznej po ponownym wznowieniu zajęć panuje atmosfera nauki. Z zanotowanych wypowiedzi wynika, że studenci na tym wydziale obawiają się podejmowania dyskusji na tematy polityczne i oceny wydarzeń marcowych. Studenci wskazują, że władze uczelni zaostryły wymogi, zarówno jeśli chodzi o uczęszczanie na zajęcia, jak też w zakresie osiągniętych postępów w nauce.

Po powrocie zespołu Teatru Narodowego z występów w Węgierskiej Republice Ludowej **Kazimierz Dejmek** wyraża przekonanie, że w stosunku do jego osoby nie zostaną wyciągnięte żadne konsekwencje. **Dejmek** opowiada, że podczas pobytu na Węgrzech zapewnił sobie poparcie ze strony ambasadora PRL w tym kraju, który obiecał mu interwencję w sprawie Teatru Narodowego i Dejmka u najwyższych czynników partyjnych i państwowych.

Wśród adwokatów warszawskich rozeszła się pogłoska, że Warszawska Rada Adwokacka zamierza przystąpić do przeprowadzenia weryfikacji adwokatów pod względem posiadanego przez nich wykształcenia i posiadanych w związku z tym praw do wykonywania zawodu. Dziekan rady adwokat **Skoczek** uważa, że wielu adwokatów posiada „wątpliwe wykształcenie” i weryfikacja taka jest bezwzględnie konieczna.

Adwokat **Brojdes**, wypowiadając się na temat swego zawieszenia w prawach wykonywania zawodu, twierdzi, że nagonka na jego osobę „nie miała sensu, gdyż wyciąganie starych spraw w obecnej sytuacji na pewno nie ma żadnego znaczenia”. **Brojdes** informuje innych adwokatów, że Wyższa Komisja Dyscyplinarna przywróciła mu prawo wykonywania zawodu. Równocześnie wymieniony wypowiada się, że „okres nagonki na Żydów w adwokaturze skończy się w najbliższym czasie i wszystko ułoży się jak dawniej”.

W dorocznym zjeździe katolickiej młodzieży akademickiej w Częstochowie w dniach 11–12 bm. uczestniczyło, jak to wynika z posiadanych informacji, około 450 studentów i studentek z terenu Warszawy. W czasie trwania uroczystości odczytany został list kardynała Wyszyńskiego do studentów, w którym kardynał wyrażał swą jedność z młodzieżą akademicką i przesyłał jej swoje błogosławieństwo.

Biskup Dąbrowski w rozmowie z księżmi jednej z parafii warszawskich stwierdził, że wkrótce będzie wydany przez kurię specjalny biuletyn informacyjny, którego celem będzie informowanie duchowieństwa o sprawach Kościoła, o rozmowach z władzami państwowymi, a także o różnych posunięciach władz w odniesieniu do Kościoła katolickiego w Polsce.

W dniu 15 maja br. w Sądzie Wojewódzkim dla m.st. Warszawy ogłoszony został wyrok w sprawie rewizyjnej przeciwko księdzu Romualdowi **Kolakowskiemu** oskarżonemu o nielegalne wybudowanie kaplicy katechetycznej na placu kościelnym przy ul. Dickensa w Warszawie.

Sąd Wojewódzki dla m.st. Warszawy zatwierdził wyrok I instancji i skazał ks. **Kolakowskiego** na karę grzywny w wysokości 2000 zł z zamianą w razie nieściągalności na karę 14 dni aresztu.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do Warszawskiej Komisji Kontroli Partyjnej informacje dotyczące:

– Salomona **Kaca** – członka PZPR – adiunkta Wydziału Łączności Politechniki Warszawskiej. Wymieniony jest stałym odbiorcą paczek żywnościowych z owocami południowymi, przesyłanymi do Polski przez organizacje syjonistyczne z Izraela jako forma

pomocy dla obywateli polskich narodowości żydowskiej. Posiada rodzinę w Izraelu. Utrzymywał kontakty z pracownikami Ambasady Izraela w Warszawie.

– Ozjasza **Wandera** – członka PZPR – z[astęp]cy dyrektora Zjednoczenia Przemysłu Maszynowego Leśnictwa. Utrzymuje szerokie kontakty z rodziną zamieszkałą w Izraelu, z którą w roku bieżącym zamierza spotkać się na terenie Rumunii. Kontaktował się z pracownikami Ambasady Izraela w Warszawie.

– Ottona **Grossa** – członka PZPR – redaktora Państwowego Wydawnictwa „Iskry”. Utrzymywał osobiste kontakty z pracownikami Ambasady Izraela w Warszawie. Wraz z żoną przyjmowany był w prywatnym mieszkaniu ambasadora tego państwa w Warszawie^c.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 0746/3, k. 653–656, mps.

^c *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętką o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

1968 maj 20, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW por. Roberta Szczepańskiego ze spotkania z TW ps. „Inocenty” w dniu 17 maja 1968 r. dotycząca Janusza Zabłockiego

^aWarszawa, dnia 20 maja 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^{b2}^b

Notatka służbowa

ze spotkania z TW „Inocenty”^c z dnia 17 V [19]68 r.

1. Wspomniany na poprzednim spotkaniu artykuł Zabłockiego został już napisany. Współautorem jest Andrzej Micewski. Artykuł ten jest określeniem płaszczyzny politycznej dalszej działalności grupy działaczy katolickich popierających J[anusza] Zabłockiego. („Inocenty” zreferował mi w zasadzie wiernie tezy tego artykułu; pomijam tę kwestię, ponieważ posiadamy już fotokopię ww. mat[eriału]).

Posłowie „Znaku” zapoznali się już z pierwszą wersją tego artykułu. Stomma i Mazowiecki są bardzo „zdegustowani” pierwszą częścią, w której poruszane są sprawy antysyjonizmu i antysemityzmu. Twierdzenie wysuwane przez Zabłockiego, że patriotyzm socjalistyczny musi być oparty na pełnym zaangażowaniu społecznym i narodowym wszystkich ludzi zamieszkujących teren PRL, jest przez ww. krytykowane jako nieuzasadnione dążenie do jednopoglądowości i unifikacji myślowej ludzi dotychczas różnie widzących sytuację wewnętrzną w Polsce. Poseł Łubieński po zapoznaniu się z treścią artykułu wyraził zrozumienie i po kilku poprawkach raczej formalnych, których przyjęcia spodziewa się, ma zamiar akceptować brzmienie artykułu jako podstawę dalszej działalności środowiska. Stanowiska Zawieyskiego w tej sprawie „Inocenty” nie zna.

Zabłocki przedstawił artykuł ks. Andrzejowi Bardeckiemu, który według opinii „Inocentego” jest *porte-parole* kard. Wyszyńskiego w „Tygodniku Powszechnym”. Bardecki po zapoznaniu się z artykułem miał podobno oświadczyć, że nie ma w nim ani jednego zdania, pod którym nie mógłby się podpisać. „Inocenty” na tej podstawie wyprowadza wniosek, że środowisko „Tygodnika Powszechnego”, dotychczas uważane za monolit poglądowy, wcale nie jest tak jednolite i przy zaproponowaniu poglądów wspomnianego artykułu jako podstawy do dyskusji nad przeorientowaniem całego środowiska szereg ludzi ze środowiska krakowskiego może stanąć na pozycji Zabłockiego.

Wacław Auleytner po zapoznaniu się z artykułem miał oświadczyć, że we własnym przekonaniu popiera zawarte w nim poglądy, jednak jako sekretarz klubu nie może przyłączyć się do jednego z ugrupowań, aby nie wpływając autorytetem swego stanowiska, pozostawić wszystkim zainteresowanym możliwość swobodnego wyboru.

^a Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Tow. por. Szczepański.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Tak w oryginale w całym dokumencie.

2. Po ukończeniu artykułu Zabłocki wraz ze swoimi najbliższymi współpracownikami A[ndrzejem] Micewskim i Z[ygmuntem] Drozdkiem zastanawiali się nad sposobami przekazania zawartych w nim poglądów do szerszej wiadomości. Wylonił się z tego pomysł zorganizowania na bazie Ośrodka Dokumentacji i Studiów [Społecznych] czegoś w rodzaju klubu dyskusyjnego z zebraniem otwartym dla wszystkich zainteresowanych ze środowiska „Znak”. Pomysł ten ma służyć przeciągnięciu grupy centrowej, w zasadzie najszerszej personalnie zarówno w „Więzi”, jak i w KIK, na pozycje programowane przez grupę Zabłockiego. „Inocenty” uważa, że w zasadzie poglądy Zabłockiego będą akceptowane w meritum, spodziewa się jednak zgłaszania jakichś poprawek, niewychodzących jednak poza zasadnicze ramy programowe. Pogląd ten „Inocenty” uzasadniał m.in. tym, że program proponowany przez Zabłockiego jest jedynym programem pozytywnym w środowisku, podczas gdy dominująca dotychczas grupa prawicowa posiada jedynie stwierdzenia na „nie”, które nie mają żadnych wartości konstruktywnych. Opublikowanie wspomnianego artykułu w „Więzi”, zdaniem „Inocentego”, w zasadzie nie napotka poważniejszych trudności, ponieważ w wypadku sprzeciwu redaktora naczelnego, tzn. T[adeusza] Mazowieckiego, w myśl regulaminu zespołu „Więzi” można zażądać zwołania zespołu redakcyjnego i przeprowadzić głosowanie w tej sprawie.

Jeśli 51 proc. głosów padnie za artykułem, musi być on umieszczony w „Więzi”. „Inocenty” jest przekonany, że w zespole redakcyjnym artykuł uzyskałby wymaganą większość, może nawet 60–65 proc. głosów.

3. Grupa Zabłockiego była przeciwna urządzaniu konferencji międzyśrodowiskowej w Ożarowie bezpośrednio po kwietniowej sesji sejmu. „Inocenty” tłumaczył to faktem istnienia jeszcze wówczas emocjonalnego zaangażowania wielu ludzi, co zdecydowanie nie sprzyjałoby przedstawieniu przez Zabłockiego owych poglądów. Obecnie, kiedy wewnętrzny konflikt w „Znaku” i „Więzi” przeniósł się z płaszczyzny emocjonalnej na płaszczyznę programową, odpada atmosfera pewnego „terroru moralnego” istniejąca w tym środowisku w związku z interpelacją „Znaku”. Zabłocki, Micewski, Drozdek obecnie nie wyrażają żadnych zastrzeżeń przeciwko bliskiemu terminowi konferencji międzyśrodowiskowej (koniec maja br.), uważając, że bez względu na skład personalny delegatów z całego kraju istniejąca już płaszczyzna do dyskusji (artykuł Zabłockiego i Micewskiego) daje lewemu skrzydłu środowiska duże szanse na uzyskanie szerokiego poparcia.

4. Poseł Zabłocki rozmawiał z kard. Wyszyńskim w okresie ostatniej sesji sejmowej. Wyszyński dał do zrozumienia, że cofnie mu swoje zaufanie, gdyby w czasie głosowania w sejmie głosował inaczej niż pozostali posłowie „Znaku”. Jednak jednocześnie dał Zabłockiemu pewnego rodzaju kredyt i poparcie dla dalszej działalności w ramach przedstawionego mu programu. „Inocenty” ocenia, że stanowisko Wyszyńskiego aktualnie w odniesieniu do środowiska „Znak” kształtuje się następująco:

a) dotychczasowa postawa „Znaku” w nowej sytuacji wewnętrznej jest bezprzyszłościowa. „Znak” ustawił się tak, iż jego jakiegokolwiek dalsze inicjatywy bez zmiany orientacji są bezpłodne.

W związku z tym istnieje potrzeba przeorientowania całego środowiska i powinno się to dokonać nawet wbrew stanowisku „Znaku”;

b) jeśli nie ma możliwości przeorientowania całego środowiska, trzeba przynajmniej ujawnić na zewnątrz, że wewnątrz ugrupowań „autentycznych katolików” istnieje nurt chcący opierać swą dalszą działalność na programie patriotyzmu i zaangażowania pozytywnego w wewnętrzne sprawy kraju.

Właśnie ze względu na alternatywę choćby [d] kard. Wyszyński udzielił poparcia Zabłockiemu. Charakterystycznymi wypowiedziami potwierdzającymi, zdaniem „Inocentego”, powyższą ocenę są zdania wypowiedziane przez Wyszyńskiego do swych najbliższych współpracowników: „Kiedy Kościół był atakowany za sprawy niemieckie w okresie ozędzia, żaden z posłów „Znaku” nie odezwał się publicznie, ale kiedy tylko ruszono na Żydów, od razu podnieśli krzyk i bili mi tu pięściami w stół”, oraz kiedy na pytanie, kto ze znanych mu ludzi popiera Zabłockiego, usłyszał, że także i Micewski, miał powiedzieć: „To dobrze, to dobrze, jest mi potrzebny przynajmniej jeden prawdziwy polityk”.

5. Członek zespołu „Więzi” Rudolf Buchała z Katowic był ostatnio w Berlinie, gdzie brał udział w pracach przygotowawczych do kolejnej Berlińskiej Konferencji Katolików. Miał tam szereg spotkań o charakterze prywatnym, w czasie których był wypytywany przez Niemców o sytuację w Polsce. Zauważył, że szczególną trudność sprawiało jego rozmówcom, zarówno z NRD, jak i z NRF, formułowanie pytań na temat rzekomego antysemityzmu w Polsce. Kiedy zreferował sytuację, mówiąc, że cały okrzyczany na Zachodzie „polski antysemityzm” jest po prostu wymianą starych kadr kierowniczych nie zawsze nadających się na zajmowane stanowiska, znajdował pełne zrozumienie rozmówców, którzy oświadczyli mu, że jest to problem znany im z życia społecznego w obu częściach Niemiec, gdzie nienadążanie kadry kierowniczej za rozwojem układów społecznych i technicznych jest poważną sprawą i musi mieć szybkie rozwiązanie.

Na najbliższą konferencję berlińską oficjalne zaproszenia otrzymali Buchała, Micewski, Drozdek i chyba Zabłocki z „Więzi”. Konferencja rozpocznie się posiedzeniem wydziału roboczego w dniu 3 VI br., a zebranie plenarne w dniu 5 VI br. Kto z wyżej wymienionych otrzymał zaproszenie także na posiedzenie wydziału roboczego, „Inocenty” jeszcze nie wiedział.

Uwaga

Zgodnie z poleceniem ppłk. Jankiewicza nie wracałem na tym spotkaniu do kwestii poruszanych na poprzednim [spotkaniu]. „Inocenty” także nie poruszał tego tematu, jednak w sposobie relacjonowania sytuacji zauważyłem, iż w pewnej mierze zastosował się do moich sugestii. Umówiliśmy się na następne spotkanie po konferencji w Ożarowie.

Wyk. w 3 egz.

Druk. J.M.

(–) Inspektor Wydziału II Dep[artamentu] IV MSW

Por. R[obert] Szczepański¹

Źródło: AIPN, 01283/1390, mf.

^d *Wyraz nieczytelny.*

¹ **Szczepański Robert** (ur. 1937), por./płk. Absolwent Wydziału Historycznego UW (1961), prelegent w TWP (1958–1961), asystent w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie (1960–1961). Od maja 1961 r. oficer ewidencji operacyjnej Sekcji 1 Wydziału II Biura „C” MSW; od sierpnia 1962 r. oficer operacyjny, od lipca 1966 r. starszy oficer operacyjny, od kwietnia 1967 r. inspektor Wydziału II Departamentu IV MSW (w marcu 1965 absolwent Zaocznej Oficerskiej Szkoły Operacyjnej SB MSW w Legionowie); od marca 1975 r. zastępca naczelnika, od kwietnia 1985 r. naczelnik Wydziału IV Departamentu IV MSW; od listopada 1987 r. naczelnik Wydziału III Departamentu IV MSW; od lutego 1989 r. zastępca kierownika Katedry Bezpieczeństwa Państwa WSO MSW w Legionowie; od października 1989 r. starszy wykładowca Katedry Taktyki Kryminalistycznej Wydziału Bezpieczeństwa Państwa ASW w Legionowie; w lipcu 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0604/1935, t. 1–2, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 maj 21, Warszawa – Notatka naczelnika Wydziału I Departamentu III pplk. Jerzego Nawrockiego dotycząca kolportażu ulotek w dniach 1 stycznia – 15 maja 1968 r. oraz represji zastosowanych wobec uczestników wydarzeń marcowych

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

Warszawa, dnia 21 maja 1968 r.

Departament III

Tajne

L.dz. OE-1-0183/^a1^a/68

Notatka

dotyczy kolportażu wrogiej literatury i wyników
ustaleń sprawców

I. Wroga propaganda pisana

a) Kolportaż ulotek.

W okresie od stycznia do 15 maja br. stwierdzono na terenie kraju kolportaż, względnie usiłowanie kolportażu, 17 000 ulotek, z tego ponad 2 tys. odezw i rezolucji. Ustalono w tym okresie 853 autorów i kolporterów ulotek.

Największą ilość faktów kolportażu zanotowano w miesiącu marcu br. (ponad 9 tys. egz.), co miało ścisły związek z wydarzeniami w poszczególnych ośrodkach akademickich kraju.

W kwietniu br. nastąpił spadek w porównaniu do miesiąca marca. Zanotowano jednak jeszcze kolportaż ponad 5400 egz., a od 1 do 15 maja ok. 2500.

Szczególne nasilenie tej formy wrogiego działania miało miejsce na terenie województw: krakowskiego – 3500 egz., Warszawy m. – ponad 2600, woj. katowickiego – ok. 1900, opolskiego – 1850, olsztyńskiego – 1560 i wrocławskiego – 1530 egz.

Ulotki w swej treści w pierwszym okresie nawoływały do wystąpień. W miarę upływu czasu, zwłaszcza od miesiąca kwietnia, zawierały coraz bardziej politycznie nośne hasła oraz żądania ekonomiczne.

b) Wrogie napisy.

W okresie od stycznia do 15 maja stwierdzono na terenie kraju 817 wrogich napisów. Największą ilość zanotowano w miesiącu marcu br. – 511, w miesiącu kwietniu – 220, od 1 do 15 maja ok. 20.

Ustalono ogółem 136 sprawców tych czynów przestępczych.

c) Rozsyłanie opracowań anonimowych.

W tym samym okresie zanotowano również 1066 przesyłek anonimowych, adresowanych głównie do centralnych i terenowych organów partyjnych i państwowych oraz poszczególnych działaczy społeczno-politycznych.

Treść przesyłek była różnorodna. W większości autorzy nawiązywali do wystąpień studenckich na terenie kraju, szkalowali dostojników partyjnych, państwowych i działaczy społeczno-politycznych.

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

Podobnie jak ulotki i napisy największy kolportaż anonimów miał miejsce w miesiącu marcu br. – ponad 500 egz. (w kwietniu 430 egz., w maju ponad 20 egz.).

Ustalono ogółem 81 autorów listów anonimowych.

d) Represje stosowane wobec sprawców propagandy pisanej.

Z ogólnej liczby 1070 ustalonych sprawców skazano wyrokami sądowymi – 138 osób, kolegia karno-administracyjne ukarały 170 osób, z ok. 600 osobami przeprowadzono rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze, pozostałe osoby ukarano w inny sposób (kary administracyjne, wydalenie z uczelni itp.), względnie sprawy ich są w toku rozpatrywania.

Wśród ustalonych autorów i kolporterów wrogich dokumentów znalazło się: 312 studentów, 66 robotników, 45 pracowników umysłowych, 4 osoby niepracujące, 4 żołnierzy WP, pozostali to uczniowie szkół średnich i zawodowych.

Zakwestionowano kilkadziesiąt maszyn do pisania, powielacz i inne przybory służące do sporządzania wrogich dokumentów.

II. Nadsyłanie do Polski literatury chińskiej

W okresie od 1 stycznia do 15 maja br. wpłynęło do kraju z ChRL 21 500 przesyłek zawierających literaturę propagandową.

W porównaniu do analogicznego okresu roku ubiegłego nastąpił poważny wzrost przesyłanej literatury. (Od stycznia do końca maja 1967 r. wpłynęło 12 200 przesyłek). Materiały chińskie, podobnie jak w latach poprzednich, szkalują PZPR i inne partie krajów demokracji ludowej. Ambasada ChRL w Warszawie wysłała 211 przesyłek.

W tym samym czasie zakwestionowano 240 przesyłek z Albanii. (W ciągu 5 miesięcy ubiegłego roku zakwestionowano ok. 1000 przesyłek).

Pracownicy ambasady albańskiej usiłują przysyłać głównie literaturę, tzw. KPP, oraz literaturę dla Greków zamieszkałych w Polsce.

Ambasada LRA wysłała w tym okresie 4100 przesyłek.

III. Wznowienie audycji rozgłośni Tirana w języku polskim

Od połowy kwietnia Radio Tirana wznowiło po 4-miesięcznej przerwie nadawanie paszkwilanckich audycji z pozycji mijalowskiej.

IV. Represje w związku z wydarzeniami marcowymi

1. Spośród 2920 zatrzymanych zwolniono po 48 godzinach – 1971 osób, w tym – 487 studentów.

– Areszt tymczasowy zastosowano w odniesieniu do 385 osób.

2. Objęto postępowaniem karnym i karno-administracyjnym (łącznie z aresztowanymi tymczasowo) 1338 osób, w tym 340 studentów.

3. Skierowano do sądów 196 spraw przeciwko 219 osobom, w tym 28 studentom.

– Sądy rozpatrzyły 67 spraw przeciwko 84 osobom, w tym 16 studentom.

– Orzeczono:

a) zasadniczą karę aresztu – 68 osobom, w tym 11 stud[entom],

b) zasadniczą karę grzywny – 5 osobom, w tym 1 stud[entowi],

c) uniewinniono i umorzono sprawy przeciwko – 11 osobom, w tym 4 stud[entom].

– Nie rozpatrzono 129 spraw przeciwko – 135 osobom, w tym 12 stud[entom].

4. Skierowano wnioski do KKA p[ro]ciwko 673 osobom, w tym 142 stud[entom].
– Kolegia k[ar]no-administracyjne rozpatrzyły wnioski p[ro]ciwko – 387 osobom, w tym 105 stud[entom].
– Orzeczono:
a) zasadniczą karę aresztu – 133 osobom, w tym 46 stud[entom],
b) zasadniczą karę grzywny – 236 osobom, w tym 57 stud[entom],
c) karę nagany – 2 [osobom],
d) uniewinniono i umorzono sprawy p[ro]ciwko – 16 osobom, w tym 2 stud[entom].
– Nie rozpatrzono wniosków p[ro]ciwko – 286 osobom, w tym 37 stud[entom].

Naczelnik Wydz[iału] I Dep[artamentu] III
(–) ppłk **J[erzy] Nawrocki**

Źródło: AIPN, 01288/26, k. 52–56, mps.

1968 maj 22, Warszawa – Notatka z doniesienia TW ps. „Michalski” z dnia 7 maja 1968 r. opracowana przez inspektora Wydziału II Departamentu IV MSW mjr. Stanisława Krasowskiego, dotycząca Koła Posłów „Znak” i środowiska miesięcznika „Więź”

Źródło: TW „Michalski”
Przyjął: Z[enon] Goroński
LK „Pałac”

Warszawa, dnia ^a22 V^a 1968 r.
Tajne
Egz. nr ^a1^a

Treść doniesienia
z dnia 7 V [19]68 r.

I. Na odcinku klubu i „Więzi” nacisk idzie w trzech kierunkach:

1) na Zabłockiego, żeby podpisał wspólne oświadczenie koła „Znak” pozytywne dla Polski Ludowej. Zależy im na pokazaniu „Znaku” jako całości po wydarzeniach marcowych oraz na demonstracji, że „Znak” jest pozyteczny dla Polski;

2) najpóźniej po 20 maja zrobić Komisję Porozumiewawczą Środowisk w Ożarowie, na której zaaprobowano by ww. deklarację i zostałyby ustalona wspólna linia „Znaku”. Jednak Zabłocki sprzeciwia się tej koncepcji;

3) Mazowiecki i Stomma aktywnie montują wizytę u prymasa, bo Zawieyski zupełnie zdzieciniał i domaga się od „Libelli” samochodu i wynagrodzenia, bo nie ma z czego żyć, a nie myśli obecnie o polityce.

Zabłocki, aby storpedować te posunięcia, napisał artykuł antysyjonistyczny do „Więzi” i jeśli Mazowiecki go nie przyjmie do druku, Zabłocki nie weźmie udziału w realizacji ww. punktów. (Artykuł TW „Michalski” dostarczył do wglądu).

Stomma i Mazowiecki dążą do podporządkowania sobie Zabłockiego i jego zwolenników lub ^busunięcia [go] z „Więzi” i poderwania autorytetu u Wyszyńskiego i na Zachodzie^b.

II. Wyszyński napisał list do Zawieyskiego, w którym ocenił, że Zawieyski walczył jak „Dawid z Goliatem”, następnie przyjął go u siebie, gdzie ustalono, że całe koło „Znak” zostanie przyjęte przez Wyszyńskiego.

Wyszyński w rozmowie z Zabłockim mówił o popieraniu „partyzantów” i sił narodowych, nie robiąc jednak rozłamu w „Znaku”, bo wtedy Kościół musi ująć się za pobitymi. „Tygodnik Powszechny” wystąpił do Wyszyńskiego z inicjatywą, by wydał list potępiający antysemityzm w Polsce.

Ks. Orszulik mówił o tym TW i pytał [o] jego zdanie, dając do przeczytania projekt tego listu.

Wyszyński nie zaakceptował jednak tego listu, zawierającego dwa punkty:

- potępienie kampanii antypolskiej,
- zwrócenie uwagi rządowi na deptanie praw obywatelskich.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^{b-b} W oryginale: usunąć z „Więzi” i poderwać autorytet u Wyszyńskiego i na Zachodzie.

III. Posłowie Stomma i Mazowiecki ostatnio są bardzo aktywni. Mazowiecki prawie nie bywa w redakcji, biega i rozmawia ze swoimi poplecznikami.

Rozmówca nie zna ich aktualnych zamiarów.

IV. TW „Michalski” chce przejść do ChSS, gdzie może zająć stanowisko sekretarza generalnego. Ocenia bowiem, że „Więź” nie posiada zaplecza ludzkiego, natomiast środowisko krakowskie związane z „Tygodnikiem Powszechnym” zawsze będzie działało, gdyż jest związane z Wyszyńskim.

W porównaniu z „Więzią” środowisko ChSS jest o wiele bardziej cenione w środowisku katolickim i ma większe możliwości oddziaływania wśród kleru niż „Więź”.

Środowisko Stomma, Turowicza i „Tygodnika Powszechnego” będzie liczyć się u Wyszyńskiego i ich działalność na odcinku katolickim zawsze znajdzie poparcie.

TW „Michalski” otrzymał zadanie – legendę, wg której ma prowadzić skłócanie środowiska Mazowieckiego, które brało udział w zebraniu w domu Mazowieckiego.

Wyk. w 2 egz.

Egz. nr 1

Egz. nr 2 – tecz[ka] rob[ocza]

Opr. S[tanisław] Krasowski

Druk. K.F.

Źródło: AIPN, 01283/1390, mf.

1968 maj 23, Warszawa – Informacja sytuacyjna pierwszego zastępcy komendanta sto-
lecznej MO ds. SB płk. Stanisława Sławińskiego

^aWarszawa, dnia ^b23^b maja 1968 roku

Tajne

aa

Informacja

dot. sytuacji na terenie m.st. Warszawy

Z uzyskanych informacji ze środowiska studenckiego wynika, że przedmiotem dość ożywionych dyskusji i komentarzy jest rozwój sytuacji na terenie Czechosłowacji. Wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego zanotowano wypowiedzi, że choć kierownictwo państwowe i partyjne w Czechosłowacji „jest właściwe, to niewiele może zrobić, gdyż środki masowego przekazywania informacji zostały opanowane przez elementy reakcyjne i syjonistyczne”. Na Politechnice Warszawskiej studenci, porównując przebieg wydarzeń z Czechosłowacji z marcowymi wydarzeniami w Polsce, wyrażają zadowolenie, że „w Polsce wydarzenia te poszły w prawidłowym kierunku”.

W środowisku studenckim rozszerza się pogłoska, że Uniwersytet im. Karola w Pradze zaferował objęcie katedr tym naukowcom polskim, którzy zostali zwolnieni z Uniwersytetu Warszawskiego. Równocześnie studenci w swych wypowiedziach podkreślają, że jest to akt nieprzyjazny wobec PRL i świadczy o powiązaniach między profesorami z Warszawy i Pragi czeskiej pochodzenia żydowskiego.

Z terenu innych środowisk nie uzyskano interesujących informacji.

19 maja br. rozpoczął się tzw. Tydzień kultury i środków oddziaływania społecznego zorganizowany przez kurię metropolitalną w Warszawie. Zakończenie „tygodnia” ma nastąpić w niedzielę, dnia 26 maja br., pod hasłem: „Środki przekazu społecznego winny być narzędziem postępu”. Kuria zwróciła się z apelem do księży o korzystanie z przygotowanych przez nią odpowiednich materiałów propagandowych, a przede wszystkim z orędzia Ojca Św[iętego] na tegoroczny Dzień Środków Przekazu Społecznego.

Służba Bezpieczeństwa tut[ejszej] komendy przekazała do Warszawskiej Komisji Kontroli Partyjnej informacje dotyczące następujących osób:

– Natana **Tenenbauma** – współpracownika redakcji „Folks Sztyme”, b[yłego] studenta Uniwersytetu Warszawskiego. Wymieniony po uzyskaniu w roku 1965 absolutorium na Wydziale Historycznym UW podjął studia na Wydziale Filozoficznym UW. W czasie studiów wymieniony dał się poznać jako zagorzały zwolennik i propagator teorii politycznych lansowanych przez K[arola] Modzelewskiego i J[acka] Kuronia,

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną odręcznie liczbą dziennika: H-093/68/1.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

z którymi łączyły go więzy osobistej przyjaźni. Wraz z innymi członkami tzw. grupy komandosów brał aktywny udział w wystąpieniach studenckich na terenie Uniwersytetu Warszawskiego. Uczestniczył w zebraniach klubu „Babel”.

– Zofii Marii **Zinserling**¹ – redaktorki w Państwowym Instytucie Wydawniczym. Od 1963 roku wraz ze swym mężem Ottonem **Grossem** utrzymywała bardzo bliskie kontakty z personelem Ambasady Izraela w Warszawie, a w szczególności z ambasadorem A[vidgorem] Daganem, który przyjmował ją w swym prywatnym mieszkaniu.

– Bolesława **Kornatowskiego**² (poprzednie nazwisko Salomon **Kryczman**) – adiunkta w Przemysłowym Instytucie Automatyki i Pomiarów. Wymieniony od 1964 roku utrzymywał kontakt z pracownikami Ambasady Izraela w Warszawie, skąd otrzymywał biuletyny informacyjne i różne materiały propagandowe. W 1965 [r.] nosił się z zamiarem wyjazdu emigracyjnego do Izraela wraz z całą rodziną. Pozostawał w bliskiej przyjaźni ze Stanisławem **Wygodzkim**^c.

Wyk. 10 egz.

Źródło: AIPN, 0746/3, k. 665–667, mps.

^c *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I zastępca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie płk St[anisław] Sławiński.*

¹ **Zinserling Zofia Maria** (z d. **Dąbrowska**) (ur. 1933). Anglistka (mgr 1955), redaktor, tłumaczka. Starszy redaktor w Państwowym Instytucie Wydawniczym (do 1988), emerytka. AIPN, 763/6625.

² **Kornatowski Bolesław (Kryczman Salomon)** (ur. 1930). Inżynier mechanik. Asystent na Wydziale Elektrycznym PW, pracownik Biura Projektów Konstrukcji i Technologii Obrabiarek i Narzędzi w Warszawie, Centralnego Laboratorium Aparatów Pomiarowych i Optyki/Przemysłowego Instytutu Automatyki i Pomiarów w Warszawie (Aninie) (do IV 1970, starszy inżynier, adiunkt), starszy konstruktor w Centralnym Biurze Konstrukcyjnym Sprzętu Medycznego „Bekomed” w Warszawie, starszy konstruktor w Zakładach Wytwórczych Przyrządów Pomiarowych „Era” w Warszawie (XI 1971–IX 1972), nie otrzymał zgody na wyjazd emigracyjny do Izraela (1965), na emigracji (od X 1972). Inwigilowany w ramach KE przez Wydział IV Departamentu II MSW (VI 1968–I 1971), Wydział II KS MO (I–X 1971) w związku z kilkukrotnym odwiedzeniem ambasady Izraela (do 1967). Inwigilacja ta miała charakter jedynie formalny. W aktach KE znajdują się m.in. dokumenty Wydziału V Biura „B” MSW z lat 1963–1965 dotyczące B. Kornatowskiego wytworzone w związku z obserwacją Ambasady Izraela w Warszawie i osób ją odwiedzających, notatka funkcjonariusza SB i oświadczenie B. Kornatowskiego dotyczące zatrzymania go przed ambasadą Izraela (14 VI 1967) oraz dotycząca go notatka informacyjna wysłana 24 V 1968 r. przez I zastępcę komendanta stołecznego MO ds. SB płk. S. Sławińskiego do I sekretarza Komitetu Warszawskiego PZPR J. Kępy. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0224/233; AIPN, 1268/28256.

1968 maj 23, Warszawa – Doniesienie źródła ps. „J” dotyczące oceny sytuacji politycznej w Polsce dokonanej przez „środowisko Stefana Staszewskiego”, przekazanej informatorowi przez redaktora Mariana Bielickiego

^{ab}**Rozmowa z Marianem Bielickim^{bc}**

^dMarian Bielicki ^ew szerszej rozmowie^e przedstawił ocenę sytuacji politycznej i przewidywany przez środowisko Staszewskiego rozwój wypadków na okres jesieni, tj. do zjazdu partii. Powiedział on, co następuje:

Kampania antysyjonistyczna wzbudziła w opinii społecznej niecierpliwie oczekiwanie zasadniczych zmian personalnych i ekonomicznych, których nikt nie jest w stanie przeprowadzić i dlatego w masach narasta niezadowolenie i rozczarowanie, jakie obraca się przeciwko kierownictwu partii. Tezy przedzjazdowe i niezadowolające wyniki najbliższego plenum KC spotęgują zniecierpliwienie opinii i mogą doprowadzić jesienią do zaburzeń w niektórych zakładach pracy oraz wywołać nowe ożywienie różnych wystąpień na uczelniach, gdyż wśród studentów – mimo przeprowadzonych represji – istnieją szerokie i aktywne grupy opozycyjne zdecydowane do podjęcia nowych, bardziej przemysłanych wystąpień zaraz na początku nowego roku akademickiego. W Warszawie grupy te istnieją głównie na politechnice i posiadają dotarcie do niektórych zakładów pracy, podobne grupy istnieją także we Wrocławiu i w Krakowie. Okres wakacyjny zostanie wykorzystany do przedyskutowania nowych możliwości i form działania studentów – wykorzystane będą niektóre obozy letnie ZSP i prywatne formy spędzania wakacji, prawdopodobnie głównie w Karkonoszach i na Mazurach. Najbardziej zaangażowani studenci zostali usunięci z uczelni, lecz posiadają oni ściśle kontakty i licznych zwolenników wśród pozostałych na uczelniach. Formy działalności wewnątrz uczelni będą umiarkowane i ostrożne, aby rozszerzać wpływy i nie stwarzać podstaw do żadnych represji. Na korzyść nastrojów opozycyjnych działa dyskusja w Czechosłowacji oraz pośrednio studenckie rozruchy we Francji. Publikacje prasy krajowej są wśród studentów niepopularne, natomiast wielkim zainteresowaniem cieszą się źródła zachodnie, kolportowane są materiały Biuletynu Specjalnego PAP, artykuły z prasy czeskiej, słuchana jest powszechnie Wolna Europa. Działalność polityczna ZMS na uczelniach nie znajduje żadnego oddźwięku, wywołuje sprzeciw. ZMS traktowany jest przez opinię studencką jak agentura MSW, część dołowych działaczy studenckich ZMS solidaryzuje się po cichu z opozycją, otwarte zebrania dyskusyjne ZMS są i mogą być wykorzystywane [do] upowszechniania poglądów opozycyjnych.

Konkretne sposoby działania w nowym roku akademickim będą zależne od dalszego przebiegu wydarzeń i wymagać będą jeszcze przemyślenia, zostaną one bliżej sprecy-

^a Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Źródło: „J”, przyjął: Bielecki, 3 egz.

^{b-b} Przekreślono i nadpisano: Doniesienie.

^c Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Warszawa, dnia 23 V 1968 [r.]. Tajne.

^d Z lewej strony dokumentu wpisano odręcznie: redaktor.

^{e-e} Przekreślono i nadpisano odręcznie: bliski przyjaciel St[efana] Staszewskiego.

zowane we wrześniu na podstawie rozmów i dyskusji, jakie odbędą się w okresie wakacyjnym.

„J”

Źródło: AIPN, 00169/34, t. 1, k. 162–163, rkps.

1968 maj 23, Warszawa – Informacja inspektora Wydziału II Departamentu III MSW mjr. Józefa Krysty z doniesienia KP ps. „Ż-64” dotycząca oceny postaw politycznych pracowników naukowych Uniwersytetu Warszawskiego

Źródło: „Ż-64”¹

Tajne

Przyjął: Krysta

^aInformacja

z dnia 23 maja 1968 roku

Dnia 20 maja 1968 r. odbyło się zebranie sprawozdawczo-wyborcze Oddz[iałowej] Org[anizacji] Partyjnej na Wydziale Prawa UW. Przewodniczącym zebrania został wybrany docent **Salwa** Zbigniew, kier[ownik] Katedry Prawa Pracy i równocześnie etatowy instruktor Wydziału Nauki w KC PZPR.

Salwa ma podobno w połowie czerwca br. wyjechać do Genewy na międzynarodową konferencję pracy, na którą zwykle jeździł **Licki** Jerzy, a ostatnio również i **Chajn** Leon oraz **Gubiński** Arnold, prof. nadzwyczajny prawa karnego Wydz[iału] Prawa UW.

Salwa jako przewodniczący zebrania zaproponował, motywując to późną porą, ograniczenie czasu przemówienia. Zbojkotował wniosek **Konstańskiego**, który zażądał, aby ci towarzysze, którzy na otwartym zebraniu OOP Wydz[iału] Prawa w dniu 11 marca 1968 r. przemawiali z pozycji negacji, a nawet wrogiej, po odczytaniu, a nawet w czasie odczytywania przez niego uchwały Rady Okręgowej ZSP, ustosunkowali się obecnie do zajętego wtedy stanowiska. **Salwa** jako przewodniczący nie udzielił pod koniec zebrania głosu ustępującej egzekutywie, aby ta ustosunkowała się do dyskusji, mimo że było sporo uwag krytycznych odnośnie treści samego sprawozdania, w tym także i do sformułowania, że **Zakrzewska była dobrym członkiem partii, że powinna otrzymać najwyżej surową naganę, a nie zostać wydalona, i wreszcie, że ustępująca egzekutywa jest przekonana, iż przyjdzie taki czas, kiedy Zakrzewska znowu będzie członkiem partii.**

Tego rodzaju postawa **Salwy** jako przewodniczącego zebrania, członka partii, członka Rady Wydziału, w skład której w dalszym ciągu wchodzi jeszcze **Zakrzewska** mimo prawomocnego hańbiącego wyroku, i instruktora KC Wydz[iału] Nauki – musi budzić zastrzeżenia.

Zakrzewska tylko na prośbę **Turskiego** wstrzymuje się od prowadzenia zajęć, przy czym w wyniku takiej sytuacji w dalszym ciągu pobiera pełne pobory jako pracownik UW.

Według mojego zdania sytuacja w niektórych oddziałowych organizacjach partyjnych na UW jest wynikiem chwiejnego, a nawet nieudolnego stanowiska samego rektora **Turskiego**.

^a Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Wydz[iał] I. Po wyk[orzystaniu] proszę o zwrot do Wydz[iału] IV (informację otrzymałem z Wydz[iału] II w dniu 7 VI), 7 VI [19]68 [r.].

¹ KP ps. „Ż-64” – brak danych umożliwiających identyfikację.

Zaniedbał inwestycje, nie dbał o właściwy dobór kadr, tolerował nieprawidłowości, a tych, którzy bezpośrednio za to byli odpowiedzialni, jak np. **Holzer** – b[yły] kier[ownik] działu osobowego, za to, że na mocy decyzji NIK **Holzer** zdjęty ze stanowiska kierownika działu osobowego został powołany na pracownika naukowo-technicznego w rektoracie i dziś pobiera wyższe pobory niż jako kierownik działu osobowego.

Zakrzewska tylko na prośbę rektora powstrzymuje się od zajęć, pobierając dalej pobory.

O postawie **Turskiego** najlepiej chyba świadczy fakt, że gdy Izrael napadł na kraje arabskie i w wyniku tego wydawało się, że może wybuchnąć jakiś poważniejszy konflikt, to Turski – jak oświadczyła wieloletnia pracownica administracyjna rektoratu, wtajemniczona w różne sprawy – przez kilka dni właściwie nie urzędował, bo zajęty był załatwianiem ekstra paszportów dla swoich dzieci na wyjazd do Genewy.

„Ż-64”

Omówienie informacji

Kontakt poufny przedstawił powyższą informację jako przykład dowodzący niezbić, że wszelka krytyka niesłusznych, wręcz szkodliwych postaw, jakie zajęła większość kadry naukowej UW w czasie zaburzeń marcowych – jest niemożliwa. Układ sił jest korzystniejszy dla naukowców narodowości żydowskiej i ci w ogóle nie dopuszczają do głosu tych, którzy chcieliby prowadzić właściwą politykę, tak w ramach organizacji partyjnej, jak i na stanowiskach zawodowych.

Informację w tej formie przyjąłem z uwagi na to, że ilustruje ona postawy szeregu pracowników naukowych UW będących jednocześnie członkami partii, których postawy budzą – zdaniem „Ż-64” – poważne zastrzeżenia.

Odbito 2 egz.

1 egz. – Wydz[iał] IV w m[iejscu]
2 egz. – teczka robocza TW „Ż-64”
Druk. K.S.

Inspektor Wydziału II Dep[artamentu] III MSW
(-) mjr J[ózef] Krysta

Źródło: AIPN, 0204/457, k. 179–181, mps.

1968 maj 24, Warszawa – Notatka służbowa kierownika stanowiska dowodzenia Komendy Stołecznej MO pplk. Leona Kaźmierczaka dotycząca liczby osób zatrzymanych i rannych podczas zająć na Stadionie Dziesięciolecia po zakończeniu XXI Wyścigu Pokoju

Komenda Stołeczna
Milicji Obywatelskiej w Warszawie
St[anowisko] Dowodzenia

Warszawa, dnia 24 V 1968 r.

Notatka służbowa

Z ustaleń wstępnych dotyczących zatrzymanych osób i rannych na Stadionie Dziesięciolecia w dniu 24 V 1968 r.

I. Zatrzymani

W świetle zebranych danych z KD MO Praga-Północ i Praga-Południe ustalono wstępnie, że ogółem zostało zatrzymanych 38 osób za rzucanie butelkami i kamieniami z sektorów wyższych partii stadionu na niższe.

I tak:

- 1) w KD MO Praga-Południe zatrzymanych jest ^a31^a osób,
- 2) natomiast w KD MO Praga-Północ ^a14^a osób.

^aZwolniono 14 osób – nieletni + brak winy^a.

Poza tym w KD MO Praga-Południe zatrzymany jest Wojciech [...], s. Jana, lat 16, zam. W[arsza]wa, ul. [...], który dokonał kradzieży roweru m[ar]ki Jaguar, nr 08632, z samochodu z kolumny samochodowej Wyścigu Pokoju.

Rower znajduje się w KD MO Praga-Południe.

II. Osoby, które odniosły obrażenia cielesne od uderzeń rzucanymi kamieniami i butelkami

W świetle zebranych danych z pogotowia lekarskiego przy ul. Hożej 56 w W[arsza]wie ustalono, że ogółem obrażeń cielesnych doznało ^a31^a osób, a w tym 5 funk[cjonariuszy] MO i członkowie ORMO. ^a2 – MO i 3 czl[onkowie] ORMO^a.

Nadmieniam, że zakłócenie porządku publicznego i rzucanie kamieniami oraz butelkami miało miejsce nad tunelem przy wjeździe na stadion, obok budynku administracyjnego PPIS, który został zdemolowany, przy parkingu pojazdów ZOMO, przy przystanku kolejowym „Stadion” i dw[orcu] PKS, a także [w alei] Zielenieckiej i [na ul.] Targowej.

Były również przypadki obrzucania kamieniami r[adio]wozów kierowanych do pomocy w rejon stadionu.

Wykazy osób, które doznały obrażeń ciała, i zatrzymanych – w załączeniu¹.

Niniejszą notatkę proszę traktować jako ustalenia wstępne.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ Pominęto załączniki.

Kierownik stanowiska dowodzenia
Komendy Stołecznej Milicji Obyw[atelskiej]
w Warszawie
(-) ppłk L[eon] **Kaźmierczak**

Źródło: AIPN, 0746/5, k. 48, mps.

1968 maj 25, Warszawa – Notatka I zastępcy komendanta stołecznego MO ds. Służby Milicji płk. Mariana Janickiego dotycząca przebiegu zajęć na Stadionie Dziesięciolecia po zakończeniu XXI Wyścigu Pokoju w dniu 24 maja 1968 r.

^aWarszawa, dnia ^{b25}^b maja 1968 r.

^cWiceminister Spraw Wewnętrznych
Komendant Główny MO
Towarzysz gen. dr T[adeusz] Pietrzak
w Warszawie

W dniu 24 maja 1968 roku na Stadionie Dziesięciolecia nastąpiło zakończenie XXI Międzynarodowego Kolarskiego Wyścigu Pokoju Berlin–Praga–Warszawa¹. Publiczność na stadion napływała systematycznie już od godziny 14.00. Około godziny 17.00 stadion był wypełniony publicznością w liczbie około 90 000 osób. Do czasu przybycia kolarzy publiczność zachowywała się na ogół spokojnie. Przebieg zabezpieczenia porządku na stadionie i na trasie w granicach Warszawy przebiegał zgodnie z założeniami, według których stadion zabezpieczało 616 funkcjonariuszy MO, 1150 członków ORMO i 500 żołnierzy. W czasie zbliżania się kolarzy do stadionu dało się zauważyć duże podniecenie wywołane zwycięstwem drużyny polskiej. Z tego powodu wiele osób znajdujących się na trybunach piło przyniesione ze sobą napoje alkoholowe, wprowadzając się w stan nietrzeźwości. Po wjeździe pierwszych kolarzy na stadion część publiczności, szczególnie młodzież, przedarła się na płytę stadionu. Usunięciem tej części publiczności zajęła się służba porządkowa Państwowego Przedsiębiorstwa Imprez Sportowych. Porządkowi zamiast spokojnie usuwać publiczność, biegali po stadionie, goniąc poszczególne osoby. Gonitwa ta powodowała wzrost napięcia na trybunach, gwizdy i okazywanie niezadowolenia. Ponieważ porządkowi w sposób brutalny usuwali publiczność z boiska, przez co jeszcze bardziej wzmożło się napięcie. Część ORMO-wców pełniących służbę na płycie boiska włączyła się do usuwania publiczności, wywołując dalsze podniecenie^d.

^a Z lewej strony dokumentu pieczętka o treści: Komenda Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy. L.dz. ... z wpisaną odręcznie liczbą dziennika: ZW-0288/68.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Z lewej strony dokumentu opatrzone nieczytelnymi podpisami dwie odręczne adnotacje o treści: W[ydział] III 25 V [19]68 [r.] i Tow. Syczewski, do wykorzystania, 25 V [19]68 [r.].

^d Poniżej z prawej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego KG MO. Wpłynęło ... 19 ... r. Nr ... zał. ... ref. ... z wpisaną odręcznie datą: 29 V [19]68 [r.] i numerem: ZW-Op-31/100/68.

¹ Podczas ostatniego etapu XXI Wyścigu Pokoju z Radomia do Warszawy (123 km) odłączyło się od pelotonu czterech zawodników, którzy walczyli o zwycięstwo na stadionie. Zwycięzył Klaus Ampler (NRD) przed Fransem Mintjensem (Belgia) i Giacinto Santambrogio (Włochy), jako ostatni z tej grupy finiszował reprezentant Polski Andrzej Bławdzin. Wyścig zakończył się zwycięstwem kolarza NRD Axela Peschela, drugi był zawodnik z Czechosłowacji Karel Vavra, a trzeci reprezentant Polski Jan Magiera. W klasyfikacji drużynowej zwyciężyła Polska przed NRD i Czechosłowacją.

W tym okresie czasu na płytę boiska oraz na publiczność zajmującą dolne miejsca poszczególnych sektorów zaczęły padać butelki, kamienie i inne przedmioty. **W tym czasie nieliczna grupa funkcjonariuszy MO włączyła się samorzutnie do usuwania publiczności z płyty boiska, wywołując tym dalszy wzrost napięcia i podniecenia widzów. Spowodowało to nasilenie rzucania niebezpiecznymi przedmiotami także w kierunku milicjantów.**

W momencie przygotowania kolarzy do wykonywania rundy honorowej napór publiczności w kierunku płyty był tak duży, że milicjanci i członkowie ORMO nie byli w stanie zapobiec wejściu jej na boisko.

Po zakończonej imprezie, około godziny 19.10, część agresywnej publiczności w liczbie około 3000 osób zgromadziła się przed budynkiem PPIS, powodując zagrożenie porządku publicznego. Wprowadzone do działań dwie kompanie ZOMO przywróciły porządek. **W czasie działań użyte zostały palki służbowe oraz funkcjonariusze oddali kilka strzałów ostrzegawczych z broni krótkiej wobec atakujących grup chuligańskich.** Rozproszony tłum rozbiegł się w kierunku przystanku PKP „Stadion” i [alei] Zielenieckiej. Wprowadzone do działań pododdziały ZOMO przywróciły w tym rejonie porządek około godziny 20.00.

W wyniku działań **ogółem rannych zostało 14 funkcjonariuszy MO, z tego: przy zabezpieczeniu stadionu czterech, w czasie działań przed budynkiem PPIS pięciu** i w rejonie [alei] Zielenieckiej pięciu. Jeden ranny milicjant przebywa na leczeniu w szpitalu, pozostali po udzieleniu pomocy lekarskiej zostali zwolnieni do domu.

Uszkodzonych zostało 14 pojazdów samochodowych Zmotoryzowanego Odwołu KS MO. Uszkodzenia to: wybitcie szyb, zadrapania lakieru i wgniecenia karoserii.

Na skutek naruszenia porządku ogółem **31 osób spośród publiczności odniosło obrażenia cieleśne.** Trzy osoby pozostają w szpitalu przy ul. Solec, na oddziale chirurgii urazowej. Pozostałe osoby po udzieleniu pomocy lekarskiej udały się do swoich miejsc zamieszkania.

Wśród poszkodowanych jest 29 mieszkańców Warszawy i dwie osoby spoza m.st. Warszawy, 8 osób płci żeńskiej. Wiek poszkodowanych: do lat 13 – 1 osoba, do lat 17 – 8 osób, do 21 lat – 13 osób, do lat 30 – 4 osoby i powyżej 30 lat – 5 osób.

W związku z zakłóceniami porządku publicznego zatrzymanych zostało ogółem 45 osób, spośród których 8 osób zostało zwolnionych z braku podstaw wszczęcia postępowania karnego lub karno-administracyjnego, a 6 nieletnich oddano pod opiekę rodziców. Pozostałe 31 osób osadzono w areszcie. W stosunku do 37 osób zostało wszczęte postępowanie karne lub karno-administracyjne. Z liczby tej 20 osób mieszka w Warszawie, a 17 na terenach podwarszawskich. Pracujące są 22 osoby, uczniów szkół zawodowych – 6. Do PZPR należą dwie osoby, a cztery do organizacji młodzieżowych. Wiek sprawców przedstawia się następująco: do lat 17 – 6 osób, do lat 20 – 14 osób, do lat 30 – 12 osób, ponad 30 lat – 5 osób.

Między zatrzymanymi znajdują się: **Janusz [...], lat 20, zamieszkały Warszawa-Rembertów na terenie Akademii Sztabu Generalnego WP, syn podpułkownika WP, członka PZPR, zatrudnionego w Akademii Sztabu Generalnego WP. Zatrzymany został za rzucanie butelkami i kamieniami na Stadionie Dziesięciolecia.**

Marek [...], lat 18, zamieszkały Warszawa, ul. [...], uczeń technikum elektromechanicznego, syn inżyniera, który od dwóch lat przebywa w Libii. Zatrzymany został za rzucanie butelkami w funkcjonariuszy MO.

Niniejsze ustalenia są wstępnymi. Po gruntowniejszym zbadaniu całokształtu wydarzeń złożę towarzyszowi ministrowi meldunek uzupełniający^{e2}.

Źródło: AIPN, 236/16, k. 206–208, mps.

^e *Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: I z[astęp]ca komendanta stołecznego MO ds. Służby Milicji w Warszawie płk mgr M[arian] Janicki.*

² Informacja o zajęciach po zakończeniu XXI Wyścigu Pokoju znalazła się w ówczesnej prasie. „Życie Warszawy” pisało: „Blisko 100 tys. widzów z wielkim napięciem oczekiwało przyjazdu na metę bohaterów ostatniego etapu. Zarówno przed przyjazdem kolarzy, jak i po ich wjeździe na stadion widownia gorąco wiwatowała na cześć uczestników Wyścigu Pokoju. Tę atmosferę godną wielkiego widowiska zakłócili chuligani. Po zakończeniu etapu, w czasie trwania dekoracji zwycięzców wyścigu, grupy rozwydrzonych wyrostków wbiegały na murawę boiska, stwarzając zamieszanie, kiedy interweniowała służba porządkowa – posypały się butelki, kamienie itp. przedmioty, w wyniku czego wiele osób odniosło obrażenia. Gorszące wybryki chuligańskie przeniosły się również w okolice stadionu, a zwłaszcza w pobliże sąsiedniego dworca kolejowego. Skuteczna akcja służby porządkowej położyła kres awanturom. Ekscesy te spotkały się z powszechnym oburzeniem i potępieniem ze strony publiczności znajdującej się na stadionie”. *Gorszące zajścia*, „Życie Warszawy”, 25 V 1968, nr 126. Notatka bez tytułu o podobnej treści towarzyszyła w „Trybunie Ludu” relacji z zakończenia wyścigu (A. Lewandowski, *A jednak Polacy najlepsi! Indywidualnie 1. Peschel 2. Vavra 3. Magiera. Ampler pierwszy na Stadionie Dziesięciolecia*, „Trybuna Ludu”, 25 V 1968, nr 143). Dwa dni po zakończeniu XXI Wyścigu Pokoju do zajęć na Stadionie Dziesięciolecia powróciła w komentarzu „Trybuna Ludu” (*Echa skandalu*, „Trybuna Ludu”, 26 V 1968, nr 144). Według autora komentarza ich winowajcami byli pijani chuligani, dla których zawody sportowe są jedną z okazji do opróżnienia butelki z wódką i rozróby. Przyczyn wspomnianych wydarzeń upatrywał w piciu przez wielu kibiców dużych ilości alkoholu i nieumiejętnym działaniu służby porządkowej zorganizowanej przez PPIS „spośród osób przypadkowych”. Komentarz „Trybuny Ludu” ubolewał, że skandaliczne zachowanie „chuliganów i pijanych wyrostków stanowiących znakomitą mniejszość wśród widzów” nie spotkało się z dostateczną reakcją ze strony pozostałej części widowni („Zabrakło po prostu społecznej aktywności i chęci wyeliminowania łobuzów ze swego grona”).

1968 maj, Warszawa – Notatka dotycząca sytuacji w środowisku literackim opracowana w Departamencie III MSW

Środowisko literackie^a

W środowisku literatów warszawskich od kilku tygodni najwięcej komentarzy dotyczy wniosku o usunięcie z ZLP Januarego Grzędzińskiego, Stefana Kisielewskiego i Pawła Jasienicy.

Występuje wyraźny podział stanowisk. Literaci popierający politykę kulturalną partii wypowiadają się za wykluczeniem wym[ienionych] z szeregów ZLP celem uzdrowienia atmosfery w tej organizacji.

Grupa literatów znanych z opozycyjnych wystąpień podejmuje próby obrony wyżej wym[ienionych], a zwłaszcza Pawła Jasienicy.

(J[anuary] Grzędziński uważany jest powszechnie w środowisku za chorego psychicznie i osobę kompromitującą literatów, mimo to opozycjoniści bronią go ze względów solidarnościowych).

Paweł Jasienica przez kilka tygodni „ukrywał się” u swojej przyjaciółki przy ul. Wilczej w Warszawie. W tym czasie był odwiedzany między innymi przez Melchiora Wańkowicza, Jana Józefa Lipskiego, adwokata Jana Olszewskiego i kilku b[yłych] czł[onków] Klubu Krzywego Koła.

Pisał listy wyjaśniające do czł[onków] prezydium Zarządu Głównego ZLP, że nie sypał kolegów (bandytów) w śledztwie w 1948 roku i że wyszedł z aresztu przy pomocy B[olesława] Piaseckiego.

Sąd koleżeński ZG ZLP (Wojciech Natanson, Roman Karst, Kazimierz Korcelli, Jerzy Krzysztoń, Egon Naganowski) uznał się niekompetentnym rozpatrzyć sprawę Grzędzińskiego, Kisielewskiego, Jasienicy, wnioskując skierowanie jej do sądu koleżeńskiego Oddziału Warszawskiego ZLP.

Powszechnie wiadomo, że sąd koleżeński OW ZLP (Mieczysław Lepecki, Seweryn Pollak, Paweł Hertz) solidaryzuje się z postawą wym[ienionych] i nie podejmie decyzji o ich wydaleniu z szeregów ZLP. Sugerują, że podadzą się do dymisji.

II

Wydarzenia marcowe komentowane są często na tle sytuacji w CSRS.

Opozycjoniści sądzą, że rozwój wydarzeń w Polsce będzie przebiegał podobnie jak w Czechosłowacji.

W miesiącu kwietniu w kręgu A[ntoniego] Słonimskiego, P[awła] Jasienicy, W[iktora] Woroszyńskiego i F[lory] Bieńkowskiej notowaliśmy wypowiedzi atakujące politykę kierownictwa partii, wyrażające solidarność ze stanowiskiem posłów klubu „Znak” i wiczychyelskimi działaniami w środowisku akademickim.

^a Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: V [19]68 [r].

Ostatnio mają miejsce komentarze usiłujące usprawiedliwić wystąpienia opozycjonistów na nadzwyczajnym zebraniu OW ZLP w dniu 29 lutego oraz ich poparcie dla wicherzycielskich grup studenckich.

Podkreśla się, że literaci chcieli zmanifestować tylko przeciwko cenzurze, a nie atakować generalnie władz państwowych. Natomiast władze wykorzystały te wystąpienia do rozprawienia się z opozycją.

Słonimski, Jasienica i inni opozycjoniści czują się moralnie odpowiedzialni za wyciągnięte sankcje wobec wicherzycieli na UW.

K[azimierz] Brandys wypowiadał się, że „w interesie literatów było podrażnienie KC”, ale ta fala odbiła się i uderzyła w niewłaściwym kierunku”.

W kręgu W[iktora] Woroszyńskiego i L[eszka] Kołakowskiego postulowano rozwiązanie, w jaki sposób zebrać siły opozycji i przygotować się do zjazdu ZLP, który według statutu winien odbyć się w końcu br.

Jerzy Ficowski, charakteryzując sytuację w kręgu grupy syjonistycznej w ZLP, powiedział: „W kołach tych panuje przygnębienie. Zbierają się i wymieniają poglądy. Liczą na pewne zmiany w Czechosłowacji. Arnold Słucki i Marek Rakowski mówili, że istnieje możliwość stworzenia bloku Czechosłowacja, Rumunia, Jugosławia, gdyby się to udało, to w Polsce sytuacja mogłaby ulec zmianie”.

Mają miejsce pojedyncze wypowiedzi, że najbliższe zebrania ZLP będą bez dyskusji i że literaci będą się uchylać od zajmowania funkcji związkowych.

III

Na dzień 25 maja planowane jest w Warszawie spotkanie czł[onków] partii ze wszystkich oddziałów ZLP w kraju. Ciekawych komentarzy na ten temat nie ma.

IV

W dniach 15–18 maja odbyło się w Gdańsku spotkanie literatów i wydawców polskich (42 osoby) z 33-osobową grupą literatów, wydawców i krytyków z krajów skandynawskich.

Spotkanie przebiegało w pozytywnej atmosferze. W czasie obrad i w kularach wrogich wystąpień nie stwierdzono. (Na spotkanie nie zostali zaproszeni i dopuszczeni literaci znani z wrogiej postawy).

V

W dniu 26 maja odbędzie się Walne Zebranie ZAiKS, na którym dokonany zostanie wybór nowego zarządu. Dotychczasowy prezes ZAiKS St[anisław] R[yszard] Dobrowolski rezygnuje z zajmowanej funkcji (był kilka kadencji).

Na prezesa proponowany jest Tadeusz Wojciech Maklakiewicz^{b1}, czł[onek] partii, prof. PWSM.

^b *Woryginale*: Matlakiewicz.

¹ **Maklakiewicz Tadeusz Wojciech** (1922–1996). Kompozytor, pedagog, działacz muzyczny, prawnik, prof. Absolwent prawa na UJ (1949), kompozycji w PWSM w Warszawie (1958), pracownik Państwowego Wydawnictwa Muzycznego (1945–1947), biura koncertowego ARTOS (1950–1954), kierownik Sekcji Muzyki Centralnej Poradni Amatorskiego Ruchu Artystycznego (1959–1962), Polskiego Radia w Warszawie (1963), pracownik PWSM/Akademii

Środowisko dziennikarskie

Wśród wielu dziennikarzy występuje rozgoryczenie z powodu odrzucenia przez cenzurę wielu artykułów. Wyrażane są opinie, że prasa, radio i telewizja przy większej dozie zaufania ze strony cenzury mogłyby odgrywać większą rolę w kształtowaniu opinii publicznej i pogłębianiu więzi partii ze społeczeństwem.

Źródło: AIPN, 0365/103, t. 2, k. 52–55, mps.

Muzycznej w Warszawie (dyrektor administracyjny 1950–1954, wykładowca na Wydziale Wychowania Muzycznego 1963–1993, dziekan 1968–1969, prorektor 1969–1972, p.o. rektora 1971–1972, rektor 1975–1978), prof. zw. (1980), wiceprezes (1971–1984), prezes Stowarzyszenia Autorów ZAiKS (1968–1971, 1991–1993), przewodniczący zarządu Agencji Autorskiej (od 1985), sekretarz generalny zarządu Polskiego Związku Chórów i Orkiestr (1982–1983), przez 15 lat przewodniczący jury Festiwalu Piosenki Żołnierskiej w Kołobrzegu, juror festiwalu piosenki w Sopocie i Zielonej Górze, członek PZPR.

1968 maj 28, Warszawa – Notatka dotycząca przebiegu spotkania kard. Stefana Wyszyńskiego z posłami Koła Posłów „Znak” sporządzona na podstawie zapisu magnetofonowego z podsłuchu w siedzibie prymasa

„Czarodziej”¹
L.dz. **00-133/68**^b

Tajne spec[jalnego] znaczenia^a

Notatka służbowa z dnia 28 maja 1968 r.²
dotyczy: spotkania z posłami „Znak”

Zawieyski: Chcielibyśmy przedstawić nasze stanowisko w tej sytuacji, **kiedy przez zbieg wydarzeń koło nasze zyskało pozycję moralną bardzo wielkiego znaczenia, największą chyba w dziejach naszej działalności parlamentarnej. Kapitał moralny oznacza także i kapitał polityczny, jeżeli używać pewnego umownego określenia. W naszej dotychczasowej działalności parlamentarnej zawsze kierowaliśmy się zasadami natury moralnej. Teraz jesteśmy w wyjątkowej sytuacji. Niektórzy twierdzą, dotyczy to także niektórych osób z naszych środowisk, że jesteśmy w sytuacji przegranej, że ponieśliśmy klęskę. Tymczasem w naszym rozumieniu wcale tak nie jest. Przeciwnie. Doświadczenie uczy, że nawet i w polityce liczą się rzeczy te także, które są niespodzianką, które są nawet niewymierne. One są oczywiście niewymierne na teraz. W przyszłości może być całkowicie inaczej. Przed kilku dniami mieliśmy spotkanie z naszymi przyjaciółmi z klubu w Ożarowie. Było to spotkanie naszych aktywistów klubu. Spotkaliśmy się z dwóch powodów:**

1) żeby wyjaśnić naszą sytuację i jej rozumienie przez nas, to jest przez koło „Znak”;
2) żeby wyjaśniając ją w naszym rozumieniu, uspokoić nasze środowiska, ponieważ niektóre z nich były zaniepokojone jej rozwojem. Niepokojono się szczególnie tym, czy ten wieloletni nasz dorobek parlamentarny nie będzie stracony itd.

Wyjaśniliśmy więc, że my wszyscy nie jesteśmy jakimś stronnictwem politycznym i nie musimy być koniecznie w sejmie. Nasza działalność polityczna jest dodatkowa lub nawet przypadkowa. Jesteśmy natomiast środowiskiem wyznawców w pierwszym rzędzie i dlatego też, łącznie z całym Kościołem, usiłujemy kształtować postawę katolika w świecie dzisiejszym, w Polsce tej, jaka aktualnie jest, w tym ustroju, jaki jest. To jest właśnie nasze najważniejsze zadanie.

Druga rzecz, którą się musimy interesować, do której nas Kościół upoważnił, to interesowanie się człowiekiem współczesnym, jego nadziejami, bólami czy konfliktami.

^a Poniżej pieczętka o treści: Dokument podlega zwrotowi.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

¹ Kryptonim PP w siedzibie prymasa kard. Stefana Wyszyńskiego.

² Notatkę poprzedzono pismem przewodnim Mieczysława Moczara do Władysława Gomułki z dnia 30 V 1968 r. o treści: „W załączeniu przesyłam notatkę służbową z «Czarodzieja» o przebiegu spotkania kard. Wyszyńskiego z posłami koła «Znak». Bardziej interesujące momenty podkreślono”. Z umieszczonego na niej rozdzielnika wynika, że oprócz W[ładysława] Gomułki zapoznali się z nią premier Józef Cyrankiewicz i członek Biura Politycznego KC PZPR, sekretarz KC PZPR Zenon Kliszko.

Jesteśmy więc środowiskiem wyznawców i to nas w naszej działalności łączy. Oczywiście jeżeli podejmowaliśmy czasem określoną działalność polityczną, to ona zawsze wynikała z tych naszych naczelnych wyznaniowych założeń. Wyjaśniliśmy też istotę ostatnich wydarzeń i nasze stanowisko wobec nich. Treść naszej interpelacji wynikała z naszej dobrej woli, a dyktowały ją nasze sumienie, rozum i poczucie odpowiedzialności. W odpowiedzi nastąpiło to widowisko sejmowe, o którym wiemy, i w związku z nim, w pewnym sensie, moje odejście z Rady Państwa. Oczywiście to odejście moje zakwestionowało w pewnym sensie możliwość współlistnienia czy współpracy nas z nimi.

Zakwestionowało nie znaczy, że wykluczyło. Podkreśliło tylko, że ta współpraca może być możliwa, ale nie zawsze i nie w każdej sytuacji. **Mogą być bowiem sytuacje, na przykład podobne do ostatniej, kiedy musimy powiedzieć – pas. Sytuacja dla nas może się pogorszyć. Obecnie mamy pisma itd., ale mogą nam to wszystko nawet odebrać.** I tutaj musimy się jakoś rozeznąć, co robić wobec takiej ewentualności. Rozeznąć się, każdy indywidualnie i wszyscy razem jako środowisko. Następną sprawą, jaką omawialiśmy, to wzajemna solidarność, jedność. Nie idzie tu o jedność w sensie jakimś schematycznym. Byliśmy zawsze indywidualnościami i osiągnięcie takiej jedności jest i niemożliwe, i niepotrzebne. Idzie o jedność, o zajmowanie wspólnego stanowiska w podstawowych sprawach i w określonych sytuacjach.

Na przykład w tej sytuacji, jaka jest, sprawa jedności to niejako nakaz historyczny wynikający po prostu z zasad moralnych, jakimi się w naszej działalności kierujemy. Doszliśmy do wspólnego wniosku, że jedność taka nie wyklucza wcale dyskusji czy różnicy poglądów wewnątrz środowiska. W tej sytuacji jednak trzeba zajmować w podstawowych sprawach wspólne stanowisko, aby na zewnątrz nie stwarzać wrażenia, że nie jesteśmy jednolici w naszych poglądach, aby wobec opinii publicznej nie stwarzać wrażenia, że brak nam czegoś, co nas łączy.

Wydaje się, że osiągnęliśmy to, co powinniśmy osiągnąć. W oczach społeczeństwa jesteśmy tą właśnie grupą, która wytrzymała solidarnie to piekielne uderzenie. W tej sytuacji, wobec tego osiągnięcia, wszelkie ewentualne konsekwencje naszego kroku, naszej postawy są właściwie niczym.

Stomma: Aby scharakteryzować należycie naszą linię, trzeba jednak wrócić do wydarzeń marcowych, bo ta linia tutaj się jednak jakoś realizowała. My przedtem głosiliśmy nasze zasady, prezentowaliśmy przy różnych okazjach naszą postawę itd. Zawsze jest jednak tak samo – głoszenie zasad nie zawsze musi być przyjmowane przez ewentualnych odbiorców na serio. Dopiero gdy przychodzi czas próby, gdy trzeba w warunkach jakiejś gorącej sytuacji głoszone przedtem zasady czy stanowisko obronić, jeżeli się to robi, to wówczas cała poprzednia działalność, łącznie z postawą zajętą w okresie próby, nabiera zupełnie innego wymiaru.

Taki mniej więcej sens miały dla nas te wydarzenia w marcu br. Chciałbym podkreślić, że jeżeli wystosowaliśmy taką a nie inną interpelację do premiera, że konsekwentnie jej potem broniliśmy i to wbrew temu zmasowanemu atakowi, jaki na nas przypuszczono, to zrobiliśmy to nie z takich czy innych przyczyn, lecz dlatego, że zosta[li]śmy do tego zdeterminowani postawą społeczeństwa i przez nasze położenie, które nakazywało nam właśnie w chwili próby weryfikować te nasze zasadnicze założenia, którymi się przedtem kierowaliśmy i które deklarowaliśmy. **Musieliśmy jakoś reprezentować to społeczeń-**

stwo, które poprzez istniejące stronnictwa nie jest przecież reprezentowane, które nie jest marksistowskie, które jest wierne Kościołowi, które upomina się o demokratyczne rządy, to niezależne społeczeństwo, które jest społeczeństwem katolickim.

Otóż myśmy zawsze stwierdzali, że w zasadniczej mierze to społeczeństwo my jakoś reprezentujemy. Idzie oczywiście nie o reprezentację w sensie staropolskim, że czujemy się jakoś z nimi związani instrukcjami, od których odstąpić nie można. Nie idzie także o reprezentację krańcowo elastyczną. **Idzie o taką reprezentację, kiedy my możemy mieć jakieś stanowisko, coś temu społeczeństwu sugerować, przedstawiać pewne problemy i je tłumaczyć.** To wszystko mogliśmy robić i robimy. Idzie jednak jeszcze i o to, że to wszystko jest jakoś zdeterminowane tą zasadniczą wolą społeczeństwa w najbardziej podstawowych kwestiach, zwłaszcza w tych, które zahaczają o problemy moralne.

Jakie to są podstawowe kwestie? Są to jakieś najbardziej podstawowe pragnienia społeczeństwa, jego *non possumus* bardzo głęboko idący, jego sentymenty bardzo głęboko tkwiące, oparte o jakieś wycucia moralne.

Otóż mówiliśmy zawsze, że z tym wejść w kolizję nie możemy.

Możemy, sugerując pewne sprawy społeczeństwu, nie być należycie zrozumiani, nieporozumienia i w rodzinie się zdarzają, ale w takich sprawach nie możemy wejść w kolizję. Uważamy, że ta jakaś zasadnicza wola jest bezwzględnie obowiązująca. Cokolwiek będzie, jakie by nie wyłoniły się trudności, my musimy temu społeczeństwu jakoś wiary dochować w podstawowych sprawach. **Na przykład ostatnie wydarzenia, studenci nie mieli programu. Pokazywał mi jeden z sekretarzy POP w Krakowie ich deklarację. Powiada – proszę spojrzeć, jakie to wszystko jest ze sobą sprzeczne. Nie mają programu, nie wiedzą, czego chcą.**

Istotnie, nie mieli programu. Skąd jednak go mogli wziąć ci młodzi, liczący po 20 lat? Niektórzy mężowie stanu w Polsce też nie mają programu. To jest jeden ten wyraz, który bardzo głęboko tkwi w społeczeństwie. Wynika to zresztą z przesłanek moralnych, a także społecznych i ta młodzież to przecież wyrażała. Nie w formie jakiegoś programu, lecz w pewnej tendencji. Ta rzecz była właśnie generalnie uwidoczniła, chociaż w szczegółach nie było dokładnie wyczelowane ani sformułowane.

Druga sprawa to ten proces moralny, czemu zresztą J[erzy] Zawieyski w przemówieniu sejmowym dał wyraz. Ja z kolei starałem się dać pewną osłonę polityczną dla naszego wystąpienia, obronić naszą postawę w sensie politycznym. Jerzy wystąpił natomiast jako moralizator i jego mowa tak właśnie została przez społeczeństwo przyjęta, jako właśnie pewnego rodzaju protest moralny.

Jeżeli idzie o dalsze konsekwencje, nie spodziewaliśmy się oczywiście, że akcje będą aż takie, jakie były. Do dzisiaj nie można właściwie odpowiedzieć na pytanie, dlaczego kierownictwo partii aż tak postarało się zareagować na interpelację koła „Znak”. Rozumiem, że interpelacja mogła być w pewnym sensie dla nich szkodliwa, że może w pewnym sensie utrudniła im akcję na uniwersytecie i tak dalej. Na przykład poseł Żepiński³ z wielkim umiarem, mówiąc o naszej interpelacji, powie-

^c Tak w oryginale, błędny zapis nazwiska.

³ W 1968 r. w Sejmie PRL nie było posła o takim nazwisku, być może chodziło o posła Andrzeja Żabińskiego. **Żabiński Andrzej** (1938–1988). Politolog, działacz partyjny. Absolwent WSNS, UW, kierownik oddziału w KWK „Wieczorek” w Katowicach (1957–1960), przewodniczący ZW ZMS w Katowicach (1963–1967), przewodniczący ZG ZMS (1967–1972), zastępca kierownika Wydziału Organizacyjnego KC PZPR (1972–1973), I sekretarz

dział, że ona skomplikowała sytuację i tak trudną. Ale to było powiedziane z umiarem i to jest zrozumiałe. Natomiast ta akcja, aż tak ostra, trwająca przez dwa dni, przekształcona w pewnego rodzaju widowisko rozchodzące się z sali sejmowej na cały świat, to jest niezmiernie trudne do wytłumaczenia. Tego nie przypuszczaliśmy. Liczyliśmy, że spotkamy się z pewnymi zarzutami i nawet z pewnego rodzaju represyjną odpowiedzią, ale nie liczyliśmy, że aż tak będzie.

Dzisiaj, po tych wypadkach, jest niezmiernie ważną rzeczą, żeby środowiska nasze zachowały spokój. W tym wypadku to może trochę brzmieć jako bronienie swojej sprawy, ale przecież posłowie muszą wymagać od swoich środowisk nie tylko spokojnej oceny, ale także oceny życzliwej i pewnego także poparcia. Raz dlatego, że to był przecież moralny aspekt i co do tego nie ma żadnej wątpliwości, a po drugie, jest sprawa dalszych jakichś pełnomocnictw dla koła poselskiego i dalszego poparcia.

Na przykład taka teza, że posłowie się skończyli, że są skończeni, jest dla nas nie do przyjęcia. Jest nie do przyjęcia chociażby dlatego, że przecież spełniliśmy tylko swoją funkcję w ramach konstytucji. I my, będąc posłami, musimy tę konstytucję, chociaż to jest fikcja, brać na serio i bronić jej.

Nie zrobiliśmy nic złego poza zwróceniem uwagi na niewłaściwość represji. W tym wypadku dwie tezy:

1) że represje są niewłaściwe, są zbyt brutalne;

2) że ten ferment ma sens poważny i że partia winna zmienić swój stosunek do niego. **Winna ocenić go nie jako wybryk, lecz jako ferment idący z dołu i żądający zmian, że to jest nie tylko wyrazem dążeń młodzieży, ale jest podzielane przez całe społeczeństwo.** Otóż szło nam o poważne ustosunkowanie się do tego i wysłuchanie opinii, która w ten sposób dochodzi do głosu.

Otóż to jest generalna rzecz i pełne prawo poselskie. Takie prawa posłom konstytucyjnie przysługują. Gdyby im nie przysługiwały, to wówczas ich pobyt w sejmie byłby pozbawiony wszelkiego sensu.

Oni nie mają prawa nas przekreślić, nie mają prawa zarzucić nam, że zrobiliśmy coś takiego, co jest karygodne w ramach istniejącego ustroju. My musimy zatem bronić naszego stanowiska, musimy wykazywać, że mamy prawo do tego także w ramach tego ustroju, w tym sejmie, który jest, i w ramach tej konstytucji, która jest.

Dlatego też uważamy, że byłoby bardzo szkodliwe i bardzo niedobre, gdy[by] gdziekolwiek w środowiskach odzywały się głosy podobne do tezy, którą przed chwilą przedstawiłem. Albo nasze prawo będzie uznane i respektowane, albo też nasz udział w życiu politycznym sprowadzi się do absurdu, a to stałoby się wówczas, gdyby teza, jakobyśmy się skończyli – zdobyła prawo obywatelstwa w naszych środowiskach.

Niestety, akcja, która nastąpiła, była niezmiernie smutna. Nie o to tu idzie, żeśmy się źle czuli w te dni. To było rzeczywiście dla nas ciężkie psychicznie. Tego nie neguję, ale nie o to idzie. Idzie o to, że reakcja była nie taka, jakiej oczekiwaliśmy od kierownictwa politycznego w naszym państwie. Są w każdym państwie w stosunku do społeczeństwa

KW PZPR w Opolu (III 1973–II 1980), w Katowicach (IX 1980–I 1982), sekretarz KC (II–X 1980), radca-mi-nister pełnomocny Ambasady PRL w Budapeszcie (1982–1987), członek PZPR (od 1956, zastępca członka KC 1968–1971, członek KC 1971–1981, zastępca członka BP KC VIII–IX 1980, członek BP KC IX 1980–VII 1981), poseł na Sejm PRL (1965–1985).

dwa typy reakcji – podobna do tej, jaka nastąpiła, i rozmowa ze społeczeństwem. Ta ostatnia zawiera w sobie cały sens demokracji. Tak słusznie zresztą Jerzy Zawieyski napisał w swoim artykule o Nałkowskiej, że demokracja to jest właśnie rozmowa ze społeczeństwem, radzenie się, słuchanie jego głosu. Otóż tu były właśnie te dwie drogi przed kierownictwem politycznym.

Jedna z nich to ta właśnie demokratyczna, o której wspominałem.

Przecież nikt nie żąda dzisiaj jakichś rewolucyjnych zmian ustrojowych, każdy wie, że to jest niemożliwe. Idzie tutaj tylko o ten demokratyczny styl rządzenia, radzenia się społeczeństwa, wysłuchiwanie jego głosu.

Wybrano jednak element zastraszenia społeczeństwa. Ja tylko tak mogę rozumieć reakcję na nasze wystąpienie. To jest właśnie próba zastraszenia, jako element odpowiedzi na nasze postulaty społeczne. Wybrano element strachu jako odpowiedź i to rzeczywiście napełnia dużym smutkiem, że reakcja była taka, a nie inna.

Broniliśmy prawa do rozmowy, do dyskusji, do tej malutkiej kontrowersyjności, jaka u nas jest możliwa. Jest nas przecież kilku i nasz kontrowersyjny głos jest przecież zaledwie cieniem kontrowersyjności.

Bronimy jednak i tego jako tej wartości, która jest niezbędna w każdej polityce. Myślę, że środowiska nasze zrozumiały nas dobrze i że ich poparcie w zasadniczych sprawach żeśmy uzyskali. Ważną rzeczą tu jest wygzekwowanie w stosunku do tych środowisk:

1. Dalszego poparcia w naszej działalności.

2. Zrozumienia, że to był proces moralny, to zrozumienie jest jeszcze stosunkowo małe.

3. Kwestia naszej dalszej działalności. Trzeba przekonać środowiska, że działamy z pozycji moralnych, a nie politycznych. Nasza obecność w sejmie jest potrzebna, chcemy tam być i stamtąd bronić naszych zasad moralnych, ale nie chcemy tam być za wszelką cenę.

Trudno w tej chwili powiedzieć, jak sytuacja się rozwinie. Do wyborów zbyt mało czasu na to, aby sytuacja się całkowicie uspokoiła, aby partia spojrzała inaczej niż dotychczas na te problemy.

Nie chcę niczego przesądzać, może się wiele zmienić nawet w krótkim czasie, historia dzieł[je się] bardzo szybko, nie można niczego przesądzać. **Niemniej można założyć, że nic się nie zmieni i nie będzie dla nas miejsca na terenie politycznym. Nie będzie to nie będzie. Możemy tam nie być.** Mając jednak ten wielki kapitał moralny i zaplecze w społeczeństwie, nie czujemy się przegrani i to jest spr[awa] dla nas najważniejsza.

Jeżeli idzie o sytuację, to niewątpliwie ferment trwa i trwa walka wewnętrzna w partii i bardzo trudno w tej chwili powiedzieć, jaki to przybierze obrót, jaka zmiana nastąpi, jak się to wszystko ułoży. Niewątpliwie zjazd partii musi dać jakieś rozstrzygnięcie, ale trudno powiedzieć, jakie to będzie rozstrzygnięcie, bo w tej chwili trudno rozróżnić elementy, które się ze sobą ścierają i o co im naprawdę chodzi.

Tam jest na pewno dużo walki personalno-grupowej. To jest chyba dominujące nad podziałami politycznymi i ideowymi. Idzie chyba o to, że stare szeregi Biura Politycznego się bronią, że to walka grupowa, ale konkretnie coś powiedzieć jest niezmiernie trudno.

Łubieński: Wydaje się, że Turowicz słusznie powiedział, że nasze zachowanie się w tych wypadkach było konsekwencją tej linii, którą „Znak” prowadzi od lat dziesię-

ciu. Jeżeli nasze stanowisko nabrało tak wielkiego rozgłosu, to tylko dlatego, że sprawa z jednej strony była ostra, a z drugiej, że partia swoją gwałtowną reakcją przyczyniła się do takiego wielkiego rozgłosu. **Kolega Stomma powiedział, że nie rozumie, dlaczego partia tak ostro zareagowała. Mnie się wydaje, że:**

1. Rząd i partia nie były zadowolone z tego, że ktoś im pokazał, że źle robią. Oni sobie zdawali z tego sprawę, ale nie chcieli tego słuchać. To zresztą wynikało z ich przemówień i oni zdawali sobie z tego sprawę. Rządy jednak nie lubią, kiedy im ktoś trzeci wytyka takie czy inne nieprawidłowości.

2. To był atak na całą naszą linię, którą prowadziliśmy od dawna.

Przedtem nie było pretekstu do jej zaatakowania, teraz się znalazł. Myśmy dostali troszkę też i za episkopat, którego politykę w wielu wypadkach popieraliśmy, między innymi uznaliśmy na przykład listy o młodzieży.

Samego episkopatu nie było okazji zaatakować. Zaatakowano więc nas.

3. Najważniejsze może jednak to, że między nimi była rywalizacja. Widać było z przebiegu dyskusji, że każdy z nich starał się być [bardziej] ortodoksyjny od drugiego, bardziej socjalistyczny, bardziej wrogi syjonizmowi. Trafiła im się okazja, więc występowali jeden przed drugim.

Teraz pytanie: Co dalej? W Ożarowie też zastanawialiśmy się nad tym. Doszliśmy do wniosku, że istnieje między nami solidarność, pomimo pewnych różnic, potrzebnych zresztą w sprawach taktycznych.

Mimo wszystko pytanie nadal aktualne: Co dalej?

Oczywiście, jeżeli to nie naruszy w niczym tych pryncypiów, które przyjęliśmy, będziemy działali jak gdyby nigdy nic, jak gdyby się nic nie stało. Oczywiście, że sprawą dla nas najważniejszą jest nasza działalność w ramach Kościoła jako środowiska wyznawców.

Idzie tu o utrwalenie pewnych zasad moralnych w ramach uchwał soborowych. **Niezależnie od tego zamierzamy działać również na arenie politycznej. Nie uważamy przecież partii za właściciela Polski, czujemy się współgospodarzami na równi z nią, mamy równe prawa i dlatego będziemy walczyć o kształtowanie się życia społecznego tak jak do tej pory.**

Będziemy mieć na przykład trudne sprawy związane z zapowiedzią reorganizacji wyższego szkolnictwa. Sprawa o tyle trudna, że na przykład we Francji odzywają się podobne głosy. Niemniej musimy nadal i tymi sprawami się zajmować, bronić ich w ramach naszych możliwości i w oparciu o nasze zasady moralne.

Program soborowy trzeba przecież realizować i tutaj na płaszczyźnie politycznej i społecznej, w oparciu o ten program trzeba kontynuować linię, którą żeśmy przez 10 lat kontynuowali, którą żeśmy ostatnio tak mocno potwierdzili.

Tu jeszcze jest sprawa zarzutów, które nam postawiono, i sprawa tej propagandy, której partia już oficjalnie wprawdzie nie prowadzi, ale którą się prowadzi na różnych wewnętrznych naradach czy odprawach. **Mówi się tam, zresztą czasem jeszcze i w prasie w krótkich artykułkach czy notatkach, jak to Koło Poselskie „Znak” jest powiązane z ośrodkami reakcyjnymi czy rewizjonistycznymi.**

Jest na przykład taka broszurka, w której jest mowa, że Kołakowski jest Żydem, że on przekonał eminencję, że eminencja wpłynął na postawę posłów koła „Znak”, no więc jasne, proste itd.

Jest jeszcze i taka sprawa, że w tej wewnętrznej propagandzie starają się nas ustawić jako pokrewników tych kół neostalinowskich. W tej propagandzie są jak gdyby dwie linie, dwa cele:

1. Zweksłować nas w opinii społecznej na pozycje reakcyjne, postawić znak równości między nami i tą reakcyjną częścią społeczeństwa.

2. Skompromitować nas w oczach tych licznych działaczy partyjnych, którzy są naszymi sympatykami.

Tutaj jest kwestia, jak się wobec tego zachować. Czy spokojnie na to wszystko patrzeć, czekając, że ta cała propaganda sama się załamie lub wygaśnie, czy też w jakiś sposób występować przeciwko temu w formie artykułów prasowych, czy w jakimś dokumencie.

W każdym razie zgadzamy się wszyscy co do tego, żeby znaleźć jakieś formy i okazję do tego, aby odeprzeć tę akcję, która jest właśnie przeciwko nam prowadzona. Nie chciałbym tutaj specjalnie oskarżać Paksu, ale trzeba powiedzieć, że tutaj szczególną rolę odgrywa właśnie Pax. Pax niewątpliwie dąży do uzyskania statusu partii politycznej i co za tym idzie, dąży także do monopolu politycznego w środowiskach katolickich. Nas uważa za poważnych przeciwników i dlatego tak silnie zaatakował nas w sejmie. Piasecki pogodził się jakoś z Frankowskim, do tego stopnia, że jego już nie uważa za przeciwnika politycznego. Dlatego też cała jego akcja jest skierowana, żeby nas znieść z areny politycznej.

Tak wyglądałaby nasza sytuacja. Jestem jednak optymistą. Koledzy mnie czasami hamują w moim optymizmie, ale nie dam się im ściągnąć. Uważam, że nie tylko u nas, ale we wszystkich krajach socjalistycznych ogólny trend idzie w kierunku demokracji. Oczywiście, jego droga nie jest prosta, jest bardzo zygzakowata, ale kierunek ogólny jest wyraźny i co ważniejsze – nieunikniony. W Związku Radzieckim nadal pod tym względem jest strasznie źle, ale mimo wszystko i tam się bez przerwy coś jednak burzy. Mimo wszystko to już nie jest ta woda stojąca w stawie. To już jest woda w rzece, która może bardzo wolno płynąć, ale płynie – nie stoi.

W Czechosłowacji w tej chwili może troszkę przyhamowali, ale kierunek zmian jest wyraźny i nieunikniony. Tam zresztą to wszystko nie wybuchło nagle, lecz stopniowo narastało od dłuższego czasu. Chociaż przyhamowali, ale wydaje się, że Czesi ze zmian nie zrezygnują. Zresztą ich poczynania cieszą się sympatią na Węgrzech i w Rumunii. Gdyby się to nawet z pewnych przyczyn załamało, to i tak nie zdeterminuje to tego ogólnego kierunku zmian.

Ja przewiduję do dwóch lat bardzo trudną sytuację w Polsce, bo to jest straszliwy mętlik. To nie jest walka programów, to jest walka ludzi, którzy właściwie nie wiadomo, jakie reprezentują programy. Jak ja dzisiaj czytam w gazecie referat pana Jaszczuka⁴, gdzie on zaczyna od potępienia rewizjonizmu, wszystkiego tego, co jest teraz przewidziane w recepturze, bo jest zawsze pewna receptura na pew-

⁴ Jaszczuk Bolesław (1913–1990). Inżynier elektryk, działacz partyjny. Absolwent PW (1939), więzień KL Mautausen-Gusen (1943–1945), kierownik Wydziału Ekonomicznego, następnie sekretarz ekonomiczny Komitetu Warszawskiego PPR (1945–1947), wiceprezydent m.st. Warszawy (1947–1948), wojewoda śląsko-dąbrowski (1948–1950), przewodniczący Prezydium WRN w Katowicach (1950–1952), minister energetyki (1952–1956), minister przemysłu maszynowego (1956–1957), zastępca przewodniczącego Komisji Planowania przy RM (1957–1959), ambasador PRL w ZSRR (1959–1963), sekretarz ekonomiczny KC PZPR (1963–1970), poseł na Sejm PRL (1957–1961, 1965–1972), członek PPR (od 1942), PZPR (zastępca członka KC 1948–1959, członek KC 1959–1971, zastępca członka BP KC XI 1964–VII 1968, członek BP KC VII 1968–XII 1970).

nym etapie, a potem przechodzi, jakby nigdy nic, że oczywistą jest rzeczą, że muszą być bardzo głębokie zmiany w systemie planowania, więc jest kompletny mętlik.

I tak na rozum biorąc, to wydaje się, że to jakiś czas będzie trwało. Ale tym niemniej, mnie się wydaje, że ten trend jest nieunikniony i w krajach socjalistycznych. **Poza tym my możemy mieć sojusznika w Zachodzie. Ja uważam, że to, co się dzieje we Francji, to jest wielkie wydarzenie. To jest wydarzenie, które nie pozostanie bez skutków w innych krajach. Moim zdaniem to jest początek tworzenia się na Zachodzie jakiegoś typu socjalizmu – ale typu demokratycznego. Wydaje się, że kraje na Zachodzie będą trochę socjalizować i będą szły ku jakiemuś rozsądnemu socjalizmowi – w warunkach demokratycznych. To też będzie oddziaływać również i na nasze kraje.**

I to też jest jeden z tych czynników, który budzi optymizm, jeśli chodzi o Polskę. Bo Czesi i Związek Radziecki mają trudniejsze problemy. Myśmy na szczęście nie skolektywizowali rolnictwa, na szczęście nie skolektywizowaliśmy rzemiosła. Powiększenie u nas ilości zakładów w zakresie gospodarki drobnotowarowej to nie jest realizacja jakiejś nowej zasady. A tam mają trudniejszą sytuację. Natomiast u nas chodzi naprawdę o to, co się nazywa demokracją. Ja kończę tym, że opowiadam się za aktywnością i za optymizmem.

Zabłocki: Może jeszcze parę słów na temat Czechosłowacji. To, co widzimy w Czechosłowacji i trwa już prawie pół roku, to można ocenić jako głęboko optymistyczne, ponieważ to jest przykład, że wewnętrznymi siłami społeczeństwa socjalistycznego, społeczeństwa, które przez 20 lat było pozbawione w większym stopniu niż my swobodnego wyrażania swoich opinii, że wewnętrznym naciskiem samego tego społeczeństwa w sposób dojrzały można doprowadzić do przemian w strukturze władzy. Myślę, że te wszystkie międzynarodowe powikłania, które w początkach mają zarysowały się i które stworzyły dosyć groźną sytuację w Czechosłowacji, nasuwają tego rodzaju hipotezę, że wydaje się, że jest chyba uzasadnione pewnego rodzaju rozróżnienie, które od pewnego już czasu spotyka się na łamach różnych czasopism i komentarzy publicystów zachodnioeuropejskich czy amerykańskich, że Związek Radziecki trochę na innych warunkach gotów jest traktować rozwój wewnętrzny krajów południowej części obozu socjalistycznego, takich jak: Rumunia, Czechosłowacja, Węgry i być może Bułgaria, i tym krajom gotów jest w jakiejś większej mierze przyznać, czy dopuścić, jakieś prawo do przemian. Istnieje natomiast obawa, że ten margines odnośnie zmian w stosunku do tych krajów w północnej części, szczególnie do Polski i NRD, ze względów strategicznych może być znacznie zawężony. Ja myślę, że gra tu przede wszystkim uwikłanie Polski i NRD w problem niemiecki, czego właściwie prawie nie można powiedzieć o Czechosłowacji, a zupełnie w odniesieniu do pozostałych krajów demokracji ludowej.

Myślę, że tego rodzaju rozważania, jeżeli one są prawidłowe, to one powinny napełnić nas jakimś dużym poczuciem odpowiedzialności. Myślę, że nie można wyciągać wniosku takiego, że z uwagi na te wszystkie niebezpieczeństwa, które by się mogły wiązać ze zbyt daleko posuniętym czy jakimś wymykającym się spod tej kontroli procesem demokratyzacji czy liberalizacji, powinno się prowadzić do zanikania stawiania demokratycznych czy liberalnych postulatów. Natomiast myślę, że powinny nas uzbrajać poczuciem jakiejś ogromnej odpowiedzialności jako wyrazicieli tych postulatów i bardzo silnie otwierać nam wybiecie realnych w danej chwili możliwości zaspokojenia żądań. I myślę, że tutaj jest konieczne, ażeby był głęboko przez nas przeżywany i głęboko

odczuty problem nadrzędnych kryteriów interesu narodowego, któremu również postulaty demokratyzacji i zasięg postulowanych przez nas przemian demokratycznych powinny być w konkretnej sytuacji podporządkowane.

Mazowiecki: Ja chciałbym taką rzecz zaznaczyć, że świadomością naszego koła było to, że jesteśmy małą częścią społeczeństwa i to stanowiło o poczuciu naszej siły, że czuliśmy się w tej sytuacji w szczególny sposób ze społeczeństwem związani. Wydaje mi się, że sposób widzenia pracy politycznej w sejmie, w ogóle pracy politycznej w tych warunkach politycznych, w jakich my działamy, wiąże się z tym pytaniem, o którym mówił na wstępie Jerzy Zawieyski, mianowicie z pytaniem, czym jesteśmy?

Myśmy kiedyś tutaj u księdza prymasa mówili o tym, że – zwłaszcza w warunkach takich jak nasze – jeżeli się człowiek decyduje na branie udziału w działalności politycznej, to musi z góry wyznaczyć sobie i widzieć z góry granicę tego i musi tych granic przestrzegać.

Otóż ta sytuacja, w której myśmy się znaleźli, była sytuacją pewnego sprawdzianu, czy te granice – zgodnie z interesem społecznym – widzimy i czy szanujemy to jakieś własne założenie. Myślę, [że] my – i to jest może ta istotna głębsza różnica – nie możemy przyjąć współzawodnictwa politycznego na polach wyznaczonych nam czy to przez partię, czy przez te inne ugrupowania katolickie, jak na przykład Pax, ponieważ to nie są nasze pola, ponieważ to są pola nie liczące się z tą zasadą, że jest się częścią tego społeczeństwa. Tym, co uzasadnia rację bytu, jest w tych warunkach politycznych to, że my musimy o podmiotowość tego społeczeństwa walczyć. Tylko, że to są pola inne, to są pola interesu grupowego.

Jeżeli kolega Stomma mówił o tym zdeterminowaniu, to można powiedzieć, że są tutaj dwa typy tych zdeterminowań: albo zdeterminowanie z nadrzędnych przyczyn związku społecznego, albo zdeterminowanie z interesem grupowym, który w tych warunkach może zaprowadzić na fałszywe drogi. Z perspektywy pewnej w stosunku do tych wydarzeń wydaje mi się, że można by powiedzieć jeszcze takie uwagi, że właściwie sprawa jest bardzo płynna i bardzo trudna do ogarnięcia, ponieważ – **w moim przekonaniu – nakładają się w tej chwili już co najmniej trzy jakieś wielkie kryzysy:**

Jeden – o którym wspominał już kolega Łubieński i podzielał ten pogląd, to jest jakiś wielki kryzys idący przez cały świat. To znaczy, że wszystkie struktury nie odpowiadają jakoś ludziom i że tymi, którzy mają odwagę podniesienia tego protestu, jest wszędzie młode pokolenie.

I wydaje mi się, że przy całej różnicy ustrojów jest w tym zjawisku coś uniwersalnego.

Drugi – to jest kryzys strukturalny w Polsce. To nie jest problem tylko naturalnej czy nienaturalnej wymiany ekipy, ale to jest problem pewnego kryzysu strukturalnego, zbyt sztywnych ram, niedopasowania tych ram do wymogu organizmu, choćby w zakresie gospodarczym czy w zakresie rozwoju kulturalnego, no i przede wszystkim świadomości, co jest oczywiste.

Trzeci – to jest kryzys personalny, kryzys walki personalnej, w którym bardzo trudno jest się zorientować, co kto naprawdę reprezentuje.

Mnie się wydaje, że w tej sytuacji to, co nam pozostaje, to pamiętanie o tym jakimś podstawowym założeniu, o którym mówiłem poprzednio, i jakaś długomyślność w widzeniu rozwoju sytuacji.

Myślę, że to, co byłoby też obowiązkiem naszym, to jest zdawanie sobie samemu sprawy i posiadanie samemu zdania na temat rozwoju społecznego w Polsce.

Więc chciałem podać tylko takie uzupełnienia przy całej świadomości, że okres najbliższy może być okresem bardzo trudnym.

Wyszyński: W każdej ocenie sytuacji musi się widzieć takie pewne linie wytyczne. **Jeżeli to jest sytuacja rzetelna, to ona sama wskazuje już linie rozwojowe. Więc pytanie, jak oceniamy sytuację, czym jesteśmy i co trzeba robić, to taka odpowiedź może być jeszcze bardzo ogólnikowa, a będzie się uszczegóławiać dopiero w miarę i rozwoju sytuacji, i oceny tej sytuacji.**

Ja bym chciał przede wszystkim podkreślić to, że cokolwiek mówi się w terenie na temat grupy w sejmie i oceny tego wystąpienia, to jakkolwiek to się ocenia, to mnie się wydaje, że nie można przyjmować tego zarzutu, że to było coś przegranego, że klub się spalił tym swoim wystąpieniem. To może być albo wyrazem wąskiego widzenia rozwoju akcji, albo też wyrazem czy zazdrości, czy może chęci przeszkodzenia w jakimś dalszym rozwoju tej aktywności własnej, która będzie miała swój bodziec zawsze w przemyśleniach własnych, samodzielnych.

Wydaje mi się, że tak, jak napisałem do Jerzego, że tutaj miała miejsce jakaś rozprawa Goliata z Dawidem. A więc tej aparatury technicystycznej, politycznej, która – rozkręcona – działała według wiadomego schematu i tego wysokości nieprzewidzianego małej grupy, która jest tym jakimś Dawidem, który nie umie chodzić w tej aparaturze olbrzyma i posługiwać się tym kolosalnym sprzętem wojennym, ale posługuje się tylko czymś niesłychanie prostym, ale realnym, który w tym wypadku wystarczy. Tak, żeby pokonać Goliata, to wcale nie potrzeba tej całej aparatury.

Mnie się wydaje, że tutaj miała miejsce ze strony partii jakaś *felix culpa*, która stworzyła scenerię, wielkie teatrum, na tle którego wystąpił ten mały aktor. **Mówię to w sensie jak najbardziej dodatnim.** Wystąpił ten mały aktor i żeby dostrzec go, zauważyć – trzeba było tej wielkiej scenerii, trzeba było tego wielkiego hałasu, tej propagandy, tych mów, które ja przeczytałem, trzeba było tego trąbienia w te puzony, to wszystko bezwzględnie było potrzebne. I to jest właśnie ta *felix culpa* tego wszystkiego.

Może by jeszcze wystąpienie wasze nie wzbudziło takiego zainteresowania, choćby to zainteresowanie kontrowersyjne, gdyby nie było takiej fantastycznej oprawy. Bo ludzie myślący wiele wtedy zrozumieli na tle właśnie tej rozprawy. Bo z jednej strony wystąpił zmontowany aparat partii schematycznej, a z drugiej strony stanęła do walki zupełnie nietypowa postać w swój sposób walczenia. I były inne motywy, które tu działały. Tam szło o zachowanie tego schematu i struktury partyjne[j]. Takie odbieram wrażenie, że oni się poczuli zagrożeni w swojej psychice monopolisty, poczuli się zagrożeni przez ludzi, którzy mają odwagę myśleć inaczej, powiedzieć inaczej i oceniać inaczej, oceniać sytuację samodzielnie. I właśnie to było chyba głównym powodem tego. Bo z jednej strony może chciano zbagatelizować tę odmienność, ale właśnie przez tę przesadę uwydatniono właściwą treść tego wystąpienia. **I dlatego też mnie się wydaje, że mówić o jakiejś przegranej w tej sytuacji, to znaczy nie zdawać sobie sprawy z tej wewnętrznej dynamiki tego starcia. Bo to było starcie jak gdyby ziaren zboża rzuconych na jakiś beton czy na jakąś blachę. One się nie zasiały, odprysnęły, ale gdzieś padło to ziarno i gdzieś ono się przyjęło.**

Mnie się wydaje, że w ośrodkach myślących zrozumiano to mianowicie, że w każdej sytuacji wartości moralne, zasady moralne, z którymi ktoś występuje w ich obronie, one mają większą wartość sugestywną pociągania, bardziej zainteresowują aniżeli cała ta aparatura techniczna rządu, która jak każda aparatura gnie się, męczy, nuży.

Ludzie sobie powiedzieli: no, nareszcie coś nowego, coś świeżego, coś, co ma na sobie jakieś znamiona życia, co nie jest tylko biurokratyzmem rządu. Dopiero, sądzę, wtedy zrozumiano – znaczy ludzie, którzy mają zdolność myślenia – że właściwie w Polsce nie ma parlamentaryzmu, tylko jest odkomenderowana grupa do robienia parlamentu. I dlatego nie można nazwać [tego] ustrojem parlamentarnym. To jest trudne, że tak powiem, do przyjęcia i dlatego trzeba było takiej właśnie scenarii, żeby to zauważyć, żeby to zrozumieć, żeby się z tym zgodzić. Jedynymi parlamentarzystami w tym okresie byliście wy. A poza tym to była bojówka partyjna oddelegowana do budynku, który się nazywa sejmem, żeby tam załatwiała sprawy partii, nie sprawy kraju, narodu, społeczeństwa, państwa, tylko sprawy partii. I dlatego też to musiało tak wyglądać, żeby społeczeństwo zrozumiało, że właściwie w Polsce nie ma parlamentu. A nieraz nad tym myślałem już dawniej i [w] wyniku tych przemyślań nie poszedłem ostatnio głosować. Nie głosowałem, bo wydało mi się, że to jest troszkę nabieranie samego siebie. Myślałem też, że jeśli jest możliwość, chociaż jakaś maluczka, to trzeba ją wykorzystać, chociażby to powstało nawet nie [w] formie normalnej. To myślałem, że mimo wszystko taka grupa, która będzie starała się działać możliwie samodzielnie, jest potrzebna nawet w tym budynku zwanym sejmem, do którego partia odkomenderowuje swoich aparatczyków.

Z tych wszystkich wypowiedzi to znamię wypowiedzi personalnych to mają raczej wypowiedzi wasze aniżeli te, które tam były odczytywane, napisane w jakimś biurze redakcyjnym KC. Jeszcze kiedyś profesor Makarczyk, gdy mówił kompetentnie na temat polityki społecznej, to wtedy ktoś z tych panów, z władz PZPR, powiedział: „Ale żeście im wygarnęli”. A profesor odrzekł: „Co to znaczy im?”. To znaczy, że on się przyznał do tego, że nie jest parlamentarzystą, tylko właśnie ten profesor.

Więc żeby to wszystko zrozumieć, żeby przynajmniej część społeczeństwa to wszystko zrozumiała, potrzeba było właśnie takiego widowiska i takiej scenarii. Scenarii tak przesadnej, tak egzotycznej i tak namiętnej. To wszystko było wielkim krzykiem: „Patrzcie, tutaj się coś dzieje, dzieje się coś ciekawego i tutaj można się czegoś ciekawego dowiedzieć”. **Winniście być, panowie, właściwie wdzięczni partii, która pomogła społeczeństwu was zobaczyć w tej waszej postawie i w tej waszej roli.** I dlatego mnie się wydaje, że to są jakieś zaczątkowe działania, które kiedyś wydadzą wielkie owoce. Przecież bardzo małe ziarno padające w rolę staje się kiedyś wielkim drzewem. Przecież cała Golgota była po to tak drastyczna, po to miała tak wielkie wymiary, chociaż w tamtym czasie była czymś pospolitym, żebyśmy dzisiaj rozumieli należycie jej sens.

Dlatego mnie też w tej chwili łatwiej jest porozumieć się z panami, myślę o tej wielkiej wewnętrznej strukturze myślowej, niż kiedykolwiek przedtem. Żeby się porozumieć, trzeba jakiegoś autentyzmu. Mnie się wydaje, że ten wasz autentyzm się w tej chwili ukazał w całej pełni. On i przedtem mógł być, ale ukryty pod warstwą politycznego działania, pod warstwą jakiejś techniki taktycznej z pewnymi załamowaniami podyktowanymi przez perspektywę działania. Teraz stało się inaczej, bo okoliczności, sytuacje, wewnętrzne przeżycia kazały wam być autentycznymi.

Oczywiście, człowiek autentyczny to nie zawsze człowiek łatwy, nie zawsze przyjemny, to nie jest człowiek, którego się od razu rozumie i się go aprobuje. Mnie obojętnie jako biskupowi zależy na tym, żebym ja w swojej postawie był odczytywany przez ludzi jako człowiek autentyczny, jako człowiek szczerzy wobec społeczeństwa, chociażby nawet moja nauka nie była całkowicie słuszna. I to nie tylko wobec społeczeństwa, ale także i wobec partii, wobec polityki, bo inaczej nie ma o czym mówić nawet z panem Gomułą. On mnie nie rozumie i ja obecnie nawet nie próbuję z nim rozmawiać. Był jednak czas, kiedy ześmy rozmawiali i to wszystko, co ja robiłem i co mówiłem, wyglądało u niego na kiepską politykę. Tak zresztą mówiono, że ja nie umiem polityki prowadzić. Ale cóż mnie z tego, że ja na przykład zagram jakąś sprawę i politycznie ustawię? Tu idzie przecież o to, jak ona będzie wyglądała w niedalekiej przyszłości, jak będzie ona oceniana. Korzyść doraźna to przecież nie wszystko. Trzeba myśleć perspektywicznie, trzeba w działalności mieć zawsze czas i działając, myśleć o tym, co dalej, co później.

Dzisiaj jeszcze nie znam tej pełni doskonałości działania, bo na to muszą się złożyć wieki doświadczenia. Oczywiście Kościół ma zawsze więcej czasu aniżeli jakieś ugrupowanie czy jakaś orientacja. Ale mnie się wydaje, że wy jesteście prawie na etapie jakiegoś punktu wyjścia, odrzucenia jakiejś skorupki, z której się wykluliście. I wskutek tego trzeba w tym sensie również działać na swoje środowisko i w klubie poselskim, i w klubach inteligencji katolickiej, i w „Tygodniku Powszechnym”. I chociaż powiecie, [że] jest nas mało. Pewnie, posłów jest mało, ale jest gromada ludzi, która się tak lub inaczej z wami wiąże. Powiedzieliście: jesteśmy grupkami politycznymi, nie musimy być w sejmie.

Ja miałbym takie uzupełnienie do tego: nie jesteście ugrupowaniem politycznym, polityka nie jest istotnym sensem waszej pracy, ale gdy trzeba będzie na pewnym etapie być obecnym w polityce – to będziecie. Jeżeli trzeba będzie i można będzie być w sejmie – to będziecie nadal, nawet w tym nowym, który powstanie. Czy będą was tam chcieli, to już inna sprawa, to się później okaże. Ja mam wrażenie, że jeszcze będą was chcieli, chociażby po to, żeby się od czasu do czasu dowiedzieć od was, co też wy myślicie. Cóż im to szkodzi zagrać jeszcze raz to widowisko, które już było. Może przez to, jestem o tym przekonany, że oni fantastycznie przegrali w społeczeństwie. I dlatego też wydaje mi się, że nie jesteście spaleni politycznie, zyskaliście społecznie, zyskaliście w środowisku, zyskaliście w wymiarze narodowy[m]. I nawet zyskaliście w wymiarze kościelnym. Bo o ile przedtem w niektórych kołach katolickich czy też instytucjach katolickich przyzwyczajano się na was patrzeć jako na interwencjonistów w doraźnej sprawie, to w tej chwili będą o was myśleli jako o prądzie moralności publicznej. I to się pokrywa. Zresztą tu było powiedziane przez jednego z kolegów, to się pokrywa z tym, co myśmy nieraz sobie powiedzieli, a co dzisiaj wyraźnie widać dzięki nowym sytuacjom. To się pokrywa z wielkim zagadnieniem kryzysu państwa jako instytucji – i to w wymiarze światowym. Państwo współczesne absolutnie nie daje sobie rady ze społeczeństwem. Widzimy to wszędzie: w Hiszpanii, w Ameryce czy we Francji. Widać, że współczesny aparat państwowy nie daje sobie rady, bo to jest jakaś wiosna akademicka, tak jak kiedyś była Wiosna Ludów. Wy mówicie o potrzebie pracy. Mówi się o tym, że trzeba ustalić program pracy grup w zespole, w środowisku katolików, które mają zachować spokój,

mają dać poparcie, mają pracować, mają dać jakieś pełnomocnictwa dla klubu natury społecznej.

Jeżeli stworzy się sytuację i potrzeba będzie być tam, gdzie jesteście dotychczas, to tam będziecie, ale to nie może wam zamknąć oczu na to, gdzie rośnie wasza przyszłość. Ona rośnie właśnie w tym rozumieniu tej młodzieży. I nawet ktoś by musiał na terenie klubu przestudiować to wszystko, posadzić ze dwóch zdolnych socjologów, tam jest pan Wielowieyski, którego referaty kiedyś czytałem i wydaje mi się, że on te rzeczy rozumie, ale jeden to za mało, musi tam być jeszcze drugi i trzeci dla konfrontacji tych rozumień. **Zrozumieć młodzież i bardzo odważnie wyjść ku tej młodzieży, bo ona się męczy, ona się wszędzie dusi w tej aparaturze.** Niedawno ogłaszali wywiady z tą młodzieżą kalifornijską. To są ciekawe rzeczy, rozmowy z tą młodzieżą, która powiada: „My widzimy, że nasi rodzice są w pogoni za dolarem, za urządzeniem mieszkania, za zniewolniczeniem się w jakiejś strukturze życia, oni są niewolnikami, a my nie chcemy być niewolnikami”. Ponieważ aparat państwowy przerósł swoje możliwości, dlatego też z konieczności musimy, zjadłszy zbyt wiele, być ociążalym i nie dawać sobie rady.

Nasi panowie, ta cała gerontokracja partyjna, ona nie jest w stanie tego zrozumieć. Na przykład, jeżeli ja, jadąc z Gniezna, na moście w Koninie czytam napis: „Wierzymy tobie, Wiesławie!”. To są chwytły gerontokratyczne. Ich przegrana w perspektywie polega na tym, że oni przegrali przez odgrodenie się od młodzieży. Oni będą mieli aparatczyków młodzieżowych, ale nie będą mieli młodzieży. Ta młodzież w tej chwili jest niczyja. W małym zakresie mam kontakt z młodzieżą, przyjmowałem przez kilka dni grupy młodzieży. Takie spotkanie ma w zasadzie charakter odgórny, ale człowiek przy tej okazji przygląda się tej młodzieży. Jak się człowiek przygląda temu wszystkiemu, to mimo wszystko nabiera zaufania do tej młodzieży. Ona może myśleć głupio, nie mieć doświadczenia, ale ona myśli samodzielnie. **Ja kiedyś przestudiowałem te wszystkie rezolucje młodzieżowe i uważam, że są świetne. To też jest poważne odkrycie.** Ja do młodzieży mówiłem bardzo odważnie, prosto, na kazaniu im to mówiłem w niedzielę, a także maturzystom, że jesteśmy bardzo przyjemnie zdziwieni. Ja mówię w tej chwili może bardzo chaotycznie, bo to, co sobie tutaj zanotowałem, to muszę sobie jeszcze przemyśleć. **Więc dlatego też dzisiaj mówię o kryzysie państwa jako instytucji. I państwo ten kryzys przezwycięży wtedy, gdy zrozumie to młode pokolenie, gdy rozluźni zakres biurokratycznych nacisków w zakresie praw humanistycznych osoby ludzkiej, bo o to walka idzie.** I dlatego tutaj wychowanie młodzieży, wychowanie z pomocą takich dokumentów, jak konstytucja dogmatyczna o Kościele czy konstytucja pastoralna, czy inne dokumenty.

Wczoraj komentowałem u św. Anny rozdział drugi z tej konstytucji o popieraniu rozwoju kultury. Jeżeli się te rzeczy młodzieży dzisiejszej mówi, a mówić trzeba z entuzjazmem, to się ją zyskuje dla tych spraw. Ja wczoraj nie miałem dużo młodzieży, bo ona ma egzaminy, ale to się im czytało, wyjaśniając krótko, bo treści dużo, a czasu mało, więc widać tę aprobatę tych słuchaczy, aprobatę właśnie dla takich myśli. To są te rzeczy nowe, w imię których narody wyzwolą się z tej aparatury państwowej. Struktury państwowe co jakiś czas przechodzą kryzys. Jako instytucje one muszą się uratować tylko w jakimś wymiarze, w jakimś zakresie, jaka będzie ich postawa – czy bardziej humanistyczna, czy bardziej biurokratyczna w stosunku do osoby ludzkiej, czy bardziej naturalna, moralna, pewnych wartości moralnych, czy też struktur administracyjnych.

Od tego zależy przyszłość tych instytucji.

W tej chwili my przeżywamy to, co nas bezpośrednio dotyczy, ale na to, co nas dotyczy, jakoś rzutuje całość. Nieraz się mówi rzeczy bardzo odważne, jak zagadnienie militarizmu współczesnego, które młodzież doprowadza do pasji, nawet rosyjską. Bo jeżeli ona widzi taką defiladę, jak ostatnia na 1 Maja, i widzi te kolosalne maszyny, to ten współczesny człowiek pyta się: „Po diabła to wszystko?”. Ci chłopcy to wiedzą i widzą od razu fantastyczne kłamstwo. Mnie się wydaje, że to, co było tutaj powiedziane – pan Zawieyski złożył protest moralny, ale za tym idzie teraz sprawa utrzymania solidarności, zwartości wspólnoty, chociażbyście mieli rzeczywiście, panowie, jakieś drobne różnice w ocenie sytuacji, musicie patrzeć nie na te najbliższe dokonania, bo one będą zależały od okoliczności, tylko na te dalsze dążenia. Polityka musi być umoralniona, państw[o] musi być umoralnione. Polityka musi być etyczna, musi być wysokiej kultury. Dlatego też młodzieży trzeba mówić o poważnej nauce i stawiać jej duże wymagania. Oni to rozumieją, oni się nie boją tego. Są pewne grupki, które boją się wysiłku i chciałyby łatwiejszego życia. Ale ta wielka masa młodzieży polskiej, ona się uczy i jak się uczy. Ona się może lepiej uczyć niż my. Dlatego też trzeba się liczyć z nią. Trzeba niewątpliwie mówić tej młodzieży o tym, co jest ideałem na przyszłość dalszą, bardziej niż zadanie najbliższe.

Oczywiście, że to może przestawić was w waszej pracy. Ale kto wie, czy nie wypadnie tak się przestawić w tej wewnętrznej pracy.

Ja kiedyś Piaseckiemu powiedziałem, jeszcze w [19]45 roku, że nie ma warunków do rozwijania pracy politycznej w Polsce. Ale zawsze jest możliwość wychowania młodzieży. I dlatego rozszerzyć zakres tego wpływu na młodzież. Tu oczywiście byłoby zagadnienie tego podmiotu obiektu i tej formacji młodzieżowej. Już pewne elementy wyliczyłem i wydaje mi się, że do takich elementów zasadniczych będzie należała katolicka moralność społeczna, katolicka etyka społeczna, katolicka myśl społeczna w jej założeniach filozoficznych, humanistycznych, personalistycznych bardziej niż ekonomicznych.

I to, co koledzy tutaj podkreślali wielokrotnie, dostrzeżenie sensu, miejsca narodu w polityce, społeczeństwa w polityce i walka o prawo narodu, społeczeństwa w polityce. Bo wtedy, to było podkreślone, **jest partia, która wzięła w arendę wszystko. To znaczy mówicie w imieniu społeczeństwa, w imieniu narodu i państwa. Posługuje się całą aparaturą państwową dla swoich celów. Trzeba rehabilitować, wydobyć naród, ratować naród, żeby się z tego kosmopolityzmu internacjonalistycznego nieco wydobyć. Już może troszkę lepiej jest w szkołach obecnie, bo prasa i literatura, i historia jest w szerszym zakresie, ale to jeszcze mało.**

No, nie czas już więcej mówić, może kiedyś spotkamy się dla tej sprawy, ale ja bym podzielał zdanie pana Łubieńskiego i też jestem optymistą. **Ale optymizm właśnie w tym duchu opiera się na tym, że sytuacja zależy od normalnego rozwoju społecznego, a nie od taktyki politycznej. Taktyka polityczna jest dla tego schematu dziś rządzącego. W tej chwili walka wewnętrzna jest taktyczna. A wam jest potrzebna raczej taka działalność, która by skierowywała zainteresowanie społeczeństwa i narodu na drogi normalnego rozwoju społecznego. To jest większa siła i nie bać się jakiegos zdrowego nacjonalizmu, który będzie szedł z nakazem narodowej racji stanu.**

Źródło: AIPN, 01283/1028, mf.

1968 maj 28, Warszawa – Notatka dotycząca sytuacji w środowisku naukowym PAN, opracowana w Zarządzie I Szefostwa WSW

Tajne
Egz. nr ^a1^a

Notatka¹

W chwili obecnej, wg mojej oceny, dokonuje się w środowisku filozoficzno-socjologicznym PAN i Uniwersytetu Warszawskiego proces polaryzacji stanowisk. Z jednej strony w obu organizacjach partyjnych wykrystalizowały się – szczególnie w egzekutywach i aktywie partyjnym – grupy towarzyszy zajmujących zdecydowanie stanowisko antyrewizjonistyczne; z drugiej – pogłębia się proces odchodzenia od partii i socjalizmu elementów rewizjonistycznych i syjonistycznych. Na tle sprawy wyjazdu z Polski do Izraela (lub ew[entualnie] innego kraju kapitalistycznego) doc. Bauman oczekiwania należy dalszych deklaracji tego typu przynajmniej części byłych członków partii narodowości żydowskiej. Inni w tej chwili oficjalnie rezygnują z działalności politycznej na rzecz naukowej, ale sądzę, że w intencjach jest to odsunięcie chwilowe. Wśród bezpartyjnych naukowców występuje mieszanka postaw: w zasadzie obojętność wobec losu usuwanych (czasem z pewną osobistą satysfakcją na tle konfliktów personalnych) pomieszana z obawami, czy zmiany w systemie organizacji nauki nie odbiją się na możliwości badań. W Instytucie Filozofii i Socjologii PAN dochodzą do tego opory – dość szybko zresztą przełamywane przez nową dyrekcję i POP – wobec zwiększonych wymagań służbowych, koncentracji badań itp. W instytucie istnieje w tej chwili spora (około 10-osobowa) grupa osób usuniętych z partii lub tych, którzy z niej wystąpili, co utrudnia pracę polityczną. W izolowanych wypadkach (np. wystąpienie tow. J[ana] **Strzeleckiego** na zebraniu aktywu partyjnego PAN) notuje się próby brania w obronę elementów rewizjonistycznych. W ramach obu organizacji partyjnych (instytutu i Wydziału Filozofii UW) podjęto publiczną krytykę stanowisk tow. A[dama] **Schaffa**, który do tej pory do krytyki tej się nie ustosunkowywał, zajmując jednak postawę gotowości działania zgodnego z linią partii i na jej gruncie. W tej sprawie sądzę, że większość aktywu partyjnego zajmuje stanowisko wobec tow. **Schaffa** dość – czasami zaś bardzo – krytyczne, ale sprawy nie są do końca przedyskutowane i wyjaśnione, szczególnie w związku z niemożnością zajęcia stanowiska wobec tych stron działalności tow. **Schaffa** (w KC i innych instancjach), o których brak dostatecznych informacji.

W indywidualnych rozmowach **Schaff** twierdzi, że oburzająca krytyka jego osoby wynika z faktu jego dotychczasowej tolerancyjności wobec ludzi, którzy, jak myślał, zmieniają swe postawy polityczne, pracując w gronie partyjnym na odcinku naukowym.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ Notatkę poprzedzono pismem przewodnim szefa Zarządu I Szefostwa WSW płk. W. Siennickiego do dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętką z dnia 1 VI 1968 r. AIPN, 0204/1422, t. 2, k. 153.

Kiedy to jednak okazało się złudnym, np. w odniesieniu do doc. **Baumana**, wówczas występował jeszcze w ub. roku o przeniesienie go z UW do PAN, ażeby móc bliżej otoczyć go opieką. Akceptacji wniosku o przeniesienie doc. **Baumana** jakoby nie uzyskał, a z drugiej strony nie dość konsekwentnie domagał się jego zatwierdzenia.

Biorąc pod uwagę gotowość **Schaffa** do działania zgodnego z linią partii, jednak bez publicznego ustosunkowania się do krytyki jego osoby – daje to podstawę do spekulacji, jakoby **Schaff** uzyskał zapewnienie w Wydz[iale] Nauki KC PZPR, że nie zostanie [wy]eliminowany z działalności politycznej, a nawet po pewnym czasie zostaną przywrócone mu piastowane dotychczas godności na odcinku naukowym. Pewne przesłanki do tych spekulacji w rozmowach daje **Schaff**, który mówi o konieczności odczekania obecnej sytuacji. W kołach naukowych coraz powszechniejsza staje się opinia, że procesy zachodzące w partii stopniowo będą wyhamowywane i w rezultacie wnioski zostaną wyciągnięte tylko do części osób pracujących na szczeblach niższych, stąd też niechęć do głębszego angażowania się i zajmowanie postaw wyczekujących.

Dnia 28 V 1968 r.

Wykonano w 2 egz.

Wyk. płk S.W. Druk. I.R.

Nr dz. 01735

Dnia 30 V [19]68 r.

Źródło: AIPN, 0204/1422, t. 2, k. 154–155, mps.

1968 maj 29, Warszawa – Notatka inspektora Grupy VI Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy Jerzego Czubaka sporządzona na podstawie relacji informatora, dotycząca zebrania PZPR w Fabryce Wyrobów Precyzyjnych im. gen. K. Świerczewskiego z udziałem przewodniczącego Rady Państwa Mariana Spsychalskiego w dniu 25 maja 1968 r.

Warszawa, 29 maja 1968 roku

Tajne

Notatka służbowa

(sporządzona na podstawie ustnej relacji)

W dniu 25 maja br. w godz. 12.15–20.00 w Fabryce Wyrobów Precyzyjnych im. gen. K[arola] Świerczewskiego odbyło się zebranie wyborcze. W toku zebrania m.in. zabrał głos Marian Spsychalski, który jest członkiem organizacji partyjnej w tym zakładzie.

W swej wypowiedzi omówił pobieżnie obecną sytuację międzynarodową i w naszym kraju. W trakcie wystąpienia z sali padło kilka pytań (niezaplanowanych), na które w większości Marian Spsychalski nie odpowiedział.

Na pytanie: „Jak to było, że rząd dopuścił do takiego cyrku i karuzeli z Żydami” – brak było odpowiedzi.

Marian Spsychalski mówił, że „była i jest jedność w Biurze Politycznym, nie ma tam Żydów i syjonistów – jak to towarzysze kiedyś mi zarzucali – jak nie byłoby jedności, to i danego członka nie byłoby, ale tak jeszcze nigdy nie było”.

Padło pytanie: „Jak to było i kto dopuścił, że do Kuronia i Modzelewskiego, gdy byli zatrzymani, przychodzili profesorowie”. Odpowiedź: „Nic na ten temat nie wiem, podobno coś pisano o tym w «Nowych Drogach». Postaram się zapoznać z tym artykułem”.

Mówił dalej, że „i mnie za 10 lat będą zarzucać, jakich mianowałem profesorów, ale towarzysze, nim tow. Ochab, który ich nie znał, zatwierdził mianowania na profesorów, to przed tym było już 10 podpisów, a wśród nich podpis premiera Cyrankiewicza. Wszystkim się zarzuca, że są Żydami, przecież Naszkowski i Rapacki to z krwi i kości Polacy. Jediną wadą u Naszkowskiego było to, że nie przychodził na zebrania. Profesor Żółkiewski z Polskiej Akademii Nauk to przecież porządny komunista, współpracowa[ł]em z nim w okresie okupacji, dawałem mu biuletyny. Wszystko się zwala na syjonistów, a na stadionie ostatnio rozbito wóz niemiecki – to też może syjoniści...”.

Padło pytanie: „Dlaczego wiemy, ile zarabia prezydent USA, a nie wiemy, ile zarabiają nasi przywódcy?”.

Odpowiedź: „Płacę składki partyjne – nawet za dużo – zamiast 1,5 proc. to 2 proc., to jest 300 zł. Pensje mamy nie za duże. Wyobraźcie sobie, towarzysze, że mamy kłopoty ze znalezieniem kandydatów na wiceministrów, ponieważ pensja wiceministra jest niższa niż pensja dyrektora”.

Mówił bardzo dużo o sobie, o okresie okupacji. Kilkakrotnie podkreślał, że „mamy bardzo mądrego I sekretarza tow. Gomułkę, któremu wszyscy ufamy”.

Nic nie mówił na temat V Zjazdu, przygotowań, polityki partii, wydarzeń marcowych. Powiedział, że „50 proc. młodzieży zatrzymanej w marcu – to była młodzież pochodzenia robotniczego, a nie – jak towarzysze powiedzieli – że 90 proc. narodowości żydowskiej”.

Na temat zmian w Czechosłowacji mówił: „Został rozbity aparat bezpieczeństwa i armia. Do władzy chciały się dostać grupy burżuazyjne i skumane z Niemcami”. Zaatakował prezydenta Jugosławii, mówiąc: „Jak można dopuścić, aby w kraju socjalistycznym było bezrobocie”.

Na temat Billiga mówił, że „to mądry i wykształcony człowiek, który miał jedną wadę, że ustawiał na stanowiska ludzi, których nie znał”.

Sam protokółował większość wypowiedzi. Notował, kto zadawał pytania (nazwisko i imię, gdzie pracuje itp.).

Pod koniec swojej wypowiedzi mówił, że pomoże zakładowi w wybudowaniu nowej hali i ośrodka wczasowego.

Sporządził
Inspektor Gr[upy] VI Wydz[iału] III
(–) Jerzy Czubak¹

Źródło: AIPN, 0746/3, k. 670–672, mps.

¹ **Czubak Jerzy** (ur. 1943), plut./ppłk. Absolwent Liceum Pedagogicznego nr 1 w Warszawie (1962), nauczyciel w Szkole Podstawowej nr 63 w Warszawie (1962–1966), zastępca kierownika Szkoły Podstawowej nr 139 w Warszawie (1966–1967). Od września 1967 r. inspektor Wydziału III K MO m.st. Warszawy/KS MO (od września 1969 do lipca 1970 słuchacz Rocznej Szkoły Oficerskiej Operacyjnej SB MSW); od września 1972 r. inspektor, od grudnia 1972 r. starszy inspektor, od września 1978 r. kierownik sekcji, od marca 1980 r. zastępca naczelnika Wydziału III A KS MO (w 1980 absolwent Wydziału Prawa i Administracji UW, mgr administracji); od maja 1982 r. zastępca naczelnika Wydziału V-2 KS MO; od września 1984 r. naczelnik Wydziału IV ZPW MSW; od czerwca 1987 r. na urlopie w związku z pełnieniem funkcji wiceprezesa ZG PCK, jednocześnie odwołany z zajmowanego stanowiska i przekazany do dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr MSW; w styczniu 1990 r. odwołany z ZG PCK, w dyspozycji Departamentu Kadr MSW; od maja 1990 r. główny specjalista w Zespole do Obsługi Sekretariatu Komitetu Koordynacyjnego Rady Ministrów ds. Przestrzegania Prawa; w lipcu 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0604/1905, t. 1–2, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 maj 29, Warszawa – Informacja nr 13 opracowana w Departamencie III MSW dotycząca treści anonimów, w których autorzy wskazują osoby określone jako „działające z pozycji syjonistycznych bądź też prowadzące inną szkodliwą działalność”

Warszawa, dnia ^a29^a maja 1968 roku

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Informacja nr 13

dotycząca pozytywnych dokumentów anonimowych, w których autorzy wskazują osoby działające z pozycji syjonistycznych bądź też prowadzące inną szkodliwą działalność

I. Dane z dokumentów kierowanych do MSW

1. Anonim z dnia 11 V 1968 r. – Warszawa

(Dokument pisany ręcznie, z podpisem: „dr Kowalski”).

– „Pracownicy Akademii Medycznej w Warszawie rozważają, czy nie byłoby wskazane zbadanie ponowne okoliczności śmierci prof. Mariana Grzybowskiego”¹.

– „Zastanawiają się też pracownicy, na jakiej podstawie Akademia Medyczna we Wrocławiu wydała dyplom lekarski prof. [...], zatrudnionemu obecnie w [...]”.

2. Anonim z dnia 20 V 1968 r. – Warszawa

(Dokument pisany na maszynie, z podpisem: „M.D.”).

– „P[...] – pochodzenia żydowskiego, będąca czł[onkiem] PZPR, zatrudniona w [...] – złożyła w ubiegłym roku pokaźny datek pieniężny na organizację syjonistyczną”.

– „Sądząc, że zgodnie z zaleceniem partii i rządu jako syjonistka zostanie pociągnięta do odpowiedzialności. Nie miało to miejsca”.

– „Pozwala się pani P[...] (osoba samotna, zarabia znacznie więcej od wielu dziennikarzy, wspomagana przez krewnych z zagranicy) [na] drukowanie artykułów będących dodatkowym źródłem dochodu... pomagają pani P[...] w zdobywaniu funduszy na dalszą akcję syjonistyczną w naszym kraju. Smutne to i bolesne”.

3. Anonim z dnia 16 V 1968 r. – Warszawa

(Dokument pisany ręcznie, bez podpisu).

– „Po wypadkach marcowych, kiedy robotnicy, ludzie pracy urządzali wiece i potępiali wroga siły Polski Ludowej i PZPR – dziwna cisza zaległa nad służbą zdrowia [...],

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ **Grzybowski Marian** (1895–1949). Lekarz dermatolog, prof. Absolwent Akademii Wojskowo-Lekarskiej w Petersburgu (1917), lekarz w armii rosyjskiej, Korpusie Wschodnim, WP (1918–1922), pracownik Kliniki Chorób Skórnych i Wenerycznych/Kliniki Dermatologicznej UW (od 1922, kierownik kliniki od 1931), wykładowca Wydziału Lekarskiego UW (kierownik Katedry Chorób Skórnych i Wenerycznych od 1934), prezes Polskiego Związku Przeciwwenerycznego (1933–1939) i inicjator wznowienia jego działalności po wojnie, uczestnik tajnego nauczania (1940–1944), współpracownik AK, inicjator reaktywowania Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego (1947, wiceprezes), dyrektor Państwowego Instytutu Wenerologicznego (1949), aresztowany w związku ze sprawą gen. S. Tataru (26 XI 1949), zmarł w więzieniu w niewyjaśnionych okolicznościach (10/11 XII 1949).

bo jej kierownik lekarz L[...] i jego prawa ręka, ślepy wykonawca lekarz K[...] milczeli i czekali na zwycięstwo wrogich sił. Swoim zachowaniem odsłoniли prawdziwe oblicze”.

– „Nie urządzali zebrań, na których mogli wyjaśnić znaczenie wścieklej nagonki syjonistycznej i sił wstecznych na Polskę Ludową i PZPR”.

– „L[...] nie chciał przyjmować do pracy członków PZPR, a kierownicze stanowiska obsadzał «swoimi» ludźmi”.

– „Dużo szykanowanych przez niego i jego klikę pracowników musiało odejść”.

– „Może ktoś zapytać – przecież jest POP, są związki zawodowe. Wiercie nam, że jedni przekupieni nagrodami, a drudzy boją się – boją się syjonistów. Pomóżcie nam”.

– „A oto grupa syjonistyczno-reakcyjna działająca na szkodę PZPR i Polski Ludowej:

– lekarz Z[...] – kier[ownik] [...];

– lekarz W[...] – kierownik [...];

– lekarz L[...] – kierownik [...];

– lekarz K[...] – kierownik [...];

– płk S[...] – radny [...].

II. Dane z dokumentów kierowanych do KC PZPR

1. Anonim z dnia 4 V 1968 r. – Przemysł

(Dokument pisany na maszynie, z podpisem: „Wyborcy”).

– „[Z] zadowoleniem przyjęliśmy podejmowane kroki przez kierownictwo partii o jak najszybsze oczyszczenie naszego aparatu partyjnego i administracyjnego z różnego rodzaju wichrzycieli naszego socjalistycznego porządku oraz ich przykładowego ukarania”.

– „Jednym z głównych inicjatorów w Przemysłu był syn inż. [...], pod przewodnictwem którego grupa młodzieży Liceum [Ogólnokształcącego im.] Słowackiego zebrana pod pomnikiem Adama Mickiewicza w rynku urządziła manifestację antypaństwową i antyradziecką”.

– „Za prowodyrstwo w urządzaniu manifestacji syn [...] został tylko przeniesiony do innego liceum”.

– „Pytamy, dlaczego nie wyciągnięto żadnej konsekwencji w stosunku do ojca, który tak wychowuje syna”.

– „Jesteśmy oburzeni, że władze partyjne i administracyjne miasta nie wyciągnęły żadnych konsekwencji do inż. [...]. Pozwala się, aby wywrotowiec, wróg Polski Ludowej zajmował jeszcze tak wysokie stanowiska, jak [...], i żeby był jeszcze w szeregach PZPR”.

– „Żądamy zdjęcia go z zajmowanych stanowisk oraz wykluczenia go z szeregów PZPR”.

Zacytowane dokumenty przesłano do wykorzystania przez zainteresowane jednostki operacyjne.

Opracował:

Mjr B[ogumił] Owczarek

Wykonano w 5 egz.

(–) Plk J[ózef] Pytel²

² Pytel Józef (ur. 1919), plk. Górnik w KWK „Brzeszcze” (1938–1944, w 1941 wywieziony przez Niemców na 4 miesiące do pracy w kopalni w Westfalii). Od sierpnia 1945 r. młodszy referent Sekcji 2, od stycznia 1946 r. Sekcji 3 Wydziału I WUBP w Katowicach; od lutego 1946 r. referent Sekcji 3 Wydziału VII WUBP w Katowicach;

Egz. nr 1 – kier[ownictwo] Dep[artamentu] III
Egz. nr 2 – W[ydział] I Dep[artamentu] III
Egz. nr 3 – W[ydział] III Dep[artamentu] III
Egz. nr 4 – W[ydział] IV Dep[artamentu] III
Egz. nr 5 – aa
Druk. A.P.

Źródło: AIPN, 0236/140, t. 2, k. 8–11, mps.

od czerwca 1946 r. starszy referent Sekcji 3, od lipca 1948 r. Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Katowicach; od marca 1949 r. referent, od czerwca 1951 r. starszy referent Sekcji 2 Wydziału I Departamentu III MBP; od listopada 1951 r. starszy referent Sekcji 1 Wydziału I Departamentu III MBP; od lipca 1954 r. inspektor Samodzielnego Wydziału do Walki z Bandytyzmem MBP; od marca 1955 r. inspektor Wydziału V Departamentu III KdsBP; od stycznia 1957 r. starszy oficer operacyjny, od stycznia 1958 r. zastępca naczelnika Wydziału II Departamentu III MSW (w 1961 absolwent LO dla Pracujących nr 1 w Warszawie); od lutego 1964 r. starszy inspektor w Inspektoracie Kierownictwa Departamentu III MSW (od stycznia do marca 1967 słuchacz KDKK SB MSW); od kwietnia 1967 r. starszy inspektor Grupy do Zleceń Specjalnych Kierownictwa Departamentu III MSW; od sierpnia 1967 r. naczelnik Wydziału Inspekcji Departamentu III MSW; od stycznia 1972 r. starszy inspektor Inspektoratu przy Kierownictwie Departamentu III MSW (od listopada 1971 do października 1973 delegowany do dyspozycji dyrektora Departamentu I MSW); od października 1974 r. starszy inspektor Wydziału VIII Departamentu III MSW; od czerwca 1975 r. zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Koszalinie; od sierpnia 1983 r. zastępca szefa WUSW ds. SB w Koszalinie; w lipcu 1985 r. zwolniony ze służby. AIPN, 0242/566, Akta osobowe funkcjonariusza.

1968 czerwiec 4, Warszawa – Informacja nr 15 opracowana w Departamencie III MSW, dotycząca treści anonimów, w których autorzy wskazują osoby określone jako „działające z pozycji syjonistycznych bądź też prowadzące inną szkodliwą działalność”

Warszawa, dnia ^a4^a czerwca 1968 roku

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Informacja nr 15

dotycząca pozytywnych dokumentów anonimowych,
w których autorzy wskazują osoby działające z pozycji syjonistycznych
bądź też prowadzące inną szkodliwą działalność

I. Dane z dokumentów kierowanych do MSW

1. Anonim z dnia 28 V 1968 r. – Warszawa

(Dokument pisany na maszynie, z podpisem: „Grupa studentów oddanych Polsce Ludowej”).

– „Nasi koledzy studenci (niektórzy) splamili się w marcu br. wobec narodu polskiego. Ich postępowanie chwałą tylko zżarci wrogowie Polski i socjalizmu w państwach zachodnich”.

– „Są u nas i tacy studenci jak J[...] z Politechniki Warszawskiej, którego robotnicy i chłopci polscy kształcą do NRF i USA.

Bo proszę posłuchać:

– rodzice wymienionego kilka lat temu wraz z całą rodziną wyjechali do USA,

– Józia pozostawili, aby ukończył za pracę rob[otnika] i chłopca polskiego studia, a następnie «prysnął» na Zachód,

– przeprowadźcie poufne dochodzenie wśród jego otoczenia, przekonacie się, co on zamierza po ukończeniu studiów”.

– „Nie kształćmy inżynierów dla naszych śmiertelnych wrogów. Dobierajmy na studia młodzież takich rodziców, którzy własną pracą, własną krwią udokumentowali swój patriotyzm do Polski socjalistycznej”.

– „Domagamy się dokładnego rozpoznania sprawy i sprawiedliwego wyciągnięcia wniosków”.

2. Anonim z dnia 27 V 1968 r. – Warszawa

(Dokument pisany na maszynie, bez podpisu).

– „Tow. ministże – dziękuję Wam z całego serca za wzięcie za mordę tej syjonistycznej bandy Kargula i współtowarzyszy.

Proszę zwrócić Waszą uwagę na postać H[...], którego nazwisko ukazało się wreszcie we właściwym świetle”.

– „Wszyscy wiedzieli, że sprawę można u niego załatwić dwójako:

^{a-a} Wpisano odręcznie.

- za gotówkę (15–50 tys. zł)
- lub podstawienie mu ładnej dziewczyny.

W tej i innych sprawach ma wiernego druha dr. [...] – kierownika [...].”

– „Wierzę, że władza ludowa opiera się na ludziach uczciwych. Niech Wam za to Bóg wynagrodzi, tow. ministrze, życzę Wam osobiście wielu lat zdrowia dla Polski”.

3. Anonim z dnia 24 V 1968 r. – Wrocław

(Dokument pisany na maszynie do MSW, [do] tow. T[adeusza] Walichnowskiego, z podpisem: „Życzliwi obywatele Wrocławia”).

– „Uprzejmię prosimy o zajęcie się niżej opisanymi sprawami:

– przed kilku laty władze miejskie Wrocławia przekazały Teatr Kameralny na własność towarzystwu żydowskiemu. Towarzystwo, wykorzystując brak pomieszczeń innych teatrów, wypożyczyło swoją scenę, czerpiąc z tego tytułu milionowe zyski.

Winę ponosi tu głowa miasta, która znając sytuację innych teatrów, lekką ręką podarowała teatr.

Obywatel ten wywodzi się z tych samych ludzi i jak dotąd włos mu z głowy nie spadł”.

– „W Państwowej Wyższej Szkole we Wrocławiu pracuje obywatel pod przybranym nazwiskiem [...], nieposiadający żadnego wykształcenia.

– Ma wszystkie dokumenty fałszywe – wyrobione dzięki stosunkom, jakie miał swego czasu w Ministerstwie Kultury i Sztuki [...].”

II. Dane z dokumentów kierowanych do KC PZPR

1. Anonim z dnia 14 V 1968 r. – Białystok

(Dokument pisany na maszynie, z podpisem: „Pracownicy apteki”).

– „My, pracownicy apteki, [...] pragniemy wskazać na swoich wicherzycieli, dwulicowców i karierowiczów – wrogów Polski Ludowej, jakimi są: kierownik [...] i jego z[astęp]ca, zagorzała syjonistka [...].”

– „Ludzie ci zachłystywali się z radości o postępie reakcji w dni marcowe w Warszawie”.

– „Nasycają załogę wiadomościami z Wolnej Europy”.

– Wychowanek kier[ownika] – (syn brata), studiując na wyższej uczelni w Warszawie, brał bezpośredni udział jako organizator wypadków marcowych”.

Zacytowane dokumenty przesłano do wykorzystania przez zainteresowane jednostki operacyjne.

Opracował:
Mjr B[ogumił] Owczarek

(–) Płk J[ózef] Pytel^b

Wykonano w 5 egz.

Egz. nr 1 – kier[ownictwo] Dep[artamentu] III

Egz. nr 2 – W[ydział] I Dep[artamentu] III

Egz. nr 3 – W[ydział] III Dep[artamentu] III

Egz. nr 4 – W[ydział] IV Dep[artamentu] III

^b Powyżej pieczętka o treści: Naczelnik Wydziału Inspekcji Departamentu III MSW.

Egz. nr 5 – aa
Druk. A.P.

Źródło: AIPN, 0236/140, t. 2, k. 16–19, mps.

1968 czerwiec 4, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucypery ze spotkania z TW ps. „Edward” dotycząca nastrojów w środowisku byłych członków klubu „Babel”

^aWarszawa, dnia 4 VI 1968 roku

Tajne

Egz. nr ^{b1}^b

Notatka

W dniu dzisiejszym odbyłem spotkanie z TW „Edward” w kawiarni „Mokotowska”, który przekazał następujące informacje:

– Wśród studentów i byłych „bablowców” (Rajski B[olesław], Bobrow J[ulian], Pozner¹, **Kloc** M[ichał]²) mówi się, że około 10 000 Żydów zgłosiło chęć emigracji do Izraela. Twierdzą to na podstawie kolejnej numeracji promes wydawanych przez Ambasadę Holenderską w Warszawie. W dniu 5 czerwca 1968 roku wyjechać mają: prof. Bauman, Rajski, rodzina Pozner, Bobrow i inni. Prof. Bauman, mówią, że z pewnością do Izraela nie pojedzie, tylko z Wiednia zostanie skierowany przez organizację „Hias” do USA.

– W Ambasadzie USA w Warszawie jeden z sekretarzy – Kaiser, Żyd, syjonista – młodych ludzi namawia na emigrację do Izraela. Kto wyraża chęć emigrować do USA ze starszych osób, każe im zgłaszać się po wizę w Ambasadzie USA w Wiedniu, z którą on pozostaje w kontakcie.

– Podobno do ambasady holenderskiej zgłosiło się kilku chłopców (Polaków) na wyjazd do Izraela. Żądali zapomogi pieniężnej, lecz zostali odmownie załatwieni. W maju br. Pozner, Zalewski, Szafir – młodzi Żydzi, którzy odwiedzali ambasadę Izraela, otrzymali ze Szwajcarii po 20 dol. od jakiejś żydowskiej organizacji pomocowej.

W trakcie rozmowy „Edward” oświadczył, że od 3 miesięcy nie może nigdzie otrzymać pracy. W związku z tym w dniu 3 VI 1968 roku był u tow. Skrzypczaka i naczelnego redaktora Sołuby. Obaj przyrzekli udzielić mu pomocy.

W dniu 5 czerwca 1968 roku „Edward” będzie odprowadzał grupę żydowskiej młodzieży wyjeżdżającej do Izraela.

^a Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem i datą: 11 VI [19]68 [r.] odręczna adnotacja o treści: T[owarzysz] Kucypera, kopię przekazać t[owarzyszowi] Wąsikowi do informacji.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

¹ **Pozner-Poznański Czesław** (ur. 1948). Pracownik murarski w Miejskim Przedsiębiorstwie Robót Budowlanych nr 4, na emigracji (od VI 1968), w Stanach Zjednoczonych. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/28851.

² **Kloc Michał** (ur. 1947). Student Wydziału Chemicznego PW, na emigracji (od VIII 1968). Inwigilowany przez Wydział III Departamentu III MSW w związku z działalnością w klubie „Babel” (1967–1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 01224/1551; AIPN, 1268/28999.

(-) mjr Władysław **Kucypera**

Źródło: AIPN, 00170/65, t. 2, k. 61, mps.

1968 czerwiec 7, Warszawa – Notatka służbowa inspektora Wydziału IV Departamentu III MSW kpt. Mariana Kieszkowskiego ze spotkania ze źródłem ps. „Władysław” dotycząca doc. Janiny Zakrzewskiej, Sławomira Kretkowskiego i rozmowy źródła z Sylwią Poleską

^aWarszawa, dnia ^{b7}b czerwca 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^{b3}b

Notatka służbowa

W dniu 31 V 1968 r. odbyłem spotkanie ze źródłem „Władysław”. Wymieniony poinformował mnie, że doc.^c J[anina] Zakrzewska z UW **w chwili obecnej aktywnie ożywiła swoje** kontakty z młodzieżą akademicką. M[iędzy] innymi bardzo często **odbywa spotkania w późnych godzinach wieczornych w kawiarni „Sejmowa” i „Ujazdowska”**. W spotkaniach tych, które rozpoczynają się najczęściej o godz. 21.00, uczestniczy w większości młodzież, a wśród nich Leszek Garlicki, Ostrowski – studenci UW, oraz inne bliżej nieznane osoby. Zakrzewska w otoczeniu tym prowadzi dość długie dyskusje, których treść dla „Władysława” nie jest znana. Do dyskusji tych włączony jest prawdopodobnie **Kretkowski i Eugeniusz Smolar** [...].

Po powrocie Kretkowski odbywa rozmowy ze studentami I i II roku UW. Rozmowy te, jak twierdzi „Władysław”, Kretkowski odbywa na stołówce studenckiej UW w grupach dwu- i trzyosobowych. Poza tym „Władysław” przeprowadził rozmowę ze studentką UW, narzeczoną J[ózefa] Dajczgewanda, Sylwią Poleską^d. Wymieniona stwierdziła, że J[ózef] Dajczgewand przebywa w więzieniu na ul. Rakowieckiej. Otrzymuje od niego często korespondencję, która w wielu wypadkach pomija cenzurę. W listach tych J[ózef] Dajczgewand podaje, że w więzieniu jest mu dobrze, gdyż poza oficerem śledczym wszyscy go faworyzują. Otrzymuje upodobane przez siebie książki oraz wszystkie inne podręczniki.

Poleska^e wśród studentów UW rozgłasza, że J[ózef] Dajczgewand w niedługim czasie zostanie zwolniony.

Inspektor Wydz[iału] IV Dep[artamentu] III MSW
(–) M[arian] Kieszkowski

Źródło: AIPN, 0204/457, k. 182–183, mps.

^a Z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Proszę przygotować wniosek na kilkudniową obserwację za Zakrzewską, 7 VI [19]68 [r].

^{b-b} *Wpisano odręcznie.*

^c *Woryginale: prof.*

^d *Woryginale: Palewska.*

^e *Woryginale: Palewska.*

1968 czerwiec 8, Warszawa – Notatka dotycząca gróźb pod adresem osób z kierownictwa PZPR, opracowana w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia 8 czerwca 1968 roku
Tajne spec[jalnego] znaczenia

Groźby pod adresem kierownictwa partyjnego i rządowego

Analizując sytuację w kraju w marcu br., H[enryk] Holder i płk K[azimierz] Graff wyrażali pogląd, że jedyną osobą zdolną do przywrócenia porządku w kraju jest gen. Duszyński. Obaj doszli do wniosku, że rozwój sytuacji w określonym kierunku można by osiągnąć po „unieszkodliwieniu 2–3 osób z kierownictwa”. Ich zdaniem najlepiej mógłby to zrobić E[dwin] Rozłubirski i Fonkowicz.

Nie wykluczali przeprowadzenia operacji na wzór rozprawienia się z Berią. Z rozmowy wynikało, że w tym celu winno się upozorować naradę dowódców okręgów wojskowych, na którą zaproszono by pewne osoby z kierownictwa, stosując wobec nich „areszt honorowy”.

(Materiał z PP).

Wiktor Górecki w rozmowie z TW „Kwaśniewskim” oświadczył, że władze nic mu nie zrobią, ponieważ jego ojciec razem z wiceministrem Kole zebrali materiał kompromitujący wielu członków rządu. Z relacji Góreckiego wynikało, że opracowanie dotyczy w głównej mierze premiera PRL.

Źródło: AIPN, 0365/46, t. 1, k. 52, mps.

1968 czerwiec 8, Warszawa – Notatka dotycząca pogróżek zawartych w listach anonimowych, opracowana w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia 8 czerwca 1968 roku
Tajne spec[jalnego] znaczenia

Pogróżki w listach anonimowych

W okresie od marca do czerwca br. 5 sprawców w listach anonimowych groziło zamachem na osobę I sekretarza KC PZPR.

W kwietniu br. na adres rektora UW Turskiego skierowany został anonim, w którym autor grozi represjami fizycznymi.

W marcu br. nieznaną autor zagroził śmiercią: dziekanowi Warszawskiej Rady Adwokackiej Zygmuntovi Skoczkoowi, wicedziekanom Potrzebowskiemu i Gluzie oraz sekretarzowi Rady Adwokackiej Czerskiemu za udział w komisji dyscyplinarnej przeciwko Sile-Nowickiemu i Lisowi-Olszewskiemu i zawieszenie ich w czynnościach wykonywania zawodu adwokackiego.

Represjami fizycznymi zagrożono również:

a) redaktorowi R[yszardowi] Gontarzowi za publikowanie artykułów demaskujących inspiratorów (6 anonimów);

b) redaktorom Cześninowi^a Stanisław[owi]¹ i Andrzejowi Kozerze² za pogadanki telewizyjne;

c) redaktorowi Kazimierzowi Kąkolowi za artykuły i wystąpienia w programie telewizyjnym;

d) autorowi książki pt. „Izrael i NRF” T[adeuszowi] Walichnowskiemu.

Źródło: AIPN, 0365/46, t. 1, k. 53–54, mps.

^a *Woryginał:* Czesławowi.

¹ **Cześnin Stanisław** (ur. 1928). Dziennikarz, prezenter telewizyjny. Inspektor CK SD (1948–1950), kierownik redakcji w Komitecie do spraw Radia i Telewizji (1956–1970, pomysłodawca, założyciel i pierwszy szef Telewizyjnego Kuriera Warszawskiego emitowanego od XI 1958), redaktor naczelny Dziennika Telewizyjnego (1970–1976), dyrektor generalny w Komitecie do spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” (VI 1976–I 1982). Członek SD (członek Plenum 1947–1950), PZPR (od 1964).

² **Kozera Andrzej** (1937–2010). Dziennikarz. Absolwent Wydziału Dziennikarskiego UW (1959), pracownik Telewizji Polskiej (od 1962), II sekretarz ds. kulturalnych Ambasady PRL w Waszyngtonie (1969–1971), starszy redaktor, starszy sprawozdawca, starszy publicysta w redakcji Dziennika Telewizyjnego (do początku lat 80., w latach 70. prowadził DTV), pracownik TVP (do 2010). Członek ZMP (1951–1956), PZPR (od 1959, m.in. I sekretarz POP, członek KZ). Według dokumentów SB miał być KO ps. „Orator” Wydziału IV Departamentu I MSW (X 1969–VII 1975), następnie przekazany do Wydziału IV Departamentu III MSW, w związku z wyjazdem na stypendium do Francji (XII 1976–VI 1977) przekazany „na kontakt” Wydziału XI Departamentu I MSW. W Paryżu realizował zadanie „bezpośredniego dotarcia do Adama Michnika”. Od sierpnia 1980 r. do marca 1981 r. miał informować o sytuacji w TVP i redakcji DTV. Na polecenie gen. Władysława Pożogi miał być przekazany „na kontakt” Departamentu II MSW (12 III 1981). AIPN, 01136/257; AIPN, 1010/42544.

1968 czerwiec 8, Warszawa – Notatka dotycząca liczby zatrzymanych w dniach 7 marca – 1 czerwca 1968 r. w związku z wystąpieniami studenckimi, opracowana w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia 8 czerwca 1968 roku

Tajne

Egz. nr ...

Notatka

dot. osób zatrzymanych w związku z ostatnimi wydarzeniami

W okresie od dnia 7 marca do 1 czerwca 1968 r. zatrzymano w związku z zajściami – 2926 osób.

1. Wśród zatrzymanych było:

a) studentów	– 791
b) uczniów różnych szkół	– 493
c) osób niepracujących	– 222
d) robotników	– 943
e) pracowników umysłowych	– 300
f) innych osób	– 177

2. Spośród zatrzymanych:

- a) aresztowano tymczasowo – 389 osób, w tym 136 stud[entów],
b) zwol[niono] w terminie 48 godz. – 1983 osoby, w tym 498 stud[entów].

3. Objęto postępowaniem karnym i karno-administracyjnym (łącznie z tymcz[asowo] aresztowanymi) – 1346 osób, w tym 348 stud[entów].

4. Skierowano do sądów 200 spraw p[rzeciw]ko 224 osobom, w tym 30 stud[entom].

Sądy rozpatrzyły 86 spraw p[rzeciw]ko 98 osobom, w tym 16 stud[entom].

Nie rozpatrzono 114 spraw p[rzeciw]ko 126 osobom, w tym 14 stud[entom].

Orzeczono:

a) zasadn[iczą] karę aresztu	– 79 osobom, w tym 11 stud[entom]
b) zasadn[iczą] karę grzywny	– 5 osobom, w tym 1 stud[entowi]
c) uniewin[niono] i umorzono	– 14 osób, w tym 4 stud[entów]

5. Skierowano do KKA wnioski p[rzeciw]ko 677 osobom, w tym 142 stud[entom].

KKA rozpatrzyły wnioski p[rzeciw]ko 387 osobom, w tym 105 stud[entom].

Nie rozpatrzono wniosków p[rzeciw]ko 290 osobom, w tym 37 stud[entom].

Orzeczono:

a) zasadn[iczą] karę aresztu	– 133 osobom, w tym 46 stud[entom]
b) zasadn[iczą] karę grzywny	– 236 osobom, w tym 57 stud[entom]
c) karę nagany	– 2 osobom
d) uniewin[niono] i umorzono	– 16 osób, w tym 2 stud[entów]

6. **Aktualnie przebywa w aresztach (więzieniach) – wg danych z dn. 25 V [19]68 r.:**

a) skazanych przez sądy	– 36 osób, w tym 7 stud[entów]

b) skazanych przez KKA	– 7 osób
c) tymcz[asowo] aresztowanych	– 157 osób, w tym 103 stud[entów]
d) odbywających kary aresztu zastępczego	– 3 osoby
e) zatrzymanych nie ma.	

Źródło: AIPN, 01288/24, k. 19–20, mps.

1968 czerwiec 10, Warszawa – Informacja dotycząca pogroźek, opracowana w Departamencie II MSW

Warszawa, dnia 10 czerwca 1968 roku

Tajne

Egz. nr ...

Wyciągi z materiałów dotyczące pogroźek

Naczelnik Wydziału Prezydialnego w Ministerstwie Przemysłu Spożywczego i Skupu Grinbaum twierdzi, że w Polsce dochodzą do głosu siły faszystowskie. Jej zdaniem „tow. Gomułka będzie jeszcze mocno żałował tego, co robi obecnie, i długo nas popamięta” (19 III 1968 r.)^a.

Żona Henryka Holdera po IV Zjeździe złośliwie potępiała wystąpienie tow. Gomułki. W gronie kilku osób pozwalała sobie nawet na groźby: „My mu jeszcze pokażemy V kolumnę tak, iż będzie tego gorzko żałował” (15 III 1968 r.)^b.

Nauczycielka w Instytucie Głuchoniemych Jelska, powołując się na wiadomości uzyskane od znajomej Żydówki, pracownicy KC PZPR, mówiła, że tow. Gomułka i tow. Gierek otrzymują dużą ilość listów z wyrokami śmierci, sugerując, iż listy te wysyłane są przez jakąś organizację terrorystyczną (6 IV 1968 r.)^c.

Według dziennikarza z „Głosu Pracy” koła syjonistyczne dążą do paraliżowania Polaków zajmujących poważne stanowiska, aby nie występowali przeciwko nim. Taką metodę miano zastosować wobec wicepremiera Jaroszewicza, któremu zagrożono, że gdy przyłączy się do tow. Gomułki, to ujawnią, iż swojego czasu akceptował przekazanie dużej sumy dolarów dla Izraela (30 III 1968 r.)^d.

Dyrektor naczelny CZ „Ruch” Emil Herbst po utworzeniu komisji do zbadania działalności tego zarządu oświadczył: „Jeżeli zdejmą mnie z tego stanowiska, popełnię polityczne samobójstwo i pozostawię takie dokumenty, które wstrząsną sumieniem świata”. Wszystkich, którzy ośmielą się cokolwiek mu zarzucać – stwierdził – „będzie bił w mordę” (13 IV 1968 r.)^e.

W. Rabinowicz, b[ył]y administracyjny dyrektor Instytutu Jądrowego w Świerku, ma jakieś osobiste porachunki z gen. Korczyńskim, określa go terminem „zbrodniarz” i czeka na sposobność odwetu (17 III 1968 r.)^f.

^a Dopisano odręcznie: Inf[ormacja] nr 95/68.

^b Dopisano odręcznie: Inf[ormacja] nr 66.

^c Dopisano odręcznie: TW „Murat” z 9 IV [19]68 [r.], Wydz[iał] IV, kpt. [nazwisko nieczytelne].

^d Dopisano odręcznie: Wydz[iał] III, wyciąg z notatki dot. „Barbary”.

^e Dopisano odręcznie: Wydz[iał] VIII, meldunek nr 14/IV.

^f Dopisano odręcznie: Wydz[iał] I, Paczyński, doniesienie z rozmowy z J. Zelikmanem.

W otwartym zebraniu partyjnym w Ministerstwie Finansów na temat ostatnich wydarzeń wziął udział Jan Górecki, który publicznie oświadczył: „Mnie załatwiliście, ale o moim synu jeszcze usłyszycie” (15 III 1968 r.)^g.

Żona gen. W[acława] Komara w dniu 16 III 1968 r. telefonowała do redakcji audycji PR „w Warszawie i na Mazowszu”, żądając podania autora informacji o udziale jej syna w ekscesach studenckich. Jednocześnie odgrażała się, że sprawę „szkalowania” jej syna przez radio załatwi na wysokim szczeblu, a z redaktorem Janowiczem (z którym rozmawiała) jeszcze się „policzy” (17 III 1968 r.)^h.

W tym samym dniu do redaktora Janowicza z PR telefonował nieznany osobnik, który przestrzegwał go, że zostało mu niewiele czasu, aby wycofał się z „tej roboty, w którą zabrnął”. „Jest to – stwierdził rozmówca – ostatnie ostrzeżenie” (17 III 1968 r.)ⁱ.

Redaktor R[yszard] Gontarz otrzymuje mnóstwo anonimów następującej treści: „Uważaj, s..., bo my cię tak samo załatwimy jak syna Piaseckiego”, i [z] podobnymi epitetami (18 III 1968 r.)^j.

Tadeusz Konwicki, Aleksander Ścibor-Rylski i Jerzy Andrzejewski ostro potępiali autorów podjętej rezolucji i niby półzartem grozili uczestnikom zebrania, którzy krytykowali literatów, inspiratorów nadzwyczajnego zebrania OW ZLP, że zostali wynotowani i „nadejdzie czas, kiedy poniosą konsekwencje” (3 IV 1968 r.)^k.

Wśród pracowników Polskiego Radia, a zwłaszcza programu lokalnego, dają się zauważyć symptomy szykanowania osób, które najbardziej były zaangażowane w komentowanie ostatnich wydarzeń. Próbę „opluskwiania” jednej z takich osób podjęła pracownica PR E[lżbieta] Stryerowa^l (21 III 1968 r.)^l.

Niektóre osoby (np. dr A. Polak i plastyk J. Leski) twierdzą, że „usnuto olbrzymią, a przy tym świńską intrygę przeciwko nam, biednym Żydom, ale my się jeszcze odegramy” (19 III 1968 r.)^m.

A[dam] Bromberg, odchodząc z krótko piastowanego stanowiska w PZWS, żegnał się z pracownikami, jakby odchodził na urlop, mówiąc: „Odchodzę, ale na krótko, i tu wrócę”. Słowa te wywołały konsternację wśród niższego personelu (11 V 1968 r.)ⁿ.

Jan Trajster, redaktor gazetki zakładowej w Zakładach Skórzanych w Radomiu, twierdzi, że „teraz też są potrzebne różne metody, jak np. wypadek samochodowy czy samobójstwo, aby pozbyć się ludzi niewygodnych. W KW PZPR Kociołek ma ochotę nas wykosić. Ale nic się nie bójmy, nie oddamy tak szybko stanowisk (...). Niedługo zrobimy taki bal Polakom, jakiego jeszcze nie było” (26–27 czerwca 1967 r.)^o.

^g *Dopisano odręcznie*: Inf[ormacja] nr 78/68 – źródło: „KB”, Wyd[ział] VII.

^h *Dopisano odręcznie*: Inf[ormacja] nr 89/68.

ⁱ *Dopisano odręcznie*: Inf[ormacja] nr 95/68.

^j *Dopisano odręcznie*: Wyd[ział] II, Kozieł, źródło: „Operator”.

^k *Dopisano odręcznie*: Inf[ormacja] nr 122/68.

^l *W oryginale*: L. Styjerowa.

^l *Dopisano odręcznie*: Inf[ormacja] nr 102/68.

^m *Dopisano odręcznie*: Wyd[ział] IV, notatka służbowa, 18 III [19]68 [r.], ppor. Suski.

ⁿ *Dopisano odręcznie*: Wyd[ział] II, źródło: „Winter”.

^o *Dopisano odręcznie*: Doniesienie z 26 X [19]67 [r.], źródło: „Jery Esse”, 27 VI [19]67 [r.]. *Tak w oryginale*.

^l **Stryer Elżbieta** (z d. **Wołoszyn**) (ur. 1927). Ekonomistka, dziennikarka w Komitecie do spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” (do I 1969), na emigracji (od III 1969). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1977–1987). AIPN, 1368/785.

Prof. J[erzy] Toeplitz oświadczył doc. Gawlakowi, który zamiast niego został mianowany redaktorem naczelnym rocznika filmowego: „Wie pan, mnie to może będzie niezbyt miłe, że przez jakiś czas pan będzie naczelnym redaktorem, ale wolę już pana niż kogo innego, tym bardziej że za jakiś rok ja będę naczelnym” (20 V 1968 r.)^p.

Kierownik działu tej centrali Kielanowski w rozmowie z innym pracownikiem odgrażał się, że „niech się tylko uspokoi, to my im pokażemy” (obaj pochodzenia żydowskiego). W związku z tym pracownicy „Elektrimu” w obawie przed konsekwencjami służbowymi wahają się występować z krytyką niektórych osób.

Do inżyniera Piekuta z „Metalexportu”, który poddał ostrej krytyce działalność b[y-łego] wiceministra Kutina, systematycznie dzwoni do domu kobieta przedstawiająca się jako reprezentantka organizacji, która ma za zadanie „rozliczyć się z takimi ludźmi”. Jednocześnie grozi, że „jeśli nie zaprzestanie krytykować określonych ludzi, to od słów przejdą do czynów” (13 IV 1968 r.)^r.

Żona Tomasza Lemparta w rozmowie z ciotką stwierdziła, „że ludzi, którzy pisali artykuły na temat Żydów, własnoręcznie by wystrzelała” (24 VI 1968 r.)^s.

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 14, k. 33–36, mps.

^p *Dopisano odręcznie: Wydz[iał] II, źródło: „Winter”.*

^r *Dopisano odręcznie: Notatka służbowa, tow. Rychel.*

^s *Dopisano odręcznie: Wydz[iał] VII – PP, 24 VI [19]68 [r].*

1968 czerwiec 11, Warszawa – Meldunek inspektora Wydziału III Departamentu III MSW mjr. Władysława Kucypery z doniesienia TW ps. „Rajski” dotyczący pożegnania na Dworcu Gdańskim emigrującego z Polski Juliana Bobrowa

Źródło: TW „Rajski”
Przyjął: Wł[adysław] Kucypera
LK „Wisła”

Warszawa, dnia 11 VI 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^a2^a

Meldunek

W dniu 10 bm. byłem na Dworcu Gdańskim, gdzie żegnano emigrującego wraz z siostrą¹ i szwagrem² Juliana Bobrowa. Żegnających było około 20 osób – młodzieży i starszych. Wśród obecnych na peronie widziałem: Piotra³ i Annę Brojde⁴ (syn Domba), **Wiesława Łuszczynę**⁵, **Andrzeja Mikulkę**⁶, **Maurycyego Torna**⁷, Zachariasz Halinę (zamierza emigrować wraz z Tornem), Lederman Ernesta, Lusię Holcman^b i jej matkę

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Woryginał: Hohman.

¹ **Rozenszejn Żenia** (z d. **Bobrow**) (ur. 1941). Lekarz stażysta w Miejskim Szpitalu Dziecięcym nr 1 w Warszawie (do XII 1967), na emigracji (od VI 1968). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1368/367.

² **Rozenszejn Michał** (ur. 1934). Lekarz. Student (1954–1960), absolwent Wydziału Lekarskiego PAM w Szczecinie (1962), asystent Oddziału Chirurgicznego Szpitala Powiatowego w Sochaczewie (do V 1968), na emigracji (od VI 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1368/366.

³ **Brojde Piotr** (ur. 1945). Inżynier elektronik. Absolwent Wydziału Elektroniki PW (1969), stażysta w Zakładzie Doświadczalnym Półprzewodników przy Fabryce Półprzewodników „Tewa” w Warszawie (IX 1968–VIII 1969), na emigracji (od X 1969), w Kanadzie. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/28864.

⁴ **Brojde Anna** (z d. **Wulkan**) (ur. 1946). Ekonomistka. Absolwentka SGPiS (1968), pracownik Fabryki Półprzewodników „Tewa” w Warszawie (IX 1968–VIII 1969), na emigracji (od X 1969), w Kanadzie. Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/28230.

⁵ **Luvall Fred (Łuszczyna Wiesław Marian)** (ur. 1944). Inżynier elektronik. Absolwent Technikum Radiowego im. M. Kasprzaka (1963), Wydziału Elektroniki PW (1969), starszy technolog w Zakładach Ceramiki Radiowej w Warszawie (IX 1968–IX 1969), na emigracji (od X 1969), w Izraelu (do 1979), w Szwecji. Członek PZPR (do IV 1968, wykluczony), TSKŻ, klubu „Babel” (członek zarządu). Inwigilowany przez Wydział III Departamentu III MSW w związku z działalnością w klubie „Babel” (1968–1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 01224/375; AIPN, 1268/29216; listy F. Luvalla do P. Tomasika, 11 VIII 2009 r., 12 VII 2010 r. W zbiorach P. Tomasika.

⁶ **Mikulko Andrzej** (ur. 1945). Inżynier elektronik. Absolwent Wydziału Elektroniki PW (1970), pracownik Instytutu Technologii Elektronowej w Warszawie. Członek PZPR, klubu „Babel” (członek zarządu). AIPN, 1010/298693.

⁷ **Torn Maurycy** (ur. 1947). Absolwent Technikum Radiowego im. M. Kasprzaka, student Wydziału Komunikacji PW (do VI 1968), członek zarządu klubu „Babel”, na emigracji (od VI 1968). Inwigilowany przez Wydział III Departamentu III MSW w ramach sprawy krypt. „Jordan” (dotyczącej środowiska młodzieży działającej w TSKŻ) w związku z działalnością w klubie „Babel” (1968) oraz w ramach KE przez Wydział III K MO m.st. Warszawy (VI 1968–IV 1969) w związku z udziałem w strajku okupacyjnym na PW. Inwigilacja w ramach KE miała jedynie charakter formalny. Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0423/2274; AIPN, 01224/1557; AIPN, 1268/30504.

– z zawodu adwokat, prezes spółdzielni „Bumet” Michał Suknik⁸, Georgij Rozencwajg⁹ z siostrą¹⁰ – również zamierza emigrować, Jadwiga Zając – b[ył]y pracownik CŻKPS. Żegnających Bobrow, b[ył]y członek klubu „Babel”, namawiał do emigracji. „Na co czekasz – mówił do Ledermana – chcesz być tu ofiarą pogromu”. R[ó]ża Holcman^b mówiła w obecności córki i Piotra Brojdedo, że była na pierwszym dniu procesu Kargula. Twierdziła, że jest to antysemicka heca. Twierdziła, że szykanuje się jego obrońcę mec. Brojdesa z tego powodu, iż jest Żydem. Córka jej zamierza emigrować do Izraela. Brojdes skarżył się, że został wyrzucony z partii. Ostatnie wydarzenia w Polsce komentuje jako ordynarny antysemityzm. Przekazał on adres w Izraelu Bobrowowi – swej krewnej – z którą się ma skontaktować. Łuszczyna i Mikułko, obaj wykluczeni z partii na PW, przekazali prezent Bobrowowi.

W rozmowie z Jadwigą Zając powiedziałem jej, że otrzymałem od jakiejś żydowskiej organizacji w Szwajcarii 20 dol[arów]. Zapytałem, czy zna adres organizacji, bo chcę im podziękować. Odpowiedziała, że nie muszę pisać. Mają oni mój adres, gdyż CŻKPS przekazała adresy organizacji „Joint” młodzieży żydowskiej z Warszawy, korzystającej z pomocy finansowej TSKŻ w przeszłości. Twierdziła, że teraz otrzymali pieniądze ci, co zamierzają emigrować, i pytała, czy składałem papiery.

„Rajski”

Informacja:

Ojciec¹¹ Bobrowa, b[ył]y oficer WP, był w 1967 roku dyrektorem jednego z przedsiębiorstw w Warszawie. Matka pracuje w Urzędzie Kontroli Prasy przy ul. Żelaznej.

^c *Woryginale błędny inicjał imienia: M.*

⁸ **Suknik Michał** (ur. 1920). Drukarz. Kierownik zecerni w drukarni Zarządu II SG WP, szef produkcji, linotypista w Wojskowych Zakładach Graficznych, kierownik działu w Odzieżowo-Galanteryjnej Spółdzielni Pracy „Optima”, kierownik Spółdzielni Pracy „Bumet” w Warszawie (1966–1969), na emigracji (od IX 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1268/24904.

⁹ **Rozencwajg Georgij (Jerzy)** (ur. 1949). Uczeń XL LO im. S. Żeromskiego w Warszawie, na emigracji (od II 1969), w Izraelu, Austrii (od 1975), przedsiębiorca, handlowiec, m.in. właściciel sklepu tekstylnego „Arco” w Wiedniu, współwłaściciel przedsiębiorstwa handlowego „Savion”, również w Polsce (od 1988), m.in. udziałowiec firmy „Press Service”, dyrektor handlowy, konsultant firmy „Vienna G.R.”, członek Rady Nadzorczej firmy „Lokaty Budowlane S.A.”. Inwigilowany przez Wydział III K MO m.st. Warszawy w ramach KE krypt. „Palmiarnia” jako „podejrzany o działalność syjonistyczną” (IX 1968–II 1969). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 0208/872; AIPN, 1368/6864.

¹⁰ **Winykamień Elżbieta** (z d. **Rozencwajg**) (ur. 1946). Młodszy referent w Państwowym Przedsiębiorstwie Handlu Sprzętem Pożarniczym i Ochronnym „Cenpo” we Wrocławiu (X 1967–V 1968), na emigracji (od VII 1968). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). AIPN, 1368/955.

¹¹ **Bobrow Marian (Majer-Ber)** (ur. 1911), mjr. Czeladnik krawiecki w Sarnach (1924–1931, 1936–1937) i w Warszawie (1937–1939), skazany na 8 lat więzienia za działalność komunistyczną (1931), więziony w Równem i Koronowie (1931–1936), w ZSRR (1939–1946, m.in. sekretarz prokuratury w Sarnach 1939–1940, sędzia śledczy w Sarnach i Klesowie 1940–1941), krawiec, krojczy w Świdnicy (1946–1949), radny MRN, przewodniczący Powiatowego Komitetu Żydowskiego w Świdnicy (1949), słuchacz WSOP w Rembertowie (VIII 1949–I 1950), oficer Zarządu II SG WP (1950–1953, zastępca szefa Wydziału Kadry, starszy instruktor Wydziału Politycznego), dyrektor Mazowieckich Zakładów Konfekcji i Sprzętu Technicznego w Legionowie, kierownik Wydziału Produkcji Odzieży Centralnego Biura Wzornictwa Przemysłu Lekkiego w Warszawie (1958–1968), na emigracji (od IX 1968). Wpisany do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1984). Członek MOPR (1926–1928), KZMP (1928–1930), KPZB (1930–1931), KPP (od 1931), ZPP (1943–1946), PPR (od 1946), PZPR. AIPN, 0305/375; AIPN, 1268/21079.

Ww. posiadają rodzinę w Izraelu. Córka Zając wyjechała w 1968 roku czasowo do USA, gdzie wyszła za mąż i do Polski nie wróciła.

Odbito w 3 egz.
Druk. J.T./VI

Mjr Wł[adysław] Kucypera

Źródło: AIPN, 01224/375, mf.

1968 czerwiec 12, Warszawa – Informacja nr 17 opracowana w Departamencie III MSW, dotycząca treści anonimów, w których autorzy wskazują osoby określone jako „działające z pozycji syjonistycznych bądź też prowadzące inną szkodliwą działalność”

Warszawa, dnia ^a12^a czerwca 1968 roku

Tajne

Egz. nr ^a1^a

Informacja nr 17

dotycząca pozytywnych dokumentów anonimowych, w których autorzy wskazują na osoby działające z pozycji syjonistycznych bądź też prowadzące inną szkodliwą działalność

I. Dane z dokumentów kierowanych do MSW

1. Anonim z dnia 13 V 1968 r. – Sztokholm (Szwecja)

(Dokument pisany na maszynie, z podpisem: „Patriota, choć bezpartyjny”).

Autor wyraża podziękowanie ministrowi Moczarowi za „uzdrawianie stosunków panujących w Polsce przez usuwanie z węzłowych stanowisk ludzi nieodpowiednich, a przede wszystkim niepewnych – działających wg wytycznych Ben Guriona”.

– „Każdy Żyd, gdziekolwiek się znajdował, jest przede wszystkim Żydem, a na drugim planie jest jego ew[entualna] lojalność w stosunku do kraju, w którym żyje”.

– „Żaden Żyd żyjący w Polsce nie jest pewny, z tego należy zdać sobie sprawę. Ta solidarność trwa przez 20 wieków i ona nie pozwoliła im zasymilować się w żadnym kraju”.

– „To nie antysemityzm, to tylko polska racja stanu wymaga czujności i trzeźwej oceny poszczególnych sił”.

– „Taki A[...] – tatuś, ongiś działacz partyjny, podobno swołocz z okresu Światły, Różańskiego – mama do dziś siedzi w [...], a synek robi antypolską propagandę wśród studentów szwedzkich, opowiadając, iż prawdą jest, że Polacy pomagali Niemcom w niszczeniu Żydów w czasie okupacji. Wyłapywali Żydów uciekających z getta do lasu i oddawali ich w ręce gestapo. To widział rzekomo jego ojciec, będący w partyzantce. Ojca Polacy dlatego nie wydali, że nie wiedzieli, że jest on Żydem – bo niepodobny do Żyda”.

– „A[...] otrzymuje z Polski od mamusi [...] lotniczy bilet, pewnie skombinowany przez żydowskie kumoterskie kontakty z kimś z LOT-u”.

– „Jeździ kilka razy do roku do Polski, wraca ze sloganami przez nich lansowanymi, co słyhać w Polsce? Odpowiada: im gorzej, tym lepiej, i sieje różne oszczerstwa. Jakim prawem kupuje bilet za złotówki, mieszkając w Szwecji?”.

– „Dlaczego nie studiuje w Polsce? Odpowiada, bo do wojska nie chce iść”.

Uwaga:

[...]

^{a-a} Wpisano odręcznie.

2. Anonim z dnia 20 V 1968 r. – Warszawa

(Dokument pisany ręcznie przez kalkę, z podpisem: „Oddany pracownik [...]).

Autor nawiązuje do przemówienia tow. Gomułki, a następnie wyraża zdziwienie, że dotychczas nie odwołano ze stanowiska dyrektora [...] – B[...]:

– „Dlaczego do tej pory trzyma się takiego karierowicza – człowieka bez wykształcenia, któremu obca jest nasza ojczyzna, związanego więzami przyjaźni z b[ylým] wiceprezesem NIK w Warszawie Zambrowskim”.

– „B[...] jest wrogo ustosunkowany do przeprowadzanych ostatnio zmian”. Autorka przytacza tutaj fragment wypowiedzi B.: „Gomułka strasznie przegrał na tym. Sam będzie musiał wyskoczyć. Przecież to żaden polityk, to c... słuchający Moskwy. Jeszcze będzie się starał nawiązać kontakty z Izraelem itp.”.

– „B[...] cieszy się dobrą opinią w GKKFiT, a dlaczego to też wszyscy wiemy. Kierownictwo GKKFiT to również ludzie, którym obca jest obecna rzeczywistość.

Przewodniczący Reczek – kolega B[...].”.

– „Proszę sprawdzić, ile B[...] w ciągu roku pracuje? Ciągłe siedzi w domu lub sanatorium, albo za granicą, a pensja leci i to dość wysoka”.

– „Najwyższy czas rozliczyć i oczyścić resort GKKFiT z ludzi nam obcych, karierowiczów... przykrytych często polskimi nazwiskami rzekomo «ofiarnych i oddanych członków PZPR...»”.

II. Z dokumentów kierowanych do Rady Państwa

1. Anonim z dnia 27 IV 1968 r. – Gliwice

(Dokument pisany na maszynie, bez podpisu).

Autor dokumentu pisze, że jego syn „znajdował się w kawiarni wraz z innymi kolegami, gdzie zostali wylegitymowani przez funk[cjonariuszy] MO”. W wyniku czego NN autor listu dostał wymówienie z pracy za to, że „jego syn brał udział w demonstracyjnych pochodach oraz że jest wrogo nastawiony do obecnego ustroju”.

Natomiast wypowiedzenia z pracy nie otrzymali ludzie, których „synowie naprawdę brali czynny udział w demonstracjach i w dalszym ciągu lansują rewizjonistyczny pogląd w uczelni”, wymienia tutaj A[...], którego „syn brał czynny udział przez 3 dni w demonstracjach studentów Politechniki Śląskiej”.

Autor wyjaśnia, że stało się tak dlatego, iż:

– A[...] „ma bliskich przyjaciół w osobach: wiceministra [...], naczelnego dyr[ektora] [...], dyr[ektora] adm[inistracyjnego] [...] i radcy prawnego [...], którzy załatwili wycofanie wszystkich dokumentów z MO – Gliwice”.

Uwaga:

Nawiązując do informacji nr 4 z dnia 8 IV 1968 r., komunikuję:

1. Odnośnie anonimu z dnia 20 III [19]68 r. dot. kierownictwa resortu budowlanego w województwie katowickim:

a) Zebrane informacje odnośnie wymienionych osób częściowo pokrywają się z danymi z anonimu.

b) Osoby te z uwagi na niekluczowe obiekty, na których są zatrudnieni, nie byli w operacyjnym zainteresowaniu Wydziału III w Katowicach.

c) Wydział III z uwagi na wątpliwe kwalifikacje zawodowe w budownictwie osób występujących w dokumencie zainteresował nimi Wydział d[o] W[alki] z Przystępczością Gospodarczą, który:

– biorąc pod uwagę ich przynależność do PZPR, opracował informację do KW PZPR Katowice z prośbą o powołanie specjalnej komisji w pionie budownictwa podporządkowanego Prezydium Woj[ewódzkiej] Rady Narodowej do zbadania tych spraw;

– w dniu 11 IV 1968 r. Wydz[iał] d[o] W[alki] z Przystępczością Gospodarczą przekazał do KW PZPR informacje dot. [...] dyr[ektora] [...], odnośnie polityki kadrowej wym[ienionego] oraz nieprawidłowości występujących w tym przedsiębiorstwie.

2. Z powyższych informacji wynika, że osobami tymi dotychczas i ich działalnością żadna z jednostek operacyjnych nie interesowała się.

Opracował:
Mjr B[ogumił] Owczarek

Plk J[ózef] Pytel^b

Wykonano w 5 egz.

Egz. nr 1 – kier[ownictwo] Dep[artamentu] III

Egz. nr 2 – W[ydział] I Dep[artamentu] III

Egz. nr 3 – W[ydział] III Dep[artamentu] III

Egz. nr 4 – W[ydział] IV Dep[artamentu] III

Egz. nr 5 – aa

Druk. A.P.

Źródło: AIPN, 0236/140, t. 2, k. 25–30, mps.

^b Powyżej pieczętka o treści: Naczelnik Wydziału Inspekcji Departamentu III MSW.

1968 czerwiec 16, Warszawa – Notatka zastępcy dyrektora Departamentu IV MSW płk. Zenona Gorońskiego z doniesienia TW ps. „Michalski” z dnia 10 czerwca 1968 r.

Źródło: „Michalski”
Przyjął: Z[enon] Goroński

Warszawa, dnia ^a16^a VI 1968 [r.]
Tajne
Egz. nr ^a1^a

Treść doniesienia
z dnia 10 VI [19]68 r.

TW „Michalski” poruszył niektóre problemy związane z działalnością „Znaku” i KIK W[arsza]wa oraz „Więzi”.

I. W działalności aktualnej katolickiej liczy się tylko to, co robi grupa „Tygodnika Powszechnego”. Posłowie „Znaku” liczą, że ponieważ w partii sprawy nie zostały wyjaśnione, to oni zachowają swoje mandaty poselskie.

Łubieński ma zamiar napisać do partii memoriał (o treści nieznaną TW).

Stomma rozmawiał ze Stehlem (który przyjechał do Polski) i oskarżał go, że nie pisał o wydarzeniach marcowych. Na marginesie TW wtrącił, że Stehle rozmawiał z Wareckim, z[astęp]cą red[aktora] nacz[elnego] „Trybuny Ludu”, oraz jakimiś dyrektorami z MSZ.

Mówiąc o wizycie posłów „Znak” u prymasa, TW stwierdził, że w dzień przed wizytą wszystkich znakowców prymas przyjął na rozmowę Zabłockiego. Sprawę jego przyjęcia przez prymasa TW załatwił poprzez Orszulika.

Prymas dał placet na artykuł Zabłockiego. On popiera autentyzm, patriotyzm i narodowy kierunek, ale aby nie łamać jedności. Po przyjęciu wszystkich posłów Wyszyński nie apelował do nich o jedność, natomiast powiedział o patriotyzmie, co Stommie i Mazowieckiemu nie przypadło do gustu.

Zdaniem TW – Zabłocki wygrał kampanię u Wyszyńskiego, co go wzmacnia wobec pozostałych.

II. Że posłowie „Znaku” zatrzymają swoje mandaty poselskie, świadczy następujący fakt: na posiedzeniu Ogólnopolskiego Frontu Jedności Narodu podszedł do Zawieyskiego (który siedział na sali) Marzec i wobec wszystkich zebranych przeprowadził go do prezydium.

Myślik¹, wypowiadając się na ten temat, stwierdził, że wszyscy posłowie „Znaku” mogą odejść w czasie przyszłych wyborów, ale Zawieyski pozostanie.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ **Myślik Tadeusz** (1928–2011). Ekonomista, dziennikarz. Żołnierz, podoficer AP w ZSRR, WP (1944–1945), student Akademii Handlowej w Krakowie (1947–1950, asystent wolontariusz 1949–1950, dyplom jako ekstern 1958), referent planowania w „Cepelii” w Krakowie (1950–1952), w środowisku „Dziś i Jutro” (od 1950), w zespole centralnym Stowarzyszenia Pax (od 1952), redaktor, kierownik krakowskiego oddziału „Słowa Powszechnego” (1952–1955), sekretarz Wojewódzkiego Komitetu Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich, związany z tzw. frondą, wystąpił ze Stowarzyszenia Pax (1955), pracownik administracji, następnie redakcji „Tygodnika Powszechnego” (1957–1975), członek zespołu „Więzi” (1958–1965), działacz KIK w Krakowie (prezes 1970–1973)

III. Na zjeździe w Ożarowie ujawnili się nowi, ważni sojusznicy Zabłockiego, a to: Legatowicz, Zieliński i częściowo Łubieński. Zdecydowani przeciwnicy to Kozłowski i Woźniakowski.

IV. TW „Michalski” otrzymał od angielskiego pisma historycznego prośbę, aby napisał artykuł pt. „Ruch młodzieżowy w 20-leciu międzywojennym”.

Zaproszono go też do Paryża na odczyt. Ostatni „Tygodnik Powszechny” zamieścił odpowiedź TW na zarzuty Paksu^b.

Odb. w 2 egz.

Egz. nr 1

Egz. nr 2 – tecz[ka] rob[ocza]

Druk. K.F.

Źródło: AIPN, 01283/1390, mf.

i w Warszawie, komentator Polskiego Radia (1975–1983), radny WRN w Krakowie (1954–1969, 1973–1976), RN m.st. Warszawy (1980–1984), DRN Warszawa-Wola (1978–1984 wiceprzewodniczący rady), członek PZKS (od 1981, prezes Zarządu Warszawskiego 1985–1988, wiceprzewodniczący Zarządu Krajowego 1987–1989), członek Rady Krajowej PRON (od 1983), zastępca redaktora naczelnego tygodnika „Odrodzenie” (1983–1989), członek Rady Naczelnej Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”, poseł na Sejm PRL (1969–1975, członek Koła Posłów „Znak”, 1985–1989 sekretarz Koła Posłów PZKS), pracownik MSZ, konsul generalny w Mińsku (1990–1991), radca Ambasady RP w Bukareszcie (1991–1993), emeryt, sekretarz generalny SDRP (od 2007). Według dokumentów ewidencyjnych SB został zarejestrowany w kategorii TW ps. „Anatol” przez Wydział II Departamentu IV MSW (25 V 1963, nr rej. 6403), zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział V Departamentu IV MSW (4 VI 1985), następnie na Wydział VI DOKPP MSW (15 XII 1989), sprawę zdjęto z ewidencji (22 I 1990).

^b *Poniżej podpis Zenona Gorońskiego.*

1968 czerwiec 18, Warszawa – Informacja Wydziału Organizacyjnego KC PZPR dotycząca dodatkowych spektakli „Dziadów” w Teatrze Narodowym

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
Komitet Centralny
Wydział Organizacyjny
L.dz. Org/T/01/139

Tajne

^aInformacja

Nr 123/A/4461

Warszawa, dnia 18 czerwca 1968 r.

Dodatkowe spektakle „Dziadów” w inscenizacji K[azimierza] Dejmka dla aktywu robotniczego Warszawy

Zgodnie z podjętą w dniu 2 marca br. rezolucją warszawskiego aktywu społeczno-politycznego oraz z zapowiedzią w tej sprawie zawartą w wystąpieniu I sekretarza KC PZPR tow. W[ładysława] Gomułki w dn. 19 marca – zostały zorganizowane 3 dodatkowe spektakle „Dziadów” w inscenizacji K[azimierza] Dejmka (w wersji premierowej). Odbłyły się one 25 i 30 V oraz 6 VI br. Obejrzało je ok. 2600 pracowników zakładów produkcyjnych oraz aktywistów warszawskiej organizacji partyjnej.

W myśl założeń organizacyjno-propagandowych sekretariatu KW przyjęto następujące zasady doboru uczestników na spektakle: na pierwszy zaproszono 7 stuosobowych grup przedstawicieli załóg robotniczych z dużych zakładów pracy: FSO, Huty Warszawa, ZR im. Kasprzaka, PZO, PWPW, WSK Okęcie, WZM-2; na następne spektakle bilety rozprowadzały komitety dzielnicowe, również przede wszystkim przez POP, dla dużych zakładów przemysłowych i przedsiębiorstw budowlanych, ale już dla mniejszych grup. Zgodnie z ustaleniami 80 proc. widzów stanowili robotnicy, którzy otrzymali po dwa bilety. Ogółem w spektaklach tych uczestniczyli przedstawiciele z ok. 60 zakładów produkcyjnych.

Przed obejrzeniem przedstawienia i późniejszymi o nim dyskusjami podjęto szereg prac:

– Wydział Propagandy KW wydał materiały (300 egz.) zawierające opracowanie o powstaniu „Dziadów”, znaczeniu tego dramatu w literaturze polskiej i dotychczasowych jego inscenizacjach oraz przedruk artykułu z „Trybuny Ludu” pt. „Mickiewicz wśród nas”.

– Została również zorganizowana narada sekretarzy komitetów zakładowych, przewodniczących rad zakładowych oraz nauczycieli polonistów – członków partii, dla przygotowania spotkań z pracownikami warszawskich zakładów produkcyjnych przed obejrzeniem przedstawienia.

Spotkania te, w których uczestniczyli również sekretarze propagandy KD, przyjęte zostały przez zebranych z dużym zainteresowaniem i życzliwością. Zadano na nich

^a Z lewej strony dokumentu opatrzona inicjalami: Sz.F. odręczna adnotacja o treści: Tow. Pielasa.

szereg pytań, które stanowiły pomoc w dalszych dyskusjach, zwłaszcza dla tych, którzy dotychczas nie widzieli w ogóle żadnej inscenizacji „Dziadów”.

W trakcie spektakli reakcja widowni była spokojna, oklaski miały miejsce po opuszczeniu kurtyny po kolejnym akcie. Nie było przejawów demonstrowania niechęci lub uprzedzeń do zespołu aktorskiego ani też żywiołowych owacji. Atmosfera była poważna, zachowanie się publiczności – prawidłowe. Obawy zespołu aktorskiego Teatru Narodowego, przejawiające się m.in. w dużym zdenerwowaniu na początku pierwszego spektaklu, okazały się całkowicie nieuzasadnione.

Po pierwszym przedstawieniu Wydział Propagandy KW zorganizował następne spotkanie z sekretarzami KZ na temat wrażeń ze spektaklu oraz prac propagandowo-organizacyjnych związanych z przygotowaniem dyskusji. Podobne spotkanie zorganizowano z sekretarzami propagandy KD. Wykazały one, że aktyw i przedstawiciele zakładów uczestniczących w spektaklu potwierdzili słuszność decyzji o dodatkowych przedstawieniach, a ich oceny, uwagi i opinie były w pełni zgodne z oceną polityczną zawartą w wystąpieniu tow. Wiesława w dniu 19 III br.

Dyskusje w zakładach pracy zorganizowane po obejrzeniu przedstawienia oraz ankieta przeprowadzona przez Wydział Propagandy KW dostarczyły bardzo bogatego i ciekawego materiału.

Dyskusja n[a] t[emat] inscenizacji „Dziadów” wśród robotników, którzy w szkole zawodowej (ZSZ) nie omawiali tego utworu, była dość trudna. W wielu wypadkach była to pierwsza inscenizacja, jaką oglądali. Należy podkreślić b[ardzo] staranne przygotowanie aktywu robotniczego do tych dyskusji – ponowne przeczytanie utworu, zadawanie pytań na odczytach przed spektaklem itp., co w efekcie przyniosło wypowiedzi będące wynikiem poważnych i głębokich przemyśleń.

Uczestnicy dyskusji starali się dokonać konfrontacji ocen politycznych inscenizacji, przedstawionych na naradzie aktywu warszawskiego 2 III br. i w wystąpieniu tow. Wiesława w dniu 19 III br., z własnymi wrażeniami, z tym, jak oni osobiście odbierali cały spektakl czy też jego poszczególne fragmenty. Zdecydowana większość wypowiadających się (w dyskusjach lub w komentarzu do pytań ankiety) dawała oceny polityczne, często bardzo surowe, będąc równocześnie pod wrażeniem artystycznego piękna samego utworu Mickiewicza. Umiejętność rozdzielenia tych wrażeń od obiektywnej oceny politycznej obejrzanego przedstawienia świadczy o dużej dojrzałości politycznej dyskutantów.

Dyskusje na ten temat obejmowały cztery zagadnienia (podobnie jak i ankieta):

1. Celowość uczczenia 50-lecia rewolucji październikowej przedstawieniem „Dziadów” A[dama] Mickiewicza w przedstawionej inscenizacji.
2. Słuszność zarzutu o zbyt dużym wyeksponowaniu elementów mistyczno-klerykalnych.
3. Możliwość zaakceptowania wymowy ideowo-politycznej przedstawienia.
4. Możliwość utrzymania zaproponowanej inscenizacji „Dziadów” w stałym repertuarze Teatru Narodowego.

W wypowiedziach przytłaczającej większości dyskutantów ocena inscenizacji K[azimierza] Dejmka w sensie politycznym była jednoznacznie negatywna – dotyczyło to szczególnie antyradzieckiej wymowy niektórych fragmentów. Oto wypowiedzi: „W inscenizacji K[azimierza] Dejmka uderza brak postawy rewolucyjnej młodzieży, solidarności polskich i rosyjskich rewolucjonistów. Inszenizacja zatracza prawdziwy obraz

«Dziadów» i jest sprzeczna z intencjami poety”, „...patrząc na scenę, odniosłem wrażenie, że (wszystkie winy) zostały przypisane narodowi rosyjskiemu. Walka z caratem jest sprowadzona do walki Polaków z Rosjanami”, „... (scena końcowa) Konrad w kajdanach oznacza, że w dalszym ciągu jesteśmy pod uciskiem radzieckim. Tak to można zrozumieć”, „...wymowa «Dziadów» Dejmka jest jednoznacznie antyradziecka i nie mogę jej akceptować pod żadnym pozorem”.

Potwierdzenie antyradzieckiej wymowy inscenizacji było powszechne, a negatywne wypowiedzi w ankietach na temat celowości uczczenia tego rodzaju przedstawieniem 50. rocznicy rewolucji październikowej – jednoznaczne. W tej sprawie wskazywano na potrzebę szukania raczej utworów współczesnych. Była również grupa wypowiedzi podkreślających, że negatywnie oceniają nie sam wybór „Dziadów”, a ich określoną inscenizację.

Obok wykazywania akcentów antyradzieckich z bardzo krytycznymi uwagami spotkało się też wyeksponowanie elementów mistyczo-klerykalnych. Oto niektóre wypowiedzi w tej sprawie: „...miałem wrażenie, że nie jestem w teatrze, lecz w kościele, z chórem, kolędami i pieśniami wielkanocnymi”, „...w pewnym momencie odczułem, że jestem na nieszporach w kościele, a tam od dawna nie chodzę”, „widz zapomina, że jest w teatrze, wydaje mu się, że jest na jakimś nabożeństwie”.

Szereg dyskutantów dostrzegło, że wyeksponowanie momentów religijnych w doborze tekstu i w scenografii miało swój określony cel: „...Dejmek wyeksponował takie momenty, które faworyzują kler i momenty religijne”, „...momenty te były chyba celowo wprowadzone”, „...odnosi się wrażenie, że bunt (Konrada) jest stłumiony lękiem przed Bogiem, **czego nie widzę, czytając utwór**, ...to alleluja po scenie z ks. Piotrem, które jest ukoronowaniem zwycięstwa, oznacza, że elementy boskie dominują nad racjami, których wyrazicielem jest Konrad...”, „...przez to zatarty został wątek rewolucyjny”.

Uczestnicy dyskusji dali też jednoznaczną ocenę wymowy ideowo-politycznej przedstawienia. Akcenty antyradzieckie w inscenizacji „Dziadów” i wyeksponowanie treści religijno-mistycznych wywołały oceny, w których przebija uczucie żalu, zawodu, np.: „...miały to być «Dziady» Mickiewicza, a wystawiono «Dziady» Dejmka”, „...wymowa ideowo-polityczna przedstawienia nie odzwierciedla myśli przewodniej Mickiewicza”.

Wielu dyskutantów uznało, że można i trzeba mówić o odpowiedzialności zarówno reżysera, jak i instancji nadzorujących teatr za tę inscenizację „Dziadów” – i to o odpowiedzialności zarówno administracyjnej, jak i partyjnej. W związku z tym pod adresem zarówno K[azimierza] Dejmka, jak i Ministerstwa Kultury padło szereg zarzutów, np.: „...inscenizator miał jakiś określony cel: albo to był człowiek «podprowadzony», albo zrobił to celowo i świadomie i nie możemy pogodzić się z tym, aby tego rodzaju interpretacja została przedstawiona w 1967 r. i to w dodatku dla uczczenia rewolucji październikowej”, „...Dejmek sądził, że my, traktując Mickiewicza jako mistyka, pozwolimy się zwieść”.

Były też oceny bardziej ogólne, np.: „...sztuka ma służyć narodowi, a nie grupie rewizjonistów i klerykałów. Dlatego też bogactwo środków artystycznych powinno być użyte do wyeksponowania tych momentów, które naród akceptuje, a nie dla niezdrowej podniety szumowin społecznych”, „...nie widzę powodu, aby za nasze pieniądze lać wodę na młyn przeciwników politycznych”.

Przytoczone tu charakterystyczne wypowiedzi dają wyobrażenie o przebiegu dyskusji, o jej spokojnej i rzeczowej atmosferze. W dyskusji tej widać jej cel generalny – wielką troskę o dobro teatru, dobro całej kultury. Znalazło to wyraz w wielu wypowiedziach,

m.in. i takich jak: „...trzeba jak najszybciej przygotować nowe opracowanie «Dziadów», w którym byłyby wyeksponowane pozytywne momenty współpracy i więzi między rosyjskimi i polskimi rewolucjonistami. Można w ten sposób pokazać prawdziwie, co Mickiewicz czuł, nie zmieniając jego intencji”, „...ważne jest jednak dla mnie przede wszystkim to, że liczy się wreszcie nasza opinia. Nie można przecież zawsze opierać się tylko na zdaniu krytyków. Sztuka każda jest dla odbiorcy masowego – a nie tylko dla «wtajemniczonych». Tak jak liczy się nasza praca, nasz trud, przez nas wypracowane pieniądze, tak musi się liczyć **nasze** zdanie – zdanie robotników, a przede wszystkim zdanie **nas** – członków partii”.

Wśród odpowiadających na pytania ankiety 85,5 proc. całkowicie poparło słusność zgłoszonych zastrzeżeń ideowo-politycznych i uznało, że w tej inscenizacji „Dziady” nie mogą wejść do stałego repertuaru Teatru Narodowego, a pomysł uczczenia 50. rocznicy rewolucji październikowej przez Teatr Narodowy tym utworem i w takiej interpretacji był politycznie szkodliwy.

Decyzja podjęcia szerokiej dyskusji nad tak trudną i kontrowersyjną sprawą, jak wymowa ideowo-polityczna spektaklu teatralnego i jej odczucie przez widzów, stanowi nowy i – jak się okazało – bardzo cenny element wzbogacający formy pracy warszawskiej organizacji partyjnej. Bogata treść dyskusji wykazała, że w pracy agitacyjno-propagandowej nad przedstawieniem „Dziadów” należy w przyszłości w sposób bardziej konkretny wykorzystywać tematy związane z literaturą, teatrem i filmem.

Wszystkie trzy przedstawienia „Dziadów” dzięki dobremu organizacyjno-propagandowemu zabezpieczeniu zostały przyjęte z zadowoleniem, odpowiedzialnością i potwierdziły słusność decyzji umożliwiającej obejrzenie tych spektakli warszawskiemu środowisku robotniczemu.

Prelekcje nauczycieli szkół średnich, starannie przygotowane i odpowiadające poziomowi aktywu robotniczego, rozbudziły autentyczne zapotrzebowanie na tego typu dyskusje. W wielu wypadkach zainicjowały one wnikliwsze, powtórne czytanie dzieł Mickiewicza, jak też zachęciły do wypowiedziania szeregu ciekawych uwag na temat repertuaru teatrów warszawskich. Wysłunięto przy tym wnioski, by kontynuowano tego typu spotkania i dyskusje nad niektórymi pozycjami repertuarowymi zarówno sztuk klasycznych, jak i współczesnych.

Uczestnicy dyskusji zdecydowanie potwierdzili słusność politycznej decyzji w sprawie zdjęcia dejmkowskiej inscenizacji „Dziadów” A[dama] Mickiewicza ze sceny Teatru Narodowego.

Wydział Propagandy KW w oparciu o doświadczenia z tej dyskusji opracuje organizacyjno-propagandowy plan podobnych dyskusji nad niektórymi pozycjami repertuarowymi w sezonie 1968/[19]69.

Tego rodzaju dyskusje odbędą się jesienią br. w wielu zakładach produkcyjnych z okazji Warszawskich Spotkań Teatralnych.

(Inf. KW)

J.K./J.D.

Nakład: 70 egzemplarzy

Źródło: AIPN, 0236/164, t. 2, k. 276–281, mps powiel.

1968 czerwiec 19, Warszawa – Notatka pplk. Edwarda Jankiewicza z rozmowy ze źródłem ps. „Zachariasz” dotycząca działalności i poglądów posła Janusza Zabłockiego

Źródło: „Zachariasz”¹
Przyjął: E[dward] Jankiewicz

Warszawa, dnia ^a19^a czerwca 1968 r.

Tajne
^bEgz. nr ^a2^a

Informacja

1. Janusz Zabłocki konsekwentnie realizuje linię postępowania zmierzającą do:
– ograniczenia i wyeliminowania politycznego wpływu grupy Stommy – Mazowieckiego na środowisko katolickie w Warszawie (KIK i „Więź”);
– przyjęcia przez stowarzyszenie takich treści ideowych, jak patriotyzm i zaangażowanie się katolików w budownictwo socjalizmu w Polsce; zdecydowane odrzucenie narzuconych środowisku poglądów syjonistycznych i konformistycznych.

2. Zabłocki i Micewski w wyniku wspólnego działania uzyskali już minimalną przewagę wśród członków „Więzi”. Napisany przez nich artykuł „O narodowy i społeczny autentyzm ^apolskiego socjalizmu^a” wywołał żywą dyskusję i powoduje polaryzację poglądów w ich środowisku.

3. Zabłocki przekazał artykuł kard. Wyszyńskiemu z prośbą o jego ocenę. Wyszyński – jak rozpowiada o tym Zabłocki – pozytywnie ocenił artykuł. Jedyną krytyczną uwagę było to, że zbyt mocno została wyekspozowana kierownicza rola partii w życiu narodu i państwa.

W czasie tego spotkania kard. Wyszyński mówił Zabłockiemu, że mimo wielu zastrzeżeń i niepewności, jakie ma w stosunku do nowych sił, które dochodzą do głosu w partii, to jednak uważa, że należy się na nie orientować, gdyż one będą decydować o losach kraju. Podkreślił, że w pełni popiera tę tezę w artykule, która mówi o konieczności łącznego stawiania sprawy demokracji i afirmacji wartości patriotycznych. W związku z tym nie ma żadnych zastrzeżeń do tego, by odcinali się od kosmopolityzmu i syjonizmu.

4. Poparcie udzielone przez Wyszyńskiego dla poglądów Zabłockiego wykorzystuje on do wzmacniania swojej pozycji na terenie KIK przy jednoczesnym rozgrywaniu Stommy i Mazowieckiego. Udało się Zabłockiemu zneutralizować, a nawet w pewnym sensie pozyskać w tej rozgrywce Zawieyskiego. Mianowicie przekonał go, że ze względu na szczególną pozycję, jaką ma Zawieyski, nie powinien angażować się po żadnej ze stron. Winien być „nadrzędnym” wobec toczącego się politycznego sporu w klubie „Znak”.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Poniżej z lewej strony dokumentu opatrzona nieczytelnym podpisem adnotacja o treści: Tow. mjr Krasowski, do sprawy.

¹ Źródło ps. „Zachariasz” – zob. *Marzec 1968...*, t. 1: *Niepokorni*, dokument nr 29, załącznik nr 4, przypis nr 1.

Zabłocki liczy, że uda mu się w perspektywie pozyskać Łubieńskiego, a w każdym razie spowodować jego wyjście z sojuszu ze Stommą i Mazowieckim.

5. Zabłocki w oparciu o prowadzony przez siebie Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych⁶ planuje przeprowadzenie szeregu referatów z obszerną dyskusją na tematy związane z odnową Kościoła.

Pierwszy z tego cyklu referat odbędzie się 20 czerwca br. Zabłocki zamierza tak ustawić problematykę, ażeby obejmowała aktualne sprawy społeczno-polityczne i zmuszała ich środowisko do jednoczesnego politycznego określenia się. Będzie uzasadniał konieczność zaangażowania się katolików w budownictwo socjalizmu w Polsce jako zadanie wynikające z należyte pojętych uchwał soborowych.

6. Zabłocki uważa, że dyskusja na wybranych przez siebie obszarach ułatwi mu rozegranie walki ze Stommą i Mazowieckim, i ich zwolennikami. Zakłada, że w wyborach do władz KIK w Warszawie w listopadzie będzie ze swoimi zwolennikami stanowił większość.

Wyk. w 3 egz.

(-) Ppłk E[dward] Jankiewicz

Źródło: AIPN, 01283/1390, mf.

⁶ *W oryginale: ośrodek dokumentacji soborowej.*

1968 czerwiec 19, Warszawa – Pismo prof. Artura Eisenbacha do zarządu Żydowskiego Instytutu Historycznego zawiadaniające o rezygnacji ze stanowisk dyrektora i przewodniczącego zarządu instytutu

Odpis

Do Zarządu Żydowskiego Instytutu Historycznego
Warszawa

W związku z wytworzoną ostatnio sytuacją czuję się zmuszony do zrzeczenia się stanowiska dyrektora i przewodniczącego zarządu Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie.

Od przeszło pół roku lansuje się w prasie, nieraz w radio i telewizji, a także na różnych zebraniach (np. w ZHP przy KC PZPR, plenum GKBZH) insynuacje i bezpodstawne oskarżenia pod adresem ŻIH. Informowałem o tym każdorazowo zarząd ŻIH, a także o podjętych przez dyrekcję ŻIH krokach celem odparowania tych insynuacji. Ostatnio, w związku z artykułem dr. Cz[esława] Pilichowskiego¹, dyr[ektora] GKBZH („Trybuna Ludu” z 26 V 1968 r.)², w którym m.in. podano fałszywe wiadomości o rzekomym przekazaniu przez ŻIH niemieckiemu wydawnictwu materiałów E[manuel] Ringelbluma z okresu okupacji hitlerowskiej, przesłałem do redakcji „Trybuny Ludu” pismo (dn. 27 V) wyjaśniające rzeczywisty stan rzeczy. Mimo usilnych starań redakcja „Trybuny” nie ogłosiła mojej notatki. Tak więc dyrekcja ŻIH nie ma już możliwości publikowania zwykłego sprostowania w sprawie działalności ŻIH.

W związku z tym zwróciłem się do ministra sprawiedliwości prof. Walczaka, któremu podlega GKBZH, z prośbą o audiencję. Minister odmówił przyjęcia mnie, odsyłając do innego urzędnika. W tej sytuacji zrezygnowałem z dalszej interwencji w Ministerstwie Sprawiedliwości.

Pragnę również poinformować zarząd, iż egzekutywa Komitetu Zakładowego PZPR przy PAN – dając widocznie wiarę kłamliwym oskarżeniom pod adresem ŻIH – uchwałą z 15 maja 1968 r. zawiesiła mnie w prawach członka partii. Sprawę moją skierowano do Komisji Kontroli Partyjnej przy Komitecie Warszawskim PZPR. Głównym powodem tej decyzji – jak mnie ustnie poinformowano – były zastrzeżenia co do działalności ŻIH.

Informowałem już zarząd o tendencji do zmiany struktury organizacyjnej ŻIH oraz poleceniu Wydziału I PAN przekazania GKBZH wszystkich materiałów archiwalnych dotyczących okupacji hitlerowskiej. Wydział I postuluje również przekazanie odpowiednim instytucjom zasobów muzealnych i bibliotecznych ŻIH. Dnia 18 czerwca br.

¹ **Pilichowski Czesław** (1914–1984). Socjolog, historyk, politolog, prof. dr. Absolwent socjologii i historii kultury na UP (1937), młodszy asystent na UP (1936–1938), na studiach w Szwecji (1938–1939), w czasie okupacji członek organizacji „Ojczyzna” i AK, po wojnie dr (1946), działacz PZZ, Ligi Morskiej, urzędnik, sekretarz generalny Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich (od 1957), wiceprzewodniczący i dyrektor GKBZHwP (1965–1984).

² C. Pilichowski, *Prawda o zbrodniach hitlerowskich w Polsce (3). Dokumenty i fałszerstwa*, „Trybuna Ludu”, 26 V 1968, nr 144.

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych rozpoczęła już przygotowanie akt – depozytów, które tworzą ok[oło] połowy zasobów archiwalnych ŻIH. Krok ten stanowi początek rozparcelowania działów naszego instytutu.

Powyższe fakty, a szczególnie ataki na ŻIH, wywołały – jak mogłem stwierdzić – głęboki wstrząs wśród ogółu pracowników ŻIH, co znalazło wyraz m.in. w rezultatach pracy naukowej.

W tej sytuacji, gdy nie mogę obronić ŻIH i kolektywu pracowników przed bezpodstawnymi oskarżeniami ani uchronić instytutu przed jego rozczłonkowaniem i pozbawieniem go posiadanych zasobów z tak wielkim trudem zebranych, rezygnuję z dniem dzisiejszym ze stanowiska dyrektora oraz innych zajmowanych w ŻIH funkcji, o czym zawiadamiam zarząd. Moja decyzja jest ostateczna.

Warszawa, 19 czerwca 1968 [r.]
Za zgodność:^a

(–) Artur Eisenbach

Źródło: AIPN, 1585/7369, k. 5–6, mps.

^a Poniżej nieczytelny podpis.

1968 czerwiec 21, Warszawa – Notatka inspektora Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy sierż. Roberta Petersa z doniesienia TW ps. „Roman” dotycząca sytuacji na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego

Źródło: TW „Roman”
Przyjął: R[obert] Peters
LK „Ambasada”
godzina 10.00–11.30

Warszawa, dnia 21 VI 1968 r.

Tajne
Egz. nr ^a2^a

Doniesienie Aktualna sytuacja na Wydziale Filozoficznym

Obecna sytuacja na wydziale charakteryzuje się sporą ofensywą organizacji partyjnej. Szczególnie zwiększyła się dyscyplina partyjna (np. dr Molska dostała naganę z ostrzeżeniem za niepłacenie składek), a jedno z ostatnich zebrań – szczególnie obfite w kary partyjne – zakończyło się „Międzynarodówką”. Za usiłowanie wyłudzenia 1200 zł za zajęcia, które się nie odbyły, usunięty został z partii dr Ciupak¹. Na każdym zebraniu przyjmuje się do partii kilku studentów. Sprawy personalne prof. Assorodobraj, Jasińskiej, Konińskiego² i Krajewskiego skierowane zostały do rozpatrzenia

^{a-a} Wpisano odręcznie.

¹ **Ciupak Edward** (1930–2011). Socjolog religii, prof. dr hab. Absolwent szkoły średniej ogólnokształcącej w Janowie Lubelskim (1950), polonistyki na PWSP w Warszawie (1953), filozofii na UW (1955, mgr), dr (1964), dr hab. (1973), prof. zw. (1993). Młodszy asystent (od I 1951), asystent (od VIII 1950), starszy asystent przy Katedrze Marksizmu-Leninizmu PWSP/WSP w Warszawie (od VII 1955), pracownik Wydziału Filozoficznego/Wydziału Nauk Społecznych/Wydziału Filozofii i Socjologii UW (1957–2005, starszy asystent m.in. przy Katedrze Socjografii 1961–1964, adiunkt Katedry Socjologii Szczegółowej od 1964, docent od 1974, prof. nadzw. od 1982, prof. zw. od 1993, zatrudniony na pół etatu od 2001, kierownik Podyplomowego Studium Religioznawstwa i Kultury Światopoglądowej od 1968/Podyplomowego Studium Religioznawstwa 1981–1987, 1991–1997, kierownik Zespołu Socjologii Religii od 1991), pracownik Instytutu Religioznawstwa UJ (1974–1976, pół etatu), WSP w Kielcach (1976–1989, pół etatu, 1985 jeden semestr pełen etat), wykładowca Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie (1966), UG (1974/1975), WSNS przy KC PZPR (1962–1972), WUML w Warszawie (1957–1966), Mazowieckiej Wyższej Szkoły Humanistyczno-Pedagogicznej (od 2000), Wyższej Szkoły Administracyjno-Społecznej w Warszawie, Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Warszawie. Członek ZMP, ZSP, ZSL (1950–1951), PZPR (1951–1981, m.in. sekretarz OOP w WSP, lektor KC 1956–1968), ZNP (od 1956), TKKŚ (od 1968, członek prezydium ZG od 1977, przewodniczący komisji ds. obyczajowości świeckiej), PTS (od 1970). Według dokumentów SB podczas pobytu we Francji (1965) miał być KI ps. „Gabriel” Departamentu I MSW. AUW, Zw. 29327; AIPN, 0586/2325; AIPN, 728/59066.

² **Koniński Edward** (1918–1969), plk. Absolwent Gimnazjum im. Kazimierza Wielkiego w Zduńskiej Woli (1936), robotnik w fabryce włókienniczej, korepetytor (1936–1939), robotnik w ZSRR (1939–1943), żołnierz 3. pp 1. DP (V 1943), podchorąży Szkoły Oficerskiej 1. DP (VI–VIII 1943), dowódca plutonu (IX–XII 1943), zastępca dowódcy kompanii ds. polityczno-wychowawczych 1. Brygady Pancerniej (XII 1943–III 1944), zastępca przewodniczącego Komisji Ewidencji Poborowych 1. AWP (IV–VI 1944), zastępca dowódcy 10. pp 4. DP ds. polityczno-wychowawczych (VI 1944–IV 1945), zastępca dowódcy 1. zmotoryzowanego pułku KBW ds. polityczno-wychowawczych (V–VIII 1945), zastępca dowódcy Samodzielnego Pułku Ochrony Rządu ds. polityczno-wychowawczych (VIII–X 1945), zastępca dowódcy WBW w Szczecinie ds. polityczno-wychowawczych (X 1945–VI 1946), zastępca dowódcy WBW w Krakowie ds. liniowych (VI–VIII 1946), zastępca dowódcy WBW w Szczecinie ds. liniowych (VIII–X 1946), dowódca WBW w Szczecinie (X 1946–XI 1947), dowódca 12. pułku KBW (XI 1947–IV 1948),

przez Kom[itet] Warszawski, przy czym już zawieszono ich w prawach członka partii. Dr Majlerowa³ i Temkinowa⁴ postanowiły jechać do Izraela, więc skreślono je z partii. Rozgrywki personalne jednak nie ustały, niedawno usiłowano załatwić Chojnackiego za to, że rzekomo usiłował zatuszować sprawę wyrzuconego z ZMS za konszachty z „komandosami” stud[enta] Jasiewicza. Potem sprawa się wyjaśniła i na znak pojednania Chojnacki przewodniczył ostatniej konferencji wyborczej (dostał również dużo głosów w wyborach). Natomiast konferencja przyniosła klęskę Żychowskiemu, który na liście dwudziestu kilku kandydatów zajął miejsce trzecie od końca (co świadczy, że jego własni pracownicy głosowali przeciw niemu). Jeśli chodzi o sytuację w organizacjach młodzieżowych, to obecnie panuje w nich marazm. Próby działalności wywrotowej były na drugim roku socjologii, gdzie Kamiński i A[ldona] Szyfmanówna usiłowali uchwalić protest przeciw usunięciu ze studiów E[wy] Morawskiej. Nieco operatyniejsza jest studencka grupa partyjna. Wśród pracowników naukowych są różne nastroje. Niektórzy

dowódca 4. Brygady KBW (IV 1948–VI 1949), urlopowany z powodu przygotowania do studiów w ASG (VII–IX 1949), słuchacz ASG (X 1949–IX 1951, X 1957–IX 1958), szef sztabu KBW (IX 1951–XII 1963), w dyspozycji Departamentu Kadr i Szkolenia MSW (XII 1963–II 1964), zwolniony ze służby (II 1964), doktorant, wykładowca socjologii wojska w Katedrze Socjologii UW (do IX 1968). Członek KZMP (1932–1938), PPR (1944–1948), PZPR (1948–1968, zawieszony w prawach członka partii V 1968, złożył legitymację partyjną XI 1968). Inwigilowany przez Wydział III Departamentu III MSW w ramach sprawy operacyjnej krypt. „Cukiernik” (1968–1969) w związku z „podjęciem w okresie wydarzeń marcowych 1968 r. działań przeciwko polityce rządu i partii z pozycji rewizjonistycznych i syjonistycznych”. Ponadto „utrzymywał ożywione kontakty z osobami wydalonymi z partii bądź zwolnionymi z aparatu państwowego za wrogi stosunek wobec PRL”. AIPN, 2174/3798; AIPN, 01224/383.

³ **Majler Róża Janina** (z d. **Goldfinger**) (ur. 1913). Filozof, etyk, dr. Absolwentka szkoły powszechnej w Lubartowie, uczennica gimnazjum w Lublinie, aresztowana za działalność komunistyczną i usunięta ze szkoły (1931), po uzyskaniu zgody kuratorium na kontynuowanie nauki poza Lublinem zdała egzamin dojrzałości w Międzyrzeczu, w Warszawie, kilkakrotnie zatrzymana i aresztowana za działalność komunistyczną (1932–1933), ponownie w Lubartowie (1933), w Belgii (od 1934), studentka (1934–1937, 1939), absolwentka bakteriologii na uniwersytecie w Brukseli (1939), pracownik republikańskiego szpitala wojskowego w czasie wojny domowej w Hiszpanii (1937–1939), bakteriolog w szpitalu w Belgii (1939–1940), w komunistycznym ruchu oporu (1940–1944, KP Belgii, m.in. członek Komitetu Krajowego Młodzieży, członek brukselskiego komitetu organizacji „Solidarité”, Towarzystwa Przyjaźni Belgijsko-Radzieckiej), po wojnie działaczka KP Belgii, następnie organizacji „Solidarité”, absolwentka Centralnej Szkoły Służby Społecznej w Brukseli (specjalność psychologiczno-pedagogiczna), w Polsce (od 1949), naczelnik Wydziału Społecznego w Ministerstwie Przemysłu Ciężkiego (1949–1951), pracownik Komitetu Warszawskiego PZPR (1951–1953, zastępca kierownika Wydziału Propagandy, p.o. kierownika Wydziału Oświaty), redaktor odpowiedzialny w wydawnictwie „Wiedza Powszechna” (1953–1954), studentka Wydziału Filozoficznego UW (1954–1957, przyjęta na trzeci rok studiów, mgr filozofii 1957), pracownik Wydziału Filozoficznego UW (X 1956–IV 1968, p.o. asystenta, asystent, starszy asystent, dr 1963, adiunkt w Katedrze Etyki od X 1964), na emigracji (od VII 1968). Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek ZMS (od 1930), KZMP, KPP (od 1933), KP Belgii (1934–1949), ZNP, ZBoWiD, PZPR (do 1968, członek egzekutywy POP w MPC, następnie w wydawnictwie „Wiedza Powszechna”, członek egzekutywy KD Warszawa-Ochota, kilkakrotnie członek egzekutywy OOP Wydziału Filozoficznego, lektor KD, KC). AUW, K 5183; AIPN, 1268/29301; AIPN, 0397/397, t. 7.

⁴ **Temkin Hanna** (z d. **Rabinowicz**) (ur. 1921). Filozof, doc. dr. Absolwentka szkoły powszechnej w Łodzi (1935), w Białymstoku (od XI 1939), maszynistka w Wydziale Oświaty w Homlu (1940–1941), sekretarka w Uralskim Zakładzie Aluminium w Kamieńsku Uralskim (1941–1944), absolwentka szkoły średniej (1943, ekstern), studentka filozofii Uniwersytetu Leningradzkiego (1944–1946), Uniwersytetu Łódzkiego (1946–1949), absolwentka UW (1951, mgr filozofii), nauczycielka podstaw marksizmu w Technikum Włókienniczym w Łodzi (1947–1949), asystent, starszy asystent, wykładowca w Katedrze Materializmu Dialektycznego i Historycznego Szkoły Partyjnej przy KC PZPR (1949–1954), aspirant w IKKN przy KC PZPR (1950–1954), kn (1956, INS przy KC PZPR), pracownik Katedry Historii Filozofii i Myśli Społecznej/Katedry Historii Filozofii Nowożytnej Wydziału Filozoficznego UW (IX 1954–VII 1968, p.o. adiunkta, adiunkt od 1955, docent 1964), na emigracji (od XI 1968), w Kanadzie. Wpisana do indeksu osób niepożądanych w PRL (1973–1979). Członek Związku Zawodowego Pracowników Handlowych i Biurowych (1937–1939), KZMP (1937–1938), Komsomół (1942–1946), AZMW „Życie”, ZMP (do 1949), PPR (od 1946), PZPR. AUW, K 5326; AIPN, 1368/321.

dotychczas cichutko siedzący, jak np. prof. Legowicz czy Matuszewski, występują na forum partyjnym, napomykając z lekka o przykrościach, jakie mieli do niedawna na wydziale. Prof. Fritzhand szybko zmienił sojusze i teraz jest gorliwym zwolennikiem Żychowskiego.

Wśród pracowników pochodzenia żydowskiego panuje przekonanie, że wcześniej czy później, dobrowolnie lub nie, wydział opuszczą. Niektórzy więc radykalnie zmienili swoje postępowanie, taki np. mgr Ty...^b stał się niezmiernie łagodny, by zostawić po sobie dobrą opinię u studentów. W ostatnich dniach temperatura polityczna z powodu sesji wyraźnie spadła (z jednym wyjątkiem: zebranie w sprawie ulotek). Głównym problemem dręczącym wszystkich jest reorganizacja wydziału, która niebawem nastąpi. Ponadto ma się odbyć specjalne zebranie poświęcone ocenie działalności i dorobku prof. Schaffa, które – jak słyszę – nie skończy się chyba dla niego pomyślnie. Jeśli chodzi o próby działalności niedobitków „komandosów”, to mają oni coś usiłować, ale chyba nie w ZMS, ale raczej w kole naukowym, gdzie działa Lena Kolarska. Opiekunem koła ma zostać po powrocie z USA doc. Nowak. Jednakże ostatnia mobilizacja partii na wydziale daje pomyślne perspektywy na przyszłość.

„Roman”

Uwagi:

Doniesienie dot. aktualnej sytuacji na Wydziale Filozoficznym. Według TW „Roman” nastąpiła tam wyraźna zmiana na lepsze, aczkolwiek są osoby, jak Szyfman, Buczyński (ponownie przyjęty) i Kamiński, które usiłują wprowadzić stan zamieszania politycznego w środowisku studenckim poprzez organizowanie kolejnych petycji.

O kolportażu ulotek „Roman” posiada informacje bardzo ogólne.

Natomiast zna bardzo dobrze Barbarę Szumską. Określa ją jako dziewczynę ulegającą wpływom innych. [...] Szumska przyjaźni się ze studentem filozofii Ramerem, który wg posiadanych informacji był bliskim kontaktem Toruńczyk, Michnika.

Zadanie:

Wykorzystując swoją znajomość z Szumską, ustalić jej aktualne miejsce zamieszkania (o godzinie 13.10 TW informował, że Szumska jest na wydziale – poinformowałem tow. Jaczewskiego, a o godzinie 14.00 została przekazana „B”).

Ustaliłem, że ma ona egzamin dnia 24 czerwca o godzinie 10.00 w sali 13 Wydziału Socjologii.

Odb. w 2 egz.

Druk. H.Z. Opr. P.R./IVa

Inspektor Wydziału III

(-) R[obert] Peters

Źródło: AIPN, 00249/115, t. 2, k. 107–108, mps.

^b Tak w oryginale.

1968 czerwiec 25, Warszawa – Notatka służbowa inspektora Wydziału Inspekcji Departamentu III MSW mjr. Bogumiła Owczarka dotycząca liczby spraw prowadzonych przez SB wobec osób uznanych za „działające z pozycji syjonistycznych bądź też solidaryzujące się z polityką Izraela”

Warszawa, dnia 25 czerwca 1968 roku

Tajne

Egz. nr ²^a

Notatka służbowa

dotycząca prowadzonych spraw przez jednostki terenowe Służby Bezpieczeństwa na osoby działające z pozycji syjonistycznych bądź też solidaryzujące się z polityką Izraela

W związku z ubiegłoroczną agresją Izraela na kraje arabskie pewna ilość obywateli polskich narodowości żydowskiej w wypowiedziach, dyskusjach i postępowaniu zajęła proizraelską postawę, a niejednokrotnie wręcz zbieżną z propagandą ośrodków syjonistycznych za granicą.

Osoby te zostały objęte operacyjnym zainteresowaniem Służby Bezpieczeństwa w terenie w ramach następujących kategorii spraw:

1) operacyjnego rozpracowania	13
2) operacyjno-śledczych	6
3) operacyjnego sprawdzenia	23
4) kwestionariuszy ewidencyjnych	182
5) teczek zagadnieniowych	4
Razem:	228

Łącznie na dzień 25 czerwca 1968 r. rozpracowaniem objęto 308 osób, w tym 84 w ramach 4 teczek zagadnieniowych. Szczegółowe dane w rozbiciu na województwa i kategorie spraw ilustruje załączona tabela.

Wykonano w 5 egz.

Druk. A.P.

Mjr B[ogumił] Owczarek^b

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Powyżej podpis.

Wykaz spraw

prowadzonych przez Służbę Bezpieczeństwa na osoby narodowości żydowskiej działające z pozycji syjonistycznych bądź też solidaryzujących się z Izraelem

Województwo	Kategorie spraw					Razem	Uwagi
	Operacyjnego rozpracowania	Operacyjno-śledcza	Operacyjnego sprawdzenia	Kwestionariusz ewidencyjny	Teczka zagadnieniowa		
Białystok	–	–	6	7	–	13	–
Bydgoszcz	1	–	–	5	–	6	–
Gdańsk	3	2	–	6	–	11	–
Katowice	–	–	–	55	–	55	–
Kielce	2	–	–	2	–	4	–
Koszalin	1	1	–	–	–	2	–
Kraków	–	1	–	–	–	1	–
Lublin	5	–	–	–	–	5	–
Łódź m.	–	–	13	25	–	38	–
Łódź woj.	–	–	1	9	–	10	–
Olsztyn	–	–	–	1	–	1	–
Opole	–	1	–	1	1	3	4 osoby teczki zagadnieniowe
Poznań	–	–	–	2	1	3	25 osób teczki zagadnieniowe
Rzeszów	–	–	–	1	1	2	16 osób teczki zagadnieniowe
Szczecin	1	–	–	–	–	1	–
Warszawa m.	–	–	1	30	–	31	–
Warszawa woj.	–	1	–	37	–	38	–
Wrocław	–	–	2	1	–	3	–
Zielona Góra	–	–	–	–	1	1	39 osób teczki zagadnieniowe
Razem:	13	6	23	182	4	228	84 osoby teczki zagadnieniowe

Źródło: AIPN, 0365/42, t. 1, k. 135–136, mps.

1968 czerwiec 26, Warszawa – Notatka naczelnika Wydziału II Departamentu IV MSW płk. Władysława Kossakowskiego z doniesienia źródła ps. „Artur” dotycząca przebiegu posiedzenia sekretariatu Stowarzyszenia Pax w dniu 22 czerwca 1968 r.

Źródło: „Artur”¹

Przyjął: Wł[adysław] Kossakowski^a

Warszawa, dnia 26 VI [19]68 r.

Tajne

Egz. nr ^{b1}^b

Informacja

I. Sekretariat Pax – 22 VI [19]68 r.

Sekretariat był poświęcony zagadnieniom organizacyjnym, w szczególności pracy wśród księży w ostatnim okresie.

Referował kierownik Wydziału Organizacyjnego Paksu poseł Reiff². Główne tezy jego referatu były następujące:

A. Za postawę w okresie wydarzeń marcowych Pax spotkał się z dużym uznaniem ze strony kierownictwa partii. Po majowym zebraniu zarządu Paksu narodziły się też jednak zarzuty pod adresem Paksu, sprowadzające się do tego, że:

1. Pax żąda zbyt wysokiej ceny za to, że w dniach marcowych opowiedział się po stronie partii;

^a Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem odręczna adnotacja o treści: Tow. Kossakowski, zgodnie z rozmową oraz odręczne adnotacje o treści: RR,teczka obiekt[owa].

^{b-b} Wpisano odręcznie.

¹ Źródło ps. „Artur” – brak danych umożliwiających identyfikację.

² **Reiff Ryszard** (1923–2007). Działacz polityczny, prawnik, publicysta. Uczestnik uczniowskich grup RNR (przed 1939), w okresie okupacji student na tajnych kompletach Wydziału Prawa UW, członek KN (od 1940), żołnierz UBK, AK, uczestnik operacji „Ostra Brama”, więziony w ZSRR (1944–1946), dziennikarz tygodnika „Dziś i Jutro” (od 1946), redaktor naczelny „Słowa Powszechnego” (1950–1953), kierownik Wydziału Organizacyjnego (od 1961), wiceprzewodniczący (1976–1979), przewodniczący ZG Stowarzyszenia Pax (I 1979–I 1982), poseł na Sejm PRL (1965–1969, 1980–1985, przewodniczący Koła Poselskiego Pax IV 1980–I 1982), członek Rady Państwa (II 1981–V 1982, odwołany ze stanowiska wskutek sprzeciwu wobec wprowadzenia stanu wojennego), członek Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność” L. Wałęsie (1988), uczestnik obrad okrągłego stołu (1989), senator (1989–1991), przewodniczący Związku Sybiraków (1989–2006). Według dokumentów ewidencyjnych SB został zarejestrowany przez Wydział II Departamentu IV MSW w kategorii „kw[estionariusz] ewid[encyjny]” krypt. „Jacek” (21 VIII 1973, nr rej. 2300), zmieniono kategorię rejestracji na TW ps. „Demagog” (10 IV 1979), sprawę zdjęto z ewidencji (17 I 1983), następnie przez tę samą jednostkę został zarejestrowany w kategorii „kw[est]ionariusz ewidencyjny” krypt. „Demagog” (30 XI 1983, nr rej. 83416), zmieniono jednostkę rejestrującą na Wydział V Departamentu IV MSW (4 VI 1989), sprawę zdjęto z ewidencji (14 VII 1989) i przekazano do archiwum. Według dokumentów SB miał współpracować z MBP, KdsBP, MSW pod ps. „Bliźni”, „Jack”, „Jacek” (1948–1957), z Departamentem IV MSW pod ps. „Demagog” (1979–1981), oprócz tego zachowały się notatki funkcjonariuszy SB z rozmów operacyjnych z R. Reiffem (1974–1978), tj. z okresu prowadzenia wobec niego KE. AIPN, 00170/286, t. 1–7. O współpracy R. Reiffa z MBP zob. P. Gontarczyk, *Zagadka agenta „Tatara”*, „Gazeta Polska”, 26 VIII 2006, nr 30 (wzmianka o R. Reiffie w tekście poświęconym współpracy z MBP Bolesława Piaseckiego); *idem*, *Druga twarz kapitana „Jacka”*, „Gazeta Polska”, 23 VIII 2006, nr 34; *idem*, „Bliźni” agent „Albinów”, „Gazeta Polska”, 13 IX 2006, nr 37. Odpowiedź R. Reiffa na zarzut współpracy z MBP: R. Reiff, „Sieć wywiadowcza” Pax, „Gazeta Polska”, 9 VIII 2006, nr 32; *idem*, *Czy „Albin” spotkał się z „Bliźnim”*, „Gazeta Polska”, 6 IX 2006, nr 36; *Archiwum Stowarzyszenia Pax*, t. 2, Warszawa 2007.

2. Pax zajmuje się sprawami wewnątrz-personalnymi partii i usiłuje pouczać partię;
3. Pax zbyt wyłączył się od spraw wyznaniowych i powoli traci coraz bardziej kontakt z duchowieństwem.

Odpowiedź Paksu na te zarzuty winna być następująca:

– Pax za swoją postawę spotyka się z atakami ze strony episkopatu i RWE, a szczególnie właśnie za to, że się zajmuje sprawami duchowieństwa i sprawami wyznaniowymi;

– Pax bardzo czynnie włączył się w sprawę budowy i odsłonięcia pomnika Jana XXIII, napotykać tu na niechęć nawet ze strony kół księży „Caritas”, a nie tylko episkopatu. W terenie księży „Caritas” puszczali nawet wersje, że gdyby Pax nie włączył się w sprawę pomnika, to nie byłoby znanego komunikatu episkopatu potępiającego budowę pomnika Jana XXIII;

– w Polsce są dwie formacje społeczeństwa katolickiego: jedna – uznająca kierowniczą rolę partii, i druga – nieuznająca jej. Pax uznaje kierowniczą rolę partii i to jest podstawowy argument, którym trzeba operować we wszystkich rozmowach, odpierając ww. zarzuty pod adresem Paksu.

B. Reiff za dużą trudność w pracy Paksu, w możliwości dokonania prawidłowej oceny sytuacji, uznał ogromną w ostatnim okresie kameralność polityki partii. Biuro Polityczne zamknęło się za żelaznymi drzwiami, ciągle radzi i nikt nic nie wie, w związku z czym on, Reiff, nie może i nie chce dziś nic mówić na temat prognoz politycznych.

C. Reiff podał na najbliższy okres następujące zalecenia organizacyjne:

– między 25 a 28 VI [19]68 r. w każdym województwie mają się odbyć zebrania księży zaprzyjaźnionych z Paksem. Na tych zebraniach należy wyjść z referatem na temat encykliki „Populorum Progressio”. Na każdym z tych zebrań ma być uchwalony list do Koła Poselskiego Pax zwracający się z prośbą o zajęcie się przez koło poselskie w większym niż dotychczas zakresie sprawami interwencyjnymi, zwłaszcza w sprawach:

- budownictwa sakralnego,
- punktów katechetycznych,
- polityki fiskalnej,
- rewizji postanowień dot. ksiąg inwentarzowych.

Tekst tych listów jest już przygotowany w centrali Paksu (pierwszy projekt przygotowali Reiff i Śmiechowski, ostateczny sam B[olesław] Piasecki).

Na wspomnianych zebraniach z projektem tekstu ma naturalnie wystąpić do zebranych jeden z księży.

Tekst jest tak opracowany, że zawiera słowa uznania i poparcia wobec władz, ubolewa nad napięciem stosunków Kościoła – państwo i stwierdza, że zebrani główną przyczynę tego napięcia widzą w postawie episkopatu. Z drugiej strony jednak zebrani księży wysuwają następnie ww. cztery postulaty pod adresem Koła Poselskiego Pax i oświadczają, że w rozwiązaniu tych czterech postulatów widzą warunek konieczny do zlikwidowania stanu napięcia w stosunkach Kościoła – państwo.

Powyższe deklaracje księży mają tylko uchwalić, ale ich nie podpisywać indywidualnie.

Po zebraniach aktyw oddziałów wojewódzkich Paksu ma następnie dotrzeć do wytypowanych, godnych zaufania księży, którzy z różnych względów nie mogli wziąć udziału w powyższych zebraniach, aby wysłali do Koła Poselskiego Pax indywidualne listy

oświadczające, że solidaryzują się z powyższymi deklaracjami księży postępowych – sympatyków Paksu. Akcją ma być objętych w skali kraju około 400 księży.

D. W sprawach rozwoju organizacyjnego (ilościowego) Paksu Reiff zapowiedział, aby oddziały wojewódzkie Paksu nadal intensywnie realizowały wcześniejsze zalecenia w sprawie naboru (osiągnięcie zwyczajki 40 proc. i doprowadzenie do Paksu pięciocyfrowego, tj. do 10 000 członków), uporządkowały dokumentację i przygotowały się do następnego sekretariatu Paksu poświęconego tym sprawom, który będzie zwołany około 10 lipca br. – prawdopodobnie łącznie z Zarządem Gł[ównym] Paksu, z tym że zarząd będzie jednodniowy, poświęcony tylko analizie sytuacji politycznej, bez spraw personalnych.

E. Zalecono sekretarzom oddziałów wojewódzkich Paksu, aby bezwzględnie dotrzyмали terminu złożenia do 30 VI br. do centrali Paksu projektu tez ekonomiczno-polityczno-społecznych, które mają być złożone na V Zjazd partii.

Tezy te będą w ciągu lipca przepracowane w centrali Paksu i pod koniec lipca oddziały wojewódzkie Paksu otrzymają je poprawione z powrotem, po czym złożą w komitetach wojewódzkich PZPR.

Memoriał ogólnokrajowy Paksu – na podstawie tez wojewódzkich – ma być opracowany w ciągu sierpnia i złożony w KC PZPR do 1 IX br.

Wyk. w 3 egz.

(-) płk Wł[adysław] **Kossakowski**

Druk. K.F.

Źródło: AIPN, 00170/286, t. 5, k. 193–196, mps.

1968 czerwiec 28, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka dotycząca kolportażu ulotek w dniach 1 marca – 31 maja 1968 r.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament III
L.dz. OE-I-0204/^a1^a/68

Warszawa, dnia ^a28^a VI 1968 r.
Tajne

Informacja

dot. wrogiej propagandy pisanej w związku z wydarzeniami marcowymi

Od marca bieżącego roku notowaliśmy w kraju bardzo poważne nasilenie kolportażu różnego rodzaju wrogich dokumentów.

Tylko w miesiącu marcu stwierdzono: kolportaż lub próby rozrzucenia ponad 9000 egz. ulotek (w tym odezwy i rezolucje), wykonanie ponad 500 wrogich napisów oraz przesłanie ponad 500 listów anonimowych o wrogiej treści.

W kwietniu br. nastąpił spadek tej formy wrogiego działania w porównaniu do marca, jednak zanotowano jeszcze na terenie kraju ponad 5400 egz. ulotek, ok. 220 wrogich napisów i 430 listów anonimowych.

Natomiast w m[iesią]cu maju br. rozkolportowano łącznie ok. 3200 egz. ulotek (z tego na terenie woj. olsztyńskiego ok. 1100 egz., opolskiego – ponad 1000 egz., wrocławskiego – ok. 550 egz.), 30 napisów i 150 anonimów.

W okresie od 1 marca do 31 maja br. stwierdzono na terenie kraju kolportaż:

- ok. 17 600 egz. ulotek (w tym ponad 2500 egz. odezw i rezolucji),
- ok. 760 wrogich napisów,
- ok. 1090 wrogich anonimów.

Warto podkreślić, że od 1 stycznia do 29 lutego br. zanotowano na terenie kraju:

- 90 egz. ulotek,
- 73 wrogie napisy,
- 105 listów anonimowych.

Tak poważny wzrost kolportażu różnego rodzaju wrogich dokumentów notowany od marca br. miał ścisły związek z przygotowaniem i przebiegiem wypadków w Warszawie i innych ośrodkach akademickich w kraju.

Trzeba jednak stwierdzić, że najliczniejszą grupę propagandy pisanej stanowiły dokumenty, w treści których autorzy solidaryzowali się z wystąpieniami studenckimi, nawiązywali do wieców i bojkotu prasy, zawiadamiali o terminach i miejscu zbiórek. Były to przeważnie krótkie hasła niezawierające z reguły głębszych treści politycznych.

Największe nasilenie tych form wrogiej działalności wystąpiło na terenie województw: krakowskiego – 3500 egz., Warszawy m. – ponad 2800, wrocławskiego – 2604, katowickiego – ok. 1900, opolskiego – 1850 i olsztyńskiego – 1560.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

Rozpowszechniane dokumenty w większości przypadków wykonane były odręcznie (głównie ulotki), przy czym najczęściej sporządzano je przez kalkę. Niektóre odezwy i rezolucje pisane były różnymi charakterami pisma, z czego wynika, że studenci powielali je w sposób zorganizowany. Znaczną ilość wykonano na maszynach do pisania – ok. 5000 egz., ok. 2500 egz. odbito przy pomocy drukarek ręcznych, ok. 2500 egz. drukowano na powielaczach lub wykonano techniką fotograficzną.

Kolportaż pisanej propagandy miał różnorodne formy:

- rozrzucanie na terenie uczelni, na ulicach, w parkach, w ruchliwszych punktach miast, w pociągach;
- rozklejanie na murach domów, parkanach, drzewach, tablicach ogłoszeniowych;
- wrzucanie do skrzynek pocztowych lub przesyłanie w paczkach większych ilości na adresy zakładów pracy i instytucji;
- wręczanie ulotek przechodniom, robotnikom, konsumentom w lokalach gastronomicznych;
- rozrzucanie ulotek z pociągu w ruchu.

Kolportaż większości ulotek wskazuje na lokalną inicjatywę i – poza sporadycznymi przypadkami – brak kontaktu autorów z innymi rejonami kraju.

Natomiast sposoby rozpowszechniania rezolucji studentów Uniwersytetu Warszawskiego wskazują na zorganizowany charakter działania. Rezolucje te w stosunkowo krótkim czasie zostały przekazane do innych ośrodków akademickich w kraju, m.in. do Krakowa, Gdańska, Poznania, Łodzi i Lublina. Stwierdzono także wymianę rezolucji między poszczególnymi uczelniami i ośrodkami akademickimi w kraju. Np. rezolucje studentów Wrocławia stwierdzono w Łodzi, Szczecinie; rezolucje studentów Opola – w Krakowie itp.

Masowy kolportaż wrogich dokumentów miał na celu podsycanie do wystąpień. Rozpowszechniano prowokacyjne plotki, fałszywie komentowano fakty i wydarzenia, stwarzano psychozę napięcia i pozory masowego działania – nie tylko studentów. Niektóre odezwy i ulotki zaopatrywane były w różne inicjały i nazwy rzekomo istniejących organizacji, jak: „POW”, „PPP”, „Sztab PW”, „Komitet Walki o Demokrację”, „Organizacja Zambrowskiego” itd.

W pierwszym okresie występowano w obronie zdjętego ze sceny przedstawienia „Dziady” w reżyserii Dejmka, relegowanych z UW studentów – A[dama] Michnika i H[enryka] Szlajfera, w sprawie unieważnienia postępowania dyscyplinarnego dot. grupy studentów obwinionych o udział w demonstracji po ostatnim przedstawieniu „Dziadów” oraz nawoływano do udziału w wiecu planowanym na dzień 8 marca br.

Okres drugi – charakteryzujący się największym nasileniem wrogiej propagandy pisanej – datuje się od pierwszych zajęć na UW (8 marca br.) do pierwszych dni kwietnia.

W tym czasie nawoływano do kolejnych wieców i demonstracji, komentowano wydarzenia w poszczególnych ośrodkach akademickich w kraju, żądano uwolnienia aresztowanych za udział w ekscesach, występowano w obronie usuniętych z poszczególnych uczelni studentów i grupy profesorów z UW itd.

Od pierwszej dekady kwietnia do 1 maja obok powtarzających się żądań, wysuwanych w poprzednich okresach, nawoływano do demonstracji w dniu 22 kwietnia i do zakłócenia obchodów w dniu Święta Pracy.

W okresie poprzedzającym święto 1 Maja ukazywały się ulotki i odezwy podnoszące problemy ekonomiczne kraju. Demagogiczne hasła i żądania miały pobudzić masy pra-

cujące do wykorzystania manifestacji pierwszomajowych przeciwko władzom państwowym. Wskazywano na wzrost cen, apelowano o masowe wyjścia na ulice, wysuwano żądania utworzenia nowej, niezależnej prasy studenckiej, klubów i ośrodków dyskusyjnych, wysuwano propozycje zmiany obecnego modelu gospodarczo-administracyjnego itd.

W zasadzie wszystkie kolportowane wrogie dokumenty nawoływały do wystąpień w różnych formach przeciwko władzom, jednak można z nich wyodrębnić charakterystyczne akcenty:

– rozpowszechnianie prowokacyjnych, fałszywych wiadomości w celu podburzenia społeczeństwa;

– nawoływanie do bojkotu prasy;

– obrona i usprawiedliwianie syjonistów, wichrzycieli i bankrutów politycznych;

– głoszenie haseł o rozpadaniu się władzy i „bliskiej chwili wyzwolenia”, nawoływanie do walki z ustrojem;

– głoszenie haseł antyradzieckich i antykomunistycznych;

– krytyka systemu gospodarczego;

– krytyka i oszczerstwa pod adresem aparatu ścigania;

– żądanie zniesienia małego kodeksu karnego, cenzury prasy i wydawnictw;

– nawoływanie do masowego przesyłania na piśmie do organów partyjnych i państwowych protestów, własnych ocen i żądań;

– wzywianie różnych warstw społecznych (katolików, robotników, inteligencji) do masowego popierania ruchu studenckiego, jego postulatów i żądań.

Po zajściach, jakie miały miejsce na terenie kraju w marcu br., rozpowszechniano – głównie w Warszawie, Krakowie i Opolu – ulotki i odezwy o treści prowokacyjnej. W Warszawie podawano o śmierci studentki w ciąży, wybicium oka innej studentce, pobicium trzech dziekanów i profesorów UW, znęcaniu się nad dziećmi itp.

W licznych odezwach, m.in. skierowanej do robotników z nagłówkiem „Czarny piątek na uniwersytecie” (kolportowanej w dniach 10–11 marca br.), informując o „masakrze”, autorzy nawoływali do protestu.

W innej odezwie do robotników Warszawy, kolportowanej w dniu 13 III br., zwracano się z apelem, aby „robotnicy nie pozwolili bić swoich dzieci – studentów”.

W „Odezwie studentów Krakowa do społeczeństwa”, kolportowanej w dniu 22 III br., autorzy, wylbrzymiając i zniekształcając przebieg wydarzeń na terenie Krakowa, pisali m.in., że „nie oszczędzono profesorów i pracowników nauki. Bito dziekana Wydz[iału] Prawa UJ doc. dr. Lesława Paulego, prof. Estreichera, Grzybowskiiego, raniono prorektora Adama Bielańskiego i innych”. Wzywali obywateli do poparcia studentów.

Odezwa ta była kolportowana w Krakowie i Warszawie.

Odezwa studentów „Do mieszkańców Opoli”, zakwestionowana u emisariusza Henryka Kowalczyka w drodze z Opoli do Krakowa, wyrażała w treści solidarność studentów Opoli ze „zmasakrowanymi studentami Krakowa i Gliwic oraz pobitymi pracownikami nauki”. Wymieniano nazwiska naukowców: A^b[dama] Bielańskiego, A[ndrzeja] Kopffa, E[mila] Kornasia^c, A[ndrzeja] Górbiela^d, L[esława] Paulego.

^b *Woryginale błędny inicjał imienia: J.*

^c *Woryginale: Kornala.*

^d *Woryginale: Góbiela.*

Pierwsze artykuły prasowe naświetlające tło i przebieg wydarzeń oraz wskazujące inspiratorów zajęć zyskały sobie zainteresowanie i znaczną ilość czytelników. Autorzy wrogich dokumentów, chcąc nadal utrzymać w nieświadomości i dezorientacji politycznej zwłaszcza młodzież akademicką, podkreślali, że „prasa kłamie”, zniekształca i tendencyjnie naświetla wydarzenia w kraju, nawoływali do słuchania audycji zagranicznych – głównie RWE, które podaje rzekomo prawdziwe wiadomości. Zanotowano przejściowo, głównie w Warszawie, w okolicach uczelni i domów akademickich, spadek zakupu prasy.

Jednocześnie usiłowano pomniejszyć rolę syjonizmu.

W odezwie zatytułowanej: „Mieszkańcy Łodzi, robotnicy”, kolportowanej w dniach 16–18 marca, pisano m.in.: „Nie jesteśmy żadnymi syjonistami, bananową młodzieżą, chuliganami”. W dalszej części odezwy autorzy wyrażali solidarność „z ruchem odświeżenia socjalizmu w Czechosłowacji”.

Odezwa skierowana do robotników, inteligencji technicznej, partyjnych i bezpartyjnych – z podpisem: „Patrioci i socjaliści”, kolportowana na terenie Katowic w dn. 23 III br., zawierała m.in. stwierdzenie: „Historia z syjonizmem to dymna zasłona”.

W odezwie studentów „Do społeczeństwa polskiego”, ujawnionej w Warszawie w dniu 1 V br., stwierdzano m.in.: „Odpowiedzialnością za marcowe wydarzenia obciąża się syjonistów i stalinowców. Przypomina to szantażowanie społeczeństwa (np. amerykańskiego) straszakiem antykomunizmu. Syjonizm uważamy za ruch reakcyjny, ale nie widzimy, aby miał on jakieś znaczenie w naszym kraju”.

W dalszym tekście wym[ienionego] dokumentu autorzy pisali, że „poza kilkoma osobami wszyscy obecni dostojnicy przeszli przez szkołę stalinowską i nie ma różnicy np. między Zambrowskim a innymi obecnymi przywódcami partyjnymi i państwowymi”. W dalszej części tego dokumentu autorzy pisali: „Usunięcie tej czy innej osoby z rządu nie zmieni sytuacji. Obok ludzi rzeczywiście winnych usunięto odważnych i uczciwych. Do nich przede wszystkim zaliczamy profesorów. Absurdalność tezy o inspiratorach jest całkiem oczywista w obliczu masowości ruchu studenckiego”.

Szermując hasłami walki „o prawdziwą wolność i demokrację”, autorzy szeregu kolportowanych dokumentów wskazywali na „rozpadanie się władzy i bliskiej chwili wyzwolenia”, chcąc w ten sposób pobudzić do działania wszystkie elementy wrogo ustosunkowane do obecnego ustroju. Znalazło to wyraz m.in. w odezwie „Sztabu POW do Polaków”, kolportowanej w budynku Wydziału Humanistycznego UMCS w Lublinie dn. 11 III [19]68 r. Pisano m.in.: „Rozpada się władza, nadchodzi chwila wyzwolenia”. Paszkwil kończy się słowami: „Za Warszawą na manifestację! Do broni!”.

U zatrzymanego w dniu 24 III br. w Warszawie Roberta Jeleńskiego w związku z [...] znaleziono ulotkę wykonaną ręcznie o treści: „Przejdź na walkę podziemną. Skończyć z pochodami, szkoda ludzi. Ulotki pisać na murach. Zbroić się, odbierać broń tatarskim pacholkom”.

W innych dokumentach wskazywano na: poparcie studentów przez młodzież w całym kraju i za granicą (odezwa do młodzieży Lublina z 16 III [19]68 r.); „W walce mamy poparcie całego świata” (odezwa do studentów i młodzieży Lublina z dn. 16 III [19]68 r.); „Rozpoczęła się walka o swobody demokratyczne” (odezwa nr 4 przesłana z Katowic do studentów UMCS w Lublinie 22 IV [19]68 r.); podkreślano, że klasa robotnicza jest razem ze studentami, nawoływano do zjednoczenia wszystkich sił „we

wspólnej walce o wolność i upadek komunizmu w Polsce”, wskazywano, że nie można siedzieć bezczynnie, gdy postulaty studentów nie zostały spełnione itd.

Część kolportowanych dokumentów zawierała hasła antyradzieckie (w ok. 200 ulotkach i napisach). W odezwie zatytułowanej „Do młodzieży Lublina” autorzy wzywali młodzież „do wspólnej walki o wyzwolenie kraju spod dyktatury sowieckiej”. Odezwa studentów do społeczeństwa polskiego z 1 V [19]68 r. zawierała stwierdzenie: „Doceńmy znaczenie przyjaźni z ZSRR, ale chcemy, by była to przyjaźń prawdziwie równoprawna”.

Ponadto w niektórych dokumentach zamieszczano takie hasła, jak: „Precz z Rosją”, „Chwyćmy za broń, zrzucimy moskiewskie jarzmo” itp.

Potępienie ekscesów studenckich i inicjatorów zająć przez szerokie warstwy społeczeństwa polskiego, odcięcie się od wichrzycieli i awanturników politycznych – spowodowało zmianę haseł w kolportowanych ulotkach. Zaczęły się coraz częściej pojawiać hasła ekonomiczne. W marcu jeszcze ogólne, a od miesiąca kwietnia bardziej sprecyzowane – demagogiczne.

Np. w odezwie do robotników Warszawy, kolportowanej w dniu 13 III br., autorzy pisali m.in.: „Robotnik i student płacą za mięso tyle samo”.

W innej odezwie, kolportowanej w dniach 17–23 III br., podkreślano, że „tylko w warunkach pełnej demokracji można znaleźć rozwiązania, które uzdrowią naszą gospodarkę socjalistyczną”.

W późniejszych odezwach i ulotkach wskazywano na konieczność ujawnienia faktycznego stanu naszej gospodarki, podkreślano, że oddźwięk wydarzeń był tak szeroki, bo społeczeństwo jest niezadowolone ze stanu naszej gospodarki; podnoszono sprawy niskich płac, ukrytych i jawnych podwyżek cen, eksponowano przy tym ostatnią podwyżkę cen mięsa, podkreślano, że „pewna grupa ludzi opływa we wszystko, podczas gdy cały naród cierpi głód i niedostatek”, domagano się głębokich, rozumnych reform i naprawy błędów.

Odezwa „Do obywateli miasta Poznania”, pisana w imieniu studentów Poznania z dn. 8 IV [19]68 r., zawierała m.in. hasła: „Sklócenie społeczeństwa ma na celu odwrócenie uwagi opinii publicznej od nabrzmiałych problemów ekonomicznych”, „Walka o demokratyzację życia społecznego jest nierozzerwalnie związana z walką o polepszenie bytu klas pracujących”, „Zahamować ciągły wzrost cen”, „Zwiększyć płace, sprawiedliwie dzielić premie i nagrody”. Wskazywano też na „skandaliczną jakość i małą ilość mieszkań” itd.

Usiłowano też pobudzić do wystąpień inne warstwy społeczne, m.in. pocztowców. W ujawnionych na terenie Krakowa ulotkach zatytułowanych „Towarzysze” autor, wskazując na trudną i odpowiedzialną pracę pocztowców, domagał się podwyższenia płac. Pisał m.in.: „Pensja pocztowca jest najmniejsza, za mało, żeby żyć, za dużo, żeby umrzeć. Dlatego żądamy podwyższenia płac”.

Liczne dokumenty zawierały w swej treści szereg oszczerstw pod adresem aparatu ścigania. Szybkie rozeznanie zamierzeń i poczynań poszczególnych grup i osób oraz przecinanie w porę wszystkich form wrogiego działania krzyżowało plany organizatorom i inspiratorom zająć. Stąd niewybredne epitety i oszczerstwa kierowane pod adresem wyżej wspomnianych organów. Tego rodzaju atak znajdował odbicie we wszystkich formach pisanej propagandy (ulotki, odezwy, rezolucje, napisy, anonimy).

Autorzy niektórych dokumentów, a zwłaszcza tych, które w różny sposób usiłowały usprawiedliwiać, wybielać i bronić elementy syjonistyczne, posunęli się nawet tak daleko, że inspiratorów młodzieży studenckiej wskazywali w MSW (odezwa studentów do społeczeństwa polskiego z dnia 1 V [19]68 r.). W wielu kolportowanych dokumentach wskazywano na rzekome bezprawne naruszanie autonomii wyższych uczelni, wyolbrzymiano i zniekształcano działanie władz porządkowych itp.

Wskazując na rzekome poparcie ruchu studenckiego przez postępową część organizacji partyjnych i „bierną postawę większości uczestników wieców partyjnych”, szermując hasłami wolności obywatelskiej i przestrzegania konstytucji oraz hasłami ekonomicznymi, autorzy znacznej ilości kolportowanych paszkwili odwoływali się do społeczeństwa.

Tytuły szeregu odezw i ulotek są bardzo wymowne. Adresowane są do studentów poszczególnych uczelni, miast i do obywateli (m.in. Warszawy, Łodzi, Krakowa, Poznania, Wrocławia, Opola), „Do robotników”, „Do ludu Warszawy”, „Do społeczeństwa”, „Do obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, „Do ludu polskiego”, „Do robotników, chłopów i inteligencji”, „Do młodzieży”, „Do narodu polskiego”, „Do wszystkich”.

Autorzy kolportowanych dokumentów liczyli nie tylko na poparcie społeczeństwa dla żądań studentów wysuwanych w rezolucjach, ale również na podburzenie do masowych wystąpień antypaństwowych.

Niektóre ulotki nawoływały młodzież do występowania z organizacji ZMS. Np. w dniu 4 IV br. w Jeleniej Górze w rejonie zakładów „Celwiskoza” rozrzucono 290 egz. ulotek nawołujących członków ZMS do zwracania legitymacji.

Usiłowano również stwarzać pozory, że robotnicy poszczególnych zakładów popierają żądania studentów. Świadczy o tym przesłana w dniu 25 III br. anonimowa przesyłka pocztowa na adres Rady Zakładowej Łódzkich Zakładów Włókien Sztucznych „Anilana”, zawierająca rzekomą rezolucję Rady Zakładowej WSK w Rzeszowie. W treści tej „rezolucji” stwierdza się m.in., że „robotnicy WSK Rzeszów, odpowiadając na apel załogi wrocławskiego «Pafawagu», popierają żądania studentów”. Autorzy informowali „o gotowości załogi tych zakładów do strajku”. List nadany został w Strzyżowie n. Wisłokiem. Podobny cel miała spełnić odezwa „Do studentów Warszawy”, podpisana „robotnicy FSO”, w której to „robotnicy”, powołując się na wspólną walkę w dniach października 1956 r., ubolewają nad sposobem urabiania opinii przez prasę, przepraszają studentów, że to nie oni, lecz prasa potępia ich, zapewniają o przyjaźni robotników ze studentami, naukowcami i literatami.

Wrogie napisy zawierały z reguły krótkie, wrogie hasła nawołujące do wystąpień, szkalujące dostojników partyjnych i państwowych itp.

Treść przesyłek anonimowych była różnorodna. W większości autorzy nawiązywali do wystąpień studenckich na terenie kraju, szkalowali dostojników partyjnych i państwowych oraz poszczególnych działaczy społeczno-politycznych. Anonimy adresowane były głównie do centralnych i terenowych organów partyjnych i państwowych oraz poszczególnych działaczy społeczno-politycznych.

W okresie od marca do 31 maja br. ujawniono ogółem 1192 sprawców propagandy pisanej, w tym 980 sprawców kolportażu ulotek (odezw i rezolucji), 77 [sprawców] wrogich napisów i 135 autorów listów anonimowych.

Spośród ustalonych 980 sprawców wykonania i rozrzucenia ulotek było około 215 autorów, pozostali zaś byli kolporterami, względnie autorami i kolporterami jednocześnie.

Wśród ustalonych sprawców wrogiej propagandy pisanej znalazło się:

- 382 studentów,
- 84 robotników,
- 75 pracowników umysłowych,
- 10 rencistów.

Pozostali to uczniowie szkół zawodowych i średnich.

Stwierdzono działanie 30 kilkusobowych grup z udziałem 94 osób, zajmujących się m.in. sporządzaniem i kolportażem ulotek.

Działalność grupową w sporządzaniu i kolportażu wrogiej literatury notowaliśmy najczęściej na terenie uczelni i domów studenckich. Zajmowały się tym przeważnie tzw. komitety studenckie. Niektórzy studenci angażowali do sporządzania ulotek i odezw osoby pracujące, np.:

W dniu 4 IV 1968 r. Służba Bezpieczeństwa KP MO w Oleśnicy (woj. wrocławskie) zatrzymała w czasie powielania w miejscu pracy (Zarząd Budynków Mieszkalnych) ulotek antypaństwowych Edwarda Fitzermana, lat 25. Fitzerman zeznał, że ulotki przeznaczone były dla studenta IV roku WSR we Wrocławiu – Erberta, który miał je odebrać w umówionym miejscu we Wrocławiu. Oczekującego na ulotki Erberta również zatrzymano.

Służba Bezpieczeństwa we Wrocławiu zatrzymała w dniu 9 IV br. 11-osobowy nielegalny komitet międzyuczelniany, w skład którego wchodziłi studenci Politechniki Wrocławskiej, Akademii Medycznej i Wyższej Szkoły Rolniczej.

W czasie rewizji mieszkaniowych i osobistych zakwestionowano ok. 300 egz. ulotek o wrogiej treści, w tym 215 egz. świeżo wydrukowanych, powielacz i maszynę do pisania.

W dniu 17 IV br. zatrzymano dwie dalsze osoby, które współdziałały w opracowywaniu i kolportowaniu ulotek. Zakwestionowano również maszynę do pisania i matryce. Powielacz ten został zakupiony z funduszu pochodzącego z nielegalnych zbiórek podczas strajku okupacyjnego w PWr.

W Poznaniu zatrzymano 7-osobową grupę studentów działających w ramach nielegalnego „komitetu międzyuczelnianego”. „Komitet” sporządzał i kolportował na terenie Poznania wrogie ulotki i odezwy, m.in. „Do obywateli miasta Poznania”, „Do studentów miasta Poznania”. W toku rewizji zakwestionowano u zatrzymanych ok. 200 egz. ulotek, w tym uchwały i rezolucje studentów warszawskich i wrocławskich.

W mieszkaniu Jerzego Morzy, zatrud[nionego] w zakładach „Cegielskiego” w zawodzie tokarza (żona – studentka IV roku WSR), zakwestionowano 2 maszyny do pisania, na których tzw. komitet międzyuczelniany w Poznaniu sporządzał ulotki.

W dniu 30 IV br. zatrzymano w Gdańsku w trakcie rozklejania ulotek 4 studentów tamt[ejszej] WSP. Przy zatrzymanych znaleziono 45 egz. ulotek pisanych odręcznie, zawierających hasła antykomunistyczne i żądania wprowadzenia zmian na wzór Czechosłowacji.

Służba Bezpieczeństwa w Krakowie zatrzymała w dniu 27 IV br. 6-osobową grupę studentów UJ, która przygotowywała wrogie ulotki w celu rozkolportowania ich przed świętem 1 Maja.

W toku rewizji w domu studenckim UJ „Żaczek” znaleziono ponad 500 egz. ulotek i odezw o treści antypaństwowej, które [studenci] zamierzali rozkolportować w Krako-

wie w dniu 28 IV 1968 r. Zabezpieczono 2 maszyny do pisania. Ponadto w mieszkaniu rencistki Jadwigi Grabani zakwestionowano ponad 100 maszynopisów ulotek i maszynę do pisania, z której korzystali studenci.

– W dniu 25 III 1968 r. Służba Bezpieczeństwa w Warszawie zatrzymała 15 studentów UW, PW i SGGW – członków tzw. ogólnouniwersyteckiego komitetu studenckiego. U zatrzymanych zakwestionowano kilkadziesiąt egz. rezolucji studentów wszystkich uczelni warszawskich oraz Wrocławia, Torunia i Lublina. Ponadto szereg opracowań, m.in. „Pamiętajcie nauki Poznania”, „Przeciw faszystowskiej prawdzie”, „Prawa obywateli znów zagrożone”, protest przeciwko wydarzeniom w dniu 8 III i petycję do sejmu.

– Ob. Gallowa, zam. w Łodzi, odnajmowała mieszkanie studentowi Andrzejowi Kowalskiemu i aktorowi Ireneuszowi Kaskiewiczowi. W czasie rewizji zakwestionowano różne plakaty i ulotki nawołujące młodzież studencką do protestów i wieców (pisane ręcznie i na maszynie). Zakwestionowano również maszynę do pisania. Lokal ten był wykorzystywany m.in. do spotkań organizatorów ekscesów studenckich.

Notowaliśmy szereg przypadków nawiązywania kontaktów studentów z ośrodkami akademickimi w różnych rejonach kraju i wymianę, względnie kolportaż wrogich dokumentów. W dniu 15 III br. stwierdzono wyjazd kilkudziesięcioosobowej grupy z Krakowa do Warszawy (50 spośród nich zatrzymano w Radomiu). Odnotowano również wyjazdy do innych miast studentów warszawskich.

W dniu 17 marca br. w Gliwicach zatrzymano studentkę Uniwersytetu Warszawskiego Zofię Koszutską, która przyjechała do Gliwic w celu pobudzenia do działania studentów Akademii Medycznej w Zabrze, gdzie panował spokój. Znalaziono przy niej rezolucje studentów Warszawy kierowane do centralnych władz partyjnych.

W dniu 30 IV br. zatrzymano w Szczecinie Henryka Sebastiana Hutyka, zatrud[nionego] na stanowisku spedytora w PP „Hartwig” w Szczecinie, i Elżbietę Grochalską, niepracującą. Podczas rewizji osobistej znalaziono u nich 10 egz. ulotek z podpisem „Studentów” o treści identycznej jak kolportowane w tym samym dniu w CDT w Warszawie.

Z ogólnej ilości 1192 ustalonych sprawców propagandy pisanej:

- skierowano sprawy do sądów przeciwko 178 osobom;
- do kolegów karno-administracyjnych p[rzeciw]ko 172 osobom;
- rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze przeprowadzono z 698 osobami;
- pozostałe ukarano w inny sposób (kary administracyjne, wydalenie z uczelni itp.), względnie sprawy ich są w toku rozpatrywania.

Ogółem aresztowano 206 osób, z czego większość spraw przeciwko tym osobom skierowano do sądów, pozostałe do kolegów karno-administracyjnych.

Dyrektor Departamentu III

(–) płk H[enryk] Piętek

Źródło: AIPN, 01288/26, k. 61–76, mps.

1968 lipiec, Warszawa – Notatka dotycząca kolportażu ulotek w dniach 1 maja –
– 30 czerwca 1968 r., opracowana w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia ... lipca 1968 roku

Tajne

Notatka

dot. kolportażu ulotek, anonimów i wrogich napisów za okres od 1 V do 30 VI 1968 roku

1. Kolportaż ulotek

W okresie od 1 maja do 30 czerwca br. stwierdzono na terenie kraju kolportaż, względnie usiłowanie kolportażu, 3570 egz. wrogich ulotek, z czego 3187 egz. w miesiącu maju.

Szczególne nasilenie tej formy wrogiego działania miało miejsce w miesiącu maju na terenie województw:

- a) olsztyńskiego – 1095 egz. (27 faktów),
- b) opolskiego – 1007 egz. (6 faktów),
- c) wrocławskiego – 544 egz. (2 fakty),
- d) Warszawy m. – 215 egz. (42 fakty),
- e) krakowskiego – 173 egz. (27 faktów).

Natomiast w miesiącu czerwcu największe nasilenie było na terenie m.st. Warszawy – 346 egz. (5 faktów), które nawoływały do organizowania przez studentów dalszych demonstracji i protestów.

W tym okresie ustalono 68 autorów i kolporterów ulotek.

Z tego:

- a) skazano wyrokami sądowymi – 27 osób,
- b) kolegia karno-administracyjne ukarały – 2 osoby,
- c) przeprowadzono rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze z 33 osobami.

2. Rozsyłanie anonimów

Na terenie kraju zanotowano 191 przesyłek anonimowych (z tego 146 w miesiącu maju) – adresowanych głównie do centralnych i terenowych organów partyjnych i państwowych oraz do poszczególnych działaczy.

Ogółem ustalono 41 autorów listów anonimowych i zastosowano wobec nich następujące represje:

- a) skazano wyrokami sądów – 7 osób,
- b) przeprowadzono rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze z 20 osobami,
- c) pozostałych ukarano w inny sposób.

3. Wrogie napisy

W omawianym okresie stwierdzono na terenie kraju 31 wrogich napisów (z tego 27 w m[iesią]cu maju). Ustalono 10 sprawców tych czynów, z tego:

- a) skazano wyrokiem sądu – 1 osobę,
- b) kolegia karno-administracyjne ukarały – 3 osoby,
- c) pozostałych ukarano w inny sposób.

Źródło: AIPN, 01288/26, k. 77–79, mps.

1968 lipiec, Warszawa – Notatka dotycząca liczby osób zatrzymanych w dniach 7 marca – 1 lipca 1968 r. w związku z wystąpieniami studenckimi, opracowana w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia ... lipca 1968 roku

Tajne

Notatka

dot. osób zatrzymanych w związku z wydarzeniami marcowymi

W okresie od dnia 7 marca do 1 lipca 1968 roku zatrzymano w związku z zajściami – 2937 osób.

1. Wśród zatrzymanych było:

a) studentów	– 799
b) uczniów różnych szkół	– 493
c) osób niepracujących	– 222
d) robotników	– 943
e) pracowników umysłowych	– 303
f) innych osób	– 177

2. Spośród zatrzymanych:

- a) aresztowano tymczasowo – 395 osób, w tym 139 studentów,
- b) przekazano celem ukarania do sądów, kolegiów karno-administracyjnych, jednostek wojskowych – 555 osób, w tym 158 studentów,
- c) zwolniono w terminie 48 godz. – 1987 osób, w tym 502 studentów.

3. Objęto postępowaniem karnym i karno-administracyjnym (łącznie z tymczasowo aresztowanymi) – 1357 osób, w tym 359 studentów.

4. Skierowano do sądów – 202 sprawy, przeciwko 228 osobom, w tym 34 studentom. Sądy rozpatrzyły – 86 spraw, przeciwko 101 osobom, w tym 20 studentom.

Orzeczone:

- a) zasadniczą karę pozbawienia wolności – 82 osobom, w tym 15 studentom,
- b) zasadniczą karę aresztu – 5 osobom, w tym 1 studentowi,
- c) uniewinniono i umorzono – 14 osób, w tym 4 studentów.

5. Skierowano do kolegiów karno-administracyjnych wnioski o ukaranie 677 osób, w tym 142 studentów.

Kolegia karno-administracyjne rozpatrzyły wnioski dotyczące 387 osób, w tym 105 studentów.

6. Aktualnie pozostają w prowadzeniu 83 sprawy przeciwko 153 osobom, z czego w stosunku do 79 osób zastosowano areszt tymczasowy.

Źródło: AIPN, 01288/24, k. 171–173, mps.

1968 lipiec 5, Warszawa – Doniesienie źródła ps. „J” dotyczące opinii i ocen wygłaszanych w warszawskim środowisku dziennikarskim

^{ab}**Odgłosy wśród dziennikarzy po naradzie w Biurze Prasy KC^c**

Wśród dziennikarzy warszawskich żywo komentowane jest nadal nastawienie dla prasy przedstawione na naradzie z udziałem tow. Gomułki, przy czym rozmowy na ten temat łączy się z listem KW – oba stanowiska są przyjmowane jako nieuzasadnione powstrzymywanie fali krytyki pod adresem elementów syjonistycznych i rewizjonistycznych oraz jako przecenianie przez czynniki kierownicze możliwości odrodzenia nastrojów reakcyjnych, prawicy, klerykalizmu itp. Powszechnie powtarza się w rozmowach opinia: „Trzeba dalej robić swoje, tylko z większą solidnością i poważnie”. Stanowisko kierownictwa partii i KW ocenia się jako przejściowe, chwilowe – jest przy tym istotne, że dziennikarze często podkreślają, iż jeśli publikacje prasowe będą na dobrym poziomie, wówczas stanowisko kierownictwa zostanie zrewidowane (opinia Kubickiego z „Życia Warszawy”, Kuczyńskiego z „Trybuny Ludu”, Wałka z „Trybuny Mazowieckiej”).

W poszczególnych kierownictwach redakcji obserwuje się jednak w praktyce różnicowaną postawę i te różnice w zasadzie pokrywają się ze stanowiskiem zajmowanym przez kierownictwa redakcji wobec wydarzeń marcowych. Pryncypialne stanowisko zajmuje nadal „Walka Młodych” (Alina Reutt), „Trybuna Ludu” (Barecki), „Prawo i Życie” – chwiejne stanowisko występuje w „Sztandarze Młodych”, gdzie Felisiak praktycznie utracą inicjatywę zespołu (opinia Zaręby, Wiśniewskiego) pod pretekstem, że Biuro Prasy „nie puści”. Podobnie jest w radio (opinia Kosteckiego).

Znamienne są nastroje w „Polityce”. 3 bm. udało się przeprowadzić rozmowę z Passentem¹ i Radgowskim² – obaj stwierdzili, że aczkolwiek „atak na «Politykę»” trwa

^a Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Źródło: „J”, przyjął: Bielecki.

^b Powyżej odręczna adnotacja o treści: Doniesienie.

^c Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Warszawa, 5 VII [19]68 [r.].

¹ **Passent Daniel** (ur. 1938). Dziennikarz, publicysta. Student Uniwersytetu Leningradzkiego (1955–1956), absolwent Wydziału Ekonomii Politycznej UW (1960), student Uniwersytetu Princeton (1962–1963), Uniwersytetu Harvarda (1979–1980), dziennikarz „Sztandaru Młodych” (1956–1958), publicysta „Polityki” (od 1958, zastępca redaktora naczelnego), współpracownik Polskiego Radia i TVP, ambasador RP w Chile (1997–2000), autor szkicy i monologów dla STS, kabaretów Dudek, Pod Egidą, Teatru Syrena. Według dokumentów SB miał być KP ps. „Daniel” (od I 1961), TW ps. „John” Departamentu II MSW (VIII 1964–I 1970) informującym o swoich kontaktach z pracownikami ambasady USA. Inwigilowany w ramach KE krypt. „Dan” przez Wydział IV Departamentu III MSW (VIII 1970–VI 1976) z powodu „powiązań i kontaktów z personelem ambasady USA oraz z elementami rewizjonistyczno-syjonistycznymi w kraju i za granicą”. Po oskarżeniu o współpracę z SB w programie „Misja specjalna” emitowanym przez TVP (30 XI 2006) D. Passent wystąpił z wnioskiem o autolustrację (19 XII 2006), oświadczając jednocześnie, że nie pracował, nie pełnił służby, ani nie był świadomym i tajnym współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa w rozumieniu art. 2 i 4 ustawy z 11 IV 1997 r. o ujawnieniu pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa lub współpracy z nimi w latach 1944–1990 osób pełniących funkcje publiczne. Sąd Apelacyjny w Warszawie, V Wydział Lustracyjny, w postanowieniu z 10 I 2007 r. uznał, że „brak podstaw do wszczęcia z urzędu postępowania lustracyjnego wobec Daniela Passenta”, ponieważ „nie pełnił ani nie pełni funkcji publicznej w rozumieniu art. 3 ustawy lustracyjnej, jak też nie kandyduje do jej objęcia”. Po rozpoznaniu zażalenia wniesionego przez D. Passenta Sąd Apelacyjny w Warszawie, V Wydział Lustracyjny, postanowił zaskarżone po-

i redakcja jest w trudnym położeniu, to jednak narada (w Biurze Prasy) potwierdziła słuszność „rozsądnego kierunku «Polityki»” w marcu i jeśli Rakowskiemu uda się „zdo-
być zrozumienie Gomułki”, wówczas „Polityka” może jeszcze wysunąć się na powrót na czoło prasy. Passent powiedział, że redakcja otrzymuje setki listów z wyrazami soli-
darności czytelników, w tym wiele listów od aktywistów partyjnego szczebla wojewódzkie-
go – przy czym są to listy popierające jednocześnie całą politykę kierownictwa partii. Radgowski nie podzielał optymizmu Passenta, mówił, że w zespole panuje przygnębienie i niepokój, i szanse utrzymania pisma w jego obecnym składzie kierowniczym są raczej minimalne.

List KW jest w środowisku dziennikarskim bardzo krytykowany za zbyt jednostron-
ne potępienie przecięć w oczyszczaniu partii z elementów karierowiczowskich, syjoni-
stycznych itp. (opinie w zespole „Walki Młodych”, „Trybuny Ludu”, „Trybuny Mazo-
wieckiej”, telewizji). Uważa się, że list KW był wynikiem nacisku odgórnego i wielu
dziennikarzy wyraża niepokój, czy list nie poderwie autorytetu KW w załogach robotni-
czych, gdyż np. aktyw FSO przesłał do KC rezolucję niezgadającą się z linią listu KW. Oczekuje się, że na zebraniach POP w redakcjach list KW spotka się z krytyką i może stanowić argument dla tych kierownictw redakcji, które reprezentują chwiejną linię po-
stępowania.

5 VII 1968 r.

„J”

Źródło: AIPN, 00169/34, t. 1, k. 165–166, rkps.

stanowienie utrzymać w mocy (22 II 2007). AIPN, 002082/151; AIPN, 002086/385; AIPN, 1787/12, t. 1–2; AIPN, 1787/13. Opinia D. Passenta na temat oskarżenia go o współpracę z SB: *Passa. Z Danielem Passentem rozmawia Jan Ordyński*, Warszawa 2012, s. 188–201.

² **Radgowski Michał** (ur. 1929). Dziennikarz. Absolwent ANP w Warszawie (1950), socjologii na UW (1952), student IKKN (1955), redaktor, zastępca redaktora naczelnego tygodnika „Polityka” (1959–1982), redaktor tygodnika „Kobieta i Życie” (1982–1989), felietonista „Dialogu”, „Przeglądu Technicznego”, „Rzeczpospolitej”, autor recenzji w „Odrze”, „Nowych Książkach”, „Pulsie”, „Kontrastach”. Członek SDP (1959–1982), ZAiKS (od 1977, członek zarządu i rady stowarzyszenia), sekretarz Rady Etyki Mediów (1996–1998).

1968 lipiec, Warszawa – Notatka dotycząca osób uznanych za inspiratorów wystąpień studenckich w marcu 1968 r., opracowana w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia ... lipca 1968 roku

Tajne

Notatka

dot. sytuacji wśród inspiratorów wydarzeń marcowych

W ostatnim okresie obserwujemy poważne osłabienie działalności grupy inspiratorów: P[awła] Jasienicy, W[łodzimierza] Brusa, K[rzysztofa] Pomiana, L[eszka] Kołakowskiego i innych.

Grupa ta aktualnie jest rozbita i brak jej koncepcji do dalszego działania.

Czynione są jednak próby (Kołakowski, Pomian i inni) dokonywania ocen postaw i przyczyn niepowodzeń akcji marcowych.

Ostatnio L[eszek] Kołakowski i pracownik naukowy UW T[adeusz] Mrówczyński rozważali możliwości konsolidacji kadry naukowej. Mrówczyński uznał, że aktualnie ku temu nie ma warunków, ponieważ:

a) ruch inteligencji z końca lat pięćdziesiątych nie został wykorzystany, ponieważ nie wyłonił się żaden autentyczny przywódca;

b) obecnie natomiast inteligencja została wyizolowana od reszty społeczeństwa.

L[eszek] Kołakowski reprezentował pogląd, że istnieje solidarność wśród inteligencji, czego dowodem jest zdecydowane przeciwstawienie się akcji zwolnień.

Inne poglądy na temat „izolacji” inteligencji reprezentuje K[rzysztof] Pomian, który uważa, że ich środowisko „nie zgrało” jeszcze wszystkich kart i właściwa gra jeszcze się nie zaczęła.

Uważa, że aktualna sytuacja jest coraz korzystniejsza, ponieważ wielu upokorzonych stanowi dogodną bazę do rozwijania akcji, wielu ludzi jest gotowych wybuchnąć.

W[łodzimierz] Brus w rozmowach twierdzi, że jest postacią sztandarową dla młodzieży i wiadomość o jego wyjeździe za granicę jako „visiting professor” byłaby dla studentów przykra. Jego zdaniem nie powinno się opuszczać tych, nad którymi wisi miecz Damoklesa w postaci procesów (aluzja do wyjazdu L[eszka] Kołakowskiego).

Odradzał on wyjazd do Izraela Baumanowi, R[óży] Majlerowej z UW – adiunkt na Wydziale Filozofii, oraz prof. Goldemu z Politechniki Warszawskiej. Wysuwa pogląd, że wyjazdy te dadzą władzom nowe argumenty i mogą spowodować rozbitcie wśród młodzieży.

Większą aktywność wykazywał w miesiącu maju br. S[tefan] Staszewski, który w tym czasie często spotykał się ze studentami, głównie w pałacu Łazienkowskim.

Wśród 22 ustalonych kontaktów znajdują się osoby z różnych środowisk.

Obecnie przebywa na urlopie w Kazimierzu. Odwiedzali go: M[ieczysław] Bibrowski, A. Kaczanowska, A[licja] Lisiecka, żona Bratnego.

P[aweł] Jasienica izoluje się od kontaktów, nie stwierdzamy, by prowadził rozmowy i wysuwał jakieś koncepcje polityczne. Wprawdzie ostatnio otrzymał 24-stronicowy do-

kument pt. „System jednopartyjny w Polsce”, ale przekazał go osobie zaufanej bez wyraźnych poleceń, co ma z nim robić, i wyjechał w Bieszczady. Dokument ten otrzymał za pośrednictwem swego krewnego, lekarza, od dwóch nieznanymi osób z uniwersytetu. Treść tego opracowania zawiera teoretyczne uzasadnienie wprowadzenia systemu wielopartyjnego w Polsce.

– Cz[esław] Bobrowski wyjeżdża obecnie do Paryża i następnie do Algierii. W Paryżu ma zamiar spotkać się z F[ernandem] Braudem – kierownikiem VI Sekcji École Pratique des Hautes [Études] przy Sorbonie.

Prof. Kula radził Bobrowskiemu, aby nie ukrywał trudności, w „jakich jesteśmy”, i poinformował Braudela o sytuacji, w jakiej znajduje się jego żona Nina Assorodobraj na UW (przewidziana na emeryturę).

Źródło: AIPN, 01288/24, k. 165–167, mps.

1968 lipiec, Warszawa – Notatka dotycząca sytuacji w środowisku literackim, opracowana w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia ... lipca 1968 roku

Tajne

Tezy

dot. środowiska literackiego

Rozeznanie nasze wskazuje, że wśród literatów warszawskich utworzyły się w zasadzie dwie grupy:

Pierwsza to: M[arian] i K[azimierz] Brandysowie, A[ndrzej] Braun, J[acek] Bocheński, A[rtur] Międzyrzecki, J[erzy] Pomianowski, A[licja] Lisiecka, W[iktor] Woroszyński, W[itold] Wirpsza i inni, która zajmuje następujące stanowisko:

– przeczekania „pierwszej fali uderzenia”, niedopuszczanie do rozbicia środowiska, podtrzymywanie się moralne. Temu celowi mają służyć wspólne spotkania i zebrania. Np. z inicjatywy L[eszka] Kołakowskiego i J[acka] Syskiego próbowano zorganizować demonstracyjne zebranie w SPATiF tzw. ludzi usuniętych z partii i stanowisk w okresie marzec–kwiecień. Mieli w nim uczestniczyć m.in. M[arian] i K[azimierz] Brandysowie, A[ndrzej] Braun, S[tanisław] Dygat, J[acek] Bocheński, A[dam] Ważyk, B[ronisław] Baczeko, W[łodzimierz] Brus, J[anina] Zakrzewska, K[rzysztof] Pomian. Na skutek interwencji S[tefana] Morawskiego, który wyrażał obawy, że władze mogą wykorzystać to do całkowitego rozbicia grupy, przeniesiono zebranie do prywatnego mieszkania L[eszka] Kołakowskiego. W dniu 25 V [19]68 r. spotkanie o podobnym charakterze odbyło się w mieszkaniu K[rzysztofa] Pomiana, w którym uczestniczyły 23 osoby;

– lansują oni również poglądy, że obecna antyizraelska polityka musi się załamać, ponieważ jesteśmy osamotnieni w tym stanowisku. Twierdzą, że naciski ekonomiczne i polityczne, w tym również naciski ze strony partii komunistycznych, będą tak silne, że Polska musi się wycofać z obecnego kursu politycznego;

– konflikt między partią a środowiskiem intelektualnym ma znacznie głębsze podłoże, ponieważ od dłuższego czasu odbywa się proces odchodzenia od partii większości czołowych pisarzy. W organizacji partyjnej OW ZLP pozostali pisarze drugo- i trzeciorzędni. To będzie wywierać negatywny wpływ na dalszą działalność związku;

– twierdzą, że nie będą kandydować do władz związku, należy zajmować postawę milcząca, a to będzie działać przeciwko całości środowiska;

– wyrazem tej postawy jest m.in. przeciąganie wykluczenia z ZLP P[awła] Jasienicy, S[tefana] Kisielewskiego i J[anuarego] Grzędzińskiego. Grupy rewizjonistyczne biorą w obronę tych ludzi. Wysuwają tezę, że są związkiem twórczym, a nie politycznym. Twierdzą, że nie ma podstaw do usunięcia ich z ZLP, ponieważ Jasienica popełnił przestępstwo przed wstąpieniem do związku, Grzędziński to człowiek nieodpowiedzialny psychicznie, a Kisielewski – działacz katolicki i jego nie dotyczy uchwała POP PZPR.

Druga to: Lenart i pisarze skupieni wokół „Współczesności”, grupa ZSL Gisgesa oraz Gaworski, Stoberski, Średnicki, Łukaszewicz, Gruda i część młodych literatów, członków partii. Mimo atmosfery wytwarzanej przez uzurpatorów, że oni są jedynymi i niezastąpionymi reprezentantami czołówki środowiska literackiego, grupa druga przeciwstawia się tendencjom lansowanym przez elementy rewizjonistyczne środowiska literackiego;

– ponadto prawie wszystkie oddziały terenowe ZLP odnoszą się krytycznie do opozycyjnej grupy w Warszawie (potwierdził to zjazd w Katowicach).

Środowiska pozawarszawskie wysuwają koncepcję utworzenia środowisk regionalnych, np. krakowsko-katowickiego, gdańsko-poznańskiego, Szczecin–Koszalin–Zielona Góra;

– regiony te stanowiłyby przeciwwagę, miałyby oddzielny program ideowy i artystyczny, samodzielnie organizowane sympozja – zjazdy poświęcone omawianiu konkretnych problemów;

– w oddziałach terenowych panuje pogląd o konieczności stworzenia większych możliwości dla młodego pokolenia pisarzy, preferowaniu ich w wymianie kulturalnej, wyjazdach zagranicznych i popieraniu w polityce wydawniczej;

– w polityce wydawniczej Ministerstwo Kultury i Sztuki w dalszym ciągu utrzymuje zasadę niewydawania utworów pisarzy, którzy angażowali się w rewizjonistyczną i antypartyjną działalność, m.in. A[ntoniego] Słonimskiego, W[iktora] Woroszyńskiego, Polłaka, A[rnolda] Słuckiego, P[awła] Jasienicy, P[awła] Hertza, S[tefana] Kisielewskiego, J[erzego] Andrzejewskiego, A[ndrzeja] Brauna i A[ndrzeja] Kijowskiego.

Źródło: AIPN, 0365/103, t. 2, k. 59–61, mps.

1968 lipiec, Warszawa – Notatka dotycząca nastrojów w środowisku dziennikarskim, opracowana w Departamencie III MSW

Warszawa, dnia ... lipca 1968 roku

Tajne

Notatka

dot. sytuacji wśród dziennikarzy

Ostatnie ograniczenia publikacji w prasie, radiu i telewizji, omawiających problematykę syjonistyczną dot. kraju i antypolskich kampanii na Zachodzie, wywołały różne komentarze i domysły w środowisku dziennikarzy.

Wśród dziennikarzy Polaków opinie na ten temat są podzielone, np.:

a) jedni oceniają tzw. wyciszanie jako odwrót kierownictwa partyjnego od przyjętej w czerwcu ub.r. i marcu br. linii politycznej;

b) inni (nieliczna grupa) reprezentują pogląd, że „lepiej więcej robić, a mniej mówić”. Stąd zaostrenie cenzury;

c) natomiast grupa dziennikarzy zbliżonych do kół publicystów międzynarodowych uważa, że „wyciszanie” prasy, radia i telewizji nastąpiło w wyniku nacisku niektórych komunistycznych partii na Zachodzie (Francja, Kanada, Włochy).

Większość wyraża jednak przekonanie, że decyzje te mogą przynieść odwrotny skutek, wywołując wśród znacznej części społeczeństwa wyraz dezaprobaty wobec stanowiska władz partyjnych.

Zaniepokojeni są natomiast dziennikarze, którzy w okresie wydarzeń marcowych aktywnie angażowali się, publikując artykuły obnażające istotę syjonizmu. Tym bardziej że od pewnego czasu część ich otrzymuje anonimowe pogróżki i rady, by zaniechali swej działalności, bo i tak się wszystko zmieni.

Odwrotna reakcja w tej sytuacji nastąpiła wśród dziennikarzy narodowości lub pochodzenia żydowskiego.

Grupa ta wyraźnie wskazuje zadowolenie i to z dwu powodów:

a) nie muszą robić uników przed podejmowaniem tematów syjonistycznych;

b) nie będą narażać się na zarzut podwójnej lojalności;

c) stwarzają wokół siebie atmosferę zwycięzców, bo wszystko będzie odkręcone.

Wiele różnych i często sprzecznych ze sobą komentarzy i pogłosek wywołały: ostatnie posiedzenie komisji zjazdowej, list Komitetu Warszawskiego [PZPR] i narada naczelnych redaktorów w KC.

Źródło: AIPN, 0365/43, t. 5, k. 9–10, mps.

1968 [lipiec], Warszawa – Informacja Biura Paszportów i Dowodów Osobistych MSW dotycząca emigracji z Polski w pierwszym półroczu 1968 r. w porównaniu z pierwszym półroczem 1967 r.

Emigracja^a

w I półroczu 1968 r. w porównaniu do I półrocza 1967 r.

Kraj	1968 r.			1967 r.		
	Wpływ podań	Decyzje pozyt.	Decyzje negat.	Wpływ podań	Decyzje pozyt.	Decyzje negat.
CSRS	154	123	31	115	109	6
NRD	3084	1559	1525	2943	1706	1237
ZSRR	163	127	36	121	118	3
Inne KDL	54	54	–	80	54	26
Razem KDL	3455	1863	1529	3259	1987	1272
Anglia	115	77	38	104	97	7
Austria	56	5	51	39	23	16
Kraje Beneluksu	94	39	55	70	44	26
Kraje skandynawskie	78	35	43	56	26	30
NRF	37 783	2929	34 854	24 037	5666	18 371
Francja	280	72	208	318	149	169
Włochy	17	7	10	29	23	6
USA	9137	771	8366	7897	1595	6202
Kanada	2354	195	2159	1917	419	1498
Izrael	789	568	30	254	221	33
Kraje Afryki	21	4	17	11	5	6
Australia	993	84	909	829	218	611
Poz. kr. kapitalist.	86	26	60	287	40	247
Razem KK	51 803	4830	46 800	35 848	8626	27 222
Razem KDL i KK	55 258	6693	48 392	39 107	10 613	28 494

Ogółem w roku 1967

Wpływ podań

– 105 264

Decyzji pozytywnych

– 21 854

Decyzji negatywnych

– 83 407

Podane wyżej liczby dotyczą ilości osób.

Źródło: AIPN, 01062/19, t. 9, k. 197, mps.

^a Z prawej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Biuro Paszportów MSW.

1968 lipiec, Warszawa – Informacja zastępcy komendanta stołecznego MO ds. SB
ppłk. Władysława Rutki dotycząca ocen i komentarzy na temat XII Plenum KC PZPR

Warszawa, dnia ... lipca 1968 r.

Tajne

Egz. nr ^a4^a

Informacja

W toku pracy operacyjnej uzyskano dalsze informacje dotyczące nastrojów i komentarzy na temat XII Plenum KC PZPR.

W środowisku warszawskiej adwokatury przebieg plenum KC, a zwłaszcza wypowiedzi poszczególnych mówców są nadal żywo komentowane. Wiele osób tak partyjnych, jak i bezpartyjnych (adw. Odrobiński, czł[onek] PZPR, adw. Tymowski, bezp[artyjny], adw. Pietrusiński, czł[onek] SD, adw. Szwedowski, członek PZPR, adw. Makowski, czł[onek] PZPR, ob. Jarosiński, bezpartyjny, ob. Skaza, bezp[artyjny], ob. Miłkaszewicz, bezp[artyjny], i inni) wyraża pogląd, że tow. tow. Billig, Schaff i Żółkiewski reprezentowali na plenum błędne i szkodliwe teorie oraz że za ich plecami stoją tow. tow. Albrecht, Jędrychowski i Tokarski.

Rozmówcy zwracali uwagę, że ci trzej czołowi działacze partii ani jednym słowem nie potępiłi wystąpienia Billiga czy też Żółkiewskiego. Poza werbalnym potępieniem rewizjonizmu, broniąc zasad internacjonalizmu, w rzeczywistości stanęli w obronie syjonizmu. Mówi się również, że tow. Jędrychowski nie rewizjonizm, lecz nacjonalizm uznał za głównego wroga i przestrzegał partię przed niebezpieczeństwem „ogólnonarodowej jedności”. Szereg adwokatów twierdziło, że postawy tych działaczy kwalifikują się do usunięcia ich ze składu KC PZPR.

W adwokaturze wystąpienie Billiga, Żółkiewskiego i innych zostało przyjęte **„pozytywnie”** jedynie przez Wurzła, Ejcharta, Wajsfelda i inne osoby pochodzenia żydowskiego oraz ze strony niektórych osób i środowiska grupy katolickiej.

Pracownicy instytutów: Geologicznego, Przemysłu Spożywczego i Gumowego w rozmowach podkreślali brak dostatecznej informacji politycznej i krytykowali tzw. karuzelę personalną. Np. w Instytucie Geologicznym i Inst[ytucie] Przemysłu Chemicznego pytano, dlaczego tow. Naszkowski zwolniony z MSZ otrzymał stanowisko redaktora naczelnego „Nowych Dróg”. Wiele osób wyrażało pogląd, że źle się dzieje z aktualną polityką kadrową. Czł[onek] PZPR Kowarz wyraził niezadowolenie, że szereg naukowców zwolnionych z UW pozostaje bez pracy. Jako przykład wymienił dr. Zabłudowskiego. Zwracano również uwagę, że tow. Loss otrzymał odpowiedzialne stanowisko w Instytucie Chemii Ogólnej i nie wiadomo, dlaczego i kto nadał mu tytuł docenta. Dyskutanci w Instytucie Gumowym wychodzili z założenia, że nie może być zakończona walka z syjonizmem.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

W warszawskich zakładach pracy problemy dyskutowane na plenum były obiektem żywego zainteresowania. Pracownicy WSK Warszawa II, Warszawskiej Fabryki Pomp i „Tewy” wyrazili niezadowolenie z prób rehabilitowania syjonistów, co znalazło wyraz w wystąpieniach Billiga, Żółkiewskiego i innych. W WSK II zanotowano stwierdzenia, że butne wystąpienie ww. jest niczym innym jak obroną syjonistów i że ludzie ci zrobią wszystko w celu przywrócenia sytuacji sprzed marca br. Podobne głosy notowano w „Tewie”, gdzie wyrażano zdziwienie, że Billig, Schaff i Żółkiewski nie zostali do tej pory usunięci z KC PZPR. Wyrażano również obawy, że nastąpi rehabilitacja Żydów, podobnie jak w CSRS, i wysuwano przypuszczenia, że w tym stanie rzeczy może dojść do burzliwego zjazdu partii.

Pracownicy Instytutu Elektroniki w Międzyzlesiu wyrażają obawę, że jeżeli zjazd partii nie zakończy akcji oczyszczania instytucji państw[owych] z syjonistów, to może dojść do wystąpienia ze strony ludzi pracy.

Uzyskano informację, z której wynika, że maszyniści Elektrowozowni Warszawa-Odolany na trasach do Czechosłowacji stykają się z wrogimi wypowiedziami kolejarzy czechosłowackich – szczególnie rewidentów, ustawiaczy i manewrowych. Kolejarze ci twierdzą, że Polska jest pod okupacją ZSRR, a oni wolą się oderwać i związać z NRF i USA, gdyż kontakty z tymi państwami będą dla nich korzystniejsze. Doradzają oni, aby Polska również oderwała się od ZSRR, a wówczas będzie w Polsce prawdziwa demokracja.

Wśród maszynistów Elektrowozowni Warszawa-Ochota zaobserwowano nastroje niezadowolenia w związku z opracowanym grafikiem służb, który uważają za niekorzystny. Podobne nastroje niezadowolenia zanotowano w Elektrowozowni Grochów, przy czym nastroje te pogłębiają się z powodu ostrych rygorów i kar, jakie rzekomo wprowadził naczelnik elektrowozowni inż. Tadeusz Pęsik^b.

Odb. w 5 egz.

Druk. H.Z. Opr. A.F.

Źródło: AIPN, 0746/6, k. 182–184, mps.

^b Poniżej opatrzona nieczytelnym podpisem pieczętka o treści: Z[astęp]ca komendanta stołecznego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Warszawie ppłk mgr W[ładysław] Rutka.

1968 lipiec 12, Warszawa – Doniesienie TW ps. „Wyrwicz” dotyczące opinii i ocen na temat XII Plenum KC PZPR

^{ab}Obrady XII Plenum KC wywołały powszechne zainteresowanie społeczeństwa, czego dowodem było chociażby całkowite wykupywanie gazety „Trybuna Ludu”. Najwięcej uwagi skupiły sprawy personalne.

Na terenie „Interpressu” wypowiadali się w prywatnych rozmowach redaktorzy: Szypulska, Mołdrzyk, Likowski. Red[aktor] Szypulska oceniła odwołanie dot[ychczasowego] sekr[etarza] Wichy za sprawę słuszną. „To należało już dawniej zrobić” – powiedziała. W podobny sposób oceniła również sprawę tow. Ochaba. Nie ustosunkowała się natomiast do nominacji min[istra] Moczara na stanowisko sekretarza – ani w sensie pozytywnym, ani krytycznie. Wyraziła tylko przypuszczenie, że nowe obowiązki zmuszą min[istra] Moczara do przekazania resortu w inne ręce. Red[aktor] Mołdrzyk powiedział, że był przekonany o zmianach personalnych. Sądził jednak, że będzie ich znacznie więcej. Wnioskuje on więc, że opozycja wobec tow. Gomułki była jeszcze dość silna, aby na tym etapie utrzymać szereg pozycji. Mołdrzyk uważa, że w opozycji do polityki wewnętrznej i zagranicznej tow. Gomułki pozostają dwie grupy. Jedna to ta, która domaga się dalszych zmian personalnych (w kraju) i utrzymania stanu aktualnego w polityce zagranicznej. Druga – usiłująca zatrzymać proces wymiany kadr, propagująca natomiast zmiany w polityce zagranicznej. Chodzi w tym wypadku o powolną ewolucję w kierunku zajęcia przez Polskę pozycji kraju neutralnego, co miałoby rzekomo przynieść wielkie korzyści polskiej racji stanu. Mołdrzyk twierdzi, że każda grupa jest również w wielu sprawach wewnętrznie skłócona i dzięki temu tow. Gomułka zdołał opanować sytuację. Mołdrzyk jest przekonany, że grupa stawiająca na wymianę kadr osiągnie przewagę dopiero na kongresie partii. Rozmówca uważa za bardzo pozytywny objaw dopuszczenie do głosu, a następnie publikowanie wypowiedzi działaczy odwołanych ze stanowisk administracyjnych, partyjnych itp. Jeśli chodzi o nominację tow. Moczara, rozmówca uważa, iż jest to być może zapowiedź niedalekiej już zmiany na stanowisku I sekretarza KC. Red[aktor] Likowski był zaskoczony publikowaniem wypowiedzi skompromitowanych działaczy: Billiga, Żółkiewskiego. Jest to, jego zdaniem, posunięcie, które może utwierdzić siły opozycyjne w kraju w przekonaniu o słabości i braku zdecydowania naczelnych władz partyjnych. Pozostawienie takich działaczy jak ww. w szeregach plenum może, zdaniem Likowskiego, wyrzucić poważny wpływ na dalszą sytuację wewnętrzną kraju i rzutować na wiele decyzji zjazdu partii.

Na terenie ZBoWiD miała miejsce rozmowa z płk. Radziszewskim. Wyraził on zadowolenie z faktu nominacji min[istra] Moczara na sekretarza KC. Uważa on, że stanowisko ministra spr[aw] wew[nętrznych] obejmie podsekretarz stanu wicemin[ister]

^a Powyżej z lewej strony dokumentu odręczne adnotacje o treści: Źródło: „Wyrwicz”, przyjął: M.K., na środku: Doniesienie, z prawej strony dokumentu: Warszawa, dnia 12 VII 1968 r. Tajne.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: 2 egz., 1 egz. dla [towarzysza] Nawrockiego lub dać ten do wykorzystania i zwrotu.

Świtała. Jest to, zdaniem Radziszewskiego, najpoważniejszy kandydat na to stanowisko. Radziszewski krytycznie oceniał bilans polityki wewnętrznej I sekr[etarza] KC tow. Gomułki, twierdząc, że wskutek braku rozeznania i tolerowania szkodliwych koncepcji ekonomicznych sytuacja gospodarcza kraju jest bardzo trudna, a robotnicy niezadowoleni. Radziszewski uważa, że zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zagranicznej tow. Gomułka trzymał się kurczowo starych schematów, w zbyt małym stopniu uwzględniając zmiany zachodzące w kraju i na świecie. To – zdaniem ww. – doprowadziło do sytuacji kryzysowej. Radziszewski jest przekonany, że zjazd partii powoła na I sekretarza tow. Moczarę.

Działacz ZBoWiD Ignacy Gotlib wyraził się, że był przekonany o awansowaniu min. Moczarę. Jeśli chodzi o zjazd partii, to będzie on miał decydujące znaczenie przede wszystkim dla wewnętrznej sytuacji kraju. Zostanie rozstrzygnięta sprawa I sekretarza. Zdaniem Gotliba obecnie istnieją dwaj kandydaci o jednakowych szansach: tow. Moczar i Jaszczuk.

Dotychczasowy I sekr[etarz] tow. Gomułka jest chory i słaby i zrezygnuje z walki o utrzymanie swojego stanowiska partyjnego. Gotlib uważa, że odejście Gomułki stanie się sygnałem do dalszego rugowania Żydów.

Pracownik naukowy Politechniki Warszawskiej E[ugeniusz] Lachowski pozytywnie ocenił rezultaty plenum KC. Zwłaszcza z zadowoleniem powitał zmiany personalne i nominację tow. Moczarę na sekretarza KC. Zwierzył się, że w jego środowisku rozeszła się nawet pogłoska o cichej rezygnacji z funkcji tow. Gomułki. Lachowski twierdzi, że rezygnacja z ludzi, którzy w poprzednim okresie historycznym brali udział w sprawowaniu władzy, jest zjawiskiem pozytywnym. Chodzi tu o te osoby, które są odpowiedzialne za „błędy i wypaczenia” do 1956 roku. Mówca wymienił w tym kontekście nazwiska sekr[etarza] Wichy i b[yłego] przew[odniczącego] Rady Państwa Ochabę. Jego zdaniem głównym błędem tow. Gomułki było to, że po objęciu władzy „nie zrezygnował ze współpracy z ludźmi skompromitowanymi”, popierał ich i nie zapewnił sobie pomocy nowych, utalentowanych i wykształconych działaczy. Proces odnowy – zdaniem rozmówcy – toczy się dalej i trudno go będzie zatrzymać, mimo iż stare kadry partyjne nie chcą ustąpić. Należy też uwzględnić wpływ wydarzeń zagranicznych (Jugosławia, Rumunia, Czechosłowacja). Lachowski uważa, że w społeczeństwie polskim dojrzała atmosfera do bardzo daleko idących zmian w polityce wewnętrznej. Decyzje plenum są jego zdaniem tak popularne i życzliwie komentowane, że przyniosły zmiany personalne oraz zapowiedziały dalszy proces odnowy kadr.

12 VII [19]68 [r.]

„Wyrwicz”

Źródło: AIPN, 00170/530, t. 1, k. 192–194, rkps.

1968 lipiec 20, Warszawa – Informacja dyrektora Departamentu II MSW dotycząca wypowiedzi zachodnich dyplomatów na temat XII Plenum KC PZPR

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Departament II
Nr 208/a⁴/68

Warszawa, dn. ^a20^a lipca 1968 r.
Tajne

^b**Informacja**

dot. wypowiedzi dyplomatów zachodnich na temat XII Plenum KC PZPR

^cI sekretarz ds. ekonomicznych ambasady USA A[lfred] Brainard w jednej z prywatnych rozmów oświadczył, że przeprowadzona przez niego paralelna analiza wystąpienia tow. tow. Jaszczuka, Albrechta i Jędrychowskiego zupełnie zmieniła jego i innych Amerykanów pogląd na rolę planu, zagadnienia rynku i samodzielności przedsiębiorstw w naszym kraju (przemówienie tow. Jędrychowskiego określił jako najbardziej nowatorskie, zaś tow. Jaszczuka – konserwatywne). Demonstrując zainteresowanie i „znajomość” problemów naszej ekonomiki, dowodził:

– Polska nie powinna stawiać na eksport rolno-spożywczy, ponieważ nakłady w rolnictwie mają rentowność w stosunku 1:4, podczas gdy w przemyśle 1:12. Rolnictwo polskie wymaga nakładów na mechanizację i nawożenie, co pogorszy opłacalność rolnej produkcji eksportowej;

– mimo niezaprzeczalnego postępu w przemyśle PRL nie osiągnęła poziomu współczesnej techniki w wielu dziedzinach, a modernizacja polskiego przemysłu winna być jednym z podstawowych zadań;

– należy rozwijać przemysł elektroniczny, który jest warunkiem unowocześnienia szeregu technologii.

Amerikanina intryguje wypowiedź na plenum i zachowanie tow. Gierka, który z niezrozumiałych dla Brainarda powodów nie precyzuje swojego programu i „gra na zwłokę” (Brainard przypisuje mu aspiracje przyszłego lidera politycznego). Przemówieniem tow. Gierka był również „rozczarowany” ambasador Grecji G[eorges] Caloutsis, który wyraził opinię, że tow. Gierek świadomie unikał konkretnych wypowiedzi.

Charakterystyczny – zdaniem A[lfreda] Brainarda – był fakt, że na plenum mogli wypowiadać się Schaff, Żółkiewski, Billig, i oznacza to, że „w składzie KC są dostateczne jeszcze siły, które umożliwiły im te wystąpienia”. Szczególnie interesujące – stwierdził Amerykanin – jest dopuszczenie do głosu Schaffa, który jest wyjątkowo trudnym, a przy tym inteligentnym partnerem; jego wypowiedź była mocnym atakiem, a zarazem zawierała kategorię stwierdzenie, że był on, jest i będzie komunistą.

^{a-a} Wpisano odręcznie.

^b Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: Otrzymali: Światała, [nazwisko nieczytelne], Matejewski.

^c Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: W[ydział] IV.

^dZ drugiej strony II sekretarz ds. politycznych ambasady Stanów Zjednoczonych E[dward] Juchniewicz po przeczytaniu przemówień na plenum oburzał się na A[dama] Schaffa. „To kanalia – oświadczył – jak on może tak się podlizywać i wypierać swoich przyjaciół, a tu w ambasadzie i bywa, i uchodzi za przyjaciela; przecież pomogliśmy mu dostać poważne stanowisko w Instytucie Międzynarodowym w Wiedniu i na dobrą sprawę po takim występie powinno mu się to stanowisko odebrać”. Juchniewicz pozytywnie oceniał przy tym przemówienia tow. tow. Żółkiewskiego, Billiga i Albrechta.

^eSzereg dyplomatów zachodnich (niektórzy Amerykanie oraz Grecy) doszło do wniosku, że plenum położyło kres kampanii antysyjonistycznej i partia przystąpi teraz do „naprawiania krzywd, które wyrządzono wielu Żydom”.

Oprac. E.W.

Dyrektor Departamentu^f

Źródło: AIPN, 01062/35, t. 12, k. 68–69, mps.

^d Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: W[ydział] I.

^e Z lewej strony dokumentu odręczna adnotacja o treści: W[ydział] I i W[ydział] V.

^f Poniżej nieczytelny podpis.

WYKAZ JEDNOSTEK ARCHIWALNYCH WYKORZYSTANYCH DO EDYCJI

- AIPN, 236/16, Dokumentacja Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KG MO dotycząca zabezpieczenia XXI Międzynarodowego Kolarskiego Wyścigu Pokoju
- AIPN, 1585/968, Informacje, meldunki, sprawozdania opracowane w Komendzie MO m.st. Warszawy (31 I–12 IX 1968)
- AIPN, 1585/4467, Meldunki, informacje opracowane w Komendzie MO Województwa Warszawskiego (III–VII 1968)
- AIPN, 1585/4662, Informacje dyrektora Departamentu IV MSW płk. Stanisława Morawskiego (III–XII 1968)
- AIPN, 1585/7241, Dokumenty Departamentu Społeczno-Administracyjnego MSW dotyczące klubu „Babel”
- AIPN, 1585/7248, Dokumenty dotyczące czasopisma „Folks Sztyme” (1958–1981)
- AIPN, 1585/7369, Pismo prof. Artura Eisenbacha do zarządu Żydowskiego Instytutu Historycznego z 19 VI 1968 r.
- AIPN, 0201/173, t. 1, Dokumenty teczki zagadnieniowej krypt. „S–1” prowadzonej przez Wydział III KW MO w Warszawie, dotyczącej działalności syjonistycznej w województwie warszawskim
- AIPN, 0204/294, Akta sprawy operacyjnej dotyczącej Marii Hirszowicz-Bielińskiej i Łukasza Hirszowicza
- AIPN, 0204/353, Akta SOO/KE krypt. „Elektronik” dotyczącego Władysława Bibrowskiego
- AIPN, 0204/457, Akta sprawy operacyjnej dotyczącej Janiny Zakrzewskiej
- AIPN, 0204/503, t. 2, Akta KE krypt. „Senator” dotyczącego Leszka Kołakowskiego
- AIPN, 0204/520, t. 1, Akta KE krypt. „Bocian” dotyczącego Włodzimierza Brusa
- AIPN, 0204/1422, t. 2, Akta sprawy operacyjnej dotyczącej Adama Schaffa
- AIPN, 0208/749, Akta KE dotyczącego Henryka Rubinsteina
- AIPN, 0208/877, Akta SOS krypt. „Skalar” dotyczącej Agnieszki Daniłowicz i 15 innych osób
- AIPN, 0208/1516, t. 1, Akta dotyczące inwigilacji Pawła Jasienicy
- AIPN, 0224/7, Akta KE krypt. „Szach” dotyczącego Henryka Daszkiewicza
- AIPN, 0236/111, t. 1, 5, Dokumenty dotyczące obchodów rocznicy powstania w getcie warszawskim (1967, 1968, 1970)
- AIPN, 0236/128, t. 4, Dokumenty dotyczące środowiska literackiego (III–XII 1968)
- AIPN, 0236/140, t. 2, Informacje opracowane w Departamencie III MSW, dotyczące treści anonimów, w których autorzy wskazują osoby określone jako „działające z pozycji syjonistycznych bądź też prowadzące inną szkodliwą działalność” (1968), korespondencja Departamentu III MSW (1968–1969)
- AIPN, 0236/141, t. 14, Informacje, meldunki, notatki przesłane do Departamentu III MSW, korespondencja Departamentu III MSW (1967–1971)
- AIPN, 0236/160, Dokumenty Departamentu II MSW dotyczące stosunków handlowych z Izraelem (1967), meldunki Wydziału VIII Departamentu II MSW (1968)
- AIPN, 0236/164, t. 2, Dokumenty dotyczące przedstawienia „Dziady” w Teatrze Narodowym w Warszawie
- AIPN, 0276/310, t. 2, Akta KE dotyczącego Krzysztofa Topolskiego
- AIPN, 0296/99, t. 3, Notatki dotyczące rezultatów obserwacji niektórych osób inwigilowanych przez Departament III MSW (III–IV 1968), meldunki sytuacyjne CSK MSW (17–25 III 1968)

AIPN, 0296/146, t. 2, Dokumenty dotyczące obchodów święta 1 Maja (1968–1976)

AIPN, 0296/240, t. 3, Informacje dyrektora Departamentu III MSW płk. Henryka Piętka (IV 1968)

AIPN, 0330/327, t. 37, Dokumenty śledcze dotyczące Jacka Kuronia i Karola Modzelewskiego

AIPN, 0363/5, Akta KE dotyczącego Josefa Kligera

AIPN, 0365/42, t. 1, Dokumenty dotyczące Państwowego Teatru Żydowskiego, Żydowskiego Instytutu Historycznego, Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce, redakcji „Folks Sztyme”, przebiegu uroczystości 50. rocznicy Federacji Gmin Żydowskich w Jugosławii, XXVII Kongresu Światowej Organizacji Syjonistycznej, działalności syjonistycznej, masonerii żydowskiej w Polsce (1968–1969)

AIPN, 0365/43, t. 5, Dokumenty dotyczące środowiska dziennikarskiego (1967–1970)

AIPN, 0365/46, t. 1, Informacje, notatki dotyczące nielegalnych organizacji, „wrogiej propagandy pisanej” i pogróżek (1964–1971)

AIPN, 0365/103, t. 2, Dokumenty dotyczące środowiska literackiego (II 1967–XI 1970)

AIPN, 0648/23, t. 2, Informacje Departamentu IV MSW dotyczące Komisji Głównej Episkopatu Polski (1960–1970)

AIPN, 0746/2, Informacje Inspektoratu Kierownictwa SB Komendy MO m.st. Warszawy (III–V 1968)

AIPN, 0746/3, Informacje Inspektoratu Kierownictwa SB Komendy MO m.st. Warszawy (V–X 1968)

AIPN, 0746/5, Meldunki z wydarzeń na terenie m.st. Warszawy (1968)

AIPN, 0746/6, Kronika wydarzeń opracowana w Wydziale III Komendy MO m.st. Warszawy na podstawie doniesień informatorów (1–22 III 1968), informacje zastępcy naczelnika Wydziału III Komendy MO m.st. Warszawy mjr. Ryszarda Tymińskiego dotyczące nastrojów w warszawskich zakładach przemysłowych (18–29 III 1968), notatka dotycząca organizacji i przebiegu wiecu na UW w dniu 8 marca 1968 r., informacje opracowane w Komendzie MO m.st. Warszawy (11 IV, VII 1968)

AIPN, 0746/7, Notatki opracowane w Wydziale „W” Komendy MO m.st. Warszawy dotyczące treści przejętej korespondencji (6 III–16 IV 1968)

AIPN, 0746/8, Załączniki do Biuletynu Wewnętrznego MSW, Biuletynu Wewnętrzne MSW, informacje dyrektora Departamentu II MSW, Biura Śledczego MSW, informacja Wydziału Organizacyjnego Komitetu Warszawskiego PZPR (1968)

AIPN, 0999/28, t. 1, Dokumenty wyłączone ze sprawy obiektowej krypt. „Omig” dotyczącej Zakładów Podzespołów Radiowych „Omig”

AIPN, 0999/65, Dokumenty wyłączone ze sprawy obiektowej krypt. „Polfer ZMM” dotyczącej Zakładów Materiałów Magnetycznych

AIPN, 01041/63, Informacje Wydziału IV Komendy MO m.st. Warszawy (1968)

AIPN, 01062/19, t. 9, Informacje MSW przekazane do KC PZPR (1964–1969)

AIPN, 01062/35, t. 12, 14, Informacje dyrektora Departamentu II MSW (1968)

AIPN, 01224/375, Dokumenty dotyczące inwigilacji Wiesława Łuszczyny

AIPN, 01283/563, Dokumenty Departamentu IV MSW dotyczące wydarzeń marcowych (1968)

AIPN, 01283/564, Załączniki do Biuletynu Wewnętrznego MSW (1968), zestawienia komentarzy duchowieństwa na temat wydarzeń marcowych opracowane w Departamencie IV MSW (IV 1968)

AIPN, 01283/1028, Dokumenty Departamentu IV MSW dotyczące stowarzyszeń katolików świeckich, kardynała Stefana Wyszyńskiego, Jerzego Zawieyskiego, grekokatolików i ewangelików

AIPN, 01283/1390, Akta sprawy obiektowej krypt. „Zacisze” dotyczącej środowiska miesięcznika „Więź”

AIPN, 01288/23, Wykazy, zestawienia, notatki opracowane w Departamencie III MSW (1968), szyfrogramy otrzymane przez Departament III MSW z jednostek terenowych SB (IV 1968)

AIPN, 01288/24, Informacje, wykazy, zestawienia opracowane w Departamencie III MSW (1968–1969)

AIPN, 01288/26, Informacje, notatki, zestawienia opracowane w Departamencie III MSW (1968–1969)

AIPN, 00168/81, Teczka pracy TW ps. „Krzyżanowski”

AIPN, 00169/34, t. 1, Teczka pracy źródła ps. „J”

AIPN, 00170/65, t. 2, Teczka pracy TW ps. „Edward”

AIPN, 00170/286, t. 5, Dokumenty dotyczące Ryszarda Reiffa

AIPN, 00170/530, t. 1, Teczka pracy TW ps. „Wyrwicz”, „Czwórka”

AIPN, 00170/553, t. 1, Teczka pracy KO, KP, TW ps. „Woliński”

AIPN, 00170/646, t. 8, Teczka pracy TW ps. „X”

AIPN, 00170/911, t. 2, Teczka pracy TW ps. „Derby”

AIPN, 00231/231, t. 2, Dokumenty dotyczące inwigilacji Jana Frankowskiego

AIPN, 00249/59, t. 4, Teczka pracy TW ps. „Leon”

AIPN, 00249/115, t. 2, Teczka pracy TW ps. „Roman”

AIPN, 00249/146, t. 3, Teczka pracy TW ps. „7”

AIPN, 00249/648, Teczka personalna TW ps. „Marek”

AIPN, 002082/387, t. 3, Teczka pracy źródła ps. „K”, „KK”, „33”

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN	–	Archiwum Akt Nowych
AFP	–	Agence France Presse
AG	–	Aktiengesellschaft (spółka akcyjna)
AICA	–	Association Internationale des Critiques d'Art (Międzynarodowe Stowarzyszenie Krytyków Sztuki)
AIERiGŻ	–	Archiwum Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
AIPN	–	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
AK	–	Armia Krajowa
AKiW	–	Archiwum Spółdzielni Wydawniczo-Handlowej „Książka i Wiedza”
AL	–	Armia Ludowa
AM	–	Akademia Medyczna
ANP	–	Akademia Nauk Politycznych
ANSA	–	Agenzia Nazionale Stampa Associata
AP	–	Armia Polska
ASPW	–	Archiwum Szkoły Politechniki Warszawskiej
ASG	–	Akademia Sztabu Generalnego
ASGH	–	Archiwum Szkoły Głównej Handlowej
ASP	–	Akademia Sztuk Pięknych
ASW	–	Akademia Spraw Wewnętrznych
ATK	–	Akademia Teologii Katolickiej
AUW	–	Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego
AWF	–	Akademia Wychowania Fizycznego
AWP	–	Armia Wojska Polskiego
AWUM	–	Archiwum Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego
AZWM „Życie”	–	Akademicki Związek Walki Młodych „Życie”
BCh	–	Bataliony Chłopskie
BEA	–	British European Airways
BIP	–	Biuro Informacji i Propagandy
B/n	–	Brak nadawcy
BOR	–	Biuro Ochrony Rządu
BOS	–	Biuro Odbudowy Stolicy
BP	–	Bezpieczeństwo Publiczne
BP KC	–	Biuro Polityczne Komitetu Centralnego
BPRdsWEJ	–	Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Wykorzystania Energii Jądrowej
BRC	–	Biuro Rejestracji Cudzoziemców
BRH	–	Biuro Radcy Handlowego

BTZ	–	Biuro Turystyki Zagranicznej
BUiAD	–	Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów
BUTJ	–	Biuro Urządzeń Techniki Jądrowej
BUW	–	Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego
CAW	–	Centralne Archiwum Wojskowe
CBKP	–	Centralne Biuro Komunistów Polskich
CDT	–	Centralny Dom Towarowy
CDU	–	Christlich Demokratische Union Deutschlands (Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna)
ChRL	–	Chińska Republika Ludowa
ChNSP	–	Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Pracy
ChSS	–	Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne
CHZ	–	Centrala Handlu Zagranicznego
CK	–	Centralny Komitet
CKKP	–	Centralna Komisja Kontroli Partyjnej
CKPiW	–	Centrala Kolportażu Prasy i Wydawnictw
CKR	–	Centralna Komisja Rewizyjna
CKS PW	–	Centralny Klub Studentów Politechniki Warszawskiej
CKW	–	Centralny Komitet Wykonawczy
CKŻP	–	Centralny Komitet Żydów Polskich
CRS	–	Centrala Rolnicza Spółdzielni
CRZZ	–	Centralna Rada Związków Zawodowych
CSK	–	Centralne Stanowisko Kierowania
CSRS	–	Czechosłowacka Republika Socjalistyczna
CUG	–	Centralny Urząd Geologii
CUP	–	Centralny Urząd Planowania
CW	–	Centrum Wyszkożenia
CWCW	–	Centralny Wydział Cenzury Wojennej
CWKS	–	Centralny Wojskowy Klub Sportowy
CWP	–	Centrum Wyszkożenia Piechoty
CWU	–	Centrala Wytwórczo-Uslugowa
CZ	–	Centralny Zarząd
CZSP	–	Centralny Związek Spółdzielczości Pracy
CZMW „Siew”	–	Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew”
CZKPS	–	Centralna Żydowska Komisja Pomocy Społecznej
ČTK	–	Československá Tisková Kancelář (Czechosłowacka Agencja Prasowa)
DEC	–	Digital Equipment Corporation
DES PW	–	Dział Ewidencji Studentów Politechniki Warszawskiej
DKKP	–	Dzielnicowa Komisja Kontroli Partyjnej
DOKP	–	Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych
DOKPP	–	Departament Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa
DP	–	Dywizja Piechoty
DPanc.	–	Dywizja Pancerna
DRN	–	Dzielnicowa Rada Narodowa

DS	– Dom Studencki
DSA	– Departament Społeczno-Administracyjny
DSP	– Dom Słowa Polskiego
DSZ	– Delegatura Sił Zbrojnych
DTV	– Dziennik Telewizyjny
EHESS	– École des Hautes Études en Sciences Sociales (Wyższa Szkoła Nauk Społecznych)
EKG	– Europejska Komisja Gospodarcza
EOK	– karta ewidencji operacyjnej księdza
EP	– Ekonomia Produkcji
FAO	– Food and Agriculture Organization of the United Nations (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa)
FiS	– Finanse i Statystyka
FJN	– Front Jedności Narodu
FPK	– Francuska Partia Komunistyczna
FSO	– Fabryka Samochodów Osobowych
FTP	– Francs-Tireurs et Partisans Français (Wolni Strzelcy i Partyzanci Francuscy)
FTP-MOI	– Francs-Tireurs et Partisans – Main-d’Œuvre Immigrée (Wolni Strzelcy i Partyzanci – Imigrancka Siła Robocza)
GATT	– General Agreement on Tariffs and Trade (Układ Ogólny w sprawie Cel i Handlu)
GiK	– Geodezja i Kartografia
GKBZH	– Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich
GKBZHwP	– Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce
GKH	– Główna Kwatera Harcerstwa
GKKF	– Główny Komitet Kultury Fizycznej
GKKFiS	– Główny Komitet Kultury Fizycznej i Sportu
GKKFiT	– Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki
GKW	– Główny Komitet Wykonawczy
GL	– Gwardia Ludowa
GPK	– Graniczna Placówka Kontrolna
GTZ	– Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (Niemieckie Towarzystwo Współpracy Technicznej)
GUKPPiW	– Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
GZI	– Główny Zarząd Informacji
GZP	– Główny Zarząd Polityczny
GZPW	– Główny Zarząd Polityczno-Wychowawczy
HZ	– Handel Zagraniczny
IBJ	– Instytut Badań Jądrowych
IBL	– Instytut Badań Literackich
IF	– Instytut Fizyki
IFiS	– Instytut Filozofii i Socjologii
IH PAN	– Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk

IH UW	– Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego
IKKN	– Instytut Kształcenia Kadr Naukowych
IM	– Instytut Matematyczny
IMGW	– Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej
INP UW	– Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego
INP PAN	– Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk
INS	– Instytut Nauk Społecznych
IPN	– Instytut Pamięci Narodowej
IPPT	– Instytut Podstawowych Problemów Techniki
IPSiC	– Instytut Przemysłu Szkła i Ceramiki
IR	– Instytut Rusycystyki
ISP	– Instytut Studiów Politycznych
ITI	– International Trading and Investments
IW	– Instytut Wydawniczy
JW	– Jednostka Wojskowa
K MO	– Komenda Milicji Obywatelskiej
KBW	– Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego
KC	– Komitet Centralny
KD	– Komitet Dzielnicowy
KD MO	– Komenda Dzielnicowa Milicji Obywatelskiej
KDKK	– Kurs Doskonalenia Kadry Kierowniczej
KDL	– kraje demokracji ludowej
KdsBP	– Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
KdsRiTV	– Komitet do spraw Radia i Telewizji
KE	– kwestionariusz ewidencyjny
KEP	– Konferencja Episkopatu Polski
KERM	– Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów
KG	– Komenda Główna
KGB	– Komitet Gosudarstwiennoj Biezopasnosti (Komitet Bezpieczeństwa Państwowego)
KI	– kontakt informacyjny
KIK	– Klub Inteligencji Katolickiej
kk	– kodeks karny
kkWP	– kodeks karny Wojska Polskiego
KK	– kraje kapitalistyczne
KKA	– kolegium karno-administracyjne
KKK	– Klub Krzywego Koła
KKO	– Komunalna Kasa Oszczędności
KKP	– Krajowa Komisja Porozumiewawcza
KL	– Konzentrationslager (obóz koncentracyjny)
KM MO	– Komenda Miejska Milicji Obywatelskiej
KM PZPR	– Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
kn	– kandydat nauk
KN	– Konfederacja Narodu
KNPN	– Komisja Nadzorcza Państw Neutralnych

KO	– kontakt operacyjny
KO	– kontakt obywatelski
KOR	– Komitet Obrony Robotników
KP	– komunistyczna partia
KP	– kontakt poufny
KP MO	– Komenda Powiatowa Milicji Obywatelskiej
KP PZPR	– Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KPChD	– Klub Parlamentarny Chrześcijańskiej Demokracji
KPCz	– Komunistyczna Partia Czechosłowacji
KPD	– Kommunistische Partei Deutschlands (Komunistyczna Partia Niemiec)
KPP	– Komunistyczna Partia Polski
KPRP	– Komunistyczna Partia Robotnicza Polski
KPS	– Komunistyczna Partia Słowacji
KPZB	– Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi
KPZR	– Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
KPZU	– Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy
KRN	– Krajowa Rada Narodowa
KS	– kontakt służbowy
KS MO	– Komenda Stołeczna Milicji Obywatelskiej
KSR	– Konferencja Samorządu Robotniczego
KSS KOR	– Komitet Samoobrony Społecznej KOR
KTW	– kandydat na tajnego współpracownika
KU	– Komitet Uczelniany
KUL	– Katolicki Uniwersytet Lubelski
KW	– Komitet Warszawski
KW	– Komitet Wojewódzki
KW MK	– Komitet Wykonawczy Międzynarodówki Komunistycznej
KWK	– Kopalnia Węgla Kamiennego
KW MO	– Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KZ	– Komitet Zakładowy
KZMP	– Komunistyczny Związek Młodzieży Polski
KZMZB	– Komunistyczny Związek Młodzieży Zachodniej Białorusi
KZMZU	– Komunistyczny Związek Młodzieży Zachodniej Ukrainy
LK	– lokal kontaktowy
LO	– Liceum Ogólnokształcące
LSW	– Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza
MAEA	– Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej
MBiPMB	– Ministerstwo Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych
MBNP	– Matka Boska Nieustającej Pomocy
MBP	– Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MEiL	– Mechaniczny Energetyki i Lotnictwa
MFF	– Międzynarodowy Festiwal Filmowy
MGiE	– Ministerstwo Górnictwa i Energetyki
MHW	– Ministerstwo Handlu Wewnętrznego

MHZ	–	Ministerstwo Handlu Zagranicznego
MK	–	mieszkanie kontaktowe, mieszkanie konspiracyjne
MK	–	Międzynarodówka Komunistyczna
MKiS	–	Ministerstwo Kultury i Sztuki
mkk	–	mały kodeks karny
MKNiK	–	Międzynarodowa Komisja Nadzoru i Kontroli
MO	–	Milicja Obywatelska
MON	–	Ministerstwo Obrony Narodowej
MOPR	–	Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom
MP	–	Mechanika Precyzyjna
MPC	–	Ministerstwo Przemysłu Ciężkiego
MPCh	–	Ministerstwo Przemysłu Chemicznego
MPGK	–	Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej
MPiT	–	Ministerstwo Poczty i Telegrafów
MPK	–	Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne
MPO	–	Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania
MRN	–	Miejska Rada Narodowa
MSW	–	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSZ	–	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MTS	–	Maszyno-Traktornaja Stacja (Stacja Maszynowo-Traktorowa)
MUBP	–	Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
MW	–	Marynarka Wojenna
MW	–	Młodzież Wszechpolska
MZK	–	Miejskie Zakłady Komunikacyjne
NBP	–	Narodowy Bank Polski
NIK	–	Najwyższa Izba Kontroli
NK	–	Naczelny Komitet
NKW	–	Naczelny Komitet Wykonawczy
NKWD	–	Narodnyj Komissariat Wnutriennych Diel (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych)
NMP	–	Najświętsza Maria Panna
NOT	–	Naczelna Organizacja Techniczna
NOW	–	Narodowa Organizacja Wojskowa
NPW	–	Naczelna Prokuratura Wojskowa
NRD	–	Niemiecka Republika Demokratyczna
NRF	–	Niemiecka Republika Federalna
NSD	–	Niższe Seminarium Duchowne
NSW	–	Najwyższy Sąd Wojskowy
NSZZ		
„Solidarność”	–	Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”
NYT	–	New York Times
NZK	–	Naczelny Zarząd Kinematografii
OBOP	–	Ośrodek Badania Opinii Publicznej
ODiSS	–	Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych
OELiDO	–	Oddział Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych

Oflag	– Offizierslager für kriegsgefangene Offiziere (obóz jeniecki dla oficerów)
OK	– Okręgowy Komitet
OK FJN	– Ogólnopolski Komitet Frontu Jedności Narodu
OKZZ	– Okręgowa Komisja Związków Zawodowych
OM TUR	– Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego
OMS „Życie”	– Organizacja Młodzieży Socjalistycznej „Życie”
ONR	– Obóz Narodowo-Radykalny
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
OOP	– Oddziałowa Organizacja Partyjna
OPL	– obrona przeciwlotnicza
OPW	– Obóz Polski Walczącej
ORMO	– Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej
ORP	– Okręt Rzeczypospolitej Polskiej
ORT	– Towarzystwo Szerzenia Pracy Zawodowej i Rolnej wśród Żydów „ORT”
OW	– Oddział Warszawski
OW PPS	– Oddziały Wojskowe Powstańczego Pogotowia Socjalistów
OZI	– osobowe źródło informacji
OZN	– Obóz Zjednoczenia Narodowego
PA	– Polska Agencja
pac	– pułk artylerii ciężkiej
pał	– pułk artylerii lekkiej
PAL	– Polska Armia Ludowa
PAM	– Pomorska Akademia Medyczna
PAN	– Polska Akademia Nauk
PAP	– Polska Agencja Prasowa
PASOK	– Panelinio Sosialistiko Kinima (Panhelleński Ruch Socjalistyczny)
PAT	– Polska Agencja Telegraficzna
PAU	– Polska Akademia Umiejętności
PBP	– Polskie Biuro Podróży
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
PDS	– Polskie Drużyny Strzeleckie
PG	– Politechnika Gdańska
PHZ	– Przedsiębiorstwo Handlu Zagranicznego
PIHZ	– Polska Izba Handlu Zagranicznego
PIS	– Polski Instytut Socjologiczny
PISM	– Polski Instytut Spraw Międzynarodowych
PIW	– Państwowy Instytut Wydawniczy
PKN	– Polski Komitet Normalizacyjny
PKO	– Powszechna Kasa Oszczędności
PKOI	– Polski Komitet Olimpijski
PKP	– Polskie Koleje Państwowe
PKPG	– Państwowa Komisja Planowania Gospodarczego
PKS	– Państwowa Komunikacja Samochodowa

PKWN	–	Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
PKZ	–	Pracownie Konserwacji Zabytków
PLO	–	Polskie Linie Oceaniczne
PMNR	–	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej
PO	–	Platforma Obywatelska
POCW	–	Powiatowy Oddział Cenzury Wojennej
POM	–	Państwowy Ośrodek Maszynowy
POP	–	Podstawowa Organizacja Partyjna
POW	–	Polska Organizacja Wojskowa
pp	–	pułk piechoty
PP	–	podsluch pokojowy
PPFP	–	Przedsiębiorstwo Państwowe Film Polski
PPIS	–	Państwowe Przedsiębiorstwo Imprez Sportowych
PPN	–	Polskie Porozumienie Niepodległościowe
PPR	–	Polska Partia Robotnicza
PPRN	–	Prezydium Powiatowej Rady Narodowej
PPS	–	Polska Partia Socjalistyczna
PPS-WRN	–	Polska Partia Socjalistyczna – Wolność, Równość, Niepodległość
PR	–	Polskie Radio
PRiTV	–	Polskie Radio i Telewizja
PRL	–	Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRON	–	Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego
PRW NiD	–	Polski Ruch Wolnościowy Niepodległość i Demokracja
PSChD	–	Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji
PSL	–	Polskie Stronnictwo Ludowe
PSS	–	Powszechna Spółdzielnia Spożywców
PSZ	–	Polskie Siły Zbrojne
PŚI	–	Politechnika Śląska
PTA	–	Polskie Towarzystwo Astronautyczne
PTChem	–	Polskie Towarzystwo Chemiczne
PTE	–	Polskie Towarzystwo Ekonomiczne
PTF	–	Polskie Towarzystwo Filozoficzne
PTF	–	Polskie Towarzystwo Fizyczne
PTH	–	Polskie Towarzystwo Historyczne
PTHZ	–	Polskie Towarzystwo Handlu Zagranicznego
PTM	–	Polskie Towarzystwo Matematyczne
PTS	–	Polskie Towarzystwo Socjologiczne
PTTK	–	Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PUBP	–	Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PUPiK	–	Przedsiębiorstwo Upowszechniania Prasy i Książki
PUR	–	Państwowy Urząd Repatriacyjny
PW	–	Politechnika Warszawska
PWN	–	Państwowe Wydawnictwo Naukowe
PWPW	–	Państwowa Wytwórnia Papierów Wartościowych
PWT	–	Papieski Wydział Teologiczny

PWr	– Politechnika Wroclawska
PWRN	– Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
PWSA	– Państwowa Wyższa Szkoła Aktorska
PWSF	– Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa
PWSFTViT	– Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna
PWSM	– Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna
PWSP	– Państwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna
PWST	– Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna
PWSTiF	– Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna i Filmowa
PZITB	– Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa
PZKS	– Polski Związek Katolicko-Społeczny
PZLA	– Polski Związek Lekkiej Atletyki
PZO	– Polskie Zakłady Optyczne
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
PZWS	– Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych
PZZ	– Polski Związek Zachodni
RBP	– Resort Bezpieczeństwa Publicznego
RFN	– Republika Federalna Niemiec
RGO	– Rada Główna Opiekuńcza
RiTV	– Radio i Telewizja
RKS	– Robotniczy Klub Sportowy
RN	– Rada Naczelna
RN	– Rada Narodowa
RNP	– Ruch Narodowo-Państwowy
RNR	– Ruch Narodowo-Radykalny
RO	– Rada Okręgowa
RO	– rozpracowanie operacyjne
ROAK	– Ruch Oporu Armii Krajowej
ROPCiO	– Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela
RP	– Rzeczpospolita Polska
RPK	– Rumuńska Partia Komunistyczna
RPPS	– Robotnicza Partia Polskich Socjalistów
RPR	– Rumuńska Partia Robotnicza
RSW	– Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza
RTPD	– Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci
RU	– Rada Uczelniana
RWE	– Radio Wolna Europa
RWPG	– Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej
RZNMS	– Rewolucyjny Związek Niezamożnej Młodzieży Szkolnej
SA	– Spółka Akcyjna
SARP	– Stowarzyszenie Architektów Polskich
SAS	– sprawa agenturalnego sprawdzenia
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
SD	– Seminarium Duchowne

SDP	– Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich
SDPL	– Socjaldemokracja Polska
SdRP	– Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej
SDRP	– Stowarzyszenie Dziennikarzy Rzeczypospolitej Polskiej
SEP	– Stowarzyszenie Elektryków Polskich
SEO	– sprawa ewidencyjno-obszaryjny
SFP	– Stowarzyszenie Filmowców Polskich
SG	– Sztab Generalny
SGGW	– Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
SGH	– Szkoła Główna Handlowa
SGO	– Samodzielna Grupa Operacyjna
SGPiS	– Szkoła Główna Planowania i Statystyki
SGSZ	– Szkoła Główna Służby Zagranicznej
SL	– Stronnictwo Ludowe
SLD	– Sojusz Lewicy Demokratycznej
SMP	– Stowarzyszenie Marynistów Polskich
SMW	– segregator materiałów wstępnych
SN	– Stronnictwo Narodowe
SO	– sprawa operacyjna
SOD	– Studencki Ośrodek Dyskusyjny
SOO	– sprawa operacyjnej obserwacji
SOR	– sprawa operacyjnego rozpracowania
SOS	– sprawa operacyjnego sprawdzenia
SPAM	– Stowarzyszenie Polskich Artystów Muzyków
SPATiF	– Stowarzyszenie Polskich Artystów Teatru i Filmu
SPP	– Stowarzyszenie Pisarzy Polskich
SR	– Studenckie Radio
SRR	– Socjalistyczna Republika Radziecka
SSK	– Specjalny Sąd Karny
Stalag	– Stammlager für kriegsgefangene Mannschaften und Unteroffiziere (obóz jeniecki dla szeregowców i podoficerów)
STOCER	– Stołeczne Centrum Rehabilitacji
SUSW	– Stołeczny Urząd Spraw Wewnętrznych
SW	– Spółdzielnia Wydawnicza
SW	– Straż Więzienna
SWPS	– Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej
SYSKIN	– System Kartotek Informacyjnych
SZP	– Służba Zwycięstwu Polski
SZSP	– Socjalistyczny Związek Studentów Polskich
TKN	– Towarzystwo Kursów Naukowych
TKKŚ	– Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej
TNOiK	– Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania
TNW	– Towarzystwo Naukowe Warszawskie
TON	– Tajna Organizacja Nauczycielska
TPD	– Towarzystwo Przyjaciół Dzieci

TPPR	– Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
TRJN	– Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej
TSKŻ	– Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce
TUR	– Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego
TV	– Telewizja
TVP	– Telewizja Polska
TW	– tajny współpracownik
TWP	– Towarzystwo Wiedzy Powszechnej
TWWP	– Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej
UAM	– Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
UB	– Urząd Bezpieczeństwa
UBK	– Uderzeniowe Bataliony Kadrowe
UBP	– Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
UChS	– Unia Chrześcijańsko-Społeczna
UD	– Unia Demokratyczna
UdsBP	– Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
UJ	– Uniwersytet Jagielloński
UJK	– Uniwersytet Jana Kazimierza
UKSW	– Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
UŁ	– Uniwersytet Łódzki
UMCS	– Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
UMK	– Uniwersytet Mikołaja Kopernika
UNESCO	– United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation
UOP	– Urząd Ochrony Państwa
UP	– Uniwersytet Poznański
URM	– Urząd Rady Ministrów
USA	– United States of America
USB	– Uniwersytet Stefana Batorego
USRR	– Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka
UŚl	– Uniwersytet Śląski
UW	– Unia Wolności
UW	– Uniwersytet Warszawski
UWr	– Uniwersytet Wrocławski
WARNiS	– Warszawski Aktyw Robotników, Naukowców i Studentów
WAT	– Wojskowa Akademia Techniczna
WBDO	– Wojewódzkie Biuro Dowodów Osobistych
WBELiDO	– Wojewódzkie Biuro Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych
WBNZ	– Wydział Biologii i Nauk o Ziemi
WBW	– Wojska Bezpieczeństwa Wewnętrznego
WCW	– Wydział Cenzury Wojennej
WDH	– Warszawska Drużyna Harcerska
WDNP	– Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych
WEP	– Wielka encyklopedia powszechna
WF	– Wytwórnia Filmowa
WF	– wychowanie fizyczne

WFD	– Wytwórnia Filmów Dokumentalnych
WFiI	– Wydział Filologiczny
WFiS	– Wydział Finansów i Statystyki
WFO	– Wydział Filologii Obcych
WFS	– Wydział Filozofii i Socjologii
WH	– Wydział Historyczny
WHZ	– Wydział Handlu Zagranicznego
WIH	– Wojskowy Instytut Historyczny
WiN	– Wolność i Niezawisłość
WK	– Wojewódzki Komitet
WKKP	– Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej
WKP(b)	– Wsiechsojuznaja Kommunističeskaja Partia (bolszewikow) (Wszeczwiązkowa Partia Komunistyczna bolszewików)
WKŻ	– Wojewódzki Komitet Żydowski
WKŻP	– Wojewódzki Komitet Żydów Polskich
WMEiL	– Wydział Mechaniczny Energetyki i Lotnictwa
WMiF	– Wydział Matematyki i Fizyki
WMiM	– Wydział Matematyki i Mechaniki
WMP	– Wydział Matematyczno-Przyrodniczy
WNf	– Wydział Neofilologii
WNP	– Wydział Nauk Przyrodniczych
WOCW	– Wojewódzki Oddział Cenzury Wojennej
WOKPP	– Wydział Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa
WOP	– Wojska Ochrony Pogranicza
WOW	– Warszawski Okręg Wojskowy
WP	– Wojsko Polskie
WP	– Wydział Prawa
WPA	– Wydział Prawa i Administracji
WPd	– Wydział Pedagogiczny
WRN	– Wojewódzka Rada Narodowa
WRZZ	– Wojewódzka Rada Związków Zawodowych
WSD	– Wyższe Seminarium Duchowne
WSE	– Wyższa Szkoła Ekonomiczna
WSH	– Wyższa Szkoła Handlowa
WSHM	– Wyższa Szkoła Handlu Morskiego
WSJO	– Wyższe Studium Języków Obcych
WSK	– Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego
WSM	– Warszawska Spółdzielnia Mieszkaniowa
WSO	– Wyższa Szkoła Oficerska
WSOP	– Wyższa Szkoła Oficerów Politycznych
WSNS	– Wyższa Szkoła Nauk Społecznych
WSP	– Wyższa Szkoła Pedagogiczna
WSR	– Wojskowy Sąd Rejonowy
WSRP	– Wyższa Szkoła Rolniczo-Pedagogiczna
WSW	– Wojskowa Służba Wewnętrzna

WSWF	– Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego
WT	– Wydział Teologii
WUBP	– Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUdsBP	– Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
WUKPPiW	– Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk
WUML	– Wieczorowy Uniwersytet Marksizmu-Leninizmu
WUSW	– Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WWCW	– Wojewódzki Wydział Cenzury Wojennej
WWP	– Wolna Wszechnica Polska
WZBUP	– Warszawskie Zakłady Budowy Urządzeń Przemysłowych
WZM	– Warszawskie Zakłady Mechaniczne
ZAiKS	– Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych
ZAMP	– Związek Akademickiej Młodzieży Polskiej
ZASP	– Związek Artystów Scen Polskich
ZB	– Zjednoczenie Budownictwa
ZBoWiD	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZG	– Zarząd Główny
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego
ZKRG	– Zarząd Kontroli Ruchu Granicznego
ZLP	– Związek Literatów Polskich
ZM	– Zakłady Mechaniczne
ZMK	– Związek Młodzieży Komunistycznej w Polsce
ZMM	– Zakłady Materiałów Magnetycznych
ZMN	– Związek Młodych Narodowców
ZMP	– Związek Młodzieży Polskiej
ZMS	– Związek Młodzieży Socjalistycznej
ZMS	– Związek Młodzieży Szkolnej
ZMW	– Związek Młodzieży Wiejskiej
ZMW RP	
„Wici”	– Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”
ZNMS	– Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej
ZNP	– Związek Nauczycielstwa Polskiego
ZOMO	– Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej
ZPEiT	– Zjednoczenie Przemysłu Elektronicznego i Teletechnicznego
ZPMD	– Związek Polskiej Młodzieży Demokratycznej
ZPP	– Związek Patriotów Polskich
ZPPnO	– Związek Pisarzy Polskich na Obczyźnie
ZPR	– Zakłady Podzespołów Radiowych
ZPW	– Zarząd Polityczno-Wychowawczy
ZRA	– Zjednoczona Republika Arabska
ZSA	– Zawodowe Studium Administracji
ZSL	– Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSP	– Zrzeszenie Studentów Polskich
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZSZ	– Zasadnicza Szkoła Zawodowa

ZU	– Zarząd Uczelniany
ZURT	– Zakład Usług Radiotechnicznych i Telewizyjnych
ZUS	– Zakład Ubezpieczeń Społecznych
ZW	– Zarząd Wojewódzki
ZWC	– Związek Walki Czynnej
ZWLE	– Zakłady Wytwórcze Lamp Elektrycznych
ZWM	– Związek Walki Młodych
ZWUT	– Zakłady Wytwórcze Urządzeń Telefonicznych
ZWZ	– Związek Walki Zbrojnej
ZZ	– Związek Zawodowy
ZZD RP	– Związek Zawodowy Dziennikarzy Rzeczypospolitej Polskiej
ZZG	– Zjednoczone Zespoły Gospodarcze
ZZLP	– Związek Zawodowy Literatów Polskich
ZZRF	– Zjednoczone Zespoły Realizatorów Filmowych
ŻIH	– Żydowski Instytut Historyczny
ŻOB	– Żydowska Organizacja Bojowa
ŻSS	– Żydowska Samopomoc Społeczna
ŻZW	– Żydowski Związek Wojskowy

INDEKS

- „7”, TW 101, 760
„29”, OZI 635
„33”, OZI XXIV, 620, 628, 760
„42”, KS/KP 138
„111”, TW 21–22, 59–60
- A. 712
A. 713
Ablewicz Jerzy Karol **338**, 389, 397
Abramczyk 405
Abramczyk Kazimierz 190, 225
Abramow Jarosław zob. Abramow-Newerly Jarosław
Abramow-Newerly Jarosław 425
Abramowicz 413
Abramowicz-Wolska 104
Achmatowicz Aleksander 108
Adamowicz Leonard 356, 358
Adrjański Zbigniew 318
„Agitator”, KE 507
Ajzen Jacek zob. Andrzejewski Jacek
Ajzen Leon zob. Andrzejewski Leon
Ajzen-Andrzejewski Leon zob. Andrzejewski Leon
Ajzenberg 487
„Akacja”, SOR 358
„Akcelerator”, TW 23
Akerman Karol **147**, 248, 545
„Albatros”, OZI 635
„Albin” 730
Albrecht Jerzy 431, 500, 752, 756–757
„Alec” 23
Aleksandrow Włodzimierz zob. Zawadzki Włodzimierz
Aleksanderek 144
„Allan”, OZI 279
Alster Antoni 301
Alster Karol **301**
Alster Marian 271, 561, 564, 606
Alster Szymon 131
„Ambasada”, LK 14, 725
Amielis Walery 245
Ampler Klaus 669, 671
„Anatol”, TW 716
Anders Władysław 65
Andrycz Nina 615
Andrzejewska-Żywulska Krystyna zob. Żywulska Krystyna
Andrzejewski Jacek 563
Andrzejewski Jerzy 58, 119, 425, 620, 623, 627, 707, 749
Andrzejewski Leon 426, 563
Andrzejewski Tadeusz 577
„Anna”, TW XXIV, 30, 33
„Anna”, TW 27–28, 30
„Antoni Stanisławski”, KI/KO 67
Antosiewicz Stefan **226**
Apel Bernardo 487–488
Apel Kazimierz 644
Appelbaum 488
„Aram”, KP XXIV, 211–212, 307–308, 356
Aranowski Andrzej 74
„Ariusz”, KE 273
Arnsztajn Janina zob. Titkow Janina
„Artur”, OZI 730
„Asceta”, SOS 87
Asfal Eugeniusz XXVIII, 287–288
Assorodobraj Nina zob. Assorodobraj-Kuła Nina

- Assorodobraj-Kula Nina 18, 24, 63, 162, 725, 747
 „Aszkazy” zob. Smolar Grzegorz
 Asztemborski Edmund 167
 „Atom” 149
 Auderska Halina 349, 475
 Auerbach Jerzy Emilian 70, 99, 255
 Auleytner Waław Michał 27–28, 236, 653
 „Aza”, SOR/KE 11
- B. 713
 B.H. 152
 B.I. 152
 B.J. 153
 B.S. 153
 „BT”, KP 441
 B. Janina 461–462
 B. Konstanty 573
 B. Maria 152
 Babinicz 626
 Babinicz Helena 625
 Babinicz Waldemar 625–626
 Baczewski Aleksander XXVIII, 91, 93, 151, 154
 Baczko Bronisław 24, 63, 113, 119, 125, 131, 165, 227, 311, 562, 748
 Bafia Jerzy 509
 Bagiński Witold XXIX
 Baharas 599
 Bakinowski Stefan 187, 433
 Bakst Irena 456
 Bakst Ryszard 166
 Bała Elżbieta 421
 Bał 262
 Bałicka Helena zob. Bałicka-Kozłowska Helena Jadwiga
 Bałicka Jadwiga 136
 Bałicki Zygmunt 136
 Bałicka-Kozłowska Helena Jadwiga 136, 245
 „Bałtyk”, SOS 303
 Bałucki Michał 215
 Banaszekiewicz 644
 Banaś C. 441
- Banaś Józef 483–484
 Barac Włodzimierz 119, 542
 Baraniak Antoni 336–337
 Barański 617
 „Barbara” 706
 Barciński 587
 Barda Franciszek 397
 Bardecki Andrzej 653
 Barecki Józef 744
 Bareła Stefan 172, 643
 Barski Józef zob. Gitler-Barski Józef
 Bartkiewicz Adam Roman 398
 Bartnik-Bijak Maria 318
 Bartosiewicz 403
 Bartosik J. 312
 Bartoszewski Władysław 29, 363
 Bat Jakub 473
 Baumac Mieczysław 115
 Baumac Mojżesz zob. Baumac Mieczysław
 Bauman 120
 Bauman Zygmunt 4, 6, 14, 18, 20, 63, 80, 84, 114, 124–125, 132, 165, 228, 310–311, 518, 555, 689–690, 699, 746
 Baumgarten Gert Friedrich 445
 Baumkoler Beila 483–484
 Baumritter Bohdan 589, 603
 Baumritter Jerzy 131, 163, 214, 589
 Bazan Jan 385
 Bąkowski Paweł 304
 Bednarczyk 122
 Bednarczyk 190
 Bednarczyk, ks. 408
 Bednarczyk Jerzy 597
 Bednarczyk Tadeusz 441
 Bednorz Herbert 32, 414
 Behner 192
 Bekier Aleksander 243, 360
 Bekier Elżbieta 132, 284–285, 360
 Bekier Stefan 132, 162, 205–208, 240–241, 243, 360
 Bekier-Mackiewicz Sylwia Anna 132, 162
 Belos 599
 Ben Gurion Dawid 712
 Ber 398
 Berendt Grzegorz 229

Berengaut Julian 505
 Berengout zob. Berengaut Julian
 Berger 77
 Berger 487
 Berger Ajzel 578
 Beria Ławrientij Pawłowicz 702
 Berkowicz 495
 Berlik Florian **412**
 Berlis Ilia 132
 Berman Jakub 25, 80, 217, 221, 227, 317, 516, 545
 Berman Leon 216
 Bernard 616
 Beynar Leon Lech zob. Jasienica Paweł
 Bialer Seweryn 220
 Białas 97, 538
 Białobłocki 73
 Białokozowicz 281
 Białostocki 185
 „Biały” zob. Frey-Bielecki Jan
 Bibrowscy 497–498
 Bibrowska 497–498
 Bibrowska Hanna 498
 Bibrowski Mieczysław 497–498, 746
 Bibrowski Władysław 758
 Biden 220
 Bielański Adam 735
 Bielawski Mirosław **455**, 587, 644
 Bielawski Waław 619
 Bielecki 413
 Bielecki Zygmunt 316, 377, 663, 744
 Bielicki 410
 Bielicki Marian 377, 663
 Bielski 253
 Bielski Leon 324–325, 364, 613, 640
 Bienkowska Flora 672
 Biernacki Edward 441
 Biernaś Andrzej 294
 Bijak 644
 Bijak Feliks **406**
 Bijak Jan 316–319
 Billig Wilhelm 21–22, 60, 70, 99–100, 132, 148, 201, 216, 248, 255, 261, 325–326, 343, 469, 692, 752–754, 756–757
 Bilski Mieczysław 79
 Binkiewicz Franciszek 96
 „Biochemik”, KE 147
 Birnbaum 160
 Bitner Waław 641
 Bitter Jerzy 301
 Blass Bronisław 77, 132
 „Bliźni”, OZI 730
 Blumsztajn Stefan 301
 Błaszczuk 46, 48
 Bławdzin Andrzej 669
 Błoński 38
 Bobrow Fania **474**
 Bobrow Julian XXV, **474**, 699, 709–710
 Bobrow Majer-Ber zob. Bobrow Marian
 Bobrow Marian **710**
 Bobrow Żenia zob. Rozenszejn Żenia
 Bobrownicka Jadwiga 608
 Bobrowski Czesław 6, 70, 166, 239, 243, 747
 Bobruk Albin 83
 Bocheński Aleksander 554
 Bocheński Jacek 425–426, 748
 Boczar Kazimierz Adam **239**–240, 243
 Boczek Eugeniusz 318
 Bodzianowski 330
 Bogalecki Józef **404**
 Bogdański 35
 Bogucka Teresa Kinga 14, 607
 Bogusławski 157–158, 550
 Bogusławski Andrzej **177**
 Bogusławski Jan Andrzej **111**
 Bogusz 216
 Bogusz Irena 561
 Boguszewska 229
 Bojanowski Marek 552–553
 Bolesta Andrzej 506
 Bońkowski Stanisław **408**
 Borejsza Jerzy Wojciech **107**, 166
 Borenszejn Elżbieta zob. Bekier Elżbieta
 Borkiewicz zob. Borkowicz Leonard
 Borkowicz Leonard **108**, 217
 Borkowska Hanna zob. Borkowska Anna
 Wiesława
 Borkowska Anna Wiesława 211, 308

Borkowski zob. Borkowicz Leonard
 Boroda Józef 143
 Borowiczowa Janina 222
 Borowik 422
 Borowiki zob. Borowski Marek
 Borowski 47
 Borowski Marek XXIX, 205, 239–241, 244
 Bors Irena 359
 Borsztajn 144
 Boruta-Spiechowicz Mieczysław **530**
 Boryczko Adam 33
 Borzobohaty Wojciech **144**
 Bosiakowski Zygmunt 206, 208–209
 Boss Krzysztof 197
 Bossak Jerzy 369, 375, 614
 Brafman 185, 282
 Brafman Marek Henryk **148**
 Brainard Alfred 444, 632, 756
 Brajtling 617
 Brandstaetter Roman 575
 Brandwajn Rachmiel **532**
 Brandys Kazimierz 620, 673, 748
 Brandys Marian 748
 Bratny Roman 530, 746
 Braude Teresa **200**
 Braudel Ferdynand 747
 Braun Andrzej 163, 620, 748–749
 Brauner 104
 Brauner Artur **120**
 Brener Jadwiga **282**, 486, 542
 Brener Liber **282**
 Brenerowie 282
 Brenner Jonasz zob. Winnicki Jerzy
 Breźniew Leonid 530
 Bristiger zob. Brystiger Julia
 Broda Józef zob. Boroda Józef
 Brodniewicz 78
 Brodzki 35
 Brodzki Jan zob. Brodzki Stanisław
 Brodzki Stanisław 261, 318
 Brojde Anna **709**
 Brojde Piotr **709**–710
 Brojdes Michał **72**, 530–531, 598, 651, 710
 Bromberg Adam 467, 542, 636, 707
 Broniewski Władysław 316
 Bronisława NN 553
 Bronsztejn Szyja 295
 Brook 263–264
 Brus Włodzimierz 6, 18, 24, 103–104, 114, 119, 125, 132, 162, 217, 228, 310, 311, 467, 518, 550–551, 555, 586, 635, 641, 746, 748, 758
 Brycht Andrzej 628
 Brystiger Julia **369**
 Brzezińska Janina 510
 Brzeziński Marek Władysław 510
 Brzeziński Kazimierz 510
 Brzoza Anatol **380**
 Brzozowska Irena 301
 Buchała Rudolf **32**, 433, 452, 655
 Bucharin Nikołaj Iwanowicz 74
 Buchbinder 185
 Buczkówna-Jastrunowa Mieczysława 119
 Buczyński 727
 Budzyński 256
 Bugalska Irena 421
 Bugalska Romualda 421
 Bukowski 453
 Bukowski Jerzy 176
 Buraczewski Antoni 553
 Bulierz Artur 132
 Buras Bronisław 582
 Burgin Julian zob. Burgin Juliusz
 Burgin Juliusz 24
 Burlikowska Krystyna 166
 Bursztyn Bolesław **301**
 Bursztyn Ignacy 146
 Butowski Waław 406
 „Bystry” zob. Iwański Henryk
 Bystrzycka Zofia 650
 C. Stanisław 480
 Caban Józef 463
 Calkoen Albrecht Fredrik **439**
 Caloutsis Georges **263**, 439, 756
 Całko Franciszek **191**–192
 Carr Jadwiga zob. Nurkiewicz Jadwiga
 Castro Fidel 34

Celiński Andrzej **359**
 Celiński Józef 359
 Celler Karol Marian zob. Wajda Karol
 Marian
 Centkiewicz Czesław 181, 196
 „Cenzor” 375
 Cesarski Jerzy 228
 „Cezary” 33
 Chaberski 274
 Chajn Leon 665
 Chałasiński Józef 157
 Chamiec zob. Chamski Hieronim
 Chamski Hieronim **408**
 Chanachowicz Jan zob. Chanachowicz
 Stefan
 Chanachowicz Stefan **132**, 160
 Chanochowicz Stefan zob. Chanachowicz
 Stefan
 Chelchowski Bogusław 469
 Chigryn Michał XXIX, **542**
 Chmielewski Stanisław Jerzy **376**
 Chmielewski Zenon 65–**66**, 110, 346, 368,
 450, 575
 Chojnacki Bonawentura Marian 726
 Chojnowski Andrzej XXVII, XXIX
 Cholewa Lucyna zob. Pietrzak Lucyna
 Cholewa Waław 478
 Chomętowski Józef 202–203
 Chorecki zob. Horecki
 Choromański Zygmunt 10, 336–337, 433
 Chrzanowski Feliks 330–331
 Chułerańska Halina 477
 Chułerański Jan 477
 Chułerański Wiesław **211**, 307–308, 361,
 477–478
 „Chwast”, SOR 507
 Chwoles Rafał 88
 Ciastoń Władysław 398, 407
 Ciesielska Leontyna 478
 Cios 224
 Ciszek Aleksander Ludomir **22–23**, 60
 Ciszek Maria **23**
 Ciszewska Weronika 359
 Ciupak Edward **725**
 Cohn Ludwik 144
 Coll 31
 Colombo Giovanni 310
 „Conrad” zob. Meller Adam
 „Cukiernik”, SO 726
 Cukiersztajn 255
 Cwi Teresa zob. Braude Teresa
 Cybulski Salomon 487–490
 Cygan 644
 Cygler Hendel zob. Łaski Kazimierz
 Cygnat 330
 Cyrankiewicz Józef XXIII, 30, 44, 215,
 251, 265–267, 289, 291, 310, 312, 346,
 382, 416, 427, 521, 592, 675, 691
 „Cyrkuł” 23
 Cywiński 500
 Cywiński F. 641
 Czacki Ryszard 538
 Czajka-Stachowicz Izabela 495
 Czajkowska 145
 Czajkowska-Bafia Stanisława **509**
 Czajkowski Leon zob. Czajkowski-Kagan
 Leon
 Czajkowski-Kagan Leon **87**
 Czaplński Bernard **268**
 Czarnecka 143
 Czarnocha Bronisław 473
 „Czarodziej” 675
 Czechowski Bogusław 79
 Czerkas-Kmita Maria Jolanta **163**
 Czermak Szymon **544**
 Czerniakowska Maria Celina **132**
 Czerniakowski Maciej **132–133**
 Czerniakowski Zygmunt **133**
 Czerski Zbigniew 703
 Czertowicz Mirosław **348**
 Czeszko Bohdan 83
 Cześnin Stanisław **703**
 Czubak Jerzy 691–**692**
 Czubak Marian **601**, 605, 631
 Czyżewska Janina zob. Żmuda Janina
 „Czwórka”, TW 343, 760
 Ćirlić Danuta 427
 Ćwiek 22
 Ćwirko-Godycki Jerzy 162

- Černík Oldřich **45**
- „DM-586”, KS 227
- „Daga”, KE 271
- Dagan Avigdor 662
- Dajan Mosze 215, 404
- Dajczgewand Józef 6, 14, 162, 244, 384, 495, 701
- „Dan”, KE 744
- „Daniel”, KP 744
- Danielak Antoni 510
- Danielak Józef 510
- Daniłowicz Agnieszka zob. Daniłowicz-Grudzińska Agnieszka
- Daniłowicz Jaga zob. Daniłowicz-Grudzińska Agnieszka
- Daniłowicz Melania Elżbieta 376
- Daniłowicz Tadeusz **271**, 376
- Daniłowicz-Grudzińska Agnieszka **270**–271, 376, 561, 564, 606, 758
- Daniszewski Tadeusz **379**–380, 556
- Danysz Marian Kazimierz **248**
- Daoudal André 122
- Daszewska Anna 358
- Daszkiewicz Henryk 240–241, 243, 270–271, 561, 564, 758
- Datner Szymon **185**
- Dąbkowski 404
- Dąbrowska Zofia Maria zob. Zinserling Zofia Maria
- Dąbrowska-Godlewska Beata Zofia 573
- Dąbrowski 354
- Dąbrowski Bronisław 10, 234–235, 336–337, 433, 592, 644, 651
- Dąbrowski Eugeniusz **461**, 472
- Dąbrowski Leszek 644
- Dąbrowski Franciszek XXVIII–XXIX, 14
- Dąbrowski Marian 211–212, 307
- Dąbrowski Tomasz Leon **358**
- Dąbrowski Waław, mjr 352–**353**
- Dąbrowski Waław 358
- Dejmek Kazimierz XXVII, 215, 314, 329, 373–374, 620, 651, 717–719, 734
- De Lacoste Bouillane 56, 265
- „Demagog”, TW 730
- „Demagog”, KE 730
- Dembek Roman Włodzimierz **206**, 241, 244
- „Derby”, TW XXIV, 272, 528, 570, 760
- Dębska Agnieszka XXVII
- Dębski 256
- Diatłowicka Hanna 133
- Diatłowicki Jerzy 14
- „Dionizos”, TW XXIV, 584–585
- Dłuska Małgorzata 59
- Dłużniewska Zofia 358
- Dmoch Andrzej 133
- Dmowski Lucjan 317–319
- Dobosiewicz Włodzimierz 205–**206**, 241
- Dobrowolski Julian zob. Dobrowolski Juliusz Zygmunt
- Dobrowolski Juliusz Zygmunt **145**, 149, 190, 248, 546
- Dobrowolski Stanisław Ryszard 83, 85, 673
- Dobrzyński Roman 312
- Dobrzyński Tadeusz 312
- Dodziuk Bernard 23
- Dojczgewand zob. Dajczgewand Józef
- Dolegwich Izajasz zob. Dolengewich Izajasz
- Dolengewich Izajasz 487–489
- Doleżał Josef 581
- Dolingewich Izajasz zob. Dolengewich Izajasz
- Domanowski Jerzy **418**
- Domb Lejba zob. Domb Leopold
- Domb Leopold 184–185, 282–283, 345, 446, 484, 516, 709
- „dr Kowalski” 693
- Drozdek Zygmunt **11**, 187, 235, 433, 453, 654–655 OK
- Drucka Nadzieja 425
- „Drukarz”, MK 157, 550
- Drukier Abe zob. Drukier Adam
- Drukier Adam **301**–302
- Drukier Andrzej Kamil **563**
- Drukier Helena **563**
- Drukier Wiktor **563**
- Drukierowie 563

- Druska Halina 301
 „Druzgot”, SOO 263
 Drypa Stanisław **391**
 Dubczek Aleksander 45, 154, 218, 350–
 –351, 629, 644
 Dubicki Leon **198**
 Dubrowski Marcos 484
 Duczko Stefania **223**, 455
 Duda Mirosław 499
 Dudek Antoni XXVI
 Dudziec Piotr 280
 Dudziński Krzysztof 499
 „Duet”, SOR 248
 Dunin Lech Antoni Marian **65**
 Dunin-Wąsowicz 239
 Dupuy Albert 57, 581
 Duracz Andrzej Kazimierz 573
 Duracz Anna 573
 Duracz Jerzy 573
 Duracz Teodor 359
 Duriasz Józef **314**
 Duszyński Zygmunt 702
 Dutkiewicz Michał 312
 Dutkiewicz Tadeusz 276
 Dutlinger 262
 Dydtko Mieczysław zob. Dytko Mieczysław
 Dyga Leon **390**
 Dygat Stanisław 24, 748
 Dyskowski 404
 Dytko Mieczysław **227**
 Dziechcińska Hanna 25, 228
 Dziedziak 535
 Dziedzic Stefan 95
 Dziewicka Maria 245
 Dzieciolowski Zygmunt 606

 E.J. 240
 „EN” 34
 Eberman Maria 358
 Edelman Jan zob. Szarota Jan
 Edelsztejn Józef **87–88**
 Edelsztejn Sara 88
 „Edmundowicz”, OZI 117
 „Edward”, TW 495–496, 699, 760

 Egelman zob. Engelman Ludwik
 „Egoistka”, SOR 370
 Ehrlich Stanisław 247
 Eilstein Helena 63
 Eisenbach Artur XXVII, 447, 514–517,
 723–724, 758
 Eisenberg Izrael Towia zob. Brzoza Ana-
 toł
 Eisler Jerzy XXIII, XXV
 Ejchart Henryk 143–144, 752
 Ekert Jakub **133**
 „Elektronik”, SOO/KE 758
 „Elka”, KE 75
 „Emir”, SO 89
 Endler Mieczysław 613
 Engelman Ludwik **302**
 Epsztajn Bronisław zob. Rałowski Broni-
 sław
 Epsztajn zob. Epsztejn Henryk
 Epsztejn Henryk **302**
 Erbert Marek 739
 Erdberg Natan 447, 497
 Erdman Ireneusz 303
 „Eren”, SMW 557
 Erhardt zob. Ejchart Henryk
 Erlich Samuel zob. Krakowski Stefan
 Eska Juliusz 187, 433
 Estreicher Karol 735
 Eszkol Lewi 466
 „Ewa”, TW 181–182
 „Ewa Darska”, TW 224
 Ezenfeld 118

 Fajnhaken Henryk **302**
 Fajwelowicz Emil 232
 Falkowski Czesław **400**
 Fangrot Ryszard 248
 Faryno Augustyn 358
 Faryno Jerzy **358**
 Faszyński Jerzy 436
 Fąka Marian **383**
 Fedorowicz Helena 356
 Fedorowicz Henryk 356
 Fedorowicz Władysław **356**, 358
 Fedosiuk Ewa 356, 358

Feinkuchen Felicja 613
 Fejgin 145
 Fejgin 505
 Fejgin Anatol 217
 Felhendler Ignacy **70**, 184, 229, 282, 446
 Felisiak 744
 Felkander zob. Felhendler Ignacy
 Ficowski Jerzy Tadeusz 425, 673
 Figowa Felicja 487, 490
 Fijałko Gustawa zob. Kofman Gustawa
 Fik Marta 215
 „Fikula”, KE 630
 Fikus Magdalena **630**
 Fikus Maria zob. Fikus Magdalena
 Filarski Stanisław **385**
 Filipowicz Zygmunt 274–275, 502, 521,
 595, 610
 Filleborn Icek 115
 Firer Szymon 376
 Fischer David 444, 527, 579, 632
 Fischer Dawid zob. Lempart Tomasz
 (ur. 1915)
 Fiszbajn Jakub **22**, 60, 70, 100, 261, 546
 Fiszer 505
 Fiszer Artur **133–134**
 Fiszgrund Salo **486–487**, 515
 Fiszman Michał **542**
 Fiszman Samuel **104**, 328–329
 Fitzerman Edward 739
 Flakierski Henryk **635**
 Flankier Adam 533
 Flatau Teresa 302
 Flato Krystyna 606–607
 Flato Stanisław 532
 Flaziński Jan 644
 Florek Henryk **391**
 Florensztajn 192
 Fleischfarb Sara zob. Obozowicz Krysty-
 na
 Flejszer zob. Szlajfer Henryk
 Fogelman Chaim 358
 Fogelman Lejb **358**
 Foks Franciszek **347**, 442
 „Folwark” 272
 Fondaliński Jan 382
 Fonkowicz Jerzy Henryk 702
 Ford Aleksander 222, 262, 329, 582, 623–
 –625
 Fouchet 265
 Frajzegez 247
 Frank 167
 Frankowski Edward 563
 Frankowski Jan XXVII, 29, 188, 256, 274,
 502, 519–523, 528–529, 570–571,
 594–596, 608–611, 681, 760
 Frączkiewicz Andrzej 75
 Frenkel 232
 Frey-Bielecki Jan 226
 Friszke Andrzej 11, 649
 Fritzhand Marek 505, 727
 Fronczak Jacek zob. Fronczak Wiesław
 Fronczak Wiesław **348**
 Frühlig Jacek 427–428
 Früling Jacek zob. Frühlig Jacek
 „Fryc”, SOS 88
 Fuks Jan **543**
 G. Adolf 538
 G. Grzegorz 154
 „Gabe”, KE 88
 „Gabriel”, KI 725
 „Gacek”, KE 198
 Gajewski 435
 Gajowniczek 469
 Galecki Mieczysław **543**
 Galiński Tadeusz 463–464
 Gall 740
 Gall Lidia Wanda **24**, 426–427, 441
 Gałęcka Danuta 510
 „Gama”, KE 108
 Gamski Bogdan Stanisław **108**
 Gamski Władysław zob. Gamski Bogdan
 Stanisław
 Gamski Zygmunt **108**
 Ganc Ryszard 115
 Garbarski Abram zob. Garbarski Adam
 Garbarski Adam **489**
 Garlicki Andrzej 568
 Garlicki Leszek 701
 Garztecka Ewa 59

Gasiński 370
 Gawęcki Władysław 256
 Gawin W. 67
 Gawlak 708
 Gaworski Henryk 83, 85, 451, 627, 749
 Gdalewicz Benedykt 587
 Gdalewicz Hanna Bronisława 587
 Gdański Marek zob. Thee Marek
 Geber 232
 Gellhorn Martha 427
 Geremek Bronisław 107
 Gerhard Jan 532
 „German”, KE 115
 Gheorghiu-Dej Gheorghe 220
 Giedroyc Jerzy 182, 197
 Gierek Edward 41, 56, 59, 179, 215, 236,
 251, 255, 259, 263, 267, 289, 291, 311,
 394, 396, 598, 605, 630, 706, 756
 Gierwatowski 256
 Gieska Jan zob. Giska Jan
 Gieysztor Aleksander 366
 Ginsbert Abram zob. Ginsbert-Gebert
 Adam
 Ginsbert Adam zob. Ginsbert-Gebert
 Adam
 Ginsbert-Gebert Adam **504**, 557
 Giński Bronisław **376**
 Gisges Jan Maria 82, 749
 Giska Jan 179
 Gitler Mojżesz 249
 Gitler-Barski Józef **247**, 249, 514–515
 Giurkiewicz 613
 Glapińska Hanna 359
 Glapiński Jan 359
 Glapiński Zbigniew 6, 14, 359, 505
 Gluza Lucjan 703
 Głowacka-Puchalska Ewa **458**
 Głowacki Czesław 280
 Głowala Paweł 410
 Głuchowski Edward 248
 Gniadkiewicz 256, 538, 605
 Gniewach zob. Gniewniak Józef
 Gniewniak Józef 385, 455, 587
 Godlewski Stanisław 598
 Godlewski Lech Aleksander **274**, 522
 Godlewski Włodzimierz **212**, 308, 350
 Goldberg Claude **357**
 Goldberg Guy 357
 Goldberg Henryk 357
 Golde Wiktor 746
 Goldfinger Róża Janina zob. Majler Róża
 Janina
 Goldhar Jerzy 578
 Goldkorn Józef **547–548**
 Goldmark Helena zob. Grotkowska Hele-
 na
 Goldstein Frajda 484, 488
 Goldstein Israel 484, 488
 Goldstein Jehala 484, 488
 Goldsztajn Feliks 227
 Golfad Henryk 582
 Goliat Witold **561**
 Gołaszewski Zygmunt **134**
 Gołębiowski Jakub XXIX, 65
 Gołębiowski 598
 Gołębiowski Piotr 329
 Gomułka Władysław XXVI, 29, 42–43,
 48, 56, 58–59, 76, 78–79, 95, 107, 112,
 137, 154, 174, 186, 200, 214–215, 218,
 220, 225, 235, 253, 259, 263, 265–268,
 310, 312, 336–337, 377, 384–389,
 391–397, 399–400, 408–412, 414,
 423, 439, 458, 465, 479, 500, 506, 515,
 518, 522, 539, 548, 553, 567, 579, 595,
 622–623, 626, 628, 675, 686–687, 691,
 706, 713, 717–718, 744–745, 754–755
 Gontarczyk Piotr XXVIII–XXIX, 14, 730
 Gontarz Ryszard 7, 73, 177, 220, 230, 262,
 364, 625, 703, 707
 Gordon Juan 484
 Gorkier Halina zob. Górkier Halina
 Goroński Zenon 234, 433–434, 659, 715–
 –716
 Gorzelewski Witold 629
 Gotlib Ignacy 341–343, 755
 Gottwald Klement 45
 Góbiel zob. Górbieł Andrzej
 Góra Mieczysław 316–318
 Górbieł Andrzej 735
 Górecky 68

- Górecka Halina zob. Chuleńska Halina
 Górecki 216
 Górecki Eugeniusz Franciszek 558
 Górecki Jan 135, 198, 707
 Górecki Wiktor 198–199, 702
 Górkier Halina **134**
 Górkier Icek 456
 Górny Alfred 427
 Górny Jan **408**
 Górny Przemysław 567
 Górski Witold 206, 270
 Grabani Jadwiga 740
 Grabowicz Józef 317–319
 Grabowska Antonina 143
 Grabowska Marcelina **73**
 Grabowski Adam Teodor **111**
 Grabowski Mirosław 582
 Grabowski Tadeusz 422
 Graff Kazimierz **228**, 702
 Granat J. 208
 Grażyński Michał 113
 Grądzki Krzysztof Karol **507–508**
 Grądzki Leon 507
 Greniewski Henryk 18
 Grimberg Eduardo 483
 Grimberg Maria 483
 Grinbaum 706
 Grobecki Czesław 514, **517**
 Grobel Olaf 438, 444, 527
 Grochal Zbigniew 589
 Grochalska Elżbieta 740
 Grochulska Barbara **106**, 166, 339
 Grodzieńska Stefania 197
 „Grom”, KE 507
 Gronouski John Austin 527, 632
 Grońska Paulina **134**
 Groński Ryszard Marek **426**
 Groslik Lucyna 144
 Grosman 98
 Gross Hanna 67–68, 425
 Gross Jan Tomasz 67, 74
 Gross Otton 652, 662
 Gross Zygmunt **67**, 74
 Grossowie 68
 Groszkiewicz Jacek 16
 Groszkowski K. 571, 609
 Grothe Józef 135
 Grotkowska Helena **135**
 Gruber 341, 470
 Gruda 409
 Gruda Eugeniusz 83–**84**, 749
 Grudzińska Irena 271, 561, 563, 607
 Grudziński Jan 87, 135
 Grudziński Mieczysław 271, 376
 Gruszczyński Krzysztof 119
 Gruszecki Wiesław 613
 Grunwald Tadeusz 411
 Gruza Aleksander 479
 Grużewski 644
 Grünspan-Kikiel Natan zob. Romkowski
 Roman
 Gryglewicz Feliks 413
 Grymuła 180, 480
 Grynberg Henryk 222, 230, 232, 278, 427
 Grynberg Michał **543**
 Grześcak Marian 163, 425, 475
 Grzędziński January XXVII, 36–37, 82,
 84–85, 159, 363, 428, 442, 448–449,
 451, 627, 650, 672, 748
 Grzybowska Józefa **533**
 Grzybowski Konstanty 735
 Grzybowski Marian **693**
 Gubiński Arnold 665
 Gugala 47
 Gumkowski Janusz **531**
 Gurman Roza 358
 Gusman Edward 53
 Gustaw o. 400
 Gut Janina zob. Gut-Kłós Janina Henryka
 Gut-Kłós Janina Henryka **349**
 Gutkowski 547
 Gutkowski Jerzy 366
 Gutman 295
 Gutman Jose 483–484
 Gutman Tauba C. 484
 Gutowski Aleksander 79, **134**
 Gutowski Zygmunt 271
 Guze Joanna 425, 428
 Gwiazda Marcin 543
 Gwóźdź Rajmund 77, 141, 225, 326

H. 696
 Hagemajer Helena 245
 Hagmajer Jerzy 88, 554
 Hainisch zob. Hajnicz Artur
 Hajnicz Artur **375**
 Hajnicz Felicja **302**
 Halbert Maria 558
 Halecki Tadeusz **144**
 „Halina”, OZI 279
 Halistej zob. Huxley Aldous
 Halpern Aleksander **149**, 546
 Halski Mieczysław 144
 Hartry Theodore 438
 Harz Wanda 302
 Hass Ludwik 72
 Hauser Ewa 356, **358**, 366
 Hauser Feliks 358
 Hauser-Morson Ewa zob. Hauser Ewa
 Hawroidis 599
 „Hebron”, SOO 140
 Hen Józef 120, 425, 427–428, 623
 Hendlar Leon **201**, 303
 „Henryk”, OZI 347
 Her Waclaw 599
 „Hera”, TW 163
 Herbst Emil **80–81**, 160, 262, 578, 706
 Herbst Stanisław 366
 Herman 17
 Herman Szymon **488**
 Hermanowski Henryk **406**, 411
 Herschdörfer Szymon zob. Czermak Szymon
 Herszderfer Szymon zob. Czermak Szymon
 Hertz Paweł 159, 363, 554, 603, 672, 749
 „Hetman”, LK 66, 110, 346, 368, 450, 450, 575
 „Hiena”, SEO 568
 Higrin zob. Chigryn Michał
 Hilger Zenon 23
 Hillar Henryk 467
 Hirszowicz Maria zob. Hirszowicz-Bielińska Maria
 Hirszowicz Łukasz 4, 758
 Hirszowicz-Bielińska Maria 4, 20, 63, 125, 518, 758
 „Historyk”, TW 11
 Hitler Adolf 325, 612
 Hochfeld Anna 557
 Hoffman Henryk **115**, 178
 Hoffman Jerzy **613–614**
 Hoffman Zygmunt 614
 Hofman Michał **262**
 Hofman Zdzisław 141, 558
 Hohman Lusia zob. Holcman Aurelia
 Holcman Aurelia 709
 Holcman Lusia zob. Holcman Aurelia
 Holcman Róża 143–144, 710
 Holder Henryk **25**, 228, 544, 702, 706
 Holland Henryk 17, 318–319
 Holoubek Gustaw 373
 Holsztyński Włodzimierz 38
 Holzer 666
 Holzer Jerzy 107, 165
 Holzman zob. Holcman Róża
 Homerska Maria 562
 Honoriusz o. zob. Kowalczyk Stanisław
 Hoppe Jan Władysław 267
 Horecki Juliusz Benedykt 22, 60, 70, 100, 248, 261
 Horoszowski Leon **191–192**
 „Horzyca”, OZI 314
 Hryniewicz Józefina **52**
 Huerański zob. Chułerański Wiesław
 Hulisz Władysław 399
 Hurwic Józef 454–455
 Hutyk Henryk Sebastian 740
 Huxley Aldous 220
 Ignaczuk Kazimierz **386**
 Iłowiecka-Przeciszewska Hanna **32**
 Iłowiecki Maciej 218
 Ikanowicz Olga 115
 „Iks”, TW 201
 Imhof Gerhard 419
 „Inocenty”, TW XXIV, XXIX, 11, 187–188, 653–655
 „Inspirator”, KE 463
 „Instytut”, SOS 146
 Ireduński Ireneusz **159**
 Iskra Wiesław 550

Isnard Szyper Maria Piotr **387**
 Iwanicki Józef 535
 Iwanowicz-Mencwel Barbara 314
 Iwański Henryk **341–342**
 Iwaszkiewicz Jarosław 181, 196
 Iwicki Andrzej zob. Iwicki-Paprzyca Andrzej
 Iwicki-Paprzyca Andrzej **364–365**, 419
 Iwiński Tadeusz Bronisław **39**

J. 696
 „J” 269
 „J”, OZI 316, 320, 377–378, 663–664, 744–745, 760
 Jabłoński 415
 Jabłoński Henryk 24, 404, 469
 „Jacek”, KE 730
 „Jacek”, OZI 730
 „Jack”, OZI 730
 Jaczewski 727
 Jaegerman Michał 38
 Jagodziński Ryszard 584–585
 Jagiełło-Łysiowa Eugenia 318
 Jagła Stanisław **391**
 Jakson Jolanta 270, **606–607**
 Jakub NN 231
 Jakubowicz 487
 Jakubowicz Szymon **135**
 Jakubowska Wanda **623**
 Jakubowski 23
 Jakubowski Marian 95
 Jakuto Waleria 9–10, 643
 „Jan” zob. Mazurkiewicz Jan
 „Jan Bogatko” zob. Iwicki-Paprzyca Andrzej
 „Jan Orzech”, TW 40
 Janek 513
 „Janek”, TW 22
 Janicki Marian 669, 671
 Janicki Wojciech Maria 251
 Jankiel 247
 Jankiewicz Edward 272, 502–**503**, 655, 721–722
 Jankowska 303
 Jankowski 389

Janocha Michał 110
 Janowicz 437, 707
 Janowski Włodzimierz 216
 Janusz 670
 „Janusz”, OZI 518
 „Janusz”, TW 552–553
 Janusz Kazimierz **12**
 Jany Józef **390**
 Jaranowski Michał 238–242
 Jarosiński J. 752
 Jarosiński Andrzej 528, 570, 610
 „Jarosławski”, TW 27–28
 Jaroszewicz Piotr 24, **99**, 289, 706
 Jaruzelski Wojciech 265
 Jarzab Franciszek **388**
 Jarzyna Andrzej 364
 Jasienica Paweł XXVII, 36–37, 43, 46, 48, 73, 82, 84–85, 88, 107, 122, 128–129, 159, 181–183, 196–197, 219, 301, 349, 363, 369, 384, 392, 399, 410, 412, 425, 428, 442, 448–449, 475, 497, 530, 554–555, 568, 620–622, 626–627, 650, 672–673, 746, 748–749, 758
 Jasiewicz Krzysztof 726
 Jasińska Aleksandra zob. Jasińska-Kania Aleksandra
 Jasińska-Kania Aleksandra 725
 Jasiński Józef 382
 Jaskuła Tadeusz 613
 „Jasna”, KE 113
 Jastrunowa zob. Buczkówna-Jastrunowa Mieczysława
 Jastrzębski Józef 166
 Jastrzębski Stanisław XXIII, 95–**96**, 253–256, 258, 260, 289–292, 421–422, 479–480, 537–538, 600, 604–605, 617–618, 629, 631
 J.A. Szcz. zob. Szczepański Jan Alfred
 Jaszcz zob. Szczepański Jan Alfred
 Jaszczuk Bolesław **681**, 755–756
 Jaszczuk Lech 166
 Jaszczyn Paulina 21
 Jaszkiwicz Tadeusz 411
 Jaszuiński Michał 270
 Jaworowska Halina 318

Jaworski 413
 Jefferson Kenneth 122
 Jeleński Robert 736
 Jelska 706
 „Jery Esse”, OZI 707
 Jerzanowski 16
 Jerzyna Zbigniew **82**, 84
 Jesionowski Jerzy **83**, 85
 Jesse 383
 „Jeź”, KE 442
 Jędruszek Tadeusz 221
 Jędrychowski Stefan 33, 311, 377, 431,
 752, 756
 Jędryszek 414
 Joachimowicz Leon 557
 „John”, TW 744
 Johnes 527
 Johnson Lyndon Baines 466, 539
 „Jola”, KE 562
 Jolles Anna 270, **562**
 Jop Franciszek 336–337, 396
 „Jordan” 116
 „Jordan” 352
 „Jordan” 473
 „Jordan”, SO 709
 Józefowicz Edward 615
 Jucewicz Andrzej 79
 Juchniewicz Edward Stanley 527, 757
 Jung Aleksander **190**, 225
 Juniter Arnold **135**
 „Jurand Jeremi” zob. Skoczek Jerzy
 Jurandot Jerzy 83, 85, 197
 Jurasek 100
 Jurek 31
 Jurkiewicz Jerzy Maciej **442**, 455, 473
 Juryś Julia 598

 K. 694
 „K”, KP 103–105, 467–468
 „K”, OZI 760
 „KB”, OZI 707
 „KD”, KP 174
 „KK”, OZI 760
 „KO” KP 379–380
 K. Danuta 92

 K. Henryk 422
 K. Janusz 154
 K. Krystyna 92
 K. Wanda 152
 K. Zygmunt 524
 Kac Daniel **135**, 247
 Kac Salomon 651
 Kacprzak Ryszard 9, 250, 450, 460, 534,
 575, 592, 643
 Kaczanowska A. 746
 Kaczmarczyk 370
 Kaczmarewicz Janina 577
 Kaczor 412
 Kafarska Jadwiga 53
 Kaganowicz Adam 484
 Kaganowicz Jerzy 484
 Kaganowicz Salomea 484
 Kailer 185
 Kaiser Herbert 438, 444, 579, 699
 Kalecki Michał **70**
 Kalicki 119
 Kaliner zob. Karliner Oskar
 Kalinowski 644
 Kalinowski Leon **385**
 Kalinowski Tadeusz 136
 Kalkhof Barbara 136
 Kaltbaum Halina 544
 Kałużyński Zygmunt 369
 Kałwa Piotr 336–337
 „Kameleon”, SOR/KE 380
 Kamieniecki Maurycy **375**
 „Kamil”, TW 347
 Kamińska Ida **69**, 177, 232, 278, 375
 Kamińska Ruth 69
 Kamiński 726–727
 Kamiński A. 247
 Kamiński Ireneusz Gwidon 627
 Kamiński Józef 343
 Kamiński Stanisław 343
 Kamiński Stanisław, ks. 413
 Kanayama Masahide 423, 633
 Kania Aniela 7, **532**
 Kania Bolesław 119
 Kapłan Michał zob. Żukowicz Michał
 Karaczewski 597

Karczowski Józef 418
 Karczmarczyk Janusz Marcin zob. Karcz-
 marczyk Janusz Marian
 Karczmarczyk Janusz Marian 207, 241,
 359
 Karczmarczyk Roman 359
 Kargul Marian 696, 710
 Karlejszew 70
 Karliner Oskar 22, 60, 100, 255, 261, 546
 Karnecki Hilary zob. Sarnecki Hilary
 Karpińska Mira 613
 Karpiński Jakub Świętopelk **19**, 589, 603
 Karpiński Beniamin 100
 Karpiński Rościsław 100
 Karpiński Rozdzisław zob. Karpiński Ro-
 ścisław
 Karpiński Zbigniew 589
 Karski 119
 Karst Bronisława 211, 350
 Karst Roman 363, 427–428, 442, 448, 672
 Karwińska 342–343
 Kasiński Ludwik 222
 Kaskiewicz Ireneusz 740
 Kasman Leon 45, 77
 Kasprzak 399
 Kasprzak K. 499
 Kasztański Icek zob. Kasztański Zenon
 Kasztański Zenon **486**
 Katz Daniel zob. Kac Daniel
 Katz-Suchy Juliusz 59, 193, 219, 247,
 326, 544
 Kaufman zob. Kopaniak Józef
 Kawa 586
 „Kazbek”, TW 98
 Kazmierska R. 72
 Kazmierski 499
 Kaźmierczak Leon 667–668
 Kąkol Kazimierz 154, 219, 225, 242, 509–
 510, 625, 703
 Kelm Albin **53**
 Kelm Gustaw 53
 Kelus Jan 507
 Kern Karol 115
 Kerner Maja zob. Kerner-Nowakowska
 Maja
 Kerner-Nowakowska Maja 270, **562**
 Kępa Józef XXV, 29, 266, 368, 377, 506,
 515, 662
 Kępiński Michał 582
 Kielanowski 98, 261, 708
 Kielmanowicz Adela 484
 Kielmanowicz Salomon 484
 Kielmanowiczowie 484
 Kieniewicz Stefan 339
 Kieszek 7
 Kieszkowski Henryk 641
 Kieszkowski Marian 701
 Kijowski Andrzej 119, 426–427, 475, 602,
 650, 749
 Kimbear Konstanty 141
 Kirszbraun Dawid zob. Daniszewski Ta-
 deusz
 Kisiel zob. Kisielewski Stefan
 Kisielewski Stefan XXVII, 30, 36–37, 82,
 84–85, 88, 159, 182, 188, 235–236,
 267, 363, 386, 393, 400, 409, 412, 425,
 428, 442, 448–449, 475, 592, 627, 649,
 650, 672, 748–749
 Kisty Józef **384**
 Kisst 123
 Kitliński Antoni 7, 9, 407–408
 Kitrys Juliusz 301
 Klawido zob. Klewiado Florian
 Klejnert zob. Weber Zofia
 Klepacki Zbigniew 206, 208, 245
 Klewiado Florian **587**
 Kleyff Aniela Maria **357**
 Kleyff Jacek **357**
 Kleyff Zygmunt Ignacy **357**
 Klingofer Henryk 7, 22, 60, 149
 Kliger Josef 205, 207, 241, 759
 Kligier 185
 Kliszko Zenon 41, 215, 235, 312, 528, 675
 Kloc Eugeniusz 163
 Kloc Michał **699**
 Klon 98, 261
 Kluczyński Jan 544
 Klugman Aleksander 134

Kłosowicz Wiktor 399, 409
 Kłoś 389
 Kmita Maria zob. Czerkas-Kmita Maria Jolanta
 Knappek Roman **452–453**, 649
 Knobel Felicja zob. Knobel Felicja Jolanta
 Knobel Felicja Jolanta 270, 606
 Knobel Jolanta zob. Knobel Felicja Jolanta
 Knothe Stefan 544
 Kobiński Lucjan **405**
 Kobryner 632
 Kobryń Waldemar 16, 69, 159, 189, 284, 313, 323, 328, 330, 471, 475, 530
 Kobryń Z. 278
 Kobus Zygmunt 127
 Kobylarz Renata **XXV**
 Kochanowski 435
 Kochlewski Radosław 507
 Kochlewski Wojciech **507**
 Kociolek Stanisław 219, 312, 401, 707
 Kofman Gustawa **303**
 Kofman Józef 136
 Kohn zob. Konar
 Kolarska Lena 727
 Kole Julian Józef 702
 „Kolos”, SOO 702
 Kołakowski 406
 Kołakowski Leszek 20, 24, 63, 84, 107, 124–125, 160, 163, 182, 197, 219, 228, 310–311, 339, 426, 555–556, 574, 607, 673, 680, 746, 748, 758
 Kołakowski Romuald **401**, 645, 651
 Kołakowski Tadeusz **177**
 Kołodziejcki Jan 618
 Komar Waclaw 24, 227, 356, 707
 Komar Michał Waclaw 207–208, 241, 244, 356, 563
 Kominek Bolesław 336–338, 392, 400, 433–434, 453, 643
 Komor Jan 103
 Komorowski Wiesław 109, 157, 550
 Konar 563
 Konar Julian 563
 Konar Michał zob. Komar Michał Waclaw
 Konarska-Łosiowa Krystyna 433
 Kondej 531
 Kondejca Józef **256**, 290, 292
 Konieczny Kazimierz 111
 Koniński Edward **725**
 Kononowicz Zenon 65
 Konopka Andrzej 530
 Konrad Irena 544
 Konstański 665
 „Kontakt”, KE 272
 Konwicki Tadeusz 58, 120, 428, 707
 Kończewicz Stanisław 3, 6, 16, 27, 38, 41, 50, 52, 69, 72, 76, 87, 113, 118, 143, 159, 162, 176, 189, 196, 222, 246, 258, 284, 313, 321, 323, 328, 330, 348, 356, 361, 363, 373, 418, 435, 440, 454, 457, 471, 475, 477, 504, 509, 512, 524, 530, 554, 577, 586, 589, 597, 602
 Kopaliński Władysław zob. Stefczyk Władysław Jan
 Kopania Jerzy 166
 Kopaniak Józef 145, 147, 544
 Koperski Jerzy 278
 Kopff Andrzej 735
 Kopińska Anna zob. Kopińska Felicja Anna
 Kopińska Felicja zob. Kopińska Felicja Anna
 Kopińska Felicja Anna 159–160, 164, 428
 Korb Victoria zob. Korba Wiktoria
 Korba Wiktoria **207**, 241
 Korcelli Kazimierz 363, 448, 554, 672
 Korczyński Grzegorz 706
 Korenba Władysław **304**
 Korewa Jan 389
 Korga Michał 179–**180**, 352
 Korman Idel 547–548
 Korn Ryszard 316. 318–319
 Kornal zob. Kornaś Emil
 Kornaś Emil 735
 Kornatowski Bolesław **662**
 Kornbaum Władysław zob. Korenba Władysław
 Kornecki Roman 59
 Korngut Aleksander zob. Gutowski Aleksander

Korngut Józef **303**
 Kornilowicz Maria 426
 Korobkiewicz 587
 Korotyński Henryk 215, 287
 Korugut Józef zob. Korngut Józef
 Kosicki Michał **390**
 Kosieniak Lech **389**
 Kossakowski Dariusz 422
 Kossakowski Władysław **30**, 33, 234, 555,
 730, 732
 Kostecki 744
 Kostkiewicz Wojciech 274–275, 521–522,
 528, 609
 Kosygin Aleksiej 548
 Koszewski 224
 Koszkowski 400
 Koszowy Walenty 166
 Kosztirko Kazimierz 610
 Koszutska Zofia 740
 Koślacz Wiesława 248
 Kot Karol Szczepan 577
 Kot Teofil 33
 Kotara Jerzy Władysław **411**
 Kotarbiński Tadeusz 63, 159, 562
 Kotlarz 232
 Kotlarzowie 232
 Kotlicki Henryk **375**
 Kotowski Jerzy 230
 Kott Jan 349, 623, 626
 Kowalczyk Henryk 735
 Kowalczyk Stanisław **385**
 Kowalewska Maria 426
 Kowalewski zob. Królikowski Jan
 Kowalewski Janusz **568**
 Kowalska Anka 415
 Kowalska Katarzyna 312
 Kowalska Zofia 339–340
 Kowalski 578
 Kowalski, ks. 412
 Kowalski Andrzej 740
 Kowalski Bohdan 340
 Kowalski Jacek **197**, 350
 Kowalski Jan 53
 Kowalski Józef 380, 557
 Kowalski Kazimierz Józef 172, 391, 398
 Kowalski Wojmir Kazimierz 53
 Kowarz 752
 Kozdra Władysław 215
 Kozera Andrzej **703**
 Kozicki Stefan 83
 Koziół 707
 Kozierzemski Zygmunt 53
 Koziński 410
 Koziół Michał **391**
 Koziorowski Jan 419
 Kozłowska Zofia 27
 Kozłowska-Balicka Helena zob. Balicka-
 -Kozłowska Helena Jadwiga
 Kozłowska-Balińska Helena zob. Balicka-
 -Kozłowska Helena Jadwiga
 Kozłowski 255
 Kozłowski Czesław **388**
 Kozłowski Józef zob. Schlaff Józef
 Kozłowski Krzysztof **236**–237, 716
 Kozyra Leszek 61, 550
 Koźniewski Kazimierz 82, 84, 620, 628
 Krajewski Kazimierz 25
 Krajewski Władysław 162, 725
 Krakowski 247
 Krakowski Jerzy 441
 Krakowski Shmuel zob. Karkowski Ste-
 fan
 Krakowski Stefan 441, **516**–517
 Krakus Janusz 447, 497
 Krasieński Andrzej **11**, 187, 433
 Krasnodębski Ryszard 152
 Krasowski Stanisław 234, **237**, 649, 659–
 –660, 721
 Kraszewski Zbigniew Józef 413
 Kraśko Nina 19, 366
 Kraśko Wincenty 620–621
 Kratka Zelman Hersz zob. Kratko Zyg-
 munt
 Kratko Zygmunt **569**
 Krawczyk Henryk **391**
 Krawędkowski Tadeusz 352
 Krapiec Mieczysław Albert 413
 Kreczmar Jerzy 615
 Kretkowski Sławomir 606–607, 701
 Kretowicz 626

Kroński 225
 Kropiak Janusz 510
 Kropiak Zdzisław 510
 Krotowski Leon **136**
 Król Marcin Feliks XXVIII, 223
 Król Mariusz XXVIII
 Król Waclaw Michał 63–64, 156, 174–
 –175, 310, 379, 381
 Król Zdzisław **386**
 Królik 403
 Królikowski Jan 34–35, 552
 Krupski Mikołaj 265
 Kruszczyński 405
 Kryczman Salomon zob. Kornatowski
 Bolesław
 Kryńska Joanna 68
 Krysińska Maria 103
 Krysta Józef 665–666
 „Krytyk”, SOR 507
 Krzesiński Andrzej Tadeusz **359**
 Krzesiński Tadeusz 359
 Krzos Ryszard 229
 „Krzysztof”, OZI 201
 „Krzysztof”, SEO 201
 Krzysztoń Jerzy 442, 448, 554, 650, 672
 Krzyżanowski 388
 „Krzyżanowski”, TW 184, 186, 282–283,
 760
 Krzyżewski Janusz 157, 550–551
 Książek 342
 Kubas Stanisław 318
 Kubicki 744
 Kubicki Marian **83**, 85
 Kubik Czesław 613
 Kubisz Ryszard 272, **275**, 502, 528–529,
 570–571
 Kucharski A. 605
 Kuchna Marian **376**
 „Kucyk”, OZI 201
 Kucypera Władysław 184, 282–283, 495–
 498, 699–700, 709, 711
 Kuczyński 744
 Kuczyński Marian Waldemar 364
 Kudaś Jerzy 341
 Kudła 47
 Kudroń Czesław **407**
 Kuhl Stefan **303**
 Kula Witold 747
 Kula-Assorodobraj Nina zob. Assorodo-
 braj-Kula Nina
 Kulesza 553
 Kuleta Marian 303
 Kulik Jan Wawrzyniec 338, 382, 409, 413
 Kułakowski Jan **31**
 Kunc 248
 Kuncewicz Piotr **83**
 Kuperberg Jakub 357
 Kuperberg Włodzimierz 38, 357
 Kupersztejn 231
 Kur Tadeusz XXVII–XXVIII, 214, 217,
 242, 371–372, 437, 625
 Kurecki Tadeusz Ryszard **411**
 „Kurier”, TW 448
 Kurkowski 407
 Kurman Adolf **281**, 619
 Kuroń Jacek 80, 212, 214, 219, 286, 333,
 376, 473, 573, 598, 661, 691, 759
 Kurowski Józef 324
 Kurowski Stefan 157–158, 550
 Kurpas Józef 267
 Kurzel zob. Wurzel Stefan
 Kuśnierz Józef 106, 109, 339–340, 566
 Kuśniewicz Andrzej 83–84, 627
 Kuta Cecylia 273
 Kutin Józef 22, 42, 77–78, 98, 136, 148,
 215, 220, 224, 261, 326, 431, 455, 469,
 500, 708
 „Kwaśniewski”, TW 702
 Kwaśniewski Aleksander 273
 Kwaterko Abraham zob. Kwaterko Adam
 Kwaterko Adam **341**
 Kwiatkowska Janina 612
 Kwiatkowski Andrzej 61–62, 270, 354–
 –355, 366–367, 560
 Kwiatkowski Wojciech 67
 Kwiatkowski Zygmunt 191
 Kwieciński Rudolf **201**, 303
 Kwiek Julian 589
 Kwil Jerzy 9–10, 250, 252, 460, 462, 534
 Kwitkiewicz 552

L. 694
 Lachowski Eugeniusz **470**, 499, 755
 Landau 17
 Landes Edward zob. Lanota Edward
 Lanota Edward **359**
 Lanota Edwarda Małgorzata 359
 Lantner Artur **136**
 Lapter Karol 219
 „Las”, SOO/KE 144
 Lasek 412
 Lasocka Joanna Maria 143
 Lasocki Aleksander **143–144**
 Lasota Irena 114
 Lasota Marian 143
 „Latarnik”, KE 88
 Latour-Henner Jan 583
 Latowicz Karol 69
 Lebenstein 327
 Lechowicz Włodzimierz 564
 Lederman Ernest 497, 709–710
 Ledwoń Waclaw Wiesław **121**
 Legatowicz Aleksander 716
 Legiec 304
 „Legion”, SOS 304
 „Leon”, KP 122
 „Leon”, SEO 148
 „Leon”, TW 61, 354, 366–367, 560, 760
 Leopold Wanda 426
 Lempart Tomasz (ur. 1910) 79
 Lempart Tomasz (ur. 1915) **78–79**, 136, 314, 708
 Lenart Józef Leon 83, 85, 451, 627, 749
 Lenárt Jozef **45**
 Lenin Włodzimierz Iljicz 14, 102, 221, 308, 313, 423–424, 477, 491, 525, 562
 Lenkiewicz Władysław **88**
 Lenobel Leon 223
 Lenowicz Aleksander 25
 Lentner Artur zob. Lantner Artur
 Lepecki Mieczysław 159, 363, 448, 672
 Lernell Leszek **176**
 Lerner Abraham zob. Nowak Artur
 Lerner Leszek zob. Lernell Leszek
 Leski J. 707
 Lesz Aleksander 136
 Lesz Mieczysław 42, 47, 220, 247, 304, 431
 Leszczyński 22, 60, 70, 100, 546
 Leszczyński Wojciech 54
 „Leszek”, KP 54
 „Leszek”, TW 206
 Leuscher Antoni 591
 Leuscher Kazimierz 591
 „Lew”, KE 358
 Lew Zelik 486–489
 Lewandowska Janina 318
 Lewandowska Maria 613
 Lewandowski Andrzej 671
 Lewandowski Jędrzej 505
 Lewandowski Zdzisław 137
 Lewi Rita zob. Rozenbaum Rita
 Lewicka Rita zob. Rozenbaum Rita
 Lewicki Ludwik zob. Lernell Leszek
 Lewicki Michał 559
 Lewicki Zygmunt **383**
 Lewin Fajna **358**, 418
 Lewin Lejba 358
 Lewintal Simon 484
 Lewińska-Tepicht Pelagia **557**
 Lewiński Jerzy **531**
 Leyfel A. 574
 Leykam Marek 110
 Libionka Dariusz 341, 441
 Lichmanowski Jerzy 559
 Lichniak Zygmunt 425
 Lichocki Andrzej 127
 Lichtensztajn 488
 Licki Jerzy 665
 Liebhaber Izaak zob. Czerniakowski Zygmunt
 Likowski 754
 Liliental Ewa 589
 Lipiński 16
 Lipiński Edward 304
 Lipko-Lipczyńska Ewelina Barbara **52**
 Lipska Zofia 359
 Lipski Jan Józef 73, 672
 Lipskind Adam 476
 „Lis” zob. Ryszkowski Zygmunt
 Lis Jan 330

Lis Maria zob. Lis-Turlejska Maria
 Lis-Olszewski Witold 703
 Lis-Turlejska Maria 7
 Lisiecka Alicja 83–85, 163, 426–427, 620, 625, 746, 748
 Lisikiewicz Maria zob. Ciszek Maria
 Lisowski Jerzy 425, 427
 Lissa Zofia **284**–285
 Listowski Anatol **454**
 Liszka Edward **398**
 Litewka 399
 Litwin Aleksander 557
 Litwin Andrzej 35
 Litwin Jakub 70
 Lityński Jan 349, 473,
 Lizak 406
 Loga-Sowiński Ignacy **31**, 550
 Longo Luigi 327
 Lorenc Konrad 618
 Loss 752
 Lubański Mieczysław 413
 „Ludny”, TW 65
 Luliński Stanisław 65
 „Luna” zob. Brystiger Julia
 Luntz Michel zob. Łunc Michał
 Lurie Franciszka 228
 Luvall Fred zob. Łuszczyna Wiesław Marian
 Lübke Heinrich **489**
 „Ł” 225
 Ładosz Jarosław 311
 Łańcut Dagobert Jerzy 134, **612**–614
 Łańcut Maksymilian 614
 Łańcut Sabina 614
 Łapa Andrzej **429**
 Łapot Stanisław 217
 Łaski Kazimierz **557**, 632
 Łastik Salomon 487
 Łepkowski Wiktor 115
 Łęcki Jan 52
 Łęcki Paweł 52
 „Łobuzy”, KE 533
 Łopalewski Tadeusz 181–182, 196
 Łosiowa zob. Konarska-Łosiowa Krystyna
 Łoś Jerzy 103–104
 Łubieński Konstanty 27–30, 236, 287, 433, 616, 649, 653, 679, 683, 688, 715–716, 722
 Łuczko 386
 Łukaszewicz 749
 Łukomski 247
 Łunc Michał **21**
 „Łupaszka” zob. Szendzielarz Zygmunt
 Łuszczak B. 410, 412
 Łuszczyna Wiesław Marian **709**–710, 759
 Łyp Stanisław **415**
 Łysiowa zob. Jagiełło-Łysiowa Eugenia
 „M”, OZI 27
 „M”, OZI 310
 M.D. 693
 „MK”, KP 163
 M.K. 341, 469, 499, 754
 Machejek Władysław 515
 Machud zob. Machut-Mendecka Ewa Krystyna
 Machut Ewa zob. Machut-Mendecka Ewa Krystyna
 Machut-Mendecka Ewa Krystyna **382**, 419, 472
 „Maciej”, KP XXIV, 270, 561, 564, 606–607
 „Maciej Gruby” zob. Czerniakowski Maciej
 Maciejewski, ks. 384
 Maciejewski 528
 „Maciek”, OZI 28
 Maciszewski Jarema 108
 Mackiewicz Aleksander **162**
 Macoch Stanisław **290**, 292, 422, 601
 Macużanka Zenona 114
 Madej Wojciech **405**
 Madoń-Mitzner Katarzyna XXVII
 Magiera Jan 669, 671
 Maj Andrzej 477–478
 Maj Kazimierz 320
 Majcher Zdzisław **397**
 Majchrowski Krzysztof 425, 428
 Majdecki Jan Jerzy **272**–273, 275, 519, 528

Majdecki Stefan 272
 Majecki Henryk 128, 196
 Majewska Anna 359
 Majewska Eleonora **330**
 Majewski Wacław 587
 Majkowski K. 201
 Majkowski Józef 587
 Majler Róża Janina **726**, 746
 Majzeles Leon 270
 Majzner Lucyna **137**, 214
 „Mak”, TW 272
 Makarczyk Zbigniew 685
 Maklakiewicz Tadeusz Wojciech **673**
 Makowska Urszula 54
 Makowski Jerzy 597–598, 752
 Makowski Janusz Feliks XXVII, **274**–
 –275, 502, 519–522, 571, 610
 „Maks”, TW XXIV, 11–12, 452
 Malanowski Jan 640
 Malarecki Tadeusz 528, 608, 610
 Malec Rafał 87
 Maliniak Julian 137
 Maliszewski Aleksander 181, 196
 Małcużyński Karol 215, 635
 Małecki Ignacy **22**
 „Mały”, SOS 137
 Mandalian Andrzej 163, 620
 Mankiewicz Czesław 304
 Mao Tse-tung 525
 „Maraton”, TW 144
 Marchand 439
 „Marcin”, TW 273
 Marciniak Wiktor Kajetan **120**
 Marek NN 177
 Marek 670
 „Marek”, TW 395
 „Marek”, TW 760
 „Marek-Muzyk” 395
 Marianowicz Antoni 426
 „Mariusz”, OZI XXIV, 502–503
 „Mariusz”, TW 273
 Mark Bernard 232, 441
 Marko Tomasz zob. Strauss-Marko To-
 masz Salomon
 Markowicz Eliasz 256
 Markowski 59
 Markowski Stanisław **110**, 346–347, 368,
 410, 575
 Marks Karol 525
 „Marlin”, KE 77
 Marszałek Leon **113**, 163, 214
 Marszałkowski Tomasz XXVI
 Martula Mieczysław 324–325, 612–613
 Martyniuk Stanisław 53
 Maryla NN 25
 Marzec 715
 Marzec Z. 318
 Marzyński Stanisław 65, **66**, 67
 „Mascotte” 146
 Maset 217
 Masiewiecka Olga 230
 Maszkiewicz Barbara 270
 Maślanko Mieczysław 641
 Matecka Helena zob. Okręt Helena
 Matejewski Ryszard 165, 261, 756
 „Mathis”, TW 65, 68, 110, 112, 346–347,
 368, 450–451, 575–576
 Matlakiewicz Tadeusz Wojciech zob. Ma-
 klakiewicz Tadeusz Wojciech
 Matula 97, 254, 631
 Matusiak Helena 448
 Matuszewski Ryszard 163, 427, 574
 Matuszewski Stefan 59, **246**–247, 727
 Matwin 563
 Matwin Władysław 25, 99, 138, 226
 Matys Jerzy 318
 Matysiak Mieczysław 138
 „Maur”, KE 375
 Maziewski 383
 Mazowiecki Tadeusz 12–13, 29–31, 162,
 187–188, 235–236, 266, 433, 442,
 452–453, 476, 649, 653–654, 659–660,
 683, 715, 721–722
 Mazur Jan 338
 Mazur Stanisław 39
 Mazurkiewicz Jan **342**
 Mazuś Zbigniew **190**, 225
 Mączka Zofia 509
 Mąko 232
 „Medyk”, SOR 147

Meissner Czesław Jan 559
 Melasa Stanisław 599
 Melchior Krzysztof 562, 564
 Meller Adam **137**
 Meller Henryk 137
 Meller Hubert Antoni **137**
 Meller Marian 314
 Melman Marian 69
 Melszyński zob. Meuszyński Janusz
 Mencwel Andrzej 315, 425, 620
 Mendelson 527
 „Mer”, KE 209
 Mercouri Melina **439**
 Merkuri zob. Mercouri Melina
 Metzger Edward Harold 122
 Meuszyński Janusz **212**, 322, 354
 Meysztowicz Jan **571**
 Micewa-Micewski Andrzej **11**, 29, 32,
 187, 234–237, 433, 452–453, 584, 649,
 653–655, 721
 Micewski Andrzej zob. Micewa-Micew-
 ski Andrzej
 Michalska Halina **249**
 Michalska Maria 369
 „Michalski”, TW XXIV, 11, 234, 236–
 –237, 433, 649, 659–660, 715–716
 Michał NN 308
 Michałowski 304
 Michnik Adam 39, 44, 46, 74, 80, 160,
 236, 242, 244, 286, 315, 328, 332–333,
 349, 376, 384, 545, 563, 567, 607, 703,
 727, 734
 Michotek Barbara 240–241, 244
 Mickiewicz 597
 Mickiewicz Adam 243, 373, 436, 477,
 603, 717–720
 „Midas”, KE 375
 Miecznikowski 395
 Mielczarek Marian **399**
 Mielczarski Teofil **405**
 Mierzejewski Henryk 164
 Międzyrzejcki Artur 119, 163, 451, 475,
 748
 Mikłasz Paweł 241, 244
 Mikłaszewicz D. 752
 Mikos Stefan 67
 „Mikser”, SO 25
 Mikułko Andrzej **709**–710
 Mikunis Shmuel 466
 Milewski Adam Andrzej **510**
 Milewski Henryk 510
 Miller 70
 Milski 160
 Minc Hilary 25, 80, 563
 Minc Stefan **116**–117, 189–190, 248
 Mincer Wanda 68
 Minkina Zofia 88
 Minor 388
 Mintjens Frans 669
 Mioduszewski Stanisław **83**
 Mirowicz Anatol 104
 Mirski Michał 282, 516
 Mizes 604
 Miziołek Władysław **403**
 Młacki 407
 Młynek Beniamin **304**
 Mniewska Danuta **314**, 329
 Mocoń zob. Moroń
 Moczar Mieczysław 29, 67, 95, 165, 216,
 219–221, 225, 230, 239, 242–243, 251,
 254, 259, 263, 312, 369, 377, 382, 384,
 386, 404, 409, 416, 426–427, 450–451,
 497, 500, 506, 567–568, 622, 624–625,
 675, 712, 754–755
 „Modrzewski” OZI 33
 Modzelewska Natalia 426
 Modzelewski Karol 80, 199, 212, 214,
 219, 286, 333, 376, 473, 573, 598, 661,
 691, 759
 Modzelewski Jan Henryk 207, 242
 Modzelewski Jerzy 66, 68, 112, 346–347,
 368, 382, 386, 393, 397, 410, 416, 450,
 476, 575, 643–644
 Mokrzycki Edmund 19
 Molska Alina 725
 Molski Jan 592–**593**
 Mołdrzyk 754
 Monat Paweł 220
 Monbbson Joach 618
 „Monter”, TW 231, 344

- Morawska Anna **453**
 Morawska Ewa 453, 726
 Morawska L. 200
 Morawski Jerzy 426
 Morawski Kazimierz 272, **273**, 274, 522
 Morawski Krzysztof **31**
 Morawski Stanisław 27, 29, 65, 266, 268, 336, 338, 758
 Morawski Stefan 14, 20, 25, 63–64, 125, 138, 228, 379, 453, 748
 Morawski Tadeusz 273
 Mordej Piotr 166
 Morgenstern Janusz 369
 Moroń 544
 Moroz Włodzimierz **78**, 138, 544
 Morzy Jerzy 739
 Murzynowski Andrzej 505
 Mosenkins Wiktor zob. Mosenkis Wiktor
 Mosenkis Wiktor **137**
 Moskwa Stefan **397**
 Moskwiak Jerzy 172–**173**
 Mostowicz Arnold 426
 Moszkiewicz Stanisław zob. Moszkowicz Stanisław
 Moszkowicz 329
 Moszkowicz Stanisław **304**
 Moszyńska Maria Olga **38**
 Moszyński Edmund 273
 Mościcki Aleksander 400
 Mroczek Zdzisław 164
 Mrozek Sławomir 567
 Mrówczyński Tadeusz 746
 Muchtar 472
 Mulak Jan **368**
 Multan Leszek 53
 „Murat” 635, 706
 Musiał 304
 Musiał, ks. 398
 Musiel Franciszek 267, 385
 Muskat Mariusz 589
 „Must”, KO 245
 Muszkat Marian 623
 Muszyński Aleksander 144
 „Muzyk”, SOR 512
 Mycielski Zygmunt 74, 475
 Mysiakowska Jolanta 234
 Mysłek Wiesław 219, 311, 625
 Mystkowski Stanisław 406, 535
 Myślicki Andrzej 544
 Myślik Tadeusz **715**
 Nacht Emanuel zob. Martula Mieczysław
 Nacht Józef zob. Prutkowski Józef Leon
 Nacht Leon 613
 Nacht Marian zob. Rogowski Marian
 „Nacjonaliści” 352
 „Nadzieja”, OZI/KI 190
 Naftalin Jerzy zob. Neftalin Jerzy Zdzisław
 Naganowski Egon 448, 672
 Nagórski Anastazy **406**
 Nagórski Wiktor Jerzy 167
 Nagórski Wiktor 167, 304
 Naimski Piotr 630
 Najer Leon **119**, 545
 Najmanowicz Izaak 54
 Najmanowicz Aleksander **54**
 Nałkowska Zofia 679
 Namotkiewicz Walery XXVI, 607
 „Naprawiacz”, SOS/KE 590
 Naser Gamal Abdel 134
 Nasfeter Janusz 614
 Naszkiewicz Jerzy 53
 Naszkiewicz Julian 53
 Naszkowski Marian 42, 47–49, 220, 247, 289, 311, 343, 431, 500, 579, 632, 691, 752
 Natanson Wojciech 448, 672
 Nawrocka Barbara zob. Nawrocka-Dońska Barbara
 Nawrocka-Dońska Barbara 83, 85
 Nawrocki 754
 Nawrocki Jerzy 656, 658
 Neftalin Jerzy Zdzisław 270, **562**
 Neuger Leonard 589
 Neumark Stanisław 138, 152, 369, 442, 450
 Newelski Lucjan **512**
 Newelski Mieczysław 512
 Newerly Igor 425, 620

Neyman Elżbieta 6, 14
 Niclich Fania zob. Bobrow Fania
 Niedźwiedzki Józef 79, 117, 289
 Niewczas 412
 Nieznański 476
 Nikodemski Władysław 538
 Nojszewski 384
 Nony Germaine 265
 „Norbert”, TW 22, 59
 Nosarzewski Józef 528, 608
 Notkowska Irena 357
 Notkowski Andrzej Anatol 357, 360, 366
 Notkowski Mieczysław 357
 Novotný Antonin **485**, 629
 Nowacki 70
 Nowaczek Stefan 65
 Nowak 469
 Nowak Artur **73**, 115, 178
 Nowak Irena **19–20**
 Nowak Stefan 727
 Nowakowska Z. 305
 Nowakowski Henryk Stefan **391**
 Nowakowski Stefan Jan **3–4**
 Nowakowski Tadeusz 67
 Nowicki Andrzej 425
 Nowicki Edmund 396
 Nowicki Jan zob. Karpiński Jakub Świę-
 topelk
 Nowicki Jan Ewangelista 338
 Nowotko Marceli 567
 Nowotny Włodzimierz Stanisław 205,
208, 241
 Nowogródzki Henryk 143–144, 531
 Nozderko Stanisław 280–**281**
 Nurkiewicz Jadwiga **138**

 „O” 320
 O. Janina 153
 Ober Robert Fairchild 527, 579, 632
 Oberhard Aleksander **24**
 Obłąk Jan Władysław **172**
 Obozowicz Krystyna 140
 Obst Leszek 141
 Ochab Edward 43, 46–48, 59, 80, 165,
 179, 235, 251, 268, 289, 291, 311, 386,
 400, 416, 431, 479, 560, 562–563, 625,
 691, 754–755
 Ochab Maria 563
 Ochab Wanda 563
 Ochalski Andrzej Jan 157, 550
 Odaman Mustafa 633
 Odrobiński Janusz 597, 752
 Ogonowski Henryk 629
 Okręt Helena **138**
 Olbrycht Jan 320
 Olbrycht Jerzy **320**
 „Olcha” 59
 Olczak 284
 Olczak Eugeniusz 354, 559
 Olech Wojciech **413**
 Olechowski Andrzej **244–245**, 435
 „Olek”, KP 63
 „Oliwia”, TW 273
 Olszańska Alicja Izabela zob. Sandgarten
 Alicja
 Olszańska Maria 427
 Olszewska Barbara 461
 Olszewski 454
 Olszewski Andrzej 241
 Olszewski Andrzej Kazimierz 110
 Olszewski Franciszek 68, 110, 346, 386,
 393
 Olszewski Jan 52, 159, 530, 672
 Olszowski Stefan **464**
 Ołdakowski Stanisław **387**
 Ołubek Lidia XXVIII
 „Operator”, OZI 707
 Opęchowska Renata 230
 „Orator”, KO 703
 Ordyński Jan 745
 Orenstein Hanna 357
 Orgelbrand Barbara 361
 Orgelbrand Jan Krzysztof 211, **361**, 364,
 374, 419
 Orgelbrand Tadeusz 361
 Orlański Marek 598
 Orlański Mieczysław 498
 Orłwiński zob. Orlański Mieczysław
 „Orion”, TW 389
 Orłowski Zygmunt 463–464, 466

- Orszulik Alojzy **234–235**, 338, 434, 659, 715
- Osiatyński Leonid 138
- „Oskar”, KO 190
- „Oskary”, KO 190
- Osóbka-Morawski Edward 59
- Osóbka-Morawska Wisła 305
- Ostrowicz Radosław **331**
- Ostrowski 649
- Ostrowski 701
- Osuch Franciszek **405**
- Osuchowski Gabriel **32–33**
- Osuchowski Gustaw 32
- Otawska Elżbieta 360, 505, 607
- Otawski Artur 360
- Owczarek Bogumił 694, 697, 714, 728
- Ozga-Michalski Józef 289
- P. 693
- P.J. zob. Jasienica Paweł
- Pacowski Zbigniew 606
- Pacuła Stanisław 251
- Paczulska Helena zob. Fedorowicz Helena
- Paczyński I. 706
- Padacz Władysław **407**
- Palatyński Jan 144
- Palewska Sylwia zob. Poleska Sylwia
- Palka 399
- Palka Henryk **124**
- „Palmiarnia”, KE 710
- Palusiński 395
- „Pałac”, LK 433, 659
- Pałys Jan **409**
- Panek 415
- Panek Paweł **407**
- Pańczyszyn Andrzej 589
- Papiernik Krzysztof 119
- Parandowski Jan 425, 427, 602
- „Parmen”, KO 342
- Parol Ryszard 67
- Parzyszek Edmund 55
- Passent Daniel **744–745**
- Pastuszko 120
- Paszkiewicz Wiesława 573
- Paszkowski 519
- Pauker Ana **219–220**
- Pauker Marcel 219
- Pauli Lesław 735
- „Paulina”, OZI 279
- „Paweł”, KE 508
- Pawlikowski Adam 347
- Pawłowska Romana zob. Toruńczyk Romana
- Pawłowski Antoni 396, 401, 415
- Pawłowski Jan 129, 181, 183
- Pawłowski Edward 508
- Pawłowski Janusz 75, **508**
- Paygert Adam 644
- Pazera 80
- Peciakowski 70
- Pedersen 423–424
- Penkała Jan 67–**68**, 346–347, 368, 386, 393, 410, 450, 575
- Peralian 330
- Perec Mieczysław 148
- Perelsztejn Dawid **484**
- Perelsztejn Pinkus 484
- „Perlit”, SEO 148
- Perlroth Leon zob. Romaniecki Leon
- Peschel Axel 669, 671
- Peszko Henryk **409**
- Peters Robert 14–15, 211–212, 307, 309, 725, 727
- Petrović Gajo 125–126
- Petrusewicz Kazimierz 219
- Petrusewicz Marta 220
- Peyrefitte Roger 327
- Pęsik Tadeusz 753
- Piasecka Barbara zob. Orgelbrand Barbara
- Piasecki 644
- Piasecki Bohdan 237
- Piasecki Bolesław 88, 128, 153, 181, 196, 251, 267–268, 285, 311, 383, 497, 502, 554–555, 595, 626, 672, 681, 688, 707, 730–731
- Piątkowski Józef **166**, 248, 294
- Pick 527
- Piechna 256
- Pieciukiewicz Maria zob. Spasow Maria
- Piejka 403

Piekarec 635
 Piekarski Bogdan 54
 Piekut K. 98, 261, 708
 Pielasa Józef 717
 „Pielgrzym”, SOS 88
 Pienkos 415
 Pieńkowski 81
 Pieńkowski Władysław **110**
 Pieprzycki Lutosław 393
 Pietrusiński Jan 752
 Pietrusik Czesław 629
 Pietruska Magdalena 270, **562–564**
 Pietruski Ryszard 562
 Pietrzak Lucyna 477–478
 Pietrzak Tadeusz 669
 Pietrzyk Jan **398**
 Piętaś Andrzej **197**
 Piętek Henryk XXV–XXVI, 124, 131,
 165, 168–169, 171, 236, 261, 437,
 446–447, 549, 647–648, 689, 733, 740,
 759
 Pikford Gary **88**
 Pilawa Andrzej 605
 Pilich Andrzej 479
 Pilichowski Czesław **723**
 Piłsudski Józef 336, 448
 Pinkus 217
 Piotrowska Ada 415
 Piotrowski 429
 Piotrowski 531
 Piotrowski Stefan 110, 414
 „Pirat” 361
 Piskorz Józef 429
 Pisula Feliks **305**
 „Pitaval”, KI 67
 Piwoński Jerzy **375**
 Plaskura Józef **21–22**, 60
 Plezia Marian **388**
 Pluta Wilhelm 397, 399, 417
 Płaski 160
 „Płaszewski”, KS 99
 Pniewski Jerzy Maria 640
 Podgórecki Adam 640
 Podkowa 398
 Podolski Jerzy 270–**271**
 Pogonowski 230
 Pohoski Michał 640
 Polak 398
 Polak A. 707
 Polak Jerzy 101, 118–119
 Poleska Sylwia 701
 „Politolog”, SMW 557
 Polkowski Adam 583
 Pollak Seweryn 159, 363, 426, 475, 554,
 672, 749
 Polowczyk Ryszard Andrzej 640
 Pomian Krzysztof 19, 746, 748
 Pomianowski Jerzy 163, 329, 748
 Popiełuszko Jerzy 234, 374, 386
 Poprzeczko Jacek 606–607
 Porębska Krystyna 100
 Porębski Feliks 100
 Porowski Bolesław **119**
 Poster Paewh 486
 Postek Józef 180
 Postołów Aleksander 613
 Potrzebowski Karol 703
 „Powielacz” 365
 Poznańska Róża 143
 Poznański Jan 305
 Pozner-Poznański Czesław **699**
 Pożoga Władysław 703
 Pólchłopek Władysław **398**
 Prajs Julia zob. Brystiger Julia
 Prandota Wiktor Leon 318
 „Prawnik”, SOS/KE 374
 Preiss 262
 „Prezes”, KE 374
 „Prezes”, SAS 201
 Probe Janusz **305**
 Proksch Johannes 122, 580
 „Prom”, SOS 356, 358
 „Promotor”, KE 630
 „Promień”, KP 425, 428
 „Prorok” 65
 Prutkowski Józef Leon 324, 612–613
 Przeciszewska Hanna zob. Hłowiecka-
 -Przeciszewska Hanna
 Przeciszewski Tadeusz **12**, 187, 433, 453
 Przedpelska Marianna 359

- Przesmycka Irena 343, 499–500
 Przetakiewicz Zygmunt 392–393, 403
 Przybora Emilia 351
 Przyborowski 513
 Przyboś Julian 624
 Przybylski Bernard Maria 382–383, 398–399
 Przybyła 354
 Przybyszewski Zbigniew **218**
 Przymanowski Stanisław 642
 Przymanowski Janusz 119, 628
 Przysucha 47
 Pszenicki Tadeusz 138
 „Ptak”, TW 65
 Puchalska Ewa zob. Głowacka-Puchalska Ewa
 „Pułkownik”, KE 375
 Punda Halina **348**
 Pups Ruta zob. Sakowska Ruta
 Putrament Jerzy 82–83, 85, 159, 181, 196, 449, 530, 627
 Pylak Bolesław 411
 Pytel 256
 Pytel Józef **694**, 697, 714
 Pytko T. 604
 Pytowska 427
- „RD”, OZI XXIV, 270–271
 R. Grażyna 93
 R. Zdzisław 93
 Rabinovici Hannah zob. Pauker Ana
 Rabinowicz Hanna zob. Temkin Hanna
 Rabinowicz Izrael **294**
 Rabinowicz W. 706
 Rabinsohn Hannah zob. Pauker Ana
 Rachmańska Beata zob. Rachmańska Halina
 Rachmańska Halina **7**
 Rachtan Piotr 563
 Radgowski Michał 744–745
 „Radio”, KE 54
 Radkiewicz Kazimierz 120
 Radomski Stefan Andrzej **246–247**
 „Radosław” zob. Mazurkiewicz Jan
 Radwan 248
- Radwański Mieczysław 276–277, 305
 Radziejewski Janusz zob. Radziejewski Janusz
 Radziejewski Janusz **108**, 568
 Radziejewski-Politur Henryk 108
 Radziszewski 499, 754–755
 Radziszewski Wiesław 169, **481**
 „Rafał”, OZI 555
 Rafałowicz Józef **24**
 Rafałowska Maria 613
 Ragan Leszek Witold **224–225**
 Raina Peter XXIV
 Rajber Edward 70, 184, 229, 282, 345, 463, 486, 488
 „Rajski”, TW XXV, 497–498, 709–710
 Rajski Bolesław 699
 Rajze Henryk 559
 Rakowski zob. Rogowski Marian
 Rakowski 217
 Rakowski Marek 673
 Rakowski Mieczysław Franciszek XXIII, XXVIII, 311, 466, 497, 625–626, 745
 Rakowski W. 208
 Rałowski Bronisław **165**, 294
 Ramer 727
 „Ramzes”, TW 32
 Randal Jonathan Coulter 56, 445
 Rapacki Adam 251, 263, 311, 423, 431, 500, 632, 691
 Raszevska Magdalena XXVII
 Ratuszniak Zygmunt **138**
 Ratz Emilia **139**
 Ratzinger Joseph 29
 Rauszer Cecylia 103
 Rawlinson Ivor 423
 Rayzacher Andrzej **329**
 Raźniewski Andrzej **12**, 453
 Reczek Włodzimierz 713
 Redlich Stanisław **305**
 Regent Krystyna zob. Regent-Myszkowska Krystyna
 Regent-Myszkowska Krystyna **564–565**, 606–607
 Reicher 389
 Reichhorn 178

Reiff Ryszard **730–732**, 760
 „Renault”, OZI 65
 Resich Zbigniew 242
 Retmański Zbigniew **480**
 Reufer Erna 426
 Reutt Alina 744
 Rewski Zbigniew 369
 Ringelblum Emanuel 723
 Ringer Adam **562–564**
 Ringer Czesław 22, 60, 70, 100, 145, 248,
 546, 562
 Rochet Waldeck 327
 „Rodos”, SOO 25
 Rogowiec Jan **405**
 Rogowski Marian 324–325, 612–614
 Rojzman Fajwel 485–486
 „Roland”, TW 99, 225
 Role 485
 „Roman”, KS 230
 „Roman”, OZI 147
 „Roman”, TW 14, 725, 727, 760
 „Roman”, TW 407
 Roman Jerzy Marian **149**
 Romaniecki Leon **278**
 Romaniuk Adam 273–275, 521–522
 Romanowski Józef 578
 Romański 160
 Romkowski Roman **192**
 Ronowicz Edmund 578
 Rose Henryk **139**
 Rosenbaum 483
 Rosenberg Abram zob. Rutkowski Adam
 Rosenberg Salomon Chaim zob. Rose
 Henryk
 Rosińska Wanda 139
 Rosłon Józef Wiesław Leon **398**
 Rosner Hanna 139
 Rososiński Stanisław 167
 Rossi Jacek 104
 Rostkowski Stanisław 82
 Rostworowski Mikołaj **554–555**
 Rostworowski Stanisław **273**
 Rostworowski Stanisław Antoni zob. Ro-
 stworowski Mikołaj
 Rothmann Anna 270, **563**
 Rotman Anna zob. Rothmann Anna
 Rotnicki Julian **22**, 60, 100, 261, 546
 Rouppert Stanisława 497–498
 Roze Henryk zob. Rose Henryk
 Rozeberg Dawid zob. Rozenberg Dawid
 Rozenbaum Chaim zob. Rozenbaum Hen-
 ryk
 Rozenbaum Henryk **484**
 Rozenbaum Rita **286**
 Rozenberg 345, 447
 Rozenberg Dawid **150**
 Rozenchwajg Elżbieta zob. Winnykamień
 Elżbieta
 Rozenchwajg Georgij **710**
 Rozenchwajg Jerzy zob. Rozenchwajg Geo-
 rgij
 Rozenfeld zob. Wołczacki Paweł
 Rozenszejn Michał **709**
 Rozenszejn Żenia **709**
 Rozłubirski Edwin 263, 702
 Rozner zob. Rosner Hanna
 „Róg Poraj”, TW 224
 Rożek 81
 Różański 47
 Różański Henryk **217**
 Różański Józef 217, 712
 Rubin 232
 Rubinstein Adela 545
 Rubinstein Henryk 35, 758
 Rudnicki Adolf 349, 427, 650
 Rudnicki Szymon **107**, 165
 „Rudy” zob. Rubin
 Rudziński Henryk 525
 Rudziński Andrzej Waldemar 525
 Rudzki Kazimierz 112
 Rukowski 407
 Rumiński 407
 Runowicz Halina 74, 115
 Rupniewski A. 626
 Rusinek Kazimierz 230–231
 Rusinek Michał 426
 Rutka Władysław XXIII, 3, 5, 34, 127,
 189, 193, 361–362, 475–476, 524, 526,
 752–753
 Rutkiewicz Ignacy 433

Rutkowski A. 354, 366
 Rutkowski Adam **515**–517
 Rutkowski Jerzy 587
 Rutkowski Tadeusz Paweł XXVII
 Rutowski 408
 „Ryb” 347
 Rybczyńska Irena zob. Rybczyńska-Holland Irena
 Rybczyńska-Holland Irena **316**–319
 Rybicki Marian 220
 Rybicki Zygmunt 567
 Rybkowski Jan 120, 278, 329
 Rychel 708
 Rychlewski 650
 Rychter 232
 Rydalski Czesław **227**
 Rydecki 384
 Rydlewski Czesław zob. Rydalski Czesław
 „Rydwan”, OZI 325
 Ryjewski Zdzisław 326
 Rykowski 190
 „Rylski”, SOR 325
 Rymkiewicz Jarosław 24
 „Ryszard”, TW 224–225
 „Ryszard Narod” 178
 Ryszkowski Zygmunt **89**
 Rzepecki Jan 160
 Rzepka 254
 Rzeszowicz Janina 474
 Rzędowski Marian 139
 Rzymowski 248

 S. 694
 „S-1” 352, 758
 Sz.F 717
 S. Jerzy Piotr 154
 S. Maria 93
 Sachs Ignacy 558
 Sadkowski Waław **59**
 Sadłowski 178, 331
 Sadowska Barbara 65
 Sadowski Wiesław 205
 Sakowska Ruta **185**
 Salamonowicz Stanisław **390**
 Salwa Zbigniew 665

 Salzman Jerzy **208**, 242
 Salzman Rudolf zob. Slánský Rudolf
 „Samotna”, LK 181
 Samsonowicz Henryk 366
 Sandauer Adam 577
 Sandauer Artur 198, 347, 577
 Sandgarten Alicja 75, **208**, 210, 242, 508
 Santambrogio Giacinto 669
 Sapięha Adam Stefan **129**, 196
 Sarnecki Hilary **139**, 216
 Sarniewicz-Szaniawska Anna Maria **113**–
 –114
 Sarzała Eugeniusz 24, 228
 „Sas”, TW 99
 Sasanka Paweł XXVI
 Sasinowski 387
 Sattath Dov 484
 Sawoń Zbigniew **39**
 Scanlan John 633
 Schaff Adam 42, 46, 63, 80, 139, 156,
 174, 219, 379, 624, 626, 689–690, 727,
 752–753, 756–757, 758
 Schiff Samuel **146**, 306
 Schlaff Józef 123
 Schulbaum 25
 Segal Kalman **83**
 Seidler Grzegorz Leopold 414, 468
 Selecki Anatol **189**
 Semel Jacob 487
 „Senator”, KE 758
 Seńko Władysław 433, 453, 649
 Sęk 616
 „Sep” zob. Mazurkiewicz Jan
 Sfarid Dawid 282–283, 345, 446, 548
 Sfarid Leon 495
 Siatkowski 77
 Siedlewski Andrzej 429–**430**
 Siekierski 35
 Siekierska Jadwiga 83, 85, 163
 Siennicki W. 689
 Sikora Ireneusz 448–449
 Sikorska Pelagia zob. Lewińska-Tepicht
 Pelagia
 Sikorski Andrzej Stanisław 205, 207–208,
 240, 242, 244, 359

Sikorski Bogdan Marian 280, 385
 Sikorski Konrad 359
 Sikorski Władysław 641
 Siła-Nowicki Władysław 646, 703
 Simon Jerzy 589
 Singer 261
 Siwkowski Jan 139
 „Skalar”, SOS 270–271, 562–563, 606, 758
 Skalnik Kurt **29**, 31
 Skarabeusz 245
 Skarbnik 485
 „Skarpa”, LK 425
 Skarżyński Aleksander 235, 434, 502, 528, 571, 595
 Skaza H. 752
 Skoczek Apolinary 525
 Skoczek Helena 525
 Skoczek Jan 525
 Skoczek Jan 590
 Skoczek Jerzy **590**–591, 603
 Skoczek Zygmunt 651, 703
 Skomorucha Waclaw 280, 338
 Skopiak Stanisław **395**
 Skórzewski Edward 613–614
 Skórzyński Zygmunt 453
 Skrund 104
 „Skrzyński”, TW 54
 Skrzyński-Paszkowicz Kazimierz 7–8, 59
 Skrzypczak 699
 Skulski Andrzej Tadeusz **307**–308, 350
 Skwara Jerzy 433
 Slánský Rudolf **45**, 218, 515
 Sławiński Eugeniusz zob. Stawiński Eugeniusz
 Sławiński Stanisław płk XXII, 6, 8, 16–18, 20, 38, 40–41, 50, 52, 69, 71–72, 75, 87, 90, 113, 117–118, 121, 143, 150, 159, 161–162, 164, 176, 178, 196, 199, 211, 222–223, 246, 249, 276, 284, 286, 313, 315, 321–323, 325, 328–331, 348, 350–351, 356, 360, 363–364, 373, 376, 418, 420, 435–436, 440, 443, 454, 456–457, 459, 471, 474, 478, 504, 508–509, 511–513, 530, 533, 554–555, 572, 577–578, 586, 588–589, 591, 597, 599, 602–603, 615–616, 640, 642, 650, 652, 661–662
 Sławiński Stanisław prof. 101, **118**, 119
 Słobodkin Dawid 486
 Słomczyński Henryk 524
 Słomczyński Mirosław 524
 Słonimski Antoni 84, 211, 235, 425–426, 475, 603, 620–622, 626–627, 672–673, 749
 Słowikowski Jan 342
 Słucki Arnold 59, 425–426, 451, 673, 749
 Słucki Janusz 166
 Smoktunowicz 166
 Smolar Aleksander 286, 465
 Smolar Eugeniusz 701
 Smolar Grzegorz 184, 282, 286, 344–345, 446, 463, 465–466, 483–484, 486, 488, 490, 516, 547–548
 Smoleński Dionizy 66, 176
 Smoliński Wincenty 399
 Sneh Mosze 466
 Sobczuk Bogusław 589
 Sobelman Józef 447, 466
 Sobiecki 644
 „Socha” zob. Mazurkiewicz Jan
 Sochacki Edmund Władysław **387**, 411
 Sokolski Jeofim 484
 Sokołowska Maria 356
 Sokołowska-Poźniak Janina 183
 Sokołowski 96
 Sokorski Włodzimierz 404
 Solecki Jerzy **342**
 Solska Alicja 99
 Sołtysiak Grzegorz XXVI
 Sołuba Zbigniew 242, 640, 699
 Sonnenfeld Renata 192–193
 Sopyła 571
 Sowa A. 366
 Spański 485
 Spasow Maria **54**
 „Sportowiec”, SOS 79
 Spychalski Józef Witold 80
 Spychalski Marian XXIII, 66, 179, 194–195, 218, 251, 253, 255, 265, 267–

- 268, 289–292, 312, 382, 401, 431,
438, 625, 691
- Srebrny Marian 563–564, 606
- Sroga Alojzy 628
- Stachowiak Z. 270
- Stalin Józef 216, 317, 394
- „Stanisław”, TW 411
- „Stanisław”, OZI 431
- Staniszewski Wiesław 241
- Stankiewicz Henryk Albert **139**
- Stańczuk Maria **53**
- Stańczuk Tadeusz **53**
- Starewicz Artur 47, 274, 311, 342, 377,
423
- Starszyk 644
- Starzyński zob. Skarżyński Aleksander
- Stasiak Waclaw 96
- Staszek 195
- Staszewscy 426
- Staszewski Stefan 24, 73, 76, 95, 140, 214,
218, 221, 228, 262, 304, 317–318, 340,
377, 624, 663, 746
- Statkiewicz Piotr **54**
- Stawiński Eugeniusz **305**
- Stapor Irena 271
- Stecher Ignacy **488**
- Stecher Izak zob. Stecher Ignacy
- Stecher Izaak zob. Stecher Ignacy
- „Stefan”, TW 200
- Stefanek Zbigniew **561**, 565, 606–607
- Stefanowicz Janusz 389
- Stefczyk Władysław Jan 427, 603
- Stehle Hans Jacob 715
- Steinbach Henryk **116**
- Steinberg Dawid 485
- Steinberg Izaak Wolf 485–486
- Steinbergowie 485
- Steinsbergowa Aniela 143, 530, 598
- Stelinek A. 366
- Stemplowski Ryszard **557**
- Stern Anatol 349, 603
- Sternik Władysław **420**
- Stępień Jan **535**
- Stęplowski Ryszard zob. Stemplowski Ry-
szard
- Stoberski 749
- Stola Dariusz XXV
- Stolar Fania zob. Hajnicz Felicja
- Stomma Stanisław 28–30, 32–33, 182,
188, 235–236, 266, 287–288, 346, 401,
450, 530, 584, 649, 653, 659–660, 676,
680, 683, 715, 721–722
- Stroczan Jarosław 216
- Stramer Rudolf zob. Kwieciński Rudolf
- Strasser Wilhelm 218, 545
- Strauss-Marko Ewa 447
- Strauss-Marko Tomasz Salomon 487
- Strawa Jerzy 256
- „Straż”, SOR 357
- Strumph-Wojtkiewicz Stanisław **451**
- Stryer Elżbieta **707**
- Stryer Seweryn **16**
- Stryjer zob. Stryer Seweryn
- Stryjer L. zob. Stryer Elżbieta
- Strykowski Julian 428
- Strzelecki Jan 107, 624, 689
- Strzelecki Ryszard 215, 251, 267, 289,
312, 382, 506, 622
- Strzępek Z. 486
- Studentowicz Kazimierz 584
- Styczeń Zdzisław 431–432
- Suchodolski Bogdan 214, 467
- Sukiersztajn zob. Cukiersztajn
- Suknik Michał **710**
- Suleja Włodzimierz XXIX
- Sułowska Zofia Stanisława (s. Teresa) 592
- Supek Rudi 125–126
- Surażski Juliusz 33
- Susid Leon 318–319
- Suski 707
- Susman Jan **374**
- Swiecka Ija 53
- Syczewski Michał 669
- Sygnatowicz 395
- „Sylwester”, TW 67
- Symeon Ben Jehuda 178
- Syski Jacek 748
- Syzdek Bronisław 568
- „Szach” KE 758
- Szachne zob. Susman Jan

Szacki Jerzy 18
 Szafir Mendel 447, 497, 699
 Szafranek 186, 282
 Szalińska Małgorzata 589
 Szancer Artur zob. Szydłowski Roman
 Szaniawski Klemens 19, 640
 Szapiro 115
 Szapiro Mojżesz **88**, 231
 Szarach 486
 Szarota Jan **532**
 Szczepański Jan 63, 156, 624
 Szczepański Jan Alfred **628**
 Szczepański Robert 653, **655**
 Szczepkowski Andrzej **373–374**, 427, 602
 Szczęśniak 388
 Szczupakiewicz 160, 201, 326
 Szczyżewski Jan 168
 Szechter Ozjasz 545
 Szechter Renata 225, 326
 Szejnwald Henryk **507**
 Szejnwald Józef 507
 Szel Leon 616
 Szelestowska-Mankiewicz Maria 426
 Szelaż Aleksander 505
 Szendzielarz Zygmunt 128, 181–182, 196
 Szenic Stanisław **67**
 Szenwald 16
 Szeremeta 145
 „Szewc”, KE 441
 Szklarczyk Kazimierz 384
 Szklarek 547
 „Szkodnik”, SOS 87
 Szlachcic Franciszek 27, 165
 Szlajfer Henryk 207, 242, 244, 384, 495, 563, 734
 Szlak Mieczysław 164
 Szlubowski Tadeusz 103, **105**, 467–468
 Szmej Feliks 384
 Szelkes Maria 614
 Szmidel Jan **66**, 111
 Szmulewski Eugeniusz 470
 Szmuszkowicz Elżbieta zob. Szmuszkowicz Hanna
 Szmuszkowicz Hanna 19
 Sznajdman 185
 Sznek Zygryd 25
 Szomański Edward 273–274, 519
 Szpak Bronisław **116**
 Szpanier Zbigniew 545
 Szpirlejn 375
 Szpotański Janusz 159, 426
 Szrek Emil **276–277**, 305
 Szrek Emin zob. Szrek Emil
 „Sztaba” zob. Wasilewski Jan
 Sztachelski Jerzy 500, 595
 Sztatler Bernard **140**
 Sztel Perla 486
 Szumańska-Gross Hanna zob. Gross Hanna
 Szumska Barbara 727
 Szwalbe Stanisław 107, 167
 Szwarec 98
 Szwarec Henryk 583
 Szweba 385
 Szwedowski Przemysław 752
 Szydłowski Roman **628**
 Szyfman Aldona Krystyna 726–727
 Szymańczyk Pelagia 140
 Szymańska Ewelina Barbara zob. Lipko-Lipczyńska Ewelina Barbara
 Szymańska Irena 427
 Szymański Jan 52
 Szymański Mieczysław 559
 Szymanowski Grzegorz Jan **114**, 552
 Szymborski 68, 386
 Szymborski Krzysztof 162
 Szynkler 587
 Szynkler Zygmunt 120, 262
 Szyper zob. Isnard Szyper Maria Piotr
 Szypulska 754
 Szyr Eugeniusz 41–49, 179, 220, 289, 311, 377, 423, 431, 469
 Szyr Joanna 563
 Szyrmer Jacek Henryk **209**, 240–243
 Szyszka Stanisława 136
 Szyszkowska Maria **434**
 Szyszkowski Henryk 24, **26**, 226, 228
 Ś. Marta 92
 Ścibor-Rylski Aleksander **58**, 707
 Ściegienny Andrzej 24

Ściogocki Jan 231–**232**, 344–345
 Śliwiński Krzysztof Edmund 236
 Śmiechowski Jerzy 731
 Śmiśniewicz 74
 Średniacka 426
 Średnicki 749
 Światło Józef 140, 712
 Świda 256
 Świdorski 87
 Święcicki 247
 Święcicki Andrzej **33**, 359
 Święcicki Marcin 359
 „Święty”, SOR 33
 Świrski Ignacy 338
 Świtała Kazimierz 165, 211, 438, 755–
 –756

 Tabaka 586
 Taban Bronisław **545**
 „Tadek”, OZI 33
 Taitelbaum 326
 „Taktyk”, SOO 32
 „Tamara”, TW 463
 Tarasiuk Grzegorz Jan **209**
 Tarkowski Jerzy **276–277**, 306, 545
 Tarkowski Michał 357
 Tarn Adam 545
 Tarniewski Marek zob. Karpiński Jakub
 Świętopelk
 Tartter Jean Royal 444, 632
 „Tatar”, OZI 730
 Tatar Stanisław 693
 Tatarkiewicz Władysław 159, 216
 Taub Mieczysław zob. Taube Mieczysław
 Taube Mieczysław **148**, 189–190, 546
 Tchórzewski Andrzej 163
 Tebaldi Mirko 123, 581, 634
 Techman Erazm 583
 Teichman Jerzy 225
 Teitelbaum Aron 54
 Teitelbaum Helena zob. Śnieżyńska Helena
 Tejkowski Benek zob. Tejkowski Bernard
 Tejkowski Bernard 157, 550–551
 Tejtel Dawid zob. Tracz Edward
 Temkin Hanna **726**

 Temnicki Włodzimierz 630
 Tempelhof Jerzy zob. Tarkowski Jerzy
 Temperek Karol 192
 Tenczyński Dariusz Józef **507**
 Tenczyński Ryszard 507
 Tenenbaum Natan 466, 661
 Tenenblatt Samuel **463**, 466, 486, 548
 Tenenblatt Szmul zob. Tenenblatt Samuel
 Teper Adolf 573
 Teper Stanisława 573
 Teper Zygmunt 573
 Tepicht Jerzy **380**
 Ter-Oganjan Leon 418
 Tewarter K. 221
 Thee Marek **278–279**, 545
 Titkow Janina **500**
 Titkow Walenty 247, 306, 500
 Titow Włodzimierz **276–277**
 Toeplitz Jerzy 294, **369**, 708
 Tokarczuk Ignacy 172, 336–337, 383–
 –384, 397, 399
 Tokarski Julian 752
 Tokarska Aniela zob. Kleyff Aniela Maria
 Tomala Mieczysław 278
 Tomasik Paweł XXVIII–XXIX, 14, 229,
 356, 561, 563, 709
 Tomaszewski 427
 Tomaszewski Bolesław **404**
 Topolski Fryderyk 99, 558
 Topolski Krzysztof 197, 552, 758
 „Topór”, TW 273
 Torn Maurycy **709**
 Toruńczyk Barbara 6, 14, 607, 727
 Toruńczyk Romana **558**
 Tracz Edward 583
 Trajster Jan 707
 Trattner John Harry 263, 438, 444
 Trąmpeczyński Witold 23, 311, 632
 Trojnar Andrzej 602
 Trylińska 370
 Trylo Ryszard 507
 Trzaska 340
 Trzaska, ks. 405
 Trzebunia Lech 342
 Trzeźniewski Krzysztof Jakub **197–198**

Tubielewicz Władysław Franciszek **347**
 Tudek Andrzej 239
 Tufman M. 166
 Tula Renata 558
 Tułodziecki Waclaw **31**
 Tureniec Henryk 270
 Turkower Zygmunt 69
 Turkowska Maria 613
 Turnau Jan 453
 Turner Henry 441
 Turowicz Jerzy 88, 236, 400, 660, 679
 Turski Stanisław 39, 44, 66, 567, 665–
 –666, 703
 „Turyści”, SOO 69
 Tuszyński Aleksander 546
 Tygielska Helena 500
 Tykociński Władysław 216, 220
 Tylman M. 34–35
 Tymiąński Ryszard 759
 Tymowski Marian 752
 Tyrakowski Jan **403**
 Tyrmand Leopold 626
 Tyszelman Józef 577

 Ugniewski Stefan **383**
 Ulman Stefan 270, **563**
 „Unikat” 23
 Urawski Teodor 101–102, 552–553
 Urban Jerzy 261
 Urcus Józef **405**
 Uszyński Tadeusz 68, 369–370, 386, 410,
 450, 575, 644

 Vavra Karel 669, 671

 W. 694
 „W”, KP 184
 „WW”, KP 156
 W. Elżbieta 153
 Wachowski 644
 Wagner 389
 Wajda Andrzej 451, 614
 Wajda Karol Marian **140**
 Wajnsztajn 231
 Wajntraub Jarosław 40

 Wajntraub-Frenkiel Teofila 578
 Wajnwurcel Estera 357
 Wajsfeld Tadeusz 641, 752
 Waks Anna 447
 Walaszek 408
 Walczak Stanisław 723
 Wald Maksymilian **306**
 Waldorff Jerzy 475
 Walecki Juliusz 209, 242
 Walendziak 386
 Walichiewicz Witold 453
 Walichnowski Tadeusz 316, 515, 549,
 697, 703
 Walicki Andrzej 64
 Walter Joanna **249**
 Waluk Janina 24
 Wałek 744
 Wałęsa Lech 287, 359, 374, 730
 Wander Ozjasz 652
 Waniewicz Irena 316, 318–319
 Waniółka Franciszek 289
 Wańkiewicz Melchior 554–555, 621, 672
 Warecki 715
 Wasersztrum Izaak **184**
 Waserszturm zob. Wasersztrum Izaak
 „Wasilenko” 180
 Wasilewska Janina 590
 Wasilewski Jacek **144**
 Wasilewski Jan **89**
 Wasiutyński Zbigniew **111**
 Wasner 321, 485–486
 Wazowski Adam 228
 Ważyk Adam 748
 Wągrowska 16
 Wąsiak Władysław 618
 Wąsik 699
 Web Samuel **185**, 447
 Wein Adam Abraham **516**
 Weinbaum Laurence 341, 441
 Weiss Janusz 357
 Weiss Klaudiusz 223
 Wejroch Jacek 433, 453
 Weldman zob. Romanowski Józef
 Welt 43, 48
 Wełna Ewa 479

Werber Zofia **443**
Werblan Andrzej 80, 219
Werfel Edda 262
Werfel Katarzyna Anna 498, 598
Werfel Roman 99, 498
Werner 59
Werner Henryk **140**
Wędrowski 407
Węgrzyn 391
Wiatr Jerzy 63–64, 156, 174
Wiatr Maria 360
Wicha Franciszek **346**, 575
Wicha Władysław 427, 754–755
Wichowa Teofila 222, 427, 626
Wiecko Andrzej 197
Wieczorek Wojciech **187**, 235, 433, 453
Wieleba 180
Wielobok 383
Wielowieyski Andrzej 27, 235–236, 267,
433, 649, 687
Wierusz Andrzej 583
Wierusz-Kowalska Jadwiga 359
Wierzchowski Edward 480
Wiesław zob. Gomułka Władysław
„Wiesławski”, KS 190
Więckowski 414
„Wiktor” 128
„Wiktor”, OZI 635–636
Wilczur 342
Wilanowski Cyprian XXIX
Wilenko Maria Celina zob. Czerniakow-
ska Maria Celina
Wilhelmi Janusz 628
Wilkanowicz Stefan 27–**28**
Wilkowski 644
Wilner Janina 577
Wilner Jerzy 577
Wilner Maria 577
Wilner Meir 466
Wilski Juliusz **473**
Winawer Alina 140
Winawer Ryszard 120, 148
Winawer Władysław 144
Windholz Alfred **163**
Winiewicz Józef 289, 311
Winnicki Jerzy **140**
Winnykamień Elżbieta **710**
„Winter”, OZI 707–708
Winter-Rudnicka Ewa 270
Wirkus 395, 412
Wirpsza Witold 748
„Wisła”, LK 184, 282, 497, 709
„Wisła”, MK 61, 354
Wisłowska M. 426
Wiśniewska Irena zob. Notkowska Irena
Wiśniewski 744
Witaszewski Kazimierz 48, 251, 382
Witkowski Maciej 191
Witkowski Tadeusz 508
Witwicka Irena 528, 608
Wizel Maria Olga zob. Moszyńska Maria
Olga
„Włada”, KP 98
Władysław zob. Wiesław 216
„Władysław”, OZI 701
Wnuk 426
Wojciech 667
„Wojciech”, TW 587
Wojciechowska Krystyna 358
Wojeńska Czesława 620
Wojtas Zbigniew 40
Wojtczak 435
Wojtkowiak Agnieszka 591
Wojtkowski Stanisław 507
Wojtyła Karol 336–337, 413, 643–644
Wolf zob. Sternik Władysław
„Woliński”, KO/KP/TW 106–109, 339–
–340, 566, 568–569, 760
Wolski Aleksander 141
Wolszczak 440
Wolteger Henryk **72**
Wolczacy 426–427
Wolczacka Maria 427–428
Wolczacki Paweł 427–428
Wołłejko Czesław 615
„Wołodko” 180
Wołoszyn Elżbieta zob. Stryer Elżbieta
Wołoszyn Lidia 505
Wołyński Aleksander **23**, 636
„Wołyński Daniel” zob. Kac Daniel

- Woroszyński Wiktor 24, 475, 672–673, 748–749
 Wosiński Jan 280, 338, 537
 Woźniakowski Jacek **287**, 716
 Woźnica Jan 142
 Woźnicki 382
 Woźny Jan **405**
 Wójcik 248
 Wójcik E. 301
 Wójcik Józef 251
 Wójcicki Ryszard 9, 460, 534
 Wrona Barbara Elżbieta **419**, 472
 Wróblewski Tadeusz 54
 „Wrzos”, KP 201
 Wrzosek Adam 339
 Wrzosek Mieczysław **339**
 Wrzesińska Elżbieta **75**, 208, 210, 242, 508
 Wudzki Leon 217
 Wulfowicz Ajzyk zob. Wulfowicz Aleksander
 Wulfowicz Aleksander **184–185**, 321
 Wulkan Anna zob. Brojde Anna
 Wurzel Stefan 73, 144, 597–598, 641, 752
 Wycech Czesław 610
 Wyczałkowski 256
 Wyczawski 535
 Wydrzyński Andrzej 119
 Wygodzki Stanisław 16, 44, 148, 164, 230, 623, 662
 Wyka Jan 58
 „Wyrwicz”, TW 341, 343, 469–470, 499, 501, 754–755, 760
 Wyrzykowski Jan 306
 Wysocki 644
 Wysocki R. 141
 Wysokiński 617
 Wyszynski Stefan XXIII–XXIV, 4, 9–10, 17, 33, 59, 65, 74, 107, 112, 129, 134, 146, 234–236, 250–251, 256, 267, 285, 325, 329, 336–338, 346, 368, 383, 386, 396–397, 404, 407, 410, 413, 415–416, 433, 451, 453, 460, 472, 479, 535, 537, 572–573, 576, 584–585, 591–592, 594, 599, 643, 649, 651, 653–655, 659–660, 675, 684, 715, 721, 759
 „X”, TW XXVIII, 157–158, 550–551, 760
 Z. 694
 „ZS”, OZI 98
 Z. Władysław 524
 Zabłocki H. 545
 Zabłocki Janusz XXIV, 11–13, 27, 32, 187–188, 235–236, 336, 433–434, 452–453, 584, 649, 653–655, 659, 682, 715–716, 721–722
 Zabłudowski Andrzej 19, 752
 Zabłudowski Tadeusz 214, 624
 „Zachariasz”, OZI XXIV, 721
 „Zachariasz” 453
 Zachariasz Halina 270, **563–564**, 709
 „Zacisze” 453, 759
 „Zadar”, SMW 365
 „Zagłoba” zob. Mazurkiewicz Jan
 Zagórscy 68
 Zagórski Bogusław Ryszard Jan **328**, 419, 472
 Zagórski Jerzy 163, 236, 425
 „Zagranica”, SOS 120
 „Zagubiony” 237
 Zając Jadwiga 710–711
 Zajączkowski Henryk 73
 Zajdman 345
 Zakrzewska Janina 114, 141, 160, 665–666, 701, 748, 758
 Zakrzewski 569
 Zakrzewski inż. 586
 Zakrzewski Andrzej 495
 Zakrzewski Kazimierz **146–147**
 Zalewski zob. Zalewski-Braun Józef Włodzimierz
 Zalewski 415
 Zalewski-Braun Józef Włodzimierz 699
 Załuska Wanda 112, 141, 369
 Zambrowski 734
 Zambrowski Antoni 107, 141, 286
 Zambrowski Roman 24, 44, 49, 95, 118, 141, 164, 216–218, 228, 304, 317, 340, 431, 433, 516, 567, 602, 713, 736
 Zamorski Janusz 163, **350**
 Zamska zob. Zatorska Helena

Zaniewski 435
 Zaorski Franciszek **387**
 Zaorski Tadeusz **120**, 177, 222, 277–278
 Zapiór Jerzy 312
 Zaręba 744
 Zaręba Jan 338
 Zaremba Paweł 182, 197
 Zarzycka Ewa 44, 46, 384
 Zarzycki 152
 Zarzycki Janusz 44
 „Zastrzeżony” 641
 Zatorska Helena 112, 230, 368–369, 450, 545
 Zatwarnicka Stanisława 589
 Zawadzki Jan 635–636
 Zawadzki Waclaw Józef 427, 451
 Zawadzki Włodzimierz **226**–227
 Zawadzki Włodzimierz 583
 Zawanowski Piotr 242, 244
 Zawieliński Edward 96
 Zawisza Leszek 626
 Zawieyski Jerzy 27–30, 188, 235–236, 251, 256, 266–267, 285, 310–311, 325, 336–337, 346, 349, 368, 400–401, 433, 450–451, 461, 472, 479, 592, 649, 653, 659, 675, 677, 679, 683, 688, 715, 721, 759
 Zawistowska Władysława **532**
 Zdrojewski Jacek zob. Kowalski Jacek
 Zdybel Alicja zob. Zdybel-Stańczyk Alicja
 Zdybel-Stańczyk Alicja **141**
 Zelikman J. 706
 Zembrzuski Jacek **251**, 285
 „Zetor”, SOS 365
 Ziegler Emil 144
 Zieja Jan 390
 Ziemkiewicz Kazimierz 403
 Zientarski Jan **89**
 Zielińska Eleonora zob. Majewska Eleonora
 Zieliński 597–598
 Zieliński Jacek 141
 Zieliński Ryszard **273**
 Zieliński Witold 198, 205, 210, 239, 241, 243
 Zieliński Zbigniew **12**, 187, 235, 433, 453, 716
 Ziemacki Rafał Benedykt **40**
 Zimand Roman 24
 Zimmerer Ludwig 347
 Zinserling Zofia Maria **662**
 Ziomecki 552–553
 Ziółek Władysław 395
 Złotogórska Perła zob. Grońska Paulina
 Złotogórska Pola zob. Grońska Paulina
 Znojkwicz Bogna 103
 Zorski Henryk 454
 Zuckerberg Leon zob. Horoszowski Leon
 Zweibaum Kazimierz zob. Zakrzewski Kazimierz
 Zweig Arnold 427
 Zwierzchowski Tadeusz 21, 23, 98, 100, 200–201, 224–225
 Zych 605
 Zydor 39
 Zygała Krystyna **533**
 „Zygmunt”, KE 11
 Zylbersztajn Chil zob. Sarnecki Hilary
 „Ż-64”, KP 665–666
 Żabiński Andrzej **677**
 „Żaczek”, SOR 508
 Żak Sławomir 479
 Żarnecki Andrzej **314**
 Żarnowiecki 407
 Żarnowiecki Krzysztof **142**, 546
 Żaryn Jan 234
 Żdzarski 413
 Żelazna Anna zob. Morawska Anna
 Żelichowski Jerzy 324
 Żepiński 677
 Żmijewska 216
 Żmijewski Henryk 34
 Żmuda Antoni **356**
 Żmuda Jan 356
 Żmuda Janina 356
 Żółkiewski Stefan 42, 46, 73, 141, 219, 262, 453, 467, 626, 628, 691, 752–754, 756–757
 „Żubry”, SOR 201

Żuchowski Alojzy 592

Żukowicz Michał **545**

Żukowski Michał zob. Żukowicz Michał

Żukrowski Wojciech 627

Żuławski Juliusz 363, 426

Żurawski 450–451

Żychowski Marian 726–727

Życki Leonard zob. Życki-Małachowski
Leonard

Życki-Małachowski Leonard 82

Żylińska 369

Żywulska Krystyna 426, 441, 574, 577